ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־
שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ
לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי
רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי
עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה
לַמִּלְחָמָה:

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

נקודות משיחות קודש - מזמור קכ מתוך "תהילות מנחם"

א-ז - שיר המעלות . . אני שלום וכי אדבר המה למלחמה

שמחה תוך כדי מלחמה

הפירוש ב"**אני שלום**" - הוא שה"אני" של יהודי צריך להיות ב"שלום", ואינו עסוק במלחמות כלל. ובעבודת האדם הוא, שאין ענינו להתעסק בעניני ניסיונות[1], כפי שמבקשים בתפלה[2] "אל תביאני כו' לידי ניסיון". ובכללות זוהי עבודת הצדיקים (שעבודתם היא בטוב גופא ולא בבירור הרע).

אבל לפעמים ישנו ענין של "**המה למלחמה**" - שהקב"ה מסובב מלמעלה (מצד "נורא עלילה על בני אדם"[3]) את ענין הניסיונות, שכדי להתגבר עליהם צריכה להיות עבודה באופן של מלחמה. והכוונה בהם היא "כי מנסה הוי' אלקיכם אתכם - לדעת הישכם אוהבים את הוי' גו'"[4]. שע"י העמידה בניסיון יהי' אצלו "מנסה", הגבהה[5], "יתרון האור מן החושך", ו"יתרון החכמה מן הסכלות"[6]. ובכללות זוהי עבודת התשובה, בירור הרע.

ומאחר שהכוונה הפנימית בעבודת הניסיונות היא בשביל העלי' כנ"ל, לכן גם בשעת הניסיון גופא, האדם עומד בתנועה של "**שיר המעלות**"[7] - שיר ושמחה, וכן בתוקף אמיתי עם הצד שכנגד, שכן מצד עצמו הוא למעלה מענין המלחמה, וכל עבודתו היא להוסיף אור הקדושה[8].

---

1) ראה ע"ז יא, ב. שם יז, סע"א ואילך. וראה גם טושו"ע יו"ד ר"ס קמט. אה"ע ר"ס כא.
2) ברכות השחר (ברכות ס, ב).
3) תהלים סו, ה. וראה תנחומא וישב ד. תו"ח תולדות יג, א ואילך. ובכ"מ.
4) פ' ראה יג, ד.
5) ראה סה"מ תר"פ ע' קיב ואילך. ועוד.
6) קהלת ב, יג.
7) התחלת המזמור כאן.
8) מלקו"ש ח"כ ע' 413 (משיחת ש"פ וירא ה'תש"מ). וראה גם שיחת פורים ה'תשל"ח. ושיחת ט"ו אלול ה'תשנ"א.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ..... ג

ג) מאמר ד״ה ואלה תולדות יצחק בן אברהם
שבת פרשת תולדות, ב׳ כסלו, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) מכתב ראש חודש כסלו, ה׳תשי״א ..... ט

ה) שיחת שבת פרשת תולדות,
ב׳ כסלו, ה׳תשכ״ה..... י

ו) לקוטי-שיחות פרשת תולדות כרך טו, א.....כב

ז) לקוטי שיחות – פרשת תולדות כרך טו, ב .....כז

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... לד

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת תולדות .....לח

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת תולדות ..... לט

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת תולדות ..... עא

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת תולדות .....עב

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת תולדות .....פח

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צ

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת תולדות..... צג

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת תולדות .....קעד

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת תולדות..... רז

יח) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק יב, נחמיה פרק ו.....ריב

יט) משניות – מסכת מכשירין/זבים
ביאור קהתי.....ריד

כ) עין יעקב מסכת יומא .....רכב

כא) מסכת ראש השנה עם ביאורים
מדף כב עד דף כח..... רכד

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן .....רנג

כג) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רנד

כד) תורה אור ראה ריח בני
אדמו״ר הזקן .....רנז

כה) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רסא

כו) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסב

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רסג

כח) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....רסג

כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסה

ל) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ.....רסח

לא) ספר הזכרונות פרק פא.....רעא

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... עדר

לג) חומש לקריאה בציבור .....רעז

לד) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רפה

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת תולדות ..... רפו

לו) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת תולדות, ב' כסלו, ה'תשכ"ה*

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד
אֶת יִצְחָק[1]. וִידוּעָה הַקּוּשְׁיָא בָּזֶה,
דְּמַאַחַר שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", לָמָּה
חוֹזֵר הַכָּתוּב וְכוֹפֵל "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק".
גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נִזְכְּרוּ בַּכָּתוּב אַבְרָהָם
וְיִצְחָק שְׁתֵּי פְּעָמִים. וּמְבָאֵר בָּזֶה בְּ'תּוֹרָה אוֹר'[2]
וּבְ'תוֹרַת חַיִּים'[3] (דִּי חֲסִידִישֶׁע סִדְרָה),
שֶׁ"אַבְרָהָם" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן דְּכוּרִין',
אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, וְ"יִצְחָק" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן
נוּקְבִין', אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא. וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי
עִנְיָנִים. עִנְיָן הָרִאשׁוֹן הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא
שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, וְזֶהוּ "יִצְחָק בֶּן
אַבְרָהָם", שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא ("יִצְחָק") הִיא
בִּבְחִינַת 'בֶּן', שֶׁנִּלְקַחַת מֵהָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא
("אַבְרָהָם"). וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־
דִּלְעֵילָא שֶׁ(בָּאָה לְאַחֲרֵי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא
וְ)נוֹתֶנֶת כֹּחַ בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנָּה
עִנְיָן שֶׁל הוֹלָדָה[4], וְזֶהוּ עִנְיַן "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת
יִצְחָק"[5]. וְעוֹד בֵּאוּר בָּזֶה[6], דְּהִנֵּה, אַבְרָהָם הוּא
בְּחִינַת חֶסֶד, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה.
וְיִצְחָק הוּא בְּחִינַת גְּבוּרָה, וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא
עִנְיַן הַיִּרְאָה. וְכֵיוָן שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה
נֶחְלָקִים בִּכְלָלוּת לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, אַהֲבָה זוּטָא
וְאַהֲבָה רַבָּה, יִרְאָה זוּטָא וְיִרְאָה עִילָּאָה, לָכֵן
נֶאֱמַר בַּפָּסוּק שְׁתֵּי פְּעָמִים "אַבְרָהָם" וּשְׁתֵּי
פְּעָמִים "יִצְחָק". וְהִנֵּה, סֵדֶר הַעֲבוֹדָה הוּא -
יִרְאָה תַּתָּאָה, אַהֲבָה זוּטָא, אַהֲבָה רַבָּה וְיִרְאָה

ביאור בדרך אפשר

פרשת השבוע פותחת בפסוק:
וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק[1].
בְּמפרשי התורה ובתורת החסידות **דְּמַאַחַר שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", לָמָּה חוֹזֵר הַכָּתוּב וְכוֹפֵל "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק"**
ולכאורה הרי זו כפילות מיותרת?
גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נִזְכְּרוּ בַּכָּתוּב אַבְרָהָם וְיִצְחָק
בשמותיהם **שְׁתֵּי פְּעָמִים?**
וּמְבָאֵר בָּזֶה בְּ'תּוֹרָה אוֹר'[2] לאדמו"ר הזקן **וּבְ'תוֹרַת חַיִּים'**[3] לבנו אדמו"ר האמצעי **(דִּי חֲסִידִישֶׁע סִדְרָה** פרשת השבוע החסידית), **שֶׁ"אַבְרָהָם" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן דְּכוּרִין'**, זכריים **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא**, התעוררות מלמעלה **וְ"יִצְחָק" הוּא בְּחִינַת 'מַיִן נוּקְבִין'** נקביים, **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה. כלומר בדרך כלל השפעה באה מלמעלה למטה, והזכר מסמל את בחינת המשפיע, והנקבה מסמלת את בחינת המקבל, וההשפעה היא המשכה של 'מיין דכורין', אך יש גם התעוררות והשפעה בדרך מלמטה למעלה והיא התעוררות והעלאה של 'מיין נוקבין', ועל כך מבואר כאן שעבודת ה' של אברהם הייתה בדרך מלמעלה למטה, ושל יצחק הייתה בדרך מלמטה למעלה.
וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים שונים, ולכן לאמיתו של דבר אין בפסוק כפילות. **עִנְיָן הָרִאשׁוֹן הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות (המשכה) מלמעלה **שֶׁמְּעוֹרֶרֶת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, **וְזֶהוּ "יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם", שֶׁהַאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא ("יִצְחָק") הִיא בִּבְחִינַת 'בֶּן'**, **שֶׁנִּלְקַחַת** ונובעת **מֵהָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא ("אַבְרָהָם")**. **וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי הוּא הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, בחינת אברהם, **שֶׁ(בָּאָה לְאַחֲרֵי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה **וְ)נוֹתֶנֶת כֹּחַ בְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא שֶׁיִּהְיֶה מִמֶּנָּה** כתוצאה **עִנְיָן שֶׁל הוֹלָדָה**[4], **וְזֶהוּ עִנְיַן "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק"**[5] היינו התעוררות מלמעלה שעל־ידה ההתעוררות למטה 'מולידה', מביאה פירות ותוצאות.
וְעוֹד בֵּאוּר בָּזֶה[6], **דְּהִנֵּה, אַבְרָהָם הוּא בְּחִינַת חֶסֶד**, אברהם עבד את ה' במידת החסד שבנפש האדם (המשתלשלת ומקבילה למידת החסד בספירות העליונות) **וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם** עבודת ה' הרוחנית **הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה** אהבת ה'. **וְיִצְחָק הוּא בְּחִינַת גְּבוּרָה**, יצחק עבד את ה' במידת הגבורה שבנפש האדם (המשתלשלת ומקבילה למידת הגבורה בספירות העליונות) **וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם הוּא עִנְיַן הַיִּרְאָה** יראת ה'. **וְכֵיוָן שֶׁשְּׁנֵי הָעִנְיָנִים דְּאַהֲבָה וְיִרְאָה נֶחְלָקִים בִּכְלָלוּת לִשְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת** בכל אחד משני העניינים, **אַהֲבָה זוּטָא וְאַהֲבָה רַבָּה** אהבה 'קטנה' ואהבה 'גדולה', **יִרְאָה זוּטָא וְיִרְאָה עִילָּאָה** יראה 'קטנה' ויראה 'עליונה' (נעלית), **לָכֵן נֶאֱמַר בַּפָּסוּק שְׁתֵּי פְּעָמִים "אַבְרָהָם"** להורות על שתי דרגות של אהבה **וּשְׁתֵּי פְּעָמִים "יִצְחָק"** להורות על שתי דרגות של יראה.
וְהִנֵּה, סֵדֶר הָעֲבוֹדָה מדרגה לדרגה **הוּא** - שבשלב ראשון, בהתחלה צריכה להיות הדרגה של **יִרְאָה תַּתָּאָה, אַהֲבָה זוּטָא, אַהֲבָה רַבָּה וְיִרְאָה עִילָּאָה** שהיא הדרגה הנעלית ביותר. **וְכֵן**

---

*) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 366 ואילך. 1) ריש פרשתנו. 2) יז, ג־ד. 3) קמג, ג ואילך. קמח, סע"ב ואילך. 4) בדוגמת מ"ד ומ"ן בגשמיות, אשר (א) הזרעת האשה היא ע"י התעוררות הזכר, וגם (ב) בירור טיפת מ"ן (שעי"ז נעשה ההולדה) הוא מהמשכת מ"ד (סד"ה ואלה תולדות בתו"א (יז, סע"ג ואילך) ותו"ח (קמח, סע"ב ואילך)). 5) וזהו גם מה שנרמז בתחילת הפסוק תולדות יצחק בן אברהם, אשר התולדות דיצחק הוא להיותו בן אברהם (תו"ח שם (קמח, ד ואילך)). 6) אוה"ת פרשתנו קלו, ב.

ביאור בדרך אפשר

הוא סֵדֶר אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הָוָיָ׳ מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה[7]. וכפי שמובא בחסידות (מהזוהר) שהיו"ד של שם הוי היא "דחילו", יראה. וה"א (הראשונה) היא "רחימו", אהבה. הוא"ו היא "רחימו" וה"א (האחרונה) היא "דחילו", וסדר הדברים הוא שההתחלה היא ביראה תתאה, אחר כך שתי בחינות של אהבה, אהבה זוטא ואהבה רבה (רמז לדבר: "ואהבת" בגימטריא ב' פעמים "אור"), ואחר כך באים לבחינת יראה עילאה שלמעלה מאהבה רבה.

וְכֵן הוּא גַּם הַסֵּדֶר בַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה (שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר[8] **סוֹלָם מוּצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה - הייינו שסדר** העבודה בתפילה הוא מהארץ לשמים, **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה), שֶׁלְּכָל־לְרֹאשׁ** השלב הראשון בעבודת התפילה **הוּא עִנְיַן יִרְאָה תַּתָּאָה, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת קוֹדֶם הַתְּפִלָּה**[9] בתור הכנה לתפילה **(כַּיָּדוּעַ**[10] בתורת החסידות **שֶׁהַחִדּוּשׁ דַּעֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה** שהיא עבודה מיוחדת של התבוננות המעוררת את הרגש **הוּא עִנְיַן הָאַהֲבָה, וְאִילוּ עִנְיַן הַיִּרְאָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם** ולא רק בעת עבודת התפילה). **וְאַחַר־כָּךְ בְּעֵת הַתְּפִלָּה** עצמה, **צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, תְּחִלָּה אַהֲבָה זוּטָא וְאַחַר־כָּךְ** בהמשך התפילה, ככל שמוסיפים להתעמק בהתבוננות ולעורר את הרגש, צריך להגיע לדרגה נעלית יותר באהבת ה', **אַהֲבָה רַבָּה. וְאַחַר־כָּךְ בִּתְפִלַּת 'שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה'** שהיא השיא של עבודת התפילה **בָּאִים לְיִרְאָה עִילָּאָה,** הדרגה הגבוהה ביראה (הנעלית יותר מאהבה רבה) **בִּיטּוּל בִּמְצִיאוּת** ביטול מוחלט של המציאות האישית.

וְזֶהוּ סֵדֶר הַכָּתוּב לפי ביאור זה בעניינם הפנימי של אברהם ויצחק **"יִצְחָק (בֶּן) אַבְרָהָם, אַבְרָהָם (הוֹלִיד אֶת) יִצְחָק", דְּהַיְנוּ** - שסדר הדברים בעבודת ה' הוא **יִרְאָה (תַּתָּאָה),** מידתו של יצחק **אַהֲבָה (זוּטָא),** מידתו של אברהם **אַהֲבָה (רַבָּה)** שגם היא מידתו של אברהם, **יִרְאָה (עִילָּאָה)** שגם היא מידתו של יצחק.

ביאור בדרך אפשר

וּלְפִי שְׁנֵי בֵּיאוּרִים הַנַּ"ל מְבֹאֶרֶת מַעֲלַת יִצְחָק עַל אַבְרָהָם (שֶׁלָּכֵן הִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא יֹאמְרוּ לְיִצְחָק דַּוְקָא "כִּי אַתָּה אָבִינוּ"[11] כמאמר חכמינו ז"ל בגמרא: "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב 'כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך'. לעתיד־לבוא יאמר לו הקדוש־ברוך־הוא לאברהם: בניך חטאו לי! אמר לפניו: ריבונו של עולם! ימחו על קדושת שמך. אמר: אימר ליה ליעקב, דהוה ליה צער גידול בנים, אפשר דבעי רחמי עלייהו, אמר ליה: בניך חטאו! אמר לפניו: ריבונו של עולם! ימחו על קדושת שמך! אמר: לא בסבי טעמא, ולא בדרדקי עצה. אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי! אמר לפניו: ריבונו של עולם! 'בני' ולא בניך? בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי ישראל, עכשיו בני ולא בניך?... פתחו ואמרו 'אתה אבינו'...). **לַבֵּיאוּר הָרִאשׁוֹן: כֵּיוָן שֶׁהַהַעֲלָאָה דִּגְבוּרוֹת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה הִיא לְלֹא הַגְּבָלָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמְשָׁכַת הַחֲסָדִים מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה הִיא בְּהַגְבָּלָה**[12] כמבואר ב'תורה אור' פרשתנו: "לעתיד־לבוא כתיב כי אתה אבינו שעיקר הצחוק והשמחה יהיה מבחינת יצחק שהוא ממטה למעלה אשר בחינה זו אין קץ ותכלית כו' מה־שאין־כן (אברהם) בבחינת ממעלה למטה יש לה גבול המשכה למטה ולכן באברהם כתיב ב' פעמים אברהם, אברהם הא' הוא המשכה שיתהווה בחינת חכמה ובינה דאצילות ואלוקי אבותינו כנזכר לעיל. והמשכה ב' בבריאה־יצירה־עשיה. מה־שאין־כן יצחק בחינת מלמטה למעלה בחינת אין קץ ותכלית והכל ירוממון סלה. ומזה נתהווה עיקר הצחוק כי גמירי משמיא מיהב יהבי משקל לא שקלי כו' מיהב הוא בחינת השתלשלות מאין ליש כו'. אבל עבודת האדם הוא ההיפוך והוא להיות ביטול היש לאין והוא בחינת יצחק צחוק ותענוג גדול"). **וְלַבֵּיאוּר הַשֵּׁנִי - כִּי יִרְאָה**[13] מידתו של יצחק **הִיא לְמַעְלָה מֵאַהֲבָה**[14] מידתו של אברהם.

---

7) תו"א מקץ מ, ד. לקו"ת בלק עג, א. 8) לשון הכתוב - ויצא כח, יב. וראה זח"א רסו, ב. ח"ג שו, ב. ת"ז תי' מה. 9) ובלקו"ת שם, שיראה תתאה היא בפסוקי דזמרה. 10) קונטרס העבודה פ"ג. 11) שבת פט, ב. 12) תו"א שם יז, ג. תו"ח שם קמה, ד. 13) וגם יראה תתאה (שבגילוי היא למטה גם מאהבה זוטא) שרשה ביראה עילאה (שלמעלה גם מאהבה רבה) - לקו"ת ראה לא, א. וראה בקונטרס העבודה שם, שאהבה היא בבחי' גילויים, ויראה, גם יראה תתאה, היא בבחי' עצמות. 14) אוה"ת שם. וראה גם תו"ח שם קמז, א.

ב) **וְהִנֵּה בְּאַחַד הַבִּיכְלָאוֹ שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה לְחֵרוּת**[15], יֶשְׁנוֹ מַאֲמָר שֶׁל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ עַל הַפָּסוּק ״וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק״, וּבוֹ מְבֹאָר, שֶׁעִיקַּר הַמַּעֲלָה דְּיִצְחָק עַל אַבְרָהָם הִיא לֶעָתִיד לָבוֹא, בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עַכְשָׁו יֵשׁ מַעֲלָה בִּגְבוּרָה עַל חֶסֶד, אֲבָל בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלַת הַגְּבוּרָה, צְרִיכָה הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד, לֹא תִּצְטָרֵךְ הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד[16]. וְעַל־פִּי־זֶה מְבֹאָר הַסִּתִּירָה לִכְאוֹרָה בֵּין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁחֲסָדִים הֵם לְמַעְלָה מִגְּבוּרוֹת, וּבֵין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַזָּהָב (גְּבוּרָה) עַל הַכֶּסֶף (חֶסֶד). דְּהִנֵּה יָדוּעַ[17] בְּעִנְיַן מַחֲלוֹקֶת קֹרַח עַל כְּהוּנַת אַהֲרֹן, שֶׁרָצָה שֶׁהַגְּבוּרוֹת לֹא יִהְיוּ טְפֵלוֹת לַחֲסָדִים (בְּדוּגְמָה דִּלְעָתִיד, שֶׁאָז יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת עִיקָּר). וְעַל זֶה נֶעֱנַשׁ, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהִפְרִיד (וְאִתְּפְּלֵג) הַגְּבוּרוֹת מֵהַחֲסָדִים, גָּרַם חִסָּרוֹן בִּשְׁנֵיהֶם, הֵן בַּחֲסָדִים וְהֵן בַּגְּבוּרוֹת (שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ נוֹסָף בְּ־וְאִתְּפְּלֵג, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל מַחֲלוֹקֶת וְחִסָּרוֹן בְּכָל אֶחָד מֵהֶם גּוּפָא), וְלָכֵן הָיָה גַּם עָנְשׁוֹ (שֶׁהָעוֹנֶשׁ הוּא לְפִי הַפְּגָם[18]) בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה גַּם מִן הַבְּלוּעִים וְגַם מִן הַשְּׁרוּפִים[19], שֶׁגַּבֵּי הַבְּלוּעִים כְּתִיב[20] וַיֵּרְדוּ, יְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (חֶסֶד), וְעִנְיַן הַשְּׁרֵיפָה הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (גְּבוּרָה), כֵּיוָן שֶׁפָּגַם בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים. וְנוֹסָף עַל מַה שֶׁמָּצִינוּ בְּמַחֲלוֹקֶת קֹרַח שֶׁהָיְתָה מַחֲלוֹקֶת שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם[21], מָצִינוּ עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בַּקְּדוּשָׁה וּלְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, גַּבֵּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ קָיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא[22], שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁכֶּסֶף לֹא נֶחֱשָׁב בְּיָמָיו לִמְאוּמָה, כִּי אֵין חֲשִׁיבוּת כְּלָל לַכֶּסֶף (חֲסָדִים) לְגַבֵּי הַזָּהָב (גְּבוּרוֹת)[23]

ביאור בדרך אפשר

ב) **וְהִנֵּה בְּאַחַד הַבִּיכְלָאוֹ שֶׁיָּצְאוּ לָאַחֲרוֹנָה לְחֵרוּת**[15] (בדרך כלל הכוונה לכתבים שהיו ברוסיה והגיעו לידי הרבי), **יֶשְׁנוֹ מַאֲמָר** חסידות **שֶׁל הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ עַל הַפָּסוּק ״וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק״, וּבוֹ מְבֹאָר, שֶׁעִיקַּר הַמַּעֲלָה דְּיִצְחָק עַל אַבְרָהָם הִיא לֶעָתִיד** לבוא, בימות המשיח **דַּוְקָא. וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם עַכְשָׁו** בזמן הגלות **יֵשׁ מַעֲלָה בִּגְבוּרָה** מידתו של יצחק **עַל חֶסֶד** מידתו של אברהם (כמבואר לעיל מעלת ההעלאה מלמטה למעלה על ההמשכה מלמעלה למטה), **אֲבָל** בזמן הזה **בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה מַעֲלַת הַגְּבוּרָה, צְרִיכָה הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד** מקור ההשפעה. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לֶעָתִיד, לֹא תִּצְטָרֵךְ הַגְּבוּרָה לְקַבֵּל מֵהַחֶסֶד**[16] ולכן דווקא לעתיד לבוא מעלת הגבורה תבוא לידי ביטוי. **וְעַל־פִּי־זֶה מְבֹאָר הַסִּתִּירָה לִכְאוֹרָה בֵּין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת** בקבלה וחסידות **שֶׁחֲסָדִים הֵם לְמַעְלָה מִגְּבוּרוֹת, וּבֵין הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּעִנְיַן מַעֲלַת הַזָּהָב (גְּבוּרָה) עַל הַכֶּסֶף (חֶסֶד)** כפי שממשיך ומפרט. **דְּהִנֵּה יָדוּעַ**[17] בתורת החסידות **בְּעִנְיַן מַחֲלוֹקֶת קֹרַח עַל כְּהוּנַת אַהֲרֹן, שֶׁרָצָה** קורח **שֶׁהַגְּבוּרוֹת לֹא יִהְיוּ טְפֵלוֹת לַחֲסָדִים** אלא הגבורות יהיו עיקר **(בְּדוּגְמָה דִּלְעָתִיד, שֶׁאָז יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת עִיקָּר)**, אבל האמת היא שעד שלא נשלמה ״עבודת הבירורים״ אי אפשר שהגבורות יהיו העיקר. **וְעַל זֶה נֶעֱנַשׁ** קורח, **כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהִפְרִיד (וְאִתְּפְּלֵג** נחלק ונפרד) **הַגְּבוּרוֹת מֵהַחֲסָדִים, גָּרַם חִסָּרוֹן בִּשְׁנֵיהֶם, הֵן בַּחֲסָדִים וְהֵן בַּגְּבוּרוֹת (שֶׁזֶּהוּ פֵּירוּשׁ נוֹסָף בְּ־וְאִתְּפְּלֵג, שֶׁהוּא עִנְיָן שֶׁל מַחֲלוֹקֶת וְחִסָּרוֹן בְּכָל אֶחָד מֵהֶם גּוּפָא), וְלָכֵן הָיָה גַּם עָנְשׁוֹ (שֶׁהָעוֹנֶשׁ הוּא לְפִי הַפְּגָם**[18]**, כמבואר בתניא פרק כד (בהגהה) ״ולפי ערך וחלוקי בחינת הפגם בנפש ובשרשה בעליונים, כך הם חלוקי בחינת המירוק והעונש בגיהינום או בעולם הזה לכל עוון וחטא עונש מיוחד למרק ולהעביר הלכלוך והפגם וכן בחייבי מיתה וכרת אין פוגמין כולם בשווה״) **בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה גַּם מִן הַבְּלוּעִים וְגַם מִן הַשְּׁרוּפִים**[19], **שֶׁגַּבֵּי הַבְּלוּעִים כְּתִיב**[20] **וַיֵּרְדוּ, יְרִידָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה (חֶסֶד** שעניינו השפעה מלמטה למעלה**), וְעִנְיַן הַשְּׁרֵיפָה הוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (גְּבוּרָה** שעניינה העלאה מלמטה למעלה**), כֵּיוָן שֶׁפָּגַם בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים** הן בעניין החסד והן בעניין הגבורה.

וְנוֹסָף עַל מַה שֶׁמָּצִינוּ בְּמַחֲלוֹקֶת קֹרַח שֶׁהָיְתָה מַחֲלוֹקֶת שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם[21], **מָצִינוּ עַל־דֶּרֶךְ־זֶה גַּם בַּקְּדוּשָׁה וּלְאַחַר מַתַּן־תּוֹרָה, גַּבֵּי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, שֶׁבִּזְמַנּוֹ קָיְמָא סִיהֲרָא בְּאַשְׁלֵמוּתָא**[22], **שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁכֶּסֶף לֹא נֶחֱשָׁב בְּיָמָיו לִמְאוּמָה, כִּי אֵין חֲשִׁיבוּת כְּלָל לַכֶּסֶף (חֲסָדִים) לְגַבֵּי הַזָּהָב (גְּבוּרוֹת)**[23] כמובא בזוהר שכוח השמש המאיר בעפר הארץ שבין ההרים עושה זהב ואלמלא חיות רעות שנמצאות שם הרבה, לא היו אנשים עניים, ועל כן בימי שלמה אין כסף נחשב מאומה כי בגלל תוקף השמש יש הרבה זהב, ואותו עפר הוא צד הדין (גבורה), וכששלמה הסתכל בו, שיבח ואמר ״הכול היה מן העפר״. ובהמשך דברי הזוהר נאמר ששלמה טעה בזה כי ראה שהירח מתקרב לשמש והימין מחבקת, והשמאל תחת הראש (ככתוב ״שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני״) וכיוון שהשמש והירח

15) באב. מס׳ 31 (נדפס לאח״ז באוה״ת בראשית כרך ד תתיח, ב). 16) ראה גם סד״ה ואלה תולדות בתו״ח שם. 17) לקו״ת קרח נד, ב. ובכ״מ. 18) תניא פכ״ד. 19) סנהדרין קי, א. 20) קרח טז, ל־לג. 21) אבות פ״ה מי״ז. 22) שמו״ר פט״ו, כו. 23) מלכים־א י, כא. זח״א רנ, א.

ביאור בדרך אפשר

1 התקרבו זו לזו, אמר מה עושה הימין והרי אינה אלא לקרב, מיד אין כסף
2 נחשב בימי שלמה. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אתה דחית את הימין (צד
3 החסד), חייך שתצטרך לחסד בני אדם ולא תמצא. מיד סטתה השמש מכנגד
4 הירח והירח התחיל להחשיך, והיה שלמה מחזר על הפתחים ואומר 'אני
5 קהלת' ולא היה מי שיעשה איתו חסד,
6 כי הוא דחה את הימין ולא החשיב
7 אותו.
8 **וְלִכְאוֹרָה** לא מובן מה החיסרון בכך
9 שהכסף, היינו החסד, לא נחשב, **הֲרֵי**
10 **כֵּן הוּא בֶּאֱמֶת, וְכַמְּבֹאָר**
11 **בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (וּבְקִיצּוּר**
12 **בַּתַּנְיָא[24]) הָעִנְיָן דִּכְמַעֲלַת**
13 **הַזָּהָב** מידת הגבורה **עַל הַכֶּסֶף**
14 מידת החסד?
15 **וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק',**
16 **שֶׁבִּשְׁבִיל הַבֵּירוּרִים** של הטוב
17 מהרע **יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּחֲסָדִים,**
18 **וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה יְכוֹלִים**
19 **הַגְּבוּרוֹת לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי. וְלָכֵן,**
20 **הִנֵּה עַתָּה** בזמן הגלות **בִּזְמַן**
21 **הַבֵּירוּרִים, צְרִיכִים הַלְּוִיִּם**
22 שעניינם גבורות **לִהְיוֹת טְפֵלִים**
23 **לַכֹּהֲנִים[25]** שעניינם חסד. **וְדַוְקָא**
24 **לֶעָתִיד** בימות המשיח, **לְאַחֲרֵי**
25 **גְּמַר כָּל הַבֵּירוּרִים, כַּאֲשֶׁר** כבר
26 לא תהיה מציאות של רע, כי **יְקוּמִים**
27 **הַיְעוּד "אֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה**
28 **אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ"[26],**
29 **וְהָעֲבוֹדָה תִּהְיֶה בַּקְּדוּשָׁה**
30 בלבד, **אֲזַי יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת**
31 **לְמַעְלָה לְגַמְרֵי מֵהַחֲסָדִים.**
32 **ג) וּבְעִנְיַן מַעֲלַת הַגְּבוּרוֹת עַל**
33 **הַחֲסָדִים - מְבָאֵר הַ'צֶּמַח**
34 **צֶדֶק' שָׁם, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ**
35 **מַעֲלַת הַ'מְּסִירוּת נֶפֶשׁ'**
36 **(הַעֲלָאָה) עַל עֵסֶק הַתּוֹרָה**
37 **וּמִצְוֹת (הַמְּשָׁכָה), שֶׁעַל־יְדֵי**
38 **תּוֹרָה וּמִצְוֹת נַעֲשֶׂה יִחוּד**
39 חיבור והמשכה פנימית של **ו"ה**
40 האותיות האחרונות של שם הוי',
41 המידות העליונות ('זעיר אנפין')
42 והמלכות, **וְעַל־יְדֵי מְסִירוּת־נֶפֶשׁ**

ביאור בדרך אפשר

43 **נַעֲשֶׂה יִחוּד י"ה[27],** האותיות הראשונות של שם הוי' הנעלות יותר
44 **שֶׁעִנְיָנוֹ** של 'יחוד' זה **הוּא הִתְגַּלּוּת 'עַתִּיק'** בחינת 'עתיק יומין'
45 שבבחינת ה'כתר' שלמעלה מעשר הספירות, **שֶׁלָּכֵן אֵין טַעַם** המובן
46 ומושג בשכל **עַל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, כְּיָן שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם**
47 **בְּחִינַת 'עַתִּיק' שֶׁלְּמַעְלָה**
48 **מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם,**
49 **הֲרֵי זֶה בְּחִינַת עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ**
50 **שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת פְּנִימִיִּים[28]**
51 המלובשים בגוף לפי ערכו ויכולת
52 הקליטה שלו). **וְזֶהוּ גַּם מַה**
53 **שֶׁמָּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר הַ'בֵּית־**
54 **יוֹסֵף' לֹא זָכָה לְאִתּוֹקְדָא עַל**
55 **קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא,** להישרף על
56 קדושת השם הגדול, היינו למסור את
57 נפשו על קידוש השם, **הִנֵּה אַף**
58 **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה קַיֵּם יוֹתֵר תּוֹרָה**
59 **וּמִצְוֹת, הֲרֵי זֶה נֶחְשָׁב לְעִנְיָן**
60 **שֶׁל עוֹנֶשׁ[29]** והעדר הזכות לגביו.
61 **וְזֶהוּ גַּם דִּיּוּק לְשׁוֹן הַזֹּהַר[30]**
62 **"גּוּפָא דִּלָּא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא**
63 **דְּנִשְׁמָתָא מְבַטְּשִׁין לֵיהּ וְסָלִיק**
64 **בֵּיהּ נְהוֹרָא,** גוף שלא עולה [נדלק
65 ומאיר] בו אור הנשמה, מבטשים אותו
66 ועולה בו האור, **סָלִיק דָּיְקָא,**
67 הזוהר מדייק ואומר "סליק", כלומר
68 עולה, **הַיְנוּ, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק שֶׁיֵּשׁ**
69 **בּוֹ אוֹר, אֶלָּא הָאוֹר צָרִיךְ**
70 **לִהְיוֹת "סָלִיק בֵּיהּ", בְּדֶרֶךְ**
71 **הַעֲלָאָה** ולא רק בדרך המשכה.
72 **וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁכָּתוּב**
73 **בְּפָרָשָׁתֵנוּ[31] וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים**
74 **גּוֹ', שֵׁם אֱלֹקִים דָּיְקָא,** הכתוב
75 מדייק ואומר שהברכה תבוא משם
76 אלוקים, מידת הגבורה, **כְּיָן**
77 **שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הַגְּבוּרוֹת**
78 **נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר, כַּנִּזְכָּר**
79 **לְעֵיל** בשיחות שנאמרו בהתוועדות זו
80 **בַּאֲרוּכָה[32].**

1 **וְלִכְאוֹרָה, הֲרֵי כֵּן הוּא בֶּאֱמֶת, וְכַמְּבֹאָר בְּכַמָּה**
2 **מְקוֹמוֹת (וּבְקִיצּוּר בַּתַּנְיָא[24]) הָעִנְיָן דִּכְמַעֲלַת**
3 **הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף. וּמְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק', שֶׁבִּשְׁבִיל**
4 **הַבֵּירוּרִים יֵשׁ צוֹרֶךְ בַּחֲסָדִים, וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה**
5 **יְכוֹלִים הַגְּבוּרוֹת לִהְיוֹת כִּדְבָעֵי. וְלָכֵן, הִנֵּה עַתָּה**
6 **בִּזְמַן הַבֵּירוּרִים, צְרִיכִים הַלְּוִיִּם לִהְיוֹת טְפֵלִים**
7 **לַכֹּהֲנִים[25]. וְדַוְקָא לֶעָתִיד, לְאַחֲרֵי גְּמַר כָּל**
8 **הַבֵּירוּרִים, כַּאֲשֶׁר יְקוּמִים הַיְעוּד "אֶת רוּחַ**
9 **הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ"[26], וְהָעֲבוֹדָה תִּהְיֶה**
10 **בַּקְּדוּשָׁה, אֲזַי יִהְיוּ הַגְּבוּרוֹת לְמַעְלָה לְגַמְרֵי**
11 **מֵהַחֲסָדִים.**
12 **ג) וּבְעִנְיַן מַעֲלַת הַגְּבוּרוֹת עַל הַחֲסָדִים -**
13 **מְבָאֵר הַ'צֶּמַח צֶדֶק' שָׁם, שֶׁזֶּהוּ**
14 **עַל־דֶּרֶךְ מַעֲלַת הַ'מְּסִירוּת נֶפֶשׁ' (הַעֲלָאָה) עַל**
15 **עֵסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (הַמְּשָׁכָה), שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָה**
16 **וּמִצְוֹת נַעֲשֶׂה יִחוּד ו"ה, וְעַל־יְדֵי מְסִירוּת־נֶפֶשׁ**
17 **נַעֲשֶׂה יִחוּד י"ה[27], שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא הִתְגַּלּוּת 'עַתִּיק',**
18 **שֶׁלָּכֵן אֵין טַעַם עַל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ, כְּיָן שֶׁזֶּהוּ**
19 **עִנְיָן הַקָּשׁוּר עִם בְּחִינַת 'עַתִּיק' שֶׁלְּמַעְלָה**
20 **מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם, הֲרֵי זֶה בְּחִינַת**
21 **עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מִכֹּחוֹת פְּנִימִיִּים[28]). וְזֶהוּ**
22 **גַּם מַה שֶּׁמָּצִינוּ שֶׁכַּאֲשֶׁר הַ'בֵּית־יוֹסֵף' לֹא זָכָה**
23 **לְאִתּוֹקְדָא עַל קְדוּשַׁת שְׁמֵיהּ רַבָּא, הִנֵּה אַף**
24 **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה קַיֵּם יוֹתֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֲרֵי זֶה**
25 **נֶחְשָׁב לְעִנְיָן שֶׁל עוֹנֶשׁ[29]. וְזֶהוּ גַּם דִּיּוּק לְשׁוֹן**
26 **הַזֹּהַר[30] "גּוּפָא דִּלָּא סָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא דְּנִשְׁמָתָא**
27 **מְבַטְּשִׁין לֵיהּ וְסָלִיק בֵּיהּ נְהוֹרָא, סָלִיק דָּיְקָא,**
28 **הַיְנוּ, שֶׁלֹּא מַסְפִּיק שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אוֹר, אֶלָּא הָאוֹר**
29 **צָרִיךְ לִהְיוֹת "סָלִיק בֵּיהּ", בְּדֶרֶךְ הַעֲלָאָה.**
30 **וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁכָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵנוּ[31] וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים גּוֹ', שֵׁם אֱלֹקִים**
31 **דָּיְקָא, כְּיָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הַגְּבוּרוֹת נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**
32 **בַּאֲרוּכָה[32].**

---

24) פ"נ. 25) ראה גם לקו"ת שם, ג. 26) זכרי' יג, ב. 27) ראה גם לקו"ת אמור לג, ג. בלק עה, ב. 28) ראה גם תו"א מג"א צט, ב. לקו"ת ויקרא ד, ג. 29) מגיד מישרים ר"פ בראשית סד"ה הלא לך למינדע. פ' אמור ד"ה אח"כ פי' לי. פ' בחוקותי ד"ה ביום הנזכר. ובכ"מ. 30) ח"ג קסח, א. 31) כז, כח. 32) בשיחות שלפני המאמר - ס"ט (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 289 ואילך).

ב"ה.

דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ באגרתו על דבר חובת כל בני ישראל בלימוד תורת החסידות אין נזקקים לביאור נוסף. מובנת ג"כ שייכות ההתעוררות ללימוד דא"ח ליום יט כסלו, באשר יום זה הוא ראש השנה לחסידות[1], והוא "מסוגל להתחזק ולהתעודד בלימוד התורה הנגלית ודא"ח, להתמסר לעבודת התפלה ולהתעורר לבירור וזיכוך המדות שעפ"י חסידות ואהבת רעים עד בלי גבול"[2].

ומובנת עוד יותר שייכות הפצת לימוד הדא"ח בכל החוגים של אחינו בני ישראל יחיו לענין דיט כסלו – ע"פ דברי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, אשר "העיקר של יפוצו מעינותיך חוצה[3] התחיל לאחרי פטרבורג. לפני [שהיתה תורת ה]חסידות, לא כל יהודי יכל להשיג אלקות. נוסף לזה היו צריכים שיהי' נשמה גבוה. או, למי שלא היתה נשמה גבוה, אז עי"ז שהוא תיקן את כל הענינים שצריכים תיקון וזיכך את עצמו. חסידות פעלה, שכל יהודי יהי' בכחו להבין ענין אלקי ולהשיגו [על בוריו]. זה התחיל בעיקר לאחרי פטרבורג דוקא. כי אחרי פטרבורג הוא (כ"ק אדמו"ר הזקן) נתעלה במדרי' יותר גבוה"[4].

* * *

על שאלת הבעש"ט מתי יבוא – דייק המשיח בתשובתו בהביאו לשון הכתוב (משלי ה, טז): כאשר "יפוצו מעינותיך חוצה". ידוע אשר מי מעין אין למעלה מהם, ובכל מקום שבאים, אף אם למרחוק הוא, דין מעין להם, ובלבד שלא יופסק החיבור שלהם ההתקשרות עם מקורם, כי מי מעין שהפסיקום שוב אין להם דין מעין[5].

וככל הדברים האלו דורשים מאת כל אחד ואחד מאתנו: א) להפיץ ב) המעיינות ג) גם חוצה. ואי אפשר לכל זה אלא ע"י התקשרות שאינה פוסקת עם המקור, התקשרות הולכת ומתחזקת עם הנשיא הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ מקור הפצת מעינות אלו בכל קצוי תבל.

ועינינו תחזינה בקיום הבטחת משיח צדקנו אשר אז "יכלו כל הקליפות ויהי' עת רצון וישועה" ויגאלנו בגאולה האמתית והשלימה.

מנחם שניאורסאהן

ר"ח כסלו, ה'תשי"א

ברוקלין, נ.י.

---

1) ראה עד"ז מבוא לקונטרס ומעין ע' 15 – 18, 24 – 26.

2) מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ בקונטרס י"ט כסלו תש"ח (קונטרס נב [סה"מ תש"ח ע' 79. אגרות־קודש שלו ח"ח ע' שכח ואילך]).

3) לשון מענה המשיח אז יבוא – הובא מהבעש"ט באגרתו הידועה ע"ד עליית הנשמה שלו בראש השנה שנת תק"ז (נדפסה בסוף הס' בן פורת יוסף. בס' מכתבים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו (לבוב, תרפ"ג. וכותב המו"ל שהעתיקה מן המכתב – כת"י חתנו של הבעש"ט הרה"צ וכו' ר' יחיאל – החתום בעצם כי"ק של הבעש"ט). בס' גנזי נסתרות (ירות"ו תרפ"ד) ח"א סימן סה. בס' בעש"ט (לודז, תרח"ץ פ' נח הגהה יג). – וחלק ממנה בתחלת ס' כתר שם טוב. וס' לקוטי אמרים להה"מ ממעזריטש).

4) שיחת יט כסלו תרס"ח ([ספר השיחות] תורת שלום ע' 98) והועתק כאן בקיצור לשון. עיי"ש.

נדפסה בסה"מ תשי"א ע' 134. לקו"ש ח"י ע' 243. אגרות־קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ד אגרת תתטו.

באגרתו: אגרות־קודש שלו ח"י אגרת ג'תרלו.

תורת שלום: בדפוסים החדשים ע' 112.

5) כך היא הכרעת כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" (שו"ת יו"ד סימן קסד ס"ב. וראה ג"כ צ"צ שער המילואים ח"ג למקואות פ"ה מ"ו), וכדעת תוד"ה שמא בכורות (נה, ב), פיה"מ להרמב"ם, הראב"ד והרשב"א, הריב"ש (הובא בד"מ), פרישה ועוד "וכפשט המשנה והפוסקים" (ש"ך ליו"ד סר"א סק"ל).

והנה דעת הטור והשו"ע (שמעתיק לשון הטור) צ"ע בזה (כך כותב הב"י ביו"ד סר"א). שיטת המהרי"ק (הובאה בב"י) דאם עדיין לא נחו מזחילתן גם בנפסקו ממקורן דין מעין להם – (ויש לומר דגם לשיטה זו הוא רק לטהר בזוחלין, אבל לא לזבים או אפילו לטהר בכל שהוא – ראה ש"ך סר"א סק"כ) – וראה שו"ת חת"ס חיו"ד סר"ט.

אבל גם לדיעות אלו, כיון שנפסקו ממקורם אין ביכולתם להמשיך דין מעין על בריכת מים. ואכ"מ.

ידונו אשר מי מעין: ראה מכתב ח' כסלו שנה זו (אגרות־קודש ח"ד ע' סד).

בס"ד. שיחת* ש"פ תולדות, ב' כסלו, ה'תשכ"ה.

א. על הפסוק[1] "ואלה תולדות יצחק", מפרש רש"י: "יעקב ועשו האמורים בפרשה". ואחר־כך מפרש רש"י מה שכתוב "אברהם הוליד את יצחק" - שלכאורה הרי זה מיותר, שהרי כבר נאמר לפני זה "יצחק בן אברהם" - "על־ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק".

הביאור בדברי רש"י[2]: כיון שנאמר בפסוק "ואלה תולדות יצחק", ולא נתפרשו תולדותיו (מיד על אתר) - לכן אומר רש"י, שהכוונה ב"תולדות יצחק" היא ל"יעקב ועשו האמורים בפרשה", דאף שאין זה בסמיכות, בפסוק זה, הרי זה בפרשה זו.

[ועל־פי־זה יומתק לשון רש"י "האמורים בפרשה", ולא "האמורים למטה", כלשון הרמב"ן, כי "האמורים למטה" יכול להתפרש גם בפסוק זה או בפסוק הבא; ואילו רש"י מדייק, שלמרות שיעקב ועשו רק "אמורים בפרשה", מכל־מקום, כוונת הפסוק ב"תולדות יצחק" היא ליעקב ועשו].

אבל על־פי־זה נשאלת השאלה: למה הפסיק הפסוק בענין אחר, ואינו מפרש תיכף מי הם התולדות - ולכן מבאר רש"י: "על־ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם, הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק".

אך צריך להבין: מהו הכרחו של רש"י לפרש שהכוונה ב"אלה תולדות יצחק" היא לתולדות כפשוטו (ובמילא צריך לתרץ למה הפסיקה התורה בענין אחר) - הרי יכול לפרש ש"תולדות יצחק" הם המעשים והמאורעות של יצחק[3], כפי שמפרש בעצמו על פסוק[4] "אלה תולדות יעקב יוסף", כפירוש הירושלמי[5] על הפסוק[6] "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", ועוד?

ב. ויובן בהקדם המדובר בשבתות שלפני־זה[7], אשר שם הפרשה אינו רק מצד התחלת הסדרה בתיבה זו, אלא בשם זה מרומז התוכן של כל הסדרה. ואדרבה: מצד זה שתוכן הסדרה מרומז בתיבה זו, לכן נקבע שתיבה זו היא תחלת וראש הפרשה.

וראיה מוכחת לזה - מפרשתנו[8]:

אין לומר שהסדרה נקראת בשם "תולדות" (רק) מצד ההתחלה, שהרי גם התחלת פרשת נח היא "אלה תולדות נח", ואף־על־פי־כן נקראת "נח", ולא "תולדות".

- ואין לומר, שפרשת נח לא נקראת בשם תולדות בכדי להבדיל אותה מהסדרה שלנו, שהרי איפכא מסתברא: פרשת נח שהיא הסדרה הראשונה שהתחלתה בתיבת "תולדות", היתה צריכה להיקרא בשם "תולדות", ואילו השינוי (בכדי להבדיל בין סדרה אחת לחברתה) היה צריך להיות בסדרה השני', שהיתה צריכה להיקרא בשם "יצחק".

יתירה מזה: ישנם כמה סדרות ששמותיהן בני שתי תיבות, כמו "חיי שרה", ואם־כן, היתה סדרה אחת יכולה להיקרא "תולדות נח", וחברתה "תולדות יצחק"[9] -

ובהכרח לומר, ששם הסדרה קשור עם תוכן כל הסדרה. ולכן נקראת פרשת נח (לא בשם "תולדות", כיון שתוכנה אינו התולדות (בנים) של נח - שכבר נאמר בפרשת בראשית, אלא) בשם "נח", לפי שתוכן הסדרה הוא: "נח", שענינו - כשמו: "ינחמנו"[10], נחת, נייחא דרוחא[11].

---

*) מכאן עד סוסכ"ד - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית), ונדפס בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 354 ואילך. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ריש פרשתנו.
2) מפרשי רש"י כאן. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 112 ואילך.
3) כפי' הספורנו.
4) וישב לז, ב.
5) ברכות פ"א ה"א.
6) בראשית ב, ד.
7) שיחת ש"פ לך־לך בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 213) וש"פ חיי שרה ס"ב (שם ע' 264).
8) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 58 הערה 10. ח"ז ע' 25 הערה 40. חכ"ה ע' 126. ח"ל ע' 176 הערה 2. ועוד.
9) וכן הוא להרמב"ם בסדר תפלות שלו (שביד החזקה) קרוב לסופו.
10) בראשית ה, כט ובפרש"י.
11) תו"א ר"פ נח. וראה זח"א ס, א.

- וה"נייחא דרוחא" נעשה על־ידי עניני כל הסיפורים שבפרשת נח: מי המבול לטהר את הארץ[12]; "וירח[13] את ריח הניחוח"[14]; ברית עם נח כו'; לידת אברהם אבינו[15], עד לפסוק האחרון שבסדרה: "וימת תרח בחרן", שנסתיים חרון אף של מקום בעולם[16] -

ואילו פרשתנו - תוכנה הוא תולדות יצחק (כדלהלן), ולכן נקראת בשם "תולדות".

ולכן מפרש רש"י: "אלה תולדות יצחק - יעקב ועשו האמורים בפרשה" (ולא שתולדות יצחק הם המאורעות של יצחק) - לפי שתוכן הסדרה הוא "תולדות" כפשוטו.

ג. כיון שרש"י מפרש פשוטו של מקרא, צריך לומר, שיש לרש"י הכרח לפירושו גם מפשוטו של מקרא:

התחלת הפרשה היא: "ואלה (תולדות גו')" - בוא"ו. וידוע ש"ואלה" מוסיף על הראשונים[17]. ובמילא אי אפשר לומר שפסוק זה מדבר אודות מעשיו ומאורעותיו של יצחק, שהרי מעשי יצחק אינם שייכים לכתובים שלפני־זה: סיום הפרשה הקודמת הוא "ואלה תולדות ישמעאל גו'"[18], וישמעאל ויצחק אינם שייכים זה לזה (וכפי שנחלקו בפרשה הקודמת גופא, שליצחק נתן אברהם את כל אשר לו, ואילו "לבני הפלגשים וגו' נתן אברהם מתנות[19] וישלחם מעל יצחק"[20]); ולכן מפרש רש"י שתולדות יצחק הם יעקב ועשו, וזהו ההמשך לפרשה הקודמת, כיון שעשו היה רשע כמו תולדות ישמעאל[21] (ואף־על־פי שישמעאל עצמו עשה תשובה[22], הרי כאן נוגע תולדות ישמעאל).

ועל־פי־זה מובן החילוק שהתחלת פרשת נח היא "אלה" (ללא וא"ו), ואילו התחלת פרשת תולדות היא "ואלה" (בוא"ו) - כי, פרשת נח לא באה בהמשך לפרשת בראשית, ואדרבה: "אלה פסל את הראשונים" - דור המבול[23]; בפרשת בראשית מדובר אודות העולם כפי שהיה קודם הטהרה, שלכן "וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ"[24], ואילו תוכן פרשת נח הוא ההיפך מזה - "לא אוסיף גו'"[13], "עולם חדש"[25], נייחא דרוחא. מה־שאין־כן פרשת תולדות באה בהמשך לסיום פרשת חיי שרה, כנ"ל.

ד. על־פי־זה יש לתרץ קושיא נוספת:

הצורך לומר (כאן) "אברהם הוליד את יצחק" בשביל לשלול טענתם של ליצני הדור, הוא רק מפני שנאמר "יצחק בן אברהם", וכדפירש רש"י: "על־ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר כו'". ואינו מובן: אדרבא, גם התיבות "בן אברהם" מיותרות כאן, לכאורה, שהרי כבר יודעים זאת מהפרשיות הקודמות, ובמילא אין גם צורך להבהיר שאברהם הוליד את יצחק, אלא לספר מיד אודות תולדות יצחק - "ויהי[26] יצחק בן ארבעים שנה גו'"[27]?

ועל־פי הנ"ל יובן:

כיון ש"ואלה תולדות יצחק" בא בהמשך ל"ואלה תולדות ישמעאל", ובישמעאל נאמר "ישמעאל בן אברהם"

---

12) ראה זבחים קיג, א. תו"א שם.
13) נח ח, כא.
14) ראה שיחת ש"פ וירא הערה 120 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 256).
15) כי עד אברהם (גם אחרי הטהרה שע"י המבול) לא הי' עדיין אמיתית נייחא דרוחא, שהרי העולם מתנהג באפילה (ב"ר פ"ב, ג). ועדיין הם שני אלפים תוהו (ע"ז ט, א). וראה סה"ש תש"ב ע' 30: "פ' נח איז דער מבול, עס איז אַ קאַלאַמוטנע וואָך, אָבער עס איז אַ פריילעכער סוף וואָך, עס איז געבאָרן געוואָרן אברהם אבינו".
16) רש"י ס"פ נח. וראה זח"א קמז, א.
17) ב"ר פי"ב, ג. וש"נ.
18) כה, יב.
19) ראה שיחת ש"פ חיי שרה ס"ה ובהערה 48 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 268).
20) שם, ו.
21) שמו"ר פ"ל, ג (הובא באוה"ת פרשתנו קלו, ב). ובאוה"ת (שם): "ומזה יובן פרש"י על ואלה תולדות יעקב ועשו האמורים בפרשה".
22) ראה שיחת ש"פ לך־לך סט"ז ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 226 ואילך), ובהנסמן שם.
23) ב"ר פ"ל, ג. שמו"ר שם.
24) בראשית ו, ו.
25) ב"ר פ"ל, ח.
26) כה, כ.
27) וכמו שהקשו מפרשי רש"י כאן.

- ובנוגע לישמעאל בהכרח לומר "בן אברהם": כשלומדים "ואלה תולדות ישמעאל גו'", כפי שהיה בהתפשטות כזו - שנים עשר נשיאים וכו' - מתעוררת תמי' גדולה: מנין באה לישמעאל התפשטות כזו?! וענין זה מבהיר הפסוק באומרו "ישמעאל בן אברהם": אין זה משלו חס־ושלום, אלא בגלל ש"לישמעאל שמעתיך גו' (ולכן) שנים עשר נשיאים יוליד גו'"[28], והיינו, שמקבל זאת מאברהם; מצד מדת חסדו של אברהם (נתן מקום גם לישמעאל, ו)אמר "לו ישמעאל יחיה", ויתירה מזו: "יחיה לפניך"[29] - חסד שלמעלה (הנקראת "גדולה"), שהוא בלי־גבול (עד כדי כך, שכ"ו דורות ברא הקב"ה כו' וזן אותם בחסדו[30]), וכמבואר בחסידות[31] שהחסד דאברהם (קודם המילה) היה בדוגמת בחינת גדולה -

לכן, גם לגבי יצחק הוצרך הפסוק לומר "בן אברהם" - שהרי אי אפשר לייחס לאברהם את ישמעאל, ולא את יצחק.

וכיון שנאמר "יצחק בן אברהם", מוסיף הכתוב ומבאר "אברהם הוליד את יצחק", בכדי: (א) לשלול טענת ליצני הדור, כדפירש רש"י. (ב) להורות, שלמרות שהתורה מייחסת את שניהם (ישמעאל ויצחק) לאברהם, הנה היחס של יצחק לאברהם הוא באופן אחר לגמרי: יצחק הוא לא רק בן אברהם, אלא "אברהם הוליד את יצחק"[32]; בזה היה אברהם "מונח", ובזה התבטא כל ענינו של אברהם, וכמו שכתוב[33] "כי ביצחק (דוקא) יקרא לך זרע".

ה. ויש[34] ענין עמוק יותר בכך שהפסוק מוכרח לייחס את יצחק לאברהם, על־ידי שייחס את ישמעאל לאברהם:

ידוע[35] החילוק בין אברהם ליצחק, שאברהם היה מרכבה למדת החסד, ולכן היתה עבודתו בגמילות חסדים והכנסת אורחים. ויצחק היה מרכבה למדת הגבורה, ולכן היתה עבודתו חפירת בארות - להסיר את הרפש והאבנים המכסים, ולגלות את ה'מים חיים' הנובעים מלמטה למעלה.

ולכן[36] יש גם חילוק ביניקת החיצונים מקו החסד דאברהם, או מקו הגבורה דיצחק: אברהם - יצא ממנו ישמעאל[37], חסד דקליפה. ויצחק - יצא ממנו עשו[37], גבורה דקליפה.

ועל־פי־זה נמצא, שבגילוי נראית בישמעאל שייכות גדולה יותר לאברהם מאשר ביצחק - שהרי ישמעאל הוא בקו החסד (כמו אברהם - אלא שהוא בקליפה[38], ואופן המשכתו מאברהם הוא בדרך "יצא ממנו"[39]), ואילו יצחק הוא בקו הגבורה, היפך מקו החסד - ולכן הוכרחה התורה לומר גם ביצחק שהוא "בן אברהם", ולהוסיף "אברהם הוליד את יצחק", היינו שאדרבה - יצחק הוא עיקר זרעו של אברהם.

ו. על־פי־זה יובן גם מה שכתב רש"י "מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם", שמזה מוכח שהיתה בזה עשיה מיוחדת מהקב"ה. ולכאורה, הרי על־פי טבע דומה הבן לאביו[40] (אלא־אם־כן יש סיבות שמצדם אינו בדומה). ואם־כן, למה כאן היה צורך בנס[41]?

ועל־פי הנ"ל יובן: הדמיון של הבן לאביו, הוא מפני שהבן נלקח מן האב מגופו ומנשמתו - הוא דומה לו בגופו ובתכונות הנפש[42]. אך כיון שמצד תכונות הנפש היו הפכיים, שנשמת אברהם היתה ממדת החסד, ונשמת יצחק ממדת הגבורה, ולכן היו חלוקים גם בשכלם (כידוע[43] בענין בית־שמאי

---

28) לך־לך יז, כ.
29) שם, יח.
30) פסחים קיח, א.
31) אוה"ת וירא צג, ב. וראה תו"א יב, א. קיט, ד.
32) ספורנו. ראה גם כלי יקר עה"פ (ובאוה"ת כאן).
33) וירא כא, יב.
34) מכאן עד סוסכ"ב - נדפס לאח"ז גם בלקו"ש ח"כ ע' 100 ואילך.
35) תו"א ותו"ח ריש פרשתנו.
36) ראה לקו"ת ואתחנן ה, א.
37) פסחים נו, א. ויק"ר פל"ו, ה.
38) ובפרט לפי המבואר בתו"ח פרשתנו (ד, ב ואילך) שחסד דישמעאל אינו כחסד שאר האומות, ו"יש לו צד אחיזה ממש בפנימיות המוחין" דאברהם.
39) לקו"ת שם. שה"ש ט, ד.
40) ראה עדיות פ"ב מ"ט ובפירוש הרמב"ם שם.
41) באגדת בראשית פל"ז: "ציווה הקב"ה למלאך כו' אל תצור אותו דומה לאמו אלא לאביו". - וג"ז צריך ביאור למה לולא הציווי הי' דומה לאמו ולא לאביו.
42) ראה בפירוש הרמב"ם שם: "לפי שכשהוא קרוב לו במזגו כו'".
43) תניא אגה"ק סי"ג. לקו"ת שה"ש מח, ג. וראה זח"ג רמה, א.

ובית־הלל, שמצד החילוק בנשמותיהם היו חלוקים בשכלם, שבית־שמאי היו נוטים לחומרא ובית־הלל לקולא), הרי על־פי טבע היו צריכים להיות חלוקים - ובאופן הפכי - ובפרט בקלסתר פניהם[44], כי מראה הפנים הוא לפי אופן השכל, וכמו שכתוב[45] "חכמת אדם תאיר פניו"[46]. ולכן היה צורך בכך ש"צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם".

ז. על־פי הנ"ל יובן גם מדוע מספרת התורה ש"צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק" בפרשת תולדות, שבה רק נזכר "יצחק בן אברהם", ולא בפרשיות הקודמות, כשמסופר אודות לידת יצחק[47] - דלכאורה, היו צריכים להזכיר שלילת טענת ליצני הדור מיד בלידת יצחק?

והענין בזה על־פי חסידות: אף־על־פי שיניקת הקליפות היא הן ממדת החסד והן ממדת הגבורה - אברהם יצא ממנו ישמעאל ויצחק יצא ממנו עשו - מכל־מקום, תוקף יניקתם הוא מהגבורה (צמצום והעלם) דוקא[48]. ולכן גרועה קליפת עשו מקליפת ישמעאל[49], דאף־על־פי ששניהם לא קבלו את התורה[50], הרי עיקר הצרות הם מעשו.

על־פי פשוט: בשעה שרואים שתולדות יצחק הוא עשו (למרות שרבקה היתה צדקנית), ועיקר עבודתו היא חפירת בארות (היפך מעיקר עבודת אברהם) - הנה אז בא תוקף טענת ליצני הדור, שיצחק אינו שייך לאברהם.

ועל־פי־זה יתורץ, שלכן שוללת התורה טענת ליצני הדור בענין "תולדות יצחק - יעקב ועשו" (וגם "תולדות" - מאורעות, חפירת בארות), כיון שתוקף טענת ליצני הדור "מאבימלך נתעברה שרה" הוא מצד מדת הגבורה והצמצום, מצד זה שתולדות יצחק - עשו (וחפירת בארות).

ח. היחוס של יצחק לאברהם, ש"אברהם הוליד את יצחק" - אף־על־פי שיצחק הוא בקו הגבורה, היפך קו החסד (אברהם) - הרי זה לפי סיבת ומקור הגבורה היא - מחסד: מדת החסד רוצה שההשפעה תוכל להתקבל - פעולה שיכולה להיעשות על־ידי הגבורות (צמצום השפע) דוקא[51]. ויתירה מזה: על־ידי גבורות דוקא נעשה ריבוי ותוספת בהשפעה[52]. וכידוע בפירוש "גבורות גשמים"[53]. וזהו "אברהם הוליד את יצחק", שהגבורות דיצחק נמשכות מבחינת חסדים דאברהם.

[וזהו נוסף לכך, שללא חסד, לא שייך מדות בכלל (וגבורה בכללם, אפילו אם כוונת הגבורה לא היתה בשביל הגילוי), שהרי ענין המדות הוא גילוי לזולתו, וכללות ענין השייכות לזולת הוא מצד מדת החסד. וזהו הביאור במה שכתוב בזוהר[54] על מדת החסד, שהיא "יומא דאזיל עם כולהו יומין"].

וזהו גם תוכן המדובר לעיל[55], שתחילה צריכה להיות התנועה ד"ימין מקרבת", ואחר־כך התנועה ד"שמאל דוחה" - אף־על־פי שלשון הגמרא[56] הוא "שמאל דוחה וימין מקרבת" - כי בגמרא מדובר אודות הסדר בעשיה בפועל; אצל הזולת המקבל ובפועל - ההתחלה היא ב"שמאל דוחה", אבל הסיבה והמקור ל"שמאל דוחה" הוא - ה"ימין מקרבת". ונמצא, שבסדר מדות המשפיע ונותן, ההתחלה היא ב"ימין מקרבת".

---

44) ובזה יומתק לשון הגמרא (ב"מ פז, א): "נהפך קלסתר פנים כו'", כי קודם לזה הי' קלסתר פני יצחק בהיפך מקלסתר פניו של אברהם. - ולאגדת בראשית הנ"ל, דומה לשרה, שעלי' אמרז"ל (ב"מ שם) "האשה צרה עיני'", גבורות.

45) קהלת ח, א.

46) ובפרט בהאבות שהן הן המרכבה (ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו), הרי בודאי שגופם (מראה פניהם) הי' לפי אופן נשמתם.

47) ובפרט, אשר גם בפועל, צר קלסתר פניו בעת יצירתו או ביום הגמלו (ראה חדא"ג מהרש"א שם).

48) ראה ד"ה וישב יעקב עת"ר (סה"מ עת"ר ע' צה), שמקו הימין משתלשל רק קליפת נוגה.

49) אוה"ת וירא צג, ב. וראה ספרי האזינו לב, ט.

50) מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.

51) לקו"ת ואתחנן יג, ג. ביאוה"ז יב, ב.

52) ביאוה"ז שם. סידור (עם דא"ח) שער התקיעות בסופו. - ולכן עיקר ומקור כל הברכות המשיך יצחק דוקא (סידור שם).

53) לשון המשנה ריש מס' תענית. לקו"ת שם. ובכ"מ.

54) ראה זח"ג קג, א־ב. קצא, ב. וראה לקו"ת ד"ה האזינו (השלישי) פ"ו. - הל' יומא דאזיל כו' מצאתיו בע"ח שער כה דרוש ב'. פע"ח שער חה"ס פ"א. שער מאמרי רשב"י פ' יתרו, תרומה ואמור (וממ"ש שם יש להעיר למ"ש בלקו"ת שם. עיי"ש). ועוד.

55) שיחת שבת שובה בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 30).

56) סוטה מז, א. סנהדרין קז, ב.

ט. כשם שכללות ענינו של יצחק - גבורות - הוא בשביל הגילוי, כך גם ב"תולדות יצחק - יעקב ועשו", שמצד (גבורות ד)יצחק יצא ממנו עשו (שגרוע מישמעאל, כנ"ל), הכוונה בזה היא - תוספות האור (גבורות גשמים, כנ"ל), שנעשה על־ידי הבירורים.

וזהו גם מה שכתוב "ואלה תולדות יצחק", "ואלה מוסיף על הראשונים" - שתולדות יצחק, שקאי גם על עשו (שלכן נאמר תולדות חסר, ללא וא"ו[57]), מוסיף על הראשונים, שפועל תוספת אור.

על־פי־זה מובן גם שכללות הפרשה נקראת "תולדות", כיון שכללות הפרשה עוסקת בבירור הניצוצות שהיו צריכים לברר מעשו, שלכן הוצרך יעקב ללבוש בגדי עשו ולילך במרמה (דרכי עשו), שדוקא על־ידי־זה קיבל יעקב את הברכות (שמצד עצמו לא היה יכול לקבלם) - "ויתן לך האלקים"[58], תוספת האור שנמשך על־ידי הגבורות דשם אלקים דוקא[59].

יו"ד. על־פי הנ"ל יובן גם קישור ב' הפירושים ב"תולדות יצחק": (א) "תולדות" - בנים, שקאי על יעקב ועשו, כדפירש רש"י. (ב) ענינו ומאורעותיו של יצחק,

- והרי ב' הפירושים הם אמת, אלא שפירוש אחד הוא העיקר, והשני בדרך טפל. ובדוגמת מה שכתוב[6] "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם", שאף־על־פי שהפירוש הפשוט שם הוא - מאורעות, מכל־מקום, מפרש שם המדרש[60] "תולדות" מלשון בנים, כי מזה שלא נקט הכתוב תיבה שיש בה רק פירוש אחד, אלא "תולדות" שכולל גם הפירוש בנים, מוכרח שהכוונה גם לבנים, הנה כן הוא בנידון־דידן: מזה שהפסוק נקט "תולדות", ולא בנים, מוכח, שכוונתו גם למעשים ומאורעות -

כי ענינו של יצחק הוא - התוספת וריבוי אור שבא על־ידי ענין הבירורים. וכמו שכתוב[61] "וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק", שענינו של יצחק הוא "וארבה את זרעו" - ריבוי האור שבא על־ידי ריבוי זרעו כפשוטו, לא רק יעקב, אלא גם עשו, אשר דוקא על־ידי־זה שיעקב מברר את עשו, נמשך ריבוי האור.

ויומתק ביותר (השייכות ד"תולדות יצחק" ביחס לעניניו של יצחק עם "תולדות" מלשון בנים), על־פי המבואר בחסידות[62], שענין ההולדה קשור עם גבורות, כי בכדי שתהיה הולדה, צריך להיות "יורה כחץ" (וכמאמר רבותינו ז"ל[63] כל זרע שאינו יורה כחץ אינו מוליד), והרי החמימות, וגם כללות המשכת הטיפה הנמשכת מהמוח לאברים תחתונים, הוא ענין של גבורות וצמצומים.

יא. וההוראה מזה בעבודתינו:

ישנם כאלו שרוצים לעסוק רק בענינים הכי נעלים. כאשר תובעים מהם "להשפיל" את עצמם ולהתלבש בענינים "פחותים", טוענים הם: מה לי וכו'.

אך צריך לידע, שאדרבה: תוספת וריבוי אור באים על־ידי הגבורות וצמצומים דוקא. ולמרות שלא תמיד רואים על־אתר את ה"תולדות" - צריך לדעת, שישנם ה"תולדות", הם "אמורים בפרשה", ובשעה שעושים את העבודה, מקבלים סוף־כל־סוף גם בגילוי את ה"ויתן לך האלקים וגו'"[58] וכל הברכות הנאמרים בפרשה.

* * *

יב. לשון רש"י "מה עשה הקב"ה, צר קלסתר פניו כו'", הוא בדרך שאלה ותשובה (שהרי רש"י היה יכול לומר מיד "צר קלסתר פניו כו'", ללא התיבות "מה עשה הקב"ה"): רש"י מקשה "מה עשה הקב"ה" (בתמיה), מה היתה העצה שעשה הקב"ה בכדי לשלול את טענתם של ליצני הדור; ורש"י מתרץ דבר חידוש - "צר קלסתר פניו כו'".

57) שמו"ר שבהערה 21.
58) פרשתנו כז, כח.
59) ראה בכ"ז תו"א סוף פרשתנו. סידור שם. ד"ה פדה בשלום תש"ג (סה"מ תש"ג ע' 185 ואילך). לקו"ש ח"ג ע' 795 ואילך.
60) ב"ר פי"ב, ז.
61) יהושע כד, ג. וראה סידור שם.
62) סידור שם.
63) זח"ג ערב, א. וראה גם חגיגה טו, א.

כלומר: הפעולה שיהיה ניכר בגילוי שאברהם הוליד את יצחק - היא ענין של "קושיא", קושי, גם למעלה כביכול (ובשביל זה היה צורך בחידוש מיוחד - צר קלסתר פניו כו').

ובדוגמת לשון רז"ל[64] על כמה ענינים: "קשה כקריעת ים־סוף", היינו, שגם לגבי הקב"ה הרי זה קשה כביכול.

יג. ביאור הקושי כביכול שקלסתר פניו של יצחק יהיה דומה לאברהם (וכמו כן ב"קשה" שבכמה ענינים), יובן מהדוגמא דקריעת ים־סוף גופא:

עצם העובדה שהים נצב כמו נד - לא בזה מתבטא עיקר ה"קשה". ובפרט לפי המבואר בתניא[65], שהפלא שבקריעת ים־סוף הוא פחות מבריאת שמים וארץ, ואם־כן בודאי לא שייך לומר על זה הלשון "קשה";

ורק בזה שבקריעת ים־סוף היו שני הפכיים[66], "רפוא לישראל ונגוף למצרים"[67] (שהרי אם לא היה נבקע הים, לא היו המצריים נכנסים לים), בה בשעה שמדת הדין טענה "מה נשתנו אלו מאלו, אלו עובדי עבודה־זרה ואלו עובדי עבודה־זרה"[68] - בזה מתבטא הענין ד"קשה"[69], כי על־פי סדר השתלשלות יש להתחשב במדת הדין, ובשעת קריעת ים־סוף לא התחשבו במדת הדין, בהגבלות וסדרי ההשתלשלות[70].

יד. על־פי־זה יובן גם בענינו:

כיון ש"האבות הן הן המרכבה"[71], ובמרכבה העליונה "פני אריה" ו"פני שור" הם נפרדים והפכיים זה מזה, "פני אריה אל הימין (אברהם) ופני שור מהשמאל" (יצחק)[72] - הרי לא יכולים להיות שני הפכים ביחד: קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, ואף־על־פי־כן מרכבה של ד' רוחות.

ולכן מתעוררת הקושיא: "מה עשה הקב"ה"; מהי העצה לשלול טענת ליצני הדור, כיון שמצד כל סדר ההשתלשלות, עד למרכבה עליונה, חסד וגבורה הם ב' קוים הפכיים.

טו. אף־על־פי־כן, כיון שליצני הדור טענו "מאבימלך נתעברה שרה", לא התחשב הקב"ה בהגבלות וסדרי ההשתלשלות, וצר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם. מה עורר וגרם פעולה זו - "לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה".

כאשר ליצני הדור, קליפות, נמצאים במקומם - הנה כן הוא מצד סדר ההשתלשלות, שהרי גם הם נבראו; אבל כאשר הם דוחקים עצמם ("שפּאַרן זיך") לתחום הקדושה, ומתחילים להתערב ולחוות דעתם אודות יצחק, וטוענים שהוא שייך בכלל לאבימלך - ולא רק שענינים פרטיים שלו נלקחים מאבימלך, אלא שכללות ההולדה שלו, עצם מהותו, שייך לאבימלך - הרי זה "נוגע" ("דערנעמט") למעלה, ובגלל זה מבטלים כל סדרי ההשתלשלות.

טז. וההוראה מזה בעבודתינו:

ידוע[73] הטעם לכך שאברהם יצחק ויעקב נקראים "אבות", לפי שהם שורש ומקור כל נשמות ישראל;

---

64) פסחים קיח, א. סוטה ב, א. - ובזח"ב קע, א: "קשין .. קמי' קוב"ה".

65) ח"ב פ"ב.

66) וכ"ה בכל הענינים שנאמר עליהם הלשון קשה. וכמו "קשה לזווגן" (סוטה שם), שהוא חיבור ב' הפכיים, דכר ונוקבא. וכן "קשין מזונותיו" (פסחים שם), שהמשכת מזונות הוא מבחי' מזל שלמעלה מהשתל', כמבואר בביאוה"ז שם.

67) ראה ישעי' יט, כב. זח"ב לו, א.

68) ראה זח"ב קע, ריש ע"ב. מכילתא בשלח יד, כח. ילקוט ראובני שם, כז.

69) וכמש"כ בזח"ב שם: "קשה קמי' למעבר על דינא". ובד"ה החודש תרנ"ד ס"ב (סה"מ תרנ"ד ע' קלג), שהקושי הוא מצד שבקי"ס הי' חיבור למעלה מהשתלשלות והשתלשלות.

70) שמטעם זה, מכת בכורות שהיתה נגוף ורפוא כאחד, הוצרכה להיות מהקב"ה בכבודו ובעצמו, כמבואר בלקו"ש ח"ג ע' 866 (ובהנסמן שם), אבל לא נאמר בזה קשה (לגבי הקב"ה), כיון שדם הפסח (שחיטת הע"ז דמצרים) הבדילם מהללו עוע"ז כו'.

71) ב"ר שבהערה 46.

72) יחזקאל א, יו"ד.

73) שלכן "אין קורין אבות אלא לשלשה" (ברכות טז, ב), כי בחי' השבטים יש לך אדם שאין בו כלל בחי' ומדריגות אלו, משא"כ בחי' האבות צריך להיות בכל אדם (תו"א וארא נה, א. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1068 הערה 12. תורת מנחם - התוועדויות חל"ו ע' 279 ואילך).

בחינת האבות היא ירושה לבניהם אחריהם בכל דור ודור, היינו, שבכל אחד מישראל צריכים להיות כל עבודות האבות.

ומזה מובן, שגם הענין ד"צר קלסתר פניו כו'", התכללות חסד וגבורה, יכול וצריך להיות בכל אחד ואחד מישראל. ומזה נעשה גם הענין ד"בכיה תקיעא בלבאי מסטרא דא וחדוה תקיעא בלבאי מסטרא דא", כמו שכתוב בתניא[74].

והרי ענין זה הוא למעלה מהגבלת הטבע וסדר ההשתלשלות, כאמור לעיל, שמצד סדר ההשתלשלות הנה חסד וגבורה הם ב' קוים הפכיים, ואינם יכולים להיות יחדיו. ולכן איתא בספרי[75], שאהבה ויראה ביחד יכולות להיות במדת הקב"ה בלבד (רק בעבודת ה', ולא בעניני העולם).

[אלא שיש בזה שתי מדריגות[76]: (א) שהמרירות תהיה בליל שישי, והשמחה בשבת. (ב) שהמרירות והשמחה יהיו ביחד, בבת אחת. וכיון שכל איש ישראל הוא "יורש" של האבות, שיורש הכל, במילא יכול כל אחד (על־כל־פנים לפעמים, או גם לתמיד) לבחור האופן שרוצה, ולקבוע סדר עבודתו באופן זה].

יז. עוד הוראה מהנ"ל:

בכדי שהכל יעידו שאברהם הוליד את יצחק, היה הקב"ה יכול לעשות שקלסתר פניו של אברהם יהיה דומה ליצחק[77]. אך בפועל היה להיפך - "צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם"[78].

וההוראה מזה לכל אחד:

בשעה שעומדים בפני ב' הקוין, קו החסד או קו הגבורה, ויש ספק באיזו דרך לבחור - צריך לבחור בקו החסד.

וכמבואר בתניא[79], שבשעה שמקרבים יהודי, הנה לבד זאת ש"לא הפסיד שכר מצות אהבת רעים", הרי "כולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'".

* * *

חי. ענין הנ"ל - שבגלל טענת ליצני הדור, נתבטלו סדרי ההשתלשלות ונעשה קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם - קשור גם עם "יפוצו מעינותיך חוצה"[80], שהתחיל בעיקר בי"ט כסלו[81] (ולכן, פרשת תולדות חלה לעולם בחודש כסלו[82] (או בשבת מברכים[83] כסלו) - חודש הגאולה, שבו נפעל הענין ד"יפוצו מעינותיך חוצה"):

איתא בזהר[84], שבתורה יש גופי תורה - גליא דתורה, ונשמתא דאורייתא - רזין דאורייתא.

על־פי סדר ההשתלשלות, הנה נשמתא דאורייתא וגופי דאורייתא הם ב' ענינים נפרדים, לכאורה. אי אפשר לעשות מנשמה גוף ומגוף נשמה (ב"עבודה", ישנו ענין כזה, אבל בתורה, גוף התורה ונשמת התורה הם לכאורה ב' ענינים בפני עצמם). ולכל אחד מהם יש האופן שלו: גופא דאורייתא - בגילוי, ונשמתא דאורייתא - בהעלם (וכמובן מהשם "רזין" - סודות, וכאשר מגלים זאת - שוב אין זה סוד).

---

74) ספל"ד.

75) ואתחנן ו, ה.

76) ראה תניא אגה"ת פ"י ורפי"א.

77) מכיון שההעדאה הוצרכה להיות על שייכות יצחק ואברהם (כי על זה הי' הטענה).

78) וכמו"כ בבחי' עתיק, שהיא הסיבה והנתינת כח לצר קלסתר כו' (כדלהלן סי"ט) כולא ימינא.

79) פרק לב. וראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 133 ואילך. תורת מנחם - התוועדויות חי"א ע' 37 ואילך. קונטרס אהבת ישראל (קה"ת תשל"ו). וש"נ.

80) מענה המשיח להבעש"ט שאז יבוא. - נסמן ונתבאר בלקו"ש ח"ד ע' 1119. תורת מנחם - התוועדויות חל"ג ע' 84. ובכ"מ.

81) סה"ש תורת שלום ע' 112.

82) ראה של"ה חלק תושב"כ ר"פ וישב (רצז, א) וז"ל: "המועדים של כל השנה .. בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן".

83) שכולל כל ימי החודש, כדלעיל בשיחת ש"פ חיי שרה הערה 20 (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 265).

84) ח"ג קנב, א.

אמנם, י"ט כסלו בא ומכריז: "יפוצו מעינותיך חוצה". יש להמשיך את המעינות של פנימיות התורה, ובאופן של הפצה - גם ב"חוצה".

- נוסף לכך שחסידות חב"ד המשיכה פנימיות התורה בהבנה והשגה, חכמה בינה ודעת (בעוד שלפני אדמו"ר הזקן, ואפילו אצל אדמו"ר הזקן גופא - לפני פטרבורג, לא היתה ההתלבשות בהשגה כל־כך[85]), ועד כפי שכותב כ"ק מו"ח אדמו"ר[86], שחסידות חב"ד תובעת שילמדו חסידות בהשגה באותו אופן שלומדים סוגיא בנגלה - ה"חוצה" של הלומד עצמו - הנה נוסף לזה, תובעים להפיץ המעיינות גם ב"חוצה" כפשוטו, לזולת שנמצא בחוצה -

ויתירה מזה: "חוצה" סתם, בלי הגבלות. כלומר, שאפילו בחוצה היותר תחתון צריך להפיץ את המעיינות.

ולכאורה, הרי זו תמיהה גדולה ביותר: אפילו על נגלה דתורה ישנן הגבלות, וכמו שכתוב[87] "ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי", ואם־כן, איך אומרים "יפוצו מעינותיך חוצה"?

אך על זה באה ההוראה, שבשעה שזה נוגע במהותו של יהודי, שמושרש בעצמותו יתברך, אזי לא מתחשבים בהגבלות סדר ההשתלשלות, והקב"ה מהפך קלסתר פניו של יצחק שיהיה דומה לאברהם, והיינו, שגם פנימיות התורה, שמצד סדרי ההשתלשלות היא בהעלם (גבורה, יצחק) - תבוא בגילוי (חסד, אברהם).

וכמשל הידוע[88] של אדמו"ר הזקן, מבן מלך שחלה ביותר, עד שלא נותרה עצה אלא לשחוק אבן טובה שהיתה רק בכתר המלך - אשר באבן טובה זו היה תלוי כל יופי הכתר, "נזר העטרה המכתירה" - ולתת לו לשתות, ואמר המלך, שמבלי הבט על היוקר של כתר המלכות, הרי זה כאין וכאפס לגבי חיי בנו.

- על־פי דין, המשתמש בכתר המלך חייב מיתה[89]. וכאן מאבדים את הכתר לגמרי בשביל בן המלך (שעם היותו בן המלך, הרי אינו המלך[90]; אין מלך אלא אחד), כי ענין שנוגע במהותו ועצמותו של בן המלך, נוגע גם במהותו ועצמותו של המלך עצמו - ואז סרים כל החשבונות.

ואדמו"ר הזקן מוסיף בזה עוד ענין נפלא ("אַ גוואַלדיגן ענין"): אפילו בשעה שמצבו של בן המלך הורע עד כדי כך שספק אם יקבל את מי הרפואה, מכל־מקום, כדאי לשחוק את האבן הטובה, שרובה תלך לאיבוד, שמא תכנס טיפה אחת לתוך פיו של בן המלך.

* * *

יט. בפירוש רש"י הנ"ל ישנו דיוק נוסף:

לשון רש"י הוא "והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק". - לא "וידעו" וכדומה, אלא "והעידו". ואחר־כך חוזר רש"י ואומר: "עדות יש שאברהם הוליד את יצחק".

ולכאורה, מה מדגיש רש"י - ושני פעמים - את ענין העדות?

---

85) סה"ש תורת שלום ע' 114 (וראה לקו"ד ח"א כב, א ואילך).

86) ראה קונטרס: "תורת החסידות", "לימוד החסידות". ובכ"מ.

87) תהלים נ, טז. - אבל, נוסף על שגם בנגלה דתורה אמרו (פסחים נ, ב) "לעולם יעסוק כו' שלא לשמה" - (שכוונתם בזה, גם בדרגות הכי פחותות ב"לא לשמה" - תניא ספל"ט. הלכות ת"ת לאדה"ז פ"ד ה"ג עיי"ש) - כי "מתוך שלא לשמה בא לשמה", הרי בנוגע פנימיות התורה, הבטיחו רז"ל (איכ"ר בתחלתו. ירוש' חגיגה פ"א סה"ז) המאור שבה (שזוהי פנימיות התורה - קה"ע שם) מחזירו למוטב.

88) "התמים" ח"ב ע' מט [עב, א]. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' שכו ואילך. ועוד.

89) סנהדרין כב, א (וברמב"ם הל' מלכים רפ"ב: "ולא בכתרו") וביותר בכתרו (ראה מפרשים למגלת אסתר ו, ט).

90) בסנהדרין שם: "אסורה לאדוני".

ויובן על־פי המובא ב'אור התורה'[91] מספרי קבלה, שהתכללות חסד וגבורה, אברהם ויצחק, היא מבחינת הדעת, כי דעת כולל חסד וגבורה. ומביא שם ש"דעת" אותיות עדות[92], עיין שם.

- ומתאים גם עם הענין המדובר לעיל (סעיף יד ואילך), שההתכללות דאברהם ויצחק נלקחת מלמעלה מהשתלשלות - כי דעת הוא קו האמצעי שעולה עד פנימיות הכתר, עתיק[93]. והרי עתיק הוא למעלה מהתחלקות חסד וגבורה, דלית שמאלא בהאי עתיקא, כולא ימינא[94] -

ועל־פי־זה יובן הדיוק של רש"י: "והעידו", "עדות" - כי, כאמור[95], יש בפירוש רש"י ענינים של סודות התורה, קבלה, ולכן כותב רש"י הלשון "והעידו" ו"עדות", לרמז לבחינת הדעת.

כ. עוד ענין בזה:

עדות - היא על דבר הנעלם דוקא. על דבר הגלוי, ואפילו על מילתא דעבידא לאגלויי, לא צריכים עדות[96]. כלומר, שעל־ידי עדות נמשך ענין שמצד עצמו הוא למעלה מגדר גילוי. וברוחניות - הוא ענין המשכת בחינה שלמעלה מהשתלשלות[97].

וענין זה מרמז רש"י בהדגשת ענין העדות - שהענין ש"אברהם הוליד את יצחק", התכללות חסד וגבורה, הוא מצד המשכת בחינה שלמעלה מהשתלשלות: בשכל - אין מקום לדבר, אלא ש"עדות יש כאן" - בדוגמת ביאת עדים האומרים שהם בעצמם ראו זאת, שאז חייבים להאמין להם.

כא. האמור לעיל הוא דוגמא לכללות הענינים שבפירוש רש"י, שבכל ענין טמונים סודות התורה. וכמו שכתב השל"ה[98], שבפירוש רש"י ישנם ענינים מופלאים.

ישנם הסבורים שלימוד חומש עם פירוש רש"י הוא עבורם ענין של ירידה (חס ושלום). - אך צריך לדעת, שאדרבה, וכפי שהשל"ה, ה'רקנטי' ו'לבוש האורה' מאריכים במעלת לימוד פירוש רש"י. וכאשר לומדים - כתקנת רבותינו נשיאינו - בכל יום פרשה חומש עם רש"י כפשוטו, אזי סוף כל סוף, כמאמר רז"ל[99], לאחר ארבעין שנין "קאי אדעתיה דרביה",

- (וגם ענין זה מרומז במה שכתוב בפרשתנו[26]: "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה", שזהו מצד הענין ד"בן[100] ארבעים לבינה"[101]) -

"יקחו" סוף־כל־סוף גם את הפנימיות.

וכשם שהדברים אמורים בנוגע לפירוש רש"י, שאף־על־פי שזהו לימוד שלומדים גם עם ילדים, הנה דוקא על־ידי־זה "לוקחים" את הסודות שבתורה, כן הוא גם בנוגע לענינים של מעשה בפועל, שאף־על־פי שכח המעשה הוא כח היותר תחתון, שלכן ישנם כאלה שאינם רוצים לעמוד במצב של ירידה כזו, הנה דוקא על־ידי־זה "לוקחים" עצמותו יתברך.

כב. בדוגמת הנ"ל, הוא גם הענין ד"ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ וגו'" - שנאמר בפרשתנו[58] - שיש בזה ב' פירושים (הפכים): (א) "מטל השמים ומשמני הארץ וגו'" כפשוטם, שהרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[102]. (ב) "מטל השמים זו מקרא, ומשמני הארץ זו משנה וכו'"[103].

וב' פירושים אלו הם בפסוק אחד[104], כי מצד עצמותו יתברך, נמנע הנמנעות, הרי הוא נושא הפכים, רוחניות וגשמיות יחדיו.

---

91) ריש פרשתנו.

92) כן הלשון (דעת בלא וא"ו) באוה"ת ובכ"מ; ובלקו"ת פקודי (ד, ב) ובכ"מ: "דעות (בוא"ו) אותיות עדות". ולהעיר מתקו"ז תס"ט בתחלתו. קה"י מערכת דעות.

93) ראה לקו"ת שלח נ, א. ובכ"מ.

94) זח"ג קכט, א. וראה שם רפט, א.

95) שיחת ש"פ נח בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ע' 192).

96) ראה ר"ה כב, ב. ד"ה ויקם עדות, ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ע' 51 ואילך).

97) ראה לקו"ת ד"ה אלה פקודי (נסמן באוה"ת שם) ס"ד.

98) מס' שבועות קפא, א.

99) ע"ז ה, ריש ע"ב.

100) אבות ספ"ה.

101) אוה"ת שם קלז, א.

102) שבת סג, א. וש"נ.

103) ב"ר פס"ו, ג.

104) ראה לקו"ש ח"ג ע' 782. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"מ ע' 7. וש"נ.

וכיון שעצמותו יתברך "שייך" לגשמיות (גוף) דוקא[105], במילא נמשכים ממנו הברכות "מטל השמים וגו'" גם כפשוטו בגשמיות. אלא שזה צריך "לעבור" דרך "מטל השמים זו מקרא וכו'", כי כל ההמשכות הן על־ידי תורה.

* * *

כג. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל ואלה תולדות יצחק בן אברהם גו'.

* * *

כד. כשם שישנם בפירוש רש"י ענינים בקבלה (כנ"ל), כך יש בו גם עניני הלכה. ולדוגמא בפרשתנו:

על הפסוק[26] "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה", מפרש רש"י, שכאשר נולדה רבקה, בזמן מיתת שרה, היה יצחק בן 37 שנה, והמתין ג' שנים עד לחתונתו עם רבקה.

ולכאורה יוקשה: בפרשת חיי שרה[106] נאמר "ויקח את רבקה גו' וינחם יצחק אחרי אמו", והיינו, שרק לאחרי ש"ויקח את רבקה" אזי "וינחם אחרי אמו". ולפי פירוש רש"י, ש"ויקח את רבקה" היה ג' שנים לאחרי מיתת שרה, יוקשה: הרי אסור להתקשות על המת יותר מדאי, ואפילו על אביו ואמו אסור להתאבל יותר מי"ב חודש[107]?

ואין לתרץ, שהדין שאסור להתקשות נתחדש במתן תורה, כי: (א) זהו ציווי שכלי: "אי אתם רחמנים יותר ממני" (מהקב"ה)[107]. (ב) "קיימו האבות כל התורה עד שלא ניתנה"[108] (ובפרט דיני אבלות וניחום אבלים - שמפורש שהיו קודם מתן תורה[109]), (ג) על הפסוק "וימאן להתנחם"[110], איתא[111], שזהו בגלל שיוסף היה באמת חי, אבל לולא זאת, הנה (גם קודם מתן תורה) לא שייך להתאבל יותר מי"ב חודש[112].

והביאור בזה - על־פי מה שאמרו רז"ל, שבמשך הזמן שבין העקידה עד לחתונתו, הלך יצחק לבית מדרשו של שם ועבר[113]. ולדעה נוספת, הלך לגן־עדן[114].

- ולהעיר, שלפי הדעה השניה מתורץ עוד פירוש רש"י בפרשתנו[115]:

על הפסוק[116] "ויגדלו הנערים", מפרש רש"י: "כיון שנעשו בני י"ג שנה, זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודת אלילים". ומקשים בזה: רש"י עצמו פירש[117] שהקב"ה קיצר ה' שנים משנותיו של אברהם (שהיה ראוי לחיות 180 שנה, ולפועל חי רק 175 שנה), בכדי "שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה". ולפי הנ"ל, שעשו פירש לעבודת אלילים בגיל 13 שנה, נמצא, שבמשך שנתיים ראה אברהם את עשו יוצא לתרבות רעה (שהרי "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם"[118], ואם־כן, במלאת 13 שנה ליעקב ועשו, היה יצחק בן 73. ובמילא, היה אברהם אז בן 173 שנה (כי "ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו"[119]) - והרי חי עד גיל 175 שנה)?

---

105) ראה סה"ש תורת שלום ע' 12. ע' 120.
106) כד, סז.
107) מו"ק כז, ב.
108) יומא כח, ב. קדושין פב, א (שאברהם קיים) - וראה תו"א סז, ד, שלימד גם ליצחק, ויצחק לימד ליעקב ובניו. ובב"ר פצ"ה, ג: "והי' - אברהם - משמר דקדוקי תורה והי' מלמד את בניו". וראה רמב"ן עה"פ (פרשתנו כו, ה).
109) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ח (וראה ג"כ בבלי מו"ק כ, א). סוטה יד, א.
110) וישב לז, לה.
111) ב"ר פפ"ד, כא. פרש"י עה"פ.
112) ומ"ש בפרדר"א (פל"ב) ר' יוסי אומר שלש שנים עשה יצחק אבל על שרה אמו כו' - (א) א"א לפרש כפשוטו, כי הוא היפך הדין כנ"ל (ולא יתר על הדין, כלשון הרד"ל שם). (ב) ר"י שם הוא דלא כמ"ד (הובא בפירש"י) דחכה יצחק ג' שנים כדי שתהא ראוי' לביאה, ולא מפני אבל שרה.
113) תיב"ע וירא כב, יט. חיי שרה כד, סב. וראה ב"ר פנ"ו, יא.
114) מדרש (הובא בריב"א כאן. חזקוני ח"ש כד, סג. מאמר אם כל חי (בספר עשרה מאמרות) ח"ג סעיף כט־ל).
115) ראה גם שיחת ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו תשי"ד ס"ג (תורת מנחם - התוועדויות ח"י ע' 162 ואילך). תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ריש ע' 213. "רשימות" חוברת כא ע' 15. לקו"ש ח"כ ע' 114 הערה 41.
116) פרשתנו כה, כז.
117) שם, ל.
118) שם, כו.
119) וירא כא, ה.

ב'דעת זקנים מבעלי התוספות'[120] מתרץ, ש"שנתיים (שאברהם היה עדיין חי) מרד במטמוניות". אבל תירוץ זה אינו מובן: אם היתה אפשרות שיחטא שנתיים במטמוניות, הרי היה אפשר שיחטא עוד חמש שנים במטמוניות, ולא יהיה צורך לקצר חמש שנים מחיי אברהם?

אבל לפי הנ"ל, שיצחק היה משך זמן (שנתיים) בגן עדן, מתרצים פירוש רש"י זה[121] - שבשעה שעשו יצא לתרבות רעה, היה זה כבר לאחרי פטירת אברהם, כי הזמן שיצחק היה בגן־עדן, אינו עולה לחשבון חיי יצחק (כי גן־עדן הוא למעלה מהזמן - שנשתנו מעשי בראשית). ובמילא, כשאברהם היה בן 162 שנה, הנה למרות שחלפו 62 שנה מלידת יצחק, היה יצחק רק בן 60 שנה. וכאשר "ויגדלו הנערים", שיעקב ועשו הגיעו לגיל 13 שנה, ויצחק היה אז בן 73 שנה, הגיע כבר אברהם לגיל 175 שנה -

ועל־פי־זה מובן, שאף־על־פי שחלפו כבר ג' שנים מפטירת שרה, התאבל יצחק - כי מקודם לכן לא ידע מפטירתה (כיון שהיה בבית מדרשו של שם ועבר, או בגן־עדן[122]), ובשעה שנודע לו, נהג אבילות כדין שמועה רחוקה, ומיד - "וינחם יצחק אחרי אמו"[123].

* * *

כה. (במהלך ההתוועדות אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

מצד "והייתם נקיים מה' ומישראל"[124] (ככל פרטי הענינים הקשורים בזה שנתבארו במסכת שקלים[125]) - ברצוני להבהיר:

כיון שיש תרעומת על העובדה שישנם כאלו שישנים באמצע ההתוועדות[126], חשבו ב"ועד המסדר" על "המצאה" - לבטל את מקומות הישיבה[127], ועל־ידי־זה להכריח את כל הקהל לעמוד על רגליו, ובמילא לא תהיה אפשרות לישון...

[מצינו אמנם בנוגע לשמחת בית השואבה שהיו ישנים בעמידה[128], אבל זוהי מציאות רחוקה כו'].

ובכן: להוי ידוע שלא היתה זו המצאה שלי, ואדרבה, זהו היפך כוונתי והיפך רצוני וכו'.

- אינני יודע אם "בכדי שיעשה" לסדר שיוכלו לישב תיכף ומיד, אבל מכאן ולהבא יסודר הענין. -

לא יתכן לצער יהודים חס־ושלום שיצטרכו לעמוד על רגליהם משך זמן ארוך;

מוטב שימשיכו לישון "געזונטערהייט..." [בגלל שלא איכפת להם אם לשון רש"י הוא "האמורים בפרשה" או "האמורים למטה"[129], וכמו כן לא איכפת להם אם ירשמו שתחילה צריך להיות "ימין מקרבת" ואחר־כך "שמאל דוחה", אף־על־פי שלשון הגמרא הוא "שמאל דוחה וימין מקרבת"[130], וכיוצא בזה. ענינים כאלו אינם מבלבלים אותם משנתם, וגם לא יחלמו אודותם...], ובודאי לא תהיה קפידא עליהם, ובלבד שלא יכריחו אותם להצטער חס־ושלום ולעמוד על רגליהם במשך זמן ארוך.

---

120) שם כה, כז (בשם הירוש').

121) ריב"א שם.

122) ואף שממ"ש רש"י כאן "המתין לה כו' ג' שנים" (וכן רש"י לך־לך טו, יג. פרשתנו כח, ט), בהכרח שחולק על תירוץ הריב"א, דלשיטת הריב"א עברו ה' שנים משעת העקידה עד נשואי יצחק, שאז הי' בן ארבעים שנה - ותירוץ הריב"א הוא על פירש"י שעה"פ ויגדלו הנערים - מ"מ, הכתוב במדרש אשר יצחק הי' בג"ע לאחרי העקידה, גם רש"י ס"ל כן (ורק שסובר אשר גם (ב' שלימות ויותר מעט - שהם מקוטעות ג') שנים אלו נמנים במנין שנותיו).

במדרש שבס' ע"מ ובחזקוני, שהי' יצחק בג"ע, ומשם יצא "לשוח בשדה" (חיי שרה כד, סג) ופגש ברבקה כו'. ואולי נוסח אחר מצא הריב"א.

123) השיחה האחרונה - לא הגיעה לידינו לע"ע (המו"ל).

124) מטות לב, כב.

125) פ"ג ה"ב.

126) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר, שכבר עורר על זה פעם, פעמיים ושלש פעמים, וללא הועיל כו'.

127) בהמשך השיחה, כשדובר אודות הענין ד"קשה כקריעת ים סוף", שזה "קשה" גם לגבי הקב"ה כביכול (לעיל סי"ב) - אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק: כאשר עושים פעולה מסויימת כדי שלא יוכלו לישב על יד השולחן - אין זה דבר "קשה", והראי', ש"ועד המסדר" הצליח לעשות זאת!...

128) סוכה נג, א.

129) כנ"ל ס"א.

130) כנ"ל ס"ח.

כו. (והוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק:) ועתה נתיישב אצלי מה שסיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר לפני שנים רבות, ובמשך כל הזמן לא הבנתי לשם מה סיפר לי זאת, עד שאירע מאורע זה:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי[131] אודות הסדר שהיה אצל אדמו"ר מהר"ש - שכללות הנהגתו היתה בהרחבה ביותר[132] - שבשעה שהיה אומר חסידות, היו ממונים שהחזיקו "צעמעריצע" (על שאלתי מה זה "צעמעריצע", השיב לי כ"ק מו"ח אדמו"ר, שזהו סממנים בעלי ריח חזק[133]), וכאשר היו רואים מישהו שמתנמנם וישן, היו נותנים לו להריח, ועל־ידי־זה היה מתעורר...

ובכן: בעקבות ההמצאה הנ"ל של "ועד המסדר" - נתיישב אצלי מדוע סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור הנ"ל!...

גם כאשר מעוררים מישהו מהשינה על־ידי ריח חזק - אין זה דבר נעים ("ס'איז אויך ניט אַזוי געשמאַק"), ויש בזה ענין של צער, אבל לכל־הפחות הצער הוא לרגע קצר בלבד, ולא כבנידון־דידן, שמכריחים מישהו לעמוד על רגליו במשך זמן ארוך. ובכל אופן, אם יהיה מי שירצה "לקנא קנאת ה' צבאות"... - יעורר את הישנים על־ידי ריח חזק!...

כז. ויהי רצון שיתן ה' יתברך לכל אחד ואחד מישראל - בין ער ובין ישן - "מטל השמים ומשמני הארץ"[58], ובאופן השייך ליום השבת, ובפרט לאחר חצות, רעוא דרעוין[134] - "נחלה בלי מצרים"[135],

והרי הענין ד"נחלה בלי מצרים" יכול להיות הן בנוגע לענינים גשמיים והן בנוגע לענינים רוחניים, ועד להענין ד"גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"[136],

אלא שענין זה תלוי בבחירתו של האדם - שיש לו בחירה חפשית מה לבקש, שכן, אותה תפלה ובקשה יכולה להתפרש בכמה אופנים, וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[137] אודות שני אנשים שביקשו "פנינים" ("פּערל"), אלא שאחד ביקש מחרוזת פנינים לענוד על הצואר, ואחד ביקש "גריסים" ("פּערל־גרופּן") בתוך המרק... ואכן, זה שביקש מחרוזת פנינים לענוד על הצואר, קיבל את כל צרכיו עד למחרוזת פנינים, וזה שביקש "פּערל־גרופּן", נתמלאה אמנם בקשתו, כיון שביקש מעומק הלב... אבל לאחרי מילוי בקשתו נשאר עם "פּערל־גרופּן" בלבד!...

ויהי רצון שיתן ה' יתברך לכל אחד "לב בשר"[138], וידע לנצל את ה"נחלה בלי מצרים" באופן המתאים.

---

131) ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קפג. וש"נ.
132) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ב ע' 137. וש"נ.
133) ברשימת היומן שם: "אבק מעורר לזורר - ניסען - ביותר".
134) זח"ב פח, סע"ב.
135) שבת קיח, סע"א.
136) תהלים קיט, יח. וראה גם תורת מנחם סה"מ אייר ע' רצא ואילך. וש"נ.
137) ראה שיחת ש"פ בראשית תש"ג סוס"ה (נדפסה בס' נצוצי אור (ברוקלין, תשס"ד) ע' 19). וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ו ע' 239. וש"נ.
138) יחזקאל יא, יט. לו, כו.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שבת קודש עמ' א

הגמרא מבררת האם תקיעת שופר צריכה כוונה: שָׁלְחוּ לֵיהּ חכמים לַאֲבוּהָ דִּשְׁמוּאֵל דין זה, כְּפָאוֹ – הכריחו את האדם וְאָכַל מַצָּה בליל ראשון של פסח, יָצָא ידי חובתו. מבררת הגמרא: כְּפָאוֹ מַאן – מי הכריחו לאכול, אִילֵימָא כְּפָאוֹ שֵׁד – רוח רעה, שמחמת הרוח הרעה ששרתה עליו נסתתרה דעתו ואכל את המצה, אם כן קשה, וְהָתַנְיָא, אדם שהוא עֲתִים חָלִים – לפעמים בריא בנפשו וַעֲתִים שׁוֹטֶה, כְּשֶׁהוּא חָלִים חַיָּיב הוּא כְּפִקֵּחַ לְכָל דְּבָרָיו, ומחויב במצוות, וּכְשֶׁהוּא שׁוֹטֶה, חַיָּיב הוּא כְּשׁוֹטֶה לְכָל דְּבָרָיו, ופטור מכל המצוות. ואם כן כששרתה עליו רוח רעה והשתטה היה פטור מהמצוות, ואף שאכל מצא לא יצא ידי חובה, ואם יבריא באותו לילה חייב לחזור ולאכול מצה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, דין זה עוסק באופן שֶׁכְּפָאוּהוּ פָּרְסִיִּים – גויים, ואף שלא התכוין לצאת ידי חובה, יצא, כיון שמצוות אינן צריכות כוונה.

אָמַר רָבָא, זֹאת אוֹמֶרֶת – יש ללמוד מדין זה, שהַתּוֹקֵעַ בשופר לְשֵׁם שִׁיר וזמר, ולא כדי לקיים את המצוה, יָצָא. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – פשוט שיש ללמוד את דין התוקע לשיר מאכילת מצה בכפיית גויים, דתַנְיָנוּ הָהּ. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, הָתָם – באכילת מצה, 'אֲכוֹל מַצָּה' אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא אָכַל ונהנה באכילתו, ואף שלא נתכוין לשם מצוה, יצא,

לקוטי־שיחות פרשת תולדות כרך טו שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.

הקשיים על המדרש "זה עשו" וההסבר הכללי לכך

על "ואלה תולדות יצחק" נאמר במדרש[1], ש"(ואלה) מוסיף על הראשונים. על מה שכתוב למעלה הימנו בני ישמעאל, ומי היה? זה עשו ובניו שהיה בנו של יצחק" — ב"ואלה תולדות יצחק" הכוונה היא לעשו שהיה רשע כ"בני ישמעאל", ולכן כתוב "תולדת יצחק חסר, להוציא יעקב מכלל הרשעים".

וצריך להבין: לפי המדרש מוסב "ואלה תולדות..." לעשו, ואם כך יוצא, שהעיקר בפסוק, לפי המדרש, איננו יעקב אלא עשו. אם כן, תמוה:

א) היכן מוצאים שבפרשה מודגש יותר עשו מאשר יעקב?

ב) ועיקר: כיצד ייתכן לומר ש"ואלה תולדות יצחק" — "זה עשו", ולא יעקב[2]?!

ההסבר לכך, באופן כללי, הוא:

תוכנה של פרשת תולדות הוא עניני יצחק[3] ועבודתו: תולדותיו, הליכתו לגרר, חפירת הבארות, ברכות יצחק. כיוון שהחידוש שבעבודת יצחק, לעומת עבודת אברהם שבפרשות הקודמות, התבטא בכך שיחסו הרוחני אל עשו היה שונה מיחסו של אברהם לישמעאל (כפי שיוסבר להלן), לכן פותחת הפרשה ב"ואלה תולדות יצחק" — "זה עשו". כלומר, שם הפרשה ותוכנה "תולדות", המכוון גם ל"תולדות" במשמעות של עבודת יצחק, מעשיו וכדומה[4], ניכרים בענין "ואלה תולדות" - "זה עשו"[5].

ב.

שני ההפכים שבהבדל בין הקשר של ישמעאל לאברהם ושל עשו ליצחק

בהבדל שבין הקשר של ישמעאל לאברהם ובין הקשר של עשו ליצחק קיימים שני הפכים:

מצד אחד, היה ישמעאל קרוב יותר ברוחניות לאברהם, מאשר עשו ליצחק, שהרי ישמעאל חזר בתשובה "בחיי אביו"[6], ונראה שהיה זה בגלל השפעת אברהם עליו, ואילו על עשו לא מוצאים שחזר בתשובה. להיפך, לפי פירוש חז"ל[7], המוזכר בפירוש רש"י בפרשתנו[8], הוא עיכב לאחר מותו את קבורת יעקב במערת המכפלה.

מצד שני, "אברהם[9] יצא (ו"נפרד"[10]) ממנו ישמעאל", וישמעאל לא הוגדר כ"ישראל"[11], ולכן הוא לא היה יורשו של אברהם, גם לאחר שחזר בתשובה, ככתוב[12] "לא יירש בן האמה הזאת עם... יצחק". לעומת זאת עשו, למרות שגם הוא "יצא" ו"נפרד" מיצחק ("יצחק יצא ממנו עשו"[13]), בכל זאת הוא

---

1) שמו"ר פ"ל, ג.

2) ודוחק לומר שהוא מצד ב' הפסוקים באמצע הסדרה (כו, לד־לה) "ויהי עשו גו' ותהיין גו'".

3) וגם לפרש"י ד"ואלה תולדות יצחק" הם "יעקב ועשו האמורים בפרשה" - צריך ביאור (בפנימיות הענינים): מכיון שתוכן הסדרה הוא עבודת יצחק (כדלקמן בפנים), איך יתכן ששם הסדרה (המורה על תוכנה) הוא "תולדות" - לשון רבים - גם עשו, היינו שענינו ועבודתו של יצחק הוא (גם) עשו? והרי עשו יצא ונפרד ממנו (כדלקמן בפנים). וראה לקמן הערה 66.

4) משא"כ בפ' וירא וח"ש, שעניניו של יצחק שבהם הם פרטים בהסיפור (וענינו) של אברהם.

5) כפי' הספורנו עה"פ (משא"כ פרש"י - נת' בארוכה בלקו"ש ח"ה ע' 112 ואילך. ע' 354 ואילך (וראה שם ע' 360 התיווך בין ב' הפירושים)). וראה רש"י ר"פ נח: שעיקר תולדותיהם כו'.

6) לכאורה הי' אפשר לבאר ע"פ הידוע (תו"א פרשתנו יז, ג. תו"ח שם (ה, א ואילך) ובכ"מ) שעבודת יצחק - מלשון צחוק עשה לי אלקים - היא ביטול היש לאין, אתכפיא סט"א, ולכן "תולדות (ועבודת) יצחק" מתבטא ב(בירור ד)עשו (וראה בארוכה לקו"ש ח"כ ס"ע 341 ואילך).

אבל ביאור זה אינו מספיק. כי מטעם זה לא הי' מתייחס עשו ליצחק בתור בן - תולדות - כי אדרבה, העילוי שבקדושה הנעשה ע"י הסט"א הוא ע"י שבירת הסט"א. וכמרז"ל (ראה פסחים מב, ב. וש"נ. רש"י פרשתנו כה, כג) שמילוי ירושלים הוא ע"י חורבנה של צור.

7) ב"ב טז, ב. ב"ר פנ"ט, ז. פרש"י לך טו, טו.

8) סוטה יג, א. ועוד.

9) כז, מה. וראה פרש"י ויחי מט, כא.

10) פסחים נו, א. ויק"ר פל"ו, ה. ספרי דברים ו, ד. האזינו לב, ט. ברכה לג, ב.

11) לקו"ת ואתחנן ה, א. שה"ש ט, ד.

12) וכמש"נ (וירא כא, יב) "ביצחק יקרא לך זרע", שישמעאל לא הוי זרע אברהם (ראה תיב"ע שם. רמב"ן ריש פרשתנו. הנסמן בהערה הבאה. ועוד) - משא"כ עשו שנכלל ביצחק, כדמוכח ממרז"ל (נדרים לא, א) על פסוק הנ"ל "ולא כל יצחק", הרי שהוא נכלל ביצחק*. ועיין רמב"ן עה"פ (דברים ב, ד) "אחיכם בני עשו". וידועה השקו"ט ע"ד אמירת "ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור" (שו"ע או"ח סתקצ"א ס"ז (ובשו"ע אדה"ז - שם סי"ב) ונ"כ, עיי"ש בארוכה). וראה הנסמן לקמן הערה 15 ובשוה"ג שם.

ובבית האוצר (כלל א' אות ג' וי"ח) שקו"ט אם ישמעאל דינו כישראל מומר כמו עשו או לאו, עיי"ש.

13) וירא כא, י. וראה טור הארוך ופענח רזא ח"ש כה, ה. רא"ם וגו"א שם כד, י. ועוד.

---

*) ולהעיר מב"ר פפ"ב, יג. פרש"י וישלח לו, ז.

נשאר בגדר "ישראל (מומר)"[14], והיה יורש, כפי שנאמר[15] "ירושה לעשו נתתי".

בפשטות ניתן היה להסביר את הסיבה לכך[16]:

ישמעאל לא היה יורש (ו"ישראל"), מפני שהוא היה "בן האמה". לכן, כמודגש בפסוק, "לא יירש בן האמה הזאת עם בני (של שרה)". אך לא כן עשו, שהיה בנה של רבקה.

אך מכך[17] שחלק מבני יעקב היו "בני שפחות"[18], ולמרות זאת נאמר על יעקב ש"מטתו שלימה"[19], שלא כאברהם וכיצחק שיצאו מהם ישמעאל ועשו, מובן, שלפני מתן תורה יכול היה גם "בן האמה" להיות יורש (ולהיות ב'גדר' "ישראל")[20].

חוזרת איפוא הקושיה למקומה: מהו ההבדל בין ישמעאל לבין עשו, אשר בגללו נחשב עשו ל"ישראל", ולא ישמעאל, למרות שדוקא הוא (ולא עשו) חזר בתשובה?

דבר זה מוכיח, שהקשר בין עשו ליצחק הוא עמוק יותר מן הקשר בין ישמעאל לאברהם, קשר שאיננו תלוי בחזרה בתשובה.

ג.
הקושי על דברי חז"ל אודות קבורת "רישיה דעשו"

על הקשר המיוחד של עשו ליצחק נרמז גם במאמר חז"ל[21], שקבורת "רישיה דעשו" (=ראשו של עשו) היתה "בגו עיטפיה דיצחק" (=בתוך חיקו של יצחק).

דבר זה הוא, לכאורה, תמוה ביותר: לפי ההלכה[22] "אין קוברין רשע אצל צדיק", עד אשר, כמסופר בספרי נביאים[23], שכשזרקו לקברו של אלישע גוף של נביא שקר[24], עשה הקב"ה נס מיוחד של תחיית המתים[25], ונביא השקר קם לתחיה כדי למנוע את קבורתו ליד אלישע. כיצד ייתכן, לפיכך, ש"רישיה דעשו" ייקבר "בגו עיטפיה דיצחק", במיוחד כאשר חז"ל[26] בעצמם מדגישים, שזהו "רישי' דעשו רשיעא"?!

ההסבר לכך הוא[27]: רשעותו של עשו היא מצד גופו, אך מצד "רישיה", כאשר "רישיה" מנותק מן הגוף (מופרד[28] מן המציאות הנמוכה) אין הוא רשע[29]. להיפך, יש לו קשר ליצחק, ולכן נשאר "רישיה"[30] "בגו עיטפיה דיצחק".

(בדומה למוסבר[31] על השטן, שמצד שורשו למעלה "שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו"[32], אך כאשר הוא יורד למטה הוא הופך לרע גמור, עד ש"נתן עיניו במקדש ראשון... שני והחריבו"[33] - בדיוק להיפך מכוונה "לשם שמים".

וכך אצל עשו: מצד "הולדתו" מיצחק, כלומר, מצד "ראשו ו"שורשו" הרי הוא טוב, אך כאשר ה"ראש" וה"שורש" יורדים ומתקשרים לגופו של עשו, שהוא רע גמור, אין ניצוץ הקדושה יכול להאיר, כדוגמת הנאמר[34] "נר רשעים ידעך").

ד.
יתרונו של עשו על ישמעאל

וזהו יתרונו של עשו על פני ישמעאל:

גם אצל ישמעאל וגם אצל עשו נשאר "כוח האב"[35], בהיותם "תולדות" של אברהם ויצחק, למרות

---

14) קידושין יח, ריש ע"א. וראה לעיל הערה 12.

15) דברים ב, ה וברש"י שם*. קידושין שם.

16) ראה גם לקו"ש ח"י ע' 85 הערה 41.

17) וגם: מזה גופא שצ"ל ונאמר לו "לא יירש גו' עם בני עם יצחק" מוכח, שבכלל גם הוא יורש. שלכן "ולבני הפלגשים (כולל ישמעאל**) גו' נתן אברהם מתנות וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי" (ח"ש כה, ו) - כדי שלא יהי' להם חלק בירושה. וראה כלי יקר ח"ש שם.

18) שהרי נקראו שפחות גם לאחרי נישואיהן, וגם לאחרי שילדו בן שני ליעקב (ויצא ל, ז. שם, יב). ועד שהכתוב מדגיש כמה פעמים שלא היו דומות לנשי יעקב (וישלח לב, כג. לג, א ואילך).

19) ויק"ר שם. ועד"ז במקומות שנסמנו לעיל הערה 10.

20) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ס"ע 234 ואילך.

21) תיב"ע ויחי נ, יג [ובסדור (כב, א) ותו"ח לך (פט, ד) מביאו בשם הזהר]. ולהעיר מסוטה יג, א: עיני' . . אכרעא דיעקב. ובפדר"א ספל"ט: לתוך מערת המכפלה.

22) סנהדרין מז, א. טושו"ע יו"ד סי' שסב ס"ה.

23) מ"ב יג, כא. סנהדרין שם.

24) רש"י סנהדרין שם.

25) שלא נמסר ביד שליח (תענית ב, סע"א).

26) תיב"ע שם. ובאותה שעה גופא בא לערער על קבורתו של יעקב במערת המכפלה (כנ"ל בפנים).

27) עייג"כ תו"א פרשתנו כ, סע"ב ואילך.

28) ראה תו"א (שם, ג): מצד בחינת המקיף כו'.

29) להעיר מפדר"א שם***: יצחק אחז בראשו של עשו והי' מתפלל כו' יוחן רשע כו'.

30) להעיר ד(גם) "גופי' קברו.. בחקל כפילתא" (תיב"ע שם). אבל בפדר"א שם: גויתו שלחו להר שעיר.

31) סה"מ אתהלך־לאזניא ע' קנה. לקו"ת חוקת סב, א.

32) ב"ב טז, א.

33) סוכה נב, סע"א.

34) משלי כד, כ.

35) ראה זח"ב פז, א (לענין ישמעאל): ברי' דאברהם הוה ברי'

---

*) אבל בראו"ש ומרדכי קידושין שם (וראה בארוכה שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך (פראג) סתתקכ"ח): דעשו לא ירש מאביו אלא לבניו כו'. וראה מהרי"ט והמקנה שם.

**) כדמוכח בסנה' (צא, א): באו בני ישמעאל.. ולבני הפלגשים גו' נתן אברהם כו'. וראה רש"י שם ד"ה אגטין.

***) בההוצאה עם פי' הרד"ל – חסר מתיבות אלו עד סיום הפרק.

שהם יצאו ונפרדו מהם, כדלעיל. ובמיוחד כיוון שצדיקים "דומין לבוראן"[36], ויש קדושה נצחית במעשה ידיהם, ועל־אחת־כמה־וכמה בתולדותיהם.

כלומר, אצלם מתבטאת קדושתם של אברהם ויצחק[37], אך כפי שהיא פועלת ומשפיעה מחוץ לתחום הקדושה (כ"מקום" שאליו "יצא ממנו").

ההבדל ביניהם הוא באופן שבו מתבטאת אצלם השפעת האבות:

אצל ישמעאל היה זה באופן שהביאו לחזרה בתשובה, אך מצד שני, גם לאחר חזרתו בתשובה הוא נשאר במצב של חוסר קשר לאברהם.

לעומת זאת עשו, למרות שמצד גופו היה ירוד מישמעאל, ולכן הוא לא חזר בתשובה, בכל זאת מצד "רישיה", כפי שהוא מנותק מגופו, הוא "בגו עיטפיה דיצחק".

ה.

דוגמא לכך בהלכה: שני הסברים לשליחות

ניתן למצוא, בדרך האפשר, דוגמא בהלכה להבדל בין הקשר של ישמעאל לאברהם ובין הקשר של עשו ליצחק, בשני האופנים להגדרת השליחות[38]:

הגדרה אחת היא, שהשליח הוא מציאות בפני עצמו, אך לפי דין התורה נקבע, שעל־ידי מינוי השליח משתייכים מעשיו אל המשלח.

דרך אחרת להסבר בענין זה היא, שמציאות השליח נעשית ממש כמו המשלח, וכתוצאה מכך מעשיו הם מעשי המשלח.

ו.

אברהם - ממעלה למטה, יצחק - ממטה למעלה

ההבדל הנ"ל בין "תולדות" אברהם (ישמעאל) ויצחק (עשו) הוא בהתאם להבדל שבין דרכי עבודתם, כדלהלן.

אחד מן ההבדלים שבין עבודת אברהם לעבודת יצחק הוא[39] שעבודת אברהם היא "מלמעלה למטה" - מגלה ומוריד אלקות למטה, ועבודת יצחק היא "ממטה למעלה" - זיכוך העולם ו"העלאתו" למעלה.

הבדל זה ניכר בפשטות בעבודתם: אברהם אבינו עסק בהבאה לידי הכרה וידיעה באלקות גם של בריות ירודות ביותר, ואפילו ערביים "שהם משתחווים לאבק רגליהם"[40], ויצחק עסק בחפירת בארות - סילוק העפר, האדמה, האבנים והעצים המכסים על מים חיים הקיימים בתוך האדמה. עבודה זו בפנימיות היא זיכוך הנברא (ה"מטה") מ"ארציותו" וגסותו, עד שתתגלה בו החיות האלקית.

בכל אחת משתי הדרכים דלעיל ("מלמעלה למטה" ו"ממטה למעלה") יש יתרון, שאין באחרת:

על־ידי הורדה ממעלה למטה מושפע ומואר ה"מטה" מן ה"מעלה", אך אין ה"מטה" משנה את מהותו. בענינו, לגבי אברהם: הכרזתם של הערביים על "א־ל עולם"[41] לא היתה מצדם, מפני מהותם שלהם, אלא "ויקריא" – אברהם גרם להם להכריז כך. פעולתם מתייחסת, בעצם, לאברהם.

לפיכך, למרות שאברהם הביא לידי כך שהערביים "יכירו גדולתו"[42], הם לא התרוממו על־ידי־זה משפלותם. מהותם שלהם נשארה "מטה", ערביים כמקודם.

לעומת זאת, עבודת יצחק, העלאה ממטה למעלה, גורמת לזה שהקשר שבין "מטה" (העולם) לאלקות ("מעלה") נובע מה"מטה" - הוא עצמו משתנה, מתרומם, ומתקשר לאלקות, כשם שבחפירת בארות אין מביאים ושופכים לבור מים חיים ממקום אחר, אלא חופרים ומעלים את המים החיים החבויים באדמה, בבור עצמו.

ז.

היתרון שבעבודת אברהם - גם מקומו של ה"מטה" מושפע על־ידי ה"מעלה"

מצד שני, דוקא משום כך יש יתרון בהורדה מלמעלה למטה על־פני העלאה ממטה למעלה[43]:

דקדישא הוה. ובתו"ח פרשתנו (ג, ד): ישמעאל הי' בנו יוצא חלציו ממש.. ודאי ששרש ישמעאל משרש אור פנימי' דחסד דאברהם.. שגם שיצא למטה.. ודאי שגם בחי' פסולת.. דישמעאל יש לה שרש.. באור החסד האלקי דאברהם כו'. עיי"ש באורך.

36) במדב"ר פ"י, ה. ועוד.

37) ראה בארוכה תו"ח שם (לענין ישמעאל). ולהעיר מלקו"ת ואתחנן ה, א.

38) ראה בארוכה (והנפק"מ בפועל) לקח טוב (להר"י ענגעל) כלל א' ובהמצויין שם [וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 323 ואילך. חי"ב ע' 148. ח"כ ע' 303]. ושם, שבפרטיות, יש ג' אופנים בשליחות, עיי"ש.

39) בהבא לקמן - ראה תו"א ותו"ח ריש פרשתנו. אוה"ת שם (כרך ד'. תתקד, ב ואילך). ד"ה ואלה תולדות תרע"ח (ע' עג ואילך). ד"ה אריב"ל חצר"ת (בסה"מ קונט' ח"ב) פ"ד ואילך. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 24 ואילך. ח"ה [המתורגם] ע' 73 ואילך. ועוד.

40) ב"מ פו, ב. פרש"י וירא יח, ד.

41) וירא כא, לג. סוטה י, סע"א ואילך. וראה לעיל ע' 132 ובהנסמן שם.

42) לשון התו"א שם, ג.

43) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 7־76.

בהשפעה ממעלה למטה מאיר האור האלקי ב"מטה" במקומו, בשפלותו[44], כשם שאברהם החדיר הכרה בגדולת ה' אצל הערביים בדרגה שלהם.

לא כן בהעלאה ממטה למעלה, שבה נוצר הקשר בין ה"מטה" לבין האלקות - ה"מעלה" - באמצעות התנשאות מן השפלות, מקומו של המטה עצמו איננו מואר.

זהו הטעם להבדל בין אברהם ליצחק בסדר עבודתם[45]: אברהם יצא מארץ ישראל והוריד את עצמו למצרים, אל המצרים וההגבלות של חוץ־לארץ - הוא האיר גם בחוץ־לארץ. לעומת זאת, ליצחק היה אסור לצאת מארץ ישראל[46], מפני שהוא "עולה תמימה"[47]. הוא יכול היה לעסוק ולשהות בחלק של העולם הנמצא בדרגה גבוהה, ארץ ישראל, ולא בשפלות של חוץ־לארץ. לפי עבודתו אין לחוץ־לארץ שום קשר לאור הקדושה.

ח.
ההסבר להשפעתו של אברהם על ישמעאל

הבדל זה בין עבודת אברהם לעבודת יצחק הוא הסיבה להבדל בין תולדותיהם - ישמעאל ועשו:

בהתאם לעבודת אברהם, השפעה מלמעלה למטה, יוצא, שגם כאשר "תולדותיו" הם בבחינת "מטה" - "בן האמה", ואף "יצא לתרבות רעה"[48], גם אז מגיעה אליו השפעת אברהם ומחזירה אותו בתשובה[49].

(ומשום כך אין בלקיחת "האמה הזאת" על־ידי אברהם לאשה שום סתירה לעבודתו. להיפך, דוקא זוהי עבודתו, ה"מטה" קיים, והוא מוריד את האור לשם. וכך גם לגבי "תולדותיו": גם כשהכיר אברהם בכך שישמעאל הוא בבחינת "מטה"[50], גם אז עבודתו היא להשפיע עליו, והוא אף ביקש[51] "לו ישמעאל יחיה לפניך").

אך כיוון שכל זה הוא השפעת אברהם, ו"משמת אברהם נפל"[52], הרי ישמעאל לא התעלה[53] על־ידי־זה לדרגת אברהם[54]. במהותו שלו הוא "יצא" ו"נפרד" מאברהם, ולכן אין יכול להיות יורש של אברהם, במיוחד[55] לפי ההסבר שהיורש הוא מציאותו של המוריש.

אך עבודתו של יצחק היא שה"מטה" עצמו מתעלה, וכך היה גם לגבי "תולדותיו" אשר מיד "כשנולדו" ממנו, הם כבר השתייכו לדרגתו שלו[54].

(משום כך, אין אצלו מקום ללקיחת "אמה"[56], שתולדותיה אינם קשורים לדרגה שלו[57]).

וכך גם עשו הוא ישראל (מומר) ויורש[58].

אך כל זאת הוא רק לגבי "רישיה דעשו" - החלק העליון שבו, כפי שהוא מצד שורשו. אך כאשר ה"רישיה" מחובר לגוף, כלומר, במקום ה"מטה" ממש, הוא "יצא" ו"נפרד" מיצחק, באופן שאין לו קשר לאור הקדושה - הוא איננו חוזר בתשובה, ולפיכך גרועה "קליפת עשו" יותר מ"קליפת ישמעאל"[59].

---

44) ראה תו"א ותו"ח (פ"ב. פי"א) שם, שדוקא ע"י אברהם נעשה הדירה בתחתונים.

45) ראה גם לקו"ש ח"א שם.

46) ועד"ז נולד מטיפה קדושה דוקא (ב"ר פמ"ו, ב) - ראה לקו"ש ח"א שם.

47) ב"ר פס"ד, ג. פרש"י פרשתנו כו, ב.

48) פרש"י וירא כא, יא. שם, יד (מתנחומא שמות א). וראה מדרז"ל (ופרש"י) עה"פ שם, ט.

49) אבל מ"מ אין זה כלל כמו פעולת אברהם על הערביים כו'. כי אצלם, מכיון שאינם שייכים כלל לאברהם, הרי ההכרה בגדולתו ית' אינה מתייחסת למציאותם הם (כ"א לאברהם); משא"כ ישמעאל ש"ברי" דאברהם הוה ברי' דקדישא הוה" - הרי זהו ענינו ומציאותו לבטא ענינו של אברהם, שה"מעלה" מאיר את ה"מטה" (גם במקום המטה), ולכן פועל עליו לשוב*.

50) ראה תו"א (יב, א): ואעפ"י שהוא יודע מהו ישמעאל**. וראה לך טז, יב וברש"י. מכילתא יתרו כ, ב. ספרי ברכה לג, ב.

51) לך יז, יח (וברש"י שם: יחי' ביראתך). וראה תו"ח פרשתנו ג, סע"ד. לקו"ש ח"א [המתורגם] ע' 16 ואילך. לקוטי לוי"צ אגרות־ קודש ע' לב.

52) ב"ר (ופרש"י) ס"פ חיי שרה. - ואף שהי' צדיק גם לאחרי מות אברהם (כנ"ל הערה 49 בשוה"ג) - הרי זה גופא הוא מצד קדושת אברהם שבו (להיותו בנו). וראה לעיל ע' 164.

53) להעיר מהדיעות שישמעאל לא עשה תשובה (ב"ר ספס"ב. ספס"ז. וראה אהבת איתן לע"י ספ"ק דמגילה. ב"ב שם). ואולי אפ"ל (שלא לאפושי מחלוקת, ובפרט מחלוקת במציאות) שהכוונה בזה שמצ"ע נשאר רשע. ודוחק.

54) ראה מדבר קדמות (להחיד"א) ע' גרים: (גרים) מאדום באים אך לא מישמעאל, ע"ש. כלי יקר פרשתנו כה, כג. מאמרי אדה"ז תקס"ב (ח"ב) ע' תקה. וראה לקמן בפנים סעיף ט'.

55) שו"ת צפע"נ דווינסק ח"א סי' קיח. ווארשא ח"א סקי"ח. ועוד.

56) פרש"י פרשתנו כה, כו.

57) ע"ד שנולד מטיפה קדושה דוקא ולא יצא לחו"ל.

58) וזהו ששם הסדרה הוא "תולדות" (וקאי על עשו) - כי החידוש בעבודת יצחק הוא, לגלות בעשו בחי' "רישי"', שמשו"ז רואה גם בעשו שהוא בנו ומתולדותיו (ולכן רצה לברכו, כדלקמן ס"ט). בדוגמת חפירת בארות שמגלה המים חיים שבעובי האדמה.

59) ראה אוה"ת וירא צג, ב. לקולוי"צ לזהר כרך ב' ריש ע' שצט. ועוד. וראה ספרי האזינו וברכה דלעיל הערה 10. שבת יא, רע"א וברש"י שם (אבל ראה ר"ח שם. זח"ב יז, רע"א ובהנסמן בנצוצי זהר שם. בחיי נצבים ל, ז. ועוד).

---

*) ולכן נשאר בע"ת וצדיק גם לאחרי מות אברהם, עד מותו (ב"ב טז, סע"ב. פרש"י ח"ש כב, יז).

**) ולהעיר מאוה"ת ח"ש (קכא, א. תמה, רע"א): שאילולי הי' יודע שיצא לתרבות רעה כ"כ לא הי' רוצה כלל להחזיקו אלא הי' סבור שיהי' גם הוא הגון וחשוב רק לא כיצחק.

שתי דרכים אלו בעבודת אברהם ויצחק הם הכנה לעבודת יעקב, ש"היו לו שתי הבחינות"[60] - הן של אברהם והן של יצחק:

הוא היה ופעל גם בחוץ־לארץ - הוא "השפיל את עצמו" אל מקום ה"מטה", אך שם הוא לא רק האיר את ה"מטה" כאברהם, אלא הקים את השבטים באופן ש"מטתו שלימה"[61].

(משום כך הוא יכול היה לקחת שפחות, כי לפי עבודתו, יכולים גם תולדותיו מן השפחות להיות שבטים, ענפי האילן, ואף יותר מכך: שבטי י־ה[62]).

ט.

ההסבר לכך שבפ' "תולדות" מסופר על ברכות יצחק

לפי האמור יובן גם מדוע חלק גדול מפרשת "תולדות" (שהוא עשו לפי המדרש) מדבר אודות ההכנות לברכות יצחק, ועל הברכות, כי גם בכך מתבטאת עבודת יצחק בקשר לעשו:

יצחק רצה לברך את עשו, למרות שהכיר במהות עשו, כיוון ש"ציד בפיו"[63]. ב"רישיה דעשו", מצד שורשו ומקורו, יש ניצוצות נעלים ביותר, כנשמותיהם של אונקלוס הגר, רבי מאיר וכו'[64].

וכיוון שעבודת יצחק היא חפירת בארות, כפי שסופר קודם בפרשה - חפירה וגילוי של "מים חיים" החבויים בעומק האדמה - לפיכך רצה יצחק, באמצעות ברכותיו לעשו, ל"חפור" בו, ולגלות בו "מים חיים", ניצוצות הקדושה הכלולים ב"רישי' דעשו".

וכפי שעשו נראה ליצחק, הריהו ראוי לכך. אך כיוון ש"יצא ממנו עשו", אין הוא כלי לקבלת ברכות, ולפיכך ניתנו הברכות ליעקב, אשר דוקא לו[65] ניתן הכח "לברר" את ניצוצות הקדושה של עשו[66]).

י.

ההוראה: קירוב כל יהודי לתורה

ההוראה מכל האמור, באופן פשוט, אלינו, היא:

אם לעשו הרשע, שהיה לפני מתן תורה, ניתן התואר "ישראל" מפני שהוא בנו של יצחק, בלי להתחשב בהיותו מומר, ואם יצחק השתדל ל"חפור" בו ולגלות את החבוי בפנימיותו,

הרי על־אחת־כמה־וכמה כך הוא הדבר לגבי יהודים שלאחר מתן תורה. הכוח והחיות שבכל יהודי, ללא התחשבות במעמדו ומצבו, הוא "אנכי הוי'"[67]. ובמיוחד, כאשר גם בחיצוניותם נעלים מאד[68] היהודים, שאינם מתנהגים כראוי, מדרגת עשו. בנוסף לכך, הרי בימינו רובם ככולם הם בגדר "תינוק שנשבה".

לפיכך, בודאי ובודאי צריך להתמסר לקירוב כל ישראל, גם אלה הרחוקים מאד מן היהדות. צריך "לחפור" ולגלות "מים חיים" הקיימים אצל כל יהודי.

יא.

צריך לקרב את היהודים אל התורה השלמה, ללא פשרות

עם זאת יש לדאוג לכך שאופן הקירוב יהיה כהוראת המשנה "אוהב את הבריות ומקרבן לתורה"[69]: יש לקרב ולרומם את הבריות אל התורה, ולא, ח"ו, "לקרב" את התורה אל הבריות. אסור לערוך שום פשרות בתורה ובמצוות, אפילו כאשר חושבים שעל־ידי־זה יקרבו יהודים לתורה ומצוות. התורה "עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת"[70], ואי אפשר לעשות בה פשרות.

(דבר זה נרמז ברש"י בתחילת פרשתנו: ואלה תולדות - יעקב ועשו האמורים בפרשה. איזה "עשו" הוא "תולדות יצחק"? - אותו "עשו" ה"אמור" ב"פרשה", בתורה, אשר אותו מזכך יעקב לפי ההוראות שנאמרו בתורה).

העצה לזאת היא להביט על כל יהודי, כפי שהוא מצד "רישיה", ואז אין רואים את השפלות שבמצבו החיצוני, אלא את מצבו הפנימי, העצמותי, אשר מבחינה זו הוא קשור ורוצה[71] לקיים את כל התורה כולה.

מתוך מבט כזה, יעשה האדם ככל יכולתו כדי להעלות ולקרב את היהודי האחר לה' ולתורתו ולמצוותיה, לתורה תמימה.

(משיחות ש"פ תולדות תשכ"ח)

---

60) תו"א ותו"ח ריש פרשתנו.

61) ולכן "עיקר הזווג (דמ"ת) ע"י יעקב שהי' מטתו שלמה" (אוה"ת ח"ש קכו, א) - כי מ"ת ענינו חיבור עליון ותחתון.

62) תהלים קכב, ד.

63) פרשתנו כה, כח.

64) תו"א פרשתנו כ, ג.

65) וי"ל שזהו מפני שיש בו ב' הבחינות דאברהם ויצחק (כנ"ל סעיף ח') - ולכן ביכלתו לפעול בירור בה"מטה" כמו שהוא במקומו. ולהעיר מלקו"ש ח"י ע' 88 ואילך.

66) תו"א שם.

וראה אוה"ת פרשתנו (כרך ד'. תשצט, ב): וזהו שפירש"י ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה דהיינו ע"י יעקב הוא מברר גם את בחי' עשו ומעלה ממנו ניצוצי הקדושה. וראה לקו"ש ח"כ (ע' 2־341).

67) לקו"ת ר"פ ראה. ובכ"מ. וראה סנה' מד, רע"א: אע"פ כו' ישראל הוא.

68) ראה חגיגה בסופה. וש"נ.

69) אבות פ"א מי"ב.

70) רמב"ם הל' יסודי התורה רפ"ט.

71) רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

לקוטי־שיחות פרשת תולדות כרך טו שיחה ב

א.

דברי המדרש, רש״י ורא״ם על הפסוק ״אל תרד מצרימה... גור בארץ״

על הפסוק[1] ״וירא אליו ה׳ ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ אשר אומר אליך, גור בארץ הזאת...״ נאמר במדרש[2]: ״גור בארץ הזאת, אמר ר׳ הושעיה: את עולה תמימה. מה עולה – אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף את – אם יצאת חוץ לארץ נפסלת״.

רש״י מצטט את המילים ״אל תרד מצרימה״ ומפרש: ״שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב. אמר לו: אל תרד מצרימה, שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך״.

הרא״ם מסביר את דברי רש״י כך: כיוון שיצחק הוא עולה תמימה, שהיא קדשי־קדשים, נחשבת כל הארץ לגביו כמו העזרה לגבי קדשי־קדשים, ו״חוץ לארץ חשובה אצלו כחוץ מן העזרה, ואין קדשי־קדשים יוצא לחוץ מן העזרה. ואם יצא – נפסל ונאסר לעולם״. לפי דברי הרא״ם נראה, שרש״י משתדל לפרש את הפסוק באופן שבו הוא מוסבר במדרש.

אם נעיין היטב בדברים שהובאו לעיל מרש״י ומן המדרש, נראה, שיש ביניהם מספר הבדלים המוכיחים על שוני מהותי בתוכן הפירושים. והם:

א) לפי המדרש, יציאת יצחק לחו״ל היא פסול ממש – ״אם יצאת לחו״ל נפסלת״ – כמו עולה שיוצאת חוץ לקלעים. ואילו רש״י מציין רק ש״אין חוצה לארץ כדאי לך״.

מתורגם ללשון הקודש

ב) במדרש נדרשים הדברים על המילים ״גור בארץ הזאת״[3], ורש״י אומרם על המילים ״אל תרד מצרימה״[4].

משני שינויים אלו, הקשורים זה בזה[5], מובן, שקיים הבדל מהותי בין הפירושים: לפי המדרש איסור יציאת יצחק לחו״ל הוא תוצאה של מחוייבות יצחק להיות בארץ ישראל (״גור בארץ הזאת״) מפני החשיבות המיוחדת של ארץ ישראל: ארץ ישראל לגבי יצחק היא כ״תוך הקלעים״ לגבי עולה, ולכן ״אם יצאת חוץ לארץ ישראל נפסלת״ – היציאה מארץ היא הפוסלת.

אבל לפי רש״י איסור היציאה של יצחק אינו קשור במעלת ארץ ישראל, אלא בגרעון של חוץ לארץ – ״אין חו״ל כדאי לך״, ולכן אין האיסור קשור לצד החיובי ״גור בארץ הזאת״, אלא לצד השלילי: ״אל תרד מצרימה״.

ב.

אפשרות להבנת הסיבה להבדל בין המדרש לבין רש״י

ניתן למצוא, לכאורה, הסבר פשוט לסיבה שממנה נובע ההבדל שבין המדרש לבין פירוש רש״י:

לפי המדרש, כרוך הענין בקדושת הארץ[6]. כיוון שארץ ישראל קדושה מכל הארצות נחשבת יציאת יצחק ממנה כיציאת עולה מחוץ לקדושת העזרה – מה עולה – אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף את – אם יצאת חוץ לארץ נפסלת״*[6].

אך לפי פשוטו של מקרא[7] לא היתה בארץ ישראל בזמן האבות – ארץ כנען – קדושה[8] מיוחדת. ולכן מסביר

---

1) פרשתנו כו, ב־ג.

2) ב״ר פס״ד, ג.

3) וכ״ה בילקוט כאן רמז קיא. לקח טוב עה״פ (ושם במקום ״אף את כו׳״ מסיים ״אף אתה אסור לצאת חוצה לארץ״).

4) וצ״ע בספר כפתור ופרח ספמ״ב: וכתב רש״י שכון בארץ שאתה כו׳.

5) להעיר שגם בתנחומא (באבער) ו קאי על הפסוק ״אל תרד מצרימה״. וגם שם ליתא ״מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים כו׳״. ולהעיר שגם שם בעל המאמר הוא ר׳ הושעי׳. וראה גם שם וישלח י. מדרש הגדול עה״פ כאן. ובמדרש שכל טוב הובא כבב״ר הנ״ל אבל עה״פ אל תרד מצרימה.

6) להעיר מב״ר שם לפנ״ז שכון בארץ ״שכן את השכינה בארץ״. וראה רמב״ן פרשתנו כו, ה. ובארוכה רמב״ן אחרי יח, כה (אבל ראה לקמן הערה 69). וראה הנסמן לקמן סוף הערה 25.

*6) ראה בחיי כאן.

7) עוד י״ל טעם שלילת ד״נפסלת״ – כי עולה תמימה חי׳ – אינה נפסלת ביציאה, אבל מובן שי״ל שמקום מסוים אין כדאי לה, וע״ד ״ואנכי פיניתי הבית מע״ז״ (ח״ש כד, לא ובפרש״י).

8) ראה פרש״י לך טז ג (מיבמות סד, א. וב״ר פמ״ה, ג) ״מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין (ומוסיף) לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לא״י״ – ולא מצד מעלת קדושת הארץ. וגם לא כתב כפירושו (ביבמות שם ד״ה מקץ) דלמא משום עון חוץ לארץ הם עקורים (וראה רמב״ן לך שם. ראשונים ליבמות שם. תו״ש לך שם אות טו);

בפרש״י שם יז, ח: לאחוזת עולם ושם אהי׳ לכם לאלקים, אבל (בר ישראל) הדר בחו״ל כמי שאין לו אלוקה – מפרשו על בנ״י לאחר שיכנסו לארץ, ולא פירשו בנוגע להאבות עצמם* (ראה רמב״ן ויצא כח, כא).

*) אבל ראה לשון (הפירוש המיוחס ל)רש״י לב״ר ר״פ לך ד״ה ותאו.

רש"י, המפרש עפ"י פשוטו של מקרא, שאין האיסור קשור בקדושת הארץ, אלא בחסרון של "חוצה לארץ" – "אין חוצה לארץ כדאי לך"[9].

הסבר זה לסיבת ההבדל אינו מניח את הדעת, ובהקדים השאלה: כבר נתקלנו בענין של אי־ירידת יצחק לחו"ל: כאשר שלח אברהם את אליעזר לחו"ל "אל ארצי... ולקחת אשה לבני ליצחק", שאל אליעזר: "אולי לא תאבה האשה... אל הארץ הזאת, ההשב אשיב את בנך?" ואברהם ענה לו: "השמר לך פן תשיב את בני שמה"[10]. מדוע שם לא מצאנו[11] מפרשים המסבירים[12] שהסיבה לכך היא עובדת היותו של יצחק עולה תמימה[13]?

על־פי ההלכה ניתן היה, לכאורה, להסביר ענין זה:

לפי הדין[14] "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה... ויחזור לארץ... אבל לשכון בחו"ל אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שווה דינר חיטין בשני דינרים".

ולכן, בשאלת אליעזר "ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם", כאשר כוונתו היתה להשתקעות קבועה בחו"ל, כי "אולי לא תאבה האשה", מובן, שהדבר אסור לפי ההלכה הפשוטה. ומכאן מובנת תשובת אברהם: "השמר לך פן תשיב את בני".

אך בפרשתנו, מדובר בתקופה של "ויהי רעב בארץ", כאשר על־פי ההלכה מותר לצאת לשכון בחו"ל[15], ואכן ראינו שאברהם עשה כך[16] בימי רעב[17]. ולכן היה צורך לציין באופן מיוחד את האיסור על יציאת יצחק מן הארץ, שהוא מפני סיבה מיוחדת – היותו עולה תמימה[18].

בהמשך ההלכות שהובאו לעיל בקשר לאיסור יציאה מן הארץ, מציין הרמב"ם: "ואף־על־פי שמותר לצאת, אינה מידת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו, ומפני צרה גדולה יצאו, ונתחייבו כליה למקום". לפי הנחתנו הקודמת, שדיני איסור יציאה מן הארץ חלו בזמן האבות (כשם שקיימו את כל התורה כולה לפני שניתנה[19], כולל אכילת מצה[20], וכן גזירות ושבותים דרבנן[21]) ודאי היו האבות נמנעים מיציאה לחו"ל, שאינה מידת חסידות (וכרוכה בעונש[22]) גם כאשר לפי שורת הדין מותר הדבר.

כמו כן: כיצד יצא אברהם מן הארץ לחרן לאחר ברית בין הבתרים[23], לא בזמן רעב[24], כאשר הדבר אסור לפי ההלכה?

בפרש"י ויצא לא, ג (ובאריכות יותר בתנחומא שם יו"ד): שוב אל ארץ אבותיך ושם אהי' עמך, אבל בעודך מחוברב לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך (ולא מצד היותו בחו"ל). וע"ד פירושו (לך יג, יד): כל זמן שהרשע עמו כו' – שמדובר בהיותו בא"י.

וכן לא נזכרה קדושת א"י בקבורה בפרש"י ויחי (מז, כט) בציווי יעקב ליוסף "אל נא תקברני במצרים". וראה לקמן הערה 48.

9) וראה פרש"י ויגש מו, ו: אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי. וברש"י שם, ג.

10) חיי שרה כד, ד־ו.

11) בב"ר וכן בפרש"י.

12) ביפ"ת לב"ר פנ"ט, יו"ד מפרש, שזוהי הכוונה בב"ר שם "רק מיעוט, בני אינו חוזר, בן בני חוזר". אבל לכאורה זהו רק רמז בב"ר. וראה נחמד למראה לב"ר פ"ס, יו"ד.

13) וכמו שפירש במדרש לקח טוב שם.

ובחזקוני שם, ח: פרש"י בני אינו חוזר וכו' לפי שהוא עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לו (שהוא לשון רש"י בפרשתנו). וראה של"ה (שעו, ריש ע"ב): וכן ביצחק כתיב השמר לך פן תשיב את בני שמה ופי' רז"ל כי הוא עולה תמימה.

14) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט. וש"נ בכס"מ.

15) וי"ל דהיינו שיוצא לזמן בלתי מוגבל (וכלשונו: לשכון). ולכן לא מיקרי זה ע"מ לחזור. משא"כ "יוצא הוא לסחורה" שלפנ"ז – שהוא ע"מ לחזור (ראה יד איתן לרמב"ם שם).

16) כדיוק לשון רש"י "כמו שירד אביו בימי הרעב". וראה רא"ם ולבוש האורה עה"פ.

17) והרי לדעת הסדר עולם (לפי' תוד"ה ושל שבת י, ב) הי' הרעב בא"י לאחר נתינת הארץ לאברהם בברית בין הבתרים. וא"כ לכאורה (לדעת המדרש) כבר א"י בקדושתה. וראה רמב"ן לך יב, יו"ד: יציאתו מן הארץ שנצטווה עלי' בתחילה מפני הרעה עון אשר חטא. אבל בפשטות כוונתו כיון שנצטווה לך־לך מהארץ גו', וע"ד מ"ש במדרש לקח טוב ח"ש שם (א"ר אליעזר).

18) ואף שכבר פירש רש"י (פרשתנו כה, כו) ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המורי' להיות עולה תמימה – מ"מ סבר שבשביל רעב מותר לו לצאת כמו שיצא אברהם (ראה צידה לדרך בפרש"י כאן).

19) יומא כח, ב. קדושין פב, א (בנוגע לאברהם).

20) אע"פ שהי' קודם יצי"מ, כמו בנדו"ד שהי' קודם כיבוש ארץ כנען.

21) פרש"י פרשתנו כו, ה (בנוגע לאברהם).

22) ראה כס"מ שם בסופו: ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו מותרין לצאת ע"פ דין ואפי"ה נענשו. וראה לח"מ שם.

23) ראה הנסמן בהערה 17, דעת זקנים בעה"ת לך יב, ד. ועוד. וכ"מ דעת רש"י בא יב, מ. ולפי הדיעות דבשביל כבוד או"א מותר לצאת – ע"מ לחזור – (ראה קדושין לא, ב. ובמאירי שם. שד"ח אס"ד מערכת א"י אות ב) י"ל שחזר לכבוד אביו (ראה פרש"י ס"פ נח), משא"כ אח"כ שאמר לו ה' לך־לך – אין מקום לזה.

24) וכן כשיצא יעקב בשביל לראות את יוסף לא הי' בשביל הרעב שהרי הביאו לו אוכל לא"י, ורק "שהי' מיצר על שנזקק לצאת לחו"ל" (פרש"י ויגש מו, ג)*. וכן יעקב והשבטים לא חזרו לא"י תיכף משנגמר הרעב. וי"ל שלאחרי שאמר ה' ליעקב אל תירא גו' כי לגוי גדול אשימך שם, ה"ז התחלת תקופת "גר יהי' זרעך גו' ודור רביעי ישובו הנה גו'" (ולהעיר מחזקוני וצדה לדרך פרשתנו כאן, שזה היתה סברת יצחק שרצה לצאת). וראה לקו"ש ח"ל ע' 229.

---

*) אבל מלשון הפדר"א פל"ט "והי' מהרהר בלבו ואמר איך אענזוב" משמע של החליט לצאת עד שאמר לו הקב"ה.

לפיכך, יש לומר, שבזמן האבות לא חלה[25] כלל קדושת הארץ, ולכן לא נזהרו באיסור היציאה ממנה[26] לחו"ל. (הדבר מובן גם ממאמר המכילתא[27] "עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות כשרות לדברות, ו(דווקא) משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות").

הסיבה שאברהם ציווה לאליעזר "השמר לך פן תשיב את בני שמה" מובנת מדברי אברהם עצמו בהמשך דבריו: "ואשר נשבע לי לאמור לזרעך אתן את הארץ הזאת": הקב"ה הבטיח ליצחק את הארץ הזאת ולכן לא ייתכן שהוא יצא ממנה, כדי "לישא אשה", ויתיישב בחו"ל[28].

אך לא כך בפרשתנו, כאשר מדובר בזמן של רעב בארץ, שאז אין אפשרות אחרת אלא לצאת מהארץ. כאן מסתבר בפשטות שאפשר לצאת באופן זמני עד חלוף הרעב. (ללא הטעם שיצחק הוא "עולה תמימה")[29].

אם־כן הוכח לפי כל האמור, שבזמן האבות לא חלה קדושה מיוחדת על ארץ ישראל[30]. וקשה, אם כן, כיצד משפיעה העובדה שיצחק הוא "עולה תמימה"[31] על אי־אפשרותו לצאת מן הארץ?

ג.

השוני בן המדרש לבין רש"י על המילים "לזרעך נתתי"

כדי לענות על שאלה זו יש להבין הבדל נוסף בין רש"י לבין המדרש. בברית בין הבתרים נאמר[32]: "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת" במדרש[33] כתוב על כך: "מאמרו של הקב"ה מעשה, שנאמר: לזרעך נתתי. אתן את הארץ הזאת – אין כתיב כאן, אלא נתתי את הארץ הזאת". רש"י בפירושו על המילים "לזרעך נתתי". מפרש: "אמירתו של הקב"ה כאילו הוא עשוי".

יוצא, אם כן, שלדעת המדרש, התבצע מעשה הנתינה כבר בברית בין הבתרים וכבר אז נקנתה כל ארץ ישראל לאברהם ולזרעו אחריו[34]. (וכך נאמר גם בירושלמי[35] ש"לזרעך נתתי" איננה הבטחה, אלא "כבר נתתי" – ארץ ישראל שייכת לבני ישראל לפני כניסתם אליה. וכך מציינת הגמרא[36] להלכה ש"ארץ ישראל מוחזקת היא", "ירושה היא לכם מאבותיכם")[37]

---

25) להעיר מפרש"י פרשתנו כו, יב לענין גרר "אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ שבעת הגויים" (וראה פרש"י לך טו, יט: נתן להם אלא שבעה גוים). ולהעיר מתשב"ץ שם (סי ר) שקדושת שכינה כו' חבוב הארץ לדירה משום שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה. וחיוב העלאה הוא משום חיוב מצות שהוא גם בעבר הירדן. וידוע השקו"ט בנוגע לגרר – ראה זח"א קמא, רע"א. ובנצוצי אורות שם. וש"נ. ובהמובא בכפתור ופרח פי"א מפרש"י. ועוד. ואכ"מ.

26) לא מיבעי לדעת הרשב"ם (ב"ב צא, א ד"ה אין יוצאין) שאיסור יציאה לחו"ל הוא לפי שמפקיע עצמו מן המצות, והיינו ממצות התלויות בארץ (ראה שו"ת מהרי"ט ח"א סמ"ז. תשב"ץ ח"ג סקצ"ח וסי' ר) – שקדושה זו מובן* שלא הייתה עדיין בימי האבות,

אלא גם להדיעות (שו"ת מהרי"ט יו"ד ח"ב סכ"ח) שמצות ישיבת א"י אינה מצד קיום המצוות התלויות בארץ אלא משום קדושת הארץ, "ומצות ישיבתה היא אפילו בזמן הזה בחורבנה כמ"ש הרמב"ן" – הרי י"ל שג"ז תלוי כאשר היא מקודשת גם לחיוב מצוות. ראה קונטרס כולל חב"ד (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ע. וש"נ – נדפס ביגדיל תורה נ.י. שנה א' חוברת ג) ס"ד. ועכ"פ – לאחרי שנתחייבו במצוות, מעת שנכנסו בנ"י לארץ, ואינו מתבטל עם חורבנה. ראה רמב"ן השמטות לגיטין ב, א. אבל ראה (ע"ד ההלכה) כפתור ופרח פ"י. שו"ת חת"ס יו"ד סרל"ד. שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"ד אות לג. וראה בכ"ז – אנציקלופדי' תלמודית ע' א"י ע' ריג ואילך, וש"נ. לקו"ש חלק יח ע' 399 ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ד'. לקמן הערה 47.

27) בתחלתה.

28) כמו שפי' ברשב"ם שם. ובחזקוני שם, ח: איני רוצה שיצא מארץ אחוזתו שנתן לו הקב"ה.

29) ומכיון שאין בזה איסור מובן זה שיעקב ירד למצרים (אלא שהי' מיצר על שנזקק לצאת (מארץ אבותיו כו') לחוץ לארץ). ולהעיר מב"ר (פס"ח, ה) א"ר הושעי' אבא כו' מהיכן הורשה כו' אף אני כו' אם נותן לי רשות. אבל לכאורה אין הכוונה כפשוטה, שהרי נצטווה ע"ז מאביו ואמו. וראה לעיל הערה 24. לקמן הערות 68, 69.

30) ראה יראים (השלם) תיג: ואע"פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין.

31) שפי' שנתקדש כו' להיות עולה תמימה" (כפרש"י שם).

32) לך טו, יח.

33) ב"ר פמ"ד, כב.

34) ולפ"ז צ"ל לכאורה שפליג על המ"ד בב"ר לך (פמ"א, ה): כך אמרתי לזרעך נתתי, אימתי לכשיעקרו שבעה עממין מתוכה כו'. וראה רד"ל שם. לקמן הערה 38.

35) חלה פ"ב ה"א.

36) ב"ב קיט, א ואילך. ע"ז נג, ב.

37) וראה לעיל ע' 110 ואילך – שי"ל שכ"ה לדעת הרמב"ם.

---

*) וצע"ק ממחז"ל עה"פ (כו, יב) ויזרע יצחק בארץ גו' שערים, למעשרות (ב"ר פס"ד, ו. הובא בפרש"י עה"פ שם). וי"ל שזהו "מצות מעשר מכל אשר לו" (ראה פרש"י עה"פ לך יד, כ). אבל עפ"ז קשה תנאי יעקב "אם יהי' גו' אעשרנו לך". וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובנ"כ שם. דחז"ל עה"פ הנ"ל. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 118 ואילך.

ואילו, לפי רש"י לא נתבצע מעשה הנתינה בפועל ע"י אמירת הקב"ה. ארץ ישראל איננה שייכת[38] כבר מאז לישראל[39]. אמירתו של הקב"ה – לפי דבריו – "כאילו הוא עשוי", אך לא עשוי ממש,

וגם על כך מתאים, לפי פשוטו של מקרא, להתבטא בלשון "לזרעך נתתי"[40].

וצריך להבין: כיוון שלדעת המדרש וההלכה, משפיעה אמירתו של הקב"ה על הארץ, שבכך היא נקנתה לאברהם ולזרעו אחריו, מדוע לא השפיעה האמירה על קדושת הארץ? כמו־כן מצאנו שמיד לאחר ש"ברא את העולם" "בחר בארץ ישראל"[41]. מדוע לא חלה כבר מאז קדושה על הארץ, ומדוע לא חלו כל הענינים שקדושת הארץ מחייבת[42], ובכלל זאת איסור היציאה מן הארץ גם למי שאינו עולה תמימה"?

ד.
ההבדל בין קיום המצוות של האבות לבין קיום המצוות שלאחר מתן־תורה

ויש לומר ההסברה בזה:

מספר פעמים*[42] כבר הוסבר ההבדל בין המצוות שקיימו האבות לפני מתן תורה, לבין המצוות שבני ישראל מקיימים לאחר מתן תורה. קיום המצוות לפני מתן תורה היה באופן של "אינו מצווה ועושה" – הקב"ה[43] לא ציווה על קיום המצוות, ולפיכך לא היה בכוחן לשנות את מהותו של החפץ שנברא ע"י הקב"ה. המצוות לא יכלו להפוך את גוף הדבר שנעשית בו המצווה ל"חפצא" של מצוה, והשפעתן היתה רק לגבי ה"גברא"[44], מקיים המצוה. שונה מכך המצב לאחר מתן תורה וציווי הקב"ה על קיום המצוה. עתה נגרם ע"י המצוה שינוי בחפץ. והוא הופך לחפץ של מצוה וקדושה.

הסיבה לכך כתובה במדרש[45], לפני מתן תורה היתה גזירה שעליונים לא יירדו לתחתונים, ותחתונים לא יעלו לעליונים, ובמתן תורה ביטל הקב"ה גזירה זו וקבע שתוכל להיות התחברות בין עליון ותחתון.

כלומר, הציווי במתן תורה*[45] קבע את המציאות של חפץ־מצוה בעולם גם לפני שמקיימים בחפץ את המצוה. עתה קיים כלי המוכן לקיים באמצעותו מצוה, וכאשר מקיים האדם את המצוה במעשה, נקבעת קדושה בפועל (עליונים), והחפץ שלמטה (תחתונים) הופך לחפץ של קדושה ומצוה.

הקנין והבעלות של ישראל על ארץ ישראל היתה קיימת לפני מתן תורה, על־ידי דיבורו של הקדוש־ברוך־

---

38) כן משמע* בתחלת פירושו עה"ת "לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' גוים", שהקנין שלהם נעשה רק ע"י הכבוש. ומפורש בפרש"י לך (יג, ז) "והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין".

[משא"כ בב"ר עה"פ (פמ"א שם) "עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ"**. ויש לפרש (בדוחק עכ"פ) שהכוונה בזה רק "זכות", אבל הבעלות הוא של ישראל גם לפני הכבוש, וע"ד מה שפירש בפרשת דרכים דרוש ט'***].

וראה עד"ז לעיל (ע' 8־157 והערה 24) בביאור פרש"י ח"ש (כג, ד) "אטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת" (ושם, שעפ"ז מובן השינוי, שבמדרש שם הביא הכתוב "לזרעך נתתי").

ולהעיר שגם לאחרי ברית בין הבתרים – "לזרעך נתתי" – נאמר כמ"פ "אתן" וכיו"ב (בלשון עתיד), הן לאברהם (לך יז, ח) והן ליצחק ויעקב (ראה רא"ם וגו"א לך טו שם).

39) ולשון רש"י בוירא (יח, יז) "אני נתתי לו את הארץ הזאת כו' שלו הן" – אפשר לפרש שזהו מצד ההבטחה. משא"כ בב"ר עה"פ (פמ"ט, ב), שמהמשל שהביא – "משל למלך שנתן כו'" – מובן שהכוונה כפשוטה, וכמודגש גם בלשון הנמשל "כך אמר הקב"ה כבר נתתי את הארץ במתנה כו' בתוך שלו הם" (וראה לשון התנחומא שם ה).

40) ראה פרש"י יתרו (כ, ט) עה"פ ועשית כל מלאכתך "כאילו כל מלאכתך עשוי". משא"כ בסמ"ק סי' רפא בהשמטת תיבת כאילו. ובמכילתא דרשב"י יתרו שם: כמי שאין לו מלאכה.

41) תנחומא ראה ח.

42) מלבד הקדושה הגורמת לחיוב מצוות התלויות בארץ שתלוי' בכניסת בנ"י לארץ ע"י כבוש וחזקה (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו. וראה כפתור ופרח שם. לעיל ע' 108 ואילך).

*42) בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ס"ד ואילך, וש"נ.

43) לבד מצות מילה. ולכן נעשה על ידה שינוי בהחפצא. אבל בזה נפק"מ ועילוי לאחרי מ"ת (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז). וראה לקו"ש שם ע' 213.

44) וצ"ע בגדרה של קדושת יצחק לאחרי**** העקידה, כלשון רש"י הנ"ל "שנתקדש בהר המורי' להיות עולה תמימה".

45) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

*45) ראה לעיל הערה 43 בנוגע למילה.

---

*) אבל אינו מוכרח, כי י"ל בפשטות שזהו רק לפי **טענת אוה"ע** (כנ"ל ע' 111 הערה 37), ולכאורה צ"ל כן בב"ר (פ"א, ב) "אומה של בזוזים אתם .. וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו" – שזהו רק לפי טענת אוה"ע, אבל באמת כבר נתנה לבנ"י בימי אברהם, כנ"ל בפנים מב"ר.

**) משא"כ בפסיקתא רבתי פ"ג (ג) "עד עכשיו בעלים עלי'".

***) אלא ששם מפרשו בפרש"י, ולפי הנ"ל בפנים צ"ע בזה. אבל עכ"פ יש לפרש כן במדרש.

****) **בעת** העקידה – י"ל שזהו כמו במצות מילה דאברהם, שנעשה חפץ קדוש מכיון שנצטווה ע"ז (ראה לקו"ש שם, וש"נ). אבל צ"ע אם אפ"ל כן לאחרי העקידה, מכיון **שסיום** ציווי ה' דעקידה הי' "**אל** תשלח גו' – **אחתי**" (וירא כב, יב וברש"י), וגם לא נעשה כל שינוי וכו' **בגופו**. ולהעיר מלשון רש"י (שבפנים הערה). "ושפחה לא **רצה** לישא", ולא "לא **יכול** לישא" וכיו"ב. אבל לאידך – הרי **מודגש** בפרש"י (וירא כב, יד) שגם לאחרי העקידה (וי"ל – דאדרבא דוקא לאחרי העקידה (ושריפת האיל)) ה"ז פעולה נמשכת "בכל הדורות .. יראה אפרו של **יצחק** צבור ועומד לכפרה". ואכ"מ.

הוא, אבל חלות הקדושה לא יכלה להקבע[46] ב"חפצא" הנקרא ארץ[47]. רק לאחר מתן תורה (גם לפני הכיבוש) נתחדשה המציאות שבה נתאפשרה הקדושה הקשורה בארץ, על־ידי הציווי לכבוש אותה. וכאשר נכנסו לארץ ישראל[48] בפועל[49], על־ידי כיבוש[50], נקבעה[51] קדושת הארץ.

ה.
הבדל זה קיים גם לגבי ארץ ישראל

לדעת רש"י בפשוטו של מקרא, אמורים הדברים גם לגבי קנין בעלות על הארץ, ולא רק לגבי חלות הקדושה עליה,

כיוון שמהות נתינת הארץ ע"י הקב"ה לישראל איננה כשאר נתינות, שבהן רק הרשות משתנה אבל מהות החפץ איננה משתנה, וניתן ע"י כיבוש או קנין להפקיע את הבעלות והחפץ עובר מרשות לרשות. הקב"ה נתן לישראל גם את המהות. הוא לקח מהארץ כל קשר שהיה לאומות העולם עמה. ע"י נתינת הקב"ה חל שינוי במהות החפץ שנקרא "ארץ", והוא הפך להיות "ארץ ישראל".

אחרי נתינה זו כבר אינה יכולה הארץ להשתייך לעם אחר. שינוי הרשות ע"י קנין אינו יכול לשנות את מהות החפץ[52].

לפיכך כשם שמציאות של חלות הקדושה בארץ יכלה להתהוות רק לאחר מתן־תורה, יכולה היתה גם הנתינה, לדעת רש"י, להיעשות רק ע"י שישראל כבשו את הארץ בפועל. "כבשתם ארצות ז' גויים" – שאז התקיים בפועל[53] "ברצונו... נתנה לנו", נתינת עצם מהות הארץ, שהרי "כל הארץ של הקב"ה היא: הוא בראה"[54].

ו.
לפי זה מובן ההסבר להבדל בין רש"י לבין המדרש

לפי זה ניתן לבאר את ההבדל בין פירוש רש"י לבין המדרש: האיסור להוצאת קרבן עולה אל מחוץ לקלעים ו"אם יצאת... היא נפסלת" איננו מפני הקדושה, שאסור להוציאו למקום שקדושתו נמוכה יותר, אלא כיוון שיצא "חוץ למחיצתו".

קיים דין כללי[55] לגבי כל בשר ש"יצא חוץ למחיצתו", הנלמד[56] מן הפסוק[57] "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", שבו אין מדובר בבשר קודש. "כיוון שיצא בשר חוץ

---

46) אף שענין הקדושה נאמר גם לפני מ"ת, וכמו בויצא (כח, טז־יז – בנוגע למקום המקדש) "יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (וברש"י שם "במקום קדוש כזה").. מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים" (וכמדרשי רז"ל ופרש"י שם) – י"ל שאי"ז ענין דקביעות הקדושה בהמקום גופא (וראה לקמן הערה 49), וע"ד שגם לאחרי מ"ת לדעת כמה חוקרים (מו"נ, עקרים ועוד) השראת השכינה אינה בגדר מקום, ואינה פועלת שינוי בגוף המקום, כ"א הוא רק דרך מעבר לבד (ראה אוה"ת פ' ויצא קעח, א. וש"נ).

ולהעיר גם ממ"ש (שמות ג, ה) "של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" – במקום שאינו מן א"י – מצד השראת השכינה אז (ראה פדר"א פ"מ. שמו"ר פ"ב, ג. מדרש לקח טוב עה"פ). וגם בנוגע למ"ת עצמה, כאשר "ירד ה' .. על הר סיני .. כל הנוגע בהר מות יומת" (יתרו יט, יא־יב), אבל "במשוך היובל המה יעלו בהר" (שם, יג וברש"י).

47) ואיסור יציאה מהארץ נוגע לקביעות הקדושה בגוף הארץ, כבפנים (ראה לעיל הערה 25). ועפ"ז יל"פ הקס"ד דיצחק לצאת מהארץ (אף שלא רצה לישא שפחה "כיון שנתקדש כו' להיות עולה תמימה". כנ"ל) – כי גוף הארץ לא נתקדש אז עדיין. וצע"ק בב"ר פע"ו, ב.

48) וזה שהשתוקקו האבות ליקבר שם (ראה לעיל סוף הערה 8. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה הי"א: ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה, צא ולמד מיעקב אבינו כו'. וראה כפתור ופרח שם) – גם את"ל שזהו מצד קדושתה וטהרתה – י"ל שזהו מפני שרצו להיות שם תיכף כשיתקדש. או – מפני צער מחילות (פרש"י ויחי מז, כט) וכיו"ב.

49) ויתירה מזו מצינו בקדושת המקדש וירושלים, ש"קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה" (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו), ומ"מ קביעות קדושה זו נעשה עי"ז "שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים" (רמב"ם שם הי"ד), ע"י מעשה הקידוש, כמפורש בהלכות שלפנ"ז.

50) בכפתור ופרח שם (הובאו דבריו באנציקלופדי' תלמודית שם) "הרי שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים לא משעת הכבוש לחוד... יש לה קדושה מאז... (ולהלן שם) וכן בארץ שהיתה בה קדושה מזמן הנתינה". אבל ראה שם שהאריך "אבל קדושת הארץ כולה לגבולותי' המוגבלים בתורה וטהרתה ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת השם מקדושה ראשונה ולהלן כדקאי קאי לא בצר לא בזמן הגלות שהיו בבבל וגם לא בגלותינו היום". ושם: שאם לא הי' כן והו"ל כחו"ל א"כ אותם שבעים שנה כו'. וכן להלן שם: עוד ראי' שקדושה ראשונה היא לכל מילי אלא [לא] למצות כו' אלמא קדושתה היא לעולם מהכניסה ראשונה ואפילו מעת נתינתה לכל כיוצא בזה. ומשמע קצת שלא פסיקא לי' מילתא. וי"ל ע"פ הנ"ל הערה 46 שיש חילוק בזה כמו"ש לפני הכבוש ולאחריו. וראה מ"ש שם לאח"ז ד"לשון קדושה" הוא "לשון הכנה והזמנה" ולא "מלשון קדש לה' כו' לשון המתקדשים והמטהרים", וכיו"ב. ועצ"ע. ואכ"מ.

51) להעיר מכוזרי מ"ב סי"ד בנוגע למקום המקדש: ונתגלה הדבר בימי דוד כו'.

52) ראה בארוכה בלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 8 ואילך, בביאור דיוק לשון רש"י בתחילת התורה "לסטים אתם", עיי"ש.

53) ראה לשון אדה"ז הל' הפקר קו"א סק"א: הקב"ה נתנה להם מורשה כו'. ואף שאעפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו' כיון שהקב"ה נתנה להם דינה כמתנה כו'. ואולי י"ל שהוא ע"ד מש"כ בצפע"נ הל' תרומות פ"א ה"ב (ג, ב־ד): דלאחר כבוש זכו למפרע .. דאף דא"י מוחזקת מ"מ מתחלה בעי קנין גמור ואח"כ נעשית מוחזקת. ועד"ז ביד רמ"ה לב"ב קיט, א (אות נו). וצ"ע אם יש לומר עד"ז בנוגע לקדושת הארץ המבוארת לעיל.

54) עיי"ש בלקו"ש ע' 9 ואילך, וש"נ.

55) ראה תוד"ה ולילקי מכות יח, א.

56) מכות שם. זבחים פב, ב. חולין סח, א.

57) משפטים כב, ל.

למחיצתו נאסר", כי לכל סוג בשר יש מחיצה משלו, הקובעת לו מקום מסויים. ולכן בשר קדשי־קדשים שיצא חוץ לחומת העזרה ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת ירושלים"[58] או "בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו"[59] או "עובר שהוציא ידו"[60] הם "נפסל ונאסר לעולם"[61] שהרי "כיוון שיצא בשר חוץ למחיצתו[62] נעשה כטרפה[63].

לפי המדרש, אמירתו של הקדוש־ברוך־הוא היא מעשה, וארץ ישראל שייכת לאבות כבר מברית בין הבתרים. לפיכך קבעה הוראתו של הקב"ה להקריב את יצחק לעולה תמימה, את ארץ ישראל למקומו[64] ומחיצתו (כשם שע"י הקרבת העולה נקבעת העזרה למקומה ומחיצתה[65]) ולכן היתה חו"ל לגביו כ"חוץ למחיצתו".

לא כך לדעת רש"י, הסובר, כנ"ל, שהנתינה בברית בין הבתרים לא שינתה את ה"חפצא" של ארץ ישראל.

לדעתו של רש"י קשור איסור יציאת יצחק לענין אחר: בפרשת חיי שרה[66] מפרש רש"י בתשובת אברהם אבינו לאליעזר "השמר לך פן תשיב את בני שמה" את המילים "ה' אלוקי השמים אשר לקחני מבית אבי", ואומר: "עכשיו הוא אלוקי השמים ואלוקי הארץ, שהרגלתיו בפי הבריות, אבל כשלקחני מבית אבי היה אלוקי השמים ולא אלוקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ".

כבר דובר על כך בהרחבה[67], שאז הסביר אברהם לאליעזר, שבחו"ל, "בית אבי", הקב"ה הוא "אלוקי השמים" ולא "אלוקי הארץ" – ששם אין הכרה בקב"ה, ושמו הקדוש אינו מצוי בפי הבריות, ולפיכך "את בני לא תשיב שמה". אך לא כן בארץ ישראל. שם הקב"ה אינו רק "אלוקי השמים" אלא גם "ואלוקי הארץ" ש"הרגלתיו בפי הבריות"[68], אך כל זאת באופן של "הרגלתיו בפי הבריות" בלבד, ואין שינוי במהות הבריות, בהתנהגותם ובמעשיהם, ולכן "לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו".

אם־כן מובן שלפי מעלתו של יצחק, שהיה "עולה תמימה" היתה שלילה ביציאתו מן הארץ למרות שלא

---

58) רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פי"א ה"ו.

59) רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ט ה"ב.

60) חולין שם. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ה ה"ט.

61) לשון הרמב"ם הל' מעה"ק שם לענין ק"ק וקק"ל. ובגמרא (ועד"ז ברמב"ם הל' ק"פ והל' מאכלות אסורות שם) "נאסר".

62) ראה גם לשון רש"י חולין שם ד"ה ובשר. שם ע"ב ד"ה הכל.

63) רמב"ם הל' מעה"ק שם. ועד"ז בספר המצות שלו מל"ת קפא.

64) להעיר גם ממשנ"ת (לקו"ש חי"ח ע' 399 ואילך) בדעת הרמב"ם (הל' מלכים ספ"ה) שבאיסור יציאה מהארץ י"ל שיש גם (מלבד מצד ענין הקדושה) הענין דבחירת הקב"ה שבחר בא"י ונתנה לישראל שזהו מקומם בזמן של גאולה, עיי"ש בארוכה.

65) ולהעיר דבנוגע לק"ק מצינו גם דדרשינן פסול יוצא מ"הן לא הובא את דמה אל הקודש פנימה", או מ"בקדש" (ראה רש"י ד"ה שמא תוד"ה בקדש – פסחים פב, סע"א. רש"י ד"ה בשדה תוד"ה כיון – זבחים שם. רש"י זבחים כו, א ד"ה פרכסה. ועוד), "לפני ה'" (מנחות מח, רע"א ברש"י ותוס' שם).

ולפי דרשות אלו שקאי רק בק"ק משמע קצת (א) שהוא מצד קדושתם, (ב) נוגע החיוב, שיהיו בפנים בקודש, ופסול יוצא הוא לפי שאינם "פנימה" (או "בקדש", "לפני ה'"). משא"כ להדרשה "ובשר בשדה טרפה" "כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו", (א) הוא דין כללי, (ב) משמעו שהפסול הוא מצד היציאה.

אלא שגם בזה י"ל בב' אופנים, אם הפסול הוא מצד עצם היציאה, או מכיון שהוא נמצא בחוץ, וכלשון הרמב"ם הל' מאכ"א שם "כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה"

[וראה צפע"נ למכות יח, א בתוד"ה איסורא. ובארוכה הל' איסורי ביאה פ"ה ה"ב דיש דברים הצריכים פנים ויש דברים שפסולים בחוץ, ע"ש. ומתרץ עפ"ז שינוי הלשונות ברמב"ם הל' מעה"ק שם ה"ה וה"ו*].

ואולי זה החילוק בין ק"ק לשאר פסולי יוצא, ולכן הביא הרמב"ם לשון הנ"ל דוקא בהל' מאכ"א (אבל להעיר שכ"כ גם לענין ק"ק בפיה"מ זבחים ספ"ח. ועד"ז הוא בפרש"י מכות שם).

ובכל אופן בב"ר מדייק "חוץ לקלעים"** (ולא חוץ לעזרה – כבראש"ם) שמדגיש יותר שהוא מצד גדר (מקום ו)מחיצות (ראה צפע"נ שם). ואכ"מ.

66) כד, ז.

67) לעיל ע' 172.

68) ועפ"ז י"ל דהמבואר בפדר"א פל"ט בנוגע ליעקב "והי' מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכינתו של הקב"ה בתוכה" – אינו סתירה להמבואר בפנים, כי לא הי' קביעות הקדושה (גם דקדושת שכינה) בגוף הארץ (נוסף על המבואר לעיל הערה 46), כמובן מהמשך שם "ואלך אל ארץ בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם", שהוא הניגוד ל"שכינתו של הקב"ה כו'" (כמ"ש ברד"ל שם) – היינו שבא"י לאחר שאברהם ויצחק ויעקב פרסמו שמו של הקב"ה (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז) הי' שם (עכ"פ בסביבתם) יראת שמים (עכ"פ – בערך לארץ בני חם).

ולהעיר שגם באיסור יציאה מא"י לאחרי הכבוש, י"ל שהוא מצד יראת חטא – ראה מאירי לכתובות (קיא, א) שמפרש מ"ש בגמ' שם "כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל כו'", "שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצוין שם דינו כארץ ישראל", וכן צריך לפרש לפי פרש"י שם ד"ה כך. ראה לח"מ לרמב"ם הל' מלכים ספ"ה. וראה לקו"ש חי"ח (ע' 399 ואילך).

אבל להעיר – שיצחק ישב בגרר מקום אשר אברהם אמר עליו (וירא כ, יא) "רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני גו'". ודוחק לומר שע"י שהייתו של אברהם שם נשתנה. ובפרט שמפורש שגם יצחק ירא לומר אשתי "פן יהרגוני אנשי המקום" (פרשתנו כו, ז). ולהעיר מפרש"י וירא כ, טו. וראה לעיל הערה 26.

---

*) וראה בארוכה צפנ"נ השלמה יט, א ואילך.

**) לכאורה הי' אפ"ל שזהו החילוק בין פרש"י להמדרש, דבמדרש "כיון שיצאת חוץ לארץ", הפסול הוא מצד היציאה, ולרש"י "אין חו"ל כדאי לך" הפסול הוא מצד שנמצא בחוץ – אבל כבר נתבאר שלפרש"י אין בזה הענין דפסול כו', לא רק מצד ענין הקדושה, אלא גם מחמת מקומו ומחיצתו.

היתה לה עדיין חשיבות מיוחדת[69], וכן לא היתה מעלה מיוחדת במהות אנשי הארץ. ורש"י מציין זאת באמרו "אין חוצה לארץ כדאי לך", כי שם אין "אלוקי הארץ" – אפילו שמו לא מורגל בפי הבריות בחו"ל.

ז.
ההבדל בין שתי הדעות לפי פנימיות הדברים

ניתן לבאר ההבדל בין שתי הדיעות על פי פנימיות הענינים:

לפי המדרש (וההלכה) היתה לבני ישראל בעלות על ארץ ישראל גם בזמן האבות, ולכן נאסר על יצחק שהיה "עולה תמימה" לצאת ממנה. לעומת זאת, לפי רש"י, לא היתה בעלות בפועל, והיא נתהוותה על־ידי בני ישראל בכניסתם לארץ. העדר היציאה של יצחק מן הארץ הוא, לדעתו, מפני ש"אין חוצה לארץ כדאי לך".

על פי המדרש, שהוא נעלה מהפשט, מפשטות הענינים, וקשור ברוחניות הענינים (באופן המשפיע על גשמיות העולם) נקבעה בעלות בני ישראל על ארץ ישראל ע"י "מאמרו של הקב"ה – מעשה".

ואילו לפי פירוש רש"י – פשוטו של מקרא – נחשב רק המעשה בפועל, המתבטא בעולם הזה, ולפיכך גם בעלות בני ישראל על ארץ ישראל נקבעה רק באמצעות כניסתם לארץ וכיבושה בפועל.

עם זאת נגרם ע"י מעשה בפועל של בני ישראל שינוי מהותי בארץ, כך שמעצם מהות הארץ מתגלית העובדה שהקב"ה נתן אותה. היא נעשית ארץ ישראל וארץ הקודש באופן תמידי.

(משיחות כ"ף מנ"א ומוצש"ק ראה תשל"ח)

---

69) ואולי י"ל דגם מ"ש הרמב"ן (פרשתנו כו, ה) דהאבות שמרו המצוות "בארץ בלבד ויעקב בחוצה לארץ בלבד נשא שתי אחיות וכן עמרם כי המצות משפט אלקי הארץ", וכמו שביאר בארוכה בפ' אחרי (יח, כה) "שהיא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עלי' מן המלאכים כו'", ולכן עיקר קיום המצוות הוא בארץ, "וזו היא מצות יעקב אבינו כו' בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלקי הנכר"

– אין כוונתו שבזמן האבות כבר נקבע זה בהארץ, כ"א שזהו טעם בכלל לזה שכשנצטוו במצוות (במ"ת) – "עיקר כל המצוות ליושבים בארץ", ואצל האבות הי' מעין זה, מחמת ה"גברא", כיון שבו פרסם אברהם (והאבות אחריו) שמו של הקב"ה, ובו נראה ה' אליהם ובנו שם מזבחות (לך יב, ז־ח. תולדות כו, כה. וישלח לג, כ. ועוד).

ובנוגע ליעקב בפרט הרי הי' ארץ אבותיו, המקום שבו נולד, שם קיבל תורתו אצל שם ועבר (ראה מאירי הובא בהערה שלפנ"ז), ושם נתברך מאביו – לכן הי' א"י אצלם בדוגמת א"י לאחרי שנתקדשה בכניסתם לארץ. ועצ"ע. וראה לעיל הערה 68.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום ראשון עמ' ב

ומוסיפה הברייתא: **וְאִימָּתַי מַשִּׁיאִין, לְאוֹר עִיבּוּרוֹ** – בערב שאחרי יום שלשים, שנקרא "יום העיבור" כיון שאם מעברים את החודש נוסף יום זה לחודש הקודם, ונמצא החודש מעובר על ידו.

אומרת הגמרא: **לְמֵימְרָא** – מבואר בברייתא זו **דְּאַחוֹדֵשׁ חָסֵר** [־שיש בו רק עשרים ותשעה יום, והיום השלשים הוא ראש חודש], **עַבְדִּינָן** משואות, אך אַחודש **מָלֵא** [־שיש בו שלשים יום ונקבע ראש חודש ליום השלשים ואחד] **לֹא עַבְדִּינָן** משואות. **מַאי מַעֲמָא** לחלק ביניהם, **אָמַר רַבִּי זֵירָא,** בחודש מלא אין משיאים משואות, **גְּזֵירָה מִשּׁוּם רֹאשׁ חֹדֶשׁ חָסֵר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת,** כלומר, שיום שלשים חל ביום שישי ונקבע לראש חודש, שאי אפשר לנהוג כמו בכל חודש, ולהשיא משואות בערב שאחרי יום השלשים, שהרי הוא ליל שבת, ואם כן **אֵימַת עֲבָדֵי** – מתי ישיאו משואות, בודאי יעשו כן **בְּאַפּוּקֵי שַׁבְּתָא** – במוצאי שבת, ובזה מבואר טעם הברייתא, **דְּאִי אָמְרַת נַעֲבִיד נַמִּי אַמְּלֵא** – שאם תאמר שישיאו משואות גם בחודש מלא, אם כן באופן שאכן יהא החודש מלא, ויקדשוהו ביום השלשים ואחד, שהוא שבת, וישיאו משואות במוצאי שבת, **אָתוּ**

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום רביעי עמ' א

וכי **פְּלוֹנִי** חשוב **כְּנָדָב וַאֲבִיהוּא,** וכי **פְּלוֹנִי** חשוב **כְּאֶלְדָּד וּמֵידָד,** ואין אני צריך לשמוע לדיינים אלו. ולכן לא התפרשו שמות הזקנים, ואומרים לו שמא הדיין שבימיו חשוב כאחד משבעים הזקנים הללו. מביאה הברייתא פסוק נוסף: **וְאוֹמֵר,** כששמואל הוכיח את ישראל (שמואל א' יב ו, יא), **'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם, ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן', וְאוֹמֵר 'וַיְשַׁלַּח ה' אֶת יְרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל,** וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בָּטֶח'. והזכיר שמואל בדבריו ששה זקנים, משה, אהרן, ירובעל, בדן, יפתח ושמואל, ותחילה מבארת הברייתא מי הם אותם זקנים, **'יְרוּבַּעַל' זֶה גִּדְעוֹן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יְרוּבַּעַל,** משום **שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה עִם הַבַּעַל,** שנתץ בלילה את מזבחו (שופטים ו כה־לב). **'בְּדָן' זֶה שִׁמְשׁוֹן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בְּדָן, דְּאָתֵי** – שבא **מִשבט דָּן. 'יִפְתָּח' כְּמַשְׁמָעוֹ** – כך הוא שמו.

בראשית נ, כב - וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים

קעא

ביאור דיוקי לשון הזוהר, דיוסף הי' צ"ל חי כימי יעקב קמ"ז שנים, ונתן ל"ז שנים לדוד המלך, והחיים דיוסף ק"י שנים היו בחי' חיים ד"חסדים"

רבי[1] שמעון אמר, הא אתמר דדוד מלכא עד לא הוה לא הוו ליה חיים כלל.

אבהן[2] שבקו ליה מחייהון כל חד וחד, אברהם שבק ליה, וכן יעקב ויוסף, יצחק לא שבק ליה כלום, בגין דדוד מלכא מסטריה קא אתא, ודאי אברהם שבק ליה חמש שנין, דהוה ליה לאתקיימא מאה ותמנין שנין, ואתקיים מאה ושבעין וחמש שנין חסרין חמש. יעקב הוה ליה לאתקיימא בעלמא כיומי דאברהם, ולא אתקיים אלא מאה וארבעין ושבע שנין, חסרים תמניא ועשרין, אשתכחו דאברהם ויעקב שבקו ליה מחייהון תלתין ותלת שנין. יוסף דאתקיים מאה ועשר שנין, הוה ליה לאתקיימא מאה וארבעין ושבע שנין כיומי דיעקב, וחסר מנהון תלתין ושבע שנין, הא שבעין שנין דשבקו ליה לדוד מלכא לאתקיימא בהון, ובהו אתקיים דוד כל אינון שנין דשבקו ליה אבהן[3].

ספר הזוהר חלק א עמוד קסח ע"א

דוק בלישנא[4], והוא:

א) באברהם ויעקב נקט מתחלה כמה הוה להו לאתקיימא, ק"פ, וקע"ה, ואח"כ כמה אתקיימו קע"ה וקמ"ז, וביוסף נקט מתחלה כמה אתקיים, ק"י, ואח"כ כמה הוה לי' לאתקיימא קמ"ז?

ב) ביעקב נקט הלשון כיומי דאברהם, ולא נקט מספר השנים קע"ה (כי אינו צריך הרי ידוע שיומי אברהם הי' קע"ה). וביוסף שנקט בי' ג"כ כיומי דיעקב הוסיף לפרש מקודם מאה וארבעים שנין, שלכאורה מיותר הוא?

הוא[5]:

א) כי יוסף הוא בחי'[6] יסוד, שהוא סיומא[7] דגופא.

והנה יש ב' בחי'[8] יסוד, יסוד התחתון, ויסוד שבחזה, שהיסוד שבחזה נעשה בעת[9] הגדלות דז"א, שאז יסוד עולה בחזה דז"א דהיינו בתפארת[10] דז"א, והוא בחי'

1) רבי שמעון אמר, למדנו שדוד המלך עד שלא הי' בעולם, (ר"ל אילו היתה נשמתו מתלבשת בעולם הגשמי) לא היו לה חיים.

2) אבהן שבקו ליה מחייהון כל חד וחד, האבות השאירו לו כל אחד ואחד חלק מחייהם, אברהם ויעקב ויוסף השאירו לו מחייהם, אבל יצחק (שהי' מושרש בגבורה) לא השאיר לו כלום, לפי שדוד המלך בא מבחי' גבורת יצחק לכן לא הי' יכול לתת שנות חיים לדוד. ומפרש, ודאי שאברהם השאיר לו חמש שנים, שהי' לו לחיות ק"פ שנים, וחי קע"ה שנים וחסרו לו חמש, יעקב הי' לו לחיות בעולם כימיו של אברהם, ולא חי אלא קמ"ז שנים, הרי חסרו לו כ"ח. נמצא שאברהם ויעקב ביחד השאירו לדוד המלך מחייהם ל"ג שנים, יוסף שחי ק"י שנים הי' לו לחיות קמ"ז שנים כימיו של יעקב, וחסרים מהם ל"ז שנים, הרי ל"ג ול"ז הם שבעים שנה שהשאירו לדוד המלך שיחי' בהם בעולם, ובהם הי' דוד חי בכל אלו השנים שהשאירו לו האבות (רמ"ק ורא"ג ומפרשים).

3) ראה לקמן בסוף הסימן, המשך הזהר והביאור.

4) ראה גם הביאור לעיל סימן קכג. (וכל השאלות על הזהר בסימן קכב).

5) פירוש: מבאר כאן ג' טעמים, למה נקט ביוסף מתחלה כמה אתקיים - ק"י שנה, ואח"כ כמה הוה לי' לאתקיימא - קמ"ז שנה.
א) מצד בחי' יוסף "יסוד" - יסוד התחתון, ואח"כ בעת הגדלה - יסוד שבחזה (תפארת).
ב) בחי' יסוד הוא בחי' אור חוזר מלמטה למעלה, ובפרט המספר "לז" שנה שנתן לדוד, שהי' במקום יצחק, שהוא בחי' גבורה - מלמטה למעלה.
ג) חיי יוסף ק"י שנה הי' חיים של "חסד", וה"לז" שנה שנתן לדוד היו חיים ד"גבורה", וחסדים קודמים לגבורה.

6) יסוד: יוסף הוא בחי' יסוד. ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".
וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע - ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצא א ואילך. תתשכא א ואילך. ועוד ע"ש". תורת מנחם - ספר המאמרים מלוקט ב' עמוד רז. רטו. חלק ד' עמוד קז ואילך.

7) תקוני זהר (יז, ב) פתח אליהו. "יסוד סיומא דגופא אות ברית קודש". ראה הערה 10.

8) פירוש: "יסוד התחתון" הוא סוף ההשפעה - האות ברית קודש שהוא ההשפעה בפועל, ו"יסוד שבחזה" הוא בחי' יסוד שבמדות שבלב, המדות בכללות הם בחי' תפארת - שהוא המדות והחיות של ההשפעה. ו"יסוד" שבמדות הוא ההתקשרות בהרגש הלב להשפיע, וזהו הנק' "יסוד שבחזה" היינו בלב. וראה הערה 9.

9) פירוש: "יסוד שבתחתון" שהוא האבר הברית, יכול להיות השפעה בבחי' יציאה בלי הרגש המדות באהבה וברצון וכו', משא"כ "יסוד שבחזה" הוא כשיש החיות שבמדות ביחד עם ההשפעה בפועל, וזהו "הגדלות הז"א" היינו האור והחיות של המדות.

10) פירוש: כידוע מ"ש (בראשית לז, א) "אלה תולדות יעקב יוסף", דיעקב הוא מדת התפארת "שופרא דיעקב מעין שופרא דאדם הראשון" (ב"מ פד.) - רחמים, ובתיקוני זהר בהקדמה (יז, ב), פתח אליהו - "תפארת גופא", "ויסוד סיומא דגופא", ותפארת הוא אות ו' מהשם, "כי ו' מדות דז"א נרמזים באות ו' שבשם, הנה בפרט הוא בתפארת אות אמת בזהר ר"פ ויקרא* מפני שהתפארת כולל כל הו'

מה שבגוף[11] וברית כחד חשבינן, והוא מ״ש ביוסף ב׳ פעמים[12] בן פורת, בן פורת א׳ הוא יסוד התחתון, בן פורת ב׳ הוא יסוד שבחזה כמ״ש בל״ת להאריז״ל[13] פרשת ויחי בפסוק זה ע״ש. וי״ל זהו ג״כ מ״ש[14] והנה קמה אלומתי וגם נצבה. **קמה** הוא יסוד התחתון, **וגם נצבה** הוא יסוד שבחזה.

הנה יוסף יסוד **התחתון** אתקיים מאה ועשר[15], הוה לי׳ לאתקיימא קמ״ז שנה כיומי דיעקב, הוא בחי׳ דיוסף יסוד **העליון** שבחזה דהיינו בתפארת לכן הי׳ צריך להתקיים קמ״ז כיומי דיעקב[16] תפארת, וזהו וגם נצבה שקאי על יסוד שבחזה כנ״ל, הנה נצב״ה גימטריא קמ״ז.

והנה זהו בעת הגדלות שיסוד עולה לתפארת אם כן היסוד שבחזה הוא מאוחר ליסוד התחתון, וכנ״ל שבן פורת הא׳ הוא יסוד התחתון ובן פורת הב׳ הוא יסוד שבחזה, זהו שהקדים ביוסף מה שאתקיים ק״י, ואח״כ מה שהוה לי׳ לאתקיימא קמ״ז, אם שבעצם בחי׳ יסוד שבחזה הוא בחי׳ יותר גבוה מיסוד התחתון, וכן המספר קמ״ז הוא יותר מן ק״י א״כ הוא גבוה ממנו, והוא כי כן הוא הסדר ביוסף, מתחלה יסוד התחתון ואח״כ יסוד העליון.

משא״כ באברהם ויעקב הקדים מה שהוה להו לאתקיימא, כי מובן שבעצם מה שהוה להו לאתקיימא הוא יותר ובחי׳ יותר גבוה מה שאתקיימו בפועל.

ב) גם י״ל אברהם ויעקב שהם[17] חסד ותפארת הראשית והאמצע[18] דז״א, והאמצע תפארת הוא סמוך יותר להראשית חסד מלהסוף יסוד כנ״ל. הנה הראשית והאמצעי הסמוך לראשית הם בבחי׳ המשכה מלמעלה למטה, ולכן הקדים מה שהי׳ צריך להיות, ואח״כ מה שחיו בפועל, שמה שהי׳ צריך להיות מובן שהוא קודם למה שנעשה בפועל, א״כ כשהקדים מה שהי׳ צריך להיות ואח״כ מה שהי׳ בפועל, הוא בחינת המשכה מלמעלה למטה.

ויוסף שהוא יסוד סיומא דגופא, הנה מצד הסוף הוא העלי׳ מלמטה למעלה ע״ד אור חוזר [וכמ״ש והנה קמה אלומתי וגם נצבה שהוא מלמטה למעלה, הקדים בו מה שהי׳ בפועל, ואח״כ מה שהי׳ צריך להיות, והוא כמו החסד דמלמטה למעלה].

(ומה גם לפי האמור לעיל בשם הניצוצי[19] אורות שיוסף משלים מקום יצחק, הנה יצחק[20] הוא בחינת מלמטה למעלה, למפרע, וכמו בהג׳ פסוקים[21] ויסע ויבא ויט שבשם ע״ב, האותיות דהפסוקים, **ויסע ויט** שלנגד אברהם ויעקב הולכים בסדר ישר, והאותיות דפסוק **ויבא** שלנגד יצחק הולכים בסדר למפרע, כידוע).

ג) גם יש לומר, החיים הללו ק״י דיוסף הם בחי׳ חיים דחסדים, כי ק״י הוא מספר[22] ימי״ן, ובאמת חיי יוסף היו טובים שהם חיים דחסדים, לא מיבעי הפ׳ שנה האחרונים שהי׳ בגדולה כל כך, פשיטא שהם חיים דחסדים, אלא אפילו ל׳ שניו הראשונים היו ג״כ חיים

קצוות״ (לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רמ).

וראה לקוטי לוי יצחק, לקוטים על מאחז״ל עמוד קמד וז״ל: והנה בהששה מדות דז״א, שזהו שז״א הוא אות ו׳ שבשם הוי׳, שאות ו׳ מספרו ששה דהיינו הששה מדות. שבזה שני בחי׳.

א׳, הששה מדות שהם בתפארת דז״א, כי תפארת כולל כל הו׳ מדות שזהו שתפארת הוא אות אמת דהיינו אות ו׳ כמ״ש בזהר ר״פ ויקרא ע״פ ונתתם לי אות אמת דא ו׳ ע״ש.

ב׳, הששה מדות כמו שהם ביסוד ז״א, כי יסוד כולל ג״כ כל הו׳ מדות, כידוע שיסוד הוא ג״כ אות ו׳, דהיינו אות ו׳ דמלוי הו׳, הו׳ עצמו הוא תפארת יעקב, וו׳ המלוי ו׳ זעירא הוא יסוד יוסף. ותפארת נקרא עשיר שמאיר בו בחי׳ בינה, כי בינה מגעת עד החזה, ויסוד נקרא דל שאין מאיר בו בחי׳ בינה, כמו שיוסף הי׳ יתום מאמו ע״ש. ואות ו׳ יש במבטא עוד אות ו׳ כזה וֶ״ו, והאות ו׳ השני הוא כנגד יוסף, בחי׳ יסוד שהוא מדת השישית אות ו׳, (ויוסף בגי׳ ו׳ פעמים הוי׳), וזהו שיוסף ברית הוא ג״כ הדרא (יופי) דגופא, דגוף וברית כחד חשבינן (ראה זוהר פ׳ פנחס דף רלה ע״ב. תורת מנחם - ספר המאמרים ה׳תשי״ז ד״ה באתי לגני עמוד קיד ואילך).

*) מובא לעיל סימן קסו הערה 12. ילקוט לוי יצחק עה״ת חלק א סימן מז הערה 5. וע״ש מרשימות כ״ק אדמו״ר זי״ע חוברת קסט.

11) והיינו ״גוף״ הוא ״תפארת״ (החיות מהמדות וכו׳), ו״ברית״ הוא היסוד, וכשיש ״הגדלת דז״א״ (השפעת המדות), אז תפארת ויסוד ״כחד חשבינן״.

12) בראשית מט, כב. ״בן פורת יוסף בן פורת עלי עין״. ראה לעיל סימן ע.

13) וז״ל: בן פורת יוסף, אמר על יסוד התחתון המזווג עם רחל, ובן פורת עלי עין אמר על בחי׳ יסוד העליון המזווג עם לאה וכו׳ ע״ש. ילקוט לוי יצחק עה״ת ח״א סימן סט.

14) וישב לז, ז.

15) ראה לקמן סימן קעג ארבעה טעמים למה יוסף חי בדיוק ק״י שנים.

16) יעקב בחי׳ תפארת: כנ״ל הערה 10.

17) חסד . . אברהם: כמ״ש (מיכה ז, כ) ״חסד לאברהם״. ראה זהר חלק א׳ בראשית דף מז, ב. תניא - אגרת הקודש סימן ה. מאמרי אדמו״ר האמצעי קונטרסים עמוד ד. וש״נ . ראה גם לעיל סימן קכג. קכד.

18) ראה הביאור לעיל סימן קכד הערה 22.

19) מובא לעיל סימן קכג הערה 40.

20) יצחק בחי׳ גבורה: ראה פרדס שער כג (הכינויים) פרק ד. מאמרי אדמו״ר הזקן על פרשיות התורה ח״ב עמוד תקפ, ובהנסמן שם. תורת חיים בראשית עמוד קמז, ג. ד.

21) ראה לעיל סימן קמז הערה 27.

22) חסדים... ימין: הקדמת תיקוני זהר - פתח אליהו (יז, ב) ״חסד דרועא ימינא״. תניא - אגרת הקודש סימן י (קיד, ב), ועוד.

דחסדים, בי״ז[23] שניו הראשונים אביו ישראל אהבו מכל בניו, כמ״ש[24] וישראל אהב את יוסף מכל בניו, והם מספר טו״ב, ואפילו הי״ג שנה שאח״כ שהי׳ עבד וישב בבית האסורים היו חיי חסדים כמ״ש[25] ויהי ה׳ את יוסף כו׳ וכתיב וימצא יוסף חן בעיניו כו׳ וכל יש לו נתן בידו, ויעזב כל אשר לו ביד יוסף, ובהיותו בבית האסורים כתיב מפורש ויהי ה׳ את יוסף ויט אליו חסד, הרי שגם הי״ג שנה היו חיי חסדים[26].

וכן בפשוט יוסף הי׳ בעל חסד, שקירב את בני בלהה ובני זלפה שהיו אחיו מבזין אותן, ובי״ג שנה במצרים שאח״כ הי׳ ג״כ בעל חסד עם אדונו ובבית האסורים עם האסירים, ומכ״ש בהפ׳ שנה שאח״כ שפרנס לכל כמ״ש[27] הוא המשביר בר לכל עם הארץ, וגמל טובות עם אחיו כל ימי חייו.

ולפי האמור יש עוד טעם מה שהקדים ביוסף מה שחי בפועל ק״י, ואח״כ מה שהוה צריך לאתקיימא קמ״ז שהם חיים דגבורות[28], כי חסדים קודמים לגבורות.

משא״כ ביעקב הקדים מה שהוה צריך לאתקיימא שהם חיים[29] דחסדים, ואח״כ מה שחי בפועל שהם חיים[30] דגבורות.

ובאברהם ששניהם חיים דחסדים הקדים ק״פ לקע״ה, שק״פ הם יותר.

יוסף דאתקיים מאה ועשר שנין הי׳ לי׳ לאתקיימא מאה וארבעין ושבע שנין כיומי דיעקב. ודוק בלישנא, ביעקב נקט הלשון **כיומי דאברהם**, ולא נקט מספר שנים קע״ה, כי אינו צריך הרי ידוע שיומי אברהם היו קע״ה, וביוסף שנקט בי׳ ג״כ כיומי דיעקב הוסיף לפרש מקודם מאה וארבעין ושבע שנין, שלכאורה למותר הוא.

אך הענין הוא כי אי הוה אמר רק קמ״ז הוי אמינא שהם ג״כ חיים דחסדים ע״ד כמו הק״י שאמר מקודם מה שחי בפועל, והמספר[31] דקמ״ז יהי׳ לנגד שליש תפארת התחתון שלשם עלה היסוד בגדלות, ותפארת הוא בחי׳ אמ״ת, הנה שליש אמ״ת הוא קמ״ז, לכן צריך לומר כיומי דיעקב שהם חיים דגבורות, ואי הוה אמר כיומי דיעקב בלבד, הוי אמינא כיומי דיעקב כמה שהי׳ צריך לחיות דהיינו קע״ה כאברהם, שהם ג״כ חיים[32] דחסדים, לכן אמר שניהם, קמ״ז כיומי דיעקב.

ומהחיים הללו קמ״ז שהם חיים דגבורות כיומי דיעקב, נתן ל״ז לדוד.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד קלה

---

23) כמ״ש ״יוסף בן שבע עשרה שנה״, י״ד בגי׳ טו״ב.

24) בראשית לז, ג.

25) שם לט, ב.

26) ״והוא כי בקר דיוסף נמשך מבקר* דאברהם כמ״ש בזוה״ק פרשת בלק דף ר״ד, ועיין במקדש מלך ובביאורי הזהר [לאדמו״ר האמצעי] שם, ומצינו בתהו שאור החסד נפל ליסוד, ובתיקון חסד אתגלי בפומא דאמה, (גם בחי׳ יסוד נעשה מבחי׳ אברהם כמ״ש באברהם ברוך אברם כו׳ קונה שמים וארץ, ואברהם הוא אבר מ״ה, שנעשה בחי׳ אבר יסוד. ועיין בע״ח שער הנסירה פ״ח ע״ש). מיל״ה** גי׳ ה׳ פעמים טוב, שהם ה׳ חסדים שביסוד, וכן גביע הכסף דיוסף גבי״ע גי׳ ה׳ פעמים טוב, זהו שהוא דכסף חסדים, וכתיב וילקט יוסף את כל הכסף כו׳, היינו כל החסדים״. (לקוטי לוי יצחק כאן)

*) ראה לעיל סימן פד. סג הערה 6. 7.

**) ראה לעיל סימן פב.

27) בראשית מב, ו.

28) ראה לעיל סימן קכג מ״ש יעקב ״מעט ורעים היו ימי חיי״ שהם מצד הגבורות, והל״ז שנים שנתן יוסף לדוד, הי׳ הל״ז שנים שהי׳ בחברון - קודם שמָלַך בירושלים - שהם שנים דגבורות, ע״ש.

29) ראה הביאור שם סימן קכג, דיעקב חי בפועל קמ״ז שנה, והי׳ חיים דגבורות וכמו שאמר ״מעט ורעים היו ימי חיי״, אבל השנים שהי׳ צריך לחיות - כחיי אברהם - עוד כ״ח שנים, זה הי׳ בדומה לאברהם (בחי׳ חסד) חיים של חסדים.

נמצא דחיי יעקב הוא מיזוג ושילוב מחיי גבורות וחסדים (קמז שנים גבורות, כח שנים חסדים כנ״ל), וזה מתאים עם יעקב שהוא בחי׳ תפארת, ה״כולל״ חסד וגבורה וד״ל.

30) נמצא מביאור הלקוטי לוי יצחק, דאף דיעקב ויוסף היו שווים בכמה וכמה דברים בחייהם וכמו שכתוב ״אלה תולדות יעקב יוסף״, אבל בענין חייהם אם היו של חסדים וגבורות יש חילוק, דיעקב בפועל חי קמ״ז שנים של גבורה, והי׳ צריך לחיות עוד כ״ח שנים - כאברהם - חיים של חסדים, וביוסף הי׳ להיפך בפועל חי ק״י שנים של חסדים, והי׳ צריך לחיות עוד ל״ז שנים - כיעקב - חיים של גבורות, וזהו מה שנתן לדוד.

31) פירוש: מבאר, דבהמספר קמ״ז יכולים לרמז ב׳ ענינים:

א) המספר קמ״ז הוא כנגד ״שליש״* תפארת, והיינו מספר ״שליש״ מתיבת ״אמת״ (441 ÷ 3 = 147) הוא קמ״ז, ד״אמת״ הוא מדת התפארת (יעקב) כנ״ל הערה 10. ומצד בחי׳ זו השָׁנים ״קמז״ יהי׳ חיים דתפארת הנוטה לחסד - חיים דחסדים.

ב) המספר קמ״ז הוא בקשר להשֵׁם אהי׳, דמספר ״אהי׳ אשר אהי׳״ (21 × 21 = 441) הוא אמת, ו״שליש״ אמת כנ״ל (441 ÷ 3 = 147) הוא קמ״ז. ראה הביאור לעיל סימן קכג. והנה שֵׁם אהי׳ הוא בבינה (כנ״ל סימן קטז. קיז. ע״ש). ובינה הוא מקור הגבורות (כנ״ל סימן קג. קמז. קנב. ע״ש).

וזהו שמבאר דאם הזהר הי׳ נקט רק ״הוה לי׳ לאתקיימא מאה וארבעין ושבע שנין״ הוה אמינא דהמספר ״קמז״ הוא דומה להשנין דיוסף ״קי״ היינו שנים דחסדים, ומספר ״קמז״ הוא שליש ד״תפארת״ (אמת), ולכן מוסיף הזהר ״ביומי דיעקב״ דלרמז דהוא דומה לחיי יעקב ״מעט ורעים״ בחי׳ גבורה, ומספר קמז הוא ״שליש״ מספר ״אהי׳ אשר אהי׳״ (אמת כנ״ל).

וראה ביאור החילוק בין מדת ה״אמת״ מצד בחי׳ בינה (גבורה), ומצד בחי׳ תפארת בביאורי הזהר להצמח צדק עמוד שיג ואילך. ועוד.

*) והטעם ל״שליש״ דוקא, הוא: כמבואר לעיל סוף סימן קיד, בכל מדה יש ג׳ חלקים: א) חב״ד (השכל), ב) חג״ת שבמדה (ההרגש ומדות שבלב), ג) נה״י שבמדה (כפי שבא בפועל וכו׳), וכאן מדובר האיך שבחי׳ תפארת משפיע (נה״י) ביסוד, וזהו ״שליש״ שבתפארת וד״ל.

32) כנ״ל הערה 14.

* * *

ואי[33] תימא יוסף אמאי יתיר מכלהו, אלא ודאי יוסף בלחודוי ככלהו בגין דאקרי צדיק, ודא הוא דאנהיר לסיהרא יתיר מכלהו, ובגין כך האי שבק לי׳ לדוד מלכא יתיר מכלהו חיין, דכתיב (בראשית א, יז) ויתן אתם אלקים ברקיע השמים להאיר על הארץ.

ספר הזהר חלק א דף קסח, ע"ב

ר"ת ברקיע השמים להאיר הוא מספר ל"ז, י"ל רמז על הל"ז שנה ששבק יוסף בחי׳[34] יסוד, שהוא בחי׳ ברקיע השמים להאיר, לדוד שהוא בחי׳[35] מל׳[36] – ארץ[37].

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד קלז

33) המשך הזהר מלעיל [תרגום ללה"ק] ואי תימא יוסף אמאי יתיר מכלהו (ואם תאמר יוסף למה הוצרך לתת חיים לדוד יותר מכולם, ומתרץ), אלא ודאי יוסף בלחודוי ככלהו בגין דאקרי צדיק (אלא ודאי יוסף לבדו הוצרך לתת משנותיו חיים לדוד כנגד כולם לפני שנקרא צדיק, ר"ל לפי שיוסף הי׳ מושרש ביסוד), ודא הוא דאנהיר לסיהרא יתיר מכלהו (והיסוד הוא המאיר למלכות הנקראת ירח יותר מכל הו"ק), ובגין כך האי שבק לי׳ לדוד מלכא יתיר מכלהו חיין (ולכן יוסף שהוא סוד היסוד השאיר חיים לדוד המלך יותר מכולם, וראי׳ לזה) דכתיב ויתן אתם אלהי"ם ברקיע השמים להאיר על הארץ.

34) כנ"ל הערה 6.

35) דוד בחי׳ מלכות: דוד המלך הוא בחי׳ מלכות, והוא מקבל מהאבות כידוע. ראה לקוטי תורה פרשת חוקת סא, ד. פרשת ראה כט, ד. שיר השירים לט, ד. אור התורה שמות סוף עמוד מו. פרשת משפטים עמוד א׳קצח ואילך. ספר המאמרים רנ"ט עמוד ג. ועוד.

36) מלכות – ארץ: מצינו בחז"ל "שדה" "ארץ" נמשלה לאשה - נקבה, וכמארז"ל (תענית ו, ב) "מיטרא בעלה דארעא הוא", וכן (סנהדרין עד, ב) "אסתר קרקע עולם הוא", דכמו הארץ מקבל הגשם ועי"ז מצמיח, כן האשה מקבל מהזכר ועי"ז מוליד (ועיין פירוש המשניות להרמב"ם פאה פרק ח׳ משנה א׳).
ובלשון הקבלה וחסידות בחי׳ מלכות - נמשלה לאשה ושדה - שמקבלת מספירות העליונות, וכמו"כ "דיבור" שמקבל מהשכל ומדות וכו׳.

37) פי׳ הכתוב "השמים להאיר" קאי על יוסף - בחי׳ יסוד, "על הארץ" לדוד - בחי׳ מלכות (ומרומז בר"ת מספר השנים ל"ז). ראה גם לעיל סימן יד. קיא.

המשך ביאור למס׳ ראש השנה ליום ראשון עמ׳ א

את העד, כיון שהוא ממקום אחר, אזי בית הדין שבעירו של העד משלחין עמו אחר נוסף, שבית הדין שבירושלים מכירים אותו, לעדות החדש מכל אדם, לפי שכל אדם הוא בחזקת כשרות, אך משקלקלו הביתוסים – תלמידי ׳בייתוס׳ שכפרו בתורה שבעל פה, וכדי שיחולו המועדות כפי חשבונם שכרו עדי שקר על ראיית הלבנה, התקינו שלא יהו מקבלין עדות זו אלא מן המכירין – מבני אדם המוכרים לבית דין שהם כשרים.

גמרא

שנינו במשנה: אם אינן מכירים אותו משלחין עמו אחר להעידו. מבררת הגמרא: מאי ׳אחר׳, לכאורה היינו חד – עד אחד,

---

המשך ביאור למס׳ ראש השנה ליום חמישי עמ׳ א

מאי משמע, דהאי ׳יובלא׳ ליישנא ד׳דכרא׳ הוא – היכן מצינו ש׳יובל׳ הוא ׳איל׳. דתניא, אמר רבי עקיבא, כשהלכתי לערבא – לארץ ערב, היו קורין ל׳דכרא׳, ׳יובלא׳.
אגב לשון ׳יובלא׳ מביאה הגמרא מילים נוספות המתפרשות מלשונות הגוים: ואמר רבי עקיבא, כשהלכתי למקום ששמו גליא, היו קורין לאשה נדה, גלמודה. מבארת הגמרא: מאי גלמודה, מלשון גמולה דא – מובדלת זו מבעלה. ואמר רבי עקיבא, כשהלכתי לאספריקי, היו קורין ל׳מעה׳, ׳קשיטה׳. מבארת הגמרא: למאי נפקא מינה, לפרושי – לפירוש הלשון ׳מאה קשיטה׳ דאורייתא – שנאמרה בתורה (בראשית לג יט) אצל יעקב, שקנה את השדה מבני חמור אבי שכם במאה קשיטה, שהם מאה דנקי – מעות. אמר רבי, כשהלכתי לכרכי הים, היו קורין ל׳מכירה׳, ׳כירה׳. מבארת הגמרא: למאי נפקא מינה, לפרושי את מה שאמר יוסף לפרעה שהשביעו יעקב אביו (בראשית נ ה) ׳בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני׳, ו׳כריתי׳ היינו ׳קניתי׳. אמר רבי שמעון בן לקיש, כשהלכתי לתחום קן נשריא, היו קורין לכלה ׳נינפי׳, ולתרנגול ׳שכוי׳. מבארת הגמרא: לכלה נינפי, מאי קרא שמתפרש לפי זה, מה שנאמר על ירושלים (תהלים מח ג) ׳יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון׳, ו׳נוף׳ הוא מלשון ׳נינפי׳, שזו כלה, כלומר, ירושלים היא בכלה יפה. ולתרנגול שכוי, אמר רב יהודה אמר רב, ואיבעית אימא שאמר זאת רבי יהושע בן לוי, מאי קרא, שנאמר כשהוכיח הקב"ה את איוב (איוב לח לו), ׳מי שם בטחות חכמה, או מי נתן לשכוי בינה׳, וכך הוא ביאור הפסוק, ׳מי שם בטחות חכמה׳, אלו כליות, שנקראו ׳טוחות׳ מלשון ׳טיח׳ המכסה את הקיר, כיון שהן מכוסות בחלב, ויש בהן חכמה, שהן היועצות לאדם. ׳או מי נתן לשכוי בינה׳ ו׳שכוי׳ זה תרנגול, שנתן לו הקב"ה בינה לראות ולהבחין בין יום ללילה.

*

מספרת הגמרא: לוי איקלע להוא אתרא – האמורא לוי הזדמן למקום אחד, אתא גברא לקמיה – בא לפניו אדם, אמר ליה אותו אדם,

תולדות כו, כ - ויריבו רועי גרר, עם-רועי יצחק לאמר לנו המים, ויקרא שם הבאר עשק, כי התעשקו עמו

א. [תוכן: ג' הבארות רמז כנגד ג' ביהמ"ק, והשלישי נק' רחובות – דבהמ"ק השלישי יהי' יותר גדול מבתים הראשונים]

סיפר הכתוב ענין הבארות שחפר יצחק. ואמרו במדרש כי הם רמז לשלשה מקדשות, כי כל ענייני האבות וסיפורים ומעשיהם הכל רמז לבנים, כתיב הכא ויחפרו עבדי יצחק בנחל, רמז לבית ראשון כי שם הנחל היוצא מבית המקדש כמו שכתוב ביחזקאל. וימצאו שם באר מים חיים כי משם תצא הוראה דכתיב כי מציון תצא תורה, וכתיב ויריבו רועי גרר ויקרא שמה עסק, כי היתה מריבה ומחלוקת בבית הראשון כי יצאו עליו בעסיקין עד שנחרב, אחר כן ויחפרו באר אחרת רמז לבית שני, ולא מצאו מים חיים כי לא היתה שם השכינה, ויריבו גם עלי' ויקרא שמה שטנה, וכן כתיב במחלוקת בית ב', כתבו שטנה במלכות אחשורוש בתחלת מלכותו.

וכתיב ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עלי', רמז למקדש הג' העתיד ליבנות לזמן המשיח, ועל כן אמר ויעתק כי יהי' אריכות גדול [בין] בית שני לבית ג' ולא רבו עלי', כי הבית העתיד יבנה בלי ריב ומצה. ויקרא שמה רחובות, כי יהי' יותר גדול בין הבתים הראשונים, וכמו שאמר הנביא ויצא עוד [קו] המדה, וכתיב בנבואת יחזקאל שהוא הבנין העתיד ורחבה ונסבה למעלה, כי באותו זמן ירחיב ה' אלקי' את גבולך, ומלת אם במקום הזה אינה אפשרית אלא ודאית, כמן ואם יהי' היובל לבני ישראל, כי באותו זמן נירש י' העמים הכתובים בפרשת בין הבתרים.

ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדו לשם שכם אחד ולא יהי' שטן ומחריב, כי יתקיים מלכותינו לעדי עד לעולמים, וכמו שנבא דניאל על מלכותינו וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרון לא תשתבק וגומר. [אמן]

רבינו יהושע אבן שועיב – תלמיד הרשב"א

ב. [תוכן: ביאור הענין דהג' בארות הם כנגד הג' בתי מקדשות ורמזים בזה.]

יתבאר ענין חפירות הבארות שהזכיר הכתוב דיש להקשות לעיל מיני' כתיב ויברכהו ה' שלא כדרך הטבע ובענין הבארות הי' עשוק ורצוץ, ע"ק בבאר הראשון והשלישי הגיד הכתוב טעמים על קריאת השמות כמ"ש כי התעשקו עמו כי עתה הרחיב ה' לנו ובבאר האמצעי לא אמר טעמא, ע"ק כי עתה הרחיב כי הרחיב הל"ל ועתה הוא מיותר. אלא הענין מאחר שיצחק נתקדש בקדושת הארץ ע"כ באו רמזים אקדושת הארץ הן למעלה כמ"ש ויגדל האיש וילך הלוך וגדל כו', הן הענין דבארות ובמה דסיימתי אפתח.

ענין הבארות רומזות על ג' מקדשות כי יצחק עולה תמימה הי' על מקום בית המקדש ע"כ רמז עליהם והוא כמ"ש הרמב"ן ז"ל וז"ל ויקרא שם הבאר עשק יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין כפשוטו הסיפור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק והוא ואביו עשו אותה בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד כי באר מים חיים ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר כמ"ש מקור מים חיים את ה' ויקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אתנו כמה מחלוקת וכמה מלחמות עד שהחריבו.

והשני קרא שמה שטנה שם קשה מן הראשון והוא בית שני שקרא אותו בשמו שכתוב בו ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על מלכי יהודה וירושלים וכל ימיו היו לנו לשטן עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה.

והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב את גבולנו כמו שנאמר ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר וכו' שהוא לעתיד וכתיב בבית השלישי ורחבה ונסבה למעלה למעלה ופרינו בארץ שכל העמים יעבדוהו שכם אחד, ע"כ אז מתורצים כל הקושיות כי ענין הבארות הם סימנים גדולים על המקדשות.

והנה חורבן בית שני נמשך מחורבן בית ראשון כי התעשקו עמו וכמ"ש רז"ל (יומא כז:) שהיו חסרים ה' דברים וע"כ ואכבדה חסר ה' כתיב נמצא אף בבית שני נשאר ונמשך הטעם דלעיל כי התעשקו עמו שהרי אלו הה' דברים לא הוחזרו כל זמן בית שני ולא הוזכר בבית שני רק דבר חדש שהי' קודם בניינו שכתבו שטנה וזה לא הי' נמשך זמן רב, אבל ענין כי התעשקו נשאר עד שיבנה בית ג' במהרה בימינו, ואז ירחיב ה' לנו. והוסיף תיבת עתה לרמוז כי בכל עת הדבר בידינו, כמו שהשיב אימתי בן דוד בא היום דהיינו היום אם בקולו תשמעו.

של"ה

ג. תוכן: רמז בשמות הבארות, דהם רמזים לג' בתי מקדשות.

בענין הבארות כתב רבינו הרמב"ן ז"ל בפירושו (כז, כ עה"פ 'ויקרא שם הבאר עשק') שהנה רומזים על בתי המקדשות יעו"ש בדבריו הנעימים. ואני אוסיף על דבריו, דלכך נקרא הבאר הראשון 'עשק' שהוא בגימטריא 'מקדש ה'' במכוון, שבמקדש הראשון היתה השכינה שורה ולכן נקרא מקדש ה'. ובאר השני נקרא 'שטנה' שהוא בגימטריא עם הכולל 'השני'.

ובאר השלישי נקרא 'רחובות' דאי' בספר הזוהר בפר' וירא (קטז, ב – קיז, א) על פסוק (ישעי' ס, כב) 'אני ה' בעתה אחישנה' דזמן הגאולה לעתיד לא יאוחר מת"ר באלף השישי, וסימן לדבר (בראשית ז, יא) 'בשנת שש מאות לחיי נח' יעו"ש מה שכתב בזה עפ"י הסוד. ודבר זה לענ"ד הוא מרומז כאן בתורה 'רחובות' שראש וסוף התיבה הוא תר ואמצע התיבה הוא חבו בנוטריקון 'חיל בלע ויקיאנו' (איוב כ, טו) לומר שבזמן ת"ר שנה לאלף השישי אז כל הנשמות וכל הטיפות שהיו עשוקים בתוך הסטרא אחרא יתוקן הכל בסוד הפסוק חיל בלע ויקיאנו כידוע, ואז 'הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ', ואם 'זכו אחישנה' ודו"ק היטב ויונעם לך.

מעשה רוקח

◆ יום ראשון כ"ה מרחשון ◆

כה (יט) **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק:**

יט וְאֵלֵּין תּוּלְדַת יִצְחָק בַּר אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת יִצְחָק:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק•** יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה. **אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק•** (לְאַחַר שֶׁקָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁמוֹ אַבְרָהָם, אַחַר־כָּךְ הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, דָּבָר אַחֵר:) עַל־יְדֵי שֶׁכָּתַב הַכָּתוּב: "יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם", הֵזִקַק לוֹמַר: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק", לְפִי שֶׁהָיוּ לֵצָנֵי הַדּוֹר אוֹמְרִים: 'מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה, שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שָׁהְתָה עִם אַבְרָהָם וְלֹא נִתְעַבְּרָה הֵימֶנּוּ', מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? צָר קְלַסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם, וְהֵעִידוּ הַכֹּל: "אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק", וְזֶהוּ שֶׁכָּתַב כָּאן: "יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם" (הָיָה), שֶׁהֲרֵי עֵדוּת יֵשׁ שֶׁ"אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו, ה'תשכ"ח)

זֶהוּ עִיקַר עִנְיָנָהּ שֶׁל הַפָּרָשָׁה - שֶׁלְּכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם "תּוֹלְדוֹת" {כַּיָּדוּעַ (ראה שיחת שבת פרשת חיי שרה, מברכים החודש כסלו תשכ"ה ס"ב (תורת מנחם חלק מ"א ס"ע 264 ואילך. ושם נתבאר)) שֶׁהַשֵּׁם מוֹרֶה עַל תּוֹכֶן הָעִנְיָן ("שְׁמָא מִילְתָא הִיא"), וּבִפְרָט שְׁמוֹת הַפָּרָשִׁיּוֹת, שְׁמוֹת בַּתּוֹרָה שֶׁנִּקְבְּעוּ עַל־יְדֵי גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וּפוֹסְקִים בְּיִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה הִיא הוֹרָאָה, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁגַּם קְרִיאַת הַפָּרָשָׁה בְּשֵׁם "תּוֹלְדוֹת" הִיא הוֹרָאָה, וְעַד שֶׁגַּם כָּל שְׁאָר הַהוֹרָאוֹת שֶׁבַּפָּרָשָׁה בָּאִים עַל־יְדֵי הָעִנְיָן דְ"תּוֹלְדוֹת"}. וְהֵיינוּ, שֶׁאַף שֶׁתּוֹכְנָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה זוֹ הִיא אוֹדוֹת יִצְחָק (וְלֹא כְּמוֹ הַפָּרָשָׁה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאָמְנָם נִזְכָּר בָּהּ אוֹדוֹת יִצְחָק, אֲבָל עִיקָּרָהּ אוֹדוֹת אַבְרָהָם, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הַפָּרָשִׁיּוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה, שֶׁנִּזְכַּר בָּהֶם אוֹדוֹת יִצְחָק, אֲבָל עִיקָּרָם הוּא אוֹדוֹת יַעֲקֹב), מִכָּל־מָקוֹם, נִקְרֵאת בְּשֵׁם "תּוֹלְדוֹת", שֶׁהַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בָּזֶה הוּא - לֹא "מַעֲשִׂים טוֹבִים" (כְּפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת נֹחַ), אֶלָּא (כְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י {שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּם פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" (ראה לקמן סעיף ד). — וְעַל־פִּי־זֶה יוּקְשֶׁה יוֹתֵר, אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר מִצַּד פְּנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים שֶׁגַּם עֵשָׂו נִכְלָל בְּ"תּוֹלְדוֹת יִצְחָק", וְהֵיינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַתּוֹרָה מְסַפֶּרֶת אוֹדוֹת עֵשָׂו [דְּכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה נִיתְּנָה לְמַטָּה דַּוְקָא, "לְמִצְרִים יְרַדְתֶּם כוּ'" (שבת פח, סע"ב), בָּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה הֵימֶנּוּ, הֲרֵי צְרִיכִים לֵידַע אוֹדוֹת מְציאוּת הַתַּחְתּוֹן, בִּכְדֵי לְבָרְרוֹ כוּ'], אֶלָּא שֶׁ(גַּם) עֵשָׂו הוּא עִיקַּר עִנְיָנוֹ שֶׁל יִצְחָק}. "יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה" - לֹא רַק יַעֲקֹב, אֶלָּא גַּם עֵשָׂו, שֶׁסּוֹתֵר וּמְנַגֵּד וְלוֹחֵם עִם יַעֲקֹב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (פרשתנו כה, כג ובפרש"י) "וּלְאֹום מִלְּאֹום יֶאֱמָץ", "כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל", וְ"לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר אֶלָּא מֵחוּרְבָּנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם", וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה נִמְצָאִים הַשְּׁכִינָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגָלוּת אֱדוֹם, הוּא עֵשָׂו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כ, עמ' 101)

הַמְּפָרְשִׁים הִקְשׁוּ, שֶׁלִּכְאוֹרָה הָיְתָה הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִרְמֹז אֶת הַמַּעֲנֶה לְטַעֲנַת לֵיצָנֵי הַדּוֹר לְעֵיל, בְּפָרָשַׁת וַיֵּרָא, שֶׁבָּהּ מְסוּפָּר עַל לֵידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֲרֵי יָדוּעַ כִּי יִצְחָק הָיָה מֻרְכָּבָה לְמִדַּת הַגְּבוּרָה, שֶׁלָּכֵן עָסַק בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, הוֹרֶדֶת הָעָפָר וְהָאֲבָנִים הַמְכַסִּים עַל הַמַּעְיָן, וְגִילוּי הַמַּיִם הַחַיִּים הַנּוֹבְעִים מִלְּמַטָּה

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יט) אָמַר הַכָּתוּב וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם. עַל עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו הָאֲמוּרִים לְמַטָּה, וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב אֵיךְ הָיְתָה יְלִידָתָם:

אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. לְשׁוֹן רַשִׁ"י, עַל יְדֵי שֶׁכָּתוּב יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם הֶזְקַק לוֹמַר אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, לְפִי שֶׁהָיוּ לֵיצָנֵי הַדּוֹר אוֹמְרִים מֵאֲבִימֶלֶךְ נִתְעַבְּרָה שָׂרָה, לְכָךְ צָר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קְלַסְתֵּר פָּנָיו דּוֹמֶה לְאַבְרָהָם שֶׁיֹּאמְרוּ הַכֹּל אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר עוֹד שֶׁטַּעַם **הוֹלִיד** גִּדֵּל וְרִבָּה, כְּמוֹ יָלְדוּ עַל בִּרְכֵּי יוֹסֵף, כְּמוֹ שֶׁאָמַר וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי חָזַר עַתָּה וְהֵחֵל בָּאָב הַיַּחַס, כְּמִנְהַג הַכָּתוּב לַחֲזוֹר בְּאַנְשֵׁי הַמַּעֲלָה אֶל רֹאשׁ הַיַּחַס, וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' א' י"ד־י"ח) כָּתוּב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם, וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת שֶׁלַח. וְכַאֲשֶׁר הִשְׁלִים חָזַר וְאָמַר (שם פסוק כ"ד) שֵׁם אַרְפַּכְשַׁד שֶׁלַח, עַד אַבְרָם הוּא אַבְרָהָם. וְכֵן בְּיִחוּס בִּנְיָמִין חָזַר לְמַפְרֵעַ וְהֵחֵל, וְנֵר הוֹלִיד אֶת קִישׁ וְקִישׁ הוֹלִיד אֶת שָׁאוּל (שם ח' ל"ג, ט' ל"ט). אַף כָּאן, אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק וְיִצְחָק הוֹלִיד אֶת יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר יַזְכִּיר:

וְחָזַר לְסַפֵּר זֶה, בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר (לעיל כ"ה י"ב) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, שֶׁאִם אָמַר גַּם כֵּן וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם בִּלְבַד, הִנֵּה הִשְׁוָה שְׁנֵיהֶם בְּיִחוּס וּבְמַעֲלָה, וְאַף כִּי הִקְדִּים הַבְּכוֹר, וְעוֹד, שֶׁהָיָה רָאוּי שֶׁיִּתְחִיל בְּאַבְרָהָם וְיֹאמַר "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת אַבְרָהָם", אֲבָל לֹא רָצָה

לְמַעְלָה. יָצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, גְּבוּרָה דְּקִלִּיפָּה. מוּבָן אֵפוֹא, שֶׁדַּוְקָא בְּפָרָשָׁתֵנוּ, כְּשֶׁלּוֹמְדִים שֶׁיִּצְחָק הוֹלִיד אֶת עֵשָׂו (גְּבוּרָה דְּקִלִּיפָּה), וְעִיקַּר עֲבוֹדָתוֹ (מְאוֹרָעוֹתָיו) הָיָה בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת (קַו הַגְּבוּרָה) – אָז מִתְעוֹרֵר תּוֹקֶף הַטַּעֲנָה, שֶׁאֵין לוֹ קֶשֶׁר עִם אַבְרָהָם (שֶׁמִּדָּתוֹ מִדַּת הַחֶסֶד), וְיֵשׁ צוֹרֶךְ לִשְׁלוֹל טַעֲנָה זוֹ.

* * *

מַדּוּעַ הוּצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לָצוּר בְּאוֹפָן מְיוּחָד אֶת צוּרַת קְלִסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק בְּדוֹמֶה לְשֶׁל אַבְרָהָם, וַהֲלוֹא טֶבַע הַדְּבָרִים שֶׁבֵּן דּוֹמֶה לְאָבִיו?!

אֶלָּא אַבְרָהָם הָיָה מֻרְכָּבָה לְמִדַּת הַחֶסֶד, וְאִילּוּ יִצְחָק הָיָה מֻרְכָּבָה לְמִדַּת הַגְּבוּרָה. הֲרֵי שֶׁהָאָב וְהַבֵּן הָיוּ בַּעֲלֵי תְּכוּנוֹת אוֹפִּי מְנוּגְדוֹת. הַדָּבָר אָמוּר הָיָה לְהִתְבַּטֵּא גַּם בְּקִלְסְתֵּר פְּנֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי בַּפָּנִים מִשְׁתַּקְּפוֹת תְּכוּנוֹת הַנֶּפֶשׁ, כַּיָּדוּעַ. לָכֵן הוּצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִיצוֹר אֶת קְלַסְתֵּר פָּנָיו שֶׁל יִצְחָק בְּדוֹמֶה לְשֶׁל אַבְרָהָם, בְּנִיגּוּד לַטֶּבַע.

(כ) וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה:

כ וַהֲוָה יִצְחָק בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד נְסִיב יָת רִבְקָה בַּת בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדַּן אֲרָם אֲחָתֵהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵהּ לְאִנְתּוּ:

רש"י ◄ **בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה •** שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, נִתְבַּשֵּׂר שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה, וְיִצְחָק הָיָה בֶּן ל"ז שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי בּוֹ בַּפֶּרֶק מֵתָה שָׂרָה, וּמִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק עַד הָעֲקֵדָה שֶׁמֵּתָה שָׂרָה, ל"ז שָׁנָה. וּבַת צ' הָיְתָה כְּשֶׁנּוֹלַד יִצְחָק וּבַת קכ"ז כְּשֶׁמֵּתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה וְגוֹ'", הֲרֵי לְיִצְחָק ל"ז שָׁנִים, וּבוֹ בַּפֶּרֶק נוֹלְדָה רִבְקָה. הִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לְבִיאָה, ג' שָׁנִים, וּנְשָׂאָהּ. **בַּת־בְּתוּאֵל מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן •** וְכִי עֲדַיִן לֹא נִכְתַּב שֶׁהִיא בַּת בְּתוּאֵל, וַאֲחוֹת לָבָן וּמִפַּדַּן אֲרָם? אֶלָּא לְהַגִּיד שִׁבְחָהּ, שֶׁהָיְתָה בַּת רָשָׁע וַאֲחוֹת רָשָׁע וּמְקוֹמָהּ אַנְשֵׁי רֶשַׁע, וְלֹא לָמְדָה מִמַּעֲשֵׂיהֶם. **מִפַּדַּן אֲרָם •** עַל שֵׁם שֶׁשְּׁנֵי אֲרָם הָיוּ: אֲרָם נַהֲרַיִם וַאֲרַם צוֹבָה, קוֹרֵא אוֹתוֹ 'פַּדָּן' לְשׁוֹן "צֶמֶד בָּקָר", וְתַרְגּוּם "פַּדַּן" – 'תּוֹרִין', וְיֵשׁ פּוֹתְרִים: "פַּדַּן אֲרָם", כְּמוֹ: שְׂדֵה אֲרָם, שֶׁבִּלְשׁוֹן יִשְׁמָעֵאל קוֹרִין לְשָׂדֶה: "פַּדָּן".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תש"נ כרך א, עמ' 155)

סִיפּוּר דִּבְרֵי יְמֵי חַיָּיו שֶׁל יִצְחָק בְּפָרָשָׁתֵנוּ מַתְחִיל בִּהְיוֹתוֹ בֶּן אַרְבָּעִים, שֶׁאָז לָקַח אֶת רִבְקָה לְאִשָּׁה, וְסִפּוּר זֶה מְשַׁמֵּשׁ הַקְדָּמָה לְעִיקַּר הַסִּיפּוּר – הוֹלֶדֶת יַעֲקֹב וְעֵשָׂו. וְזֹאת, אַף שֶׁבְּמָשָׁךְ אַרְבָּעִים שְׁנוֹת חַיָּיו לִפְנֵי נִישׂוּאָיו אֵרְעוּ לוֹ דְּבָרִים רַבִּים, וּבְרֹאשָׁם – נִסְיוֹן הָעֲקֵדָה, וּכְמוֹ־כֵן שְׁהִיָּיתוֹ בְּגַן־עֵדֶן בִּשְׁלוֹשׁ הַשָּׁנִים שֶׁבֵּין הָעֲקֵדָה לְנִשּׂוּאָיו.

לְלַמְּדָךְ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה אֵינָהּ מְסִירַת נֶפֶשׁ (הָעֲקֵדָה), אוֹ הֲעָלִיָּה לְגַן־עֵדֶן, אֶלָּא בֵּירוּר הָעוֹלָם, עֲשִׂיַּת דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים. וּבֵירוּר זֶה קָשׁוּר בְּהוֹלֶדֶת יְלָדִים, כַּנֶּאֱמַר (בראשית א, כח) "פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבֻשׁוּהָ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 369 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אֲבֵלוּת לְג' שָׁנִים?

וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה

כְּשֶׁבָּא אַבְרָהָם מֵהַר הַמּוֹרִיָּה, נִתְבַּשֵּׂר שֶׁנּוֹלְדָה רִבְקָה. וְיִצְחָק הָיָה בֶּן ל"ז שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי בּוֹ בַּפֶּרֶק מֵתָה שָׂרָה . . וּבוֹ בַּפֶּרֶק נוֹלְדָה רִבְקָה, הִמְתִּין לָהּ עַד שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לְבִיאָה ג' שָׁנִים, וּנְשָׂאָהּ (כה, כ. ובפירוש רש"י)

מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ"י זֶה נִמְצָא שֶׁיִּצְחָק נָשָׂא אֶת רִבְקָה ג' שָׁנִים אַחֲרֵי פְּטִירַת שָׂרָה אִמּוֹ.

וְהִנֵּה בְּפָרָשַׁת חַיֵּי שָׂרָה (כד, סז) כָּתוּב "וַיִּקַּח אֶת רִבְקָה . . וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ", שֶׁעַד נִשּׂוּאָיו לְרִבְקָה עֲדַיִן הִתְאַבֵּל יִצְחָק עַל פְּטִירַת שָׂרָה אִמּוֹ.

וְלִכְאוֹרָה יָקְשָׁה: הֲרֵי הַדִּין הוּא שֶׁאֲפִילּוּ עַל אָבִיו וְאִמּוֹ אָסוּר לְהִתְאַבֵּל יוֹתֵר מִי"ב חֹדֶשׁ (מועד קטן כז, ב), וְהָאֲבוֹת קִיְּמוּ כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה (בראשית רבה פרשה צה, ג ועוד), וְאִם־כֵּן אֵיךְ הִתְאַבֵּל יִצְחָק עַל פְּטִירַת שָׂרָה ג' שָׁנִים?

וְיֵשׁ לְיַשֵּׁב עַל־פִּי פֵּרוּשׁ הַחֶזְקוּנִי (חיי שרה כד, סג. הובא גם בריב"א פרשתנו בשם מדרש) עַל הַפָּסוּק (חיי שרה שם) "וַיֵּצֵא

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לַעֲשׂוֹת כֵּן שֶׁלֹּא יִמְנָה יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה, וּלְכָךְ חָזַר וְהִשְׁלִים: **אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק,** לוֹמַר כִּי הוּא לְבַדּוֹ תּוֹלְדוֹתָיו וּכְאִלּוּ לֹא הוֹלִיד אַחֵר יֵחָשֵׁב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ (לעיל כ"א י"ב) כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע: **וּלְכָךְ** אָמַר לְמַעְלָה (כ"ה י"ב) גַּם כֵּן: אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם, לִכְבוֹד יִצְחָק, לוֹמַר שֶׁאֵין אֵלּוּ תּוֹלְדוֹת הַיִּחֵס לְאַבְרָהָם, רַק הֵם בְּנֵי הָאָמָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר (לעיל כ"א י"ג) וְגַם אֶת בֶּן הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ. וְכֵן עָשָׂה הַכָּתוּב

יִצְחָק" – "מֵהֵיכָן יָצָא מִגַּן־עֵדֶן, שֶׁהָיָה שָׁם מִשְּׁעַת הָעֲקֵדָה עַד עַכְשָׁו שָׁלֹשׁ שָׁנִים".
וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא שֶׁלֹּא שָׁמַע יִצְחָק מִפְּטִירַת אִמּוֹ מִשְּׁעַת הָעֲקֵדָה עַד ג' שָׁנִים לְאַחֲרֵי־זֶה, כִּי הָיָה בְּגַן־עֵדֶן. וּכְשֶׁשָּׁמַע נָהַג אֲבֵלוּת זְמַן קָצָר כְּדִין שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וּמִיַּד "וַיְנַחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ".

(כא) **וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ:**

כא וְצַלִּי יִצְחָק קֳדָם יְיָ לְקֳבֵל אִתְּתֵהּ אֲרֵי עַקְרָה הִיא וְקַבֵּל צְלוֹתֵהּ יְיָ וְעַדְיָאַת רִבְקָה אִתְּתֵהּ:

רש"י◄ **וַיֶּעְתַּר•** הִרְבָּה וְהִפְצִיר בִּתְפִלָּה. **וַיֶּעָתֶר לוֹ•** נִתְפַּצֵּר וְנִתְפַּיֵּס וְנִתְפַּתָּה לוֹ. וְאוֹמֵר אֲנִי: כָּל לְשׁוֹן 'עָתַר', לְשׁוֹן הַפְצָרָה וְרִבּוּי הוּא, וְכֵן: (יחזקאל ח) "וַעֲתַר עֲנַן הַקְּטֹרֶת", מַרְבִּית עֲלִיַּת הֶעָשָׁן. וְכֵן: (שם לה) "וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם", וְכֵן: (משלי כז) "וְנַעְתָּרוֹת

נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא", דּוֹמוֹת לִמְרֻבּוֹת וְהִנָּם לְמַשָּׂא, אנקרישר"א בְּלַעַ"ז. **לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ•** זֶה עוֹמֵד בְּזָוִית זוֹ וּמִתְפַּלֵּל, וְזוֹ עוֹמֶדֶת בְּזָוִית זוֹ וּמִתְפַּלֶּלֶת (יבמות סד)◆. **וַיֵּעָתֶר לוֹ•** לוֹ, וְלֹא לָהּ, שֶׁאֵין דּוֹמָה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק לְתִפְלַת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע. לְפִיכָךְ, 'לוֹ' וְלֹא לָהּ◆.

(כב) **וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה:**

כב וְדַחֲקִין בְּנַיָּא בִּמְעָהָא וַאֲמֶרֶת אִם כֵּן לְמָה דְנָן אָנָא וַאֲזָלַת לְמִתְבַּע אוּלְפַּן מִן קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וַיִּתְרֹצְצוּ•** עַל כָּרְחָךְ הַמִּקְרָא הַזֶּה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, שֶׁסָּתַם מַה הִיא רְצִיצָה זוֹ, וְכָתַב: "אִם־כֵּן, לָמָּה זֶּה אָנֹכִי"?. רַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ לְשׁוֹן רִיצָה, כְּשֶׁהָיְתָה עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי תּוֹרָה שֶׁל שֵׁם וְעֵבֶר, יַעֲקֹב רָץ וּמְפַרְכֵּס לָצֵאת. עוֹבֶרֶת עַל פִּתְחֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים,

עֵשָׂו מְפַרְכֵּס לָצֵאת. דָּבָר אַחֵר: מִתְרוֹצְצִים זֶה עִם זֶה, וּמְרִיבִים בְּנַחֲלַת שְׁנֵי עוֹלָמוֹת. **וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן•** גָּדוֹל צַעַר הָעִבּוּר. **לָמָּה זֶּה אָנֹכִי•** מִתְאַוָּה וּמִתְפַּלֶּלֶת עַל הָהֵרָיוֹן. **וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ•** לְבֵית מִדְרָשׁוֹ שֶׁל שֵׁם. **לִדְרֹשׁ אֶת־ה'•** שֶׁיַּגִּיד לָהּ מַה תְּהֵא בְּסוֹפָהּ◆.

(כג) **וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:**

כג וַאֲמַר יְיָ לַהּ תְּרֵין עַמְמִין בִּמְעַיְכִי וְתַרְתֵּין מַלְכָוָן מִמֵּעַיְכִי יִתְפְּרְשָׁן וּמַלְכוּ מִמַּלְכוּ יִתְקַף וְרַבָּא יִשְׁתַּעְבִּיד לְזְעֵירָא:

רש"י◄ **וַיֹּאמֶר ה' לָהּ•** עַל־יְדֵי שָׁלִיחַ, לְשֵׁם נֶאֱמַר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהוּא אָמַר לָהּ. **שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ•** גֵּיִים כְּתִיב, כְּמוֹ (הֲמוֹ) גֵּאִים, אֵלּוּ אַנְטוֹנִינוּס וְרַבִּי, שֶׁלֹּא פָּסְקוּ מֵעַל שֻׁלְחָנָם לֹא צְנוֹן וְלֹא חַזֶּרֶת, לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה וְלֹא בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים (ע"ז יא). **וּשְׁנֵי**

לְאֻמִּים• אֵין 'לְאֹם' אֶלָּא 'מַלְכוּת'. **מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ•** מִן הַמֵּעַיִם הֵם נִפְרָדִים, זֶה לְרִשְׁעוֹ וְזֶה לְחֶמוֹ. **מִלְּאֹם יֶאֱמָץ•** לֹא יִשְׁוּוּ בִּגְדֻלָּה, כְּשֶׁזֶּה קָם זֶה נוֹפֵל. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל כו) "אִמְּלְאָה הָחֳרָבָה", לֹא נִתְמַלְּאָה צוֹר אֶלָּא מֵחֳרְבָּנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַף בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' א' כ"ח), כִּי אָמַר מִתְּחִלָּה בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל, וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹתָם בְּכוֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת, וְהַזְּכִיר וּבְנֵי קְטוּרָה פִּילֶגֶשׁ אַבְרָהָם יָלְדָה אֶת זִמְרָן, וְהָיָה רָאוּי שֶׁיֹּאמַר "בְּנֵי יִצְחָק", וְחָזַר וְהֵחֵל: וַיּוֹלֶד אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק, בְּנֵי יִצְחָק עֵשָׂו וְיִשְׂרָאֵל: תורה כ

(כב) וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי.

אִם כֵּן גָּדוֹל צַעַר הָעִבּוּר **לָמָּה זֶּה אָנֹכִי** מִתְפַּלֶּלֶת וּמִתְאַוָּה עַל הַהֵרָיוֹן. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וְאֵינֶנּוּ נָכוֹן. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי שָׁאֲלָה אֶת הַנָּשִׁים אִם אֵרַע לָהֶם כָּכָה וַתֹּאמַרְנָה לֹא, **וַתֹּאמֶר אִם כֵּן** הַדָּבָר וְהַמִּנְהָג **לָמָּה זֶּה אָנֹכִי** בְּהֵרָיוֹן מְשֻׁנֶּה. וְהִנֵּה הַכָּתוּב חָסֵר וְאֵינֶנּוּ שָׁלֵם בַּפֵּרוּשׁ הַזֶּה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי אָמְרָה **אִם כֵּן** יִהְיֶה לִי **לָמָּה זֶּה אָנֹכִי** בָּעוֹלָם, הַלְוַאי אֵינֶנִּי, שֶׁאָמוּת אוֹ שֶׁלֹּא הָיִיתִי, כְּטַעַם כַּאֲשֶׁר לֹא הָיִיתִי אֶהְיֶה (איוב י' י"ט):

וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת ה'. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, לְהַגִּיד מַה יְּהֵא בְּסוֹפָהּ. וְלֹא מָצָאתִי דְּרִישָׁה אֵצֶל ה' רַק לְהִתְפַּלֵּל, כְּטַעַם דָּרַשְׁתִּי אֶת ה' וְעָנָנִי (תהלים ל"ד ה'), דִּרְשׁוּנִי וְחִיוּ (עמוס ה' ד'), חַי אָנִי אִם אִדָּרֵשׁ לָכֶם (יחזקאל כ' ג'): תורה כג

(כג) וְטַעַם שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ. הוֹדִיעַ לָהּ שֶׁלֹּא תִּפְחַד, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת תְּאוֹמִים הוּא הָרָצוּץ הַזֶּה בְּבִטְנָהּ, כִּי דֶּרֶךְ נָשִׁים לָהּ. וְיִתְּכֵן שֶׁיֹּאמַר עוֹד כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתָם שְׁנֵי גוֹיִם שׂוֹנְאִים וְנִלְחָמִים זֶה בָּזֶה, עָשׂוּ בִּתְחִלַּת יְצִירָתָם מְרִיבָה רֶמֶז לְמַה שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶם בַּסּוֹף, וְעַתָּה יָנוּחוּ וְתִמְצָא מָנוֹחַ וְהַשְׁקֵט לְנַפְשָׁהּ: תורה כד

(כד) **וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בְּבִטְנָהּ:**

כד **וּשְׁלִימוּ יוֹמָהָא לְמֵילַד וְהָא תְּיוּמִין בִּמְעָהָא:**

רש"י◄ **וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ•** אֲבָל בְּתָמָר כְּתִיב: "וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ", שֶׁלֹּא מָלְאוּ יָמֶיהָ כִּי לִז' חֳדָשִׁים יְלָדַתְּם. **וְהִנֵּה תוֹמִם•** חָסֵר, וּבְתָמָר "תְּאוֹמִים" מָלֵא, לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם צַדִּיקִים, אֲבָל כָּאן אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע.

(כה) **וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו:**

כה **וּנְפַק קַדְמָאָה סְמוֹק כֻּלֵּהּ כִּגְלִים (נ"א כִּכְלָן) דִּשְׂעָר וּקְרוֹ שְׁמֵהּ עֵשָׂו:**

רש"י◄ **אַדְמוֹנִי•** סִימָן הוּא שֶׁיְּהֵא שׁוֹפֵךְ דָּמִים (בראשית רבה). **כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר•** מָלֵא שֵׂעָר, כְּטַלִּית שֶׁל צֶמֶר הַמְּלֵאָה שֵׂעָר, פלוקיר"א בְּלַע"ז. **וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו•** הַכֹּל קָרְאוּ לוֹ כֵּן, לְפִי שֶׁהָיָה נַעֲשָׂה וְנִגְמָר בִּשְׂעָרוֹ כְּבֶן שָׁנִים הַרְבֵּה.

(כו) **וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם:**

כו **וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי וִידֵהּ אֲחִידָא בְּעִקְּבָא דְּעֵשָׂו וּקְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בַּר שִׁתִּין שְׁנִין כַּד יְלִידַת יָתְהוֹן:**

רש"י◄ **וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְגוֹ'•** שֶׁמַּעְתִּי מִדְּרַשׁ אַגָּדָה, הַדּוֹרְשׁוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ: 'בְּדִין הָיָה אוֹחֵז בּוֹ לְעַכְּבוֹ, יַעֲקֹב נוֹצַר מִטִּפָּה רִאשׁוֹנָה וְעֵשָׂו מִן הַשְּׁנִיָּה, צֵא וּלְמַד מִשְּׁפוֹפֶרֶת שֶׁפִּיהָ קְצָרָה, תֵּן בָּהּ שְׁתֵּי אֲבָנִים, זוֹ תַּחַת זוֹ. הַנִּכְנֶסֶת רִאשׁוֹנָה, תֵּצֵא אַחֲרוֹנָה, וְהַנִּכְנֶסֶת אַחֲרוֹנָה, תֵּצֵא רִאשׁוֹנָה. נִמְצָא, עֵשָׂו הַנּוֹצָר בָּאַחֲרוֹנָה, יָצָא רִאשׁוֹן, וְיַעֲקֹב שֶׁנּוֹצַר רִאשׁוֹנָה, יָצָא אַחֲרוֹן, וְיַעֲקֹב בָּא לְעַכְּבוֹ שֶׁיְּהֵא רִאשׁוֹן לְלֵדָה כְּרִאשׁוֹן לִיצִירָה, וְיִפְטֹר אֶת רַחְמָהּ וְיִטֹּל אֶת הַבְּכוֹרָה מִן הַדִּין. **בַּעֲקֵב עֵשָׂו•** סִימָן שֶׁאֵין זֶה מַסְפִּיק לִגְמֹר מַלְכוּתוֹ, עַד שֶׁזֶּה עוֹמֵד וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ. **וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב•** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (סו"א אָמַר: 'אַתֶּם קְרִיתוּן לְבְכוֹרְכֶם שֵׁם, אַף אֲנִי אֶקְרָא לְבְנִי בְּכוֹרִי שֵׁם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב".) **דָּבָר אַחֵר: אָבִיו קָרָא לוֹ יַעֲקֹב, עַל שֵׁם אַחִיזַת הָעֲקֵב. בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה•** עֶשֶׂר שָׁנִים מִשֶּׁנִּשְׁאָה עַד שֶׁנַּעֲשֵׂית בַּת י"ג שָׁנָה וּרְאוּיָה לְהֵרָיוֹן, וְעֶשֶׂר שָׁנִים הַלָּלוּ, צִפָּה וְהִמְתִּין לָהּ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אָבִיו לְשָׂרָה. כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִתְעַבְּרָה, יָדַע שֶׁהִיא עֲקָרָה וְהִתְפַּלֵּל עָלֶיהָ. וְשִׁפְחָה לֹא רָצָה לִישָּׂא לְפִי שֶׁנִּתְקַדֵּשׁ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה לִהְיוֹת עוֹלָה תְּמִימָה (יבמות סד).

(כז) **וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים:**

כז **וּרְבִיוּ עוּלֵמַיָּא וַהֲוָה עֵשָׂו גְּבַר נַחְשִׁירְכָן גְּבַר נָפֵק לְחַקְלָא וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים מְשַׁמֵּשׁ בֵּית אוּלְפָנָא:**

רש"י◄ **וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו•** כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ קְטַנִּים, לֹא הָיוּ נִכָּרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין אָדָם מְדַקְדֵּק בָּהֶם מַה טִּיבָם, כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה, זֶה פָּרַשׁ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וְזֶה פָּרַשׁ לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים. **יֹדֵעַ צַיִד•** לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו וְשׁוֹאֲלוֹ: 'אַבָּא, הֵיאָךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן'? כְּסָבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בַּמִּצְוֹת (תנחומא). **אִישׁ שָׂדֶה•** כְּמִשְׁמָעוֹ, אָדָם בָּטֵל וְצוֹדֶה בְּקַשְׁתּוֹ חַיּוֹת וְעוֹפוֹת. **תָּם•** אֵינוֹ בָּקִי בְּכָל אֵלֶּה, כְּלִבּוֹ כֵּן פִּיו. מִי שֶׁאֵינוֹ חָרִיף לְרַמּוֹת, קָרוּי 'תָּם'. **יֹשֵׁב אֹהָלִים•** אָהֳלוֹ שֶׁל שֵׁם וְאָהֳלוֹ שֶׁל עֵבֶר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כה עמ' 116)

לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו (רש"י כה, כז)

הִקְשׁוּ הַמְּפָרְשִׁים, מַה רָאָה רַשִׁ"י לְהוֹצִיא אֶת הַמִּלִּים "יוֹדֵעַ צַיִד" מִיְּדֵי פְּשׁוּטָן (צַדַּת בַּעֲלֵי חַיִּים). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּאִלּוּ הָיְתָה הַכַּוָּנָה לְצַיִד כִּפְשׁוּטוֹ, צָרִיךְ הָיָה הַכָּתוּב לְהַקְדִּים "אִישׁ שָׂדֶה" לְ"יוֹדֵעַ צַיִד", שֶׁהֲרֵי קוֹדֶם יוֹצֵא אָדָם לַשָּׂדֶה וְשָׁם עוֹסֵק בְּצַיִד. וּמִכָּךְ שֶׁנֶּאֱמַר "יוֹדֵעַ צַיִד" תְּחִלָּה, מוּבָן שֶׁהַכַּוָּנָה לְ'צַיָּדָה' הַמִּתְרַחֶשֶׁת בַּבַּיִת, לִפְנֵי הֲיָצִיאָה לַשָּׂדֶה; וְלָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁעֵשָׂו הָיָה 'צָד' וּמְרַמֶּה אֶת יִצְחָק בְּפִיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך כה, עמוד 116 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה יוֹדֵעַ צַיִד – לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו, וְשׁוֹאֲלוֹ: אַבָּא הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן, כְּסָבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת (כה, כז. ובפירוש רש"י)

בְּ'מַשְׁכִּיל לְדָוִד' כָּאן הִקְשָׁה אֵיךְ רִמָּה עֵשָׂו אֶת אָבִיו לְהַחֲשִׁיבוֹ כִּמְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת כְּשֶׁשְּׁאָלוֹ "אֵיךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְהַתֶּבֶן", הֲרֵי "בְּשֶׁאֵלָתוֹ זֹאת הָיָה מוֹרֶה שֶׁהוּא עַם הָאָרֶץ, וְשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ הַדִּין שֶׁתֶּבֶן פָּטוּר מִמַּעֲשֵׂר. וְאֵין זוֹ עָרְמָה, דְּאַדְּרַבָּה יֹאמַר אָבִיו שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לִבּוֹ לִשְׁמוֹעַ בַּלִּמּוּדִים, דְּאִם־לֹא־כֵן הָיָה יָדַע מַה חַיָּב וּמַה פָּטוּר"?

עוֹד הִקְשָׁה בְּרַבִּי עוֹבַדְיָה מִבַּרְטְנוּרָא עַל פֵּרוּשׁ רַשִּׁ"י כָּאן, דְּלִכְאוֹרָה מַה שְּׁאֵלָה הִיא זוֹ, הֲרֵי "אִם בָּאנוּ לְעַשְּׂרָן נוֹצִיא מֵהֶן אֶחָד מֵעֲשָׂרָה כִּשְׁאָר הַדְּבָרִים הַמִּתְעַשְּׂרִים, וּמַה טַעַם לִשְׁאֵלָה זוֹ"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י עַל הַכָּתוּב (לְךָ יד, כ) "וַיִּתֶּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל" – "וַיִּתֶּן לוֹ אַבְרָהָם מַעֲשֵׂר מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ", שֶׁבֵּאֲרוּ הַמְפָרְשִׁים (ריב"א וגור אריה שם) שֶׁכַּוָּנַת רַשִּׁ"י לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁהִפְרִישׁ אַבְרָהָם מַעֲשֵׂר מִכָּל נְכָסָיו, וְלֹא רַק מִשֶּׁלּוֹ הַמִּלְחָמָה.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר שֶׁגַּם כָּאן כַּוָּנַת עֵשָׂו הָיְתָה לְמַעֲשֵׂר כְּסָפִים מִכָּל נְכָסָיו, וְלֹא לְמַעֲשֵׂר זְרָעִים וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה.

וְהִנֵּה מֶלַח וְתֶבֶן אֵין לָהֶם חֲשִׁיבוּת בִּפְנֵי עַצְמָם, וּכְשֶׁמְּעָרְבִים אוֹתָם עִם דְּבָרִים אֲחֵרִים, יֵשׁ לָהֶם חֲשִׁיבוּת גְּדוֹלָה. כִּי מֶלַח נוֹתֵן טַעַם בְּאוֹכְלִין, וּבְתֶבֶן מִשְׁתַּמְּשִׁים לַעֲשִׂיַּת לְבֵנִים לִבְנְיָן וְכוּ'.

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁאֵלַת עֵשָׂו, שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לִשְׁאוֹל, שֶׁכְּשֶׁמַּעֲרִיכִים שׁוּוִי כָּל נְכָסָיו כְּדֵי לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר, אֵיךְ מַעֲרִיכִים אֶת שׁוּוִי הַמֶּלַח וְהַתֶּבֶן. הַאִם לְפִי חֲשִׁיבוּתָם בִּפְנֵי עַצְמָם, אוֹ לְפִי הַשּׁוּוִי שֶׁלָּהֶם כְּשֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בְּפֹעַל עַל־יְדֵי עֵרוּבָם בִּדְבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁאָז נִתְוַסֵּף בְּשָׁוְיָם. וּמִיָּשָׁב עַל־פִּי־זֶה מַה שֶּׁסָּבַר אָבִיו שֶׁהוּא "מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת".

(כח) **וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב:**

כח **וּרְחֵם יִצְחָק יָת עֵשָׂו אֲרֵי מְצֵידֵהּ הֲוָה אָכִיל וְרִבְקָה רְחֵימַת יָת יַעֲקֹב:**

רש"י ◄**בְּפִיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ: בְּפִיו שֶׁל יִצְחָק. וּמִדְּרָשׁוֹ: בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהָיָה צָד אוֹתוֹ וּמְרַמֵּהוּ בִּדְבָרָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת תולדות, מברכים החודש וערב ראש חודש כסלו, ה'תשכ"ח)

יֶשְׁנָם דְּבָרָיו שֶׁל הָאֲרִיזַ"ל - שֶׁגַּם שְׁמוֹ יִצְחָק - בְּפֵירוּשׁ הַפָּסוּק "וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צַיִד בְּפִיו": "מַה שֶּׁאָהַב אוֹתוֹ הָיָה בִּשְׁבִיל הָאוֹר שֶׁהָיָה בְּפִיו שֶׁל עֵשָׂו", "שֶׁצָּדָה וְלָקַח מִן הַקְּדוּשָׁה (נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה) כוּ'".

(כט) **וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף:**

כט **וּבַשִּׁיל יַעֲקֹב תַּבְשִׁילָא וַאֲתָא (נ"א וְעַל) עֵשָׂו מִן חַקְלָא וְהוּא מְשַׁלְהֵי:**

רש"י ◄**וַיָּזֵד** • לְשׁוֹן בִּשּׁוּל, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְהוּא עָיֵף** • (ב"ר) בִּרְצִיחָה, כְּמָה דְּתֵימָא: (ירמיה ד) "כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהוֹרְגִים".

(ל) **וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם:**

ל **וַאֲמַר עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אַטְעֵמְנִי כְעַן מִן סְמוֹקָא סְמוֹקָא הָדֵין אֲרֵי מְשַׁלְהֵי אָנָא עַל כֵּן קָרָא שְׁמֵהּ אֱדוֹם:**

רש"י ◄**הַלְעִיטֵנִי** • אֶפְתַּח פִּי וּשְׁפֹךְ הַרְבֵּה לְתוֹכוֹ, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ: 'אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל, אֲבָל מַלְעִיטִין אוֹתוֹ'. **מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם** • עֲדָשִׁים אֲדֻמּוֹת, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵת אַבְרָהָם, שֶׁלֹּא יִרְאֶה אֶת עֵשָׂו בֶּן בְּנוֹ, יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה, וְאֵין זוֹ שֵׁבָה טוֹבָה שֶׁהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. לְפִיכָךְ קִצֵּר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָמֵשׁ

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כח) כִּי צַיִד בְּפִיו. אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים (הראב"ע, והרד"ק) כִּי יִתֵּן צַיִד בְּפִיו שֶׁל יִצְחָק, אוֹ יָבִיא, וְיֶחֱסַר הַמַּעֲשֶׂה. וְכֵן לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר שְׁמוּאֵל (ש"א י"ג ח), וַה' אוֹתִי כְּגִבּוֹר עָרִיץ (יִרְמְיָה כ' י"א), נָתַן אוֹ שָׁם אוֹתִי. וְיִתְּכֵן לְפָרֵשׁ **וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת עֵשָׂו, בַּעֲבוּר כִּי בְּפִיו** שֶׁל יִצְחָק **צַיִד** תָּמִיד, כָּל הַיּוֹם יִתְאַוֶּה לֶאֱכֹל אֶת הַצַּיִד, וְתָמִיד הוּא בְּפִיו, לֹא יֹאכַל דָּבָר אַחֵר, וְהוּא הַמֵּבִיא לוֹ כַּאֲשֶׁר אָמַר אִישׁ יוֹדֵעַ צַיִד:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי הִיא מְלִיצָה, כִּי עֵשָׂו צַיִד בְּפִי אָבִיו, יְכַבֶּה הָאִישׁ בַּמַּעֲשֶׂה לִתְדִירוּתוֹ. וְכָמוֹהוּ שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה (יִרְמְיָה ט' ה'), וְכֵן: וַאֲנִי תְּפִלָּה (תְּהִלִּים ק"ט ד'). וְכֵן אָמְרוּ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס"ג ט"ו) קָפְרָא טָבָא לְפוּמֵיהּ כַּסָּא טָבָה לְפוּמֵיהּ: תורה כט

(ל) מִן הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה. הָיָה הַתַּבְשִׁיל מְאֻדָּם מִן הָעֲדָשִׁים שֶׁהָיוּ אֲדֻמּוֹת, אוֹ שֶׁרְקָחוֹ בִּדְבָרִים אֲדֻמִּים, וְעֵשָׂו לֹא יָדַע מַה הוּא וְקָרָא שְׁמוֹ אָדֹם. **עַל כֵּן קָרָא שְׁמוֹ אֱדוֹם.** כִּי לָעֲגוּ עָלָיו שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָה נִכְבָּדֶת בַּעֲבוּר תַּבְשִׁיל מְעַט, כִּי סֹבֵא וְזוֹלֵל יִוָּרֵשׁ (מִשְׁלֵי כ"ג כ"א): תורה לא

שָׁנִים מִשְּׁנוֹתָיו, שֶׁיִּצְחָק חַי ק"פ שָׁנָה, וְזֶה קע"ה שָׁנָה, וּבִשֵּׁל יַעֲקֹב עֲדָשִׁים לְהַבְרוֹת אֶת הָאָבֵל. וְלָמָּה עֲדָשִׁים? שֶׁדּוֹמוֹת לְגַלְגַּל, שֶׁהָאֲבֵלוּת גַּלְגַּל הַחוֹזֵר בָּעוֹלָם. (וְעוֹד, מָה עֲדָשִׁים אֵין לָהֶם פֶּה, כָּךְ הָאָבֵל אֵין לוֹ פֶּה, שֶׁאָסוּר לְדַבֵּר, וּלְפִיכָךְ הַמְנַהֵג לְהַבְרוֹת אֶת הָאָבֵל בִּתְחִלַּת מַאֲכָלוֹ בֵּיצִים, שֶׁהֵם עֲגֻלִּים וְאֵין לָהֶם פֶּה, כָּךְ אָבֵל אֵין לוֹ פֶּה כִּדְאַמְרִינָן בְּמוֹעֵד קָטָן: אָבֵל, כָּל ג' יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ מֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹאֵל בַּתְּחִלָּה. מג' וְעַד ז', מֵשִׁיב וְאֵינוֹ שׁוֹאֵל וְכוּ', בְּרַשִׁ"י יָשָׁן)◆

(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְּרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי:

לא וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹם דִּלְהֵן יָת בְּכֵרוּתָךְ לִי:

רש"י◄ מִכְּרָה כַיּוֹם• כְּתַרְגּוּמוֹ "כְּיוֹם דִּלְהֵן", כַּיּוֹם, שֶׁהוּא בָּרוּר, כָּךְ מְכֹר לִי מְכִירָה בְּרוּרָה. בְּכֹרָתְךָ•

לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת, אָמַר יַעֲקֹב: 'אֵין רָשָׁע זֶה כְּדַאי שֶׁיַּקְרִיב לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא'.

(לב) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה:

לב וַאֲמַר עֵשָׂו הָא אֲנָא אָזֵל לְמִמְּת וּלְמָה דְּנָן לִי בְּכֵרוּתָא:

רש"י◄ הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת• (מִתְגּוֹדֶדֶת וְהוֹלֶכֶת הִיא הַבְּכוֹרָה, שֶׁלֹּא תְּהֵא כָּל עֵת הֶעֱבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת כִּי שֵׁבֶט לְוִי יִטֹּל אוֹתָהּ, וְעוֹד) אָמַר עֵשָׂו: 'מַה טִּיבָהּ שֶׁל עֲבוֹדָה זוֹ'? אָמַר לוֹ: 'כַּמָּה אַזְהָרוֹת וָעָנָשִׁין וּמִיתוֹת תְּלוּיִין בָּהּ', כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: (סנהדרין סג) 'אֵלּוּ הֵן שֶׁבְּמִיתָה: שְׁתוּיֵי יַיִן וּפְרוּעֵי רֹאשׁ', אָמַר: 'אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת עַל־יָדָהּ, אִם כֵּן מַה חֵפֶץ לִי בָּהּ'?◆

(לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב:

לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּם לִי כְּיוֹם דִּלְהֵן וְקַיֵּים לֵהּ וְזַבִּין יָת בְּכֵרוּתֵהּ לְיַעֲקֹב:

(לד) וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה:

לד וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָׂו לְחֵם וְתַבְשִׁיל דְּטָלוּפְחִין וַאֲכַל וּשְׁתִי וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָׂו יָת בְּכֵרוּתָא:

רש"י◄ וַיִּבֶז עֵשָׂו• הֵעִיד הַכָּתוּב עַל רִשְׁעוֹ, שֶׁבִּזָּה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל מָקוֹם.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לא) מִכְּרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי. כְּיוֹם דִּלְהֵן, כַּיּוֹם שֶׁהוּא בָּרוּר כֵּן מְכֹר לִי מְכִירָה גְּמוּרָה, לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וּפְשׁוּטוֹ, כְּעֵת הַזֹּאת, וְכֵן וְאַתָּה עֲמֹד כַּיּוֹם וְאַשְׁמִיעֲךָ אֶת דְּבַר אֱלֹהִים (שׁ"א ט' כ"ז), אֹתוֹ כְּהַיּוֹם תִּמְצָאוּן אֹתוֹ (שָׁם פְּסוּק י"ג), קַטֵּר יַקְטִירוּן כַּיּוֹם הַחֵלֶב (שָׁם ב' ט"ז), וְלָנוּ בִּשֶׁת הַפָּנִים כְּהַיּוֹם הַזֶּה (דָּנִיֵּאל ט' ז'):

וְהַנִּרְאֶה מִדַּעַת אֶנְקְלוֹס, כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹת מְכִירַת הַבְּכוֹרָה לְאַחַר מִיתַת אָבִיהֶם, אָמַר, **מִכְּרָה לִי** הַבְּכוֹרָה לְאֵיזֶה יוֹם שֶׁתִּפֹּל בּוֹ, וְזֶה שִׁמּוּשׁ "לְהֵן" בִּלְשׁוֹן אֲרָמִית, לְהֵן אַתְּ אָזִיל, לְאֵיזֶה מָקוֹם, מִן הֵן אַתְּ מוֹדָע לִי, וְכֵן בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח (בְּ"ר ע"ח א') וּלְהֵן אִינוּן אָזְלִין, מִן הֵן דְּאִתְבְּרוּן. וְהוּא לָשׁוֹן מָרְגָּל לָהֶם בִּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה. וּבְדָנִיֵּאל (בְּ' י"א) בְּפַתְחוּת הַלָּמֶד כְּטַעַם אֱלָהֵן, לָהֵן אֱלָהִין דִּי מִדְּרְהוֹן עִם בְּשִׂרָא לָא אִיתוֹהִי, וְכֵן לָהֵן מַלְכָּא מִלְּכִי יִשְׁפַּר עֲלָךְ (שָׁם ד' כ"ד). וְאֶנְקְלוֹס תִּרְגֵּם זוּלָתִי "אֱלָהֵין", אֶלָּא הֵן.

וּבְנִמְחָאוֹת בְּדוּקוֹת וּמְדֻקְדָּקוֹת מִן הַתַּרְגּוּם כַּיּוֹם דִּילְהֵי, וְהוּא כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, כִּי הֵי בִּלְשׁוֹנָם אֵיזֶה, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר בַּתַּלְמוּד (בְּ"ק צ"ט:) הֵי רַבִּי מֵאִיר, הֵי רַבִּי יְהוּדָה (בְּ"ב קמ"א.), וְזוּלָתָן. וְאֶפְשָׁר שֶׁעָשָׂה אֶנְקְלוֹס **כַּיּוֹם** כְּאִלּוּ הוּא "בַּיּוֹם", מִכְּרָה בַּיּוֹם שֶׁתָּבֹא בּוֹ הַבְּכוֹרָה, כִּי כֵן מָצָאנוּ הַשִּׁמּוּשׁ הַזֶּה לְכָ"ף, כַּאֲשֶׁר יֵלְכוּ אֶפְרוֹשׁ עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי (הוֹשֵׁע ז' י"ב), מִשְׁפָּטוֹ בַּאֲשֶׁר, וּכְדֻמֵּי בָנַיִךְ אֲשֶׁר נָתַתָּה לָהֶם (יְחֶזְקֵאל ט"ז ל"ז), כִּי כַּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֵּרַשְׂתִּי אֶתְכֶם (זְכַרְיָה ב' י'):

וְיֵשׁ אוֹמְרִים (הֶרְדֵּ"ק בְּשֵׁם אָבִיו) כִּי אֵין מְחִיר הַבְּכוֹרָה הַנִּזִּיד רַק הַכָּתוּב יְסַפֵּר כִּי בְּבַקְּשׁוֹ לֶאֱכֹל וְהוּא עָיֵף אָמַר לוֹ יַעֲקֹב מְכֹר לִי בְּכוֹרָתְךָ בְּכֶסֶף, וְאַחַר כָּךְ אֶכֹל, וְעָנָה לוֹ בִּפְחֲזוּתוֹ עַל הָאֲכִילָה לְמָה זֶּה לִי בְּכוֹרָה, הֲרֵי הִיא מְכוּרָה לְךָ, וְנִשְׁבַּע עָלֶיהָ וְיָשְׁבוּ לֶאֱכֹל וּלְשְׁתּוֹת, וְהַכָּתוּב לֹא פֵּרֵשׁ הַמְּחִיר. וְאֵין זוֹ דַּעְתִּי: תורה לב

(לג) הִשָּׁבְעָה לִי כַּיּוֹם. כַּאֲשֶׁר אָמַר עֵשָׂו לָמָּה זֶּה לִי בְּכוֹרָה, אֵינֶנִּי חָפֵץ בָּהּ, אָמַר לוֹ יַעֲקֹב **הִשָּׁבְעָה לִי** כִּי לֹא תַחְפֹּץ בָּהּ וְלֹא תִירָשֶׁנָּה לְעוֹלָם, וְנִשְׁבַּע לוֹ וְאַחַר כֵּן מָכְרָהּ לוֹ וְנָתַן לוֹ הַמְּחִיר אוֹ הַנִּזִּיד שֶׁבִּקֵּשׁ. וְיִתְּכֵן שֶׁאָמַר עֵשָׂו **לָמָּה זֶּה לִי בְּכוֹרָה,** הִנֵּה הִיא מְכוּרָה לְךָ, וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי שֶׁלֹּא תִּעָרְעֵר עַל הַמְּכִירָה לְעוֹלָם, וְאָמַר הַכָּתוּב שֶׁנִּשְׁבַּע לוֹ וּמְכָרָהּ, כְּאִלּוּ אָמַר מְכָרָהּ וְנִשְׁבַּע לוֹ: תורה לד

(לד) וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה. בָּז לְדָבָר יֵחָבֵל בּוֹ (מִשְׁלֵי י"ג י"ג). אֲבָל כְּבָר אָמַר הַטַּעַם שֶׁבַּעֲבוּרוֹ נֵאוֹת לַמְּכִירָה מִפְּנֵי שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ לָמוּת בְּצוּדוֹ הַחַיּוֹת, וְקָרוֹב הוּא שֶׁיָּמוּת בְּחַיֵּי אָבִיו, וְאֵין

כו (א) **וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה:**

א **וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא בַּר מִכַּפְנָא קַדְמָאָה דִּי הֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוַת אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי לִגְרָר:**

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לַבְּכוֹרָה שׁוּם מַעֲלָה רַק אַחֲרֵי הָאָב וּמַה תּוֹעִיל לוֹ הַבְּכוֹרָה.

וְאָמַר וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבְכּוּ.

כִּי אַחַר שֶׁאָכַל וְשָׁתָה חָזַר הַשָּׂדֶה אֶל צַיִדוֹ, וְזוֹ סִבַּת בִּזּוּי הַבְּכוֹרָה, כִּי אֵין חֵפֶץ בִּכְסִילִים רַק שֶׁיֹּאכְלוּ וְיִשְׁתּוּ וְיַעֲשׂוּ חֶפְצָם בְּעִתָּם, וְלֹא יָחוּשׁוּ לְיוֹם מָחָר:

וְרַבִּי אַבְרָהָם מִשְׁתַּבֵּשׁ בְּכָאן מְאֹד, שֶׁאָמַר כִּי בִּזָּה הַבְּכוֹרָה בַּעֲבוּר שֶׁרָאָה שֶׁאֵין מָמוֹן לְאָבִיו. וְרַבִּים יִתְמְהוּ כִּי עָזַב לוֹ אַבְרָהָם מָמוֹן רַב, וּכְאִלּוּ לֹא רָאוּי בִּימֵיהֶם עָשִׁיר גָּדוֹל בִּנְעוּרָיו, בָּא לִידֵי עֹנִי בִּזְקוּנָיו. וְהָעֵד, שֶׁהָיָה יִצְחָק אוֹהֵב אֶת עֵשָׂו בַּעֲבוּר צַיִדוֹ, וְאִלּוּ הָיָה לָחֶם רַב בְּבֵית אָבִיו, וְהוּא נִכְבָּד בְּעֵינָיו, לֹא מָכַר אֶת בְּכוֹרָתוֹ בַּעֲבוּר נָזִיד. וְאִם הָיָה אָבִיו בְּכָל יוֹם אוֹכֵל מַטְעַמִּים מַה טַּעַם יֹאמַר אֵלָיו הָבִיאָה לִי צַיִד. וְלָמָּה לֹא הָיוּ לְיַעֲקֹב בְּגָדִים חֲמוּדוֹת, וְלֹא נָתְנָה לוֹ אִמּוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לַדֶּרֶךְ, שֶׁאָמַר (לְהַלֵּן כ"ח כ) וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ. לָמָּה לֹא שָׁלְחָה לוֹ הוֹן, וְהִיא אוֹהֶבֶת אוֹתוֹ, כִּי הָצְרַךְ לִשְׁמֹר הַצֹּאן. וְהַפָּסוּק שֶׁאָמַר (לְהַלֵּן כ"ו י"ג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ, קֹדֶם זִקְנָתוֹ. וְעוֹרְרֵי לֵב יַחְשְׁבוּ כִּי הָעֹשֶׁר מַעֲלָה גְּדוֹלָה לַצַּדִּיקִים, וְהִנֵּה אֲלֵיהוּ יוֹכִיחַ. וְעוֹד יִשְׁאָלוּ, לָמָּה חִסֵּר הַשֵּׁם מָמוֹן לְיִצְחָק. אוּלַי יוֹדִיעוּנוּ לָמָּה חִסֵּר מְאוֹר עֵינָיו, וְאַל יִדְחוּנוּ בְּקָנֶה שֶׁל דְּרָשׁ, כִּי יֵשׁ לוֹ סוֹד, וְאֵין לָנוּ לְחַפֵּשׂ כִּי עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹת הַשֵּׁם וְאֵין כֹּחַ בָּאָדָם לַהֲבִינָם. כָּל אֵלּוּ דְּבָרָיו:

וַאֲנִי תָּמֵהַּ מִי עִוֵּר עֵינֵי שִׂכְלוֹ בָּזֶה, כִּי הִנֵּה אַבְרָהָם הִנִּיחַ לוֹ הוֹן רַב, וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא מִיָּד קֹדֶם הָעִנְיָן הַזֶּה, וּמִפְּנֵי זֶה בִּזָּה אֶת הַבְּכוֹרָה, כִּי הַדָּבָר הַזֶּה הָיָה בִּנְעוּרֵיהֶם קֹדֶם הֱיוֹת לְעֵשָׂו נָשִׁים כַּאֲשֶׁר יִסְפֵּר הַכָּתוּב, וְאַחֲרֵי כֵן חָזַר וְהֶעֱשִׁיר בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים עַד כִּי גָּדֵל מְאֹד וַיִּקְנְאוּ בוֹ שָׂרֵי פְּלִשְׁתִּים, וְאַחֲרֵי כֵן חָזַר לְעָנְיוֹ וְהִתְאַוָּה לְצַיִד בְּנוֹ וְהַמַּטְעַמִּים, וְאֵין אֵלּוּ רַק דִּבְרֵי שְׂחוֹק:

וְעוֹד, כִּי הַכָּתוּב אָמַר (לְעֵיל כ"ה י"א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ, וְהִבְרָכָה תּוֹסֶפֶת בְּעֹשֶׁר וּבִנְכָסִים וְכָבוֹד, וְאֵיזֶה בִּרְכָּתוֹ שֶׁאִבֵּד הוֹן אָבִיו וְהֶעֱנִי, וְאַחֲרֵי כֵן (לְהַלֵּן כ"ו ג) וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרֲכֶךָ, הֶעֱשִׁיר וְהֶעֱנִי אַחֲרֵי כֵן. וְאִם יֵשׁ צַדִּיקִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים בְּעִנְיַן הָעֹשֶׁר אֵין זֶה בְּאוֹתָם שֶׁנִּתְבָּרְכוּ מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי בִּרְכַּת ה' הִיא תַּעֲשִׁיר וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ (מִשְׁלֵי י' כ"ב):

אֲבָל הָיוּ הָאָבוֹת כֻּלָּם כִּמְלָכִים, וּמַלְכֵי גוֹיִם בָּאִים לִפְנֵיהֶם וְכוֹרְתִים עִמָּהֶם בְּרִית, וְכָתוּב (לְהַלֵּן כ"ו ל"א) וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו, וְאִם הָיָה יִצְחָק רַע הַמַּזָּל מֵאֲבִד נִכְסֵי אָבִיו, אֵיכָה אָמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ (שָׁם שָׁם כ"ח), וּכְבָר הָיָה בְּעוֹכְרָיו. אֲבָל בִּזּוּי הַבְּכוֹרָה לְעֵשָׂו לְאַכְזָרִיּוּת לִבּוֹ:

וְיִתָּכֵן כִּי פִּי הַשְּׁנַיִם בַּבְּכוֹרָה מִמִּשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה לֹא הָיָה כֵּן לְפָנִים, רַק לִנְחֹל מַעֲלַת הָאָב וּשְׁרָרָתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כָּבוֹד וּמַעֲלָה עַל צְעִירוֹ. וְלָכֵן הָיָה אוֹמֵר לְיִצְחָק אֲנִי בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ (לְהַלֵּן כ"ז ל"ב), לוֹמַר כִּי הוּא הַבְּכוֹר הָרָאוּי לְהִתְבָּרֵךְ, וְכֵן כִּי זֶה הַבְּכוֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל רֹאשׁוֹ (לְהַלֵּן מ"ח י"ח), לְהַקְדִּימוֹ בַּבְּרָכָה, וְאוּלַי הָיָה נוֹטֵל גַּם בַּנְּחָלָה יוֹתֵר מְעַט כִּי דִּין פִּי שְׁנַיִם מֻחְדּוּשׁ מִשְׁפַּט הַתּוֹרָה:

וְהַצַּיִד אֲשֶׁר הָיָה בְּפִיו, כֵּן יַעֲשׂוּ הַשָּׂרִים וְהַמְּלָכִים, בּוֹחֲרִים בְּצַיִד מִכָּל מַאֲכָל, וְכָל הָעַמִּים יוֹבִילוּ מֵהֶם שַׁי לַמּוֹרֶא. וְהָיָה עֵשָׂו מַחֲנִיף אֶת אָבִיו לְהָבִיא כָּל צַיִדוֹ אֶל פִּיו לָאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּרְצוֹנוֹ תָּמִיד. וְאַהֲבַת הָאָב לִבְנוֹ הַבְּכוֹר קַלָּה לְהָבִיא:

וּמַה שֶׁאָמַר לְבָרֵךְ אוֹתוֹ אַחַר עֲשׂוֹת לוֹ הַמַּטְעַמִּים אֵינֶנּוּ שְׂכַר הָאֲכִילָה וְשֹׂחַד בָּהֶם, אֲבָל רָצָה לַהֲנוֹת מִמֶּנּוּ שֶׁתִּהְיֶה נַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּנַפְשׁוֹ בְּעֵת הַהֲנָאָה, וִיבָרֵךְ אוֹתוֹ בְּחֵפֶץ מָלֵא וְרָצוֹן שָׁלֵם. אוֹ שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּנַפְשׁוֹ כִּי אַחַר הָאֲכִילָה הָיְתָה מִתְעַנֶּגֶת וּשְׂמֵחָה וְיָחוּל עָלָיו רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּעִנְיָן וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד ה' (מ"ב ג' ט"ו):

וְלֹא נִתְּנוּ בְּיַד יַעֲקֹב הוֹן כִּי בּוֹרֵחַ הָיָה, וּבְלֹא יְדִיעַת אָחִיו יָצָא מִן הָאָרֶץ לְבַדּוֹ, וְאִלּוּ נִתְּנוּ לוֹ הוֹן וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים הָיוּ מוֹסִיפִים לוֹ קִנְאָה לֶאֱרֹב לוֹ וּלְהָרְגוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב"ר ס"ח ב') שֶׁגְּזָלוּהוּ מִמֶּנּוּ:

וּמִי אָמַר לוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לְיַעֲקֹב בְּגָדִים חֲמוּדוֹת שֵׁשׁ וּמֶשִׁי וְרִקְמָה, אֲבָל הַכָּתוּב אָמַר כִּי עֵשָׂו בְּלָבְתּוֹ הַשָּׂדֶה לְצוּד הָיָה מַחֲלִיפָם בְּבִגְדֵי הַצַּיִד, וּמִפְּנֵי שֶׁיִּצְחָק מְמַשֵּׁשׁ תָּמִיד בִּבְנוֹ וּבִבְגָדָיו הִלְבִּישָׁה אוֹתָם אֶת יַעֲקֹב פֶּן יַכִּירֶנּוּ בָּהֶם, וְהֲלֹא אַתָּה רוֹאֶה שֶׁעָשָׂה כֵּן וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו (לְהַלֵּן כ"ז כ"ז), כִּי הָיָה מֵשִׂים אוֹתָם בְּתוֹךְ נֵרְדְּ וְכַרְכּוֹם, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים מ"ה ט') מֹר וַאֲהָלוֹת קְצִיעוֹת כָּל בִּגְדֹתֶיךָ, וְהָיוּ הַבְּשָׂמִים צוֹמְחִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְעַל כֵּן אָמַר "כְּרֵיחַ שָׂדֶה", כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ אִישׁ שָׂדֶה הֵרִיחוּ בְּגָדָיו מֵהֶם. אוֹ רֵיחַ צִיצֵי הָאֵילָנוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (תַּעֲנִית כ"ט:) כְּרֵיחַ הַשָּׂדֶה שֶׁל תַּפּוּחִים:

וְהַשְּׁאֵלָה עַל מְאוֹר עֵינָיו שְׁאֵלַת עִוְרֵי לֵב, כִּי אִם הָיְתָה סִבָּה מֵאֵת הַשֵּׁם, הִנֵּה הִיא כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ אֶת יַעֲקֹב, וְהוּא סִפּוּר הַכָּתוּב (לְהַלֵּן כ"ז א') וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט אֵינֶנּוּ רַק עִנְיָן הַזִּקְנָה, וְטָעֲמוֹ וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו בְּזִקְנָתוֹ קָרָא אֶת עֵשָׂו, וְהִנֵּה בְּיַעֲקֹב (לְהַלֵּן מ"ח י') וְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת, וְכָתוּב בַּאֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי (מ"א י"ד ד') כִּי קָמוּ עֵינָיו מִשֵּׂיבוֹ, וִיסַפֵּר בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ פֶּלֶא (דְּבָרִים ל"ד ז') לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ: תורה א

(א) מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם. אוּלַי לֹא הָיָה רָעָב בָּעוֹלָם עַד יְמֵי אַבְרָהָם (פִּרְקֵי דְּר"א כ"ז), וְעַל כֵּן יִמְנֶה הַכָּתוּב מִמֶּנּוּ, כִּי מַה צֹּרֶךְ לְהַזְכִּיר זֶה. וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי כִּי זֶה לְהַגִּיד כִּי הָיוּ זוֹכְרִים אוֹתוֹ הָרָעָב הָרִאשׁוֹן

(ב) **וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ:**

ב וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ וַאֲמַר לָא תֵּחוֹת לְמִצְרָיִם שְׁרֵי בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר לָךְ:

רש"י ◄ **אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה** • שֶׁהָיָה דַּעְתּוֹ לָרֶדֶת לְמִצְרַיִם כְּמוֹ שֶׁיָּרַד אָבִיו בִּימֵי הָרָעָב, אָמַר לוֹ: "אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה", שֶׁאַתָּה עוֹלָה תְּמִימָה וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַאי לְךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ' 201)

שֶׁאַתָּה עוֹלָה תְּמִימָה, וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַאי לְךָ (רש"י כו, ב)

בְּרַשִׁ"י מְדֻגָּשׁ **הַחִסָּרוֹן שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ**, וְאִלּוּ בַּמִּדְרָשׁ מְדֻגָּשֶׁת **מַעֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** (שֶׁהִיא דּוֹמָה לִמְקוֹם הַמִּקְדָּשׁ): "מָה עוֹלָה, אִם יָצְאַת חוּץ לַקְּלָעִים, נִפְסָלָה, אַף אָתָּ, אִם יָצָאתָ חוּץ לָאָרֶץ, נִפְסַלְתָּ". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמִּדְרָשׁ סָבוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַבְטָחַת הָאָרֶץ קָנָה אוֹתָהּ אַבְרָהָם בְּפֹעַל, וּכְבָר אָז הָיְתָה שׁוֹנָה וּמְיֻחֶדֶת; וְלָכֵן מַדְגִּישׁ אֶת מַעֲלָתָהּ. אֲבָל לְדַעַת רַשִׁ"י לֹא הָיְתָה עֲדַיִן קְנוּיָה לְאַבְרָהָם בְּפֹעַל, וְהִיא הָיְתָה אֶרֶץ כְּמוֹ כָּל הָאֲרָצוֹת; וְלָכֵן מַדְגִּישׁ רַק אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ. וּמַהוּ חִסָּרוֹן זֶה - כָּתַב רַשִׁ"י לְעֵיל (חיי שרה כד, ז): בְּחוּץ לָאָרֶץ לֹא הָיוּ בָּאֵי עוֹלָם מַכִּירִים בַּה', וּשְׁמוֹ לֹא הָיָה רָגִיל בָּאָרֶץ.

(ג) **גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ:**

ג דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וִיהֵי מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ וְאֵבָרְכִנָּךְ אֲרֵי לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְאָקֵם יָת קְיָמָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ:

רש"י ◄ **הָאֵל** • כְּמוֹ "הָאֵלֶּה".

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וּמְסַפְּרִים עָלָיו שֶׁבַּעֲבוּרוֹ יָרַד אַבְרָהָם לְמִצְרַיִם, וְשָׁם עָשָׂה לוֹ הַשֵּׁם כָּבוֹד גָּדוֹל. וְלָכֵן הָיָה יִצְחָק חָפֵץ לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי אֲבוֹתָיו לִירֵד שָׁם עַד שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ **אַל תֵּרֵד מִצְרָיְמָה**:

וְטַעַם הַמְּנִיעָה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר ס"ד ג) אַתָּה עוֹלָה תְּמִימָה וְאֵין חוּצָה לָאָרֶץ כְּדַי לְךָ. וּלְדַעְתִּי נִכְלָל עוֹד בָּעִנְיָן רְמִיזָה בֶּעָתִיד, כִּי גְּלוּת אַבְרָהָם אֶל מִצְרַיִם מִפְּנֵי הָרָעָב רָמַז שֶׁיִּגְלוּ בָּנָיו שָׁם, וְלָכְתּוֹ אֶל אֲבִימֶלֶךְ לֹא הָיָה גָּלוּת כִּי שָׁם הָיָה יוֹשֵׁב בִּרְצוֹנוֹ, אֲבָל יְרִידָתוֹ שֶׁל יִצְחָק שָׁם מִפְּנֵי הָרָעָב יִרְמֹז לַגָּלוּת, כִּי גָּלָה מִמְּקוֹמוֹ בְּעֵל כָּרְחוֹ וְהָלַךְ אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת, וְהַנָּה הָיָה גָּלוּתוֹ מִמְּקוֹמוֹ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים שֶׁהִיא אֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו, וְיִרְמֹז לְגָלוּת בָּבֶל שֶׁהִיא מְקוֹם מְגוּרֵי אֲבוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּאוּר כַּשְׂדִּים:

וְדַע כִּי הַגָּלוּת הַנִּזְכָּר יִרְמֹז לְמַעֲשֵׂה יִצְחָק, כַּאֲשֶׁר לֹא לָקְחוּ אִשְׁתּוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ שָׁם רַק הַגָּלוּת וְהַפַּחַד, וּמִתְּחִלָּה אָמַר **הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת.** וּלְיָמִים חָזַר בּוֹ וְאָמַר **לֵךְ מֵעִמָּנוּ.** וְאַחֲרֵי כֵן חָזְרוּ אֵלָיו בַּבְּרִית, וְכֵן גְּלוּת בָּבֶל גָּלוּ שָׁם מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב, וּמֵעֵת הֱיוֹתָם שָׁם לֹא עֲבָדוּם וְלֹא עִנּוּ אוֹתָם, אֲבָל הָיוּ גְּדוֹלֵיהֶם שָׂרִים בַּמַּלְכוּת, וְאַחֲרֵי כֵן אָמְרוּ מִי בָּכֶם מִכָּל עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיַעַל (עזרא א' ג), וְהִזְהִירוּ עֲלֵיהֶם שָׂרֵי עֵבֶר הַנָּהָר וְהַפַּחוֹת וְאַחֲרֵי כֵן בִּטְּלוּ הַבִּנְיָן וְהַגּוּת בְּטֵלָא עַד זְמָן וְעִידָן אַחֲרֵי כֵן חָזְרוּ וְנָתְנוּ רְשׁוּת בַּבִּנְיָן וְהִזְהִירוּ וְאָמְרוּ דִּי לֶהֱוֹן מְהַקְרְבִין נִיחוֹחִין לֶאֱלָהּ שְׁמַיָּא וּמְצַלַּיִן לְחַיֵּי מַלְכָּא וּבְנוֹהִי (שם ו' י):

אֶל אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים. לא נוֹדַע אִם הוּא אֲבִימֶלֶךְ אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם, אוֹ שֶׁכָּל מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעֵת הַהִיא יִקָּרֵא כֵּן, כִּי גַּם בִּימֵי דָּוִד יִקָּרֵא אֲבִימֶלֶךְ. וְדַעַת אֲנַקְלוּס שֶׁהָיָה בְּנוֹ:

וְטַעַם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אֲבִימֶלֶךְ. כִּי הָיָה בְּדַעְתּוֹ לָרֶדֶת מִצְרַיְמָה וְהָלַךְ אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּעַל בְּרִית אָבִיו, אוּלַי יֵיטִיב עִמּוֹ בִּימֵי הַבַּצֹּרֶת וְלֹא יִצְטָרֵךְ לֵירֵד לְמִצְרַיִם. וְהִנֵּה אֲבִימֶלֶךְ מִפְּנֵי בְּרִיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם לֹא נָגַע בּוֹ וְלֹא בְּבֵיתוֹ כְּלָל, אֲבָל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם הֵמָּה בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ שְׁאֵלָה עַל אִשְׁתּוֹ וְהוּא אָמַר אֲחוֹתִי הִיא, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נָגַע בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְלֹא אִישׁ מֵאֲנָשָׁיו, כִּי הָיוּ נִזְכָּרִים בְּעִנְיָן אַבְרָהָם, וּלְכָךְ אָמַר כִּמְעַט שָׁכַב "אַחַד הָעָם", יֹאמַר, אֲנִי לֹא נָגַעְתִּי בָּהּ וְנִשְׁמַרְתִּי מִמֶּנָּהּ, אֲבָל קָרוֹב הָיָה שֶׁיִּכָּשֵׁל בָּהּ אֶחָד מֵאַנְשֵׁי הָאָרֶץ, וְהָיִיתָ מֵבִיא עָלֵינוּ אָשָׁם כַּאֲשֶׁר הָיָה עָלֵינוּ חֵטְא בְּעִנְיָן אֲבִיךָ: תורה ב

(ב) שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ. אֵין טַעַם שֶׁיֹּאמַר בְּבֹת אַחַת **שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת,** אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ אַל תֵּרֵד מִצְרַיְמָה, וּשְׁכֹן כָּל יָמֶיךָ בָּאָרֶץ שֶׁאֹמַר אֵלֶיךָ בְּכָל פַּעַם וּפַעַם, עַל פִּי ה' תִּסַּע וְעַל פִּי ה' תַּחֲנֶה, וְגוּר עַתָּה בָּאָרֶץ הַזֹּאת בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אוֹתָהּ, כִּדְכְתִיב (יְהוֹשֻׁעַ י"ג ג) לַכְּנַעֲנִי תֵּחָשֵׁב חֲמִשָּׁת סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים:

וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה **וַיֵּרָא אֵלָיו** מְקֻדָּם, כִּי קֹדֶם צֵאתוֹ מִמְּקוֹמוֹ נֶאֱמַר לוֹ **אַל תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ** בִּהְיוֹתְךָ שָׁם, וְגוּר עַתָּה בָּאָרֶץ הַזֹּאת בָּאָרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר תִּכְלַל עַמִּים רַבִּים וַאֲרָצוֹת רַבּוֹת, כִּי אֲנִי מְצַוְּךָ עַתָּה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מִמֶּנָּהּ לְעוֹלָם, כִּי כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל אֶתֵּן לְזַרְעֲךָ. וְהִנֵּה נָסַע מִמְּקוֹמוֹ מִפְּנֵי הָרָעָב לָלֶכֶת בְּכָל אַרְצוֹת כְּנַעַן לִשְׁכֹּן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יֹאמַר אֵלָיו, וּבְבֹאוֹ לִגְרָר אָמַר לוֹ כָּאן תֵּשֵׁב, וְלֹא הָצְרַךְ לְפָרֵשׁ, כִּי יָדוּעַ הוּא שֶׁלֹּא עָבַר עַל מִצְוַת הַשֵּׁם, וְכֵן עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ (לְעֵיל כ"ב ב), כַּאֲשֶׁר הִזְכַּרְתִּי (שם פסוק ט): תורה ג

(ג) וַהֲקִמֹתִי אֶת הַשְּׁבֻעָה. אֵין צָרִיךְ שֶׁיַּבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת

(ד) וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ:

ד וְאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ סַגִּיאִין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת כָּל אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא:

רש"י ◄ **וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ** • אָדָם אוֹמֵר לִבְנוֹ: יִהֵא זַרְעֲךָ כְּזַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, וְכֵן בְּכָל הַמִּקְרָא, וְזֶה אָב לְכֻלָּן: "בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂימְךָ וְגוֹ'", וְאַף לְעִנְיַן הַקְּלָלָה מָצִינוּ כֵּן: (במדבר ה) "וְהָיְתָה הָאִשָּׁה לְאָלָה", שֶׁהַמְקַלֵּל שׁוֹנְאוֹ, אוֹמֵר: 'תְּהֵא כִּפְלוֹנִית', וְכֵן: (ישעיה סה) "וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה לִבְחִירַי", שֶׁהַנִּשְׁבָּע אוֹמֵר: 'אֲהֵא כִּפְלוֹנִי, אִם עָשִׂיתִי כָּךְ וְכָךְ'!.

(ה) עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי:

ה חֲלַף די קַבִּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וּנְטַר מַטְּרַת מֵימְרִי פִּקּוּדַי קְיָמַי וְאוֹרָיָתִי:

רש"י ◄ **שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי** • כְּשֶׁנִּסִּיתִי אוֹתוֹ. **וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי** • גְּזֵרוֹת לְהַרְחָקָה עַל אַזְהָרוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, כְּגוֹן: שְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת וּשְׁבוּת לְשַׁבָּת (יבמות כא). **מִצְוֹתַי** • דְּבָרִים שֶׁאִלּוּ לֹא נִכְתְּבוּ, רְאוּיִין הֵן לְהִצְטַוּוֹת, כְּגוֹן: גָּזֵל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. **חֻקּוֹתַי** • דְּבָרִים שֶׁיֵּצֶר הָרַע וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן: אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז, שֶׁאֵין טַעַם בַּדָּבָר אֶלָּא גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ וְחֻקּוֹתָיו עַל עֲבָדָיו. **וְתוֹרֹתָי** • לְהָבִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי (ב"ר).

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִצְחָק שֶׁלֹּא יַעֲבֹר הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לְאָבִיו, כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם (ש"א ט"ו כ"ט), וְאַבְרָהָם אֵין לוֹ זֶרַע אַחֵר בַּעַל בְּרִית לֵאלֹהִים, וְהַשְּׁבוּעָה אֵינֶנָּה עַל תְּנַאי. כִּי בְּיַעֲקֹב הָצְרַךְ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיו לוֹמַר שֶׁבּוֹ יִתְקַיֵּם הַבְּרִית וּבְזַרְעוֹ (להלן ל"ה י"ב), לֹא בְּעֵשָׂו:

וְנִרְאֶה שֶׁזֶּה הַמַּאֲמָר **וְהַקֵּמוֹתִי אֶת הַשְּׁבֻעָה** יֵחָשֵׁב שְׁבוּעָה, וּלְכָךְ תָּמִיד יֵאָמֵר בַּתּוֹרָה (שמות ל"ג א') הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ (שם ל"ב י"ג), כִּי לֹא מָצָאנוּ שְׁבוּעָה לְיִצְחָק בִּלְתִּי זֹאת. וְרָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַשְׁבִּיעַ לְכָל אֶחָד מִן הָאָבוֹת, לְהוֹדִיעַ שֶׁרָאוּי כָּל אֶחָד לִכְרֹת עִמּוֹ בְּרִית, וְשֶׁתִּהְיֶה זְכוּת כָּל אֶחָד עוֹמֶדֶת לְפָנָיו עִם זַרְעָם, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה תִּסְפִּיק, תּוֹסֶפֶת זְכוּת וְכָבוֹד הוּא לָהֶם, וּלְכֵן אָמַר (ויקרא כ"ו מ"ב) וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאַף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר, כִּי כֻּלָּם בַּעֲלֵי בְּרִית לֵאלֹהִים:

וַיִּתֶּכֶן שֶׁהוֹסִיף לוֹ לְיִצְחָק בַּשְּׁבוּעָה הַזֹּאת שֶׁיְּקַיֵּם בּוֹ בְּעַצְמוֹ הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם אָבִיו, שֶׁיִּהְיֶה הוּא בְּרָכָה בָּעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָמַר לְאַבְרָהָם אָבִיו וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֶךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ. וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב **וַהֲקִמֹתִי** בְּךָ **אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ,** כִּי אַתָּה בְּרָכָה בָּעַמִּים, וְכֵן אָמַר עוֹד בְּיַעֲקֹב (להלן כ"ח י"ד) וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ: תורה ד

(ה) **וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי.** לְשׁוֹן רַשִּׁ"י **בְּקֹלִי.** כְּשֶׁנִּסִּיתִי אוֹתוֹ. **מִשְׁמַרְתִּי.** גְּזֵרוֹת לְהַרְחָקָה כְּגוֹן שְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת שְׁבוּת לְשַׁבָּת. **מִצְוֹתַי,** מִצְוֹת שֶׁאִלּוּ לֹא נִכְתְּבוּ דִּין הוּא שֶׁיִּכָּתְבוּ כְּגוֹן גָּזֵל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים. **חֻקּוֹתַי,** דְּבָרִים שֶׁיֵּצֶר הָרַע וְעוּ"ג מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם כְּגוֹן אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז שֶׁאֵין טַעַם בַּדָּבָר אֶלָּא הַמֶּלֶךְ גָּזַר חֻקּוֹ עַל עֲבָדָיו. **וְתוֹרֹתָי.** לְהָבִיא תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי:

וְאִם כֵּן יִהְיֶה כָּל זֶה בָּנוּי עַל דַּעַת שֶׁהָיָה אַבְרָהָם מְקַיֵּם וּמְשַׁמֵּר אֶת הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה, וְכָךְ אָמְרוּ (ב"ר צ"ד ג') בַּפָּסוּק וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת (להלן מ"ה כ"א), שֶׁפֵּרֵשׁ מִמֶּנּוּ בְּפָרָשַׁת עֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּשֵׁם שֶׁהָיוּ אֲבוֹתָיו, וְעַד עַכְשָׁיו לֹא נִתְּנָה תּוֹרָה, וַהֲרֵי כָּתוּב **וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרוֹתָי.** וְשָׁם אָמְרוּ שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר אֲפִלּוּ דִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה וְהָיָה מְלַמֵּד לְבָנָיו וְכוּ':

וַיֵּשׁ לִשְׁאֹל, אִם כֵּן אֵיךְ הֵקִים יַעֲקֹב מַצֵּבָה (להלן כ"ח י"ח) וְנָסְכָה שְׁתֵּי אֲחָיוֹת, וּכְדַעַת רַבּוֹתֵינוּ (ב"ר ע"ד י"א) אַרְבַּע, וְעִמְּרָם נָשָׂא דּוֹדָתוֹ (שמות ו' כ'), וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ הֵקִים שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה (שם כ"ד ד'), וְהָאֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגִים הֶתֵּר בַּתּוֹרָה בְּמַה שֶׁאָסַר אַבְרָהָם אָבִיהֶם עַל עַצְמוֹ וְקָבַע לוֹ הַשֵּׁם שָׂכָר עַל הַדָּבָר, וְהוּא יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו לְלֶכֶת בִּדְרָכָיו. וּבְיַעֲקֹב דָּרְשׁוּ (ב"ר ע"ט ו') שֶׁשָּׁמַר אֶת הַשַּׁבָּת וְקָבַע תְּחוּמִין. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה זֶה בְּשַׁבָּת מִפְּנֵי שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה), שֶׁהִיא מֵעִידָה עַל מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

וְאוּלַי נֶאֱמַר, **מִשְׁמַרְתִּי.** שְׁנִיּוֹת לַעֲרָיוֹת שֶׁל בְּנֵי נֹחַ, **וּמִצְוֹתַי.** גָּזֵל וּשְׁפִיכוּת דָּמִים, **חֻקּוֹתַי.** אֵיבָר מִן הַחַי וְכִלְאַיִם שֶׁל הַרְבָּעַת בְּהֵמָה וְהַרְכָּבַת אִילָן, **וְתוֹרוֹתַי.** דִּינִין וְאִסּוּרֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאִלּוּ כֻּלָּן נִצְטַוּוּ בְּהֶן בְּנֵי נֹחַ, וְהוּא הַשּׁוֹמֵר וְהָעוֹשֶׂה רְצוֹן בּוֹרְאוֹ וּמְשַׁמֵּר אֲפִלּוּ דִּקְדּוּקִין וְחֻמְרוֹת בַּמִּצְוֹת שֶׁלָּהֶן, וּכְמוֹ שֶׁהִזְכִּירוֹ ע"ז שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ אַרְבַּע מֵאָה פִּרְקֵי הַוּוֹת (ע"ז י"ד). וְדָרְשׁוּ בְּ"מֵאָה שְׁעָרִים" שֶׁמְּדַדְּקוּ לְמַעֲשֵׂרוֹת (ב"ר ס"ד ו'), כִּי הָיוּ הָאָבוֹת נְדִיבֵי עַמִּים לָתֵת מַעֲשְׂרוֹת לַעֲנִיִּים, אוֹ

◆ יום שני כ"ו מרחשון ◆

(ו) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר׃

ו וִיתֵב יִצְחָק בִּגְרָר׃

(ז) וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא׃

ז וּשְׁאִילוּ אֲנָשֵׁי אַתְרָא (עַל עֵיסַק) לְאִתְּתֵהּ וַאֲמַר אֲחָתִי הִיא אֲרֵי דְחִיל לְמֵימַר אִתְּתִי דִּלְמָא יִקְטְלֻנַנִי אֲנָשֵׁי אַתְרָא עַל רִבְקָה אֲרֵי שַׁפִּירַת חֵיזוּ הִיא׃

רש"י ◄ לְאִשְׁתּוֹ • עַל אִשְׁתּוֹ, כְּמוֹ: (לעיל כ) "אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא".

(ח) וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃

ח וַהֲוָה כַּד סְגִיאוּ לֵהּ תַּמָּן יוֹמַיָּא וְאִסְתְּכִי אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא דִּפְלִשְׁתָּאֵי מִן חֲרַכָּא וַחְזָא וְהָא יִצְחָק מְחַיֵּךְ עִם רִבְקָה אִתְּתֵהּ׃

רש"י ◄ כִּי־אָרְכוּ • אָמַר: 'מֵעַתָּה אֵין לִי לְדָאוֹג, מֵאַחַר שֶׁלֹּא אֲנָסוּהָ עַד עַכְשָׁו', וְלֹא נִזְהַר לִהְיוֹת נִשְׁמָר. וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ וְגוֹ' • שֶׁרָאָהוּ מְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ.

(ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ׃

ט וּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַאֲמַר בְּרַם הָא אִתְּתָךְ הִיא וְאֵכְדֵין אֲמַרְתָּ אֲחָתִי הִיא וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲרֵי אֲמָרִית דִּלְמָא אֵימוּת עֲלַהּ׃

(י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם׃

י וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ מָה דָּא עֲבַדְתָּ לָנָא כִּזְעֵר פּוֹן שָׁכִיב דִּמְיַחֵד בְּעַמָּא עִם אִתְּתָךְ וְאַיְתֵיתָא עֲלָנָא חוֹבָא׃

רש"י ◄ אַחַד הָעָם • הַמְיֻחָד בָּעָם, זֶה הַמֶּלֶךְ. וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם • אִם שָׁכַב, כְּבָר הֵבֵאתָ אָשָׁם עָלֵינוּ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְכֹהֲנֵי ה', כְּגוֹן שֵׁם וָעֵבֶר וְתַלְמִידֵיהֶם, כָּעִנְיָן וְהוּא כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן (לעיל י"ד י"ח): **וְהַנְּרְאָה** אֵלַי מִדַּעַת רַבּוֹתֵינוּ שֶׁלָּמַד אַבְרָהָם אָבִינוּ הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְעָסַק בָּהּ וּבְטַעֲמֵי מִצְוֹתֶיהָ וְסוֹדוֹתֶיהָ, וְשָׁמַר אוֹתָהּ כֻּלָּהּ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה, וּשְׁמִירָתוֹ אוֹתָהּ הָיָה בָּאָרֶץ בִּלְבַד, וְיַעֲקֹב בְּחוּצָה לָאָרֶץ נָשָׂא הָאֲחָיוֹת, וְכֵן עַמְרָם, כִּי הַמִּצְוֹת מִשְׁפָּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ הֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהֻזְהַרְנוּ בְּחוֹבַת הַגּוּף בְּכָל מָקוֹם (קדושין ל"ו). וּכְבָר רָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ הַסּוֹד הַזֶּה (בְּסִפְרֵי דְּבָרִים פִּסְקָא מ"ג), וַאֲנִי אֲעִירְךָ בּוֹ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם (וַיִּקְרָא י"ח כ"ה, דְּבָרִים י"א י"ח).

וְהַמַּצֵּבָה מִצְוָה שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה בִּזְמַן יָדוּעַ הִיא כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ בַּאֲשֶׁר שָׁנָא ה' אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים ט"ז כ"ב), שֶׁשְּׁנָאָהּ אַחַר הֱיוֹתָהּ אֲהוּבָה בִּימֵי הָאָבוֹת: **וִיוֹסֵף** דָּרְשׁוּ (ב"ר צ"ב ד') שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַשַּׁבָּת אֲפִלּוּ בְּמִצְרַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהִיא שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצְוֹת, לְפִי שֶׁהוּא עֵדוּת עַל חִדּוּשׁ הָעוֹלָם, וְהָיָה עוֹשֶׂה כֵּן לְלַמֵּד אֶת בָּנָיו אֱמוּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם לְהוֹצִיא מִלִּבָּם כַּוָּנַת עֲבוֹדָה זָרָה וְדֵעוֹת הַמִּצְרִים, וְזֹאת כַּוָּנָתָם:

וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט נֹאמַר שֶׁיְּהֵא **מִשְׁמַרְתִּי.** אֱמוּנַת הָאֱלֹהוּת שֶׁהֶאֱמִין בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד וְשָׁמַר מִשְׁמֶרֶת זוֹ בְּלִבּוֹ, וְחָלַק בָּהּ עַל עוֹבְדֵי הָעֲבוֹדָה זָרָה, וְקָרָא בְּשֵׁם ה' לְהָשִׁיב רַבִּים לַעֲבוֹדָתוֹ. **מִצְוֹתַי.** כְּכָל אֲשֶׁר צִוָּהוּ בְּלֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ, וְעוֹלַת בְּנוֹ, וּגְרִישַׁת הָאָמָה וְאֶת בְּנָהּ, **חֻקּוֹתַי.** לָלֶכֶת בְּדַרְכֵי הַשֵּׁם לִהְיוֹת חַנּוּן וְרַחוּם וְעוֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט וּלְצַוּוֹת אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ בָּהֶם. **וְתוֹרֹתָי.** הַמִּילָה בְּעַצְמוֹ וּבְנָיו וַעֲבָדָיו וּמִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ כֻּלָּן, שֶׁהֵן תּוֹרָה לָהֶם: תורה ו

(ז) וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִיא. וְעַל הַבָּנִים לֹא שְׁאֵלוּהוּ, כִּי יֹאמַר בְּנֵי אִשָּׁה אַחֶרֶת הֵם לוֹ: תורה ח

(יא) **וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת:**

יא וּפַקִּיד אֲבִימֶלֶךְ יָת כָּל עַמָּא לְמֵימַר דְּיַנְזֵק בְּגַבְרָא הָדֵין וּבְאִתְּתֵהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל:

(יב) **וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה:**

יב וּזְרַע יִצְחָק בְּאַרְעָא הַהִיא וְאַשְׁכַּח בְּשַׁתָּא הַהִיא עַל חַד מְאָה בִּדְשַׁעֲרוֹהִי וּבָרְכֵהּ יְיָ:

רש"י ◄ **בָּאָרֶץ הַהִוא** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ חֲשׁוּבָה כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַצְמָהּ, כְּאֶרֶץ שִׁבְעַת הַגּוֹיִם (ב"ר). **בַּשָּׁנָה הַהִוא** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ כְּתִקְנָהּ, שֶׁהָיְתָה שְׁנַת רְעָבוֹן (ב"ר). **בָּאָרֶץ הַהִוא בַּשָּׁנָה הַהִוא** • שְׁנֵיהֶם לָמָּה? לוֹמַר שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה. **מֵאָה שְׁעָרִים** • שֶׁאֲמָדוּהָ כַּמָּה רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, וְעָשְׂתָה עַל אַחַת שֶׁאֲמָדוּהָ - מֵאָה. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: 'אֹמֶד זֶה, לְמַעֲשְׂרוֹת הָיָה'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ תולדות, תשכ"ז)

עַל הַפָּסוּק "וַיִּזְרַע יִצְחָק... מֵאָה שְׁעָרִים" מְבָאֵר כ"ק אַדְמוֹ"ר הַ"צֶּמַח צֶדֶק", שֶׁבְּאוֹפֶן כְּלָלִי יֶשְׁנָם חֲמִישִׁים שְׁעָרִים, וּבִשְׁעָרִים אֵלּוּ עַצְמָם יֵשׁ שְׁתֵּי דְּרָגוֹת וְאֶפְשָׁרוּיוֹת: כְּפִי שֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּכִיּוּוּן שֶׁל הַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, וּכְפִי שֶׁהֵם נִמְצָאִים בְּכִיּוּוּן שֶׁל הַעֲלָאָה מִמַּטָּה לְמַעְלָה. וְכָךְ נוֹצְרִים "מֵאָה שְׁעָרִים".

אַחַד הַהֶבְדֵּלִים בֵּין שְׁתֵּי דְּרָגוֹת אֵלּוּ הוּא: הַדְּרָגָה שֶׁל "חֲמִישִׁים שְׁעָרִים" כְּפִי שֶׁהֵם בְּכִיּוּוּן שֶׁל הַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה, כֵּיוָן שֶׁמַּהוּתָהּ הִיא יְרִידָה לְמַטָּה, הֲרֵי שֶׁהַ"מַטָּה" תּוֹפֵס אֵיזֶשֶׁהוּ מָקוֹם לְגַבֵּי דַּרְגָּה זוֹ. וְלָכֵן, אַף כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ מֵאוֹר זֶה גַּם שֶׁמֵּעַל הַטֶּבַע, יֵשׁ צוֹרֶךְ שֶׁתִּהְיֶה לַגַּם אֲחִיזָה כָּלְשֶׁהִי בַּטֶּבַע. לְעוּמַת זֹאת, הַדַּרְגָּה שֶׁל "מֵאָה שְׁעָרִים" כְּפִי שֶׁהֵם בְּכִיּוּוּן שֶׁל הַעֲלָאָה, אֵינָהּ קְשׁוּרָה לְמִגְבְּלוֹת הָעוֹלָם, אֶלָּא לְהֵיפֶךְ: תַּכְלִית הַ"הַעֲלָאָה" הִיא לְהִתְרוֹמֵם וְלָצֵאת מִן הָעוֹלָם. וּלְפִיכָךְ, הַנִּיסִים מִדַּרְגָּה זוֹ הֵם בְּאוֹפָן שֶׁל שִׁידּוּד הַטֶּבַע.

וְזֶהוּ הַהֶסְבֵּר שֶׁל שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים שֶׁל רַשִׁ"י לְ"מֵאָה שְׁעָרִים" בְּפְנִימִיּוּתָם:

מִצַּד חֲמִישִׁים הַשְּׁעָרִים (מִתּוֹךְ "מֵאָה שְׁעָרִים") שֶׁבְּכִיּוּוּן שֶׁל הַמִּשְׁכָּה, יֵשׁ לְבָאֵר שֶׁהַבְּרָכָה שָׁרְתָה בְּעֵת צְמִיחַת הַתְּבוּאָה – בְּמִגְבְּלוֹת הַטֶּבַע. וְאִילּוּ מִצַּד חֲמִישִׁים הַשְּׁעָרִים בַּדַּרְגָּה הַשֵּׁנִיָּה - יוֹצֵא, שֶׁהַבְּרָכָה שָׁרְתָה לְאַחַר הַצְּמִיחָה וּלְאַחַר הַמְּדִידָה הַמְדוּיֶּקֶת שֶׁל הַתְּבוּאָה, כִּי הַנִּיסִים הַנּוֹבְעִים מִדַּרְגָּה זוֹ, הֵם בְּאוֹפָן שֶׁל שִׁידּוּד הַטֶּבַע.

וְדַרְגָּה זוֹ שֶׁל הַעֲלָאָה הוּשְׂגָה עַל־יְדֵי שֶׁיִּצְחָק מָדַד אֶת הַתְּבוּאָה לְצוֹרֶךְ מַעֲשֵׂר, כִּי גַּם תַּכְלִית הַמַּעֲשֵׂר הִיא הַעֲלָאָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, וְלָכֵן גַּם הָאוֹר הַנּוֹבֵעַ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה זוֹ הָיָה בְּכִיּוּוּן שֶׁל הַעֲלָאָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ תולדות תשכ"ז)

בְּדִבְרֵי רַשִׁ"י "אוֹמֶד זֶה לְמַעֲשְׂרוֹת הָיָה" יֵשׁ עִנְיָן נוֹסָף: כֵּיוָן שֶׁמִּצְוַת מַעֲשֵׂר נִקְבָּעָה בְּאוֹפָן שֶׁהֲלָכָה דּוֹרֶשֶׁת לִמְדּוֹד אֶת הַתְּבוּאָה, וַעֲשִׂירִית מִמֶּנָּה הִיא הַמַּעֲשֵׂר – יוֹצֵא, שֶׁעָצָם הָ"אוֹמֶד" הוּא מְצִיאוּת שֶׁל תּוֹרָה, מְדִידָה שֶׁל תּוֹרָה: הַתּוֹרָה פּוֹסֶקֶת וְקוֹבַעַת שֶׁכַּמּוּת הַתְּבוּאָה הִיא כָּךְ וְכָךְ. וּבְכָל זֹאת, הַתְּבוּאָה "יָצְאָה" מֵאוֹמֶד זֶה וְהִכְפִּילָה אֶת עַצְמָהּ פִּי מֵאָה. אֲפִילּוּ הַמְּדִידָה שֶׁל הַתּוֹרָה הִתְבַּטְּלָה.

מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה: כַּאֲשֶׁר מְדוּבָּר עַל מְדִידָה שֶׁל הַמְּצִיאוּת, אָפְשָׁר לְהָבִין זֹאת. אַךְ כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁיָּחוּל שִׁינּוּי בַּמְּדִידָה הַנִּקְבַּעַת לְפִי 'תּוֹרַת אֱמֶת'? עַל־כָּךְ אוֹמֵר רַשִׁ"י "וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ": "רַב" הוּא גָּדוֹל, בַּעַל הַבַּיִת (=אָדוֹן). וְזוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת שֶׁל "וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ", שֶׁאָמְרוּ זֹאת גְּדוֹלִים, אֲדוֹנִים עַל הַכֹּל, שֶׁהֵם יְכוֹלִים לְשַׁנּוֹת גַּם מְדִידָה שֶׁל תּוֹרָה. כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי לוֹמֵד תּוֹרָה בְּאוֹפָן שֶׁהַתּוֹרָה מִתְאַחֶדֶת עִמּוֹ וְנַעֲשֵׂית "תּוֹרָתוֹ" שֶׁלּוֹ, אֲשֶׁר כַּמּוּבָן, גַּם לְפִי פְּשׁוּטוֹ, רַק אָז הוּא יָכוֹל לִהְיוֹת לְאֶחָד מֵ"רַבּוֹתֵינוּ", לִהְיוֹת 'בַּעַל הַבַּיִת' עַל הַתּוֹרָה, כִּבְיָכוֹל, וְעָלָיו אָמְרוּ חֲזַ"ל "מָאן מַלְכֵי? – רַבָּנָן", שֶׁרַבָּנָן הֵם הָאֲדוֹנִים וְהַמְּלָכִים, וּכְפִי פְּסִיקָתָם, כָּךְ הִיא הַמְּצִיאוּת.

כְּמַאֲמַר חֲזַ"ל עַל הַפָּסוּק "לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל", אֲפִילּוּ כַּאֲשֶׁר רַבָּנָן "אוֹמְרִים לְךָ עַל יָמִין שֶׁהוּא שְׂמֹאל וְעַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין". כְּלוֹמַר, אֲפִילּוּ עִנְיָן אֲשֶׁר 'תּוֹרַת אֱמֶת' מַגְדִּירָה שֶׁהוּא שְׂמֹאל, וַחֲזַ"ל אוֹמְרִים עַל־כָּךְ שֶׁהוּא יָמִין, פּוֹסֶקֶת הַתּוֹרָה עַצְמָהּ: "לֹא תָסוּר..." – יֵשׁ לִשְׁמוֹעַ לָהֶם.

וְיֵשׁ לוֹמַר, יוֹתֵר מִכָּךְ, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁחֲכָמִים אוֹמְרִים עַל שְׂמֹאל שֶׁהוּא יָמִין – הוּא נַעֲשֶׂה יָמִין. כַּאֲשֶׁר הַתּוֹרָה, 'תּוֹרַת אֱמֶת', פּוֹסֶקֶת "לֹא תָסוּר", אֵין הַכַּוָּנָה לוֹמַר שֶׁהַדָּבָר עַצְמוֹ אָכֵן נִשְׁאָר "שְׂמֹאל" וּבְכָל זֹאת צִיּוְתָה הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעֲשֶׂה יִנְהֲגוּ לְהֵיפֶךְ, כִּי חֲכָמִים אוֹמְרִים שֶׁזֶּהוּ "יָמִין", שֶׁהֲרֵי בָּאֱמֶת לֹא יִתָּכֵן שֶׁ'תּוֹרַת אֱמֶת' תְּצַוֶּה לִפְעוֹל בְּנִיגּוּד לָאֱמֶת, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא, שֶׁלַּמְּרוֹת שֶׁדָּבָר זֶה מוּגְדָּר מִצַּד 'תּוֹרַת אֱמֶת'

"שְׁמוֹאל", הֲרֵי הַתּוֹרָה עַצְמָהּ הֶעֱנִיקָה לְרִבְקָן אֶת הַכֹּחַ לְשַׁנּוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי פִּסְקָם, יִשְׁתַּנֶּה הַדָּבָר שֶׁהָיָה, לִפְנֵי פִּסְקָם, שְׁמוֹאל, לִהְיוֹת בָּאֱמֶת "יָמִין".

בְּדוֹמֶה לַנֶּאֱמַר בַּתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי עַל הַפָּסוּק "לָאֵ־ל גּוֹמֵר עָלָי", שֶׁעַל־יְדֵי פְּסַק־דִּין שֶׁל בֵּית־דִּין בְּעִנְיַן קִידּוּשׁ הַחוֹדֶשׁ וְעִיבּוּר הַשָּׁנָה מִשְׁתַּנִּים הַטֶּבַע וְהַמְּצִיאוּת, וַהֲרֵי יִתְּכֵן שֶׁפְּסַק הַדִּין יִקְבַּע גַּם עַל־יְדֵי בִּיטּוּל הָעֵדוּת שֶׁנִּתְקַבְּלָה לִפְנֵי כֵן, וַאֲשֶׁר לְפִיהָ נִפְסַק אַחֶרֶת (מְצִיאוּת שֶׁל תּוֹרָה) וְכַדּוֹמֶה.

זֶהוּ הַהֶסְבֵּר לְדִבְרֵי הַגְּמָרָא "כַּמָּה טִפְּשָׁאֵי שְׁאָר אִינְשֵׁי דְּקָיְימִי מִקַּמֵּי (=אֲשֶׁר קָמִים לִפְנֵי) סֵפֶר תּוֹרָה, וְלֹא קָיְימִי מִקַּמֵּי גְּבָרָא רַבָּה (=וְאֵינָם קָמִים לִפְנֵי אָדָם חָשׁוּב), דְּאִילּוּ בְּסֵפֶר־תּוֹרָה כְּתִיב אַרְבָּעִים, וְאָתוּ רַבָּנָן בְּצִרּוּ חֲדָא (=וּבָאוּ חֲכָמִים וְהִפְחִיתוּ אֶחָד)" – שֶׁחֲכָמִים הֵם בַּעֲלֵי הַבַּיִת עַל הַתּוֹרָה. הַתּוֹרָה הֶעֱנִיקָה לָהֶם כֹּחַ לְבַטֵּל, כִּבְיָכוֹל, אֶת הַמִּדִּידוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה.

וּכְשֵׁם שֶׁאוֹמֶרֶת זֹאת הַגְּמָרָא שֶׁם לְגַבֵּי הָעִנְיָן שֶׁל "סוּר מֵרָע", שֶׁבְּכוֹחָם שֶׁל חֲכָמִים לְהַפְחִית אֶת הַיִּסּוּרִים, אֶת הַמַּכָּה הָאַרְבָּעִים, שֶׁל יְהוּדִי, אֲפִילּוּ יִסּוּרִים הַכְּתוּבִים בַּתּוֹרָה, כָּךְ גַּם לְגַבֵּי "וַעֲשֵׂה טוֹב", שֶׁבְּכוֹחָם שֶׁל "רַבּוֹתֵינוּ" לְעוֹרֵר הַשִּׁפְעָה מִלְּמַעְלָה בְּכַמּוּת עֲצוּמָה וּלְבַטֵּל אֶת כָּל הַמִּדִּידוֹת, אֲפִילּוּ אֶת מִדִּידַת הַתּוֹרָה בִּבְרָכָה – שֶׁיַּגִּיעַ רַב טוּב בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי, וּבְכוּלָּם – רְוִיחֵי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 123)

שֶׁהָאָרֶץ קָשָׁה וְהַשָּׁנָה קָשָׁה (רש"י כו, יב)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, מֵאַחַר שֶׁכְּבָר פֵּרֵשׁ אֶת הַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁל הָאָרֶץ ("אֵינָהּ חֲשׁוּבָה") וְהַשָּׁנָה ("אֵינָהּ כְּתִקּוּנָהּ") כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, לְשֵׁם מַה חוֹזֵר וּמְפָרֵשׁ אֶת שְׁנֵיהֶם יַחַד. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֶקְשָׁה לוֹ כֶּפֶל לְשׁוֹן הַכָּתוּב: בָּאָרֶץ **הַהִיא** .. בַּשָּׁנָה **הַהִיא** (וְלֹא בָּאָרֶץ וּבַשָּׁנָה הַהִיא). וּמִתָּרֵץ, שֶׁבָּא לְלַמֵּדֵנוּ שֶׁשְּׁנֵי הַחֶסְרוֹנוֹת הִשְׁפִּיעוּ לְרָעָה זֶה עַל זֶה. כְּלוֹמַר: הַחִסָּרוֹן שֶׁל הַשָּׁנָה הִשְׁפִּיעַ לְרָעָה גַּם עַל הָאָרֶץ, שֶׁהָפְכָה מִ"אֵינָהּ חֲשׁוּבָה" סְתָם, לְ"קָשָׁה" מַמָּשׁ; וְהַחִסָּרוֹן שֶׁל הָאָרֶץ הִשְׁפִּיעַ לְרָעָה גַּם עַל הַשָּׁנָה, שֶׁהָפְכָה מִ"אֵינָהּ כְּתִקּוּנָהּ" סְתָם, לְ"קָשָׁה" מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'לקוטי שיחות' חלק ה עמ' 47 – מתוך 'לקראת שבת')

מַדּוּעַ "חַס־וְשָׁלוֹם" לוֹמַר שֶׁיִּצְחָק זָרַע דָּגָן?

עַל הַפָּסוּק "וַיִּזְרַע יִצְחָק" (כו, יב) אִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (רפל"ג) "וְכִי יִצְחָק זָרַע דָּגָן חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא לָקַח אֶת כָּל מַעֲשֵׂר מָמוֹנוֹ וְזָרַע צְדָקָה לַעֲנִיִּים".

וְלִכְאוֹרָה תָּמוּהַּ, מַהוּ גּוֹדֶל הַפֶּלֶא בָּזֶה שֶׁיִּצְחָק זָרַע דָּגָן, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁאוֹמְרִים עַל זֶה "חַס־וְשָׁלוֹם"?

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתַּנְיָא (פכ"ג) עַל הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁ"הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁכָּל אֵיבְרֵיהֶם הָיוּ קְדוֹשִׁים וּמוּבְדָּלִים מֵעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה . . כָּל יְמֵיהֶם".

וּבְסֵפֶר 'תּוֹרַת חַיִּים' (לכ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע) מְבָאֵר שֶׁמִּטַּעַם זֶה הָיוּ הָאָבוֹת רוֹעֵי צֹאן דַּוְקָא, כִּי "אֵין בְּעֵסֶק זֶה שֶׁמִּדִּידָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְבָרְכֵהוּ ה', לְאַחֲרֵי וַיִּמְצָא גוֹ' מֵאָה שְׁעָרִים, מַשְׁמַע שֶׁוַּיְבָרְכֵהוּ ה' הוּא עִנְיָן נוֹסָף עַל זֶה שֶׁמָּצָא מֵאָה שְׁעָרִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

◆ יום שלישי כ"ז מרחשון ◆

(יג) **וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד:**

יג וּרְבָא גַּבְרָא וַאֲזַל אֲזִיל (נ"י סָגֵי) וְרָבֵי עַד דִּי רְבָא לַחֲדָא:

רש"י◄ **כִּי־גָדַל מְאֹד** • שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: זֶבֶל פִּרְדוֹתָיו שֶׁל יִצְחָק, וְלֹא כַּסְפּוֹ וּזְהָבוֹ שֶׁל אֲבִימֶלֶךְ (ב"ר)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

שֶׁעַל־יְדֵי וַיִּזְרַע יִצְחָק גוֹ' נַעֲשָׂה הַגְּדָלָה בְּיִצְחָק עַצְמוֹ, וַיִּגְדַּל הָאִישׁ גוֹ'.

וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי גָדַל מְאֹד, שֶׁאוֹמֵר כָּאן הַלָּשׁוֹן "גָּדַל" ג' פְּעָמִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁג' הַגְּדִילוֹת הֵם כְּנֶגֶד ג' הָעִנְיָנִים "וַיִּזְרַע" "וַיִּמְצָא" "וַיְבָרְכֵהוּ". "וַיִּגְדַּל הָאִישׁ", הִיא הַהַמְשָׁכָה שֶׁלְּפִי עֵרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא (וַיִּזְרַע), שֶׁבִּכְלָלוּת הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר הַ"מְמַלֵּא". "וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל", הִיא הַהַמְשָׁכָה שֶׁלֹּא לְפִי עֵרֶךְ הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא (וַיִּמְצָא),

שֶׁבִּכְלָלוּת הוּא הַמְשָׁכַת אוֹר הַ"סּוֹבֵב". וְלָכֵן נֶאֱמַר "הָלוֹךְ וְגָדֵל", דְּעִנְיַן הַהֲלִיכָה הִיא בָּאוֹר הַ"סּוֹבֵב" שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. "גָּדֵל מְאֹד", הִיא הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם שֶׁאֵין אִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא מַגַּעַת לְשָׁם (וְיִבָּרֵכֵהוּ ה'), דְּבִכְלָלוּת הוּא הַמְשָׁכַת הָעַצְמוּת. וְלָכֵן נֶאֱמַר "גָּדֵל מְאֹד", דַּאֲמִיתִּית עִנְיַן הַבְּלִי־גְּבוּל (מְאֹד) הוּא בְּעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(יד) וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:

יד וַהֲוָה לֵהּ גֵּיתֵי עָנָא וְגֵיתֵי תּוֹרִין וּפָלְחָנָא (נ"י וַעֲבוּדָה) סַגְיָא וְקַנְּיאוּ בֵּהּ פְּלִשְׁתָּאֵי:

רש"י◄ **וַעֲבֻדָּה רַבָּה** • פְּעֻלָּה רַבָּה, בִּלְשׁוֹן לַעַ"ז אוברוינ"א, "עֲבוֹדָה" מַשְׁמַע עֲבוֹדָה אַחַת, "עֲבֻדָּה" מַשְׁמַע פְּעֻלָּה רַבָּה.

(טו) וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְּאוּם עָפָר:

טו וְכָל בֵּירִין דִּי חָפְרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי טַמּוּנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי וּמְלָאנוּן עַפְרָא:

רש"י◄ **סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים** • מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: 'תַּקָּלָה הֵם לָנוּ, מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת הַבָּאוֹת עָלֵינוּ'. 'טַמּוּנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי' לְשׁוֹן סְתִימָה, וּבִלְשׁוֹן הַתַּלְמוּד: מְטַמְטֵם אֶת הַלֵּב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שבת פרשת לך־לך, ח' מר־חשון ה'תשמ"ה)

מְבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת שֶׁהָעִנְיָן דְּ"פְּלִשְׁתִּים" יָכוֹל לְהִשְׁתַּלְשֵׁל מֵהָעִנְיָן דְּ"פְּלִשְׁתִּים" דִּקְדוּשָׁה, וְזֹאת - לַמְּרוֹת שֶׁפְּלִשְׁתִּים דִּקְדוּשָׁה הִיא בְּחִינָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, "הִתְגַּלּוּת הַשִּׂמְחָה בִּדְבֵיקוּת ה' בְּפִילוּשׁ וּבְגָלוּי וּבְהִתְרַחֲבוּת לְאֵין קֵץ", בְּאוֹפֶן דְּ"וְאָתְהַלְּכָה בָּרְחָבָה", אַף־עַל־פִּי־כֵן בְּהֶעְדֵּר הַזְּהִירוּת כוּ' יָכוֹל לָבוֹא מִזֶּה שִׂמְחָה שֶׁל הוֹלְלוּת, בְּחִינַת פְּלִשְׁתִּים דְּ'לְעוּמַת־זֶה'. וְלָכֵן מָצִינוּ שֶׁהַבְּאֵרוֹת שֶׁחָפַר אַבְרָהָם, סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם, הַיְינוּ, שֶׁבְּהִסְתַּלְּקוּת הָאַהֲבָה דִּקְדוּשָׁה (בְּחִינַת אַבְרָהָם), יָכוֹל לִהְיוֹת יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים - בְּחִינַת הוֹלְלוּת וְשִׂמְחָה דִּקְלִיפָּה, וְהָעֵצָה לְזֶה - הַחֲפִירָה דְּיִצְחָק, מִדַּת הַיִּרְאָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שׁוֹלְלִים אֶת יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים כוּ'.

(טז) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד:

טז וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אֲזֵל מֵעִמָּנָא אֲרֵי תְקֵפְתָּא מִנָּנָא לַחְדָּא:

(יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם:

יז וַאֲזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְּנַחֲלָא דִּגְרָר וִיתֵב תַּמָּן:

רש"י◄ **בְּנַחַל־גְּרָר** • רָחוֹק מִן הָעִיר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יד) וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה. אִתּוֹנוֹת וּגְמַלִּים וַחֲמוֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת. וְיִזְכִּיר הַכָּתוּב זֶה וְלֹא יַזְכִּיר כֶּסֶף וְזָהָב כַּאֲשֶׁר נֶאֱמַר בְּאַבְרָהָם (לעיל י"ג ב'), בַּעֲבוּר כִּי גְּדֻלָּתוֹ אֲשֶׁר נִתְגַּדֵּל בָּהּ בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים בְּמִקְנֶה וּבַעֲבֻדָּה הָיְתָה, **וַיְקַנְּאוּ אוֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים** בָּעִנְיָן הַהוּא. וְזֶה טַעַם **כִּי עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד.** אָמַר לוֹ גַּם לִי שֶׁאֲנִי הַמֶּלֶךְ אֵין בְּבֵיתִי מִקְנֶה וַעֲבֻדָּה כָּמוֹךָ, וְחֶרְפָּה הִיא לָנוּ לִהְיוֹת בֵּיתְךָ גָּדוֹל מִבֵּית הַמֶּלֶךְ: תורה טו

(יז) בְּנַחַל גְּרָר. רָחוֹק מִן הָעִיר, וַיֵּשֶׁב

וַיַּחְפֹּר אֶת בְּאֵרוֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וּפְלִשְׁתִּים סִתְּמוּם קֹדֶם שֶׁנָּסַע יִצְחָק מִגְּרָר חָזַר וְחָפָרָן. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְנִרְאֶה מִדְּבָרָיו שֶׁהֵם הַבְּאֵרוֹת הַנִּזְכָּרִים כָּאן, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (בְּפָסוּק ט"ו) **סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְּאוּם עָפָר.**

וְזֶה אֵינֶנּוּ כֵּן, כִּי הֵיאַךְ יִתְּנוּ לוֹ הֵם רְשׁוּת וְהֵם אָמְרוּ "תַּקָּלָה לָנוּ מִפְּנֵי הַגְּיָסוֹת". אֲבָל הֵם אֲחֵרִים בְּמָקוֹם אַחֵר, כִּי נַחַל גְּרָר שֵׁם מָקוֹם, אוֹ שֶׁהַנַּחַל נִמְשָׁךְ מִגְּרָר אֶל אֶרֶץ אַחֶרֶת. וְכַאֲשֶׁר קִנְּאוּ בּוֹ פְּלִשְׁתִּים, הֵם הַשָּׂרִים אֲשֶׁר בִּגְרָר מְדִינַת הַמֶּלֶךְ, סָתְמוּ הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר לוֹ מִירֻשַּׁת אָבִיו בִּגְבוּל עִיר גְּרָר, וְהַמֶּלֶךְ שִׁלְּחוֹ מֵעִיר מוֹשַׁב כִּסְאוֹ וְהָלַךְ לוֹ לְעִיר אַחֶרֶת, וְאוּלַי אֵינֶנָּה מַמְלְכוּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, וְשָׁם בְּאֵרוֹת אֲחֵרִים שֶׁחָפַר אַבְרָהָם שֶׁגֵּר בַּמָּקוֹם הַהוּא יָמִים רַבִּים. וּפְלִשְׁתִּים יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר מֵת אַבְרָהָם, וְיִצְחָק לֹא יָשַׁב שָׁם, סְתָמוּם, וְלֹא לִשְׁנֹאתוֹ, רַק בִּימֵי אַבְרָהָם לֹא רָצוּ לְסָתְמָם מִפְּנֵי כְּבוֹדוֹ, כִּי אָמְרוּ אוּלַי יָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ, וְלָכֵן שָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אוֹתָם בַּנַּחַל, וְרוֹעֵי נַחַל גְּרָר רָבוּ עִמּוֹ לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם:

וְהַטַּעַם לֵאמֹר, הִנֵּה הַבְּאֵר בַּנַּחַל וּמֵימֵי הַנַּחַל הֵם אֲשֶׁר יִמְצוּ שָׁם, וּמִתַּמְצִיתָם יִמָּלֵא הַבּוֹר, וְהַנַּחַל יִתְמַעֵט בָּהֶם, וְהִנֵּה הֵם שֶׁלָּנוּ. וְעַל כֵּן הִזְכִּיר הַכָּתוּב **וַיִּמְצְאוּ שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים,**

(יח) **וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו:**

יח וְתָב יִצְחָק וְחָפַר יָת בֵּירֵי דְמַיָּא דִּי חַפָּרוּ בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי וְטַמּוּנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהֵן שְׁמָהָן כִּשְׁמָהָן דִּי הֲוָה קָרֵי לְהֵן אֲבוּהִי:

רש"י ◄ **וַיָּשָׁב וַיַּחְפֹּר** • אֶת הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וּפְלִשְׁתִּים סִתְּמוּם, וְקֹדֶם שֶׁנָּסַע יִצְחָק מִגְּרָר חָזַר וַחֲפָרָן.

(יט) **וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:**

יט וַחֲפָרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּנַחְלָא וְאַשְׁכְּחוּ תַמָּן בֵּירָא דְמַיִין נָבְעִין:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש"פ תולדות, מבה"ח כסלו ה'תשכ"ז)

עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק - שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת עִנְיַן הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה - הִתְבַּטְּאָה בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת, שֶׁעִנְיָנָהּ הוּא הֶסְרַת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר כוּ', וּמַה גַּם שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַבְּאֵר הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּבְיַעַת הַמַּיִם הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה.

וְזֶהוּ עִנְיַן "מַעֲשֵׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים" - שֶׁעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק בַּחֲפִירַת הַבְּאֵרוֹת מְהַוָּה נְתִינַת כֹּחַ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִטְעַן שֶׁאֵין בְּיָכְלָתוֹ לְהַגִּיעַ לְאוֹר הַנְּשָׁמָה, בָּהּ בְּשָׁעָה שֶׁהִיא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר מִצַּד הִתְלַבְּשׁוּתָהּ בְּגוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית שֶׁמְּכַסִּים וּמַעֲלִימִים עַל אוֹר הַנְּשָׁמָה, כִּי יִצְחָק פָּתַח וְסִלֵּל כְּבָר אֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁל הֶסְרַת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר עַל־יְדֵי חֲפִירַת הַבְּאֵרוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה נָתַן גַּם לָנוּ אֶת הַכֹּחַ לְהָסִיר אֶת הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים עַל אֱלֹקוּת, וּכְדִבְרֵי הַמִּשְׁנָה בְּמַסֶּכֶת עֵדֻיּוֹת: "הָאָב זוֹכֶה לְבֵן כוּ'" (בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים), וּכְמוֹ־כֵן מוֹרִישִׁים הָ'אָבוֹת' אֶת כָּל עִנְיָנֵיהֶם לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתַב רַבֵּינוּ הַזָּקֵן בַּ'תַּנְיָא' בְּנוֹגֵעַ לְמֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁ"אֶפֶס קָצֵהוּ וְשֶׁמֶץ מָנָהוּ" שַׁיָּךְ גַּם לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיָנֵי הָ'אָבוֹת' (אַף־עַל־גַּב שֶׁרַבֵּינוּ הַזָּקֵן מְדַבֵּר אוֹדוֹת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁהוּא מִ"שִׁבְעָה רוֹעִים", וַהֲרֵי אֵין זֶה עִנְיָנָם שֶׁל הָ'אָבוֹת').

וְנוֹסָף עַל הַ'נְּתִינַת כֹּחַ' - הֲרֵי זֶה מְהַוֶּה גַּם הוֹרָאָה:

כְּשֵׁם שֶׁיִּצְחָק שָׁלַח אֶת עֲבָדָיו לַחְפּוֹר בְּאֵרוֹת - כָּךְ צָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִשְׁלוֹחַ אֶת "עֲבָדָיו", כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ, הַכֹּחַ שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ וְקַבָּלַת עוֹל, וּלְהָסִיר עַל־יָדָם אֶת כָּל הַהֶעְלֵמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים שֶׁל הַגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית.

וּכְשֵׁם שֶׁאֵצֶל יִצְחָק הָיָה תְּחִילָה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל מְרִיבָה, "וַיָּרִיבוּ גוֹ'", אֲבָל לְבַסּוֹף נַעֲשָׂה מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁ"לֹא רָבוּ עָלֶיהָ", וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁסִּיְּעוּ לוֹ, וְכָרְתוּ עִמּוֹ בְּרִית, בְּאָמְרָם "אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ ה'" - כָּךְ גַּם אֵצֶל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁבִּתְחִילָה יֵשׁ לוֹ מְנַגְּדִים, הִנֵּה לְבַסּוֹף מִתְהַפְּכִים גַּם הֵם וּמְסַיְּעִים לוֹ.

(כ) **וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:**

כ וּנְצוֹ רַעְוָתָא דִּגְרָר עִם רַעְוָתָא דְּיִצְחָק לְמֵימַר דִּי לָנָא מַיָּא וּקְרָא שְׁמָא דְּבֵירָא עִסְקָא אֲרֵי אִתְעַסִּיקוּ עִמֵּהּ:

רש"י ◄ **עֵשֶׂק** • עִרְעוּר. **כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ** • נִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ עָלֶיהָ בִּמְרִיבָה וְעִרְעוּר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לֵאמֹר כִּי הָיָה מָקוֹר נוֹבֵעַ מַיִם חַיִּים, אֵין מֵימָיו מִן הַנַּחַל, כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ מְרִיבָיו: תורה יח

(כ) וַיִּקְרָא שֵׁם הַבְּאֵר עֵשֶׂק. יְסֹפֵר הַכָּתוּב וְיַאֲרִיךְ בְּעִנְיַן הַבְּאֵרוֹת, וְאֵין בְּפִשּׁוּטֵי הַסִּפּוּר תּוֹעֶלֶת וְלֹא כָּבוֹד גָּדוֹל לְיִצְחָק, וְהוּא וְאָבִיו עָשׂוּ אוֹתָהּ בְּשָׁוֶה, אֲבָל יֵשׁ בַּדָּבָר עִנְיָן נִסְתָּר בְּתוֹכוֹ, כִּי בָּא לְהוֹדִיעַ דְּבַר עָתִיד. כִּי "בְּאֵר מַיִם חַיִּים" יִרְמֹז לְבֵית אֱלֹהִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ בָּנָיו שֶׁל יִצְחָק, וְלָכֵן הִזְכִּיר בְּאֵר מַיִם חַיִּים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (יִרְמְיָה י"ז י"ג) מְקוֹר מַיִם חַיִּים אֶת ה'. וְקָרָא הָרִאשׁוֹן עֵשֶׂק, יִרְמֹז לַבַּיִת הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הִתְעַשְּׂקוּ עִמָּנוּ וְעָשׂוּ אוֹתָנוּ כַּמָּה מַחֲלוֹקוֹת וְכַמָּה מִלְחָמוֹת עַד שֶׁהֶחֱרִיבוּהוּ:

וְהַשֵּׁנִי קָרָא שְׁמָהּ **שִׂטְנָה,** שֵׁם קָשֶׁה מִן הָרִאשׁוֹן, וְהוּא הַבַּיִת הַשֵּׁנִי שֶׁקָּרָא אוֹתוֹ כִּשְׁמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ (עֶזְרָא ד' ר') וּבְמַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּתְחִלַּת מַלְכוּתוֹ כָּתְבוּ שִׂטְנָה עַל יֹשְׁבֵי יְהוּדָה וּירוּשָׁלָם, וְכָל יָמָיו הָיוּ לָנוּ לְשִׂטְנָה עַד שֶׁהֶחֱרִיבוּהוּ וְגָלוּ מִמֶּנּוּ גָּלוּת רָעָה.

וְהַשְּׁלִישִׁי קָרָא שְׁמָהּ **רְחוֹבוֹת,** הוּא הַבַּיִת הָעָתִיד שֶׁיִּבָּנֶה בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ וְהוּא יַעֲשֶׂה בְּלֹא רִיב וּמַצָּה, וְהָאֵל יַרְחִיב אֶת גְּבוּלֵנוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י"ט ח') וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וְגוֹ' שֶׁהוּא

(כא) **וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃**

כא **וַחֲפָרוּ בֵּירָא אָחֳרִי וּנְצוֹ אַף עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ שִׂטְנָה׃**

רש"י◄ **שִׂטְנָה** • נושמנ"ט בְּלַעַ"ז.

(כב) **וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ׃**

כב **וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן וַחֲפַר בֵּירָא אָחֳרִי וְלָא נְצוֹ עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ רְחֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי כְעַן אַפְתִּי יְיָ לָנָא וְנִיפּוּשׁ** (נ"א **וַיַּפְשַׁנְנָא**) **בְּאַרְעָא׃**

רש"י◄ **וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ** • כְּתַרְגּוּמוֹ: **וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך י עמ' 73)

וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא (רש"י כו, כב)

אֶת הַפֵּרוּשׁ שֶׁל תֵּבַת "וְנִיפּוּשׁ" כְּבָר כָּתַב רַשִׁ"י לְעֵיל (בְּרֵאשִׁית ב, יא) שֶׁהוּא לְשׁוֹן רִבּוּי וּגְדֻלָּה: "וְעַל שֵׁם שֶׁמִּימָיו מִתְּבָרְכִין נִקְרָא פִּישׁוֹן". וְאַף כָּאן, הַכַּוָּנָה הִיא שֶׁיִּצְחָק יִתְרַבֶּה וְיִתְגַּדֵּל (כַּכָּתוּב לְעֵיל "וַיִּגְדַּל הָאִישׁ"). וְאֵין לְפָרֵשׁ "וּפָרִינוּ" לְשׁוֹן הוֹלֶדֶת וְלָדוֹת, שֶׁהֲרֵי לֹא הָיוּ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה רַק שְׁנֵי בָּנִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך י פרשת תולדות)

"יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה" שֶׁבְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י זֶה: רַשִׁ"י מַעְתִּיק לְשׁוֹן הַתַּרְגּוּם "**וְנִיפּוּשׁ** בְּאַרְעָא" - הַיְינוּ שֶׁבַּפָּסוּק יֶשְׁנָם בּ' עִנְיָנִים: א) "כִּי עַתָּה הִרְחִיב **ה'** לָנוּ" - הוּא עִנְיָן הַבָּא **מִלְּמַעְלָה**. ב) "**וְנִיפּוּשׁ** בְּאַרְעָא" - הוּא עִנְיָן עֲבוֹדַת **הָאָדָם**. וּמְרַמֵּז רַשִׁ"י שֶׁהַתַּכְלִית שֶׁל "הִרְחִיב **ה'** לָנוּ" הִיא - "**וְנִיפּוּשׁ** בְּאַרְעָא", שֶׁהָאָדָם **יַעֲבוֹד**, תַּכְלִית כַּוָּנַת בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְהָאָדָם עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה ("הִרְחִיב ה'") הִיא שֶׁהָאָדָם יִתְיַגֵּעַ וְיַעֲבוֹד בָּזֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "אָדָם לְעָמָל יוּלַּד". וְאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה הוּא: "**וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא**", שֶׁהָאָדָם יַעֲבוֹד עִם **הָעוֹלָם** וְעִנְיָנָיו עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְדַרְגָּה שֶׁהָאָדָם כִּבְיָכוֹל **מוֹסִיף** ("וְנִיפּוּשׁ") עַל הַבְּרִיאָה כְּפִי שֶׁהִיא נִבְרֵאָה עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה - הַיְינוּ שֶׁמְּגַלֶּה אֱלֹקוּת (עַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת) גַּם בְּמָקוֹם כָּזֶה שֶׁמִּצַּד הַבְּרִיאָה אֵין אֱלֹקוּת בְּגִילוּי שָׁם, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל "נַעֲשָׂה **שׁוּתָּף** לְהַקָּבָּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית" [וַיִּתְרָה מִזֶּה, אָמְרוּ חֲזַ"ל "מַה הַקָּבָּ"ה בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת, אַף אֲבִיכֶם בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת"].

אָמְנָם יֵשׁ מָקוֹם לִטְעוֹן: אֵיךְ אֶפְשָׁרִי הַדָּבָר? מִכֵּיוָן **שֶׁהַקָּבָּ"ה** בָּרָא אֶת הָעוֹלָם, וְהוּא בְּרָאוֹ בְּהַגְבָּלוֹת אֵלּוּ, אֵיךְ יָכוֹל בֶּן־אָדָם אוֹ מַלְאָךְ - נִבְרָא - לְהוֹסִיף בָּזֶה?

הִנֵּה גַּם זֶה מְרוּמָז תְּחִלָּה בַּכָּתוּב: "כִּי עַתָּה **הִרְחִיב ה' לָנוּ**", הַיְינוּ שֶׁגַּם הַכֹּחַ עַל זֶה שֶׁיּוּכַל **הָאָדָם** ("לָנוּ") **לְהַרְחִיב** וּלְהוֹסִיף בַּבְּרִיאָה, בָּא **מֵהַקָּבָּ"ה**, שֶׁהִרְחִיב וְנָתַן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מִמִּדִּידוֹת וְהַגְבָּלוֹת, וְלָכֵן בִּיכָלְתָּם (וּבְמֵילָא - תַּפְקִידָם) לְבַטֵּל הַגְּבָלוֹת הָעוֹלָם וּלְהַרְחִיבוֹ בְּרוּחָנִיּוּת, וּבְמֵילָא גַּם בְּגַשְׁמִיּוּת - כִּי עַל־יְדֵי־זֶה מוֹסִיפִים בְּרָכָה "וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ" גו', וְאֶרֶץ הַקּוֹדֶשׁ הִיא כִּצְבִי שֶׁהַמָּקוֹם **הַגַּשְׁמִי** מִתְפַּשֵּׁט כוּ' עַד שֶׁ"וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא".

ה. וְהִנֵּה עִנְיָן זֶה מְרוּמָז גַּם בְּמַה שֶׁכָּתוּב "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ" - שֶׁגַּם כָּאן יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים: א) "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" - הוּא עִנְיָן הַבָּא **מִלְּמַעְלָה**. ב) "הַרְחֶב פִּיךָ (וַאֲמַלְאֵהוּ)" - **הָאָדָם** צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת - **לְהַרְחִיב** אֶת הַפֶּה יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהוּא מְצַד הַבְּרִיאָה (וְכַנַּ"ל שֶׁהָאָדָם צָרִיךְ **לְהוֹסִיף** וּלְהַרְחִיב אֶת הַבְּרִיאָה).

וְגַם בָּזֶה צָרִיךְ לְהָבִין: מִכֵּיוָן **שֶׁהַקָּבָּ"ה** בָּרָא אֶת הַפֶּה בְּאוֹפֶן מְסוּיָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם וְגוֹ' הֲלֹא אָנֹכִי ה'" - אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁבֶּן־אָדָם **יַרְחִיב** אֶת הַפֶּה?

עַל זֶה בָּא הַתִּירוּץ בִּ(תְּחִלַּת) הַכָּתוּב: "אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם": "אֶרֶץ מִצְרַיִם" הִיא אֶרֶץ שֶׁל מְצָרִים וּגְבוּלִים וְכוּ', וְהַקָּבָּ"ה "הֶעֱלָה" אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמְּצָרִים וּגְבוּלִים אֵלּוּ - (וְאַדְרַבָּא "וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ") - שֶׁמְּדַיֵּק וְאֵינוֹ כּוֹתֵב "הַמּוֹצִיאֲךָ" (כִּבְרוֹב הַמְּקוֹמוֹת), אֶלָּא "הַמַּעֲלֶךָ", הַיְינוּ **שֶׁהֶעֱלָה** אוֹתָם הַקָּבָּ"ה **לְמַעְלָה** מֵהַגְּבָלוֹת, וְלָכֵן יָכוֹל וְצָרִיךְ לִהְיוֹת "הַרְחֶב פִּיךָ" (וְהָעוֹלָם) - לְבַטֵּל אֶת הַהַגְבָּלוֹת.

זֶהוּ **רְצוֹנוֹ** שֶׁל הַקָּבָּ"ה בִּבְרִיאַת הָעוֹלָם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסִיפוּ עָלֶיהָ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם, וְהוּא הַנּוֹתֵן לָהֶם כֹּחַ עַל זֶה, כַּנַּ"ל. [וְזֶהוּ גַּם הַבֵּיאוּר (בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים) בְּטַעֲנַת

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לָעָתִיד. וּכְתִיב בַּבַּיִת הַשְּׁלִישִׁי (יְחֶזְקֵאל מ"א ז) וְרָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה, וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ, שֶׁכָּל הָעִמִּים יַעַבְדוּהוּ שְׁכֶם אֶחָד: תורה כא

טוּרְנוּסְטְרוּפּוּס הָרָשָׁע "אִם אֶלֹקֵיכֶם אוֹהֵב עֲנִיִּים, מִפְּנֵי מָה אֵינוֹ מְפַרְנְסָם וְכוּ' (וּנְתִינַת הַצְּדָקָה) מְחַיֵּבְתָּן לַגֵּיהִנֹּם", וּתְשׁוּבַת רַבִּי עֲקִיבָא עַל זֶה: "וַאֲנַן קְרוּיִן בָּנִים וְכוּ'" - הַיְינוּ שֶׁהוּא טָעַן, דְּמִכֵּיוָן **שֶׁהַקָּבָּ"ה** בָּרָא אֶת הָעֲנִיִּים בְּאוֹפֶן דַּעֲנִיּוּת, אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁמִּישֶׁהוּ יוֹסִיף בָּזֶה (עַל־יְדֵי נְתִינַת הַצְּדָקָה), וְעַל זֶה עָנָה לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם **בָּנָיו** שֶׁל הַקָּבָּ"ה, (שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מוּבָן: א) שֶׁצָּרִיךְ לָתֵת צְדָקָה - כִּפְשָׁט הַשַּׁ"ס, ב) אֵיךְ **יְכוֹלִים** לְשַׁנּוֹת סֵדֶר הַבְּרִיאָה, כִּי) הֵם "חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ כוּ' כְּמוֹ **שֶׁהַבֵּן** כוּ'", וְיֵשׁ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּחַ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַגְּבָלוֹת, וּבְמֵילָא (לֹא רַק שֶׁאֵין זֶה הֵיפֶךְ רְצוֹנוֹ, אֶלָּא) זֶהוּ רְצוֹנוֹ, וְאַדְרַבָּה: **הוּא** הַנּוֹתֵן הַכֹּחַ עַל זֶה].

וּמְפוֹרָשׁ בְּכָתוּב זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה מַבְטִיחַ וְנוֹתֵן עוֹד יוֹתֵר: לֹא רַק שֶׁנּוֹתֵן כֹּחַ לִפְנֵי הָעֲבוֹדָה, אֶלָּא שֶׁהוּא מְסַיֵּעַ גַּם אַחַר־כָּךְ, שֶׁהָעֲבוֹדָה תַּעֲשֶׂה פְּרִי וְתַגִּיעַ לְתַכְלִיתָהּ, שֶׁתִּפְעַל הוֹסָפָה בָּעוֹלָם - כְּדִמְסַיֵּם: "וַאֲמַלְּאֵהוּ" - עַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם יַעֲשֶׂה אֶת חֶלְקוֹ "הַרְחֶב פִּיךָ", מוּבְטָח הוּא כִּי "וַאֲמַלְּאֵהוּ", שֶׁהַקָּבָּ"ה **יְמַלֵּא** "פִּיו".

וְגַם עִנְיָן זֶה מְרוּמָז בַּכָּתוּב דְּפָרָשָׁתֵנוּ: "וּפְרִינוּ בָּאָרֶץ" אֵינוֹ לָשׁוֹן שֶׁל תְּפִלָּה אוֹ בַּקָּשָׁה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה (שֶׁסָּפֵק אִם יִהְיֶה כֵּן בְּפוֹעַל), אֶלָּא הִיא לְשׁוֹן **וַדַּאי** - כִּי כַּנַּ"ל מוּבְטָחִים, שֶׁאִם מְמַלְּאִים רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה וְעוֹבְדִים אֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁהוּא דּוֹרֵשׁ, **בְּוַדַּאי** מַגִּיעִים לַתַּכְלִית, וּפוֹעֲלִים לֹא רַק "וּפְרִינוּ בָּאָרֶץ" - בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ, כִּי־אִם גַּם "**כְּתַרְגּוּמוֹ** וְנִיפּוּשׁ בְּאַרְעָא",

וְכַמְּבוֹאָר בָּעִנְיָן שֶׁלְּשׁוֹן תַּרְגּוּם הוּא חוֹל וְלֹא קוֹדֶשׁ, וּבְנִדּוֹן־דִּידַן - פּוֹעֲלִים הַרְחָבָה וְהוֹסָפָה לֹא רַק בָּעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא בִּלְשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ (שֶׁגַּם זֶה - עוֹלָם מִלְּשׁוֹן הֶעְלֵם), אֶלָּא גַּם בְּעִנְיְנֵי חוֹל וְכוּ' שֶׁל הָעוֹלָם "בְּאַרְעָא" - לְשׁוֹן תַּרְגּוּם - שֶׁגַּם בָּהֶם נַעֲשָׂה "דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ".

וּכְשֶׁתּוּשְׁלַם עֲבוֹדָה זוֹ, יִתְקַיֵּם הַיִּעוּד דְּ"וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָּל **בָּשָׂר** יַחְדָּו כִּי **פִּי ה'** דִּבֵּר".

◆ יום רביעי כ"ח מרחשון ◆

(כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃

כג וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן בְּאֵר שָׁבַע׃

(כד) וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃

כד וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּלֵילְיָא הַהוּא וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אֲבוּךְ לָא תִּדְחַל אֲרֵי בְּסַעְדָךְ מֵימְרִי וֶאֱבָרְכִנָּךְ וְאַסְגֵּי יָת בְּנָךְ בְּדִיל אַבְרָהָם עַבְדִּי׃

(כה) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֶּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר׃

כה וּבְנָא תַּמָּן מַדְבְּחָא וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ וּפְרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ וּכְרוּ תַּמָּן עַבְדֵי יִצְחָק בֵּירָא׃

(כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ׃

כו וַאֲבִימֶלֶךְ אֲזַל לְוָתֵהּ מִגְּרָר וְסִיעַת מְרַחֲמוֹהִי וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ׃

רש"י ◄**וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ • כְּתַרְגּוּמוֹ**: 'וְסִיעַת מְרַחֲמוֹהִי', סִיעַת מֵאוֹהֲבָיו. וְיֵשׁ פּוֹתְרִין מֵרֵעֵהוּ מ' מִיסוֹד הַתֵּבָה, כְּמוֹ: (שופטים יד) "שְׁלֹשִׁים מְרֵעִים" דְּשִׁמְשׁוֹן, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה תֵּבַת 'וַאֲחֻזַּת' דְּבוּקָה, אֲבָל אֵין 'דֶּרֶךְ אֶרֶץ' לְדַבֵּר עַל הַמַּלְכוּת כֵּן, סִיעַת אוֹהֲבָיו. שֶׁאִם כֵּן, כָּל סִיעַת אוֹהֲבָיו הוֹלִיךְ עִמּוֹ, וְלֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא סִיעָה אַחַת שֶׁל אוֹהֲבִים. לָכֵן יֵשׁ לְפָתְרוֹ כַּלָּשׁוֹן הָרִאשׁוֹן, וְאַל תִּתְמַהּ עַל תֵּי"ו שֶׁל 'אֲחֻזַּת', וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ תֵּבָה סְמוּכָה, יֵשׁ דֻּגְמָתָהּ בַּמִּקְרָא: (תהלים ס) "עֶזְרַת מִצָּר". (ישעיה נא) "וּשְׁכֵרַת וְלֹא מִיָּיִן". **אֲחֻזַּת • לְשׁוֹן** קְבֻצָּה וַאֲגֻדָּה, שֶׁנֶּאֱחָזִין יַחַד.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כד) אַל תִּירָא כִּי אִתְּךָ אָנֹכִי. בַּעֲבוּר שֶׁהִבְרִיחוֹ אֲבִימֶלֶךְ מֵעָלָיו מִקִּנְאָתָם בּוֹ וְגַם רוֹעֵי גְּרָר רָבוּ עִמּוֹ, הָיָה מִתְיָרֵא פֶּן יֵאָסְפוּ עָלָיו וַיַּכּוּהוּ הוּא וּבֵיתוֹ, וְהִבְטִיחוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא יִירָא מֵהֶם וִיבָרֵךְ אוֹתוֹ. וְאָז נָתַן בְּלִבָּם שֶׁהָלַךְ לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ בְּכָבוֹד גָּדוֹל יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו, כִּי בָּא עִם פִּיכוֹל שַׂר צְבָאוֹ, וְעוֹד הוֹסִיף לְהָבִיא עִמּוֹ רַבִּים רָעָיו: תורה כה

(כז) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם:

כז אֲמַר לְהוֹן יִצְחָק מָה דֵּין אֲתֵיתוּן לְוָתִי וְאַתּוּן סְנֵיתוּן יָתִי וְשַׁלַּחְתּוּנִי מִלְּוָתְכוֹן:

(כח) וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ:

כח אֲמַרוּ מֶחֱזָא חֲזֵינָא אֲרֵי הֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדָךְ וַאֲמַרְנָא תִּתְקַיַּם כְּעַן מוֹמָתָא דִּהְוָה בֵּין אֲבָהָתָנָא בֵּינָנָא וּבֵינָךְ וְנִגְזַר קְיָם עִמָּךְ:

רש"י◄ רָאוֹ רָאִינוּ • "רָאוֹ" בְּאָבִיךָ, "רָאִינוּ" בְּךָ. תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ וְגוֹ' • הָאָלָה אֲשֶׁר בֵּינוֹתֵינוּ מִימֵי אָבִיךָ, תְּהִי גַּם עַתָּה "בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט עמ' 267)

הָאָלָה אֲשֶׁר בֵּינוֹתֵינוּ מִימֵי אָבִיךָ, תְּהִי גַּם עַתָּה בֵּינֵינוּ וּבֵינֶיךָ (רש"י כו, כח)

מַשְׁמַע, שֶׁמְּהַנֵּי שְׁבוּעַת הָאָב עַל הַבָּנִים. וְכֵן מַשְׁמַע מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר (וירא כא, כג) "אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי" (וראה רש"י בראשית ד, טו). אֲבָל בְּפָרָשַׁת בְּשַׁלַּח (יג, יט) כָּתַב "הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ, הִשְׁבִּיעָם שֶׁיִּשְׁבִּיעוּ לִבְנֵיהֶם" - מַשְׁמַע שֶׁלֹּא מְהַנֵּי. וְכֵן הוּא עַל־פִּי הֲלָכָה: "וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁבִּיעַ הַנּוֹלָדִים לְאַחַר זְמַן" (שו"ע יו"ד סי' רכח סל"ה). וּרְאֵה 'גּוּר אַרְיֵה' בְּשַׁלַּח שָׁם. אַבְּרַבַּנֶאל וְרַמְבַּ"ן עַל הַפָּסוּק (נִצָּבִים כט, יג) וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם וְגוֹ'.

(כט) אִם־תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה:

כט אִם תַּעְבֵּד עִמָּנָא בִּישָׁא כְּמָא דִּי לָא אַנְזִיקְנָךְ וּכְמָא דִּי עֲבַדְנָא עִמָּךְ לְחוֹד טַב וַנְשַׁלְחִנָּךְ בִּשְׁלָם אַתְּ כְּעַן בְּרִיכָא דַיְיָ:

רש"י◄ לֹא נְגַעֲנוּךָ • כְּשֶׁאָמַרְנוּ לְךָ: "לֵךְ מֵעִמָּנוּ". אַתָּה • גַּם אַתָּה (סִפְּרִים אֲחֵרִים: עַתָּה) עֲשֵׂה לָנוּ כְּמוֹ כֵן.

◆ יום חמישי כ"ט מרחשון ◆

(ל) וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:

ל וַעֲבַד לְהוֹן מִשְׁתְּיָא וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כט) אם תעשה עמנו רעה כאשר לא נגענוך. יֹאמַר, אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כְּמוֹ שֶׁאֲנַחְנוּ לֹא נְגַעֲנוּךָ **אתה עתה ברוך ה'** וְאֵין לְאֵל יָדֵינוּ לַעֲשׂוֹת עִמְּךָ רַע, אֲבָל יִשְׁתַּנֶּה הָעֵת בַּעֲבוּר הֶחָמֵס שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה וְתִצְטָרֵךְ לָשׁוּב אֶל אַרְצֵנוּ וְנָשִׁיב לְךָ גְּמוּל:

וטעם לא נגענוך. שֶׁלֹּא נִפְּתָה לִבֵּנוּ עַל אִשְׁתְּךָ לִגַּע בְּאֶחָד מִכֶּם, כַּלָּשׁוֹן הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ. **ועשינו עמך רק טוב.** לִשְׁמֹר אֶת כָּל אֲשֶׁר לְךָ בְּצַוּוֹתֵינוּ אֶת הָעָם לְהִשָּׁמֵר מִכֶּם. **ונשלחך בשלום.** כִּי גַּם בְּקִנְאָתֵנוּ בְּךָ לֹא לָקַחְנוּ מִכָּל הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּנוּ, וַנְּשַׁלֵּחֲךָ עִם כָּל אֲשֶׁר לְךָ בְּשָׁלוֹם: **וענין** הַיִּרְאָה הַזֹּאת אֲשֶׁר פָּחֲדוּ מִמֶּנּוּ אֵינוֹ נִרְאֶה שֶׁיָּרֵא מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים שֶׁלֹּא יָבֹא עָלָיו יִצְחָק לְמִלְחָמָה, אֲבָל הִבְטִיחָם אַבְרָהָם לוֹ וּלְנִינוֹ וּלְנֶכְדּוֹ (לְעֵיל כ"א כ"ג), וְעַתָּה אָמְרוּ בְּלִבָּם בַּעֲבוּר שֶׁהֵפַרְנוּ אֲנַחְנוּ אֶת בְּרִיתֵנוּ עִם יִצְחָק וּשְׁלַחְנוּהוּ מֵעָלֵינוּ, גַּם הוּא יָפֵר אֶת בְּרִיתוֹ עִמָּנוּ וְיִגָּרֵשׁ זַרְעוֹ אֶת זַרְעֵינוּ מִן הָאָרֶץ, וְלָכֵן עָשׂוּ עִמּוֹ בְּרִית חֲדָשָׁה, וְהִתְנַצְּלוּ לֹאמַר לוֹ שֶׁלֹּא הֵפֵרוּ הַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא עָשׂוּ עִמּוֹ רַק טוֹב. וְזֶה טַעַם **תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ.** שֶׁנָּבֹא עַתָּה עִמְּךָ בְּאָלָה לְהַחֲרִים עַל כָּל מִי שֶׁיַּעֲבֹר עַל הַבְּרִית כְּטַעַם לְעָבְרְךָ בִּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאָלָתוֹ (דְּבָרִים כ"ט י"א): **וְיִתָּכֵן** שֶׁהָיָה אַבְרָהָם גָּדוֹל מְאֹד וְרַב כֹּחַ, שֶׁהָיוּ בְּבֵיתוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ שׁוֹלֵף חָרֶב וְלוֹ בַּעֲלֵי בְּרִית רַבִּים, וְהוּא גַּם בֶּן חַיִל אֲשֶׁר לִבּוֹ כְּלֵב הָאַרְיֵה וְרָדַף אַרְבָּעָה מְלָכִים גִּבּוֹרִים מְאֹד וְנִצְּחָם, וְכַאֲשֶׁר רָאוּ הַצְּלָחָתוֹ כִּי הִיא מֵאֵת הָאֱלֹהִים פָּחַד מִמֶּנּוּ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים פֶּן יִכְבֹּשׁ מִמֶּנּוּ מַלְכוּתוֹ, וְנָקַל זֹאת מִמִּלְחֶמֶת אַרְבַּעַת הַמְּלָכִים. אוּלַי שָׁמַע עוֹד דְּבַר הַשֵּׁם שֶׁנָּתַן לוֹ הָאָרֶץ, וְלָכֵן בָּא עִמּוֹ בִּבְרִית וְהִשְׁבִּיעוֹ אִם תִּשְׁקֹר לִי וּלְנֶכְדִּי, כִּי הָיֹה שֶׁקֶר אִם יִמְרֹד עַל הַמֶּלֶךְ, וְחָשַׁב כִּי אֶפְשָׁר שֶׁיִּחְיֶה אַבְרָהָם עַד מְלוֹךְ נֶכְדּוֹ, וּכְמַעֲשֵׂה אָבוֹת עֲשׂוּ בָּנִים, כִּי הָיָה יִצְחָק גָּדוֹל כְּאָבִיו וּפָחַד הַמֶּלֶךְ פֶּן יִלָּחֵם בּוֹ בְּגָרְשׁוֹ אוֹתוֹ מֵאַרְצוֹ: תורה ל

(לא) **וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלַּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם:**

לא וְאַקְדִּימוּ בְּצַפְרָא וְקַיְּימוּ גְּבַר לְאָחוּהִי וְשַׁלְּחִנּוּן יִצְחָק וַאֲזָלוּ מִלְּוָתֵהּ בִּשְׁלָם:

(לב) **וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם:**

לב וַהֲוָה בְּיוֹמָא הַהוּא וַאֲתוֹ עַבְדֵי יִצְחָק וְחַוִּיאוּ לֵהּ עַל עֵיסַק בֵּירָא דִּי חֲפָרוּ וַאֲמָרוּ לֵהּ אַשְׁכַּחְנָא מַיָּא:

(לג) **וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה:**

לג וּקְרָא יָתַהּ שִׁבְעָה עַל כֵּן שְׁמָא דְּקַרְתָּא בֵּאוּרָא דְּשֶׁבַע (נ"י בְּאֵר שֶׁבַע) עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש"י◄ **שִׁבְעָה** • עַל שֵׁם הַבְּרִית.

(לד) **וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי:**

לד וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב אִתְּתָא יָת יְהוּדִית בַּת בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה:

רש"י◄ **בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה** • עֵשָׂו הָיָה נִמְשָׁל לַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פ) "יְכַרְסְמֶנָּה חֲזִיר מִיָּעַר", הַחֲזִיר הַזֶּה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב פּוֹשֵׁט טְלָפָיו, לוֹמַר: 'רְאוּ שֶׁאֲנִי טָהוֹר', כָּךְ אֵלּוּ גּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים וּמַרְאִים עַצְמָם כְּשֵׁרִים. כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה, הָיָה עֵשָׂו צָד נָשִׁים מִתַּחַת יַד בַּעֲלֵיהֶן וּמְעַנֶּה אוֹתָם. כְּשֶׁהָיָה בֶּן אַרְבָּעִים, אָמַר: 'אַבָּא בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה נָשָׂא אִשָּׁה, אַף אֲנִי כֵּן'.

(לה) **וַתִּהְיֶיךָ מַרַּת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה:**

לה וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמְרַגְּזָן עַל מֵימַר יִצְחָק וְרִבְקָה:

רש"י◄ **מַרַּת רוּחַ** • לְשׁוֹן הַמְרָאַת רוּחַ, כְּמוֹ: (דברים ט) "מַמְרִים הֱיִיתֶם", כָּל מַעֲשֵׂיהֶן הָיוּ לְהַכְעִיס וּלְעַצְּבוֹן. **לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה** • שֶׁהָיוּ עוֹבְדוֹת עֲבוֹדַת אֱלִילִים (ב"ר).

כז (א) **וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיךָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו ׀ בְּנוֹ הַגָّדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי:**

א וַהֲוָה כַּד סִיב יִצְחָק וְכָהֵיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵהּ הָא אָנָא:

רש"י◄ **וַתִּכְהֶיךָ** • בַּעֲשָׁנָן שֶׁל אֵלּוּ (שֶׁהָיוּ מְעַשְּׁנוֹת וּמַקְטִירוֹת לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים). דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה אָבִיו רוֹצֶה לְשָׁחֲטוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וְרָאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וְהָיוּ בוֹכִים, וְיָרְדוּ דִּמְעוֹתֵיהֶם וְנָפְלוּ עַל עֵינָיו. לְפִיכָךְ, כָּהוּ עֵינָיו. דָּבָר אַחֵר: כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טו עמ' 215)

כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל יַעֲקֹב אֶת הַבְּרָכוֹת (רש"י כז, א) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ הָיָה הַקָּבָּ"ה צָרִיךְ לְהַכְהוֹת אֶת עֵינָיו שֶׁל יִצְחָק, וַהֲרֵי הָיָה יָכוֹל לְגַלּוֹת לוֹ שֶׁעֵשָׂו רָשָׁע. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּבָּ"ה לְדַבֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל עֵשָׂו. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם עַל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לב) וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל אֹדֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ. הוּא הָאָמוּר בּוֹ לְמַעְלָה (בפסוק כ"ה) וַיִּכְרוּ שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר, כִּי הֵחֵלּוּ לַחְפֹּר אוֹתוֹ, וּבָא אֲבִימֶלֶךְ אֵלָיו בַּיָּמִים הָהֵם, וּבְיוֹם הַבְּרִית בְּלָכְתָּם מִמֶּנּוּ בִּשְׂרוּהוּ כִּי מָצְאוּ מַיִם. וְקָרוֹב לִי שֶׁהוּא הַבְּאֵר שֶׁפָּרָה אַבְרָהָם וְנָתַן לוֹ שֶׁבַע כְּבָשׂוֹת לְעֵדָה (לעיל כ"א ל'), כִּי סְתָמוּהוּ פְּלִשְׁתִּים עִם הָאֲחֵרִים, וַיָּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר אוֹתוֹ וַיִּקְרָא לוֹ גַּם הוּא (שם) כַּשֵּׁם אֲשֶׁר קָרָא לוֹ אָבִיו, וְעַל כֵּן שֵׁם הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַל שֵׁם הַבְּאֵר אֲשֶׁר קְרָאוּהוּ כֵּן הָאָב וְהַבֵּן, כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם. **וְהַבְּאֵר** הַזֹּאת לָהֶם תִּרְמֹז עַל מִשְׁכַּן

עֵשָׂו הָרָשָׁע נִמְנַע הַקָּבָּ"ה מִלַּדֵּבֵר סָרָה (אַף שֶׁכְּתוּבָה מִכָּךְ הָיָה יִצְחָק כָּלוּא בַּבַּיִת וְהָיָה כְּמֵת בְּמָשֵׁךְ חֲמִשִּׁים וְשָׁבַע שָׁנִים), עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ לְהִתְרַחֵק בְּיוֹתֵר מִכָּל דִּבּוּר שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע עַל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל!

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת חֵלֶק ה, עַמּוּד 139 – מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

הַטַּעַם שֶׁנִּתְעַוֵּר יִצְחָק

וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת

וַתִּכְהֶיָן – בַּעֲשָׁנָן שֶׁל אֵלּוּ שֶׁהָיוּ מְעַשְּׁנוֹת וּמַקְטִירוֹת לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים (כז, א. וּבְפֵרוּשׁ רש"י)

צָרִיךְ לְהָבִין: הֵן אֱמֶת שֶׁעָשָׁן מַזִּיק לַעֵינַיִם (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי י, כו): וּכְעָשָׁן לַעֵינָיִם), אַךְ אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁמַּזִּיק עַד כְּדֵי עִוָּרוֹן, דִּלְפִי־זֶה, גַּם נְשֵׁי עֵשָׂו הָיוּ צְרִיכוֹת לְהִתְעַוֵּר מִכָּךְ?

הַבֵּאוּר בָּזֶה: מַה שֶּׁאֵצֶל יִצְחָק הָיָה "וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאוֹת", לֹא הָיָה רַק מִצַּד הָעָשָׁן גּוּפָא, אֶלָּא מִצַּד שֶׁזֶּה הָיָה עָשָׁן שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה, וֶהָיוֹת שֶׁיִּצְחָק הָיָה "טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת בָּרָע", לֹא הָיָה יָכֹל לִסְבֹּל עִנְיָן שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁ"וַתִּכְהֶיָן – נִתְיַסֵּם בְּעֵינָיו".

וּבְדַרְגְּמַת הַמִּסְפָּר אוֹדוֹת הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם נָחוּם מִטְשֶׁעֶרְנָאבִּיל, שֶׁקָּרָה פַּעַם וְהֵבִיאוּ לְפָנָיו חֵלֶב עַכּוּ"ם, וְהוּא לֹא רָאָה אֶת הָחֵלֶב. וְאַחַר־כָּךְ הִסְבִּיר זֹאת עַל־פִּי הַמִּשְׁנָה "חֶלֶב שֶׁחֶלְבוֹ עַכּוּ"ם וְאֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ", שֶׁהַפֵּרוּשׁ בְּ"אֵין יִשְׂרָאֵל רוֹאֵהוּ" הוּא – שֶׁכֵּיוָן שֶׁחֶלְבוֹ עַכּוּ"ם, יְהוּדִי אֵינוֹ רוֹאֶה אוֹתוֹ, כִּי מַה שֶּׁלֹּא צָרִיךְ לִרְאוֹת, הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִרְאוֹת.

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי:

ב וַאֲמַר הָא כְּעַן סֵיבִית לֵית אֲנָא יְדַע יוֹמָא דְּאֵימוּתִי:

רש"י◄ **לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי.** אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: 'אִם מַגִּיעַ אָדָם לְפֶרֶק אֲבוֹתָיו, יִדְאַג חָמֵשׁ שָׁנִים לִפְנֵיהֶם וְחָמֵשׁ שָׁנִים לְאַחַר כֵּן', וְיִצְחָק הָיָה בֶּן קכ"ג (כִּי יַעֲקֹב בֶּן ס"ג כְּשֶׁנִּתְבָּרֵךְ, דּוֹק בְּרַשֵׁ"י סוֹף הַסִּדְרָה), אָמַר: 'שֶׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי אֲנִי מַגִּיעַ וְהִיא בַּת קכ"ז מֵתָה, וַהֲרֵינִי בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים סָמוּךְ לְפִרְקָהּ'. לְפִיכָךְ: "לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי", שֶׁמָּא לְפֶרֶק אִמִּי, שֶׁמָּא לְפֶרֶק אַבָּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (עַל־פִּי לִקּוּטֵי־שִׂיחוֹת כְּרַךְ טו, פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת)

הַסִּיבָּה לַחֲשָׁשׁוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁהוּא יִחְיֶה חָמֵשׁ שָׁנִים פָּחוֹת מִ"פֶּרֶק אִמּוֹ" – הַגִּיל הַנָּמוּךְ בְּיוֹתֵר לְפִי הַטֶּבַע (וְעוֹד: גַּם בְּ"פֶּרֶק אִמּוֹ" הֶחְשִׁיב יִצְחָק רַק אֶת מֵאָה עֶשְׂרִים וְשָׁבַע הַשָּׁנִים שֶׁהִיא חָיְתָה לְמַעֲשֶׂה, לְלֹא הִתְחַשְּׁבוּת בְּכַךְ שֶׁחַיֶּיהָ הִתְקַצְּרוּ, כִּי עֵקֶב הָעֲקִידָה "פָּרְחָה נִשְׁמָתָהּ") – הִיא, הֶיוֹת יִצְחָק בְּדַרְגָּה שֶׁל קַו הַגְּבוּרָה. וְלָכֵן הוּא הִבִּיט עַל כָּל הָעִנְיָנִים וּמְדַד אוֹתָם לְפִי מִדַּת הַגְּבוּרָה.

כַּךְ הָיָה נוֹהֲגוֹ שֶׁל יִצְחָק רַק כְּלַפֵּי **עַצְמוֹ**, אֲבָל כַּאֲשֶׁר הוּא בֵּרַךְ אֶת **הַזּוּלַת**, הָיְתָה בִּרְכָתוֹ בְּאוֹפֶן הַנַּעֲלֶה בְּיוֹתֵר שֶׁל הֵיפֶךְ הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם: הִיא כֻּלָּהּ הֵן אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁל "שָׁמַיִם", וְהֵן אֶת הָעִנְיָנִים שֶׁל "אֶרֶץ", וְאַף בָּהֶם עַצְמָם הוּא כָּלַל "**מִטַּל** הַשָּׁמַיִם **וּמִשְׁמַנֵּי** הָאָרֶץ" – בְּרָכוֹת הַנַּעֲלוֹת אַף מִבִּרְכַּת יַעֲקֹב לְבָנָיו וּמִבִּרְכַּת מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל.

וְזוֹהִי הַהוֹרָאָה לַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי, אֲשֶׁר יִצְחָק הוּא אֶחָד מֵאֲבוֹתָיו, וְיֵשׁ בּוֹ עִנְיָנִים מִשֶּׁל יִצְחָק: גַּם כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נוֹהֵג לְפִי קַו הַגְּבוּרָה, וּלְפִיכָךְ הוּא מַחְמִיר וְכַדּוֹמֶה, צָרִיךְ הוּא לִנְהוֹג כָּךְ רַק כְּלַפֵּי עַצְמוֹ. אַךְ כַּאֲשֶׁר נוֹגֵעַ הַדָּבָר לִיְהוּדִי אַחֵר, עָלָיו לִנְהוֹג לְפִי קַו הַחֶסֶד, לְהִתְקָרֵב אֵלָיו בְּמִדַּת הַטּוֹב, וּלְהַשְׁפִּיעַ עָלָיו רוֹב טוֹבָה בְּיַד רְחָבָה, לְלֹא צִמְצוּמִים וְהַגְּבָלוֹת, עַד לְמִדָּה הַמַּרְבִּית – "מִטַּל הַשָּׁמַיִם" וּ"מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ".

(ג) וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צָיִד:

ג וּכְעַן סַב כְּעַן זֵינָךְ סַיְפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוּק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא:

רש"י◄ **תֶּלְיְךָ.** חַרְבְּךָ, שֶׁדֶּרֶךְ לִתְלוֹתָהּ. **שָׂא־נָא.** לְשׁוֹן הַשְׁחָזָה, כְּאוֹתָהּ שֶׁשָּׁנִינוּ: (בִּיצָה כח) 'אֵין מַשְׁחִיזִין אֶת הַסַּכִּין, אֲבָל מְשִׂיאָהּ עַל גַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ'. חַדֵּד סַכִּינְךָ וּשְׁחֹט יָפָה, שֶׁלֹּא תַּאֲכִילֵנִי נְבֵלָה (ב"ר). **וְצוּדָה לִי.** מִן הַהֶפְקֵר וְלֹא מִן הַגָּזֵל.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שִׁילֵה. וּפִלְשְׁתִּים סְתָמוּהוּ בְּהִלָּקַח הָאָרוֹן (ש"א ד' י"א), וְחָזַר וְחָפְרוּ בוֹ, כִּי כֵּן הֵשִׁיבוּ הָאָרוֹן עִם הַדּוֹרוֹן לֵאלֹהִים (שָׁם ו' י"א): תורה לג

(ד) וַעֲשֵׂה־לִּי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת:

ד וְעִבֵּיד לִי תַּבְשִׁילִין כְּמָא דְּרְחֵימִית וְאָעֵל לִי וְאֵיכוּל בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי עַד לָא אֵימוּת:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 197 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בִּרְכַּת יִצְחָק לְעֵשָׂו הַזָּקֵן

בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת: (כז, ד) בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסֻפָּר בִּפְרָטִיּוּת אֵיךְ שֶׁיִּצְחָק רָצָה לְבָרֵךְ אֶת עֵשָׂו לִפְנֵי מוֹתוֹ. וִידוּעָה הַתְּמִיהָה, מַדּוּעַ רָצָה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת עֵשָׂו, הַאִם לֹא יָדַע אֶת רִשְׁעוּתוֹ הַגְּדוֹלָה?

וּמְבֹאָר הוּא עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת, שֶׁעֲבוֹדַת יִצְחָק בִּכְלָלוּת יְמֵי חַיָּיו הָיְתָה בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת. וְתָכְנָהּ - שֶׁאַף בְּמָקוֹם שֶׁנִּרְאֶה רַק עָפָר וּצְרוֹרוֹת, הֲרֵי עַל־יְדֵי חֲפִירָה בְּעֹמֶק הָאֲדָמָה, גִּלָּה יִצְחָק שֶׁגַּם בַּמָּקוֹם הַהוּא נִמְצָאִים "מַיִם חַיִּים".

וְהַיְנוּ, שֶׁעֲבוֹדַת יִצְחָק הָיְתָה לְגַלּוֹת שֶׁגַּם בְּמָקוֹם שֶׁנִּרְאֶה רֵיק מִקְּדֻשָּׁתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, הִנֵּה עַל־יְדֵי חֲפִירָה בָּעֹמֶק, מְגַלִּים גַּם שָׁם נִיצוֹצֵי קְדֻשָּׁה.

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן זֶה שֶׁבֵּרֵךְ אֶת עֵשָׂו, מִשּׁוּם שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְגַלּוֹת שֶׁגַּם אֵצֶל עֵשָׂו שֶׁבְּחִיצוֹנִיּוּת נִרְאֶה שֶׁרָחוֹק הוּא לְגַמְרֵי מֵעֲבוֹדַת ה', הִנֵּה עַל־יְדֵי "חֲפִירָה" וַעֲבוֹדָה קָשָׁה, יְכוֹלִים לְגַלּוֹת שֶׁבִּפְנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ הֲרֵי הוּא קָשׁוּר לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא.

וּמִזֶּה הוֹרָאָה אֵלֵינוּ, שֶׁאַם גַּם אֵצֶל עֵשָׂו הָרָשָׁע עָסַק יִצְחָק לְגַלּוֹת אֶת פְּנִימִיּוּת נַפְשׁוֹ וּלְקָשְׁרוֹ לַעֲבוֹדַת ה', הֲרֵי הַדְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר שֶׁצְּרִיכִים לַעֲבֹד גַּם עִם אֵלּוּ הַנִּרְאִים כִּרְחוֹקִים מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה', וּלְגַלּוֹת אֶת פְּנִימִיּוּת נַפְשָׁם – "מַיִם חַיִּים", שֶׁיָּשׁוּבוּ לְדֶרֶךְ אֲבוֹתֵינוּ.

(ה) וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא:

ה וְרִבְקָה שְׁמַעַת כַּד מַלִּיל יִצְחָק לְוַת עֵשָׂו בְּרֵהּ וַאֲזַל עֵשָׂו לְחַקְלָא לְמֵיצַד צֵידָא לְאַיְתָאָה:

רש"י◄ **לָצוּד צַיִד לְהָבִיא** • מַהוּ "לְהָבִיא", אִם לֹא יִמְצָא צַיִד, יָבִיא מִן הַגָּזֵל.

(ו) וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר:

ו וְרִבְקָה אֲמַרַת לְוַת יַעֲקֹב בְּרֵהּ לְמֵימָר הָא שְׁמָעִית מִן אֲבוּךְ מְמַלֵּל עִם עֵשָׂו אַחוּךְ לְמֵימָר:

(ז) הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִּי מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֲכֶכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי:

ז אֱתִי לִי צֵידָא וְעִבֵּיד לִי תַּבְשִׁילִין וְאֵיכוּל וַאֲבָרְכִנָּךְ קֳדָם יְיָ קֳדָם מוֹתִי:

רש"י◄ **לִפְנֵי ה'** • בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁיַּסְכִּים עַל־יָדִי.

(ח) וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ:

ח וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי לְמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתָךְ:

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ד) בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי. הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְבָרֵךְ אוֹתוֹ שֶׁיִּזְכֶּה הוּא בִּבְרִכַּת אַבְרָהָם לִנְחֹל אֶת הָאָרֶץ, וְלִהְיוֹת הוּא בַּעַל הַבְּרִית לֵאלֹהִים כִּי הוּא הַבְּכוֹר: **וְנִרְאֶה** שֶׁלֹּא הִגִּידָה לוֹ רִבְקָה מֵעוֹלָם הַנְּבוּאָה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהּ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר, כִּי אֵיךְ הָיָה יִצְחָק עוֹבֵר אֶת פִּי ה' וְהִיא לֹא תִּצְלַח. וְהִנֵּה מִתְּחִלָּה לֹא הִגִּידָה לוֹ דֶּרֶךְ מוּסָר וּצְנִיעוּת, כִּי תַּדֶּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת ה', שֶׁהָלְכָה בְּלֹא רְשׁוּת יִצְחָק, אוֹ שֶׁאָמְרָה "אֵין אָנֹכִי צְרִיכָה לְהַגִּיד נְבוּאָה לַנָּבִיא כִּי הוּא גָּדוֹל מִן הַמַּגִּיד לִי", וְעַתָּה לֹא רָצְתָה לֵאמֹר לוֹ "כָּךְ הֵגִד לִי מֵאֵת ה' טֶרֶם לֵדָתִי" כִּי אָמְרָה, בְּאַהֲבָתוֹ אוֹתוֹ לֹא יְבָרֵךְ יַעֲקֹב וְיַנִּיחַ הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִיא יָדְעָה כִּי בְּסִבַּת זֶה יִתְבָּרֵךְ יַעֲקֹב מִפִּיו בְּלֵב שָׁלֵם וְנֶפֶשׁ חֲפֵצָה. אוֹ הֵם סִבּוֹת מֵאֵת ה' כִּדֵי שֶׁיִּתְבָּרֵךְ יַעֲקֹב, וְגַם עֵשָׂו בִּבְרִכַּת הַחֶרֶב, וְלוֹ לְבַדּוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִילוֹת: תורה ה

(ז) וַאֲבָרֲכֶכָה לִפְנֵי ה' לִפְנֵי מוֹתִי. לֹא נִזְכַּר בְּכָל הַפָּרָשָׁה לִפְנֵי ה', רַק בַּמָּקוֹם הַזֶּה, כִּי אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ הַבְּרָכָה **לִפְנֵי ה'** תִּהְיֶה, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְאִם יִתְבָּרֵךְ בָּהּ עֵשָׂו אָחִיךָ תִּתְקַיֵּם בּוֹ בְּזַרְעוֹ לְעוֹלָם, וְאֵין לְךָ עֲמִידָה לְפָנָיו: תורה ח

(ט) לֵךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב:

ט אֲזֵיל כְּעַן לְוַת עָנָא וְסַב לִי מִתַּמָּן תְּרֵין גַּדְיֵי (בר) עִזִּין טָבָן וְאֶעְבֵּד יָתְהוֹן תַּבְשִׁילִין לְאָבוּךְ כְּמָא דִי רְחֵם:

רש"י◄ וְקַח־לִי • מִשֶּׁלִּי הֵם וְאֵינָם גָּזֵל, שֶׁכָּךְ כָּתַב לָהּ יִצְחָק בִּכְתֻבָּתָהּ: 'לִטֹּל שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים בְּכָל יוֹם' (ב"ר). שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים • וְכִי שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים הָיָה מַאֲכָלוֹ שֶׁל יִצְחָק? אֶלָּא פֶּסַח הָיָה, הָאֶחָד הִקְרִיב לְפִסְחוֹ, וְהָאֶחָד עָשָׂה מַטְעַמִּים, בְּ'פִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר'. כַּאֲשֶׁר אָהֵב • כִּי טַעַם הַגְּדִי כְּטַעַם הַצְּבִי.

(י) וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ:

י וְתַיְתִי (נ"י וְתָעֵל) לְאָבוּךְ וְיֵיכוּל בְּדִיל דִּיְבָרְכִנָּךְ קֳדָם מוֹתֵהּ:

(יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק:

יא וַאֲמַר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אִמֵּהּ הָא עֵשָׂו אָחִי גְּבַר שַׂעֲרָן וַאֲנָא גְּבַר שְׁעִיעַ:

רש"י◄ אִישׁ שָׂעִר • בַּעַל שֵׂעָר.

(יב) אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה:

יב מָאִים יְמֻשַּׁנַּנִי אַבָּא וְאֶהֵי בְּעֵינוֹהִי כְּמִתְלָעֵב וְאֶהֵי מַיְתֵי (נ"י וָאֶהֵי מַיְתֵי) עֲלַי לְוָטִין וְלָא בִרְכָן:

רש"י◄ יְמֻשֵּׁנִי • כְּמוֹ: (דברים כח) "מְמֻשָּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם".

(יג) וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי:

יג וַאֲמַרַת לֵהּ אִמֵּהּ עֲלַי אִתְאַמַּר בְּנִבוּאָה דְּלָא יֵיתוּן לְוָטַיָּא עֲלָךְ בְּרִי בְּרַם קַבֵּל מִנִּי וְאֲזֵיל סַב לִי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א, עמוד 56 – מתוך 'לקראת שבת')

הַכְּלִי לְבִרְכוֹת יִצְחָק

וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי (פרשתנו כז, יג) לִכְאוֹרָה זֶה דּוֹרֵשׁ בֵּאוּר, אֵיזוֹ נָחָמָה הִיא זוֹ? כָּל בֵּן, וּבִפְרָט כְּמוֹ יַעֲקֹב, דּוֹאֵג לְאִמּוֹ, וְאִם־כֵּן מַהִי הַתּוֹעֶלֶת בַּמַּעֲנֶה "עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי"? וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים הַטַּעַם שֶׁהַבְּרָכוֹת הָיוּ צְרִיכוֹת לָבֹא לְיַעֲקֹב בְּדֶרֶךְ "מִרְמָה" דַּוְקָא:

אִיתָא בַּגְּמָרָא "שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב מַעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן" שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה דּוֹמֶה לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, וְהוּא פָּעַל תִּקּוּן עַל חֶטְאוֹ. וְלִהְיוֹת שֶׁחֵטְא עֵץ־הַדַּעַת בָּא עַל־יְדֵי הַמִּרְמָה שֶׁל הַנָּחָשׁ, דְּעַל־יְדֵי "וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם" נָפְלוּ נִיצוֹצֵי הַקְּדֻשָּׁה לְמַטָּה מִמַּטָּה; לָכֵן גַּם אֹפֶן הוֹצָאַת הַנִּיצוֹצוֹת וְהַחֲזָרָתָם לִתְחוּם הַקְּדֻשָּׁה – הוּא עַל־יְדֵי מִרְמָה דַּוְקָא, כִּדְכְתִיב: עִם עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל.

וְהִנֵּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמְקַבֵּל כְּלִי רָאוּי לְקַבָּלַת בְּרָכוֹת אֵלֶּה, הֲרֵי זֶה לֹא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה שֶׁעַל־פִּי חֶשְׁבּוֹן וְשֵׂכֶל, אֶלָּא דַּוְקָא כְּשֶׁתִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ בְּאֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת (שֶׁהֲרֵי כְּלָלוּת אוֹרוֹת אֵלֶּה שֶׁנִּמְצָאִים אֵצֶל עֵשָׂו עַל־יְדֵי חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת, אֵינָם שַׁיָּכִים לְטַעַם וָדַעַת).

וְזֶה הָיָה מַעֲנֶה רִבְקָה לְיַעֲקֹב, "עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי" – שֶׁהַכְּלִי

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי. אֵין הַטַּעַם שֶׁיְּמֻשֵּׁהוּ לְהַכִּיר אוֹתוֹ, אֲבָל אָמַר אוּלַי יְקָרֵב אוֹתִי אֶל עַצְמוֹ לְנַשֵּׁק לִי אוֹ לָשׂוּם יָדוֹ עַל פָּנַי, כְּדֶרֶךְ חִבַּת הָאָב עַל בְּנוֹ וִימְצָא בַּמִּשּׁוּשׁ שֶׁאֲנִי חָלָק. וַאֲנִי תָּמֵהַּ, אֵיךְ לֹא פָּחַד מֵהָכִּיר הַקּוֹל, וְכָל בְּנֵי אָדָם נִכָּרִים בְּקוֹלָם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ (גִּטִּין כ"ג.) הֵיאַךְ סוּמָא מֻתָּר בְּאִשְׁתּוֹ, וְהֵיאַךְ בְּנֵי אָדָם מֻתָּרִים בְּנִשּׂוֹתֵיהֶן בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בִּטְבִיעוּת עֵינָא דְּקָלָא. וְאִם סְתָם בְּנֵי אָדָם מַכִּירִין בֵּן, מַה יִּהְיֶה בְּיִצְחָק, הֶחָכָם וְהַבָּקִי לְהַכִּיר בֵּין בָּנָיו, שֶׁתִּהְיֶה לוֹ בָּאֱמֶת טְבִיעוּת בַּקּוֹל.

אוּלַי הָיוּ הָאַחִים הָאֵלֶּה דּוֹמִים בְּקוֹלָם.

וּלְכָךְ אָמְרוּ (ב"ר ס"ה י"ט) כִּי הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב, דִּבְרָיו, שֶׁמְּדַבֵּר בְּלָשׁוֹן רַכָּה וּמַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם. אוֹ שֶׁהָיָה מְשַׁנֶּה קוֹלוֹ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן אָחִיו, כִּי יֵשׁ בִּבְנֵי אָדָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת כֵּן: תורה יג

לְקַבָּלַת בְּרָכוֹת אֵלֶּה הוּא דָּוְקָא עַל־יְדֵי שֶׁמּוּכָנִים לִתְנוּעָה שֶׁל מְסִירוּת־נֶפֶשׁ. וְלָכֵן הִדְגִּישָׁה שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת עַל עַצְמָהּ מְסִירוּת נֶפֶשׁ, כְּדֵי לִפְעֹל הִתְעוֹרְרוּת מְסִירוּת־נֶפֶשׁ גַּם אֵצֶל יַעֲקֹב.

(יד) וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו:

יד וַאֲזַל וּנְסִיב וְאַיְתִי לְאִמֵּהּ וַעֲבָדַת אִמֵּהּ תַּבְשִׁילִין כְּמָא דְּרְחֵם אֲבוּהִי:

(טו) וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן:

טו וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת לְבוּשֵׁי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא דַּכְיָתָא דִּי עִמַּהּ בְּבֵיתָא וְאַלְבִּישַׁת יָת יַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא:

רש"י◄ הַחֲמֻדֹת • הַנְּקִיּוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ: 'דַּכְיָתָא'. דָּבָר אַחֵר: שֶׁחָמַד אוֹתָן מִן נִמְרֹד. אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת •

וַהֲלֹא כַּמָּה נָשִׁים הָיוּ לוֹ, וְהוּא מַפְקִיד אֵצֶל אִמּוֹ? אֶלָּא שֶׁהָיָה בָּקִי בְּמַעֲשֵׂיהֶן וְחוֹשְׁדָן.

(טז) וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו:

טז וְיָת מַשְׁכֵּי גַּדְיֵי בַּר עִזֵּי אַלְבִּישַׁת עַל יְדוֹהִי וְעַל שְׁעִיעוּת צַוְּרֵהּ:

(יז) וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ:

יז וִיהָבַת יָת תַּבְשִׁילַיָּא וְיָת לַחְמָא דִּי עֲבָדַת בִּידָא דְיַעֲקֹב בְּרַהּ:

(יח) וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי:

יח וְעַל לְוַת אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא וַאֲמַר הָא אֲנָא מָן אַתְּ בְּרִי:

(יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכֵנִי נַפְשֶׁךָ:

יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבַדִית כְּמָא דִּי מַלֵּלְתָּא עִמִּי (נ"א לִי) קוּם כְּעַן אִסְתַּחַר וֶאֱכוֹל מִצַּיְדִי בְּדִיל דִּי תְּבָרְכַנִּי נַפְשָׁךְ:

רש"י◄ אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ • אָנֹכִי, הוּא הַמֵּבִיא לְךָ, וְעֵשָׂו הוּא בְּכוֹרְךָ. עָשִׂיתִי • כַּמָּה דְּבָרִים כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי. שְׁבָה • לְשׁוֹן מֵיסֵב עַל הַשֻּׁלְחָן, לְכָךְ מְתֻרְגָּם 'אִסְתַּחַר'.

(כ) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי:

כ וַאֲמַר יִצְחָק לִבְרֵהּ מָה דֵּין אוֹחֵיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וַאֲמַר אֲרֵי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָי:

(כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא:

כא וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרֵיב כְּעַן וֶאֱמַשְׁנֵךְ בְּרִי הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם לָא:

רש"י◄ גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ • אָמַר יִצְחָק בְּלִבּוֹ: 'אֵין דֶּרֶךְ עֵשָׂו לִהְיוֹת שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו, וְזֶה אָמַר: "כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ"'.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) וְטַעַם הִזְכִּיר הַכָּתוּב **עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן.** לְהַפְלִיג בְּעִנְיַן הַצַּדֶּקֶת, כִּי הַמִּנְהָג בַּמּוֹלִידִים לְהַכִּיר אֶת הַבְּכוֹר בִּבְרָכָה וּבְכָבוֹד וּבְמַתָּן, וְהִיא, מִדַּעְתָּהּ צִדְקַת הַקָּטָן וְרִשְׁעַת הַגָּדוֹל תִּשְׁתַּדֵּל בְּכָל הַטֹּרַח הַזֶּה לְהַעֲבִיר הַבְּרָכָה וְהַכָּבוֹד מִן הַגָּדוֹל אֶל הַקָּטָן. וְכֵן יֹאמַר לְמֹשֶׁה (פסוק מ"ב) וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן: תורה טז

(כא) גְּשָׁה נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי. לְשׁוֹן

(כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃

כב וּקְרֵיב יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אֲבוּהִי וּמָשְׁיֵהּ וַאֲמַר קָלָא קָלָא דְיַעֲקֹב וּידַיָּא יְדוֹהִי דְעֵשָׂו׃

רש״י ◄ קוֹל יַעֲקֹב • שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן תַּחֲנוּנִים: ״קוּם־נָא״, אֲבָל עֵשָׂו בִּלְשׁוֹן קִנְטוּרְיָא דִּבֵּר: ״יָקוּם אָבִי״.

(כג) וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃

כג וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ אֲרֵי הֲוָאָה יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו אַחוּהִי שְׂעִירָן (נ״י שַׂעֲרַנְיָן) וּבָרְכֵהּ׃

(כד) וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃

כד וַאֲמַר אַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו וַאֲמַר הָא אֲנָא׃

רש״י ◄ וַיֹּאמֶר אָנִי • לֹא אָמַר: ׳אֲנִי עֵשָׂו׳, אֶלָּא ״אָנִי״.

(כה) וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצַּיִד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יָיִן וַיִּשְׁתְּ׃

כה וַאֲמַר קָרֵיב קֳדָמַי וְאֵיכוּל מִצֵּידָא דִבְרִי בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרֵיב לֵהּ וַאֲכַל וְאַיְתִי (נ״י וְאָעֵיל) לֵהּ חַמְרָא וּשְׁתִי׃

(כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וְשַׁקָּה־לִּי בְּנִי׃

כו וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קָרֵיב כְּעַן וּנְשַׁק לִי (נ״י וְשַׁק לִי) בְּרִי׃

(כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְהוָה׃

כז וּקְרֵב וּנְשַׁק לֵהּ וַאֲרַח יָת רֵיחָא דִלְבוּשׁוֹהִי וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר הָוֹ (נ״א חֲזֵי) רֵיחָא דִבְרִי כְּרֵיחָא דְחַקְלָא דִי בָרְכֵהּ יְיָ׃

רש״י ◄ וַיָּרַח וגו׳ • וַהֲלֹא אֵין רֵיחַ רַע יוֹתֵר מִשֶּׁטֶף הָעִזִּים, אֶלָּא מְלַמֵּד שֶׁנִּכְנְסָה עִמּוֹ רֵיחַ גַּן־עֵדֶן. כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה׳ • שֶׁנָּתַן בּוֹ רֵיחַ טוֹב וְזֶהוּ שָׂדֶה תַּפּוּחִים, כֵּן דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (תענית כט:).

◆ יום שישי א׳ כסלו ◆

(כח) וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃

כח וְיִתֵּן לָךְ יְיָ מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא וּמִטּוּבָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוּת (נ״י וְסַגְיוּת) עִיבּוּר וַחְמָר׃

רש״י ◄ וְיִתֶּן־לְךָ • יִתֵּן וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן (ב״ר). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, מוּסָב לָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן: ״רְאֵה רֵיחַ בְּנִי״, שֶׁנָּתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא ״כְּרֵיחַ שָׂדֶה וגו׳״, וְעוֹד יִתֵּן לְךָ: ״מִטַּל הַשָּׁמַיִם וגו׳״. מִטַּל הַשָּׁמַיִם • כְּמִשְׁמָעוֹ, וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה יֵשׁ לְהַרְבֵּה פָּנִים. (דָּבָר אַחֵר, מַהוּ ״הָאֱלֹהִים״? בְּדִין, אִם רָאוּי לְךָ, יִתֵּן לְךָ. וְאִם לָאו, לֹא יִתֵּן לְךָ, אֲבָל לְעָשָׂו אָמַר ״מִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ״, בֵּין צַדִּיק בֵּין רָשָׁע יִתֵּן לְךָ, וּמִמְּנוּ לָמַד שְׁלֹמֹה, כְּשֶׁעָשָׂה הַבַּיִת סִדֵּר תְּפִלָּתוֹ, יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בַּעַל אֱמוּנָה וּמַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין לֹא יִקְרָא עָלֶיךָ תִּגְּר. לְפִיכָךְ: (מלכים א ח) ״וְנָתַתָּה לָאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ״, אֲבָל נָכְרִי, מְחֻסָּר אֱמוּנָה, לְפִיכָךְ אָמַר: ״אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וגו׳ וְעָשִׂיתָ כְּכָל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנָּכְרִי״, בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, תֵּן לוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרָא עָלֶיךָ תִּגְּר, בְּרֹשׁ״י יָשָׁן מְדַיֵּק).

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

רַשִׁ״י, אָמַר בְּלִבּוֹ אֵין דֶּרֶךְ עֵשָׂו לִהְיוֹת שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו. וְכֵן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה. וַאֲנִי תְּמֵהַּ, כִּי לֹא הָיָה עֵשָׂו רָשָׁע בְּעֵינֵי אָבִיו, וְאוּלַי הָיָה חוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ כִּי בַּעֲבוּר הֱיוֹתוֹ אִישׁ שָׂדֶה וְלִבּוֹ עַל הַצַּיִד, אֵינֶנּוּ מַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם מִפַּחְדּוֹ שֶׁלֹּא יַזְכִּירֶנּוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ טָהוֹר וּמִבְּלִי כַּוָּנָה, וְנָחְשַׁב לוֹ זֶה בְּעֵינֵי אָבִיו לְיִרְאַת שָׁמַיִם. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט יִהְיֶה זֶה בַּעֲבוּר טְבִיעוּת הַקּוֹל: תורה כב

(כח) מִטַּל הַשָּׁמַיִם. אֵין הַבְּרָכָה שֶׁיִּתֵּן לוֹ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם, כִּי הַטַּל יֵרֵד בְּכָל מָקוֹם, וְאִלּוּ אָמַר שֶׁיִּתֵּן רִבּוּי טַל אוֹ שֶׁיֵּרֵד בְּעִתּוֹ, כְּעִנְיָן וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (וַיִּקְרָא כ״ו ד׳), הָיְתָה בְּרָכָה. אֲבָל פֵּרוּשׁוֹ, כִּי הַזְכִּיר בּוֹ בִּרְכַּת ה׳, כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה׳, וְהַטַּעַם **אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה׳** לִבְנִי, כִּי הַשֵּׁם בֵּרַךְ אוֹתוֹ בַּשָּׂדֶה, לוֹמַר שֶׁיַּצְלִיחֵנוּ שָׁם בְּצֵידוֹ וְלֹא יָמוּת וְלֹא תְּבוֹאֵהוּ בּוֹ רָעָה, וְאָמַר **וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש״פ תולדות, מבה״ח וער״ח כסלו, ה׳תשכ״ח)

יְקוּיִים בּוֹ מַה שֶׁכָּתוּב בְּיַעֲקֹב "וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ'", הֵן לְפִי פֵּירוּשׁ הַמִּדְרָשׁ דְּקָאֵי עַל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה, מִקְרָא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְהֵן כִּפְשׁוּטוֹ (שֶׁהֲרֵי "אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ"), הַרְחָבָה בְּגַשְׁמִיּוּת, וּשְׁנֵיהֶם יַחַד כְּפִי שֶׁקְּשׁוּרִים זֶה בָּזֶה (כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁבּ׳ הַפֵּירוּשִׁים הֵם עַל אוֹתָן תֵּיבוֹת), בְּהֶתְאֵם לְתַכְלִית הַכַּוָּנָה - לְחַבֵּר רוּחָנִיּוּת עִם גַּשְׁמִיּוּת, וּבְאוֹפָן דְּ"וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה", וְעַד לִבְנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי - "כְּיַעֲקֹב שֶׁקְּרָאוֹ בַּיִת", בַּגְּאוּלָה הָאֲמִיתִּית וְהַשְּׁלֵימָה, "קָהָל גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה", בְּבִיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ש״פ תולדות, מבה״ח כסלו ה׳תשכ״ז)

"וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים גוֹ'", וּמְפָרֵשׁ רַשִׁ"י, "יִתֵּן וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן": לְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: מַהוּ הַצּוֹרֶךְ שֶׁ"יַחֲזוֹר וְיִתֵּן" - הֲרֵי גַּם הַנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁ"כָּל הַנּוֹתֵן בְּעַיִן יָפָה הוּא נוֹתֵן", וּבִפְרָט כַּאֲשֶׁר מִדּוּבָּר אוֹדוֹת הַנְּתִינָה מִלְּמַעְלָה, שֶׁאֵינָהּ כְּמוֹ הַנְּתִינָה לְמַטָּה, שֶׁמִּצַּד כַּמָּה מְנִיעוֹת וְהַגְּבָלוֹת אֵינוֹ יָכוֹל לִיתֵּן לְכַתְּחִילָּה כָּל מַה שֶׁרוֹצֶה לִיתֵּן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְמַעְלָה שֶׁאֵין מְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים כְּלָל, שֶׁהֲרֵי "מִי יֹאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה", כָּךְ שֶׁבַּנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה נִיתָּן כְּבָר הַכֹּל, וּמַהוּ הַצּוֹרֶךְ שֶׁ"יַחֲזוֹר וְיִתֵּן"?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא - שֶׁהַנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל 'אוֹר יָשָׁר', שֶׁכָּל זֶה הוּא מִצַּד סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּלְאַחֲרֵי־זֶה יָשְׁנוֹ גַּם הָעִנְיָן דְּ"יַחֲזוֹר וְיִתֵּן", שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, שֶׁחוֹזֵר מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה, עַד שֶׁ"זְדוֹנוֹת נַעֲשׂוּ לוֹ כְּזְכִיּוֹת", שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מַמְשִׁיכִים 'אוֹר חוֹזֵר' מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לְמַעְלָה מֵ'אוֹר יָשָׁר', כָּךְ שֶׁזּוֹהִי נְתִינָה חֲדָשָׁה ("וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן").

וְכָאמוּר, זֶהוּ גַּם עִנְיָנָהּ שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל הֶפְצָה, אֲזַי קָא אָתֵי מַר, דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא.

(כט) **יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ:**

כט יִפְלְחֵנָךְ עַמְמִין וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לָךְ מַלְכְּוָן הֱוֵי רַב לְאַחָיךְ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי אִמָּךְ מְלַטְּטָיךְ יְהוֹן לִיטִין וּמְבָרְכָיךְ יְהוֹן בְּרִיכִין:

רש״י ◄ **בְּנֵי אִמֶּךָ •** וְיַעֲקֹב אָמַר לִיהוּדָה: "בְּנֵי אָבִיךָ", לְפִי שֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים מִכַּמָּה אִמָּהוֹת, וְכָאן שֶׁלֹּא נָשָׂא אֶלָּא אִשָּׁה אַחַת, אָמַר: "בְּנֵי אִמֶּךָ". **אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ •** וּבְבִלְעָם הוּא אוֹמֵר: "מְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ וְאוֹרְרֶיךָ אָרוּר" (במדבר כד ט).

הַצַּדִּיקִים תְּחִלָּתָם יִסּוּרִים וְסוֹפָן שַׁלְוָה, וְאוֹרְרֵיהֶם וּמְצַעֲרֵיהֶם קוֹדְמִים לְמְבָרְכֵיהֶם, לְפִיכָךְ יִצְחָק הִקְדִּים קִלְלַת אוֹרְרִים לְבִרְכַּת מְבָרְכִים. וְהָרְשָׁעִים תְּחִלָּתָן שַׁלְוָה וְסוֹפָן יִסּוּרִין, לְפִיכָךְ בִּלְעָם הִקְדִּים בְּרָכָה לְקִלְלָה.

(ל) **וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ:**

ל וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי יִצְחָק לְבָרְכָא יָת יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּרַם מִפַּק נְפַק יַעֲקֹב מִלְּוַת אַפֵּי יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי אֲתָא (נ״י עַל) מִצֵּידֵהּ:

רש״י ◄ **יָצֹא יָצָא •** זֶה יוֹצֵא וְזֶה בָּא.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הָאָרֶץ, וְהַבְּרָכָה תּוֹסֶפֶת וְרִבּוּי. אוֹ שֶׁיִּהְיֶה **וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ** בְּתוֹסֶפֶת הוא״ו, וְשִׁעוּרוֹ וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ רֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי, כִּי מַתַּת הָאֱלֹהִים תָּמִיד הוּא וְאֵין לוֹ הֶפְסֵק לְעוֹלָם, וְלָכֵן אָמַר **וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים,** כָּל יָמֶיךָ עַל אַדְמָתְךָ **מִטַּל הַשָּׁמַיִם,** וְיִתֶּן לְךָ **מִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ,** כְּלוֹמַר הַשִּׁמְנָה בְּכָל הָאֲרָצוֹת, כְּעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (יְחֶזְקֵאל כ׳ ו׳) צְבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת:

וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי מֵ״ם מִטַּל מוֹשֵׁךְ עִצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ וּמִמִּשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ. וּלְעֵשָׂו לֹא נִתְּנוּ בְּמַתַּת אֱלֹהִים וְלֹא בְּרִבּוּי, אֲבָל אָמַר, גַּם לְךָ אָצַלְתִּי אַחֶרְיוֹ, וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם יִהְיֶה מוֹשָׁבֶיךָ, בְּעוֹד אֲשֶׁר תֵּשֵׁב שָׁם, יִרְמוֹ כִּי יִכְלֶה וְיֹאבַד, אַךְ בְּעוֹדוֹ יִהְיֶה חֶלְקוֹ טוֹב: תורה כט

(כט) אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ. וּבְבִלְעָם הוּא אוֹמֵר (בְּמִדְבַּר כ״ד ט׳) מְבָרְכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר, הַצַּדִּיקִים תְּחִלָּתָן יִסּוּרִין וְסוֹפָן שַׁלְוָה, וְאֹרְרֵיהֶן קוֹדְמִין לִמְבָרְכֵיהֶן, וְהָרְשָׁעִים תְּחִלָּתָן שַׁלְוָה וְסוֹפָן יִסּוּרִין, לְפִיכָךְ הִקְדִּים בִּלְעָם בְּרָכָה לִקְלָלָה. לְשׁוֹן רַשִׁ״י מִבְּרֵאשִׁית רַבָּה (ס״ו ה׳). וְאִם כֵּן לָמָּה אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם (לֶעֵיל י״ב ג׳) וַאֲבָרְכָה מְבָרֲכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר. וְזֶה אֵינֶנּוּ קָשֶׁה, כִּי חָזַר שֵׁם וְנִבְרְכוּ בְךָ, וְהִנֵּה הַבְּרָכָה

(לא) וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מְצֵיד בְּנוֹ בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃

לא וַעֲבַד אַף הוּא תַּבְשִׁילִין וְאָעֵיל לְוַת אֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי יָקוּם אַבָּא וְיֵיכוּל מְצֵידָא דִבְרֵהּ בְּדִיל דִּי תְּבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ׃

(לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃

לב וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי מָן אַתְּ וַאֲמַר אֲנָא בְּרָךְ בּוּכְרָךְ עֵשָׂו׃

(לג) וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וַאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה׃

לג וּתְוָה יִצְחָק תְּוָהָא רַבָּא עַד לַחֲדָא וַאֲמַר מָן הוּא דֵּיכִי דְּצָד צֵידָא וְאָעֵיל לִי וַאֲכָלִית מִכֹּלָּא עַד לָא תֵּיעוֹל וּבָרֵכְתֵּהּ אַף בְּרִיךְ יְהֵי׃

רש״י◄ **וַיֶּחֱרַד •** כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳וּתְוָה׳, לְשׁוֹן תְּמִיהָה. וּמִדְּרָשׁוֹ: רָאָה גֵּיהִנָּם פְּתוּחָה מִתַּחְתָּיו. **מִי־אֵפוֹא •** לָשׁוֹן לְעַצְמוֹ, מְשַׁמֵּשׁ עִם כַּמָּה דְּבָרִים. דָּבָר אַחֵר: אֵיפוֹא, אַיֵּה פֹּה, מִי הוּא וְאֵפוֹא הוּא הַצָּד צַיִד?.

וָאֹכַל מִכֹּל • מִכָּל מַטְעַמִּים שֶׁבִּקַּשְׁתִּי לִטְעֹם, טָעַמְתִּי בּוֹ (ב״ר). **גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה •** שֶׁלֹּא תֹּאמַר: ׳אִלּוּלֵא שֶׁרַמָּה יַעֲקֹב לְאָבִיו, לֹא נָטַל אֶת הַבְּרָכוֹת׳, לְכָךְ הִסְכִּים וּבֵרְכוֹ מִדַּעְתּוֹ (ב״ר).

(לד) כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי׃

לד כַּד שְׁמַע עֵשָׂו יָת פִּתְגָּמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צְוָחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרְכְנִי אַף אֲנָא (נ״י לִי) אַבָּא׃

(לה) וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ׃

לה וַאֲמַר עַל אָחוּךְ בְּחָכְמְתָא וְקַבִּיל בִּרְכָתָךְ׃

רש״י◄ **בְּמִרְמָה •** בְּחָכְמָה.

(לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה׃

לו וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְחַכְּמַנִי דְּנָן תַּרְתֵּין זִמְנִין יָת בְּכִירוּתִי נְסִיב וְהָא כְּעַן קַבִּיל בִּרְכָתִי וַאֲמַר הֲלָא שְׁבַקְתָּ לִי בִּרְכְתָא׃

רש״י◄ **הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ •** לְשׁוֹן תְּימַהּ הוּא, כְּמוֹ: (לקמן כט) ״הֲכִי אָחִי אַתָּה״? שֶׁמָּא לְכָךְ נִקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב, עַל שֵׁם סוֹפוֹ, שֶׁהוּא עָתִיד לְעָקְבֵנִי. ׳תַּנְחוּמָא׳: לָמָּה חָרַד יִצְחָק? אָמַר: ׳שֶׁמָּא עָוֹן יֵשׁ בִּי שֶׁבֵּרַכְתִּי קָטָן לִפְנֵי גָּדוֹל וְשִׁנִּיתִי סֵדֶר הַיַּחַס׳? הִתְחִיל עֵשָׂו מְצַעֵק: ״וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם״, אָמַר לוֹ אָבִיו: ׳מֶה עָשָׂה לְךָ׳?

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בָּרֹאשׁ וּבַסּוֹף. אוֹ בַּעֲבוּר מַה שֶּׁפֵּרַשְׁנוּ שָׁם דִּבֵּר בִּלְשׁוֹן יָחִיד וְרַבִּים, כִּי הַכֹּל יְבָרְכוּהוּ וְהַיָּחִיד אֲשֶׁר יְקַלֵּל אוֹתוֹ יוּאָר: תורה ל

(לב) מִי אָתָּה. כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ ״יָקוּם אָבִי״ הָיָה חוֹשֵׁב שֶׁהוּא יַעֲקֹב וְיָדַע שֶׁאָכַל מִצַּיִד עֵשָׂו וּבֵרֵךְ אוֹתוֹ וְעָשָׂה גַּם הוּא מַטְעַמִּים שֶׁיְּבָרֵךְ גַּם אוֹתוֹ, וְלָכֵן שְׁאָלוֹ **מִי אָתָּה,** לָדַעַת הָאֱמֶת: תורה לג

(לג) בְּטֶרֶם תָּבוֹא וַאֲבָרְכֵהוּ גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה. אֵין דֶּרֶךְ הֶחָרֵד חֲרָדָה גְּדוֹלָה עַד מְאֹד וְצוֹעֵק ״מִי הוּא אֲשֶׁר רְמַנִּי לְבָרֵךְ אוֹתוֹ״ שֶׁיַּשְׂלִים צַעֲקָתוֹ לֵאמֹר מִיָּד **גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה,** אֶבָל הָיָה רָאוּי שֶׁיְּקַלְּלֵהוּ, וְעוֹד, כִּי הָיָה עֵשָׂו צוֹעֵק עָלָיו לֵאמֹר ״וְלָמָּה תְּבָרֲכֵהוּ עַתָּה אָבִי״, וְאֵיךְ יַאֲמִין עֵשָׂו כִּי בְּמִרְמָה הָיָה מִתְּחִלָּה, בִּרְאוֹתוֹ כִּי עַתָּה יְבָרֵךְ אוֹתוֹ בְּרִצּוֹנוֹ:

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁהוּא לְשׁוֹן הוֹוָה, יֹאמַר, מִי אֵפוֹא הוּא הַצָּד צַיִד אֲשֶׁר הָיָה יָכוֹל לְרַמּוֹתִי שֶׁאֲבָרְכֵהוּ, וְגַם שֶׁיִּהְיֶה בָּרוּךְ עַל כָּל פָּנִים, כִּי יָדַעְתִּי כִּי בָּרוּךְ הוּא. אוֹ טַעֲמוֹ **וְגַם בָּרוּךְ יִהְיֶה** עַל כָּרְחִי, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִי לְהַעֲבִיר הַבְּרָכָה מִמֶּנּוּ, כִּי מְאֹד שֶׁבֵּרֵךְ אוֹתוֹ יָדַע בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁחָלָה בִּרְכָתוֹ עָלָיו:

וְזֶהוּ טַעַם הַחֲרָדָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר חָרַד, כִּי יָדַע שֶׁאֵבֵד בְּנוֹ הָאָהוּב לוֹ בִּרְכָתוֹ לְעוֹלָם. וְזֶה טַעַם **בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה.** כִּי אַחַר שֶׁאָמַר **מִי אֵפוֹא,** נָתַן דַּעְתּוֹ שֶׁהַבָּא אֵלָיו הָיָה יַעֲקֹב, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁתְּחוּל הַבְּרָכָה רַק בְּזַרְעוֹ: תורה לד

אָמַר לוֹ: "אֶת־בִּכֹרָתִי לָקָח", אָמַר: 'בְּכָךְ הָיִיתִי מֵצֵר וְחָרֵד, שֶׁמָּא עָבַרְתִּי עַל שׁוּרַת הַדִּין. עַכְשָׁו, לַבְּכוֹר בֵּרַכְתִּי: "גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה"'. **וַיַּעְקֵבֵנִי•** כְּתַרְגּוּמוֹ 'וּכְמַנִּי', אֲרַבְנִי. "וְאָרַב", 'וּכְמַן'. וְיֵשׁ מְתַרְגְּמִין: 'וְחַכְּמַנִּי', נִתְחַכֵּם לִי. **אָצַלְתָּ•** לְשׁוֹן הַפְּרָשָׁה, כְּמוֹ "וַיָּאָצֶל" (סִפְּרֵי אֲחֵרִים: "וַיַּצֵּל")•

(לז) **וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי:**

לז **וַאֲתִיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵהּ לָךְ** (נ״י עַלָּוָךְ) **וְיָת כָּל אֲחוֹהִי יְהָבִית לֵהּ לְעַבְדִּין וְעִיבּוּר וַחֲמָר סְעַדְתֵּהּ וְלָךְ הָכָא מָה אֶעְבִּיד בְּרִי:**

רש״י◄ **הֵן גְּבִיר•** בְּרָכָה זוֹ שְׁבִיעִית הִיא, וְהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ רִאשׁוֹנָה? אֶלָּא אָמַר לוֹ: מַה תּוֹעֶלֶת לְךָ בִּבְרָכָה? אִם תִּקְנֶה נְכָסִים, שֶׁלּוֹ הֵם, שֶׁהֲרֵי גְּבִיר שַׂמְתִּיו לְךָ, וּמַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד, קָנָה רַבּוֹ. **וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה•** אַיֵּה, אֵפוֹא, אֲבַקֵּשׁ מַה לַּעֲשׂוֹת לְךָ?•

(לח) **וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הֲבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ:**

לח **וַאֲמַר עֵשָׂו לַאֲבוּהִי הֲבִרְכְּתָא חֲדָא הִיא לָךְ אַבָּא בָּרֵךְ לִי אַף אֲנָא אַבָּא וַאֲרִים עֵשָׂו קָלֵהּ וּבְכָא:**

רש״י◄ **הַבְרָכָה אַחַת•** הֵ״א זוֹ מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן תֵּימַהּ, כְּמוֹ: "הַבְּמַחֲנִים"? "הַשְּׁמֵנָה הִיא"? (במדבר יג) (שמואל ב ג) "הַכְּמוֹת נָבָל"?•

(לט) **וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל:**

לט **וַאֲתִיב יִצְחָק אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ הָא מִטּוּבָא דְּאַרְעָא יְהֵא מוֹתְבָךְ וּמִטַּלָּא דִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא:**

רש״י◄ **מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְגוֹ׳•** זוֹ אִיטַלְיָ״א שֶׁל יָוָן (ב״ר)•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת יט)

זוֹ אִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן (רש״י כז, לט)

לְרַשִׁ״י הֶקְשָׁה: אֵיךְ נָתַן יִצְחָק לְעֵשָׂו אֶת שְׁמַנֵּי הָאָרֶץ, וַהֲרֵי כְּבָר אָמַר לְיַעֲקֹב "וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים . . וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ". וּמִתָּרֵץ, שֶׁהַכַּוָּנָה לְאִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן, שֶׁעַדַּיִן לֹא הָיְתָה בָּעוֹלָם וְלֹא נִכְלְלָה בִּבְרָכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וּכְפִי שֶׁאָמְרוּ רַז״ל (שַׁבָּת נו, ב): בְּשָׁעָה שֶׁנַּשָּׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה יָרַד גַּבְרִיאֵל וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם . . וְזֶהוּ אִיטַלְיָא שֶׁל יָוָן.

(מ) **וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ:**

מ **וְעַל חַרְבָּךְ תִּיחֵי וְיָת אָחוּךָ תִּפְלָח וִיהֵי כַּד יַעְבְּרוּן בְּנוֹהִי עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתַעְדֵּי נִירֵהּ מֵעַל צַוְּרָךְ:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(לז) וְאֶת כָּל אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים. אֵינֶנּוּ בִּרְכַּת "הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ" שֶׁכְּבָר אָמַר **הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ.** אֲבָל יִתְּכֵן שֶׁיִּהְיֶה הוּא הַגְּבִיר וְלֹא יִהְיוּ הֵם עֲבָדִים, כְּעִנְיָן כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו (דהי״א ה׳ ב׳), אֲבָל אָמַר **נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים** מִמַּאֲמָרוֹ **וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ,** כִּי הוּא הִשְׁתַּחֲוָאַת הָעֶבֶד לַאֲדוֹנָיו, כְּמוֹ שֶׁאָמַר "יַעַבְדוּךָ עַמִּים" וְיִכְפֹּל וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים. וְטַעַם וְאֶת כָּל אֶחָיו כְּטַעַם "אַחֶיךָ" וּ"בְנֵי אִמֶּךָ", יַזְכִּירֵם בִּלְשׁוֹן רַבִּים לִרְמֹז עַל כָּל זַרְעוֹ שֶׁל עֵשָׂו. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר בְּנֵי הַפֵּילַגְשִׁים: תורה לח

(לט) הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ. טַעַם **הִנֵּה** לֵאמֹר הִנֵּה אוּכַל לָתֵת לְךָ מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם, כִּי לִשְׁנֵיכֶם יַסְפִּיק שֶׁיִּהְיֶה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְטַל הַשָּׁמַיִם, אֲבָל בְּעִנְיָן הַמֶּמְשָׁלָה שֶׁלּוֹ תִּהְיֶה וְלוֹ תַּעֲבֹד. וְלֹא נָתַן לוֹ גַּם כֵּן רֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ כְּאָחִיו, כִּי רָצָה לְכַבֵּד הַמְּבֹרָךְ רִאשׁוֹנָה עָלָיו. וְאַחֲרֵי כֵן אָמַר לְיַעֲקֹב **וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ** (לְהַלָּן כ״ח ד׳), לִהְיוֹת לוֹ רֹב הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן מַתְּנַת אַבְרָהָם, וּלְעֵשָׂו יִהְיֶה הַטַּל וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת: תורה מ

(מ) וְטַעַם וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה. כְּמוֹ בְּחַרְבְּךָ, וְכֵן כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם (דְּבָרִים ח׳ ג׳), בְּלֶחֶם. וְאֵין הַבְּרָכָה שֶׁתִּהְיֶה מִחְיָתוֹ מִשְּׁלַל הָאוֹיְבִים בְּחַרְבּוֹ, כִּי הִנֵּה נָתַן לוֹ מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם וּבָהּ יִחְיֶה, אֲבָל הָעִנְיָן לוֹמַר שֶׁיִּחְיֶה בְּמִלְחֲמוֹתָיו כִּי יִנָּצֵל וְלֹא יִפֹּל בְּחֶרֶב אוֹיֵב. וְעַל כֵּן אָמַר **וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד,** שֶׁלֹּא תִתְגַּבֵּר עָלָיו,

רש״י◄ **וְעַל־חַרְבְּךָ •** כְּמוֹ ׳בְּחַרְבְּךָ׳. יֵשׁ ׳עַל׳ שֶׁהוּא בִּמְקוֹם אוֹת ב׳, כְּמוֹ: (יחזקאל לג) ״עֲמַדְתֶּם עַל חַרְבְּכֶם״, בְּחַרְבְּכֶם. (שמות ו) ״עַל צִבְאֹתָם״, בְּצִבְאוֹתָם. **וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד •** לְשׁוֹן צַעַר, כְּמוֹ: (תהלים נח) ״אָרִיד בְּשִׂיחִי״, כְּלוֹמַר, כְּשֶׁיַּעַבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל הַתּוֹרָה וְיִהְיֶה לְךָ פִּתְחוֹן פֶּה לְהִצְטַעֵר עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּטַל ״וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ וְגוֹ׳״.

(מא) **וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי:**

מא **וּנְטַר עֵשָׂו דְּבָבוּ לְיַעֲקֹב עַל בִּרְכָתָא דִּי בָרְכֵהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר עֵשָׂו בְּלִבֵּהּ יִקְרְבוּן יוֹמֵי אֶבְלֵי דְּאַבָּא וְאֶקְטוֹל יָת יַעֲקֹב אָחִי:**

רש״י◄ **יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי •** כְּמַשְׁמָעוֹ, שֶׁלֹּא אֲצַעֵר אֶת אַבָּא. וּמִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה, לְכַמָּה פָּנִים יֵשׁ.

(מב) **וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ:**

מב **וְאִתְחַוְיָה לְרִבְקָה יָת פִּתְגָמֵי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא וּשְׁלָחַת וּקְרַת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא וַאֲמָרֶת לֵהּ הָא עֵשָׂו אָחוּךְ כְּמַן לָךְ לְמִקְטְלָךְ:**

רש״י◄ **וַיֻּגַּד לְרִבְקָה •** בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֻגַּד לָהּ מַה שֶּׁעֵשָׂו מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ. **מִתְנַחֵם לְךָ •** נִחַם עַל הָאַחְוָה לַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת, לְהִתְנַכֵּר לְךָ וּלְהָרְגֶךָ. וּמִדְּרַשׁ אַגָּדָה: כְּבָר אַתָּה מֵת בְּעֵינָיו וְשָׁתָה עָלֶיךָ כּוֹס שֶׁל תַּנְחוּמִים. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: לְשׁוֹן תַּנְחוּמִים, מִתְנַחֵם הוּא עַל הַבְּרָכוֹת בַּהֲרִיגָתְךָ.

(מג) **וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה:**

מג **וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי וְקוּם אִזֵיל לָךְ לְוַת לָבָן אָחִי לְחָרָן:**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהוּא יִגְבַּר עָלֶיךָ. **וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד.** בְּשִׂיחֲךָ מִתְּגֹרֶת יָדוֹ **וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ.** יִרְמֹז לְיִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יִתְגָּרוּ בָּם יוֹתֵר מִדַּאי לַעֲשׂוֹת עִמָּם רָעָה. וְהוּא מַה שֶּׁצִּוָּה הַכָּתוּב (דברים ב׳ ד״-ה׳) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד אַל תִּתְגָּרוּ בָם וְגוֹ׳: **וְכָךְ** הִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ (ירושלמי ר״ה א׳ א׳), אָמְרוּ כִּי שִׁשָּׁת חֳדָשִׁים יָשַׁב שָׁם יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הִכְרִית כָּל זָכָר בָּאֱדוֹם (מ״א י״א ט״ז), אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲנִי אָמַרְתִּי אַל תִּתְגָּרוּ בָם, וְאַתָּה הִתְגָּרִיתָ בָּהֶם, חַיֶּיךָ שֶׁאֵין שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הַלָּלוּ נִמְנִין לְךָ וּלְמַלְכוּתְךָ, מִדִּכְתִיב (שם ב׳ י״א) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהוּא מָלַךְ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים יוֹתֵר, דִּכְתִיב (ש״ב ה׳ ה׳) בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ עַל (יִשְׂרָאֵל) [יְהוּדָה] שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְעוֹד אָמְרוּ (דב״ר א׳ ט״ז) אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דָּוִד יָדֶיךָ חֲדוּדוֹת וַחֲרוּצוֹת וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִרְדּוֹת בָּהֶם אֶת עוֹלָמִי וְכוּ׳: תורה מא

(מא) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ. אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם יִתְּכֵן שֶׁגִּלָּה סוֹדוֹ לְאֶחָד מֵאוֹהֲבָיו. וְאֵין צֹרֶךְ, כִּי הַהַסְכָּמָה בַּדָּבָר אֲשֶׁר יִמְלֹךְ אָדָם עִם לִבּוֹ תִּקָּרֵא אֲמִירָה עִם הַלֵּב, אַף עַל פִּי שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ דִּבּוּר בִּשְׂפָתַיִם. וְכֵן בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ (תהלים י״ב ג׳), כִּי הָרְצוֹן יִקָּרֵא ״לֵב״, וְכָל יִשְׂרָאֵל לֵב אֶחָד לְהַמְלִיךְ אֶת דָּוִיד (דה״א י״ב ל״ט), שֶׁהָיוּ כֻּלָּם עַל אוֹתָהּ הַהַסְכָּמָה וְהָיוּ מְדַבְּרִים בָּהּ, וְכֵן וַיֹּאמֶר יָרָבְעָם בְּלִבּוֹ (מ״א י״ב כ״ז), וְכֵן אָמַר אֱלִיעֶזֶר (לעיל כ״ד מ״ח) אֲנִי טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל לִבִּי, וְהָיְתָה שָׁם תְּפִלָּה בִּשְׂפָתָיו וַיֹּאמֶר ה׳ אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם (שם י״ב), אֲבָל טֶרֶם אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל לִבִּי, טֶרֶם הַשְׁלִימִי מַה שֶּׁעָלָה בְּדַעְתִּי:

וַיֹּאמֶר. כָּאן כִּי כַּאֲשֶׁר בָּאָה מַשְׁטֵמָה גְּדוֹלָה בְּנֶפֶשׁ עֵשָׂו לִשְׂטֹם אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה, עָלָה בְּלִבּוֹ שֶׁיַּהֲרֹג אֶת אָחִיו, וְהָיָה מִתְנַחֵם בָּזֶה מֵרֹעַ לִבּוֹ. וְזֶה טַעַם **וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו.** וּלְכָךְ אָמְרָה **מִתְנַחֵם לְךָ.** וְרַשִׁ״י כָּתַב בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֻגַּד לָהּ מָה עֵשָׂו מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ, וְכֵן בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (ס״ז ט׳). וְאִם כֵּן יִהְיֶה **דִּבְרֵי עֵשָׂו** מַחְשַׁבְתּוֹ עִם הַלֵּב, כְּמוֹ דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם לִבִּי (קהלת א׳ ט״ז): **וְהִנֵּה** עֵשָׂו הָיָה אוֹמֵר **יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי.** כִּי בְּחַיָּיו לֹא יְצַעֲרֶנּוּ, אוֹ מִפַּחְדּוֹ שֶׁלֹּא יְקַלְלֶנּוּ וַתֵּהָפֵךְ בִּרְכָתוֹ לִקְלָלָה, וְרִבְקָה פָּחֲדָה שֶׁמָּא יָמוּת הַזָּקֵן פִּתְאֹם וְיִהַרְגֶנּוּ, אוֹ שֶׁמָּא יִזְדַּמֵּן לוֹ בְּחַיָּיו וַיַּהַרְגֶנּוּ: תורה מב

(מב) וְטַעַם וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב. כִּי הָיָה יַעֲקֹב בְּמָקוֹם אַחֵר אֵינֶנּוּ בְּאֹהֶל אָבִיו וְאִמּוֹ, כִּי הָיָה מִתְחַבֵּא מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיו שֶׁהָיָה צוֹעֵק עָלָיו, וְהָיָה מִתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ אוֹ מִתְפַּחֵד: **מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ.** מִתְנַחֵם הוּא עַל הַבְּרָכוֹת בַּהֲרִיגָתְךָ, לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וּפְשׁוּטוֹ מִתְנַחֵם בְּךָ, וְכֵן כִּי בְּחֵר אַתָּה לְבָן יִשַׁי (ש״א כ׳ ל׳), וְהֶחֱזִיק לוֹ (שם ב׳ ט״ו ה׳), וְרַבִּים כֵּן. אוֹ פֵּרוּשׁוֹ מִתְנַחֵם עָלֶיךָ, כְּמוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ (לעיל כ״ו ז׳) וַיִּפֹּל לְאַפָּיו (ש״א כ׳ מ״א) כִּי כֵּן צִוָּה לוֹ הַמֶּלֶךְ (אסתר ג׳ ב׳). אֲבָל אֶנְקְלוּס אָמַר כְּמִין לָךְ, אוֹרֵב לָךְ. וְנִרְאֶה מְדַעְתּוֹ כִּי טַעַם **מִתְנַחֵם לְךָ,** שֶׁמַּרְאֶה עַצְמוֹ לְךָ מְנֻחָם עַל עִנְיַן הַבְּרָכוֹת, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מַקְפִּיד בָּהֶן, וְהוּא מַאֲרֵב כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּמֵּר מִמֶּנּוּ. וְתִרְגֵּם הָעִנְיָן לֹא הַלָּשׁוֹן: תורה מג

(מד) וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ:

מד וְתֵתֵיב עִמֵּהּ יוֹמִין זְעֵירִין עַד דִּיתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךָ:

רש״י◄ אֲחָדִים • מוּעָטִים.

(מה) עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד:

מה עַד דִּיתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךָ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי יָת דִּי עֲבַדְתָּ לֵהּ וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָה אֶתְכַּל אַף תַּרְוֵיכוֹן יוֹמָא חָד:

רש״י◄ לָמָּה אֶשְׁכַּל • אֶהְיֶה שַׁכּוּלָה מִשְּׁנֵיכֶם. לְמַד עַל הַקּוֹבֵר אֶת בָּנָיו שֶׁקָּרוּי שַׁכּוּל, וְכֵן בְּיַעֲקֹב אָמַר: ״כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי, שָׁכָלְתִּי״. גַּם־שְׁנֵיכֶם • וְאִם יָקוּם עָלֶיךָ וְאַתָּה תַּהַרְגֶנּוּ, יַעַמְדוּ בָּנָיו וְיַהַרְגוּךָ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ נִזְרָקָה בָּהּ וְנִתְנַבְּאָה שֶׁבְּיוֹם אֶחָד יָמוּתוּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפֶרֶק ׳הַמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ׳ (סוטה יב).

(מו) וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:

מו וַאֲמֶרֶת רִבְקָה לְיִצְחָק עָקֵית בְּחַיַּי מִן קֳדָם בְּנַת חִתָּאָה אִם נְסִיב יַעֲקֹב אִתְּתָא מִבְּנַת חִתָּאָה כְּאִלֵּין מִבְּנַת אַרְעָא לְמָה לִי חַיִּים:

רש״י◄ קַצְתִּי בְחַיַּי • מָאַסְתִּי בְּחַיַּי.

כח (א) וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךָ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

א וּקְרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב וּבָרִיךְ יָתֵהּ וּפַקְּדֵהּ וַאֲמַר לֵהּ לָא תִסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן:

(ב) קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ:

ב קוּם אֲזֵיל לְפַדַּן אֲרָם לְבֵית בְּתוּאֵל אֲבוּהָא דְאִמָּךְ וְסַב לָךְ מִתַּמָּן אִתְּתָא מִבְּנַת לָבָן אֲחוּהָא דְאִמָּךְ:

רש״י◄ פַּדֶּנָה • כְּמוֹ לְפַדָּן. בֵּיתָה בְתוּאֵל • לְבֵית בְּתוּאֵל, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ״ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הֵ״א בְּסוֹפָהּ (יבמות יג).

(ג) וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וַיַּפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים:

ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ יָתָךְ וְיַפְּשָׁךְ וְיַסְגְּנָךְ וּתְהֵי לְכִנְשַׁת שִׁבְטִין:

רש״י◄ וְאֵל שַׁדַּי • מִי שֶׁדַּי בְּבִרְכוֹתָיו לַמִּתְבָּרְכִין מִפִּיו, יְבָרֵךְ אוֹתְךָ.

(ד) וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

ד וְיִתֵּן לָךְ יָת בִּרְכָתָא דְאַבְרָהָם לָךְ וּלְבָנָיךְ עִמָּךְ לְמֵירְתָךְ יָת אַרַע תּוֹתָבוּתָךְ דִּי יְהַב יְיָ לְאַבְרָהָם:

רש״י◄ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם • שֶׁאָמַר לוֹ: ״וְאֶעֱשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל״, ״וְהִתְבָּרְכוּ בְּזַרְעֶךָ״, יִהְיוּ אוֹתָן בְּרָכוֹת הָאֲמוּרוֹת לְךָ, בִּשְׁבִילְךָ, (מִמְּךָ) יֵצֵא אוֹתוֹ הַגּוֹי וְאוֹתוֹ הַזֶּרַע הַמְּבֹרָךְ.

◆ יום שבת קודש ב׳ כסלו ◆

(ה) **וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו:**

ה וּשְׁלַח יִצְחָק יָת יַעֲקֹב וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם לְוַת לָבָן בַּר בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה אֲחוּהָא דְּרִבְקָה אִמֵּהּ דְּיַעֲקֹב וְעֵשָׂו:

רש"י◄ **אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו •** אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת תולדות, מברכים החודש וערב ראש־חודש כסלו ה׳תשמ״ח;
התוועדויות תשמ״ח, כרך א עמ׳ 504־498 – תרגום מאידיש)

הַשְּׁלִיחוּת דְּ"וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיֵּלֵךְ לְחָרָן, לְבֵית לָבָן, "לָקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה". וּכְפִי שֶׁהָיָה וְהִתְבָּרֵר אַחַר־כָּךְ בְּפוֹעַל – הֲרֵי דַּוְקָא בְּחָרָן ("חָרוֹן אַף שֶׁל עוֹלָם") הֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ וְקִיֵּים אֶת הַצִּיווּי דְּ"פְּרוּ וּרְבוּ גו'", וּבְאוֹפֶן שֶׁ"מִיטָּתוֹ **שְׁלֵימָה**".

וְנוֹסָף לְכָךְ שֶׁשָּׁם הֶעֱמִיד אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ, עָשָׂה שָׁם גַּם דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ **בְּתַחְתּוֹנִים**, עַל־יְדֵי הַהִתְעַסְּקוּת בְּצֹאן לָבָן, עַד שֶׁנִּהְיָה אֵצֶל יַעֲקֹב (בְּחָרָן) צֹאן רַבּוֹת וְגו', וּבַלְשׁוֹן הַחֲסִידוּת – שֶׁבִּירֵר וְהֶעֱלָה נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁהָיוּ בְּצֹאן לָבָן.

וְעַד שֶׁגַּם בְּלֶכְתּוֹ בַּדֶּרֶךְ, עוֹד בְּטֶרֶם בּוֹאוֹ לְחָרָן (מְקוֹם שְׁלִיחוּתוֹ) – "וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשׁוֹתָיו", הֵינוּ שֶׁלָּקַח אֲבָנִים (דּוֹמֵם, נִבְרָא הֲכִי תַּחְתּוֹן) וּפָעַל בָּהֶם עֲלִיָּה, וְעַד שֶׁ"וְהָאֶבֶן הַזֹּאת גו' יִהְיֶה בֵּית אֱלֹקִים".

וְזוֹהִי גַּם הַהוֹרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל – שֶׁשְּׁלִיחוּת נִשְׁמָתוֹ, אֲשֶׁר יָרְדָה לְמַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי (חָרָן, חָרוֹן אַף שֶׁל מָקוֹם בָּעוֹלָם) הִיא – לִפְעוֹל "פְּרוּ וּרְבוּ גו'", הֵן כִּפְשׁוּטוֹ וְהֵן בְּרוּחָנִיּוּת, לְהַשְׁפִּיעַ בְּעִנְיְנֵי יַהֲדוּת עַל עוֹד יְהוּדִי וְעוֹד יְהוּדִי עַל־יְדֵי מִצְוֹת, וְתוֹרָה בִּפְרָט (וַהֲרֵי "הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה כְּאִילוּ יְלָדוֹ"), וְכֵן לְהַשְׁפִּיעַ עַל אוּמוֹת הָעוֹלָם (תּוֹשָׁבֵי חָרָן) שֶׁיְּקַיְּמוּ שֶׁבַע הַמִּצְוֹת שֶׁלָּהֶם, וְעַד – לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלוֹ, גַּם הַחֵלֶק שֶׁלְּמַטָּה מִסּוּג הַמִּדַּבֵּר, וְעַד הַדּוֹמֵם (אַבְנֵי הַמָּקוֹם) לִדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, אֲשֶׁר עַל־יְדֵי "וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" – שֶׁיַּעֲקֹב יָצָא מִמְּקוֹמוֹ שֶׁל יִצְחָק וְהָלַךְ דַּוְקָא לְפַדַּן אֲרָם "לָקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה" – נִפְעַל עִנְיָן שֶׁלֹּא הָיָה גַּם בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל יִצְחָק וְגַם לֹא אֵצֶל יִצְחָק:

יִצְחָק הָיָה עוֹלָה תְּמִימָה, וְלָכֵן, הֶעֱבוֹדָה שֶׁל הַפִּיכַת הַסִּטְרָא־אַחֲרָא, אֲנָשִׁים שֶׁהֵם הֵיפֶךְ מִקְּדוּשָׁה – לִקְדוּשָׁה, לֹא הָיְתָה שַׁיֶּכֶת אֶצְלוֹ [דְּלֹא כְּאָבִיו וְאִמּוֹ שֶׁ"אַבְרָהָם הָיָה מְגַיֵּר אֶת הָאֲנָשִׁים, וְשָׂרָה מְגַיֶּרֶת אֶת הַנָּשִׁים"].

אָמְנָם, עַל־יְדֵי "וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" לְפַדַּן אֲרָם, הִנֵּה מִלְּבַד הַבֵּירוּרִים שֶׁבֵּירֵר בְּחוּץ לָאָרֶץ - הָיְתָה "מִיטָּתוֹ שְׁלֵימָה", וְעַד אֲשֶׁר "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף", שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף הוּא – "יוֹסֵף ה' לִי בֵּן אַחֵר", לַעֲשׂוֹת גַּם אֶת הַ"אַחֵר" לְ"בֵּן", הֵינוּ, שֶׁגַּם אֵלּוּ שֶׁהֵם לְעֵת־עַתָּה בִּבְחִינַת "אַחֵר" – יִתְהַפְּכוּ, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמְּגַלִּים שֶׁהֵם בֶּאֱמֶת בִּבְחִינַת "בֵּן", וְעַד – בְּנוֹ יְחִידוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, עַד לְ"בִּנְיָמִין" – "בֶּן יָמִין", בֶּן אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶרֶץ אֲשֶׁר עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ (אֱלוֹקוּת), עַד אֶרֶץ **שֶׁרָצְתָה** לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָהּ.

וְהִנֵּה, מִלְּבַד הַהוֹרָאָה שֶׁיֵּשׁ לִלְמוֹד מִ"וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב" אוֹדוֹת שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, יֶשְׁנָהּ הוֹרָאָה מְיוּחֶדֶת לִשְׁלוּחִים בְּפַשְׁטוּת שֶׁל כ"ק מו"ח אַדְמו"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ – בְּנוֹסָף לְכָךְ שֶׁתּוֹכֶן הַשְּׁלִיחוּת שֶׁלָּהֶם הוּא כִּשְׁלִיחוּת יַעֲקֹב – שֶׁנִּשְׁלְחוּ לִמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים, רְחוֹקִים בְּרוּחָנִיּוּת, כַּדַּן אֲרָם, וְלִפְעָמִים גַּם חָרָן [נוֹסָף לְזֶה שֶׁעוֹלָם־הַזֶּה בִּכְלָל הוּא "חָרָן", הֲרֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ הֵן "חָרָן" שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה גּוּפָא] כְּדֵי לִפְגֹּשׁ יְהוּדִים "אֲחֵרִים" לִפְעוֹל בָּהֶם אֶת כָּל הַנַּ"ל (בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמָם, בְּנוֹגֵעַ לִשְׁאָר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וּבְנוֹגֵעַ לְמִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ, כַּנַּ"ל) – הֲרֵי הַדָּבָר מוּדְגָּשׁ בִּמְיוּחָד בִּשְׁמוֹ שֶׁל כ"ק מו"ח אַדְמו"ר נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ:

שְׁמוֹ (הַשֵּׁנִי) הוּא "יִצְחָק" – "וַיִּשְׁלַח **יִצְחָק** אֶת יַעֲקֹב", וּשְׁמוֹ הָרִאשׁוֹן הוּא – "**יוֹסֵף**", עַל־שֵׁם "יוֹסֵף הֵוֵי' לִי בֵּן אַחֵר". וַהֲרֵי זוֹהִי מַטָּרַת שְׁלִיחוּתָם שֶׁל הַשְּׁלוּחִים הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּכָנֶס זֶה – עַל־מְנָת שֶׁאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעְזֹרוּ וִיקַבְּלוּ הַחְלָטוֹת טוֹבוֹת אֵיךְ לְהוֹסִיף וּלְהַרְחִיב אֶת עֲבוֹדַת וְקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת דְּ"וַיִּשְׁלַח (יוֹסֵף) יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף וּלְהַדְגִּישׁ, שֶׁהֲעֲבוֹדָה בְּכָל הַנַּ"ל צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּתוֹר **שְׁלוּחִים**, הֵינוּ לֹא רַק מִצַּד קַבָּלַת־עוֹל (עֲבוֹדַת עֶבֶד), אֶלָּא בְּתוֹר דָּבָר **שֶׁלָּהֶם** (שְׁלִיחַ), שֶׁאָז עוֹסְקִים בַּדָּבָר בְּחִיּוּת אַחֶרֶת לְגַמְרֵי.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ה) **אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו.**

בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר שֶׁצִּוָּה יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב לָקַחַת לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמּוֹ, הִזְכִּיר הַכָּתוּב שֶׁהָיָה גַּם כֵּן אֲחִי אִמּוֹ שֶׁל עֵשָׂו, וְרָאוּי הָיָה שֶׁיְּצַוֶּה גַּם כֵּן לְעֵשָׂו, אֲבָל מִדַּעְתּוֹ שֶׁבִּרְכַּת אַבְרָהָם תִּהְיֶה לְיַעֲקֹב וּלְזַרְעוֹ, עָשָׂה כֵּן:

וְהִזְכִּיר כִּי עֵשָׂו שָׁמַע שֶׁצִּוָּה אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִקַּח מִבְּנוֹת כְּנַעַן וְשֶׁיֵּלֵךְ אֶל לָבָן אֲחִי אִמּוֹ, וְהוּא שָׁמַע לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיו שֶׁלֹּא לָקַחַת אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן, אַף לֹא עָשָׂה כָּרָאוּי שֶׁיִּקַּח מִבְּנוֹת לָבָן אַף עַל

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבְּקַבָּלַת־עוֹל (עֲבוֹדַת עֶבֶד) יֶשְׁנָהּ מַעֲלַת הַבִּיטּוּל – הֲרֵי בְּשָׁעָה שֶׁעוֹסְקִים בַּשְּׁלִיחוּת כְּדָבָר פְּרָטִי, הָעֲבוֹדָה הִיא בְּתוֹסֶפֶת חִיּוּת (כַּנַּ״ל), וְזֶה **מוֹסִיף** גַּם בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת בְּפוֹעַל. וְלָכֵן, רְצוֹנוֹ שֶׁל הַמְשַׁלֵּחַ הוּא שֶׁיַּעַסְקוּ בָּזֶה בְּתוֹר דָּבָר פְּרָטִי, וְאִם־כֵּן – הִנֵּה מִצַּד הַבִּיטּוּל בְּקַבָּלַת־עוֹל גּוּפָא, נִדְרָשׁ שֶׁהָעֲבוֹדָה תִּהְיֶה (לֹא רַק בְּתוֹר עֶבֶד, אֶלָּא) בְּתוֹר שָׁלִיחַ.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲבוֹדַת הַשְּׁלוּחִים צְרִיכָה לִהְיוֹת בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ, אֲשֶׁר מְסִירוּת־נֶפֶשׁ קְשׁוּרָה (לִכְאוֹרָה) בְּ׳בִּיטּוּל׳ – הֲרֵי רוֹאִים בְּפוֹעַל שֶׁפְּעָמִים רַבּוֹת הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ קְשׁוּרָה דַּוְקָא בְּתוֹקֶף הַמְּצִיאוּת:

כַּאֲשֶׁר הַמְּצִיאוּת הִיא בַּחֲלִישׁוּת, אֲזַי כַּאֲשֶׁר מִילּוּי רְצוֹנוֹ קָשׁוּר בִּקְשָׁיִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בִּסַּכָּנָה, הַדָּבָר יִמְנַע אוֹתוֹ מִלְּמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ; אֲבָל כְּשֶׁהוּא בְּתוֹקֶף הַמְּצִיאוּת – שׁוּם דָּבָר לֹא יִמְנַע בַּעֲדוֹ מִלְּהַשְׁלִים אֶת רְצוֹנוֹ, וְיִפְעַל לְשֵׁם כָּךְ בְּכָל הַמַּצָּבִים, אֲפִילּוּ כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לְזֶה מְסִירוּת־נֶפֶשׁ.

נוֹסָף עַל הָאָמוּר לְעֵיל אוֹדוֹת כְּלָלוּת עִנְיַן הַשְּׁלִיחוּת, הֲרֵי, גַּם מִסֵּדֶר הַשְּׁלִיחוּת דְּיִצְחָק אָפְשָׁר לִלְמוֹד הוֹרָאָה וְלִימּוּד בְּסֵדֶר הַשְּׁלִיחוּת שֶׁל ״וַיִּשְׁלַח יִצְחָק״ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ:

לִפְנֵי שֶׁיִּצְחָק שָׁלַח אֶת יַעֲקֹב לְחָרָן – בֵּרְכוֹ ״**וַיִּתֶּן**־לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְגוֹ׳״.

וְהַבְּרָכָה הִיא שֶׁלֹּא עַל דֶּרֶךְ הָרְגִּיל כְּלָל – ״**וַיִּתֶּן**״, ״יִתֵּן וַיַּחֲזוֹר וְיִתֵּן״:

דְּהִנֵּה בְּדֶרֶךְ כְּלָל מְבָרְכִים תְּחִילָּה אֶת עִיקַּר הַבְּרָכָה, וּלְאַחֲרֵי זֶה מוֹסִיפִים עַל הָעִיקָּר, אֲבָל בִּרְכַּת יִצְחָק הָיְתָה בְּאוֹפֶן כָּזֶה שֶׁמִּלְּכַתְּחִילָּה הִתְחִיל בְּהוֹסָפָה (״מִלְּכַתְּחִילָּה אַרִיבֶּער״) – ״**וַיִּתֶּן**״, בְּוָא״ו **הַמּוֹסִיף** לִפְנֵי ״יִתֵּן״.

וְגַם: תּוֹכֶן בִּרְכַּת יִצְחָק הוּא ״עִיקַּר וּמְקוֹר כָּל הַבְּרָכוֹת לָעוֹלָם״, מִכֵּיוָן שֶׁ״עִיקַּר הַהַשְׁפָּעָה בְּרִיבּוּי אוֹר וְחִיּוּת בְּיוֹתֵר״ הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי יִצְחָק, בְּחִינַת גְּבוּרוֹת, ״לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם תִּגְּבוֹרֶת אוֹר וְחִיּוּת בְּכֹחַ עָצוּם יוֹתֵר כו׳״.

וְהַבְּרָכוֹת הֵן לְכָל־לְרֹאשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת הָעוֹלָם – ״וַיִּתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ גו׳״ **בְּפַשְׁטוּת**, אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ.

וְנוֹסָף לְזֶה (אֲבָל כַּמּוּבָן שֶׁזֶּהוּ עִיקָּר) – בְּרָכוֹת אֵלּוּ כּוֹלְלוֹת אֶת כָּל הַפֵּירוּשִׁים שֶׁבָּזֶה בְּמִדְרְשֵׁי חֲז״ל, וּלְדוּגְמָא: ״מִטַּל הַשָּׁמַיִם זוֹ מִקְרָא, וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ זוֹ מִשְׁנָה, דָּגָן זוֹ תַּלְמוּד, תִּירוֹשׁ זוֹ אַגָּדָה״, **וְעוֹד**.

וְגַם: נוֹסָף לַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּירֵךְ יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב לִפְנֵי שְׁלִיחוּתוֹ לְחָרָן, הֲרֵי תֵּיכָף לְאַחַר הַשְּׁלִיחוּת עַצְמָהּ חָזַר וּבֵירְכוֹ מִיַּד עוֹד וְעוֹד, ״וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךָ אוֹתוֹ גו׳ וְאֵ־ל שַׁדַּ־י יְבָרֵךְ אוֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים, וְיִתֶּן־לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ וְגוֹ׳״.

וּלְאַחֲרֵי זֶה, גַּם בְּהַתְחָלַת הַשְּׁלִיחוּת בְּפוֹעַל – מְקַבֵּל יַעֲקֹב אֶת בִּרְכוֹת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ״וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וָצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ, וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְגוֹ׳״, וְעַד שֶׁהַדָּבָר פָּעַל מִיַּד בְּיַעֲקֹב – ״וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו, מִשֶּׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרָה טוֹבָה שֶׁהוּבְטַח בִּשְׁמִירָה, נָשָׂא לִבּוֹ אֶת רַגְלָיו וְנַעֲשָׂה קַל לְלֶכֶת״, עַד שֶׁ״כֹּחוֹ גָּדוֹל״.

מִכָּךְ אֶפְשָׁר לִלְמוֹד גַּם בְּנוֹגֵעַ לְ״וַיִּשְׁלַח יִצְחָק״ בְּדוֹרֵנוּ זֶה – בְּקֶשֶׁר לְכִנּוּס הַשְּׁלוּחִים הַנּוֹכְחִי:

לִפְנֵי שֶׁ״יִצְחָק״ שֶׁבְּדוֹרֵנוּ שׁוֹלֵחַ שָׁלִיחַ – הֲרֵי הוּא מְבָרֵךְ אוֹתוֹ, וּבִבְרָכוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִמְּדִידָה וְהַגְּבָלָה – ״יִתֵּן וַיַּחֲזוֹר וְיִתֵּן״, וּבַבְּרָכוֹת הֲכִי גְּדוֹלוֹת – ״מִקּוֹר כָּל הַבְּרָכוֹת לָעוֹלָם״.

וּלְכָל־לְרֹאשׁ – בְּרָכוֹת בְּגַשְׁמִיּוּת, ״וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרוֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ גו׳״, שֶׁיִּתְבָּרְכוּ בְּפַרְנָסָה בְּהַרְחָבָה, ״וַיִּפְרְךָ וַיַרְבֶּךָ גו׳״ – בְּבָנַי, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי, וּבְכוּלָּם רְוִיחֵי.

וּלְאַחֲרֵי זֶה – הַבְּרָכוֹת כּוֹלְלוֹת בְּרָכוֹת בַּעֲבוֹדָתוֹ הָרוּחָנִית שֶׁל הַשָּׁלִיחַ, בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה, נִגְלָה וּפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, וּבְעִיקָּר – בְּרָכוֹת בְּקִיּוּם שְׁלִיחוּתוֹ בְּפוֹעַל בַּהֲפָצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת וַהֲפָצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה.

וְכֵן בְּעֵת מִינּוּי הַשָּׁלִיחַ – מְקַבְּלִים עוֹד פַּעַם אֶת בִּרְכַּת ״יִצְחָק״, וְגַם כְּשֶׁיּוֹצְאִים בִּשְׁלִיחוּתוֹ, מְקַבְּלִים מִיַּד בְּרָכוֹת נוֹסָפוֹת מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – ״וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וָצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ, וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְגוֹ׳״, שֶׁיַּצְלִיחַ בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת דְּ״וּפָרַצְתָּ וְגוֹ׳״ – הֲפָצַת הַמַּעְיְנוֹת חוּצָה.

כְּלוֹמַר: נוֹסָף לְכָךְ שֶׁהַמְשַׁלֵּחַ, נְשִׂיא דּוֹרֵנוּ, אָמַר וְהוֹרָה שֶׁקִּיבֵּל אֶת הַנְּשִׂיאוּת מֵאָבִיו בִּתְנַאי שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים יִהְיוּ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, וְכַמּוּבָן שֶׁהַדָּבָר חָל עַל כָּל שְׁלוּחָיו (שֶׁהֵם ״כְּמוֹתוֹ״ דְּהַמְשַׁלֵּחַ) – מְבָרֵךְ הַמְשַׁלֵּחַ אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד לִפְנֵי שֶׁיּוֹצֵא בִּשְׁלִיחוּתוֹ, בְּעֵת מִינּוּי הַשְּׁלִיחוּת, וְאַחַר־כָּךְ גַּם בְּהַתְחָלַת הַשְּׁלִיחוּת.

וְהַבְּרָכוֹת נִמְשָׁכוֹת עַל כָּל מֶשֶׁךְ זְמַן הַשְּׁלִיחוּת, וְגַם לְ״זַרְעֲךָ״ עַד סוֹף כָּל הָעוֹלָם.

וּכְפִי שֶׁרוֹאִים בְּפוֹעַל בְּקִיּוּם בְּרָכוֹת אֵלּוּ – אֵצֶל הַשְּׁלוּחִים שֶׁנִּתְמַנּוּ לִפְנֵי עֶשֶׂר שָׁנִים, עֶשְׂרִים שָׁנָה (וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה) – שֶׁכּוּלָּם הִסְתַּדְּרוּ, בָּרוּךְ ה׳, וְהֶעֱמִידוּ מִשְׁפָּחוֹת בְּבָנִים וּבְנוֹת

פִּי שֶׁהוּא אֲחִי אִמּוֹ. וְעוֹד הִזְכִּיר שֶׁלָּקַח אוֹתָהּ עַל נַפְשׁוֹ, וְלֹא גֵּרַשׁ אֶת הָרָעוֹת, כִּי הָלַךְ עַל תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ יוֹתֵר מֵרְצוֹן אָבִיו: תורה ו

עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, בְּבָנַי, חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי, וּבְכוּלָּם רְוִיחֵי, וְנוֹסָף לְזֶה – רוֹאִים אֶת הַבְּרָכוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע בְּהַצְלָחַת הַשְּׁלוּחִים בְּמִילּוּי שְׁלִיחוּתָם בַּהֲפָצַת הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת וְהַמַּעְיָנוֹת חוּצָה.

וַהֲרֵי, בְּרָכוֹת אֵלּוּ הֵן בְּרָכוֹת הֲכִי גְּדוֹלוֹת, אֶלָּא, שֶׁמִּצַּד הָרְגִילוּת, לִפְעָמִים לֹא שָׂמִים לֵב לְזֶה כִּדְבָעֵי, וְטוֹעִים לַחְשׁוֹב שֶׁלֹּא מְקַבְּלִים מֵהַמְשַׁלֵּחַ אֶת כָּל הַבְּרָכוֹת הַדְּרוּשׁוֹת. וּמִכָּאן מַעֲנֶה לַשְּׁלוּחִים הַשּׁוֹאֲלִים וּמְבַקְּשִׁים בְּרָכוֹת בְּעִנְיָנִים שׁוֹנִים, הֶחֵל מִפַּרְנָסָה בְּגַשְׁמִיּוּת, כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְמַלֵּא אֶת שְׁלִיחוּתָם בְּמִילּוּאָהּ לְלֹא בִּלְבּוּלִים צְדָדִיִּים:

הַמְשַׁלֵּחַ מְבָרֵךְ אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַשְּׁלוּחִים עוֹד לִפְנֵי צֵאתוֹ לִשְׁלִיחוּתוֹ, וּמַמְשִׁיךְ וּמְבָרֵךְ אוֹתוֹ בְּכָל הַבְּרָכוֹת הַדְּרוּשׁוֹת לוֹ, עַד לַבְּרָכוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּיוֹתֵר שֶׁיְּכוֹלוֹת לִהְיוֹת: "וְיִתֶּן־לְךָ – יִתֵּן וְיַחֲזוֹר וְיִתֵּן – הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְּׁמַנֵּי הָאָרֶץ גו׳", וְכַמָּה וְכַמָּה מִבְּרָכוֹת אֵלּוּ כְּבָר הִתְקַיְּמוּ בְּפוֹעַל – דַּי אִם יִתְבּוֹנֵן בְּחַיָּיו הַפְּרָטִיִּים, בְּחַיֵּי בְּנֵי בֵּיתוֹ וּבַהַצְלָחָה שֶׁהָיְתָה בָּעָבָר בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת שֶׁלּוֹ לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע – וְיִרְאֶה אֶת רִיבּוּי בְּרָכוֹת הַמְשַׁלֵּחַ שֶׁבָּזֶה.

וְעוֹד וְהוּא הָעִיקָּר: כְּוָנַת כָּל הַבְּרָכוֹת הִיא – לְהוֹסִיף כּוֹחוֹת וּמָרָץ בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת בְּפוֹעַל, אֲשֶׁר "נָשָׂא לִבּוֹ אֶת רַגְלָיו וְנַעֲשָׂה קַל לְלֶכֶת", וְ"כּוֹחוֹ גָּדוֹל" בִּשְׁלִיחוּתוֹ בָּעוֹלָם, מִבְּלִי הַבֵּט עַל כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהֶסְתֵּרִים וּמְנִיעוֹת וְעִיכּוּבִים שֶׁמִּסְּבִיבוֹ.

וְאַדְרַבָּה: עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּקִיּוּם הַשְּׁלִיחוּת בְּ"חֲרוֹן אַף שֶׁל עוֹלָם" – יִהְיֶה "וַיִּפְרוֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת", הֶחֵל מַעֲשִׂירוּת בְּגַשְׁמִיּוּת, וְגַם – עֲשִׁירוּת בְּרוּחָנִיּוּת: עַד כַּמָּה שֶׁהָיָה "כּוֹחוֹ גָּדוֹל" בְּקִיּוּם שְׁלִיחוּתוֹ עַד עַתָּה – הֲרֵי תָּמִיד הוֹלֵךְ וּמוֹסִיף "מַעֲלִין בַּקּוֹדֶשׁ" וּ"מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָנָה רוֹצֶה מָאתַיִם, מָאתַיִם רוֹצֶה אַרְבַּע מֵאוֹת", וְכֵן הָלְאָה.

(ו) **וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:**

ו **וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בָרִיךְ יִצְחָק יָת יַעֲקֹב וְשַׁלַּח יָתֵהּ לְפַדַּן אֲרָם לְמִסַּב לֵהּ מִתַּמָּן אִתְּתָא כַּד בָּרִיךְ יָתֵהּ וּפַקִּיד עֲלוֹהִי לְמֵימַר לָא תִּסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן:**

(ז) **וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם:**

ז **וְקַבִּיל יַעֲקֹב מִן אֲבוּהִי וּמִן אִמֵּהּ וַאֲזַל לְפַדַּן אֲרָם:**

רש״י ◄ **וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב** • מְחֻבָּר לָעִנְיָן שֶׁל מַעְלָה: "וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי בֵרַךְ יִצְחָק וְגוֹ׳ וְכִי שִׁלַּח אוֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם", וְכִי שָׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְהָלַךְ פַּדֶּנָה אֲרָם, וְכִי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנַעַן, וְהָלַךְ גַּם הוּא אֶל יִשְׁמָעֵאל.

(ח) **וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו:**

ח **וַחֲזָא עֵשָׂו אֲרֵי בִישָׁא בְּנַת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אֲבוּהִי:**

(ט) **וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:**

ט **וַאֲזַל עֵשָׂו לְוַת יִשְׁמָעֵאל וּנְסִיב יָת מַחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בַּר אַבְרָהָם אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת עַל נְשׁוֹהִי לֵהּ לְאִנְתּוּ:**

ס ס ס

רש״י ◄ **אֲחוֹת נְבָיוֹת** • מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר "בַּת יִשְׁמָעֵאל", אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא "אֲחוֹת נְבָיוֹת"? אֶלָּא לְמָדְנוּ שֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל מִשֶּׁיֵּעָדָהּ לְעֵשָׂו, קֹדֶם נִשּׂוּאִין, וְהִשִּׂיאָהּ נְבָיוֹת אָחִיהָ. וְלָמַדְנוּ שֶׁהָיָה יַעֲקֹב בְּאוֹתוֹ הַפֶּרֶק בֶּן ס״ג שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי יִשְׁמָעֵאל בֶּן ע״ד שָׁנִים הָיָה כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב, שֶׁי״ד שָׁנָה הָיָה גָּדוֹל יִשְׁמָעֵאל מִיִּצְחָק, "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם", הֲרֵי ע״ד, וּשְׁנוֹתָיו הָיוּ קל״ז, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל וְגוֹ׳". נִמְצָא, יַעֲקֹב כְּשֶׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן ס״ג שָׁנִים הָיָה, וְלָמַדְנוּ מִכָּאן שֶׁנִּטְמַן בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנָה, וְאַחַר־כָּךְ הָלַךְ לְחָרָן, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁהָה בְּבֵית לָבָן לִפְנֵי לִדָּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֶלָּא י״ד שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְּנוֹתֶיךָ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ", וּשְׁכַר הַצֹּאן מִשֶّנּוֹלַד יוֹסֵף הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן ל) "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגוֹ׳", וְיוֹסֵף בֶּן ל׳ שָׁנָה הָיָה כְּשֶׁמָּלַךְ, וּמִשָּׁם עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם ט׳ שָׁנִים, ז׳ שֶׁל שֹׂבַע וּב׳ שֶׁל רָעָב, וַיַּעֲקֹב אָמַר לְפַרְעֹה: (לקמן מז) "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה", צֵא וַחֲשֹׁב: י״ד שָׁנָה שֶׁלִּפְנֵי לֵדַת יוֹסֵף וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל יוֹסֵף, וְתִשַּׁע מִשֶּׁמָּלַךְ עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב, הֲרֵי נ״ג, וּכְשֶׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו הָיָה בֶּן ס״ג, הֲרֵי קי״ו וְהוּא אוֹמֵר "שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה", הֲרֵי חֲסֵרִים י״ד שָׁנִים, הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאַחַר שֶׁקִּבֵּל הַבְּרָכוֹת נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר י״ד שָׁנִים (אֲבָל לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה. שֶׁהֲרֵי לֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מֵאָבִיו

אֶלָּא כ״ב שָׁנָה, דְּהַיְנוּ מִי״ז עַד ל״ט, כְּנֶגֶד כ״ב שֶׁפָּרַשׁ יַעֲקֹב מֵאָבִיו וְלֹא כִּבְּדוֹ, וְהֵם כ׳ שָׁנִים בְּבֵית לָבָן וּשְׁתֵּי שָׁנִים שֶׁשָּׁהָה בַּדֶּרֶךְ, כְּדִכְתִיב: (לקמן לג) ״וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת״, וּפִרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה מִזֶּה הַפָּסוּק, שֶׁשָּׁהָה י״ח חֳדָשִׁים בַּדֶּרֶךְ, דְּ׳בַיִת׳ הָוָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְ׳סֻכּוֹת׳ הָווּ בִּימוֹת הַחַמָּה. וּלְחֶשְׁבּוֹן הַפְּסוּקִים שֶׁחִשַּׁבְנוּ לְעֵיל, מִשֶּׁפָּרַשׁ מֵאָבִיו עַד שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם שֶׁהָיָה בֶּן ק״ל שָׁנָה, שֶׁשָּׁם אָנוּ מוֹצְאִים עוֹד י״ד שָׁנִים, אֶלָּא וַדַּאי נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר בַּהֲלִיכָתוֹ לְבֵית לָבָן לִלְמֹד תּוֹרָה מִמֶּנּוּ, וּבִשְׁבִיל זְכוּת הַתּוֹרָה לֹא נֶעֱנַשׁ עֲלֵיהֶם, וְלֹא פָּרַשׁ יוֹסֵף מִמֶּנּוּ אֶלָּא כ״ב שָׁנָה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. עַד כָּאן מָצָאתִי בְּרַשִׁ״י יָשָׁן). **עַל־נָשָׁיו • הוֹסִיף רִשְׁעָה עַל רִשְׁעָתוֹ** (רָצָה לוֹמַר: מִרִּשְׁעָתַת עַל מִרְשָׁעִיּוֹת שֶׁהָיוּ לוֹ כְּבָר, וְקַל לְהָבִין), **שֶׁלֹּא גֵּרַשׁ אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת:**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ׳ 165)

וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם (כח, ט) יֵשׁ לְהָבִין, מַדּוּעַ מְצַיֵּן הַכָּתוּב אֶת הֲלִיכָתוֹ שֶׁל עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא לְהוֹדִיעַ עַד כַּמָּה הִשְׁתַּדֵּל עֵשָׂו לְהַרְאוֹת כְּלַפֵּי חוּץ כְּאִלּוּ הוּא מְעוּנְיָן לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְאָבִיו, וְלָכֵן הוּא הוֹלֵךְ לְשֵׁאת דַּוְקָא אֶת בַּת יִשְׁמָעֵאל. לָכֵן מַדְגִּישָׁה הַתּוֹרָה ״וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל״: כְּדֵי לְהַרְאוֹת אֶת צִדְקוּתוֹ הִטְרִיחַ עַצְמוֹ אֶת עַצְמוֹ וְכִתֵּת רַגְלָיו אֶל מְקוֹמוֹ שֶׁל יִשְׁמָעֵאל. וְשָׁם לָקַח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל **בֶּן אַבְרָהָם** – כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְהַרְאוֹת שֶׁלָּקַח אִשָּׁה מְיֻחֶסֶת, נְכָדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם.

חסלת פרשת תולדות ססס ק״ו פסוקים, על״ו סימן

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רפא - רפד

המשך ביאור למס׳ ראש השנה ליום שלישי עמ׳ א

משנה

דְּמוּת צוּרוֹת שונות של **הַלְּבָנָה** כפי שהיא יכולה להיראות בזמן המולד, **הָיוּ** לוֹ **לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּמַּכְלָא** – על שולחנו, **וּבַכּוֹתֶל, בַּעֲלִיָּיתוֹ** – בעליית בית דינו, **שֶׁבָּהֶן** היה **מַרְאֶה אֶת** העדים **הַחֲדִיוֹטוֹת** – אנשים פשוטים, שלא יכלו לתאר כיצד ראו את הלבנה, **וְאוֹמֵר** להם, **הֲכָזֶה רְאִיתֶם אוֹ כָזֶה,** ועל פי תשובתם הבין כיצד ראו את הלבנה.

גמרא

שנינו במשנה: ׳דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל׳. מקשה הגמרא: **וּמִי שָׁרֵי** – וכי מותר לעשות צורות אלו, **וְהָכְתִיב** (שמות כ ב) **׳לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם׳.** ודרשו חכמים, **לֹא** תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמְּשַׁיי – משרתיי, ובכלל זה דמות הלבנה. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבַּיֵי, לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שַׁמָּשִׁין שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן** ממש, בגודלם האמיתי, אבל חמה ולבנה שאי אפשר לעשות אלא מעין דוגמתם, מותר. **כִּדְתַנְיָא, לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם כַּיִּת כַּתַּבְנִית הַהֵיכָל** של בית המקדש, בשיעור גובהו, רוחבו ואורכו, ומידת פתחיו, וכן לא יעשה **אַכְסַדְּרָה** – חצר המוקפת שלוש מחיצות ופתוחה מרוח רביעית, שהיא **כַּתַּבְנִית הָאוּלָם** שבבית המקדש, שגם הוא היה נראה כפתוח בצד רביעי, וכן לא יעשה **חָצֵר כְּנֶגֶד** – כתבנית **הָעֲזָרָה,** ולא **שֻׁלְחָן כְּנֶגֶד שֻׁלְחָן** הפנים, ולא **מְנוֹרָה כְּנֶגֶד הַמְּנוֹרָה** שהיתה במקדש. **אֲבָל עוֹשֶׂה** – יכול לעשות

המשך ביאור למס׳ ראש השנה ליום שישי עמ׳ א

אם כן אין אמירה זו מחמת שבתשרי נברא העולם, אלא אף לרבי יהושע שבניסן נברא העולם אומרים כן, והכוונה בתפילה זו היא שראש השנה הוא תחילת הדין על כל המעשים שהעולם נידון עליהם אם להתקיים או לא, ודבר זה שייך גם ביום הכפורים של יובל.

מתרצת הגמרא: באמת אמירת ׳זה היום תחלת מעשיך׳ היא על בריאת העולם, ואכן אין אומרים כן ביובל, **וּכְי קָתָנֵי** במשנה שיובל שוה לראש השנה בברכות, **הַיְינוּ אַשְׁאָרָא** – על שאר הברכות. הגמרא מביאה לשון אחרת במימרא זו: **רַב שֵׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי מַתְנֵי הָכִי** – שונה כך, **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק, הָא דְּתַנֵּן** במשנתינו **שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְתִקְיָעָה וְלִבְרָכוֹת, כְּמַאן, דְּלָא כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאִי כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, כֵּיוָן דְּאָמַר בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם, הָא אִיבָּא** אמירת ׳זה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן׳, **דִּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה אִיתָא, וּכְיוֹבֵל לֵיתָא,** שהרי אינו זכרון לבריאת העולם. דוחה הגמרא: משנתינו סוברת אף כרבי אליעזר, שאין אומרים ׳זה היום׳ ביובל, **וּכְי קָתָנֵי** שיובל שוה בברכותיו לראש השנה, **אַשְׁאָרָא** – על שאר הברכות.

משנה

המשנה מבארת איזה שופרות כשרים לתקיעה: **שׁוֹפָר שֶׁנִּסְדַּק** לאורכו, ונשבר לשני חלקים, **וְדִבְּקוֹ** בדבק, **פָּסוּל,** וכן אם **דִּיבֵּק שְׁבָרֵי** כמה **שׁוֹפָרוֹת** ועשאם לשופר אחד, **פָּסוּל,** משום ששופר אחד אמרה התורה ולא שנים ושלשה שופרות (לעיל בו.).

שיעורי תהלים לשבוע פרשת תולדות

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ה מרחשון פרק קיט מתחילת הפרק עד סוף פסוק צו	**יום רביעי - כ"ח מרחשון** מפרק קלה עד סוף פרק קלט
יום שני - כ"ו מרחשון פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום חמישי - כ"ט מרחשון** מפרק קמ עד סוף פרק קנ
יום שלישי - כ"ז מרחשון מפרק קכ עד סוף פרק קלד	**יום שישי - א' כסלו** פרק כ, מפרק א עד סוף פרק ט
שבת קודש - ב' כסלו פרק כ, מפרק י עד סוף פרק יז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ה מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 302, לא נודע בשערים... עד עמ' 304, האברים וכו':

אגרת הקדש

לא נודע בשערים מ"ש בתיקונים דשכינתא איהי מרעא בגלותא כבי'. פי'

לא. באגרת זו, סימן ל"א, מסביר רבנו הזקן, עד כמה נוגע למעלה (בביכול) ענין האהבה והאחדות בין יהודי אחד למשנהו, עד שכשהן חסרות חס־ושלום ושורר פירוד הלבבות בין יהודי אחד למשנהו – מתהווה חולי כביכול בשכינה. שכן, כפי שיסביר, נמשלה השכינה ללב, והיהודים לאברים, וקלקול באברים המשבש את מהלך הדם כראוי – מביא רחמנא־ליצלן למחלה באדם, וכך בביכול למעלה.

נוֹדַע בַּשְּׁעָרִים[1] – בהם ידועים ענינים אלה, – שלא כבאגרת הקודמת, בה משתמש רבנו הזקן בלשון "מודעת זאת" (בלי הוספת המלה "בשערים"), שכן שם מדובר אודות מאמר חכמינו ז"ל הידוע לכל, ואילו כאן מדובר בענין הלקוח מ"תיקוני זהר", **מַה שֶּׁכָּתוּב כַּתִּקּוּנִים**[2], **דִּשְׁכִינְתָּא אִיהִי מְרֵעָא בְּגָלוּתָא כְּבָיְכוֹל.** – שהשכינה חולה (בביכול) בגלות. **פֵּרוּשׁ,** – איזה קשר יש חס־ושלום בין חולי לשכינה? **עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** כְּמוֹ חֳלִי הַגּוּף, הַמַּכְּדִיל בֵּין קֹדֶשׁ וְכוֹ', – לחול, כך להבדיל בין מחלה בגוף לבין ענין הנקרא "מחלה" בשכינה, שֶׁסִּבַּת הַחֹלִי וְהַבְּרִיאוּת הִיא הִתְפַּשְּׁטוּת וְהִלּוּךְ הַחַיּוּת מֵהַלֵּב אֶל כָּל הָאֵבָרִים, הַמְלַבֶּשֶׁת – החיות הבאה מהלב, מלובשת בְּדַם הַנֶּפֶשׁ הַיּוֹצֵא מֵהַלֵּב אֶל כָּל הָאֵבָרִים, – שהרי הדם נקרא "דם הנפש", וְסוֹבֵב סוֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ חַיִּים וְהַדָּם – הוספת כ"ק רבינו: **והרוח חיים מלובש בו כדלקמן,** תּוֹךְ תּוֹךְ כָּל הָאֵבָרִים וְהַגִּידִים[3] הַמְבֻלָּעִים בָּהֶם, – באברים, וְחוֹזֵר אֶל הַלֵּב. – רוח החיים והדם חוזרים מכל האברים אל הלב, וְאִם סִבּוּב וְהִלּוּךְ הָרוּחַ חַיִּים הַלָּז הוּא כְּהִלְּכָתוֹ, תְּמִידִי כְּסִדְרוֹ הַמְסֻדָּר לוֹ מֵ – הקדוש ברוך הוא, חַיֵּי הַחַיִּים בָּרוּךְ־הוּא - אֲזַי הָאָדָם בָּרִיא בְּתַכְלִית, כִּי כָּל הָאֵבָרִים מְקֻשָּׁרִים יַחַד וּמְקַבְּלִים חַיּוּתָם הָרָאוּי לָהֶם מֵהַלֵּב עַל־יְדֵי סִבּוּב הַלָּז. – של רוח החיים, אַךְ אִם יֵשׁ אֵיזֶה קִלְקוּל בְּאֵיזֶהוּ מְקוֹמָן הַמּוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב אוֹ מְמַעֵט סִבּוּב וְהִלּוּךְ הַדָּם עִם הָרוּחַ חַיִּים הַמְלֻבָּשׁ בּוֹ – בדם, אֲזַי נִפְסָק אוֹ מִתְמַעֵט הַקֶּשֶׁר הַלָּז – אם הדם נפסק לגמרי – נפסק הקשר לגמרי, ואם מהלך הדם ורוח החיים מאיט – מתמעט הקשר, הַמְקַשֵּׁר כָּל הָאֵבָרִים אֶל הַלֵּב עַל־יְדֵי סִבּוּב הַלָּז, – של הדם ורוח החיים, וַאֲזַי נוֹפֵל הָאָדָם לְמִשְׁכָּב וְחֹלִי, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. הרי, שהקשר בין האברים, בינם לבין עצמם, שעל־ידי־זה הם קשורים ללב – נוגע גם לבריאות הלב. וְכָכָה מַמָּשׁ, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הִנֵּה כָּל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בְּחִינַת "אִבְרֵי דִּשְׁכִינְתָּא"[4], – אברי השכינה, הַנִּקְרָאת בְּשֵׁם "לֵב", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[5]: "וְצוּר לְבָבִי", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[6]: "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"; פֵּרוּשׁ, – מה הקשר בין השכינה לבין הלב והתפשטותו בכל האברים? כִּי[7] לְשׁוֹן "שְׁכִינָה" הוּא שֶׁאוֹר הוי"ה שׁוֹכֵן בְּעוֹלְמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה לְהַחֲיוֹתָם, וְהַמְשָׁכַת חַיּוּת זוֹ – מה שאור הוי' מחיה את העולמות, הִיא עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת תְּחִלָּה – שהחיות מתלבשת בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁכָּל הַנִּבְרָאִים אֵין עָרוּךְ לָהֶם אֶל הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִין, – שלגביו כולם נחשבים ככלום ממש. וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לְקַבֵּל חַיּוּת מֵאוֹרוֹ וְשִׁפְעוֹ יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת נִבְרָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ וְחַיִּים וְקַיָּמִים, – שעל כך הם זקוקים לקבלת חיות, אור ושפע מהקדוש ברוך הוא, והם אינם יכולים לקבל זאת, כִּי־אִם עַל־יְדֵי הַנִּשְׁמוֹת – שבראש ובראשונה נמשכת החיות האלקית לנשמות ישראל ולאחר מכן היא נמשכת בעולמות, על־דרך שאנו אומרים בנוסח הברכות "אלקינו מלך העולם",

עד"מ כמו חולי הגוף המבדיל בין קדש וכו' שסיבת החולי והבריאות היא התפשטות והילוך החיות מהלב אל כל האברים המלובשת בדם הנפש היוצא מהלב אל כל האברים וסובב סובב הולך הרוח חיים והדם תוך תוך כל האברים והגידים המובלעי' בהם וחוזר אל הלב ואם סיבוב והילוך הרוח חיים הלז הוא כהלכתו תמידי כסדרו המסודר לו מחיי החיים ב"ה אזי האדם בריא בתכלית כי כל האברים מקושרים יחד ומקבלים חיותם הראוי להם מהלב ע"י סיבוב הלז אך אם יש איזה קלקול באיזהו מקומן המונע ומעכב או ממעט סיבוב והילוך הדם עם הרוח חיים המלובש בו אזי נפסק או מתמעט הקשר הלז המקשר כל האברים אל הלב ע"י סיבוב הלז ואזי נופל האדם למשכב וחולי ה"י. וככה ממש עד"מ הנה כל נשמות ישראל נקראים בחי' אברי דשכינתא הנקראת בשם לב כמ"ש וצור לבבי וכמ"ש ושכנתי בתוכם פי' כי לשון שכינה הוא שאור הוי' שוכן בעולמות בי"ע להחיותם והמשכת חיות זו היא ע"י התלבשות תחלה בנשמות ישראל לפי שכל הנבראים אין ערוך להם אל הבורא ית' דכולא קמי' כלא ממש חשיבין וא"א להם לקבל חיות מאורו ושפעו ית' להיות נבראים מאין ליש וחיים וקיימים כ"א ע"י הנשמות שעלו במחשבה וקדמו

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מצו"ד למשלי לא, כג". **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "תכ"ה עיי"ש בארוכה". **3.** ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "ע"י הגידים". **4.** זח"ג יז, א. **5.** תהלים עג, כו. **6.** תרומה כה, ח. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה [תניא ח"א] פמ"א ובכ"מ".

אגרת הקדש

לבריאות עולמות שע"י בחי' הדבור כמארז"ל במי נמלך הקב"ה וכו' כנודע במ"א. ונודע בשערים כי כל המשכת החיות וההשפעה מעליונים לתחתונים מהם הן כמ"ש בס"י נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן ובכתבי האריז"ל מכונה בשם אור ישר ואור חוזר וכמ"ש והחיות רצוא ושוב אשר ע"כ ע"פ הדברים והאמת האלה אשר א"א לבאר היטב במכתב נקראת השכינה בשם לב והנשמות בשם אברים להורות לנו כי כאשר כל הנשמות דבוקות ומקושרות יחד אזי סיבוב והילוך החיות וההשפעה סובב סובב ונעוץ סופן בתחלתן לקשר ולחבר כולן להוי' אחד ולדבקה בו ית' וכמ"ש אתם נצבים היום כולכם לפני הוי' אלקיכם כולכם דייקא ולפני דייקא ראשיכם כו' מחוטב עציך כו'. ובזה יובן מארז"ל כי חורבן בית שני ונפילת ישראל בגלות והסתלקות השכינה וירידתה לאדום בבחי' גלות כבי' הכל הי' בעון שנאת חנם ופירוד לבבות ר"ל ולכן נקראת חולה עד"מ כמ"ש סומך נופלים ורופא חולים לשון רבים הם כל האברים וכו':

1 בראש ובראשונה "אלקינו" – אלקות נמשכת לנשמות, ולאחר
2 מכן "מלך העולם" – היא נמשכת בעולם, שֶׁעָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה, –
3 שורש הנשמות הוא במחשבה שלמעלה, וְקָדְמוּ – והן למעלה,
4 לִבְרִיאַת עוֹלָמוֹת שֶׁ – נבראו עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַדִּבּוּר, –
5 מחשבה, למשל, באדם
6 היא הרי פנימית ולעצמו
7 בלבד, ואילו דיבור הוא
8 חיצוני ולזולת, כך באות
9 הנשמות מהפנימיות של
10 אלקות, והעולמות –
11 מחיצוניות האלקות, הרי
12 כדי שהאלקות תימשך
13 בעולמות – בחיצוניות –
14 עליה להימשך תחילה
15 בנשמות – בפנימיות,
16 כְּמַאֲמַר רַז"ל[8]: "בְּמִי
17 נִמְלַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא
18 וְכו'", – על בריאת
19 העולמות? – בנשמות
20 ישראל, כַּנּוֹדָע בְּמָקוֹם
21 אַחֵר. – הרי, שנשמות הן
22 למעלה מעולמות באופן
23 שההמלכה והדהחלטה
24 לבריאת העולמות, תלוי
25 בנשמות. כל זה אמור
26 לגבי המשכת החיות
27 האלקית של שכינה בעולמות, כמו רוח החיים של הלב, למשל,
28 הנמשך מהלב לכל האברים. להלן יסביר רבנו הזקן, שגם הפרט
29 השני במשל, מה שרוח החיים חוזר מהאברים אל הלב, ישנו גם
30 בנמשל, שהרי החיות האלקית שבעולמות היא באופן של
31 "רצוא ושוב", שהיא נמשכת מלמעלה למטה, מהשכינה אל
32 העולמות, ואותה חיות חוזרת למקורה (בתורה ובעבודה של
33 התחתונים). וְנוֹדַע בַּשְּׁעָרִים, – של אלה שיודעים את הענינים,
34 כִּי כָּל הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת וְהַהַשְׁפָעָה מֵ–עולמות עֶלְיוֹנִים
35 לְ–עולמות תַּחְתּוֹנִים - מֵהֶם, הֵן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר יְצִירָה[9]:
36 "נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן וְסוֹפָן בִּתְחִלָּתָן", – שזה באופן
37 שה"תחלה" (של העליון) נעוץ ונמצא בסוף (של התחתון), והסוף
38 (של ה"תחתון") "נעוץ" ונמצא ב"תחלה" (של העליון), וּבְכִתְבֵי
39 הָאֲרִיז"ל מְכֻנֶּה בְּשֵׁם "אוֹר יָשָׁר" וְ"אוֹר חוֹזֵר", – האור הבא
40 באופן ישיר מהעליון לתחתון, והאור החוזר מהתחתון לעליון,
41 וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[10]: "וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב". – שם מדובר על "חיות
42 הקודש" שב"מרכבה", ועל פי קבלה זה מוסב על החיות האלקית
43 של העולמות והנבראים בכלל, שהיא באופן של "רצוא ושוב".
44 על־כל־פנים, הרי, שלא זו בלבד שישנה ההמשכה של אלקות
45 מהשכינה לעולמות ונבראים, אלא שהיא גם באופן של "אור
46 חוזר", ו"שוב", מהנבראים אל השכינה שהיא מקור הנבראים,
47 אֲשֶׁר עַל כֵּן, עַל פִּי הַדְּבָרִים וְהָאֱמֶת הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר
48 לְבָאֵר הֵיטֵב בְּמִכְתָּב, נִקְרֵאת הַשְּׁכִינָה בְּשֵׁם "לֵב", וְהַנְּשָׁמוֹת
49 בְּשֵׁם "אֵבָרִים"; לְהוֹרוֹת לָנוּ, כִּי כַּאֲשֶׁר כָּל הַנְּשָׁמוֹת דְּבוּקוֹת
50 וּמְקֻשָּׁרוֹת יַחַד - אֲזַי סִבּוּב וְהִלּוּךְ הַחַיּוּת וְהַהַשְׁפָעָה –
51 מהשכינה לעולמות ומעולמות אל השכינה, סוֹבֵב סוֹבֵב, וְנָעוּץ
52 סוֹפָן בִּתְחִלָּתָן, לְקַשֵּׁר
53 וּלְחַבֵּר כֻּלָּן – כל הנשמות,
54 ועל ידן – כל העולמות,
55 לַהוי"ה אֶחָד וּלְדָבְקָה בּוֹ
56 יִתְבָּרֵךְ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[11]:
57 "אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם
58 לִפְנֵי הוי"ה אֱלֹקֵיכֶם" -
59 "כֻּלְּכֶם" דַּיְקָא, – דוקא,
60 שדווקא כשכולם יחד
61 באחדות, וְ"לִפְנֵי" – המלה
62 "לפני", דַּיְקָא, – היא
63 בדווקא, שעל־ידי היות
64 כולם ביחד – עומדות
65 הנשמות "לפני", לפני
66 ולמעלה מ"הוי' אלקיכם",
67 למעלה מכפי שהוי' נעשה
68 אלקיכם, החיות והכוח של
69 נשמות, "רָאשֵׁיכֶם כו'" –
70 המדריגות העליונות
71 ביותר, מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ כו'". –
72 המדריגות התחתונות
73 ביותר – כשהם כולם
74 עומדים באחדות – אז "אתם נצבים לפני הוי' אלקיכם", וכפי
75 שמוסבר ב"לקוטי תורה", בתחילת פרשת נצבים, שהכוונה היא
76 "כולכם לאחדים כאחד", שהמדריגות העליונות ביותר עד
77 המדריגות התחתונות ביותר – הן כולם מאוחדות יחד כדבר אחד.
78 וּבָזֶה יוּבַן מַאֲמַר רַז"ל[12], כִּי חֻרְבַּן בַּית שֵׁנִי וּנְפִילַת יִשְׂרָאֵל
79 בַּגָּלוּת וְהִסְתַּלְּקוּת הַשְּׁכִינָה וִירִידָתָהּ לֶאֱדוֹם בִּבְחִינַת גָּלוּת
80 כִּבְיָכוֹל – שכן, כשבני ישראל בגלות, הרי זה שהשכינה נמצאת
81 איתם בגלות כביכול[13], הַכֹּל הָיָה בַּעֲוֹן שִׂנְאַת חִנָּם וּפֵרוּד
82 לְבָבוֹת – בגלל שנאת חינם שבין יהודי אחד למשנהו, ופירוד
83 הלבבות רַחֲמָנָא־לִצְלַן. וְלָכֵן נִקְרֵאת – השכינה, "חוֹלָה" עַל־
84 דֶּרֶךְ־מָשָׁל, – כמובא בתחילת האגרת, מ"תיקוני זוהר", שבגלות
85 – השכינה היא בבחינת חולה. כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים: – בתפילת
86 העמידה: "סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים" - לְשׁוֹן רַבִּים, – למרות
87 שהכוונה היא לשכינה, הֵם כָּל הָאֵבָרִים וְכו': – כל אלה
88 המקבלים מהשכינה ונקראים "אברי השכינה", הם הרי בבחינת
89 "נופלים" ו"חולים", לכן הלשון הוא "נופלים" ו"חולים" – לשון
90 רבים. ב"לוח התיקון" כתוב שצריך לומר כאן "ומ"ש", שלא כפי
91 שכתוב אצלנו "כמ"ש" – בהתאם לכך הרי זה בדרך של שאלה
92 ותשובה, שמה שכתוב "נופלים" ו"חולים", לשון רבים – הוא מפני
93 שזה אמור לגבי כל האברים של השכינה, שגם אותם הקדוש־
94 ברוך־הוא סומך ומרפא.

---

8. ראה רות רבה פ"ב, א. ב"ר פ"ח, ז. **9.** פרק א' משנה ז'. **10.** יחזקאל א, יד. **11.** נצבים כט, ט. **12.** יומא ט, ב. **13.** מגילה כט, ב.

יום שני כ"ו מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 304, לב ברך ה' חילם... עד עמ' קנג, תדרשנו:

אגרת הקודש

לב ברך ה' חילם ופועל ידם ירצה לרצון להם לפני ה' תמיד כה יתן וכה יוסיף ה' לאמץ לבם בגבורים ונדיב על נדיבות יקום להיות גדול המעשה בכל עיר ומנין ותחשב לו לצדקה ועל העושה נאמר צדקתו עומדת לעד עומדת לשון נקבה שמקבל התעוררות לבו הטהור מגדול המעשה אעפי"כ עומדת לעד. פי' שכל הצדקה והחסד שישראל עושין בעוה"ז מנדבת לבם הטהור הן הנה חיות וקיימות בעוה"ז הגשמי עד זמן התחיי' שאז הוא זמן גילוי אלקות ואור א"ס ב"ה מבחי' סובב כל עלמין בעוה"ז וכמ"ש באריכות במכתב דאשתקד וצריך להיות כלי ומכון להתלבש בו אור א"ס ב"ה כמו הגוף לנשמה עד"מ כמ"ש הלא כה דברי כאש מה אש אינה מאירה בעוה"ז אלא כשנאחזת ומתלבשת בפתילה כו' כמ"ש במ"א. והגוף והכלי לאורו ית'

אגרת הקודש לב ברך ה' חילם ופועל ידם ירצה לרצון להם לפני ה' תמיד כה יתן וכה יוסיף ה' לאמץ לבם בגבורים ונדיב על נדיבות יקום

אגרת זו, סימן ל"ב, היא האחרונה בסדר "אגרת הקודש" שסידרו בני הגאון המחבר, וכשם שהאגרת הראשונה פותחת בברכה, "פותחין בברכה", שבאה כתוצאה מ"שמועה טובה" שהגיעה אל רבנו הזקן על השלמת הש"ס ברוב עיירות ומנייני אנ"ש – כך גם האגרת האחרונה ב"אגרת הקודש" מתחילה בברכה, "ברך ה' חילם"; כפי הנראה מתוכן האגרת, היא באה גם כן משמועה טובה שבעיירות ומנייני אנ"ש הונהג ענין הצדקה לארץ ישראל, בסדר של גבאי־צדקה – "מְעַשֶּׂה", המעורר את ה"עושים", ורבנו הזקן נותן את ברכתו על כך גם ל"מְעַשֶּׂה" וגם ל"עושים", ומסביר את המעלה הנוספת שישנה כשההתעוררות לצדקה באה מהאדם עצמו, על־ידי "עבודתו" העצמית, לגבי ההתעוררות כשהיא באה באמצעות אדם שני.

הרבי כותב באחד ממכתביו, שקיים גם קשר בין האגרת הראשונה לאגרת האחרונה. בכך שבשתיהן מדובר על העליונות והפעולה של **עבודת** התפלה בכוונה: באגרת הראשונה מדובר אודות "כוונת התפלה מעומקא דלבא כו' עד מיצוי הנפש כו'", ומה שזה פועל בענינים רוחניים, לחזק את השכל המתבונן בגדלות ה' ובחיזוק של אהבה ויראה, ובאגרת האחרונה מדובר אודות עבודת התפלה בהתעוררות של אהבת ה' בקריאת שמע "ולמסור נפשו באחד" ו"בכל מאדך" כפשוטו, כשהיא באה בפועל בנתינת הצדקה, שיש בה המעלה הנוספת כשההתעוררות לצדקה באה מהעבודה העצמית בעבודת התפלה.

בָּרֵךְ ה' חֵילָם וּפֹעַל יָדָם יִרְצֶה, – כלשון ברכתו של משה רבנו לשבט לוי[1], שבהתאם לחכמינו ז"ל[2] זה מוסב על העבודה בבית המקדש, וב"אבות דר' נתן"[3] הרי כתוב: "יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה", שבזמן הגלות יש לנו דבר המכפר בדוגמת העבודה בבית המקדש, והוא – גמילות חסדים, שצדקה וגמילות חסדים הן כמו ענין העבודה בבית המקדש, ויש לומר, שלכן מתחיל רבנו הזקן את הברכה לעושי הצדקה, בלשון זו, **לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה' תָּמִיד,** – יכול להיות שהכוונה היא, שכשם שעל־ידי נתינת צדקה, למרות שנותנים "חומש" בלבד, מעלה ה"חומש" את "ארבע הידות", ארבעת החלקים הנותרים מרווחיו, שגם הם יעלו להוי', כפי שמוסבר בסוף פרק ל"ד ב"תניא", כך גם בנדון דידן, ש"פועל ידם", לא רק של מצות הצדקה, אלא של כל היגיעה והפעולות – יהיו "לרצון להם לפני ה' תמיד", **כֹּה יִתֵּן וְכֹה יוֹסִיף ה' לְאַמֵּץ לִבָּם בַּגִּבּוֹרִים**[4], – מהלשון נראה שאגרת זו באה כתוצאה מ"שמועה טובה" בענין הצדקה, שעל כך אומר רבנו הזקן "כה יתן וכה יוסיף", לחזק עוד יותר את לבם "בגבורים", בענין של "איזהו גבור הכובש את יצרו"[5], לתת יותר מאשר יש ברצון לתת, **וְנָדִיב עַל נְדִיבוֹת יָקוּם**[6], – יכול להיות שהכוונה היא, שה"מְעַשֶּׂה" מעלתו למעלה מנדיבות ה"עושים", **לִהְיוֹת גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה** – מי שמעורר ומשפיע על אחרים לתת צדקה, שה"מְעַשֶּׂה" הרי גדול מה"עושה"[7], **בְּכָל עִיר וּמִנְיָן, וְתֵחָשֵׁב לוֹ** – ל"מַעֲשֶׂה" **לִצְדָקָה.** – הצדקה של האחרים נחשבת כצדקה שלו. **וְעַל הָעוֹשֶׂה**[8] – זה שנותן הצדקה – על־ידי ההתעוררות ה"מְעַשֶּׂה", **נֶאֱמַר**[64]**: "צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד"** - "עֹמֶדֶת" לְשׁוֹן נְקֵבָה, שֶׁמְּקַבֵּל הִתְעוֹרְרוּת לִבּוֹ הַטָּהוֹר מִ"גָּדוֹל הַמְעַשֶּׂה", – לא שהוא מתעורר בעצמו לתת הצדקה, שאז הוא "משפיע", אלא הוא מקבל את ההתעוררות מה"מְעַשֶּׂה", ובנוגע להתעוררות זו הוא בבחינת "נקבה" שהיא "מקבלת", **אַף־עַל־פִּי־כֵן "עֹמֶדֶת** – הצדקה שלו, **לָעַד", פֵּרוּשׁ,** – מהי הכוונה שהצדקה שלו עומדת (נשארת) לעד? שֶׁכָּל הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בָּעוֹלָם הַזֶּה מִנְּדִבַת לִבָּם הַטָּהוֹר - הֵן הֵנָּה חָיוֹת וְקַיָּמוֹת בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי עַד זְמַן הַתְּחִיָּה, – של תחיית המתים, שֶׁאָז – בזמן תחיית המתים, **הוּא** זְמַן גִּלּוּי אֲלֻקוּת וְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מִבְּחִינַת סוֹבֵב כָּל עָלְמִין בָּעוֹלָם הַזֶּה, – "אור אין סוף" שבבחינת "סובב" ו"מקיף" ולמעלה מכל העולמות – אור זה יאיר בהתגלות בעולם הזה בזמן תחיית המתים, **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּאֲרִיכוּת בַּמִּכְתָּב דְּאֶשְׁתָּקַד**[9]**. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כְּלִי וּמָכוֹן לְהִתְלַבֵּשׁ בּוֹ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ הַגּוּף לַנְּשָׁמָה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – הגוף הוא כלי מתאים לקבלת הנשמה, והנשמה מתלבשת בגוף – כך צריך להיות כלי לקבלת ההתגלות של "אור אין־סוף" ברוך־הוא, ה"סובב כל עלמין", שיתגלה בתחיית המתים, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[10]**: "הֲלוֹא כֹה דְבָרַי כָּאֵשׁ" - מָה אֵשׁ אֵינָהּ מְאִירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה אֶלָּא כְּשֶׁנֶּאֱחֶזֶת וּמִתְלַבֶּשֶׁת בַּפְּתִילָה כו',** – כך, כדי שאלקות יאיר בעולם

---

1. ברכה לג, יא. 2. פסחים כב, ב. 3. פרק ד, ה. 4. ע"פ עמוס ב, טז. 5. אבות רפ"ד. 6. ע"ד ל' הכתוב - ישעי' לב, ח. 7. ב"ב ט, א. 8. תהלים קיא, ג. 9. אגרת הקודש סימן טו"ב. 10. ירמי' כג, כט.

אגרת הקדש

היא מדת החסד ונדיבת הלב ליתן ולהשפיע חיות למאן דלית ליה כו' כמ"ש בתיקונים וכמה גופין תקינת לון ואתקריאו בתיקונא דא חסד דרועא ימינא וכל הגוף נכלל בימין וכך אמר הפייט לבושו צדקה. וזהו שארז"ל אין הצדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה שנאמר זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד שהקציר הוא גילוי הזריעה הטמונה בארץ וכך הוא הצדקה והחסד שישראל עושין בזמן הגלות היא טמונה ונסתרת עד זמן התחיה שיתלבש ויאיר אור א"ס ב"ה בעוה"ז הגשמי ואיהו וגרמוהי חד הם בחי' הכלים דע"ס דאצי' וכ"ש וק"ו אור א"ס ב"ה הסובב כל עלמין מלמעלה מעלה מבחי' אצי' ולפיכך נקראת צדקה לשון נקבה צדקתו עומדת לעד שמקבלת הארה מאור א"ס סובב כל עלמין המתלבש בתוכה בעוה"ז הגשמי בזמן התחיה. אבל צדק לפניו יהלך הוא לשון זכר היא מדת החסד המתעוררת בלב האדם מעצמו ע"י התעוררות אהבת ה' בקריאת שמע ולדבקה בו ולמסור נפשו באחד ובכל מאדך כפשוטו וכו' ובאתערותא דלתתא וכמים הפנים לפנים כן לב אדם העליון כו' אתערותא דלעילא הוא המשכת אור א"ס

1 הזה, זקוקים ל"כלי" בו ייאחז האלקות וישמש כ"פתילה",
2 המתבטל וכלה לגמרי באש האלקי, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם**
3 **אַחֵר**[11], **וְהַגּוּף וְהַכְּלִי לְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ**, – ל"אור אין סוף", **הִיא**
4 **מִדַּת הַחֶסֶד וּנְדִיבַת הַלֵּב, לִתֵּן וּלְהַשְׁפִּיעַ חַיּוּת לְמַאן דְּלֵית**
5 **לֵיהּ כּוֹ'**, – למי שאין לו
6 משל עצמו, הרי שמדת
7 החסד ונדיבות הלב –
8 הנתינה בסבר פנים יפות
9 ובהרגשת העני – הם כלי
10 לאורו יתברך, **כְּמוֹ**
11 **שֶׁכָּתוּב בַּתִּקּוּנִים**[12]:
12 **"וְכַמָּה גּוּפִין תְּקִינַת לוֹן,**
13 – וכמה גופים תיקנת להם
14 – לקבלת האורות של
15 הספירות, **וְאִתְקְרִיאוּ**
16 **בְּתִקּוּנָא דָא חֶסֶד דְּרוֹעָא**
17 **יְמִינָא"**, – והם נקראים
18 ב"תיקון" זה: חסד – הזרוע
19 הימנית, וכשם שלמעלה,
20 חסד היא "דרועא ימינא"
21 (זרוע ימנית), כך מדת
22 החסד של האדם היא כלי
23 לימין ולגילוי של מעלה,
24 **וְכָל הַגּוּף נִכְלָל בַּיָּמִין**, –
25 "ימין" הוא כל עיקרו של
26 הגוף, **וְכַדְּ אָמַר הַפַּיְטָן**[13]:
27 **"לְבוּשׁוֹ צְדָקָה"**[14]. –
28 שצדקה היא לבושו – **סתם – של כל ה"גוף"** – של הקדוש ברוך
29 הוא, לקבלת ההתגלות של "אור אין סוף". **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ**
30 **רַז"ל**[15]: **"אֵין הַצְּדָקָה מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְפִי חֶסֶד שֶׁבָּהּ,**
31 **שֶׁנֶּאֱמַר**[16]: **"זְרָעוּ לָכֶם לִצְדָקָה, קִצְרוּ לְפִי חָסֶד"**; – ששכר
32 הצדקה הוא בהתאם לחסד שבאותה צדקה, כפי החסד ונדיבות
33 הלב שהיו בנתינת הצדקה – כך הוא הקצירה והשכר לאותה
34 צדקה. מדוע נקראת צדקה "זריעה" והשכר "קצירה"? **שֶׁהַקָּצִיר**
35 – של התבואה, **הוּא גִּלּוּי הַזְּרִיעָה הַטְּמוּנָה בָּאָרֶץ, וְכָךְ הוּא**
36 **הַצְּדָקָה וְהַחֶסֶד שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין בִּזְמַן הַגָּלוּת, הִיא טְמוּנָה**
37 **וְנִסְתֶּרֶת עַד זְמַן הַתְּחִיָּה**, – עד תחיית המתים, כשם שהזריעה
38 טמונה ונסתרת בארץ, **שֶׁיִּתְלַבֵּשׁ** – בזמן תחיית המתים, **וְיָאִיר**
39 **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי**, – ההתלבשות
40 וההתגלות הן הקצירה והזריעה של צדקה. באיזה אופן תהיה
41 ההתלבשות וההתגלות של "אור אין סוף"? – יסביר רבנו הזקן
42 להלן שזה על־דרך ועוד יותר, מאשר ההתלבשות והתגלות
43 בכלים של הספירות בעולם ה"אצילות". ובלשון רבנו הזקן:
44 **וְאִיהוּ וּגַרְמוֹהִי חַד**, – ומה שהוא, "אור אין סוף" שבאצילות,
45 ו"גרמוהי", הכלים, הם דבר אחד – **הֵם** – הרי זה מוסב על
46 **בְּחִינוֹת הַכֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת**, – שהם "חד", דבר
47 אחד עם "אור אין סוף" שבאצילות, כמובא לעיל, ב"אגרת
48 הקודש" סימן כ', **וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־**
49 **הוּא הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין** – שהוא **מִלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת**
50 **אֲצִילוּת**. – שהוא
51 למעלה לגמרי מעולמות,
52 והוא יתלבש ויתגלה בזמן
53 התחיה של תחיית
54 המתים. אם הכלי ל"אור
55 אין סוף" שיתגלה בכלים
56 של הספירות
57 שב"אצילות", הוא באופן
58 שהוא בטל ומאוחד לגמרי
59 ב"אור אין סוף", עד שהם
60 "חד", דבר אחד – הרי
61 כל־שכן וקל־וחומר
62 שגילוי "אור אין סוף"
63 ה"סובב כל עלמין",
64 שלמעלה לגמרי
65 מעולמות, מן ההכרח
66 שיהיה "וגרמוהי חד", כלי
67 לקליטת אור זה
68 בפנימיות, – וזהו ענין
69 הצדקה. **וּלְפִיכָךְ** – ולכן,
70 **נִקְרֵאת צְדָקָה לְשׁוֹן**
71 **נְקֵבָה, "צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת**
72 **לָעַד"**, – הרי ש"צדקה"
73 היא לשון נקבה, **שֶׁמְּקַבֶּלֶת הֶאָרָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף הַסּוֹבֵב**
74 **כָּל עָלְמִין, הַמִּתְלַבֵּשׁ** – ומתגלה, **בְּתוֹכָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה**
75 **הַגַּשְׁמִי בִּזְמַן הַתְּחִיָּה**. – של תחיית המתים. הרי זו הוספה
76 למה שנאמר לעיל, ש"עומדת" לשון נקבה הוא במי **שמקבל**
77 התעוררותו מאדם אחר, **ולכן** הוא מצויין בלשון נקבה, מפני
78 שההתעוררות לצדקה אצלו היא בבחינת נקבה, **מקבל** – אלא
79 הצדקה עצמה היא בבחינת נקבה ומקבל, מפני שהיא כלי
80 "לקבל" בו את "אור אין סוף" ה"סובב"; היא כלי **לקבלה, אֲבָל**
81 – הפסוק[17]: **"צַדֵּק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ" הוּא לְשׁוֹן זָכָר**, – "צדק"
82 ו"יהלך", **הִיא מִדַּת הַחֶסֶד הַמִּתְעוֹרֶרֶת בְּלֵב הָאָדָם מֵעַצְמוֹ,**
83 – שלא על־ידי ההתעוררות של "מעשה", **עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת**
84 **אַהֲבַת ה' בִּקְרִיאַת שְׁמַע, וּלְדִבְקָה בּוֹ, וְלִמְסֹר נַפְשׁוֹ**
85 **בְּ"אֶחָד", וּ"בְכָל מְאֹדֶךָ" כִּפְשׁוּטוֹ וְכוּ'**. – כלומר בכסף
86 שלך[18], שמאהבת ה' ומסירות נפשו לה' – באה ההתעוררות
87 למתן צדקה, **וּבְ"אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא"**, – בהתעוררות
88 שלמטה, מן האדם ומסירות נפשו ורצונו **הפנימי** להקדוש
89 ברוך הוא, **וְכַמַּיִם הַפָּנִים לַפָּנִים כֵּן לֵב אָדָם הָעֶלְיוֹן כּוֹ'**
90 – שעל הכסא – **"אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא"**, – ההתעוררות

---

11. תניא ח"א פנ"ג. **12.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **13.** בפיוט "אתה הוא אלקינו" שבתפלת שמו"ע דר"ה. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר מאגה"ק ס"ג עיי"ש". **15.** סוכה מט, ב. **16.** הושע י, יב. **17.** תהלים פה, יד. **18.** ברכות נד, א.

מלמעלה, שבהתאם להתעוררות שלמטה, וכמידת מסירות "פנימיות" רצונו להקדוש ברוך הוא, שהתבטאה בענין של עשיה גשמית, בנתינת צדקה – כך גם **הוא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַסּוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין לְמַטָּה מַטָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי בִּבְחִינַת גִּלּוּי בִּזְמַן הַתְּחִיָּה,** – של תחיית המתים, **כַּמְּבֹאָר בַּמִּכְתָּב[1] דְּאֶשְׁתָּקַד[2] בַּאֲרִיכוּת.** – הרי כשהתעוררות לצדקה באה מעצמו, מעבודתו בתפלה – היא נקראת "צדק", לשון זכר. שכן, הוא "משפיע" וממשיך את האור ה"סובב כל עלמין", וכפי שיסביר רבנו הזקן להלן, הוא ממשיך את ה"פנים" והפנימיות של האור ה"סובב כל עלמין".

אגרת הקדש

ב"ה הסוכ"ע למטה מטה בעוה"ז הגשמי בבחי' גילוי בזמן התחיה כמבואר במכתב דאשתקד באריכות. וזהו לפניו יהלך שמוליך וממשיך פנים העליונים מלמעלה מהאצי' עד עולם העשי' וכעת עת לקצר וכל טוב מהם לא יבצר הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם כנפש תדרשנו:

אך, כשההתעוררות באה מאדם אחר, אז זה רק בבחינת "מקבל", כלי לקבלת האור ה"סובב" והמדובר בהארה בלבד מ"אור הסובב". **וְזֶהוּ** – מה שלגבי "צדק" הוא אומר **"לְפָנָיו יְהַלֵּךְ"**, **שֶׁמּוֹלִיךְ וּמַמְשִׁיךְ "פָּנִים" הָעֶלְיוֹנִים** – הפנימיות של "אור אין סוף", **מִלְּמַעְלָה מֵהָאֲצִילוּת עַד עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וְכָעֵת עֵת לְקַצֵּר, וְכָל טוּב מֵהֶם לֹא יִבָּצֵר, "הֵטִיבָה ה' לַטּוֹבִים** – הנותנים נתינות גדולות לצדקה, **וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם"[19]**, – הרוצים לתת יותר – אלא שאין ידם משגת, **כְּנֶפֶשׁ תִּדְרְשֶׁנּוּ:** – כברכת ותפלת הדורש טובתם – הכוונה לרבנו הזקן, כותב אגרת קודש זו.

יום שלישי כ"ז מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנג, להבין איך הקורא... עד עמ' 306, דוקא:

קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן עַל כַּמָּה פְּרָקִים

עַיֵּן[1] בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים – "תניא" – **חֵלֶק א פֶּרֶק מ** שם מוסבר ש"דחילו ורחימו" (יראה ואהבה) הן "גדפין"[2] (כנפיים) בלבד, כמו למשל כנף עוף, שעל ידו מתרומם העוף ועף למעלה, אך אין הכנפיים **העיקר** של העוף, כפי הראיה שמובאת בהלכה, ש"ניטלו אגפי' כשרה"[3], אם ניטלו הכנפיים של העוף – הוא כשר. שכן, העיקר הוא הראש והגוף, והכנפיים משמשים רק כדי לעוף בהם;

קונטרס אחרון על כמה פרקים

עיין בלק"א ח"א פ"מ

להבין איך הקורא בסיפורי מעשיות שבתורה הוא מקושר בח"ע ע"פ מ"ש בכוונות דט"ז ע"ב

כך גם בנמשל, שהיחוד למעלה נעשה על־ידי התורה והמצוות עצמן, ואילו האהבה והיראה הנקראות "גדפין" (כנפיים) משמשות רק כדי להעלות את התורה והמצוות למקום ולמדריגה השייכים לאותו יחוד, ושם מתגלה בתורה ובמצוות "אור אין סוף" ברוך־הוא שלא היה יכול להתגלות בהן כשהן בעולם הגשמי.

הרי, מצד אחד, אומרים, שכדי לפעול היחוד למעלה, אין האהבה והיראה פועלות זאת, מפני שהן ענין של "הרהור" וכוונה בלבד – שהן כשלעצמן אינן פועלות יחוד זה; ומצד שני אומרים, שעל־ידי הכוונה דוקא מתעלות התורה והמצוות לעילוי שבכוחן להתעלות, ושעל ידן יהיה היחוד למעלה והתגלות "אור אין סוף" ברוך־הוא שעל־ידי אותו יחוד.

לְהָבִין, אֵיךְ הַקּוֹרֵא בְּסִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה הוּא מְקֻשָּׁר בְּחָכְמָה עִלָּאָה – חכמה עליונה. כשיהודי לומד תורה בשכל והבנה – הוא מבין הלכה בתורה – מובן הדבר שהוא מקושר ב"חכמה עילאה" (עליונה) – הספירה העליונה ביותר ב"עולם האצילות" – , שכן, ההלכה היא הרי "חכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא": השכל של ההלכה הוא חכמתו ושכלו של הקדוש ברוך הוא, ופסק ההלכה הוא רצונו של הקדוש ברוך הוא, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק ה' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכך עלה ברצונו של הקדוש ברוך הוא, שכשיטען ראובן כך וכך ושמעון כך וכך (למשל) יהיה פסק ההלכה כך וכך. וגם אם זה לא יארע אף פעם, שיובא לפני בית־דין סכסוך בין שני אנשים בטענות כאלו – הרי כיוון שכך עלה ברצונו של הקדוש ברוך הוא, שכך יהיה פסק הדין – הרי עצם ידיעת פסק ההלכה – הוא ידיעת רצונו של הקדוש ברוך הוא; אך, כשקורא סיפורי מעשיות שבתורה בלבד, הרי אם כי אמת הדבר שבסיפורים אלה גלומים רמזים על ענינים רוחניים למעלה, [או להיפך – **העיקר** הם הענינים הרוחניים למעלה, אלא שהם גם מרומזים בלבד בענינים הגשמיים של הסיפור כפי שאירע למטה, ככתוב בספרים[4]: "התורה מדברת בעליונים ורומזת בתחתונים"], אך כיוון שאין הוא יודע לגמרי מהענינים הרוחניים שבעולמות העליונים, ידיעתו בסיפור התורה היא רק בענינים הגשמיים שאירעו בסיפור המעשה כאן למטה (ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו") – כיצד, איפוא, נעשה אדם מקושר על־ידי־זה ל"חכמה עילאה"? [למשל, רבנו הזקן מסביר בפרק מ"ה בחלק הראשון של ספר ה"תניא" ענין המשכת רחמים רבים ממקור הרחמים למעלה, שלמעלה ממדת הרחמים שב"אצילות", כפי שיעקב ממשיך על

---

19. תהלים קכה, ד. **1.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "נישט (לא) 'ראה'". **2.** ר"ח בשם היחודים פי"א. **3.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר":** "במשנה (חולין נו, ב): נשתברו גפי', דין דניטלו אגפי' בב"ח וט"ז שו"ע יו"ד ר"ס נג". וראה גם לעיל פרק מ הערה 13. **4.** עשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ג פכ"ב.

"מקור נשמות ישראל" ועל נשמות ישראל, דבר המרומז בפסוק "וישק יעקב לרחל ויבך" (יעקב היינו מדת הרחמים ד"אצילות", ורחל – "כנסת ישראל", מקור נשמות ישראל, וכו'). אך, כשאין הוא יודע מהענינים הרוחניים למעלה – הוא יודע רק את הסיפור כפי שהוא מופיע בפשוטו של העולם הגשמי, כיצד הוא – מבלי שידע את הענינים הרוחניים המרומזים בסיפורים – מקושר ב"חכמה עילאה"[?]. הדבר יובן – **עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב כַּ**– ספר הַכַּוָּנוֹת[5] **דַּף טז עַמּוּד ב: כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק** – בתורה, **לְמַטָּה, כָּךְ** – גם עוסק בתורה, **דְּיוֹקָן** – דמות, **הָאָדָם הָעֶלְיוֹן** – "אדם העליון", **לְמַעְלָה כו',** – כפי שמסביר רבנו הזקן להלן (ב"קונטרס אחרון") זה מוסב על שורש הנשמה של האדם (שהשורש הוא בספירות למעלה הנקראות "אדם העליון" – פרצוף של מוחין ומדות (כמו שזה בעשר הספירות) נקרא "אדם"), ו"אדם **העליון**" עוסק בתורה **למעלה** – הרי על־ידי כך, שהאדם עוסק בתורה למטה, אפילו בסיפורי מעשיות שבתורה בלבד – הוא מקושר ב"חכמה עילאה" – על־ידי שה"דיוקן" שלו **למעלה** מקושר ב"חכמה עילאה". מזה הרי יוצא, שהעיסוק בסיפורים כאן למטה, אין לו, כשלעצמו, קשר ל"חכמה עילאה", שהרי אין זה עולה למעלה, לשורש שממנו תורה באה, מ"חכמה עילאה", אלא מפאת שה"דיוקן" של ה"אדם העליון" **למעלה** עוסק בתורה – מצד זה הוא מקושר ב"חכמה עילאה". רבנו הזקן יסביר להלן, שהדברים אמורים רק בשעה שעיסוקו בתורה הוא בהרהור בלבד (במחשבה) באותיות הכתובות בתורה שבכתב; ואילו כשהוא מבטא את האותיות בדיבור, הרי מצד הקול המתהווה מהדיבור, עולות האותיות שהוא לומד **כאן למטה** – למעלה. וזה יכול להיות גם במדריגה העליונה ביותר – בעולם ה"אצילות". **וְכֵן יֵשׁ לוֹמַר** – רק **בְּהִרְהוּר** – שהוא חושב **בָּאוֹתִיּוֹת הַכְּתוּבוֹת.** – בתורה שבכתב, כלומר, מה שנאמר לעיל, שהקשר בין יהודי שעוסק בתורה למטה עם "חכמה עילאה" הוא רק מצד ה"דיוקן האדם העליון" שעוסק בתורה למעלה – הרי זה רק כשעיסוקו בתורה מתבסס על **הרהור** בלבד, **אֲבָל הַדִּבּוּר** – כשהוא מבטא את אותיות התורה בדיבור, **יֵשׁ לוֹמַר דְּבוֹקֵעַ וְסָלִיק** – ועולה **לַאֲצִילוּת מַמָּשׁ,** – כלומר, לא רק בספירות ומדריגות שהן בחינת "אצילות" בעולמות **אחרים** – אלא ב"אצילות **ממש**", כך הדבר באלה שעבודתם היא בבחינת "מרכבה", והם הצדיקים הגדולים הבטלים לגמרי להקדוש־ברוך־הוא כמו ה"מרכבה" הבטלה לגמרי לרוכב עליה (כפי שמוסבר בפרק ל"ט, בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שבאלה, תורתם ועבודתם עולות ב"אצילות"), **אוֹ** – שהדיבור בתורה עולה **לִבְרִיאָה** – כשהדיבור בא **בְּדַחְילוּ וּרְחִימוּ** – מיראה ואהבה, **שִׁבְלִיִּים,** – הבאות מהשכל ומהתבוננות בגדלות ה', אז, עולה הדיבור בעולם ה"בריאה", שהוא עולם ההשגה, כפי המוסבר בחלק הראשון של ספר ה"תניא", פרק ט"ז, **אוֹ** – שהדיבור בתורה עולה **לִיצִירָה** – כשהדיבור בא **בְּדַחְילוּ וּרְחִימוּ** – מיראה ואהבה, **טִבְעִיִּים,** – יראה ואהבה הקיימות בטבע בנפשו של יהודי, והיא האהבה המסותרת הכוללת בתוכה גם יראה, והמקום והמדריגה ששם עולות התורה והעבודה הבאות על־ידי יראה ואהבה טבעיות הוא בעולם ה"יצירה", שהוא עולם ה"מדות", כפי המוסבר בפרק ט"ז בחלק הראשון של ספר ה"תניא", **וּכְ**–לימוד **מִקְרָא** – בדיבור, **סָלִיק** – זה עולה **מֵעוֹלָם הַזֶּה לְעֶשֶׂר סְפִירוֹת הַעֲשִׂיָּה,** – כאשר הוא רק אומר אותיות התורה, והמקום אליו זה עולה מצד קבלת עול – הוא בעולם ה"עשיה"[6], **מִשּׁוּם דְּבָקֵעַ אֲוִירִין**[7] **וְכו'.** – האוירים שבין העולם הזה הגשמי ועולם העשיה הרוחני, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּהִרְהוּר,** – כשהוא רק חושב באותיות בהרהור של מחשבה – אז אין זה עולה לעולמות העליונים האמורים, **אֶלָּא הַ"דְּיוֹקָן" שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ נִשְׁמָתוֹ וְכו'.** – גם הוא עוסק למעלה בתורה, ומצד זה הוא מקושר ל"חכמה עילאה" (עליונה). **וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר חֵלֶק ג דַּף קה דְּהִרְהוּר לָא עָבִיד מִידֵי כו',** – שהרהור (מחשבה) אינו פועל שום דבר, **וְהַיְנוּ אֲפִלּוּ לְטָב,** – גם כשההרהור הוא מחשבה וכוונה טובה, הרי אם חסרה ה"אתערותא דלתתא", ההתעוררות מלמטה, של **מעשה** או **דיבור** אין ההרהור כשלעצמו פועל שום דבר. בזוהר שם, כשהוא מדבר אודות הרהור, הרי זה לגבי הרהור שאינו פועל שום דבר לא טוב, שכן הוא מדבר שם, במה שנאמר לגבי שבת[8]: "ממצוא חפצך **ודבר דבר**", שבאם יהודי מדבר בשבת ענינים של חול – הוא עושה פגם, שכן הדיבור עולה למעלה ומביא חולין בקדושת השבת שלמעלה. ברם, זה רק כשהוא מדבר **בדיבור** ענינים של חול, אך אם הוא רק מהרהר במחשבה, אין ההרהור והמחשבה פועלים שום פגם למעלה. הרי שמדובר כאן ש"הרהור" אינו פועל שום ענין לא טוב, שום פגם, לכן מוסיף

קונטרס אחרון

כמו שהאדם עוסק למטה כך דיוקן האדם העליון למעלה כו' וכן י"ל בהרהור באותיות הכתובות. אבל הדבור י"ל דבוקע וסליק לאצי' ממש או לבריאה בדו"ר שכליים או ליצי' בדו"ר טבעיים ובמקרא סליק מעוה"ז לי"ס דעשי' משום דבקע אוירין וכו'. משא"כ בהרהור אלא הדיוקן שהוא שרש נשמתו וכו'. ומ"ש בזהר ח"ג דק"ה דהרהור לא עביד מידי כו' והיינו

---

5. דפוס ונציא ש"פ. **6.** או שאפשר ללמוד, שהעליה היא בהתאם לענין התורה שהוא לומד: אם הוא לומד קבלה, שקבלה אינה מתפשטת למטה מעולם ה"אצילות" - אז העליה היא ב"אצילות", ואם הוא לומד תלמוד, שהוא ב"בריאה" - העליה היא ב"בריאה", ואם הוא לומד משנה - זה ב"יצירה", ו"מקרא" - ב"עשיה", כפי שהוא אומר בסוף פרק מ' בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בהגה"ה שם. וכפי שאומר שם, שכולם הם ב"אצילות" אלא **ההתפשטות** של מקרא היא עד עשיה, ושל משנה עד יצירה ושל תלמוד עד בריאה, וקבלה מתפשטת בעולם האצילות בלבד, וכפי הביאור בזה ב"תורה אור" דף י"ז בתחילת עמוד א'. **7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כן הוא גם באתהלך. וצ"ע כי בכ"מ (בח"א פ"מ, בזח"ג המסומן שם ועוד) רקיעין. וצ"ע בדפוסים וכת"י". **8.** ישעי' נח, יג.

רבנו הזקן, שהדבר אמור גם לגבי ענין טוב, שאם זה ענין של הרהור בלבד, כשחסר ענין הדיבור או המעשה – אין ההרהור כשלעצמו פועל שום דבר גם לא בדבר הטוב שהיה פועל אילו זה היה בדיבור, **עַיִן** – בזוהר חלק ג׳ **דַף לא עַמּוּד ב** – כך מסתבר – שזה גם לטוב, שאין ההרהור פועל שום דבר – **כשמעיינים** בזוהר שם, שכן מדובר שם אודות "ימים טובים", שכדי "לקבל" קדושת ושמחת "יום טוב", מן ההכרח שתהיה "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), על־ידי **מעשה** או **דיבור**, הממשיכים "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה), (ו"תיפח רוחי" של מי שאומר שלא זקוקים למעשה או דיבור), ולאחר מכן מביא בזוהר שם שהדיבור בשבת בענינים של חול, פוגם למעלה, מה־שאין־כן הרהור. הרי מובן מזה, שכוונת הזוהר שם, שההרהור אינו פועל גם בנוגע לפגם וגם בנוגע לענין של טוב, אלא דוקא מעשה או דיבור. כך גם בזוהר חלק ג׳ דף ל"א עמוד ב׳, שם מדובר ש"בעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא", שעל־ידי פעולה למטה מתעוררת פעולה למעלה, אם הפעולה היא בקדושה – מתעוררת קדושה שלמעלה ונמשכת ושוכנת עליו, ואם הפעולה היא מצד הטומאה ר"ל – היא ממשיכה רוח הטומאה על האדם רחמנא ליצלן, והזוהר מסיים שם, שמה שתלוי במעשה – הוא במעשה, ומה שתלוי בדיבור – הוא בדיבור. מזה גם מובן, שגם ללא טוב וגם לטוב, פועלים רק הדיבור או המעשה, ולא ההרהור. על־כל־פנים יוצא מהזוהר, שהרהור ומחשבה אינם פועלים מאומה – ואילו כאן אמרנו, שעל־ידי קריאה (גם) במחשבה בלבד בסיפורי מעשיות שבתורה – פועל הדבר, שה"דיוקן" של ה"אדם העליון" עוסק בתורה, ועל־ידי־זה הוא מקושר ב"חכמה עילאה" (עליונה)? יסביר רבנו הזקן, שכוונת הזוהר היא, שההרהור אינו פועל למעלה כדי להמשיך למטה, אין זה "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) **להמשיך** (למטה) "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה); אך למעלה פועל ההרהור. ואדרבה, ה"העלאה מלמטה למעלה", להעלות למעלה גם את המעשה והדיבור של תורה ומצוות שיעשו למעלה את היחוד העליון – הרי זה דוקא על־ידי הרהור – מחשבה וכוונה. ראוי לציין, שבספר המאמרים "אתהלך ליאזנא" עמוד ק"ס (שם מובאים פרקים **אלה** של "קונטרס אחרון"), לא כתוב "ומה שכתוב בזהר", בוא"ו, שזה המשך למה שכתוב לפני זה, אלא "מה שכתוב בזהר" – כלומר, שהוא מתחיל כאן ענין חדש, כפי שהרבי מציין בציוניו שם. כך, שאין זו קושיא על הנאמר לפני זה, שהקריאה בהרהור ומחשבה פועלת ב"דיוקן האדם העליון למעלה", אלא, רבנו הזקן מתחיל להסביר את הזוהר, שמה שכתוב בזוהר ש"הרהור לא עביד מידי" הכוונה שאין הוא ממשיך למטה, ואילו העלאה מלמטה למעלה – הוא כן פועל וכו׳. **יֵשׁ לוֹמַר דְּהַיְנוּ לְאִתְעָרָא לְעֵילָא** – לעורר למעלה, **שֶׁיְּמַשֵּׁךְ מִשָּׁם לְתַתָּא,** – למטה, **זאת** אין ההרהור פועל, **רַק מַחֲשַׁבְתּוֹ?** – העולה למעלה, **נִשְׁאֲרָה שָׁם, וּמוֹסִיפָה שָׁם אוֹר גָּדוֹל, בְּתוֹסֶפֶת וְרִבּוּי הָאוֹר בַּאֲצִילוּת, עַל־יְדֵי** – לימוד **מִקְרָא** – בדיבור, **וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁבַּעֲשִׂיָּה,** – לימוד המקרא ומצוות מעשיות מוסיפים ריבוי אור ב"אצילות", **שֶׁעִקַּר הַיִּחוּד** – בספירות שב"אצילות" הנעשה על־ידי לימוד מקרא ועל־ידי מצוות מעשיות, **הוּא לְמַעְלָה,** – ב"אצילות", **רַק הַ"פְּרוֹת"** – שמהיחוד הנעשה למעלה, הם **בְּעוֹלָם הַזֶּה, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר מְעַט מִזְּעִיר** – מעט מן המעט, **לְמַטָּה** – האור הנמשך למטה, ה"פירות", הוא **עַל־יְדֵי הַדִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה,** – מלימוד המקרא וקיום המצוות המעשיות – שהם "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) **להמשיך** "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה), **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּהַרְהוּר** – בלי דיבור, **לֹא נִמְשָׁךְ כְּלוּם,** – למטה, אלא למעלה, – הרי במקום ובמדריגה שבהם נעשה היחוד שעל ידי תורה ומצוות – שם מוסיף ההרהור **ריבוי** אור, **וְלָכֵן** – המהרהר בלבד באותיות קריאת שמע, ואיננו מבטא אותן בדיבור, **לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ,** – "חובתו" – היינו: **מַה שֶּׁיְּרֻדָה נִשְׁמָתוֹ לְעוֹלָם הַזֶּה רַק לְהַמְשִׁיךְ אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים לְמַטָּה,** – שהאורות של העולמות העליונים יומשכו למטה בעולם הזה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר כּוּ** – שירידת הנשמה למטה היא כדי **לְהַמְשִׁיךְ אוֹר.** – לא למען עצמה, שכן אין היא זקוקה לתיקון, כיוון שעליה לתקן את הגוף והנפש הבהמית, על־ידי המשכת אורות עליונים דוקא למטה בעולם הזה, וכיוון שהמשכת אור למטה היא דוקא על־ידי מעשה או דיבור, הרי בשעה שהרהר בלבד ולא ביטא בדיבור – לא ביצע חובה **זו** ולא יצא ידי חובתו. כל האמור הוא בנוגע להמשכת אור למטה – **אֲבָל לְהַעֲלוֹת מִמַּטָּה לְמַעְלָה,** – שהתורה שהוא לומד והמצוות שהוא מקיים **תעלנה** למעלה, **הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי מַחֲשָׁבָה טוֹבָה,** – על־ידי כוונה של אהבת ה׳ ויראת ה׳ – הנקראת "מחשבה טובה", **דְּבִלְא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – בלי יראה

קונטרס אחרון

אפי׳ לטב ע"ש ובדל"א ע"ב י"ל דהיינו לאתערא לעילא שיומשך משם לתתא רק מחשבתו נשארה שם ומוסיפה שם אור גדול בתוספת וריבוי האור באצי׳ ע"י מקרא ומצות מעשיות שבעשי׳ שעיקר היחוד הוא למעלה רק הפירות בעוה"ז ע"י המשכת אור מעט מזעיר למטה ע"י הדבור ומעשה משא"כ בהרהור לא נמשך כלום ולכן לא יצא ידי חובתו מה שירדה נשמתו לעוה"ז רק להמשיך אורות עליונים למטה כמ"ש בע"ח שכ"ו להמשיך אור אבל להעלות ממטה למעלה הוא דוקא ע"י מחשבה טובה דבלא דו"ר

---

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בד"ה להבין איך הקורא כו׳ (וח"א פל"ח) לפעמים "מח׳" ולפעמים "הרהור". והבי׳: מח׳ - כולל כל הדרגות שבמח׳ (ראה סוף אגה"ק סי"ט) או - בפרט (בנוגע להרהור) - מח׳ שבמח׳, משא"כ הרהור: שמחשב 1) איך לדבר, 2) באותיות הכתובות או המדוברות. ראה ביאוה"ז בתחלתו סד"ה להבין כו׳ פתח ר׳ חזקי׳".

ואהבה, הרי התורה שהוא לומד וכן המצוות שהוא מקיים **לָא פָּרְחָא לְעֵילָא,** – אינן פורחות (אינן עולות) למעלה, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'שַׁעַר הַנְּבוּאָה' פֶּרֶק כ: "וְהַמַּחֲשָׁבָה טוֹבָה כּוֹ'".** – היא מעלה את התורה והמצוות למעלה. **וּמַה שֶׁכָּתוּב** – בזוהר האמור, **דְּ"בְקַע רְקִיעִין וְכוּ'",** – שזה בוקע רקיעים – שקול התורה, דיבור, בוקע רקיעים ועולה למעלה, **וְהַיְנוּ אֲפִלּוּ** – כשהקול של דיבור התורה הוא **בְּלָא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ,** – בלי יראה ואהבה, **בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן מְדַבְּרִים בְּטֵלִים** – אם לגבי דברים בטלים אומר שם בזוהר, שכשהוא מהרהר בדברים בטלים של עניני חול בשבת – אין זה פוגם, אך כשהוא מבטא דיבורים אלה בדיבור – זה עולה למעלה ועושה שם פגם, הרי אם דברים בטלים **עולים** – על־אחת־כמה־וכמה שדיבורים של קדושה – עולים [**זֶה אֵינוֹ, דְּגַם שָׁם יֵשׁ אֵיזוֹ תַּאֲוָה** – אין זו ראיה, שהרי גם שם – בדברים בטלים – ישנה איזו שהיא תאוה, שהוא מתאוה לדבר דיבורים אלה, במילא אין זה **גשמיות** בלבד, מה־שאין־כן גשמיות בלבד, יש לומר, **אינו** יכול **לעלות** בעולם **רוחני** – אלא יש בזה גם משהו מרוחניות המחשבה – התאוה שבבכך, **בְּנֶסַח אַחֵר לִיתָא תֵּבוֹת אֵלּוּ],** – בנוסח אחר (בכתב־יד אחר) המלים "זה אינו שגם שם יש איזו תאוה" – אינן. **דְּמִדָּה טוֹבָה** – ענין טוב, **מְרֻבָּה,** – ופועלת במדה מרובה יותר מאשר מדה הפוכה. הרי, אם לגבי ענין לא טוב, אומרים שדיבור עולה ופוגם למעלה, על־אחת־כמה־וכמה במדה טובה – ענין של קדושה – בודאי שזה עולה למעלה. על־כל־פנים השאלה היא שהרי מסתבר שגם בלי יראה ואהבה זה בוקע רקיעים ועולה למעלה – מתרץ רבנו הזקן: **הַיְנוּ "רְקִיעִין" דַּוְקָא, שֶׁהֵן הַ"הֵיכָלוֹת" וְהַ"בָּתִּים",** – של ה"אדם העליון", **החיצוניות** של ה"אדם העליון", **וְלֹא בְּגוּף הָ"אָדָם הָעֶלְיוֹן",** – אין זה עולה בגוף של ה"אדם העליון", שהוא עשר הספירות של אותו עולם, **וְכָל־שֶׁכֵּן** – שאינו עולה, **בְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה** – של ה"אדם העליון", שהן האור של "אצילות" המאיר באותו עולם, **אֲפִלּוּ** – לא, **בְּ"אָדָם** – העליון" **הַעֲשִׂיָּה",** שֶׁהֵן **עֶשֶׂר סְפִירוֹת: אוֹרוֹת וְכֵלִים.** – גם שם לא יכול לעלות דבר שחסרה בו הכוונה של יראה ואהבה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים'[10],** דְּבְלָא דְּחִילוּ וּרְחִימוּ – בלי יראה ואהבה, **לָא יָכְלָא לְסָלְקָא וּלְמֵיקַם קֳדָם ה' דַּוְקָא:** – אין זה יכול לעלות ולעמוד **לפני הוי'** דוקא, בעולם שלמעלה זה יכול לעלות, אך **"קדם** ה'", לפני האלקות שבאותו עולם, הספירות שבאותו עולם – שם אין זה יכול לעלות בלי יראה ואהבה. מה שרבנו הזקן אומר כאן שעשר הספירות אורות וכלים גם של עשיה נקראים **"קדם ה'"**, וב"אגרת הקודש" סימן כ' (ד"ה איהו וחיוהי) הוא אומר, שהאורות נפש ורוח, ומה גם הכלים של עשר ספירות של בריאה־יצירה־עשיה, הם "ראשית היש הנברא", שנבראו "יש מאין" מאור הנשמה, ואילו כאן הוא קורא לכך "קדם ה'" – יש לומר שאף־על־פי־כן אין זה דומה כלל ל**נבראים** של בריאה־יצירה־עשיה. ואולי יש לומר, שזה על־דרך ההיכלות של "אצילות" וגופי המלאכים של "אצילות", כפי שנראה שם קצת, והם מתאחדים עם אור הנשמה שזה האלקות של הכלים של "מלכות דאצילות". וכך הוא הרי אומר שם, שמזיווג "זו"נ" ד"בי"ע" נבראו מ"אין" ל"יש" כל הנבראים נוצרים ונעשים – על־ידי אור הנשמה שבהם.

קונטרס אחרון

לא פרחא לעילא וכמ"ש בשער הנבואה פ"ב והמחשבה טובה כו' ומ"ש דבקע רקיעין וכו' והיינו אפילו בלא דו"ר במכש"כ מדברים בטלים [ז"א דגם שם יש איזו תאוה. בנ"א ליתא תיבות אלו**] דמדה טובה מרובה היינו רקיעין דוקא שהן ההיכלות והבתים ולא בגוף האדם העליון וכש"כ בנר"ן אפי' באדם דעשיה שהן י"ס אורות וכלים וז"ש בתקונים דבלא דו"ר לא יכלא לסלקא ולמיקם קדם ה' דוקא:**

יום רביעי כ"ח מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 306, עיין ע"ח שער... עד עמ' קנד, כנודע:

עַיֵּן 'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר הַנְּקֻדּוֹת שַׁעַר ח פֶּרֶק ו, שֶׁאֵין הַחֲזָרַת פָּנִים בְּפָנִים כִּי־אִם עַל־יְדֵי מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת דַּוְקָא. – שם ב"עץ חיים", הוא אומר לפני זה, שהספירות "ז"א" ו"מלכות" שב"אצילות" ("ז"א" נקרא "דכר", זכר ומשפיע, ו"מלכות" נקראת "נוקבא", נקבה ומקבל, וכשנעשה היחוד בין שניהם – זה נקרא "יחוד קודשא־בריך־הוא ושכינתי"[1], שכן "ז"א" הוא "קדוש" ו"מובדל", למעלה מהעולם (הקדוש ברוך הוא), ו"מלכות" נקראת "שכינה" ששוכנת בעולם – הרי היחוד של ז"א ומלכות פועל שתומשך התגלות אלקות בעולם), הרי בשעה שהם נאצלו ונתגלו ממקורם (ספירות חכמה ובינה), הנה כיוון שאדם הראשון עדיין לא נברא ולא היה עדיין ענין קיום המצוות, הרי אם זעיר־אנפין ומלכות היו ביחוד של פנים בפנים, שהיתה נמשכת המשכה **פנימית** מזעיר־אנפין במלכות – היו הקליפות יכולות לקבל אז יניקה יותר מאשר נקבע להן

קונטרס אחרון

עיין ע"ח שער הנקודות ש"ח פ"ו שאין החזרת פב"פ כ"א ע"י מצות מעשיות דוקא. וטעם הדבר כי

---

10. ת"י (כה, ב). **1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה ח"א פמ"א".

קונטרס אחרון

ע"י מע"ט גורם זיווג העליון וכו'. ולהבין אמאי מעשיות דוקא יובן ממ"ש בשער מ"ן ומ"ד כי צריך תחלה להעלות מ"ן דנוק' דז"א ומ"ן דנוק' הן בחי' עשיה כמש"ש פ"א. והנה המע"ט נק' כסוח וקיצוץ הקוצים הנאחזים באחוריים שהן בחי' עשיה כמ"ש בשער מ"ז פ"ה והיינו ע"י העלאת הטוב הגנוז בהם המלובש במצות מעשיות למקורו לקדושת האצי' שכבר הוברה. ומ"ש שם שאדה"ר תיקן ג"כ ע"י תפלה היינו ע"י אותיות הדבור דעקימת שפתיו הוי מעשה כי הן מנפש החיונית שבגוף ודמו אשר שרשן מנוגה. והנה הבירורים דעשי' עולין ליצי' ע"י שם ב"ן ומיצי' לבריאה ולאצי' כמ"ש בשער מ"ן דרוש י"א סי' ז'. ובזה יובן דהרהור לא עביד מידי כי בלי העלאת מ"ן מהמלכים שבנוגה א"א להמשיך טיפי' מלמעלה לזווג זו"נ כי רוצה לינק מאמו ולא להשפיע

(לינוק מקדושה), לכן הם היו אז ביחוד של "אחור באחור" בלבד, כלומר, שנמשכה רק החיצוניות של זעיר־אנפין ומלכות, כדי שלא תהיה יניקה לקליפות. אלא, אחרי שנברא אדם הראשון והוא קיים מצוות – דבר הפועל "ביסוח וקיצוץ הקוצים" (מפסיק את יניקת החיצונים), היה יכול להיות אז שזעיר־אנפין ומלכות יהיו שוב ביחוד של "פנים בפנים". בלשון אחרת, היינו, שכדי שתהיה התגלות אלקות בעולם (ושהקליפות לא תוכלנה לקבל יניקה ממנה) הרי זה דוקא כשמקיימים מצוות מעשיות. **וְטַעַם הַדָּבָר,** – אומר ב"עץ חיים", שם, **כִּי עַל־יְדֵי מַעֲשִׂים טוֹבִים גּוֹרֵם** – האדם, **זִוּוּג הָעֶלְיוֹן וְכוּ'.** – ונעשה ההחזרה של "פנים בפנים" בזעיר־אנפין ומלכות. **וּלְהָבִין, אֲמַאי "מַעֲשִׂיּוֹת" דַּוְקָא?** – מדוע על־ידי מצוות **מעשיות** דוקא גורמים את הזיווג העליון והחזרה של "פנים בפנים", ולא על־ידי מצוות אחרות? **יוּבָן מִמַּה שֶׁכָּתוּב בְּ**– "עץ חיים" **שַׁעַר מ"ן וּמ"ד, כִּי צָרִיךְ תְּחִלָּה לְהַעֲלוֹת "מַיִן נוּקְבִין דְּנוּקְבָא דְּזְעִיר אַנְפִּין",** – לפני הזיווג העליון – מן ההכרח שתהיה לפני זה העלאת מ"ן מנוקבא דז"א, **ו"מַיִן נוּקְבִין דְּנוּקְבָא" הֵן בְּחִינַת עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם פֶּרֶק א.** – כלומר, שמן ההכרח שתהיה לפני זה "העלאת מ"ן" מעניני **העולם**, שהענינים של "העולם" (ששרשם מ"מלכות" (נוקבא דז"א)) יתעלו למעלה בקדושה – שזאת, על־ידי מצוות מעשיות הנעשות בדברים גשמיים של העולם, ורק אז יכול להיות הזיווג העליון ושתימשך התגלות אלקות בעולם. להלן יסביר רבנו הזקן, כיצד מבטיחים שבשעה שישנה התגלות אלקות בעולם לא תוכלנה הקליפות לינוק תוספת יניקה מקדושה: **וְהִנֵּה, הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים** – של המצוות המעשיות, **נִקְרָאִים** – ב"עץ חיים", **"כִּסּוּחַ וְקִצּוּץ הַקּוֹצִים",** – שבכרם, **הַנֶּאֱחָזִים בַּ** – בבחינת **אֲחוֹרַיִם, שֶׁהֵן בְּחִינַת עֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ** – "עץ חיים" **שַׁעַר מז פֶּרֶק ה,** – הרי שעל־ידי המעשים הטובים, נעשה "ביסוח וקיצוץ" של ענינים **אלה** שיש בכוחם לתת יניקה לחיצונים – על־דרך־משל מזמירת הקוצים שבכרם שלא יפריעו לצמחים שבכרם, **וְהֵינוּ עַל־יְדֵי הַעֲלָאַת הַטּוֹב הַגָּנוּז בָּהֶם** – בענינים של עשיה, **הַמְלֻבָּשׁ בְּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת** - **לִמְקוֹרוֹ,** – של הטוב, שהוא **לִקְדֻשַּׁת הָאֲצִילוּת שֶׁבְּבָר הֻבְּרְרָה.** – יכול דבר זה להביא **לבירור** הדברים הגשמיים הדורשים בירור ותיקון, להוציא את הטוב ולהעלותו לקדושה. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם** – ב"עץ חיים", **שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן תִּקֵּן גַּם־כֵּן עַל־יְדֵי תְּפִלָּה,** – הרי, שלא רק על־ידי מצוות מעשיות יכולים לפעול זאת, אלא גם על־ידי תפלה? – **הֵיְינוּ עַל־יְדֵי אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר,** – לא על־ידי הכוונה הרוחנית שבתפלה, כי־אם על־ידי אותיות **הדיבור, דַּעֲקִימַת שְׂפָתָיו הָוֵי** – היא, **מַעֲשֶׂה**[2], – הרי שגם בזה ישנו ענין של **עשיה, כִּי הֵן** – אותיות הדיבור הן **מִנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁבַּגּוּף וְדָמוֹ אֲשֶׁר שָׁרְשָׁן** – וחיותן, **מִנֹּגַהּ.** – כפי שמוסבר בחלק ראשון של ספר ה"תניא", בפרק ל"ז, שאין בכוח הנפש האלקית לבטא מילות התורה או התפילה (שיש לבטא בשפתיים, פה, לשון ושיניים גשמיות) – רק על־ידי הנפש החיונית המלובשת באברי הגוף ממש. על־כל־פנים, יש כאן הרי גם "העלאת מ"ן" של "נוקבא דעשיה", כפי שהדבר במצוות מעשיות. **וְהִנֵּה, הַבֵּרוּרִים דַּעֲשִׂיָּה** – שמבררים על ידי מצוות מעשיות, **עוֹלִין לִיצִירָה עַל־יְדֵי שֵׁם בַּ"ן, וּמִיצִירָה לִבְרִיאָה וְלַאֲצִילוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ** – "עץ חיים" **שַׁעַר מ"ן דְּרוּשׁ יא סִימָן ז. וּבָזֶה יוּבָן** – הנאמר בזוהר (חלק ג' קה, א), כנזכר בסימן הקודם ב"קונטרס אחרון", **דְּהִרְהוּר** – מחשבה בלבד, מבלי לבטא בדיבור, **לָא עָבִיד מִידֵי,** – אינו פועל שום דבר, **כִּי בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" מֵהַ"מְּלָכִים"**[3] **שֶׁבְּ"נֹגַהּ",** – "העלאת מ"ן" זו היא דוקא מענינים של עשיה, כנזכר לעיל, **אִי אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ טִפִּין מִלְּמַעְלָה לְזִוּוּג זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא,** – כדי שיהיה יחוד וזיווג זו"נ, "ז"א ו"מלכות", הוא על־ידי ההמשכה שנמשך אור **עליון** שלמעלה משניהם, על־דרך כמו שהוא ביחוד "דכר" (זכר) ו"נוקבא" (נקבה) למטה, הרי כתוב: "זכר ונקבה ברא אותם **ויברך** אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו", שצריכה להיות ברכה והמשכה מכוח עליון בשביל היחוד והתולדות הבאים מהיחוד – ואי אפשר להמשיך את ה"טיפין" – ההמשכה מלמעלה – אם אין "העלאת מ"ן" של הבירורים מ"נוגה", **כִּי** – "ז"א", **רוֹצֶה לִינַק מֵאִמּוֹ** – מ"בינה", **וְלֹא לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה,** – "ז"א" רוצה לקבל מ"בינה", – שממנה היא באה – ולא להשפיע ב"מלכות". רק על־ידי "העלאת מ"ן"

---

2. סנהדרין סה, א. **3.** התואר "מלכים" מוסבר באריכות בחסידות ובקבלה. ההסברה בקיצור היא, שכל הדברים שהם בקליפות **נפלו** לשם משבעת ה"מלכים" של "עולם התוהו", ו"מלכים" אלה שנפלו ב"קליפת נוגה" מתבררים ומתעלים על ידי עבודת האדם.

מ"נוגה" דוקא, ממשיכים מלמעלה אור עליון, דבר שפועל ש"ז"א" יהיה במצב של המשכה וירידה כדי להתייחד ולהזדווג עם "מלכות", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ**– "עץ חיים" **שַׁעַר מִ"ן דְּרוּשׁ ב. וְעַיֵּן זֹהַר פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי דַף רמד עַמּוּד ב: דְּאִית סִדּוּרָא כו' לְאִסְתַּכְּלָא כו'**, – שקיים סדר (של תפלה ודיבור, וקיים גם סדר של תפלה על־ידי כוונה ו)הסתכלות, עד למעלה מעלה ב"אין סוף", **וְהֵן** – מפרש רבנו הזקן, **כַּוָּנוֹת הַתְּפִלָּה וְיִחוּדִים עֶלְיוֹנִים לְיוֹדְעִים וּמַשִּׂיגִים לְאִסְתַּכְּלָא כו'**, – למסתכלים, עד "אין סוף", בהם יכול להיות הענין של לפעול **בעולם** על ידי כוונות בלבד – בלי דיבור, **כִּי נֶפֶשׁ־רוּחַ־נִשְׁמָה שֶׁלָּהֶם עַצְמָן הֵן** – העלאת "מַיִן נוּקְבִין", **בְּמִסִּירַת נַפְשָׁם עַל הַתּוֹרָה, וּבְנִפִּילַת אַפַּיִם,** – של תחנון, בו אומרים "אליך ה' **נפשי אשא**", שהוא ענין של מסירות נפש, **כַּנּוֹדָע:** – הרי כיוון שהנפש, רוח ונשמה שלהם, הן כשלעצמן, על־ידי מסירות נפשם, "העלאת מ"ן" – יש בכוחם "לפעול" גם כשחסר ענין הדיבור (והעלאת המ"ן הנעשה על־ידי דיבור), אך, דבר זה אמור ביחידי סגולה, ואילו הסדר בכל בני ישראל הוא – שעל־ידי "העלאת מ"ן" של עשיה הנעשה על ידי מצוות מעשיות או על־ידי דיבור – דוקא על־ידי־זה ממשיכים היחוד "פנים בפנים" של ז"א ומלכות, היחוד של קודשא־בריך־הוא ושכינתי', וזה ממשיך התגלות אלקות בעולם.

קונטרס אחרון

למטה כמ"ש בשער מ"ן דרוש ב' ועיין זהר פ' פקודי דרמ"ד ע"ב דאית סדורא כו' לאסתכלא כו' והן כוונות התפלה ויחודים עליונים ליודעים ומשיגים לאסתכלא כו' כי נר"ן שלהם עצמן הן מ"ן במס"נ על התורה ובנפילת אפים כנודע:

יום חמישי כ"ט מרחשון

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנד, להבין מ"ש בשער... עד עמ' 308, פ' פקודי)

בפרקים ל"ט ומ' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", הסביר רבנו הזקן, מקום ומדריגת העולם שבו עולות הנשמות על־ידי תורתן ועבודתן, והסביר, שזה תלוי באיזו **כוונה** (של אהבת ה' ויראת ה') נעשו תורתן ועבודתן: אם הן היו באהבה ויראה (שכליות) שנוצרו משכל והתבוננות בגדלות ה' – הן עולות בעולם ה"בריאה" שהוא עולם ההשגה; ואם האהבה והיראה הן טבעיות (שהן בטבע בבני ישראל) – הן עולות בעולם ה"יצירה" שהוא עולם המדות.

קונטרס אחרון

להבין מ"ש בשער היחודים פ"ב דע"י תורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם היצירה ושם

כן אמר רבנו הזקן, שהתורה והעבודה עצמן עולות **בספירות**, שהן בחינת האלקות של העולמות. אך, כל זה הוא כשהתורה והעבודה באות מתוך כוונה לשמה – מצד אהבה ויראה – הרי בהתאם לכוונה כך היא העליה – בעולם ה"בריאה" או בעולם ה"יצירה" וכו'; אך, כשהתורה **איננה** לשמה, כש**חסרה** הכוונה לשמה (למרות שאין זה "שלא לשמה", לשם פניה (שהפניה מתלבשת בתורה ואינה מאפשרת לה לעלות), אלא **שחסר** ה"לשמה" של אהבת ה' ויראת ה' (שהוא לומד סתם, כי כך הרגילו אותו)), אין הלימוד שלו עולה בספירות של העולמות, שהספירות הן אלקות ו"בלא דחילו ורחימו לא יכלא למיקם קדם הוי'" (בלי אהבה ויראה אין זה יכול לעמוד לפני ה', שיעלה לאלקות), אלא הוא עולה בחיצוניות העולמות, מקומם של המלאכים. על כך הביא רבנו הזקן מרבי חיים וויטאל, שאומר (ב"שער הנבואה" פרק ב'), שעל־ידי תורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ועל־ידי מצוות שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"עשיה". "בלי כוונה" היינו בלי כוונה לשמה הבאה מצד אהבה ויראה, אך אין זה שזה בלי מחשבה וכוונה כלל, כפי שרבנו הזקן מציין זאת שם במלים "וכל המלאכים הם בעלי חומר **וצורה**", שבהתאם לביאורו של אבי הרבי, הגאון הצדיק המקובל הרב ר' לוי יצחק נשמתו־עדן הכוונה היא, שכיוון שהמלאכים הם בעלי חומר וצורה, הרי זה מורה, שהתורה שממנה נבראו המלאכים, יש בה גם "חומר" וגם "צורה", כלומר, הלימוד בדיבור יש בו גם מחשבה וכוונה (שהן ה"צורה"); אלא "בלי כוונה" היינו, בלי כוונה "לשמה" הבאה מאהבה ויראה.

על־כל־פנים, הרי מתורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה". היינו, שהתורה "עולה" בעולם ה"יצירה", ומעליה זו של התורה נבראים שם מלאכים. על כך נשאלת השאלה: בתפלה אין אנו מוצאים כך: כשהתפלה היא בלי כוונה – היא נדחית למטה, כיצד, איפוא, בשעה שהתורה והתפלה הן בכוונה – משתוות תורה ותפלה במדריגה בה הן עולות (שאם הכוונה היא כזו שיש לה שייכות לעולם ה"בריאה" – העליה גם של תורה וגם של תפלה היא בעולם ה"בריאה"; ואם הכוונה היא כזו שיש לה שייכות ל"יצירה" – העליה היא ב"יצירה"), ואילו כשהן שלא בכוונה, קיים הבדל בין תורה לתפלה, שבתורה היא עולה בעולם ה"יצירה" ונבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ובתפלה שלא בכוונה היא נדחית למטה? בנושא זה דן רבנו הזקן ב"קונטרס אחרון" שנלמד להלן:

לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ'שַׁעַר הַיִּחוּדִים' פֶּרֶק ב, – "שער היחודים" של רבי חיים וויטאל (כפי שנדפס ב"שמונה שערים" המצויים בידנו) הוא חלק מ"שער רוח הקודש". וכפי שהעיר הרבי (באחת משיחותיו הקדושות), כתוב בהקדמת "שער היחודים" שהוא מתחלק לכמה "שערים" ("שער הנבואה",

"שער רוח הקודש" ו"שער תיקון עוונות"). והרבי העיר על **דיוקו** של רבנו הזקן, שבפרק מ' ב"תניא" הוא מציין על ענין אחד (שהוא מביא מ"שער היחודים") שזה ב"שער הנבואה", ועל ענין שני – שהוא ב"שער היחודים". בהתאם לכך, נדרשת הסברה, מדוע בפרק מ' וכשהוא מדבר על הענין שמ"תורה שלא לשמה" נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה" – הוא מביא זאת מ"שער **הנבואה**" פרק ב'. **דְּעַל־יְדֵי תּוֹרָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה נִבְרָאִים מַלְאָכִים בְּעוֹלָם הַיְצִירָה, וְשָׁם הֵבִיא מֵהַזֹּהַר פָּרָשַׁת שְׁלַח[1]:** – שמשם מסתבר, "**דְּלֵית קָלָא דְּאִתְאָבִיד כו'** – אין קול הנאבד מהעולם, אלא באיזה מקום שהוא נשאר הקול, וכפי שהוא מביא שם מהזוהר, שאפילו הקול של הכאה במקל יש לו השפעה, עד להשפעה על קול אחר שנשאר באיזה שהוא מקום בעולם, **כַּד קָלָא דְּאוֹרַיְתָא וּצְלוֹתָא דְּסָלִיק וּבָקַע כו'**". – להוציא קול התורה והתפלה שעולה ובוקע את הרקיע, הרי שאין קול התורה והתפלה נשאר למטה – אלא הוא עולה למעלה. **וְהִנֵּה, מִכַּוָּנַת הַתְּפִלָּה נִבְרְאוּ מַלְאָכִים בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה כְּמוֹ מִכַּוָּנַת הַתּוֹרָה,** – משתוות הרי תורה ותפלה בענין העבודה והכוונה, ששתיהן עולות באותה מדריגה – בעולם ה"בריאה", **וּבְלֹא כַוָּנָה נִדְחֵית** – התפלה, **לְמַטָּה לְגַמְרֵי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת פִּקּוּדֵי דַּף רמה עַמּוּד ב: "גּוֹ רָקִיעַ תַּתָּאָה כו'** – כשהתפלה אינה "יאה" (בלשון הזוהר), כלומר, שהיא בלא כוונה, היא נדחית ב"רקיע תתאה" (תחתון) מהרקיעין תתאין ש"מדברין גו עלמא". וכפי שאומר שם להלן בזוהר: **דְּאַקְרִין צְלוֹתִין פְּסִילָאן כו'"**, – הנקראות תפלות פסולות, **וְעַיֵּן שָׁם פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל דַּף רא עַמּוּד ב:** – שם אומר הזוהר, "**אִי הִיא מִלָּה כִּדְקָא יָאוּת כו'**". – אם המלה (של תפלה) היא כדבעי (כלומר, התפלה היא בכוונה – הממונה "נשיק לה" (מנשק אותה) ומעלה אותה למעלה). מכך מובן, שרק כשהיא "כדקא **יאות**" (כדבעי – **בכוונה**) היא עולה למעלה, אך כשהתפלה היא שלא בכוונה – אין היא עולה למעלה. נשאלת הרי השאלה, כיוון **שעם** כוונה משתוות התורה והתפלה, מדוע, איפוא, כשחסרה הכוונה, נבראים מהתורה מלאכים בעולם ה"יצירה" (שכן באותו עולם עולה התורה), ואילו התפלה נדחית למטה, ברקיע תתאה?

קונטרס אחרון

הביא מהזהר פ' שלח דלית קלא דאתאביד כו' בר קלא דאורייתא וצלותא דסליק ובקע כו' והנה מכוונת התפלה נבראו מלאכים בעולם הבריאה כמו מכוונת התורה ובלא כוונה נדחית למטה לגמרי כמ"ש בזהר פ' פקודי דרמ"ה ע"ב גו רקיע תתאה כו' דאקרין צלותין פסילאן כו' וע"ש פ' ויקהל דר"א ע"ב אי היא מלה כדקא יאות כו'. אך ההפרש בין תורה לתפלה שלא בכוונה מובן מאליו כי לימוד התורה הוא מבין ויודע מה שלומד דבלא"ה לא מיקרי לימוד כלל רק שלומד סתם בלא כוונה לשמה מאהבת ה' שבלבו בבחי' גילוי רק מאהבה המסותרת הטבעית אך אינו לומד שלא לשמה ממש להתגדל כו' דהא לא סליק לעילא מן שמשא כמ"ש בפ' ויחי דרכ"ג ע"ב והיינו משום שמחשבתו וכוונתו הן מתלבשות באותיות הדבור ואינן מניחות אותן לסלקא לעילא וה"נ בתפלה שלא בכוונה שמחשב מ"ז (אלא מפני שכוונתו לשמים אַךְ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין תּוֹרָה – שלא בכוונה, לִתְפִלָּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה מוּבָן מֵאֵלָיו, כִּי לִמּוּד הַתּוֹרָה – כשאומרים שהוא שלא בכוונה, היינו ש־הוּא מֵבִין וְיוֹדֵעַ מַה שֶׁלּוֹמֵד, דִּבְלָאו־הָכֵי לָא מִיקְרֵי לִמּוּד כְּלָל, – בלי זה אין זה נקרא **לימוד כלל, רַק – לימוד שלא בכוונה הוא, שֶׁלּוֹמֵד סְתָם, בְּלֹא כַוָּנָה לִשְׁמָהּ – הבא מֵאַהֲבַת ה' שֶׁבְּלִבּוֹ בִּבְחִינַת גִּלּוּי, – שכך צריך להיות לימוד התורה לשמה – שמצד האהבה הגלויה שבלבו להקדוש־ברוך־הוא – הוא לומד תורה, אך אצלו אין הדבר כך, רַק מֵאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת הַטִּבְעִית, – אהבה זו בלבד שוררת אצלו בשעה שהוא לומד תורה, אך חסרה בו אהבה שתהיה גלויה בלבו, שאהבה זו **תביא** אותו ללמוד את התורה שהוא לומד, אַךְ אֵינוֹ לוֹמֵד שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ מַמָּשׁ – שהלימוד יהיה מצד פניה לְהִתְגַּדֵּל – שיקראו לו "רב" וכדומה, כו', דְּהָא לָא סָלִיק לְעֵילָא מִן שִׁמְשָׁא, – סוג לימוד כזה אינו עולה למעלה מהשמש, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ – זוהר פָּרָשַׁת וַיְחִי דַּף רכג עַמּוּד ב, – שמה שהפסוק אומר[2]: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש", אין הכוונה לעמל התורה ש"לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש. לאחר מכן הוא אומר שם, שאפילו "עמלא דאורייתא" (עמל תורה), אם זה "בגין יקרא דילי'" (בשביל יוקרו וכבודו העצמי), הוא גם כן "תחת השמש", שכן, אין זה עולה למעלה, וְהַיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְכַוָּנָתוֹ – שהוא עושה זאת לשם פניה של כבוד וכדומה, הֵן מִתְלַבְּשׁוֹת בְּאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר – בדברי התורה שביטא בדיבורו, וְאֵינָן מַנִּיחוֹת אוֹתָן לְסָלְקָא לְעֵילָא. – לעלות למעלה – הפניה שבאה מצד ה"קליפה" עוצרת את אותיות הדיבור של תורה מלעלות למעלה, וְהָכֵי נָמֵי – וכן גם כאן בִּתְפִלָּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, – **דפיה"מ – אבל זה לא משווה אותה צלותא פסילאה – כיון דיש אצלו כוונתו הכללית – לשמים. וזהו דממשיך ומבאר[3]** – שֶׁמְּחַשֵּׁב מַחֲשָׁבוֹת זָרוֹת – **שלא מפיה"מ – דמ"ז זו מתלבשת בהדבור וממשיכו למקומה כו' למטה כו'[3]** – כלומר, בלי הכוונה של פירוש המילות, שאינה עושה את התפלה – **פסולה**, כיוון שיש לו הכוונה הכללית, שהוא מתפלל לשם שמים, אלא שמחשב מחשבות זרות, כלומר, מחשבות שלא מפירוש המילות – הרי מחשבה זרה זו מתלבשת בדיבור

---

1. קסח, ב. קסט, א. **2.** קהלת א, ג. **3.** הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א.

ומורידה אותו למטה – מחשבות זרות אלו אינן מאפשרות לאותיות התפלה לעלות למעלה, (**אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לַשָּׁמַיִם,** – הוא הרי מתפלל להקדוש ברוך הוא, אלא שמתערבבות מחשבות **זרות** בתפלתו, **לְכָךְ** – לכן, **יֵשׁ לָהּ תִּקּוּן בְּכָל לַחֲזוֹר וְלַעֲלוֹת,** – מהמקום שאליו נדחתה, **כְּשֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה אֲפִלּוּ תְּפִלָּה אַחַת מְלֻקֶּטֶת מִתְּפִלּוֹת כָּל הַשָּׁנָה,** – ביום אחד התפלל חלק אחד מהתפלה בכוונה, וביום שני – חלק שני, וכו', הרי כשמתאספות יחד, מכל התפילות שבמשך שנה שלימה, תפלה אחת בכוונה – עולות אז[4] כל התפילות של כל השנה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ' פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי).** – על כל פנים, הרי, שתורה שלא בכוונה, היא למעלה בפרט אחד, מאשר תפלה שלא בכוונה, שמתורה שלא בכוונה נבראים מלאכים בעולם ה"יצירה", ואילו תפלה שלא בכוונה נדחית למטה. מצד שני, כאשר ה"שלא בכוונה" של תורה מבוסס על ענין שאינו מאפשר לה לעלות למעלה (שזוהי פניה) – היא אז למטה מתפלה שלא בכוונה. שכן, בתפלה – כשהוא מתפלל, לאחר מכן, תפלה בכוונה, כולל גם תפלה אחת מלוקטת מתפילות שנה שלימה – עולה שוב התפלה למעלה; ואילו בתורה הרי גם כשהוא חוזר עליה בכוונה לשמה, אין זה מועיל לתורה שלמד מתוך פניה – אלא עליו לעשות תשובה, ועד שהוא עושה תשובה – התורה היא בגלות ב'קליפה' שממנה באה הפניה. אלא, כיוון שכל יהודי הרי סוף כל סוף יעשה תשובה, שהרי "לא ידח ממנו נדח" – לכן, "לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה" (כולל "שלא לשמה" של פניה), כי הרי סוף־כל־סוף יהיה "בא לשמה", כשיעשה תשובה, כפי שמסביר רבנו הזקן בסוף פרק ל"ט ב"תניא".

קונטרס אחרון

לכך יש לה תיקון בקל לחזור ולעלות כשמתפלל בכוונה אפי' תפלה אחת מלוקטת מתפלות כל השנה כמ"ש במק"מ פ' פקודי)

יום שישי א' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 308, ומ"ש בפ' פקודי... עד עמ' קנה, האצי':

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּ – זוהר **פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי:** – דף רמ"ה עמוד ב', הנזכר לעיל, שתפלה שלא בכוונה נדחית "**גּוֹ רָקִיעַ תַּתָּאָה",** – לרקיע התחתון, הרי על־כל־פנים התפלה עולה ב"רקיע תתאה", **וּבְ** – זוהר **פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל** – דף ר"א עמוד ב' הנזכר לעיל, **מַשְׁמַע דְּדַוְקָא אִי אִיהִי מִלָּא כִּדְקָא יָאוּת סָלְקִין עַמָּה עַד אֲוִירָא דְּרָקִיעַ דִּלְעֵילָא כו'** – שדוקא אם זו מלה כדבעי (אם התפלה היא בכוונה), היא עולה איתה עד לאויר הרקיע העליון, הרי, מתי היא עולה לרקיע? – דוקא כשזה "מלה כדקא יאות", כשהיא בכוונה, כיצד זה תואם, איפוא, למה שאומר בפרשת פקודי, שגם כשהתפלה היא שלא בכוונה היא עולה על־כל־פנים ברקיע תתאה (התחתון)? **לֹא קַשְׁיָא מִידֵי;** – לא קשה כלל, **דְּרָקִיעַ תַּתָּאָה** – התחתון, **מֵאִינּוּן רְקִיעִין דְּמִדַּבְּרֵי גּוֹ עָלְמָא שֶׁבְּפָרָשַׁת פְּקוּדֵי** – מאותם רקיעים המנהיגים בעולם, **הֵן דְּמַלְכוּת דַּעֲשִׂיָּה, וּדְפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל** – הרקיע אודותו מדובר בפרשת ויקהל שבזוהר, **הֵן דְּ"זְעֵיר אַנְפִּין" דַּעֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר הַשְּׁמוֹת פֶּרֶק ג גַּבֵּי "זְעֵיר אַנְפִּין" דַּעֲשִׂיָּה, עַיֵּן שָׁם.** – אפשר ללמוד, שבשאלה היתה הסברא, שה"רקיע תתאה" שבזוהר פרשת פקודי הוא גם המקום והמדריגה של "רקיע דלעילא" אשר בזוהר פרשת ויקהל, שהרי גם "רקיע תתאה" הוא "**לעילא** מן שמשא", למעלה מן השמש, ואילו בתירוץ הן שתי מדריגות נפרדות, בזוהר פרשת פקודי הוא "מלכות דעשיה" ובפרשת ויקהל הוא "ז"א דעשיה", שם עולה התפלה כשהיא "כדקא יאות", כדבעי, ומשם – למעלה יותר באלקות של עשר הספירות של "יצירה" ו"בריאה" – כנזכר לעיל, אלא בעיקר הוא רוצה "להודיע" את הדיוק, שבאם **אין** זה "כדקא יאות", כדבעי, אין היא עולה אף לא "בז"א דעשיה" – כי־אם ב"מלכות דעשיה". יכולים להסביר בזה, שבתפלה שלא בכוונה, כשהתפלה נדחית ל"רקיע תתאה", אין זה ענין של עליה של תפלה לפעול

קונטרס אחרון

ומ"ש בפ' פקודי גו רקיע תתאה ובפ' ויקהל משמע דדוקא אי איהי מלה כדקא יאות סלקין עמה עד אוירא דרקיע דלעילא כו'. לק"מ דרקיע תתאה מאינון רקיעי' דמדברי גו עלמא שבפ' פקודי הן דמלכות דעשי' ודפ' ויקהל הן דז"א דעשי' כמ"ש בע"ח שער השמות פ"ג גבי ז"א דעשייה ע"ש.

---

4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מל' הזוהר שם משמע שצריך להתפלל "צלותא אחרא זכאה" ו"כד סלקא" מעלין עמה (כיון שיש תפלה נלקטת כו') התפלות שנדחו. ופי' המק"מ דכתב "הרב" שא"צ בתפלה זו כל הי"ח ברכות בכוונה. וצע"ק (בכל אופן) הל' במק"מ. וכדאי לברר להשוות הדפוסים דלכאורה יש טה"ד".

הפעולה שעל התפלה לפעול, שכן, כדי לפעול מילוי הבקשות שבתפלה – צריך הרי להימשך **מלמעלה** מהעולם – **בעולם**, לפעול רפואתו של חולה או ברכת השנה וכדומה, הרי בשעה שהתפלה נדחית עד "מלכות דעשיה" – הרי זה המקום והמדריגה שמהם מקבלים כל עניני **העולם** חיות, אי אפשר הרי שתהיה משם המשכה **למלא** ענין **החסר** בעולם, ואילו בשעה שהעליה היא ב"ז"א דעשיה" (וזאת על־ידי תפלה בכוונה) שמשם יכולה להימשך המשכה בעולם למלא את הבקשה בענינים החסרים בעולם. **וְהָא דְּמַשְׁמַע** – ומה שנראה **לְכְאוֹרָה בְּפָרָשַׁת פְּקוּדֵי** – בזוהר, **דְּגַם תְּפִלָּה פְּסוּלָה** – תפלה שלא בכוונה, שמחשבות זרות מתערבבות בה, **עוֹלָה עַד הֵיכָל הָרִאשׁוֹן שֶׁמְּמָנוּ נִדְחֵית לְמַטָּה, וְהוּא בִּ"זְעֵיר אַנְפִּין" דִּבְרִיאָה** – ה"היכל הראשון" הוא בז"א דבריאה. הרי, שאפילו תפלה פסולה עולה לכתחילה עד זעיר־אנפין דבריאה? – **לֹא קַשְׁיָא מִידֵי;** – לא קשה כלל, **שֶׁהֲרֵי אֲפִלּוּ כָּל הָעֲוֹנוֹת מַמָּשׁ קַלּוֹת וַחֲמוּרוֹת עוֹלוֹת לְשָׁם אֲפִלּוּ עַד הֵיכָל הַד', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב** – בזוהר שם, **דַּף רנב עַמּוּד א, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאֵין מָהוּת הָעֲלִיּוֹת שָׁוּוֹת, וְאֵין עָרוֹךְ וְדִמְיוֹן בֵּינֵיהֶם** – בין ה"עליות", **אֶלָּא בְּשִׁתּוּף הַשֵּׁם בִּלְבַד,** – שכולן נקראות בשם "עליה", **וְדַי לַמֵּבִין.** – כלומר, העליה של הענינים הטובים, היא עליה שהדבר מתעלה שם במדריגה עליונה יותר בקדושה, ופועל מה שהוא צריך לפעול; ואילו בעליה של עוונות – הדבר הפוך, היא פועלת שם – במדריגה העליונה יותר שבקדושה – **פגם.** על־דרך־זה מה שאומרים שתפלה פסולה עולה עד "היכל הראשון", אין זה ענין העליה שבתפלה בכוונה. **וּבָזֶה יוּבַן גַּם־כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם** – בזוהר **דַּף רמז, שֶׁבְּהֵיכַל הַב'** [אולַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: **אִזְדַּמֵּן הַמְּמֻנֶּה**[5]. וְאולַי צָרִיךְ לִהְיוֹת: קַיְּמִין **הַלְּבוּשִׁים**[6]] **מְמֻנֶּה עַל הַלְּבוּשִׁים שֶׁמַּלְבִּישִׁים הַנְּשָׁמָה מִמַּעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת,** – מובאות כאן גירסאות שונות שרבנו הזקן מעתיק כאן מהזוהר: או **"אזדמן** הממונה", הממונה **נמצא במזומן,** או **"קיימין** הלבושין", **עומדים** שם הלבושים, **הוספת כ"ק רבינו:** וואס אזדמן או קיימין **איז בהיכל הב'** – **מדגיש זייער שייכות צו היכל הב'**[7] – [**אזדמן וקיימין** הוא בהיכל הב' – **מדגיש** – שייכותם להיכל הב'], **אַף שֶׁהֵן** – מעשה המצוות ובמילא הלבושים לנשמה הנעשים ממעשה המצוות, הן **בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן דַּעֲשִׂיָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שָׁם** – בזוהר, **דַּף רי.** – כיצד, איפוא, אומרים שבהיכל הב' שבעולם ה"בריאה" ישנו הממונה או הלבושים שממעשה המצוות? אלא, כאמור לעיל, מהות העליה אינה דומה, ובמילא מובן, שמבלי הבט על כך שהמקום והמדריגה למצוות המעשיות הוא בגן־עדן התחתון של עולם ה"עשיה" – אין בכך סתירה למה שאומרים שהנשמה עולה בהיכל הב' של עולם ה"בריאה" ואשר משם באים הלבושים לנשמות ממעשה המצוות – שכן, "מהות" העליה אינה דומה, מה שאומרים שהעליה היא עד עולם ה"בריאה" על ענין שיש לו שייכות למעשה המצוות – אין זו העליה הנעשית ממעשה המצוות עצמן בגן־עדן התחתון של עולם ה"עשיה", ולכן, למרות שהמדריגה ממעשה המצוות עצמן היא בגן־עדן התחתון של עולם ה"עשיה", אין זה סותר למה שהנשמות יכולות לעלות בעולם ה"בריאה" ואשר משם באים הלבושים ממעשה המצוות, שכן עליה זו איננה עליה ממש כפי העליה שממעשה המצוות עצמן. **וְהִנֵּה, תְּפִלָּה פְּסוּלָה** – תפלה עם מחשבות זרות, **עֲדֵיפָא** – עדיפה, **מִתּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ מַמָּשׁ,** – מאשר תורה מתוך פניה של כבוד וכדומה, **שֶׁהִיא** – תורה שלא לשמה ממש, היא **תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ** – כלומר, שאין היא עולה כלל למעלה, כנזכר לעיל מהזוהר שתורה היא "לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש, אך כשהוא "עביד בגין יקרי'", כשהוא לומד מתוך פניה של כבוד וכדומה, היא "תחת השמש", **וְהַתְּפִלָּה** – גם תפלה פסולה, **הִיא גּוֹ רָקִיעַ כוּ'.** – היא ברקיע תחתון, כנזכר לעיל, הרי שבפרט זה תפלה פסולה היא למעלה מתורה שלא לשמה ממש, **אֲבָל תּוֹרָה סְתָם שֶׁאֵינָהּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ רַק מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת טִבְעִית** – להקדוש־ברוך־הוא, שיש בכל יהודי בטבע, שכן, גם כשהוא לומד תורה **סתם,** מפני שכך הרגילו אותו ללמוד תורה – אבל הרי בפנימיות יש בזה האהבה המסותרת שבטבע כל אחד מישראל להקדוש־ברוך־הוא, **לָא גְּרִעָא** – אינה גרועה, **מֵהֶבֶל פִּיהֶן שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן,**

קונטרס אחרון

והא דמשמע לכאורה בפ' פקודי דגם תפלה פסולה עולה עד היכל הראשון שממנו נדחית למטה והוא בז"א דבריאה. לק"מ שהרי אפי' כל העוונות ממש קלות וחמורות עולות לשם אפי' עד היכל הד' כמ"ש דרנ"ב ע"א אלא ודאי שאין מהות העליות שוות ואין ערוך ודמיון ביניהם אלא בשיתוף השם בלבד וד"ל. ובזה יובן ג"כ משש"ש דרמ"ז שבהיכל הב' [אולי צ"ל אזדמן הממונה. ואולי צ"ל **קיימין הלבושים] ממונה על הלבושים שמלבישים הנשמה ממעשה המצות אף שהן בג"ע התחתון דעשי' כמש"ש דר"י. והנה תפלה פסולה עדיפא מתורה שלא לשמה ממש שהיא תחת השמש והתפלה היא גו רקיע כו'. אבל תורה סתם שאינה שלא לשמה רק מאהבה מסותרת טבעי' לא גרעא מהבל פיהן של תינוקת של בית רבן דסליק**

---

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אנשטאט [במקום] 'ממונה'". **6.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אנשטאט [במקום] 'ממונה על הלבושין'". **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וצע"ק דלכאורה יותר מזה איתא שם - דהלבוש **איתעביד** בהאי היכלא ע"י מעשה המצוה".

– ילדי ה"חדר" שלומדים תורה, **דְּסָלִיק לְעֵילָא,** – שעולה למעלה, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶבֶל שֶׁאֵין בּוֹ חֵטְא**[8], **וְסָלִיק לְעֵילָא** – הבל הפה של תינוקות של בית רבן עולה למעלה, **אַף אִם הוּא "שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ" מִמָּשׁ,** – כי אם, **מִיִּרְאַת הָרְצוּעָה שֶׁבְּיַד הַסּוֹפֵר,** – ה"מלמד", הרי, שלימודם, במקרה זה, הוא רק מפני פחד הרצועה – ואף־על־פי־כן זה עולה למעלה, כיוון שאין בזה שום חטא, כך גם כשלימוד התורה הוא **סתם** – לא שלא בכוונה, הרי שאין בלימוד זה שום חטא (שלא כפי שהדבר בלימוד תורה שלא לשמה, לשם פניה), ולכן זה עולה למעלה, **וְעַיִן שָׁם** – בזוהר, **דַּף רנה עַמּוּד ב, שֶׁהַמַּלְאָכִים הֵם מַעֲלִים הַהֶבֶל שֶׁל תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן עַד הָאֲצִילוּת:**

קונטרס אחרון

לעילא מפני שהוא הבל שאין בו חטא וסליק לעילא אף אם הוא שלא לשמה ממש מיראת הרצועה שביד הסופר וע"ש דרנ"ה ע"ב שהמלאכים הם מעלים ההבל של תינוקת שב"ר עד האצי':

שבת קודש ב' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קנה, להבין מ"ש בפע"ח... עד עמ' 310, דז"א כו'.

לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בִּ'פְרִי עֵץ חַיִּים'[1], **דְּכַזְּמַן הַזֶּה**[2] – בדורות האחרונים, **עִקַּר הַבֵּרוּר** – הוא, **עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה דַּוְקָא**[3], – בירור הניצוצות דתהו שנפלו בקליפת "נוגה" מצד "שבירת הכלים" שהיתה בתהו, שבני ישראל (נשמות בגופים) מבררים אותם מה'קליפה' ומעלים אותם לשורשם הנעלה שבתהו, דבר הנעשה גם על ידי קיום מצוות מעשיות שעושים בדברים גשמיים שחיותם היא מקליפת "נוגה", וגם על ידי לימוד התורה שנתלבשה בדברים גשמיים, וידודי לומד אותה בפיו ובשפתיו הגשמיים, וגם על ידי תפלה שהיא עבודה רוחנית שהנפש האלקית "פועלת" על הנפש הבהמית (שחיותה היא מקליפת "נוגה"), שתתברר ותגיע לאהבת השם יתברך – אומר ב"פרי עץ חיים", שבזמן **הזה, עיקר** בירור ניצוצות התהו, הוא על ידי ענין התפלה דוקא, **אַף שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה לְמַעְלָה מֵהַתְּפִלָּה.** – שהרי "ותלמוד תורה כנגד כולן"[4], למעלה גם מ"עיון תפלה". אם־כן מדוע עיקר הבירור הוא על ידי תפלה דוקא? – **הָעִנְיָן הוּא, שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת מוֹסִיפִין אוֹר בַּאֲצִילוּת כו',** – הרי ישנה ההמשכה שב"סוד שורש", כמה שקבע הקדוש־ברוך־הוא שיומשך גילוי "אור אין סוף" ואלקות בעולמות, וישנה ההמשכה ש"בסוד תוספת", מה שעל ידי עבודה ממשיכים **הוספה** בזה, וה"תוספת" – "מרובה על העיקר", למעלה מעלה מכפי שזה נמשך "בסוד שורש". הרי שעל ידי תורה ומצוות ממשיכים "בסוד תוספות", הוספה באור של עולם ה"אצילות". **פֵּרוּשׁ** – ממשיכים **אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּחַ־הוּא בְּכֵלִים** – וספירות **דַּאֲצִילוּת; עַל־יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה** – ממשיכים "אור אין סוף" **בְּפְנִימִית, דְּהַיְינוּ הַמְשָׁכוֹת הַמֹּחִין;** – שכשם שלימוד התורה הוא הרי במוחין והשגה (של האדם הלומד), כך הוא פועל למעלה המשכת מוחין בספירות (ומוחין הם הרי פנימיות הספירות), **וּבְקִיּוּם הַמִּצְוֹת** – ממשיכים "אור אין סוף" **בְּחִיצוֹנִית הַכֵּלִים, שֶׁהֵם בְּחִינוֹת: נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד, שֶׁבְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת "זְעֵיר אַנְפִּין" שֶׁבַּאֲצִילוּת;** – "זעיר אנפין", ששת המדות, הן הרי "פרצוף" שלם שיש בו עשר ספירות, הרי שב"נצח־הוד־יסוד" (חיצוניות ה"ז"א") שהן "לבר מגופא"[5] (מחוץ לגוף "פרצוף" ז"א) – נמשך

קונטרס אחרון

להבין מ"ש בפע"ח דבזמן הזה עיקר הבירור ע"י התפלה דוקא אף שתלמוד תורה למעלה מהתפלה. הענין הוא שע"י תו"מ מוסיפין אור באצי' כו'. פי' אור א"ס ב"ה בכלים דאצי' ע"י ת"ת בפנימית דהיינו המשכות המוחין ובקיום המצות בחיצונית הכלים שהם בחי' נה"י שבי"ס ז"א שבאצי' רק שמתלבשים

---

8. שבת קיט, סע"ב. וראה להלן בהוספה. **1.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיי"ש ש"א פ"ז". **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה משנ"ת לקמן הטעם הוא לאו דוקא בזמה"ז. ומש"כ (קסב, ב) "משא"כ בדורות הראשונים" - היינו שאז נתברר כרגע, אבל ג"כ ע"י ק"ש כו' ופסד"ז - (אבל לא מזכיר תפלה - שרק היא משנה ומרפא החולה וכו') ולא תומ"צ. ואולי גם כאן הפי' כן (דלא כרגע) ובפע"ח שם שקודם חורבן ביהמ"ק "היו זו"ן פב"פ כו' ולא היו צריכין אל תפלתנו כו' כי מעולם לא היו מסתלקין המוחין מהם" - שעפ"ז מובן שכשההסתלקות גדלה יותר (- בזמה"ז) מוכרחת התפלה יותר. ועייג"כ אגה"ק ספ"ה וסס"ט בנוגע לצדקה לגבי תורה - ומהאי טעמא מובן ג"כ בתפלה לגבי תורה. וא"ת הרי תפלה (בקשת ריפוי החולה כו') היא מ"ע מה"ת גם בדורות הראשונים - ול"ק כי זהו ענין בפ"ע, ואינו שייך לנדו"ד: איך הוא בירור הניצוצות שהיא תכלית ירידת הנשמה כו'". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בתחלת קו"א (ד"ה הא' והב') - דמ"ן דנוקבא ה"ז מצוות מעשיות דוקא (ותפלה היינו ע"י אותיות הדבור דעקימת שפתיו הוי מעשה) - ואולי הבי' דשם - כשצ"ל החזרת פב"פ כו' משא"כ כאן (בזמה"ז) כשצריך להמשיך למטה מטה כו' שהעיקר ההמשכה מלמע' מעלה ומאד העליון - העיקר בכל מאדך, כוונת התפלה (ביחד עם הניצוצות דעשי' - כדלקמן קסב, בהנ"ל). ועיין מאמר הצ"צ שבסו"ס תו"א (קה"ת) ספ"ב". **4.** פאה פרק א' מ"א. **5.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו").

בהן "אור אין סוף" על ידי שמקיימים מצוות במעשה בכוח העשיה של האדם, שהוא הרי החיצוניות שבאדם (הרי עיקר ההמשכה שממשיכים "אור אין סוף" – על ידי תורה ומצוות – הוא ב"אצילות"), **רַק שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה.** –

מהמשכת המוחין הנמשך ב"אצילות" – נעשה התלבשות בתורה שבעולם הזה, ומההמשכה שבחיצוניות הכלים של "ז"א דאצילות" – נעשה התלבשות במצוות שבעולם הזה – הרי זה פועל רק בגשמיות של התורה והמצוות – אך לא בגשמיות העולם. **אֲבָל הַתְּפִלָּה הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה**

קונטרס אחרון

בבי"ע בתורה ומצות הגשמיים שבעוה"ז. אבל התפלה היא המשכת אור א"ס ב"ה לבי"ע דוקא לא בדרך התלבשות בלבד רק האור ממש לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולידה ויצמיחה. משא"כ בתו"מ שאין שינוי בקלף התפילין ע"י הנחתן בראש ובזרוע וגם במצות שעשייתן הוא גמר מצותן השינוי הוא ע"י אדם ולא בידי שמים כבתפלה שהיא המשכת החיות מא"ס ב"ה שהוא לבדו כל יכול והלכך כדי להמשיך אור א"ס ב"ה למטה א"א בלי העלאת מ"ן מלמטה דוקא. משא"כ לת"ת שבאצי' המיוחדת בלא"ה במאציל ב"ה והעלאת מ"ן במוחו ולבו של אדם היא בחי' רשפי אש בלי גבול ונק' מאדך כדי לעורר בחי' א"ס והיינו ע"י גבורות דס"ג שהן הן הרפ"ח ניצוצין כו' ולכן נק'

דַּוְקָא, לֹא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת בִּלְבַד, – שהאור מתלבש בדבר אחר ואותו דבר נמשך בעולם הזה, כפי שהדבר בתורה, **רַק הָאוֹר** – של "אין סוף" **מַמָּשׁ,** – פועל בעולם הזה, **לְשַׁנּוֹת הַנִּבְרָאִים מִכְּמוֹת שֶׁהֵם, שֶׁיִּתְרַפֵּא הַחוֹלֶה,** – על ידי בקשת "רפאינו" שבתפלה, **וְיֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִשָּׁמַיִם לָאָרֶץ וְיוֹלִידָהּ וְיַצְמִיחָהּ**[6]. – על ידי ההמשכה של "ברכת השנים", הרי שהאור פועל שינוי בנבראים הגשמיים. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁאֵין שִׁנּוּי בְּקֶלֶף הַתְּפִלִּין** – שעליהם נכתבו פרשיות התפילין, **עַל־יְדֵי הֲנָחָתָן** – של התפילין, **בְּרֹאשׁ וּבַזְּרוֹעַ**[7]. – על ידי הנחת התפילין על הראש, לא מתהווה שינוי בקלף התפילין מצד המשכת המוחין ושיעבוד המוח הנמשך על ידי התפילין שבראש, ועל ידי הנחת התפילין על היד לא מתהווה שינוי בקלף התפילין על ידי ההמשכה של תפילין של יד והשפעתה לשעבד הלב. **וְגַם בְּמִצְוֹת שֶׁעֲשִׂיָּתָן הוּא גְּמַר מִצְוָתָן** – שלא כפי שהדבר בתפילין, שבתחילה ישנן התפילין ולאחר מכן מניחין אותן על הראש ועל הזרוע, אלא אפילו המצוות שעשייתן היא השלמתה של המצוה (כמו למשל כתיבת ספר תורה, או הקמת סוכה (בהתאם לדיעות שעשיית הסוכה עצמה יש בה משום מצוה[8]) – כאן יש כבר שינוי בדבר עצמו כשהמצוה נעשית – אך, הרי **הַשִּׁנּוּי** – שמתהווה בדבר, **הוּא עַל־יְדֵי אָדָם, וְלֹא בִּידֵי שָׁמַיִם כְּבַתְּפִלָּה,** – שהתפלה פועלת שינוי בעולם, בחולה שיתרפא וכו', **שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא הַמְשָׁכַת הַחַיּוּת מֵאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהוּא לְבַדּוֹ כֹּל יָכוֹל;** – ובכוחו לשנות ממצב אחד בעולם הזה למצב אחר, ממצב של חולה למצב של ריפוי החולה, ושירד גשם כדי שהארץ תצמיח, **וְהֹלְכָהּ,** – ולכן, **כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְמַטָּה,** – בעולם הזה **אִי־אֶפְשָׁר בְּלִי הַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" מִלְּמַטָּה דַּוְקָא.** – שהאדם שלמטה מעלה "מ"ן" ועושה "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה) בעבודתו בתפלה להמשיך "אור אין סוף" למטה, וכפי שיסביר רבנו הזקן מיד להלן, שזו עבודה בבחינת בלי גבול של האדם, שהיא כלי להמשיך הבלי־גבול שלמעלה ובמה מתבטא ה"העלאת מ"ן". **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁבַּאֲצִילוּת,** – לפני שההמשכה נמשכת על ידי לימוד התורה, שהמשכה זו היא, כאמור לעיל, בעיקר ב"אצילות", **הַמְיֻחֶדֶת** – התורה מיוחדת **בְּלָאו־הָכִי** – בין כך, **בַּמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא.** – ב"אור אין סוף" שהאציל עולם ה"אצילות". וכיוון שאין על המשכה זו להיות המשכת "אור אין סוף" למטה – לא נדרשת "העלאת מ"ן" מלמטה. **הוספת כ"ק רבינו:** "ואיך זה מ"ן (ושייכות) לאא"ס – ע"ז מבאר" – וכיצד זה יכול להיות "מיין נוקבין" (ושיהיה לה שייכות) ל"אור אין סוף" – על כך מסביר רבנו הזקן להלן: **וְהַעֲלָאַת "מַיִן נוּקְבִין" בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם, הִיא בְּחִינַת** – אהבת "**רִשְׁפֵּי אֵשׁ" בְּלִי גְּבוּל,** – כמו "אין סוף", **וְ**– אהבה בלי גבול זו **נִקְרֵאת "מְאֹדֶךָ",** – האהבה שהיא "בכל מאדך", בלי גבול של האדם. למרות שזה "מאדך", "מאד" **שלך,** שבאדם אחד זה בלי גבול ובאדם שני זה בבחינת גבול, ובנוסף על כך שהאדם כולו הוא הרי מוגבל, ואפילו הבלי־גבול שלו הוא גם כן גבול, בכל זאת מספיק הדבר – **כְּדֵי לְעוֹרֵר בְּחִינַת אֵין־סוֹף,** – ובלי גבול. בלי גבול שלמעלה – בלי גבול אמיתי, שהרי ה"העלאת מ"ן" צריכה להיות מעין בחינת ואופן האור שעליה להמשיך, ובשעה שזה בבחינה של בלי־גבול באדם – הרי זו "העלאת מ"ן" להמשיך ה"בלי גבול שלמעלה" – אין סוף, **וְהֵיְינוּ עַל־יְדֵי גְּבוּרוֹת דְּ־שם ס"ג, שֶׁהֵן הֵן הָרפ"ח** – 288 **נִיצוֹצִין כו'.** – האהבה וה"רצוא" של "בכל מאדך" בעבודת התפלה שלו, נעשות באדם על ידי ההמשכה מגבורות של שם "ס"ג", השם שהוא מקור לרפ"ח ניצוצות התהו, הבאים מכלים דתהו, שספירות דתהו היו ב"רצוא" בלי הגבלה, כך גם

---

6. ע"פ לשון הכתוב - ישעי' נה, י. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מקדים ראש לזרוע - בתש"י רק ביד (מדות) ולא בראש (מוחין), ואולי י"ל הטעם, כי הנחת תש"י בענייננו - היא ממוצע בין הנחתן "בראש" (שאין בה עשי' כלל בעת ההנחה) ל"מצות שעשייתן הוא גמר מצותן", כי בהנחת תש"י צ"ל וקשרתם". **8.** שו"ע אדה"ז ר"ס תרמא. וש"נ.

קונטרס אחרון

התפלה חיי שעה היא מלכות היורדת בבי"ע ותורה חיי עולם הוא ז"א כי רמ"ח פקודין הן מתחלקין בי' כלים דע"ס דז"א כו'.

ה"רצוא" והאהבה של הנשמה הוא בבחינת "בכל מאדך", בלי הגבלה. **וְלָכֵן נִקְרֵאת הַתְּפִלָּה "חַיֵּי שָׁעָה"**[9], **הִיא** – "שעה" **הִיא מַלְכוּת הַיּוֹרֶדֶת בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה,** – הפירוש הפשוט של "חיי שעה" הוא, שתפלה היא בקשה על עניני העולם הנתונים תחת גדר הזמן: בקשה לרפואה, שלום ומזונות, כפי שרש"י מפרש. כאן מפרש רבנו הזקן כפי שהדבר הוא בשורש, בספירות העליונות, שספירת ה"מלכות" היא הרי מקור הזמן, שכן, ב"מלכות" ישנו הענין של "מלך מלך ימלוך", "מֶלֶךְ" בהוה, "מָלְךָ" בעבר ו"ימלוך" בעתיד, ובמיוחד כפי ש"מלכות" יורדת להחיות עולמות בריאה־יצירה־עשיה, הרי זו חיות העולמות שיש בהם ענין הזמן. הרי כיוון שעל ידי תפלה ממשיכים המשכה בבריאה־יצירה־עשיה, וזאת על ידי ספירת ה"מלכות", מקור בריאה־יצירה־עשיה – לכן נקראת תפלה "חיי שעה", **וְתוֹרָה** – נקראת **"חַיֵּי עוֹלָם"**[20], – שבספירות, "עולם" **הוא "יְוֵעִיר אַנְפִּין"**[10], **כִּי** רמ"ח **פְּקוּדִין** – 248 מצוות־העשה של תורה, **הֵן מִתְחַלְּקִין בְּעֶשֶׂר כֵּלִים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּ"יְוֵעִיר אַנְפִּין" כו'.** – ו"ז"א" היא הרי ספירות שב"אצילות", וב"תורה אור" סוף פרשת תרומה כתוב שז"א היא סוף עולמות האין־סוף, למעלה לגמרי מבריאה־יצירה־עשיה.

---

9. שבת י, א. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כנ"ל שע"י תומ"צ ממשיכין מוחין וכו' בי"ס דז"א".

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שני עמ' א

מימרא נוספת של רבי יוחנן בענין בנין ירושלים לעתיד לבוא: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹי לָהֶם לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר** (שם ס יז) **'תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב, וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כָסֶף, וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת, וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל',** כלומר במקום כל דבר שנטלו העובדי כוכבים מירושלים יחזיר ה' דברים יקרים יותר, אבל **תַּחַת רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵירָיו** שנהרגו על קידוש השם, **מַאי מְבִיאִין** – מה אפשר להביא במקומם, והרי אין להם תקנה, **וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר** (יואל ד כא) **'וְנִקֵּיתִי, דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי',** שאמר ה', גם אם אנקה את העובדי כוכבים משאר העוונות, לא אנקה אותם מדמם של ישראל ששפכו, אלא אנקום בהם על כך.

*

שנינו במשנה: **וּמֵאַיִן הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׂוֹאוֹת כו',** מהר המשחה לסרבטיא וכו', **וּמִבֵּית בִּלְתִּין.** מבררת הגמרא: **מַאי** – מהו המקום שנקרא **בֵּית בִּלְתִּין, אָמַר רַב**

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שני עמ' ב

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** בשאלה 'לאחר החמה' או 'לפני החמה' אין הכוונה היכן היה מקומה כלפי החמה, אלא האם **פְּגִימָתָהּ** – הצד שנראה כחסר ופגום, שהוא הצד החשוך של הלבנה, היה **לְפָנֵי הַחַמָּה** – כלפי החמה, **אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה,** כלומר, שהצד השלם והמואר הוא הפונה לחמה. וזהו ביאור המשך המשנה, **שאם אָמַר** העד שפגימתה היתה **לְפָנֵי הַחַמָּה** – כלפי החמה, **לֹא אָמַר כְּלוּם, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מַאי דִּכְתִיב** (איוב כה ב) **'הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו',** כוונת הפסוק שה' עושה שלום בדברים הנמצאים במרום הוא בכך **שמֵעוֹלָם לֹא רָאָתָה הַחַמָּה** את **פְּגִימָתָהּ** שֶׁל הַלְּבָנָה, וְכן מעולם **לֹא** ראתה החמה את **פְּגִימָתָהּ** שֶׁל הַקֶּשֶׁת, אלא רק צידה המעוגל פונה לחמה, ואילו קצוות הקשת, שהם חלקה הפנימי, אינם פונים לחמה. והטעם שלא ראתה חמה **פְּגִימָתָהּ** שֶׁל לְבָנָה הוא משום דְּאם תראה את פגימתה, חֲלָשָׁה **דַּעְתָּהּ** של הלבנה, שכביכול החמה רואה את חסרונה. והטעם שלא ראתה החמה את **פְּגִימָתָהּ** שֶׁל הַקֶּשֶׁת, כדי **דְּלֹא** לֵימְרוּ **עוֹבְדֵי הַחַמָּה** – שלא יאמרו הגויים העובדים לשמש,

---

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום שבת קודש עמ' ב

בסוכה בשמיני עצרת שלא לשם מצוה, אינו עובר בבל תוסיף. ותירצה הגמרא שאין עוברים בבל תוסיף לאחר סיום זמן המצוה. הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רָבָא אָמַר,** רק **לְצֵאת** ידי חובת המצוה **לֹא בְּעֵי כַּוָּונָה,** אך כדי **לַעֲבוֹר** בבל תוסיף **בְּעֵי כַּוָּונָה** לשם מצוה. מקשה הגמרא: **וְהָא מַתַּן דָּמִים** של דם הצריך מתן אחת ונותן ארבע, **לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ,** דְּהנידון הוא לענין **לַעֲבוֹר** בבל תוסיף, **וְאף** על פי כן **לֹא בְּעֵי כַּוָּונָה** לקיים מצוה, שהרי אין כוונתו לקיים מצות זריקה בדם זה, אלא רק בדם הצריך מתן ארבע שהתערב בו, ומדוע עובר בבל תוסיף.

אֶלָּא אָמַר רָבָא, לענין **לְצֵאת** ידי חובת המצוה, **לֹא בְּעֵי כַּוָּונָה** כלל, אך לענין **לַעֲבוֹר** בעשייתו בבל תוסיף, יש חילוק, **דִּבְזְמַנּוֹ** – בזמן קיום המצוה, **לֹא בְּעֵי כַּוָּונָה,** ולכן בזריקת הדם יש בל תוסיף אף שאינו מכוין לשם מצוה, **וּשְׁלֹא בִּזְמַנּוֹ, בְּעֵי כַּוָּונָה** לקיים מצוה כדי לעבור בבל תוסיף, ולכן הישן בשמיני עצרת בסוכה שלא לשם מצוה, אינו עובר.

*

הגמרא חוזרת לדון בכוונת מצות תקיעת שופר: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְשַׁמָּעֵיהּ** – לשמשו,

יום ראשון

יום שלישי — כה חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: לב. ברך . . . כנפש תדרשנו.

השגחה העליונה ברייגנט יעדען אין זיין וואוינאָרט צוליב חיזוק היהדות והרבצת התורה.

ווען מען אַקערט און מען פארזייט – וואַקסט.

הַהַשְׁגָּחָה הָעֶלְיוֹנָה מְבִיאָה כָּל אֶחָד לִמְקוֹם מְגוּרָיו לְשֵׁם חִזּוּק הַיַּהֲדוּת וְהַרְבָּצַת הַתּוֹרָה.
כַּאֲשֶׁר חוֹרְשִׁים וְזוֹרְעִים – צוֹמֵחַ.

יום שני

יום רביעי — כו חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: להבין איך . . . ה׳ דוקא.

הַדֶּרֶךְ הָאֲמִתִּי הוּא שֶׁצְּרִיכִים לָדַעַת מַהוּת עַצְמוֹ, בְּהַכָּרָה אֲמִתִּית בְּחֶסְרוֹנוֹת עַצְמוֹ וּבְמַעֲלוֹת עַצְמוֹ. וְכַאֲשֶׁר יוֹדְעִים אֶת הַחֶסְרוֹנוֹת – לְתַקְּנָם בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל, וְלֹא לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּאֲנָחוֹת בְּלְבַד.

יום שלישי

יום חמישי — כז חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: עיין ע״ח . . . אפים כנודע.

ר״א הלוי מהאמלי סיפר: כשבאתי לליאזנא מצאתי מזקני החסידים שהיו מחסידי הה״מ והרה״ק הרמ״מ מהאראדאק, והוה מרגלא בפומייהו: האָב האָלט א אידען, וועט השי״ת דיך האָלט האָבען, טו א טובה א אידען, וועט השי״ת דיר א טובה טאָן, זיי מקרב א אידען, וועט השי״ת דיר מקרב זיין.

רַבִּי אַיְיזִיק הַלֵּוִי מֵהַאָמְלִי סִפֵּר: כְּשֶׁבָּאתִי לְלִיאָזְנָא מָצָאתִי מִזִּקְנֵי הַחֲסִידִים שֶׁהָיוּ מֵחֲסִידֵי הָרַב הַמַּגִּיד וְהָרַב הַקָּדוֹשׁ הָרַב מְנַחֵם מֶנְדֶל מֵהָאָרָאדָאק, וַהֲוָה מַרְגְּלָא בְּפוּמַיְיהוּ [וְהָיוּ רְגִילִים לוֹמַר]: ״אֶהוֹב יְהוּדִי, ה׳ יִתְבָּרֵךְ יֹאהַבְךָ. עֲשֵׂה טוֹבָה לִיהוּדִי, ה׳ יִתְבָּרֵךְ יֵיטִיב לְךָ. קָרֵב יְהוּדִי, ה׳ יִתְבָּרֵךְ יְקָרֶבְךָ״.

יום רביעי

יום ששי — כח חשון — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: תולדות, ששי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: להבין מ״ש . . . 308 פקודי.

עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית הוּא, דְּלֹא זוֹ בִּלְבַד דְּכָל פְּרָטֵי תְּנוּעוֹת הַנִּבְרָאִים לְמִינֵיהֶם הֵם בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית, וְהִיא הִיא חַיּוּת הַנִּבְרָא וְקִיּוּמוֹ, אֶלָּא עוֹד זֹאת דִּתְנוּעָה פְּרָטִית שֶׁל נִבְרָא יֵשׁ לָהּ יַחַס כְּלָלִי

לִכְלָלוּת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה... דִּבְצִרוּף וְאִחוּד כָּל הַפְּעֻלּוֹת הַפְּרָטִיּוֹת... נִשְׁלְמָה כַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה בְּסוֹד הַבְּרִיאָה כֻּלָּהּ.

וְיִתְבּוֹנֵן הָאָדָם: וּמַה אִם תְּנוּעַת עֵשֶׂב בָּאָה בְּהַשְׁגָּחָה פְּרָטִית וְנוֹגַעַת לְהַשְׁלָמַת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה, מִין הַמְדַבֵּר בִּכְלָל וְיִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ בִּפְרָט עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

יום חמישי

שבת — **כט חשון** — ה׳תש״ד

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו. אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: תולדות, שביעי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ.
תניא: ומ״ש בפ׳ פקודי . . . האצי׳.

עֲבוֹדָה הַקְּדוֹשָׁה בַּאֲמִירַת תְּהִלִּים בְּצִבּוּר, אֵין דֵּי בָּאֵר גֹּדֶל הַזְּכוּת שֶׁל הַמִּשְׁתַּתְּפִים בָּזֶה, וְגֹדֶל הַנַּחַת רוּחַ שֶׁל מַעְלָה כַּמְבֹאָר בְּסִפְרֵי קֹדֶשׁ, וְאֶפֶס קָצֵהוּ בְּקֻנְטְרֵס ״תַּקָּנַת אֲמִירַת תְּהִלִּים בְּרַבִּים״ (קֹבֶץ מִכְתָּבִים, א), וְאַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל, וּבְגִלַּל זֹאת תִּתְבָּרְכוּ אַתֶּם נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם, ה׳ עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, בִּבְרִיאוּת נְכוֹנָה וּבְפַרְנָסָה בְּהַרְחָבָה גְּדוֹלָה, וּלְרַגְלֵיכֶם יִוָּשְׁעוּ כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּחְיוּ בְּמַחֲנֵכֶם הַטָּהוֹר בְּתוֹךְ כְּלָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהַדָּרוּשׁ לָהֶם בְּגֶשֶׁם וּבְרוּחַ.

יום שישי

יום ראשון — **א כסלו, ראש חדש** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ויצא, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: א־ט.
תניא: להבין מ״ש בפע״ח . . . 310 דז״א כו׳.

בא ר׳ יקותיאל ליעפלער (דעם אלטען רבי׳ס א חסיד) איז געווען צייטען, וואָס ער האָט געדאַווענט שחרית מנחה און מעריב איינע נאָך די אנדערע, עס איז ניט געווען קיין זמן מפסיק זיין.

אֵצֶל ר׳ יְקוּתִיאֵל לִיעֶפְּלֶעֶר (חֲסִידוֹ שֶׁל אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן), הָיוּ זְמַנִּים שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית מִנְחָה וְעַרְבִית בָּזֶה אַחַר זֶה, לֹא הָיָה זְמַן לְהַפְסִיק.

שבת קודש

יום שני — **ב כסלו** — ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: ויצא, שני עם פירש״י.
תהלים: י־יז.
תניא: והנה במ״א . . . 310 שבבי״ע דוקא.

אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [מַהֲר״שׁ] בֵּאֵר פַּעַם בְּמַאֲמָר, הָא דְּ״ר׳ אֶלְעָזָר יָהִיב פְּרוּטָה לְעָנִי וַהֲדַר מַצְלֵי״ [=נָתַן פְּרוּטָה לְעָנִי וְאַחַר כָּךְ הִתְפַּלֵּל], כִּי הֲרֵי הַתְּפִלָּה צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּחַיּוּת, וְעַל יְדֵי שֶׁנּוֹתְנִים צְדָקָה לְעָנִי קֹדֶם הַתְּפִלָּה וּמְחַיִּים אוֹתוֹ, נִתּוֹסֵף חַיּוּת הַרְבֵּה בַּתְּפִלָּה. וְנִעְנַע בְּיָדוֹ מִמַּטָּה לְמַעְלָה לְרַמֵּז שֶׁהָרְבּוּי בְּהַפְלָאָה. – וְכַמָּה פְּעָמִים קֹדֶם הַתְּפִלָּה הָיָה אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] מְחַזֵּר אַחֲרֵי עָנִי לִתֵּן לוֹ לֶאֱכֹל.

חובת 'לינה' כשבאים למקדש

יום ראשון כ"ה חשון ה'תשפ"ב

הלכות בכורים פרק ג, הלכה יד: הַבִּכּוּרִין טְעוּנִים לִינָה. כֵּיצַד? הֵבִיא בִּכּוּרָיו לַמִּקְדָּשׁ, וְקָרָא, וְהִקְרִיב שְׁלָמָיו - לֹא יֵצֵא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִירוּשָׁלַיִם לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא יָלִין שָׁם וְיַחֲזֹר לְמָחָר לְעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר, וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ" - כָּל פִּוּנוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַמִּקְדָּשׁ לִכְשֶׁתָּבוֹא לוֹ, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בַבֹּקֶר.

שנינו במשנה (בכורים פ"ב מ"ד), הביכורים טעונים לינה. ובגמרא (סוכה מז, ב) אמרו שאף שלוש רגלים טעונים לינה, ולמדו זאת מהכתוב לאחר הקרבת הפסח "ופנית בבוקר והלכת לאהליך" (רש"י שם ד"ה ולינה). וכן אמרו בירושלמי (בכורים פ"ב ה"ג) שחיוב לינה בביכורים נלמד מהכתוב "ופנית בבוקר והלכת לאהליך" – "כל פינות שאת פונה לא יהיו אלא בבוקר". ורבי יונה הוסיף "הדא דאת אמר [זה שאתה אומר] כשאין עמהן קרבן, אבל יש עמהן קרבן, בלא כך טעון לינה מחמת הקרבן".

ובטעם חיוב לינה למקריב קרבן, כתב ה'מאירי' (סוכה שם ד"ה כל) שהוא משום כבוד היום של הקרבת הקרבן. וה'שפת אמת' (ר"ה ה, א ד"ה והנה) כתב שהוא משום כבוד המקדש, כי אם יחזור באותו יום שבא, תיראה ביאתו למקדש כדרך עראי.

ותמהו אחרונים (לחם יהודה, שפ"א שם ועוד) על הרמב"ם מדוע רק כאן בביכורים כתב שטעונים לינה, ולא הזכיר חיוב לינה לא בשלוש רגלים ולא בהבאת קרבן?

ומבאר ה'מעשה רוקח': הרמב"ם כותב כאן שכל פנייה מן המקדש לאחר שבא אליו טעונה לינה, והחידוש הוא שאפילו הבאת ביכורים שאין הקרבן מעכבן ועיקר ביאתו אינה בשביל הקרבן מחייבת לינה, וכל־שכן שקרבן טעון לינה.

וכן כתב ה'לחם יהודה': הרמב"ם כותב כאן שכל פנייה מן המקדש לאחר שבא אליו טעונה לינה, והחידוש הוא שאפילו הבאת ביכורים שאין הקרבן מעכבן ועיקר ביאתו אינה בשביל הקרבן מחייבת לינה, וכל־שכן שקרבן טעון לינה.

וכן כתב ה'לחם יהודה' שמשמעות לשון הרמב"ם היא שאכן לא כל הבאת קרבן למקדש מחייבת לינה אלא רק כאשר יש חיוב לבוא למקדש, כגון בשלוש רגלים שמצוה לעלות לרגל ולהביא קרבן או כאשר ביאתו למקדש היא להביא ביכורים, לא יפנה מן המקדש אלא למחרת, ומתאים לטעם הנ"ל (מהשפת אמת) שחיוב לינה הוא משום כבוד המקדש, שלא תהא נראית ביאתו כדרך עראי וכדרך אגב.

הפרשת חלה מן המוקף

יום שני כ"ו חשון ה'תשפ"ב

הלכות בכורים פרק ז, הלכה יב: שְׁתֵּי עִסּוֹת, אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה - נוֹטֵל כְּדֵי חַלַּת שְׁתֵּיהֶן מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ, וְנוֹתְנוֹ בָּאֶמְצַע סָמוּךְ לָעִסָּה הַטְּהוֹרָה, וּמוֹשֵׁךְ מִן הַטְּמֵאָה לַטְּהוֹרָה כְּדֵי בֵּיצָה, כְּדֵי לִתְרֹם מִן מֶקֶף.

כתבו התוספות (פסחים מו, ב ד"ה הואיל) ש'מן המוקף' היינו שהחלה תיגע בעיסה שמפריש עליה (ולא די שיהיו סמוכות זו לזו) והוכיחו כך מהלכה זו שהצריכו להניח עיסה כשיעור ביצה באמצע, בין החלה הטהורה ובין העיסה הטמאה, כדי שהחלה תינטל מן המוקף ולא תיטמא מן העיסה הטמאה, ולא די בכך שמונחות בכלי אחד שיצרפם.

ומהר"י קורקוס (לעיל פ"ה הי"ג) הביא מ'פסקי חלה' להרשב"א (ועוד ראשונים) שדוקא בדבר שהוא מקפיד עליו שלא יתערב עם השני, צריך שתהא נגיעה וצירוף על ידי כלי אינו מועיל, ולכן בשתי עיסות, אחת טהורה ואחת טמאה, שמקפיד שהטמאה לא תיגע בטהורה, צריכה להיות נגיעה, אבל בדבר שאינו מקפיד על התערבותו, די בצירוף הכלי ואין צורך בנגיעה.

ולדעת הרע"ב (חלה פ"ב מ"ד) יש צורך בצירוף כלי או בנגיעה רק לענין צירוף שתי עיסות שאין בכל אחת מהן שיעור לחיוב חלה, אבל להפריש מן ה'מוקף' שתהא החלה הניטלת סמוכה לעיסה שמפריש ממנה, אין צורך לא בצירוף כלי ולא בנגיעה אלא די שיהיו סמוכות זו לזו.

וכן נפסק ב'שלחן ערוך' (יור"ד סי' שכה ס"א־ב): בשתי עיסות שאין באף אחת מהן שיעור לחיוב חלה, צריך שיגעו זה בזה, ולא נגיעה סתם אלא שיהיו נדבקות מעט זו בזו, כמבואר במשנה (חלה שם) שיהיו 'נושכות' זו בזו, היינו, "שיהיו כל כך דבוקות עד שאם ירצה להפרישם יתלש מעט עיסה מזו וידבק בחברתה" (ש"ע אדה"ז או"ח סי' תנז ס"ב). ואילו כשמפריש מעיסה שיש בה שיעור לחיוב חלה, "אין צריך לא צירוף כלי ולא נגיעה, אלא כיון ששתיהן לפניו, מפרישין מזו על זו".

האם כהנת הנישאת לישראל נשארת כהנת?

יום שלישי כ"ז חשון ה'תש"פ

הלכות בכורים פרק י, הלכה יז: רֵאשִׁית הַגֵּז, חֻלִּין לְכָל דָּבָר. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁנּוֹתְנִין אוֹתוֹ לְכֹהֶנֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל - כְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה.

דין נתינת ראשית הגז לכהנת, הובא גם בדברי הרמב"ם לעיל (פ"א הי"א): "ומנין אתה אומר שראשית הגז ניתנת לכהנות, שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו – מה ראשית דגן [תרומה] ניתנת לנקבות כזכרים, אף ראשית הגז". אולם, שם לומד הרמב"ם דין זה מתרומה, ואילו כאן הוא לומד זאת ממתנות בהמה (זרוע לחיים וקיבה).

וטעם החילוק, כי כאן מדובר בכהנת שנישאה לישראל, ולכן אין ללמוד את דינה מתרומה שהרי כשנישאת לישראל נפסלה מתרומה, ולכן כותב הרמב"ם שראשית הגז שונה בכך מתרומה משום שהיא חולין ואין בה קדושה ולכן היא ניתנת לכהנת אע"פ שנישאה לישראל, כשם שמקבלת מתנות בהמה (ראה מים חיים כאן, ומשנה למלך פ"א שם).

ומזה מובן שכהנת הנשואה לישראל אינה אוכלת בתרומה

לא משום שעל ידי הנישואין היא מתחללת מעצם הכהונה, כי אם־כן לא היתה יכולה לקבל גם מתנות כהונה שהן חולין כשם שישראל אינו יכול לקבלן, אלא הוא פסול מיוחד לגבי אכילת (וקבלת) תרומה, על אף שעדיין היא כהנת.

ומכאן יש ללמוד גם לגבי עובר של כהנת שנישאה לישראל, שאע"פ שלגבי דיני תרומה הוא פסול כאמו כנאמר בגמרא (יבמות סז, א) "עובר במעי זרה — זר הוא" (ולכן העבדים שירש מאביו לא יאכלו בתרומה כעבדי כהן), אולם לגבי שאר דיני הכהונה עובר זה נחשב ככהן שהרי אמו עדיין כהנת. ובכך מבוארים דברי ה'רוקח' (הובא בש"ך יו"ד סי' שעא ס"א) שדן האם אשת כהן מעוברת מותרת להיכנס לאהל המת למרות שגורמת בכך לעובר להיטמא, ומבואר מדבריו שאע"פ שדין העובר כאמו, מכל־מקום יש עליו קדושת כהונה, שכן גם היא עצמה עדיין נחשבת כהנת לגבי שאר הדינים מלבד תרומה (ראה חידושי הגר"ח יבמות שם).

איסור עצמי ואיסור 'מראית העין'

יום רביעי כ"ח חשון ה'תשפ"ב

הלכות שמיטה ויובל פרק ב, הלכה א: לֹא יוֹצִיא אָדָם זְבָלִים מֵחֲצֵרוֹ, וְיִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה; וְאִם הוֹצִיא וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה, מֻתָּר. וְלֹא יַעֲשֶׂה אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, עַד שֶׁיַּעֲבֹר הַזְּמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ.

לכאורה, הרמב"ם סותר עצמו מיניה וביה: תחילה הוא כותב "ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה מותר", ותוך כדי דיבור הוא כותב שגם עשיית אשפה אסורה - "לא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור הזמן שמזבלין בו לעבודת הארץ"!

ויש לבאר:

באיסור הוצאת זבלים לשדה בשביעית יש שני חלקים.

א. חז"ל אסרו לעשות פעולה הדומה לזיבול. וזהו איסור עצמי ולא משום מראית העין כלפי אחרים, ולכן הוא חל גם בזמן שאין הרגילות לזבל ואין סיבה שיחשדו בו שכוונתו לזבל. אמנם איסור זה הוא רק בהנחת הזבל בשדה באופן הנראה כזיבול, מה שאין כן כשעושה אשפה (ערימה של זבל) שאינה נראית כזיבול.

ב. לעיתים, גם כאשר הפעולה אינה נראית כזיבול, היא אסורה מחשש מראית העין שיחשדו בו שעושה אותה כדי לזבל. ולכן גם העמדת אשפה אסורה, כי יחשבו שמרכז את הזבל בערימה כדי לזבל. וכמובן, איסור זה קיים רק בזמן שרגילים לזבל ואילו לאחר מכן אין סיבה שיחשדו בו בכך.

וזהו ביאור דברי הרמב"ם:

בתחילת ההלכה מדובר על האיסור הראשון, הנוהג בכל השנה. ועל כך כותב הרמב"ם - "אם הוציא והעמיד ממנו אשפה מותר", משום שפעולה זו אינה דומה לזיבול ואינה בכלל האיסור.

וממשיך הרמב"ם ומפרש את האיסור השני משום מראית העין, שמחמתו גם פעולה זו אסורה מחשש שיחשדו בו שעושה אותה כדי לזבל אחר כך, אך איסור זה הוא רק בזמן שרגילים לזבל בו, ועל כך כתב "ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור הזמן שמזבלין בו לעבודת הארץ" (משנת יוסף שביעית, פרק ג, א).

הפסד פירות שביעית

יום חמישי כ"ט חשון ה'תשפ"ב

הלכות שמיטה ויובל פרק ה, הלכה יז: מְשַׁיְּתָחִיל לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֵץ אוֹתוֹ, שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: "לָכֶם לְאָכְלָה", וְלֹא לְהַפְסֵד.

איסור הפסד פירות שביעית נלמד מ'לאכלה ולא להפסיד', אבל אין שיעורו ב'כזית' כשיעור אכילה, כי מה שנתמעט מ'לאכלה' (הפסד) אינו 'אכילה', ואסור אפילו כל שהוא (בית רידב"ז הל' שביעית פ"ה ס"א).

ולענין הפסד פירות שביעית על ידי 'גרמא' כתב המהרי"ט (ח"א סי' פ"ג) שכאשר אינו מפסיד בידים הדבר מותר, והוכיח כן מהירושלמי (שביעית פ"ז ה"ב) המתיר להעלות ירק לגג כדי לייבשו אף שמפסידו, כיון שאינו עושה זאת בידים.

והרידב"ז (בית רידב"ז שם) הוסיף והביא ראיה להיתר זה אף מדין המשנה (סוכה לד, ב) האוסרת ליטול אתרוג של תרומה טהורה למצות ד' מינים, ולדעה אחת בגמרא (שם לה, ב) הסיבה היא כי "הקליפה החיצונית נמאסת במשמוש הידים ואסור להפסיד תרומה" (רש"י שם). ומדוע אין המשנה אוסרת גם נטילת אתרוג של שביעית מפני שנפסד על ידי משמוש היד? אלא מוכח שכל שאין ההפסד בידים אלא 'גרמא' בלבד מותר, ורק בתרומה אסור להפסיד גם על ידי 'גרמא' כי מהפסוק "משמרת תרומותי" — לומדים "עשה לה שימור".

ומטעם זה מותר גם לתת פירות שביעית לתינוק, אף שמפורר ומפסיד את הפרי, כי נתינת הפרי לתינוק היא גרימת הפסד ולא הפסד בידים.

והקשה על זה הגר"נ ווידנפלד: שנינו (שבועות פ"ח) "אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול". ופירשו הרמב"ם והרע"ב שהחשש הוא שמא יטמא שמן התרומה ויהא טעון שריפה ונמצא מפסיד את הירק של שביעית. ואם מותר לגרום הפסד של פירות שביעית, מדוע אסרו לבשל ירק שאינו אלא 'גרמא' וחשש בעלמא שמא יטמא?

ומבאר הרידב"ז (שם, משמרת להבית ס"ק יח) שיש לחלק: בבישול ירק של שביעית בשמן תרומה, החשש הוא שמא יצטרך לשרוף את ירק השביעית בידים, וגרם הפסד מותר כאשר ההפסד בא מאליו.

בין שביעית לערלה

יום שישי א' כסלו ה'תשפ"ב

הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכות יט - כ: הַקְּטָף, וְהוּא שֶׁרָף הַיּוֹצֵא מִן הָאִילָנוֹת וּמִן הָעִקָּרִין [הגזע], **אֵין לוֹ שְׁבִיעִית; וְהַיּוֹצֵא מִן הַפֵּגִין** [הפירות] **יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית... בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילָן מַאֲכָל; אֲבָל בְּאִילָן סָרָק - אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִין - כִּפְרִי שֶׁלָּהֶן, וְיֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

באילן מאכל העושה פירות, השרף היוצא מהפירות חלה עליו קדושת שביעית, אך שרף היוצא מהגזע והעלים, כיון שאינו עיקר העץ, לא חלה עליו קדושת שביעית. ואילו אילן סרק שאינו עושה פירות, הרי הגזע והעלים הם החלק העיקרי, ולכן השרף היוצא מהם נחשב כ'פרי' וחלה עליו קדושת שביעית (נדה ח, ב).

והקשה ה'תוספות יום טוב' (ערלה פ"א מ"ז ד"ה א"ר): בהלכות מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ו) כתב הרמב"ם שהמעמיד גבינה בשרף פירות של ערלה "הרי זו אסורה בהנאה", ומשמע שרק זו אסורה בהנאה, אבל שרף היוצא מהגזע והעלים של אילן סרק (ששרף שלו זהו פריו) לא חל עליו איסור ערלה, ומדוע שונה דין ערלה מדין שביעית?

והביא את ביאור הר"ש:

ערלה חלה רק על 'פרי' ("וערלתם ערלתו את פריו") והשרף היוצא מאילן סרק אינו 'פרי' ולכן אין עליו דין ערלה, מה שאין כן קדושת שביעית חלה לא רק על 'פרי' שהרי היא נוהגת גם במאכל בהמה (ומה שאינה נוהגת בעץ, הרי זה משום שאין הנאתו וביעורו שווה) ולכן, השרף היוצא "מן העלין ומן העיקרין" שבאילן סרק, הוא החלק העיקרי שבו, וחלה עליו קדושת שביעית.

האם מותר למכור בית?

שבת קודש ב' כסליו ה'תשפ"ב

הלכות שמיטה ויובל פרק יא, הלכה ג: לֹא יִמְכֹּר אָדָם בֵּיתוֹ אוֹ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ... אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ, וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ"... וְאִם עָבַר וּמָכַר מִכָּל־מָקוֹם, חֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין.

יש סוברים שאין זה איסור גמור אלא רק "בדרך עצה טובה" אמרה התורה שלא ימכור את ביתו אם אינו מוכרח לכך.

ובכך ביארו את דברי הרמב"ם שאם עבר ומכר חלה המכירה, אע"פ שלגבי איסור מכירת קרקע לצמיתות, כתב (לעיל ה"א) שאם עשו כן "אין מעשיהן מועילין אלא תחזור השדה לבעליה ביובל", כי שם מדובר באיסור גמור ואין המכירה חלה כנגד ציווי התורה, מה שאין כן כאן שאין זה איסור גמור (מעשה רוקח, ערוך השולחן הל' יובל לב, י).

אך יש שפירשו את דברי הרמב"ם כפשוטם שמדובר באיסור גמור, והחילוק בין זה לאיסור מכירת קרקע לצמיתות הוא ששם נאמר "והארץ לא תימכר לצמיתות", ובכך התורה מונעת בפירוש את אפשרות המכירה ('לא תימכר' לא רק במשמעות של איסור, אלא אף במשמעות של שלילת האפשרות לעשות זאת), אך לגבי איסור המכירה שלא לצורך הכרחי הנלמד מדיוק הפסוק "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו", היינו שאין לו למכור אלא כשירד מנכסיו, לא מנעה התורה את אפשרות המכירה (מהר"י קורקוס).

והמפרשים דנו בהיקף האיסור. מצד אחד נראה מלשון הרמב"ם "לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו" שהאיסור הוא רק בשדה אחוזה (שבאה לו בירושה), משום הזלזול בנחלת אבות, כנאמר בנביא (מלכים א, כג) "חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך", אך שדה שקנה מאחר, מותר למכור.

מאידך, לגבי בית סתם הרמב"ם וכתב "לא ימכור ביתו" ומשמע שבכל מקרה אסור, גם בית שלא נפל לו בירושה (ראה הלכות יובל עמ' קיז)!

ויש שכתבו שבשדה אכן אין איסור למכור אלא שדה אחוזה שהיא ירושה מאבותיו וחלקו בארץ ישראל, אך שדה מקנה מותר, ואם מסחרו בקניית ומכירת קרקעות, מדוע ייאסר עליו למכור קרקע שקנה לצורך מסחר, בפרט שבלאו־הכי הקנייה היא רק עד היובל (ראה יקרא דאורייתא ג, עמ' תתקיג). ונראה כי רק לגבי בית העומד למגורים והוא עיקר נחלתו של האדם, אוסר הרמב"ם למכור גם אם לא נפל לו בירושה אלא רכש אותו מאחר.

המשך ביאור למס' ראש השנה ליום רביעי עמ' ב

וְאִם הָיָה הדיין מוּמְחֶה לְרַבִּים – בקי ומנוסה, הרי הוא דָּן **אֲפִילּוּ** בְּיָחִיד, **וְהָכָא** נַמִּי נאמר שדיין מומחה לרבים נִיסַּבְּרֵשֵׁיהּ בִּיחִידִי, **קָא** מַשְׁמַע לָן שלגבי קידוש החדש יש צורך בשלשה דיינים. שואלת הגמרא: כיון שבדיני ממונות די ביחיד מומחה, **וְאֵימָא הָכָא** נַמִּי – שמא נאמר שגם בקידוש החודש די ביחיד מומחה. משיבה הגמרא: **אֵין לְךָ** מוּמְחֶה לְרַבִּים בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמּשֶׁה רַבֵּינוּ, **וְקָאָמַר** לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אל תקדש את החודש **עַד דְּאֵיכָּא אַהֲרֹן** בַּהֲדָךְ – עד שיהיה אהרן הכהן עימך, הִכְתִּיב (שמות יב א-ב) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם ראֹשׁ חֳדָשִׁים', ומבואר לעיל (כ:) שפסוק זה נאמר לגבי קידוש החודש, וכיון שאין עושים בית דין שקול, בודאי היה עמהם דיין שלישי, ומוכח שבקידוש החודש לא די ביחיד מומחה.

*

שנינו במשנה: ראוהו שלשה והן בית דין, יעמדו שנים ויושיבו מחבריהן אצל היחיד. מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם ניתן לומר שמשנתינו סוברת **דְּעַד נַעֲשֶׂה** דַּיָּין, שהרי השלישי שראה את הלבנה יושב בבית הדין המקבל את עדות הראייה מהשנים האחרים, ומקדש את החודש, ואם כן, **לֵימָא** – האם יש לומר דמַתְנִיתִין **דְּלָא** כְּרַבִּי **עֲקִיבָא**, דְּתַנְיָא, **סַנְהֶדְרִין** של עשרים ושלשה דיינים, היכולים לדון דיני נפשות, **שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ** במזיד ובהתראה, כיצד ידונו אותו,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ה מר־חשון־ב' כסלו ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ה מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שהביכורים נותנין אותם לאנשי משמר, ושהם קרויין תרומה. כהן שאכל ביכורים חוץ לירושלים, אחרי שנכנסו לחומה. מאימתי הותרו לכהן. ואם הקריאה מעכבת אכילתן. ביכורים שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו. ומה בין אכילת ביכורים לתרומה. שהביכורים טעונין כלי, ושלא יביאם בערבוביא. ואם הכלי הוא לכהן. תורים ובני יונה שמביאין עם הביכורים. ושיתודה עליהם. אם יש לאדם רשות ליתן הביכורים לעבדו בדרך. והסדר של התנופה. אם הביכורים טעונים לינה.

1 **א. הַבִּכּוּרִים נוֹתְנִין [אוֹתָן] לְאַנְשֵׁי מִשְׁמָר[2] וְהֵן**
2 **מְחַלְּקִים אוֹתָן בֵּינֵיהֶן, כְּקָדְשֵׁי הַמִּקְדָּשׁ[3]. וּכְבָר**
3 **בֵּאַרְנוּ שֶׁהֵן קְרוּיִין תְּרוּמָה. וּלְפִיכָךְ, זָר[4] שֶׁאָכַל**
4 **בִּכּוּרִים בְּכָל מָקוֹם[5] - חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם[6]. וְהוּא**
5 **שֶׁיֹּאכְלֵם מֵאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם.**

2) כלומר, לכהנים של המשמר העובד באותה שעה. 3) כלומר, אם באו לחלק ביכורים של כל אחד ואחד בפני עצמם, אבל ביכורים של אחד כנגד ביכורים של שני - אין מחלקים. 4) מי שאינו כהן. 5) כלומר: בעזרה, בירושלים וחוצה להן. 6) כתרומה.

6 **ב. הָיוּ מִקְצָתָן[7] בִּפְנִים[8] וּמִקְצָתָן בַּחוּץ: זֶה שֶׁבִּפְנִים**
7 **- חַיָּבִין עָלָיו[9] מִיתָה, וַהֲרֵי הוּא הֶקְדֵּשׁ[10] לְכָל דְּבָרָיו;**
8 **וְזֶה שֶׁבַּחוּץ - הֲרֵי הוּא חֻלִּין לְכָל דְּבָרָיו.**

7) של פירות הביכורים. 8) בתוך החומה. 9) זרים האוכלים אותו. אבל כהנים אינם חייבים עליו אלא מלקות. 10) שהרי הם כתרומה ותרומה קרוייה "קודש", ועוד שהרי הם כקדשי המקדש.

9 **ג. כֹּהֵן[11] שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם מֵאַחַר**
10 **שֶׁנִּכְנְסוּ לִפְנִים מִן הַחוֹמָה[12] - לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה.**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וְגוֹמֵר וּתְרוּמַת**
12 **יָדֶךָ; וְהֵם הַבִּכּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה.**
13 **וְכֵן[13] אִם אָכְלָן הַכֹּהֵן בִּירוּשָׁלַיִם קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה**
14 **- לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה כְּמִי שֶׁאֲכָלָן בַּחוּץ; לְפִי שֶׁהֵן**
15 **טְעוּנִין הַנָּחָה בָּעֲזָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח**
16 **יְיָ אֱלֹהֶיךָ.**

11) ולפי שאין עונשין מן הדין (=מדין קל וחומר) אין לחייבו מלקות מקל וחומר ממעשר שני, אלא מן המפורש בפסוק. 12) שהרי קודם לכן הם כחולין. 13) משנה במכות שם: "האוכל ביכורים עד שלא קרא עליהם וכו' לוקה ארבעים". ובגמרא: "אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה, אבל חכמים אומרים, ביכורים הנחה מעכבת בהן, קריאה אין מעכבת בהן", ולכן שינה רבינו מלשון המשנה וכתב "קודם הנחה בעזרה".

17 **ד. וּמִשֶּׁנִּכְנְסוּ הַמְּבִיאִים בָּעֲזָרָה הֻתְּרוּ לַכֹּהֲנִים וְאַף עַל**
18 **פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִתְוַדָּה עֲלֵיהֶן, שֶׁאֵין הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת**
19 **אֲכִילָתָן. וּבִכּוּרִים שֶׁיָּצְאוּ חוּץ לִמְחִיצָתָן[14] וְחָזְרוּ[15] -**
20 **מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[16].**

14) חוץ לירושלים, שהיא מקום אכילתם. 15) אבל בחוץ אסורים. 16) ואף על פי שביכורים כקדשי מקדש הם, אינם נפסלים ביוצא כשאר קדשים, כיוון שאמרה התורה: "לא תוכל לאכול בשעריך" משמע: "בשעריך הוא דלא תיכול, אבל יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין".

21 **ה. אֲכִילַת בִּכּוּרִים - כַּאֲכִילַת תְּרוּמָה לְכָל דְּבָרָיו.**
22 **יָתֵר בַּבִּכּוּרִים[17]: שֶׁהֵן[18] אֲסוּרִין לְאוֹנֵן, וּטְעוּנִין**
23 **הֲבָאַת מָקוֹם[19], וְכֹהֵן[20] טָהוֹר שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים טְמֵאִים**
24 **- לוֹקֶה, כְּשֵׁם[21] שֶׁלּוֹקֶה יִשְׂרָאֵל טָהוֹר שֶׁאָכַל מַעֲשֵׂר**
25 **שֵׁנִי שֶׁנִּטְמָא. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּתְּרוּמָה[22].**

17) על התרומה. 18) הביכורים. 19) שנאמר "ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר ה'". 20) ביבמות עג: "יש במעשר וביכורים מה שאין כן בתרומה וכו', ואילו אסור לבער מהן בטומאה, ואוכלן בטומאת עצמן (שהאדם טהור והם טמאים) לוקה, מה שאין כן בביכורים, לא קתני, אלמא תני ושייר". וכתב "כהן" לפי שזר האוכל ביכורים טמאים חייב מיתה בידי שמים, כאוכל תרומה טמאה. 21) שהרי הוקשו ביכורים למעשר שני. 22) שאינה אסורה לאונן ואינה טעונה הבאת מקום, וכהן שאכל תרומה טמאה, אינו אלא בעשה וקל וחומר לכהן טמא שאוכל ביכורים טהורים, שהוא לוקה, שהרי גם בתרומה הוא לוקה.

26 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁהַבִּכּוּרִים אֲסוּרִין לְאוֹנֵן? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
27 **בָּהֶן: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; מִכְּלָל שֶׁהוּא חַיָּב לְאָכְלָן**
28 **בְּשִׂמְחָה[23], לֹא בַּאֲנִינוּת[24]. וְהָאוֹכְלָן בַּאֲנִינוּת - מַכִּין**
29 **אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[25].**

23) כן הוא בפסחים לו: אבל ביבמות שם, למדו כן בהיקש ממעשר שני. ואם כן היה לרבינו לומר שלוקה מן התורה, כמו במעשר שני. 24) אפילו אנינות של תורה. 25) כיוון שאין בהם אלא לאו הבא מכלל עשה, שדינו כעשה.

30 **ז. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִין כְּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתָּ בַּטֶּנֶא.**
31 **וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְהָבִיא כָּל מִין וָמִין[26] בִּכְלִי בִּפְנֵי**
32 **עַצְמוֹ[27]; וְאִם הֱבִיאָם בִּכְלִי אֶחָד - יָצָא. וְלֹא יְבִיאֵם**
33 **בְּעִרְבּוּב[28], אֶלָּא שְׁעוֹרִים מִלְּמַטָּה[29], וְחִטִּים עַל**

גַּבֵּיהֶן, וְזֵיתִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְמָרִים עַל גַּבֵּיהֶן, וְרִמּוֹנִים עַל גַּבֵּיהֶן, וּתְאֵנִים לְמַעְלָה מִן הַכֹּל. וְיִהְיֶה דָּבָר אֶחָד מַפְסִיק בֵּין מִין וָמִין, כְּגוֹן הוּצִין[30] וְחֵלֶף[31] אוֹ עָלִין וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וּמַקִּיף לַתְּאֵנִים אֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁל עֲנָבִים מִבַּחוּץ[32].

26) משבעת המינים שחייבים בביכורים. 27) בתוספתא שם: "מצוה להביאם בשבעה כלים", והיינו כשיש לו ביכורים מכל שבעת המינים. 28) כל המינים יחד. 29) כן הוא בתוספתא. וטעם לסדר זה, שכל הנשמר (=אינו מתקלקל) ניתן למטה, וכל שאינו נשמר ניתן למעלה. 30) עלי דקל. 31) עשב בר, שהיו עושים ממנו מחצלאות. 32) כלומר, בתורת אחד מהמינים (שהרי עדיין לא מנה ענבים).

ח. הֵבִיאָם[33] בִּכְלִי מַתָּכוֹת - נוֹטֵל הַכֹּהֵן הַבִּכּוּרִים וְחוֹזֵר הַכְּלִי לִבְעָלָיו[34]. וְאִם הֵבִיאָם בִּכְלִי עֲרָבָה וְחֵלֶף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי הַבִּכּוּרִים וְהַסַּלִּים לַכֹּהֲנִים[35]. וְאִם נִטְמְאוּ[36] הַבִּכּוּרִים[37] - אֵין הַסַּלִּים[38] לַכֹּהֲנִים[39].

33) בביכורים שם משנה ח: "העשירים מביאים ביכוריהם בקלתות (סלים) של כסף וכו', והעניים מביאים אותם בסלי נצרים וכו', והסלים והביכורים ניתנים לכהנים". ובבבא קמא צב. "מנא הא מילתא דאמרי אינשי, בתר ענייא אזלא עניותא, אמר ליה דתנן, עשירים מביאים ביכוריהם וכו'". וברש"י שם: והעשירים לא היו נותנין קלתותיהן לכהן (כלומר, היו נותנין להם והכהנים היו מחזירים אותם ולא מניחים אותם אצלם), וטעמו של דבר, שסלי כסף וזהב אינם טפלים לביכורים, אבל סלי נצרים בטלים אגב הביכורים. ויש שלמדו כן מן הפסוק "ולקח הכהן הטנא מידך", וטנא הוא סל של נצרים, הרי הכהן נוטל גם את הביכורים וגם את הטנא ואילו בכלי זהב ובכלי כסף לא נאמר כן. וזהו מה שאמרו בספרי שם: "ולקח הכהן הטנא מידך, מיכן אמרו העשירים וכו' ועניים וכו' וסלים ניתנים לכהנים". 34) כיוון שאינו בטל אגב הביכורים, מחמת יקרו. 35) שהסלים בטלים אגב הביכורים. ואף שבפרק ד מהלכות אבל הלכה א כתב רבינו, שהשוו חכמים עשירים לעניים שכולם מביאים בסלים של נצרים - כאן לא תקנו כן, מפני כבוד המקדש (שהביכורים יובאו בסלים יפים). ועוד, שזה שנוטלים הכהנים את הסלים במתנה, כבוד הוא לעניים. 36) בירושלמי ביכורים פרק א הלכה ז: "נטמאו הביכורים, הסלים ניתנים לכהנים, דכתיב: ולקח הכהן הטנא מידך". ונראה שרבינו גרס "אין הסלים ניתנים לכהנים". 37) שהוא נופצם. 38) העשויים מערבה וחלף, שהם לכהנים. 39) שכיוון שאין ביכורים, שהם עיקר, אין נתינת סלים, שהם טפל לביכורים. וביאור דברי הירושלמי הוא כן: "ולקח הכהן הטנא מידך והניחו וגו'" - כשמניחו לפני ה', אז לוקח הוא הטנא, אבל כשנטמאו, שאינו מניף, אין הכהן לוקח הטנא.

ט. כְּשֶׁהָיוּ מְבִיאִין אֶת הַבִּכּוּרִים, הָיוּ מְבִיאִין בְּיָדָם תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה[40]. וְכֵן הָיוּ תּוֹלִין מִצִּדֵּי הַסַּלִּים[41] תּוֹרִין וּבְנֵי יוֹנָה, כְּדֵי לְעַטֵּר אֶת הַבִּכּוּרִים. אֵלּוּ שֶׁעִם הַסַّלִּים הָיוּ קְרֵבִים עוֹלוֹת[42], וְאֵלּוּ שֶׁבִּידֵיהֶן הָיוּ נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים[43].

40) להידור מצוה. 41) ולא היו נותנין אותן על גבי הסלין, שלא ינבלו הביכורים. 42) שהרי נדבת עוף אינה באה אלא עולה. 43) [ואין בזה משום מביא חולין בעזרה, כיוון שאין בהם שום פעולת הקרבה כלל].

י. מִצְוַת עֲשֵׂה[44] לְהִתְוַדּוֹת[45] בַּמִּקְדָּשׁ עַל הַבִּכּוּרִים בְּשָׁעָה שֶׁמְּבִיאָם. מַתְחִיל וְקוֹרֵא: הִגַּדְתִּי[46] הַיּוֹם לַיְ אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר. אֲרַמִּי[47] אֹבֵד אָבִי. עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפָּרָשָׁה עַד אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[48]. וְאֵין[49] קוֹרִין אוֹתָהּ אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ - בַּלָּשׁוֹן הַזֹּאת[50].

44) שנאמר "ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו וגו' וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך". 45) היינו להודות לה'. 46) מתחיל מאמצע הפסוק ולא מתחילתו, שמה שכתוב שם: "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם", אינו אלא ציווי. 47) דהיינו, שמדלג על הכתוב: "וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך", שאף הוא אינו אלא ציווי. 48) ואינו מסיים הפסוק: "והנחתו לפני ה' אלוקיך וגו'", שאף הוא אינו אלא ציווי. 49) משנה בסוטה לב. "ואלו נאמרים בלשון הקודש, מקרא ביכורים וכו' כיצד (כלומר, היכן לומדים זאת), וענית ואמרת לפני ה' אלוקיך. ולהלן הוא אומר וענו הלויים וכו', מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש, אף כאן בלשון הקודש". 50) בגמרא שם לג. למדו זאת בגזירה שווה, נאמר כאן: "וענית ואמרת" ונאמר בברכות וקללות "וענו הלויים ואמרו", ושם למדו עוד בגזירה שווה, נאמר שם "קול רם" ונאמר במתן תורה "משה ידבר והאלוקים יעננו בקול" מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש".

יא. בָּרִאשׁוֹנָה, כָּל מִי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[51] - קוֹרֵא, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִקְרוֹת[52] - מַקְרִין אוֹתוֹ. נִמְנְעוּ אֵלּוּ שֶׁאֵין יוֹדְעִין לִקְרוֹת מִלְּהָבִיא[53], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּלְמוּ. הִתְקִינוּ בֵּית דִּין, שֶׁיִּהְיוּ מַקְרִין אֶת מִי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ כְּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ.

51) פרשת ביכורים בלשון הקודש. 52) "מפני שכל בני אדם לא היו יודעים (כלומר: לא כל בני אדם היו יודעים) לשון הקודש. 53) ביכורים.

יב. הַמֵּבִיא אֶת הַבִּכּוּרִים - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לִתְּנֵם לְעַבְדּוֹ וּקְרוֹבוֹ בְּכָל הַדֶּרֶךְ[54] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת. הִגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת - נוֹטֵל הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ הוּא בְעַצְמוֹ[55], וַאֲפִלּוּ הָיָה מֶלֶךְ גָּדוֹל שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[56], וְנִכְנָס[57] עַד שֶׁמַּגִּיעַ לָעֲזָרָה, וְקוֹרֵא וְעוֹדֵהוּ הַסַּל עַל כְּתֵפוֹ: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַיְ אֱלֹהֶיךָ וְגוֹמֵר[58], וּמוֹרִיד הַסַּל מֵעַל כְּתֵפוֹ וְאוֹחֵזוֹ בִּשְׂפָתָיו, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחְתָּיו וּמֵנִיף, וְקוֹרֵא[59]: אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וְגוֹמֵר, עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל הַפָּרָשָׁה, וּמַנִּיחוֹ בְּצַד הַמִּזְבֵּחַ

בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל קֶרֶן, וְיִשְׁתַּחֲוֶה[60] וְיֵצֵא. וּמִנַּיִן שֶׁהֵן[61] טְעוּנִין תְּנוּפָה? שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ[62] - לְרַבּוֹת אֶת הַבִּכּוּרִים לִתְנוּפָה. וּכְשֵׁם שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה, כָּךְ טְעוּנִין קָרְבָּן שְׁלָמִים [וְשִׁיר]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: וְשָׁמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב, וּבְרַגְלִים אוֹמֵר: וְשָׁמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ; מַה שִּׂמְחַת הֶחָג - בִּשְׁלָמִים[63], אַף כָּאן - בִּשְׁלָמִים. וְאֵין הַקָּרְבָּן מְעַכֵּב.

54) להקל על משאו, ויכול לקרוא לאחר מכן פרשת ביכורים. שלא אמרו שאם אין לקיחת הביכורים והבאתם על ידי אדם אחד, שאין לקרוא, אלא כשמסר לשליח על מנת שיביאם לעזרה, ומת השליח, שאז אפילו אם יביאם בעצמו, אינו קורא, לפי שהלקיחה וההבאה לא היו על ידי אחד. אבל אם מוסרם לקרובו, לשעה, כדי להקל על משאו, אין זו לקיחה כלל, והרי זו לקיחה והבאה באחד. 55) "לשון התורה הוא, שיהיה אדם בעצמו נושא הביכורים ונותנן ביד הכהן, אמר השם יתברך: ולקח הכהן הטנא מידך". 56) אפילו אגריפס המלך, ופירש רבינו: אגריפס המלך ממלכי בית שני, בעל נפש גדולה ושררה רבה. 57) להר הבית. 58) עד סוף הפסוק: "לתת לנו". 59) הבעלים. 60) שנאמר: "והשתחוית לפני ה' אלוקיך". 61) הביכורים. 62) ולמדו (שם) בגזירה שווה "יד־יד" משלמים. 63) ושיר למדו שם: "נאמר כאן, בכל הטוב, ונאמר להלן והנך להם כשיר עגבים וכו' ומיטיב נגן".

יג. וְאִימָתַי קוֹרִין בְּשִׁיר עֲלֵיהֶן? מִשֶּׁיַּגִּיעוּ[64] לָעֲזָרָה הַלְוִיִּם הָיוּ[65] מַתְחִילִין וְקוֹרִין: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי[66].

64) מביאי הביכורים. 65) הלויים. 66) מזמור זה אמרוהו הלויים בתורת הודאה לה' על חסדיו, כדרך שאמרוהו בשיר של תודה.

יד. הַבִּכּוּרִים טְעוּנִים לִינָה. כֵּיצַד? הֵבִיא בִּכּוּרָיו לַמִּקְדָּשׁ וְקָרָא וְהִקְרִיב שְׁלָמָיו[67] - לֹא יֵצֵא בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִירוּשָׁלַיִם לַחֲזֹר לִמְקוֹמוֹ, אֶלָּא יָלִין שָׁם וְיַחֲזֹר לְמָחָר לְעִירוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ - כָּל פּוֹנוֹת שֶׁאַתָּה פּוֹנֶה מִן הַמִּקְדָּשׁ לִכְשֶׁתָּבוֹא לוֹ[68] לֹא יִהְיוּ אֶלָּא בַּבֹּקֶר[69]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַבִּכּוּרִים טְעוּנִין שִׁבְעָה דְבָרִים: הֲבָאַת מָקוֹם, וּכְלִי, וּקְרִיאָה, וְקָרְבָּן, וְשִׁיר, וּתְנוּפָה, וְלִינָה.

67) אין כוונת רבינו לומר, שאינו חייב בלינה אלא אם הקריב קרבנו, שהרי מפורש בירושלמי שאם לא הביא קרבן, טעון לינה משום הביכורים, אלא כתב סדר הדברים של מביא ביכורים. ולא הזכיר רבינו שיר ותנופה, לפי שאינם חובותיו של מביא הביכורים, אלא שיר בלויים, ותנופה בכהן. וכן לא הזכיר רבינו קרבנות העולה, לפי שאינם חובה, אלא מנהג כדי לעטר את הביכורים. 68) אליו. 69) וזהו בנין־אב לכל הקרבנות, שטעונים לינה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר שהוידוי אינו שוה בכל, ושיש מביא ואינו קורא, ומי הוא. הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו, או המוכר שדהו לפירות. אם צריך לקיחה והבאה כאחת. וזמן הבאת הביכורים. ודין התרומות והחלה והביכורים אם הם נכסי כהן ממש. הביכורים אם אוסרין בכל שהן. וכיצד מעלין אותם לירושלים.

א. כָּל הַמֵּבִיא[2] בִּכּוּרִים טָעוּן קָרְבָּן וְשִׁיר[3] וּתְנוּפָה[4] וְלִינָה[5], אֲבָל הַוִּדּוּי אֵינוֹ שָׁוֶה בַּכֹּל, לְפִי שֶׁיֵּשׁ[6] שֶׁחַיָּבִין לְהָבִיא בִּכּוּרִים וְאֵינָן קוֹרִין עֲלֵיהֶם.

2) המדובר כשכבר הביא בעזרה, ואם כן אין לדבר עוד על "הבאת מקום" (למעלה פ"ג הלכה ה) ועל "טעונין כלי" (שם הלכה ז), שהרי כבר קיימן. 3) שם הלכות יב־יד. 4) ואף ביכוריהם של אשה, טומטום ואנדרוגינוס ביכורים, שהן עצמן אינן יכולות להניף, ראה בפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה טז – קרבנן טעון תנופה על־ידי כהן (מנחות סא: והלכות מעשה הקרבנות שם). 5) למד כן רבינו (שכל הביכורים טעונים הדברים הנ"ל), ממה ששנינו (ביכורים פ"א משנה א): "יש מביאים וקורין, (ויש) מביאין ולא קורין, ויש שאינן מביאין וכו'". הרי שרק לענין קריאה יש חילוק, אבל בשאר דברים שהביכורים טעונים – לא חלקו. 6) משנה שם.

ב. וְאֵלּוּ מְבִיאִין וְלֹא קוֹרִין: הָאִשָּׁה[7] וְהַטֻּמְטוּם[8] וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[9], לְפִי שֶׁהֵן סְפֵק אִשָּׁה[10], וְאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[11]. וְכֵן הָאַפּוֹטְרוֹפִּין[12] וְהָעֶבֶד[13] וְהַשָּׁלִיחַ, לְפִי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִי יְיָ[14].

7) שם משנה ה. אבל מביא הבעל מנכסי אשתו וקורא, כדלהלן הלכה ו. 8) "אינו ניכר אם זכר או נקבה" (פירוש המשנה). 9) "מי שיש לו אברי הזרע הידועים לזכר ולנקבה וכו' והוא מסופק" (שם). 10) ראה בפ"ב מהלכות שופר הלכה ב, ובהשגות הראב"ד שם. 11) "לפי שארץ ישראל לא נתחלקה אלא לזכרים וכו' והוא שאמר השם יתברך (במדבר כו, נה) לשמות מטות אבותם ינחלו" (פירוש המשנה). [ואף־על־פי־כן הן מביאות, שלענין הבאה לא נאמר "אשר נתן ה'" אלא (שמות כג, יט) "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך" (ועיין רשב"ם ותוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא), והפסוק "האדמה אשר נתת לי ה'", אינו מכוון לקרקע שממנה הביא הפירות, שבזה מספיק אם קנה אותה, אלא הכוונה לחלקו בארץ ישראל בכל מקום שהוא. ולפיכך האשה שקנתה קרקע, מביאה ביכורים שזוהי "אדמתך", ואינה קוראה שאין כאן "אשר נתת לי ה'". והקונה שני אילנות בתוך של חבירו, שהדבר ספק אם קנה קרקע או לא, אף־על־פי שיש לו חלק בארץ ישראל, מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" "דמיחזי כשיקרא" (בבא בתרא פב.) כלומר, נראה כמשקר, שנראה כאילו אומר על האדמה, שממנה יצאו ישראל כנ"ל]. וראה בתוספות הגרע"א שהביא בשם טורי־אבן למה אינה פטורה גם מהבאה, משום מצות־עשה שהזמן גרמא,

עיין שם. 12) משנה שם. והם "הממונים שממנים על היתומים, בין שמינה אותם אבי היתומים או בית־דין" (פירוש המשנה). [והנה במשנה שם חוברו אשה טומטום ואנדרוגינוס בבבא אחת עם אפוטרופסין עבד ושליח, ורבינו חילקם, לפי שאין טעמם שוה: שלוש הראשונות נתמעטו מן "האדמה אשר נתת לי ה'", לפי שאין להם חלק בארץ. ואילו האפוטרופסים והשליח, שיש להם חלק בארץ – לא נתמעטו אלא מ"פרי האדמה אשר נתת לי ה'", שהפרי אינו שלהם, שהרי אינם אלא שלוחים בשביל אחרים, וגם עבד לא נתמעט אלא מ"פרי", שהרי כשישתחרר יהיה גר ויהיה לו חלק בארץ, ראה בהלכה הסמוכה]. 13) [עבד כנעני המביא ביכורים של רבו, ונתמעט מ"פרי" (ראה למעלה). ולהביא מקרקע שלו, לא יתכן, שהרי מה שקנה עבד קנה רבו, ראה בפ"ג מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג. ולדעת הסובר שיש מציאות שלא קנה רבו (קידושין כג:) – מביא הוא ביכורים וקורא, כמו גר, בהלכה הסמוכה]. 14) כלומר, הפירות אינם שלהם, כמבואר למעלה.

1 **ג. הַגֵּר[15] - מֵבִיא וְקוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם: אַב הֲמוֹן**
2 **גּוֹיִם נְתַתִּיךָ - הֲרֵי הוּא אַב כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁנִּכְנָסִין**
3 **תַּחַת כַּנְפֵי שְׁכִינָה[16]; וּלְאַבְרָהָם הָיְתָה הַשְּׁבוּעָה**
4 **תְּחִלָּה[17] שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנָיו אֶת הָאָרֶץ. וְכֵן[18] כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם**
5 **- מְבִיאִין וְקוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶן עָרֵי מִגְרָשׁ[19].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"...הרי הוא אב כל העולם כולו..."

יסוד והתחלת קירובו של אברהם אבינו להקב"ה הוא הציווי "לך־לך מארצך וממולדתך כו'", בשעה שעדיין לא נודעו כלל מעלותיו האחרות, כי הוא עיקר גדול בעבודת ה' שהדרך לחיבור עם הקב"ה היא על־ידי ציות מוחלט לציוויו באמונה וקבלת עול פשוטה.

ולכן יובן מדוע אברהם אבינו הוא אב לגרים, כי קירובו להקב"ה הוא כמציאות חדשה בלי שום הקדמה לפני זה, וכמו גר שבא להתגייר.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ה עמוד 50 והערה 46)

~ נקודות משיחות קודש ~

"הגר מביא וקורא, שנאמר לאברהם אב המון גויים נתתיך, הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי השכינה כו'".

ובביאור דבריו יש לומר, שהגר קורא לא מצד היותו חלק מכלל ישראל, אלא מגדר בן שיורש את אביו. כי בבעלות עם ישראל על ארץ ישראל ישנם שני פרטים: בעלות כללית שבגללה שייכת כל הארץ לעם ישראל כולו. ובעלות פרטית שכל אחד ואחד מישראל יש לו חלק פרטי בארץ, השייך רק אליו.

שני קניינים אלו באו בפועל בשני אופנים שונים: הבעלות הכללית בכיבוש על־ידי יהושע, והפרטית על־ידי ירושה וחזקה פרטית של כל אחד בחלקו.

שני אופני בעלות אלו, הובטחו לאברהם אבינו בפרשת לך־לך. הפסוק "לזרעך אתן את הארץ הזאת" מדבר בבעלות הכללית של עם ישראל על ארץ ישראל. ואילו בפסוק "לך אתננה" מדובר בבעלות הפרטית. כי אברהם אבינו קיבל את הארץ בשני האופנים, היינו גם כראש האומה הכוללת את כל עם ישראל, וגם כאב של כל אחד ואחד מישראל באופן פרטי.

ויש לומר, שמגדר זה יורש הגר חלק בארץ ישראל, ולכן מביא ביכורים וקורא, בתור יורש מאביו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן כ"ד)

15) שם משנה ד: "אלו מביאין ולא קורין, הגר מביא ולא קורא, שאינו יכול לומר אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו". ובירושלמי שם: "תני בשם רבי יהודה, גר עצמו מביא וקורא. מה טעם, כי אב המון גויים נתתיך, לשעבר היית אב לארם, ועכשיו מכאן ואילך אתה אב להמון גויים. רבי יהושע בן לוי אמר, הלכה כרבי יהודה". וכן פסק רבינו בתשובה (הוצאת פריימן סימן מב). וראה בעניים למשפט להגר"י אריאלי למכות יט. ובמשנה־למלך. 16) ולכן יכול הוא לומר: "אשר נשבע ה' לאבותינו", ויכול לומר: "לתת לנו", שלעתיד־לבוא יקבלו הגרים חלק בארץ, כמפורש ביחזקאל מז, כב (הגהה במשנה־למלך בשם כפות תמרים). [ומה שהוא אומר: "האדמה אשר נתת לי", כיון שהבטיח הקב"ה, הרי זה כאילו כבר נתן, אבל נשים שלא הבטיח להן, אינן בכלל זה]. 17) כלומר, לפני שנשבע ליצחק וליעקב. ואם כן "נשבעת לאבותינו" הכוונה לאברהם, שהוא אב לגרים, ולא ליצחק וליעקב (שאגת אריה סימן מט). 18) תוספתא ביכורים פ"א הלכה ב, כרבי יוסי. 19) ואף שישראל נתנו לכהנים את ערי המגרש, כיון שנתנו על־פי צווי ה', הרי זה בכלל: "אשר נתת לי ה'" (רדב"ז). וראה בתוספתא כפשוטה שם.

6 **ד. הַקּוֹנֶה[20] שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ [שָׂדֶה] שֶׁל חֲבֵרוֹ -**
7 **מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, לְפִי[21] שֶׁהַדָּבָר סָפֵק אִם יֵשׁ לוֹ**
8 **קַרְקַע אוֹ אֵין לוֹ[22]. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה? מַקְדִּישׁ[23] אוֹתָם**
9 **תְּחִלָּה[24] לְבֶדֶק הַבַּיִת[25], מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק חֵלִין וְאֵין**
10 **מַכְנִיסִין חֵלִין לָעֲזָרָה[26], וְהַכֹּהֵן פּוֹדֶה אוֹתָן מִיַּד**
11 **הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ אוֹכְלָן. וּמַפְרִישׁ[27] מֵהֶן תְּרוּמָה**
12 **וּמַעֲשֵׂר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק חֵלִין[28]. וְנוֹתֵן הַמַּעֲשְׂרוֹת[29]**
13 **שֶׁלָּהֶן לַכֹּהֲנִים[30], שֶׁמָּא בִּכּוּרִים הֵם וַאֲסוּרִין לְזָרִים[31].**
14 **וְאֵינוֹ מֵבִיא אוֹתָן בְּעַצְמוֹ, אֶלָּא מְשַׁלְּחָן בְּיַד שָׁלִיחַ[32],**
15 **כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּעַכֵּב אוֹתָן[33] הַקְּרִיאָה מִלְּאָכְלָן; שֶׁכֹּל[34]**
16 **שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַקְּרִיאָה מִפְּנֵי הַסָּפֵק - הַקְּרִיאָה מְעַכֶּבֶת**
17 **בּוֹ.**

20) ביכורים פ"א משנה ו, כחכמים ולא כרבי מאיר. 21) בבא בתרא פא: 22) ולכן אינו קורא, שהרי אם אין לו קרקע, אינו חייב בביכורים כלל. ושאלו שם פב. "מכדי פסוקי נינהו, ליקרי (כלומר, מה בכך אם יקרא את הפסוקים של פרשת ביכורים). אמר ליה, משום דמיחזי כשיקרא (= נראה כמשקר שאומר "האדמה אשר נתת לי") (וראה למעלה הלכה א). רב משרשיא בריה דרב חייא אמר, דלמא

אתי לאפקועי מתרומה ומעשר (יחשוב שהביכורים הם ודאי, ופטורים מתרומה ומעשר, ואין הדבר כן, כדלהלן). אבל צריך עיון: הרי למעשה לא קנה קרקע (משנה שם פא. ופכ"ד מהלכות מכירה הלכה ו), שכיון שהדבר ספק, אמרו: "המוציא מחבירו עליו הראיה" ולמה חייב להביא, הרי אין כאן "ראשית ביכורי אדמתך", ראה במשנה ראשונה שם, ובאור־שמח לפ"ב הלכה יג. 23) שם. 24) קודם שמביא למקדש. 25) וקדושתם מספק, שמא חולין הם. אבל אם ביכורים הם, אינם קודש, שהרי הם ממון כהן, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (פ"ו מהלכות ערכין וחרמין הלכה טז ורדב"ז שם). 26) ראה בפ"ב מהלכות שחיטה הלכה ג, וברשב"ם בבא בתרא שם: ד"ה דילמא. 27) כלומר, מביא הפירות (שם). 28) אבל ביכורים פטורים מתרומות ומעשרות, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה כג, שהפרשת ביכורים קודמת לכל. ואם כן, הם פטורים מכל חיובי התרומות והמעשרות שאחריהם. 29) כלומר, אפילו מעשר שני שהוא תמיד לבעלים, ומעשר ראשון שהוא ללוי. אבל תרומות, פשוט הוא שניתנות לכהנים. 30) בבא בתרא שם, כרבי אלעזר בן עזריה, שמעשר ראשון ניתן מעיקר הדין, אף לכהן. וראה בפ"א מהלכות מעשר, הלכה ד. 31) כנ"ל בפ"ג הלכה א. 32) והשליח אינו קורא, כנ"ל בהלכה ב. 33) את הביכורים. 34) בבא בתרא שם: "קריאה לא מעכבת. ולא (בתמיה), והאמר ר' זירא כל הראוי לבילה, אין בילה מעכבת בו. ושאינו ראוי לבילה (כמו כאן, שאיו קורא מחמת הספק), בילה מעכבת בו".

1 **ה. הִפְרִישׁ[35] בִּכּוּרָיו וּמָכַר שָׂדֵהוּ - מֵבִיא[36] וְאֵינוֹ**
2 **קוֹרֵא; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֲשֶׁר נָתַתָּ לִּי יְיָ[37], שֶׁהֲרֵי**
3 **אֵין לוֹ[38]. וְהַלּוֹקֵחַ[39] אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ בִּכּוּרִים**
4 **אֲחֵרִים מֵאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁכְּבָר הִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ הַמּוֹכֵר;**
5 **וְאִם הִפְרִישׁ - מֵבִיא[40] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[41]. אֲבָל מִמִּין אַחֵר**
6 **- מַפְרִישׁ וּמֵבִיא וְקוֹרֵא[42].**

35) ביכורים שם, משנה ז, ותוספתא הלכה ג. ובירושלמי שם הלכה ה העמידו משנתנו כשהפריש על דעת למכור שדהו, שמתחילה לא נתחייבו בקריאה. אבל אם מתחילה נתחייבו בקריאה – כיון שנדחו אחר־כך מקריאה אחרי שמכר שדהו, דינם שיירקבו. וראה להלן בהלכות יג־יד. 36) המוכר. 37) כלומר, נתת לי, ועדיין ישנה בידי. וראה למעלה הלכה ב, שעיקר פסוק זה לא על קרקע זו, אלא על חלקו בארץ, ואם־כן צריך לפרש כי גם כאן הכוונה שהוא נראה כמשקר. וראה בהלכה הקודמת. 38) ואף־על־פי־כן הוא מביא, שכיון נתחייב שוב אינו נפטר. 39) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובירושלמי: "מה טעמון דרבינן (שאין השני מביא), הגדתי היום, פעם אחת הוא מגיד ואינו מגיד פעם שניה. הנה הבאתי, פעם אחת הוא מביא ואינו מביא פעם שנית" (כן היא גירסת הגר"א). ופירושו, שהפירות עצמם נפטרו מהבאה שניה, לאחר שהביאו מהם פעם אחת. 40) שהרי למדו כן בירושלמי (ראה למעלה) ממה שנאמר "הגדתי היום", ומתוך זה למד רבינו שלא נתמעטה ההבאה, אלא ההגדה (תוספות אנשי־שם). וכמו כן המביא ביכורים וחזר והביא הוא עצמו ממין אחר – ביכוריו ביכורים, אלא שאינו קורא, כמפורש להלן הלכה יא (תוספתא כפשוטה). וראה בפירוש המשנה ובתוספות הגרע"א. 41) אף־על־פי שהמוכר לא קרא, כנ"ל, ואם כן עדיין לא קראו על פירות שזה זו כלל, מכל־מקום אינו קורא שאינו יכול לומר: "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה", לפי שאינם ראשית, כדלהלן בהלכה ט. וראה ברדב"ז. 42) שביכורי מין אחד, שהביא המוכר, אינם פוטרים את המין השני מהפרשת ביכורים.

7 **ו. הַמּוֹכֵר[43] שָׂדֵהוּ לְפֵרוֹת[44] - הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא וְאֵינוֹ**
8 **קוֹרֵא; שֶׁקִּנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[45]. אֲבָל[46] מֵבִיא**
9 **אָדָם מִנְּכְסֵי אִשְׁתּוֹ[47] בִּכּוּרִים וְקוֹרֵא, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
10 **לוֹ גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַן לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ**
11 **וּלְבֵיתֶךָ[48]. אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה[49] אִשְׁתּוֹ אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ**
12 **וְהוּא בַּדֶּרֶךְ[50] - מֵבִיא וְקוֹרֵא[51].**

43) גיטין מז: כריש לקיש ולא כרבי יוחנן, כיון שרבא אומר שם מח. "קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש וכו'" (רדב"ז). 44) בזמן שאין היובל נוהג. ופירש שאינו מוכר אלא לפירות, אבל אם מכר סתם, כוונתו גם לגוף השדה. וראה בהלכה הסמוכה. 45) ולפיכך אינו קורא, שאינו יכול לומר "האדמה אשר נתת לי" [שהרי הקב"ה נתן גם קנין הגוף, אבל לענין הבאה, שלא נאמר אלא "ביכורי אדמתך", כיון שיש לו קנין פירות הרי הוא מביא. ועיין תוספות בבא בתרא קלו: ד"ה מביא. אלא שצ"ע הרי הפסוק הזה (= האדמה אשר נתת לי ה') אינו מכוון לקרקע זו שממנה יצאו הפירות, אלא לחלקו בארץ ישראל, ראה למעלה הלכה ב]. 46) ברייתא שם. 47) נכסי מלוג, שאין לו בהם אלא פירות. וראה בפי"ב מהלכות אישות הלכה ג. 48) ואף־על־פי שאין אכילת הפירות שאוכל הבעל אלא מדבריהם (כנ"ל שם), מכל־מקום כיון שכך היתה דרכם של דורות הראשונים, לתת מהר ומתן (בראשית רבה פרשה פ), לכן חידשה התורה שמביא וקורא (מאירי לגיטין עמ' 205). ועיין תוספות שם ד"ה ולביתך. 49) ברייתא שם. 50) שכבר יצא מביתו כדי לעלות לירושלים, ודוקא בכהאי־גוונא שהוא בדרך, כדלהלן. 51) שהרי יש לו גם גוף הקרקע. והחידוש בזה, אמרו בגיטין שם: "סלקא דעתך אמינא, ליגזור משום דרבי יוסי בר חנינא דאמר וכו', בדרך ושגרן ביד שליח ומת שליח בדרך (ולכן נקט רבינו למעלה: "והוא בדרך") מביא ואינו קורא (ראה להלן הלכה ח) וכו', קא משמע לן". כלומר: כיון שבשעת לקיחה מן הבית היו לו רק פירות, ולאחר מיתת אשתו יש לו גם גוף הקרקע, היה מקום לטעות שאין זה "לקיחה והבאה כאחת". ואף־על־פי שדעת רבינו, שירושת הבעל אינה אלא מדבריהם (פ"ו מהלכות נחלות הלכה ח, והלכות אישות שם), מכל־מקום קורא, שכיון שתיקנו חכמים ירושת האשה לבעל, מדין "הפקר בית־דין הפקר", הרי היא שלו מן התורה. ש"הפקר בית־דין הפקר", הוא דין תורה. וראה באבני־מילואים להלכות קידושין סימן כח את לג.

13 **ז. הַמּוֹכֵר[52] שָׂדֵהוּ[53] אוֹ שְׁמָכַר[54] אִילָנוֹת וְקַרְקָעָן[55]**
14 **בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְקוֹרֵא בְּיוֹבֵל**

רִאשׁוֹן בִּלְבַד[56], שֶׁעֲדַיִן לֹא סָמְכָה דַעְתּוֹ שֶׁל מוֹכֵר שֶׁתַּחֲזֹר לוֹ הַקַּרְקַע[57]. אֲבָל אִם חָזַר וּמְכָרָהּ בְּיוֹבֵל שֵׁנִי[58] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא[59]; שֶׁהֲרֵי סָמְכָה דַעְתּוֹ[60] שֶׁאֵין לוֹ אֶלָּא הַפֵּרוֹת, וְקִנְיַן פֵּרוֹת אֵינוֹ כְּקִנְיַן הַגּוּף[61].

52) גיטין שם. 53) סתם, שאז הכוונה בין לקרקע ובין לפירות. וראה בהלכה הקודמת. 54) שם מח. 55) כלומר, מכר אילן אחר או שני אילנות, ופירש שהוא מוכר גם הקרקע עמהם. 56) שם, כרב חסדא. 57) כיון שלא הורגלו עדיין להחזיר השדות ביובל, ולכן מכר לו גם את גוף הקרקע, אלא שהתורה הפקיעה את השדה מן הלוקח והחזירתו למוכר. וראה בפי"א מהלכות שמיטה ויובל הלכה א. 58) שכבר הורגלו להחזיר שדותיהם ביובל הראשון. 59) שם, כריש לקיש ולא כרבי יוחנן. 60) של המוכר. 61) כבהלכה הקודמת.

ח. הִפְרִישׁ[62] בִּכּוּרָיו וְחָלָה וַהֲרֵי הוּא מְסֻכָּן[63] - זֶה שֶׁרָאוּי לְיָרְשׁוֹ מֵבִיא[64] וְאֵינוֹ קוֹרֵא[65]. הִפְרִישׁ[66] בִּכּוּרָיו וְשִׁלְּחָן בְּיַד אַחֵר, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר הוּא[67] וֶהֱבִיאָן - אֵינוֹ קוֹרֵא; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלָקַחְתָּ וּבָאתָ - עַד שֶׁתְּהֵיֶה לְקִיחָה[68] וַהֲבָאָה כְּאַחַת.

62) ירושלמי ביכורים פ"א הלכה ה, בשם רבי יוחנן. 63) לפנינו בירושלמי: "חולה או מסוכן". ורבינו גרס: "חולה ומסוכן" (כסף־משנה). 64) שמן הסתם רצונו שיהא הקרוב הראוי ליורשו, שלוחו להבאת הביכורים. ולכן סמך רבינו דין זה לדין שליח דלהלן. אבל אם חלה והוא אינו מסוכן, אין להביא ביכוריו עד שיעשה שליח במפורש. 65) כדין שליח הנזכר למעלה בהלכה ב. והשמיענו בזה שאף־על־פי שאם מת המשלח אחר ההפרשה, מביא היורש וקורא, שהם שלו – כל זמן שלא מת, אף־על־פי שהוא מסוכן, אינו אלא כשליח (ירושלמי שם). ואם מת החולה אחר שיצא השליח, גם כן אינו קורא, שהרי הלקיחה היא בתורת שליח, וההבאה בתורת בעלים שהרי הוא יורשו, ואין זה "לקיחה והבאה כאחת", כדלהלן. 66) מימרא של ר' יוסי בר חנינא בגיטין מז: 67) כלומר, המשלח, בעל הפירות. 68) כלומר, לקיחה מן הבית. כרבינו תם שם, בתוס' ד"ה בצרן ולא כרשב"ם.

ט. הִפְרִישׁ[69] בִּכּוּרָיו וְאָבְדוּ[70] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לְהַר הַבַּיִת, וְהִפְרִישׁ אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶן[71] - מֵבִיא הַשְּׁנִיִּים וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: אֶת רֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה, לְפִי שֶׁאֵינָן רֵאשִׁית. וְאֵלּוּ הַשְּׁנִיִּים - אֵין חַיָּבִים עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ כְּבִכּוּרִים[72].

69) ביכורים פ"א משנה ח. 70) או נמקו או נבזזו וכיוצא בזה, למעלה פ"ב הלכה כ, וקיצר רבינו כאן (המגיה על גליון רבינו). וראה ב'תוספות יום־טוב' שם. 71) כיון שהוא חייב באחריותם, כנ"ל שם. 72) שדינם כתרומה (למעלה פ"ג הלכה ה), והאוכל תרומה בשוגג מוסיף חומש (פ"ו מהלכות תרומות הלכה ו). כן הוא במשנה שם, ועיין שם ברע"ב.

י. הֵבִיא[73] בִּכּוּרָיו וְנִטְמְאוּ בָּעֲזָרָה[74] - נוֹפְצָם[75] שָׁם וְאֵינוֹ קוֹרֵא[76].

73) ביכורים שם. 74) ששוב אינו חייב באחריותם, למעלה פרק ב שם, עיין שם. 75) [כלומר מריקם מן הסל, שבאופן זה שנטמאו – אין הסל לכהנים (למעלה פרק ג הלכה ח). ונראה שלאחר כן הם נשרפים, כדין תרומה וקדשים שנטמאו (שבת כה.) אלא שאסור ליהנות מהם בשעת שריפה, לפי שדינם כקדשי שמים, כמפורש למעלה שם הלכה ג (משנה ראשונה). והראב"ד (למעלה שם), סובר שאף באופן זה הכל ניתן לכהנים, ולכן הוכרח לפרש כאן "נופצם" – "יניחו עד שירקבו או עד שיתמסמסו". ועיין ר"י קורקוס]. 76) שאין קריאה אלא בשעת שמחה (להלן הלכה יג), וכיון שנטמאו אין כאן שמחה (הר"ש שם).

יא. הֵבִיא[77] בִּכּוּרָיו מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים[78] וְקָרָא, וְחָזַר וְהֵבִיא בִּכּוּרִים מִמִּין אַחֵר - אֵינוֹ קוֹרֵא עֲלֵיהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: הִגַּדְתִּי הַיּוֹם - פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה הוּא מַגִּיד, וְלֹא שְׁתַּיִם[79].

77) שם סוף משנה ט. 78) כלומר, משבעת המינים. 79) ירושלמי שם ה"ז. וראה בתוספתא פ"א ה"ד ובתוספתא כפשוטה שם.

יב. הִפְרִישׁ[80] בִּכּוּרָיו[81] וְיָבֵשׁ הַמַּעְיָן[82] אוֹ שֶׁנִּקְצַץ הָאִילָן[83] - מֵבִיא[84] וְאֵינוֹ קוֹרֵא; לְפִי שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע[85], שֶׁהֲרֵי אָבְדָה[86].

80) שם מ"ו, כחכמים ולא כרבי יהודה. ואע"פ שבברכות מ. העמיד סתם משנה כרבי יהודה – סמך רבינו על משנתנו כאן, שרבי יהודה יחיד הוא כנגד רבים. (והרי זה כסתם ואחר־כך מחלוקת, שאין הלכה כסתם). וראה בתוספות ר"י שירליאו ובתוספות הרא"ש ובשיטה־מקובצת לברכות שם, שפסקו כרבי יהודה. 81) בירושלמי שם הלכה ה, העמידו משנתנו שיבש המעיין קודם שהפריש ביכוריו, שאם לא כן, הרי כבר נראו לקריאה. וכיון שכן, נדחו וירקבו (ראה ב"משנה ראשונה" שם). וראה בהלכה הסמוכה. 82) "שממנו היה משקה שדהו" (פירוש המשנה). 83) שממנו הביא ביכוריו. 84) כיון שבשעת ההפרשה, היתה לו קרקע. וראה למעלה הלכה ה ובפ"ב הלכה יד. 85) לפי זה אמרו בברכות שם שלענין ברכות, אם ברך על פרי העץ "בורא פרי האדמה" – לא יצא. וזה מתאים לנוסחא בדברי רבינו פ"ח מהלכות ברכות ה"י, ועיין שם בכסף־משנה. 86) כלומר, הקרקע. שאינה קרויה קרקע אלא־אם־כן יש לה מעיין המשקה ואילנות גדלים בה. ולכן אינו יכול לומר: "אשר נתת לי ה'", כמבואר למעלה בה"ה, עי' שם. ועיין ברש"י לברכות שם.

יג. הַמֵּבִיא[87] בִּכּוּרִים מֵאַחַר חַג הַסִּכּוֹת וְעַד חֲנֻכָּה[88], אַף עַל פִּי שֶׁהִפְרִישָׁן קֹדֶם הֶחָג[89] - מֵבִיא[90] וְאֵינוֹ קוֹרֵא. שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב; וְאֵין[91] קְרִיאָה אֶלָּא בִּשְׁעַת שִׂמְחָה - מֵחַג הַשָּׁבוּעוֹת[92] עַד סוֹף הֶחָג[93]. וּשְׁאָר הַמְּבִיאִין חוּץ מֵאֵלּוּ[94] - מְבִיאִין וְקוֹרִין.

87) משנה שם, כחכמים ולא כרבי יהודה בן בתירא. 88) שהרי לאחר חנוכה אין מביאין ביכורים, כנ"ל. 89) חג הסוכות שאז הוא זמן קריאה. 90) ואף־על־פי שבמכות יח: אמר רבי אלעזר אמר רבי הושעיא, הפריש ביכורים קודם לחג ועבר עליהן החג, ירקבו, כיון שהיו ראויים לקריאה ונדחו, וכרבי זירא, שכל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. ואם כן, מדוע כתב רבינו כאן שמביא. ונראה, שסמך רבינו על מה שאמרו בגיטין מז: (כתבו רבינו למעלה בהלכה ח), שאם הפריש ביכורים ושלחן ביד אחר ומת וחזר הוא והביאן, שאינו קורא, ולא חילקו בין הפריש על דעת לשלחן, לבין הפריש שלא על דעת לשלחן, שאז כבר נראו הביכורים לקריאה, הרי שהגמרא שם אינה סוברת כהגמרא במכות שם (כסף־משנה). וראה למעלה הלכה ה וההלכה הקודמת. 91) ספרי לפרשת כי־תבוא. וכן הוא בפסחים לו: ובירושלמי ביכורים פ"א סוף הלכה ז: "אמר רבי יונתן תני רבי שמעון בן יוחאי כן, "ואמרת", "ושמחת", הוי אומר (וידוי ביכורים) על השמחה". וראה באור־שמח. 92) שמתחילין להביא בו ביכורים, ונאמר בהם: "ושמחת בכל הטוב". 93) חג הסוכות, שנאמר בו: "ושמחתם לפני ה' אלהיכם". וראה בפירוש המשנה. 94) שהזכרנו בפרק זה. וראה למעלה פ"ב סוף הלכה יג.

1 **יד. הַבִּכּוּרִים[95] וְהַתְּרוּמוֹת[96] וְהַחַלָּה[97] וְהַקֶּרֶן**
2 **וְהַחֹמֶשׁ[98] וּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[99] הֵם נִכְסֵי כֹּהֵן. יֵשׁ לוֹ[100]**
3 **לִקְנוֹת מֵהֶן עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[101], וּבַעַל**
4 **חוֹב נוֹטְלָן בְּחוֹבוֹ, וְהָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ, וְקוֹנֶה בָּהֶן**
5 **סֵפֶר תּוֹרָה[102].**

95) ביכורים פ"ב משנה א. 96) תרומה גדולה ותרומת מעשר. 97) חלה פ"א משנה ט. 98) שמשלם זר האוכל תרומות בשגגה, שדינם כתרומה (פ"י מהלכות תרומות הלכה טו) – חולין קלא. 99) הם זרוע ולחיים וקיבה (שם). 100) ביכורים פ"ג משנה יב. 101) מה־שאין־כן במעשר שני, שהוא ממון גבוה, כנ"ל בפ"ג מהלכות מעשר שני הלכות י־יז. 102) כלומר: לא רק עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, שאפשר למכרם שוב ולקנות בדמיהם צרכי אכילה, מותר לקנות בהם, אלא אפילו ספר תורה שאסור למכור אותו (פ"י מהלכות ספר תורה הלכה ב), בכל זאת מותר לקנותו (מעשה רוקח).

6 **טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים וְהַתְּרוּמוֹת אָסוּר[103]**
7 **לְהֵאָכֵל לְזָרִים[104], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים עוֹלִין**
8 **בְּאֶחָד וּמֵאָה[105] כִּתְרוּמָה[106], אִם נִתְעָרְבוּ[107] בְּחֻלִּין**
9 **בִּירוּשָׁלַיִם - אֲסוּרִין בְּכָל שֶׁהֵן[108] בְּמִינָם[109], כְּמַעֲשֵׂר**
10 **שֵׁנִי[110]. מִפְּנֵי[111] שֶׁהוּא מְקוֹם אֲכִילָתָן[112], עֲשָׂאוּם[113]**
11 **כְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין[114]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהַבִּכּוּרִים**
12 **אֲסוּרִים לְזָרִים אַף בִּירוּשָׁלַיִם[115] - הֲרֵי הֵן אוֹסְרִין**
13 **בְּכָל שֶׁהֵן[116]. אֲפִלּוּ זָרַע הַבִּכּוּרִים[117] אַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ**
14 **לִירוּשָׁלַיִם - הֲרֵי הַגִּדּוּלִין אֲסוּרִין, וְאוֹסְרִין בְּכָל שֶׁהֵן**
15 **אִם נִתְעָרְבוּ[118] בִּירוּשָׁלַיִם[119]; אֲבָל הַזּוֹרֵעַ בִּכּוּרִים**
16 **קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ לִירוּשָׁלַיִם - הַגִּדּוּלִין חֻלִּין[120].**

103) צ"ל: אסורים. 104) ביכורים פ"ב משנה א, וראה להלן. 105) שם. וראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכות כ־כא. 106) [שעיקר דין "אחד ומאה" נלמד מתרומה, שנאמר בה (במדבר יח, כט) "את מקדשו ממנו", ומזה למדו חז"ל (ירושלמי תרומות פ"ד הלכה ו) "דבר שאתה מרים ממנו, אם נפל לתוכו מקדשו"]. 107) שם, משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 108) כלומר: לזרים אסורים באכילה, כביכורים, וכהנים חייבים לאכלם בקדושה (רדב"ז). 109) שהרי מין בשאינו מינו בטל, אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין, כמו שכתב בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י (כסף־משנה). 110) ראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכות יד־טו, ובהערות. 111) ירושלמי שם. 112) כלומר, לכהנים. 113) חכמים. 114) "שאפילו אחד בכמה אלפים אינו בטל" (הלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י). כיון שלגבי כהנים, שיכולים לאכלם בקדושה, הם דבר שיש לו מתירין. 115) כנ"ל בפ"ב הלכה א. כלומר, ואם כן הרי הם דבר שאין לו מתירין, והיה להם להתבטל בתערובת. 116) כיון שהם מותרים לכהן, כנ"ל. וראה בפירוש המשנה שם. 117) במשנת ביכורים שם: וגידוליהן (של המעשר והביכורים) אסורים מלאכול בירושלים וכו'. ובתרומות פ"ט משנה ד "והביכורים גידוליהן חולין". והקשו בירושלמי ביכורים שם ממשנה זו על משנת ביכורים הנ"ל, ותירצו: "הן דתימר (= מה שאמרו) גידוליהן אסורים, איסור מחיצה (שזרעם בתוך מחיצת ירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרים, היתר זרות" (שזרעם מחוץ לחומה). 118) במשנה שם: "וגידוליהן אסורים מלאכול בירושלים וכו' הרי אלו במעשר וביכורים, מה־שאין־כן בתרומה". (ותמה על זה ה'תוספות יום־טוב', שהרי גם תרומה גידוליה אסורים (פי"א מהלכות תרומות הלכה כא). וראה בתוספות חדשים שכתב, שליישב תמיהה זו פירשוה (הר"מ) והרע"ב שם בזרע תערובתם, שבאופן זה גידולי תרומה מותרים (הלכות תרומות שם הכ"ב "והמדומע וכו' גידוליהן מותרין"). וכאן פירשה רבינו להיפך: בגידולין שנתערבו. וסובר רבינו שכשם שלא אסרו גידולי גידולין (הלכות תרומות שם) וכשם שלא אסרו גידולי תערובת תרומה, כמו"כ לא אסרו תערובת גידולים). 119) כנ"ל. 120) משנה בתרומות שם. שאע"פ שבתרומה גזרו חכמים משום תרומה טמאה ביד כהן, שמא ישהה אותה לזרעה, ויבוא לאכלה (הלכות תרומות שם הכ"א) – בביכורים שאינם שכיחים כל כך, שהרי אינם נוהגים אלא בשבעת המינים, לא גזרו (רע"ב בתרומות שם). וראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכה טו.

17 **טז. כֵּיצַד[121] מַעֲלִין אֶת הַבִּכּוּרִים? כָּל הָעֲיָרוֹת**
18 **שֶׁבַּמַּעֲמָד[122] מִתְכַּנְּסוֹת לְעִירוֹ שֶׁל מַעֲמָד, כְּדֵי[123]**
19 **שֶׁלֹּא יַעֲלוּ יְחִידִים; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּרֹב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ.**
20 **וּבָאִים וְלָנִים בִּרְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר. וְלֹא יִכָּנְסוּ[124] לַבָּתִּים,**
21 **מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה[125]. וּבַשַּׁחַר הַמְמֻנֶּה אוֹמֵר: קוּמוּ**
22 **וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ[126]. וְהַשּׁוֹר[127] הוֹלֵךְ**
23 **לִפְנֵיהֶם, וְקַרְנָיו מְצֻפִּין זָהָב, וַעֲטָרָה שֶׁל זַיִת בְּרֹאשׁוֹ,**
24 **לְהוֹדִיעַ[128] שֶׁהַבִּכּוּרִים מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין[129]. וְהֶחָלִיל**

121) ביכורים פ"ב משנה א, וראה להלן. 122) שם. וראה בפט"ו מהלכות תרומות הלכות כ־כא. 123) [שעיקר דין "אחד ומאה" נלמד מתרומה, שנאמר בה (במדבר יח, כט) "את מקדשו ממנו", ומזה למדו חז"ל (ירושלמי תרומות פ"ד הלכה ו) "דבר שאתה מרים ממנו, אם נפל לתוכו מקדשו"]. 124) שם, משנה ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 125) כלומר: לזרים אסורים באכילה, כביכורים, וכהנים חייבים לאכלם בקדושה (רדב"ז). 126) שהרי מין בשאינו מינו בטל, אפילו אם הוא דבר שיש לו מתירין, כמו שכתב בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י (כסף־משנה). 127) ראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכות יד־טו, ובהערות. 128) ירושלמי שם. 129) כלומר, לכהנים. 113) חכמים. 114) "שאפילו אחד בכמה אלפים אינו בטל" (הלכות מאכלות אסורות שם, הלכה י). כיון שלגבי כהנים, שיכולים לאכלם בקדושה, הם דבר שיש לו מתירין. 115) כנ"ל בפ"ב הלכה א. כלומר, ואם כן הרי הם דבר שאין לו מתירין, והיה להם להתבטל בתערובת. 116) כיון שהם מותרים לכהן, כנ"ל. וראה בפירוש המשנה שם. 117) במשנת ביכורים שם: וגידוליהן (של המעשר והביכורים) אסורים מלאכול בירושלים וכו'. ובתרומות פ"ט משנה ד "והביכורים גידוליהן חולין". והקשו בירושלמי ביכורים שם ממשנה זו על משנת ביכורים הנ"ל, ותירצו: "הן דתימר (= מה שאמרו) גידוליהן אסורים, איסור מחיצה (שזרעם בתוך מחיצת ירושלים), והן דתימר גידוליהן מותרים, היתר זרות" (שזרעם מחוץ לחומה). 118) במשנה שם: "וגידוליהן אסורים מלאכול בירושלים וכו' הרי אלו במעשר וביכורים, מה־שאין־כן בתרומה". (ותמה על זה ה'תוספות יום־טוב', שהרי גם תרומה גידוליה אסורים (פי"א מהלכות תרומות הלכה כא). וראה בתוספות חדשים שכתב, שליישב תמיהה זו פירשוה (הר"מ) והרע"ב שם בזרע תערובתם, שבאופן זה גידולי תרומה מותרים (הלכות תרומות שם הכ"ב "והמדומע וכו' גידוליהן מותרין"). וכאן פירשה רבינו להיפך: בגידולין שנתערבו. וסובר רבינו שכשם שלא אסרו גידולי גידולין (הלכות תרומות שם) וכשם שלא אסרו גידולי תערובת תרומה, כמו"כ לא אסרו תערובת גידולים). 119) כנ"ל. 120) משנה בתרומות שם. שאע"פ שבתרומה גזרו חכמים משום תרומה טמאה ביד כהן, שמא ישהה אותה לזרעה, ויבוא לאכלה (הלכות תרומות שם הכ"א) – בביכורים שאינם שכיחים כל כך, שהרי אינם נוהגים אלא בשבעת המינים, לא גזרו (רע"ב בתרומות שם). וראה בפ"ו מהלכות מעשר שני הלכה טו.

1 מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִין קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם.
2 וְהֵם הוֹלְכִין בְּכָל הַדֶּרֶךְ וְקוֹרִין: שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
3 בֵּית יְיָ נֵלֵךְ[130]. וְלֹא הָיוּ[131] מְהַלְּכִין בַּיּוֹם[132] אֶלָּא שְׁתֵּי
4 יָדוֹת[133] בְּלָבַד. הִגִּיעוּ קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, שָׁלְחוּ
5 לִפְנֵיהֶם שְׁלוּחִין לְהוֹדִיעַ לְאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, וְעִטְּרוּ
6 אֶת בְּכוּרֵיהֶם וּפִרְכְּסוּ[134] אוֹתָן. וְאִם הָיָה לָהֶם לַח
7 וְיָבֵשׁ - מַרְאִין אֶת הַלַּח[135] מִלְּמַעְלָה. וְהַפַּחוֹת[136]
8 וְהַסְּגָנִים[137] וְהַגִּזְבָּרִים[138] יוֹצְאִין לִקְרָאתָן מִירוּשָׁלַיִם.
9 לְפִי הַבָּאִים[139] הֵם יוֹצְאִין. אִם בָּאוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה -
10 יוֹצְאִין לִקְרָאתָן רַבִּים, וְאִם מְעַט - מְעַט.
11 וּמִשֶּׁיִּכָּנְסוּ[140] כֻּלָּן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם יַתְחִילוּ לִקְרוֹת:
12 עֹמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלָיִם.

121) ביכורים פ"ג משנה ב, ותוספתא שם פ"ב הלכה ח. 122) ראה להלן בפ"ו מהלכות כלי המקדש ה"א. 123) תוספתא שם. 124) משנה שם. 125) ירושלמי ותוספתא שם. כלומר, שלא יטמאו על־ידי שיהיו עם מת תחת אהל אחד, ולא יוכלו להכנס לעזרה. ועוד, שיטמאו הביכורים. 126) כ"ה בירמיה לא, ה. במשנה: "אל בית ה' אלהינו". ובמלא"ש שם, תיקן לפי המקרא. 127) שם מ"ג. 128) ירושלמי שם. 129) "ולפי שאין באילנות נאה כמו הזית, היו עושין העטרה מענפי הזית לבד" (פירוש המשנה). 130) ירושלמי שם הלכה ב. 131) תוספתא שם. 132) בתוספתא שם "כל היום". 133) כלומר, שני שלישי היום. וראה בתוספתא כפשוטה. 134) ראה למעלה בפ"ג הלכה ט. 135) ובירושלמי: תני, מי שהיו לו ביכורים גרוגרות, היה מעטרו תאנים. וצמוקים, היה מעטרן ענבים. וטעמו של דבר, שהלח נאה ומהודר יותר מן היבש. וראה למעלה בפ"ב הלכה ה. 136) סגני הכהנים. וראה בירמיהו נא, כג. 137) סגני הלויים (תוס' יו"ט). 138) הם הממונים על עסקי ההקדש ועל נכסיו (פירוש המשנה). 139) במשנה: "לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים". ובירושלמי: "וכי יש קטן גדול בישראל (כן גורס הגר"א), אלא וכו' לפי רוב הנכנסים, היו יוצאין". 140) ירושלמי שם הלכה ב.

13 יז. כָּל בַּעֲלֵי[141] אֻמָּנִיּוֹת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹמְדִין
14 מִפְּנֵיהֶם[142] וְשוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמָן: אַחֵינוּ, אַנְשֵׁי מְקוֹם
15 פְּלוֹנִי, בּוֹאֲכֶם בְּשָׁלוֹם. וְהֵם מְהַלְּכִין בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם
16 וְהֶחָלִיל[143] מַכֶּה לִפְנֵיהֶם, עַד שֶׁהֵם מַגִּיעִים לְהַר
17 הַבַּיִת. הִגִּיעוּ לְהַר הַבַּיִת, נוֹטֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד[144] סַלּוֹ
18 עַל כְּתֵפוֹ וְאוֹמְרִין[145]: הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ וְכוּ'
19 עַד כֹּל הַנְּשָׁמָה[146] תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ. וְהֵם מְהַלְּכִים
20 בְּהַר הַבַּיִת וְקוֹרְאִין, עַד שֶׁמַּגִּיעִין לָעֲזָרָה. הִגִּיעוּ
21 לָעֲזָרָה, דִּבְּרוּ הַלְוִיִּם[147] בְּשִׁיר: אֲרוֹמִמְךָ יְיָ כִּי דִלִּיתָנִי
22 וְגוֹמֵר.

141) משנה שם. 142) בקידושין לג. "בא וראה כמה חביבה מצוה (של הבאת ביכורים) בשעתה, שהרי מפניהם (של מביאי הביכורים) עומדים, מפני תלמידי חכמים אינם עומדים" (בשעה שהם עוסקין במלאכתם – פ"ו מהלכות תלמוד תורה הלכה ב). 143) שם, משנה ד. 144) אפילו היה מלך, למעלה בפ"ג הלכה יב. 145) ירושלמי שם. 146) כלומר, ו"כל הנשמה וכו'" בכלל. אבל בירושלמי שם אמרו: "בעזרה היו אומרים כל הנשמה". 147) ראה למעלה שם הלכה יג.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שמצות־עשה להפריש חלה מן העיסה וליתנה לכהן, ואם יש לה שיעור. עיסה שנטמאה בשוגג או באונס. ופירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ או להיפך. שלשה דינין לחלה בשלש ארצות. ואם היה כהן קטן בחוצה לארץ ורצה להפריש חלה. המפריש חלה מה מברך. ואם הערומה מברכת ומפרשת חלה, ואם הנדה מברכת ומפרשת חלה בחוצה לארץ. אם היא מדמעת. ואם רצה לאכול תחילה ואח"כ יפריש. והדברים שחלה ותרומה שוים בהם.

23 א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ תְּרוּמָה מִן הָעִסָּה[2] לַכֹּהֵן[3],
24 שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם[4] חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה.
25 וְרֵאשִׁית זוֹ אֵין לָהּ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה[5]. אֲפִלּוּ הִפְרִישׁ
26 כִּשְׁעוֹרָה[6] - פָּטַר אֶת הָעִסָּה. וְהָעוֹשֶׂה[7] כָּל עִסָּתוֹ חַלָּה
27 - לֹא עָשָׂה כְּלוּם, עַד שֶׁיְּשַׁיֵּר מִקְצָתוֹ[8].

2) של חמשת מיני דגן (להלן פ"ו ה"ב). 3) על מנת לתתה לכהן. וההפרשה והנתינה מצוה אחת הן, כמו שכתב רבינו ב'ספר המצוות' כלל יב (עיי"ש עמוד מד הערה א). ולדעת הרמב"ן שם, הן שתי מצוות. 4) ראה בפ"ג מהל' תרומות ה"א, שגם שם למדו כן ממה שנאמר "ראשית דגנך". 5) 'ספרי' לפרשת שלח. ושם למדו כן מתרומה גדולה. 6) בתרומה גדולה, כתב רבינו "חיטה" (שם). 7) חלה פ"א מ"ט. 8) ב'ירושלמי' שם: "מניין שלא עשה כלום עד שישייר מקצת, תלמוד־לומר: מראשית, ולא כל ראשית", וראה בהל' תרומות שם ה"ה. ובענין ביכורים כתב רבינו (למעלה פ"ב הי"ז), שעושה אדם כל שדהו, ולמדו כן ממה שנאמר "וראשית כל בכורי כל", וראה שם הערה קכב.

28 ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁמַּפְרִישִׁין אֶחָד מֵאַרְבָּעָה
29 וְעֶשְׂרִים[9] מִן הָעִסָּה, כְּדֵי[10] שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה
30 לַכֹּהֵן; שֶׁנֶּאֱמַר[11]: תִּתֶּן לוֹ[12] - תֵּן לוֹ דָּבָר הָרָאוּי לִתְּנוֹ
31 מַתָּנָה. וְהַנַּחְתּוֹם הָעוֹשֶׂה לִמְכֹּר בַּשּׁוּק - מַפְרִישׁ אֶחָד
32 מִשְּׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים; לְפִי שֶׁעִסָּתוֹ מְרֻבָּה[13], יֵשׁ בְּשִׁעוּר
33 זֶה כְּדֵי מַתָּנָה.

9) שם, פ"ב מ"ז. 10) ב'ירושלמי' שם, ובתוספתא שם פ"א ה"ז: "בעל הבית עיסתו מעוטה, ואין בה כדי מתנה לכהן (אלא־אם־כן יפריש אחד מכ"ד), נחתום עיסתו מרובה, ויש בה כדי מתנה לכהן (אפילו אם מפריש רק אחד ממ"ח)". וטעם זה הוא לחכמים, אבל לרבי יהודה אמרו שם טעם אחר. וראה בפירוש המשנה, וב'תוספתא כפשוטה' שם. 11) 'ספרי' פרשת שלח. 12) ב'ספרי' שם: "מראשית עריסותיכם תתנו לה'". 13) ראה בש"ך סי' שכב ס"א ס"ק ב.

34 ג. הָעוֹשֶׂה[14] עִסָּה לְמִשְׁתָּה בְּנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא

מְרֻבָּה[15] - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק[16] בְּעִסַּת בַּעַל הַבַּיִת. וְהַנַּחְתּוֹם שֶׁעָשָׂה עִסָּה קְטַנָּה[17] - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה; שֶׁלֹּא לְחַלֵּק[18] בְּעִסַּת הַנַּחְתּוֹם.

14) משנה, שם. 15) ויש באחד ממ"ח, כדי מתנה. 16) 'ירושלמי' שם. 17) במשנה: וכן האשה שהיא עושה למכור בשוק. 18) 'ירושלמי' שם לגירסת הגר"א. וראה ברידב"ז.

ד. נִטְמֶאת[19] הָעִסָּה[20] בְּשׁוּגֵג אוֹ בְּאֹנֶס - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[21]. וְאִם טִמְּאָהּ בְּזָדוֹן - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה חוֹטֵא נִשְׂכָּר[22]. וְחַלָּה טְמֵאָה [מוּתֶּרֶת] (לַכֹּהֵן) לְהַסָּקָה, כִּתְרוּמָה טְמֵאָה[23].

19) משנה, שם. 20) של בעל הבית. 21) כיון שאינה ראויה לאכילה לכהן, אלא להסיק בה בלבד, כדלהלן - הקילו בשיעורה. 22) "פירוש, שלא ירויח החוטא שטימאה, ויוציא פחות ממה שהיה מוציא אילו לא עבר וטימאה" (פירוש המשנה). 23) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"א, וחלה נקראת תרומה (להלן הי"ג).

ה. אֵין[24] חַיָּבִין בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ וְגוֹמֵר; וּבִזְמַן[25] שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹאֲכֶם - בִּיאַת כֻּלְּכֶם, וְלֹא בִּיאַת מִקְצָתְכֶם. לְפִיכָךְ, חַלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה, אֲפִלּוּ בִּימֵי עֶזְרָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֵינָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[26], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְרוּמָה[27].

24) כן הוא ב'ספרי' שם. וראה בפ"א מהל' תרומות ה"א. 25) כתובות כה, א. וראה למעלה שם הכ"ו, ובראב"ד שם. 26) כיון שלא עלו אלא מקצתם (גמרא שם). 27) שם.

ו. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ[28] שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[29] - חַיָּבִין בְּחַלָּה, וּפֵרוֹת הָאָרֶץ[30] שֶׁיָּצְאוּ חוּצָה לָאָרֶץ[31] - פְּטוּרִין[32]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה - שָׁמָּה אַתֶּם חַיָּבִין בֵּין עַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ בֵּין עַל פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ.

28) חלה פ"ב מ"א. 29) ושעת חיוב חלה, שהיא בשעת לישה, היתה בארץ. וראה ברדב"ז, ובמשנה־למלך הל' תרומות שם הכ"ב, וב'תוספות רבי עקיבא איגר' למשנה שם. 30) שם, כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר. 31) ונילושו שם (המפרשים הנ"ל). 32) לדעת הראב"ד חייבים הם מדרבנן, ועי' 'כסף משנה' כאן, ובהל' תרומות שם.

ז. מַפְרִישִׁין[33] חַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ[34] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה מִיִּשְׂרָאֵל. וְאֵין מְבִיאִין[35] חַלּוֹת חוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ, כְּשֵׁם שֶׁאֵין מְבִיאִין תְּרוּמָה[36] וּבִכּוּרִים[37] מִשָּׁם. וְאִם הֵבִיא - מַנִּיחָהּ עַד עֶרֶב הַפֶּסַח וְתִשָּׂרֵף, כִּתְרוּמָה[38].

33) בכורות כז, א. 34) היינו בכל הארצות, שחלה שכיחה בכל אדם העושה עיסה, ולכן גזרו יותר מבתרומה, שאינה אלא בבעלי שדות, ולפיכך לא גזרו על כל הארצות, אלא על מצרים ובבל (ראה הל' תרומות שם ה"ו). וראה ב'תוספות יום־טוב' חלה פ"ד מ"ח, בשם ה'תוספות'. 35) שם מ"י: "אנשי אלכסנדריה הביאו חלותיהן מאלכסנדריה ולא קיבלו מהן". והיינו משום שנטמאו החלות בטומאת ארץ העמים. 36) פ"ב מהל' תרומות הי"ז. שהרי היא טמאה בטומאת ארץ העמים. 37) למעלה פ"ב ה"א [עיי"ש, שכל עיקר הטעם שאין מפרישים ביכורים בחוצה לארץ, הוא משום שאין מביאים תרומה טמאה לארץ ישראל, ואם הביאה אסורה שם באכילה]. 38) 'ירושלמי' חלה, שם.

ח. שְׁלֹשָׁה[39] דִּינִין לְחַלָּה בְּשָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת: כָּל הָאָרֶץ שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי בָּבֶל[40] עַד כְּזִיב[41] - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אַחַת[42] כַּשְּׁעוּר[43], וְהִיא נֶאֱכֶלֶת לַכֹּהֲנִים. וּשְׁאָר אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם וְלֹא עוֹלֵי בָּבֶל, שֶׁהִיא מִכְּזִיב וְעַד אֲמָנָה[44] - מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת: הָאַחַת נִשְׂרֶפֶת, וְהָאַחַת נֶאֱכֶלֶת. וּמִפְּנֵי מָה מַפְרִישִׁין בָּהּ שְׁתֵּי חַלּוֹת? מִפְּנֵי שֶׁהַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה טְמֵאָה[45], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַדְּשָׁה אוֹתָהּ הָאָרֶץ בִּימֵי עֶזְרָא[46], וּקְדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה בָּטְלָה מִשֶּׁגָּלוּ[47]; וְהוּאִיל וְהִיא אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[48] - מַפְרִישִׁין בָּהּ חַלָּה אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[49] וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ; וּמַפְרִישִׁין חַלָּה שְׁנִיָּה וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ לַכֹּהֵן לְאָכְלָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[50]: תְּרוּמָה טְהוֹרָה נִשְׂרֶפֶת, שֶׁהֲרֵי נִשְׂרְפָה הָרִאשׁוֹנָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִטְמְאָה טֻמְאָה יְדוּעָה לַכֹּל[51]. וְזוֹ שְׁנִיָּה אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כֹּל שֶׁרוֹצֶה מַפְרִישׁ[52], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵיהֶם[53]. וְכָל הָאָרֶץ מֵאֲמָנָה וְלַחוּץ[54], בֵּין בְּסוּרְיָא[55] בֵּין בִּשְׁאָר הָאֲרָצוֹת - מַפְרִישִׁין שְׁתֵּי חַלּוֹת: אַחַת לִשְׂרֵפָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: רָאִינוּ תְּרוּמָה טְמֵאָה[56] נֶאֱכֶלֶת; וְאַחַת לַאֲכִילָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת חַלָּה[57] מִיִּשְׂרָאֵל. וְהוּאִיל[58] וְזוֹ וָזוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[59], מוּטָב לְרַבּוֹת בַּנֶּאֱכֶלֶת. לְפִיכָךְ: שֶׁל שִׂרֵפָה - אֵין לָהּ שִׁעוּר, אֶלָּא כָּל שֶׁהוּא; וְשֶׁל אֲכִילָה - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[60]. וּמֻתֶּרֶת לְזָבִים[61] וּלְזָבוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לִשְׁאָר טְמֵאִים[62].

39) שם, מ"ח. 40) בזמן עזרא. 41) וכזיב עצמה לא החזיקו בה (פ"א מהל' תרומות ה"ח). 42) כלומר, פעם אחת. 43) אחד מכ"ד או ממ"ח (למעלה ה"ב). 44) ראה בהל' תרומות שם ה"ז. 45) בטומאת ארץ העמים. ראה בפי"א מהל' טומאת מת ה"א. 46) שם ה"ה. 47) שם. ולפיכך גזרו עליה טומאה כעל ארץ העמים. 48) כלומר, כשהחזיקו בה עולי מצרים היתה ארץ ישראל, והיתה חייבת אז בחלה מן התורה ('ירושלמי' שם ה"ד). 49) כדין עיסה שנטמאת, כנ"ל בה"ד. וראה בפירוש המשנה וברע"ב ותוי"ט שם. 50) 'ירושלמי' שם. 51) שהרי אינה טמאה

אלא בטומאת ארץ העמים, ובארץ שהיתה פעם ארץ ישראל. וראה להלן שבחוצה־לארץ ממש, טומאה זו ידועה. 52) אף־על־פי שהיא נאכלת, וראה להלן. 53) 'ירושלמי' שם. כלומר עיקרה מדבריהם, שלא נתקנה אלא "שלא יאמרו", כנ"ל. אבל חלה בזמן הזה, אף־על־פי שהיא מדבריהם, יש לה שיעור, כיון שיש לה עיקר מן התורה. 54) במשנה, שם: "ועד אמנה ולפנים". וכנראה שלפני רבינו היתה הגירסא כנ"ל. ועי' ב'מלאכת שלמה' שם בשם הרשב"א. 55) שם מ"ז, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר. 56) בטומאת ארץ העמים, כנ"ל. שכיון שהיא חוצה־לארץ ממש - ידועה טומאתה לכל, ראה להלן. 57) בכורות כז, א. וכאן לא שייך לגזור, שמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת, כמו שגזרו בארץ שכבשוה עולי מצרים (למעלה) - לפי שחוצה־לארץ טומאתה ידועה ('תוספות אנשי שם', שם). 58) 'ירושלמי', שם. 59) שאין להן עיקר מן התורה. 60) כבהלכה הקודמת, וראה בפירוש המשנה, וב'ירושלמי' שם, וכפירוש ה'פני משה'. 61) במשנה, שם: "ואסורה לזבים ולזבות, לנדה וליולדת". ונראה שרבינו גרס שם כנ"ל. ויתכן כי אין כאן מחלוקת בהלכה, אלא מה שאמרו "אסורות לזבות וכו'", היינו בחלה הנשרפת שהיא הראשונה, ולכן החמירו בה, ומה שאמר רבינו "מותרת לזבים וכו'", מדובר בחלה הנאכלת, שהקילו בה כיון שהיא שניה (רדב"ז וביאור הגר"א ליו"ד סי' שכב אות ד. וראה בפ"ז מהל' תרומות ה"ח). 62) שנטמאו במגע הטומאה, שטומאתם קלה מטומאת אלו, שהיא יוצאת מגופם, וראה בבכורות שם.

1 **ט. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם עִסָּה טְהוֹרָה מִפְּנֵי טֻמְאַת**
2 **הַמֵּת[63] - מַפְרִישִׁין חַלָּה אַחַת בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[64]**
3 **אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה[65] וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ, מִפְּנֵי**
4 **שֶׁהִיא טְמֵאָה וְיֵשׁ לָהּ שֵׁם מִן הַתּוֹרָה[66]. וּמִכְּזַיִת עַד**
5 **אֲמָנָה[67] - מַפְרִישִׁין שְׁנִיָּה לַכֹּהֵן לַאֲכִילָה, וְאֵין לָהּ**
6 **שִׁעוּר, כְּשֶׁהָיָה הַדָּבָר מִקֹּדֶם[68].**

63) שכולנו טמאי מתים, ואין בידינו אפר פרה אדומה להזות עלינו. 64) כלומר, אף בארץ שהחזיקו בה עולי בבל. 65) כדין חלה שנטמאה באונס, למעלה ה"ד. 66) כלומר, בזמן שכל ישראל עליה חייבים בחלה מן התורה, ולפיכך מפרישים אף בזמן הזה כשיעור. ויש אומרים שבזמן הזה אין מפרישים אלא כלשהו ('ברכי יוסף' ליו"ד שם ס"ד). 67) כלומר, במקום שהחזיקו בו עולי מצרים ולא החזיקו בו עולי בבל. 68) כלומר, אף־על־פי שעתה היא טמאה טומאת מת הידועה לכל. ולא שייך לחשוש שמא יאמרו תרומה טהורה נשרפת (ראה בהלכה הקודמת), והיה מן הדין שלא להצריך הפרשה שניה, ובכל זאת השאירו הדבר כפי שהיה.

7 **י. חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[69], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא טְמֵאָה[70],**
8 **הוֹאִיל וְעִקַּר חִיּוּבָהּ מִדִּבְרֵיהֶם[71] - אֵינָהּ אֲסוּרָה**
9 **בַּאֲכִילָה[72] אֶלָּא עַל כֹּהֵן שֶׁטֻּמְאָה יוֹצֵאָה עָלָיו**
10 **מִגּוּפוֹ[73], וְהֵם: בַּעֲלֵי קְרִיין וְזָבִים וְזָבוֹת וְנִדּוֹת**
11 **וְיוֹלְדוֹת וּמְצֹרָעִין[74]; אֲבָל שְׁאָר הַטְּמֵאִים בְּמַגַּע שְׁאָר**
12 **הַטֻּמְאוֹת, אֲפִלּוּ טְמֵאֵי מֵת - מֻתָּרִים לְאָכְלָהּ[75].**
13 **לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שָׁם[76] כֹּהֵן קָטָן בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין**
14 **בְּסוּרְיָא[77] בֵּין בִּשְׁאָר אֲרָצוֹת, וְרָצָה לְהַפְרִישׁ חַלָּה**
15 **אַחַת - מַפְרִישׁ אֶחָד מֵאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, וְנֶאֱכֶלֶת**
16 **לְקָטָן שֶׁעֲדַיִן לֹא רָאָה קֶרִי אוֹ לִקְטַנָּה שֶׁעֲדַיִן לֹא**
17 **רָאֲתָה נִדָּה[78], וְאֵין צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה[79].**

69) כלומר, כל הארץ מאמנה ולחוץ, כנ"ל ה"ח. ומדובר כאן בחלה המופרשת ראשונה. ראה למעלה. 70) בטומאת ארץ העמים. ובזמן הזה היא טמאה מן התורה, מפני טומאת המת, כנ"ל. 71) כלומר, שלעולם אין חיוב חלה שם מן התורה. 72) אבל בנגיעה מותר אפילו למי שטומאה יוצאה מגופו (בכורות, שם). 73) שם. וראה בהל' תרומות שם. 74) ומה שכתב רבינו בסוף ה"ח, שחלת חוץ לארץ מותרת לזבים וזבות, היינו החלה השניה, ראה בהערה ס. 75) בבכורות, שם: טמא מת מהו שיטבול ואוכל תרומת חוצה־לארץ וכו'. אמר רב, טמא מת טובל ואוכל בתרומת חוצה לארץ, ולית הלכתא כוותיה (אלא אוכל בלא טבילה). וראה בהל' תרומות שם. 76) בחוץ לארץ. 77) שאינה כחוץ לארץ לענין חלה, כנ"ל בה"ח. 78) שחזקתן שלא יצאה טומאה עדיין עליהם, ולכן הם אוכלים תמיד בלא בדיקה (הל' תרומות, שם). 79) שכיון שהראשונה נאכלת, שוב לא תשתכח תורת חלה, ולא חששו שמא יאמרו ראינו תרומה טמאה נאכלת.

18 **יא. וְכֵן[80] אִם הָיָה שָׁם[81] כֹּהֵן גָּדוֹל[82] שֶׁטָּבַל מִשִּׁכְבַת**
19 **זַרְעוֹ אוֹ מִזִּיבָתוֹ[83], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֶעֱרִיב[84] שִׁמְשׁוֹ,**
20 **וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טְמֵא מֵת[85] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל**
21 **הַחַלָּה הָרִאשׁוֹנָה[86], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שְׁנִיָּה[87]**
22 **בְּחוּצָה לָאָרֶץ[88]. כָּל הַמַּפְרִישׁ[89] חַלָּה[90] - מְבָרֵךְ[91]**
23 **תְּחִלָּה[92]: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַפְרִישׁ**
24 **חַלָּה[93]. בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[94]. וּכְשֵׁם[95]**
25 **שֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַטְּהוֹרָה, כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַטְּמֵאָה.**
26 **לְפִיכָךְ[96] אֵין הָאִישׁ עָרֹם מַפְרִישׁ חַלָּה, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל**
27 **לְבָרֵךְ[97]. אֲבָל[98] הָאִשָּׁה הָעֲרֻמָּה שֶׁיָּשְׁבָה[99] וְכָל פָּנֶיהָ[100]**
28 **טְחוּחוֹת[101] בַּקַּרְקַע - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלָּה[102].**

80) נראה שהלכה י"א מתחילה להלן: "כל המפריש חלה וכו'", ובטעות ציינוה כאן. 81) בחוץ לארץ. 82) כלומר, ביחס לקטן שלא ראה עוד קרי. 83) כלומר, מטומאה שיצאה עליו מגופו, כנ"ל. 84) ואין טמאים אוכלים בתרומה (וחלה - כתרומה) עד שיעריב שמשן (הל' תרומות שם ה"ב). 85) וטעון הזאה, ואי־אפשר לו היום להטהר. 86) בחלה פ"ד מ"ח "וטבול יום אוכלה". והכוונה למי שיצאה עליו טומאה מגופו וטבל, שהרי טמאי מגע, אינם טעונים טבילה כלל, כנ"ל. 87) כנ"ל. 88) שעיקר חיוב חלה בה אינו אלא מדבריהם, כנ"ל. והראב"ד בהל' תרומות שם ה"ח, חולק - וסובר שזבים וזבות אסורים באכילת חלה אף לאחר טבילה. וראה ביו"ד סי' שכב ס"ה, ובש"ך וט"ז וביאור הגר"א שם. 89) נראה שהלכה י"א מתחילה כאן, ראה הערה עט. 90) כלומר,

אפילו אותו שאסור לו לאכלה מחמת טומאתו, כנ"ל וכדלהלן בראש ההלכה הסמוכה. 91) ה'אור זרוע' ח"א סי' רכה, והריקנטי סי' רל, הביאו כן בשם ה'ירושלמי' בברכות פ"ט ה"ג. 92) כדרך שמברכין על המצוות עובר לעשייתן. וראה בפ"א מהל' מעשר הט"ז. 93) ביו"ד סי' שכח ס"א: להפריש תרומה, שכן הוא לשון הכתוב, ו"חלה" אינו אלא שם העוגה. אבל הסמ"ק כתב שאין להקפיד על כך (כסף־משנה). וראה ב'תוספתא כפשוטה' ברכות פ"ו עמ' 116 הערה 52. 94) אף־על־פי שאין חיוב חלה שם אלא מדבריהם, מברך כדרך שמברך על כל מצוות דרבנן (שבת כג.). והראב"ד כתב בשם רב אחאי גאון (שאילתות לפרשת צו, עג), שמלבד הברכה חייב לקרוא שם לחלה. ונראה שדעת רבינו שהברכה עצמה היא קריאת שם (ר"י קורקוס). 95) כן נראה בחלה פ"ב מ"ג, שאין הבדל בין טמאה לטהורה (כסף־משנה). 96) כלומר, לפי שחייב לברך על הפרשת חלה. 97) תרומות פ"א מ"ו, ופ"א מהל' ברכות ה"ט. 98) חלה, שם. 99) אף־על־פי שברכת המצוות היא במעומד, זה אינו אלא כשחייב לעשות המצוה, אבל כאן אין הפרשת החלה אלא הכשר אכילה גרידא (גליון מהרש"א ליו"ד שם, בשם 'מגן אברהם'). 100) בברכות כד, א. "דאמר רב הונא עגבות (= אחוריים) אין בהם משום ערוה. לימא (לדעת הגר"א אינו גורס רבינו: "לימא", ראה להלן) מסייע ליה לרב הונא, האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע, אבל לא האיש. תרגמה רב נחמן בר יצחק, כגון שהיו פניה טוחות בקרקע". ונחלקו אחרונים בדעת רבינו. לדעת ה'מגן אברהם' באו"ח סי' רו ס"ק ה, פוסק רבינו שלא כרב הונא, שהרי דחה רב נחמן בר יצחק את ראייתו, ואם כן אף עגבות יש בהם משום ערוה, ולכן כתב רבינו: "וכל פניה טוחות בקרקע". ולדעת הגר"א בביאוריו ליו"ד שם אות ג, פוסק רבינו כרב הונא, ואינו גורס בברכות שם את המילה: "לימא". ואם כן הביאה הגמרא ראיה לרב הונא. ודברי רב נחמן שם הם ענין בפני עצמו, ואינם דחיה לדברי רב הונא. ולשון רבינו בהל' ברכות שם נוטה לדעת הגר"א. 101) דבוקות ומכוסות. 102) וכל זה כשהיא מברכת, אבל האיש אסור לו לברך כנגד אשה ערומה, שהרי טפח באשה ערוה.

יב. הַנִּדָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[103] - מְבָרֶכֶת וּמַפְרֶשֶׁת חַלַּת חוּצָה לָאָרֶץ[104]; שֶׁאֵינָהּ מֻזְהֶרֶת[105] עַל מַגָּעָהּ, אֶלָּא עַל אֲכִילָתָהּ. וְאִם הָיָה שָׁם כֹּהֵן קָטָן אוֹ כֹּהֵן שֶׁטָּבַל, שֶׁהִיא מֻתֶּרֶת לוֹ לַאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[106] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְאָכְלָהּ[107] עִם הַזָּר[108] עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מְדַמַּעַת[109] וַאֲפִלּוּ נִתְעָרְבָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[110]. וְנוֹתְנִין[111] אוֹתָהּ לְכֹהֵן עַם הָאָרֶץ[112], מִפְּנֵי שֶׁהִיא טְמֵאָה בַּאֲוִיר אֶרֶץ הָעַמִּים. [וְאֵין[113] בָּהּ מִשּׁוּם כֹּהֵן הַמְסַיֵּעַ[114] בְּמִתְּנוֹתָיו שֶׁהוּא אָסוּר. וְאִם רָצָה[115] לֶאֱכֹל תְּחִלָּה] וְאַחַר כָּךְ יַפְרִישׁ הַחַלָּה בְּחוּץ לָאָרֶץ - מֻתָּר; שֶׁאֵין עִקָּרָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם.

103) כלומר, שאר הטמאים בטומאה היוצאת עליהם מגופם, כנ"ל ה"י. 104) שהיא טמאה בטומאת ארץ העמים. אבל חלת ארץ ישראל, אפילו בזמן הזה, אסורה אפילו במגע נדה וכיוצא בה. 105) בכורות כז, א. 106) בה"י. 107) כלומר, אפילו את החלה המופרשת ראשונה. וראה בסוף ה"ח. 108) שאינו כהן. וראה חלה פ"ד סוף מ"ח. 109) כלומר, אינה אוסרת תערובתה כחלת ארץ ישראל. ואם כן, אף אם יתערב לחמו של הזר עם החלה של הכהן "חד בחד" - לא ייאסר. 110) וכל־שכן אם נתערבה ברוב. ומקור דין זה ב'ירושלמי' שם: "אמר רבי זעירא, מתניתא אמרה אפילו אחד באחד" (כלומר, אפילו נתערבה החלה שוה בשוה). ומה שאמרו בבכורות, שם: אמר שמואל, תרומת חוצה־לארץ בטילה ברוב, הכוונה כשמבטל בידיים, וכפירוש רש"י שם, אבל בנתערב מעצמו, אפילו שוה בשוה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סי' שכג אות ב). 111) משנה, שם. 112) 'ירושלמי' שם. בניגוד לתרומת ארץ ישראל שאינה ניתנת לכהן עם־הארץ שמא יטמאנה (פ"ו מהל' תרומות ה"ב), והוא־הדין לחלת ארץ ישראל. 113) כל המוקף בסוגריים, נוסף ע"פ ה'כסף משנה'. 114) בכורות, שם. וראה בפי"ב מהל' תרומות הי"ט (משנה־למלך). 115) ביצה ט, א.

יג. הַחַלָּה נִקְרֵאת תְּרוּמָה[116]. לְפִיכָךְ אֵינָהּ נִטֶּלֶת[117] אֶלָּא מִן הַמֶּקֶף, כִּתְרוּמָה[118]; וְאֵינָהּ נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא[119] לְכַתְּחִלָּה[120].

116) במעילה טו, ב: "מאי טעמא (כלומר, מדוע תרומה וכו' וחלה מצטרפים זה עם זה לאסור עיסה של חולין שנפלו לתוכה), כולהו איקרו תרומה, גבי חלה כתיב: ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה וגו'". וראה ב'ירושלמי' ערלה, תחילת פ"ב. 117) חלה פ"א מ"ט. 118) כלומר: כתרומה גדולה, ולא כתרומת מעשר, פ"ג מהל' תרומות הי"ז. ועיי"ש ה"כ. 119) כתרומה גדולה ולא כתרומת מעשר (שם פ"ה ה"ז). משנה שם, ובפ"ב מ"ח, כחכמים ולא כרבי אליעזר. 120) אבל בדיעבד חלתו חלה, כמו בתרומה, ראה למעלה שם.

יד. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם, וְאִם תָּרַם - אֵינָהּ תְּרוּמָה[121], כָּךְ בְּחַלָּה[122]. וְכֹל שֶׁאָמַרְנוּ בִּתְרוּמָה: לֹא יִתְרֹם מִזֶּה עַל זֶה[123], כָּךְ בְּחַלָּה. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל תְּרוּמָה[124] - אֵינוֹ אוֹכֵל חַלָּה; וְכָל הָאוֹכֵל תְּרוּמָה[125] - אוֹכֵל חַלָּה.

121) כגון חרש שוטה וקטן וכיוצא בהם (שם פ"ד ה"ב), או ממין על שאינו מינו (שם פ"ה ה"ב). 122) שנקראת תרומה, כנ"ל. 123) כגון מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו (שם פ"ד ה"ד). 124) כגון זר (שם פ"ו ה"ה), או טמא (שם פ"ז ה"א). 125) שם.

טו. הַסּוּמָא וְהַשִּׁכּוֹר[126] מַפְרִישִׁין חַלָּה לְכַתְּחִלָּה; שֶׁאֵין בְּעִסָּה רַע וְיָפֶה כְּדֵי שֶׁיְּכַוְّנוּ וְיִפְרְשׁוּ מִן הַיָּפֶה[127].

126) שאינם מפרישים תרומה גדולה, מפני שאינם יכולים לכוון ולהפריש את היפה (שם פ"ד ה"ד). ומדובר בשיכור שלא הגיע לשכרותו של לוט, שאם הגיע - הרי הוא כשוטה

לכל דבריו (פכ"ט מהל' מכירה הי"ח). 127) ראה ב"ירושלמי" חלה פ"ד ה"ג, ובמפרשים שם.

יום שני כ"ו מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שהלוקח מן הנחתום חייב בחלה. וכמה מינים חייבים בחלה. לקט שכחה ופאה ותבואה שלא הביאה שליש אם חייבין בחלה. חלות תודה ורקיקי נזיר ועיסת השותפין. והעושה עיסה מן הטבל. ודין עיסת כלבים. ועיסה שישראל וגוי שותפין בה. המערב קמח חטים ואורז, ועיסה עשירה. העושה עיסה לייבשה בחמה ולחם העשוי לכותח. וכמה שיעור העיסה החייבת בחלה. אסור לעשות עיסתו פחות מכשיעור. והככרות שנושכות זו בזו. קמח שלשו בסובין שלו. והעושה עיסה לחלקה בצק.

1 **א. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם[2] - חַיָּב בְּחַלָּה. וּמַפְרִישׁ מִן**
2 **הַחַמָּה[3] עַל הַצּוֹנֶנֶת[4] וּמִן הַצּוֹנֶנֶת עַל הַחַמָּה, אֲפִלּוּ**
3 **מִדְּפוּסִין[5] הַרְבֵּה.**

2) שהוא חבר. 3) "הוא הלחם החם". 4) "הוא הלחם הקר". 5) מצורות רבות, שיש לחשוש שמא ישנם בין הכיכרות מחיטה ישנה, ואין מפרישין חלה מן החדש על הישן. וטעמו של דבר (שמפריש מן החמה על הצוננת), שאין זה מצוי שיאפה הנחתום מחיטה ישנה, אלא נוטל חיטה חדשה ואופה. ורק לגבי מעשר החמירו שאין מעשרין מן החמה על הצוננת אפילו בדפוס אחד, כיוון שמעשר שייך גם בקונה תבואה ופירות, ושם מצוי הדבר שיהיו בידו חדשים גם ישנים, שהרי קונה מבני אדם הרבה, ולכן לא חילקו והחמירו גם בלוקח מנחתום ואפילו בדפוס אחד, אבל בחלה שאינה שייכת אלא בלוקח מנחתום - לא חששו.

4 **ב. אֵין חַיָּבִין בְּחַלָּה אֶלָּא חֲמִשָּׁה מִינֵי תְּבוּאָה בִּלְבַד,**
5 **וְהֵם: הַחִטִּין, וְהַשְּׂעוֹרִים, וְהַכֻּסְּמִין, וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל,**
6 **וְהַשִּׁיפוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ[6], וְאֵין**
7 **קָרוּי לֶחֶם אֶלָּא פַּת הַנַּעֲשֵׂית מֵאֵלּוּ. אֲבָל הָעוֹשֶׂה פַּת**
8 **אֹרֶז אוֹ דֹּחַן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִן הַקִּטְנִיּוֹת - אֵינָן חַיָּבִין**
9 **בְּחַלָּה כְּלָל.**

6) ירושלמי שם: "נאמר לחם בפסח (לחם עוני), ונאמר לחם בחלה, מה לחם שנאמר בפסח דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, אף לחם שנאמר בחלה דבר שהוא בא לידי מצה וחמץ, ובדקו ומצאו שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשה המינים בלבד, ושאר כל הדברים אינם באים לידי מצה וחמץ, אלא לידי סירחון".

10 **ג. הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה וְהַהֶפְקֵר וּתְבוּאָה שֶׁלֹּא**
11 **הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַתְּרוּמָה[7]**
12 **- חַיָּבִין בְּחַלָּה[8]. וְכֵן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן שֶׁהִקְדִּימוּ**
13 **בַּשְּׁבָלִים שֶׁנִּטְּלָה תְּרוּמָתוֹ[9], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֵלֶק**
14 **תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[10], וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[11] וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ,**
15 **וּמוֹתַר הָעֹמֶר[12] וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים[13] כְּשֶׁיִּפָּדוּ**
16 **כָּל אוֹתָן הַמּוֹתָרוֹת - הַכֹּל חַיָּבִין בְּחַלָּה[14].**

7) וטעמו של דבר, "שנאמר: ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עימך. מה שיש לך ואין לו אתה חייב ליתן לו יצא הבקר שידך וידו שווין בו, היא לקט היא שכחה היא פאה היא הבקר". ותבואה שלא הביאה שליש פטרוה משום שאינה בכלל תבואה. ובאופן זה, שהפקיר לאחר נתינת המים בקמח, שאז דינה כשיבלים, חייב בחלה, אבל אם היה הגלגול בהפקר פטור גם מן החלה. 8) כיוון שבשעת גלגול לא היו הפקר. ותבואה אף שלא הביאה שליש יכולה לבוא לידי חמץ ולכן חייבת בחלה. 9) תרומת מעשר. 10) שפטור הלוי מלהפרישה. 11) בירושלמי העמידו את המשנה במעשר שני שהקדימו בשיבלים. אבל זה אינו אלא להאומר: מעשר שני ממון הדיוט, שאם לא כן אין שום חידוש לדבריו שחייב בחלה, אבל לרבינו הפוסק: מעשר שני ממון גבוה הוא - אפילו אם לא הקדימן בשיבלים חידוש הוא שחייב בחלה אף שקודם לכן היה קדוש ופטור. והמדובר במעשר שני שהוא מחוץ לירושלים, שאילו הוא בירושלים חייב הוא בחלה אפילו אם לא נפדה. 12) כי היו קוצרים שלוש סאים והיו מנפים אותו עד שנשאר עישרון לעומר, והשאר הוא מותר העומר. ומותר זה היה נפדה ונאכל לכל אדם. 13) המדובר כשנטמאו עד שלא קדשו בכלי שרת שאז יש להם פדיון, כיוון שלא חלה עוד עליהם קדושת הגוף, ולוקחים אחרים תחתיהם ולפיכך קורא להם "מותר שתי הלחם ולחם הפנים". 14) כיוון שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה חולין. אבל ממעשרות - פטורים, כיוון שבשעת מירוח הייתה התבואה הקדש.

17 **ד. עִסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי[15] בִּירוּשָׁלַיִם, וְעִסַּת**
18 **שְׁבִיעִית[16], וּסְפֵק מְדֻמָּע[17] - חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל**
19 **הַמְדֻמָּע[18] - פָּטוּר מִן הַחַלָּה[19].**

15) אף על פי שרבינו פוסק כר' מאיר, שמעשר שני ממון גבוה הוא ולדבריו פטורה עיסת מעשר שני אפילו בירושלים, ואם כן מדוע חייב בחלה? ותירצו רבינו מנוח ומהר"י קורקוס כאן, שרבינו פוסק כר' חייא בסוכה לה. שאין צורך שיהיה ממונו כדי שיהא חייב בחלה, אלא שיהא לו היתר אכילה בעיסה, ולכן בירושלים שמותר לו לאכול מעשר שני, חייב בחלה, אף למאן דאמר ממון גבוה הוא. 16) וטעם הדבר, שדין עיסה זו כדין עיסה של הפקר. 17) כגון שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע לאיזו נפלה, שאנו אומרים לתוך של תרומה נפלה והקופה של חולין מותרת וחייבת היא בחלה. 18) והיינו כשנפלה סאה של תרומה לפחות ממאה חולין שכולם נאסרו. ואף על פי שדימוע זה אינו אוסר אלא מדרבנן, מפקיע הוא מחיוב חלה, שהרי גם חלה אינה אלא מדרבנן בזמן הזה. 19) שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה.

20 **ה. חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר[20]: עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ -**
21 **פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[21]; לְמָכְרָן בַּשּׁוּק**
22 **לִנְזִירִים וּלְמַקְרִיבֵי תּוֹדָה - חַיָּבִין בְּחַלָּה, לְפִי**
23 **שֶׁבְּדַעְתּוֹ, שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר - יֹאכְלֶנָּה.**

20) בתודה תפסו לשון "חלות" כיוון שישנם שני מיני חלות

(=בלולות בשמן וסולת רבוכה), אבל בנזיר אין אלא מין אחד של חלות ולכן תפסו לשון "רקיקין". 21) אף על פי שאין החלות מתקדשות קדושת הגוף, אלא בשעת שחיטת הקרבן - קדושת דמים יש בהן מיד.

1 **ו. עִסַּת הַשֻּׁתָּפִין[22] וְהָעוֹשֶׂה עִסָּה לָרַבִּים[23] - חַיֶּבֶת**
2 **בְּחַלָּה[24].**

22) והחידוש בזה שאף על פי שאין לכל אחד ואחד מהשותפים שיעור עיסה - חייבת בחלה. והמדובר כשלא היה בדעתם לחלקה עד לאחר אפייה, שאם היה בדעתם לחלקה בצק, הרי זו פטורה מן החלה. 23) כלומר, נותן רשות לרבים לאכול מן העיסה שלו, אבל אינו מפקירה. 24) שאין זה כמפקיר עיסה ומגלגלה להפקר שהיא פטורה מחלה, - שהרי לא הפקירה.

3 **ז. הָעוֹשֶׂה עִסָּה מִן הַטֶּבֶל[25], בֵּין שֶׁהִקְדִּים חַלָּה**
4 **לִתְרוּמָה בֵּין שֶׁהִקְדִּים תְּרוּמָה לְחַלָּה[26] - מַה שֶּׁעָשָׂה**
5 **עָשׂוּי[27]. וְאִם הִפְרִישׁ הַחַלָּה תְּחִלָּה - לֹא תֵאָכֵל עַד**
6 **שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר; וְאִם הִפְרִישׁ**
7 **תְּחִלָּה תְּרוּמָה - לֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁיּוֹצִיא עָלֶיהָ חַלָּה.**

25) כלומר, מחיטים שעדיין לא הוציאו מהן תרומות ומעשרות. 26) [לא דיברו אלא על תרומה וחלה, שבזה השמיעונו שאף על פי שמדומע פטור מן החלה - אין התרומה פטורה מן החלה, כיוון שבשעת גלגול לא הייתה תרומה, ונתחייבה בחלה, ושוב לא פקע, אבל במעשר שני אין שום חידוש, שהרי מעשר שני בירושלים חייב בחלה]. 27) כלומר: אף על פי שצריך להקדים תרומה, שכבר נתחייב בה מקודם, לחלה, שמתחייב בה זה עתה בשעת גלגול, בכל זאת הפרשתו הפרשה.

8 **ח. הָעוֹשֶׂה[28] עִסָּה לְהַאֲכִיל הַפַּת שֶׁלָּהּ[29] לִבְהֵמָה אוֹ**
9 **לְחַיָּה - פְּטוּרָה. עִסַּת הַכְּלָבִים, בִּזְמַן שֶׁהָרוֹעִים**
10 **אוֹכְלִין מִמֶּנָּה - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[30]. עִסַּת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**
11 **- פְּטוּרָה[31].**

28) בספרי זוטא לפרשת שלח: "עריסותיכם, שלכם חייבת, של חיה אינה חייבת". 29) אפילו אם הפת נאפתה כדרך שאופים לבני אדם. 30) אבל אם אין הרועים אוכלים ממנה, אף על פי שעשאוה גלוסקין, כלומר, עוגה יפה - פטורה מחלה. 31) למדו כן ממה שנאמר: "עריסותיכם" - "עריסותיכם ולא של גוי", ואפילו עשאה ישראל.

12 **ט. הָיוּ יִשְׂרָאֵל וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֻׁתָּפִין בְּעִסָּה, אִם**
13 **הָיָה בְּחֵלֶק יִשְׂרָאֵל שִׁעוּר עִסָּה הַחַיֶּבֶת בְּחַלָּה - הֲרֵי**
14 **זוֹ[32] חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[33].**

32) כלומר, כל העיסה כולה אף חלק הגוי, כיוון שיש לישראל בכל העיסה כולה. 33) אבל אם אין בחלקו של ישראל, שיעור עיסה, הרי היא פטורה מחלה.

15 **י. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה[34], אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ**
16 **יִשְׂרָאֵל[35] - אֵינָהּ חַלָּה[36]; אֶלָּא מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ**
17 **צָרִיךְ[37], וְתֵאָכֵל לְזָר[38]. וְלָמָּה לֹא חָשַׁשְׁנוּ לָהּ[39] שֶׁמָּא**
18 **עִסָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל הִיא וְתָלָה אוֹתָהּ בְּיַד עוֹבֵד**
19 **כּוֹכָבִים[40] כְּדֵי לְפָטְרָהּ[41]? שֶׁאִם יִרְצֶה יִשְׂרָאֵל - יִפְטֹר**
20 **עַצְמוֹ וְיַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל עִסָּתוֹ פָּחוֹת מִשִּׁעוּר חַלָּה[42].**

34) מעיסה שברשותו. 35) שישראל חייב בה בחלה מן התורה, כשכל ישראל שם. 36) שהרי עיסתו פטורה. 37) כלומר, שהוא פטור מחלה. וכל זה כדי שלא יחשוד באלו שאכלו את חלתו, שהם מזלזלים בקדשים. 38) ואף על פי שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע מן המצוות, כיוון שגלגול העיסה שהוא שעת החיוב, היה ברשותו, לא חל חיוב חלה. וכן הוא לעניין תרומות ומעשרות, שמירוח של גוי פוטר מתרומות ומעשרות.. 39) לעיסה. 40) כלומר, נתנה לו ללוש אותה. 41) כלומר, וישראל זה אינו יודע הלכות חלה וחושב שהעיסה פטורה באופן זה, אבל האמת היא שאינה פטורה, שכשם שעיסת גוי פטורה אפילו כשלשה ישראל, כיוון שהיא עיסה של גוי, כמו כן עיסת ישראל חייבת אפילו לשה גוי. 42) ואף על פי שאסור לעשות כן, כדלהלן בהלכה טו - כיוון שאין הישראל יודע הלכות חלה, כנ"ל, אף דין זה אינו יודע. [וייתכן עוד כי כשם שאסור להפקיע מן החלה על ידי עשייה פחות מכשיעור, כן אסור להפקיעה מן החלה (=כפי טעותו) על ידי מסירה לגוי].

21 **יא. הַמְעָרֵב קֶמַח חִטִּין[43] וְקֶמַח אֹרֶז[44] וְעָשָׂה מֵהֶן**
22 **עִסָּה: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן[45] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[46], וְאִם**
23 **לַאו - פְּטוּרָה. אֲפִלּוּ הָיָה הַשְּׂאוֹר חִטִּים[47] לְתוֹךְ עִסַּת**
24 **אֹרֶז[48]: אִם יֵשׁ בָּהּ טַעַם דָּגָן - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[49], וְאִם**
25 **לַאו - פְּטוּרָה.**

43) שהם מחמשת מיני דגן החייבים בחלה. 44) שאינו מחמשת המינים. 45) כלומר, טעם חיטים. 46) אף על פי שיש בעיסה רוב אורז, ואף על פי שאין בחיטים לבד כדי שיעור עיסה החייבת בחלה - שהחיטים גוררות את האורז ומהפכות אותו לדגן. ולכן תפסה המשנה "חיטים ואורז" דווקא, שכן דרכן של החיטים, שהן גוררות אחריהן את האורז. 47) שעדיין לא הורמה ממנה חלה. 48) כלומר, נטל שאור מעיסת חיטים ונתן לתוך עיסת אורז. 49) ואין השאור מתבטל בעיסת האורז, כיוון שמין בשאינו מינו בנותן טעם.

26 **יב. עִסָּה[50] שֶׁנִּלּוֹשָׁה בְּיַיִן אוֹ שֶׁמֶן אוֹ דְּבַשׁ[51] אוֹ מַיִם**
27 **רוֹתְחִים[52], אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכָהּ תְּבָלִין[53], אוֹ הִרְתִּיחַ**
28 **הַמַּיִם וְהִשְׁלִיךְ הַקֶּמַח לְתוֹכוֹ וְלָשׁוֹ, אִם אֲפָאָהּ[54] -**
29 **בֵּין בַּתַּנּוּר[55], בֵּין בַּקַּרְקַע[56], בֵּין עַל הַמַּחֲבַת**
30 **וְהַמַּרְחֶשֶׁת, בֵּין שֶׁהִדְבִּיק אֶת הַבָּצֵק בַּמַּחֲבַת**
31 **וּבַמַּרְחֶשֶׁת וְאַחַר כָּךְ הִרְתִּיחָן[57] בְּאֵשׁ מִלְּמַטָּה[58] עַד**
32 **שֶׁנֶּאֱפָת הַפַּת, בֵּין שֶׁהִרְתִּיחָהּ וְאַחַר כָּךְ הִדְבִּיק**
33 **הַבָּצֵק[59] - כָּל אֵלּוּ חַיָּבִין בְּחַלָּה. אֲבָל הָעוֹשֶׂה עִסָּה**
34 **לְיַבְּשָׁהּ בַּחַמָּה[60] בִּלְבַד, אוֹ לְבַשְּׁלָהּ בִּקְדָרָה[61] - הֲרֵי**
35 **הִיא פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה; שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה חַמָּה לֶחֶם. בֵּין**
36 **שֶׁלָּשָׁהּ בְּמַיִם, בֵּין שֶׁלָּשָׁהּ בִּשְׁאָר מַשְׁקִין[62]. וְכֵן קָלִי[63]**
37 **שֶׁלָּשִׁין אוֹתוֹ בְּמַיִם אוֹ בִּדְבַשׁ[64] וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ בְּלֹא**

אֲפִיָּה[65] - פָּטוּר. שֶׁאֵין חַיֶּבֶת אֶלָּא עִסָּה שֶׁסּוֹפָהּ לְהֵאָפוֹת לֶחֶם לְמַאֲכַל אָדָם[66].

50) "עיסה שנילושה במי פירות (כלומר, בכל המשקין חוץ משבעת המשקין שהן: יין דבש שמן חלב טל וכו' מים) חייבת בחלה". 51) דבש דבורים שהוא משבעת המשקים, אבל דבש תמרים אינו אלא מי פירות ואינו מחייב. 52) כלומר, שפך המים לקמח ולשו. 53) בברכות מב. אמרו שפת הבאה בכסנין (כלומר, שנתנו לתוכה תבלין) מברך עליה המוציא אם קבע סעודתו עליה. הרי שפת זו לחם היא, וחייבת בחלה. וסופגנין ודובשנין, שפירשם רבינו שם שהם הנילושים בדבש או בתבלין, ופטורים מן החלה, אינם עניין לכאן, שאלו שבמשנה "אופים אותם במינים משונים ממיני האפייה". כמו שהוסיף שם רבינו בפירושו, ואילו העיסה שבדברי רבינו היא הנאפית כדרך הלחם. 54) אבל בלא אפייה פטור מחלה. 55) כדרך שאופים לחם. 56) בברכות לז: "כי אתא רבין אמר ר' יוחנן, טרוקנין חייבין בחלה. מאי טרוקנין אמר אביי כובא דארעא" (שעושין חפירה בקרקע ואופים בה). 57) כלומר, לא כדרך שאופים בתנור שמרתיחים ולאחר מכן מדביקים הבצק. 58) ואם האש מהלכת אף מן הצד כמו בתנור - אף ריש לקיש מודה שחייב בחלה. 59) שאף ריש לקיש מודה בזה. 60) שגם ר' יוחנן מודה בזה, שפטור מחלה. 61) ולא לאפות אותה. 62) ירושלמי חלה שם הלכה ג: "רבי שמעון בן לקיש אמר, כל שהאור מהלך תחתיו (כלומר, נאפה במחבת), אינו חייב בחלה וכו' אמר ליה ר' יוחנן, ובלבד על ידי משקה (כלומר, שמבשל את העיסה ואינו אופה אותה)". 63) בירושלמי שם סוף הלכה ד: "קמח קלי שעשאו בצק חייב בחלה. רבי יוסי בשם רבי יוחנן, והוא שאפיין", כלומר, על דעת לאפותו פת. 64) שהם משבעת המשקים שהם חיבור לחלה. אבל אם לש במי פירות פטור מחלה אפילו אם אפה. 65) כלומר, לש על דעת כן, שלא יאפהו לחם. 66) כלומר, לש על דעת כן, אף על פי שלמעשה לא אפה אותה.

יג. עִסָּה שֶׁלָּשָׁהּ[67] תְּחִלָּה[68] לַעֲשׂוֹתָהּ מַעֲשֵׂה חַמָּה[69] וְהִשְׁלִימָהּ[70] לַעֲשׂוֹת פַּת[71], אוֹ שֶׁהִתְחִיל בָּהּ לְאֲפוֹתָהּ פַּת[72] וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה חַמָּה, וְכֵן קָלִי שֶׁלָּשׁוֹ לְאֲפוֹתוֹ פַּת - חַיָּבִין בְּחַלָּה.

67) עשה אותה עיסה עבה. 68) התחיל ללוש אותה. 69) שאז היא פטורה מחלה. 70) [כנראה שכן פירש רבינו מה שאמרו במשנה שם: "תחילתה סופגנין וסופה עיסה וכו' חייבת". היינו שבתחילת הלישה חשב לעשותה סופגנין ובסוף הלישה חשב לעשותה עיסה, חייבת, אף על פי שלמעשה לא עשאה פת]. 71) והרי זו "עיסה שתחילתה סופגנין וסופה עיסה", שחייבת. אבל אם בסוף עשאה מעשה חמה הרי היא עיסה שתחילתה סופגנין וסופה סופגנין, שפטורה. אבל לדעת רבינו תם שם, לא במחשבה הדבר תלוי, אלא מעשה העיסה מחייב, ולפיכך אם עשה עיסה, אפילו חשב על דעת לעשותה סופגנין, ועשאה סופגנין - חייבת, כיוון שעשאה עיסה בתחילה, והרי זה "תחילתה עיסה וסופה סופגנין". ורק אם לא לש אותה כעיסה, אלא כסופגנין, שבלילתם רכה, ולבסוף אפה אותם כסופגנין, אז הם פטורים. 72) זהו "תחילתה עיסה וסופה סופגנין", שחייבת.

יד. לֶחֶם הֶעָשׂוּי לְכוּתָּח[73] - מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ: עֲשָׂאָהּ כְּעָכִין[74] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[75]; עֲשָׂאָהּ כְּלִמּוּדִין[76] - פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה[77].

73) הוא תערובת של נסיובי דחלבא (=השיריים שבחלב לאחר עשיית החמאה) ופירורי לחם. ואופה אותו על מנת לשוחקו ולעשות ממנו כותח. 74) עוגות דקות. 75) שגילה דעתו בזה שעשאה ללחם ולא לכותח. 76) כלומר, שחיבר חתיכות בצק קצתן אל קצתן, ובזה נראה שהוא רוצה להפרידם לאחר מכן ולשוחקן. 77) שאינה נקראת לחם.

טו. כַּמָּה שִׁעוּר הָעִסָּה שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה? מְלֹא הָעֹמֶר[78] קֶמַח. בֵּין מֵאֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִינִים בֵּין מֵחֲמִשְׁתָּן - כֻּלָּם[79] מִצְטָרְפִין לַשִּׁעוּר. וְכַמָּה הוּא שִׁעוּר הָעֹמֶר? שְׁנֵי קַבִּין פָּחוֹת חֹמֶשׁ[80]. וְהַקַּב - אַרְבָּעָה לֻגִּין, וְהַלֹּג - אַרְבַּע רְבִיעִיּוֹת, וְהָרְבִיעִית - אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם בְּרוֹם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ אֶצְבַּע[81], וְכָל הָאֶצְבָּעוֹת הֵם רֹחַב גּוּדָל שֶׁל יָד[82]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַמִּדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת עַל עֶשֶׂר אֶצְבָּעוֹת בְּרוֹם שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּתְשִׁיעַ אֶצְבַּע בְּקֵרוּב[83] - הוּא הָעֹמֶר. וְכֵן מִדָּה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע עַל שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע בְּרוֹם שֶׁבַע אֶצְבָּעוֹת פָּחוֹת שְׁנֵי תְּשִׁיעֵי אֶצְבַּע - הִיא מִדַּת הָעֹמֶר[84]. וּשְׁתֵּי הַמִּדּוֹת כְּאֶחָד הֵם עוֹלִים[85]. וְכַמָּה מְכִילָה מִדָּה זוֹ? כְּמוֹ אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים בֵּינוֹנִיּוֹת וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה[86]. וְהֵם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה וּשְׁמוֹנִים סְלָעִים וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי סֶלַע מִקֶּמַח הַחִטִּים שֶׁבְּמִצְרַיִם, שֶׁהֵם מִשְׁקַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים זוּז[87] מִזּוּזֵי מִצְרַיִם בַּזְּמַן הַזֶּה. וּמִדָּה שֶׁמְּכִילָה כַּמִּשְׁקָל הַזֶּה מִקֶּמַח הַחִטִּים הַזֶּה - בָּהּ מוֹדְדִין לְחַלָּה בְּכָל מָקוֹם.

78) למדו כן ממה שנאמר: "ראשית עריסותיכם חלה תרימו", היינו כדי עיסת מדבר, שהיא עומר לגולגולת. והעומר עשירית האיפה. 79) המדובר כשנילושו יחד, אבל על ידי נשיכה לחוד, אין כולם מצטרפים. 80) שהרי האיפה היא שלוש סאים שהן שמונה עשר קבים, ועשירית מזה היא 1,8. כלומר קב ושמונה עשיריות, שהן ארבע חמישיות. 81) שהן בסך הכל 10,8 אצבעות מעוקבות. 82) שהרי במנחות לט: אמרו: תנא, אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם. 83) כלומר, מעט פחות, שהרי נפח העומר הוא: 309,44 אצבעות מעוקבות. ואילו מדה זו: 311,1. 84) בערך. שהרי מדה זו: 310,11. 85) בערך, כנ"ל. 86) שהרי האיפה - 3 סאים, הסאה - 6 קבים, הקב - 4 לוגים והלוג - 6 ביצים, הרי בכל איפה 432 ביצים, והעומר, שהוא שיעור חלה, הוא עשירית האפה -

43,2 ביצים. 87) הם חמש מאות ועשרים דרהם. ולפי המדה שלנו הם בערך: 1.728 קילו גרם, שהם 7.2 אוקיה. וראה בספר "שיעורי תורה" להרב חיים נאה עמודים קע־קעג.

טז. אָסוּר לְאָדָם לַעֲשׂוֹת עִסָּתוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר, כְּדֵי לְפָטְרָהּ מִן הַחַלָּה[88]. וְהַמַּפְרִישׁ חַלָּה מֵעִסָּה שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[89], וַהֲרֵי הִיא[90] חֻלִּין כְּשֶׁהָיְתָה. עָשָׂה עִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר וַאֲפָאָהּ וְנָתַן הַפַּת לַסַּל, וְחָזַר וְאָפָה פַּת אַחֶרֶת וְנָתַן לַסַּל, אִם נִתְקַבֵּץ בַּסַּל שִׁעוּר חַלָּה - הַסַּל מְצָרְפָן לַחַלָּה[91], וּמַפְרִישׁ הַחַלָּה מִן הַפַּת. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא מַפְרִישׁ מִן הָאָפוּי. וְאֵין הַתַּנּוּר[92] מְצָרְפָן לְחַלָּה[93].

88) כלומר, יש לו כדי שיעור חלה, והוא רוצה לפטור עצמו, אבל אם אינו עושה כן כדי להפקיע חיוב חלה, אלא שאין לו אלא עיסה קטנה, פשוט הוא שמותר. 89) שאם הוסיף אחר כך וצירף כשיעור חלה, אינו נפטר בהפרשה ראשונה, וחייב להפריש חלה מחדש. 90) החלה שהפריש. 91) אף על פי שלא נשכו זה בזה (כלומר, לא נדבקו) בעודם בעיסה. 92) בפסחים שם, חולקים רבי אליעזר ורבי יהושע, שלדעת ר' אליעזר, הסל מצרפן, ולדעת ר' יהושע, התנור מצרפן. 93) וטעמו של דבר, שבתנור עדיין אינו קרוי "לחם", ומכלל "עריסותיכם" כבר יצא, ואינו מצרף אפילו אם נושכות זו בזו.

יז. הָיוּ הַכִּכָּרוֹת[94] נוֹשְׁכוֹת זוֹ בָזוֹ[95] וְנִתְקַבֵּץ מִן הַכֹּל שִׁעוּר חַלָּה - חַיָּבִין בְּחַלָּה[96] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן בְּסַל. אָפָה מְעַט מְעַט[97] וְקִבֵּץ הַכֹּל עַל לוּחַ שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ - הֲרֵי זֶה סָפֵק[98]. וְאִם חַלָּה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[99] הִיא - אֵינוֹ חַיָּב לְהַפְרִישׁ עַד שֶׁיְּצָרֵף אוֹתוֹ כְּלִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תּוֹךְ[100].

94) שאין בכל אחד מהם לבד, שיעור חלה. 95) בעודן עיסה. והנה בתוספתא טהרות פרק א הלכה ב אמרו: "ואיזהו הנשוך, התולש ממנו כל שהוא". כלומר, אי אפשר שיפרידם מבלי שיתלוש קצת מן השני. 96) ואף על פי שבשעת גלגול העיסה, שהיא שעת חיוב חלה, הייתה העיסה פטורה, חייבת בחלה, שאין הולכים אחר שעת הגלגול אלא כשיש בעיסה שיעור חלה. ואף על פי כן היא פטורה, מסיבה צדדית, כגון שעשאה לייבשה בחמה וכיוצא בזה. אבל כשאין בעיסה שיעור חלה, הרי לא באה לכלל חיוב כלל, ולא שייך לומר שנפטרה, ולכן כשנשכה בעיסה אחרת אפילו לאחר גלגול, נתחייבה עכשיו בחלה. 97) פחות מכשיעור חלה. 98) שם: תוך כלי בעינן והא ליכא, או דילמא אוויר כלי בעינן והא איכא. 99) כמו בזמן הזה. 100) שספק דרבנן - לקולא.

יח. קֶמַח שֶׁלֹּא רִקְּדוּ אֶלָּא לָשׁוּ בַּסְּבִין שֶׁלּוֹ, הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכָל הַקֶּמַח עֹמֶר[101] - חַיָּב בְּחַלָּה. אֲבָל אִם נָטַל הַמַּרְסָן[102] מִן הַקֶּמַח וְחָזַר וְהִשְׁלִים שִׁעוּר הָעִסָּה בַּמַּרְסָן שֶׁהֶחֱזִירוּ לַקֶּמַח - אֵינוֹ חַיָּב בְּחַלָּה[103].

101) שהוא שיעור חלה. 102) צריך עיון, אם דווקא במורסן שהחזירו פטור מחלה אבל בסובין שהם דקים - חייב, או לאו דווקא. 103) "לפי שהמורסן אינו חייב בחלה". ובירושלמי שם הלכה ג "אמר רבי יוחנן, דרך עיסה שנו (בתורה) כאן, וכאן מכיוון שניטל מורסן וחזר לתוכן אין זה דרך עיסה".

יט. נַחְתּוּם שֶׁעָשָׂה עִסָּה[104] לַעֲשׂוֹתָהּ שְׁאוֹר[105] לְחַלְּקָהּ[106] - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה; שֶׁאִם לֹא תִּמָּכֵר, יַעֲשֶׂנָּה פַּת[107]. אֲבָל הָעוֹשֶׂה[108] עִסָּה לְחַלְּקָהּ בָּצֵק[109] - פְּטוּרָה[110].

104) שיש בה שיעור חלה. 105) כלומר, אפילו דעתו לשאור ולא לבצק, שאינו חפץ לאפותה. 106) ואפילו אם לא יהא בכל אחד מחלקי השאור כשיעור חלה. 107) והרי זה כאילו גלגלה לשם כך. 108) כלומר, מי שאינו נחתום. 109) לכמה אנשים, באופן שבכל חלק וחלק לא יהיה שיעור חלה. 110) ואין חוששין שמא יימלך לעשות אותה עיסה אחת.

כ. נָשִׁים שֶׁנָּתְנוּ קֶמַח לְנַחְתּוּם לַעֲשׂוֹת לָהֶם שְׁאוֹר, אִם אֵין בְּשֶׁל אַחַת מֵהֶן[111] כַּשִּׁעוּר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בִּכְלָלָן כַּשִּׁעוּר - פְּטוּרָה[112].

111) כלומר, אף באחת מהן. 112) שהרי הוא כעושה עיסה על מנת לחלקה. ולולא זאת הייתה הלישה מחייבת בחלה, אף על פי שערבה שלא מדעת הבעלים, שהרי "הגומר פירותיו של חבירו שלא מדעתו וכו' הרי אלו טבלו למעשר".

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שתי עיסות שיש בשתיהן חיוב חלה ולא באחת מהן, אם מצטרפות. עיסת מין אחד אם מצטרפת עם מין אחר, או חדש עם ישן. עיסה פחותה מכשיעור מכאן ועיסה פחותה מכשיעור מכאן ואחרת באמצע. שני גויים שעשו עיסה כשיעור וחלקוה ואח"כ נתגיירו. הנוטל שאור מעיסה שלא הורמה חלתה. עיסה הטבולה לחלה. ואם היא כחולין לעניין טומאה.

א. שְׁתֵּי עִסּוֹת[2] שֶׁיֵּשׁ בִּשְׁתֵּיהֶן[3] שִׁעוּר הַחַיָּב בְּחַלָּה[4], וְאֵין בְּאַחַת מֵהֶן כַּשִּׁעוּר, וְנָגְעוּ זוֹ בְזוֹ וְנָשְׁכוּ[5] זוֹ אֶת זוֹ: אִם הָיוּ שֶׁל שְׁנַיִם, אֲפִלּוּ הֵן מִמִּין אֶחָד[6] - פְּטוּרִין מִן הַחַלָּה; שֶׁסְּתָם[7] שְׁנַיִם מַקְפִּידִין. וְאִם יָדוּעַ שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל עֵרוּב הָעִסּוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[8].

2) חלה פ"ד משנה א. 3) ביחד. 4) ראה למעלה בפ"ו הלכה טו. 5) שבאופן זה אם היו של אדם אחד, מצטרפות (שם הלכה יז). 6) ראה להלן הלכה ג. 7) ירושלמי שם. 8) שם: שתי נשים שאינן מקפידות, עשו אותן כאשה אחת. וראה להלן.

ב. הָיוּ שְׁתֵּיהֶן[9] שֶׁל אִישׁ אֶחָד: אִם הָיוּ מִמִּין אֶחָד[10] - מִצְטָרְפִין[11] וְחַיָּבוֹת בְּחַלָּה, וְאִם מִשְּׁנֵי מִינִין הָיוּ - אֵין מִצְטָרְפִין; שֶׁסְּתָם[12] אֶחָד אֵינוֹ מַקְפִּיד[13]. וְאִם

הָיָה מַקְפִּיד[14] שֶׁלֹּא תִּגַּע עִסָּה זוֹ בְּזוֹ וְלֹא תִּתְעָרֵב עִמָּהּ, אֲפִלּוּ הָיוּ מִמִּין אֶחָד - אֵין מִצְטָרְפוֹת[15].

9) משנה שם. 10) ראה בהלכה הסמוכה. 11) והמדובר כשאין בדעתו לחלק העיסה לכמה בני אדם, ראה למעלה שם הלכה יט. 12) ירושלמי שם. 13) כלומר, ולכן מצטרפות העיסות אם היו ממין אחד. 14) כלומר, ידוע שהוא מקפיד. 15) שם: אשה אחת שהיא מקפדת, עשו אותה כשתי נשים.

ג. וְכֵיצַד מִצְטָרְפוֹת[16] אִם הָיוּ שֶׁל אֶחָד[17] מִמִּין אֶחָד? עִסַּת הַחִטִּים שֶׁנָּגְעָה[18] בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין - מִצְטָרְפוֹת[19]; נָגְעָה בִּשְׁאָר הַמִּינִין - אֵין מִצְטָרְפוֹת[20]. וְכֵן עִסַּת שְׂעוֹרִין שֶׁנָּגְעָה בְּעִסַּת הַכֻּסְּמִין[21] אוֹ שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל אוֹ שִׁיפּוֹן, וְכֵן עִסַּת כֻּסְּמִין[22] וְשֶׁל שִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְשֶׁל שִׁיפּוֹן שֶׁנָּגְעָה כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן בַּחֲבֶרְתָּהּ - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[23].

16) שם, משנה ב. 17) ראה למעלה בהלכה א. 18) כלומר, נגעה ונשכה, כנ"ל שם. 19) אף־על־פי שלענין כלאים אינם מין אחד (ראה בפ"ג מהלכות כלאים הלכה ג) - כאן לענין חלה, הם מין אחד, לפי שהעיסות שלהם דומות (עיין ר"ש ורע"ב בכלאים פ"א משנה א). ולא גזרו חכמים שמא יבואו לתרום מזה על זה, ובאמת אין תורמין מזה על זה, כיון שהם כלאים זה בזה, ראה בהלכות כלאים שם, ובפ"ה מהלכות תרומות הלכה ג - שהכל יודעים שאין תורמין ממין על שאינו מינו (ירושלמי חלה פ"ד הלכה ב). וראה בהלכה הסמוכה, לענין ישן וחדש. 20) וכל זה אינו אלא בנושכות זו את זו, אבל הבולל קמח ועושה עיסה - כל חמשת המינין מצטרפים, כבסוף ההלכה הסמוכה. 21) וממה שאמרו (מנחות ע.) "כוסמין מין חיטין", ראה להלן פ"ח הלכה ד. 22) משנה שם, כרבי יוחנן בן נורי. ויתכן שלא נחלק תנא־קמא על רבי יוחנן בן נורי בענין זה (כסף־משנה, וביאור הגר"א ליו"ד סימן שכד אות י). 23) שהכוסמין הם גם מין חיטים וגם מין שעורים.

ד. עִסַּת חָדָשׁ[24] - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת[25] לְשֶׁל יָשָׁן[26], אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מִמִּין אֶחָד; כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[27]: תּוֹרְמִין[28] מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[29]. וְלֹא יִתְרֹם[30] מֵאֶמְצַע שְׁתֵּיהֶן[31], אֶלָּא יָבִיא[32] עִסָּה אַחֶרֶת חָדָשׁ אוֹ יָשָׁן וְיִצְטָרֵף לָהֶם לְהַשְׁלִים הַשִּׁעוּר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[34] בְּעִסָּה שֶׁנָּגְעָה[35] בְּעִסָּה אַחֶרֶת; אֲבָל הַבּוֹלֵל קֶמַח חֲמִשֶּׁת הַמִּינִין וְעוֹשֶׂה מֵהֶם עִסָּה אַחַת - הֲרֵי חֲמִשְּׁתָּן מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר עִסַּת חַלָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[36].

24) מתבואה של שנה זו. 25) שם משנה ד: "קב חדש וקב ישן שנשכו זה בזה, רבי ישמעאל אומר יטול מן האמצע (ממקום שנושכים זה את זה, ונמצא מפריש משתיהן - רע"ב), וחכמים אוסרים". אבל להפריש מזה על זה, לדברי שניהם, אי אפשר. 26) מתבואה של השנה הקודמת. 27) ירושלמי שם. 28) תרומה גדולה. 29) והלא דין הוא שאין תורמין מזה על זה, ראה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה יא. 30) כחכמים הנ"ל, ולא כרבי ישמעאל. 31) שגם באופן זה יש חשש, שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן. 32) כלומר, כיון שמן התורה נתחייבה עיסה זו (של חדש וישן) בחלה, אין להפרידה ולעשותה שתי עיסות. 33) כלומר, אם יביא עיסת חדש, נצא שחדש וחדש מכאן, וישן באמצע, והוא מצרפם, וכן להיפך, כדלהלן בסוף ה"ו. וכשהוא מפריש, מפריש על כל העיסה, כיון שבאופן כזה, אין חשש שמא יאמרו: תורמין מן החדש על הישן, שבני אדם רואים שצירף עיסה נוספת, וחושבים שאינו מתקן אלא מחדש על חדש ומישן על ישן. ועיין ברדב"ז. 34) שאין חיטים מצטרפים אלא עם הכוסמין בלבד (הלכה הקודמת). 35) ונשכה, כנ"ל. ירושלמי חלה פ"א הלכה א. 36) למעלה בפ"ו ראש הלכה טו. ומזה שכתבו רבינו כאן, ולא בסוף הלכה הקודמת, נראה שאפילו עיסת חדש ועיסת ישן, מצטרפות, אם נילושו יחד. ועיין ר"י קורקוס ו"משנה ראשונה" שם.

ה. עִסָּה[37] שֶׁהִיא פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן[38], וְעִסָּה פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר מִכָּאן, וְעִסָּה שֶׁאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה בָּאֶמְצַע, כְּגוֹן עִסַּת אֹרֶז[39] אוֹ עִסַּת תְּרוּמָה[40] אוֹ מְדֻמָּע[41] אוֹ עִסַּת עוֹבֵד כּוֹכָבִים[42], אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹגְעוֹת[43] זוֹ בָּזוֹ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהֲרֵי דָּבָר הַפָּטוּר מִן הַחַלָּה מַבְדִּיל בָּאֶמְצַע[44].

37) חלה פ"ד משנה ג. 38) ושתיהן ממין אחד. 39) שאינה חייבת בחלה, ראה למעלה בפ"ו הלכה ב. 40) כלומר, עיסה העשויה מקמח של תרומה. והתרומה פטורה מן החלה משום שנאמר: תרימו תרומה, ולא שכבר נתרמה. וראה למעלה שם סוף הלכה ד. 41) ירושלמי שם הלכה ג, ותוספתא שם פ"ב הלכה ד. שהרי הוא פטור מחלה, ראה למעלה שם. 42) ירושלמי שם. שפטורה מחלה, ראה למעלה שם סוף הלכה ח. 43) ונושכות. וראה שם הלכה יז, ובהערות, וברדב"ז להלן סוף הלכה ז, ולמעלה הלכה א והלכה ג. 44) וכל זה כשהעיסות נושכות זו את זו, אבל אם הן בלולות, ויש בעיסות החייבות בחלה כשיעור החייב בחלה, אין העיסות שאינן חייבות בחלה מעכבות את חיוב החלה. וראה למעלה שם הלכה ט, וביו"ד שם סעיף ו ואילך, ובביאור הגר"א שם ס"ק יג.

ו. הָיָה[45] בָּאֶמְצַע עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ - מִצְטָרְפוֹת; שֶׁהָעִסָּה שֶׁבֵּינֵיהֶן כְּבָר הָיְתָה מְחֻיֶּבֶת בְּחַלָּה[46]. וְכֵן[47] אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת הֶקְדֵּשׁ - מִצְטָרְפוֹת; מִפְּנֵי שֶׁרָאוּי לִפְדּוֹתָהּ וְתִתְחַיֵּב בְּחַלָּה[48]. וְכֵן[49] אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן עִסַּת מִין אַחֵר[50] אוֹ עִסַּת אִישׁ אַחֵר אוֹ עִסַּת חָדָשׁ - הֲרֵי שְׁתֵּי הָעִסּוֹת שֶׁבַּצְּדָדִין מִצְטָרְפוֹת לְחַלָּה[51].

45) משנה שם. 46) ולא מיעטו מהכתוב: "תרימו תרומה", ולא שכבר נתרמה, אלא עיסה שאינה שייכת עתה בחיוב חלה, כמו עיסת תרומה. אבל עיסה שהורמה חלתה,

שייכת גם עכשיו לחיוב חלה, אלא שנפטרה לאחר שהפרישו ממנה. 47) ירושלמי שם. 48) שם: "קב הקדש מצרף, קב חלה אינו מצרף וכו' הקדש ראוי לפדותו ולחייבו, חלה אינה ראויה לפדותה ולחייבה". [והוצרכו לסברא זו בהקדש, אף־על־פי שוודאי הקדישוה לאחר הגלגול, שאם לא כן, לא מועיל הפדיון והיא פטורה מן החלה (להלן פ"ח הלכה ז), ואם־כן הרי "כבר היתה מחוייבת בחלה" (כמפורש בסמוך, בעיסה שהורמה חלתה - שאין לדמות עיסת הקדש שנפטרה מן החלה ואין לה זיקה לחלה כלל, לעיסה שהורמה חלתה, שיש לה זיקה לחלה, וראה להלן. ואף־על־פי שיכול להשאל על החלה, כדרך שיכול להשאל על התרומה - אין לדמות שאלה בחלה שאינו חייב להשאל, לפדיון הקדש, שחייב הוא לפדותו לטובת בדק הבית, ראה בנדרים נט. ובר"ן שם ד"ה תרומה, וברדב"ז כאן. ובחלה אין הסברא ש"כבר היתה מחוייבת בחלה", שרק בעיסה שהורמה חלתה אמרו כן (ראה למעלה), אבל חלה עצמה ההפרשה אינה פוטרת אותה, אלא את העיסה, ולגבי עצמה שם חלה פוטר אותה, שכשם שתרומה אינה חייבת בחלה, כמו כן חלה אינה חייבת עוד בחלה, ואין לה זיקה להפרשת חלה]. 49) ירושלמי ותוספתא שם. 50) מחמשת המינים. ואף־על־פי שאין עיסת חיטין מצטרפת עם עיסת שעורים לשיעור חלה (אם לא בללן יחד, כנ"ל בהלכה ד), בכל זאת אין עיסת השעורים מפסיקה בין שתי עיסות חיטים שאין בכל אחת מהן כשיעור. וטעמו של דבר, שכדי שיצטרפו שתי עיסות ושהשלישית שביניהן לא תפסיק, די שתהא האמצעית בת חיוב חלה, אף־על־פי שאינה יכולה להצטרף בעצמה, כנ"ל, וראה בתוספתא כפשוטה. 51) אף־על־פי שאין עיסת איש אחד ועיסת חדש מצטרפות בעצמן, כנ"ל בהלכות א־ד - אינן מפסיקות, כנ"ל.

1 **ז. שְׁתֵּי עִסּוֹת[52], שֶׁכָּל אַחַת מֵהֶן פְּחוּתָה מִכַּשִּׁעוּר,**
2 **שֶׁהִפְרִישׁ חַלָּה מִזּוֹ וְחַלָּה מִזּוֹ, וְחָזְרוּ וְנָגְעוּ[53] זוֹ בָּזוֹ**
3 **וַהֲרֵי בִּשְׁתֵּיהֶם כַּשִּׁעוּר - חַיָּבִין לְהַפְרִישׁ מֵהֶן חַלָּה;**
4 **שֶׁהַחַלּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת אֵינָן כְּלוּם[54].**

52) שם משנה ה, כחכמים ולא כרבי עקיבא. 53) וגם נשכו, כנ"ל. 54) שהרי הופרשו בשעת פטור.

5 **ח. שְׁנֵי[55] עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים שֶׁעָשׂוּ עִסָּה כַּשִּׁעוּר[56]**
6 **וְחִלְּקוּהָ[57], וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ[58], וְהוֹסִיף כָּל אֶחָד עַל**
7 **חֶלְקוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ לַשִּׁעוּר[59] - הֲרֵי זוֹ**
8 **חַיֶּבֶת; שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ[60] שְׁעַת חוֹבָה כְּשֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי**
9 **כּוֹכָבִים, שֶׁהֲרֵי פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר הָיָה בְּיַד כָּל אֶחָד**
10 **מֵהֶן[61].**

55) ירושלמי חלה פ"ג הלכה ד. 56) [שעיסת שותפין ישראלים שאין בה אלא שיעור אחד - חייבת (למעלה פ"ו הלכה ו), לפי שיש כאן צירוף לחובה. אבל שותפים גויים, שאין עיסתם מצטרפת לכשיעור לחייבה בחלה, אינה מצטרפת גם להקל ולפוטרה כעיסת שני ישראלים שגלגלו על דעת לחלקה, בהלכה הסמוכה]. 57) כנראה שהמדובר כשעשו עיסה זו על דעת לחלקה, ראה בהלכה הסמוכה. וישנם כאן שני פטורים: א. גלגול על־מנת לחלק שפטור (למעלה שם הלכה יט); ב. גלגול גוי הפוטר מן החלה (שם הלכה ח). 58) [שכשנתגיירו כבר לא היה שיעור בעיסה. אבל אם נתגיירו ואחר־כך חלקו, אף־על־פי שהוסיפו אחר כך, פטורים מחלה, שהרי היתה העיסה כשיעור כשנתגיירו, והיה בדין לצרפה לחיוב ובכל זאת פטורים הם אז, לפי שהגלגול היה בגיותם - דינה כעיסה של שני ישראלים (בהלכה הסמוכה) שגלגול של פטור פוטרה לעולם]. 59) כלומר, ואין בעיסה השנייה לבדה כשיעור, שאם לא כן, בוודאי חייבת, כנ"ל שם הלכה ט. 60) לעיסה. 61) (ואין גלגול הגוי פוטר, אלא באופן שהיה כשיעור, ונפקע על ידי הגלגול. וכמו כן אין הגלגול על־מנת לחלק פוטר, אלא כשיש שיעור המחייב, אבל כאן בגוי שאין עיסתם מצטרפת לחיוב, אינה מצטרפת גם לגרום קולא, כנ"ל).

11 **ט. אֲבָל שְׁנֵי יִשְׂרְאֵלִים[62] שֶׁעָשׂוּ כָּךְ[63], וְחָזַר כָּל אֶחָד**
12 **אַחַר שֶׁחָלְקוּ וְהוֹסִיף עַל חֶלְקוֹ עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ לַשִּׁעוּר**
13 **- הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁכְּבָר הָיְתָה לָהּ שְׁעַת חוֹבָה[64], וְהֵן**
14 **הָיוּ פְּטוּרִין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהָ לְחַלֵּק[65].**

62) ירושלמי שם. 63) על־מנת לחלקה בצק. 64) בשעת לישה, שהרי היה בה שיעור, והיא עיסת ישראל. 65) ראה למעלה בפ"ו הלכה יט.

15 **י. הָיְתָה[66] הָעִסָּה בְּיַד הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהַיִּשְׂרָאֵל**
16 **בְּשֻׁתָּפוּת[67] וְחִלְּקוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים,**
17 **וְהוֹסִיף הַגֵּר עַל שֶׁלּוֹ [וְיִשְׂרָאֵל עַל שֶׁלּוֹ] עַד**
18 **שֶׁהִשְׁלִים כָּל אֶחָד עִסָּתוֹ לַשִּׁעוּר - שֶׁל יִשְׂרָאֵל**
19 **חַיֶּבֶת[68], וְשֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים פְּטוּרָה[69].**

66) ירושלמי שם. 67) מלשון זה משמע, שלשוה שלא על דעת לחלקה, ראה בכסף־משנה וביו"ד סימן של סעיף ו, ובביאור הגר"א שם אות ז. 68) שהרי בחלקו של הישראל אין גלגול הגוי פוטר (יו"ד שם סעיף א). 69) צריך עיון, הרי לא היתה לה שעת חובה, שהרי פחות מכשיעור היתה בידו, ראה למעלה הלכה ח. וראה בראב"ד. [ויתכן כי רק למעלה שם, שישנם שני פטורים: גלגול על־מנת לחלק, וגלגול של גוי, וכל אחד מהם סותר לשני, כלומר: גלגול על־מנת לחלק אינו מפקיע החיוב, שלא היתה לה שעת חובה כיון שיש כאן גלגול של גוי, וגלגול של גוי אינו מפקיע, שלא היתה לה שעת חובה מצד הגלגול על־מנת לחלק. וכאן שלא גלגלו על־מנת לחלק (ראה למעלה), גלגול הגוי מפקיע, אף־על־פי שבחלקו של הגוי בלבד לא היה כשיעור. אבל מלשון רבינו למעלה שם, נראה שהעיכוב הוא מצד פחות מכשיעור, ולא מצד שגלגל על־מנת לחלק].

20 **יא. הַנּוֹטֵל[70] שְׂאוֹר מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[71]**
21 **וּנְתָנוֹ לְתוֹךְ עִסָּה שֶׁהוּרְמָה חַלָּתָהּ[72] - הֲרֵי זֶה מֵבִיא**
22 **עִסָּה שְׁנִיָּה[73], שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ עִם שְׂאוֹר זֶה שִׁעוּר עִסָּה**
23 **שֶׁחַיֶּבֶת בְּחַלָּה, וְנוֹתְנָהּ בְּתוֹךְ הָעִסָּה[74] שֶׁהוּרְמָה**
24 **חַלָּתָהּ, וּמַפְרִישׁ מִן הָעִסָּה הַשְּׁנִיָּה שִׁעוּר חַלָּה עָלֶיהָ**
25 **וְעַל הַשְּׂאוֹר, כְּדֵי שֶׁיִּטֹּל[75] מִן הַמֶּקֶף. וְאִם אֵין לוֹ**

עִסָּה שְׁנִיָּה - נַעֲשֵׂית זוֹ כֻּלָּהּ טֶבֶל וּמַפְרִישׁ חַלָּה עַל הַכֹּל; שֶׁהַטֶּבֶל בְּמִינוֹ אוֹסֵר בְּכָל שֶׁהוּא[76].

70) חלה פ"ג משנה ח, ותוספתא שם, פ"ב הלכה ב. 71) ואם כן, השאור טבל לחלה. 72) ודין תורה הוא שתיבטל ברוב, אבל חכמים אמרו שהטבל אינו בטל, ראה להלן. 73) מהעיסה הנ"ל שלא הורמה חלתה, אי אפשר להפריש על זה שנתערב, שהרי העיסה הנ"ל מחוייבת בחלה מן התורה. ואילו השאור הנ"ל, אינו חייב אלא מדרבנן. אבל מהעיסה השנייה, שאין בה כשיעור בלי השאור הנ"ל, יכול להפריש (משנה ראשונה). 74) כלומר, מערבבה בעיסה, באופן כזה שיוכל להפריש מן העיסה החדשה, שאף־על־פי שעיסה שהורמה חלתה הנמצאת בין שתי עיסות שאין בכל אחת כשיעור, הרי היא מצרפתן (למעלה הלכה ו), כל זה לענין שתהיינה העיסות כעיסה אחת שיש בה שיעור, אבל לענין שיהא זה מן המוקף, העיסה מפסקת. ובספר מוגה: "סמוך לעיסה" (ר"י קורקוס, וכעין זה העתיק הסמ"ג עשין קמא). ולפי זה, העיסה שהורמה חלתה מצרפת אף לענין שיחשב מן המוקף, וכן הוא בשו"ת הרא"ש כלל ב סימן ב. אלא שלפי זה, לא מובן מה שסיים רבינו "כדי שיטול מן המוקף", הרי חוץ מדין מוקף, צריך להסמיך את העיסה השניה כדי שתצטרף לשאור ויהיו יחד כשיעור (תוספתא כפשוטה, וראה בהערה 21 שם). 75) כלומר, זהו הטעם למה שכתב: "ונותנה בתוך העיסה", ולא די בנתינת העיסה השנייה סמוך לה, כנ"ל. 76) שכיון שאפשר לתקנו, הרי הוא דבר שיש לו מתירין, ואפילו באלף אינו בטל. וראה בפט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה ו.

יב. עִסָּה הַטְּבוּלָה לְחַלָּה - אֵינָהּ כְּחַלָּה[77], וַהֲרֵי הִיא כְּחֻלִּין לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה, שֶׁאֵין הַשֵּׁנִי עוֹשֶׂה שְׁלִישִׁי בְּחֻלִּין, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[78]. וּמֻתָּר[79] לִגְרֹם טֻמְאָה לְחֻלִּין[80] שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, שְׁתֵּי עִסּוֹת[81], אַחַת טְמֵאָה[82] וְאַחַת טְהוֹרָה[83] - נוֹטֵל כְּדֵי חַלַּת שְׁתֵּיהֶם מֵעִסָּה שֶׁלֹּא הוּרְמָה חַלָּתָהּ[84] וְנוֹתְנוֹ בָּאֶמְצַע סָמוּךְ לָעִסָּה הַטְּהוֹרָה[85], וּמוֹשֵׁךְ[86] מִן הַטְּמֵאָה לַטְּהוֹרָה כְּדֵי בֵּיצָה[87], כְּדֵי לִתְרֹם מִן הַמֻּקָּף[88].

77) כן היא מסקנת הגמרא בסוטה ל: 78) בפי"א מהלכות אבות הטומאות הלכות ב, טו. 79) סוטה שם, ועבודה זרה נו. וראה בהלכות טומאת אוכלין פט"ז הלכה ט. 80) כלומר, חולין שאינם מתוקנים, אבל חולין מתוקנים, מותר לטמא גם בידים, כנ"ל שם. 81) חלה פ"ב משנה ח, כרבי אליעזר שפסקו בירושלמי כמותו, ולא כחכמים. 82) כלומר, ראשונה לטומאה (סוטה שם). 83) ועדיין לא הורמה חלה מהן. 84) כן הוא במשנה שם. ופירש שם בספר בית דוד, שאינו מפריש מן העיסה הטהורה שלפניו, אלא מעיסה אחרת (תוספות אנשי־שם). וצ"ע למה לא יפריש מאותה עיסה הטהורה, ועיין רע"ב שם. 85) ונוגע בה כדי שיתרום מן המוקף. ואף־על־פי שאין צריך נגיעה במוקף - טמא וטהור דינם כדבר שהוא מקפיד על תערובתו, וצריך נגיעה (ר"י קורקוס). וכאן אין צריך נשיכה, ראה להלן. 86) [צ"ל "ומנשך", וראה להלן. ועיין במשנה ראשונה שם. ואף־על־פי שעל־ידי נשיכה נעשה הכל כגוף אחד וכולם טמאים בעת מעשה כראשון לטומאה (פ"ו מהלכות טומאת אוכלין הלכה יח) - לאחר שפירשו לא נשאר בהם אלא טומאת מגע בלבד, כמפורש שם]. 87) ["כדי־ביצה" זה הוא מן הטהורה, ועושה כן כדי שהעיסה הטמאה תהא נושכת עם ה"כדי־ביצה", ועם ה"כדי־חלה", ועל־ידי־זה הן נעשות כעיסה אחת, ורק באופן זה, כשהכל גוף אחד, מותר לתרום מן הטהור על הטמא, כמפורש למעלה בפ"ה מהלכות תרומות הלכה ז, אבל באופן אחר אסור, ראה למעלה פ"ה הלכה יג. וראה במשנה ראשונה. ואף־על־פי שבמשנה שם אמרו, ונותן פחות מכביצה באמצע" - פסק רבינו כברייתא בסוטה שם, שנותן כביצה באמצע, מפני: שאין שני עושה שלישי בחולין, וחולין הטבולין לחלה אינה כחלה אלא כחולין, ולפיכך אין שלישי בהם כנ"ל, וגם מותר לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל (אלא שצ"ע שאין זה "גורם", אלא מטמא בידים), ולפיכך מותר לתת כדי ביצה, שאף־על־פי ש"כדי־ביצה" זה נוגע בראשון, ומיטמא ונעשה שני, אף לאחר שפירש (ראה למעלה), אין הוא מטמא את ה"כדי־חלה", שמפרישה ואחר־כך קורא עליה שם חלה]. 88) [זהו טעם למה שכתב "ונותנו באמצע סמוך לעיסה הטהורה", כנ"ל. וכאן אין צריך נשיכה, שכיון שהכביצה וה"כדי־חלה" נשוכים כולם לעיסה הטמאה, די בכך להתיר לתרום מן הטהור על הטמא].

יג. עוֹשֶׂה אָדָם[89] עִסָּה טְהוֹרָה[90] וְאֵינוֹ מַפְרִישׁ חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ אוֹ מַנִּיחַ מִקְצָתָהּ לִהְיוֹת מַפְרִישׁ עָלֶיהָ וְהוֹלֵךְ חַלּוֹת שֶׁל עִסּוֹת אֲחֵרוֹת וַאֲפִלּוּ נִטְמְאוּ הָעִסּוֹת[91], עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה הָעִסָּה שֶׁהִנִּיחַ כֻּלָּהּ חַלָּה וְיִתְּנֶנָּה לַכֹּהֵן. וְהוּא שֶׁלֹּא תִּפָּסֵל מֵאֹכֶל אָדָם[92]; אֲבָל מִשֶּׁתִּסְרַח[93] אֵינוֹ מַפְרִישׁ עָלֶיהָ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ אוֹתָם הָעִסּוֹת שֶׁמַּפְרִישׁ עֲלֵיהֶן סָפֵק אִם הוּרְמָה חַלָּה מֵהֶן אוֹ לֹא הוּרְמָה[94]; שֶׁחַלַּת דְּמַאי[95] נִטֶּלֶת מִן הַטָּהוֹר עַל הַטָּמֵא לְכַתְּחִלָּה וְשֶׁלֹּא מִן הַמֻּקָּף.

89) חלה פ"ד משנה ו. 90) כדי שתהא החלה שיפריש, טהורה. 91) כלומר, שיש כאן שתי ריעותות: שמפריש מן הטהור על הטמא, ושלא מן המוקף (רדב"ז). 92) ירושלמי שם. 93) משנה שם. 94) כגון ששני עדים אומרים שהורמה, ושנים אומרים לא הורמה. אבל אין הכוונה שלקחה מעם הארץ, שהרי עמי הארץ מפרישין חלה, כשם שמפרישין תרומה גדולה (משנה ראשונה). וראה באור־שמח. 95) כאן "דמאי" פירושו, ספק, ולא שלקחו מעם הארץ, כנ"ל. וראה בפ"ט מהלכות מעשר הלכה א, ובמשנה־למלך שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר המפריש חלתו קמח אם היא חלה. ואימתי מפרישין חלה. מאימתי תתחייב העיסה בחלה. ואם נתגלגלה בחטים ונטמטמה בשעורים. עיסה שנדמעה בטומאה, אם לשין

ועורכין עמה. הלוקח מנחתום עם־הארץ בסוריא ואמר לו הפרשתי חלה. והלוקח בחוצה לארץ מנחתום או מבעל הבית.

א. הַמַּפְרִישׁ[2] חַלָּתוֹ קֶמַח - אֵינָהּ חַלָּה[3], וְגָזֵל בְּיַד כֹּהֵן[4], וּשְׁאָר הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[5]. וְאוֹתוֹ הַקֶּמַח שֶׁהִפְרִישׁ לְשֵׁם חַלָּה, אִם יֵשׁ בּוֹ עֹמֶר[6] וְעוֹשֶׂהוּ עִסָּה[7] - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ חַלָּה, כְּשְׁאָר כָּל קֶמַח חֵלִין[8].

2) חלה פ"ב מ"ה. 3) שהרי "עריסותיכם" אמר רחמנא ('מאירי' קידושין, עמ' 231). 4) וחייב להחזיר לבעל הקמח. ואף־על־פי שהוא תלמיד חכם, ויודע שאין מפרישים חלה קמח, ובוודאי נתן לו בתורת מתנה - גזרו חכמים שתהא גזל בידו, מחמת אלה שאינם יודעים שאין מפרישים חלה קמח, ואם תשאר ביד כהן יחשבו שנתקנה עיסתם (ט"ז ליו"ד סי' שכז ס"ק א, ע"פ הגמרא בקידושין מו:). 5) "ולא נאמר: זו העיסה אינה חייבת בחלה, כיון שהקמח שלה היתה בו הכוונה" (פירוש המשנה). 6) שהוא שיעור חלה (למעלה פ"ו הט"ו). 7) אבל בעודו קמח אין חלתו חלה, כנ"ל. 8) כלומר, וחלה זו אסורה לזרים מן התורה, כיון שהפרשתו הראשונה מן הקמח לא היתה כלום (רדב"ז).

ב. אֵימָתַי מַפְרִישִׁין חַלָּה?[9] כְּשֶׁיִּתֵּן אֶת הַמַּיִם[10] וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם, מַפְרִישׁ הַחַלָּה מִתְּחִלַּת דָּבָר שֶׁנִּלּוֹשׁ[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם[12]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר שָׁם בָּעֲרֵבָה קֶמַח שֶׁלֹּא נִתְעָרֵב בַּמַּיִם שִׁעוּר עֹמֶר[13]. וְאִם אָמַר[14]: הֲרֵי זוֹ חַלָּה[15] עַל הָעִסָּה[16] וְעַל הַשְּׂאוֹר וְעַל הַקֶּמַח שֶׁנִּשְׁתַּיֵּר, וְלִכְשֶׁתֵּעָשֶׂה כֻּלָּהּ עִסָּה אַחַת[17] תִּתְקַדֵּשׁ זוֹ שֶׁבְּיָדוֹ[18] לְשֵׁם חַלָּה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[19].

9) ב'ירושלמי' פסחים פ"ג ה"ג: "אמר רבי יוסי בי רבי בון, בדין היה בעיסה טהורה שלא יפריש חלתה אלא בסוף (כלומר, כשתעשה העיסה גוף אחד, כדלהלן בה"ד) - תקנה תיקנו בה שיפרישנה תחילה, שלא תטמא את העיסה". וראה להלן הי"א. ואין כוונת רבינו כאן לומר שחובת החלה באה עכשיו, שהרי כתב להלן (ה"ד) מאימתי תתחייב העיסה בחלה, משתעשה גוף אחד, אלא אם הוא חושש שמא תיטמא העיסה - מפריש בתחילת הלישה (כסף־משנה ורדב"ז). 10) חלה פ"ג סוף מ"א. 11) כלומר, מתחילת הלישה. אבל לא יפריש ממעט הקמח שעדיין לא נתערב במים. וראה להלן. 12) 'ירושלמי' שם ה"א. 13) שכיון שאין במשוייר שיעור חלה, אין הוא נחשב בפני עצמו, ומצטרף לקמח שכבר נתערב במים, והכל בכלל "עריסותיכם". ובספרים אחרים, במשנה שם: "ובלבד שיהא שם חמשה רבעי קמח", כלומר, במעורב. ולפי נוסחת רבינו "ובלבד שלא יהא וכו'", יתכן שאף אם אין במעורב שיעור חלה "הואיל ומכל־מקום התחילה ללוש, ואין בקמח הנשאר כדי חלה - נידון כנילוש" ('מאירי' חלה שם, עמ' 27). 14) 'ירושלמי' שם. ומדובר אפילו כשנשאר בעריבה קמח, שיעור עומר שלא נתערב במים. 15) ומדובר שהפריש מן הקמח שנתערב במים, ולא ממה שנשתייר, כנ"ל. 16) כלומר, על הקמח המעורב במים. 17) כלומר, לכשיתערב כל הקמח במים, כנ"ל. 18) כלומר, כל החלה בבת אחת. וצ"ע, מדוע אינו יכול לומר, שעל החלק שכבר נתערב במים, יחול מיד, ועל היתר יחול לכשתעשה כולה עיסה. 19) ואין זה כמפריש על דבר שלא בא לעולם, שכיון שבידו הדבר לערב הקמח במים ולחייבו בחלה, הרי זה כבא לעולם, כנ"ל בפ"ה מהל' תרומות ה"ט. וראה בר"ן לקידושין סב, ב. וב'תוספות רי"ד' על ה'ירושלמי' שם, וב'תוספות רבי עקיבא איגר' על המשנה שם. ואף־על־פי שבהל' תרומות שם, כתב רבינו: "והוא שיביאו שתיהן שליש בעת שאמר" - בערוגה שלא הביאה שליש, אין זה בידו להביאה לידי הבאת שליש. אבל עירוב הקמח במים, בידו הוא.

ג. הִנִּיחַ[20] הָעִסָּה עַד שֶׁלָּשׁ הַכֹּל וְעֵרְבָהּ וְאַחַר כָּךְ הִפְרִישׁ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[21]. וְאִם לֹא הִפְרִישׁ הַחַלָּה בָּצֵק, אֶלָּא אָפָה הַכֹּל - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ מִן הַפַּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[22].

20) 'ספרי' פרשת שלח, פיסקה קי. 21) כלומר, חלתו חלה אף־על־פי שעבר על תקנת חכמים, שתיקנו להפריש מיד עם נתינת המים לקמח, כנ"ל. 22) למעלה פ"ו, סוף הט"ז.

ד. מֵאֵימָתַי[23] תִּתְחַיֵּב הָעִסָּה[24] בְּחַלָּה? מִשֶּׁתְּגַלְגֵּל[25] בְּחִטִּים וְיִתְעָרֵב הַקֶּמַח בַּמַּיִם[26], אוֹ שֶׁתִּטַּמְטֵם[27] בִּשְׁעוֹרִים וְתֵעָשֶׂה כֻּלָּהּ גּוּף אֶחָד. וְאוֹכְלִין עֲרַאי[28] מִן הָעִסָּה עַד שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל בְּחִטִּים וְתִטַּמְטֵם בִּשְׁעוֹרִים. וְהַכֻּסְּמִין - כְּחִטִּים[29], וְשִׁבֹּלֶת שׁוּעָל וְהַשִּׁיפּוֹן - כִּשְׁעוֹרִים.

23) חלה, שם. 24) כלומר, מאימתי חל חיוב חלה מעיקר הדין, קודם שנתקנה התקנה להפריש מיד עם נתינת המים בקמח, ראה למעלה ה"ב ובהערות, והיינו לאסור אפילו אכילת עראי, כדלהלן. 25) כן הוא בדפוס רומי. וראה ב'תוספות אנשי שם'. 26) כלומר, כל הקמח, ולא יישאר קמח בלתי מעורב, ראה למעלה שם. 27) "פירוש, שידבקו חלקם קצתם בקצתם" (פירוש המשנה). "שעיסת שעורים אינה נגבלת יפה אלא נסדקת, להכי תטמטם, שמגבלה עד שיטמטמו (כלומר, יאטמו, יסתמו) סדקיה" (רבינו הלל בפירושו ל'ספרי' שם). וראה ב'ערוך' ערך טם ב, וב'תוספתא כפשוטה' חלה פ"א, עמ' 800. 28) משנה, שם. ואילו אכילת קבע אסורה משעה שהיא נותנת את המים. וכן גם לענין תרומות ומעשרות לא הותרה לפני גמר מלאכה אלא אכילת עראי בלבד, ראה למעלה פ"ג מהל' מעשר ה"א. ועי' 'משנה ראשונה' שם. 29) במנחות ע, א: "תנא, כוסמין מין חיטים, שבולת שועל ושיפון מין שעורים". ומפרשה רבינו לענין לישה, ולא לענין צירוף, בכדי שלא יקשה לנו ממה שנאמר בחלה פ"ד מ"ב, הובא למעלה פ"ז ה"ג. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שם פ"ג ה"א) אמרו: "ושאר כל דברים, את מהלך בהן אחר הטימטום", פסק רבינו כהברייתא במנחות הנ"ל ('בית יוסף' יו"ד סי' שכז).

ה. נִתְגַּלְגְּלָה[30] בְּחִטִּים וְנִטַּמְטְמָה בִּשְׁעוֹרִים, הָאוֹכֵל

מִמֶּנָּה קֹדֶם הַפְּרָשַׁת חַלָּה - חַיָּב מִיתָה[31], מִפְּנֵי שֶׁהִיא טֶבֶל[32]. לְפִיכָךְ: אִם הָיְתָה הָעִסָּה חַיֶּבֶת בְּחַלָּה מִן הַתּוֹרָה, הָאוֹכֵל מִמֶּנָּה - לוֹקֶה[33], כְּכָל אוֹכֵל טֶבֶל[34]; וְאִם הָיְתָה חַיֶּבֶת מִדִּבְרֵיהֶם - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

30) משנה בפ"ג, שם. 31) בידי שמים. ואם התרו בו - לוקה, כדלהלן. 32) שהרי חלה דינה כתרומה, כנ"ל פ"ה הי"ג. וראה בפ"א מהל' מעשר ה"ה. אולם, האוכל מן העיסה לפני גלגול וטמטום, אינו חייב מיתה, אף־על־פי שנתנו את המים ואפשר להפריש (למעלה ה"ב), שאין זה כאוכל טבל, אלא כאוכל מתבואה שלא נגמרה מלאכתה למעשר, ועי' רדב"ז ו'מלאכת שלמה'. 33) 'ירושלמי' שם פ"א ה"ב: "זאת אומרת, שלוקין על חלתן דבר תורה". 34) מכות יג, א. ופי"ט מהל' סנהדרין ה"ב אותיות ה־ו.

ו. עִסָּה[35] שֶׁנִּדְמְעָה[36] עַד שֶׁלֹּא תִתְגַּלְגֵּל - פְּטוּרָה[37]; מִשֶּׁתִּתְגַּלְגֵּל - חַיֶּבֶת[38]. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ[39] עִסָּתוֹ אוֹ הַמַּפְקִיר אוֹתָהּ[40] קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָאָהּ אוֹ זָכָה בָהּ וְאַחַר כָּךְ גִּלְגְּלָהּ[41], אוֹ הִקְדִּישָׁהּ אוֹ הִפְקִיר אוֹתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה, וּפְדָאָהּ אוֹ זָכָה בָהּ - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּחַלָּה[42].

35) שם, מ"ב. ומדובר לאחר נתינת המים בקמח, ראה ב'אור שמח'. 36) שנתערבה בה תרומה. 37) שהמדומע פטור מן החלה, ראה למעלה פ"ו סוף ה"ד. ומדובר בחלה בזמן הזה, שאינה אלא מדרבנן (שם בהערה כג, ועי' ב'תוספות רבי עקיבא איגר'). 38) שכיון שנתחייבה בשעת גלגול, שוב אינה נפטרת. 39) שם, מ"ג. 40) דין הפקר לא נזכר במשנה שם, ולמדו רבינו מדין הקדש, כיון שבפ"א שם מ"ג נזכרו שניהם כאחד לענין חיוב חלה. וראה למעלה שם ה"ג, וביו"ד סי' של ס"ז, ובביאור הגר"א שם. 41) אבל אם בשעת גלגול היתה העיסה הפקר או הקדש, הרי זו פטורה, מן הטעם הנזכר בהלכה הסמוכה. וראה ב'מנחת חינוך' מצוה שפה, ב'תוספתא כפשוטה' חלה עמ' 800, וב'תרומת חלה' להר"ש אליעזרי עמ' ז ואילך. ואף־על־פי שבפ"ב מהל' תרומה הי"ב, כתב רבינו: "אם הפקיר שבלים וזכה בהן ועבר והפריש מהן תרומה - אינה תרומה", נראה שחלוקים תרומה וחלה לענין זה, שהרי שם בפ"א הכ"ב, כתב רבינו: "וכן פירות חוצה־לארץ שנכנסו לארץ, חייבין בחלה וכו' (כלומר, מן התורה, כשגלגול העיסה היה בארץ), ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ - חייבין במעשרות מדבריהם" (לפי כסף־משנה בפירוש אחד), הרי שלפני גלגול אין לה לעיסה שייכות עם חובת חלה, פרט לזה שאם הפריש חלה - חלתו חלה (ראה ב'אור שמח'). 42) ואין ההקדש וההפקר מפקיעים את חובת החלה, שחלה בשעת הגלגול שקדם להם, כנ"ל.

ז. הִקְדִּישָׁהּ[43] קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל, וְנִתְגַּלְגְּלָה בְּיַד הַהֶקְדֵּשׁ וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה[44]; שֶׁבִּשְׁעַת חוֹבָתָהּ הָיְתָה פְּטוּרָה.

43) משנה, שם. 44) במנחות סז, א - למדו זאת ממה שנאמר "עריסותיכם", ולא עיסת גוי ולא עיסת הקדש. וכן הדין לענין הפקר כנ"ל, אלא שאין זה מצוי שיגלגל אדם עיסת הפקר ולא יזכה בה, ולכן לא כתב רבינו: הקדישה או הפקירה וכו', כמו בהלכה הקודמת. אבל בשו"ע יו"ד שם, כתב "הפקר", להשמיענו דין של פטור בשעת חובה, ואילו דין "הקדש" לא כתב, כיון שאינו נוהג בזמן הזה.

ח. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[45] שֶׁנָּתַן לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לוֹ עִסָּה, וּנְתָנָהּ לוֹ בְּמַתָּנָה עַד שֶׁלֹּא גִּלְגְּלָהּ - חַיֶּבֶת[46]; וּמִשֶּׁגִּלְגְּלָהּ - פְּטוּרָה[47].

45) שם, מ"ה. וכוונת רבינו, שדין עיסת גוי כדין עיסת הקדש, ושניהם נתמעטו במנחות שם, ממה שנאמר "עריסותיכם", כנ"ל. 46) כיון שבשעת גלגול היתה העיסה של ישראל. 47) כיון שבשעת גלגול היתה העיסה של גוי, ועיסת גוי פטורה. כנ"ל פ"ו סוף ה"ה. והחידוש בזה, שאין הולכים לענין חלה אחר המגלגל, לא לחיוב ולא לפטור, אלא אחר מי שהעיסה שלו בשעת גלגול (ש"ך יו"ד שם אות ב, וראה למעלה שם ה"י).

ט. גֵּר[48] שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ עִסָּה: נִתְגַּלְגְּלָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר - פְּטוּרָה[49]; וְאִם מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - חַיֶּבֶת. וְאִם סָפֵק - חַיֶּבֶת בְּחַלָּה, לְפִי[50] שֶׁהוּא עָוֹן מִיתָה. וְזֶר שֶׁאָכַל חֲצִי סָפֵק זוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהּ - אֵין חַיָּב עָלֶיהָ חֹמֶשׁ.

48) שם, מ"ו. 49) שעיסת גוי פטורה, כנ"ל. 50) 'ירושלמי' שם ה"ד. וראה בחולין קלד, א. וברש"י שם ד"ה חלה. ואף־על־פי שלהלן בפ"ט הי"ג, לענין מתנות, כתב רבינו שאם ספק הוא אם נשחטה הבהמה קודם שנתגייר או אחר שנתגייר, פטור והמוציא מחבירו עליו הראיה, בגמרא שם הקשו זאת, ותירצו שיש הבדל בין ספק איסורא (כלומר, חלה שהיא קדושה) שהוא לחומרא, לבין ספק ממון (מתנות שהן חולין, כנ"ל בפ"א ה"ז) שהוא לקולא (חולין, שם). ומלשון רבינו נראה, שאין הגר חייב לתת את חלת הספק לכהן, אלא יכול הוא להשהותה אצלו או למכרה לכהן ('ירושלמי' שם). ואף־על־פי שלגבי תרומת מעשר של דמאי, כתב רבינו (פ"ט מהל' מעשר ה"ה): "ונותנה לכהן", שם הטעם הוא, שהחמירו חכמים שלא יבא לאכלה אם ישהנה אצלו, כדרך שהוא אוכל מעשר ראשון ומעשר עני שאינו נותנם ללוי ולעני (שם ה"ב), וישכח שהם מותרים לזרים, ולא תרומה (משנה־למלך שם). ויש אחרונים ('מראה הפנים' על ה'ירושלמי' שם, ו'יד אברהם' יו"ד סי' של, ע"פ המשנה־למלך פ"ז מהל' תרומות הי"ז) שסוברים שדעת רבינו היא, שמפריש את החלה מספק ונותנה לכהן, כדרך שהוא נוהג בחלת ודאי, שכיון שיש בה עון מיתה, החמירו בה. וכיון שבבבלי (חולין שם), לא הזכירו שמותר למכרה לכהן, אין סומכים בזה על ה'ירושלמי' שהתיר לעשות כן. וראה בש"ך ליו"ד שם אות ח.

י. עִסָּה[51] שֶׁנּוֹלַד בָּהּ סְפֵק טֻמְאָה[52] קֹדֶם שֶׁתִּתְגַּלְגֵּל - יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה[53], לְפִי שֶׁמֻּתָּר לְטַמֵּא חֵלִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[54], וְתִשָּׂרֵף חַלָּתָהּ[55]. נוֹלַד לָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגַּלְגְּלָה סְפֵק טֻמְאָה שֶׁוַּדָּאָהּ מְטַמֵּא אֶת הַחֵלִין[56] מִן הַתּוֹרָה

- יִגְמְרֶנָּה בְּטָהֲרָה; שֶׁכֹּל[57] שֶׁוַּדָּאָה מְטַמֵּא אֶת הַחֵלִין - גָּזְרוּ עַל סְפֵקוֹ בְּחֹלִין הַטְּבוּלִים לְחַלָּה שֶׁלֹּא יְטַמְּאוּ אוֹתָן, הוֹאִיל וְנִטְבְּלוּ לְחַלָּה. וְתִהְיֶה[58] הַחַלָּה תְּלוּיָה, לֹא נֶאֱכֶלֶת[59] וְלֹא נִשְׂרֶפֶת[60].

51) שם מ"ב, ותוספתא שם סוף פ"א. 52) כיון שהעיסה הזו, קודם שנתגלגלה, דינה כחולין, כמבואר להלן, על כרחנו שמדובר בספק כזה שמטמא אפילו חולין, ואילו ספק שאינו מטמא אלא תרומה ולא חולין, לא הותר לעשותה בטומאה, שהרי לא נטמאו כלל, ואסור לטמאה בידים, שרק לגרום לה טומאה מותר, כמבואר למעלה פ"ז הי"ב, ובפט"ז מהל' טומאת אוכלין ה"ט (רדב"ז). וראה להלן בדברי 'חסדי דוד'. 53) כלומר, אפילו לאחר גלגול, שכיון שנולד בה ספק טומאה המטמא גם חולין, כמבואר למעלה - מותר לטמאה, שרק חלה ותרומה שנולד בהם ספק טומאה אסור לטמאן (פי"ב מהל' תרומות ה"ג), אבל לא חולין הטבולים לחלה. וראה להלן. 54) אף־על־פי שהם טבולים לחלה, כיון שטמאה מספק, כנ"ל. 55) כדין חלה טמאה (למעלה פ"ה ה"ד). 56) נדה לז, א. כלומר, רק ודאה מטמא את החולין, אבל ספיקה אינה מטמא את החולין, ולפיכך יגמרנה בטהרה, שהרי כל טומאת עיסה זו אינה אלא מפני שאנו אומרים: חולין הטבולין לחלה הרי הם כחלה, ולפיכך עלינו להחמיר בהם כמו בחלה ממש, שאף־על־פי שנולד בה ספק טומאה, אין לטמאה, כמבואר בפי"ב מהל' תרומות ה"ג (ראה למעלה), אבל אם נולד בה ספק טומאה שמטמאה גם את החולין, אין להחמיר לעשותה בטהרה כמו חלה ('חסדי דוד' שם). [ולפי זה, מתבאר היטב למה חולקה הלכה זו לשתי בבות ולא לבבא אחת: "נולד לה ספק טומאה - עד שלא גלגלה תעשה בטומאה, ומשגלגלה תעשה בטהרה", לפי שבספק שנולד לפני הגלגול, מותר לעשותה בטומאה גם לאחר הגלגול, כנ"ל]. 57) שם ז, א. 58) שם. 59) שמא היא טמאה, וכהן האוכלה עובר בעשה, כנ"ל בפ"ז מהל' תרומות ה"ג. 60) שמא טהורה היא.

יא. לֹא יַעֲשֶׂה[61] אָדָם עִסָּתוֹ בְּטֻמְאָה לְכַתְּחִלָּה, אֶלָּא יִזָּהֵר[62] וְיִשְׁתַּדֵּל[63] וְיִטַּהֵר[64] הוּא וְכֵלָיו, כְּדֵי לְהַפְרִישׁ חַלָּה טְהוֹרָה. הָיָה[65] בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם[66] יָתֵר עַל אַרְבָּעָה מִילִין[67] - יַעֲשֶׂנָּה בְּטֻמְאָה[68] וְיַפְרִישׁ חַלָּה טְמֵאָה[69].

61) בחלה פ"ב מ"ג: "מי שאינו יכול לעשות עיסתו בטהרה, יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה, ורבי עקיבא אומר יעשנה בטומאה וכו'". הרי שאם יכול לעשות בטהרה, לא יעשנה בטומאה, לדברי הכל. 62) שלא יתקרב לטומאה. 63) להתרחק מטומאה הקרבה אליו. 64) כלומר, אם נטמא. 65) 'ירושלמי' שם, ה"ב. 66) כלומר, בין המקוה שהוא רוצה להטהר בה. 67) בחולין קכב, ב: "ד' מילין לגבל (כלומר, לגבל עיסה בטהרה), ולתפלה ולנטילת ידיים ד' מילין, וכו'. לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו אפילו מיל אחד אינו חוזר". ונראה שדעת רבינו היא שזה לא קאי על "לגבל", אלא על היתר בלבד, כדעת רש"י שם (כסף־משנה), וכן נראה מלשון ה'ירושלמי' שם שלא חילקו בין לפניו ובין לאחריו ('מראה הפנים' סוף ה"א). וראה בפ"ד מהל' תפילה ה"ב־ג. 68) משנה, חלה שם, כרבי עקיבא ולא כחכמים שאמרו "יעשנה קבין ואל יעשנה בטומאה", כיון ששנינו (פ"ג מ"ב, והובאה למעלה ה"י) "נולד בה ספק טומאה עד שלא גלגלה יעשנה בטומאה", ולא אמרו: "יעשנה קבין" ('משנה ראשונה'. וראה ב'אור שמח' וב'חזון איש'). 69) ותנתן לכהן ויסיקנה, כנ"ל פ"ה ה"ד.

יב. אֵין עוֹשִׂים[70] חַלַּת עַם הָאָרֶץ[71] בְּטָהֲרָה, אֲבָל עוֹשִׂים עִסַּת חֵלִין בְּטָהֲרָה. כֵּיצַד? מְגַבֵּל הָעִסָּה זֶה הֶחָבֵר, וּמַפְרִישׁ מִמֶּנָּה כְּדֵי חַלָּתָהּ, וּמַנִּיחָהּ בִּכְלֵי גְלָלִים אוֹ כְלֵי אֲבָנִים אוֹ בִּכְלֵי אֲדָמָה[72] שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה; וּכְשֶׁיָּבוֹא עַם הָאָרֶץ - נוֹטֵל אֶת שְׁתֵּיהֶן, אֶת הָעִסָּה וְאֶת הַחַלָּה, וְאוֹמְרִים לוֹ: הִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּגַּע בַּחַלָּה, שֶׁמָּא תַחֲזֹר לְטִבְלָהּ[73]. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ לוֹ זֶה?[74] מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל גַּבָּל[75].

70) תוספתא דמאי פ"ג, הובאה בגיטין סב, א. 71) כלומר, אסור לגבל עיסה שלמה בשביל עם־הארץ, כדי שיוכל עם־הארץ לעשות את כולה חלה על שאר העיסות שלו (רבינו חננאל, וקיבלו רוב הראשונים את פירושו. וראה ברש"י ו'תוספות' שם, וב'תוספתא כפשוטה'). וטעמו של דבר, שכיון שעם־הארץ יפריש חלה ויטמאה, נמצא שהחבר גורם טומאה לחלה. 72) שכל הכלים האלה אינם מקבלים טומאה (פ"א מהל' כלים ה"ו). 73) אין זו אלא תחבולה ואיום של שוא על עם־הארץ שיפחד מליגע בחלה, שהרי לאמיתו של דבר אינה חוזרת לטבלה אפילו אם נטמאה. 74) כלומר, דוקא באופן שהפריש החבר את החלה, והזהיר את עם־הארץ לבל יגע בה, כנ"ל, שאז אין הוא אלא גורם לטמא חולין, ודבר זה מותר, כנ"ל בפ"ז הי"ב. 75) שאם נאסור עליו לגבל עיסות עמי־הארץ, נמצאת פרנסתו מקופחת.

יג. אֵשֶׁת חָבֵר[76] מְרַקֶּדֶת וּבוֹרֶרֶת עִם אֵשֶׁת עַם הָאָרֶץ[77]; אֲבָל מִשְׁתַּטִּיל מַיִם בָּעִסָּה[78] לֹא תְּסַיַּע אוֹתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עוֹשָׂה עִסָּתָהּ בְּטֻמְאָה[79]. וְכֵן הַנַּחְתּוֹם[80] שֶׁעוֹשֶׂה בְּטֻמְאָה[81] - לֹא לָשִׁין וְלֹא עוֹרְכִין עִמּוֹ[82], שֶׁאֵין מַחֲזִיקִין יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[83]; אֲבָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ פַּת לַפַּלְטֵר[84].

76) שביעית פ"ה מ"ט, וגיטין סא, א. 77) במשנה שם ושם: "לא אמרו אלא מפני דרכי שלום". ולא התירו זאת אלא באשת עם־הארץ, כיון שרוב עמי־הארץ מעשרין הן (ראה בפ"ט מהל' מעשר ה"א), אבל לא באשה החשודה על השביעית (ראה להלן בפ"ח מהל' שמיטה ויובל ה"ז). 78) "שאז תקבל העיסה טומאה" (פירוש המשנה). 79) ואסור לעשות כן, כנ"ל בהי"א. וראה בפ"י מהל' מטמאי משכב ומושב ה"א. 80) עבודה זרה נה, ב. 81) כיון שהוא עם־הארץ, כנ"ל. 82) אבל מרקדין ובוררין עמו מפני דרכי שלום, כמו עם אשת עם־הארץ. 83) כנ"ל בהלכה י"א. 84) כלומר, למי שהנחתום מוליך אצלו

ככרותיו כדי שימכרום. אבל אין מוליכים עמו פת לאופה, שאפיה היא סוף הלישה (כפירוש ה'תוספות' שם ד"ה אבל, ולא כפירוש רש"י שם). וכן מפורש בתוספתא שם פ"ח.

יד. הַלּוֹקֵחַ[85] מִנַּחְתּוֹם עַם הָאָרֶץ בְּסוּרְיָא, וְאָמַר לוֹ[86]: הִפְרַשְׁתִּי חַלָּה - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק. כְּשֵׁם שֶׁלֹּא נֶחְשְׁדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ עַל תְּרוּמָה גְּדוֹלָה[87], כָּךְ לֹא נֶחְשְׁדוּ בְּסוּרְיָא עַל הַחַלָּה[88].

85) 'ירושלמי' חלה פ"ד ה"ד, ותוספתא שם פ"ב ה"ו, כחכמים ולא כרבן גמליאל. 86) שאם לא אמר לו שהפריש, חייב הלוקח להפריש חלה, כדין חלה טמאה (למעלה פ"ו ה"א), שהרי גזרו חכמים טומאה על סוריא (פי"א מהל' טומאת מת ה"ו). 87) ראה למעלה פ"ט מהל' מעשר ה"א. 88) שאין לה שיעור מן התורה. וכל־שכן שבארץ ישראל לא נחשדו עליה, שהרי יש בה מיתה כמו בתרומה (רדב"ז). ולא נחשדו על לאו של "ולפני עור לא תתן מכשול".

טו. הַלּוֹקֵחַ[89] בְּחוּצָה לָאָרֶץ[90] מִן הַנַּחְתּוֹם[91] - צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ[92] חַלָּה מִסָּפֵק. אֲבָל הַלּוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת[93], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר[94] הַמִּתְאָרֵחַ אֶצְלוֹ[95] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִסָּפֵק[96].

89) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"א ה"ח. 90) שם, כרבי מנא. אבל בסוריא ובארץ ישראל לא נחשדו על החלה, כנ"ל. 91) עם־הארץ. 92) ואפילו אמר הנחתום הפרשתי חלה, שהם חשודים על לאו של "ולפני עור" (רדב"ז). וכן גם במעשרות אינו נאמן לומר שהפריש, אלא בשבת שאימתה עליו, כנ"ל בפי"ב מהל' מעשר ה"א. 93) עם־הארץ. 94) בברייתא בעבודה זרה לט, ב: "אם נתארח אצל בעל הבית - מותר. מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי, שגר לו בעל הבית לביתו - מותר". משמע שרבי יהושע בן לוי בא להוסיף על הברייתא, שאפילו הלוקח אצל בעל הבית מותר, ואין צריך לומר המתארח אצלו. 95) אצל בעל הבית. 96) ואפילו בחוץ־לארץ. שוודאי נתן לו ממה שהוא אוכל, והוא אינו חשוד על החלה. אבל לוקח מן הנחתום צריך להפריש מפני שהוא חשוד להכשילו, ואינו חש ללאו של "ולפני עור לא תתן מכשול", כנ"ל.

יום שלישי כ"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן הזרוע והלחיים והקיבה לכהן. הקדשים שקדם מום קבוע להקדשן ונפדו. בהמת כלאים או בהמת שותפין או בהמת פירות שביעית, או של כהנים ולוים. השוחט לגוי ולכהן, והמשתתף עם הכהן. גר שנתגייר והייתה לו בהמה שחוטה, ובהמה שלא הורמו מתנותיה. השולח בשר לחבירו והיו בה מתנות, ומקום שאין בו כהן. הרוצה ליתן המתנות לשני כהנים, ואיזהו זרוע לחיים וקיבה. מי הוא הכשר לאכול את המתנות. ואם מזכה אותם לישראל. אם יחטוף הכהן המנות, או ישאל לישראל בפיו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִתֵּן כָּל זוֹבֵחַ בְּהֵמָה טְהוֹרָה לַכֹּהֵן[2] הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים. וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים בְּכָל מָקוֹם מַתָּנוֹת[3]. וּמִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת תָּמִיד, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[4]; וּבְכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבְחֻלִּין, אֲבָל לֹא בְּמֻקְדָּשִׁין[5].

2) אף על פי שבחולין קל: אמר רבי יונתן שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ - סתם רבינו כדברי המשנה שהן ניתנות לכל כהן. 3) נקראות כן לפי הפסוק: "ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה" (רדב"ז). 4) שהרי לא נזכר בהם בתורה בית כמו שנזכר בביכורים. 5) במשנה שם: תלמוד לומר: "ראתן אותם (חזה ושוק של שלמים) לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם", אין לו (לכהן) אלא מה שאמור בעניין, כלומר: רק חזה ושוק, ולא זרוע ולחיים וקיבה.

ב. כָּל הַקֳּדָשִׁים שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן[6] וְנִפְדּוּ - חַיָּבִין בְּמַתָּנוֹת[7]; וְאִם קָדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן[8], אוֹ שֶׁהִקְדִּישָׁן תְּמִימִים וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בָּהֶם מוּם[9], וְנִפְדּוּ - הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַמַּתָּנוֹת[10].

6) כלומר, כשהקדישם היה בהם מום קבוע, שלא נתפסה בהם קדושת הגוף, אלא קדושת דמים. 7) שכיוון שלא נתפסה בהם אלא קדושת דמים, כיוון שנפדו הרי הם כחולין גמורים, שהרי הם מותרים אז בגיזה ועבודה. 8) שדינם להיאסר בגיזה ועבודה אף לאחר פדיונם. 9) קבוע. 10) כיוון שקדושתם חמורה, ואף לאחר שנפדו נותר בהם איסור גיזה ועבודה.

ג. סָפֵק בְּכוֹר[11] - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת מִכָּל צַד[12]: שֶׁאִם בְּכוֹר הוּא - כֻּלּוֹ לַכֹּהֵן, וְאִם אֵינוֹ בְּכוֹר - מַתְּנוֹתָיו לַכֹּהֵן. וְאִם נִסְתַּפֵּק בִּשְׁנַיִם[13], וְלָקַח הַכֹּהֵן הָאֶחָד מִסָּפֵק - הֲרֵי הַשֵּׁנִי פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת; עֲשָׂאוּהוּ כְּמִי שֶׁזָּכָה בּוֹ הַכֹּהֵן וּנְתָנוֹ[14] בְּמוּמוֹ לְבַעְלִיו[15]. אֲבָל סְפֵק מַעֲשֵׂר[16] - פָּטוּר מִכָּל מָקוֹם[17], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[18].

11) והמדובר ברחל שלא ביכרה שילדה זכר ונקבה, ולא ידוע מי יצא תחילה, הזכר או הנקבה. 12) כלומר, ממה נפשך. 13) וכגון שילדה שני זכרים שאי אפשר שלא קדם אחד מהם. והואיל ואין ידוע איזה מהם יצא ראשון, הכהן נוטל את הכחוש, והשני ספק בכור. 14) שכיוון שהכהן לקח אחד מספק, עשו את השני כחליפי הראשון. 15) שאין כאן אלא צד אחד בלבד ש"אם אינו בכור מתנותיו לכהן", אבל הצד השני "שאם בכור הוא כולו לכהן" איננו כאן, כיוון שמכרו לישראל. 16) מעשר בהמה שאין לכהן חלק בו אלא כולו לבעליו. 17) כלומר, בין נסתפק באחד ובין נסתפק בשניים. 18) ולא שייך לחייבו מכל צד, שאם מעשר הוא - כולו לבעלים.

ד. בְּהֵמַת קָדָשִׁים שֶׁנִּפְסְלָה בְּמוּמָהּ[19] וְאֵינָהּ חַיֶּבֶת בְּמַתָּנוֹת שֶׁנִּתְעָרְבָה בִּבְהֵמוֹת אֲחֵרוֹת, אֲפִלּוּ אַחַת בְּמֵאָה, בִּזְמַן שֶׁכָּל בְּהֵמָה מֵהֶן לְאַחֵר[20] - כֻּלָּן

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

פְּטוּרִין[21]; שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. הָיָה אֶחָד הוּא הַשּׁוֹחֵט אֶת כֻּלָּם - פּוֹטֵר מַתְּנוֹת אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד[22].

19) כלומר, שנולד בה מום לאחר שהקדישה. 20) כלומר, שכל בהמה שייכת לאדם אחר. 21) שאין הכהן יכול לבוא עליו משני צדדין כמו בבכור, שהרי אין לכהן בבהמת קדשים כלום. 22) שהרי אחת מן הבהמות (היא בהמת הקדשים הנ"ל) פטורה.

ה. אֵין חַיָּב בְּמַתְּנוֹת אֶלָּא בְּהֵמָה[23] טְהוֹרָה[24] בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שׁוֹר אִם שֶׂה[25]. כְּלָאַיִם הַבָּא מִכֶּבֶשׂ וְעֵז[26] - חַיָּב בְּמַתְּנוֹת[27]. וְהַכּוּי[28], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא סָפֵק - מַפְרִישִׁין מִמֶּנּוּ[29] כָּל הַמַּתְּנוֹת[30]. צָבִי[31] הַבָּא עַל הָעֵז[32] וְיָלְדָה - הַוָּלָד חַיָּב בַּחֲצִי מַתָּנוֹת[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם שֶׂה - אֲפִלּוּ מִקְצָת שֶׂה. תַּיִשׁ הַבָּא עַל הַצְּבִיָּה - הַוָּלָד פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת[34].

23) ולא חיה ולא עוף. 24) ולא טמאה. 25) אין זה מפורש בגמרא, אבל יש ללמדו ממה שאמרו שכלאיים הבא מן התייש ומן הצבייה פטור מן המתנות. הרי שחיה פטורה מן המתנות. 26) ששתיהן בהמות טהורות, אלא שהן שני מינים. 27) ברייתא שם: "תנו רבנן, הזרוע והלחיים והקיבה נוהגים בכלאיים ובכוי". וברייתא אחרת הביאו שם: דתניא, שור (כלומר, כך היה צריך להיות כתוב בתורה ולא יותר), מה תלמוד לומר "אם שור", לרבות את הכלאיים. 28) שהוא ספק חיה ספק בהמה, ודעת רבינו, שהוא ברייה בפני עצמה. 29) כלומר, מפרישים ונותנים לכהן. 30) ולא חציין. 31) שהוא חיה טהורה. 32) שהיא בהמה טהורה. 33) שהרי ספק הוא אם חוששין לזרע האב והוולד הוא גם מין חיה ופטור מן המתנות, או אם חוששין לזרע האם ואין הוא אלא בהמה וחייב במתנות. 34) כרב פפא. וטעמו של דבר, שכיוון שהדבר ספק אם חוששין לזרע האב או לא, ייתכן שאין חוששין, ואז הוולד כולו חיה כאמו, ולכן פטור ממתנות שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ו. אֶחָד הַשּׁוֹחֵט לַאֲכִילַת עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ לַאֲכִילַת כְּלָבִים אוֹ לִרְפוּאָה[35] - חַיָּב בַּמַּתָּנוֹת[36].

35) שאין זה נקרא שוחט לאכילה. 36) שאף על פי שהשוחט ונתנבלה בידו פטור מן המתנות, משום שנאמר "ונתן לכהן" - "לו ולא לכלבו" - כאן שהשחיטה כשרה, אלא שנתכוון להאכילה לגוי או לכלבים או לרפואה, חייב הוא במתנות.

ז. בְּהֵמַת שֵׁתָּפִין - חַיֶּבֶת; שֶׁנֶּאֱמַר: זִבְחֵי הַזֶּבַח.

ח. הַלּוֹקֵחַ בְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[37]. כֹּהֲנִים[38] וּלְוִיִּם[39] - פְּטוּרִים מִן הַמַּתָּנוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: מֵאֵת הָעָם. וְסָפֵק הֵם הַלְוִיִּם אִם הֵם בִּכְלַל הָעָם אוֹ לֹא, לְפִיכָךְ אֵין נוֹטְלִין מֵהֶם, וְאִם נָטַל הַכֹּהֵן[40] - לֹא יַחֲזִיר[41].

37) אבל מן הבכורה פטורה הבהמה שלקח, שאם תהא חייבת נמצא שהוא משתכר בבכור שהוא פטור מלבערו. אבל כאן שהבהמה היא חולין, וחייבת בביעור, אינו משתכר בפירות שביעית. 38) בחולין קלב: דרש רבא "מאת העם", ולא מאת הכהנים. 39) שם קלא. "ההוא ליואה (=לוי) דהווה חטף מתנתא, אתו אמרו ליה לרב. אמר להו, לא מסתייה (=לא דיו) דלא שקלינן מיניה, אלא מיחטף נמי חטף, וכו', מספקא ליה אי אקרו "עם", אי לא איקרו "עם". - ושם: - דרש מרימר, הלכתא כוותיה דרב". 40) אבל לוי אין לו זכות לקבל מתנות כהונה, שנאמר "וזה יהיה משפט הכהנים". 41) דעת רבינו שתפיסה מועילה אפילו לאחר שנולד הספק.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[42]? בְּשׁוֹחֵט לְעַצְמוֹ[43]; אֲבָל כֹּהֵן טַבָּח[44] שֶׁשּׁוֹחֵט[45] וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת[46], מִכָּן וְאֵילָךְ מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ מַתָּנוֹת וְנוֹתְנִין אוֹתָם לְכֹהֲנִים אֲחֵרִים[47]. וְאִם קָבַע בֵּית מִטְבָּחַיִם לִמְכֹּר - אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ מִיָּד[48]. וְאִם נִמְנַע מִלִּתֵּן[49] - מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן.

42) שכהנים פטורים ממתנות. 43) כלומר, בהמה שלו. אבל אם שוחט לעצמו בהמת ישראל, פשוט הוא שחייב במתנות, כיוון שהבהמה של ישראל. 44) שם קלב: "דרש רבא, וכו', כשהוא אומר "מאת זובחי הזבח", הוי אומר, אפילו טבח כהן במשמע". ופירשה רבינו, שהכוונה היא בשוחט בהמות שלו ומוכרן. 45) בהמות שלו. 46) [ביבמות (סד: סה.) פסקו בנישואין ובמלקיות כרב, שבשתי פעמים הוחזק, ובווסתות ושור המועד כרבן שמעון בן גמליאל, שבשלוש פעמים הוחזק, וייתכן כי גם כאן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, והדבר תלוי כמה פעמים שחט למכור בשוק, ו"שתי שבתות" היינו מיום ו עד יום ו השני, שהספיק לשחוט שלוש פעמים לצורך יום השבת, ו"שלוש שבתות" היינו מיום א עד יום א השלישי, שרק אז נזדמנו לו שלוש פעמים. אבל מיום א עד יום א השני, אין שם שלוש פעמים. 47) ואין הכהן נוטלו לעצמו, שכיוון שהוא טבח המוכר בשוק, דינו לעניין המתנות כישראל גמור. 48) שגילה דעתו בזה שהוא מוחזק מיד, לשחוט על מנת למכור בשוק. 49) לאחר שתיים ושלוש שבתות, או הקובע בית מטבחיים, ומיד.

י. הַשּׁוֹחֵט[50] לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְכֹהֵן[51] - פָּטוּר מִן הַמַּתָּנוֹת[52]. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף[53] עִם הַכֹּהֵן - צָרִיךְ שֶׁיִּרְשֹׁם חֶלְקוֹ[54], כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחַ הַמַּתָּנוֹת בְּחֵלֶק הַכֹּהֵן[55]; שֶׁאִם לֹא צִיֵּן חֶלְקוֹ - חַיָּב בְּמַתָּנוֹת[56], מִפְּנֵי שֶׁאֵין הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁהַכֹּהֵן שֵׁתָּף לוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה הַכֹּהֵן עוֹמֵד עִמּוֹ בַּמִּטְבָּחַיִם וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ - אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְשֹׁם. וְהַמִּשְׁתַּתֵּף עִם הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - אֵינוֹ צָרִיךְ לִרְשֹׁם[57]; שֶׁסְּתָם עוֹבֵד כּוֹכָבִים מַרְבֶּה דְּבָרִים וּמוֹדִיעַ לַכֹּל שֶׁהוּא שֵׁתָּף, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ עִמּוֹ בִּשְׁעַת מְכִירָה.

50) ומדובר בשוחט ישראל. 51) כלומר, בהמה שכולה

יא. הִתְנָה הַכֹּהֵן עִמּוֹ[58] שֶׁהוּא שֶׁתָּף חוּץ מִן הַמַּתָּנוֹת - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת לַכֹּהֵן; כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ חוּץ - הֲרֵי שַׁיֵּר לוֹ הַכֹּהֵן חֵלֶק בַּמַּתָּנוֹת[59], וּלְפִיכָךְ הֵם שֶׁלּוֹ[60]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: עַל מְנָת שֶׁהַמַּתָּנוֹת שֶׁלִּי[61] - הֲרֵי הַמַּתָּנוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֶה[62], וְנוֹתְנָן לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה. אַף עַל פִּי שֶׁהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ - לֹא נִפְטַר מִן הַמַּתָּנוֹת[63]. שֶׁהָאוֹמֵר עַל מְנָת - לֹא שַׁיֵּר לוֹ בְּעַצְמָן שֶׁל מַתָּנוֹת כְּלוּם. הוֹאִיל וְלֹא שַׁיֵּר לוֹ כֹּהֵן שֶׁתָּפוּת[64] - לֹא קְנָאָן בִּתְנַאי זֶה.

58) עם הישראל. 59) כלומר, משאיר את כל המתנות, לחלקו. 60) שם קלד. "חוץ, שיורא. על מנת, לאו שיורא". 61) כלומר, הריני מוכר לך את הבהמה על מנת שהמתנות שלי. 62) רק שלו. 63) ואף על פי שהכהן התנה את המקח או השותפות בתנאי זה, ואם כן היה המקח צריך להתבטל, מכל מקום אין המקח או השותפות בטלים, שהרי הוא מתנה על מה שכתוב בתורה, שהתורה הרשתו ליתנם לכל כהן שירצה, ותנאו בטל. 64) כמו בכל הבהמה.

יב. הָיָה הַכֹּהֵן שֶׁתָּף בָּרֹאשׁ[65] - פָּטוּר מִן הַלְּחָיַי; שֶׁתָּף בַּיָּד - פָּטוּר מִן הַזְּרוֹעַ; שֶׁתָּף בִּבְנֵי מֵעַיִם - פָּטוּר מִן הַקֵּבָה. אָמַר לוֹ הַכֹּהֵן: הֲרֵי הַבְּהֵמָה כֻּלָּהּ שֶׁלִּי וְהָרֹאשׁ שֶׁלְּךָ - חַיָּב בַּלְּחָיַי; שֶׁהַדָּבָר הַחַיָּב הֲרֵי הוּא שֶׁל יִשְׂרָאֵל[66].

65) של הבהמה. וכל הבהמה הייתה של הישראל בלבד. 66) אף על פי שעיקר הבהמה של הכהן.

יג. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְהָיְתָה לוֹ בְּהֵמָה שְׁחוּטָה: אִם נִשְׁחֲטָה עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר - פָּטוּר[67], וְאִם אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר - חַיָּב. וְאִם סָפֵק - פָּטוּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

67) שהרי בשעת שחיטה הייתה הבהמה של גוי, ופטורה מן המתנות.

יד. בְּהֵמָה שֶׁלֹּא הוּרְמוּ מַתְּנוֹתֶיהָ - מֵתָּר לֶאֱכֹל מִמֶּנָּה. שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה לְטֶבֶל[68], שֶׁהֲרֵי מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה מֻבְדָּלִין. וְהַמַּתָּנוֹת עַצְמָן - אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְאָכְלָן אֶלָּא בִּרְשׁוּת כֹּהֵן[69]. עָבַר וַאֲכָלָן[70] אוֹ הִזִּיקָן אוֹ מְכָרָן - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[71], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָמוֹן שֶׁאֵין לוֹ תּוֹבֵעַ יָדוּעַ[72]. וְהַקּוֹנֶה אוֹתָם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[73] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְאָכְלָן, מִפְּנֵי שֶׁמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה נִגְזָלוֹת.

68) שאינו מסויים ומובדל בחלק מן הפירות. 69) שהרי ממונו הוא. אלא שחסרה לו מצוות עשה של נתינה לכהן, אם איננו ממכירי כהונה. 70) חולין קל: "אמר רב חסדא, המזיק מתנות כהונה או שאכלן פטור מלשלם". 71) כלומר, אינו חייב בדיני אדם, אבל בדיני שמים חייב. 72) כיוון שלכל כהן יכול לומר: לאחר אתננו. 73) לקנותן.

טו. אָמַר לְטַבָּח: מְכֹר לִי בְּנֵי מֵעֶיהָ שֶׁל פָּרָה, וְהָיוּ בָּהּ מַתָּנוֹת[74] - נוֹתְנָן[75] לַכֹּהֵן וְאֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ[76] מִן הַדָּמִים[77]. לְקָחָם מִמֶּנּוּ בְּמִשְׁקָל[78] - נוֹתְנָם לַכֹּהֵן וּמְנַכֶּה לַטַּבָּח[79] מִן הַדָּמִים.

74) כלומר, הקיבה. 75) הלוקח. 76) הטבח. 77) שהרי ידע הלוקח שהמתנות שם, ומה ששילם לא שילם עבור הקיבה, אלא עבור שאר הבשר. 78) והטבח נתן לו גם את הקיבה. 79) שהרי לא ידע שהקיבה בין בני המעיים, ונמצא שמכר לו הטבח דבר שאינו שלו.

טז. הַמְשַׁלֵּחַ בָּשָׂר לַחֲבֵרוֹ וְהָיוּ בָּהּ מַתָּנוֹת[81] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא עָבַר זֶה וּגְזָלָן[82]. מָקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ כֹּהֵן - מַעֲלֶה[83] הַמַּתָּנוֹת בְּדָמִים וְאוֹכְלָן, מִפְּנֵי הֶפְסֵד כֹּהֵן[84], וְיִתֵּן הַדָּמִים לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה.

80) במתנה ששלח לו. 81) זרוע לחיים וקיבה. 82) ואם כן אינו רשאי לקבלם, אלא, יש להניח שקנה את המתנות מן הכהן, או שלא היה כהן במקומו, והעלה המתנות בדמים. 83) כלומר, שם את המתנות בשוויין ומניח את דמיהן. ואפשר שצריך לשומן בפני בית דין של שלושה נאמנים היודעים בשומא. 84) אם יניחם - יתקלקלו וייפסדו.

יז. הָרוֹצֶה לִתֵּן הַמַּתָּנוֹת לְכֹהֵן אֶחָד - נוֹתֵן. וְאִם רָצָה לַחֲלֹק אוֹתָן - לֹא יִתֵּן חֲצִי קֵבָה לְאֶחָד אוֹ חֲצִי זְרוֹעַ, אֶלָּא זְרוֹעַ לְאֶחָד, וְקֵבָה לְאֶחָד, וּלְחָיַיִם לִשְׁנַיִם[85]; שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לוֹ - שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ כְּדֵי מַתָּנָה[86]. וְאִם הָיוּ שֶׁל שׁוֹר[87] - חוֹלֵק אוֹתָן חֲתִיכוֹת; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל חֲתִיכָה כְּדֵי מַתָּנָה.

85) כלומר, לחי אחד לכל כהן. 86) ודין זה הוא מן התורה. 87) ושור כיוון שהוא גדול ביותר, אף הזרוע והלחיים והקיבה גדולים, ויש אף בחלק מהן כדי נתינה.

יח. אֵי זֶהוּ הַזְּרוֹעַ? זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין[88], מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה[89] עַד כַּף שֶׁל יָדוֹ[90], שֶׁהֵן שְׁנֵי אֵיבָרִים[91] זֶה מְעֹרֶה בָּזֶה. וְהַלְּחָיַיִם - מִן הַפֶּרֶק שֶׁל לְחִי וְעַד פִּיקָה שֶׁל גַּרְגֶּרֶת[92], טַבַּעַת גְּדוֹלָה[93] עִם הַלָּשׁוֹן שֶׁבֵּינֵיהֶן, הַכֹּל לַכֹּהֵן.

88) תנו רבנן, הזרוע, זה זרוע ימין, וכו', מאי תלמודא, כדאמר רבא, "הירך", המיומנת שבירך, הכא נמי "הזרוע" המיומן שבזרוע. 89) הוא החלק התחתון שבו הפרסות. 90) עצם רחב של כתף. 91) היינו, השוק המתחילה מהפרק של הארכובה ולמעלה והקולית שלמעלה הימנה עד הכתף, אבל מהארכובה ולמטה אינו בכלל זרוע. 92) הבליטה הבולטת בגרון. 93) שם: נוטלה ובית שחיטה עמה (כלומר, תופס בעומק הצוואר באלכסון יותר מן הפיקה).

יט. אֵין מוֹלְגִין אוֹתָן[94] וְאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָן, אֶלָּא יִתְּנוּ לוֹ בְּעוֹרָן וּבְצַמְּרָן, וְהַקִּבָּה[95] בַּחֵלֶב שֶׁעָלֶיהָ וּבַחֵלֶב שֶׁבְּתוֹכָהּ. וּכְבָר נָהֲגוּ הַכֹּהֲנִים לְהַנִּיחַ חֵלֶב הַקִּבָּה לַבְּעָלִים[96].

94) כלומר, את הזרוע ואת הלחיים. ואף על פי שלא נתרבו מהכתוב, רק הלחיים, נראה שדינם שווה מחמת סמיכותם בכתוב. 95) שם: "והקיבה", למאי אתא, להביא חלב שעל גבי הקיבה וחלב שבתוך הקיבה. 96) שכיוון שהמתנות ממון כהנים, יש להם רשות להניח אצל הישראל.

כ. הַכֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת[97] הַמַּתָּנוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה[98] לְיִשְׂרָאֵל[99], מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה[100]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא הַבַּעַל אוֹכֵל מַתָּנוֹת[101] בְּגֹלֶל אִשְׁתּוֹ. אֲבָל חֲלָלָה[102] - אֵינָהּ אוֹכֶלֶת, שֶׁאֵין חֲלָלִים בְּכְלַל כֹּהֲנִים[103]. וְאִם רָצָה[104] הַכֹּהֵן לִמְכֹּר הַמַּתָּנוֹת אוֹ לִתְּנָן בְּמַתָּנָה, אֲפִלּוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ לְהַאֲכִילָם לַכְּלָבִים - מַאֲכִילָם, שֶׁאֵין בָּהֶן קְדֻשָּׁה כְּלָל.

97) שם קלא: "עולא הוה יהיב מתנתא לכהנתא" (ומה שכתוב: ונתן לכהן, קסבר אפילו כהנת במשמע - רש"י). 98) שהרי אפילו הבעל עצמו אוכל מתנות בגלל אשתו. כל שכן שהיא עצמה אוכלת. 99) ואין בה קדושת כהונה, שהרי אסורה לאכול חזה ושוק של קדשים לעולם, ותרומה בהיותה אשת זר. 100) שאף על פי שקדושת כהונה אין בה, כנ"ל - דין כהנת יש לה. 101) שם קלב. "רב כהנא אכל בשביל אשתו (ישראל היה, ואשתו כהנת). וכן עשו עוד אמוראים כמו שנזכר שם. וצריך לומר, שהכוונה היא שקיבל מתנות במקום אשתו ומי שנתן לו אותן קיים בזה מצות נתינה. כיוון שאשתו כגופו, ואינו צריך הרשאה לקבל את המתנות. 102) שנבעלה לאסור לה, ופקעה קדושת כהונה ממנה, והרי היא כזרה לכל דבר. 103) ביבמות עד: חללה לאו זרעו דאהרן היא. ובבכורות מז. כהנת כיוון דאי בעיל לה (=הפסול) הויא זרה, ומה שאינה משלמת חומש אם אכלה תרומה, אין זה מפני שיש לה דין כהנת אלא מפני שאינה זרה מתחילתה. 104) תוספתא חולין תחילת פרק ט: "מתנות אין בהם משום קדושה, אפילו מוכרן לעובד כוכבים אפילו נותנן לפני כלבו, אין בהן אלא מצוות כהונה בלבד" (כלומר, צריך לתיתן לכהן כיוון שהן ממונו).

כא. כֹּהֵן[105] שֶׁהָיוּ לוֹ חֲבֵרִים שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ הַמַּתָּנוֹת[106], אִם רָצָה לְזַכּוֹת בָּהֶן לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה לוֹ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בָּאוּ לְיָדוֹ, וְיִהְיוּ אוֹתָם הַחֲבֵרִים זוֹבְחִים וְנוֹתְנִין הַמַּתָּנוֹת לְזֶה הַיִּשְׂרָאֵל שֶׁזָּכָה בָּהֶן. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַיִּשְׂרָאֵל זֶה בְּדֹחַק[107] וְאֵין לוֹ לִקְנוֹת בָּשָׂר, וְיִהְיֶה הַכֹּהֵן שֶׁזָּכָה לוֹ חֲבֵרוֹ[108]; אֲבָל אִם הָיָה הַכֹּהֵן שַׁמָּשוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל זֶה[109] אוֹ שֹׂכִירוֹ אוֹ לְקִיטוֹ - אֵינוֹ מְזַכֶּה לוֹ עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ, שֶׁמָּא יְזַכֶּה בְּעַל כָּרְחוֹ[110].

105) שם קלג. "אמר רב יוסף, האי כהנא דאית ליה צורבא מרבנן בשבבותיה (=בשכנותו) ודחיקא ליה מילתא, ליזכי ליה מתנתא ואף על גב דלא אתי לידיה במכרי כהונה ולויה" (בכהן שהיה ניכר בעיר, ורוב בני אדם אוהבים אותו ונותנין לו המתנות). 106) ולכן כל הכהנים שבעולם מוותרים על חלקם, ונמצא שהמתנות שלו, שהרי אין לישראל במתנותיו כי אם טובת הנאה בלבד. 107) חולין שם. ומה שהזכירו שם "צורבא מרבנן", סובר רבינו שהוא לאו דווקא. 108) ולא שמשו. 109) שם: "רבא ורב ספרא איקלעו לבי מר יוחנא בריה דרב חנא בר אדא, וכו', עביד להו עגלא תילתא. אמר ליה רבא לשמעיה (כלומר, לשמש שלו שהיה כהן, וכנראה שבעל הבית היה רגיל לתת מתנותיו לשמשו של רבו), זכי לן מתנתא, וכו', רבא אכל ורב ספרא לא אכל, וכו', אמר ליה (רב יוסף לרב ספרא), כי אמרי אנא באחר, שמעא בעל כרחיה מזכי, וכו'". 110) וחששא זו אינה אלא כשעוד לא הגיעו המתנות ליד כהן, אבל הגיעו לידו, אינו מזכה לאחרים, אף לבעלים שלו, אלא ברצונו הטוב.

כב. לֹא יַחְטֹף[111] הַכֹּהֵן הַמַּתָּנוֹת וְלֹא יִשְׁאַל בְּפִיו, אֶלָּא אִם כֵּן נוֹתְנִין לוֹ בְּכָבוֹד - נוֹטֵל. וּבְזְמַן שֶׁהֵם רַבִּים בְּבֵית הַמִּטְבָּחַיִם - הַצְּנוּעִים מוֹשְׁכִין יְדֵיהֶם, וְהַגַּרְגְּרָנִים נוֹטְלִין. וְאִם הָיָה כֹּהֵן צָנוּעַ[112] וְאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ שֶׁהוּא כֹּהֵן - הֲרֵי זֶה נוֹטֵל, כְּדֵי שֶׁיִּוָּדַע לַכֹּל שֶׁהוּא כֹּהֵן. וְאֵין הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִין הַמַּתָּנוֹת אֶלָּא צָלִי בְּחַרְדָּל; שֶׁנֶּאֱמַר לְמָשְׁחָה[113] - כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכְלִים הַמְּלָכִים[114].

111) בחולין שם: "ונתן, ולא שיטול מעצמו. אמר אביי, מריש הוה חטיפנא מתנתא, אמינא חבובי קא מחביבנא מצוה. כיוון דשמענא להא, ונתן ולא שיטול בעצמו, מיחטף לא חטיפנא, מימר אמרי הבו לי, כיוון דשמענא להא דתניא: ויטו אחרי הבצע. ר' מאיר אומר, בני שמואל חלקם שאלו בפיהם, מימר נמי לא אמינא. ואי יהבו לי שקילנא (כלומר, אפילו כשהיו כהנים רבים בבית המטבחיים), כיוון דשמענא להא דתניא, הצנועין מושכין את ידיהם, והגרגרנים חולקים, משקל נמי לא שקילנא, לבר ממעלי

יומי דכפורי (=בערב יום כיפור, שהוא יום טוב ומצוה לאכול בו, ומתנות מרובות, וכהנים רבים מתאספים, ואם לא יטול, יאמרו שאינו כהן - תוספות שם), לאחזוקי נפשאי בכהני". 112) למד כן רבינו מדברי אביי, שהובאו למעלה, שנטל מתנות בערב יום הכיפורים בכדי להחזיק עצמו לכהן, ומכאן שכהן צנוע ואינו ידוע, מותר לו לקחת גם בזמן אחר חוץ מערב יום הכיפורים, כדי להחזיק עצמו לכהן. 113) פסוק זה נאמר בקדשים ולא במתנות כהונה, אבל למדו זאת ממה שנאמר: "לך נתתים למשחה" - "כל מתנות שנתתי לך בכהונתך, נתתי לך לגדולה". 114) משנה בזבחים צ: "ובכולן (כלומר, בכל הקדשים), הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין ושלוקין ומבושלין, וכו'". ובגמרא: מאי טעמא, אמר קרא "למשחה, לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלין". ולפי זה כתבו התוספות שגם לעניין מתנות, אין הדברים אמורים אלא כשנהנה מאכילת צלי כמו שנהנה מאכילת מבושל, אבל אם נהנה יותר באכילת מבושל, יאכל מבושל כמו שטוב לו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה ליתן לכהן ראשית הגז, ואם יש לו שיעור. ודין אם נוהגת בחולין ובמקודשין. ואם היה הצמר קשה או אדום או שחור. התולש צמר רחלים בידו. ואם נוהג בכלאים ובטרפה. אם חייב באחריותו. הלוקח גז צאנו של גוי אחר שגזזן הגוי. הלוקח גז צאנו של חבירו. וגר שנתגייר והיו לו גיזות. כמה צאן יהיה לו ויהיה חייב בראשית הגז. וצאן השותפין. ראשית הגז מצותה בתחילה. ואם מפרישין מחדש על ישן. הרוצה לחלק גיזותיו לכהנים. ואם הוא חולין לכל דבר.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִתֵּן לַכֹּהֵן[3] רֵאשִׁית הַגֵּז, שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן לוֹ. וּלְוִיִּם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[4]**
3 **בְּמִצְוָה**

2) ראה בספר המצוות (עשה קמד), ובחולין קלז. 3) כלומר, ההפרשה והנתינה - מצוה אחת הן. וראה בספר המצוות כלל יב, ומצות־עשה שם. 4) שם קלא: "ושאר מתנות כהונה, כגון הזרוע והלחיים והקיבה, אין מוציאין אותן לא מכהן לכהן ולא מלוי ללוי. הא מלוי לכהן מוציאין, אלמא איקרו עם, כגון הזרוע ולא זרוע, וכו', ומאי ניהו, ראשית הגז", וטעמו של דבר, שאף־על־פי שדין ראשית הגז ומתנות בהמה — אחד הוא, כדלהלן בהלכה יז, הבדל ביניהם לענין לויים, שבמתנות פטורים, משום שנאמר בהם "מאת העם", וספק הוא אם הם בכלל עם, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ובראשית הגז שלא נזכר "עם" כלל — חייבים (כסף־משנה ורדב"ז).

4 **זוֹ. וְאֵין לְרֵאשִׁית הַגֵּז זוֹ שִׁעוּר מִן הַתּוֹרָה[5]. וּמִדִּבְרֵי**
5 **סוֹפְרִים, שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[6]. וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת**
6 **אֶלָּא בָּאָרֶץ[7], בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת[8] בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת,**
7 **כְּרֵאשִׁית הַדָּגָן[9]. וְנוֹהֶגֶת בְּחֻלִּין, אֲבָל לֹא**
8 **בַּמֻּקְדָּשִׁין[10].**

5) כיון שנאמר בה "וראשית", וכל מקום שנאמר ראשית אין בו שיעור, ראה בפ"ג מהלכות תרומות הלכה א, ולמעלה בפ"ה הלכה א. 6) שם קלז: רב ושמואל דאמרי תרווייהו, ראשית הגז בששים. ותיקנו כן משום שנאמר כאן: תתן לו, תן לו דבר הראוי ליתנו מתנה, כדלהלן בסוף הלכה טז. וראה למעלה פ"ה הלכה ב, ופ"ט הלכה יז. 7) שם קלו: "אמר רב נחמן בר יצחק, האידנא נהוג עלמא, וכו', כר' אלעאי בראשית הגז. דתניא, רבי אילעאי אומר, ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ". וטעמו של ר' אלעאי אמרו (שם.): "אמר רבא, יליף נתינה נתינה מתרומה, מה תרומה בארץ אין, בחוצה לארץ לא. אף ראשית הגז, בארץ אין, בחוצה לארץ לא". ולא נהגו כן אלא בראשית הגז, אבל זרוע, לחיים וקיבה נוהגות בין בארץ ובין בחוצה לארץ (למעלה פ"ט הלכה א, עיין שם בהערה ו). ומכיון שדינה כמו תרומה, יתכן, שכשם שתרומה אינה נוהגת אלא כשבאו כולם לארץ (הלכות תרומות פ"א הלכה כו), כמו כן אין ראשית הגז נוהגת אלא כשבאו כולם, ובזמן הזה, אינה אלא מדרבנן (מנחת־חינוך מצוה תקח). 8) משנה שם קלה. 9) ראה בהלכות תרומות שם הלכה א והלכה כו. 10) משנה שם. וראה למעלה פ"ט הלכה א.

9 **ב. כֵּיצַד?[11] חֲרֵי שֶׁהִקְדִּישׁ[12] בְּהֵמוֹת לְבֶדֶק הַבַּיִת[13]**
10 **וּגְזָזָן, יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב לִפְדּוֹת[14] וְלִתֵּן לַכֹּהֵן? אוֹ**
11 **הִקְדִּישׁ בְּהֵמָה[15] חוּץ מִגַּזָּתָהּ[16], יָכוֹל יִהְיֶה חַיָּב**
12 **בְּרֵאשִׁית הַגֵּז? תַּלְמוּד לוֹמַר: צֹאנְךָ - אֵין אֵלּוּ צֹאנוֹ.**

11) כלומר, כיצד אין ראשית הגז נוהגת במוקדשין. 12) חולין שם. 13) שאינם אסורים בגיזה ועבודה אלא מדרבנן. לפיכך הוצרכו למעטם מן הפסוק "צאנך", אבל קדשי מזבח שאסורים בגיזה ועבודה מן התורה, פטורים מראשית הגז מטעם אחר: שאינם בני גיזה (שם). 14) בגמרא שם אמרו, שלמי שסובר קדשי בדק הבית טעונים העמדה והערכה בעת פדיונם (וכן פסק רבינו בפ"ה מהלכות ערכין הלכות ה, יב) — אפילו בלי הפסוק "צאנך", הוא פטור מראשית הגז, שהרי אינו יכול להעמיד הגז ולהעריכו ולפדותו (מהרי"ק). וראה במנחת־חינוך שם, ובחזון־איש. 15) לבדק הבית (חולין שם). 16) בגמרא שם הקשו: בדק הבית נמי כחשו (וברש"י: הגיזה הניטלת מכחשת הבשר, ואסור לגוזזה), דאמר חוץ מגיזה וכחשה. ועוד אמרו שם: רבא אמר, במקדיש גיזה עצמה, סלקא־דעתך־אמינא ליגזוז ולפרוק וליתיב ליה, אמר קרא גז צאנך תתן לו, מי שאינו מחוסר אלא גזיזה ונתינה, יצא זה שמחוסר גזיזה פדייה ונתינה. ורבינו השמיט כל זאת. וראה במנחת־חינוך שם ובשער־המלך.

13 **ג. כָּל הַקֳּדָשִׁים[17] שֶׁקָּדַם מוּם קָבוּעַ לְהֶקְדֵּשָׁן וְנִפְדּוּ**
14 **- חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז; אֲבָל אִם קָדַם הֶקְדֵּשָׁן אֶת**
15 **מוּמָן, אוֹ שֶׁקָּדַם מוּם עוֹבֵר לְהֶקְדֵּשָׁן וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד**
16 **לָהֶן מוּם קָבוּעַ, וְנִפְדּוּ - פְּטוּרִים מֵרֵאשִׁית הַגֵּז[18].**

17) תוספתא חולין פ"י (הגהה על הגליון). 18) ראה בפ"ט הלכה ב ובהערות שם.

17 **ד. אֵין חַיָּבִין בְּרֵאשִׁית הַגֵּז אֶלָּא הַכְּבָשִׂים בִּלְבַד[19],**
18 **זְכָרִים כִּנְקֵבוֹת[20], שֶׁהַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן הוּא הָרָאוּי**
19 **לִבְגָדִים[21]. הָיָה צַמְרָן קָשֶׁה[22] וְאֵינוֹ רָאוּי לִלְבִישָׁה -**

1 **פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז; שֶׁאֵין מַתָּנָה זוֹ לַכֹּהֵן אֶלָּא כְּדֵי**
2 **לִלְבֹּשׁ מִמֶּנָּה**[23].

19) משנה בחולין שם. ובגמרא שם קלז. במסקנא: "לעמוד לשרת, דבר הראוי לשירות". היינו בגדי כהונה, שאינם כשרים אלא מצמר רחלים, ומפשתן בלבד (להלן פ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה יב). 20) שם: מכר לו, וכו', זכרים אבל לא נקבות, זה נותן לעצמו וזה נותן לעצמו. 21) כלומר, לבגדי כהונה, כנ"ל (מהר"י קורקוס). 22) ברייתא של תנא דבי ר' ישמעאל שם: "כבשים שצמרן קשה פטורים מראשית הגז, שנאמר (איוב לא, כ) ומגז כבשי יתחמם". ובגמרא שם אמרו, שלמדו כן בגזירה־שוה "גז" – "גז", שהרי גם כאן נאמר "וראשית גז צאנך". 23) כלומר, לבישה כדרכה שיש בה חימום, ולמדו כן ממה שנאמר "ומגז כבשי יתחמם", ראה למעלה.

3 **ה. כֵּיוָן שֶׁזָּכָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּתְּרוּמוֹת, שֶׁהֵן**
4 **לַחְמוֹ וְיֵינוֹ**[24], **וְזָכָה לוֹ בְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה**[25] **וְקָדְשֵׁי**
5 **מִקְדָּשׁ**[26], **שֶׁהֵן הַבָּשָׂר שֶׁלּוֹ - זָכָה לוֹ בְּרֵאשִׁית הַגֵּז**
6 **לִלְבּוּשׁוֹ, וּבְגֶזֶל הַגֵּר**[27] **וְהַחֲרָמִים וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה וּפִדְיוֹן**
7 **בְּכוֹרוֹת לְהוֹצָאוֹתָיו וּשְׁאָר צְרָכָיו; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ חֵלֶק**
8 **בַּנַּחֲלָה וּבַבִּזָּה**[28].

24) תפס לשון הכתוב (במדבר יח, כז) "ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב". אבל גם שמן חייב בתרומות, כמפורש בפסוק אחר (דברים יח, ד) "ראשית דגנך תירושך ויצהרך – תתן לו" ולדעת רבינו (למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכה ט, ופ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג) כל פירות האילנות חייבים בתרומות. 25) זרוע ולחיים וקיבה מבהמת חולין (למעלה פ"ט הלכה א). 26) חזה ושוק מבהמת קדשים קלים. 27) כל המתנות האלו, נזכרו למעלה פ"א הלכה י. 28) בדברים שם, א: "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל". ובספרי שם: "חלק, זו ביזה. ונחלה, זו נחלת הארץ". וראה להלן פי"ג מהלכות שמיטה ויובל הלכה י.

9 **ו. הָיָה הַצֶּמֶר שֶׁלָּהֶן אָדֹם אוֹ שָׁחוֹר אוֹ שָׁחוּם -**
10 **חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז**[29]. **אֲבָל אִם גָּזַז**[30] **הַצֶּמֶר וּצְבָעוֹ**
11 **קֹדֶם שֶׁיִּתֵּן - נִפְטָר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז**[31]. **הִלְבִּינוֹ קֹדֶם**
12 **שֶׁיִּתֵּן - חַיָּב לְהַפְרִישׁ**[32] **אַחַר שֶׁלִּבְּנוֹ. הַתּוֹלֵשׁ**[33] **צֶמֶר**
13 **רְחֵלִים בְּיָדוֹ וְלֹא גָזַז - חַיָּב בְּרֵאשִׁית הַגֵּז.**

29) ראה להלן. 30) במשנה שם קלה. 31) שכיון שקנאו בשינוי, הרי הוא פטור, וראה בבבא קמא פג: וברש"י שם. 32) שאין זה שינוי. 33) חולין קלז. כרבנן ולא כר' יוסי. וראה בפ"ד מהלכות מתנות עניים הלכה ב, ושם פ"ב הלכה ו ובכסף־משנה שם.

14 **ז. רֵאשִׁית הַגֵּז נוֹהֵג בְּכִלְאַיִם**[34] **וּבְכוּי**[35] **וּבִטְרֵפָה**[36]**;**
15 **אֲבָל הַגּוֹזֵז אֶת הַמֵּתָה**[37] **- פָּטוּר.**

34) תוספתא חולין פ"י. ומדובר בכלאיים הבא מכבש ועז. אבל צבי הבא על הכבש וילדה, אין הולד חייב אפילו בחצי ראשית הגז, שמה שאמרו במתנות (למעלה פ"ט הלכה ה) שחייב בחצי מתנות, הוא מפסוק מיוחד: "אם שה, אפילו מקצת שה". 35) שם. וראה למעלה שם ובהערות. 36) תוספתא שם. ובחולין קלו: "וליתני חומר בראשית הגז שנוהג בטריפות, מה־שאין־כן במתנות (שנאמר "ונתן לכהן" – לו, ולא לכלבו – רש"י שם). אמר רבינא, הא מני ר' שמעון היא, דתניא, ר' שמעון פוטר את הטריפות מראשית הגז". ופסק רבינו כחכמים. ודעת רבינו היא, שלא בא רבינא לומר שמשנתינו כר' שמעון, אלא שכיון שמחלוקת היא, לא הזכירה התנא במשנה (כסף־משנה). וראה באור־שמח. 37) תוספתא שם. וטעמו של דבר, שאין זה נקרא "גז" ולא "צאנך" (ר"י קורקוס וכסף־משנה). [ולענין שבת פסק רבינו, שהגוזז מן המת חייב (פ"ט מהלכות שבת הלכה ז ע"פ התוספתא שבת תחילת פ"ט), וצריך עיון].

16 **ח. הַמַּפְרִישׁ**[38] **רֵאשִׁית הַגֵּז וְאָבַד**[39] **- חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן**
17 **עַד שֶׁיִּתֵּן לַכֹּהֵן**[40]**. הָאוֹמֵר**[41]**: כָּל גִּזּוֹתַי רֵאשִׁית -**
18 **דְּבָרָיו קַיָּמִין**[42].

38) תוספתא שם. 39) כלומר, מה שהפריש, אבל שאר הגז קיים. 40) כלומר, שיפריש שנית משאר הגז שלא אבד. ודוקא בראשית הגז שאין החיוב להפריש חלק מסוים, אבל במתנות שהחיוב הוא זרוע ולחיים וקיבה דוקא, כיון שאבדו שוב אינו חייב באחריותן, ואין מחייבים אותו לשלם, מפני שהוא ממון שאין לו תובעין (כנ"ל בפ"ט הלכה יד). וכל זה כשאבדה רק ראשית הגז, אבל אם אבד כל הגז, אינו חייב באחריותו, כמו במתנות כהונה (משנה למלך). וראה ביו"ד סימן שלג סעיף ה, ובחידושי רע"ק שם. 41) חולין קלו: כחכמים ולא כרבי אלעאי, וראה להלן. 42) שם הביאו שתי ברייתות, באחת נאמר שהאומר כל גיזיי ראשית הגז לא אמר כלום, ובשנייה נראה שדבריו קיימין, ותלו זאת בפלוגתת ר' אלעאי ורבנן: לדעת ר' אלעאי שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ ישראל, ולמדו כן מתרומה, הוא־הדין שהאומר כל גיזיי ראשית הגז לא אמר כלום, כמו בתרומה, שהאומר כל גרני תרומה לא אמר כלום. ולדעת חכמים שראשית הגז נוהגת גם בחוץ לארץ ולא למדו מתרומה – אם אמר כל גיזיי ראשית הגז דבריו קיימין. ואף־על־פי שלענין ארץ וחוצה לארץ, פסק רבינו (למעלה הלכה א) כר' אלעאי שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ, אין זה אלא משום שכן נהגו העולם (חולין שם). אבל לענין "כל גיזיי ראשית הגז" שאין לנו מנהג העולם, בזה הלכה כרבנן (ר"י קורקוס והגר"א ביו"ד שם ס"ק ד).

19 **ט. הַלּוֹקֵחַ**[43] **גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים אַחַר שֶׁגְּזָזָן**
20 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים - פָּטוּר מֵרֵאשִׁית הַגֵּז**[44]**. לָקַח הַצֹּאן**
21 **לְגִזָּתָן - חַיָּב**[45]**, אַף עַל פִּי שֶׁגָּדְלָה הַגִּזָּה בִּרְשׁוּת**
22 **הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים**[46]**, וְאַף עַל פִּי שֶׁחוֹזְרִין הַצֹּאן לָעוֹבֵד**
23 **כּוֹכָבִים אַחַר גִּזְיָזָה. הוֹאִיל וְהַגּוֹזֵז יִשְׂרָאֵל וְהַגִּזְיוֹת**
24 **שֶׁלּוֹ**[47] **- חַיָּב; שֶׁאֵין הַחִיּוּב אֶלָּא בִּשְׁעַת הַגִּזָּה.**

43) משנה שם קלה. 44) כיון שבשעת הגיזה (שהיא שעת החיוב, ראה להלן), היה הגז של הגוי. 45) שם קלח. כר'

חסדא ולא כר' נתן בר אושעיא. ואף־על־פי ששייר הגוי מעט מצאנו להגזז, חייב הלוקח להפריש, שאין החזקה: "אין אדם מוכר מתנות כהונה", שייכת בגוי, וראה להלן בהלכה טו. ואין כוונת רבינו שהקנה לו את גוף הצאן לגיזתו (כדעת רש"י שם), אלא אף־על־פי שנתן לו הגוי את הצאן רק כדי לגזוז אותן, חייב. וטעמו של דבר, שכיון שיש לו רשות לגזוז את הצאן, הרי זה בכלל "צאנך". אבל המקדיש בהמה חוץ מגיזתה פטור מראשית הגז, כיון שלא ניתנה לו רשות לגזוז. וראה בחזון־איש. 46) שם קלו. "וכי תימא הכי נמי (כלומר, שראשית הגז הגדל בפטור, פטור), והתנן, הלוקח גז צאן גוי, פטור מראשית הגז, הא צאנו לגזוז חייב (כלומר, אף־על־פי שגדל בפטור, אצל הגוי), מתניתין דלא כר' אלעאי". וכבר העירונו שהלכה כר' אלעאי אלא לענין זה שראשית הגז נוהגת רק בארץ. 47) אבל לא גוף הצאן לגיזתן, כנ"ל. וראה ביו"ד שם סעיף ז, ובביאור הגר"א וש"ך שם.

1 י. הַלּוֹקֵחַ[48] גֵּז צֹאנוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ: אִם שִׁיֵּר הַמּוֹכֵר
2 מְעַט[49] מִצֹּאנוֹ לְהִגָּזֵז - הַמּוֹכֵר חַיָּב לְהַפְרִישׁ מִן
3 הַמְּשֹׁאָר עַל הַכֹּל, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִתְחִיל הַמּוֹכֵר
4 לִגְזֹז[50]. חֲזָקָה[51] אֵין אָדָם מוֹכֵר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה. וְאִם
5 לֹא שִׁיֵּר כְּלוּם - הַלּוֹקֵחַ חַיָּב לְהַפְרִישׁ[52].

48) משנה שם. 49) כלומר, ויש באותו מעט כשיעור ראשית הגז, ראה להלן הלכה יג. 50) שם קלח. "וכי תימא הכא נמי, והוא שהתחיל לגוז, בשלמא התם (כלומר, בפאה), ובקוצרכם את קציר ארצכם כתיב, מעידנא דאתחיל לקצור מיחייב בכולה שדה. אלא הכא, מעידנא דאתחיל למיגז לא מיחייב בכוליה עדריה" (כלומר, ואינו מתחייב בתחילת הגיזה אלא לאחר גיזת חמש צאן שיש בכל אחת מהן משקל יב סלע, כדלהלן) ואם כן אין הבדל בין אם התחיל המוכר לגזוז לבין אם לא התחיל. 51) שם: "מתנות דכהן לא מזבין איניש וכו', דאמר ליה לוקח, מתנה דכהן גבך היא". וטעמו של דבר, שאיסור הוא למכרן ולהפטר ממתנות כהונה על ידי כך. וראה למעלה פ"ט הלכה יד. 52) שם: "דאמר ליה מוכר, מתנה דכהן לא זבני לך". וראה ביו"ד שם סעיף ח ובמפרשים שם, ובאור־שמח.

6 יא. הָיוּ שְׁנֵי מִינֵי גִּזָּה[53], כְּגוֹן גִּזָּה לְבָנָה וְגִזָּה
7 שְׁחוּמָה[54], אוֹ גִּזַּת זְכָרִים וְגִזַּת נְקֵבוֹת, וּמָכַר מִין זֶה
8 וְהִנִּיחַ הַמִּין הָאַחֵר - זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ, וְזֶה נוֹתֵן
9 לְעַצְמוֹ. [זֶה נוֹתֵן לְעַצְמוֹ] - עַל מַה שֶּׁלָּקַח, וְזֶה נוֹתֵן
10 לְעַצְמוֹ - עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר[55].

53) משנה שם. 54) אדומה. ובמשנה שם: "שחופות". כלומר, לא שחור ולא לבן (רש"י). 55) אף־על־פי שמפרישין ראשית הגז ממין על שאינו מינו, כדלהלן בהלכה טו – אם מכר מין אחד אינו מפריש עליו, אף־על־פי ששייר לעצמו מין אחר. שהרי חיובו של המוכר, ששייר לעצמו מעט מצאנו להגזז, להפריש על מה שמכר, הוא משום אין אדם מוכר מתנות כהונה. וזהו דוקא כשמכר מאותו מין, שרוצה הוא לקיים מצות מתנות כהונה, ובוודאי לקח מן הלוקח דמים עבור המתנות שכנגד חלקו. אבל במוכר לבנות ונקבות, שהן יותר טובות משחומות וזכרים, ודאי שהמתנות ביד לוקח, שהרי רוצה המוכר שהכהן יקבל גם מן היפה והטוב. וכן אם מכר שחומות וזכרים, המתנות ביד לוקח, שאין המוכר רוצה להפסיד ולתת לכהן מצמר הלבנות והנקבות שהוא יקר על של השחומות והזכרים, שהם זולים יותר, שהרי לא יתן הלוקח דמים למוכר אלא בעד המתנות שכנגד חלקו, ולפי הצמר שיש לו, והרי הוא זול יותר. וראה ברדב"ז ואור־שמח.

11 יב. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[56] וְהָיוּ לוֹ גִּזּוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד
12 שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר נִגְזְזוּ[57] אוֹ מִשֶּׁנִּתְגַּיֵּר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר,
13 וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[58].

56) חולין קלד. קלד: 57) והיתה הגזיזה שהיא שעת החיוב (למעלה הלכה ט), בהיותו גוי ופטור. 58) בחולין שם: "ספק איסורא לחומרא, ספק ממונא לקולא, דאמר רב חסדא וכן תני ר' חייא, שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע לחיוב וארבע לפטור וכו', ראשית הגז ומתנות וכו', לפטור". וראה למעלה בפ"ט הלכה יג.

14 יג. כַּמָּה צֹאן יִהְיֶה לוֹ וְיִהְיוּ חַיָּבוֹת בְּרֵאשִׁית הַגֵּז?
15 אֵין פָּחוֹת מֵחָמֵשׁ[59]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּגִּזָּה שֶׁלָּהֶן אֵין
16 פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שִׁשִּׁים סֶלַע[60], וְתִהְיֶה גִּזַּת כָּל אַחַת
17 מֵהֶן מִשְׁקָלָן[61] אֵין פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה סֶלַע.
18 הָיְתָה אַחַת מֵהֶם גּוֹזֶזֶת פָּחוֹת מִשְּׁתֵּים עֶשְׂרֵה סֶלַע,
19 אַף עַל פִּי שֶׁחֲמִשְׁתָּן גּוֹזְזוֹת שִׁשִּׁים סֶלַע אוֹ יָתֵר -
20 הֲרֵי אֵלּוּ פְּטוּרִין מֵרֵאשִׁית הַגֵּז.

59) משנה שם קלה. כבית־הלל ורבי דוסא וחכמים, שסוגיית הגמרא שם קלז: כמותם, ולא כבית־שמאי ורבי ישמעאל בר' יוסי ורבי. וראה ביו"ד שם ובביאור הגר"א. 60) שם, כשמואל. ושיעורם לפי המשקל שלנו: כל סלע הוא ששה דרהמים (למעלה פ"ו הלכה טו, בכסף־משנה) דהיינו עשרים גרמים, נמצאו ששים סלעים: שלש מאות וששים דרהמים שהם אלף ומאתיים גרמים (= 1,200 ק"ג). 61) שם: אמר רב, וכו', ובלבד שיהו (כלומר, הגיזות) מחומשות. ואין חולק על רב בדין זה (כסף־משנה. וראה בביאור הגר"א ליו"ד שם אות יב).

21 יד. הַשַּׁתָּפִין - חַיָּבִין[62] בְּרֵאשִׁית הַגֵּז. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה
22 בְּחֵלֶק כָּל אֶחָד מֵהֶן כַּשִּׁעוּר; אֲבָל חָמֵשׁ צֹאן בִּלְבַד
23 שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין - פְּטוּרִין.

62) ברייתא שם קלה. "בהמת השותפין חייב(ת) בראשית הגז, ור' אלעאי פוטר. מאי טעמא דר' אלעאי, אמר קרא "צאנך" ולא של שותפות. ורבנן, למעוטי שותפות גוי. ור' אלעאי שותפות גוי מנא ליה, נפקא ליה מרישא דקרא "ראשית דגנך", ולא שותפות גוי". ופסק רבינו כר' אלעאי, שהשותפות פטורה, בין עם ישראל ובין עם גוי, ורק אם יש שיעור בכל חלק – חייב. וכן הוא בעיסה שישראל וגוי שותפין בה, ראה למעלה פ"ו הלכה ט (מנחת־חינוך מצוה תקח, ואור־שמח למעלה בהלכה א).

טו. רֵאשִׁית הַגֵּז[63] מִצְוָתָהּ בַּתְּחִלָּה[64]; וְאִם הִפְרִישׁ בֵּין בָּאֶמְצַע בֵּין בַּסּוֹף - יָצָא. הָיוּ[65] לוֹ חָמֵשׁ צֹאן וְגָזַז אַחַת מֵהֶן בִּלְבַד וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁנַיִם וּמָכַר גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ גָּזַז שְׁלִישִׁית וּמָכַר גִּזָּתָהּ - הַכֹּל מִצְטָרְפוֹת לְרֵאשִׁית הַגֵּז[66], וְחַיָּב אֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים[67]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן[68], וּמִזֶּה עַל זֶה[69]. אֲבָל אִם הָיְתָה רָחֵל אַחַת[70] וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ, וְאַחַר כָּךְ קָנָה שְׁנַיִם וּגְזָזָהּ וְהִנִּיחַ גִּזָּתָהּ - אֵינָן מִצְטָרְפוֹת[71].

63) תוספתא חולין פ"י (הוצאת צוקרמנדל עמ' 511 35). 64) שנאמר: "ראשית גז צאנך". 65) שם קלח. כרב חסדא ולא כר' נתן בר אושעיא. 66) כיון שבשעת התחלת הגיזה, היו לו חמש צאן. 67) ומפריש המוכר מן הגיזה האחרונה, שיחד אתה נעשה שיעור ששים סלע, על כל הגיזות שמכר, שיש לו להפריש מן החדש על הישן, כדלהלן. ואם לא שייר המוכר לעצמו מעט מן הגיזה, חייב הלוקח להפריש, כיון שהמתנות בידו, וחזקה אין אדם מוכר מתנות כהונה, כנ"ל בהלכה י. וראה ביו"ד שם ובביאור הגר"א אות טו. ונראה שהוא־הדין אם גזז אחת מהחמש שיש לו ומכר אותה, וכן הלאה, שחייב לאחר שגזז את כל החמש, כיון שבתחילת הגיזה, שאז עיקר מצות ראשית הגז, כנ"ל, היו לו חמש צאן (וכן פירש רש"י שם). שהרי הקשו שם על ר' נתן בו אושעיא: תנינן הלוקח גז צאנו של גוי פטור מראשית הגז, הא צאנו לגזוז חייב. אמאי, כל חד וחד בתר גיזה נפקא ליה מרשותיה (ולר' נתן, צריך שיהיו לו חמש צאן בשעה שיש לו כשיעור גיזה). ולר' חסדא לא הקשו משם, משמע שלדבריו אם מכר כל אחת מהן לאחר גיזתה, חייב בראשית הגז. ורבינו כתב באופן אחר, לומר שאין חילוק אם מכר הגיזות או הצאן. וראה בכסף־משנה. 68) שם קלו. כחכמים ולא כר' אלעאי. 69) בספרים אחרים: "ומן גיזה על מין אחר". והוא בחולין שם: כחכמים. וראה למעלה בהלכה יא ובהערה נד. 70) תוספתא שם: "היו לו שתי צאן, גזז והניח גזז והניח, אע"פ שעתיד להוסיף עליהן אין מצטרפות". וראה ביו"ד שם סעיף יב, ובביאור הגר"א. 71) כיון שבתחילת גיזה לא היתה לו רק רחל אחת, וצריך שיהיו לו לפחות חמש, כנ"ל בהלכה יג. וראה במנחת־חינוך שם.

טז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[72] גִּזּוֹת רַבּוֹת שֶׁל רֵאשִׁית הַגֵּז וְרוֹצֶה לְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים[73] - לֹא יִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד פָּחוֹת מִמִּשְׁקַל חָמֵשׁ סְלָעִים[74] מְלֵבָן, כְּדֵי בֶּגֶד קָטָן[75]. לֹא שֶׁיְּלַבְּנוּ[76] וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן לוֹ, אֶלָּא יִתֵּן לוֹ מִצֶּמֶר הַגִּזָּה כְּשֶׁהוּא צוֹאִי[77] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַחַר הַלִּבּוּן חָמֵשׁ סְלָעִים אוֹ יָתֵר. שֶׁנֶּאֱמַר: תִּתֶּן לוֹ - שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי מַתָּנָה הַמּוֹעֶלֶת.

72) במשנה שם קלה. "וכמה נותנין לו, משקל חמש סלעים ביהודה, שהן עשר סלעים בגליל, מלובן ולא צואי כדי לעשות ממנו בגד קטן. שנאמר, תתן לו, שיהא בו כדי מתנה". ובגמרא שם קלז: "רב ושמואל דאמרי תרוייהו, בישראל שיש לו גיזין הרבה עסקינן, ומבקש ליתנן לכהן. ואמרינן, כל חד וחד לא תבצר ליה מחמשת סלעים". 73) שהרי בידו לתת הכל לכהן אחד (למעלה פ"ט הלכה יז). 74) דהיינו שלשים דרהמים, שהם מאה גרמים, ראה למעלה הערה נט. 75) שם קלח. "מנא הני מילי, אמר ר' יהושע בן לוי, אמר קרא, לעמוד לשרת, דבר שהוא ראוי לשירות. מאי ניהו, אבנט". בפסוק הנ"ל מדובר בכהנים סתם, שהם כהנים הדיוטים, שאין בבגדיהם צמר אלא באבנט לבד, שהוא כלאים (כדעת רבי ביומא יב: ופ"ח מהלכות כלי המקדש הלכה א, עיין שם בכסף־משנה) וידוע היה לחכמים כי הצמר הדרוש לאבנט שהוא כלאים, צמר ופשתים יחדיו, הוא כשיעור חמשת סלעים (= 100 גרם), ראה רש"י בחולין שם ד"ה מאי ניהו. [ומכאן שאין צורך בשלשה מיני צמר, אלא במין אחד בלבד, כדעת הרלב"ג (שהובאה במשנה־למלך בהלכות כלי המקדש שם). אחרת, לא יתכן שצמר שמשקלו מאה גרמים בלבד, יספיק לאבנט שארכו שלשים ושתים אמה ורחבו כשלש אצבעות (שם הלכה יט). וראה בתפארת ישראל לחולין פי"א אות טז]. 76) כלומר, אין הישראל מחויב ללבן הצמר (ברייתא שם). 77) בלתי מלובן.

יז. רֵאשִׁית הַגֵּז - חֵלִין לְכָל דָּבָר[78]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁנּוֹתְנִים אוֹתוֹ לְכֹהֶנֶת אַף עַל פִּי שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל, כְּמַתְּנוֹת בְּהֵמָה[79]. וְיֵרֶאֶה לִי, שֶׁדִּין שְׁנֵיהֶן אֶחָד הוּא[80].

78) כן הוא בספרי לפרשת שופטים סימן קסה, לגירסת הגר"א שם. וראה בביאור הגר"א ליו"ד שם, אות כא. 79) ראה למעלה פ"ט הלכה כ. 80) שראשית הגז אינה נוהגת אלא בארץ (למעלה בהלכה א), ואילו מתנות נוהגות אף בחוצה לארץ (למעלה בפ"ט הלכה א). וראה בנדה נא.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אחד מישראל בנו. ואם האשה חייבת בפדיון בנה. ואם חייב הבן לפדות את עצמו, ואם מברך. וכמה הוא הפדיון. אם כתב האב לכהן שהוא חייב לו. ואם נתן לו כלים שאינם שוים בשוק חמש סלעים. נתן חמש סלעים לעשרה כהנים. ואם רצה הכהן להחזיר לו הפדיון. מי הוא החייב בפדיון הבן. ושצריך שיהיה פטר רחם. מאימתי יתחייב בפדיון. ומי שהוא ספק אם חייב בפדיון אם לאו. שתי נשים שלא ביכרו וילדו שני זכרים או זכר ונקבה. ב' נשים אחת ביכרה ואחת לא ביכרה וילדו ב' זכרים ונתערבו. מבכרת שלא שהתה אחר בעלה שלשה חדשים וילדה. ואם ילדו שתי נקבות וזכר או שתי נקבות ושני זכרים.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִפְדּוֹת כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל[3] בְּנוֹ[4] שֶׁהוּא בְּכוֹר לְאִמּוֹ[5] הַיִּשְׂרְאֵלִית[6]. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר רֶחֶם לִי[7]; וְנֶאֱמַר: אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת בְּכוֹר הָאָדָם[8].

2) משנה, קידושין כט, א. וראה ב'ספר המצוות' עשה פ. 3) אבל אשה פטורה מלפדות את בנה, כבהלכה הסמוכה. וכן כהנים ולויים פטורים מלפדות בניהם. כדלהלן ה"ט. 4) ולא בתו. "דאמר קרא, כל בכור בניך תפדה, בניך ולא

בנותיך" (בגמרא שם). 5) אף־על־פי שאינו בכור לאביו, ראה להלן הכ"א. 6) אבל אם היא כהנת או לויה - פטור, כדלהלן ה"י. 7) וכיון שהוא שייך לה' - צריך לפדותו. 8) כן הוא ב'ספר המצוות' שם. אבל בקידושין שם, לא למדו מצות פדיה מפסוק זה אלא מהפסוק (שמות לד, כ) "כל בכור בניך תפדה", ומן הפסוק "פדה תפדה" דרשו "פדה" לפדות את בנו, "תפדה" - שאם לא פדה האב את בנו - חייב הוא לפדות את עצמו לכשיגדל, כבהלכה הסמוכה.

1 **ב. וְאֵין[9] הָאִשָּׁה[10] חַיֶּבֶת לִפְדּוֹת אֶת בְּנָהּ; שֶׁהַחַיָּב**
2 **לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[11] - הוּא שֶׁחַיָּב לִפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ[12].**
3 **עָבַר הָאָב[13] וְלֹא פָּדָהוּ - כְּשֶׁיִּגְדַּל[14] יִפְדֶּה אֶת עַצְמוֹ[15].**

9) משנה וגמרא, שם. 10) כלומר, אפילו הישראלית. 11) שם. כלומר, האיש שפודה את עצמו, אם לא פדאו אביו, כדלהלן. 12) אבל האשה אינה חייבת לפדות את עצמה, ש"כל שאחרים מצווים לפדותו - מצווה לפדות את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים לפדותו - אין מצווה לפדות את עצמו", ואשה אין אביה חייב לפדותה, כמבואר בהלכה הקודמת (קידושין, שם). 13) כלומר, בטל מצות־עשה הנ"ל, החלה עליו. 14) שיהיה בן יג שנים ויום אחד. וראה ביו"ד סי' שה סט"ו, וב'פתחי תשובה' אות כה, וב'מנחת חינוך' מצוה שצב. 15) קידושין, שם.

4 **ג. הָיָה[16] הוּא לִפְדּוֹת[17] וּבְנוֹ לִפְדּוֹת[18] - יִפְדֶּה עַצְמוֹ**
5 **תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ בְּנוֹ. וְאִם אֵין לוֹ[19] אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹן**
6 **אֶחָד - יִפְדֶּה עַצְמוֹ.**

16) ברייתא שם, כחכמים, שמצוה שעל גופו קודמת, ולא כרבי יהודה. 17) שלא פדאו אביו. 18) כלומר, ויש לו כדי פדיון שניהם. 19) שם: אמר רבי ירמיה, הכל מודין (כלומר, אפילו רבי יהודה), כל היכא דליכא אלא חמש סלעים, הוא קודם לבנו, מאי טעמא מצוה דגופיה עדיפא (כלומר, ואין אומרים: בנו קודמו, שהאב - מצות פדיונו על אביו, והבן - מצות פדיונו על האב).

7 **ד. הָיָה בְּנוֹ[20] לִפְדּוֹת וְהִגִּיעַ עֵת לַעֲלוֹת לְרֶגֶל, וְאֵין**
8 **לוֹ כְּדֵי לָזֶה וְלָזֶה - פּוֹדֶה אֶת בְּנוֹ וְאַחַר כָּךְ עוֹלֶה**
9 **לְרֶגֶל[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה, וְאַחַר כָּךְ:**
10 **וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם[22].**

20) ברייתא, שם: כחכמים ולא כרבי יהודה. וקל־וחומר הוא, שאם היה הוא לפדות, שפדיונו קודם, שהרי פדיונו קודם לשל בנו, כנ"ל. וכן הוא בתוספתא בכורות פ"ו (הוצאת צוקרמנדל עמ' 38 540). ועי' 'חסדי דוד' שם. 21) כלומר, ישתדל לחזור אחר הוצאת עליה לרגל. ובהלכה הקודמת תפס רבינו לשון זה, כשיש לו כדי פדיון שניהם. וה'מאירי' לקידושין שם (עמוד 176) דייק מלשון זה של הברייתא ש"אם יודע בוודאי שאם יפדה לא יוכל לעלות, עולה". 22) כלומר, חידשה התורה שאף־על־פי שעליה לרגל היא מצוה עוברת, ופדיון הבן אינה מצוה עוברת (ראה להלן בסוף הי"ז), ובכל מקום, מצוה עוברת קודמת, כאן יקדים פדיון הבן לעליה לרגל. ונראה מדברי רבינו שאין הדברים אמורים אלא כשאין לו כדי לזה ולזה. אבל כשיש לו כדי לזה ולזה, יעלה לרגל ואחר־כך יפדה את בנו. וראה בשיטה לא נודע למי, לקדושין שם (עמוד עג) ובהערות שם.

11 **ה. הַפּוֹדֶה[23] אֶת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
12 **וְצִוָּנוּ עַל פִּדְיוֹן הַבֵּן[24], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ[25],**
13 **וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן[26] הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן. וְאִם פָּדָה עַצְמוֹ[27] -**
14 **מְבָרֵךְ לִפְדּוֹת הַבְּכוֹר[28], וּמְבָרֵךְ שֶׁהֶחֱיָנוּ.**

23) פסחים קכא, ב. 24) כן מפורש שם. והנה בפי"א מהל' ברכות הי"א, כתב רבינו "כל העושה מצוה וכו', אם עשה אותה לעצמו, מברך: לעשות. עשה אותה לאחרים, מברך על העשיה". אבל צריך־עיון, שהרי שם בהי"ב, וכן בפ"ג מהל' מילה ה"א כתב רבינו, שהמל את בנו מברך: למול את הבן, ולא על המילה (וכן מפורש בפסחים ז:), הרי מכיון שמילת בנו מוטלת עליו (קידושין כט.), הרי זה כעושה מצוה לעצמו, ואם כן מדוע אינו מברך: לפדות את הבן, כשהוא פודהו, הרי עליו הדבר מוטל, כנ"ל בה"א. וראה ביו"ד סי' שה ס"י, ובביאור הגר"א, ובסי' רסה ס"ב, וב'מנחת חינוך' מצוה שצב. [ונראה שיש לחלק ולומר שפדיון הבן - עיקרו על הבן, אלא שכיון שאינו יכול לקיימו בקטנותו, הטילה אותו התורה על האב, שהרי אותו הפדיון שמבצע הרב, מבצע הבן כשגדל. אבל מילה שמצוותה ביום השמיני, אין מקום לומר שעיקרה על הבן, אלא עיקרה על האב, ואם לא מל האב בשמיני, ביטל מצוה זו, ולכשיגדל הבן חייב למול את עצמו, אבל מצות מילה בשמיני אינו מקיים. ומילת עבדים וגרים שבוודאי אינה על העבדים ועל הגרים עצמם, אלא על הרב או על בית־הדין, מברך "למול" (הל' מילה שם ה"ד־ה). אלא שלפי סברא זו, אין הדברים אמורים אלא במילה בשמיני, אבל אם מל בנו לאחר יום השמיני, אינו מברך אלא "על המילה", וצ"ע]. 25) פסחים קכא, ב. שכיון שעליו מוטל לפדות את בנו, הרי הוא כעושה מצוה לעצמו. וראה בהל' ברכות שם ה"י. 26) כדי שתהא הברכה קודמת לעשיית המצוה. וראה שם בפ"א ה"ג. ובפ"א מהל' מעשר הט"ז. 27) כשלא פדאו אביו. כנ"ל ה"ב. 28) כדין העושה מצוה לעצמו (פי"א מהל' ברכות שם).

15 **ו. מִצְוָה זוֹ נוֹהֶגֶת בְּכָל מָקוֹם[29] וּבְכָל זְמַן[30]. וּבְכַמָּה**
16 **פּוֹדֵהוּ? בְּחָמֵשׁ סְלָעִים[31]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ**
17 **תִּפְדֶּה[32]. בֵּין בְּכֶסֶף בֵּין בְּשָׁוֶה כֶּסֶף[33] מִן הַמִּטַּלְטְלִין**
18 **שֶׁגּוּפָן מָמוֹן, כְּעִנְיַן הַשְּׁקָלִים[34]. לְפִיכָךְ אֵין פּוֹדִין**
19 **בְּקַרְקָעוֹת[35]; וְלֹא בַּעֲבָדִים, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּקַרְקָעוֹת[36];**
20 **וְלֹא בִּשְׁטָרוֹת[37], לְפִי שֶׁאֵין גּוּפָן מָמוֹן[38]. וְאִם פָּדָהוּ**
21 **בָּהֶן - אֵינוֹ פָּדוּי[39].**

29) שהרי מצות פדיון הבן היא חובת הגוף, ו"כל שהוא חובת הגוף, נוהגת בין בארץ בין בחוץ־לארץ" (קידושין לז.). ובבכורות נ, א: "רב אשי שדר ליה שבסר זוזי לרב אחא בריה דרבינא בפדיון הבן", ורב אשי הרי היה בבבל. וראה למעלה פ"א ה"ז. 30) אפילו שלא בפני הבית. 31) משנה, בכורות מט, ב. 32) ולאחר מכן כתוב :

"בערכך כסף חמשת שקלים". ושם נא, א: "כל מקום שאתה מוצא שתי כללות הסמוכים זה לזה, הטל פרט ביניהם ודונם בכלל ופרט". ושם : "ופדויו מבן חודש, כלל. בערך, פרט. תפדה, חזר וכלל (כלומר, לאחר שהטיל פרט בין הכללות הסמוכים, כנ"ל). כלל ופרט וכלל, אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון (כלומר, שוה כסף), אף כל דבר המיטלטל וגופו ממון, וכו'". 33) משנה, שם. 34) שהוסיפו חכמים על השקל, ועשו משקלו כמשקל סלע. וראה בפ"א מהל' ערכין ה"ד, ובפ"א מהל' שקלים ה"ב. 35) משנה, שם. 36) שהרי נאמר בהם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה" (קידושין כב:). 37) כלומר, בשטרי חוב שיש לו על אחרים, ורוצה לתתם לכהן. 38) אף־על־פי שהם מטלטלין. 39) שהרי אמרה תורה שהבן נפדה רק בכסף ובשוה כסף, כנ"ל. וראה ברש"י שם.

ז. כָּתַב[40] הָאָב לַכֹּהֵן שֶׁהוּא חַיָּב לוֹ חָמֵשׁ סְלָעִים - חַיָּב לִתֵּן לוֹ[41], וּבְנוֹ אֵינוֹ פָּדוּי[42]. נָתַן לוֹ[43] כְּלִי שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה בַּשּׁוּק חָמֵשׁ סְלָעִים וְקִבְּלוֹ הַכֹּהֵן בְּחָמֵשׁ סְלָעִים - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי. נָתַן[44] חָמֵשׁ סְלָעִים לַעֲשָׂרָה כֹּהֲנִים[45], בֵּין בְּבַת אַחַת[46] בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה[47] - יָצָא[48].

40) משנה, בכורות שם. 41) כדין הכותב לחבירו בשטר הריני חייב לך מנה, חייב הוא לו, ואף־על־פי שאין שם עדים (כתובות קא: ופי"א מהל' מכירה הט"ו). 42) בכורות שם: "תני תנא קמיה דרב נחמן, בנו פדוי לכשיתן. אמר ליה רב נחמן, זו דברי רבי יוסי, וכו', אבל חכמים אומרים, אין בנו פדוי. והלכתא: אין בנו פדוי (כלומר, אפילו לכשיתן)". וטעמו של דבר, שאין זו אלא התחייבות חדשה, שהרי לא נזכר בה שמדובר בכסף פדיון הבן. ולכן צריך לתת לכהן חמשה סלעים נוספים עבור פדיון בנו. 43) בקידושין ח, א - אמרו: "עגל זה לפדיון בני, וכו', לא אמר כלום. עגל זה בחמשה סלעים לפדיון בני, וכו', בנו פדוי. האי פדיון היכי דמי, אילימא דלא שוי (חמשה סלעים), כל כמיניה. אלא לאו אף־על־גב דשוי, וכיון דלא קייצי - לא. אמר רבא לעולם דלא שוי, ורישא דאמר אבי הבן, וסיפא דקבלי כהן עילויה. כי הא דרב כהנא פריק בסודרא (כנוסחת בה"ג - כלומר, פדה את בנו בסודר יקר מאד). אמר, לדידי שוה חמשה סלעים". ומה שאמרו שם "לא אמרן אלא רב כהנא וכו'", אינו ענין לדין פדיון הבן אלא לדין אונאה (ש"ך ליו"ד סי' שה ס"ק ה, והגר"א שם ס"ק ח לגירסת הבה"ג). 44) ברייתא, בבכורות שם, ב. 45) כלומר, חצי סלע לכל כהן. 46) שמצד הנותן היתה כאן נתינה של חמשה סלעים, אף־על־פי שמצד המקבלים לא היתה אלא קבלה של חצי סלע לכל אחד. 47) שאף מצד הנותן לא היתה נתינה של חמשה סלעים. 48) אף־על־פי שמהלשון "יצא" משמע, שרק בדיעבד יצא, נראה שאף לכתחילה יכול לעשות כן, וראיה ממתנות כהונה ומראשית הגז שאפשר לחלקם, אם נותן לכל אחד כדי נתינה (למעלה פ"א הי"ז, ופ"י הט"ז), ראה ב'פתחי תשובה' שם ס"ק י בשם 'חכמת אדם'. וכן נראה מהברייתא שם, שאחרי הדין הנ"ל, נאמר עוד : "נטלו והחזירו לו - יצא", וזה בוודאי לאו דוקא, שהרי במשנה (שם.) מפורש: "אם רצה הכהן ליתן לו במתנה - רשאי", הרי שגם לכתחילה מותר לעשות כן, והוא־הדין למה שנאמר בראש הברייתא הנ"ל "נתנו לעשרה כהנים, יצא וכו'" שגם כן "יצא" לאו דוקא, אלא הוא־הדין לכתחילה.

ח. רָצָה[49] הַכֹּהֵן לְהַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן - מַחֲזִיר[50]; וְלֹא יִתֵּן לוֹ הוּא[51] וְדַעְתּוֹ שֶׁיַּחֲזִיר. וְאִם עָשָׂה כֵּן וְהֶחֱזִיר לוֹ - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי[52], עַד שֶׁיִּגְמֹר בְּלִבּוֹ לִתֵּן לוֹ מַתָּנָה גְּמוּרָה; וְאִם רָצָה הַכֹּהֵן אַחַר כָּךְ לְהַחֲזִיר[53] - יַחֲזִיר. וְכֵן אִם פֵּרֵשׁ וְנָתַן לוֹ עַל מְנָת לְהַחֲזִיר - הֲרֵי בְּנוֹ פָּדוּי[54].

49) במשנה, שם: "אם רצה הכהן ליתן לו במתנה - רשאי". 50) שכיון שנתן הפדיון לכהן במתנה - נפדה בנו. 51) כלומר, אבי הבן. ושם: "רבי חנינא היה רגיל ושקיל ומהדר (=נוטל הפדיון ומחזירו). חזייה לההוא גברא (שנתן לו פדיון בנו), דהוה קא אזיל ואתי קמיה. אמר ליה, לא גמרת ויהייבת, מידעם ביש (= עסק ביש), הילכך אין בנו פדוי". 52) שכיון שלא פירש שהוא נותן לו על־מנת שיחזיר, כדלהלן, לא גמר בדעתו לתת את הפדיון במתנה גמורה, כנ"ל. ודווקא אם החזיר לו, אבל אם לא החזיר לו, הרי בנו פדוי, שעתה הוא גומר בדעתו לתת הכסף במתנה גמורה. וכמו שכתב רש"י שם לפי הלשון הראשון. וראה ביו"ד שם ס"ח ובש"ך. 53) קידושין ו, ב. 54) כיון שגמר בלבו לתת לו מתנה גמורה, אלא שהתנה שיחזיר לו לאחר מכן. ובגמרא שם אמרו : "ואסור לעשות כן, מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות", ורבינו השמיט זה, מפני שסובר שאין הדברים אמורים אלא בתרומה בלבד, ראה בכסף־משנה, ובביאור הגר"א ליו"ד שם ס"ק יב.

ט. כֹּהֲנִים[55] וּלְוִיִּם[56] - פְּטוּרִים מִפִּדְיוֹן הַבֵּן מִקַּל וָחֹמֶר: אִם פָּטְרוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל[57] בַּמִּדְבָּר, דִּין הוּא שֶׁיִּפְטְרוּ עַצְמָן[58].

55) משנה, בכורות ג, ב. 56) אף־על־פי "שאין הדבר תלוי באב אלא באם", כבהלכה הסמוכה, בכל זאת פטור מקל־וחומר, כדלהלן. 57) כלומר, אם הפקיעה קדושת הלויים את קדושת בכורי ישראל, שפטרום מן הבכורה, שנאמר (במדבר ג, מה) "קח את הלויים תחת כל בכור בבני ישראל". וראה בפירוש המשנה, שם. 58) ובגמרא שם ד, א: "כהנים מנלן, כרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי, בכ"ד מקומות נקראו כהנים לויים, וזה אחד מהן, והכהנים הלויים בני צדוק. ולדורות מנלן (שהרי מהקל־וחומר הנ"ל אין לפטור את הכהנים והלויים, אלא במדבר) אמר קרא, והיו לי הלויים, בהוייתן יהו".

י. יִשְׂרָאֵל הַבָּא מִן הַכֹּהֶנֶת וּמִן הַלְוִיָּה[59] - פָּטוּר[60]. שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בָּאָב, אֶלָּא בָּאֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל[61].

59) והאב ישראל, ואם־כן גם בנו ישראל. 60) שם מז, א. מימרא של רב אדא בר אהבה כפירושו של מר בריה דרב יוסף. ובחולין קלב, א - פסקו כמימרתו של רב אדא בר

אהבה. וראה בבכורות שם ב'תוספות' ד"ה מר. 61) ראה להלן הערה עד.

יא. לְוִיָּה[62] הַמְעֻבֶּרֶת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים - בְּנָהּ פָּטוּר[63]. וְכֹהֶנֶת[64] הַמְעֻבֶּרֶת מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים - בְּנָהּ חַיָּב[65]; שֶׁהֲרֵי נִפְסְלָה אִמּוֹ מִן הַכְּהֻנָּה[66] בִּבְעִילַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים[67].

62) שם, כרב אדא בר אהבה, לפירושו של רב פפא. 63) שם: ולא תימא אליבא דמאן־דאמר אין מזהמין את הוולד (כלו', אין הוולד הולך אחר האב הגוי, אלא אחר האם וכשר הוא, וכן פסק רבינו בפט"ו מהל' איסורי ביאה ה"ג), אלא אפילו למאן־דאמר מזהמין את הוולד, לוי פסול מיקרי (כלומר, שאין קדושת לויה פוקעת מן האם, כיון שאינה חמורה כל־כך). 64) שם. 65) כלומר, הוא עצמו חייב לפדות את עצמו לכשיגדיל, שהרי אין אמו חייבת לפדותו, למעלה בה"ב. ואם נבעלה לגוי, ולא נתעברה ממנו, ונשאה לישראל - הישראל חייב לפדותו (ש"ך ליו"ד סי' שה ס"ק כב). 66) שם: "לוייה בקדושתה קיימא, וכו'. אלא כהנת, כיון דאיבעלה הויא זרה". וראה למעלה בפ"ט ה"כ, ובפ"א מהל' מעשר ה"ב. 67) ונעשתה חללה. ואפילו דין לויה אין בה [וראה בגיטין נט, ב].

יב. כֹּהֵן[68] שֶׁנּוֹלַד לוֹ בֵּן חָלָל[69]: מֵת הָאָב בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[70], שֶׁלֹּא זָכָה הָאָב בִּפְדְיוֹנוֹ[71]; מֵת אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - אֵינוֹ חַיָּב הַבֵּן לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכָה הָאָב בִּפְדְיוֹנוֹ[72].

68) בכורות, שם. 69) שבא הכהן על הגרושה או על החללה, ונולד זה ממנה שהרי הוא ישראל ולא לוי (ראה בהלכה הקודמת), ולא כהן. וראה בפי"ט מהל' איסורי ביאה ה"ג. 70) שם, כרב חסדא ולא כרבה בר רב הונא. 71) שהרי חובת פדיון הבן חלה רק משישלים שלשים יום, כדלהלן בהי"ז. וטעמו של דבר (שהבן חייב) הוא, שמשחלה חובת פדיון על הבן, הרי זו חובתו הוא בלבד, ואין הוא בא מכח אביו, ולפיכך אינו יכול לומר כיון שאביו היה פטור אילו היה חי, אף הוא יפטר. 72) שהרי הוא כהן, ונמצא שנתן פדיון בנו לעצמו וקיים המצוה בכך, ומשמת הוריש את הכסף לבנו, והרי הוא שלו. וראה ביו"ד שם סי"ט, ובביאור הגר"א שם.

יג. הַשִּׁפְחָה[73] שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרָה וְכוּתִית שֶׁנִּתְגַּיְּרָה כְּשֶׁהֵן מְעֻבָּרוֹת וְיָלְדוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוֹרָתוֹ שֶׁלֹּא בִּקְדֻשָּׁה[74], הוֹאִיל וְנוֹלַד בִּקְדֻשָּׁה - חַיָּב[75]; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בְּיִשְׂרָאֵל[76], וַהֲרֵי פֶּטֶר וָרֶחֶם[77] בְּיִשְׂרָאֵל. אֵין יָדוּעַ[78] אִם קֹדֶם שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה[79] אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיְּרָה יָלְדָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

73) משנה, שם מו, א: "נתגיירה מעוברת, נשתחררה מעוברת וכו' בכור לכהן". 74) שהרי נאמר "פטר רחם בישראל", והן אינן בכלל ישראל. 75) כלומר, חייב לפדות עצמו כשיגדל, כנ"ל בה"ב. וראה בפירוש רגמ"ה שם. 76) כן הוא לשון המשנה, שם. אבל אין פסוק כזה בכל התורה, שהרי בשמות יג, ב נאמר: "פטר כל רחם בבני ישראל", ובבמדבר ג, יב נאמר: "פטר רחם מבני ישראל. 77) ביו"ד שם ס"כ: "פטרו רחם". 78) למדו רבינו ממה שאמרו בחולין קלד, א. (הובא למעלה פ"ט הי"ג, ופ"י הי"ב), לענין מתנות כהונה וראשית הגז, שספק ממון פטור, משום שהמוציא מחבירו - עליו הראיה. 79) ופטור מפדיון, שאין זה "בישראל". ה'טור' ביו"ד שם, הביא: "ספק אם ילדו קודם שנשתחררה ונתגיירה, אם לאו - פטור".

יד. הַכּוּתִית[80] וְהַשִּׁפְחָה שֶׁיָּלְדוּ, וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיְּרוּ וְנִשְׁתַּחְרְרוּ וְיָלְדוּ וָלָד אַחֵר - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם, וְאֵין זֶה פֶּטֶר רֶחֶם[81]. וְכֵן הַבָּא אַחַר הַנְּפָלִים[82]: כָּל נֵפֶל[83] שֶׁאִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה[84] - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם[85]; וְכָל נֵפֶל שֶׁאֵין אִמּוֹ טְמֵאָה לֵדָה, כְּמוֹ הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים[86] אוֹ הַמַּפֶּלֶת יוֹם אַרְבָּעִים[87] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן[88] - הַבָּא אַחֲרָיו בְּכוֹר לַכֹּהֵן וְחַיָּב לִפְדּוֹת[89].

80) משנה שם, כחכמים ולא כרבי יוסי הגלילי. 81) שהרי כבר נפטר רחמה על־ידי לידתה בגויותה ובעבודתה. 82) משנה שם, כחכמים ולא כרבי מאיר. והכוונה שנולד לאחר שהפילה אמו. 83) ראה להלן הט"ז, בדין יוצא דופן. 84) כשפניו כצורת פני אדם, אף־על־פי ששאר גופו כצורת בהמה או חיה או עוף. וראה בפ"י מהל' איסורי ביאה ה"א, ח. 85) הפלה כזאת נקראת לידה, וכבר נפטר רחמה. 86) משנה, שם מז, ב. 87) שכל שלא מלאו לו ארבעים יום שלמים, לא נגמרה צורתו. וראה בהל' איסורי ביאה שם ה"א. 88) ראה שם ה"ד. 89) שההפלה שקדמה לוולד אינה בכלל לידה. וראה להלן הט"ז בדין יוצא דופן.

טו. חָתַךְ[90] הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ וְהוֹצִיאוֹ אֵבֶר אֵבֶר - הַבָּא אַחֲרָיו אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם[91]. בֶּן שְׁמֹנֶה[92] חֳדָשִׁים שֶׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ וְהוּא חַי[93] וְהֶחֱזִירוֹ וָמֵת, וְכֵן בֶּן תִּשְׁעָה שֶׁמֵּת[94] וְיָצָא רֹאשׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ, וְאַחַר כָּךְ יָצָא אָחִיו וְיָלְדָה[95] - זֶה שֶׁיָּלְדָה אֵינוֹ פֶּטֶר רֶחֶם, שֶׁהֲרֵי נִפְטַר בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן[96]. וּמִשֶּׁהֵצֵא פַּדַּחְתּוֹ[97] פּוֹטֵר הַבָּא אַחֲרָיו.

90) משנה, שם מו, א. 91) כיון שאמו טמאה לידה לאחר הוצאת העובר החתוך (הל' איסורי ביאה שם ה"ז). 92) במשנה, שם: "איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן, הבא אחר נפלים אף־על־פי שיצא את ראשו חי, ובן ט' שיצא ראשו מת", וראה להלן. 93) משמע מלשון רבינו, שאם הוציא בן ח' ראשו והוא מת, אין זה פוטר את הבא אחריו מפדיון, וכן הוא ביו"ד שם סכ"ג. והגר"א שם באות לט, חולק - וסובר שאין הבדל בין הוציא ראשו כשהוא חי או כשהוא מת. ולכן לא נמנה במשנה שם מז, ב - בין הנפלים שאינם פוטרים את הבא אחריהם מפדיון הבן, גם בן ח' שהוציא ראשו והוא מת. ועיי"ש שהאריך בזה. 94) כלומר, אף־על־פי שמת, וכל־שכן אם הוא חי.

95) כלומר, לא חזר כמו אחיו. 96) שם מו, ב: ומאי קא־משמע־לן, דכיון דמפיק ליה רישיה, הוה לידה. וראה בפ"ה מהל' מאכלות אסורות, סוף הט"ו. 97) משנה, נדה כח, א. ובהל' איסורי ביאה שם ה"ו, כתב רבינו: "משתצא רוב פדחתו, הרי זה כילוד". אבל ה'כסף משנה' שם, מצא בספר רבינו מוגה, שנמחקה בו תיבת "רוב".

1 **טז. יוֹצֵא דֹּפֶן[98] וְהַבָּא אַחֲרָיו כְּדַרְכּוֹ[99] - שְׁנֵיהֶם**
2 **פְּטוּרִים: הָרִאשׁוֹן - לְפִי שֶׁלֹּא יָצָא מִן הָרֶחֶם[100],**
3 **וְהַשֵּׁנִי - מִפְּנֵי שֶׁקְּדָמוֹ אַחֵר[101].**

98) משנה, בכורות מז, ב - כחכמים ולא כרבי שמעון. ושם יט, א - כרבי עקיבא. ו"יוצא דופן", הוא ולד שלא יצא דרך הרחם, אלא הוצא מדופן בטן אמו על־ידי פתיחתה. 99) כלומר, דרך הרחם. 100) ו"פטר רחם בעינן" (גמרא, שם מז). 101) שם: "קסבר, בכור לדבר אחד (כגון זה שהוא בכור ליציאה מן הרחם, ואינו בכור לוולדות שהרי היה ולד קודם לו, ראה רש"י שם), לא הוי בכור. ואף־על־פי שיוצא דופן אין אמו טמאה לידה (הל' איסורי ביאה שם ה"ה), אין בכך כלום, שלא כתב רבינו בהלכה י"ד, שמי שאין אמו טמאה לידה הבא אחריו חייב לפדות אלא בנפל בלבד, ולא בבר קיימא.

4 **יז. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב[102] בְּפִדְיוֹן? מִשֶּׁיַּשְׁלִים[103] שְׁלֹשִׁים**
5 **יוֹם[104]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה. מֵת הַבֵּן[105]**
6 **בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים[106], וְכֵן אִם נַעֲשָׂה**
7 **טְרֵפָה[107] - אֵינוֹ חַיָּב בְּחָמֵשׁ סְלָעִים. וְאִם הִקְדִּים[108]**
8 **וְנָתַן לַכֹּהֵן[109] - יַחֲזִיר לוֹ הַפִּדְיוֹן. [וְאִם מֵת[110] אַחַר**
9 **שְׁלֹשִׁים יוֹם - חַיָּב בְּפִדְיוֹן;] וְאִם לֹא נָתַן - יִתֵּן.**

102) האב. 103) ברייתא, שם יב: "אין בערכין ובפדיון הבן וכו', פחות משלשים יום, ומוסיפין עד עולם" (כלומר, אם לא פדה את בנו ביום ל"א, לא פקע חיובו, אלא בחיובו הוא עומד לעולם). וראה ביו"ד סי' שה סי"א, ובביאור הגר"א. 104) כלומר, משיכנס ליום ל"א. 105) משנה, שם מט, א. 106) שם, כחכמים ולא כרבי עקיבא הסובר שאם מת ביום שלשים, אם נתן לא יטול, ואם לא נתן לא יתן. ובגמרא שם: מאי טעמייהו דרבנן, גמרי "חודש" (כלומר, "מבן חודש תפדה" האמור בפדיון הבן) "חודש" ממדבר, מה התם "ומעלה" (כלומר, "מבן חודש ומעלה", ולא בן חודש ממש), אף הכא נמי "ומעלה". 107) בבא־קמא יא, ב: "ואמר עולא אמר רבי אלעזר, בכור שנטרף אין פודין אותו". ורבינו מפרש "שנטרף", נעשה טריפה, כלומר, שניקב מוחו או ריאתו וכיוצא בזה, שסופו למות בתוך יב חודש, וכן פירשו ב'תוספות' שם, ולא כרש"י. 108) משנה, בכורות, שם. והכוונה שנתן לכהן את הכסף בתוך שלשים, ואמר לו: לאחר שלשים יום בני פדוי, כדלהלן בהי"ח. 109) ומת הבן בתוך שלשים. 110) שם.

10 **יח. מִי שֶׁפָּדָהוּ[111] בְּנוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[112]: אִם אָמַר**
11 **לוֹ[113] מֵעַכְשָׁיו[114] - אֵין בְּנוֹ פָּדוּי[115]; וְאִם אָמַר לוֹ**
12 **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[116] - בְּנוֹ פָּדוּי, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
13 **הַמָּעוֹת קַיָּמִין לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[117].**

111) שם. 112) וכן ביום ל, כבהלכה הקודמת. 113) לכהן. 114) כלומר, עכשיו יחול הפדיון. 115) אף־על־פי שהמעות קיימין (ש"ך ליו"ד שם ס"ק יח), שאין חובת פדיון אלא מיום ל"א ואילך. ובזה לא נחלקו רב ושמואל שם. וראה להלן. 116) כלומר, אז יחול הפדיון. 117) שם, כרב ולא כשמואל, שהלכה כרב באיסורי. ומה שאמרו בגמרא שם: "ואף־על־גב דקיימא־לן הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, הכא הלכתא כוותיה דשמואל", כנראה שרבינו לא גרס כן (כסף־משנה), וכן כתב ב'שיטה מקובצת' שם, כי בקצת ספרים ישנים, אין זה, ושכן משמע מ'תוספות הרא"ש'. וכן נראה ממה שהקשו שם יב: מרב על רב נחמן, משמע שהלכה כמותו.

14 **יט. מִי שֶׁהוּא סָפֵק[118] אִם חַיָּב בְּפִדְיוֹן אוֹ לֹא - הֲרֵי**
15 **זֶה פָּטוּר[119], שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת**
16 **הָאָב[120] בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הַבֵּן בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא**
17 **נִפְדָּה[121], עַד שֶׁיָּבִיא רְאָיָה מֵאָבִיו שֶׁפְּדָהוּ קֹדֶם**
18 **שֶׁיָּמוּת[122]; מֵת הָאָב לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי הוּא**
19 **בְּחֶזְקַת פָּדוּי[123], עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁלֹּא נִפְדָּה.**

118) חולין קלד, א. וראה למעלה בסוף הי"ג ובהערה עו. 119) ויש אומרים שגם אם תפס הכהן, את חמשה הסלעים, מוציאים אותם מידו, ואין זה דומה לכהן שתפס ספק בכור בהמה, שדעת רבינו היא, שאין מוציאין אותו מידו (פ"ה מהל' בכורות ה"ג), ששם תפס את הבכור, שבו הספק. אבל כאן תפס את הכסף ובו אין ספק כלל, כי הספק הוא על האדם אם הוא חייב, והכסף אינו אלא ערב לחובותיו, וכשיש ספק בחוב - אין הכסף נעשה ערב, ונמצא שתפס כספו של אחר, ראה ברדב"ז, וב'מחנה אפרים' הל' זכיה ומתנה סי' ח. 120) משנה, בכורות, שם. 121) שאין אדם עשוי לפדות תוך שלשים, קודם זמן חיובו. וראה ברש"י שם וברדב"ז. 122) שאמר לכהן: הרי בני פדוי לאחר ל' יום, כבהלכה הקודמת. 123) שמן הסתם פדה את בנו מיד ביום ל"א כדינו, ולא השהה את המצוה, וראה ביו"ד שם סי"א, ובביאור הגר"א סוף אות יח.

20 **כ. מִי[124] שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ[125] וְיָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה וְאֵין**
21 **יָדוּעַ אֵי זֶה מֵהֶן יָצָא רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן**
22 **כְּלוּם[126]. יָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים[127], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין יָדוּעַ**
23 **אֵי זֶה מֵהֶן הַבְּכוֹר - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן[128]. מֵת**
24 **אֶחָד מֵהֶן[129] בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - פָּטוּר[130], שֶׁהַמּוֹצִיא**
25 **מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. מֵת הָאָב[131], בֵּין בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים**
26 **יוֹם[132] בֵּין אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[133], בֵּין שֶׁלֹּא חָלְקוּ**
27 **הָאַחִים בֵּין שֶׁחָלְקוּ[134] - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים חָמֵשׁ**
28 **סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ הַנְּכָסִים.**

124) משנה, שם מח, א. 125) כלומר, עוד לא ילדה בכור. 126) כלומר, אף הבן פטור מלפדות עצמו כשיגדל, שמא הנקבה יצאה ראשונה, והיא הרי פטורה מפדיון (למעלה ה"א), ונמצא שהזכר שבא אחריה אינו בכור, והמוציא מחבירו עליו הראיה. וראה להלן הכ"ז. 127) שם. 128) שהרי אחד משניהם הוא ודאי בכור. והחידוש הוא,

שאין צורך שיהא ידוע מי הוא הבכור (רדב"ז). 129) שם. כלומר, אחד מאלה שאין ידוע איזה מהן הבכור. 130) שמא הבכור הוא שמת, והאב פטור מלפדותו, כנ"ל הי"ז, ונמצא שהשני החי אינו בכור, ומחמת ספק פטור האב לגמרי. 131) שם, כרבי יהודה ולא כרבי מאיר. 132) שמשיגיע יום ל"א יתחייבו הנכסים שהוריש האב, בחמשה סלעים לכהן. וכהלשון הראשון שם, ולא כהלשון השני (כסף־משנה ורדב"ז). 133) כנ"ל. 134) כרבי יהודה, כנ"ל.

1 **כא. שְׁתֵּי נָשָׁיו[135] שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים[136] -**
2 **נוֹתֵן עֶשֶׂר סְלָעִים לַכֹּהֵן[137]. מֵת אֶחָד מֵהֶן בְּתוֹךְ**
3 **שְׁלֹשִׁים יוֹם[138]: אִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתַן[139] - יַחֲזִיר לוֹ**
4 **חָמֵשׁ סְלָעִים[140]; וְאִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתַן[141] - אֵינוֹ**
5 **יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן; שֶׁהֲרֵי לֹא צִיֵּן פִּדְיוֹן זֶה עַל בֵּן**
6 **זֶה, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יָכוֹל לוֹמַר: הַחֲזֵר מֵחֲבֵרִי[142].**

135) משנה, שם. 136) כלומר, שילדה כל אחת זכר. 137) אף־על־פי שרק אחד משניהם הוא בכור לאביו, אין אנו הולכים אחר האב, אלא אחר האם (ראה למעלה ה"י), ושניהם פטרו את רחם אמותיהם. 138) שאביו פטור מלפדותו, כנ"ל הי"ז. 139) את עשרת הסלעים בתוך שלשים, ואמר לו: לאחר שלשים יום יהא בני פדוי, כנ"ל הי"ח. 140) שקיבל עבור זה שמת בתוך שלשים. 141) לכל אחד חמשה סלעים, ולא ציין: פדיון זה על בן זה, ופדיון זה על זה, ראה להלן. 142) שהפדיון שנתן לו הוא עבור הזכר שמת. ואף־על־פי שבספק אם חייב בפדיון הבן, אם תפס כהן מוציאים מידו (ראה למעלה בתחילת הט"ו, ובהערה קיז), זה אינו אלא כשכהן אחד תפס שידוע מי תפס וממי להוציא, אבל כאן שמתחילה נתן לכהן בתורת מתנות כהונה, אף־על־פי שאחר־כך נתברר שאם לא היה נותן לו, לא היה ראוי ליטול עתה (ואם היה נוטל היו מוציאין מידו), בכל זאת אין מוציאין מידו (שם, ב'תוספות' ד"ה ואם).

7 **כב. שְׁתֵּי נָשָׁיו[143] שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ שֶׁיָּלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה, אוֹ**
8 **שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה[144] - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן; שֶׁאִי**
9 **אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה זָכָר אֶחָד מֵהֶן[145] פֶּטֶר רֶחֶם.**

143) משנה, שם. 144) כלומר, ולא ידוע מי יצא ראשון. וראה ברש"י שם. 145) כלומר, אחד משני הזכרים שנולדו. ובאופן הראשון שילדו זכר ונקבה, ברור הדבר שהזכר הוא בכור, אלא שלא ידוע של איזו אשה הוא. ואף כאן החידוש הוא שאין הבכור צריך להיות ידוע. וראה למעלה בה"כ ובהערה קכו.

10 **כג. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר[146], אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי**
11 **נְקֵבוֹת, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה נוֹלַד רִאשׁוֹן - אֵין כָּאן**
12 **לַכֹּהֵן כְּלוּם[147]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: נְקֵבָה נוֹלְדָה תְּחִלָּה**
13 **וְאַחֲרֶיהָ זָכָר[148].**

146) שם. 147) שאף הבן פטור מלפדות עצמו לכשיגדל, כנ"ל. 148) כלומר, והשניה ילדה נקבה, זהו באופן הראשון. ובאופן השני, ייתכן שכל אחת ואחת ילדה זכר ונקבה, ושתי הנקבות יצאו תחילה, ואחריהן הזכרים, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

14 **כד. שְׁתֵּי נָשָׁיו[149], אַחַת בִּכְּרָה[150] וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה,**
15 **וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים**
16 **לַכֹּהֵן[151]. מֵת אֶחָד מֵהֶם בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הָאָב**
17 **פָּטוּר[152]. מֵת הָאָב[153] - יִנָּתֵן מִן הַנְּכָסִים[154] חָמֵשׁ**
18 **סְלָעִים.**

149) שם. 150) כלומר, ילדה כבר בכור, בן או בת. 151) שהרי ברור שיש כאן בכור. 152) שמא הבכור מת. 153) בין בתוך שלשים יום ובין לאחר שלשים, והבנים קיימים. 154) בין שחילקו הנכסים ובין שלא חילקו, כרבי יהודה שם שאמר: "נתחייבו נכסים". וראה למעלה הערה קל.

19 **כה. יָלְדוּ[155] זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה[156] -**
20 **אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: זוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה**
21 **יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר[157], וְזוֹ שֶׁבִּכְּרָה יָלְדָה**
22 **זָכָר.**

155) שתי נשיו שאחת ביכרה ואחת לא ביכרה. משנה, שם. 156) בגמרא שם מט, א: "תנא רב הונא, שני זכרים ונקבה, אין כאן לכהן כלום". 157) כן הוא באופן השני, ובאופן הראשון אני אומר, זו שלא ביכרה ילדה נקבה, וזו שביכרה ילדה זכר. וצריך עיון, הרי גם כאן אין האיש נפטר אלא בשני ספיקות, אם אשתו שלא ביכרה ילדה זכר בלבד חייב, ואם היא ילדה זכר ונקבה חייב, אלא־אם־כן ילדה נקבה תחילה, והואיל והדבר רחוק היה לו לתת פדיון בנו, כדלהלן ה"ל. ומה סברא יש לחלק בין אם מדובר באיש אחד ושתי נשים, לבין שני אנשים ושתי נשים. ולדעת הראב"ד הדין הוא להיפך: באיש אחד ושתי נשים, חייב האיש לשלם חמשה סלעים לכהן, ובשני אנשים ושתי נשים אין לכהן כלום. וזה תלוי בקביעות הנוסחא בגמרא שם. ועי' ב'כסף משנה', ברדב"ז, ב'משנה למלך' וביו"ד שם סעיפים כח־לא, וט"ז וביאור הגר"א שם.

23 **כו. שְׁתֵּי נָשִׁים[158] שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ, וְיָלְדוּ**
24 **שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - זֶה נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים, וְזֶה**
25 **נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים[159]. נָתְנוּ[160] וְאַחַר כָּךְ מֵת אֶחָד מִן**
26 **הַבָּנִים בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם[161]: אִם לִשְׁנֵי כֹּהֲנִים נָתְנוּ[162]**
27 **- אֵינָן יְכוֹלִין לְהוֹצִיא מִיָּדָן[163]; וְאִם לְכֹהֵן אֶחָד נָתְנוּ**
28 **- כּוֹתֵב אֶחָד מֵהֶן[164] לַחֲבֵרוֹ הַרְשָׁאָה[165], וְיֵלֵךְ זֶה**
29 **בַּהַרְשָׁאָה וְיַחֲזִיר מִן הַכֹּהֵן חָמֵשׁ סְלָעִים[166].**

158) משנה, שם. 159) שהרי ברור הדבר ששניהם בכורים, ואף־על־פי שלא ידוע מי אמו של זה ומי אמו של זה, וראה למעלה בהלכות כ־כד. 160) בתוך שלשים יום, ובאופן הנ"ל הי"ח. 161) שאביו פטור מלפדותו, כנ"ל הי"ז. אבל אם מת אחד מן הבנים קודם שנתנו, האבות פטורים, שכל אחד יכול לומר: שלי מת. אבל הבן חייב לפדות עצמו, לכשיגדל, שהרי הוא ודאי בכור (תוספתא בכורות פ"ו ה"ג. וראה בהלכה הסמוכה). 162) כלומר,

שכל אחד נתן פדיון בנו לכהן אחר. 163) שכל כהן ידחה אותו אצל השני ויאמר: חמשה הסלעים שקיבלתי הם עבור הבכור החי, והמוציא מחבירו עליו הראיה. 164) גמרא שם מט, א. כשמואל. 165) וכותב לו: דון וזכה והוצא לעצמך, או לשון אחרת שיש בה הקנאה גמורה. ואף־על־פי שכתב לו כן, אינו אלא שליח, וראה בפ"ג מהל' שלוחין ושותפין ה"א. וכל זה כשאין הכהן כופר בקבלת חמשה הסלעים, אבל אם הוא כופר אינו יכול לכתוב הרשאה עליו, שם ה"ו. ואין הרשאה מועילה אלא כשנתנו לכהן אחד, אבל נתנו לשני כהנים יכול כל כהן לומר להם: חמשה הסלעים שקבלתי, עבור החי. וראה ב'רבינו גרשום' שם. 166) כלומר, יאמר לו: ממה־נפשך, אם בני הוא המת - החזר לי הכסף, ואם בן חבירי הוא שמת, הרי אני מורשה על ידו לקחת הכסף עבורו, ונוטל הכסף וחולקים ביניהם. וראה ברש"י במשנה שם, ד"ה מת. וכל זה כשלא באו שניהם יחד לתבוע ממנו, אבל אם באו שניהם יחד לתבוע ממנו "ממה־נפשך" כנ"ל, אין צורך בהרשאה ('תוספות' שם ד"ה הני מילי. וראה ביו"ד שם סכ"ט ובש"ך, וב'חזון איש').

כז. יָלְדוּ[167] זָכָר וּנְקֵבָה וְנִתְעָרְבוּ - הָאָבוֹת פְּטוּרִין[168], וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[169]. וְכֵן מְבַכֶּרֶת[170] שֶׁלֹּא שָׁהֲתָה אַחַר בַּעְלָהּ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[171] וְיָלְדָה, וְאֵין יָדוּעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה[172] לְרִאשׁוֹן[173] אוֹ בֶּן שִׁבְעָה לָאַחֲרוֹן - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין[174], וְהַבֵּן חַיָּב לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ[175].

167) שתי נשים של שני אנשים, שלא ביכרו, משנה שם. 168) שכל אחד מהם יכול לומר, הנקבה שלי. 169) לכשיגדל, כנ"ל ה"ב, שהרי ודאי שהוא בכור. 170) שזה עתה ילדה בכור. תוספתא שם פ"ו ה"ג. וראה בסוף המשנה בבכורות מו, א. 171) כדי להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני. וראה בפי"א מהל' גירושין הי"ח. 172) שנולד אחר תשעה חדשי הריון. 173) והראשון חייב לפדותו. 174) שכל אחד יכול לדחות את הכהן אל חבירו. 175) שהרי הוא בכור ודאי.

כח. יָלְדוּ[176] שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר אוֹ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וּשְׁנֵי זְכָרִים - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[177].

176) משנה, שם. וראה ביו"ד סי' שה ס"ל, ובביאור הגר"א. 177) כלומר, אף הבן אינו חייב לפדות את עצמו. וטעמו של דבר, כיון שמספר אפשרויות החיוב שווה למספר אפשרויות הפטור. ואלו הן לחיוב: א. שמא ילדה אשתו שני זכרים; ב. זכר ונקבה. ולפטור: א. שמא ילדה שתי נקבות; ב. נקבה וזכר. וכיון שהדבר ספק, אין מוציאין מיד המוחזק. וראה בהלכות כה־ל, ובהערות שם.

כט. שְׁתֵּי נָשִׁים[178] שֶׁל שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת לֹא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים לַכֹּהֵן[179]. יָלְדוּ זָכָר וּנְקֵבָה - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[180].

178) משנה, שם. 179) שוודאי הוא שזכר אחד הוא בכורו, אף־על־פי שאינו ידוע, כנ"ל. 180) שאף הבן פטור מלפדות את עצמו כנ"ל, שהרי ספק הוא, שמא נולד לאשה שביכרה.

ל. יָלְדוּ[181] שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - זֶה שֶׁלֹּא בִּכְּרָה אִשְׁתּוֹ[182] נוֹתֵן חָמֵשׁ סְלָעִים. שֶׁלֹּא נִפְטָר אֶלָּא בִּשְׁנֵי סְפֵקוֹת: אִם אִשְׁתּוֹ יָלְדָה זָכָר בִּלְבַד[183] - חַיָּב, וְאִם הִיא יָלְדָה הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה - חַיָּב, אֶלָּא אִם כֵּן יָלְדָה נְקֵבָה תְּחִלָּה; וְהוֹאִיל וְהַדָּבָר רָחוֹק - יִתֵּן פִּדְיוֹנוֹ[184].

181) שתי הנשים הנ"ל, שאחת ביכרה ואחת שלא ביכרה, והן של שני אנשים. 182) גמרא שם מט, א. לפי גירסת רבינו. וראה למעלה בהערה קנה. 183) כלומר, ולא נקבה בלבד, אבל הוא־הדין אם ילדה שני זכרים. 184) כלומר, ישנן חמש אפשרויות במקרה שלפנינו: א. שילדה זו שלא ביכרה, זכר אחד; ב. שני זכרים; ג. זכר ואחריו נקבה; ד. נקבה בלבד; ה. נקבה ואחריה זכר. וכיון שרוב האפשרויות, כלומר, שלש האפשרויות הראשונות, הן לחיוב, חייב בעלה בפדיון הבן, שהרי זה כרוב נגד חזקת הבעל, ו"רובא וחזקה, רובא עדיף". וראה למעלה בהערה קנה. ולדעת הראב"ד הדבר להיפך: כאן פטור, ולמעלה בהלכה כה - חייב.

יום ד' כ"ח מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[2] פֶּטֶר חֲמוֹר[3] בְּשֶׂה[4]. וְאִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - מִצְוַת עֲשֵׂה לְעָרְפוֹ[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּפִטַּרְתָּ חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאִם לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ[6] נוֹהֲגוֹת בְּכָל מָקוֹם[7] וּבְכָל זְמַן[8]. וּמִצְוַת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה[9].

2) כלומר, בין איש ובין אשה, אבל לעניין פדיון הבן כתב רבינו למעלה בפרק י"א הלכה א: "כל איש מישראל", כיוון שאשה אינה חייבת לפדות את בנה. 3) בכור של חמור בלבד. 4) ואין קרוי שה, אלא כבשים ועיזים חיים בלבד. ואם אין לו שה - פודהו בשוויו, ונותן דמיו לכהן. 5) למד כן רבינו ממה ששנינו במשנה שם: "מצות הפדייה קודמת למצות עריפה", הרי שגם עריפה היא מצוה. ומה שאמרו "הוא הפסיד ממונו של כהן (בזה שלא פדהו בשה ונתנו לכהן), לפיכך יופסד ממונו" (על ידי עריפה), אין זה אלא טעם למצות העריפה. 6) בספר המצוות (עשה פב) כתב רבינו: "אפשר למקשה להקשות עלי ולומר, מדוע אתה מונה פדייתו (של פטר חמור) ועריפתו כשתי מצוות, ואינך

מונה אותן כמצוה אחת ותהיה עריפתו מהלכות המצוה כמו שביארת בכלל השביעי - מצאנו בעניין זה לשון המורה על היותן שתי מצוות, והוא אמרם (משנה שם יג.): "מצות פדייה קודמת למצות עריפה ומצות ייבום קודמת למצות חליצה". היינו: כמו שהיבמה עומדת או לייבום או לחליצה, והייבום מצוה כמו שהזכיר, והחליצה מצוה בפני עצמה, כך פטר חמור עומד או לפדייה או לעריפה, וזו מצוה וזו מצוה כמו שאמרו". 7) כן מפורש בקידושין לז. "והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן ביאה, ונוהגין בין בארץ בין בחוץ לארץ". 8) גם שלא בפני הבית. 9) "שנאמר ואם לא תפדה וערפתו".

1 **ב. הַשֶּׁה שֶׁפּוֹדִין בּוֹ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן[10], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר**
2 **רֶחֶם וְגוֹמֵר[11].**

10) וכן אם פדאו בשוויו, נותן דמיו לכהן. 11) "לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך (כלומר, לכהן), אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה", הרי הקיש הכתוב בכור בהמה טמאה לבכור אדם, לומר לך שכשם שפדיון בכור האדם - לכהן, כמו כן פדיון בכור בהמה טמאה.

3 **ג. וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה. בְּהֵמָה טְמֵאָה**
4 **הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא הַחֲמוֹר בִּלְבַד[12].**

12) בברייתא שם ה: "תלמוד לומר פטר חמור [תפדה בשה], פטר חמור אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים".

5 **ד. פֶּטֶר חֲמוֹר אָסוּר בַּהֲנָאָה עַד שֶׁיִּפָּדֶה; וְאִם מְכָרוֹ**
6 **קֹדֶם פִּדְיוֹן - דָּמָיו אֲסוּרִים[13]. וְאִם מֵת[14] קֹדֶם פִּדְיוֹן**
7 **אוֹ שֶׁעָרְפוֹ - יִקָּבֵר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה אַף**
8 **לְאַחַר עֲרִיפָה, הוֹאִיל וְלֹא נִפְדָּה. לְפִיכָךְ[15], אִם לֹא**
9 **פָּדָהוּ וְנָתַן פֶּטֶר הַחֲמוֹר בְּעַצְמוֹ לַכֹּהֵן - אָסוּר לַכֹּהֵן**
10 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַד שֶׁיִּפְדֶּהוּ בְּשֶׁה, וְיִקַּח הַשֶּׁה לְעַצְמוֹ,**
11 **אוֹ יַעַרְפֶנּוּ וְיִקָּבֵר. וְהַכֹּהֲנִים[16] חֲשׁוּדִים עַל דָּבָר זֶה.**
12 **לְפִיכָךְ אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן פֶּטֶר חֲמוֹר לַכֹּהֵן, אֶלָּא**
13 **אִם כֵּן פָּדָהוּ הַכֹּהֵן בְּפָנָיו[17].**

13) בכורות שם: רישא, בהנאת דמיו (של פטר החמור), סיפא, בהנאת גופו, כלומר, בשניהם אוסר רבי יהודה בהנאה, ורבי שמעון מתיר. וטעמו של רבי יהודה הוא, שכיוון שאין הכסף שבידו כסף פדיון, אלא כסף שקיבל עבור איסור הנאה, לכן אף על פי שאין איסור ההנאה תופס את הדמים, בכל זאת אסור ליהנות מהם, שנמצא שהוא נהנה מן האיסור. וכל איסור זה אינו אלא למוכר, אבל אחר - מותר ליהנות מהדמים. ולכן שנינו בקידושין שם, בכמה איסורים ופטר חמור בכלל, ש"אם מכרן וקידש בדמיהן מקודשת" לפי שהאשה מותרת ליהנות בדמים אלו. 14) משנה בבכורות יב: "מת פטר חמור (לאחר שהפריש טלה ולא הספיק ליתנו לכהן), רבי אליעזר אומר ייקבר וכו', וחכמים אומרים אין צריך להיקבר", ולא נחלקו אלא כשכבר הפריש טלה, שנפדה פטר החמור מיד עם הפרשת הטלה, אבל אם מת פטר החמור קודם פדיון, ייקבר לדברי הכל. 15) כלומר, לפי שפטר חמור אסור בהנאה עד שייפדה. 16) להשתמש בפטר חמור מבלי לפדותו, שהוא מורה היתר לעצמו באמרו: הרי השה שאפריש תחתיו הוא שלי, ולמה לי לפדותו. 17) או ערפו בפניו.

14 **ה. הִפְרִישׁ פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר וּמֵת הַשֶּׂה קֹדֶם שֶׁיִּתְּנֶנּוּ**
15 **לַכֹּהֵן - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[18], וְיִתֵּן הַנִּבֵּלָה לַכֹּהֵן[19]**

18) "דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי". וטעמו של דבר, שכיוון שעל ידי הפרשת השה פוקעת קדושת פטר החמור, לכן מיד עם הפרשתו הרי השה של הכהן, ונמצא שבעל החמור נותן לכהן את שיו, שהוא שלו משעת הפרשה. 19) שהרי השה של הכהן מת.

16 **לֵהָנוֹת בָּהּ[20]. מֵת פֶּטֶר הַחֲמוֹר אַחַר שֶׁפָּדָהוּ - יִתֵּן**
17 **הַטָּלֶה לַכֹּהֵן[21], וּמֵתָר בַּהֲנָיָתוֹ[22], שֶׁכְּבָר נִפְדָּה.**

20) שם, "ואם מת נהנים בו, וכו', אלא דמית בי בעלים ונהנה בו כהן, דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי". 21) שהרי הוא שלו. 22) של פטר החמור.

18 **ו. מֵאֵימָתַי[23] חַיָּב לִפְדּוֹתוֹ? מִשֶּׁיִּוָּלֵד וְעַד שְׁלֹשִׁים**
19 **יוֹם. וּמֵאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם רָצָה לְעָרְפוֹ[24] -**
20 **עוֹרְפוֹ; אִם רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - פּוֹדֶה, וְאֵין כָּאן אֶלָּא**
21 **מִצְוַת עִכּוּב בִּלְבַד[25].**

23) כברייתא שהביא רמי בר חמא "מצוותו של (בכור בהמה טמאה) כל שלושים יום, מכאן ואילך או פודהו או עורפו", וכמו שאמרו שם לדעת רב ששת, ש"מצוותו", היינו מצוה לפדותו כל שלושים יום, וכמו שאמר רבא שם, שלרבנן שחולקים על ר' אליעזר ואינם מקישים בכור בהמה טמאה לבכור אדם אינו עובר אף לאחר שלושים יום. 24) [מפשטות הלשון נראה, שתוך שלושים יום אינו ראוי לעריפה. וצריך עיון]. 25) כלומר, אינו עובר עליו אף לאחר שעברו עליו שלושים יום, אלא שאמרו חכמים: "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", ולא היה לו לעכב את הפדיון.

22 **ז. לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיץ[26] מֵאַחוֹרָיו[27];**
23 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ[28]. וְאֵין מְמִיתִין**
24 **אוֹתוֹ לֹא בְּמַקֵּל וְלֹא בְּקָנֶה וְלֹא בְּקֶרְדֹּם[29] וְלֹא**
25 **בִּמְגֵרָה[30], אֶלָּא בְּקוֹפִיץ[31]. וְלֹא יַכְנִיסֶנּוּ לְחֶדֶר וְיִנְעַל**
26 **הַדֶּלֶת בְּפָנָיו עַד שֶׁיָּמוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲרַפְתּוֹ[32].**

26) "סכין גדול, כמין גרזן שהקצבים חותכים בו הבשר". 27) מצד ערפו. 28) "והפועל הזה נגזר מעורף, שאין מותר לשוחטו ולא לחנקו, אלא לחתוך ראשו ממול ערפו". 29) גרזן. 30) סכין בעלת להב משנן לנסר בו. 31) "שכן דרך עריפה". 32) לומר לך: בעריפה דווקא.

27 **ח. אֵין פּוֹדִין לֹא בְּעֵגֶל, וְלֹא בְּחַיָּה, וְלֹא בְּשֶׂה**
28 **שָׁחוּט, וְלֹא בִּטְרֵפָה[33], וְלֹא בְּכִלְאַיִם[34], וְלֹא בְּכוּי[35];**
29 **שֶׁנֶּאֱמַר: תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאֵין קָרוּי שֶׂה אֶלָּא כְּבָשִׂים**
30 **וְעִזִּים חַיִּים בִּלְבַד[36].**

33) שאינה חיה. 34) כבש הבא על העז. וטעמו של דבר,

שאין זה "שה", אלא תערובת של שני מינים. ומה שכתב רבינו למעלה בפרק ט הלכה ה "כלאיים הבא מכבש ועז חייב במתנות", שמא אין זה אלא משום שנאמר "אם שה" ולמדו מכאן "אפילו מקצת שה". 35) ספק חיה ספק בהמה, שהוא ברייה בפני עצמה, ואינו שה. וכל זה כשהוא בא לפדות בעגל, לא מחמת שוויו, אלא במקום שה שאמרה התורה, אבל אם רוצה לפדות בשוויו, פודה בכל דבר. 36) בגמרא שם: "מתניתין מני, בן בג בג היא, דתניא בן בג בג אומר, נאמר כאן "שה" ונאמר להלן (בפסח) "שה", מה להלן פרט לכל השמות הללו, אף כאן פרט לכל השמות הללו". ורבינו סובר, שרב אשי שהוא בתרא אינו סובר גזירה שווה זו, שהרי אמרו שם: "אמר ליה רב אשי למר זוטרא מאי דעתיך דילפת מפסח" - הרי שרב אשי עצמו לא למד מפסח, ולפיכך לא הביא גזירה שווה זו.

ט. אֵין פּוֹדִין בְּשֶׂה הַדּוֹמֶה לְאַחֵר[37]; וְאִם פָּדָה - פָּדוּי[38]. וּפוֹדִין בְּבֶן פְּקוּעָה, אֲבָל לֹא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: כַּצְּבִי וְכָאַיָּל; מַה צְּבִי וְאַיָּל - אֵין פּוֹדִין בּוֹ, אַף פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין אֵין פּוֹדִין בָּהֶם.

37) כלומר, רחל שילדה מין עז. ויש אומרים כי המדובר כשאין הוולד דומה כלל לרחל, אבל אם מקצת סימניו כשל רחל, פודין בו. 38) נראה שדעת רבינו היא, שלא נסתפקו שם אם פודין ב"נדמה" (=שה הדומה למין אחר), אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא פשוט הוא שפודין בו, שהרי הוא "שה", ומה בכך אם אינו דומה למין אמו אלא למין אחר.

י. פּוֹדִין בְּשֶׂה בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין תְּמִימִים בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִים, בֵּין קְטַנִּים בֵּין גְּדוֹלִים.

יא. שֶׂה שֶׁלְּקָחוֹ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַוַּדַּאי, אֲבָל פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַסָּפֵק. אִם אֵין לוֹ שֶׂה לְפִדּוּתוֹ - פּוֹדֵהוּ בְּשָׁוְיוֹ וְנוֹתֵן דָּמָיו לַכֹּהֵן. לֹא אָמְרָה תּוֹרָה שֶׂה לְהַחְמִיר עָלָיו, אֶלָּא לְהָקֵל עָלָיו; שֶׁאִם הָיָה לוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁשָּׁוֶה עֶשֶׂר סְלָעִים - יֵשׁ לוֹ לְפִדּוּתוֹ בְּשֶׂה שָׁוֶה דִינָר. וְלֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁנִּפְדֶּה בְּכֶסֶף בְּשָׁוְיוֹ.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ דְּמֵי פֶּטֶר חֲמוֹר מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים וּלְמַעְלָה; אֲבָל אִם הָיוּ דָּמָיו פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֶׂה[39] אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים. וְעַיִן יָפָה לֹא יִפְחֹת מִסֶּלַע, וְעַיִן רָעָה - בַּחֲצִי סֶלַע, וּבֵינוֹנִית - בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים.

39) אפילו שווה כל שהוא.

יג. וְהַפּוֹדֶה פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ[40] - הֲרֵי זֶה פָּדוּי[41], וְהַחֲמוֹר לְבַעְלָיו[42].

40) בין בשה של הפודה, ובין בשה של בעל פטר החמור. 41) שפדיון פטר חמור אינו מוטל על בעל פטר החמור בלבד, אלא כל אחד ואחד יכול לפדותו, כמו בהקדש, ולכן אף אם גוי פדה פטר חמור של ישראל הרי זה פדוי, ולכן כתב רבינו "הפודה" סתם, ולא כתב: "ישראל שפדה". 42) וטעמו של דבר, שפטר חמור נחשב כממון הבעלים. ואף על פי שהוא אסור בהנאה עתה, הרי הוא ראוי להיות שלו לאחר שפדהו ולכן אפילו אם פדאו חבירו, הרי הוא שלו (=של בעל החמור), אלא שפקע איסור ההנאה.

יד. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם - פְּטוּרִין מִפֶּטֶר חֲמוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה; כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בִּבְכוֹר אָדָם - יֶשְׁנוֹ בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְהַפָּטוּר מִבְּכוֹר אָדָם - פָּטוּר מִבְּכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה[43].

43) וכיוון שכהנים ולויים פטורים מפדיון הבן, לכן פטורים הם אף מפדיון פטר חמור. ואין לפטור את הכהנים והלויים מפדיון פטר חמור מקל וחומר, כדרך שאמרו בפדיון הבן - שלא מצינו שפטרו כהנים ולויים בהמות טמאות של ישראל במדבר, כדרך שפטרו את בניהם מפדיון.

טו. הַלּוֹקֵחַ עֵבֶר חֲמוֹרוֹ[44] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ הַמּוֹכֵר עֵבֶר חֲמוֹרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה[46], וְאֵין קוֹנְסִין אוֹתוֹ עַל דָּבָר זֶה[47]. הָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֻׁתָּף בָּאֵם אוֹ בַּבְּכוֹר, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא אֶחָד מֵאֶלֶף בּוֹ[48] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49]. הָיָה לוֹ[50] בּוֹ אוֹ בְּאִמּוֹ אֵבֶר אֶחָד[51], כְּגוֹן יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, אֲפִלּוּ אָזְנוֹ[52]: כֹּל שֶׁאִלּוּ יֵחָתֵךְ יִהְיֶה בַּעַל מוּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[53] מִן הַבְּכוֹרָה; וְאִם כְּשֶׁיֵּחָתֵךְ חֵלֶק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לֹא יִהְיֶה בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ[54] - הֲרֵי זֶה חַיָּב[55]. וְכֵן הַמְקַבֵּל חֲמוֹר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִהְיוֹת מְטַפֵּל בָּהּ וְהַוָּלָד בֵּינֵיהֶם[56], אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּבֵּל מִיִּשְׂרָאֵל - הַכֹּל פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל בְּיִשְׂרָאֵל.

44) והעובר הוא בכור. ואין זה לוקח דבר שלא בא לעולם, שהרי העובר קיים. 45) כלומר, למכור עובר חמורו לגוי, שהרי הוא מפקיע את העובר מן הכהן, שהרי פטור הוא מלפדותו, ונמצא הכהן מפסיד את השה. 46) מפדיון פטר חמור, שהרי בלוקח עובר חמורו של גוי, האם היא של הגוי, ובמוכר לו עובר חמורו, העובר הוא של הגוי, ואין חיוב פדיון פטר חמור אלא כשהאם והוולד של ישראל. 47) שם: "צריכי, דאי תנא לוקח, הוה אמינא משום דקא מייתי לה לקדושה, אבל מוכר דקא מפקע לה מקדושה, אימא לקנסיה (שיפדה את הבכור), קא משמע לן". 48) או באמו. 49) כיוון ששותפות גוי פוטרת. ואף על פי שאסור להשתתף עם הגוי לא קנסוהו. 50) לגוי. 51) ומלבד האבר - אין לו כלום. 52) שהוא אבר קטן. 53) שם: "וכמה תהא שותפות של עובד כוכבים ותהא פטורה מן הבכורה, אמר רב הונא אפילו אזנו, וכו', אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן אפילו מום קל (כלומר, אפילו יש לגוי אבר אחד שאם יחתכנו אין הבהמה נעשית נבלה או טריפה, הרי זה פטור), וכו', כדרב הונא". ואין כוונת רבינו שיש לגוי כל האבר, אלא אפילו אם יש לו רק חלק מן האבר, שאם ייחתך

יהא בעל מום הרי זה פטור. 54) אם היה הדבר בבהמה טהורה. 55) שאין שותפותו חשובה. 56) כלומר, של שניהם, בשכר הטיפול. 57) אף חציו של הישראל.

טז. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר יָלְדָה חֲמוֹרוֹ[58] אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[59] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לַעֲרֹךְ[60] אוֹ לִפְדּוֹת[61]. וְאִם פָּדָה בְּשֶׁה[62] - הַשֶּׂה שֶׁל גֵּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[63].

58) ופטור מפדיון פטר חמורו, כיוון שאין זה "בבני ישראל". 59) ואז הוא חייב, כיוון שהעובר נעשה בכור משעת לידה ולא קודם לכן. 60) ולקבור. 61) בחולין קלד. "שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע לחיוב וארבע לפטור, וכו', ובכור בהמה טמאה, וכו', לחיוב (שכיוון שפטר החמור אסור בהנאה מספק, ספיקא דאיסורא לחומרא, ופודהו כדי להפקיע איסורו), וכו', ופדיון פטר חמור לפטור (כלומר, שהוא פטור מלתת השה לכהן)". 62) או בכסף, בשוויו. 63) כיוון שאין זה ספק איסור, שהרי כבר פקע איסורו של פטר החמור, והשה הרי אין בו קדושה כלל, אלא ספק ממון הוא זה.

יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ פֶּטֶר חֲמוֹר[64] - מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב[65], וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר[66] בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה[67].

64) לדעת התוספות המדובר בפטר חמור עצמו ולא בפדיון פטר חמור שהוא השה. 65) בפטר חמור. ואינו אסור בהנאה. והודעה זו היא כדי שלא יחשוד הגוי בישראל שהם מזלזלים בקדשים. 66) לאחר שהודיעוהו. 67) ואין איסור הנאה חל על פטר החמור על ידי הפרשתו, כדרך שהוא חל בנדרים ונדבות שגויים מתנדבים.

יח. פָּרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין חֲמוֹר[68], אוֹ חֲמוֹר שֶׁיָּלְדָה כְּמִין סוּס[69] - פָּטוּר[70]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וּפֶטֶר חֲמוֹר, שְׁתֵּי פְּעָמִים - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַיּוֹלֵד חֲמוֹר וְהַנּוֹלָד חֲמוֹר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ[71] מִקְצָת סִימָנֵי חֲמוֹר - חַיָּב בַּבְּכוֹרָה[72].

68) עגל הדומה לחמור. 69) ואין בו מסימני חמור כלל. 70) אף על פי שיש דבר משותף לפרה וחמור, ששניהם שייכים לקדושת בכורה, וכן לחמור וסוס, ששניהם מינים טמאים. 71) בסוס שנולד מן החמור. 72) בפטר חמור. ובחמור שנולד מפרה, ויש בו מקצת סימני פרה, הרי הוא בכור בהמה טהורה, וחייב לתיתו לכהן.

יט. חֲמוֹרוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן טָלֶה לַכֹּהֵן[73]. יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד, כְּדֵי לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁה[74] מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה, שֶׁמָּא הַזָּכָר נוֹלַד תְּחִלָּה[75]; וְטָלֶה זֶה שֶׁהִפְרִישׁ - לַבְּעָלִים, וְאֵינוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

73) שהרי ברור הוא שאחד משני הזכרים הוא פטר חמור. 74) שם: לאפקועי לאיסורא מיניה, כלומר, איסור ההנאה, וכוונת רבינו, שפטר החמור קדוש בקדושת דמים, שצריך לפדותו בשה. 75) והרי הוא פטר חמור.

כ. שְׁתֵּי חֲמוֹרָיו שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן שְׁנֵי טְלָאִים לַכֹּהֵן[76]. זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן[77].

76) שהרי ברור הדבר ששניהם פטרי חמורים, אף על פי שאין הדבר ידוע זכר זה מי היא אמו וכן השני. 77) שהרי באופן הראשון ברור שהזכר הוא פטר חמור, וכן באופן השני, ברור שאחד משני הזכרים פטר חמור, אף על פי שאין ידוע מי הוא.

כא. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[78]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ טָלֶה לְעַצְמוֹ, לְפִי שֵׁישׁ כָּאן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה: שֶׁמָּא הָאַחַת יָלְדָה זָכָר וְהַשְּׁנִיָּה יָלְדָה שְׁתֵּי נְקֵבוֹת, אוֹ שֶׁמָּא זוֹ יָלְדָה נְקֵבָה וְהָאַחֶרֶת זָכָר וְאַחֲרֵיו נְקֵבָה אוֹ נְקֵבָה וְאַחֲרֵיהָ זָכָר[79]. וְכֵן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ בִּשְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת. אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן. זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד לְעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

78) שהרי אפשר שלא היה הזכר ראשון ואין כאן פטר חמור. 79) אף על פי שאם נדון על הוולד הרי אין כאן אלא ספק אחד, שמא הזכר נולד ראשון והרי הוא פטר חמור, או שמא נולד אחר נקבה, בכל זאת אינו צריך להפריש לעצמו טלה כנגד כל אחד מהזכרים שיש לו. וטעמו של דבר, שכיוון שאם נדון על כל אחת מן החמורות שילדו, יימצא שהדבר הוא ספק ספיקא, שמא לא ילדה זכר כלל, ואפילו אם ילדה זכר, שמא ילדתו לאחר שנולדה הנקבה. וכיוון שכן, דבר זה מכריע את הספק השקול הקיים כשאנו דנים על הוולד.

כב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ חֲמוֹר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֵין יָדוּעַ אִם בִּכְּרָה אוֹ לֹא בִּכְּרָה וְיָלְדָה זָכָר - פּוֹדֶה אוֹתוֹ בְּשֶׂה[80] וְהוּא לַבְּעָלִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

80) כדי להפקיע ממנו קדושה.

כג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[81] עֲשָׂרָה טְלָאִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן הִפְרִישׁוֹ עַל סְפֵק פֶּטֶר חֲמוֹר[82] - הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דָּבָר, וּמִתְעַשְּׂרִין כִּשְׁאָר הַבְּהֵמָה[83]. וּמַפְרִישׁ אֶחָד מֵהֶן מַעֲשַׂר[84], וְהַשְּׁאָר שֶׁלּוֹ כְּשֶׁהָיוּ[85].

81) משנה בבכורות ט. "נכנס (=פדיון פטר חמור) לדיר להתעשר". ואמרו על זה בגמרא: פטר חמור רגיל שהפרישו ישראל ונתנו לכהן), שהרי שנינו הלקוח ושניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה, אלא בישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים בתוך ביתו, שמפריש עליהן עשרה שיין ומעשרן והן שלו". 82) שהם שלו, ואינו נותנם לכהן ולפיכך חייב במעשר בהמה, אבל פדיון פטר חמור וודאי, שהוא לכהן, אין לחייב במעשר בהמה. שהרי הלקוח ושניתן לו במתנה, פטור ממעשר בהמה. ואף אם הכהן החזירו

לישראל לא יתחייב במעשר, שאף הישראל הוא בכלל מקבל מתנה. 83) מפני שהם חולין, ואילו מוקדשים פטורים ממעשר בהמה. 84) ומקטיר אימורין על גבי המזבח. 85) חולין ממש.

1 **כד. יִשְׂרָאֵל[86] שֶׁהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים וַדָּאִין[87]**
2 **בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ[88] מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן[89], וְאוֹתוֹ**
3 **אָבִי אִמּוֹ הַכֹּהֵן נָפְלוּ לוֹ מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[90] -**
4 **הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן עֲשָׂרָה שֵׁיִן וְהֵן שֶׁלּוֹ[91],**
5 **וְחַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר[92].**

86) בכורות שם. מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבהו, והשמיעונו בזה, שאף בפדיון פטר חמור וודאי, ייתכן כי יהיה של הישראל, ויתחייב במעשר בהמה. 87) כלומר, אפילו וודאין. 88) בירושה. 89) וירשם זה, כיוון שלא היו אחים לאמו. 90) שאם לא נפלו ליד הכהן בירושה, אלא נולדו ברשותו, אינם חייבים בפדיון. 91) שאינו חייב לתיתם לכהן כדרך שנותן לכהן כל שה שפודין בו. וטעמו של דבר, כיוון שישראל זה בא מכח הכהן שירש אותו. והכהן אף על פי שהיה חייב לפדות את פטרי החמורים שירש מן הישראל בשיין, הרי השיין הן שלו, ולכן אף הישראל אינו נותנם לכהן. 92) שהרי הם חולין לכל דבר.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בְּכוּרִים

הִלְכוֹת שְׁמִיטָּה וְיוֹבֵל

6 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת: תֵּשַׁע מִצְוֹת עֲשֵׂה,**
7 **וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א)**
8 **שֶׁתִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית מִמְּלַאכְתָּהּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד**
9 **עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ. ג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת**
10 **הָאִילָן בְּשָׁנָה זוֹ. ד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר הַסָּפִיחַ כְּדֶרֶךְ**
11 **הַקּוֹצְרִים. ה) שֶׁלֹּא יִבְצֹר הַנְּזִירִים כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים.**
12 **ו) שֶׁיְּשַׁמֵּט מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ. ז) שֶׁיְּשַׁמֵּט כָּל**
13 **הַלְוָאָתוֹ. ח) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ וְלֹא יִתְבַּע הַלְוָה. ט) שֶׁלֹּא**
14 **יִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם שְׁמִטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאַבֵּד מָמוֹנוֹ.**
15 **י) לִסְפֹּר הַשָּׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע. יא) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת**
16 **הַחֲמִשִּׁים. יב) לִתְקַע בְּשׁוֹפָר בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי כְּדֵי**
17 **לָצֵאת עֲבָדִים חָפְשִׁי. יג) שֶׁלֹּא תֵּעָבֵד אֲדָמָה בְּשָׁנָה**
18 **זוֹ. יד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר סְפִיחֶיהָ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים. טו)**
19 **שֶׁלֹּא יִבְצֹר נְזִירֶיהָ כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים. טז) לִתֵּן גְּאֻלָּה**
20 **לָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ, וְזֶהוּ דִּין שָׂדֶה אֲחֻזָּה וּשְׂדֵה מִקְנָה.**
21 **יז) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר הָאָרֶץ לִצְמִיתוּת. יח) דִּין בָּתֵּי עָרֵי**
22 **חוֹמָה. יט) שֶׁלֹּא יִנָּחֵל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,**
23 **אֶלָּא נוֹתְנִין לָהֶם עָרִים מַתָּנָה לָשֶׁבֶת בָּהֶם. כ) שֶׁלֹּא**
24 **יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי בַּבִּזָּה. כא) לִתֵּן לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת**
25 **וּמִגְרְשֵׁיהֶן. כב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, אֶלָּא**
26 **גּוֹאֲלִים לְעוֹלָם, בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית".

מלשונו "שתשבות הארץ" משמע, ששמיטה היא חובת הקרקע שאסור שתיעבד בשנה השביעית, ולא חובת ה'גברא' שאסור במלאכת הקרקע בשביעית. ונפק"מ האם מותר לעשות העבודה בקרקע של יהודי על־ידי גוי, שאם הוא דין בקרקע אסור אף על־ידי גוי, ואם הוא דין ב'גברא' מותר על־ידי גוי שהרי הגוי אינו מצווה על השמיטה.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 286)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שמצות־עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה השביעית. על איזו עבודה לוקה מן התורה. ואם נוטעין בשביעית אילן סרק. אם שורין הזרעים בשביעית והדברים המותרים בשביעית. משרבו האנסים אם מותר לזרוע בשביעית. המעביר קוצים מארצו או הטומן לפת או צנון או לוף וכיוצא בהן. בראשונה היו אוסרים ללקוט עצים ואבנים מתוך השדה. הקוצץ אילן אם מותר להוציא שרשיו מהארץ. ואם קוצצין בתולת שקמה בשביעית.

27 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִשְׁבֹּת[3] מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וַעֲבוֹדַת**
28 **הָאִילָן[4] בִּשְׁנָה שְׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת**
29 **לַיְיָ; וְנֶאֱמַר[5]: בֶּחָרִישׁ[6] וּבַקָּצִיר[7] תִּשְׁבֹּת. וְכָל הָעוֹשֶׂה**
30 **מְלָאכָה[8] מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[9] אוֹ הָאִילָנוֹת בְּשָׁנָה זוֹ -**
31 **בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
32 **שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע[10] וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר[11].**

2) ראה בספר המצוות, עשה קלה. 3) מלשון רבינו כאן ובספר המצוות שם נראה, שהמצוה היא שהאדם ישבות, ואין המצוה על הארץ שתשבות. ולפי זה, מותר לגוי לעבוד באדמת ישראל מן התורה (מהרי"ט חלק ב סימן נב). אבל במנין המצוות כאן כתב רבינו: "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה", וכן כתב במנין המצוות על סדר ההלכות. משמע שהמצוה היא על הארץ, וכדוגמת מצות שביתת בהמתו בשבת (מנחת־חינוך מצוה קיב). ונראה שהמצוה היא: שהארץ תשבות, אלא שביטול שביתתה אינו אלא על־ידי ישראל העובד אותה. וראה בקונטרס אחרון לשבת הארץ להראי"ה קוק זצ"ל מהדורה ב, מעמוד פז ואילך. 4) היא זמירה, כדלהלן בסוף ההלכה, וגם בצירה הנעשית לעבודת האילן (ראה להלן פ"ד הלכה כב), ואף הן בכלל "ושבתה הארץ" הנ"ל, שהרי באותם הפסוקים הנ"ל שלאחריה, נאמר גם "לא תזמור וגו' לא תבצור". 5) וגם בספר המצוות (עשה שם) ובמנין המצוות שעל סדר ההלכות, הביא רבינו פסוק זה לענין שביעית. ואף־על־פי שלפי דברי הבבלי (מועד קטן ד.) יוצא שלפי דברי ר' ישמעאל (בענין תוספת השביעית), שאנו פוסקים כמותו (ראה להלן פ"ג הלכה א), פסוק זה לא נאמר לענין שביעית אלא לענין שבת – סמך רבינו על הירושלמי (שביעית פ"א הלכה ג), שגם לר' ישמעאל פסוק זה לענין שביעית נאמר, וכן פירשו ר"י בן מלכי צדק, ורבינו נתן אב הישיבה. ראה בספר המצוות שם, הערה נוספת תקצג. 6) לפי הנאמר כאן יוצא שהחורש בשביעית עובר בעשה, ואינו לוקה, לפי שאין בה לאו, וראה להלן הלכה ד והלכה י. 7) הכוונה

לקציר שהוא לעבודת קרקע (ראה להלן פ"ד הלכה א), שאילו קציר שאינו אלא לאסיפת הפירות בלבד – אין בו משום "תשבות". 8) משמע מלשון רבינו, שגם הנשים חייבות במצוות־עשה של שביעית. (וכן כתב רבינו אברהם בנו של רבינו ("סיני" כרך יד עמוד ו) לענין שמיטת כספים ש"דין שמיטה לנשים כמו לגברים"). וראה בחינוך מצוות פד, קיב, ובמנחת־חינוך שם. 9) היא זריעה, כדלהלן בסוף ההלכה, וגם קצירה הנעשית לעבודת הארץ (ועיין בשבת עג: שיש קוצר שהוא גם נוטע, וראה להלן פ"ד הלכה א), ושתיהן בכלל "ושבתה הארץ", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה למועד קטן פ"א משנה ב, שהרי נאמר שם אחריה "שש שנים תזרע וגו', ואספת וגו' ובשנה השביעית שבת שבתון וגו' לא תזרע וגו' לא תקצור וגו' לא תבצור", הרי שגם זריעה וגם קצירה (כשהיא לעבודת הארץ) הן בכלל שבת הארץ. וראה עוד להלן בסמוך. 10) זו עבודת הארץ. 11) זו עבודת אילנות. [וכוונת רבינו גם לפסוק שלאחריו: "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור, שנת שבתון יהיה לארץ". ואולי חסרה כאן המלה וגו' (וגומר), שהרי בהלכה הבאה הוא אומר: "אינו לוקה מן התורה אלא על הזמירה ועל הקצירה וכו'". הרי שכבר דיבר מקודם על הקצירה. וזוהי כוונתו גם להלן בפ"ד שם: "או שקצר לעבודת הארץ כמו שביארנו").

1 **ב. אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל הַזְּרִיעָה אוֹ עַל**
2 **הַזְּמִירָה, וְעַל הַקְּצִירָה אוֹ עַל הַבְּצִירָה. וְאֶחָד הַכֶּרֶם**
3 **וְאֶחָד שְׁאָר הָאִילָנוֹת[12].**

12) אין כוונת רבינו לומר, שזמירה אסורה אף בשאר אילנות מן התורה, שהרי כתב בפירוש המשנה לשבעית פ"ב משנה ג, שזירוד הוא זימור, ובמועד קטן ד. אמרו מפורש שאיסור זירוד אינו אלא מדרבנן. אלא כוונתו לענין בצירה, שאף בשאר אילנות אסורה מן התורה (חזון־איש. וראה בספר המצוות שם, ובהערה תקצב). אבל ה'תוספות יום־טוב' לשביעית פ"ד משנה ד, וה"משנה ראשונה" (שם משנה ה) והאור־שמח להלכה טו, ביארו את דברי רבינו, שזמירה אסורה אף בשאר אילנות מן התורה. וראה להלן הלכות כא־כב. ובהוספות ותיקונים לפירוש מסכת משקין (הוצאת הגרמי"ל זק"ש) לעמ' ה.

4 **ג. וּזְמִירָה[13] בִּכְלָל זְרִיעָה, וּבְצִירָה בִּכְלָל קְצִירָה.**
5 **וְלָמָּה פֵּרְטָן הַכָּתוּב? לוֹמַר לְךָ: עַל שְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת**
6 **אֵלּוּ בִּלְבַד הוּא חַיָּב[14], וְעַל שְׁאָר הַתּוֹלְדוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדַת**
7 **הָאָרֶץ[15] עִם שְׁאָר הָאֲבוֹת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשׁוּ בְּעִנְיָן זֶה -**
8 **אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16].**

13) מועד קטן שם, כרבא ולא כאביי. 14) מלקות, משום הלאו הנ"ל. 15) ועבודת האילן בכלל זה, כבהלכה הסמוכה. 16) מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה.

9 **ד. כֵּיצַד? הַחוֹפֵר[17] אוֹ הַחוֹרֵשׁ[18] לְצֹרֶךְ הַקַּרְקַע[19] אוֹ**
10 **הַמְסַקֵּל[20] אוֹ הַמְזַבֵּל[21] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר עֲבוֹדַת**
11 **הָאָרֶץ, וְכֵן הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב אוֹ הַנּוֹטֵעַ[22] וְכַיּוֹצֵא**
12 **בָּהֶן מֵעֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת**
13 **מִדִּבְרֵיהֶן[23].**

17) במועד קטן שם: אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור ולכיסום, וכו' ומפרש רבינו ש"עידור" הכוונה לחופר בכל הקרקע לצרכה, שאז היא מלאכה שבשדה ושבכרם. ולכן כשאמרו שם להלן, שמותר לעדור תחת הגפנים, לא הקשו מהעידור הנ"ל, כדרך שהקשו בקשקוש, כיון שחלוק עידור בכל הקרקע מעידור תחת הגפנים בלבד (פאת השולחן סימן כ אות ב). וראה ב'שבת הארץ' שם עמוד קב. 18) שאין בו לאו, אבל עשה יש בו, כמבואר למעלה הלכה א. 19) היא מלאכה שבשדה ושבכרם, ולא תחת הגפנים בלבד, כנ"ל. וראה להלן בהלכה ז. 20) אבנים מן השדה. וראה במועד קטן שם. והמדובר כשעושה לצורך השדה, ואז אסור אפילו אם אינן נוגעות בארץ, ואם נוגעות בארץ אסור אפילו לצורך האבנים, ראה להלן פ"ב הלכה י. 21) את הקרקע קודם זריעתה, כדי להשביחה. וראה ברש"י שם ד"ה מזבלין. 22) שהוא אב לענין שבת (פ"ז מהלכות שבת הלכה ג) ובגיטין נג: "דתניא, הנוטע בשבת, וכו' במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר, וכו', מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנת שבת ומאי שנא שביעית". הרי שנטיעה בשביעית אסורה מן התורה. ונראה שדחה רבינו סוגיא זו מפני הסוגיא במועד קטן הנ"ל שאמרו בה שאין חייבין מן התורה אלא על ארבע המלאכות הנ"ל (פאת השולחן שם אות ד). ובהגהות וביאורים (הוצאת לונץ שם) להגרא"י קוק - חילק בין זריעת גרעין, שהיא זריעה מן התורה, וזוהי כוונת הגמרא בגיטין שם, לבין נוטע שתיל, שאינו אלא מדרבנן. 23) בירושלמי שביעית פ"ד הלכה ב, על טייב שדהו (=חרש אותה – פירוש המשנה שם): "ולא שמיע רבי ירמיה שהוא לוקה", היינו מכת מרדות (מפרשים שם).

14 **ה. אֵין[24] נוֹטְעִין בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ אִילַן סָרָק[25]. וְלֹא**
15 **יַחְתֹּךְ[26] הַיְּבֹלֶת מִן הָאִילָנוֹת. וְלֹא יְפָרֵק[27] הֶעָלִין**
16 **וְהַבַּדִּים[28] הַיְּבֵשִׁים. וְלֹא יְאַבֵּק[29] אֶת צַמַּרְתּוֹ[30] בְּאָבָק.**
17 **וְלֹא יְעַשֵּׁן[31] תַּחְתָּיו כְּדֵי שֶׁיָּמוּת הַתּוֹלַעַת[32]. וְלֹא**
18 **יָסוּךְ[33] אֶת הַנִּטִּיעוֹת בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֵהֲמָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
19 **יֹאכַל אוֹתוֹ הָעוֹף כְּשֶׁהוּא רַךְ[34]. וְלֹא יָסוּךְ[35] אֶת**
20 **הַפַּגִּין[36], וְלֹא יִנְקֹב אוֹתָן[37]. וְלֹא יִכְרֹךְ[38] אֶת**
21 **הַנִּטִּיעוֹת[39], וְלֹא יִקְטֹם[40] אוֹתָם. וְלֹא יְפַסֵּג[41] אֶת**
22 **הָאִילָנוֹת. וְכֵן שְׁאָר כָּל עֲבוֹדַת הָאִילָן. וְאִם עָשָׂה**
23 **אַחַת מֵאֵלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**

24) בירושלמי שם הלכה ד, ובתוספתא שם פ"ג הלכה יט אמרו: "היה רבן שמעון בן גמליאל אומר נוטעין אילן סרק בשביעית", נראה שרק הוא מתיר, ואילו חכמים אוסרים, והלכה כרבים (כסף־משנה). ותוספות הרא"ש למועד קטן ג. גרס בגמרא שם "אין מיבלין", וראה במאירי שם בשם הירושלמי. 25) שאינו עושה פירות. 26) שביעית פ"ב משנה ב: "מיבלין (= כורתים יבלות מהאילנות) וכו' עד ראש השנה". הרי שאחרי ראש השנה – אסור. 27) יסיר (פירוש המשנה). מועד קטן שם. 28) ענפים. 29) שם "ואין מאבקין". 30) ראש האילן. ויש מפרשים "מאבקין" לכרות השרשים המגולים באבק. 31) שם. 32) הדביקה באילן ואוכלת פריו (פירוש המשנה שם). 33) שביעית

שם, משנה ד: "מזהמין עד ראש השנה", הרי שאחר כן – אסור. 34) כלומר, הנטיעה. ובעבודה זרה נ: "תרי זוהמומי הוי, חד לאוקומי אילני (= להעמידו, כלומר, למנוע ממנו היזק בלבד) ושרי, וחד לאברויי (= להברותו, להועילו) אילני ואסור". והמדובר כאן כשעל־ידי אכילת העוף מתעכב רק גידול האילן, נמצא שהזיהום המונע את אכילת העוף, גורם לגידול האילן והרי זה "לאברויי". וראה בפאת־השולחן שם אות יא, בשבת־הארץ שם עמוד קז ובחזון־איש. 35) בשמן. שם משנה ה: "סכין את הפגים – עד ראש השנה". 36) "תאנים שלא נגמרו כל צרכן. ועושים כן כדי למהר בישולן" (פירוש המשנה שם). 37) "כן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד ימשחו בשמן עץ דק, ונוקבים בו כל תאנה מהם" (שם). 38) משנה שם "וכורכין אותן (=את הנטיעות) – עד ראש השנה". 39) "הוא שיקבץ הענפים והפארות ויקשרם כדי שיעלו למעלה במישור ולא ינטו על הארץ" (פירוש המשנה שם). 40) משנה שם. והיינו לכרות קצתם כשנצרך לזה (שם). 41) מועד קטן ג. "ואין מפסגין באילן", כלומר, לא יסמוך בעצים, אילן שהוא צעיר מדי. וראה ברש"י שם.

1 **ו. אֵין מַצִּיתִין[42] אֶת הָאוּר בְּאִישַׁת הַקָּנִים[43], מִפְּנֵי**
2 **שֶׁהִיא עֲבוֹדַת קַרְקַע[44]. וְאֵין מְלַמְּדִין[45] אֶת הַפָּרָה**
3 **לַחֲרֹשׁ אֶלָּא בְּחוֹל[46]. וְאֵין בּוֹדְקִין[47] אֶת הַזְּרָעִים**
4 **בְּעָצִיץ מָלֵא עָפָר[48], אֲבָל בּוֹדְקִין אוֹתָן בְּעָצִיץ מָלֵא**
5 **גְּלָלִים[49]. וְשׁוֹרִין[50] אֶת הַזְּרָעִים בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֵי לְזָרְעָן**
6 **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51]. וּמְקַיְּמִין הָאֲלוּיֵי[52] בְּרֹאשׁ הַגָּג,**
7 **אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אוֹתוֹ[53].**

42) ירושלמי שם פ"ד הלכה ד, ותוספתא שם פ"ג הלכה יט. 43) כמו: ברחישת הקנים. כלומר, סבך הקנים. ובתרגום המיוחס ליונתן (בראשית כב, יג) מתרגם "נאחז בסבך", אחיד ברחישותא דאילנא (תוספתא כפשוטה). וראה בפאת השולחן שם. 44) שעושה כן כדי לייפות את הקרקע ולהכינה לזריעה (שם). 45) ירושלמי ותוספתא שם. 46) כלומר, במקום חולות, שאינו ראוי לזריעה ולנטיעה. אבל במקום הראוי לזריעה, אסור ללמד את הפרה, אף־על־פי שאינו חורש ממש. 47) ירושלמי שם. ועיין בתוספתא סוף פ"א. ועניין הבדיקה הוא שלוקח דוגמא של זרעים לראות אם הם צומחים (תוספתא כפשוטה). 48) וכן בגללים על הקרקע (רדב"ז). לפי שהוא נראה כזורע בשביעית. 49) שאין דרך לזרוע בו. והכוונה לעציץ שאינו נקוב (מעשה רוקח בשם "נחפה בכסף", ועיין רדב"ז). ואף־על־פי שלענין שבת, חייב הזורע אפילו בעציץ שאינו נקוב (ראה ב"סיני" כרך יח עמ' שד, ובתשובות רבינו לספר "זמנים" חלק א עמ' 4 והערה 10) – בשביעית אין זריעה אלא בארץ, וראה להלן. 50) שם. כלומר, במים. והראב"ד גורס: ומשיירין. וכן הגירסא בתוספתא שם. וראה בתוספתא כפשוטה. 51) שאין זריעה זו לא בכלל "שדך לא תזרע", ולא בכלל "ושבתה הארץ" ("סיני" שם). 52) כלומר, מונעים ממנו דבר המזיקו. ו"אלוי" הוא עץ הנותן ריח, והם ה"אהלות" הנזכרות בשיר־השירים (ד, יד), וחלה עליו קדושת שביעית, כמבואר להלן פ"ז הלכה יט. והיה מקום לאסור קיומו, מאחר שהגזע שלו רך ואדום, ויש חשד שנטעו בשביעית, שכן אסרו לקיים ירקות רכים (להלן פ"ד הלכה יח), והשמיענו בזה שבאילוי לא גזרו, כיון שהוא על הגג ואין דרך לזרוע שם (כסף־משנה). ועיין תוספתא כפשוטה. [וראה למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכות י־יא, שגג אינו בכלל שדך]. 53) שהרי אסור להשקות בשביעית, כיון שהוא כמברה את העץ ומשביחו. וראה להלן הלכה ח.

8 **ז. סוֹקְרִין[54] אֶת הָאִילָן[55] בְּסִקְרָא[56], וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ**
9 **בַּאֲבָנִים[57]. וְעוֹדְרִין[58] תַּחַת הַגְּפָנִים[59]. וְהַמְקַשְּׁקֵשׁ**
10 **בְּזֵיתִים[60]: אִם לְהַבְרוֹת[61] אֶת הָאִילָן - אָסוּר, וְאִם**
11 **לִסְתֹּם אֶת הַפְּצִימִים[62] - מֻתָּר[63].**

54) ירושלמי שם, ותוספתא שם הלכה י. 55) המשיר פירותיו קודם זמנו. 56) כלומר, צובעים אותו בצבע אדום (ראה בפ"ד מהלכות גירושין הלכה א, ובהערות שם). ובחולין עח. "סוקרו בסיקרא – כי היכי דליחזיה אינשי, וליבעי רחמי עליה" (= שיראוהו אנשים ויבקשו רחמים עליו שלא ישיר פירותיו). ופשוט הוא שאין זו עבודת קרקע. 57) שם: "כי היכי דניכחוש חיליה". שהרי הוא משיר את פירותיו מרוב כוח ושומן, ולפיכך מחלישים את כוחו. והתירו לעשות כן כיון שאינו מברה את אילן, אלא אדרבה מחליש את כוחו (תוספתא כפשוטה). 58) מועד קטן ג. 59) כיון שאין זו עבודה שבשדה ובכרם, אלא בכרם בלבד (שם). וראה למעלה בהערה טז. 60) שם. כלומר, מסיר מיני פסולת מן האילן (ר"ח לעבודה זרה נ:). ויש מפרשים שקשקוש הוא כמו עידור, אלא שזה בזיתים וזה בגפנים (כסף־משנה בשם רש"י). 61) כלומר, להועיל ולהשביח. 62) הסדקים. 63) שאין זה אלא מונע היזק מן האילן, ואין דבר זה מועיל לגידולו. וראה בהערות להלכות ה־ו.

12 **ח. מַשְׁקִין[64] בֵּית הַשְּׁלָחִין בַּשְּׁבִיעִית[65], וְהִיא שְׂדֵה**
13 **הַזְּרִיעָה שֶׁצְּמֵאָה בְּיוֹתֵר[66]. וְכֵן שְׂדֵה הָאִילָנוֹת[67], אִם**
14 **הָיוּ מְרֻחָקִין זֶה מִזֶּה יָתֵר מֵעֶשֶׂר לְבֵית סְאָה[68] -**
15 **מוֹשְׁכִין אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן, אֲבָל לֹא יַשְׁקוּ[69] אֶת**
16 **כָּל הַשָּׂדֶה; וְאִם הָיוּ מְקֹרָבִין זֶה לָזֶה עֶשֶׂר לְבֵית סְאָה**
17 **- מַשְׁקִין כָּל הַשָּׂדֶה בִּשְׁבִילָן[70]. וְכֵן עָפָר הַלָּבָן[71] -**
18 **מַרְבִּיצִין אוֹתוֹ בְּמַיִם בַּשְּׁבִיעִית, בִּשְׁבִיל הָאִילָנוֹת שֶׁלֹּא**
19 **יִפָּסֵדוּ.**

64) משנה במועד קטן ב. "משקין בית השלחין במועד ובשביעית". 65) שאם לא ישקה, ימות כל עץ שבה, כדלהלן בהלכה י. אבל אין משקין שדה המסתפקת ממי גשמים. ועין שם ו: בתוספות ד"ה מרביצין. 66) שם: ומאי משמע דהאי בית השלחין לישנא דצחותא היא, דכתיב ואתה עיף ויגע. ומתרגמינן, ואת משלהי ולאי. ונראה מסתימת דברי רבינו, שאפילו ממי הגשמים וממי הקילון, מותר להשקות, ומה שאמרו במשנה שם: "אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון", אין זה אלא במועד (ראה בפ"ז מהלכות יום־טוב הלכה ב), ואסרום מחמת טירחא יתירה (שם ד.), אבל בשביעית לא נאסרה אלא

עבודת הארץ ולא טירחא יתירה, וכן כתבו רוב הראשונים (ראה בשיטה לתלמיד ר"י מפריש שם עמ' ד, ועיין שם שהביא כן בשם הירושלמי). 67) משנה שם ו: "רבי אליעזר בן יעקב אומר, מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה וכו', וחכמים מתירין". ובשביעית פ"ב משנה י: "ומרביצין בעפר לבן, דברי רבי שמעון. רבי אליעזר בן יעקב אוסר". ואמרו בירושלמי שם, ושם במסקנא, שדין הרבצת עפר לבן, כדין השקאת כל השדה. ולא נחלקו רבי שמעון ורבי אליעזר אלא כשהאילנות מרוחקין, דהיינו שישנם פחות מעשר אילנות בבית סאה, שרבי שמעון מתיר להשקות כל השדה, ורבי אליעזר אוסר. אבל כשישנם עשרה אילנות בבית סאה, אף רבי אליעזר מודה שמותר, וראה בפירוש המשנה לשביעית שם. ופסק רבינו כרבי אליעזר בן יעקב, שמשנתו קב ונקי, אף כנגד רבים (יבמות ס. וראה במקורי הרמב"ם לרש"ש, הוצאת הרכבי). וכן הוא בהגהות כ"י לדפוס ניאפולי בפירוש המשנה שם (ראה במבואו של הגר"ש ליברמן להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז). 68) כלומר, יותר מן המרחק שבין האילנות כשהם עשרה בבית סאה, והיינו, כשהם עשרה אילנות ביותר מבית סאה. 69) כיון שאף בלי השקאה זו, לא יפסדו האילנות. 70) שלא יפסדו, כדלהלן. 71) מזה שכתב "וכן", נראה שהמדובר כמו למעלה כשהאילנות מקורבין זה לזה עשר לבית סאה. אלא שעפר לבן, הנטועים בו עשרה אילנות לבית סאה, שונה משדה אילן אחר, בזה שבשדה אילן אחר לא התירו אלא להשקות, ואילו בעפר לבן התירו גם להרביץ בין השקאה להשקאה. אבל המרוחקין, אין מרביצין בשבילם, שאף בלי ההרבצה לא יפסדו, כמו בהשקאת כל השדה הנ"ל, וכרבי אליעזר בן יעקב במשנה שביעית שם (פאת השולחן שם). וראה בפ"ח מהלכות יום־טוב הלכה ג ובהערות שם.

1 **ט. וְעוֹשִׁין[72] עוּגִיּוֹת[73] לַגָּפָנִים[74]. וְעוֹשִׁין[75] אֶת אַמַּת**
2 **הַמַּיִם בַּתְּחִלָּה[76]. וּמְמַלְּאִין[77] אֶת הַנְּקָעִים[78] מַיִם.**

72) ברייתא במועד קטן ג. 73) "הוא שיחפור סביב עיקרי האילנות חפירות קטנות יתקבצו שם המים" (פירוש המשנה שם). 74) כדי להשקותם. ובחול־המועד התירו רק לתקן עוגיות עשויות שנתקלקלו, אבל לא לעשותן מתחילה (הלכות יום־טוב שם). וראה בהערות להלכה הקודמת. 75) משנה שם ב. כחכמים ולא כרבי אלעזר בן עזריה, האוסר משום שנראה כעוזר או מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. 76) שם. ובחול־המועד לא התירו אלא לתקנה כשנתקלקלה (הלכות יום־טוב שם). 77) ברייתא שם ג. 78) תעלה המחברת את העוגיות אשר סביבות האילנות.

3 **י. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ כָּל אֵלֶּה?[79] שֶׁאִם לֹא יַשְׁקֶה -**
4 **תֵּעָשֶׂה הָאָרֶץ מְלֵחָה[80] וְיָמוּת כָּל עֵץ שֶׁבָּהּ[81]; וְהוֹאִיל**
5 **וְאִסּוּר הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִדִּבְרֵיהֶם, לֹא**
6 **גָּזְרוּ עַל אֵלּוּ. שֶׁאֵין אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא אוֹתָן שְׁנֵי**
7 **אָבוֹת וּשְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת שֶׁלָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[82].**

79) ההשקאות הנזכרות למעלה. 80) זה מוסב על מה שהתירו להשקות שדה שלחין. 81) זה מוסב על שדה האילנות (חזון־איש). 82) בהלכות ב־ג. וראה למעלה הלכה א והלכה ד, שגם חרישה אסורה מן התורה, אלא שאין לוקין עליה. ועיין פאת־השולחן וחזון־איש.

8 **יא. מִשֶּׁרַבּוּ הָאֲנָסִין וְהִטִּילוּ[83] מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים**
9 **עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מַחֲנוֹת[84] לְחֵילוֹתֵיהֶן, הִתִּירוּ[85]**
10 **לִזְרֹעַ[86] בַּשְּׁבִיעִית דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם עַבְדֵי**
11 **הַמֶּלֶךְ בִּלְבַד[87]. וְכֵן מִי שֶׁכְּפָאוּ אֲנָס[88] לַעֲשׂוֹת**
12 **בַּשְּׁבִיעִית בְּחִנָּם[89], כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
13 **- הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה[90].**

83) בסנהדרין כו. "משרבו האנסים, ומאי נינהו ארנונא" (=מס שגובה המלך מן התבואות – רש"י). 84) בהגהה שעל הגליון, בשם ספרים אחרים: "מזונות". וכן נראה מפירוש המשנה שם כד: וראה ברדב"ז. 85) שם: כדמכריז ר' ינאי, פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא. 86) אף־על־פי שזריעה היא מן התורה, כנ"ל בהלכה ב. 87) וטעמו של דבר, שאף־על־פי ששביעית בארץ בזמן הזה היא מן התורה, כמו שכתב הכסף־משנה לפ"ד הלכה ה, ולפ"י הלכה ט – התירו לעבוד בשביעית משום פיקוח נפש, וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג הלכה ה (תוספות שם ד"ה משרבו). ודעת הראב"ד, שלא התירו לזרוע בשביעית אלא במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל, ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדרבנן, כנ"ל בפ"א מהלכות תרומות הלכה ה. ו"ארנונא" הוא זה שהמלך נוטל חומש מפירות הארץ, ומי שאינו עובדה גוזלין אותה הימנו. וראה מאירי שם עמוד 88. 88) אף־על־פי שאינו מלך (כסף־משנה ורדב"ז), וראה בחזון־איש. 89) אבל לא בשכר, שמא יבואו להערים ולעבוד בשביעית גם כשאין אנסים כופים (כסף־משנה). 90) שכיון שפיקוח נפש הוא, מה לי אם המלך כופה, או אם סתם אנס כופה (רדב"ז). ומקורו של רבינו ממה שאמרו שם: חזייה (ריש לקיש) להההוא גברא דקא כריב (=חורש, כלומר בשביעית). אמר להן: כהן וחורש. אמרו לו (ר' חייא ורבי שמעון בן יהוצדק), יכול לומר אגיסטון אני בתוכה (ומפרש רבינו: שאנסני הגוי בעל השדה לעבוד לו בשביעית). וראה בפאת־השולחן סימן כ אות לב.

14 **יב. הַנּוֹטֵעַ[91] בַּשְּׁבִיעִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד -**
15 **יַעֲקֹר. מִפְּנֵי[92] שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[93], אִם**
16 **תֹּאמַר בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּם - יֹאמַר הַמֵּזִיד שׁוֹגֵג הָיִיתִי.**

91) תרומות פ"ב משנה ג. 92) ירושלמי שם, וכן בגיטין נד. 93) אבל לא על השבתות (שם). ולכן אם נטע בשבת בשוגג יקיים, וכן אם בישל בשבת בשוגג, יאכל במוצאי שבת מיד (פ"ו מהלכות שבת הלכה כג). וראה בהלכה הסמוכה, ובפאת־השולחן שם אות לג.

17 **יג. הַחוֹרֵשׁ[94] אֶת שָׂדֵהוּ אוֹ נָרֵהּ[95] אוֹ זִבְלָהּ[96]**
18 **בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה יָפָה לִזְרִיעָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**
19 **- קוֹנְסִין אוֹתוֹ[97] וְלֹא יִזְרָעֶנָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וְאֵין**
20 **חוֹכְרִין[98] אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לְזָרְעָהּ[99], אֶלָּא תְּהִי בּוּרָה**
21 **לְפָנָיו. וְאִם מֵת[100] - יִזְרָעֶנָּה בָּנוֹ.**

94) שביעית פ"ד משנה ב: "שדה וכו', שנטייבה (=חידשו אותה היטב, והפכו אותה היטב – פירוש המשנה) וכו' לא תיזרע במוצאי שביעית". 95) בדפוס רומי: "כרה", ויש אומרים שצ"ל "דרה" (חזון־איש). והיינו שעשה דיר של בהמות שלא כדין (ראה להלן פ"ב הלכה ד), וזהו מה שאמרו במשנה שם "או שנידיירה". וכן פירשו הר"ש והרא"ש שם. 96) נלמד מדין "נידיירה" שם. 97) כיון שהכינה לזריעה (פאת־השולחן שם אות לד), וראה להלן. 98) שם, משנה ג. 99) "להיות קנס להם מפני שעבדוה והפכוה בשביעית" (פירוש המשנה). 100) בגיטין מד: "ואמר ר' יוסי בר חנינא: נקטינן, הטיבה ומת, בנו זורעה. לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן". וראה להלן פ"ג סוף הלכה יא.

1 **יד. הַמַּעֲבִיר[101] קוֹצִים[102] מֵאַרְצוֹ בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי**
2 **לְתַקְּנָהּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אוֹ שֶׁסִּקֵּל מִמֶּנָּה אֲבָנִים[103],**
3 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[104] - לֹא קָנְסוּ אוֹתוֹ[105], וּמֻתָּר**
4 **לוֹ לְזָרְעָהּ בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית.**

101) שם. משנה ב: "שדה שנתקוצה, תזרע במוצאי שביעית". 102) ראה תוספות גיטין שם ד"ה שנתקווצה. 103) זה לא נמצא במשנה שם, ולמדו רבינו מהדין הקודם, שהרי בשניהם עדיין אין שדהו מוכן לזריעה. 104) כדלהלן בהלכה טז (פאת־השולחן שם). 105) כיון שעדיין אין שדהו מוכן לזריעה (שם).

5 **טו. הַטּוֹמֵן[106] לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בַּשְּׁבִיעִית:**
6 **אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגֻלִּין - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[107], וְאִם**
7 **לַאו - אָסוּר[108]. הַטּוֹמֵן[109] אֶת הַלּוּף[110] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[111]**
8 **- לֹא יִפְחֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּים[112] עַל גֹּבַהּ טֶפַח, וְטֶפַח**
9 **עָפָר עַל גַּבָּיו[113]. וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת הָאָדָם, כְּדֵי**
10 **שֶׁלֹּא יִצְמַח[114]. וּמֻתָּר[115] לְמָרֵס[116] בָּאֹרֶז בַּשְּׁבִיעִית[117],**
11 **אֲבָל לֹא יִכְסֶה[118].**

106) כלאים פ"א משנה ט. 107) משום "שדך לא תזרע", "מפני שאינם צמח מחובר בקרקע" (פירוש המשנה) וגם אינו רוצה בהשרשתם (פ"ב מהלכות כלאים הלכה יא). 108) משום זורע בשביעית, שבאופן זה הם משרישים בקרקע, והוא רוצה בהשרשתם. 109) שביעית פ"ה משנה ב, כחכמים ולא כרבי מאיר. 110) "ממיני הבצלים" (פירוש המשנה). 111) כגון בצלים. כן הוא בפירוש המשנה שם, וכדעת ר' יונה בירושלמי שם. 112) כלומר, מארבעת קבים לוף. ושיעורו לפי המדות שלנו, ראה למעלה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה טו. ו"אינו מותר לו להטמין שיעור מועט (=פחות מזה), מפני שדומה לזרע וכאילו הוא זורעו, ואינו נראה שהוא טומנו" (פירוש המשנה שם). 113) שנראה כטומן ולא כזורע. [וכנראה שאין מקצת עליו מגולין (ראה למעלה בדין לפת וצנונות), ואף־על־פי־כן מותר, אם הטמין כשיעור, ועיין "משנה ראשונה" שם). 114) כלומר, שהרי אם יצמח נמצא שזרע בשביעית. 115) שם פ"ב משנה י, כרבי שמעון, שבא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק. וכן נראה מפירוש המשנה שם (כסף־משנה). 116) להשקות עפר האורז ולערבב המים בעפר. וראה ביומא פ"ד משנה ג ובפירוש המשנה שם. 117) כדי שלא יפסד האורז, כדרך שמרביצין עפר לבן בשביל שלא יפסידו האילנות, כנ"ל בסוף הלכה ח. 118) כסוח הוא, כריתת הנטיעות היוצאות. ואונקלוס תרגם, לא תזמור, לא תכסח. ואסרו לעשות כן, כיון שגם בלא כן לא יפסד האורז. והאור־שמח מפרש, שכיון שכיסוח הוא זימור, וזימור אסור מן התורה אף בשאר האילנות, לכן לא יכלו חכמים להתירו. וראה למעלה בהלכה ב ובהערות שם.

12 **טז. בָּרְאשׁוֹנָה[119] הָיוּ אוֹמְרִים: מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים**
13 **וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ[120], וְהוּא שֶׁיִּטֹּל הַגַּס**
14 **הַגַּס[121], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְנַקּוֹת הָאָרֶץ[122]; אֲבָל**
15 **מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ - נוֹטֵל בֵּין דַּק בֵּין גַּס[123]. מְשֻׁרָבוּ**
16 **עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, שֶׁמִּתְכַּוְּנִין לְנַקּוֹת וְאוֹמְרִין: הַגַּס הַגַּס**
17 **אָנוּ נוֹטְלִין - אָסְרוּ לִטֹּל אָדָם מִשָּׂדֵהוּ[124], אֶלָּא מִתּוֹךְ**
18 **שָׂדֵה חֲבֵרוֹ[125]. וְהוּא שֶׁלֹּא יְלַקֵּט בְּטוּבָהּ; שֶׁלֹּא יֹאמַר**
19 **לוֹ: רְאֵה כַּמָּה טוֹב עָשִׂיתִי לְךָ, שֶׁהֲרֵי נִקֵּיתִי שָׂדְךָ[126].**

119) שביעית פ"ד מ"א, וכפירוש רבי יונה בירושלמי שם. וראה בפירוש המשנה. 120) המדובר במלקט לצורך העצים, האבנים והעשבים. 121) ולא הדקים, הקטנים. 122) ונמצא מסקל את שדהו ואסור, כמפורש למעלה הלכה ד. 123) שאין חשש שיתכוין לנקות שדה חבירו, ולפיכך מותר ליטול גם הדק. 124) אפילו הגס הגס. 125) בין דק בין גס, כנ"ל. ולדעת הרדב"ז, לא התירו אלא בגס. 126) שאם יאמר לו כן, יבוא חבירו לנקות שדהו.

20 **יז. הָיְתָה[127] בְּהֶמְתּוֹ עוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט[128]**
21 **וּמֵבִיא לְפָנֶיהָ[129]; שֶׁבְּהֶמְתּוֹ מוֹכַחַת עָלָיו[130]. וְכֵן אִם**
22 **הָיְתָה שָׁם כִּירָתוֹ - מְלַקֵּט הַכֹּל[131] וּמַדְלִיק; שֶׁכִּירָתוֹ**
23 **מוֹכַחַת עָלָיו[132].**

127) ירושלמי שם. 128) בין הדק ובין הגס. וראה להלן. 129) לאכילה. 130) שאינו מתכוין לנקות הארץ. ואף־על־פי שהוא "פסיק רישיה" – כיון שמסקל אינו אלא מלאכה דרבנן בשביעית (למעלה הלכה ד), לא אסרו "פסיק רישיה", כדעת התוספות והתרומת־הדשן (הובאו דבריהם במגן־אברהם סימן שיד, ס"ק ה). 131) בין הדק ובין הגס, כנ"ל. 132) כנ"ל. וראה בפאת־השולחן סימן כ אות מה, וברדב"ז.

24 **יח. הַקּוֹצֵץ[133] אִילָן אוֹ שְׁנַיִם לְעֵצִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
25 **לְשָׂרְשָׁן[134]. קִצֵּץ שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר זֶה בְּצַד זֶה - לֹא**
26 **יְשָׂרֵשׁ, שֶׁהֲרֵי מְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ[135]; אֶלָּא קוֹצֵץ מֵעַל**
27 **הָאָרֶץ, וּמַנִּיחַ שָׂרָשָׁיו בָּאָרֶץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
28 **מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ; אֲבָל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ - מֻתָּר לְשָׂרֵשׁ[136].**

133) שם, משנה ד, כבית־הלל. 134) לעקרן עם השרשים. ואף־על־פי שעל־ידי־זה נהפכת האדמה, ונמצאת הקרקע מוכנה לזריעה – במקום קטן כזה שאין דרך לזרוע בו, לא אסרו, כיון שהוא קוצץ לעצים. וראה הלכה הקודמת שמצד "פסיק רישיה" לא נאסר כאן. 135) "מפני שהוא מקום גדול ומותקן לזרוע בו, ויהיה כאילו עוקר אילנות להחזירם

לשדה הלבן, וכל זה עבודת הארץ" (פירוש המשנה). כלומר, יש חשש שיתכוין לתקן לזריעה. וראה למעלה הלכה טז. 136) אפילו שלשה או יותר, זה בצד זה. וכאן לא כתב רבינו "שלא יאמר לו, ראה כמה טובה עשיתי לך", כמו בסוף הלכה טז, שכאן לא ידוע אם חבירו רוצה בעקירת האילנות, ואם טובה היא לו (רדב"ז).

1 **יט. הַמְבַקֵּעַ בַּזַּיִת[137] לִטֹּל עֵצִים - לֹא יְחַפֶּה מְקוֹם**
2 **הַבִּקּוּעַ בְּעָפָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה[138]. אֲבָל מְכַסֶּה**
3 **בַּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ[139].**

137) הכורת ענפים מעץ הזית, שם משנה ה. 138) כלומר, עבודת האילן, שעל־ידי־זה משביח האילן. 139) שהרי הוא כמושיב שומר שלא ייבש (רע"ב). וזית לאו דווקא, שהרי שנינו "הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר, אבל מכסה הוא באבנים או בקש". ועיין רדב"ז.

4 **כ. הַמְזַנֵּב[140] בִּגְפָנִים וְהַקּוֹצֵץ קָנִים - הֲרֵי זֶה קוֹצֵץ**
5 **כְּדַרְכּוֹ[141] בַּקַּרְדֹּם וּבַמַּגָּל וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.**

140) הכורת קצת מן הענפים. שם משנה ו, כרבי עקיבא ולא כרבי יוסי הגלילי. 141) "שאין צריך שינוי בכרתו, וזה כשלא נתכוין לזמור" (פירוש המשנה), ואין הזינוב דומה לזימור האסור מן התורה, שהזומר חותך ראש הגזע. ואילו מזנב, חותך מן הצד ואינו אסור אלא מדרבנן (תפארת ישראל שם אות ל). ולפיכך לא נאסר בו "פסיק רישיה", ראה למעלה הערה 129. וכנראה שאין חשש במזנב, שמא יתכוין לומר, ולכן לא אסרו כאן, כדרך שאסרו במלקט עצים ואבנים מתוך שדהו למעלה בהלכה טז.

6 **כא. אֵין קוֹצְצִין[142] בְּתוּלַת[143] שִׁקְמָה[144] בַּשְּׁבִיעִית**
7 **כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְצִין בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, מִפְּנֵי שֶׁקְּצִיצָתָהּ**
8 **עֲבוֹדַת אִילָן, שֶׁבִּקְצִיצָה זוֹ תִּגְדַּל וְתוֹסִיף[145]. וְאִם**
9 **צָרִיךְ לְעֵצֶיהָ - קוֹצֵץ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ[146].**

142) שם, משנה ה. 143) "שלא נקצצה מימיה" (תוספתא שם פ"ג הלכה טו, וראה בתוספתא כפשוטה שם). 144) "מין ממיני התאנים" (פירוש המשנה). 145) "שיתחזק כחו ויתן פריו בעתו לרוב, כמו הזמיר לכרמים" (שם). וראה ב"משנה ראשונה", ובהערות להלכה ב, ובהלכה הסמוכה. 146) שם, כרבי יהודה. ודעת רבינו היא, שלא בא רבי יהודה לחלוק אלא לפרש דברי חכמים (כסף־משנה).

10 **כב. כֵּיצַד[147] קוֹצְצָהּ?[148] מֵעִם הָאָרֶץ[149] אוֹ לְמַעְלָה**
11 **מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[150]. אִילָן[151] שֶׁנִּפְשַׁח[152] - קוֹשְׁרִין**
12 **אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית; לֹא שֶׁיַּעֲלֶה[153], אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף[154].**

147) משנה שם. 148) כלומר, שלא כדרך עבודתה, כנ"ל. 149) סמוך לקרקע. 150) בבבא בתרא פ: מכאן ואילך (מן הקרקע עד עשרה טפחים), לא מקשי קשי לה, ולאו עלויי מעלי לה (כלומר, ספק מועיל לאילן, ספק אינו מועיל לו – תוספות שם), גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשי לה (כיון שהוא ספק דאורייתא, שזמירה בשאר אילנות היא מן התורה, כנ"ל בהלכה ב, ולכן אינו קוצץ בתוך עשרה טפחים)". ולא התירו לקצוץ בתוך עשרה טפחים, אף־על־פי שהוא מתכוין לעצים ולא להועיל לאילן, שכיון שהדבר מועיל לאילן יבא להתכוין לכך, כנ"ל בהלכה טז. 151) שם, משנה ו. 152) "נבקע. תרגום וישסף (שמואל־א טו, לג), ופשח" (פירוש המשנה). 153) "שיתחבר ויהיה נדבק ונקשר" (שם). כלומר, ואז זהו "לאברויי אילנא". 154) "להבקע" (שם). והרי זה "לאוקומי אילנא".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שלא יוציא אדם זבלים מחצירו ויתן בתוך שדהו בשביעית. מאימתי מותר לעשות אשפה בשדהו. וכמה שיעור האשפה. אם הותר להוציא זבל מן הסוהר של צאן לתוך שדהו. ואם עשה דיר בתוכו. אם יפתח אדם מחצב לתוך שדהו. ואם פינה ממנו גדר אבנים גבוה עשרה. ואם ימלא ויעפר פרצה שהיא סוגה בעפר. ואם אסור לבנות גדר.

13 **א. לֹא יוֹצִיא[2] אָדָם זְבָלִים מֵחֲצֵרוֹ[3] וְיִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[4]**
14 **בִּשְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כְּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ[5] שֶׁתִּהְיֶה יָפָה**
15 **לִזְרִיעָה[6]. וְאִם הוֹצִיא[7] וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה[8] -**
16 **מֵתֶר[9]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[10] אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ עַד שֶׁיַּעֲבֹר**
17 **זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ[11] לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], וְהוּא**
18 **מִשֶּׁיִּקְשַׁר[13] הַמָּתוֹק[14]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[15] אַשְׁפָּה פְּחוּתָה**
19 **מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים סְאָה[16] שֶׁל זֶבֶל, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת**
20 **שֶׁהִיא אַשְׁפָּה[17]. וְאִם יִרְצֶה[18] לְהוֹסִיף[19] - מוֹסִיף[20].**
21 **הָיָה לוֹ[21] דָּבָר מוּעָט[22] - מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ[23]. וְלֹא**
22 **יַעֲשֶׂה[24] בְּכָל בֵּית סְאָה יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת[25].**

2) שביעית פ"ג מ"א. 3) אפילו מעט מעט, שאין בכדי הכמות שהוא מוציא בפעם אחת כדי לזבל. וראה להלן. 4) כלומר, בכמה מקומות, ולא בערימה אחת. 5) וזיבול בשביעית אסור מדרבנן, כנ"ל בפ"א ה"ד. 6) במוצאי שביעית. 7) את הזבל. 8) שייחד מקום בתוך שדהו כדי לאסוף את הזבל. 9) שניכר הדבר שאינו מתכוון לזבל עכשיו (משנה, שם). 10) משנה, שם. 11) בשאר שנים. 12) כלומר, שתהיה השדה יפה לזריעה. שלשם כך אין מזבלין אלא עד זמן ידוע. אבל אשפתות עושים תמיד, אף כשאין מזבלין. וטעמו של דבר, שכיון שעבר הזמן שמזבלין בו, אינו נראה כמזבל אלא כעושה אשפה לשנה הבאה. 13) שם, כרבי יוסי נגד רבי מאיר ורבי יהודה, ש"רבי יוסי - נימוקו עמו" (רדב"ז). 14) ב"ירושלמי" שם: המתוק, פקועה (הוא פרי מר, ונקרא מתוק אף־על־פי שהוא מר, כמו שיקראו לעיור סגי־נהור - פירוש המשנה), וכו', משיקשור, משיעשה קשרים קשרים. 15) שם, מ"ב. 16) שם: "עשר משפלות (הוא הכלי שנושאין בו הזבל - פירוש המשנה) של לתך לתך (=לתך הוא חצי כור, שהוא חמש־עשרה סאה (שהרי הכור שלשים סאה), ועשרה לתכים הם מאה וחמשים סאה). 17) ולא כדי לזבל עתה את השדה. 18) שם. 19) על האשפה שתהיה יותר ממאה וחמשים סאה. 20) שכל מה שהאשפה גדולה יותר, ניכר יותר שעושה אוצר של אשפה, ולא לזבל שדהו מתכוון. 21) שם, סוף מ"ג, כחכמים ולא כרבי אלעזר בן עזריה. 22) כלומר, שהיה לו בתוך שדהו מערב שביעית זבל מועט

(פירוש המשנה, וכן הוא ב'ירושלמי' שם לפי הפירוש הראשון). 23) "מעט מעט" (שם). ואין חשש שמא יאמר הרואה שלעבודת הארץ הוא מתכוון, כיון שכבר היה לו מעט זבל בשדה מערב שביעית, אבל להתחיל להוציא בשביעית מעט מעט - אסור. 24) שם, סוף מ"ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 25) שאז הוא נראה כרוצה לזבל בשביעית, אף־על־פי שאסף באשפתות ולא פיזר הזבל על פני השדה. ונראה מדברי רבינו, שלפחות מן האשפתות - מותר. וראה ב'משנה ראשונה', ובתוספתא שם פ"ב, וב'תוספתא כפשוטה' עמוד 508.

1 **ב. וְהָרוֹצֶה[26] לַעֲשׂוֹת כָּל שָׁדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת**
2 **לְתוֹךְ בֵּית סְאָה - עוֹשֶׂה[27]. וְהָרוֹצֶה[28] לַעֲשׂוֹת זִבְלוֹ**
3 **אוֹצָר[29] - עוֹשֶׂה[30].**

26) שם, מ"ג. 27) ואינו חושש שמא יאמר הרואה את כל שדהו מלאה אשפתות, שלזבל אותה הוא עושה כן. וראה ב'ירושלמי' שם. 28) שם. 29) כלומר, אשפה אחת גדולה, ובה יותר מג' אשפתות בנות ק"נ סאה כל אחת (רע"ב). 30) שמוסיפין על כמות אשפה אחת כשם שמוסיפין על כמות שלש אשפתות (בהלכה הקודמת), אף־על־פי שאין מוסיפין אשפה נוספת על שלש אשפתות.

4 **ג. הָיָה[31] מַעֲמִיד הַזֶּבֶל עַל הַסֶּלַע[32], אוֹ שֶׁהֶעֱמִיק**
5 **בָּאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְהֶעֱרִים[33] הַזֶּבֶל, אוֹ שֶׁבָּנָה עַל**
6 **הָאָרֶץ גַּבֵּהּ[34] שְׁלֹשָׁה וְהֶעֱמִיד עָלָיו הַזֶּבֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ**
7 **שְׁעוּר. אֲפִלּוּ עָשָׂה כֵּן כַּמָּה אַשְׁפַּתּוֹת[35] לְתוֹךְ בֵּית**
8 **סְאָה, בֵּין גְּדוֹלוֹת בֵּין קְטַנּוֹת[36] - מֻתָּר. שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר**
9 **נִכָּר שֶׁאֵינָן לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, אֶלָּא לִכְנִיסַת הַזֶּבֶל[37].**

31) במשנה שם: "יתר מכאן (כלומר, יותר מג' אשפתות לבית סאה) מותר, דברי רבי שמעון. וחכמים אוסרין עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה". ולהלן שם: "היה לו דבר מועט, מוסיף עליו והולך. רבי אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע". וסובר רבינו שאף לחכמים הנ"ל, יכול לתת הזבל על הסלע (כסף־משנה). וכן הוא ב'ירושלמי' שם סוף ה"ב: הכל מודים שאם היה לו שם (בשדה) סיד או צרורות או אבנים גפסוס - מותר ('פאת השולחן'). 32) אף־על־פי שאינה גבוהה ג' טפחים, כיון שניכר הדבר שאין זה לעבודת הארץ, כדלהלן. וראה ב'כסף משנה' וב'תוספות יום־טוב'. 33) עשהו ערימה (הגהה על הגליון). 34) טפחים. 35) כלומר, יותר משלש לבית סאה. וראה למעלה בסוף ה"א. 36) כלומר, פחותות ממאה וחמשים סאה של זבל באשפה אחת. וראה למעלה שם. וכן הוא ב'ירושלמי' שם: כאן בפוחת מן האשפלות. כלומר, שרבי שמעון מתיר גם לפחות ממאה וחמשים סאה זבל לאשפה אחת. וחכמים אוסרים, אלא־אם־כן העמיק או הגביה ('פאת השולחן'). 37) לאסיפת הזבל, כדי להשתמש בו לאחר שביעית. וראה בפירוש המשנה.

10 **ד. מֻתָּר[38] לְאָדָם לְהוֹצִיא זֶבֶל מִן הַסַּהַר[39] שֶׁל צֹאן**
11 **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׁדֵהוּ, כְּדֶרֶךְ כָּל מַכְנִיסֵי זֶבֶל[40].**
12 **וְהָעוֹשֶׂה[41] דִּיר[42] בְּתוֹךְ שָׁדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - לֹא יַעֲשֶׂהוּ**
13 **יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[43], וְיַכְנִיס הַצֹּאן לְתוֹכוֹ,**
14 **וּכְשֶׁיְּזַבְּלוּ אֶת כָּל הַדִּיר - מַנִּיחַ דֹּפֶן אֶחָד מִדָּפְנֵי**
15 **הַדִּיר, וְעוֹשֶׂה דִּיר אַחֵר בְּצִדּוֹ[44]. נִמְצָא מְזַבֵּל בְּתוֹךְ**
16 **שָׁדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין[45].**

38) שם, סוף מ"ד. ובמשנה שם כתובה פיסקא זו בסוף, לאחר כל מה שכתב רבינו כאן בהלכה זו ושלאחריה. והקדים רבינו פיסקא זו כדי להדגיש שהיא דבר בפני עצמו, ואינו קשור למה שנאמר למעלה הימנה. וראה ב'כסף משנה', ולהלן בהערה מז. 39) "הוא גדרות צאן, ששם יאספו הצאן" (פירוש המשנה). ויתכן כי הוא מלשון "בית־סוהר", שהצאן כלואים בגדרות ובמכלאות ('מלאכת שלמה'). 40) "כפי מה שהתנה בעשיית האשפתות, במניינם (שלש לבית סאה), ושיעורם" (=לא פחות ממאה וחמשים סאה זבל לכל אשפה, כנ"ל ה"א - פירוש המשנה). ולמעלה בה"א לא השמיענו אלא שמוציא זבל מתוך ביתו או חצירו, שדרכו לפנות אותם מן הזבל מחמת הנקיון ואינו נראה כמזבל שדהו, וכאן נתחדש שמוציא אף מגדרות הצאן, ואין חשש למראית העין ('משנה ראשונה' ו'תוספתא כפשוטה' עמוד 509 הערה 53). 41) שם. 42) שם: סהר. וכנראה ש"סהר" הוא כשהצאן כלואים בתוכו, ו"דיר", כשעדיין אינם בתוכו. 43) הוא מאה אמה על חמשים אמה. ואם עושהו יותר, יחשדוהו הרואים כי לזבל שדהו עשה כן. 44) כלומר, מעביר את שלש הדפנות לצדו השני של הדופן הרביעי, ובונה שם דיר חדש כדוגמת הראשון. וראה בפירוש המשנה. 45) שם, כחכמים ולא כרבן שמעון בן גמליאל.

17 **ה. הָיְתָה[46] כָּל שָׁדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין - מְשַׁיֵּר**
18 **מִמֶּנָּה מִקְצָת[47], מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; כְּדֵי שֶׁיִּדְּעוּ הַכֹּל**
19 **שֶׁהַצֹּאן הֵטִילוּ בָּהּ וְנִדַּיְּרָה, וְלֹא יֹאמְרוּ: זֶבֶל זֶה כָּל**
20 **שָׁדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית[48].**

46) משנה, שם. 47) כלומר, שעושה את הדיר קטן מבית סאתיים. וראה בפירוש המשנה. 48) כלומר, שאם היה מזבלה בידיים, לא היה משייר ממנה כלום. וב'ירושלמי' (שם ה"ג): "תמן תנינן (פ"ד מ"ב): שדה וכו', שנדיירה (=שנזדבלה), לא תזרע למוצאי שביעית (כלומר, ומדוע התירו לו כאן לעשות דיר, כנ"ל), אמר רבי יונה, כיני מתינתין, הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתיים". כלומר, כאן אינו מזבל בידיים אלא מעמיד את הצאן והם מזבלים את השדה, ולכן לא קנסוהו שלא תזרע השדה במוצאי שביעית, אבל במשנה שם מדובר שזבל את השדה בידיו, כמו שכתב רבינו בפ"א הי"ג, ולכן קנסוהו ('תוספות יום־טוב'). והראב"ד והר"ש חולקים ומפרשים את ה'ירושלמי' הנ"ל, שאסור להוציא זבל מן הסהר של צאן ולעשות אשפתות, כנזכר בה"א, וכן אסור לעשות דיר בתוך השדה ולהשאיר את הזבל במקומו (כדעת רבינו הנ"ל), ואם עשה כן, לא תזרע שדהו במוצאי שביעית, משום קנס כנ"ל. ומה שאמרו ב'ירושלמי': "כיני מתניתין, הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו וכו'", פירושו להעמיד שם צאנו לחלוב

ולגזוז, וכשיתמלא הסהר זבל מוציאו לשדה ועושה אשפתות, כמו בה"א. ולפי זה, מה שאמרו שם בסוף מ"ג: ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין, אין זה דבר בפני עצמו, אלא המשך למה שלמעלה, שנוטל הזבל מן המקום שחלבו וגזזו בו את הצאן, ועושה ממנו אשפתות. ודברי התוספתא שם פ"ב הט"ו, נוטים לדעת רבינו. וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם.

1 **ו. לא יִפְתַּח[49] אָדָם מַחֲצֵב[50] בַּתְּחִלָּה[51] לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ[52]**
2 **בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ נִתְכַּוֵּן, שֶׁיָּסִיר**
3 **מִמֶּנָּה הַסֶּלַע[53]. וְאִם הִתְחִיל[54] מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית, וּפִצֵּל**
4 **מִמֶּנָּה[55] שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים אֲבָנִים בְּרִבּוּעַ שָׁלֹשׁ[56] עַל**
5 **שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ, כָּל אֶבֶן מֵהֶן אַמָּה עַל אַמָּה**
6 **בְּרוּם אַמָּה אוֹ גְדוֹלוֹת מִזּוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְנַקֵּר**
7 **מִמֶּנּוּ[57] בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[58].**

49) שם, מ"ה, ותוספתא שם ה"א. 50) "מקום בתוך שדהו, יחצוב ממנו האבנים" (פירוש המשנה). 51) כלומר, שעתה בשביעית, הוא מתחיל בחציבה. 52) אבל בשדה חבירו עושה מחצב בתחילה בשביעית, כיון שאין חשש "שמא יאמרו" ('משנה ראשונה'). וראה למעלה בפ"א הט"ז־יח, ולהלן סוף ה"ח. 53) "שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע" (פירוש המשנה). 54) כן הוא שם בסוף מ"ו, וזה עולה אף על משנתנו. 55) כלומר, הפריד מן הסלע, ראה בראשית ל, כח. 56) אמות. 57) לחצב מן הסלע. 58) שכיון שהתחיל מערב שביעית, נראה שהוא צריך לאבנים, ולא לייפות את שדהו. וכל זה אם לא נתכוון לתקן שדהו, אבל אם נתכוון - אסור ("אף־על־פי שאין הרואה יודע כוונתו" - פירוש המשנה). וראה ברדב"ז וב'ירושלמי' שם ה"ד, וב'תוספתא כפשוטה'.

8 **ז. גֶּדֵר[59] שֶׁל אֲבָנִים שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ**
9 **יָתֵר, וְרָצָה לִטֹּל כָּל אֲבָנָיו[60]: אִם הָיוּ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים**
10 **אוֹ יָתֵר, כָּל אַחַת מֵהֶן מַשּׁוּי שְׁנַיִם[61] אוֹ גְדוֹלוֹת מִזּוֹ**
11 **- הֲרֵי זֶה נוֹטֵל; שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא**
12 **נוֹטֵל[62]. הָיָה[63] פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[64], אוֹ שֶׁהָיוּ פָּחוֹת**
13 **מֵעֶשֶׂר אֲבָנִים, אוֹ שֶׁהָיוּ אֲבָנָיו קְטַנּוֹת מִמַּשּׁוּי שְׁנַיִם**
14 **- נוֹטֵל עַד שֶׁיַּגִּיחַ טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ[65].**

59) שם, מ"ו. ותוספתא שם פ"ג. 60) היינו גם הקטנות, ולהלן הי"ב באבני הכתף, לא התירו אלא ליטול אותן אבני הכתף, אבל הקטנות לא התירו ('תוספות יום־טוב'). וגם אין צורך להניח טפח הסמוך לארץ (ראה להלן). ומדובר כשנתכוון לתקן שדהו, ראה להלן ה"ח (ועי' ר"ש, 'משנה ראשונה' ו'תוספתא כפשוטה'). 61) כלומר, משוי שני בני אדם. 62) ודוקא במספר כזה של אבנים ובמשא כזה, אפשר שמשתמשים לבנין. ולכן מותר לו לעשות כן, אף־על־פי שהוא מתכוון לייפות שדהו, כיון שלצורך מוצאי שביעית (ולא לצורך שביעית) הוא עושה זאת. 63) גובה הגדר. 64) טפחים. 65) כדי שידע הרואה, שאינו מתכוון לנקות שדהו, שאם היה מתכוון לכך, היה נוטל את כל האבנים ולא היה משייר טפח.

15 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן[67] לְתַקֵּן**
16 **שָׂדֵהוּ[68], (אוֹ) שֶׁהִתְחִיל[69] לִטֹּל בַּשְּׁבִיעִית; אֲבָל אִם**
17 **לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ[70], אוֹ שֶׁהִתְחִיל מִקֹּדֶם**
18 **שְׁבִיעִית[71] - נוֹטֵל בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[72] מִכָּל**
19 **מָקוֹם[73] וְגוֹמֵם[74] עַד לָאָרֶץ[75]. וְכֵן[76] אִם הָיָה נוֹטֵל**
20 **מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבְּלָן[77] - גוֹמֵם עַד**
21 **לָאָרֶץ[78].**

66) שצריך להניח טפח סמוך לארץ, כנ"ל. 67) תוספתא שם, כרבי יהודה (שרבי יוסי הורה כמותו, ב'ירושלמי' שם) ולא כרשב"ג. 68) לצורך מוצאי שביעית, כנ"ל. 69) בדפוס רומי: "שהתחיל" (ותיבת "או" ליתא), וצ"ל "והתחיל". ואם כן, לא אסרו אלא כשישנן שתי ריעותות: גם נתכוון לייפות שדהו, וגם התחיל ליטול בשביעית. וראה ב'משנה ראשונה' שם. 70) אף־על־פי שהתחיל ליטול בשביעית. ומדובר כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שלא נתכוון לייפות שדהו, כגון שיש לו בנין, ובניינו מוכיח עליו (רדב"ז). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 71) אף־על־פי שמתכוון לייפות שדהו, כנ"ל. וראה ב'ירושלמי' (פ"ב ה"ב) שנראה שלא התירו אלא באבנים תלושות. וראה להלן ה"י. 72) כלומר, אפילו אבנים קטנות. 73) אפילו מגדר שאינו גבוה עשרה טפחים. 74) כן הוא בכת"י 'מעשה רוקח'. ופירושו: נוטל. ובדפוס רומי: "גודר". ובס"א: "גוהם" ('מעשה רוקח'). 75) בלי להשאיר טפח. 76) משנה, שם. 77) ראה להלן סוף הי"ב (רדב"ז). 78) כיון שהרואה אותו נוטל אבנים, יודע שלצורך אבנים הוא נוטל, ולא לייפות הקרקע. וראה בהערות לתחילת ה"ו. ובהתחיל מערב שביעית לא אסרו אפילו במתכוון לתקן שדהו, כיון שהן תלושות מן הקרקע.

22 **ט. אֲבָנִים[79] שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁתְּזַעֲזֵעַ אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה[80], אוֹ**
23 **שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת[81] וְנִתְגַּלּוּ[82]: אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל**
24 **מַשּׁוּי שְׁנַיִם שְׁנַיִם[83] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִטֹּל אוֹתָן[84]; הָיוּ**
25 **קְטַנּוֹת מִזֶּה - לֹא יִנָּטְלוּ[85].**

79) שם, מ"ז: אבנים שזעזעתן המחרישה, וכו'. וב'ירושלמי': לא סוף דבר בשזעזעתן המחרישה, אלא אפילו מחרישה עתידה לזעזען. 80) כלומר, שאינן מחוברות לגמרי. אבל אם היו מחוברות היטב, אסור היה לסקלן, כבהלכה הסמוכה. 81) שלא ידע שהן קיימות. 82) ואף־על־פי שאינן ראויות שתזעזע אותן המחרישה. 83) כלומר, שתי אבנים שיש בכל אחת מהן משוי בני אדם, ואז הן ראויות לבניין. 84) את כולן אגב אותן שתי האבנים, שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל, ואינו מתכוון לייפות שדהו. וכאן לא הזקיקו שתהיינה עשר אבנים של משוי שנים שנים, כמו בגדר של אבנים הנזכר בה"ז, כיון שכאן האבנים מפוזרות בשדהו, אבל בגדר של אבנים שהן מרוכזות במקום אחד, מראית העין גדולה ביותר. ועוד, שכאן האבנים מונחות מעצמן בשדה ולא הוא הניחן שם. אבל בגדר של אבנים, שהוא בנה את הגדר, ועתה הוא מפנה אותו, יאמר הרואה שלצורך שדהו הוא עושה כן ('פאת השולחן' סי' כא אות טו). 85) וכאן לא

שייך להתיר באופן שיניח טפח סמוך לארץ, שהרי מדובר באבנים מפוזרות ומחוברות לקרקע, ולא בגל או בגדר. וראה בהלכה הסמוכה. ומסתבר שאף כאן יהיה מותר ליטלן אם התחיל ליטול מלפני שביעית, כמו בהלכות ו, ח. וראה בתוספתא שם פ"ג ה"ד, וב'תוספתא כפשוטה'.

י. הַמְסַקֵּל[86] שֶׁדֵּהוּ[87] בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ לָאֲבָנִים[88] - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת[89] וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ[90]. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ בְּשָׂדֵהוּ גַּרְגַּר[91] שֶׁל צְרוֹרוֹת אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ[92]. וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן[93] סֶלַע אוֹ קַשׁ - יִטֹּל אֶת כֻּלָּן[94].

86) משנה, שם. 87) אבל שדה חבירו מותר, כנ"ל בסוף ה"ח. 88) אבל אם הוא מתכוון לייפות שדהו, אסור לעשות כן (רדב"ז). 89) כלומר, את האבנים התלושות. 90) כלומר, המחוברות לקרקע ('ירושלמי' שם פ"ב ה"ב). וראה למעלה פ"א ה"ד. 91) משנה, שם. והוא גל (פירוש המשנה). 92) אף כאן במחוברות, כמבואר למעלה. 93) תחת האבנים או הצרורות. 94) שהדבר ניכר שלצורך האבנים הוא נוטל, שאלמלא כן, היה נוטל אף את הקש, ועוקר את הסלע.

יא. לֹא יְמַלֵּא[95] אָדָם גֵּיא עָפָר[96] אוֹ יְתַקְּנֶנּוּ בְּעָפָר, מִפְּנֵי שֶׁמְּתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ[97]. אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ[98] עַל פְּנֵי הַגֵּיא[99], וְכָל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ וְהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַגֵּיא[100] - הֲרֵי זוֹ תְּנֻטָּל[101].

95) שם במ"ח: "אין בונין מדריגות על פי הגאיות ערב שביעית וכו' (להלן פ"ג ה"י), אבל בונה הוא (מדריגות על פי הגאיות) בשביעית משיפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית. ולא יסמוך בעפר, אבל עושה הוא חיץ. כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה, הרי זו תנטל". ודעת רבינו היא, שמה שאמרו שם: "ולא יסמוך בעפר וכו'" היינו בגאיות עצמן, ולא במדריגות שעל פיהן, וכן כתב בפירוש המשנה שם. והראב"ד חולק על זה, ופירשה במדריגות. 96) כדי להשוות את הגומות. 97) ועבודת הארץ אסורה בשביעית. 98) מחיצה. 99) "להבדיל אותו הגיא מכל השדה" (פירוש המשנה). 100) בין הגיא לשדה, כנ"ל. 101) "ומה שלא אפשר לקחתם עד שירד בגיא, אינו מותר לו לקחתם, מפני שכשנראה אותו יורד או ישלשל עצמו לקחת אותם, [נ]אמר שהוא לתקן שדהו נתכוון" (פירוש המשנה שם).

יב. אַבְנֵי כָתֵף[102], וְהֵם[103] הַנְּטֻלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל הַכָּתֵף - מֻתָּר לַהֲבִיאָן מִכָּל מָקוֹם[104], בֵּין מִשָּׂדֶה חֲבֵרוֹ[105] בֵּין מִשָּׂדֵהוּ[106]. וְכֵן הַקַּבְּלָן[107] מֵבִיא מִכָּל מָקוֹם וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת [קְטַנּוֹת][108], בֵּין מִשָּׂדֶה שֶׁקִּבְּלָהּ[109] בֵּין מִשָּׂדֶה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ.

102) שם, מ"ט. 103) שם, כרבי יוסי ולא כרבי מאיר. 104) משנה, שם. 105) 'ירושלמי', שם. 106) שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל, ולא כדי לסקל ולייפות את שדהו. אבל אם הן קטנות וניטלות יותר מב' ג' על הכתף - אסור להביאן משדהו, אלא רק משדה חבירו, כנ"ל בסוף ה"ח. 107) שם. "וקבלן הוא שוכר הארץ לעבוד אותה" (פירוש המשנה). 108) כן צריך להיות (גליון הרמב"ם). וכן הוא בדפוס רומי ובדפוס מג"ע ('מעשה רוקח'), וכן הוא בר"י קורקוס, ועי' ראב"ד. 109) "כדין מביא מתוך של חבירו" (פירוש המשנה, שם), שהרי אין השדה שלו, ואין הוא אלא אריס בתוכה. ועי' ראב"ד.

יג. פִּרְצָה[110] שֶׁהִיא סוּגָה[111] בְּעָפָר: אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים - אָסוּר לִבְנוֹתָהּ[112]; וְאִם הָיְתָה מַכְשֶׁלֶת אֶת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה סוּגָה בְּעָפָר אֶלָּא פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - מֻתָּר לִבְנוֹתָהּ[113].

110) 'ירושלמי' שם ה"ז, ומועד קטן פ"א ה"ד. ופירושו: פרצה בגדר שבינו לבין רשות הרבים. 111) מלשון "סייג", כלומר, היתה גדורה וסתומה בעפר, ולא באבנים, כדרך שצריך להיות. 112) שהרואה אומר: כדי לזורעה הוא סותם את הפרצה. ומה שהתירו (בהלכה הסמוכה) לבנות גדר בינו לבין רשות הרבים, ולא חששו למראית העין, כיון שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים, אין זה אלא כששדהו פתוחה לרשות הרבים, אבל כאן שפרצתו מסוייגת בעפר, אלמלא הוא רוצה לזרוע שדהו, לא היה לו לגודרה. וראה להלן בהערות. 113) שהרואה יודע שהוא בונה כדי למנוע מכשול מן הרבים (או שבמקום מכשול של רבים לא חששו למראית העין), או כדי לסתום פרצתו הפתוחה. והראב"ד השיג ממה ששנו במועד קטן ו, ב: ובשביעית בונה (את הפרצה) כדרכו. ולא חילקו בין אם מכשלת הפרצה את הרבים ובין אם אינה מכשלת. ואין זה קשה לדעת רבינו, שהרי ב'ירושלמי' שם העמידו את המשנה כשהפרצה מכשלת את הרבים. וראה ב'פאת השולחן' סי' כא אות יט.

יד. אָסוּר לוֹ[114] לִבְנוֹת גָּדֵר בַּשְּׁבִיעִית בֵּין שָׂדֵהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[115]; אֲבָל בּוֹנֶה[116] גָּדֵר בֵּינוֹ[117] וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים[118], וּמֵתֶר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע[119]. וּמוֹצִיא אֶת הֶעָפָר וְצוֹבְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[120], כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידִין זֶבֶל[121]. וְכֵן אִם חָפַר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה בַּשְּׁבִיעִית[122] - צוֹבֵר הֶעָפָר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[123], כְּדֶרֶךְ כָּל הַחוֹפְרִים[124].

114) 'ירושלמי' שם. 115) שהרואה אומר: כדי לזרוע שדהו הוא עושה כן. ועוד, שמא באמת יבא לזרוע שדהו (ר"ש ורדב"ז). 116) שם, מ"י. 117) בין שדהו. 118) כיון שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים (שם). 119) כשהוא בונה את הגדר הנ"ל (כן נראה מן המשנה). ודוקא "עד הסלע", שמוכח שאינו חופר כדי לזרוע, שהרי אי־אפשר על גבי הסלע, אבל אם אינו חופר עד הסלע - אסור, מפני מראית העין, וכן שמא יבוא לזרוע שם. וראה בר"ש. 120) כרבי עקיבא, ולא כרבי יהושע. 121) כלומר, שלש אשפתות לכל בית סאה, וכל אשפה אינה פחותה ממאה וחמשים סאה, כנ"ל ה"א (רע"ב ו'פאת השולחן' שם אות כב), וראה ב'משנה ראשונה'.

122) רבינו מפרש שהפיסקא הזאת במשנה עוסקת בשביעית, והר"ש חולק ומפרש שמדובר בשאר ימות השנה, ונחלקו רבי יהושע ורבי עקיבא, אם מותר להוציא את העפר לרשות הרבים ולקלקלה, על־מנת לתקנה לאחר מכן. 123) כרבי עקיבא. 124) כלומר, כל השנה, שאינם רשאים להוציא את העפר לרשות הרבים ולקלקלה על־מנת לתקנה. וכשהוא צובר את העפר ברשותו, צוברו כדרך המעמידים זבל, כנ"ל.

יום ה' כ"ט מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שעבודת הארץ סמוך לשביעית אסורה. שדה אילן ושדה הלבן ומה הם, ובזמן הזה עד אימתי מותרין. אם מותר לזבל השדות ולעבוד המקשאות והמדלעות.

1 **א. עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[2] בְּשָׁנָה שִׁשִּׁית שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ**
2 **לִשְׁבִיעִית - אֲסוּרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
3 **מְתַקְּנָהּ לִשְׁבִיעִית[3]. וְדָבָר זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ**
4 **קַיָּם הוּא שֶׁנֶּאֱסַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְגָזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא**
5 **יִהְיוּ חוֹרְשִׁים שְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית בִּזְמַן**
6 **הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עַד הָעֲצֶרֶת[4], וּשְׂדֵה הַלָּבָן - עַד הַפֶּסַח.**
7 **וּבִזְמַן שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ - מֻתָּרִין[5] בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד**
8 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדִין תּוֹרָה.**

2) למעלה בתחילת פרק א דיבר רבינו על "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן", ואילו כאן השמיט "עבודת האילן", וכן לשון התוספתא: "רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה", הרי שלא דיברו אלא על "עבודת הארץ", בלבד. ואף על פי שמן התורה לא נאסרה עבודת האילן, ייתכן כי חכמים גזרו גם עליה, במלאכה שאסורה מן התורה, כגון זימור, שהרי לא מצאנו שיתירו חכמים אלא זירוד ופיסול, איבוק ועישון שאינם אסורים אלא מדרבנן. 3) שהרי עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה מותר לחרוש עבורן עד ראש השנה, מפני שחרישה זו אינה לתקן לצורך שביעית אלא לחזק את הנטיעות. 4) חג השבועות. 5) כרבן גמליאל ובית דינו הסוברים כר' ישמעאל שאיסור חרישה בערב שביעית אינה מפורשת בתורה, אלא נלמדה מהלכה למשה מסיני. ומכיוון שנמסרו שלוש הלכות למשה מסיני בבת אחת: עשר נטיעות הנ"ל, ערבה וניסוך המים, למדים אנו, שכשם שניסוך המים אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כן גם דין עשר נטיעות אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים.

9 **ב. אֵי זוֹ הִיא שְׂדֵה הָאִילָן[6]? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[7]**
10 **לְבֵית סְאָה[8], אֶחָד אִילַן סָרָק[9] וְאֶחָד אִילַן מַאֲכָל,**
11 **וַאֲפִלּוּ הֵן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[10] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ**
12 **הֵם תְּאֵנִים[11]; אִם רְאוּיִין[12] לַעֲשׂוֹת כְּכַר דְּבֵלָה[13] שֶׁל**
13 **שְׁשִׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָם[14]. וְהוּא**
14 **שֶׁיִּהְיֶה רְחוּק בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבָּקָר**
15 **יָכוֹל לַעֲבֹר בְּכֻלָּיו[15].**

6) שחורשין בה ערב שביעית עד העצרת. 7) ולא פחות, אבל היו יותר משלושה - חורשים עבורם. 8) והיא חמישים על חמישים אמה. 9) "אילן סרק הוא, שאינו עושה פרי כגון הארז ותרזה ודומיהן". 10) "היינו חושבים שלא יצטרפו, וכל אחד מהם יחרוש סביבות אילנו כמלוא אורה וסלו חוצה לו, ובא ללמדנו שיצטרפו". 11) בירושלמי שם הלכה ג: "ולמה אמרו תאנים? - על ידי (=מכיוון) שפירותיהן גסין והן עושות הרבה". 12) כל ג' האילנות כאחד. 13) "הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד שיהיו כדמות כיכר לחם". 14) עד עצרת. 15) הוא ארבע אמות, שאם הם קרובים יותר, הם עומדים להיעקר.

16 **ג. הָיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לְבֵית סְאָה; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה,**
17 **וְאֶחָד רָאוּי לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה אוֹ יָתֵר, וְהַשְּׁנַיִם אֵינָן**
18 **רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת; אוֹ שְׁנַיִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מֵאָה**
19 **מָנֶה[16], וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא**
20 **לְצָרְכָּם, וְהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ[17].**

16) ולפי זה "לא זו אף זו" שנו במשנתנו. לא זו, כשרק אילן אחד מן השלושה, אלא אף זו כששניים מהם עושים פירות. אין חורשין כל בית סאה בשבילם. ולא רק כשהאילן עשה ס מנה, אלא אף כששניהם עושים ק. 17) כלומר, הלאה מן העץ.

21 **ד. הָיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה[18] וּרְאוּיִין לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים**
22 **מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן[19] וְאַף עַל פִּי**
23 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[20].**

18) כלומר, עד תשעה אילנות לבית סאה. 19) עד עצרת. 20) כרב ביבי שאמר בירושלמי שם בשם רבי חנינא "ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים" כלומר, יהיו ראויים לעשות שישים מנה, כמו בשלושה אילנות, ולא פחות, ואף על פי שיש מהם שאינם ראויים לעשות.

24 **ה. הָיוּ עֲשָׂרָה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה אוֹ יָתֵר[21], בֵּין**
25 **עוֹשִׂין[22] בֵּין אֵינָם עוֹשִׂין - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה**
26 **בִּשְׁבִילָן[23]. עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזָּרוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה[24] -**
27 **חוֹרְשִׁין[25] כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה.**
28 **וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[26].**

21) כלומר, יותר מעשרה אילנות לבית סאה. 22) שישים מנה. 23) עד עצרת. 24) שלכל נטיעה יש עשירית מבית הסאה. ודווקא נטיעות שהן רכות ואין יניקתן גדולה הזקיקו שתהיינה מפוזרות, כדי שלא יימצא חורש שלא לצורכן, אבל אילנות זקנים שיניקתם גדולה, חורשין עבורם (עד עצרת) אף על פי שאינם מפוזרים, ובלבד שיהיו ביניהם ארבע אמות. 25) אפילו בזמן הבית. 26) וטעמה של הלכה זו: כיוון שהנטיעות רכות וטעונות חרישה, נמצא שאינו מתקן לשביעית, אבל באילנות זקנים שאינם טעונים חרישה כל כך, נמצא שהוא מתקן את הקרקע לשביעית. ואם היו פחות מעשר נטיעות לבית סאה - דינן כדין אילנות שחורשים עבורם עד עצרת.

ו. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת[27] שׁוּרָה אַחַת[28] (אוֹ) מֻקָּפוֹת עֲטָרָה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן[29] לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְהַדְּלוּעִין[30] עִם הַנִּטִּיעוֹת מִצְטָרְפוֹת לַעֲשָׂרָה.

27) הנטיעות. 28) "על קו (אחת) [אחד]". 29) ונראה מפשטות הלשון שחורש עד ראש השנה. 30) שינה מלשון המשנה שנאמר "הנטיעות והדילועים מצטרפין" - בכדי לרמז למה שנאמר בירושלמי שם "והן שיהו נטיעות רבות על הדילועין". והיינו עם הנטיעות שהנטיעות הן רוב.

ז. אֵי זוֹ הִיא נְטִיעָה[31]? זֶה הָאִילָן הַקָּטָן, כָּל זְמַן שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ נְטִיעָה.

31) שנאמרה בה הלכה למשה מסיני שחורשין בשביל עשר מהן, כל בית סאה עד ראש השנה.

ח. אִילָן שֶׁנִּקְצַץ וְהוֹצִיא חֲלִיפִין: אִם נִקְצַץ מִטֶּפַח וּלְמַעְלָה - הֲרֵי הוּא כָּאִילָן[32]; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה - הֲרֵי הוּא כַּנִּטִּיעָה[33].

32) כיוון שקוראים לו אילן. 33) כיוון שקוראים לו נטיעה, ולגבי שביעית הדבר תלוי בשם. אבל לעניין ערלה פסק רבינו שאינו ערלה אלא אם קצצו מעם הארץ, שבערלה הדבר תלוי בנטיעה ממש, וכיוון שנשתייר משהו על הארץ אין זו נטיעה.

ט. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה - מֻתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אַף בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ מֻתָּר לְסַקֵּלוֹ[34] וּלְזַבֵּל הַשָּׂדוֹת וְלַעְדֹּר[35] הַמִּקְשָׁאוֹת[36] וְהַמִּדְלָעוֹת[37] וּבֵית הַשִּׁלְחִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּמְזַבְּלִין וּמְפָרְקִין[38], וּמְאַבְּקִין וּמְעַשְּׁנִין, וּמְקַרְסְמִין[39] וּמְזָרְדִין[40] וּמְפַסְּלִין[41], וּמְזַהֲמִין אֶת הַנִּטִּיעוֹת וְכוֹרְכִין וְקוֹטְמִין אוֹתָן, וְעוֹשִׂין לָהֶם בָּתִּים[42] וּמַשְׁקִין[43] אוֹתָם, וְסָכִין אֶת הַפַּגִּין וּמְנַקְּבִין אוֹתָן. כָּל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מֻתָּרוֹת בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.

34) וכל הדברים הנזכרים כאן, אינם אסורים בשביעית עצמה אלא מדרבנן, ולפיכך לא החמירו בהם בערב שביעית. 35) שעידור אינו בכלל חריש (האסור מן התורה) ואינו אסור אלא מדרבנן. ובירושלמי שם אמרו שהוא הדין לחרישה שמותרת למקשאות ומדלעות ורבינו השמיט זאת. 36) מקום זריעת הקישואים. 37) מקום זריעת הדלועין. ולא התירו לעדור אלא למקשאות ומדלעות שבהן מועיל העידור לפירות. אבל באילנות אחרים לא התירו, ואף על פי שעידור אינו אסור מן התורה, החמירו בו חכמים כיוון שהוא בגוף הקרקע. 38) מכאן ואילך כמה מעבודות האילן, והתירו לעשותן כיוון שלא נאמרה הלכה למשה מסיני לעניין תוספת שביעית, אלא בעבודת הארץ בלבד. 39) ופירושו: לכרות השיבולת ביד ולהניח התבן, והוא כמו מכרסמין. 40) "לכרות הענפים המתפשטים מן האילן. וזרדים, שם הענפים הכרותים בעת הזמיר". 41) "לכרות מה שיבש מן הענפים, שהוא נפסד. גזור מן פסולת". 42) "עושים להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקום". 43) נראה שהמדובר בנטיעות המסתפקות במי גשמים, שהרי בשדה בית השלחין מותר להשקות גם בשביעית עצמה.

י. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית[44], וְשֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[45] - לֹא סָכִין וְלֹא מְנַקְּבִין[46]. וּבִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פְּנֵי הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁיִּפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן[47] לַשְּׁבִיעִית.

44) ואפילו הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה, שהרי הן כפירות שישית לכל דבר. 45) ואפילו יגיעו לעונת המעשרות אחרי ראש השנה של שמינית, שדינם כפירות שמינית. 46) אפילו בזמן הזה. ובין במקום שנהגו לסוך ובין במקום שלא נהגו לסוך ששם אין זו עבודה. וטעמו של איסור זה (בפגי ערב שביעית), נראה, שהוא מפני מראית העין, שלא יאמרו: פלוני סך ונוקב פגי שביעית בשביעית, והרי הדבר אסור. והוא הדין לפגין של מוצאי שביעית, שיאמרו: שהוא סך ומנקב פגי שביעית, וזה אסור אפילו אחר שביעית ודלא כר' שמעון שם שמתיר עבודת האילן לאחר ראש השנה של שביעית. 47) את הגיאיות, אבל בשביעית עצמה מותר לעשות כן, שהרי הוא מתקנה למוצאי שביעית.

יא. אַף בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין נוֹטְעִין[48] אִילָנוֹת וְאֵין מַרְכִּיבִין[49] וְאֵין מַבְרִיכִין[50] עֶרֶב שְׁבִיעִית אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּקָּלֵט הַנְּטִיעָה וְתִשְׁהֶה אַחַר הַקְּלִיטָה שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית. וּסְתָם קְלִיטָה - שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[51]. וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: בַּשְּׁבִיעִית נָטְעוּ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ אוֹ הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב עֶרֶב שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם - יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכֵּן - יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר - הַפֵּרוֹת מֻתָּרִין. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר - מְחַיְּבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ לַעֲקֹר[52].

48) בשביעית פרק ב משנה ו: "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית כו' לפני ראש השנה". וסבור רבינו כי משנה זו שנוייה לאחר שרבן גמליאל ובית דינו התירו לחרוש עד ראש השנה, וכדעתו בפירוש המשנה, שרבן גמליאל זה הוא רבן גמליאל דיבנה, שהיה בזמן חורבן בית המקדש, ואף על פי כן אסרו לנטוע ולהבריך וכו', שאם המדובר בזמן שבית המקדש היה קיים, למה לא אסרו גם לפני שלושים יום, כמו שאסרו את החרישה, מהפסח ומהעצרת. 49) ענף מאילן אחד על אילן אחר שהוא מינו. 50) ענף אילן בתוך האדמה, והוא נקלט שם ומצמיח אילן שני. 51) שני שבועות. 52) והטעם: מפני שיחשדוהו שנטעו בשביעית. ולמעלה בפרק א הלכה יג בחורש שדהו בשביעית לזרעה במוצאי שביעית, שאסור לזרעה במוצאי שביעית, יזרענה בנו אחריו, שאין שם חשד, אלא קנס, ולפיכך לא קנסו אלא את העבריין ולא את בנו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר מה הוא הנקרא ספיח. ושלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה. אם הספיחין אסורין ולמה אסורין. וספיחים העולין בשדה בור עד מתי אסורין. ספיחי שביעית ופירות ששית שנכנסו לשביעית. דברים שזרעם לזרע או לירק. הדברים שקיימם לזרע והוקשו קודם ר"ה. ולוף של ערב שביעית. ודין הפירות שיוציא האילן בשביעית איך יאספו אותם. מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. השביעית היכן נוהגת. וגוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית.

א. כֹּל שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית - בֵּין מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל[2] בָּהּ מִקֹּדֶם[3] שְׁבִיעִית, בֵּין מִן הָעִקָּרִים שֶׁנִּקְּרוּ מִקֹּדֶם וְחָזְרוּ וְעָשׂוּ, וּשְׁנֵיהֶם נִקְרָאוּ סָפִיחַ, בֵּין מִן הָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן[4] וְאֵין לָהֶן זֶרַע - הַכֹּל מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה[6]. וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְבָה[7] בַּשְּׁבִיעִית וְצִמְחָה - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[8]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר[9] - שֶׁלֹּא יִקְצֹר[10] כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצֵר בְּכָל שָׁנָה. וְאִם קָצַר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין - לוֹקֶה[11]. כְּגוֹן שֶׁקָּצַר כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי וְדֶשׁ בַּבָּקָר, אוֹ שֶׁקָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. אֶלָּא קוֹצֵר מְעַט מְעַט[14] וְחוֹבֵט וְאוֹכֵל[15].

2) מאליו. 3) לפני שביעית. ובאו לעונת המעשרות לאחר ראש השנה (להלן הלכה ט), אבל אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה – אינם אסורים באיסור ספיחין אפילו מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה. 4) בשביעית. בירושלמי שביעית פ"ח הלכה ו: "כתיב (ו)את ספיח קצירך לא תקצור. הא קצירה כנגד (=כדרך) הקוצרים לא, וכו'. אמר רבי מנא, לכך נצרכה, כשעלו מאליהן, שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותרין, לפום כן צריך מימר אסור". כלומר, כדרך הקוצרים. 5) כן הוא סתמא דגמרא במנחות ה: ודלא כר' עקיבא שאוסר ספיחין מן התורה. 6) ומה שאמרו בתורת כהנים פרשת בהר (פרשה א פסקא ה) "מן השבות בארץ (כלומר, שלא צמח על ידי עבודה אלא במצב של שביתה) אתה אוכל, ואין אתה אוכל מן השמור" (כלומר, על ידי שנעבדה הארץ. וראה בפירוש המיוחס לר"ש משנ"ץ), אינו אלא לדעת בית־שמאי, שכן אמרו שם בהמשך הדברים: "מיכן אמרו שדה שניטייבה, בית־שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה, ובית־הלל אומרים אוכלין", וראה להלן. 7) שנחרשה. 8) כבית־הלל, בתורת כהנים שם, ובשביעית פ"ד משנה ב. וכל זה לפני גזירת ספיחין, וחולקים אם אסורים מן התורה או לא (משנה ראשונה). וראה בר"ש לשביעית פ"א משנה ד, שאפילו אם עבר וזרע בשביעית אין הפירות אסורים מן התורה. וראה להלן הלכה טו. [ואין זה בכלל מה שאמרה תורה (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה", שעל זה אמרו חכמים (חולין קיד:) "כל שתיעבתי לך הרי בבל תאכל", שכיון שאם נפלו ונזרעו מאיליהם לא שייך לאסור מן התורה, אין זו תועבה, ואפילו אם עשה אינו נאסר, כמו שכתבו התוספות בתמורה ד: ד"ה רבא. ועיין בפרישה לחושן המשפט סימן קמא ס"ק יג]. 9) אין הכוונה שאסורים באכילה. 10) ירושלמי שביעית שם. ומה שאמרו בתורת כהנים שם הלכה ג: "לא תקצור, מיכן סמכו חכמים על הספיחין שיהו אסורין בשביעית", אם זהו מן התורה, אין זה אלא לדעת רבי עקיבא. [ונראה מדברי רבינו שאין הבדל בין מופקר לבין משומר (וראה גם להלן הלכות כב־כג). והר"ש (לשביעית פ"ה משנה ו) פירש בדברי התורת־כהנים הנ"ל: "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המבוצר (=המופקר), לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצרים אותה במוקצה", שגם הסיפא מדוברת במשומר כמו הרישא, אלא שהסיפא מבארת דברי הרישא, שלא אסרו אלא לבצור כדרך הבוצרים. ואילו מופקר, מותר לבצור גם כדרך הבוצרים. ודעת התוספות (ראש השנה ט. ד"ה וקציר) שמשומר אסור אפילו באכילה, וזוהי הרישא, והסיפא באה להתיר מופקר באכילה, ולהצריך בו לשנות מדרך בצירה. ואילו לדעת רבינו מה שאמרו בסיפא "לא תבצור כדרך הבוצרים וכו'" זוהי דיעה שניה בתורת כהנים החולקת על הדיעה הראשונה, וכן הוא בפירוש ר"י בן מלכי־צדק לשביעית (פ"ו משנה ב) שהביא בלשון התורת־כהנים "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, בוצר אתה מן המבוקר (=המופקר). ד"א (= דבר אחר) לא תבצור כדרך הבוצרים". וכן הוא בכפתור ופרח פרק מז. ואם כן לדיעה שניה אין הבדל בין מופקר למשומר, שלעולם מותר באכילה, ולעולם צריך לשנות מדרך הבצירה. ואין הלכה כדיעה הראשונה האוסרת משומר באכילה. וראה ב"סיני" כרך יז עמוד קעג בהערות]. 11) כדין כל עובר על לא־תעשה שבתורה, שיש בו מעשה, וראה בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד אות קט. 12) כלומר, כדי שתצמיח יותר טוב לאחר מכן. ואף זה נכלל בלאו של "לא תקצור". וברור שבקצירה זו, שהיא לעבודת הארץ, אין הבדל בין אם קצר כדרך הקוצרים או לא. 13) (ראה למעלה פ"א הלכות א־ב). 14) כמו שכתב רבינו כאן בקצירה, כתב להלן (הלכות כב־כג) לענין בצירה. 15) שלא הותר אלא בקוצר מעט מעט, וגם מביא לביתו מעט מעט, אבל אם קוצר הרבה, או שקוצר מעט מעט ומביא לביתו הרבה בבת אחת – אסור. וראה להלן הלכה כד, ופ"ח הלכה ג.

ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[16], שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה. וְלָמָּה גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[17]. שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיִזְרַע תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְזֵרְעוֹנֵי גִנָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[18] בַּסֵּתֶר, וּכְשֶׁיִּצְמַח - יֹאכַל מֵהֶם, וְיֹאמַר: סְפִיחִים הֵן. לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִים בַּשְּׁבִיעִית.

16) שביעית פ"ט משנה א, כחכמים. 17) במשנה שם: "רבי יהודה אומר, ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה". ואף־על־פי שאין הלכה כדבריו, אלא כדעת חכמים שכל הספיחין אסורים, בכל זאת יש ללמוד מדברי ר' יהודה גם לרבנן, שטעמם של חכמים הוא, שנחשדו

עוברי עבירה על כל הספיחין (כסף־משנה). 18) בשביעית.

ג. הָא לָמַדְתָּ[19], שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית[20] אֶלָּא פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת[21] וְהָעֲשָׂבִים שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתָם[22] רֹב הָאָדָם, כְּגוֹן הַפִּיגָם[23] וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים[24] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[25]. אֲבָל הַיְרָקוֹת שֶׁדַּרְכּוֹ רֹב הָאָדָם לְזָרְעָם בַּגִּנּוֹת וּמִינֵי תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - כָּל הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן אָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם[26], וְהַמְלַקֵּטָן[27] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.

19) מהטעם הנ"ל שגזרו על הספיחין. 20) כלומר, ספיחין. 21) בתענית יט: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אף על האילנות מתריעין (= תוקעים בשופר ומתפללים על הגשמים) על הספיחין בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים". וראה ברש"י ותוספות שם. 22) שביעית שם. 23) הוא מין בשמים ונקרא "רודא". במשנה שם. 24) "הם שיש להם עלים רחבים" (פירוש המשנה). והוא איספרגוס מדברי (תפארת ישראל). 25) שבכל אלה אין חשש שיזרעום בני אדם בסתר. 26) כבהלכה הקודמת. 27) כן הוא בירושלמי שם: ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט [ספיחי, כן הוא שם בברכות פ"א הלכה א] אמר ליה ולית אסור? ולאו ספיחין אינון?" — הרי שאסרו גם את הלקיטה, שכיון שספיחין אינם עולים בצפיפות — דרכם להתלש ביד. וזוהי דרך קצירתם, ואסור (למעלה הלכה א), וראה להלן הלכה ה.

ד. סְפִיחִים[28] הָעוֹלִים בִּשְׂדֵה בּוּר[29] וּבִשְׂדֵה נִיר[30] וּבִשְׂדֵה כֶּרֶם וּבִשְׂדֵה זֶרַע - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? לְפִי שֶׁאֵין אָדָם זוֹרֵעַ מְקוֹמוֹת אֵלּוּ[31]: שְׂדֵה בּוּר - אֵין אָדָם נִכְפֶּה לְשָׁם[32]; וּשְׂדֵה נִיר - רוֹצֶה הוּא בְּתִקּוּנָהּ[33]; וּשְׂדֵה כֶּרֶם[34] - אֵינוֹ אוֹסֵר כַּרְמוֹ[35]; וּשְׂדֵה זֶרַע - הַסְּפִיחִין מַפְסִידִין אוֹתָהּ. וְכֵן הַתֶּבֶן[36] שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם, וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו[37].

28) ירושלמי בבא בתרא פ"ה הלכה א (כסף־משנה). והמדובר בספיחי ירקות תבואות וקטניות, שהיתה עליהן גזירת ספיחין, כנ"ל. 29) שאין זורעים בה כלום. 30) העומדת לחרישה. 31) ואין חשש שמא יזרע במקומות אלו בשביעית בסתר. 32) כלומר, אינו מתעניין בה. 33) כלומר, בחרישתה, ואינו עומד לזרעה עתה. 34) כנראה שהמדובר בשדה שהכין לנטוע בו כרם, ועוד לא נטע בו, וראה להלן. 35) לכשייטענו ייאסר על ידי הזרעים. וראה בפ"ו מהלכות כלאים הלכה א. 36) בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ה: "תבן של שביעית מהו שיהא אסור משום ספיחין, רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי, ושרי". 37) כתב הראב"ד: "לא גזרו עליו איסור ספיחין, אבל קדושת שביעית ודאי יש בה, לאבדה אסור ושלא לעשות בה סחורה". ואף רבינו מודה לו בזה, ראה להלן פ"ה מהלכה יט ואילך (מהר"י קורקוס וכסף־משנה).

ה. סְפִיחִין[38] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ[39] לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[40], וְאֵין תּוֹלְשִׁין אוֹתָן בַּיָּד[41], אֶלָּא חוֹרֵשׁ כְּדַרְכּוֹ[42], וּבְהֵמָה רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ[43].

38) תוספתא שביעית פ"ה הלכה כג. 39) רבינו פירש כן על־פי מה ששנו שם: חורש כדרכו, וזה לא ייתכן בשביעית (כסף־משנה ורדב"ז). 40) שאם היו מתירין ספיחי שביעית באכילה מיד בתחילת שמינית, עדיין יש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו בסוף שביעית בסתר, ויאמרו ספיחין הם כדי שיוכלו לאכול מיד בתחילת שמינית. 41) כיון שספיחין אינם עולים בצפיפות, הרי דרכם להתלש ביד וזוהי דרך קצירתם, ואסור, ראה למעלה הלכה א (תוספתא כפשוטה). ועיין עוד למעלה הלכה ג. 42) ואינו חושש שמא יבא לאכלם, וכן אינו חושש לזיבול שדהו ע"י הספיחין, כיון שאינם אסורים אלא באכילה ולא בהנאה. 43) שאין בהם איסור הנאה, כנ"ל. ובשביעית עצמה נראה שאין בהמה רועה בספיחין, שיש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו לבהמתם. וראה בתוספתא כפשוטה.

ו. וְעַד מָתַי אֲסוּרִין[44] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית? מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד חֲנֻכָּה. וּמֵחֲנֻכָּה וְאֵילָךְ - הֵן מֻתָּרִין[45]. וְהַזּוֹרֵעַ[46] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית אַחַר שְׁבִיעִית - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין[47].

44) בירושלמי דמאי פ"ב הלכה א: "ולענין ספיחין מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין, מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחין, מן העצרת עד ראש השנה צריכה (כלומר, ספק)". אבל התוספות בפסחים נא: (ד"ה כל) גורסים: "מראש השנה ועד חנוכה איסור ספיחין, ומחנוכה ועד ראש השנה היתר ספיחין", וכן גורס רבינו. ועיין ראב"ד וכסף־משנה. 45) שמחנוכה ואילך, ההיתר (כלומר, תבואה של שמינית) רבה על האיסור (כלומר, תבואה של שביעית), כדברי רבי זעירא שם. 46) תרומות פ"ט משנה ד. 47) שכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו (לגדול) הרי זה מותר בכל מקום (פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד). וכאן הרי זרע הספיחין של איסור והקרקע של היתר גורמים לגידולים שיגדלו, ולכן הם מותרים (רדב"ז). ואף־על־פי שבגידולי תרומה גזרו חכמים שיהיו אסורים לזר כמו תרומה (למעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כא) — בספיחי שביעית לא גזרו, לפי שאינם נוהגים אלא בשביעית ואינם מצויים תמיד (רע"ב). ויש שכתבו שגם קדושת שביעית אין עליהם (אור שמח).

ז. בְּצָלִים[48] שֶׁיָּצְאוּ מִשְּׁבִיעִית לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[49]: אִם עָשׂוּ[50] כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[51] - מֻתָּרִין[52], וְאִם לָאוּ - אֲסוּרִין[53]. וְכֵן שְׁאָר הַפֵּרוֹת[54] - אֵין לוֹקְחִים אוֹתָם[55] בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית אֶלָּא מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִפֵּרוֹת מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[56]. עָשָׂה[57] הַבַּכִּיר[58] - הֵתַּר הָאָפִיל[59]. וּמֻתָּר[60] לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד.

48) תוספתא שביעית פ"ד הלכה יג. 49) ונלקטו במוצאי שביעית, ואם כן לפי הדין הם מותרים, שהרי בירק הולכים אחר הלקיטה (להלן הלכות יג־טו). 50) כלומר, גדלו במוצאי שביעית. 51) כלומר, באותו הגודל. 52) שאין

כאן חשש של מראית העין שנלקטו בשביעית, אלא יאמרו שנלקטו במוצאי שביעית. וראה להלן. 53) שיאמרו: בשביעית נלקטו, והרי הם אסורים כדין ספיחי שביעית, ולפיכך אסרום חכמים משום מראית העין, ראה בפאת־השולחן. 54) הן אלו שהולכים בהם אחר עונת המעשרות, והן אלו שהולכים בהם אחר גמר פרי (להלן הלכה יג), וראה להלן. 55) ממי שאינו נאמן על השביעית. 56) כלומר, אף־על־פי שאם באו לעונת המעשרות או לגמר פרי במוצאי שביעית, הרי הם מותרים – חששו שמא באו לעונת המעשרות או נגמרו בשנת השביעית ואסרום, אבל אם כיוצא בהם מפירות שבאו לעונת המעשרות או נגמרו במוצאי שביעית, כבר בשלו במדה זו של אלה – מותרים, ואין כאן חשש. ולמד כן רבינו מדין ירק לדעת חכמים, ראה להלן (כסף־משנה). 57) שביעית פ"ו משנה ד. 58) "הוא הממהר לצאת בתחילת מוצאי שביעית" (פירוש המשנה). 59) "הוא המתאחר, שנשאר מפירות שנה שביעית שעברה" (שם). 60) שם, כרבי ולא כתנא־קמא. ובירושלמי שם משמע שהלכה כמותו. וטעם ההיתר, מפני שהיו רגילים להביא ירק מחוצה לארץ (רדב"ז).

1 **ח. מֵאֵימָתַי[61] מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף[62] בְּמוֹצָאֵי**
2 **שְׁבִיעִית?[63] מִשֶּׁיִּרְבֶּה[64] הֶחָדָשׁ[65].**

61) שם פ"ה משנה ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 62) ממי שאינו נאמן על השביעית. 63) דרכם היה לעקרו אחר הפסח, ראה להלן, ולפני הפסח יש חשש שמא נלקט בשביעית. 64) כלומר, "שיוכל למצוא הרבה" (רבינו אליהו מלונדריש – 'תוספות יום־טוב' בשמו). ולפי"ז אין צורך שיהיה רוב בהיתר, וראה הלכה הקודמת. 65) כלומר, זה שנלקט במוצאי שביעית, והיינו מן הפסח ואילך (ירושלמי שם). ועיין רדב"ז.

3 **ט. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[66] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁמִטִּין**
4 **וּלְיוֹבְלוֹת. פֵּרוֹת שִׁשִּׁית[67] שֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁבִיעִית: אִם הָיוּ**
5 **תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת אוֹ פֵּרוֹת הָאִילָן[68], וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת**
6 **הַמַּעַשְׂרוֹת[69] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.**
7 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹסֵף אוֹתָם בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת**
8 **שִׁשִּׁית לְכָל דָּבָר[71]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת**
9 **אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית:**

66) משנה בראש השנה ב. וראה להלן בפ"י הלכה ד. 67) תוספתא שביעית פ"ב הלכה יג. לענין תבואה וקטנית. ובירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב: "מניין לתבואה שהביאה שליש (היא עונת המעשרות, כדלהלן), לפני ראש השנה, כונסין אותה (כלומר, קוצרה ומכניסה לבית) בשביעית, תלמוד לומר: ואספת את תבואתה, בשביעית". וראה להלן שם. 68) ראש השנה יג: 69) ראה בפ"ב מהלכות מעשר, מהלכה ה ואילך. 70) בהגהה שעל הגליון בדפוסים חדשים כתוב בשם השל"ה, שבפירות האילן הכוונה לטו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, כנ"ל בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ב. וכן דעת הר"ח (שם טו:) והערוך (ערך בנות שוח), ורבינו נתן אב הישיבה בא"י בשביעית סוף פ"א. ועיין שם עמ' כב והערה 65. ויש חולקים וסוברים שגם אילנות, ראש השנה שלהם הוא אחד בתשרי, ראה בפאת־השולחן וברדב"ז. ועיין בהלכות מעשר שני שם. 71) שמותרים באכילה ואינם בגזירת ספיחין, וגם אין בהם קדושת שביעית, וראה להלן.

10 **י. הַתְּבוּאָה[72] וְהַקִּטְנִיּוֹת - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִשּׁוּם**
11 **סְפִיחִים[73], וּפֵרוֹת הָאִילָן[74] - אוֹכְלִין אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת**
12 **שְׁבִיעִית[75].**

72) הלכה זו באה לבאר מהו "הרי הן כפירות שביעית", שנאמר בסוף ההלכה הקודמת. 73) מפני גזירת עוברי עבירה, כנ"ל, בהלכה ב. 74) שאין הגזירה בהן, כנ"ל בהלכה ג. 75) וראה להלן בפרקים ה־ו, מהי קדושת שביעית.

13 **יא. הָאֹרֶז[76] וְהַדֹּחַן וְהַפְּרָגִים וְהַשֻּׁמְשְׁמִין וּפֹל**
14 **הַמִּצְרִי[77] שֶׁזְّרָעוּם[78] לְזֶרַע - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר גְּמַר**
15 **פְּרִי[79]: אִם נִגְמַר פִּרְיָם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ**
16 **מֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם נִגְמְרוּ אַחַר**
17 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80] קֹדֶם רֹאשׁ**
18 **הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם סְפִיחִים.**

76) שביעית פ"ב משנה ז. וכל אלה אין הולכים בהם אחר עונת המעשרות (= הבאת שליש), כתבואה וקטנית (למעלה הלכה ט), לפי שאינן באים לעונת המעשרות בזמן אחד, ואין הולכים בהם אחר לקיטה כירק (בהלכה הסמוכה), לפי שאינם נקלטים כאחת, וראה בהלכות מעשר שני שם ה"ח. 77) ונקרא "לוביא". שם מ"ח בשם ר"ש שזורי. 78) צ"ל "שזרען". וראה להלן הי"ג. 79) כיון שאינם נקלטים כאחת, וכזרען לירק – הלכו אחר לקיטה כירק (להלן הי"ד) והיינו כשמואל, בראש השנה יג: ולא כחכמים ור"ש שזורי במשניות הנ"ל, שהולכים בהם אחר השרשה. ואף־על־פי ששמואל אמר כן לענין מעשרות, הוא־הדין לענין שביעית, שהרי הטעם שוה, שכיון שנגמר הפרי הרי הוא פרי של שנה הקודמת (כסף־משנה). וראה בהלכות מעשר שני שם. 80) ולא כחכמים ורבי שמעון שזורי, שהולכים אחר השרשה.

19 **יב. הַיֶּרֶק[81] - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ. וְהָאֶתְרוֹג, אֲפִלּוּ הָיָה**
20 **כָּפוּל[82] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנַעֲשָׂה כַּכֹּפֶר[83] בַּשְּׁבִיעִית -**
21 **חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית[84]; וַאֲפִלּוּ הָיָה כַּכֹּפֶר[85]**
22 **בַּשִּׁשִּׁית, הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת**
23 **שְׁבִיעִית[86], וּמִתְעַשֵּׂר כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְהַחְמִיר[87].**

81) ראש השנה שם, לענין מעשר, והוא־הדין לענין שביעית, כנ"ל. 82) כלומר, נחנט והגיע לעונת המעשרות בששית. ולמעלה בהלכות מעשר שני שם הלכה ו, כתב רבינו: "היתה כזית", וראה בגליון הרמב"ם בדפוסים חדשים. 83) שנגמר ונלקט בשביעית, שלענין שביעית הרי הוא ודאי כפירות שביעית לגבי איסור אכילת ספיחין ולגבי אכילתו בקדושת שביעית, כדלהלן. 84) שלענין חומרא הלכו בו אחר חנטה, כרבין אמר ר' יוחנן בראש השנה טו:

"שאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". וראה בהלכות מעשר שני שם. 85) שנגמר הפרי. 86) שלחומרא הולכין אחר לקיטתו כירק, כדעת רבותינו באושא ור' יוחנן וריש לקיש (בראש השנה שם) ולא כרבנן גמליאל ור' אליעזר (בביכורים פ"ב משנה ו) וחמשה זקנים (בראש השנה שם). וראה בכסף־משנה. 87) ללכת אחר חנטה, כנ"ל, וראה בהלכות מעשר שני שם.

1 **יג. וְכֵן[88] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[89] שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית:**
2 **בִּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְאִילָנוֹת - הוֹלְכִין אַחַר עוֹנַת**
3 **הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהַפֶּרֶגִין וְהַשֶּׁמְשְׁמִין וְהָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וּפוֹל**
4 **הַמִּצְרִי שֶׁזְّרָעוּ[90] לְזֶרַע - אַחַר גְּמַר הַפֵּרִי[91]; וְהַיָּרָק -**
5 **אַחַר לְקִיטָתוֹ[92].**

88) כלומר: כשם שפירות ששית שנכנסו לשביעית הולכים בהם אחר עונת המעשרות, כמפורש למעלה הלכה ט, כמו כן בפירות שביעית שנכנסו לשמינית (כסף־משנה). 89) בראש השנה יב: "כל תבואה שהביאה שליש (זוהי עונת המעשרות שלה, ראה בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה) בשביעית לפני ראש השנה (של שמינית), אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית". 90) צ"ל: שזרען. וראה למעלה הי"א. 91) כנ"ל בהי"א. 92) כבהלכה הקודמת. ולא הזכיר רבינו דינו של אתרוג, כיון שפשוט הוא, שלענין שביעית הולכין אחר לקיטתו, בין להקל ובין להחמיר, כנ"ל, ולענין מעשר הולכים תמיד לחומרא, ואם כן כאן הולכים אחר לקיטתו ומתעשר כפירות שמינית. נמצא שלגבי דין זה, דין אתרוג כדין ירק לכל דבר.

6 **יד. פּוֹל[93] הַמִּצְרִי שֶׁזְّרָעוּ לְזֶרַע בַּשִּׁשִּׁית וְנִגְמַר פִּרְיוֹ[94]**
7 **קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָק שֶׁלּוֹ בֵּין**
8 **זֶרַע שֶׁלּוֹ מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית[95]. וְאִם זָרַע לְיָרָק[96] וְנִכְנְסָה**
9 **עָלָיו[97] שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ אָסוּר כְּסִפְיְחֵי**
10 **שְׁבִיעִית[98]. וְכֵן אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק - אָסוּר[99].**

93) ירושלמי שביעית פ"ב סוף הלכה ה. 94) ראה למעלה בהלכה יא. 95) כיון שהולכין אחר גמר פריו. ואף הירק מותר, כיון שהמחשבה היתה רק לזרע. 96) ונגמר פריו בששית, כנ"ל. 97) כלומר, כשהוא מחובר קודם לקיטה. 98) כיון שהולכים אחר לקיטתו (ראה למעלה שם). והזרע בטל לירק, כיון שהמחשבה היתה רק לירק. 99) בירושלמי שם: "זרעו לזרע ולירק לפני ראש השנה השביעית, ונכנסה שביעית. פשיטא זרעו מותר, ירקו מהו, תני רבי חייא אסור, תני רבי חלפתא בן שאול מותר. מאן־דאמר מותר, דבר תורה. מאן־דאמר אסור, מפני מראית העין". ולפי זה, היה לרבינו לכתוב: זרעו מותר, וירקו אסור. ונראה שלפני רבינו היתה הגירסא שם: "פשיטא ירקו אסור, זרעו מהו". ופסק רבינו כרבי חייא, שאף זרעו אסור. וטעמו של דבר, כיון שהזרע סופו להיות ירק, יאמר הרואה שהקלו בירק, ולכן נתנו חכמים לזרע דין ירק להחמיר. וראה בהלכה הסמוכה ובאור־שמח.

11 **טו. עָבַר[100] וּזְרָעוֹ[101] בַּשְּׁבִיעִית[102] וְיָצָא לַשְּׁמִינִית:**
12 **אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע[103] - בֵּין זַרְעוֹ בֵּין יָרָקוֹ אָסוּר בְּמוֹצָאֵי**
13 **שְׁבִיעִית כִּשְׁאָר הַסְּפִיחִים[104]; וְאִם זְרָעוֹ לְיָרָק, הוֹאִיל**
14 **וְנִלְקַט בַּשְּׁמִינִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מֻתָּר[105]; זְרָעוֹ**
15 **לְזֶרַע וּלְיָרָק - זַרְעוֹ אָסוּר מִשּׁוּם סְפִיחִים[106], וִירָקוֹ**
16 **מֻתָּר[107].**

100) ירושלמי שם. 101) את הפול המצרי. 102) ונגמר פריו בשביעית, כנ"ל. 103) שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא). 104) ראה להלן. 105) ראה למעלה (הלכה א) שאם עבר וחרש וזרע בשביעית, אינו אסור מן התורה אלא מטעם גזירת ספיחין, וכיון שנקלטו בשמינית, שאין כאן איסור ספיחין, הרי הם מותרים. ומה שאמרו "הנוטע בשביעית יעקור" (למעלה פ"א הלכה יב), אין זה אלא לכתחילה. אבל אם לא עקר, ויצאו פירות – אינם נאסרים באכילה, אם הביאו שליש בשמינית. וכן כתב רבינו לענין נוטע ערב שביעית (למעלה פ"ג הלכה יא) שאף־על־פי שקנסוהו לעקור, אם לא עקר – פירותיו מותרים, ועיין כסף־משנה. 106) שהרי הולכים בו אחר חנטה. 107) שאף־על־פי שאפשר לטעות בזרע שהוא ירק (בהלכה הקודמת) – אין לטעות בירק שהוא זרע, ולכן לא גזרו בו. וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה י.

17 **טז. בְּנוֹת שׁוּחַ[108], הוֹאִיל וְהֵן נִגְמָרוֹת לְאַחַר שָׁלֹשׁ**
18 **שָׁנִים, אִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[109] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
19 **שֶׁל שְׁמִינִית - הֲרֵי הֵן נֶאֱכָלוֹת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה מִן**
20 **הַשָּׁבוּעַ[110] בְּתוֹרַת שְׁבִיעִית[111].**

108) שביעית פ"ה משנה א, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובנות שוח הן תאנים לבנות (פירוש המשנה שם על־פי עבודה זרה יד.). וראה בפירוש רב נתן אב הישיבה לשביעית שם, עמוד 48 הערה 1. 109) שהולכין אחריה באילן, כנ"ל בהלכה ט. 110) כלומר, מן השמיטה, היא שנה שלישית לגידול בנות השוח. 111) כלומר, בקדושת פירות שביעית. ודוקא בשנה שניה של השבוע. אבל קודם לכן, שעדיין לא נגמר בישולן, לא חלה עליהן קדושת פירות שביעית (משנה ראשונה).

21 **יז. הַבְּצָלִים[112] הַסָּרִיסִים[113] וּפוֹל הַמִּצְרִי[114] שֶׁמָּנַע**
22 **מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשֶׁל בַּעַל**
23 **שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[115] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי**
24 **אֵלּוּ מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית[116]; פָּחוֹת מִכָּן - הֲרֵי הֵם כְּסִפְיְחֵי**
25 **שְׁבִיעִית.**

112) שם פ"ב משנה ט. 113) "ענין הבצלים כשימצאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ, יצמחו ויוציאו פרחים מבפנים. ויש ממנו מין שאין דרכו כך, והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד. ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו: ושל בעל" (פירוש המשנה). 114) בין שזרעו לזרע. שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא), ובין שזרעו לירק שהולכים בו אחר לקיטה (למעלה הלכה יד – "משנה ראשונה"). 115) שלש השקאות. מפני שישקו אותם לימים ידועים. וראה שם. 116) שאף־על־פי שבבצלים הלכו אחר לקיטה כירק, ובפול המצרי שנטעו לזרע הלכו אחר גמר פריו,

וכשנטעו לירק הלכו בו אחר הלקיטה – כיון שהם צריכים הרבה מים ומנע מהם, הרי הם כתבואה וקיטנית שהלכו בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל הלכה ט (משנה ראשונה ותפארת ישראל).

1 **יח. הַדְּלוּעִין[117] שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע[118]: אִם הֵקְשׁוּ[119] לִפְנֵי**
2 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם - מֻתָּר לְקַיְּמָן**
3 **בַּשְּׁבִיעִית[120], שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת שְׁשִׁית; וְאִם לָאוּ[121] -**
4 **אֲסוּרִין[122] כְּסִפְּחֵי שְׁבִיעִית[123]. וְכֵן הַיְּרָקוֹת[124] כֻּלָּן**
5 **שֶׁהֵקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מֻתָּר לְקַיְּמָן**
6 **בַּשְּׁבִיעִית[125]; וְאִם הָיוּ רַכִּים - אָסוּר לְקַיְּמָן מִשּׁוּם**
7 **סְפִיחִים[126]. אֵין[127] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ[128] אֶת**
8 **הַלּוּף[129], אֶלָּא מַנִּיחוֹ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁהוּא; אִם צָמַח**
9 **לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[130]. וְאֵין[131] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
10 **לְשָׁרֵשׁ אֶת הַקִּנְדֵּס[132], אֶלָּא גּוֹזֵז בֶּעָלִין[133]; וְאִם**
11 **צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[134].**

117) שם משנה י. 118) כתב רבינו כן, כיון שמשום כך באו הדלועין לידי קושי, אבל הוא־הדין אם זרען לירק, והוקשו (משנה ראשונה). 119) יבשו (פירוש המשנה).
120) ולזרעם לאחר שביעית, ואין בהם האיסור של "לאכלה ולא לזריעה" כבפירות שביעית (ע"פ פירוש המשנה שם, ועיין שבת הארץ). וגם אין בהם מצות ביעור, ראה להלן שם (תפארת ישראל). 121) כלומר, שלא הוקשו.
122) באכילה. 123) שאסורים באכילה (למעלה הלכה ב), ויש בהם גם איסור זריעה, שהרי מן התורה הם מותרים באכילה, ואני קורא בהם: "לאכלה ולא לזריעה", ראה למעלה. 124) תוספתא שם פ"ב הלכה יא. 125) ומה שאמרנו (למעלה הלכה יב) שבירק הולכים אחר לקיטה, זהו כשלא הוקשה קודם שביעית. 126) [כלומר, אסור לקיימן לזרע, מפני שהם ספיחי שביעית שאסורים בזריעה, כמבואר למעלה]. ובתוספתא שם: "אסור לקיימן מפני מראית העין", ועפ"ז פירש הכסף־משנה: אסור לקיימן משום ספיחי שביעית, כלומר, אף־על־פי שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחין – אסור לקיימן מפני מראית העין, מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית. והפיסקא הסמוכה, "אין מחייבין לשרש את הלוף" מוכיחה כפירושו. 127) תוספתא שם. 128) לעקור. 129) לפי שדרכו של לוף לגדל בקרקע שלש שנים (כלאים פ"ב משנה ה), ואין כאן מראית העין (תוספתא כפשוטה). 130) כיון שיש בו רוב היתר. וראה להלן סוף הלכה כא, ולמעלה בהלכה ח, ובתוספתא כפשוטה. 131) תוספתא שם הלכה יב. 132) הוא מין ממיני הקוצים והדרדרים (רע"ב לכלאים פ"ה משנה ח ו'תוספות יום־טוב' לעוקצין פ"ג משנה ב). ואף הוא מתקיים הרבה זמן בארץ אלא שמגדל עלים בכל שנה (תוספתא כפשוטה). 133) שהרי העלין רכין ואסור לקיימן מפני מראית העין, אף־על־פי שצמחו מדבר של היתר, כיון שהדבר המותר אינו גלוי אלא טמון בארץ (שם). 134) כנ"ל.

12 **יט. לוּף[135] שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית[136] וְכֵן בְּצָלִים שֶׁל עֶרֶב**
13 **שְׁבִיעִית הַקִּיצוֹנִים[137] וּפוּאָה[138] שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי**
14 **שְׁבִיעִית - מֻתָּר לְעָקְרָן בַּשְּׁבִיעִית בְּקַרְדֻּמּוֹת שֶׁל**
15 **מַתֶּכֶת, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[139].**

135) שביעית פ"ה משנה ד, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 136) "זה הדבר, כשישלם הלוף קודם שביעית ולא נשאר בו אלא לחפור עליו ולעקור הבצלים" (פירוש המשנה).
137) "מיוחדות לזמן הקיץ" (שם). 138) הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום. ובין פואה של עידית, כלומר הפואה הטובה, שלא התירו בית־שמאי לעקרה אלא על ידי שינוי, ובין פואה של צלעות, שיש לה צלעות, והיא בעומק הארץ ואי־אפשר לעקור אותם בכלי עץ אלא בברזל, ומודים בה בית־שמאי. 139) כיון שמוכח שאין כוונתו לעבודת הארץ (משנה ראשונה).

16 **כ. הַבְּצָלִים[140] שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית**
17 **וְצָמְחוּ: כָּל זְמַן שֶׁהֵעָלִין שֶׁלָּהֶן יְרֵקִין - הֲרֵי אֵלּוּ**
18 **מֻתָּרִין[141]; וְאִם הִשְׁחִירוּ - הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בָּאָרֶץ,**
19 **וְאוֹתָן הֶעָלִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם סְפִיחִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין**
20 **כָּךְ - הַבְּצָלִים עַצְמָן בְּהֶתֵּרָן עוֹמְדִין[142].**

140) שם פ"ו משנה ג, כחכמים ולא כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ומדובר בבצלים תלושים מערב שביעית. ודרכם של בצלים, כשלחות יורדת עליהם - הם מצמיחים עלים. וראה במשנה ראשונה. 141) "כל זמן שהן ירוקין, כאילו הם מן הפרי עצמו ומותר לאוכלן" (פירוש המשנה).
142) בירושלמי שם: כיני מתניתין, שחורין אסורין וירוקין מותרין. כלומר "אסורין" ו"מותרין" שאמרו במשנה, עולה על העלים ולא על הבצלים עצמם (רדב"ז). ובנדרים נט: "אמר ליה, מי סברת על עיקר קתני (כלומר, על הבצלים), אתוספת קתני אסורין (כלומר, על העלים). וראה בפאת־השולחן.

21 **כא. בָּצָל[143] שֶׁעֲקָרוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּנְטָעוֹ בַּשְּׁמִינִית וְרַבּוּ**
22 **גִּדּוּלָיו עַל עִקָּרוֹ - הֲעֲלוּ אֶת עִקָּרוֹ וְהֻתַּר**
23 **הַכֹּל; הוֹאִיל וּשְׁבִיעִית אֲסוּרָה עַל יְדֵי קַרְקַע[144], כָּךְ**
24 **נְטִילָתָהּ[145] עַל יְדֵי קַרְקַע[146].**

143) שם נז: "ישמעאל, וכו', העלה בידו (= שאל), בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו (היתר) על עיקרו וכו'", ולהלן שם נח: "למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור וכו', ודלמא במדוכנין (כלומר, שטחנו ודכו את הבצלים, ולכן נתבטלו בגידולים, אבל בלאו־הכי הבצלים אסורים), חשוד על השביעית קתני (וממילא לא טחן את הבצלים, כיון שלא אכפת לו מן האסור), וכו'. אמר רבי יצחק, שניא שביעית, הואיל ואסורה ע"י קרקע, בטילתה נמי ע"י קרקע". ומשמע שמסקנת הגמרא היא, שהבצלים בטלים בגידוליהם, אף כשאינם מדוכנין. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ו הלכה ג: "בצל שעקרו (בשביעית) ושתלו (בשמינית), וכו', רבי זירא אמר מכיון שרבה עליו חדש (כלומר, הגידולים) מותר. רבי לא ורבי אימי תרוויהון אמרו אסור וכו'. רבי אבהו וכו', שאלון ליה באילין בוצלייא, והורי להון הדא דר' זעירא וכו', חמתון סמיכין עלוי, אמר לון, אני לא אמרתי אלא במרוכנין (כמו "במדוכנין" בבבלי

הנ"ל), אמר רבי יהודה בן פזי, אנא ידע ראשה וסופה, כד דשמע (רבי אבהו) רבי לא ורבי אימי פליגין (ואוסרים הבצלים), שרע מינה (הסתייג מהיתרו. אבל לעולם מתיר רבי אבהו אף בשאינם מדוכנין)". והראב"ד השיג והתיר את הבצלים רק כשהם מדוכנים. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 144) שנאמר: ושבתה הארץ. 145) בנדרים שם: "בטילתה", ושמא יש לגרוס כן גם בדברי רבינו. 146) מה־שאין־כן בערלה שאיסורה תלוי בזמן (פ"י מהלכות מעשר שני הלכה טז), וכלאים שאיסורם תלוי בתערובת (פ"ה מהלכות כלאים הלכה כד). וראה בר"ן שם.

כב. הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[147] - לֹא יַאסְפֵם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסֵף בְּכָל שָׁנָה[148]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר[149]. וְאִם בָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאִילָן אוֹ שֶׁבָּצַר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים - לוֹקֶה[150].

147) בלי הבדל בין מופקר לבין משומר, ראה למעלה בהלכה א. 148) אלא בשינוי. 149) שאין הכוונה שלא יבצרנו כלל, שהרי נאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", אלא הכוונה, לא תבצרנו כדרך שבוצרים פירות שאר שנים. וכהדיעה השניה בתורת־כהנים בהר פרק א הלכה ג, ראה למעלה הערה ט. 150) ראה למעלה שם.

כג. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה?[151] תְּאֵנִים[152] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין קוֹצִין[153] אוֹתָן בַּמַּקְצֶה[154], אֲבָל מְיַבְּשָׁן בְּחָרְבָּה[155]. וְלֹא יִדְרֹךְ עֲנָבִים בַּגַּת[156], אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה[157]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[158] זֵיתִים בְּבֵית הַבַּד[159], אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא[160] וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בַּד קָטָן בְּיוֹתֵר[161], וְטוֹחֵן בְּבֵית הַבַּד[162] וּבְקִטֶּב[163] וּמַכְנִיס לְבַד קְטַנָּה[164]. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים, כֹּל שֶׁיָּכוֹל לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה.

151) כלומר, כיצד משנה מדרך הבוצרים. 152) שביעית פ"ח משנה ו. 153) שוטחים לייבש. 154) שם מקום ששם שוטחין עליו שטחי התאנים והענבים (פירוש המשנה). 155) כלומר, בחורבה (מלאכת שלמה לדעת רבינו). 156) כדרכן. 157) כלי שלשין בו העיסה (שם). 158) (תוספות יו"ט ומלאכת שלמה). 159) יקב שדורכים בו הזיתים (שם). ובמשנה שם: "ואין עושין זיתים בבד ובקוטב" (קוטב הוא בד קטן – כסף־משנה). [ולדעת ה"חזון איש" יש להוסיף בדברי רבינו כאן "ובקוטב" שנכתבה בסמוך בטעות, ראה להלן. ומה שאמרו בירושלמי (שם הלכה ו) "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי, ורבותינו התירו לעשות בקוטבי", אין הכוונה לדברי תנא־קמא בעשיית הזיתים בתחילה, אלא לסוף המשנה בדברי ר' שמעון, ראה להלן]. 160) במכתשת, בבית הבד או בקוטב, ראה למעלה. 161) היא "הבודידה" (כסף־משנה) וכדעת תנא־קמא במשנה שם: "אבל כותש הוא ומכניס לבודידה" (אבל להכניס בקוטב, שהוא בד קטן, וגדול מן הבודידה – אסור, כנ"ל). 162) כדעת רבי שמעון במשנה שם, שאמר: "אף טוחן הוא בבית הבד", וכן פסקו בירושלמי שם [וראה להלן שהכוונה לטוחן אחר שכבר נכבש, והוציא השמן הראשון והשני]. 163) תיבה זו איננה בדפוס רומי, ולא היתה לפני מהר"י קורקוס וכסף־משנה, וראה בפאת־השולחן. [ולפי מה שכתבנו למעלה בשם "חזון איש" נראה שנשתרבבה לכאן בטעות מסוף השורה הקודמת: "ולא יעשה זיתים בבית הבד", ושם מקומה]. 164) [הוא הקוטב (כסף־משנה). וכן אמרו בירושלמי שם: "רבי יוחנן הורי (=הורה) לאילין דבית רבי ינאי לטחון בריחיים (כלומר: בבית הבד) כר' שמעון ולעשות בקוטבי כרבנן", והם רבותינו, למעלה שם, שהתירו לעשות בקוטבי, והיינו לאחר שכבשו וטחנו בריחיים. שכן היתה מלאכת עשיית השמן: בתחילה כותשים את הזיתים ונותנם לסל ומוציאים שמן ראשון, ואחר כך טוענים אותם תחת קורת בית הבד להוציא שמן שני, ואחר כך טוחנם בריחיים ומכניסם שוב לבית הבד להוציא מהן שמן שלישי (משנה במנחות פו.). ומסתבר כי תפוקת השמן השני שאחר הכתישה, היא נוחה יותר מהתפוקה השלישית שלאחר הטחינה בריחיים, ולפיכך נהגו בתפוקה הראשונה לעשות גם בבד וגם בקוטב, אבל התפוקה השניה, שהיא קשה, אין עושים אותה אלא בבית הבד ולא בקוטב. ולפיכך "כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר", היא הבודידה, שרק בה הוא משנה מדרך הבוצרים, אבל לאחר הטחינה בריחיים מכניס גם לתוך בד קטן (=קוטב), שגם בו הוא משנה מדרך הבוצרים, הנוהגים לעשות דריכה שלישית זו רק בבית הבד, ובזה מבוארים דברי רבינו על נכון. וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה, בפאת־השולחן ובחזון־איש).

כד. מִצְוַת עֲשֵׂה[165] לְהַשְׁמִיט[166] כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ. וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג[167] שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן אִם אָסַף[168] כָּל פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ בֵּיתוֹ. אֶלָּא יַפְקִיר הַכֹּל וְיַד הַכֹּל שָׁוִין[169] בְּכָל מָקוֹם[170], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ. וְיֵשׁ לוֹ לְהָבִיא[171] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ מְעַט, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִיאִין מִן הַהֶפְקֵר - חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן[172]. וְאִם הֵבִיא יָתֵר מִזֶּה - מֻתָּר[173].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה". וב'ספר המצוות' (מ"ע קלד) כתב: "שציונו להפקיר כל מה שתצמח". כי לדעת הרמב"ם החיוב להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית הוא על בעל הקרקע ולא "אפקעתא דמלכא", היינו שהתורה הפקירה את שדהו בשמיטה. ונפק"מ למי שלא הפקיר שדהו בשמיטה, אם הוא "אפקעתא דמלכא" מותר להיכנס לשדהו ולקחת הפירות, שהרי התורה עשאתן הפקר. אבל אם הוא חיוב על בעל הקרקע, הרי שאם לא הפקיר וביטל המצוה עדיין אסור להיכנס לשדהו, שהרי אינה הפקר.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 287)

165) ראה בספר המצוות, עשה קלד. 166) להפקיר. 167) גדר, מלשון סייג. וראה למעלה פ"ב הערה קט.

168) במכילתא שם: "שלא תאמר, וכי מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים. תלמוד לומר, והשביעית תשמטנה, מגיד שהוא פורץ פרצות (בגדר של שדהו)". אלא שבסוף סיימו שם בלשון זו: "אלא שגזרו חכמים (שלא יפרוץ) מפני תיקון העולם" (שלא יחריב ויקלקל אילנותיו – זית רענן). אבל לגדור בוודאי שאסור (רדב"ז). וכמו כן, לאסוף – אסור. 169) בין עניים ובין עשירים (ירושלמי פאה פ"ו הלכה א, ושביעית שם הלכה ו). 170) בין בשדה ובין בבית (אם אספם לשם). 171) שביעית פ"ה משנה ז. וראה למעלה סוף הלכה א, ולהלן פ"ח הלכה ג. 172) שיערו חכמים כי בדרך כלל צריכה הכמות הזאת למאכל בני ביתו. 173) משנה שם. כלומר, אם אמר שהוא צריך יותר למאכל אנשי ביתו – מותר (משנה ראשונה).

1 **כה. אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
2 **בִּלְבַד[174]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר.**
3 **וְנוֹהֶגֶת בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[175].**

174) מן התורה (וראה הלכה הסמוכה). ש"כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין לו:). 175) כי השביעית אינה תלויה בבית המקדש. אולם, בזמן שאין כל יושביה עליה, ואין היובל נוהג, וזה היה גם בזמן הבית השני, יתכן כי אינה נוהגת אז מן התורה, וראה להלן פ"י הלכה ט. וכן גבי תרומות ומעשרות, כתב רבינו (פ"א מהלכות תרומות הלכה א) שנוהגים בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, ואף־על־פי־כן כתב (שם הלכה כו) שאפילו בימי עזרא לא נהגו אלא מדרבנן, לפי שלא באו כולם לארץ ישראל, וראה בכסף־משנה ובפאת־השולחן.

4 **כו. כֹּל[176] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב[177] - אָסוּר**
5 **בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ אֲסוּרִין**
6 **בַּאֲכִילָה. וְכֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ אֶלָּא עוֹלֵי מִצְרַיִם**
7 **בִּלְבַד, שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר[178] וְעַד אֲמָנָה[179], אַף**
8 **עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲבוֹדָה[180] בַּשְּׁבִיעִית - הַסְּפִיחִין**
9 **שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה[181]. וּמֵהַנָּהָר וּמֵאֲמָנָה**
10 **וָהָלְאָה - מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה[182] בַּשְּׁבִיעִית.**

176) שביעית פ"ו משנה א. 177) וכזיב עצמה לא החזיקו בה, ודינה כחוץ למקום שהחזיקו בו עולי בבל (הלכות תרומות שם הלכה ח, ופי"ג מהלכות מעשר הלכה ג). 178) והוא נחל מצרים (הלכות תרומות שם). 179) והוא אמנום (שם). 180) מדרבנן, כבהלכה הקודמת. 181) כן מפרש רבינו מה ששנינו שם: "נאכל אבל לא נעבד" (ועיין שם בפירוש המשנה), שכיון שאין שביעית נוהגת שם אלא מדרבנן, לא גזרו שם על הספיחין. 182) אפילו מדרבנן.

11 **כז. סוּרְיָא[183], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
12 **מִן הַתּוֹרָה[184], גָּזְרוּ עָלֶיהָ שֶׁתְּהֵא אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה[185]**
13 **בַּשְּׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי[186] שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אֶרֶץ**
14 **יִשְׂרָאֵל וְיֵלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם. אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב**
15 **וּמִצְרַיִם וְשִׁנְעָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חַיָּבוֹת בְּמַעַשְׂרוֹת**
16 **מִדִּבְרֵיהֶם[187] - אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן[188].**

183) שם משנה ב, כחכמים וכרבי עקיבא, וראה בהלכות תרומות שם הלכה ט, איזו היא סוריא. 184) אפילו בפני הבית בשום זמן, בניגוד למקומות בארץ ישראל שלא כבשום עולי בבל – שהיו חייבים בשביעית מן התורה, בשעה שהחזיקו בה עולי מצרים. 185) במחובר לקרקע (משנה שם, וראה להלן פ"ח הלכה ט). 186) ירושלמי שם. 187) כנ"ל בהלכות תרומות שם הלכה א. 188) ידים פ"ד משנה ג. וטעמו של דבר, כיון שרוב ישראל הולכין ושבין שם, ולכן חייבו במעשרות. אבל בשביעית שהחשש הוא שמא ישתקעו שם, כנ"ל, לא חששו אלא בסוריא, שיצאה מכלל חוץ לארץ, אף־על־פי שלהיות כארץ ישראל לא הגיעה (שם, הלכה ג), אבל בעמון ומואב ומצרים ושנער (=בבל) שהן כחוץ לארץ לכל דבר (שם), אין חשש שמא ישתקעו שם.

17 **כח. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[189] - שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
18 **מִדִּבְרֵיהֶם[190]. וּסְפִיחֵי סוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן - מֻתָּרִין**
19 **בַּאֲכִילָה; לֹא יִהְיוּ אֲרָצוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
20 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[191].**

189) היא ארץ סיחון ועוג. 190) צריך עיון, מה טעם הנהיגו בה שביעית. 191) כלומר, ששביעית נוהגת שם, וספיחין מותרים, למעלה בהלכה כו.

21 **כט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[192]**
22 **וּזְרָעָהּ בַּשְּׁבִיעִית - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין[193]; שֶׁלֹּא גָזְרוּ עַל**
23 **הַסְּפִיחִין אֶלָּא מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[194], וְהָעוֹבְדֵי**
24 **כּוֹכָבִים אֵינָן מְצַוִּין עַל הַשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁנִּגְזֹר עֲלֵיהֶם.**

192) אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, שספיחין של ישראל אסורים בו (למעלה שם). 193) יש שמביאים ראיה מסנהדרין צא. שאמרו בבני כנען שבאו לדון עם ישראל והניחו שדותיהם (הם מפרשים ששדותיהם היו בארץ ישראל כשהן זרועות, ואותה שנה שביעית היתה – כסף־משנה בשם כפתור ופרח). 194) כנ"ל בהלכה ב. אבל קדושת שביעית יש בהם, שהרי אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי קדושתה (למעלה בהלכות תרומות שם הלכה י, ועיין שם בהערות).

25 **ל. עֲיָרוֹת[195] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכוֹת לַסָּפָר[196] -**
26 **מוֹשִׁיבִים עֲלֵיהֶם נֶאֱמָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּצוּ עוֹבְדֵי**
27 **כּוֹכָבִים וְיָבֹזוּ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[197].**

195) תוספתא שביעית פ"ד הלכה ח. 196) לגבול. 197) כלומר, והרי שנינו שאין מאכילין לגוי פירות שביעית (להלן פ"ה הלכה יג, ובהערות שם), משום שנאמר: לכם, ולא לאחרים (ספרא פר' בהר פרק א הלכה ו). ובמקומות שאינם סמוכים לספר, שרובם ישראל ומיעוטם גויים - לא חששו למיעוט (רדב"ז).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שפירות שביעית מותר לאכלן וליהנות מהם. שלא

ישנה ברייתן. פירות שביעית אם מוציאין אותם לחו"ל, ואם מאכילין לגוי. אם פוסקין לאשה פירות שביעית. ואם אוספין הפירות כשהם בוסר. ודין מאימתי מותר לאכול פירות האילן בשדה שביעית. מאימתי אין קוצצין האילן. ואם מותר לרחוץ במרחץ שהסיקוהו בתבן שביעית. ודין הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים. הצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל.

1 **א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[2] נִתְּנוּ לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3]**
2 **וּלְהַדְלָקַת הַנֵּר וְלִצְבִיעָה. מִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[4]:**
3 **תִּהְיֶה[5] - אַף לְהַדְלָקַת נֵר וְלִצְבֹּעַ בָּהּ צֶבַע.**

2) שביעית פ"ח מ"ב. 3) שנאמר (ויקרא כה, ו): והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וסיכה כשתיה, ושתיה בכלל אכילה (פי"א מהל' תרומות ה"א). וראה שם בפ"י ה"ב ובהערות שם, שדעת רבינו שסיכה כשתיה, מן התורה. וראה להלן בהי"א. 4) 'ספרא' פרשת בהר פ"א ה"י. 5) כל הפסוק: "תהיה כל תבואתה לאכול" (שם, ז).

4 **ב. לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה כֵּיצַד? לֶאֱכֹל[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ**
5 **לֶאֱכֹל, וְלִשְׁתּוֹת[7] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, כְּדִין תְּרוּמָה[8]**
6 **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[9].**

6) משנה, שם. 7) תוספתא שם פ"ו ה"א. 8) ראה בהל' תרומות, שם. 9) ראה בפ"ג מהל' מעשר שני הי"א.

7 **ג. וְלֹא יְשַׁנֶּה פֵּרוֹת מִבְּרִיָּתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה**
8 **בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. דָּבָר[11] שֶׁדַּרְכּוֹ לֵאָכֵל חַי -**
9 **לֹא יֹאכְלֶנּוּ מְבֻשָּׁל, וְדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל מְבֻשָּׁל -**
10 **אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי. לְפִיכָךְ[12] אֵין שׁוֹלְקִין[13] אֲכָלֵי**
11 **בְּהֵמָה. וְאֵינוֹ מִטַּפֵּל[14] לֶאֱכֹל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּפְסַד וְהַפַּת**
12 **שֶׁעִפְּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[15].**

10) כנ"ל בהל' תרומות ובהל' מעשר שני, שם. 11) ב'ירושלמי' שם ה"ב: "שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות (ודברים אלו הם דבר שדרכו להאכל מבושל), אין שומעין לו". ומה שכתב: "דבר שדרכו לאכול חי, לא יאכלנו מבושל", נלמד ממה שאין שולקין מאכל בהמה דלהלן. 12) כלומר, לפי שאין משנים פירות שביעית מברייתם, כנ"ל. 13) 'ירושלמי' שם ה"א. וראה להלן בסוף הי"א. 14) 'ירושלמי' שם ה"ב. 15) בהל' מעשר שני, הביאו רבינו (פ"ג הי"א), אבל בתרומה אף־על־פי שכן הוא בתוספתא תרומות (פ"ט ה"י), אין זה בדברי רבינו בהל' תרומות.

13 **ד. וְאֵין מְבַשְּׁלִין[16] יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה,**
14 **שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי פְּסוּל[17]. וְאִם בְּשֶׁל[18] מְעַט וַאֲכָלוֹ**
15 **מִיָּד - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחָן כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי פְּסוּל.**

16) שם מ"ז, כתנא־קמא (הוא רבי מאיר, כמו שנראה בזבחים צ:), ולא כרבי שמעון. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שביעית שם) פסקו כרבי שמעון - סמך רבינו על דעת הבבלי בעירובין מו, ב - שלא הכריעו בפלוגתת רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי (כסף־משנה), והרי כאן במשנתנו לא נזכר רבי מאיר, והרי זה כסתם משנה, ועי' רידב"ז שם. 17) כלומר, אם יטמא התבשיל ויצטרך לשרוף התרומה (כדין תרומה טמאה) יצטרך לשרוף גם את השמן, ונמצא גורם הפסד לפירות שביעית (פירוש המשנה). וכן נראה מדברי רבינו כאן, שהביא הלכה זו בהל' שמיטה, ובפרק זה הדן באכילת פירות שביעית, הרי שהחשש הוא שמא יפסיד פירות שביעית, אבל הר"ש מפרש, שהתרומה תבוא לידי פסול אחר זמן הביעור, וכן נראה בזבחים עו, א. וראה בקובץ "אמנה" מעמ' פט ואילך. 18) 'ירושלמי' שם. רוצה לומר שאם רצה לבשל מעט, מותר לו לעשות כן (כסף־משנה). שבמעט אין חשש שיבוא לידי טומאה.

16 **ה. פֵּרוֹת[19] הַמְּיֻחָדִין לְמַאֲכַל אָדָם - אֵין מַאֲכִילִין**
17 **אוֹתָן לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת. הָלְכָה הַבְּהֵמָה מֵאֵלֶיהָ**
18 **לְתַחַת הַתְּאֵנָה וְאָכְלָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִירָהּ;**
19 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל**
20 **תְּבוּאָתָהּ[20] לֶאֱכֹל.**

19) תוספתא שם פ"ה ה"כ. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ז. 20) כלומר, אף המיוחד למאכל אדם. [וראה בנדרים נה. שתבואה היא מחמשת מיני דגן, הרי שמדובר במאכל אדם, וראה עוד להלן פ"ז ה"א].

21 **ו. לְסִיכָה כֵּיצַד? לָסוּךְ[21] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ**
22 **יַיִן וְחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יְפַטֵּם[22] אֶת**
23 **הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יָסוּךְ[23] בַּמֶּרְחָץ[24], אֲבָל סָךְ הוּא מִבַּחוּץ**
24 **וְנִכְנָס[25].**

21) שביעית שם, מ"ב. 22) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"ו הי"ג. ופיטום הוא, ששמים בשמן שרשי בשמים. והם מוציאים אותו מכלל מאכל ועושים אותו לשמן משחה (פי"א מהל' תרומות ה"ג). 23) 'ירושלמי' שם סוף ה"ב. וראה בתוספתא דמאי סוף פ"א (משנה־למלך). 24) שזה בזיון לפירות שביעית. 25) שכיון שסך את השמן ונבלע בגופו, שוב אין כאן בזיון.

25 **ז. שֶׁמֶן[26] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין חוֹסְמִין[27] בּוֹ תַּנּוּר**
26 **וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְאֵין סָכִין אוֹתוֹ**
27 **בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[28]. נָפַל[29] עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְשְׁפוֹ[30]**
28 **בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל[31], אֲבָל**
29 **סָךְ הוּא רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל. וְסָךְ גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל**
30 **גַּבֵּי קָטָבְלְיָא[32].**

26) תוספתא שם ה"י. 27) כלומר, אין סותמין ומקשין בו סדקי התנור, שלא ניתן שמן של שביעית אלא לסיכת אדם בלבד. 28) [כלומר, בסתם ידים (בלי נטילת ידים תחילה), שהן שניות לטומאה (פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח), שכשהן נוגעות במשקה עושים אותו ראשון לטומאה (שם ה"י), ונמצא ממעט באוכלי השמן, שהרי האוכלים חולין על טהרת תרומה או על טהרת הקודש, לא יאכלו ולא ישתו שמן זה, שנטמא בידים טמאות, וכן אמרו בתרומה שאין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו (תרומות פי"א מ"א, ופי"א מהל' תרומות ה"ד), שאין הכל שותים יין

מבושל והרי הוא ממעטו משותיו ('ירושלמי' שם, ועי' רדב"ז שם), והוא־הדין לשביעית, כנ"ל. ודין זה לא יתכן במשקה אחר של שביעית, שהרי אינו נוגע בו בידיו, והכלי אינו טמא בנגיעת הידים בו (ברכות נב.), וכשאוכל פירות של שביעית בידים טמאות אינם טמאים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (שם), אבל הסך שמן של שביעית בידים טמאות, הרי הוא ראשון לטומאה, כנ"ל. ומה שאמרו בסוכה (לט.) "הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה", ולא אסרו ליטול אתרוג של שביעית, מפני שהוא מכשירו, כשם שאסרו אתרוג של תרומה טהורה (שם לה:) — שאיסור הכשרה אינו אלא משום שגורם טומאה, וזה אינו אלא בתרומה שכתוב בה "משמרת", אבל בשביעית לא נאמר "משמרת" ולא אסרו גרם הפסד (מהרי"ט ח"א סי' פג), ואם אם נחליט שדעת רבינו שגרם הפסד בפירות שביעית אסור, משום שלא נאמר בה בלשון לא־תעשה (ראה בשבת קכ:) אלא בלשון 'עשה' "לאכלה" (ראה למעלה הערה טז, וב"אמנה" שם), יש מקום לומר שלא החמירו בהכשרה, אלא בתרומה שנפסדת לגמרי על ידי הטומאה, אבל בשביעית שאינה נפסדת על ידי הטומאה, אלא מתמעטת מכמה אוכלים הנזהרים בטהרה — לא החמירו כל כך. וראה בקונטרס־אחרון לשבת הארץ, שם].
29) תוספתא, שם. 30) כלומר, סך אותו, כרגיל, מפני שכבר נתחלל השמן. וראה בהל' תרומות שם ה"ז.
31) שמא ישפך מן השמן על הנעל, ונמצא מאבד פירות שביעית. וראה שם ה"ו. 32) היא טבלא של שיש. ואף־על־פי שהיא חדשה, אינו חושש שמא אגב התעגלותו נסוך מעט מן השמן על השיש. אבל לא יתן מן השמן על השיש כדי להתעמל עליו, ראה שם.

1 **ח. לְהַדְלָקַת הַנֵּר כֵּיצַד? שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּשֶׁמֶן**
2 **שְׁבִיעִית עַצְמוֹ. מְכָרוֹ[33] וְלָקַח בּוֹ[34] שֶׁמֶן אַחֵר אוֹ**
3 **שֶׁהֶחֱלִיף[35] שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים בְּהַדְלָקָה;**
4 **שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[36]. וְלֹא יִתֵּן[37] הַשֶּׁמֶן**
5 **לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה[38], אֶלָּא מַדְלִיקוֹ בְּנֵר.**

33) תוספתא, שם הי"ד. 34) בדמי השמן שמכר.
35) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 36) שהרי רק בשמן מותר להדליק, לפי שהוא עומד להדלקה, אבל באוכלין אחרים של שביעית, אסור להדליק, ודמי שביעית אינם נתפסים בקדושת השמן, אלא בקדושת שביעית סתם, שיש בה גם דברים שאסורים בהדלקה. 37) תוספתא, שם. 38) כיון שאין דרך להסיק מדורה בשמן, והרי אין משתמשין בפירות שביעית שלא כדרכן, כנ"ל.

6 **ט. לִצְבִיעָה כֵּיצַד? דְּבָרִים[39] שֶׁדַּרְכָּן לִצְבֹּעַ בָּהֶן, אַף**
7 **עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָלֵי אָדָם - צוֹבְעִין בָּהֶן לְאָדָם[40]. אֲבָל**
8 **אֵין צוֹבְעִין לַבְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ מַאֲכָלֵי**
9 **בְּהֵמָה; שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל צִבְעֵי**
10 **בְּהֵמָה[41].**

39) 'ירושלמי' שביעית פ"ח ה"א. 40) לצורך בן אדם.
41) שכשלמדו מפי השמועה שפירות שביעית ניתנים לצביעה (כנ"ל ה"א), לא למדו אלא לצבעי אדם, ולא לצבעי בהמה, ואף־על־פי שלענין אוכלין חלה קדושת שביעית אף על אוכלי בהמה, כדלהלן בהי"א (כסף־משנה).

11 **י. מִינֵי כִבּוּסִים[42], כְּגוֹן בּוֹרִית וְאָהָל[43] - קְדֻשַּׁת**
12 **שְׁבִיעִית[44] חָלָה עֲלֵיהֶן וּמְכַבְּסִין בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם - לְכָל צָרְכֵיכֶם[45]. אֲבָל אֵין**
14 **מְכַבְּסִין[46] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְאֵין עוֹשִׂין[47] מֵהֶם**
15 **מְלוּגְמָא[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה**
16 **- וְלֹא לִמְלוּגְמָא, וְלֹא לְזִלּוּף, וְלֹא לְהָקִיא[49], וְלֹא**
17 **לְמִשְׁרָה[50], וְלֹא לִכְבִיסָה.**

42) שמכבסים בהם, ואינם ראויים לאכילה. וראה להלן.
43) מיני צמחים. וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 550.
44) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. ובגליון הרמב"ם, הוגה בשם נוסח אחר "אין קדושת שביעית חלה עליהן", אבל בכל הדפוסים הישנים ובחמשה כתבי־יד, הגירסא כמו שלפנינו ('תוספתא כפשוטה' שם הערה 17). 45) דעת רבינו שבורית ואהל הנאתם וביעורם שווה, שאינם מתקלקלים מיד ('פאת השולחן'). 46) תוספתא שביעית פ"ו הכ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 47) ברייתא בבא־קמא קב, א.
48) רפואה. 49) שם: "לעשות ממנה אפיקטוזין".
50) כלומר, להשרות פשתן ביין של שביעית. ובגמרא שם: ורבנן נמי הכתיב: לכם (כלומר, ומדוע לא התירו משרה וכבוסה), "לכם" דומיא ד"לאכלה", במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו משרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן. וראה למעלה בבורית ואהל.

18 **יא. כְּלָל גָּדוֹל[51] אָמְרוּ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא**
19 **מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים תְּאֵנִים וַעֲנָבִים**
20 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רְטִיָּה**
21 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אֲפִלּוּ לְאָדָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - כֹּל**
22 **שֶׁהוּא מְיֻחָד לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וְלֹא לִרְפוּאָה[52]. וְכֹל**
23 **שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם[53], כְּגוֹן קוֹצִין וְדַרְדָּרִין[54]**
24 **הָרִכִּים - עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא לְאָדָם[55], אֲבָל לֹא**
25 **לַבְּהֵמָה[56]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה[57],**
26 **כְּגוֹן הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית - הֲרֵי הוּא תָּלוּי**
27 **בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים - הֲרֵי הוּא כָּעֵצִים[58];**
28 **לַאֲכִילָה[59] - הֲרֵי הוּא כַּפֵּרוֹת[60]. לְמַאֲכַל אָדָם**
29 **וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה - נוֹתְנִין עָלָיו חֲמְרֵי מַאֲכַל אָדָם,**
30 **שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא[61], וְחֲמְרֵי מַאֲכַל בְּהֵמָה,**
31 **שֶׁאֵין שׁוֹלְקִין אוֹתוֹ[62].**

51) שביעית פ"ח מ"א. 52) כבסוף הלכה הקודמת.
53) אלא למאכל בהמה. 54) ראה למעלה פ"ד הי"ח.
55) "שנאמר לכם לאכלה, המיוחד לכם הוא שיהיה לכם לאכלה בלבד (ולא למלוגמא), וזולתו (שאינו מיוחד לכם אלא לבהמה) לאכלה ולמלוגמא" (פירוש המשנה).
56) שנאמר: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול - לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא (רע"ב). 57) כלומר, לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה.
58) ולא חלה עליהם קדושת שביעית כלל. 59) של אדם.

60) שיש בהם קדושת שביעית. 61) ירושלמי שם. 62) כנ"ל ה"ג. ובפירוש המשנה שם פירש בענין אחר, אבל במהדורה בתרא שם - כלפנינו (ראה הר"ש ליברמן במבוא להלכות ה'ירושלמי' להרמב"ם עמ' ז בשם הגהות כת"י ניו יורק למשניות דפוס ניאפולי. וכן הוא בפירוש המשנה כת"י ירושלים). וראה להלן בפ"ז הי"ד, שאם לא חשב עליהם כלל, כיון שאינם כעצים, חלה עליהם קדושת שביעית, ועיי"ש ב'כסף משנה'.

יב. מֻתָּר[63] לִמְכֹּר[64] אָכְלֵי אָדָם וְאָכְלֵי בְּהֵמָה וְלִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי אָדָם; אֲבָל אֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי בְּהֵמָה לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי אָדָם לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה. וְאִם לָקַח[66] בָּהֶן אוֹ הֶחֱלִיף בָּהֶן אָכְלֵי אָדָם בְּאָכְלֵי בְּהֵמָה - הֲרֵי הֵן כְּאָכְלֵי אָדָם שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶם מְלוּגְמָא לְאָדָם[67].

63) תוספתא שם פ"ה הי"ט, ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 64) מעט מעט, כדלהלן בפ"ו ה"א. 65) לפי שדמי פירות שביעית אינם נתפסים בקדושת אותו הדבר שלקחו בו, אלא חלה עליהם קדושת שביעית סתם שהיא מאכל אדם, כדלהלן שם ('תוספתא כפשוטה', וראה למעלה ה"ח). 66) ירושלמי' שם. וראה למעלה שם. 67) כבראש ההלכה הקודמת. והוא־הדין אם לקח אוכלי בהמה בדמי אוכלי בהמה, שהרי הן כאוכלי אדם, כמבואר למעלה, ואין עושים מהם מלוגמא לאדם.

יג. פֵּרוֹת[68] שְׁבִיעִית - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ לְסוּרְיָא[69]. וְאֵין מַאֲכִילִין[70] אוֹתָן לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[71] וְלֹא לְשָׂכִיר[72]. וְאִם הָיָה שְׂכִיר שַׁבָּת[73] אוֹ שְׂכִיר שָׁנָה אוֹ שְׂכִיר חֹדֶשׁ, אוֹ שֶׁקִּצֵּץ מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו[74] - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי בֵיתוֹ וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. וּמַאֲכִילִין אֶת הָאַכְסַנְיָא[75] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[76].

68) שם פ"ו מ"ה. 69) שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 70) תוספתא שם ה"כ. 71) שנאמר: לכם לאכלה, לכם ולא לאחרים ('ספרא' פרשת בהר פ"א ה"ו). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 72) שכיר יום. שהוא נראה כמשלם חובו מפירות שביעית, לפי שהרואה אותו זמן קצר בבית, בעל הבית אומר: אין זה מאנשי הבית, ובעל הבית משלם שכירותו בפירות שביעית, ואסור לעשות כן, כדלהלן בפ"ו ה"י. 73) כלומר, שכיר שבע שנים. 74) ראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 75) חיל המלך שהיו גרים בבתי היהודים יחד עם היהודים. 76) וב'ירושלמי' דמאי פ"ג ה"א: כהדא דתני, "הגרים עמכם" לרבות את האכסניא. רבי לעזר אומר, זו אכסניא של גוי. ולכן מאכילין אותם אף שהם גויים. וראה ב'תוספתא כפשוטה'.

יד. אֵין[77] בֵּית דִּין פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[78], מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כְּמְשַׁלֵּם חוֹב מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית; אֲבָל נִזּוֹנֶת הִיא[79] מִשֶּׁל בַּעְלָהּ[80].

77) תוספתא שם הכ"ב. 78) במזונותיה, כשבעלה אינו לפנינו. 79) עצמה. 80) שהרי אין כאן מי שמשלם את החוב, אלא החוב משתלם מעצמו על־ידי־זה שהיא ניזונת בעצמה.

טו. אֵין אוֹסְפִין[81] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּשֶׁהֵן בֹּסֶר[82]; שֶׁנֶּאֱמַר: תֹּאכְלוּ[83] אֶת תְּבוּאָתָהּ - אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עַד שֶׁתֵּעָשֶׂה תְּבוּאָה[84]. אֲבָל אוֹכֵל מֵהֶן מְעַט בַּשָּׂדֶה[85] כְּשֶׁהֵם פַּגִּין[86], כְּדֶרֶךְ[87] שֶׁאוֹכֵל בִּשְׁאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ. וְלֹא יַכְנִיס לָאֱכֹל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[88].

81) 'ספרא' שם ה"י. 82) לפני שהגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. 83) שם למדו זאת מן הכתוב: תהיה כל תבואתה לאכול. 84) והיינו, משיגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. וזה הוא דרך אכילתן. 85) "כמו שמנהג בני אדם לאכול פירותיהם, ומנהגם כמו כן לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו, ועודנו קשה מעט, על דרך שיזדמן להם" (פירוש המשנה). 86) היינו, קודם שהגיעו לעונת המעשרות. 87) כלומר, שאוכל בהן פתו, כדלהלן. 88) שאז הם קרויים "תבואה", וראה למעלה פ"ב מהל' מעשרות ה"ג.

טז. וּמֵאֵימָתַי[89] יְהִיֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשָּׂדֶה בַּשְּׁבִיעִית?[90] הַפַּגִּין שֶׁל תְּאֵנִים - מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ[91] אוֹכֵל בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[92]. הַבֹּסֶר[93] - מִשֶּׁיּוֹצִיא מַיִם וְאוֹכְלוֹ[94] בַּשָּׂדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. הַזֵּיתִים[95] - מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ[96] סְאָה שֶׁל זֵיתִים רְבִיעִית[97] שֶׁמֶן פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל[98] בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג - כּוֹתֵשׁ וְסָךְ[99] בַּשָּׂדֶה. הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ[100] - מֻתָּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.

89) שביעית פ"ד מ"ז. 90) כלומר, שמאז דרך לאכלם מעט בשאר שני שבוע, כנ"ל. 91) "יבהיקו, וישוב גופם חלק. וכן דרך התאנים הפגים, כשיתחיל להכנס המים בתוכם" (פירוש המשנה). 92) נראה שרבינו מפרש שפיסקא זו במשנה עולה על מה שכתוב למעלה לענין שביעית, ולא על מעשר דלהלן שם. 93) שם מ"ח. 94) שם: אוכל בו פתו. 95) שם, מ"ט. 96) צריך לומר: משיכניסו. 97) הלוג. 98) שעדיין אין השמן ראוי לסוך בו. 99) גופו בשמן. 100) כלומר, שהזיתים עושים אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה שליש שלהן (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

יז. מֻתָּר[101] לָקֹץ אִילָנוֹת לְעֵצִים בַּשְּׁבִיעִית קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן פְּרִי[102]. אֲבָל מִשֶּׁיַּתְחִיל[103] לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד[104] הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - וְלֹא לְהַפְסִיד. וְאִם הוֹצִיא[105] פֵּרוֹת וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא פֵּרוֹתָיו, וּבָטַל דִּין שְׁבִיעִית מִמֶּנּוּ.

101) כן משמע ממה שכתב להלן מן המשנה בשביעית. 102) ומדובר באופן שאינו קוצץ דרך השחתה, אלא כשדמי האילן יקרים, שאם לא כן אסור לקצוץ לעולם אפילו בשאר שנים (ראה בפ"ו מהל' מלכים ה"ח) - פירוש המשנה.

103) כבהלכה הסמוכה. 104) פסחים נב, ב. וראה בפירוש המשנה לשביעית שם מ"י. 105) משנה, שביעית שם.

יח. וּמֵאֵימָתַי[106] אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית?[107] הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיִּשַּׁלְשְׁלוּ[108], וְהַגְּפָנִים - מִשֶּׁיְּגָרְעוּ[109], וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיָּנֵצוּ[110], וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - מִשֶּׁיּוֹצִיאוּ בֹּסֶר. וְאֵין קוֹצְצִין[111] אֶת הַכַּפְנִיּוֹת[112] בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶפְסֵד פְּרִי[113]. וְאִם אֵין דַּרְכָּן[114] לְהֵעָשׂוֹת תְּמָרִים אֶלָּא שִׁיצִּין[115] - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתָן כַּפְנִיּוֹת[116].

106) שם. 107) כלומר, מאימתי היא התחלת עשיית פרי. 108) שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. ופירושו "משעה שהענפים נמשכים וגדלים" (פירוש המשנה). 109) "משיעשו להם הגרעינין" (שם). 110) "משעה שיראו בהם הנצנים" (שם). 111) פסחים, שם. 112) "תמרים קטנים שלא בשלו" (רש"י). 113) שהרי סופו לגדול. 114) שם נב, ב. נג, א. מעשה של רבי אילעא. 115) [ר"י קורקוס העתיק "שיצין" (עיי"ש בדבריו). ונזכרו בפסחים שם (וראה ב'שבת הארץ' שם). והם המכבדות ('אוצר הגאונים' פסחים שם, חלק התשובות עמ' 73), כלומר: האשכולות שבהם תלויים התמרים ('ערוך' ערך מכבד). באופן שכל קיומם של האילנות הללו אינו בשביל הכפניות, שיישארו לעולם כמו שהם, אלא בשביל השיצין, כלומר, המכבדות]. 116) שהרי עתה אינם פרי, וגם אין סופם לגדול.

יט. אֵין[117] שׁוֹרְפִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[118]. אֲבָל[119] מַסִּיקִין בְּגֶפֶת וּבְזַגִּין שֶׁל שְׁבִיעִית[120].

117) בשביעית פ"ט מ"ז: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית, משתרד רביעה שניה (ראה להלן הכ"ג), משמע שקודם לכן אין שורפין אותם (כסף־משנה). 118) ואף אוכלי בהמה חלה עליהם קדושת שביעית כנ"ל ה"ג, וט'. ואף עליהם אמרה תורה: לאכלה, ולא לסחורה. אבל לא גזרו על התבן משום ספיחים, שלא חששו לעוברי עבירה אלא באוכלי אדם ולא באוכלי בהמה. ראה למעלה פ"ד ה"ד ובהערות שם, וברדב"ז. 119) תוספתא שם פ"ו הט"ז. 120) שאינם אוכל כלל, והרי הם כעצים, שאין בהם קדושת שביעית.

כ. מֵרְחָץ[121] שֶׁהֵסְקָה[122] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ[123] בְּשָׂכָר[124]. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא - אָסוּר; שֶׁמָּא יַסִּיקוּ בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים[125] בִּשְׁבִילוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְנִמְצְאוּ מַפְסִידִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

121) שם פ"ח מי"א. 122) בדיעבד, שהרי אין שורפין תבן וקש של שביעית, כנ"ל (כסף־משנה). 123) בדיעבד. שהרי כבר נשרפו התבן והקש (שם), ואין לחשוש שישרפו עוד. 124) אף־על־פי שנראה כסחורה, וכל־שכן שמותר בחינם, ועי' ראב"ד. ולמד כן שמדובר אפילו בשכר, מן הסיפא, שאסרו אדם חשוב, שמא יסיקו וכו', ומסתבר שבחינם לא יעשו כן (ר"י קורקוס). 125) כלומר, אוכלי אדם. אבל מאוכלי בהמה מותר לעשות מלוגמא לאדם (למעלה הי"א), והרי זה הנאתו וביעורו שווה.

כא. הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין שֶׁמַּתִּירִין בִּתְרוּמָה לַזָּרִים[126] - אֵין קְדֵשַׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִצְבִיעָה[127]. וְהַקּוֹר[128] - קְדֵשַׁת שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו.

126) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"י־יא. 127) תוספתא שם הט"ז. שכיון שהם ראויים לצביעה, אסור לאבדם בהסקה אף־על־פי שרגילים להסיק בהם. וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 128) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ז. והוא ראש הדקל, וכשהוא רך אוכלים אותו (ברכות לו. ופ"ח מהל' ברכות ה"ו).

כב. הַצּוֹרֵר[129] תְּבָלִין שֶׁל שְׁבִיעִית וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[130]: אִם בָּטֵל טַעְמָן - חֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְכָל דָּבָר[131]; וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן טַעַם - עֲדַיִן הֵם בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

129) תוספתא שם, ה"ז. 130) כלומר, צררו בשקיק ונתנו לתוך התבשיל. 131) שהרי הם כעצים.

כג. אֵין[132] נוֹתְנִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא לְתוֹךְ הַכַּר וְלֹא לְתוֹךְ הַטִּיט[133]. וְאִם נָתַן[134] - חֲרֵי זֶה כְּמִבְעָר[135]. תַּנּוּר[136] שֶׁהִסִּיקוּהוּ[137] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - יוּצַן[138]. וּמִשֶּׁתֵּרֵד[139] רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין[140] בַּתֶּבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית.

132) תוספתא שם, פ"ה הי"ח. 133) מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, כנ"ל בהי"ט. 134) משמע אפילו אם נתן הוא. ובתוספתא שם: "אם נתנוהו אחרים", משמע שאם נתן בעצמו לא התירו ('תוספתא כפשוטה'). 135) ובטל על־ידי־זה מלהיות מאכל בהמה. וב'ירושלמי' לא התירו אלא־אם־כן ישן על גבי הכר וגבל בטיט, ורבינו פסק כתוספתא הנ"ל, שלא התנו כן (רדב"ז). 136) תוספתא שם, הי"ט. 137) בדיעבד, שהרי לכתחילה אסור לעשות כן, כנ"ל בהי"ט. 138) כלומר, ולא יאפו בו לחם, כיון שהסיקוהו באיסור. ונראה שאם עברו ואפו בו לחם, שלא קנסוהו כל כך, ומותר לאכלו. ומטעם זה מותר לרחוץ במרחץ שהוסק באיסור (למעלה ה"כ), שהמים שחממו אותם הרי הם כלחם שנאפה בתנור. ועי' 'כסף משנה'. 139) שביעית פ"ט מ"ז. 140) שמשירדה רביעה שנייה, צמחו זרעים חדשים לאכילת הבהמות, ותבן וקש מהשנה הקודמת שוב אינם עומדים למאכל בהמה ובטלה קדושתם ('אור שמח'). וב'ירושלמי' שם אמרו: "מכיון שתסרח מה שבשדה, הותר מה שבבית".

יום שישי א' כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שאין עושין סחורה בפירות שביעית. ואם מכר מעט, מה דין הפירות והמעות. ודין אין מוכרין פירות שביעית. פירות חו"ל שנכנסו לארץ ודין חומר בשביעית

מבהקדש. ואיך שביעית מתחללת. ודין דמי שביעית אם פורעין מהם את החוב. החמרים העושין בפירות שביעית מלאכה האסורה. הלוקח מהנחתום ככר בפונדיון, ואם אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

א. אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[2]. וְאִם רָצָה לִמְכֹּר מְעַט מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - מוֹכֵר[3]. וְאוֹתָן הַדָּמִים חֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[4], וְיִלָּקַח בָּהֶן מַאֲכָל[5] וְיֵאָכֵל בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[6]; וְאוֹתוֹ הַפֵּרִי הַנִּמְכָּר חֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ כְּשֶׁהָיָה.

2) שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". "לאכלה ולא לסחורה". 3) שמכירה מועטה אינה נקראת סחורה. ולעניין קניית פירות שביעית מעם הארץ אמרו שאין לוקחים ממנו יותר ממזון שלוש סעודות. ולמדו משם, שגם כאן באיסור סחורה, שיעור המעט שהוא מותר, הוא מזון שלוש סעודות. 4) שנאמר "כי יובל היא קודש תהיה לכם" - מה קודש תופס את דמיו ואסור אף שביעית [ויובל] תופסת את דמיה ואסורה. 5) לאדם. 6) לאכלה ולא לדברים אחרים.

ב. לֹא יִהְיֶה לוֹקֵחַ[7] יַרְקוֹת שָׂדֶה[8] וּמוֹכֵר[9]. וְלֹא יִצְבַּע מִקְלְפֵי שְׁבִיעִית[10] בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. לָקַח יְרָקוֹת לֶאֱכֹל וְהוֹתִיר - מֻתָּר לִמְכֹּר הַמּוֹתָר[11], וְהַדָּמִים שְׁבִיעִית. וְכֵן אִם לִקֵּט יְרָקוֹת לְעַצְמוֹ[12] וְלָקַח מֵהֶן בְּנוֹ[13] אוֹ בֶּן בִּתּוֹ וּמָכַר - חֲרֵי זֶה מֻתָּר[14], וְהַדָּמִים דְּמֵי שְׁבִיעִית.

7) היינו לוקט. 8) כלומר, שגדלו מאליהם בשדה בור, שאין בהם איסור ספיחים. 9) כלומר, לא ילקוט על דעת למכור. 10) הראויים לצביעה, שחלה עליהם קדושת שביעית. 11) שהרי לא לקח על דעת למכור, וניכרים הדברים שלקטם לאכילה, שהרי אכל מהם, ואינו מוכר אלא מה שהותיר. 12) לא על דעת למכור. 13) לפני שהתחיל לאכלם, באופן שהוא עצמו אסור למכרם. 14) "שאם יקח הבן ממה שאסף אביו ומכרו, אין עליו חובה בזה". שלעולם אין איסור סחורה אלא כשהמלקט עצמו מוכר.

ג. כְּשֶׁמּוֹכְרִין[15] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹכְרִין אוֹתָן לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה[16] כְּסוֹחֵר פֵּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. אֶלָּא מוֹכֵר הַמְּעַט שֶׁמּוֹכֵר אַכְסָרָה[17], לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא הֶפְקֵר[18] וְלוֹקֵחַ הַדָּמִים לִקְנוֹת בָּהֶן אֹכֶל אַחֵר.

15) באופן המותר, המבואר למעלה בהלכות א־ב. 16) כלומר, שלא ייראה. 17) כלומר, לפי האומד. 18) כלומר, זכה בו מן ההפקר ואינו כסוחר בהם אלא זכה בהם לאכלם, ועתה רוצה למכרם ולקנות בדמיהם מאכל אחר.

ד. וְאוֹגֵד[19] דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָגֵד לַבַּיִת לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אַכְסָרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לְהָבִיא לַבַּיִת[20], לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לַשּׁוּק[21], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם[22]. וּדְבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהֵאָגֵד אֶלָּא לַשּׁוּק - לֹא יֵאָגֵד אוֹתָן.

19) כבית הלל שאמרו: "את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק. ומפרש רבינו שלא הותר אלא כדרך האגד שבבית. והראב"ד מתיר גם כדרך שאוגד לשוק, כיוון שדרכו לאגוד גם לבית. 20) שאין מדקדקים בו. 21) שמדקדקים בו. 22) כלומר, אם אוגדו כאגד שבשוק, בדקדוק, הרי זה נראה כעומד למכור בצמצום ולא אכסרה.

ה. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - לֹא יִהְיוּ נִמְכָּרִים בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֶלָּא כְּפֵרוֹת הָאָרֶץ אַכְסָרָה[23]. וְאִם הָיוּ נִכָּרִין שֶׁהֵם מִחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר.

23) שהרואה אינו מבחין שהפירות הם מחוץ לארץ, ואומר שהלה סוחר בפירות שביעית.

ו. חֹמֶר בַּשְּׁבִיעִית מִבְּהֶקְדֵּשׁ: שֶׁהַפּוֹדֶה אֶת הַהֶקְדֵּשׁ - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין וְיִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים תַּחְתָּיו; וְהַשְּׁבִיעִית אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - יִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים וְיֵעָשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַפֵּרוֹת עַצְמָן לֹא נִתְחַלְּלוּ וְנַעֲשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁאָר שָׁנִים[24]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: תִּהְיֶה - בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא לְעוֹלָם; וּלְפִי שֶׁנִּקְרֵאת קֹדֶשׁ - תּוֹפֶשֶׂת דָּמֶיהָ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הָאַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפֵּרִי עַצְמוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה.

24) כלומר, לא נעשו חולין כפירות של שאר השנים.

ז. כֵּיצַד? לָקַח בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בִּדְמֵיהֶן בָּשָׂר - נַעֲשָׂה הַבָּשָׂר כְּאוֹתָן הַפֵּרוֹת[25], וְאוֹכְלוֹ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְצָרִיךְ לְבָעֵר אוֹתָן בִּשְׁעַת בִּעוּר הַשְּׁבִיעִית. לָקַח בְּאוֹתוֹ בָּשָׂר אוֹ בְּדָמָיו דָּגִים - יָצָא הַבָּשָׂר[26] וְנִתְפְּשׂוּ הַדָּגִים. לָקַח בַּדָּגִים אוֹ בִּדְמֵיהֶן שֶׁמֶן - יָצְאוּ דָגִים[27] וְנִתְפַּשׂ שֶׁמֶן. לָקַח בַּשֶּׁמֶן אוֹ בְּדָמָיו דְּבַשׁ - יָצָא שֶׁמֶן וְנִתְפַּשׂ דְּבַשׁ. וְצָרִיךְ לְבַעֵר הַפֵּרוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַדְּבַשׁ הָאַחֲרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבַעֲרִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵין עוֹשִׂין מִשְּׁנֵיהֶם מְלוּגְמָא וְלֹא מַפְסִידִין אוֹתָן, כִּשְׁאָר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

25) או כדמיהם. 26) לחולין. 27) או דמיהם.

ח. אֵין שְׁבִיעִית[28] מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִקָּח[29]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּפְרִי רִאשׁוֹן; אֲבָל בִּפְרִי שֵׁנִי[30] - מִתְחַלֵּל בֵּין דֶּרֶךְ מִקָּח בֵּין דֶּרֶךְ חִלּוּל.

28) כלומר, פירות שביעית עצמם. 29) למדו כן ממה שהסמיכה התורה פרשת שביעית ויובל לפסוק "וכי תמכרו ממכר" להורות כי אינם מתחללים אלא דרך מכר. 30) בדמי שביעית.

ט. וּכְשֶׁמִּחַלְּלִין פְּרִי הַנִּלְקָח שֵׁנִית[31] - אֵין מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּים, שֶׁמָּא יַנִּיחֵם[32]

1 **וּיַגִּיל מֵהֶם עֲדָרִים**[33]. **וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבִיעִית**
2 **עַצְמָהּ**[34]. **אֲבָל מְחַלְּלִין אוֹתָן הַפֵּרוֹת עַל הַשְּׁחוּטִים**[35].

31) כלומר, פרי שני. 32) ולא יבערם בשעת הביעור.
33) בהלכות מעשר שני שם כתב רבינו, שאם חילל לא קנה מעשר. ופשוט שהוא הדין כאן לעניין שביעית. ונראה שחכמים הפקיעו הקדושה מכח "הפקר בית דין הפקר".
34) [כלומר: אם אמרו בפרי שני, שאין מחללים אותו על בהמה חיה, ואף בדיעבד אינו מחולל, והקדושה נשארה על הפרי השני, ונמצא שחכמים עשו כאן שתי פעולות: הפקיעו הקדושה מהבהמה, והטילו הקדושה על הפרי, שהרי מן הדין יצא הפרי ונכנסה הבהמה - מכל שכן בפרי ראשון, שאינו יוצא לעולם מקדושתו, שוודאי לא נתפסה שום קדושה על הבהמה החיה, שהרי אין כאן צורך אלא בפעולה אחת, והיא: הפקעת הקדושה מהבהמה]. 35) כיוון שלא שייך כאן החשש הנ"ל.

3 **י. דְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹרְעִין מֵהֶם אֶת הַחוֹב**[36], **וְאֵין**
4 **עוֹשִׂין בָּהֶן שׁוּשְׁבִינוּת, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן**
5 **תַּגְמוּלִין**[37], **וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶן צְדָקָה לַעֲנִיִּים בְּבֵית**
6 **הַכְּנֶסֶת**[38]; **אֲבָל מְשַׁלְּחִין מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁל גְּמִילוּת**
7 **חֲסָדִים. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ**[39]. **וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מֵהֶם**
8 **עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה**[40]. **וְאִם לָקַח - יֹאכַל**
9 **כְּנֶגְדָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאֵין מְבִיאִין**
10 **מֵהֶן קִנֵּי זָבִים**[41] **וְיוֹלְדוֹת וַחֲטָאוֹת וַאֲשָׁמוֹת.**
11 **וְאִם הֵבִיא - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן**[42]. **וְאֵין סָכִים כֵּלִים וְעוֹרוֹת**
12 **בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית**[43]. **וְאִם סָךְ - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן.**

36) שהרי הוא כעושה בהם סחורה. 37) כלומר, תשלום ותגמול עבור טובה שעשה לו חבירו. 38) אין נותנים את דמי השביעית עבור מה שהתחייב לעניים בבית הכנסת, כיוון שזה כפורע חובו בדמי שביעית, שהרי מן הסתם התחייב לשלם מעות חולין. 39) למקבל המתנה, כדי שינהג בפירות קדושת שביעית. ועוד, כדי שלא יחזיק לו טובה ביותר עבור זה. 40) שאין לוקחים בדמי שביעית אלא דבר מאכל. 41) "הם שתי תורים או שני בני יונה שחייבים בהם אלו מחוסרי כפרה". 42) "שיוציא ממנו מה שהוא שווה הדבר ההוא ויקנה בו פירות, בלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית". 43) שלא ניתנה שביעית אלא לסיכת האדם בלבד.

13 **יא. אֵין נוֹתְנִין מֵהֶן**[44] **לֹא לַבַּלָּן**[45] **וְלֹא לַסַּפָּר וְלֹא**
14 **לַסַּפָּן וְלֹא לִשְׁאָר הָאֻמָּנִין**[46]; **אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְמִי**
15 **שֶׁדּוֹלֶה מַיִם מִן הַבּוֹר לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם. וּמֻתָּר לִתֵּן**
16 **מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ מִדְּמֵיהֶן לָאֻמָּנִין מַתְּנַת חִנָּם**[47].

44) מדמי שביעית. 45) "בעל המרחץ". 46) שאין קונים בהם אלא דבר מאכל. 47) שהרי זה כגמילות חסד. וצריך להודיעם שהדמים של שביעית. ואף על פי שהאומנין יכירו לו טובה עבור כך, הרי אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

17 **יב. הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְלַקֵּט לִי יָרָק**[48]
18 **הַיּוֹם - שְׁכָרוֹ מֻתָּר, וְאֵינוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית**[49], **אֶלָּא**
19 **מוֹצִיאוֹ בְּכָל מַה שֶׁיִּרְצֶה**[50]. **וְלֹא קָנְסוּ הַפּוֹעֵל לִהְיוֹת**
20 **שְׁכָרוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית**[51]. **וְאִם אָמַר לוֹ: לַקֵּט לִי בּוֹ**[52]
21 **הַיּוֹם יָרָק - הֲרֵי זֶה כִּדְמֵי שְׁבִיעִית**[53], **וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ**
22 **אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית.**

48) ירק של שביעית, ובאופן שאינו אסור מטעם ספיחין.
49) שהאיסר אינו אלא "שכר רגלו", כלומר, שכר טרחתו ללקט את הירק. 50) ולא רק באכילה ושתייה, לפי שאין בו קדושת שביעית. 51) כדרך שקנסו בחמרים כבהלכה הסמוכה. 52) באיסר. 53) "שהרי זה כאומר לו תן לי בדינר זה ירק, והרי זה כמוכר פירות שביעית".

23 **יג. הַחַמָּרִים הָעוֹשִׂים בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מְלֶאכֶת**
24 **שְׁבִיעִית הָאֲסוּרָה, כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ יוֹתֵר מִדַּאי**[54] **- הֲרֵי**
25 **שְׁכָרָן כִּדְמֵי שְׁבִיעִית**[55]. **וְדָבָר זֶה קָנָס לָהֶם. וּמִפְּנֵי**
26 **מָה קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַחַמָּרִים וְלֹא קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַפּוֹעֵל?**
27 **מִפְּנֵי שֶׁשְּׂכָרוֹ מְעַט לֹא קָנְסוּ בּוֹ, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו**[56].

54) כלומר, יותר מחמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין.
55) כלומר, אפילו אמר להם: הא לכם סך פלוני ולקטו לי ירק היום, שבאופן שכזה אצל פועל אין שכרו כדמי שביעית. 56) כלומר, ששכרו של הפועל אינו אלא כדי חייו, אבל שכרם של החמרים גדול ביותר.

28 **יד. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן, וְאָמַר לוֹ**
29 **בִּשְׁעַת לְקִיחָה: כְּשֶׁאֲלַקֵּט יַרְקוֹת שָׂדֶה**[57] **אָבִיא לְךָ**
30 **בּוֹ**[58] **- הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאוֹתוֹ הַכִּכָּר הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת**
31 **שְׁבִיעִית**[59]. **וְאִם לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם**[60] **- לֹא יְשַׁלֵּם לוֹ**
32 **מִדְּמֵי שְׁבִיעִית**[61], **שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מֵהֶן**[62].

57) של שביעית. וכאן כתב "ירקות", שאפילו בפירות שביעית עצמם, מותר. 58) בכיכר. 59) שהרי הוא חליפי שביעית. והר"ש שם פירש על פי הירושלמי, ששניהם נותנים זה לזה מתנות חינם. 60) מבלי לומר לו בשעת לקיחה "אביא לך בו", כנ"ל. 61) וכל שכן מפירות שביעית עצמן. 62) שכיוון שלקח סתם, נתחייב לו מעות, וכשנותן לו דמי שביעית, נמצא פורע חובו בהן.

33 **טו. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוֹבָה**[63] **וְשֶׁלֹּא בְּטוֹבָה**[64].
34 **בְּטוֹבָה כֵּיצַד? שֶׁיִּתֵּן לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה**
35 **עִמּוֹ טוֹבָה שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ שֶׁיַּכְנִיסוֹ לְגִנָּתוֹ לֶאֱכֹל כְּמִי**
36 **שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה. וּמִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית**
37 **בְּמַתָּנָה אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה**[65] **- הֲרֵי זֶה אוֹכְלָם**
38 **כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעַצְמוֹ מִן**
39 **הַשָּׂדֶה**[66].

63) ומותר לעשות כן אף על פי שיכיר לו טובה עבור הפירות שנתן לו, שאין זו נקראת סחורה בפירות שביעית.
64) השמיענו בזה להוציא מדברי ר' יהודה אליבא דבית הלל שאין אוכלין אלא בטובה, שלא יתרגל להיכנס לשדה חבירו שלא מדעתו - השמיענו שאין לחשוש לכך.
65) והרואה חושב שנתנו לו במתנה. 66) במשנה שם:

"רבי אליעזר אומר יינתנו לאוכליהן", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שר' אליעזר סובר כבית שמאי שאין אוכלים פירות שביעית בטובה, ולפיכך אמר: "יינתנו לאוכליהן", ש"לא יתייחד לבדו באכילתן מפני שיהיה אוכל בטובה" (כלומר, יחזיק טובה למי שנתנם לו), וגם חכמים החולקים עליו אמרו לו לפי שיטתו, אבל לפי מה שאנו פוסקים כבית הלל שאוכלים פירות שביעית בטובה, אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותם הוא בעצמו מן השדה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שפירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי, בשדה. אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה. ואם מבערין הדמים. ג' ארצות לביעור וששלשתן חשובות כאחת לקצת פירות. המוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו. אי זהו שעת הביעור לעלין. עד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים בשביעית. הקטף אין לו שביעית, והכובש ורד שביעית בשמן ששית.

1 **א. פֵּרוֹת[2] שְׁבִיעִית - אֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא כָּל זְמַן**
2 **שֶׁאוֹתוֹ הַמִּין[3] מָצוּי בַּשָּׂדֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ**
3 **וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל; כָּל**
4 **זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִמִּין זֶה מִן הַשָּׂדֶה - אַתָּה אוֹכֵל[4]**
5 **מִמַּה שֶּׁבַּבַּיִת; כָּלָה לְחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - חַיָּב לְבַעֵר**
6 **אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַבַּיִת. וְזֶהוּ בִּעוּר[5] שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.**

2) ספרא פרשת בהר (פרק א הלכה ח). וראה בפסחים נב: 3) ראה להלן הלכה ד. 4) [בבבלי (פסחים נב: תענית ו: ונדה נא:) אמרו "האכל לבהמתך", הרי שהמדובר באוכלי בהמה, שהרי אוכלי אדם אין מאכילים אותם לבהמה (למעלה פ"ה הלכה ה). וראה במעשה רוקח. אבל בספרא (שם) אמרו: "ולבהמתך ולחיה, מה תלמוד לומר, ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל. ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל, אילו כן הייתי אומר יכנוס לבהמה ותהא אוכלת לעולם, (ו)מה אני מקיים ביעור פירות שביעית, בפירות אדם, אבל בהמה תהיה אוכלת לעולם, וכשהוא אומר ולבהמתך ולחיה, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמה אוכלת בבית. כלה לחיה שבשדה, כלה לבהמתך שבבית" (סוף הברייתא גם בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ב), הרי שפשוטו של מקרא באדם ובאוכלי אדם, ונראה שלמדו כן מהמשך הפסוקים שם: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", ודרשו כן: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולחיה אשר בארצך", אם החיה אוכלת בשדה, אתה אוכל בבית. ואם לאו, אינך אוכל (ומכאן שאף־על־פי שאין מאכילים אוכלי אדם לבהמה – אם הלכה מאיליה, אין חייבים להחזירה (למעלה פ"ה שם), לפי שפשטות הכתוב היא באוכלי אדם, ואף־על־פי־כן החיה אוכלת, ורק מיתור המלה "ולבהמתך", דרשו איסור גם לבהמה, כלומר, לאוכלי בהמה. ולכן כתב רבינו להלן (הלכה ו): "וכשם שמבער אוכלי אדם, כך מבער אוכלי בהמה", לפי שעיקר הכתוב באוכלי אדם, כנ"ל]. 5) הנזכר בשביעית פ"ט משנה ב, ועיין שם בפירוש המשנה.

7 **ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרוֹגְרוֹת[6] שְׁבִיעִית בְּתוֹךְ**
8 **בֵּיתוֹ - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁהַתְּאֵנִים בָּאִילָנוֹת**
9 **בַּשָּׂדֶה; כָּלוּ הַתְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה[7] - אָסוּר לֶאֱכֹל**
10 **מֵאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת, אֶלָּא מְבַעֵר אוֹתָן[8].**

6) תאנים מיובשות. 7) ראה להלן הלכה יא, שזמנם בחנוכה. 8) כבהלכה הסמוכה.

11 **ג. הָיוּ[9] לוֹ פֵּרוֹת מְרֻבִּין[10] - מְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ**
12 **סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[11]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הַבִּעוּר**
13 **בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים[12]. וְאִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין**
14 **בִּשְׁעַת הַבִּעוּר - שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ[13] אוֹ מַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח**
15 **וּמְאַבְּדָן לְכָל דָּבָר שֶׁמְּאַבֵּד.**

9) שביעית שם משנה ח. 10) שאינו יכול לאכלם בעצמו. והמדובר ביום האחרון שלפני זמן הביעור, ראה להלן. 11) שהרי המדובר ביום האחרון, שאין סיפק בידם לאכול יותר משלש סעודות. 12) במשנה שם: "ועניים אוכלין אחר הביעור, אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים, אוכלין אחר הביעור". ולפני רבינו היתה הגירסא בדברי רבי יוסי, שהלכה כמותו, "אין אוכלין אחר הביעור". וכן נראה מפירוש המשנה שם פ"ה משנה ג. וכן גרס גם הירא"ם (סימן קפו). וראה בפירוש הרמב"ן על התורה ויקרא כה, ז. 13) שמה שהתירו לחלק פירות שביעית לכל אחד, כנ"ל, זה אינו אלא קודם שכלה לחיה מן השדה, אבל כשכלה מן השדה, שורף את הפירות או מאבדן, ולפי־זה ביעור פירושו כמשמעו, לבער מן העולם. וכן דעת הראב"ד, וראה בפי"א מהלכות מעשר שני הלכה ח. אבל יתר הראשונים חולקים ומפרשים שביעור היינו הפקר לכל מי שירצה. ובתוספתא שם פ"ח הלכה ב: "מי שיש לו פירות לחלק וכו', מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על ביתו ואומר: אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו". ולדעת יתר הראשונים פירושו, שיאכל אפילו בעצמו את הפירות לאחר הפקר, עד שיכלו הפירות. אבל לדעת רבינו פירושו, שאוכל מן הפירות לאחר חלוקה, עד שיכלו לחיה מן השדה, ואחר כך מקיים מצות ביעור, דהיינו, שריפה או איבוד אחר (תוספתא כפשוטה), וראה בכסף־משנה.

16 **ד. הָיוּ[14] לוֹ צִמּוּקִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וְכָלוּ הָעֲנָבִים מִן**
17 **הַשָּׂדֶה מִן הַגְּנוֹת וְהַפַּרְדֵּסִים שֶׁהֵן הֶפְקֵר[15], אַף עַל**
18 **פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ עֲנָבִים בַּגְּפָנִים שֶׁבְּתוֹךְ הַחֲצֵרוֹת - אֵינוֹ**
19 **אוֹכֵל מִן הַצִּמּוּקִין מִפְּנֵי עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁבֶּחָצֵר, לְפִי**
20 **שֶׁאֵינָן מְצוּיִין לַחַיָּה[16]. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲנָבִים קָשִׁים[17]**
21 **בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָן נִגְמָרִין אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה - הֲרֵי זֶה**
22 **אוֹכֵל מִן הַצִּמּוּקִין בִּשְׁבִילָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[18].**

14) שם משנה ד: "אוכלים על המופקר ולא על השמור". וכחכמים ולא כרבי יוסי. 15) ויכולה חיה לאכול מהן.

16) וכיון שכלה לחיה מן השדה, חייב לכלות מן הבית, כנ"ל. 17) משנה שם: "אוכלין על הטפיחין". ובפירוש המשנה: "קבוץ טפיח, והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטניות וכו' וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבישותם וחוזקתם". וכן הוא בפסחים נג. "תנו רבנן, אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל, אם יש מאוחרות מהן (כלומר, ענבים קשים כדלהלן), אוכלין עליהן". 18) שהרי טפיחין הוא שם כולל לכל הדברים הקשים, כנ"ל.

1 **ה. אֵילָן[19] שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה[20], וְהָיוּ**
2 **לוֹ מִפֵּרוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת - חֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן**
3 **שֶׁפֵּרוֹת שְׁנִיּוֹת מְצוּיוֹת בַּשָּׂדֶה; שֶׁחֲרֵי מֵאוֹתוֹ הַמִּין**
4 **בַּשָּׂדֶה. אֲבָל פֵּרוֹת הַסְּתָו - אֵין אוֹכְלִים[21] בִּשְׁבִילָן,**
5 **מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמִין לְפֵרוֹת שֶׁל שָׁנָה אַחֶרֶת.**

19) שם. 20) שם: "אוכלין וכו', ועל הדופרא". "והיא מילה מורכבת: דו פרי" (פירוש המשנה שם). 21) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה.

6 **ו. הַכּוּבֵשׁ[22] שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׁים[23] בְּחָבִית אַחַת - כֹּל**
7 **שֶׁכֻּלָּה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה יְבַעֵר מִינוֹ מִן הֶחָבִית[24]. וְאִם**
8 **הִתְחִיל[25] בָּהּ - חֲרֵי הַכֹּל כְּמִבְעָר[26]. וּכְשֶׁם[27] שֶׁמְּבַעֵר**
9 **אָכְלֵי אָדָם, כָּךְ מְבַעֵר אָכְלֵי בְּהֵמָה מִן הַבַּיִת, וְאֵינוֹ**
10 **מַאֲכִילָן לַבְּהֵמָה אִם כָּלָה אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַשָּׂדֶה.**

22) שם משנה ה, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר ורבי יהושע. שהרי אמרו במשנה שם על דברי רבן גמליאל: "והלכה כדבריו". וכן הוא בספרא שם פ"ג הלכה ה, ובפסחים נב. וראה פירוש המשנה שם, ובמבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז. 23) שזמני ביעורם שונים. 24) אבל את שני הכבשים האחרים, אינו חייב לבער. ואף־על־פי שהמין הזה שכלה מן השדה, נתן טעם ביתר המינים – כיון שנתן בהם טעם לפני זמן הביעור, הרי הטעם כמבוער, ואינו אוסר (רמב"ן לויקרא כה, יב) וראה בתוספות פסחים שם ד"ה הכובש, ולהלן הלכות כא־כב. 25) ירושלמי שם. 26) [כלומר, הרי כל התערובות כאילו כלה מינה מן השדה, ואסורה, והמדובר כאן כששלשת הכבשים שווים כולם בגדלם ובמדתם, ויש כאן "חד בתרי", כלומר, שנים של היתר, נגד אחד של איסור. ולדעת רבינו "בטעמו ולא ממשו" אין איסור מן התורה (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה א), והרי זה כמי שאינו, ואינו מתחייב בביעור. אבל אם התחיל לאכול מן ההיתר, אם כן מעתה אין כאן "חד בתרי", ואינו בטל מן התורה (ראה שם הלכה ד, שדקדק רבינו לכתוב "אם היה חלב האליה כשנים בחלב הכליות, הרי הכל מותר מן התורה", ועיין בפמ"ג בשער התערובת חלק א ד"ה והנה יבש ביבש, וראה למעלה פי"ד מהלכות תרומות הלכה ז ובמה שכתבנו שם), והרי הוא כנמצא בעין, וחייב לבערו. וראה ברדב"ז ובמראה הפנים שם. ועיין עוד להלן הלכות כא־כב]. 27) ספרא שם, פ"א הלכה ח. וראה למעלה הלכה א.

11 **ז. וּכְשֶׁם[28] שֶׁמְּבַעֲרִין אֶת הַפֵּרוֹת, כָּךְ מְבַעֲרִין אֶת**
12 **הַדְּמִים[29]. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁמָּכַר רִמּוֹנִים שֶׁל שְׁבִיעִית**
13 **וַחֲרֵי הוּא אוֹכֵל בִּדְמֵיהֶן[30], וְכָלוּ הָרִמּוֹנִים מִן**
14 **הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה וְנִשְׁאַר אֶצְלוֹ מִן הַדָּמִים שֶׁמָּכַר**
15 **בָּהֶן[31] - חַיָּב לְבַעֲרָן.**

28) שם בפ"ז משנה א: "כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו ביעור ולדמיו ביעור" (כסף־משנה). 29) שהרי נתפשו בקדושת שביעית, ונעשו כפירות עצמן (למעלה פ"ו הלכה ו). 30) שקונה בהם מאכלים. 31) כלומר, שמכר תמורתם רימוני שביעית.

16 **ח. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? קוֹנֶה[32] בָּהֶן מַאֲכָלוֹת וּמְחַלְּקָן מְזוֹן**
17 **שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[33]; אוֹ יַשְׁלִיכֵם[34] לְיָם**
18 **הַמֶּלַח, אִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין.**

32) ואינו נותן הדמים עצמם, שמא לא יקנו בהם מאכלים, ונמצא שלא ביער אותם (רדב"ז). 33) כנ"ל בהלכה ג. 34) שם.

19 **ט. שָׁלֹשׁ[35] אַרְצוֹת לַבִּעוּר: אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ[36], הָהָר**
20 **וְהַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק - אֶרֶץ אַחַת. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[37] כֻּלּוֹ,**
21 **שְׁפֵלַת לוּד וְהַר שְׁפֵלַת לוּד וּמִבֵּית חוֹרוֹן עַד הַיָּם[38]**
22 **- אֶרֶץ אַחַת. וְהַגְּלִיל כֻּלּוֹ, הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וּתְחוּם**
23 **טְבֶרְיָא - אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת[39]**
24 **מִשְּׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ[40].**

35) שם פ"ט משנה ב. 36) כלומר, על שלשת חלקיה: ההר והשפלה והעמק. 37) כלומר, המערבי. והוא מרכז הארץ, בין הגליל ויהודה (תוספות רעק"א בשם כפתור ופרח). 38) צ"ל עד הים (שבת הארץ). וכן הוא במשנה. 39) שם משנה ג, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 40) כלומר, עד שיכלה המין מן השדה של החלק האחרון משלשת חלקי כל ארץ וארץ, וראה בפירוש המשנה.

25 **י. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה - אוֹכֵל מֵהֶן**
26 **כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה[41] כֻּלָּהּ[42].**
27 **וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת גְּלִיל[43], וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.**

41) שגדלו בארץ יהודה, ראה להלן הלכה יב. 42) אפילו אם משני חלקי הארץ כבר כלה המין מן השדה. וראה בפירוש המשנה. 43) שגדלו בגליל, כנ"ל.

28 **יא. וְשָׁלֹשׁ[44] אַרְצוֹת אֵלּוּ - כֻּלָּן חֲשׁוּבוֹת כְּאֶרֶץ**
29 **אַחַת[45] לֶחָרוּבִין וְלַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים. וְאוֹכְלִין[46]**
30 **בַּתְּמָרִים עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּצוֹעַר[47]. וְאֵימָתַי הוּא**
31 **כָּלֶה? עַד הַפּוּרִים[48]. וְאוֹכְלִין בַּזֵּיתִים עַד הָעֲצֶרֶת[49],**
32 **וּבַעֲנָבִים[50] - עַד הַפֶּסַח שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51],**
33 **וּבַגְּרוֹגָרוֹת - עַד הַחֲנֻכָּה[52].**

44) במשנה שם: "וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים", ובירושלמי שם "תני אף לחרובין". 45) שאוכלין בגליל אף־על־פי שכלה בגליל, כל זמן שלא כלה באחת משתי הארצות הנ"ל. שאף־על־פי שאין חיה שבארץ אחת יוצאה לאכול פירות שבארץ אחרת – ידוע היה כי לפירות אלו הן

יוצאות למדינה אחרת (תפארת ישראל). 46) ברייתא בפסחים נג. 47) היא קרובה ליריחו עיר התמרים, ומצויים בה תמרים אף־על־פי שכלו ממקום אחר. 48) שם, בשם ר' יוחנן, וכפירוש ר"ח ולא כרש"י. 49) חג השבועות. 50) ענבים לא נזכרו לא במשנה ולא בירושלמי בקשר למה שאמרו ששלש ארצות אלו כולן חשובות כאחת וכן לא נזכרו גרוגרות. ויתכן כי הזמנים ההם הם הזמנים המאוחרים בפירות האלה (ר"ש שם). 51) זה מכוון לכל הזמנים שנכתבו למעלה: פורים, עצרת ופסח. 52) של מוצאי שביעית, כנ"ל.

1 **יב. הַמּוֹלִיךְ[53] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם**
2 **שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ - חַיָּב**
3 **לְבַעֵר[54], לְפִי שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו חֲמֵרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא**
4 **מִשָּׁם[55] וְחֲמֵרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם[56]. וּפֵרוֹת[57] הָאָרֶץ**
5 **שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ - מִתְבַּעֲרִים בִּמְקוֹמָן, וְלֹא**
6 **יַעֲבִירֵם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.**

53) משנה שם נ: 54) שם, כתנא־קמא ולא כרבי יהודה. 55) אף־על־פי שאין דעתו לחזור. 56) שלא ישנה מפני המחלוקת, אבל אם דעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת (פ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). 57) בברייתא שם נב: כתנא־קמא ולא כרבי שמעון בן אלעזר, שהרי אמרו שם: אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא, הכי אמר רב אבהו, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רב ספרא, נקוט הא כללא דרב הונא בידך, דדייק וגמר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא.

7 **יג. כְּלָל[58] גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מַאֲכַל**
8 **אָדָם אוֹ מַאֲכַל בְּהֵמָה אוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אִם אֵינוֹ**
9 **מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, וְחַיָּב בַּבִּעוּר**
10 **הוּא וְדָמָיו. כְּגוֹן עֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וַעֲלֵי הַדַּנְדָּנָה[59]**
11 **וְהָעֲלְשִׁין מֵאֹכֶל אָדָם, וּכְגוֹן הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִין**
12 **מֵאֹכֶל הַבְּהֵמָה, וּכְגוֹן אִסְטֵס וְקוֹצָה מִמִּין הַצּוֹבְעִין.**
13 **וְאִם הָיָה מִתְקַיֵּם[60] בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה**
14 **מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו**
15 **שְׁבִיעִית - אֵין לָהֶם בִּעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי**
16 **מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[61], אֶלָּא נֶהֱנִין וְצוֹבְעִין בּוֹ עַד רֹאשׁ**
17 **הַשָּׁנָה[62].**

58) שביעית פ"ז משנה א. 59) היא "נענע", "מינטא" בלע"ז. 60) שם משנה ב. וראה בהלכה הסמוכה. 61) ולא נתחייב לבער אלא דבר הכלה לחיה מן השדה. 62) צריך לומר: "אחר ראש השנה", כחכמים ולא כרבי מאיר (חזון־איש).

18 **יד. וְכֹל[63] שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם וְלֹא לְמַאֲכַל**
19 **בְּהֵמָה וְאֵינוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ לְעֵצִים[64]**
20 **- יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[65], אַף**
21 **עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[66], אֶלָּא נֶהֱנִין בּוֹ אוֹ**
22 **בְּדָמָיו עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[67]. כְּגוֹן עִקְּרֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה**
23 **וְעִקַּר הַדַּנְדָּנָה וְהָעַקְרְבָנִין[68].**

63) שם: "כל שאינו מאכל אדם, ומאכל בהמה, וממין הצובעין, ומתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור". ומפרש רבינו, שמה שאמרו "ומתקיים בארץ", זה לא עולה על אלה שאינם מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין, שכל אלה אין להם ביעור אפילו אם אינו מתקיים בארץ, אלא זה עולה על מין הצובעין הפואה והרכפא, ראה הלכה הקודמת. 64) שלא חשב עליהם לעצים, ועצים אין בהם קדושת שביעית, כנ"ל בפ"ה הלכה כא. 65) שהרי נאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", ולא נצטוינו לבער אלא את הראוי לבהמה. 66) וכל זה לענין ביעור, אבל קדושת שביעית חלה עליו, כנ"ל. 67) גם כאן צריך לומר: "אחר ראש השנה", כנ"ל. 68) מין עשב. ובמשנה שם נזכרים גם "והחלבצין והבוכריה", ולא הזכירם כאן, לפי שאינם ידועים (ראה בפירוש המשנה שם).

24 **טו. קְלִפֵּי[69] רִמּוֹן וְהַגֵּץ[70] שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים[71]**
25 **וְהַגַּרְעִינִין[72] - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[73],**
26 **אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[74] וְלֹא לִדְמֵיהֶם. לוּלְבֵי זְרָדִים[75]**
27 **וְהֶחָרוּבִים - יֵשׁ לָהֶם וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[76] וּבִעוּר[77].**
28 **לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה[78] וְהָאֲטָדִין[79] - יֵשׁ לָהֶן**
29 **וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית[80], אֲבָל אֵין לָהֶם[81] בִּעוּר[82]; אֲבָל**
30 **לֶעָלִים שֶׁלָּהֶן יֵשׁ בִּעוּר[83].**

69) שם, משנה ג. 70) הפרח. 71) היינו הקליפה הירוקה שראויה לצביעה, אבל הקליפה הקשה, הרי היא כעצים (רדב"ז). 72) של שאר פירות, ולא של אגוזים שהרי אין להם גרעינים (כסף־משנה). 73) כיון שהם ראויים לצביעה. וראה למעלה בפ"ה הלכה כא. 74) אין זה מפורש במשנה שם. וכנראה שלמד כן מן הירושלמי שם. והטעם בזה שכל אלה מתקיימים בארץ ("משנה ראשונה" ותוספות אנשי־שם, ועיין כסף־משנה ותוספות יום־טוב). 75) שם משנה ה. והם: "פרחי ענפים שזמרו אותם מן הגפנים" (פירוש המשנה). 76) שהם מאכל אדם. 77) כן צריך להיות (מהר"י קורקוס). וכן הוא בספרים מדוייקים (רדב"ז ומלאכת שלמה). וכן הוא במשנה שם. ועיין שם במלאכת שלמה. 78) "פסתאק וקבוצו (כלומר, לשון רבים שלו) בטנים" (פירוש המשנה). 79) "מין ממיני הקוצים (ראה למעלה הלכה יג) שצומחין בו גרגרים שחורים קשים כמו אפונים, ונאכלים" (שם). 80) שהם ראויים לאוכל אדם (רדב"ז). 81) ולדמיהם. 82) שהם מתקיימים באילנות ואינם נושרים. 83) שם: מפני שנושרין מאביהן. ובפירוש המשנה: נופלין מהענפים שהם מיוחסים אליהם כיחס אב לבן.

31 **טז. אֵיזוֹ הִיא שְׁעַת בִּעוּר הֶעָלִין? בְּעֵת שֶׁיִּבּוֹלוּ[84]**
32 **וְנוֹשְׁרִין מֵאִילָנוֹתֵיהֶן[85]. עֲלֵי זֵיתִים[86] וַעֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי**
33 **חָרוּבִין - אֵין לָהֶם בִּעוּר, לְפִי שֶׁאֵינָן נוֹבְלוֹת וְכָלוֹת.**

84) וזהו "כלה לחיה מן השדה" שלהם. 85) ראה בפ"ז משנה ה, ובפירוש המשנה שם. 86) תוספתא שם פ"ה

הלכה יב. ובפרק ט שם משנה ו "עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן". הרי שיש ביעור לעלי קנים. אולם בירושלמי שם אמרו: "ר' אבין בשם ר' יוחנן, לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים".

יז. וְעַד מָתַי[87] יִהְיֶה אָדָם רַשַּׁאי לְלַקֵּט[88] עֲשָׂבִים לַחִין בַּשְּׁבִיעִית? עַד שֶׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק[89]. וּיגַבֵּב עֲשָׂבִים יְבֵשִׁים - עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[90].

87) משנה שם. 88) "אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט, ואוסף היבשים נקרא מגבב" (פירוש המשנה). 89) פרי מר, הנקרא מתוק בלשון סגי נהור, וראה למעלה בפ"ב הערה יג. 90) ראה למעלה בהלכה יא.

יח. וְעַד מָתַי[91] יִהְיוּ הָעֲנִיִּים מֻתָּרִין לְהִכָּנֵס בַּפַּרְדֵּסוֹת בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לֶאֱסֹף פֵּרוֹת שְׁבִיעִית?[92] עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה[93].

91) שם משנה ז. 92) ואף־על־פי־כן נקטו לשון "עניים", לפי שפירות שביעית כולם עניים אצלם (רדב"ז). 93) שאז כלים הפירות, וזהו שעת ביעורם, וראה בר"ש. וראה למעלה פ"א מהלכות מתנות עניים הלכה יא.

יט. הַוֶּרֶד[94] וְהַכֹּפֶר[95] וְהַלּוֹטֶם - יֵשׁ לָהֶן וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית[96]. הַקְּטָף[97], וְהוּא שְׁרָף[98] הַיּוֹצֵא מֵהָאִילָנוֹת מִן הֶעָלִים וּמֵהָעִקָּרִים[99] - אֵין לוֹ שְׁבִיעִית[100]. וְהַיּוֹצֵא מִן הַפַּגִּים - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

94) שם פ"ז משנה ו. 95) הוא אשכול הכופר הנזכר בשיר־השירים א, יד. ויש אומרים שהוא גרופלי, כלומר, נעגאלאך (פירוש המשנה). 96) כיון שהם פירות. ומשנתנו הובאה בנדה ח. ונוסף שם: "יש להן ביעור ולדמיהן ביעור". 97) שם. 98) כלומר, שם האילן: קטף. והשרף היוצא ממנו הוא הצרי הנזכר בברייתא בכריתות ו. (וראה בפ"ב מהלכות כלי המקדש הלכה ד). ואף השרף נקרא קטף על שם האילן. וראה בנדה שם, ובתוספות שם ד"ה קטף. 99) הגזע והענפים. 100) קדושת שביעית. וכן אמרו בנדה שם: "עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר (הסובר בערלה פ"א משנה ז, המעמיד בשרף ערלה אסור), אלא בקטפא דאווזא, אבל בקטפא דפירא מודו ליה. דתנן, אמר רבי יהושע, שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין, בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי".

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל[101]; אֲבָל בְּאִילַן סְרָק, אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִים - כַּפְּרִי שֶׁלָּהֶן[102], וְיֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

101) שם: "ואיבעית אימא, כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר באילן העושה פירות (שלדבריהם יש הבדל בין שרף היוצא מן העלים לבין שרף היוצא מן הפגים, כנ"ל, ולדעת רבי אליעזר בשניהם אסור), אבל באילן שאינו עושה פירות, מודו דקטפו זהו פריו, דתנן רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית, וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו". 102) שהרי אין להם פרי אחר.

כא. הַכּוֹבֵשׁ[103] וֶרֶד שְׁבִיעִית[104] בַּשֶּׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁית - יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד[105], וְהַשֶּׁמֶן[106] מֻתָּר[107]. כְּבָשׁוֹ[108] בְּשֶׁמֶן שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[109] - חַיָּב לְבַעֵר הַשֶּׁמֶן[110]; שֶׁהֲרֵי הַוֶּרֶד יָבֵשׁ הוּא[111], וּכְבָר נִתְחַיֵּב בַּבִּעוּר[112].

103) שם משנה ז, ותוספתא שם פ"ה הלכות יג־יד. 104) ירושלמי שביעית סוף פ"ז. 105) ויאכלנו בקדושת שביעית. 106) תוספתא שם. 107) "מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן, שהשמן הוא ישן והורד חדש, אלא אם יניחהו זמן רב" (פירוש המשנה). 108) את הורד של שביעית. 109) במוצאי שביעית, שאז הורד ישן, ונותן טעם בשמן. 110) כלומר: גם השמן, וכל־שכן הורד עצמו. וראה בתוספות אנשי־שם. 111) מחמת יושנו, ויש בכוחו לתת טעם בשמן החדש. 112) [המדובר כשנתערב לפני זמן הביעור (ראה בהלכה הסמוכה), ואף־על־פי־כן חייב לבער, ואין זה דומה למה שכתבנו למעלה (הלכה ו) בדין שלשה כבשים, שטעם המעורב הוא כמבוער, לפי ששם לא נשאלה השאלה לפני זמן הביעור, שהרי כולם פירות שביעית, אלא לאחר זמן הביעור, ומכיון שנתערב קודם – הרי הוא כמבוער. אבל כאן, שהשמן אינו מזיתי שביעית, ונתעוררה השאלה עכשיו אם יש לאכול השמן בקדושת שביעית או לא, ונפסקה ההלכה שחייבים לאכלו כפירות שביעית – כשבא זמן הביעור, מתחייב הוא ממילא בביעור, כיון שהחזקנו אותו עד עכשיו כפירות שביעית].

כב. חָרוּבִין[113] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכְּבָשָׁן בְּיֵין שִׁשִּׁית[114] אוֹ בְּיֵין מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[115] - חַיָּב לְבַעֵר הַיַּיִן; שֶׁהֲרֵי טַעַם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בּוֹ[116]. זֶה הַכְּלָל[117]: פֵּרוֹת שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת אֲחֵרוֹת, מִין בְּמִינוֹ - בְּכָל שֶׁהוּא[118], וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[119].

113) שם. 114) [הרי המדובר לפני זמן הביעור, ראה למעלה]. 115) [אף לפני זמן הביעור, כנ"ל, שכיון שנפסקה ההלכה שהשמן נתקדש בקדושת שביעית – נתחייב גם בביעור]. 116) שהחרוב, אף־על־פי שהוא חדש, יש בו כח לתת טעם גם ביין ישן. 117) משנה שם. 118) היינו בנתערב לפני זמן הביעור. והרי זה כדבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לאכלו בקדושה ולחלקו מזון שלש סעודות לכל אחד (רדב"ז כאן ובהלכות מאכלות אסורות שם הלכה ח). 119) היינו ורד ישן שנתערב בשמן חדש, או חרובים בין חדשים בין ישנים שנתערבו בשמן (ראה בהלכה הקודמת), והכל לפני זמן הביעור, וכמו שנתבאר למעלה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. ומה הם הכלים שהאומן רשאי למכרן בשביעית. אם מותר למכור אותם למי שאינו חשוד. שמוכר היוצר כדים רבים בחו"ל לישראל. אם מחזיקין ידי נכרים בשביעית. אם מותר ליקח פירות שביעית מע"ה. הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית. ומי הוא חשוד לעשות סחורה בשביעית. החשוד על השביעית אם חשוד על המעשרות או בהיפך. החשוד אם הוא נאמן על אחרים. והכהנים אם חשודין על השביעית. הפטמין והצבעונין אם לוקחין מורסן מכל אדם.

א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית[2], כָּךְ אָסוּר לְחַזֵּק[3] יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ[4], אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן כְּלֵי עֲבוֹדָה; לְפִי שֶׁאָסוּר[5] לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[6].

2) כנ"ל פ"א ה"א. 3) שביעית פ"ה מ"ט. 4) כגון שראהו חורש או זורע, לא יאמר לו תתחזק או תצליח, וקל־וחומר שאסור לסעדו בידיים. וראה להלן ה"ח. 5) שם. 6) "אמר הכתוב: לפני עור לא תתן מכשול. רצונו לומר, מי שסגרה עיניו, התאוה ויצר הרע, אל תעזור אותו להוסיף בעוורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה, ולא יתקנו להם כלים, אבל ראוי לקלקל להם" (פירוש המשנה). [ומדברי רבינו כאן שכתב "כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית, כך אסור לחזק וכו'", נראה שאיסור אחד לעובד ולמחזיק בידו (חוץ מן הלאו של "לפני עור לא תתן מכשול", שאינו אלא במחזק). והיינו ה'עשה' של "ושבתה הארץ" (למעלה פ"א ה"א) וכדעת מהרש"ל (בבא מציעא צ.) שאמירה לגוי בשביעית אסורה מן התורה, ועובר הישראל ב'עשה' זו, של "שבת שבתון יהיה לארץ". וזהו שכתב רבינו בפירוש המשנה הנ"ל "אבל ראוי לקלקל להם", כלומר, אם בידו לקלקל, חייב לקלקל משום 'עשה' של "ושבתה הארץ". אלא שמה שכתב בהלכה הסמוכה (ממס' שביעית פ"ה מ"ו) שאסור למכור לו המזרה, בזה אינו עובר על מצות־עשה של "ושבתה הארץ". ואין כאן אלא לאו של "לפני עור לא תתן מכשול". אולם בעבודה זרה טו, ב - נראה שבמוכר פרה חורשת לחשוד, אין משום שביתת הארץ, ואין איסור 'עשה' אלא בשדהו, ולא בשדה של אחרים, וצ"ע].

ב. וְאֵלּוּ[7] כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית לְמִי שֶׁחָשׁוּד[8] עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ, הָעֹל וְהַמְּזֵרֶה[9] וְהַדֶּקֶר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית - אָסוּר לְמָכְרוֹ לְחָשׁוּד; וְלִמְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת - מֻתָּר לְמָכְרוֹ[10] לְחָשׁוּד.

7) שם, מ"ו. 8) 'ירושלמי' שם (ראה להלן ה"ד). 9) "הוא שיזרו בו את התבואה" (פירוש המשנה), ועבודה בשביעית בדבר התלוש אסורה מדרבנן, כדלהלן ה"ט. 10) שכיון שאפשר לתלות בהיתר, תולים אנו בהיתר (עבודה זרה, שם). וטעמו של דבר, שלעולם אינו עובר על "לפני עור לא תתן מכשול" אלא במכשול ודאי, ולא במכשול ספק ('משנה ראשונה', וכן כתב הריטב"א בעבודה זרה, שם). [וגם לפי מה שכתבנו למעלה, שחוץ מן הלאו הזה, ישנה גם מצות־עשה של "ושבתה הארץ", יתכן שאינו עובר על 'עשה' זו, אלא אם הוא עצמו עשה עבודה או באופן שסיעו היה ודאי].

ג. כֵּיצַד?[11] מוֹכֵר הוּא לוֹ הַמַּגָּל[12] וְהָעֲגָלָה וְכָל כֵּלֶיהָ. שֶׁאִם יִקְצֹר בּוֹ מְעַט[13] וְיָבִיא עַל הָעֲגָלָה מְעַט[14] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין[15] אוֹ יָבִיא כָּל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ[16] - אָסוּר.

11) שם. 12) שם: "מגל יד ומגל קציר". 13) כנ"ל פ"ד סוף ה"א. 14) כנ"ל שם הכ"ד. 15) כגון שקצר כל שדהו וכו' (למעלה שם). 16) שאפילו אם קצר מעט מעט, כיון שהביא כולם בביתו בבת אחת, הרי זה אסור (למעלה שם ושם). ולא הותר אלא לקצור מעט מעט ולהביאו לביתו לאכילה מעט מעט (שם).

ד. וּמֵאַיִן לְמִכֹּר סְתָם[17] לְמִי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד אֲפִלּוּ דָבָר שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁקָּנָה בַּשְּׁבִיעִית לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה לְאַחַר שְׁבִיעִית.

17) ב'ירושלמי' (שם ה"ג): "אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית, לחשוד על השביעית, סתמן (= סתם בני אדם שאינם ידועים לחשודים) מהו? (ו)ממה דתני (= לענין חשוד, ראה למעלה ה"ב) לאיסור ולהיתר מותר, הדא אמרה סתמן מותר".

ה. הַיּוֹצֵר[18] מוֹכֵר[19] חֲמִשָּׁה כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר כַּדֵּי יַיִן[20]. וּמֵאַיִן לִמְכֹּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[21] יָתֵר מִזֶּה[22], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל[23]. וּמוֹכֵר כַּדִּים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ[24], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[25] שֶׁמָּא יְבִיאֵם לָאָרֶץ.

18) שם, מ"ז. והוא אומן העושה כלי חרס. 19) לישראל החשוד על השביעית, כנ"ל. 20) שם: שכן דרכו להביא מן ההפקר. כלומר: הרי מותר להביא כמות כזאת מן ההפקר, כנ"ל שם סוף הכ"ד. 21) אפילו בארץ. 22) 'ירושלמי' שם. מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ. 23) שהרי "כל היכא דאיכא למיתלי תלינן", כנ"ל. 24) שאין שביעית נוהגת שם. 25) שהרי יש לתלות לקולא שלא יביאם לארץ.

ו. ומוֹכֵר[26] לְחָשׁוּד פָּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לְשָׁחְטָהּ. ומוֹכֵר[27] לוֹ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֲרֵי[28] אֶפְשָׁר שֶׁיּוֹבִירָהּ. אֲבָל[29] לֹא יִמְכֹּר לוֹ שְׂדֵה הָאִילָן[30], אֶלָּא אִם כֵּן פָּסַק עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ בָּאִילָן. וּמַשְׁאִילוֹ[31] סְאָה[32] לִמְדֹּד בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן[33], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְדֹּד בָּהּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[34]. וּפוֹרֵט[35] לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים[36]. וְכֻלָּן בְּפֵרוּשׁ - אֲסוּרִים[37].

26) שם מ"ח, כבית הלל ולא כבית שמאי. 27) תוספתא שם, פ"ד ה"ה, ובבלי עבודה זרה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 28) עבודה זרה, שם. 29) תוספתא שם סוף פ"ג. 30) שקרוב לודאי שיעשה באילן עבודות האסורות, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 31) משנה, שם. 32) מדה. 33) של פירות שביעית. ואסור למדוד פירות שביעית, כדי שלא יהא כסוחר בהם, כנ"ל פ"ו ה"ג. 34) ולא למכירה, ותולים להקל, כנ"ל. 35) "כגון שיקח ממנו דינר, ויתן לו מעות" (פירוש המשנה). 36) העושים עבודה האסורה בשביעית. ותולים להקל שאינו פורט עבור הפועלים, אלא לצרכו. 37) "כגון שאמר לו, מכור לי זו הפרה, אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני, ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי" (שם).

ז. וְכֵן מַשְׁאֶלֶת[38] אִשָּׁה לַחֲבֶרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל הַשְּׁבִיעִית נָפָה[39] וּכְבָרָה[40], רֵחַיִם וְתַנּוּר[41]; אֲבָל לֹא תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחוֹן עִמָּהּ[42].

38) שם, מ"ט. וכוונת רבינו שכשם שלמעלה שנינו שתולים להקל, כמו כן כאן תולים להקל, ראה להלן. 39) לנפות בה קומח. 40) לנקות בה תבואה. 41) במשנה, שם מפורש שהתירו כן משום דרכי שלום, ואף־על־פי שיש כאן לתלות לקולא, כמו שאמרו ב"ירושלמי" (שם ה"ד) "שאני אומר, נפה לספור בו מעות, כברה לכבור בה חול, ריחיים לטחון בו סממנים, תנור לטמון בו אונין של פשתן" - נראה שתלייה זו אינה כל־כך שכיחה, ולפיכך לא התירו אלא משום דרכי שלום ('תוספות יום־טוב' שם). 42) שוודאי שאין לה אלא פירות שביעית, כמו שמשמע מלשון ה"ירושלמי" שם, שלא תלו לקולא אלא במעות, בחול וכו', ולא בפירות של היתר (ראה ב'תוספות' גיטין סא. ד"ה משאלת). ועוד שלא התירו אלא בחשש של "לפני עור", אבל לעשות עצמה מעשה שתבור ותטחון עמה - לא התירו.

ח. מַחֲזִיקִין[43] יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּשְּׁבִיעִית בִּדְבָרִים בִּלְבַד[44], כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ - אוֹמֵר לוֹ 'תִּתְחַזֵּק'[45] אוֹ 'תַּצְלִיחַ'[46] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם מְצַוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ[47]; אֲבָל לֹא יִסְעָדֵנּוּ בַּיָּד[48]. וּמֵתָּר לִרְדּוֹת עִמָּהֶן הַכַּוֶּרֶת[49]. וְחוֹכְרִין[50] מֵהֶן נִירִין[51], לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי לִקְנֹס אוֹתָן[52].

43) משנה, שם. 44) גיטין סב, א. 45) שם, כרב יהודה. 46) שם, כרב ששת. 47) [ואפילו אם ימחה בידו, לא ישמע לו, ואם כן, אם מברכו, אינו מסייע בידו. וראה למעלה ה"א]. 48) שם, שהרי הישראל מצווה על שביתת הארץ, ואין קנין ביד גוי להפקיע הארץ מקדושתה (פ"א מהל' תרומות ה"י). 49) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ג: "הורה רבי אימי לרדות עמו", ופירשה רבינו: לרדות עמו הדבש מן הכוורת. וראה ב'פני משה' וב'פאת השולחן' (סי' כח אות כד) שכתבו שדברי ה"ירושלמי' נשתרבבו לכאן מהסוגיא בעבודה זרה שם (פ"ד סוף ה"י). ומדובר ברדיית הפת ולא ברדיית דבש. והנה בספרים אחרים בדברי רבינו: "לדרוך עמו הפירות" (כת"י מהר"י קורקוס). ובדפוס רומי: "לרדות עמהן הפירות". וכן הוא בר"י קורקוס בשם ספר אחר, ואינו מבורר. ולפי הנוסחא שלנו צריך לומר שבא להוציא מדעת רבי אליעזר שאמר כוורת הרי היא כקרקע לענין שבת (שביעית פ"י מ"ז), ואפשר שהוא־הדין לענין שביעית. וכן יש לפרש בתוספתא סוף מס' עוקצין "חלות דבש כו' על מה נחלקו על השבת ועל השביעית, שרבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע, וחכמים אומרים הרי היא ככלי" (אף־על־פי שיש לפרשה לענין פרוזבול, ראה בשביעית פ"י מ"ז - ר"י קורקוס). [וכיון שגם לרבנן דינה כמחוברת לקרקע מדרבנן (פכ"א מהל' שבת ה"ו), אסרוה בישראל, אבל בגוי התירו, לפי שבדרבנן אמרו: יש קנין לגוי להפקיע, ראה בפ"א מהל' תרומות הי"ז לענין סוריא, שאינה אלא מדרבנן, והוא־הדין לאופן אחר שאינו אלא מדרבנן, וכדעת 'ספר התרומה' בהלכות ארץ ישראל, ועי' רדב"ז]. 50) שם פ"ד מ"ג. 51) קרקע שחרשוה בשביעית. 52) אבל מישראל אין חוכרין, משום שקנסו אותם על שחרשו את השדה בשביעית, ראה למעלה פ"א הי"ג.

ט. מֻתָּר[53] לַעֲשׂוֹת בְּסוּרְיָא[54] בְּתָלוּשׁ[55], אֲבָל לֹא בִּמְחֻבָּר[56]. כֵּיצַד? דְּשִׁין וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין, אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בּוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין. וְכֵן[57] כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.

53) שם פ"ו מ"ב. 54) שיצאה מכלל חוצה לארץ, ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה (הל' תרומות שם ה"ג). וראה למעלה פ"ד הכ"ז. 55) שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ולפיכך הקילו בסוריא (משנה ראשונה). 56) 'ירושלמי' שם: שלא יהו הולכים (מארץ ישראל) ומשתקעים שם (בסוריא). 57) במשנה, שם: "כלל אמר רבי עקיבא, כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (כלומר, מן התורה), עושין אותו בסוריא".

י. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[58] אוֹ לְשָׁמְרָן[59], כָּךְ אָסוּר לִקַּח[60] מֵעַם הָאָרֶץ[61]; לְפִי שֶׁאֵין מוֹסְרִין דְּמֵי שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ[62], וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא[63], שֶׁמָּא לֹא יֹאכַל אוֹתָן[64] בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[65].

58) כנ"ל פ"ו ה"א. 59) עד לאחר הביעור (רדב"ז), כנ"ל פ"ז ה"ג. 60) פירות שביעית, ובאופן שמחבר מותר ליקח, כגון שלוקח מעט כנ"ל פ"ו שם. ורוצה לומר, שקניית פירות שביעית מעם־הארץ גורמת למוכר לעבור על איסור סחורה ועל איסור שמירת פירות שביעית לאחר הביעור. 61) ברייתא סוכה לט, א. 62) שעל־ידי שקונה ממנו פירות שביעית, נתפשים הדמים בקדושת שביעית, כנ"ל פ"ו ה"ו. 63) שם לט, ב: "הלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור". וראה להלן הי"ב. 64) את הדמים. 65) אלא יעשה בהם סחורה וישמרם לאחר הביעור, כנ"ל, ונמצא הלוקח עובר על "לפני עור לא תתן מכשול". ואף־על־פי שבמקום שאין האיסור ודאי, תולין לקולא, כנ"ל בסוף ה"ב - כאן קרוב הדבר להיות ודאי.

יא. הַלּוֹקֵחַ[66] לוּלָב[67] מֵעַם הָאָרֶץ[68] בַּשְּׁבִיעִית - נוֹתֵן לוֹ[69] אֶתְרוֹג[70] מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא נָתַן לוֹ[72] - מַבְלִיעַ לוֹ[73] דְּמֵי אֶתְרוֹג בִּדְמֵי לוּלָב[74].

66) משנה, סוכה שם. 67) כלומר, כל ארבעת המינים (רש"י). 68) שם: מחבירו. אולם רש"י גורס: מעם־הארץ. וכנראה שזו היתה גם גירסת רבינו. וראה ב'תוספות' שם ד"ה הלוקח. 69) עם־הארץ לישראל. 70) שנלקט בשביעית, שהוא פרי וחלה עליו קדושת שביעית. שהרי הולכים בו אחר לקיטה להחמיר (למעלה פ"ד הי"ב). אבל יתר המינים הם כעצים, ואינם קדושים בקדושת שביעית. ועוד שהולכים בהם אחר חנטה של ערב שביעית (סוכה לט: מ.). 71) שאם לא כן, הרי הוא מוסר דמי שביעית לעם־הארץ. 72) סוכה, שם. 73) כלומר, קבע לו דמים לכל ארבעת המינים. 74) כלומר, משלם לו יותר עבור שלשת המינים, ונמצא דמי האתרוג נבלעים בשאר המינים.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] בִּזְמַן[76] שֶׁהָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁכְּמוֹתָן בְּשָׁמוּר, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; אֲבָל הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁחֲזָקָתָן מִן הַהֶפְקֵר, כְּגוֹן הַפִּיגָם[77] וְהַרַבּוּזִין וְהַשּׁוּטִים[78] וְהַחֲלַגְלוּגוֹת וְהַכַּסְבָּר שֶׁל הָרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח מִמֶּנּוּ מְעַט[79], כִּדְמֵי שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[80] בְּבָבֶל, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר.

75) שאסור ליקח פירות שביעית מעם הארץ, אפילו כל שהוא, כנ"ל. 76) בשביעית פ"ט מ"א: "ונלקחים מכל אדם (אפילו מעם־הארץ), שאין כיוצא בהם נשמר". משמע שכשיש כיוצא בהם נשמר, אסור לקנות אותם מעם־הארץ. ולפי זה, מה שאמרו בסוכה שם: "במה דברים אמורים (שמותר ליקח מעם־הארץ בדמי שלש סעודות) בלוקח מן המופקר, אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור", פירושו, שהוא לוקח ממינים שישנם כיוצא בהם מן המשומר. 77) שביעית, שם. והוא: "רודא" (פירוש המשנה). 78) בהגהה על הגליון, העירו שצריך להיות: והירבוזין השוטים, וכן הוא בדפוס רומי, והוא מין אחד. וכן בדברי רבינו למעלה פ"ד ה"ג, עיי"ש. 79) פירות. 80) סוכה, שם. שכשהוא מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר, ואין כאן אלא חשש אחד שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית – התירו לקנות ממנו כדי חייו, אבל כשיש כיוצא בהם מן המשומר, שיש לחשוש גם שמא הוא שומר פירות שביעית – החמירו ואסרו לקנות ממנו אפילו כל שהוא, כנ"ל.

יג. וְכָל דָּבָר[81] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, כְּגוֹן שׁוּם בַּעַל בֶּכִי[82] וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[83] וּגְרִיסִין הַקְּלִקְיוֹת וַעֲדָשִׁים הַמִּצְרִיּוֹת[84], וְכֵן זֵרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלוֹת[85], כְּגוֹן זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן[86] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ נִלְקָחִין מִכָּל אָדָם[87] בַּשְּׁבִיעִית.

81) מעשרות פ"ה מ"ח. כחכמים ולא כרבי מאיר ורבי יוסי. 82) "הם השומין החריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדין דמעות, ולכך נקרא בעל בכי" (פירוש המשנה). 83) "הוא בצל וכו', כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות הרבה וכו', ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (שם). 84) וכולם חזקתם מן ההפקר משום שאינם ראויים לאכילה, כנ"ל, וההפקר פטור מן המעשרות. וראה פ"ב מהל' תרומות הי"ב. 85) צ"ל: נאכלים. 86) ואע"פ שאינם נאכלים, מכיון שראויים לזריעה, אינם כעצים שלא חלה עליהם קדושת שביעית, כנ"ל פ"ה הי"א. 87) אף מעם־הארץ. ונראה שכוונת רבינו שמותר לו לקחת מעם־הארץ כדמי שלוש סעודות בלבד, כנ"ל, שהרי גם הפיגם והירבוזין השוטים, פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית, כמו שום בעל בכי וכו', ואף־על־פי־כן ביארו בבבלי סוכה הנ"ל, שלא התירו אלא בדמי שלוש סעודות, אם כן הוא־הדין לשום בעל בכי וכו' ('פאת השולחן'), אבל יש להבין למה לא עירב רבינו שתי ההלכות כאחת, וראה ברדב"ז וב'משנה ראשונה' שם.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[88] בְּעַם הָאָרֶץ[89] סְתָם; אֲבָל מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה[90] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו וְלִמְכֹּר מֵהֶן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת שְׁבִיעִית[91] כְּלָל. וְאֵין לוֹקְחִין[92] מִמֶּנּוּ פִּשְׁתָּן, אַפִּלּוּ סָרוּק[93]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָווּי וְשָׁזוּר[94].

88) שהתירו לקנות פירות שביעית כדמי שלוש סעודות, כנ"ל. 89) 'ירושלמי' מעשרות סוף פ"ה: "הדא דתימר, כשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר בריא שהוא חשוד, אסור". וראה משנה בכורות כט, ב. 90) ראה בתחילת ה"י, ובהערות שם. 91) אבל דבר שאין עליו זיקת שביעית, קונים ממנו, כרבי שמעון בבכורות שם (לענין תרומה ומעשרות) ולא כרבי יהודה, וראה בפי"ב מהל' מעשר הט"ז. 92) בכורות, שם. 93) ב'ירושלמי' מעשרות שם: "ופשתן לאו קסמין הוא (כלומר, ואם כן הרי הם כעצים בעלמא, ומדוע חלה עליהם קדושת שביעית), אמר רבי חנינא, מפני זרעה (כלומר, הזרע שבקסמין)". וזהו שכתב רבינו: דבר שיש עליו זיקת שביעית. 94) משנה, בכורות שם: טווי ובגדים. ובגמרא: "השתא טווי ובנינן, אריג מיבעיא, מאי אריג, תיכי". ופירושו: שזור, וראה בפירוש המשנה. וטעמו של דבר שמשטווה או שזר את הפשתן, שוב אין בו זרע כלל.

טו. הֶחָשׁוּד[95] עַל הַשְּׁבִיעִית - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[96], וְהֶחָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה מִן הַתּוֹרָה[97] - מַעֲשֵׂר[98] טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם[99], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשְּׁבִיעִית[100], וּשְׁבִיעִית אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[101], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר[102].

95) משנה, שם ל, א. 96) כלומר, על מעשר שני, כדלהלן. והחשוד על המעשרות, אין לוקחין ממנו דבר שיש בו זיקת מעשר, כנ"ל בהל' מעשר שם. אבל עם־הארץ סתם, לוקח ומתקן הפירות דמאי. 97) בזמן הבית הראשון, והחשוד לדבר, חשוד אף לדבר אחר השוה לו (פירוש המשנה, שם). אבל בזמן הזה אינם אלא מדרבנן, כנ"ל פ"א מהל' תרומות הכ"ו. ולענין שביעית בזמן הזה, ראה פ"ד הכ"ה, ובהערה קעד. 98) שני. והכל מפורש בגמרא שם. 99) כלומר, לירושלים, ראה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. ולכן חמור הוא עליו, ונזהר בו ביותר, ולפיכך "החשוד על השביעית, אינו חשוד על המעשרות". 100) שאינה צריכה הבאת מקום, והיא נאכלת בכל מקום. 101) כנ"ל פ"ו ה"ו. ולכן היא חמורה עליו, ולפיכך החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. 102) ראה פ"ד מהל' מעשר שני ה"א.

טז. הֶחָשׁוּד[103] עַל הַטְּהָרוֹת[104] - אֵינוֹ חָשׁוּד לֹא עַל הַמַּעַשֵּׂר וְלֹא עַל הַשְּׁבִיעִית[105]. שֶׁהָאֹכֶל הַטָּמֵא הַזֶּה שֶׁמְּכָרוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֶחָשׁוּד לְדִבְרֵי סוֹפְרִים[106] - אֵינוֹ חָשׁוּד לְדִבְרֵי תּוֹרָה[107].

103) משנה, שם. 104) מדובר בטהרות שהן מדרבנן, כגון טומאת אוכלים וטומאת ידים (פירוש המשנה, שם), וראה

להלן. 105) בזמן שהם מן התורה, כנ"ל. 106) ראה פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"י. 107) גמרא, שם.

יז. כָּל הֶחָשׁוּד[108] עַל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁל עַצְמוֹ - נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים. חֲזָקָה[109] אֵין אָדָם חוֹטֵא לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל הַדָּבָר - דָּנוּ[110] וּמְעִידוּ.

108) משנה, שם לה, א. כרבי שמעון בן גמליאל ולא כרבי מאיר (והראב"ד חולק, ופסק כרבי מאיר, שאינו נאמן גם על של אחרים). 109) בבא־מציעא ה, ב. ובעוד מקומות. 110) דן אדם אחר החשוד באותו דבר, שהוא עצמו חשוד עליו. וראה פי"ב מהל' מעשר הי"ז.

יח. הַכֹּהֲנִים[111] חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[112]. לְפִי[113] שֶׁהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְהַתְּרוּמוֹת[114] מֻתָּרוֹת לָנוּ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין עַל הַזָּרִים בְּמִיתָה[115], קַל וָחֹמֶר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. לְפִיכָךְ, סְאָה[116] תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - תַּעֲלֶה[117]; נָפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה[118] - יִרְקְבוּ הַכֹּל וְלֹא יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים[119] כְּכָל מְדֻמָּע, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[120].

111) סנהדרין כו, א. 112) לאכול ולמכור פירות שביעית אחר זמן הביעור. 113) טעם זה כתב רבינו מדעתו. וראה ברש"י וב'מאירי' שם. 114) תרומה גדולה, תרומת מעשר, וחלה שאף היא נקראת תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו, ופ"א מהל' מעשר ה"ה, ופ"ה מהל' ביכורים הי"ג). 115) כנ"ל שם. 116) תוספתא תרומות פ"ו ה"ג (הובאה שם). 117) ותינתן לכהן, כנ"ל פי"ג מהל' תרומות ה"א, ואינו חושש שמא יאכלוה הכהנים אחר זמן הביעור, כנ"ל, שמכיון שהוא צריך להעלותה כדי להתיר השיריים – הרי היא ממון כהנים, ואי־אפשר לעכבה מחמת חשש זה, כשם שאין מעכבים חלה של שביעית ('תוספתא כפשוטה' שם). 118) שהכל אסור לזרים. 119) בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, כנ"ל שם ה"ב. 120) כנ"ל.

יט. הַצַּבְעָנִין[121] וְהַפַּטָּמִין[122] לוֹקְחִין מֵרְסָן[123] מִכָּל מָקוֹם[124], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא[125].

121) תוספתא שביעית פ"ה ה"ח. 122) מפטמי בהמות ועופות. 123) סיבים גסים, העומדים לבהמה ולעופות וגם לצבע, ראה תוספתא שבת פ"ט ה"ט ('תוספתא כפשוטה' שם). 124) ב'ירושלמי' שם פ"ט ה"ה: "סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד. אמר ליה רבי יוסי, לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר ברי שהוא חשוד, אסור". 125) וטעמו של דבר, שכיון שספיחי שביעית אסורים רק מדרבנן, כנ"ל פ"ד ה"ב, לכן כשהדבר ספק הולכים לקולא, אבל בחשוד – הדבר ברי וקרוב לודאי.

כ. גַּבָּאֵי[126] קֻפָּה בַּשְּׁבִיעִית לֹא יִהְיוּ מְדַקְדְּקִין בַּחֲצָרוֹת שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית[127]. וְאִם נָתְנוּ לָהֶן פַּת - מַתֶּרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הִיא[128]; שֶׁלֹּא[129] נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹתְנִין[130] אֶלָּא אוֹ מְעוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בֵּיצִים הַנִּלְקָחוֹת בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[131]. וּמֵתָּר[132] לִלְווֹת[133] מִן הָעֲנִיִּים פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[134], וּמַחֲזִירִין לָהֶן פֵּרוֹת[135] בְּשָׁנָה שְׁמִינִית[136].

126) תוספתא דמאי פ"ג הי"ז, כחכמים ולא כרבי מאיר. וכן הוא ב'ירושלמי' שם פ"ג ה"א. 127) כלומר, לא ימנעו מלקבל מאכלים עבור העניים מאוכלי ספיחי שביעית. 128) צ"ל: היא. 129) 'ירושלמי' שם. 130) פירות שביעית בתור צדקה. וב'ירושלמי' פאה (ח, ב): "שאין אדם עושה בדבר [מצוה – כן בכי"ל, ונמחק בטעות] ערוה". וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 131) שעמי־הארץ סבורים שאין שביעית תופסת את דמיה, וכל־שכן שאינה תופסת את דמי דמיה (רדב"ז). 132) עבודה זרה סב, ב. 133) אבל לא לקנות, לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם־הארץ. 134) קודם זמן הביעור (רש"י). 135) של שמינית, אבל לא של שביעית, שמא לא יאכלו אותם בקדושה, כנ"ל שם. וראה ב'תוספות' שם ד"ה יזפי, וד"ה יאות. 136) שכיון שהפירות שלוה מהעניים, אינם בעין בשעה שהוא מחזיר להם – אין קדושת שביעית חלה על אלו שהוא מחזיר.

יום ש"ק ב' כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט[2] הַמִּלְוָה בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ. וְהַתּוֹבֵעַ חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית[3] - עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו.

2) להניח מלגבות. 3) שהרי אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה.

ב. אֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים[4] נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֵׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע[5], שֶׁהֲרֵי יָשׁוּב הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו בְּלֹא כֶּסֶף[6]. וְדָבָר זֶה[7] קַבָּלָה הוּא. אָמְרוּ חֲכָמִים: בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיט קַרְקַע - אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע - אֵין אַתָּה מַשְׁמִיט כְּסָפִים[8] בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ.

4) כלומר, השמטת החובות. אבל שביתת הארץ אינה תלוייה ביובל, והיא נוהגת מן התורה אף בזמן שאין היובל נוהג. 5) כלומר, עזיבת הקרקע והחזרתה למוכר.

6) [ואם כן גם בשמיטת קרקע יש שמיטת כספים ולפיכך הושוו שתיהן. אבל שביתת הארץ לא הושוותה להן]. 7) ששמיטת כספים אף על פי שהיא חובת הגוף, תלוייה היא ביובל שהיא מצוה התלוייה בארץ. 8) כלומר, השבת הקרקע לבעליה, והיינו ביובל.

ג. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], שֶׁתְּהֵא שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת בַּזְּמַן הַזֶּה בְּכָל מָקוֹם[10] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׁמִטַּת הַכְּסָפִים מִיִּשְׂרָאֵל.

9) בגיטין שם: "ותקינו רבנן דתשמט, זכר לשביעית". 10) אף בחוץ לארץ, כשם שהייתה נוהגת מן התורה. ושם אמרו, שבבית דינם של רב אמי ורב אסי סידרו את הפרוזבול, וכן אמר שמואל: אי איישר חילי אבטליניה, משמע שהייתה שמיטת כספים נוהגת גם בבבל מדרבנן. 11) אפילו מדרבנן אינו נוהג, שלא תיקנו חכמים שתי שנות שביתה, תכופות, שהוא דבר שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו.

ד. אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה, וְשָׁם[13] הוּא אוֹמֵר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת; מַה שָּׁם - אַחַר שֶׁבַע[14], אַף הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים - אַחַר שֶׁבַע. לְפִיכָךְ[15], הִלְוָה אֶת חֲבֵרוֹ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ - גּוֹבֶה חוֹבוֹ כָּל הַשָּׁנָה, וּכְשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה[16] בְּלֵילֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - אָבַד הַחוֹב[17].

12) אבל שביתת קרקע נוהגת מתחילתה. 13) במצות הקהל. והנה בספרי שם אמרו: "מקץ שבע שנים, יכול מתחילת השנה, או בסופה, הרי אתה דן: נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ, מה קץ האמור להלן בסופה, ולא בתחילתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחילתה" ולא מבואר שם לאיזה "קץ" הדברים מכוונים, ורבינו פירש שהכוונה לקץ הנאמר במצות הקהל. 14) [שהרי נאמר שם: "במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" ואם "מקץ" היינו בתחילת שנת השמיטה, למה הוצרכה התורה לאמר "במועד שנת השמיטה", אבל אם הכוונה לסוף השנה, הוצרכה לאמר "במועד שנת השמיטה" לאמר לנו שאף על פי שכבר עברה שנת השמיטה - תבואה שהביאה שליש בשביעית, אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. ואף על פי שבסוטה מא. אמרו שהוצרכה התורה לאמר "שמיטה", שאם לא כן היינו מונים שבע שנים מעת כניסתם לארץ, ואף על פי שזה לא יהיה בשנת השמיטה - כל הטעות הזאת אין לה מקום אלא לפי האמת ש"מקץ" היינו בסוף שבע שנים, ואם כן בלי המלה "שמיטה" יש לטעות כי הכוונה לסוף שבע שנים מיום היכנסם לארץ, כנ"ל, אבל אם נפרש "מקץ", בתחילת שבע שנים, אין מקום לטעות למנות מעכשיו, כי לפי זה היה צריך להיות "מעתה" ולא "מקץ שבע שנים", אלא על כרחנו ש"מקץ" הוא בסוף שבע שנים, ולפיכך הוצרך לומר "שמיטה", שלא נטעה לומר שהכוונה לסוף שבע שנים בלי שמיטה]. 15) כלומר, לפי ששמיטת כספים אינה אלא בסוף שביעית. 16) ואין לומדים מ"הקהל" אלא פירוש המלה "מקץ" שהוא בסוף, אבל לא למדו משם, שלא תישמט אלא בחג הסוכות. 17) אלא אם כן רוצה הלווה להחזיר בתורת מתנה.

ה. שָׁחַט אֶת הַפָּרָה וְחִלְּקָהּ עַל דַּעַת שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[18], וְנִתְעַבֵּר אֱלוּל[19] וְנִמְצָא אוֹתוֹ הַיּוֹם סוֹף שְׁבִיעִית - אָבְדוּ הַדָּמִים, שֶׁהֲרֵי עָבְרָה שְׁבִיעִית עַל הַחוֹב[20].

18) וכבר עברה שביעית, ושוב אין החובות נשמטים. 19) שנעשה החודש בן שלושים יום, וקדשו ראש השנה למחר ביום שלושים ואחד. 20) ואין זה דומה להקפת חנות שאינה נשמטת, כיוון ששם אין בעל החנות תובעו כלל, אלא שלאחר זמן מרובה שהיה לוקח מחנותו מעט מעט, הוא משלם הכל כאחד. אבל כאן, שאם היה יודע שאין היום ראש השנה, היה נוטל דמי הבשר מיד, ולכן הרי זה כזקפו במלווה, ששביעית משמטתו.

ו. שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוָה. וַאֲפִלּוּ מִלְוָה שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים - הֲרֵי זֶה מַשְׁמִיט[21]. וְאִם סִיֵּם לוֹ[22] שָׂדֶה בְּהַלְוָאָתוֹ - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[23]. וְהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה[24]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׁ - מִכָּל מָקוֹם, לֹא לְשַׁלֵּם[25] וְלֹא לְהִשָּׁבַע[26].

21) ואין אנו אומרים ש"שטר העומד לגבות כגבוי דמי". 22) הלווה למלווה. 23) שכיוון שייחדה לו והראה לו את השדה במיצריה סביב, הרי היא כגבויה כבר. 24) כגון התובע מחברו מאה זוז והלה מודה בחמישים וכופר בחמישים, שחייב שבועה כדין מודה במקצת - אם עבר על זה סוף שנת השמיטה, פטור הוא מלשלם ומלהישבע. 25) ודבר שאין השביעית משמטת את הממון - אינה משמטת גם את השבועה. 26) ושם מט. למדו זאת מן הפסוק: "וזה דבר השמיטה", ואפילו דיבור (היינו, שבועה) משמטת.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין[27] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהּ מִדְּבָרִים שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן[28] שְׁבִיעִית מְשַׁמַּטְתָּן[29]; אֲבָל שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין וְהַשֻּׁתָּפִין[30] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁבוּעוֹת שֶׁאִם יוֹדֶה[31] יְשַׁלֵּם[32] - הֲרֵי זֶה יִשָּׁבַע אַחַר הַשְּׁמִטָּה[33].

27) שהיא שבועת מודה במקצת. 28) כלומר, בכל ההלוואה שהמלווה תובעו. 29) ולכן אם לא הודה ונתחייב שבועה נשמטת השבועה. 30) שהם נעשים שומרי שכר זה לזה, שאם מבית אחד מהן נגנב דבר של שותפות חייב לשלם כשומר שכר. וזהו שכרו, שגם חבירו ישמור הכל כשיעור זמן שמשמר זה עכשיו. 31) לפני סוף שביעית. 32) לאחר ראש השנה של שמינית, "לפי שהם פקדון ולא מלווה". 33) כלומר, אפילו אחר השמיטה, שכבר עבר על זה זמן שמיטת כספים.

ח. הִלְוָהוּ[34] וּתְבָעוֹ וְכָפַר בּוֹ, וְהִגִּיעַ הַשְּׁמִטָּה וְהוּא בִּכְפִירָתוֹ[35], וְהוֹדָה אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁבִיעִית אוֹ שֶׁבָּאוּ

עָלָיו עֵדִים אַחַר הַשְּׁבִיעִית[36] - אֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[37].

34) ירושלמי שביעית פרק י סוף הלכה א: "פשיטא דא מילתא, מלווה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת". 35) שאז אין המלווה יכול לתובעו ממון ולנגשו על כך, לפי שכופר הכל פטור מלשלם, ואין לו עליו אלא שבועת היסת בלבד. 36) אבל אם הודה לפני שעברה שנת השביעית, הרי היא משמטת. 37) כיוון ששביעית אינה משמטת אלא דבר שיש בו תביעה ונגישה, שנאמר "וזה דבר השמיטה וגו' לא יגוש את רעהו".

ט. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְקָבַע לוֹ זְמַן לְעֶשֶׂר שָׁנִים - אֵינוֹ[38] מְשַׁמֵּט; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא לִידֵי לֹא יִגֹּשׁ[39], הֲרֵי הוּא עַתָּה[40] אֵינוֹ יָכוֹל לִנְגֹּשׁ. הִתְנָה עִמּוֹ[41] שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[42].

38) והרי בתוך עשר שנים ישנה שנת השמיטה. 39) לאחר עשר שנים. 40) לפני הזמן. 41) הלווה עם המלווה. 42) כי כוונת התורה ב"לא יגוש" הייתה, שלא יהא למלווה על הלווה מאומה, וכאן אף על פי שאינו יכול לתבעו, הרי הלווה חייב להחזיר ההלוואה בכל רגע ורגע, והרי הוא כנתבע מעצמו.

י. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תְשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית - הֲרֵי זֶה נִשְׁמָט; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דִּין הַשְּׁבִיעִית[43]. הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה[44] וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - קַיָּם, וְנִמְצָא זֶה חַיֵּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן שֶׁלֹּא חִיְּבַתּוּ תּוֹרָה, שֶׁהוּא חַיָּב[45].

43) שהרי לא התנה עם הלווה שישלם לו, אלא התנה שהשמיטה לא תשמט, וזה לא ייתכן. 44) כלומר, שלא יפטור עצמו מן החוב, כשתשמטנו שביעית, אלא ישלם לו מבלי להתחשב עם ההשמטה. 45) כמו שכתב רבינו בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה טו. וצריך לומר, שהלווה חייב עצמו בפני עדים או ביתר האופנים שנזכרים שם. וייתכן, שכיוון שהתנה עמו בשעת כתיבת השטר, הרי זה כאילו כתב לו בשטר, שהדבר מועיל.

יא. הַקָּפַת[46] הַחֲנוּת - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת. וְאִם עֲשָׂאָהּ מִלְוָה[47] - נִשְׁמֶטֶת. שְׂכַר שָׂכִיר - אֵינוֹ נִשְׁמָט[48]. וְאִם זְקָפוֹ עָלָיו[49] בְּמִלְוָה - נִשְׁמָט.

46) והטעם הוא: שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות, ואין דרך לנוגשו והרי זה כאילו הלווהו עד אחר השביעית, שאין שביעית משמטתו. [=וכדאי לבדוק מדוע אין זה דומה למה שנאמר בהלכה י הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת]. 47) כלומר, העמידו בדין. והוא הדין אם קבע לו החנווני זמן לפרעו. 48) שדרך לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד השוכר אותו ואינו נוגשו לתיתם לו והם בידו כפיקדון. 49) [למעלה בהקפת חנות שהיא כמלווה לאחר שביעית, כתב "עשאה מלווה" אבל בשכר שכיר שאינו מלווה כלל, אלא בפיקדון כתב "זקפו עליו במלווה"].

יב. קְנָסוֹת שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע - אֵינָם נִשְׁמָטִין[50]. וְאִם זְקָפָן בְּמִלְוָה - נִשְׁמָטִים. וּמֵאֵימָתַי נִזְקָפִין בְּמִלְוָה? מִשְּׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

50) כיוון "שאינם כשאר חובות, אבל הם חיובים שהאיש נתחייב בהם, והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם". [וכוונת דברי רבינו היא: שרק בממון שצריך שיקבל התובע אמרה תורה "תשמט ידך", כאילו קבלתו, אבל קנס אינו ממון שהתובע צריך לקבל, אלא ממון שהנתבע צריך לשלם, ומה יועיל אם הנתבע יסלק ידו כאילו קיבלו? הלא זה לא שילם. ולפי זה נראה שלא מועילה מחילה בקנס.

יג. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה - אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת[51]. וְאִם פִּגְּמַתָּהּ[52] אוֹ זְקָפַתָּהּ עָלָיו בְּמִלְוָה - נִשְׁמֶטֶת.

51) שאינה מלווה אלא כהקפת חנות ושכר שכיר. ודין תוספת הכתובה כעיקר הכתובה. 52) כלומר, נתקבלה חלק מן הכתובה, שעל ידי זה הפכה הכתובה למלווה.

יד. הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן[53] - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[54]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן; וְאִם הָיָה יָתֵר - מַשְׁמִיט הַיָּתֵר.

53) של מטלטלין. 54) שהרי הלכה "בעל חוב קונה משכון (של מטלטלין). לפיכך, כשילווה אותו על המשכון, יהיה כאילו הקנהו המשכון בממון ההוא שהלווהו, לזמן ידוע, ואינו נשמט".

טו. הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם: אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי זֶה - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ, וְזֶה בֵּית דִּין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. וְכֵן בֵּית דִּין[55] שֶׁהָתְכוּ אֶת הַדִּין וְכָתְבוּ[56]: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב[57] לִתֵּן לָזֶה כָּךְ וָכָךְ - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁזֶּה כְּגָבוּי הוּא, וּכְאִלּוּ בָּא לְיָדוֹ, וְאֵינוֹ כְּמִלְוָה.

55) שביעית שם: "וכל מעשה בית דין אין משמטין". 56) ירושלמי שם: וכל מעשה בית דין, אלו גזרי דינים. ודווקא כשגמרו את הדין, אבל אם עוד לא גמרו, אף על פי שהודה בפני בית דין או הביאו עדים בפניהם, שדין הוא שבית דין כותבים - כל זמן שלא כתבו אינו כגבוי. 57) שזהו נוסח של גמר דין.

טז. כְּשֶׁרָאָה הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְّהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה[58], וְעוֹבְרִין עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[59]: הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹמֵר, הִתְקִין פְּרוּזְבּוּל[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, עַד שֶׁיַּלְווּ זֶה אֶת זֶה. וְאֵין הַפְּרוּזְבּוּל מוֹעִיל אֶלָּא בִּשְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁמִטָּה שֶׁל תּוֹרָה - אֵין הַפְּרוּזְבּוּל מוֹעִיל בָּהּ.

58) כלומר, העשירים נמנעו מלהלוות לעניים, מפני שחששו

לשמיטת חובותיהם. ואף על פי שיכולים היו למסור שטרותיהם לבית דין, נראה שקשה היה להם להביא כל השטרות לבית דין. ועוד, שאין זו תקנה אלא למלווה בשטר, ולא למלווה על פה. 59) לפי מה שכתב רבינו בסמוך, שאין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שאינה אלא מדרבנן - "הכתוב בתורה" לאו דווקא, אלא דרבנן שהסמיכו על הכתוב. 60) בגיטין לו: "מאי פרוסבול, אמר רב חסדא, פרוס בולי (=עשירים) ובוטי (=עניים), כלומר, תקנת עשירים ועניים. עשירים שלא יפסידו ממונם, ושלא יעברו על הלאו הנ"ל, ועניים שלא תנעל דלת בפניהם.

1 **יז. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא חֲכָמִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר,**
2 **כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, שֶׁהֵן רְאוּיִין**
3 **לְהַפְקִיעַ מָמוֹן בְּנֵי אָדָם[61]; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי דִינִין -**
4 **אֵין כּוֹתְבִין[62].**

61) שהרי למדו שם שהפקר בית דין הפקר, ממה שהכריז עזרא: וכל אשר לא יבוא לשלושת ימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא ייבדל מקהל הגולה. ובית דינו של עזרא וכן ראשי האבות, הם בתי הדין הגדולים שבדורם. ואף על פי שלדעת רבינו אין הדברים אמורים אלא בזמן ששמיטת כספים אינה אלא מדברי סופרים - גם לעקור דבר מדברי סופרים צריך לכח הפקר בית דין. 62) וכל זה דווקא כשאין המלווה והלווה תלמידי חכמים, אבל אם הם תלמידי חכמים יכולים למסור את הפרוזבול אף בפני בית דין רגיל ואפילו בעל פה.

5 **יח. זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוּל: מוֹסְרָנִי לָכֶם[63] פְּלוֹנִי**
6 **וּפְלוֹנִי[64] הַדַּיָּנִין שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[65], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי**
7 **שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה[66]. וְהַדַּיָּנִין[67] אוֹ הָעֵדִים[68]**
8 **חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה.**

63) אין הכוונה שהוא מוסר את שטר החוב, אלא שהוא מוסר את הדברים דלהלן לבית הדין, והרי זה כעין מסירת מודעה. 64) רבינו כתב המשנה כלשונה, אבל וודאי שכוונתו לשלושה דיינים. 65) כלומר, אם הדיינים במקום אחר והוא מוסר דבריו כאן לפני עדים. 66) אפילו לאחר שמיטה. 67) אם הוא מוסר דבריו לפניהם. 68) היינו, אפילו העדים, אם הוא מוסר דבריו כאן לפני עדים, לבית הדין שבמקום אחר.

9 **יט. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוּל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע[69]. אִם אֵין**
10 **קַרְקַע לַלְּוֶה - מוֹכֵר לוֹ[70] הַמַּלְוֶה כָּל שֶׁהוּא[71] בְּתוֹךְ**
11 **שָׂדֵהוּ, אֲפִלּוּ קֶלַח שֶׁל כְּרוּב[72]. הִשְׁאִילוֹ[73] מָקוֹם**
12 **לְתַנּוּר אוֹ לְכִירָה - כּוֹתְבִין עָלָיו[74] פְּרוֹזְבּוּל. הָיְתָה לוֹ**
13 **שָׂדֶה מְמֻשְׁכֶּנֶת[75] - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל.**

69) של הלווה. וטעם הדברים שאם יש ללווה קרקע הרי החוב כגבוי ביד בית דין. או משום שהלוואה ללווה שאין לו קרקע זהו דבר שאינו שכיח כי מי פתי יסור הנה להלוות לו מעות בלי בטוחות. ודווקא קרקע, שאינו יכול להשמיטה ולהצניעה, אבל לא מטלטלין, וגם לא עבדים. 70) ללווה מדעתו ובהסכמתו. 71) וטעמו של דבר, שכיוון שאין אונאה כלל לקרקעות, ראוי הוא לגבות ב"כל שהוא" זה את כל החוב. 72) כלומר, קרקע כל שהוא שאי אפשר לזרוע בה אלא קלח אחד של כרוב. 73) כלומר, המלווה ללווה. 74) שכיוון שיש לשואל זכות תשמיש בקרקע, הרי זה כאילו הקרקע שלו. והוא הדין אם השכיר לו. 75) בין שהייתה השדה של הלווה ממושכנת ביד אחרים, בין שהייתה שדה של אחרים ממושכנת בידו.

14 **כ. כּוֹתְבִין לָאִישׁ[76] עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ[77], וְלַיְתוֹמִים עַל**
15 **נִכְסֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[78]. אֵין לוֹ קַרְקַע, וְלָעֲרֵב יֵשׁ לוֹ**
16 **קַרְקַע - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוּל. הָיָה לוֹ חוֹב עַל**
17 **חֲבֵרוֹ וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע, הוֹאִיל וְהוּא[79] תַּחַת**
18 **שִׁעְבּוּדוֹ[80] - כּוֹתֵב עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל[81].**

76) כלומר, שהוא הלווה. 77) נכסי מלוג שהבעל אוכל פירותיהם. 78) כשלווה האפוטרופוס לצורך היתומים. והמלווה כותב פרוזבול, שנכסי האפוטרופוס נחשבים כשל היתומים, כיוון שהוא ממונה על אשר להם ומשועבד להם. [=ויתכן עוד כי דין אפוטרופוס כאן כדין ערב להלן]. ומה שאמרו: "היתומים אינם צריכים פרוזבול", המדובר כשהיתומים הם המלווים. 79) כלומר, הלווה השני. 80) של המלווה השני. 81) שהרי הלווה השני משתעבד למלווה הראשון, מדין "שעבודא דרבי נתן".

19 **כא. אֶחָד שֶׁלָּוָה מֵחֲמִשָּׁה - צְרִיכִים[82] פְּרוֹזְבּוּל לְכָל**
20 **אֶחָד וְאֶחָד; וַחֲמִשָּׁה שֶׁלָּווּ מֵאֶחָד - דַּיּוֹ פְּרוֹזְבּוּל**
21 **אֶחָד לְכֻלָּן[83].**

82) כל מלווה ומלווה. 83) שהרי המלווה כותב את הפרוזבול, והוא מוסר כל חובותיו לבית דין. ונראה שאם לוו כולם בשטר אחד, שאז כולם ערבים זה לזה, ויכול המלווה לגבות מאיזה שירצה, די שיהא לאחד מהם קרקע.

22 **כב. כָּתַב הַפְּרוֹזְבּוּל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִלְוָה - אֵינוֹ**
23 **מוֹעִיל[84], אֶלָּא מַשְׁמִיט עַד שֶׁיִּכְתֹּב הַפְּרוֹזְבּוּל אַחַר**
24 **שֶׁהִלְוָה. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: שֶׁכָּל מִלְוָה הַקּוֹדֶמֶת**
25 **לַפְּרוֹזְבּוּל - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת בִּפְרוֹזְבּוּל זֶה; וְאִם**
26 **הַפְּרוֹזְבּוּל קוֹדֵם לַמִּלְוָה - נִשְׁמֶטֶת בִּפְרוֹזְבּוּל זֶה.**

84) כי הפרוזבול מועיל רק לחובות הקיימים בשעת כתיבתו.

27 **כג. לְפִיכָךְ: פְּרוֹזְבּוּל הַמֻּקְדָּם - כָּשֵׁר, וְהַמְאֻחָר -**
28 **פָּסוּל. כֵּיצַד? כְּתָבוֹ בְּנִיסָן וְהִקְדִּים זְמַנּוֹ מֵאֲדָר -**
29 **כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוּרַע כֹּחוֹ[85], שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט אֶלָּא עַד**
30 **אֲדָר[86]. אֲבָל אִם אַחַר זְמַנּוֹ וּכְתָבוֹ מֵאִיָּר - פָּסוּל;**
31 **שֶׁהֲרֵי מְיַפֶּה כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט עַד אִיָּר[87] שֶׁלֹּא**
32 **כַּדִּין, שֶׁאֵין דִּינוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט אֶלָּא עַד נִיסָן, בִּשְׁעַת**
33 **מְסִירַת הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין.**

85) של המלווה. 86) אבל מה שהלווה אחר כך אינו בכלל הפרוזבול, ומשמטים. 87) כלומר, מה שהלווה מניסן (אחר כתיבת הפרוזבול) עד אייר (הזמן הכתוב בפרוזבול).

34 **כד. הַמּוֹצִיא שְׁטָר חוֹב אַחַר שְׁבִיעִית וְאֵין עִמּוֹ**

פְּרוֹזְבּוּל - אִבֵּד חוֹבוֹ[88]. וְאִם אָמַר: הָיָה לִי[89] וְאָבַד - נֶאֱמָן; שֶׁמִּזְּמַן הַסַּכָּנָה[90] וְאֵילַךְ בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בְּפְרוֹזְבּוּל[91]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיָּבִיא בַּעַל חוֹב אֶת שְׁטָרוֹ אוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לִתְבֹּעַ בְּמִלְוָה עַל פֶּה - אוֹמְרִים לַנִּתְבָּע: שַׁלֵּם לוֹ. וְאִם טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: אַיֵּה פְּרוֹזְבּוּל שֶׁלּוֹ? אוֹמְרִים לַתּוֹבֵעַ: הָיָה לְךָ פְּרוֹזְבּוּל וְאָבַד? אִם אָמַר הֵן - נֶאֱמָן, וְאִם הוֹדָה שֶׁלֹּא כָּתַב פְּרוֹזְבּוּל - אִבֵּד חוֹבוֹ. וְהַיְתוֹמִים[92] אֵינָן צְרִיכִין פְּרוֹזְבּוּל.

88) שהרי שמטתו שביעית. 89) פרוזבול. 90) שלא היו יכולים לקיים מצוות, ואף על פי שפרוזבול אינו מצוה - לא התירו הגויים לעשותו, כיוון שעל ידו ניכרת מצות שמיטת כספים בזמן הזה, שכל עיקרה הוא שלא תישכח תורת שמיטת כספים מישראל, והרי כל כוונתם הייתה "להשכיחם תורתך". 91) אם אמר, היה לי ואבד. וכן כתב המאירי שם, שמזמן הסכנה ואילך האמינו מכח החזקה, שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור. ורוצה לומר, שבזמן הסכנה תיקנו חכמים שיהא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואף אחר שבטלה הסכנה, נשארה התקנה במקומה. 92) שהלוו.

כה. הוֹצִיא[93] פְּרוֹזְבּוּל, וְטָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה זוֹ שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אַחַר פְּרוֹזְבּוּל זֶה הָיְתָה[94], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: קֹדֶם פְּרוֹזְבּוּל הָיְתָה - הַתּוֹבֵעַ נֶאֱמָן[95]; שֶׁאִלּוּ אָמַר: הָיָה לִי וְאָבַד[96] - נֶאֱמָן וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין זְמַן הַפְּרוֹזְבּוּל שֶׁאָבַד[97].

93) המלווה. 94) ואין הפרוזבול מועיל כלום. 95) "שכיוון שתקנו חכמים פרוזבול, חזקה היא שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור" ובוודאי עשה פרוזבול שזמנו אחר הלוואה זו. 96) כלומר, ולא היה מוציא פרוזבול. 97) הרי שנאמן גם על הזמן.

כו. טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי[98], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא הַקָּפַת חֲנוּת הִיא, שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא זְקַפְתִּיהָ מִלְוָה - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן; שֶׁהֲרֵי אִם יִרְצֶה יֹאמַר: מִלְוָה הָיְתָה[99] וּפְרוֹזְבּוּל הָיָה לִי וְאָבַד[100]. שֶׁכֵּיוָן[101] שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים פְּרוֹזְבּוּל, חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ דָּבָר מֻתָּר[102] וְאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר[103].

98) וכיוון שאין למלווה פרוזבול הרי המלווה נשמטת. 99) כדבריך. 100) ואף על פי שלא אמרו מיגו להוציא ממון - כאן ישנה גם חזקה המסייעת: חזקה שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור, ובוודאי כן הוא כדבריו שהקפת חנות היא. 101) טעם זה הוא מדוע האמינו במיגו להוציא ממון. 102) כלומר, מלווה שלא נשמטה. 103) מלווה שנשמטה.

כז. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[104] שֶׁהִלְווּ זֶה אֶת זֶה[105], וּמָסַר[106] דְּבָרָיו לַתַּלְמִידִים[107] וְאָמַר: מוֹסְרַנִי לָכֶם[108], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב פְּרוֹזְבּוּל; מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹדְעִים שֶׁהַשְּׁמִטָּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִדִּבְרֵיהֶם, וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הִיא נִדְחֵית[109].

104) שם לז. "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי (כלומר, שעשו פרוזבול בעל פה, ומסרוהו לפני תלמידים, שאינם גדולים כבית דינו של רב אמי ורב אסי. וכל זה דווקא כשהמלווה והלווה תלמידי חכמים.) רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה לא צריכת". 105) בגמרא שם לא נזכר שגם הלווה צריך להיות תלמיד חכם, ורבינו כתב זאת על פי מה שאמרו בבבא מציעא עה. "תלמידי חכמים מותרים ללוות זה מזה בריבית, מאי טעמא, מידע ידעי דריבית אסורה ומתנה היא דיהבו אהדדי". ולכאורה גם אם המלווה אינו תלמיד חכם, מותר לתת לו ריבית, שהרי הלווה שהוא תלמיד חכם נותנה במתנה, אלא שאסרו לעשות כן שמא יבוא המלווה להקל בדין ריבית. אם כן גם לענייננו, לא התירו פרוזבול כזה אלא כשאף הלווה תלמיד חכם, שלא יבוא להקל בשמיטת כספים. 106) המלווה. 107) שאינם חכמים גדולים ביותר. 108) פלוני ופלוני הדיינין. 109) כלומר, בלא כתיבת פרוזבול, וכן בלא בית דין חשוב. אבל כששמיטת כספים הייתה מן התורה, אף תלמידי חכמים היו צריכים לכתוב פרוזבול ולמוסרו בפני בית דין חשוב, ולכן שאר בני אדם שחושבים ששמיטת כספים בזמן הזה מדאורייתא, הזקיקום חכמים לכתוב פרוזבול ולמסרו בפני בית דין חשוב, שאם נקל להם יבוא להקל בשמיטת כספים.

כח. כָּל הַמַּחֲזִיר חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית - רוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ[110]. וְצָרִיךְ הַמַּלְוֶה לוֹמַר לַמַּחֲזִיר: מַשְׁמִיט אֲנִי וּכְבָר נִפְטַרְתָּ מִמֶּנִּי. אָמַר לוֹ: אַף עַל פִּי כֵן רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל - יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׁ, וַהֲרֵי לֹא נָגַשׁ[111]. וְאַל יֹאמַר לוֹ: בְּחוֹבִי אֲנִי נוֹתֵן לְךָ, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם[112] וּבְמַתָּנָה אֲנִי נוֹתֵן לְךָ.

110) "עניינו, שהחכמים אוהבים אותו על זה, וישר בעיניהם מה שעשה". וטעמו של דבר, כדי שלא יימנעו מלהלוות. 111) שם: שנאמר: וזה דבר השמיטה. "הראיה ממה שאמר "דבר", כלומר, מאחר שהוציא הדבר מפיו, התירו". 112) המעות, ששמטתן שביעית.

כט. הֶחֱזִיר[113] לוֹ חוֹבוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כֵּן - מְסַבֵּב[114] עִמּוֹ בִּדְבָרִים עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם וּבְמַתָּנָה נְתַתִּים לְךָ. וְאִם לֹא אָמַר - לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, אֶלָּא יִטֹּל[115] מָעוֹתָיו וְיֵלֵךְ לוֹ[116].

113) שם, מעשה ברבה שהלווה מעות לאבא בר מרתא. 114) שם: אמר ליה (רבה לאביי), תלי ליה נמי עד דאמר הכי (כלומר, שלי הם ובמתנה אני נותן לך). ומפרש רבינו שהכוונה מסבב עמו בדברים, אבל לא כופהו, שהרי במעשה הנזכר שם, לא כפה רבה את אבא בר מרתא, אלא אביי שידלו בדברים שילך לרבה ויאמר לו: "אף על פי כן".

115) הלווה. 116) שהרי אמרו שם: אשכחיה (אביי לרבה) דהוה עציב. אמר ליה, אמאי עציב מר, אמר ליה הכי הוה מעשה, אזל לגביה. ואם בדיעבד יקבל את המעות מן הלווה אפילו בלי "אף על פי כן", לא היה לו להיות עצוב, ולשלוח את אביי לאבא בר מרתא.

1 **ל. מִי שֶׁנִּמְנָע מִלְּהַלְווֹת אֶת חֲבֵרוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה**
2 **שֶׁמָּא יִתְאַחֵר הַחוֹב שֶׁלּוֹ[117] וְיִשָּׁמֵט - עָבַר בְּלֹא**
3 **תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹמֵר. וְחֵטְא גָּדוֹל הוּא,**
4 **שֶׁהֲרֵי הִזְהִירָה עָלָיו תּוֹרָה בִּשְׁנֵי לָאוִין; שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן וְגוֹמֵר, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר' אוֹ**
6 **'פֶּן' אוֹ 'אַל' - הֲרֵי זֶה מִצְוַת לֹא תַּעֲשֶׂה. וְהַתּוֹרָה**
7 **הִקְפִּידָה עַל מַחֲשָׁבָה רָעָה זוֹ וּקְרָאתוּ בְּלִיַּעַל[118]. וַהֲרֵי**
8 **הוֹסִיף הַכָּתוּב לְהַזְהִיר וּלְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יִמָּנַע[119] אֶלָּא**
9 **יִתֵּן[120], שֶׁנֶּאֱמַר: נָתוֹן תִּתֵּן[121] לוֹ וְלֹא יֵרַע[122] לְבָבְךָ**
10 **בְּתִתְּךָ לוֹ וְגוֹמֵר. וְהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר**
11 **מִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה[123], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר**
12 **הַזֶּה יְבָרֶכְךָ וְגוֹמֵר.**

117) כלומר, שהלווה לא יחזיר לו את חובו בזמן הפירעון. 118) שם. וגם לעניין צדקה למדו כן מפסוק זה לפי שהפסוק נאמר גם על צדקה וגם על הלוואה, שכן נאמר שם: "כי פתח תפתח את ידך לו (הרי צדקה) והעבט תעביטנו (הרי הלוואה) וגו' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו'". 119) היינו "להזהיר". 120) היינו, "לצוות". 121) זהו הציווי. 122) זוהי האזהרה. 123) והוא בכלל גמילות חסדים, שאדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (פאה פרק א משנה א, ועיין שם בפירוש המשנה שזהו כלל לכל המצוות שבין אדם לחבירו). אלא שצריך עיון למה הוצרכו ללמוד (קידושין מ.) מפסוק במשלי: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", שגמילות חסדים אדם אוכל פירותיה בעולם הזה, ולא למדו כן מן הפסוק הנ"ל שבתורה, שהביא רבינו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לקדש שנת החמשים. מאימתי התחילו למנות שנת יובל. אם היובל עולה למנין שני השבוע. ומאימתי בטלו היובלות. ודין כמה מצוות תלויות בהנהגת היובל. מצות־עשה לתקוע בעשירי לתשרי בשנת היובל. שלשה דברים מעכבין ביובל. שדין היובל ודין השמיטה, לעניין שביתת הארץ, אחד הוא.

13 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִסְפֹּר[2] שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים[3] וּלְקַדֵּשׁ[4]**
14 **שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת**
15 **שָׁנִים וְגוֹמֵר, וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים. וּשְׁתֵּי**
16 **מִצְוֹת אֵלּוּ מְסוּרִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד[5].**

2) ראה בספר המצוות, עשה קמ. 3) כלומר, ארבעים ותשע שנים, כלשון הכתוב: "שבע שנים שבע פעמים". 4) שם (עשה קלו) כתב רבינו "שנצטוינו לקדש את שנת החמשים, כלומר, להשבית בה עבודת האדמה, כמו בשמיטה" (וכן הוא במניין המצוות שבהקדמת ספר יד החזקה) ולא כתב שמצוה זו מסורה לבית־דין, שהרי מצות השביתה מוטלת על כל ישראל (ועיין שם בהערה נוספת תקצח). ומקור דבריו בדברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא (ראש השנה ח:) שדרש פסוק זה של "וקדשתם את שנת החמשים שנה" לומר "שמתקדשת והולכת מתחילתה". כלומר, מראש השנה, ולא הזכיר בדבריו שמקדשים אותה על־ידי בית־דין לומר מקודשת השנה כמו שנראה שם מדברי רבנן (עיין רש"י שם). וכאן, כנראה, חזר בו רבינו, ונקט שאפילו לדברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא שהלכה כמותו (להלן הלכה יד), יש מצוה לבית־דין לקדש ולומר "מקודשת השנה", וכן כתב החינוך מצוה שלב (ועיין מנחת־חינוך שם). 5) בספרא בהר פרשה ב הלכה א: "וספרת לך, בבית־דין". וסובר רבינו, שהכוונה היתה למשה שהוא במקום שבעים ואחד (סנהדרין טז.), וראה בספר המצוות לעם, שם בהערה נוספת י. [ודין קידוש יובל, שהוא צריך לבית־דין הגדול, נלמד ממה שאמרו בראש השנה שם לדברי רבנן החולקים על ר"י בנו של ריב"ב, ולמדו מהפסוק "וקדשתם וגו' החמשים שנה" – "שנה אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים", וקידוש חדשים הוא על־ידי בית־דין הגדול (ספר המצוות, עשה קנג). ואף־על־פי שאין הלכה כרבנן, אלא כר"י בנו של ריב"ב, ראה למעלה, לא מצינו שר"י בנו של ריב"ב חולק עליהם בזה. ואין הכוונה לשבעים ואחד, אלא לשלשה מתוך בית־דין הגדול, ראה בספר המצוות לעם, שם הערה נוספת נח].

17 **ב. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ לִמְנוֹת? מֵאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה**
18 **שָׁנָה[6] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר[7]: שֵׁשׁ [שָׁנִים תִּזְרַע**
19 **שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ - עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד**
20 **מַכִּיר אֶת אַרְצוֹ; וְשֶׁבַע שָׁנִים[8] עָשׂוּ] בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ,**
21 **וְשֶׁבַע שָׁנִים בְּחִלּוּק. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: בְּשִׁנַּת שָׁלֹשׁ[9]**
22 **וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְפַּיִם לַיְצִירָה, מֵרֹאשׁ הַשָّנָה[10] מֵאַחַר**
23 **מוֹלַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁנִיָּה[11] לַיְצִירָה[12],**
24 **הִתְחִילוּ לִמְנוֹת. וְעָשׂוּ שְׁנַת עֶשֶׂר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת[13]**
25 **לַיְצִירָה, שֶׁהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים[14] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ**
26 **לָאָרֶץ, שְׁמִטָּה. וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת**
27 **הַחֲמִשִּׁים, שֶׁהִיא שְׁנַת אַרְבַּע וְשִׁשִּׁים[15] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ**
28 **לָאָרֶץ.**

6) ערכין יב: 7) ספרא, תחילת פרשת בהר הלכה ב. וראה להלן הלכה ח. 8) ערכין יג. 9) כלומר, בסוף השנה השלישית, והיינו מתחילת השנה הרביעית. שהרי מונים מאחר מולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה, ראה להלן. 10) של שנת חמש מאות וארבע. 11) בעבודה זרה ט. אמרו, שמבריאת העולם עד תקופת אברהם, אלפיים שנה של תוהו, ומאברהם התחילו אלפיים של תורה, וארבע מאות ארבעים ושמונה שנים עד מתן תורה. לכשנוסיף את ארבעים השנה שהיו במדבר עם י"ד שכבשו וחלקו, הרי אלפיים חמש מאות ושתים שנה. 12) כיון שלדעת ר' אליעזר שבתשרי נברא העולם, הכוונה לכ"ה באלול, אלא שכיון שהאדם נברא ביום ו', והוא עיקר הבריאה, לכן אנו מונים מראש השנה, וראה בראש השנה ח. בתוספות ד"ה

לתקופות, ובכסף־משנה. 13) כלומר: לפי המנין ממולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה (ר"י קורקוס). וראה למעלה. 14) עם י"ד שכיבשו וחילקו, כנ"ל. כן הוא בספרא שם סוף הלכה ג. ובקידושין מ: "גדול תלמוד (מתן תורה) שקדם וכו', לשמיטין ששים ואחת (ארבעים שנה שבמדבר, ועשרים ואחת שכתב רבינו כאן), ליובלות מאה ושלש". כלומר, לאחרי עיבור שנה זו באופן שהיובל הוא בשנת הק"ד. 15) כנ"ל.

1 **ג. שִׁבְעָה עָשָׂר[16] יוֹבְלִים מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ[17]**
2 **לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ[18]. וְשָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ בָהּ, שֶׁחָרַב הַבַּיִת**
3 **בָּרִאשׁוֹנָה, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[19] הָיְתָה, וּשְׁנַת שֵׁשׁ**
4 **וּשְׁלֹשִׁים בַּיּוֹבֵל הָיְתָה, שֶׁאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעֶשֶׂר**
5 **שָׁנִים עָמַד בַּיִת רִאשׁוֹן[20]. כֵּיוָן שֶׁחָרַב הַבַּיִת[21] בָּטַל**
6 **מִנְיָן זֶה[22]. מִשֶּׁבָּטְלָה נִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲרֵבָה שִׁבְעִים**
7 **שָׁנָה, וְנִבְנָה בַּיִת שֵׁנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה**
8 **עָמַד[23]. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית[24] מִבִּנְיָנוֹ עָלָה עֶזְרָא, וְהִיא**
9 **הַבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה[25]. וּמִשָּׁנָה זוֹ הִתְחִילוּ לִמְנוֹת מִנְיָן**
10 **אַחֵר, וְעָשׂוּ שְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי.**
11 **שְׁמִטָּה. וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת, וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים.**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם[26] יוֹבֵל בְּבַיִת שֵׁנִי, מוֹנִין**
13 **הָיוּ אוֹתוֹ כְּדֵי לְקַדֵּשׁ שְׁמִטּוֹת[27].**

16) ערכין יג. ורוצה לומר, ששה עשר יובלים שלמים, ושלשים ושש שנה מן היובל השבעה עשר. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 17) לאחר י"ד שכבשו וחילקו, כנ"ל. 18) לאחר חורבן בית ראשון. 19) שם יא: 20) יומא ט. כלומר, וארבע מאות ושמונים שנה ישנן מיציאת מצרים עד בנין הבית, כמו שנאמר במלכים־א ו, א, הרי שמונה מאות ותשעים. ולכשנוריד ארבעים שנה שבמדבר וארבע־עשרה שנה שכבשו וחלקו, הרי שמונה מאות ושלשים ושש, שהן ששה עשר יובלים, ושלשים ושש שנה מן היובל השבעה עשר, ושנת ל"ו היא מוצאי שביעית. וראה בכסף־משנה. 21) וישראל הלכו לגולה. 22) ראה להלן הלכה ח. 23) יומא שם. 24) ערכין שם, כרב אשי. 25) ראה להלן פי"ב הלכה טו. 26) שם לב: שאין היובל נוהג אלא כשכל יושביה עליה, כדלהלן בהלכה ח. 27) שם. וברש"י: היו מניחין שנת נ', שלא היו מונין אותה לשמיטה הבאה, מפני שהיא ראויה להיות שנת יובל, ושנה שלאחריה מתחיל המנין.

14 **ד. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחָרַב בָּהּ הַבַּיִת**
15 **בָּאַחֲרוֹנָה[28], שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִתִּשְׁרֵי שֶׁאַחַר הַחֻרְבָּן כִּשְׁנֵי**
16 **חֳדָשִׁים[29], שֶׁהֲרֵי מִתִּשְׁרֵי הוּא הַמִּנְיָן לִשְׁמִטִּים**
17 **וּלְיוֹבְלוֹת[30] - אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה[31],**
18 **וּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִן הַיּוֹבֵל הַתְּשִׁעִי הָיְתָה. וּלְפִי**
19 **חֶשְׁבּוֹן זֶה, שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת אֶלֶף וּמֵאָה וָשֶׁבַע**
20 **לַחֻרְבָּן, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁמֹנִים וְשִׁבְעָה וְאֶלֶף וְאַרְבַּע**
21 **מֵאוֹת לְמִנְיַן שְׁטָרוֹת, שֶׁהִיא שְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים**
22 **וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לַיְצִירָה[32] - הִיא שְׁנַת**
23 **שְׁמִטָּה, וְהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים מִן הַיּוֹבֵל[33].**

28) כלומר, בשניה. 29) שהרי הבית חרב בתשעה באב, והרי זה קרוב לשני חדשים. 30) ולכן אמרו שם יב: שאף בית שני חרב במוצאי שביעית. 31) שהרי הבית עמד 420 שנה כנ"ל, ובשנה השביעית לבניינו החלו למנות, הרי 414. יוצא שהבית חרב בסוף שביעית שניה של יובל תשיעי. 32) צ"ע, לשם מה אריכות לשון זו. 33) כלומר, שהרי אלף ומאה הן עשרים ואחד יובלות, נמצא שהשנה בה עמד רבינו היא השמיטה הראשונה ליובל הכ"ב. אלא שהלשון כאן מוזרה במקצת. ולשיטה זו, מנו יובלות לקדש שמיטות, כנ"ל, בין בזמן הבית ובין לאחריו עד היום הזה, כחכמים בערכין לג. ולא כרבי יהודה, וכדלהלן בהלכה ז.

24 **ה. אֲבָל כָּל הַגְּאוֹנִים אָמְרוּ, שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם**
25 **אִישׁ מִפִּי אִישׁ, שֶׁלֹּא מָנוּ בְּאוֹתָן הַשִּׁבְעִים שָׁנָה שֶׁבֵּין**
26 **חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן וּבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי אֶלָּא שְׁמִטּוֹת בִּלְבַד**
27 **בִּלֹּא יוֹבֵל. וְכֵן מִשֶּׁחָרַב בָּאַחֲרוֹנָה לֹא מָנוּ שְׁנַת**
28 **הַחֲמִשִּׁים[34], אֶלָּא שֶׁבַע שֶׁבַע בִּלְבַד מִתְּחִלַּת שְׁנַת**
29 **הַחֻרְבָּן. וְכֵן עוֹלֶה בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה[35] חֶשְׁבּוֹן זֶה**
30 **שֶׁהוּא קַבָּלָה[36].**

34) בפני עצמה. ולפי זה, מה שאמרו שם לב: מנו יובלות לקדש שמיטין, הוא רק בזמן בית שני, וכדלהלן בפי"ב סוף הלכה טו, שעשו כן דוגמת מה שהיו עושין בזמן בית ראשון, כשכל יושבי הארץ היו עליה, והיתה קדושה בשנת היובל כבשביעית. אבל לאחר החורבן, לא מנו יובלות כלל. ודברי הכסף־משנה כאן תמוהים. 35) ט: שאמרו שם: "האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד, ניטפי חד שתא, ונחשוב כללי כיובלי ופרטי כשבוע, ונשקול ממאה תרי (כלומר, שתי שנות היובל שבכל מאה שנה), ונשדי אפרטי, ונחשיבינהו לפרטי בשבוע, וידע כמה שני בשבוע". משמע מכאן שמחלקים אף את היובלות בשבע. 36) כלומר, שהגאונים הורו כחשבון זה, לא מטעם שהוכיחו כן מן הגמרא, אלא שקיבלו כן איש מפי איש, כנ"ל.

31 **ו. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה יְדוּעָה הִיא וּמְפֻרְסֶמֶת אֵצֶל**
32 **הַגְּאוֹנִים וְאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּן לֹא מָנוּ אֶלָּא**
33 **לִשְׁנֵי חֻרְבָּן, מַשְׁלִיכִין אוֹתָן שֶׁבַע שֶׁבַע. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן**
34 **זֶה, תְּהִי שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת שֶׁבַע וּמֵאָה וָאֶלֶף**
35 **לַחֻרְבָּן, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[37]. וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין, וּכְפִי**
36 **הַחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ מוֹרִין לְעִנְיַן מַעַשְׂרוֹת[38] וּשְׁבִיעִית[39]**
37 **וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים; שֶׁהַקַּבָּלָה[40] וְהַמַּעֲשֶׂה[41] עַמּוּדִים**
38 **גְּדוֹלִים בְּהוֹרָאָה, וּבָהֶן רָאוּי לְהִתָּלוֹת.**

37) שכשנחלק 1107 ל־7, נמצא 158 שמיטות, ושנה אחת נותרת, שהיא מוצאי שביעית. וכמו כן השנה שלנו: חמשת אלפים ושבע מאות ועשרים ליצירה, שהיא אלף ושמונה מאות ותשעים ואחת לחורבן הבית, היא מוצאי שביעית. 38) כלומר, לענין חלוקת שנות המעשרות: מעשר שני בשנה ראשונה שניה רביעית וחמישית, ומעשר שני בשלישית ושישית (פ"ו מהלכות מתנות עניים הלכה ד). 39) שמיטת קרקע. 40) היא מסורת הגאונים הנ"ל. 41) שכן היו נוהגים בארץ ישראל, כנ"ל. וראה בחו"מ סימן סג סעיף א

בביאור הגר"א אות ח, וכן בחזון־איש שהאריכו בביאור שיטת רבינו. ובקונטרס "לשנת השמיטה" של הרא"י דלנסקי ב"התורה והמדינה" תשי"ט עמוד שיח העתיק מה שכתוב על מצבות עתיקות שנתגלו, והכתוב שם נוטה לשיטת הראשונה שכתב רבינו למעלה הלכה ד.

ז. שְׁנַת יוֹבֵל[42] אֵינָהּ עוֹלָה מִמִּנְיַן שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ[43], אֶלָּא שְׁנַת תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים - שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים - יוֹבֵל, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים וְאַחַת - תְּחִלַּת שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל שָׁבוּעַ. וְכֵן בְּכָל יוֹבֵל וְיוֹבֵל.

42) כלומר, כשהיובל נוהג, שכל יושביה עליה כמו בזמן בית ראשון. ודברי הכסף־משנה כאן תמוהים. 43) ברייתא בנדרים סא. ובעוד מקומות, כחכמים ולא כרבי יהודה.

ח. מִשֶּׁגָּלָה[44] שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ - בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִין שֵׁבֶט בְּשֵׁבֶט, אֶלָּא כֻּלָּן יוֹשְׁבִים כְּתִקְנָן[45]. בִּזְמַן[46] שֶׁהַיּוֹבֵל[47] [נוֹהֵג בָּאָרֶץ] - נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹבֵל הִיא - בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[49].

44) ברייתא בערכין לב: ובספרא פרשת בהר פרק ב הלכה ג. 45) וכל אחד מכיר את ארצו, כנ"ל בהלכה ב. וראה בהערות שם. 46) ראש השנה ט: וקידושין לח: 47) שם. 48) לגבי שילוח עבדים (שם ושם). 49) אם כל יושביה עליה, כנ"ל.

ט. וּבִזְמַן[50] שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - נוֹהֵג דִּין עֶבֶד עִבְרִי[51], וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[52], וְדִין שְׂדֵה חֲרָמִים[53], וְדִין שְׂדֵה אֲחֻזָּה[54], וּמְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב[55], וְנוֹהֶגֶת שְׁבִיעִית בָּאָרֶץ וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים[56] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה. וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל [נוֹהֵג] - אֵינוֹ נוֹהֵג אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, חוּץ מִשְּׁבִיעִית בָּאָרֶץ וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם מִדִּבְרֵיהֶם[57], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

50) ברייתא בערכין כט. 51) היינו שיכולים בית־דין למכרו בגנבתו, וכן הוא מוכר עצמו. וראה בפ"א מהלכות עבדים הלכה י. ובברייתא שם נתנו טעם לדבר: שנאמר (ויקרא כה, מ): "עד שנת היובל יעבוד עמך". הרי שהמדובר בזמן שהיובל נוהג. 52) הנזכר להלן בפרק יב. וטעמו של דבר: שנאמר בפרשת בתי ערי חומה (שם, ל) "לא יצא ביובל". משמע שהדבר תלוי ביובל (ברייתא שם). וראה להלן שם הלכות טו־טז. 53) שם, כרבי שמעון בן יוחאי, שנאמר (שם כז, כא): "והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה' כשדה החרם". ושדה חרמים, היא שדה שהחרימה לבדק הבית או לכהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין וחרמין. 54) שם: שנאמר (שם כה, כח): "ויצא ביובל ושב לאחוזתו". ושדה אחוזה, היא שדה שירשה אדם ממורישיו ומכרה. 55) שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה־זרה, אלא שהוא אוכל נבלות. ושם: אמר רב ביבי, מאי טעמא, אתיא טוב טוב. כתיב הכא (אצל עבד, בדברים טו, טז), "כי טוב לו עמך", וכתיב התם (אצל גר תושב, שם כג, יז), "בטוב לו, לא תוננו". ומכאן שגר תושב נוהג (שאנו מצווים להחיותו) רק כשעבד עברי נוהג, דהיינו כשהיובל נוהג, כנ"ל. 56) ראה למעלה בפ"ט הלכה ב, ובהערות שם. ומפורש בדברי רבינו ששמיטת קרקע בשביעית תלויה ביובל. וצ"ע, מהיכן למד זאת רבינו, שהרי מה שאמרו בברייתא בגיטין לו. "בזמן שאתה משמט קרקע, אתה משמט כספים וכו'", מפרש רבינו שהכוונה ליובל, אבל שביעית אף בזמן הזה היא מן התורה, כמו שביאר הכסף־משנה בכמה מקומות. 57) בכסף־משנה מפרש שזה עולה רק על שמיטת כספים. ואילו שביעית בארץ, היא מן התורה אף בזמן הזה. וראה בספר המצוות לעם, עשה קלה, והערה נוספת תקצו שם. 58) למעלה שם הלכה ג לענין שמיטת כספים. וראה בר"י קורקוס שדקדק מכאן כדברי הכסף־משנה שאין הכוונה אלא לשמיטת כספים, שביאר כן בפ"ט שם. ואילו בשביעית הארץ לא ביאר עוד מאומה, אבל בכתב־יד הנוסחא: "חוץ משביעית בארץ מדבריהם, והשמטת כספים וכו'" (ר"י קורקוס). וכן הוא בחינוך (מצוה של) לפי דפוס ויניציא. ולפי"ז מפורש שגם שביעית הארץ אינה אלא מדבריהם, וראה בפאת־השולחן.

י. מִצְוַת עֲשֵׂה[59] לִתְקֹעַ[60] בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשִׂירִי לְתִשְׁרֵי[61] בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין[62] תְּחִלָּה[63], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַעֲבַרְתָּ[64] שׁוֹפַר תְּרוּעָה; וְכָל יָחִיד וְיָחִיד[65] חַיָּב לִתְקֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר. וְתוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר תֵּשַׁע, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה[66]. וּמַעֲבִירִין שׁוֹפָר בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל[67].

59) ראה בספר המצוות, עשה קלז. 60) ולענין תקיעת ראש השנה, כתב רבינו שם ובפ"א מהלכות שופר הלכה א, שהמצוה היא לשמוע. והסביר רבינו בספר המצוות שם, "שתקיעה זו ביובל אינה אלא לפרסום החירות, ושהיא חלק מן ההכרזה, והוא אמרו: וקראתם דרור בארץ (ולכן עיקר המצוה התקיעה, דהיינו לאחרים, לפרסום הדבר), ואין ענינה כענין תקיעות ראש השנה, שהן "זכרון לפני ה'" (ולכן עיקרה השמיעה, וההתעוררות כתוצאה ממנה). וראה בהערות שם. 61) הוא יום הכיפורים. 62) הגדול. 63) כלומר, כן הוא הסדר: בתחילה תוקעין בבית־דין, ואחר־כך תוקעים כל ישראל, שהרי כן אמרה תורה "והעברת" (היינו בית־דין) ואח"כ "תעבירו" (כל אחד ואחד מישראל). וראה בקרית ספר, ובמנחת־חינוך מצוה שלא. 64) כלומר, בראש הענין כתוב: וספרת לך וגו'. ושם הכוונה לבית־דין הגדול בלבד, כנ"ל בהלכה א, ולכן גם האמור להלן "והעברת", הכוונה לבית־דין. וכן מפורש בראש השנה ט: 65) ראש השנה ל. וספרא פ בהר פרשה ב הלכה ה. 66) משנה שם לג: ובמשנה שם כו: שוה היובל לראש השנה לתקיעה. וראה בפ"ג מהלכות שופר הלכה א. 67) שנאמר: "תעבירו שופר בכל ארצכם". והכוונה, לפרסם את חירות העבדים. ודוקא בגבול ישראל, אבל בחוץ לארץ לא, כמפורש בירושלמי ראש השנה פ"ד סוף הלכה א (אור שמח).

יא. שׁוֹפָר שֶׁל יוֹבֵל וְשֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶחָד הוּא לְכָל

דָּבָר[68]**. וְאֶחָד**[69] **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְאֶחָד הַיּוֹבֵל לַתְּקִיעוֹת**[70]**, אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹבֵל**[71] **תּוֹקְעִין**[72] **בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ**[73]**, בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְכָל יָחִיד וְיָחִיד**[74] **חַיָּב לִתְקֹעַ כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין יוֹשְׁבִין**[75] **וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין**[76]**;**

68) שכשם ששופר של ראש השנה אינו אלא מקרן כבשים כפוף (פ"א מהלכות שופר הלכה א), כן בשופר של יובל, כחכמים במשנה שם ולא כרבי יהודה. והוא־הדין שהם שוים בשיעורם ובכל הדינים השייכים לגוף השופר, והנזכרים בהלכות שופר שם. 69) שם. 70) משנה שם. ושם נאמר גם "ולברכות". והביאו רבינו בפ"ב מהלכות תפילה הלכה ח. 71) ברייתא שם ל: 72) אפילו בשבת. וראה להלן. 73) היינו, בבית־דין הגדול (ספר המצוות, עשה קנג). והברייתא תלתה את הדבר בבית־דין "שקידשו בו את החודש". וייתכן שטעם הדבר הוא, שכשם שלקידוש החודש אין צורך בכל ע"א הדיינים של בית־דין הגדול אלא בשלשה מתוכם בלבד, הוא־הדין לענין תקיעה ביובל. וראה שם הערה נח. 74) כנ"ל. 75) ראש השנה שם, כרבי. 76) כלומר, אפילו שלא בפני בית־דין.

יב. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה[77] **שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת**[78] **- לֹא הָיוּ תּוֹקְעִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ**[79]**, וְאֵין כָּל יָחִיד וְיָחִיד תּוֹקֵעַ אֶלָּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין**[80]**.**

77) ברייתא שם. 78) אבל אם חל ראש השנה בחול, תוקעין בכל מקום (גמרא שם). 79) כנ"ל. 80) ובזמן שהם יושבים, כנ"ל. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכות ח־ט. ובספרא שם פ"א הלכה ה: "ביום הכיפורים, אפילו בשבת וכו'. יכול אף תרועת ראש השנה תהיה דוחה את השבת וכו', אם כן למה נאמר בעשור לחודש, אלא בעשור לחודש דוחה את השבת בכל ארצכם (היינו, אף שלא בפני בית־דין שקידשו את החודש, ובלבד שהוא בזמן שהם יושבין, כנ"ל), ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית־דין בלבד".

יג. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[81] **מְעַכְּבִין בַּיּוֹבֵל**[82]**: תְּקִיעָה**[83]**, וְשִׁלּוּחַ עֲבָדִים, וְהַחְזָרַת שָׂדוֹת לְבַעְלֵיהֶן. וְזוֹ הִיא שְׁמִטַּת קַרְקַע**[84]**.**

81) ראש השנה ט: כחכמים, ולא כר' יהודה ור' יוסי. 82) שאם לא עשו אחד משלשתם, לא נתקדשה השנה בקדושת יובל, ואינה אסורה בזריעה ובכל העבודות האסורות בשמיטה, ראה ברש"י ובתוספות שם. וכנראה שהקידוש (ראה למעלה הלכה א) אינו מעכב, וראה במנחת־חינוך מצוה שלב. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא כה, ט־יא) "והעברת שופר תרועה וגו' תעבירו שופר וגו' וקראתם דרור וגו' יובל היא וגו' ושבתם איש אל אחוזתו וגו' לא תזרעו וגו'". והמלים "יובל היא" מורות על עיכוב, כלומר, רק באופן זה הוא יובל ולא באופן אחר, ומה הוא האופן שעל־ידו נתקדש היובל, שופר תרועה וקריאת דרור האמורים לפני הפסוק "יובל היא", והחזרת שדות הנאמרה לאחריו ומקרא נדרש לפניו ולפני לפניו וגם לאחריו. 83) לא מבורר לאיזו תקיעה נתכוין רבינו, אם לתקיעה של בית־דין או לתקיעה של כל יחיד ויחיד (ראה למעלה הלכה י). ובראש השנה שם אמרו: "זו (=תקיעת שופר) מסורה לבית־דין", ואם כן התקיעות של היחידים (ראה למעלה שם) אינן מעכבות (וראה בסוף ההלכה הסמוכה). אבל צריך עיון, שהרי תקיעות אלו, שנלמדו מ"תעבירו שופר", סמוכות בתורה למלים "יובל היא" יותר מתקיעות של בית־דין. 84) הנזכרת בברייתא בגיטין לו. כלומר, ולא שביעית, כדעת יתר הראשונים. וראה למעלה בפ"ט הלכה ב, ובהערות שם.

יד. מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה[85] **עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הָיוּ עֲבָדִים**[86] **נִפְטָרִים לְבָתֵּיהֶן**[87] **וְלֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאדוֹנֵיהֶם**[88]**, וְלֹא הַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעְלֵיהֶן**[89]**, אֶלָּא עֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים**[90] **וְעַטְרוֹתֵיהֶם**[91] **בְּרָאשֵׁיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים, תָּקְעוּ בֵּית דִּין**[92] **בְּשׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן וְחָזְרוּ שָׂדוֹת לְבַעְלֵיהֶן.**

85) ברייתא של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא בראש השנה ח: 86) עברים. 87) שמא לא יתקעו בית־דין בשופר ביום הכיפורים, ותקיעה היא אחת משלשת הדברים המעכבים את היובל, כמפורש למעלה (מנחת חינוך, מצוה שלא). 88) שמא יתקעו ביום הכיפורים, ויהיה היובל למפרע מראש השנה. 89) סיפרא פ' בהר פרק ב הלכה א. 90) על חירותם. 91) דרך החירות, כמו שאמרו בצדיקים שבעולם הבא, ש"יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז.). וכן היו נוהגים חתנים וכלות, ראה סוטה מט. 92) שהרי להם מסורה מצוה זו תחילה, כנ"ל בהלכה י. וראה בהלכה הקודמת.

טו. דִּין הַיּוֹבֵל[93] **בִּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ וְדִין הַשְּׁמִטָּה אֶחָד הוּא לְכָל דָּבָר. כֹּל שֶׁאָסוּר בַּשְּׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ**[94] **- אָסוּר בִּשְׁנַת יוֹבֵל, וְכֹל שֶׁמֻּתָּר בַּשְּׁבִיעִית - מֻתָּר בַּיּוֹבֵל, וּמְלָאכוֹת שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִית**[95] **- לוֹקִין עֲלֵיהֶן בַּיּוֹבֵל. וְדִין פֵּרוֹת שְׁנַת יוֹבֵל בַּאֲכִילָה**[96] **וּבִמְכִירָה**[97] **וּבְבִעוּר**[98] **- כְּדִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לְכָל דָּבָר.**

93) בסיפרא שם פרק ג הלכה ב: "לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה, כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל". וראה בספר המצוות לעם, לא־תעשה רכד, ובהוספה בהערה רסב. 94) בספר המצוות שם כתב גם עבודת האילן. 95) כמו זריעה זמירה, קצירה ובצירה, שלוקין עליהן מן התורה, כנ"ל בפ"א הלכה ב, וחפירה חרישה ועוד, שלוקים עליהן מדרבנן, שם הלכה ד. 96) כלומר, שיש לאכלם ולא לשרפם ולהפסידם, וכן שלא לשנותם מברייתם, כנ"ל בפ"ב הלכה ג. 97) שאין עושים בהם סחורה, אלא באופנים שנזכרו בפ"ו. 98) כנ"ל בפ"ז הלכה א.

טז. יְתֵרָה[99] **שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל, שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים וְלֹא יוֹבֵל. וְיוֹתֵר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיא עֲבָדִים וּמַשְׁמִיט קַרְקַע. וְזֶהוּ**[100] **דִּין מְכִירַת**

שָׂדוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[101], שֶׁנֶּאֱמַר: גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. יוֹבֵל[102] מַשְׁמִיט קַרְקַע בִּתְחִלָּתוֹ[103], וּשְׁבִיעִית אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[104], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[105].

99) סיפרא שם הלכה ו. 100) כלומר, השמטת הקרקע שהיא חזרת השדות לבעליהן ביובל. 101) ראה בספר המצוות, עשה קלח. 102) ערכין כח: 103) סיפרא שם פרק ב הלכה א: "וכשהוא אומר, וקדשתם את שנת החמשים שנה, מלמד שהיא מתקדשת מראש השנה". וכן הוא בראש השנה ח: בברייתא של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא. והיינו ביום הכיפורים, ראה למעלה הלכה יד. 104) שנאמר: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה". 105) למעלה בפ"ט הלכה ד.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שארץ ישראל המתחלקת לשבטים לא תמכר לצמיתות. לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אלא־אם־כן העני. הקנים והזמורות שבתוכה. דין הלוקח שדה אחוזה ונטעה אילנות. ואם מותר לגאול בפחות משתי שנים. ודין מכרה בשנת היובל עצמה. ואילנות אם חוזרין לבעלים ביובל. לעולם מייפין כח המוכר שדה אחוזה, הרוצה למכור שדות אחרות לגאול הראשון. אם רצה לגאול חצי השדה. נותן שדהו במתנה. האחין שחלקו. והיורש את אשתו.

א. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[2] הַמִּתְחַלֶּקֶת לַשְׁבָטִים אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת לִצְמִיתוּת[3], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאָרֶץ[4] לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת. וְאִם מָכַר לִצְמִיתוּת - שְׁנֵיהֶם[5] עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה[6]. וְאֵין מַעֲשֵׂיהֶן מוֹעִילִין[7], אֶלָּא תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לִבְעָלֶיהָ בַּיּוֹבֵל.

2) ולא חוץ לארץ, כדלהלן. 3) [כלומר, הארץ המתחלקת לשבטים, שנמכרת לזמן, אינה נמכרת לצמיתות, אבל ירושלים שלא נתחלקה לשבטים (יומא יב.) ואין משכירין בה בתים (שם. וכל זה בפ"ז מהל' בית הבחירה הי"ד), וכל־שכן שאין מוכרים בה בתים ('אבות דרבי נתן' פרק לה), כיון שגם מכירה לזמן אינה מכירה, לא שייך בה האיסור של מכירה לצמיתות. ולשון 'אבות דברי נתן' שם: "ואין מוכרין הבית לצמיתות בתוכה (=בירושלים)". וצריך עיון. וראה במדרש תנחומא פ' בהר סוף סי' א]. 4) היינו, הארץ הידועה, והיא ארץ ישראל. 5) שהרי על ידי שניהם, נעשית המכירה. 6) אבל אינם לוקין על לאו זה, מכיון שלא הועילו מעשיהם, וכן כתב רבינו בפ"ו מהל' בכורות ה"ה, שכל שאין המעשה מועיל, אינו לוקה. ולכן לא מנה רבינו לאו זה בפי"ט מהל' סנהדרין, בין הלאוין שלוקין עליהם (משנה־למלך). וראה להלן. 7) ב'ירושלמי' דמאי פ"ה ה"ח, הביאו ראיה מפסוק זה "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ", למי שסובר אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה (ועי' פ"א מהל' תרומות ה"י) — הרי שאין מעשיהם מועילים, כדברי רבינו. וראה בהשגות הרמב"ן ל'ספר המצוות' לא־תעשה רכז. והרדב"ז כתב שדעת רבינו כרבא (תמורה ד:) "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני". וכן נראה מדברי ה'חינוך' סוף מצוה שלט, שכתב בדעת רבינו שחייב מלקות, וזוהי דעתו של רבא (שם) ד"לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא", אבל זה נסתר מדברי רבינו בהל' בכורות שם, ראה למעלה.

ב. וְהַמּוֹכֵר[8] שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה - אֵינָהּ יוֹצֵאָה בַּיּוֹבֵל; שֶׁאֵין[9] חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל אֶלָּא דָּבָר הַנִּמְכָּר סְתָם[10] אוֹ הַנִּמְכָּר לִצְמִיתוּת[11].

8) בבא־מציעא עט, א. 9) שם: "מי שאין שם יובל (היינו, אלמלא היובל) - נצמתת, יש שם יובל - אינה נצמתת, יצתה זו (שנמכרה לששים שנה), שאף־על־פי שאין שם יובל - אינה נצמתת". 10) שבלי היובל היה הדבר חלוט ללוקח לעולם. 11) בפירוש.

ג. לֹא יִמְכֹּר[12] אָדָם בֵּיתוֹ[13] אוֹ שָׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חוֹזְרִין אַחַר זְמַן[14], אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אֲבָל לִמְכֹּר וּלְהַנִּיחַ הַדָּמִים בְּכִיסוֹ אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן סְחוֹרָה אוֹ לִקַּח בָּהֶן כֵּלִים אוֹ עֲבָדִים וּבְהֵמָה - אֵינוֹ רַשַּׁאי; אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת בִּלְבַד[15]. וְאִם עָבַר[16] וּמָכַר מִכָּל מָקוֹם - הֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין[17].

12) 'סיפרא' שם פ"ה ה"א, ותוספתא ערכין פ"ה. 13) [ב'סיפרא' ובתוספתא שם, ליתא "ביתו". ולמדה רבינו מסוגיית הגמרא בקידושין כ, א - שנראה משם שמה שנאמר (ויקרא כה, כט) "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה", מוסב על "כי ימוך אחיך" שלמעלה, ועוד נראה שם שהסדר הוא למכור תחילה שדה ואחר־כך בית, עיי"ש. ואם כן, אם אסור למכור שדה אלא־אם־כן העני, כל־שכן שאסור למכור בית אלא באופן הנ"ל]. 14) היינו ביובל, כנ"ל, או לאחר זמן מסוים שקצב בשעת המכר, כנ"ל. 15) אם העני, כנ"ל. 16) תוספתא, שם. 17) שאין זה איסור מפורש, אלא שמדברי הכתוב נראה שאסור למכור שדהו אלא־אם־כן העני.

ד. וְדָנִין בְּבֵית דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[18], וּבְשָׂדֶה דִּין שָׂדֵה אֲחֻזָּה[19]. דִּין מוֹכֵר שָׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ: לְחַשֵּׁב[20] אֶת הַדָּמִים לְפִי הַשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת לַיּוֹבֵל[21]; וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה לִפְדּוֹת - מְחַשֵּׁב עִם הַלּוֹקֵחַ עַל הַשָּׁנִים שֶׁאָכַל, וְגוֹרֵעַ מִדְּמֵי הַמֶּכֶר[22], וּמַחֲזִיר לוֹ הַשְּׁאָר[23].

18) כדלהלן פי"ב. 19) המפורש בפרק זה. 20) שנאמר (שם, כז): "וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו, ושב לאחוזתו". 21) היינו, כמה דמים משלם הלוקח עבור כל שנה שהוא מחזיק בשדה. 22) היינו, מהדמים שנתן הלוקח למוכר. ואולי צריך לומר: מדמי המכר. 23) ושב המוכר לאחוזתו, כנ"ל.

ה. כֵּיצַד? הֲרֵי הַנִּשְׁאָר לַיּוֹבֵל[24] עֶשֶׂר שָׁנִים וּמָכַר לוֹ שָׂדֶה בְּמֵאָה דִינָר[25], אֲכָלָהּ הַלּוֹקֵחַ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְרָצָה הַמּוֹכֵר לִגְאֹל[26] - נוֹתֵן לוֹ שִׁבְעִים דִּינָר וּמַחֲזִיר שָׂדֵהוּ. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ שֵׁשׁ שָׁנִים[27] - נוֹתֵן לוֹ אַרְבָּעִים דִּינָר וּמַחֲזִיר לוֹ שָׂדֵהוּ. לֹא גְאָלָהּ אֶלָּא הִנִּיחָהּ בְּיַד

הַלּוֹקֵחַ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל - תַּחֲזֹר לַבְּעָלִים בְּלֹא דָמִים[28]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ[29].

24) מיום המכירה. 25) אם כן, נתן עשרה דינרים לשנה. 26) לפדות. 27) היינו, אף־על־פי שאכל כבר רוב הזמן, אין אומרים, שלא יחזיר לו המוכר את העודף. 28) שנאמר (שם, כח) "ואם לא מצאה ידו די השיב לו וגו' ויצא ביובל". 29) זה מוסב על מה שלמעלה, שמחשב לפי השנים שאכל ולפי השנים שנותרו.

ו. מְכָרָהּ[30] לוֹ וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וּלְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים גְּאָלָהּ - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: הַחֲזִירֶנָּה לִי מְלֵאָה פֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁמָּכַרְתִּי לְךָ. לְפִיכָךְ, אִם מְכָרָהּ לוֹ מְלֵאָה פֵּרוֹת לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[31], וּגְאָלָהּ אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת[32] בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים, וְאֵינוֹ מְחַשֵּׁב עִמּוֹ אֶלָּא לְפִי שְׁתֵּי שָׁנִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַשָּׁנִים[33], לֹא עַל פִּי הַתְּבוּאוֹת.

30) משנה בערכין כט, ב. וברייתא ל, א. והוא מ'סיפרא' שם סוף פ"ג. 31) אף־על־פי שהמכירה היא לשתי שנים מעת לעת, כדלהלן ה"ט, בכל זאת יש חידוש בדבר, שאין אומרים כאן ששלושים יום קודם ראש השנה יחשבו כשנה, כדרך שאומרים לענין ערלה (פ"ט מהל' מעשר שני ה"ח). וכן הוא ב'שיטה מקובצת' ערכין שם. 32) היינו, התבואה שהיתה בשעת המכירה, ושתי התבואות של שתי השנים. 33) פסוק זה נאמר לענין מקדיש שדה אחוזה. וב'סיפרא' ובערכין שם, למדו זאת ממה שנאמר: "במספר שני תבואות ימכר לך". כלומר, כל התבואות של השנים הללו.

ז. הַקָּנִים[34] וְהַזְּמוֹרוֹת וּפֵרוֹת שִׁקְמָה שֶׁבְּתוֹכָהּ - הֲרֵי הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ כִּשְׁאָר הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהּ. אֲבָל[35] אִילָן שֶׁנִּכְסַח אוֹ שֶׁיָּבֵשׁ - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בּוֹ[36]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? יִמָּכֵר[37] וְיִלָּקַח בְּדָמָיו קַרְקַע, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ עַד שֶׁתִּגָּאֵל[38] הַשָּׂדֶה מִיָּדוֹ.

34) תוספתא ערכין פ"ה ה"א. 35) שם. וראה בברייתא בבא־מציעא עט, א. ומפרש אותה רבינו לענין מכר, וכן הוא ב'שיטה מקובצת' שם בשם ר"ח. 36) המוכר אסור בו, שהרי האילן משועבד ללוקח, והלוקח אסור להשתמש בהם, שהרי כלה קרנו של המוכר. 37) האילן היבש. 38) קודם היובל בפדיון, או בשנת היובל, בלא דמים, כנ"ל.

ח. הַלּוֹקֵחַ[39] שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּנְטָעָהּ אִילָנוֹת[40] וְהִשְׁבִּיחָה, כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל - שָׁמִין שֶׁבַח הָאִילָנוֹת[41] שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְנוֹתֵן בַּעַל הַשָּׂדֶה דְּמֵי הַשֵּׁבַח לַלּוֹקֵחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מִמְּכַר בַּיִת[42] - מִמְּכַר חוֹזֵר, וְלֹא הַשֵּׁבַח.

39) ברייתא בבא־מציעא קט, א. 40) הוא־הדין אם עלו האילנות מאליהם ('חזון איש'), אלא שכוונת רבינו לומר, שדוקא שבח שאינו בגוף הקרקע שמין ללוקח, אבל לא שבח שבגוף הקרקע, כגון שחרש את הקרקע והשביחה. וטעמו של דבר, שכל שהוא בגוף הקרקע, הרי זה בכלל "ממכר בית", שחוזר ביובל. וראה להלן הי"א והט"ז. 41) כנ"ל. 42) פסוק זה נאמר בפרשת בתי ערי חומה, ולמדו משם אף לשדה אחוזה.

ט. הַמּוֹכֵר[43] אֶת שָׂדֵהוּ בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[44], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[45] - אֵינוֹ מֵתָּר לִגְאֹל[46] לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים[47]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת[48] יִמְכָּר לָךְ. וַאֲפִלּוּ רָצָה הַלּוֹקֵחַ[49] - אָסוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ - אֵין פָּחוֹת[50] מִשְּׁתֵּי שָׁנִים מֵעֵת לְעֵת[51] מִיּוֹם הַמְּכִירָה[52].

43) משנה, ערכין כט, ב. וראה ב'סיפרא' שם. 44) היינו, כשכל יושביה עליה. 45) למעלה פ"י ה"ח. 46) המוכר שלא ברצון הקונה. 47) לפני שתהא השדה שנתיים ביד הלוקח. 48) ומיעוט שָׁנִים – שתי שנים. 49) שלא ברצון המוכר. ובגמרא שם: "ולא מיבעיא מוכר דקאי ב'עשה' דכתיב במספר שני תבואות ימכר לך, אלא אפילו לוקח נמי קאי ב'עשה' דבעינן שנים תקנה (= במספר שנים אחר היובל תקנה), וליכא". 50) ברייתא, שם יח ,ב. 51) אותו היום ואותה שעה לאחר שנתיים (שם, ועי' רש"י שם). 52) ואין אומרים, שמכיון שהגיע תשרי, הרי זה כאילו כבר עברה שנה (רש"י). ונראה, שבשנה מעוברת, אין חדש העיבור בכלל שתי השנים, שהרי לענין בתי ערי חומה נזקקו לפסוק מיוחד להביא את שנת העיבור (להלן פי"ב ה"ה).

י. וְצָרִיךְ[53] שֶׁיֹּאכַל הַלּוֹקֵחַ שְׁתֵּי תְּבוּאוֹת[54] בִּשְׁתֵּי שָׁנִים וְאַחַר כָּךְ יִגְאַל; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי תְּבוּאֹת. לְפִיכָךְ, אִם הָיְתָה אַחַת מִשְּׁתֵּי הַשָּׁנִים שְׁבִיעִית[55] אוֹ שְׁנַת שִׁדָּפוֹן[56] אוֹ יֶרֶקוֹן[57] - אֵינָהּ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן[58].

53) משנה, ו'סיפרא' שם. 54) כלומר, שנתיים שהיו בהן תבואות. וראה בביאורי הגר"א ל'סיפרא' שם. 55) שאסור לזרוע בה, בארץ. 56) לכל העולם, ראה להלן. 57) לכל העולם. בבבא־מציעא קו, א: "או שהיו השנים כשני אליהו". ולהלן שם: "קתני שדפון וירקון דומיא דשנים כשני אליהו (שלא היתה תבואה בכל העולם), מה שני אליהו דלא הוי תבואה כלל, אף הכא דלא הוי תבואה כלל וכו', דאמר קרא: במספר שני תבואות ימכר לך, שנים שיש בהן תבואה בעולם וכו', שביעית אפקעתא דמלכא היא (ולכן אינה קרויה שנת תבואה – רש"י ו'תוספות')". וכן נראה מלשון רבינו, שכתב "שנת שדפון" ולא כתב "נשתדפה" (רדב"ז). וראה פ"ח מהל' שכירות ה"ה. 58) של שתי השנים, אלא מחזיק בשדה שנה נוספת.

יא. הִנִּיחָהּ[59] הַלּוֹקֵחַ בּוּרָה[60] שָׁנָה וַאֲכָלָהּ שָׁנָה, אוֹ אֲכָלָהּ שָׁנָה וְנָרָהּ שָׁנָה וְלֹא זָרְעָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ עוֹלִין לַמִּנְיָן[61]. מְכָרָהּ[62] בִּשְׁנַת יוֹבֵל עַצְמָהּ - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת[63], וְהַדְּמִים חוֹזְרִין[64] לַבְּעָלִים.

59) שם. 60) כאן כתב רבינו שנה שהובירה קודם, ולהלן כתב שנה שאכלה קודם. 61) כיון שהשנים הן "שני תבואות", אלא שהוא לא זרע, והפסיד לעצמו. ולפי זה

הוא־הדין אם הניחה הלוקח בורה או שנירה שנתיים (כסף־משנה, ועי' רדב"ז). ובגמרא שם אמרו שהחידוש ב"נירה", שאין המוכר משלם לו דמי הניר כשהוא גואל את השדה. וכבר רמז רבינו לדין זה בה"ח, שכתב שאין שמין ללוקח אלא את שבח האילנות, אבל לא שבח שבגוף הקרקע, וראה בהערות שם, וב'אור גדול' על משנתנו. 62) ערכין שם, כשמואל שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 63) שם: קל־וחומר, ומה מכורה כבר (מלפני היובל), יוצאה (ביובל), שאינה מכורה - אינו דין שלא תמכר. 64) להלן שם.

1 **יב. מְכָרָהּ[65] שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ**
2 **אוֹכֵל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה אַחַר הַיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי**
3 **תְּבוּאֹת[66].**

65) ברייתא שם. 66) וכאן לא שייך הקל־וחומר הנ"ל, שהרי שדה זו מכורה לו מלפני היובל. ומה ששדות אחרות יוצאות ביובל, זה הוא משום שקורא אני בהן: במספר שני תבואות ימכר לך.

4 **יג. מָכַר[67] נְקָעִים מְלֵאִים מַיִם[68] אוֹ סְלָעִים[69] שֶׁאֵינָם**
5 **רְאוּיִין לִזְרִיעָה - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים;**
6 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת - שָׂדֶה הָרְאוּיָה**
7 **לִתְבוּאָה הִיא שֶׁאֵינָהּ נִגְאֶלֶת אֶלָּא אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים.**
8 **וְאִם לֹא גְאָלָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה -**
9 **חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל[70].**

67) שם יד, ב: "מכר טרשים נגאלין פחות משתי שנים וכו'". וטרשים הוא מקום שאינו ראוי לזריעה. וכיון ששם כה, א - לענין הקדש, הביאו דוגמא למקום שאינו ראוי לזריעה, "נקעים עמוקים עשרה טפחים (ומלאים מים — גמרא שם) או סלעים גבוהים עשרה טפחים", לכן כתבם רבינו כאן כפירוש ל"טרשים". וראה ב'רבינו גרשום' שם, ובפ"ח מהל' ערכין הי"ג. 68) עמוקים עשרה טפחים, כנ"ל. 69) גבוהים עשרה טפחים, כנ"ל. 70) שם: "מאי טעמא, ושב לאחוזתו אמר רחמנא, והאי נמי אחוזה היא", שהרי כאן לא תלתה התורה ב"תבואות".

10 **יד. מָכַר[71] אִילָנוֹת[72] - אֵין נִגְאָלִין לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי**
11 **שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי רְאוּיִים לִתְבוּאוֹת[73]. וְאִם לֹא גְאָלָן -**
12 **אֵינָן חוֹזְרִין לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ**
13 **- וְלֹא לָאִילָנוֹת[74].**

71) שם. 72) שעושים פירות. 73) והרי הם בכלל: במספר שני תבואות ימכר לך, כנ"ל. אבל אילנות סרק יכול לגאול אותם בתוך שתי שנים (רדב"ז). 74) ואף־על־פי שהמוכר אילנות מכר גם קרקע שתחתיהם וביניהם וחוצה להם כמלא האורה וסלו (פכ"ד מהל' מכירה ה"א־ב), ייתכן שמדובר כאן באופן שמכר את האילנות לבד (רדב"ז). אולם נראה, שמכיון שאין הקרקע הזאת של הלוקח, אלא שמותר לו להשתמש בה ללקיטת הפירות בלבד (ראה בהערות שם), לכן לא שייך לומר שהמוכר ישוב לאחוזתו, שהרי לא יצאה מעולם מרשותו.

14 **טו. מָכַר[75] שָׂדֵהוּ לְרִאשׁוֹן, וְרִאשׁוֹן מָכַר לְשֵׁנִי, וְשֵׁנִי**
15 **לִשְׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ מֵאָה זֶה אַחַר זֶה - בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל**
16 **תַּחֲזֹר לָאָדוֹן הָרִאשׁוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר[76]: בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב**
17 **הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ, לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ.**

75) 'סיפרא' פ' בהר פ"ה סוף ה"ד, כגירסת הגר"א שם. 76) רבינו כתב את הפסוק המתאים לענינו, אף־על־פי ששם נזכר פסוק אחר.

18 **טז. מְכָרָהּ[77] לְרִאשׁוֹן בְּמֵאָה דִינָר, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי**
19 **בְּמָאתַיִם, וְרָצָה הָאָדוֹן לִגְאֹל - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם**
20 **הָרִאשׁוֹן[78]; שֶׁנֶּאֱמַר: לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ. מְכָרָהּ**
21 **לְרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּמֵאָה - הֲרֵי זֶה**
22 **מְחַשֵּׁב עִם הָאַחֲרוֹן[79]. וְכֵן[80] אִם מָכַר בְּמֵאָה**
23 **וְהִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר**
24 **בְּמָאתַיִם - מְחַשֵּׁב לְפִי מַה שֶּׁמָּכַר[81]. וְאִם מְכָרָהּ**
25 **בְּמָאתַיִם וְהִכְסִיפָה וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמֵאָה**
26 **- מְחַשֵּׁב לְפִי מַה שֶּׁהִיא[82]. וּלְעוֹלָם מְיַפִּים כֹּחַ מוֹכֵר**
27 **שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּמְרֵעִין כֹּחַ הַלּוֹקֵחַ.**

77) 'סיפרא' שם ה"ג, ומשנה ערכין ל, א. ותוספתא שם פ"ה. 78) כלומר, שמחזיר לראשון את העודף עבור השנים שנותרו עד היובל, לפי מאה דינר שקיבל ממנו. והיינו, לטובת המוכר. 79) שם: שנאמר, והשיב את העודף לאיש, לאיש אשר בתוכה. וראה ב'שיטה מקובצת' שם אות ה. 80) שם, כרבי דוסתאי בן יהודה. 81) שם, ב. שנאמר: והשיב את העודף, העודף שבידו (היינו, לפי מאה דינר שקיבל מהלוקח). 82) שם: העודף, העודף שבקרקע (לפי שוויה עתה).

28 **יז. הַמּוֹכֵר[83] שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ וְהָיוּ לוֹ שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת,**
29 **וּמָכַר מֵאוֹתָם הַשָּׂדוֹת כְּדֵי לִגְאֹל שָׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין**
30 **שׁוֹמְעִין לוֹ[84]; שֶׁנֶּאֱמַר[85]: וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ - עַד**
31 **שֶׁיִּמְצָא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמָּכַר. וְכֵן[86] אִם**
32 **לָוָה לִגְאֹל - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשִּׁיגָה יָדוֹ**
33 **- לֹא שֶׁיִּלְוֶה.**

83) משנה שם, ו'סיפרא' שם ה"ב, וה', וכגירסת הגר"א שם. 84) אפילו אם הן רחוקות ורעות, והשדה שמכר קרובה ויפה (שם). 85) שם ל, ב. 86) משנה, ו'סיפרא' שם.

34 **יח. מָצָא[87] מְעַט[88] וְרָצָה לִגְאֹל חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁמָּכַר -**
35 **אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ - אוֹ גוֹאֵל אֶת**
36 **כֻּלָּהּ אוֹ אֵינוֹ גוֹאֵל. וְאִם רָצוּ[89] קְרוֹבָיו לִגְאֹל -**
37 **גּוֹאֲלִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו.**

87) שם. 88) דבר שאינו מצוי לו בשעה שמכר, כנ"ל. 89) 'סיפרא' שם סוף ה"א.

38 **יט. הַנּוֹתֵן[90] שָׂדֵהוּ מַתָּנָה - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לוֹ בַּיּוֹבֵל;**
39 **שֶׁנֶּאֱמַר[91]: תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ - לְרַבּוֹת אֶת**
40 **הַמַּתָּנָה[92].**

90) משנה, בכורות נב, ב. כחכמים ולא כרבי מאיר. 91) גמרא שם. וצ"ע, אם במתנה יכול הנותן לגאול לפני

היובל, כמו בבתי ערי חומה, להלן פי"ב ה"ד (רש"ש שם). 92) יש אומרים כי מתנת רבים אינה חוזרת ביובל (חידושי ר"ע איגר על הרמב"ם בשם הרד"ק ביהושע כד, לג).

1 **כ. הָאַחִין[93] שֶׁחָלְקוּ - כְּלָקוֹחוֹת[94] הֵן, וּמַחֲזִירִין זֶה**
2 **לָזֶה חֶלְקוֹ בַּיּוֹבֵל, וְלֹא תִבָּטֵל[95] חֲלֻקָּתָן מִכְּמוֹת**
3 **שֶׁהָיְתָה. וְכֵן הַבְּכוֹר[96] וְהַמְיַבֵּם[97] אֵשֶׁת אָחִיו - מַחֲזִיר**
4 **בַּיּוֹבֵל חֵלֶק שֶׁנָּטַל, וְנוֹטֵל[98] הַחֵלֶק שֶׁכְּנֶגְדּוֹ.**

93) בכורות שם, כרבי אסי אמר רבי יוחנן. 94) כלומר, כאילו מכר כל אחד לחבירו את חלקו תמורת חלקו של שני שקיבל הוא. ואין אנו אומרים "ברירה", שהוברר הדבר שזה חלקו וזה חלקו של השני. 95) שם: "מתיב רב הושעיא, ואלו שאין חוזרין ביובל הבכורה (כלומר, ואם לקוחות הם, היתה הבכורה צריכה לחזור). אמר ליה רבי אלעזר, מאי אין חוזרין, אין חוזרין לבטלה". וסובר רבינו, שאין מבטלים את החלוקה הראשונה ומחלקים מחדש (כפירוש רש"י), אלא מחליפים את חלקיהם (כסף־משנה). 96) במשנה שם: ואלו שאין חוזרין ביובל (כלומר, אין חוזרין לבטלה כנ"ל, הבכורה, והיורש את אשתו והמייבם את אשת אחיו והמתנה דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים המתנה כמכר (הלכה כחכמים, כנ"ל. משמע שבשאר הדברים מודים חכמים לרבי מאיר). ובגמרא שם: מאי טעמייהו דרבנן "תשובו", לרבות את המתנה, והני כולהו ירושה נינהו (ולכן אינם חוזרים ביובל). 97) שיורש כל נכסי אחיו המת (פ"ג מהל' נחלות ה"ז). ולמדו כן בבכורות שם, ממה שקראו הכתוב בכור, שנאמר: "והיה הבכור אשר תלד". 98) כנ"ל.

5 **כא. אֲבָל הַיּוֹרֵשׁ[99] אֶת אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּרֵשַׁת**
6 **הַבַּעַל מִדִּבְרֵיהֶם[100] - עָשׂוּ חִזּוּק[101] לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל**
7 **תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מַחֲזִיר בַּיּוֹבֵל. וְאִם[102] יָרַשׁ מִמֶּנָּה בֵּית**
8 **הַקְּבָרוֹת[103] - יַחֲזִיר לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה[104], מִשּׁוּם פְּגַם**
9 **מִשְׁפָּחָה[105], וְיִתְּנוּ לוֹ דָּמֶיהָ, וּמְנַכִּין[106] לוֹ דְּמֵי קֶבֶר**
10 **אִשְׁתּוֹ[107], שֶׁהֲרֵי חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ[108].**

99) שם, כנ"ל. 100) ראה פי"ב מהל' אישות ה"ג, ופ"א מהל' נחלות ה"ח. וכוונת רבינו, שהרי אמרו שם, שטעמו של רבי מאיר הסובר שהיורש את אשתו אינו מחזיר ביובל, הוא משום שירושת הבעל דאורייתא, משמע מזה שלמאן־דאמר ירושת הבעל דרבנן, ותקנוה לו תחת קבורת אשתו (כנ"ל בהל' אישות שם ה"ב, ד). הרי היא כמכר וחוזרת ביובל. 101) בבא־בתרא קלט, ב: "גבי יובל שויהו רבנן (את הבעל) כיורש, משום פסידא דידיה" (שלא יצטרך להחזיר לקרובים, כנ"ל). וראה בתוספתא שם ד"ה גבי, וב'אור שמח'. 102) בכורות שם, כרבי יוחנן בן ברוקה. 103) גמרא, שם. 104) ביובל. 105) שגנאי הוא להם שיהיו אחרים נקברים עמהם, והם יקברו בקברות אחרים (רש"י בכתובות פד.) ולכן לא עשו כאן חכמים חיזוק לדבריהם שלא תחזור ביובל, כנ"ל. וראה פכ"ד מהל' מכירה הי"ז ובהערות שם. ובבבא בתרא ק, ב - ברשב"ם ד"ה משום. 106) שם. 107) שאינם משלמים עבורו. 108) ראה בהל' אישות, שם.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ה מר־חשון־ב' כסלו ה'תשפ"ב

יום א' כ"ה מר־חשון ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שמקבלה ואילך מצות כהונה, ואם מקום השחיטה וקבלת הדם שוה בכל הזבחים.

11 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2] שֶׁשְּׁחִיטַת הַקָּדָשִׁים כְּשֵׁרָה בְּזָרִים,**
12 **וּמִקַּבְּלַת הַדָּם וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה. וְכָל הַזְּבָחִים -**
13 **קִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת[3] בְּיַד כֹּהֵן[4]; אֲבָל מְקוֹם**
14 **שְׁחִיטָתָן וּמְקוֹם קִבּוּל דָּמָן אֵינוֹ שָׁוֶה בְּכֻלָּן[5].**

2) בפ"ט מהלכות ביאת המקדש הלכה ו. 3) שנאמר בעולה ושלמים בסיני (שמות כד, ה־ו) "ויעלו עולות ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים. ויקח משה חצי הדם וישם באגנות" (ראה זבחים צז: ומנחות פב:) ואם בשלמים צריך כלי קל־וחומר לשאר קדשים (רש"י במנחות שם). ובספרא ויקרא (דבורא דחובה פרשה ג הלכה ה) אמרו: "ולקח, נאמר כאן לקיחה, ונאמרה להלן לקיחה, מה לקיחה האמורה להלן בכלי, אף כאן בכלי" ובמלבי"ם שם מפרש כי הכוונה היא ללמוד חטאת מעולה ושלמים, שבחטאת נאמר (ויקרא ד, כה): "ולקח הכהן", ובעולה ושלמים נאמר (שמות שם): "ויקח משה", מה קיחה של עולה ושלמים בכלי, אף קיחה של חטאת בכלי (וראה גם בקרית־ספר כאן). ואשם נלמד (בזבחים מז:) מחטאת, שנאמר (ויקרא יד, יג) "כי כחטאת האשם הוא", "מה חטאת טעונה כלי, אף אשם טעונה כלי". 4) כן הוא בהלכות ביאת המקדש שם. ולמדו כן ממה שנאמר (שם א, ה) "והקריבו בני אהרן", מקבלה ואילך מצות כהונה (זבחים לב.). 5) ראה להלן הלכה ב.

15 **ב. כֵּיצַד? קָדְשֵׁי קָדָשִׁים - אֵין שׁוֹחֲטִין אוֹתָן וְאֵין**
16 **מְקַבְּלִין אֶת דָּמָן אֶלָּא בִּצְפוֹן[6] הַמִּזְבֵּחַ, בְּכָל הַמָּקוֹם**
17 **שֶׁבֵּאַרְנוּ גְּבוּלוֹתָיו בְּתְחִלַּת סֵפֶר זֶה[7]. וְקָדָשִׁים קַלִּים**
18 **- שְׁחִיטָתָן וְקִבּוּל דָּמָן בְּכָל מָקוֹם מִן הָעֲזָרָה[8].**

6) זבחים מז. ומז: וראה להלן הלכה ג. 7) בפ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה טז. 8) זבחים נה. במשנה: "קדשים קלים, שחיטתן בכל מקום בעזרה". וראה למעלה פ"ד הלכה

ח, כי מיד עם תחילת שחיטה צריך שיהא הדם נוזל לתוך הכלי, ומכיון ששחיטה בכל מקום בעזרה, גם קיבול דמן כן. וראה להלן סוף הלכה ג.

1 **ג. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אֶלָּא בַּצָּפוֹן?[9]**
2 **שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּעוֹלָה: וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ**
3 **צָפֹנָה[10], וּבְחַטָּאת הוּא אוֹמֵר: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט**
4 **הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת[11]; וּכְשֵׁם[12] שֶׁהַחַטָּאת נִקְרֵאת**
5 **קֹדֶשׁ קָדָשִׁים[13], כָּךְ הָעוֹלָה נִקְרֵאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים[14].**
6 **וּבְאָשָׁם הוּא אוֹמֵר[15]: בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה**
7 **יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאָשָׁם. וְשַׁלְמֵי צִבּוּר[16] הֶקְּשׁוּ לְחַטָּאת,**
8 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי**
9 **כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים[17]; לְפִיכָךְ הֵן קָדְשֵׁי**
10 **קָדָשִׁים כְּחַטָּאת, וְנִשְׁחָטִין בִּמְקוֹם שְׁחִיטָתָהּ. וּמְקוֹם**
11 **שְׁחִיטָה הוּא מְקוֹם הַקַּבָּלָה[18].**

9) זבחים מח. 10) ובגמרא שם אמרו: "אשכחן בן צאן (שהרי הפסוק הנ"ל נאמר בצאן, שנאמר שם א, י "ואם מן הצאן קרבנו, מן הכבשים או מן העזים לעולה"), בן בקר מנא לן, אמר קרא "ואם מן הצאן", וי"ו מוסיף על ענין ראשון, וילמד עליון (=בן בקר, שנאמר בויקרא שם, לפני כן) מן התחתון (=מן הצאן)". 11) שם מח: 12) עיין כסף־משנה. 13) בויקרא שם: "זאת תורת החטאת וכו' קודש קדשים הוא". 14) בזבחים נג: במשנה: "העולה קדשי קדשים וכו'". ואף־על־פי שלא כתוב בתורה שהיא קדשי קדשים, - למדוה מחטאת ואשם, לפי שהיא שווה להם בשחיטתה ובקיבול דמה (פירוש המשנה זבחים פ"ה משנה א). ועוד, שהרי היא כולה לגבוה, ואין לך קדשי קדשים כזה (רש"י שם). 15) ראה במשנה זבחים נד: 16) הם כבשי עצרת, ראה למעלה פ"א הלכה ד. 17) שם במשנה: "זבחי שלמי ציבור ואשמות וכו' שחיטתן בצפון וקיבול דמן בכלי שרת בצפון וכו'". ובגמרא (שם נה.) אמרו: "מנא לן דבעי צפון, דתני רבה בר רב חנן קמיה דרבא, ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת, מה חטאת בצפון אף שלמי ציבור. אמר ליה רבא, וכי חטאת מהיכן למדה מעולה, דבר הלמד מהיקש, חוזר ומלמד בהיקש? אלא מדתני רב מרי בריה דרב כהנא, על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם (במדבר י, י) מה עולה קדשי קדשים, אף זבחי שלמי ציבור קדשי קדשים. מה עולה בצפון, אף זבחי שלמי ציבור בצפון". ורבינו הביא את הדרשה שנדחתה, ראה בכסף־משנה ולחם־משנה. 18) כי מיד עם תחילת השחיטה צריך לקבל הדם לתוך הכלי. כלומר, שיהיה נוזל בכלי מיד (למעלה פ"ד הלכה ח), ואם כן, מקום השחיטה הוא מקום הקבלה. וראה עוד למעלה הלכה ב.

12 **ד. וּמִנַּיִן שֶׁשּׁוֹחֲטִים קָדָשִׁים קַלִּים בְּכָל הָעֲזָרָה,**
13 **אֲפִלּוּ אֲחוֹרֵי הַהֵיכָל?[19] שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בִּשְׁלָמִים:**
14 **וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד[20] - לְהַכְשִׁיר כָּל הָרוּחוֹת,**
15 **שֶׁהֲרֵי לֹא יִחַד לָהֶם רוּחַ. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּדָשִׁים**
16 **קַלִּים. וְאִם שְׁחָטָם בַּהֵיכָל - כְּשֵׁרִים[21]. אֲבָל אִם**
17 **שְׁחָטָן בְּגַגּוֹ שֶׁל הֵיכָל - פְּסוּלִין; שֶׁאֵין הַגַּגּוֹת**
18 **רְאוּיוֹת לִשְׁחִיטָה כְּלָל, אֶלָּא בְּקַרְקַע הָעֲזָרָה[22].**

19) בזבחים נה: "דאמר רמי בר רב יהודה אמר רב, לול קטן היה אחורי בית הכפורת גבוה שמונה אמות, כדי להכשיר את העזרה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים", ובתוספתא זבחים פ"ז: "וכן היה רבי יוסי ברבי יהודה אומר שני פספסין היו בבית החליפות פתוחין למערב גבוהין מן הארץ ת' אמות שתהא עזרה כשרה לאכילת קדשי קדשים ולשחיטת קדשים קלים אפילו אחורי הכפורת, שנאמר ושחטו פתח אהל מועד וגו'". ועיין בתוספות שם ד"ה שנים, שהקשו הלא אינו רואה פתח אהל מועד (ראה להלן הלכה ה). ותירצו, שמה שרואה קודש הקדשים, לא גרע מרואה פתח ההיכל. 20) כן למדו בתוספתא שם (הר המוריה, וראה בכסף־משנה). 21) בזבחים סג. ומנחות ח. "אמר ר' יוחנן שלמים ששחטן בהיכל כשרים, שנאמר (שם) ושחטו פתח אהל מועד, ולא יהא טפל חמור מן העיקר", שאם בפתח ההיכל כשר, כל־שכן בהיכל עצמו. 22) כן הוא בזבחים קז: שגגו של היכל אינו ראוי לשחיטת כל זבח.

19 **ה. שְׁלָמִים[23] שֶׁשְּׁחָטָן קֹדֶם שֶׁיִּפְּתְחוּ דַּלְתוֹת הַהֵיכָל**
20 **- פְּסוּלִין; שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד - בִּזְמַן שֶׁפָּתוּחַ.**
21 **אֲפִלּוּ הָיוּ דַּלְתוֹתָיו מוּגָפוֹת[24] - הֲרֵי זֶה כְּנָעוּל[25]. אֲבָל**
22 **הַפָּרֹכֶת שֶׁעָלָיו אֵינָהּ[26] פּוֹסֶלֶת[27].**

23) זבחים נה: וכדעת רש"י (שם סא.), שדין זה אינו אלא בשלמים שכתוב בהם "פתח אהל מועד", ולא בשאר קרבנות. ומה שאמרו בתמיד פ"ג משנה ז: "לא היה שוחט השוחט עד ששומע קול שער הגדול שנפתח", אין זה אלא למצוה, ולא לעכב. ראה בתוספות מנחות צה. ד"ה מר אמר, וב'תוספות יום טוב' בתמיד שם. 24) סגורות ולא נעולות במנעול. 25) כן הוא בזבחים שם: "פשיטא מוגף כנעול דמי". 26) על פתח ההיכל, כמבואר פ"ז מהלכות כלי המקדש הלכה יז (אור שמח). 27) שם בזבחים בעיא שנפשטא: "וילון מאי, אמר ר' זירא הוא עצמו אין נעשה אלא כפתח פתוח", ופירשו רש"י ותוס' שם, שעשו הוילון לשם צניעות, שלא יסתכלו בהיכל בשעת שחיטה.

23 **ו. הָעוֹלָה וְהָאָשָׁם וְהַשְּׁלָמִים, בֵּין שֶׁל יָחִיד בֵּין שֶׁל**
24 **צִבּוּר, זְרִיקַת דַּם שְׁלָשְׁתָּן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ שָׁוָה[28]**
25 **לְעוֹלָם[29]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַדָּם**
26 **בַּמִּזְרָק, וְזוֹרֵק מִמֶּנּוּ בַּמִּזְרָק[30] שְׁתֵּי זְרִיקוֹת עַל שְׁתֵּי**
27 **זָוִיּוֹת הַמִּזְבֵּחַ[31] בַּאֲלַכְסוֹן[32] מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה[33]:**
28 **עַל קֶרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית וְעַל קֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית[34].**
29 **וּמִתְכַּוֵּן כְּשֶׁיִּזְרֹק הַדָּם עַל הַקֶּרֶן שֶׁיִּהְיֶה הַדָּם מַקִּיף**
30 **עַל הַזָּוִיּוֹת כְּמִין גַּ"ם[35], כְּדֵי שֶׁיִּמָּצֵא הַדָּם שֶׁל שְׁתֵּי**
31 **מַתָּנוֹת עַל אַרְבָּעָה כָּתְלֵי הַמִּזְבֵּחַ. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּעוֹלָה**
32 **וּבִשְׁלָמִים 'סָבִיב'[36]. וְהוּא הַדִּין לְאָשָׁם[37]. וּשְׁיָרֵי הַדָּם**
33 **נִשְׁפָּכִין[38] עַל הַיְסוֹד[39] הַדְּרוֹמִי[40].**

28) כן הוא בזבחים נג: (בעולה) נד: (לענין שלמי ציבור ואשמות), ונה. (לעניו שלמי יחיד): "ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע". 29) כן בדפוסי רומי (ר"מ) וויניציאה ועוד. בדפוסים החדשים: לעולה. 30) ראה להלן הלכה ט, כי

"אין בכל הקרבנות קרבן שטעון הזיית דם באצבעו אלא חטאת בלבד". 31) זבחים נג: כשמואל וכתנא־קמא בברייתא שם (כסף משנה). 32) כלומר, שתי הקרנות תהיינה זו מול זו באלכסון, היינו קרן מזרחית צפונית, וכנגדה באלכסון קרן מערבית דרומית, כדי שיהיו "שתי מתנות שהן ארבע". 33) בקנים פ"א משנה א: "עולת בהמה דמה למטה", משום שנאמר (ויקרא ד, יח – כה) "אל יסוד מזבח העולה", הרי שדם עולה למטה במקום שיש יסוד, ושאר קרבנות כגון האשם והשלמים שהם למטה, למדו (זבחים י:) ממה שנאמר בחטאת בהמה (שם ו, יט) "הכהן המחטא אותה", "אותה" דמה למעלה, ואין דמו של אחר למעלה (ראה בפי' הרא"ש לקנים שם). 34) בתמיד פ"ד משנה א: "בא לו לקרן מזרחית צפונית ונותן מזרחה צפונה, מערבית דרומית ונותן מערבה דרומה". וראה יומא טו: כי משום כך היה נותן בשתי הקרנות הנ"ל, ולא בקרן דרומית מזרחית ובקרן צפונית מערבית, משום שעולה טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לה יסוד (ראה בפ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה י). ומפני ש"כל פינות שאתה פונה, לא יהו אלא דרך ימין" הקדימו לזרוק בקרן מזרחית צפונית שבה פוגש תחילה כשמתחיל להקיף את המזבח מימין, ואח"כ נותן בקרן מערבית דרומית (יומא שם). 35) אות יונית, עשויה ככף פשוטה שלנו (רש"י שם). 36) בעולה נאמר (שם א, יא) "וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב", וכן נאמר בשלמים (שם ג, ב) וזרקו בני אהרן הכהנים את הדם על המזבח סביב". 37) שנאמר בו סביב (שם ז, ב) "במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם, ואת דמו יזרוק על המזבח סביב", ואמר התנא־קמא בברייתא בזבחים שם: "יכול יזרקנו זריקה אחת, תלמוד־לומר סביב. אי סביב, יכול יקיפנו כחוט, תלמוד־לומר וזרקו. הא כיצד, כמין גמא, שתי מתנות שהן ארבע". 38) שפיכת שיריים ליסוד, לא נזכרה אלא בחטאות (שם ד, יח, כה, ל, לד), ולמדו (זבחים נא.) שאר הקרבנות מחטאת, שנאמר (שם, כה) "אל יסוד מזבח העולה", ודרשו (שם) "תן יסוד למזבח של עולה", כלומר, "תן תורת שפיכת שיריים, יסוד להלכות מזבחה של עולה, שיהא המזבח טעון בעולה, ובכל דמים הניתנין עליו שפיכת שיריים אל היסוד" (רש"י שם) וראה עוד בזבחים לז. 39) בספרים אחרים: "על גג היסוד" (שם נב.). 40) שם נג. במשנה. ושם בגמרא למדו כן מחטאות פנימיות, שכשם שבחטאות פנימיות שופך בסמוך לו, דהיינו ליסוד מערבי שבו פוגע תחילה כשיוצא מבפנים, כמו כן בשאר קרבנות שופך לקרן שפוגע בה תחילה כשיורד מהכבש, והיינו יסוד דרומי. וראה להלן פ"ז הלכה י, שהכוונה לקרן דרומית מערבית.

1 **ז. הַחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת[41] - דָּמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת**
2 **עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת[42] הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן[43] מֵחֲצִי מִזְבֵּחַ**
3 **וּלְמַעְלָה[44], לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ[45].**
4 **וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה? כְּשֶׁלּוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַדָּם בַּמִּזְרָק,**
5 **מוֹלִיכוֹ אֶצֶל הַמִּזְבֵּחַ, וְטוֹבֵל אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית**
6 **הַסְּמוּכָה לַגּוּדָל בַּדָּם[46], וְסוֹמֵךְ בְּאֶצְבָּעוֹ[47] הַגְּדוֹלָה**
7 **מִכָּאן וּבַגּוּדָל מִכָּאן וּמְחַטֵּא[48] וְיוֹרֵד כְּנֶגֶד חֵדֶה שֶׁל**
8 **קֶרֶן עַד שֶׁיִּכְלֶה כָּל הַדָּם שֶׁבְּאֶצְבָּעוֹ[49]. וְכֵן הוּא עוֹשֶׂה**
9 **בְּכָל קֶרֶן וָקֶרֶן[50]. וְאִם נָתַן סָמוּךְ לַקֶּרֶן כְּאַמָּה אַחַת**
10 **מִכָּאן אוֹ מִכָּאן - כְּפֵר[51].**

41) ראה למעלה פ"א הלכה טז. וראה להלן הלכות יא דין חטאות הנשרפות. 42) משנה שם נב: 43) שהוא מזבח העולה, שנאמר (שם, כה) "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות מזבח העולה". 44) קנים פ"א משנה א: "חטאת העוף נעשית למטן וחטאת בהמה למעלן וכו' ואם שינה וכו' פסול", ובברייתא (זבחים נג.) "דמים העליונים ניתנין מחוט הסקרא ולמעלה, התחתונים ניתנין מחוט הסקרא ולמטן, דברי רבי. רבי אלעזר ב"ר שמעון אומר וכו' בחטאת בהמה וכו' על גופה של קרן", ופסק רבינו כרבי, ולא כר' אלעזר ב"ר שמעון (כסף משנה). 45) בחטאות הנאכלות, נאמר "קרנות מזבח העולה". והיינו למעלה מחוט הסקרא, ראה למעלה. 46) ברייתא זבחים נג. "וטובל באצבעו הימנית (=של יד ימין) המיומנת שבימין, מן הדם שבמזרק". ובספרא ויקרא (דבורא דחובה פרשה ג הלכה ח) למדן כן בגזירה־שוה "נאמר כאן (ויקרא שם) "אצבעו", ונאמר להלן (במצורע – שם יד, טז) "אצבעו", מה אצבעו האמורה להלן, הימנית (שכן מפורש שם) המיומנת שבימין, אף אצבעו האמורה כאן, הימנית - המיומנת שבימין". 47) שם בברייתא: "וחומר בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה". ולפני רבינו היתה הנוסחא שם כבספרים אחרים שם, שהובאה ב'שיטה מקובצת' שם. ובתוספתא זבחים פ"ו (עמ' 448 19) "נותן גדול מכן וגדולה מכן", ורבינו גרס שם: "נותן גודל מכן וגדולה מכן" (תוספת ראשונית שם). (ו"גדולה" היינו אצבע אמה שהיא הגדולה שבאצבעות). 48) "זריקת (דם) חטאת קרויה חיטוי, כמו הכהן המחטא אותה" (רש"י שם). 49) שם בברייתא. משום שנאמר (שם ד, כה) "ולקח וכו' ונתן", שנשמע מזה שיתן כל מה שלקח באצבעו (ראה בקרית ספר). 50) ברייתא שם. 51) בגמרא זבחים שם, נחלקו בזה האמוראים (אליבא דרבי, האומר כי דמים העליונים ניתנים מחוט הסקרא ולמעלה, ראה בהתחלת ההלכה כאן), חד אמר נותן אמה אילך ואמה אילך, וחד אמר מחטא ויורד כנגד חודו של קרן, ואמרו שם כי אף הסובר "נותן אמה אילך ואמה אילך", אינו אלא בדיעבד, אבל לכתחילה מצוה בחודה, ופסק רבינו כמותו, וראה בכסף־משנה.

11 **ח. וְצָרִיךְ לִטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ עַל כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן[52].**
12 **וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַנְּתִינָה עַל הַקֶּרֶן - מְקַנֵּחַ אֶצְבָּעוֹ בִּשְׂפַת**
13 **הַמִּזְרָק[53], וְאַחַר כָּךְ טוֹבֵל פַּעַם שְׁנִיָּה; שֶׁשְּׁיָרֵי הַדָּם**
14 **שֶׁבְּאֶצְבָּעוֹ פְּסוּלִין לִתֵּן מֵהֶן עַל קֶרֶן אַחֶרֶת[54].**

52) בספרא (ויקרא דבורא דחובה פרשה ג הלכה ח): "וטבל והזה, על כל הזייה טבילה", וראה זבחים צג: ומנחות ז: וברש"י שם. 53) זבחים שם: "אצבעו במה מקנח. אמר אביי, בשפת מזרק, כדכתיב (עזרא א, י) כפורי זהב". וראה למעלה פ"ד הלכה ח. 54) שם: "אמר רבי אלעזר, שיריים שבאצבעו פסולין".

ט. אֵין בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת קָרְבָּן שֶׁטָּעוּן הַזָּיַת דָּם בְּאֶצְבָּעוֹ אֶלָּא חַטָּאת בִּלְבַד[55], שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: וְטָבַל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם[56]. וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵיה שָׁם דָּם כְּדֵי טְבִילָה, לֹא שֶׁיְּסַפֵּג אֶצְבָּעוֹ מִדָּם[57].

55) אבל שאר הקרבנות זורק במזרק, ראה למעלה הלכה ו. 56) קיצר רבינו לשון הפסוק, שנאמר "וטבל הכהן את אצבעו בדם". ופסק זה בחטאת הפנימית, אבל בחטאת החיצונה, נאמר (שם, כה): "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן", ואף בה ישנה טבילת אצבע, אלא שאינה מפגלת כמפורש בזבחים יד. (משנה למלך). 57) כלומר, נוסף למה שצריך שבעת קבלת הדם יקבל בכלי כדי הזייה (ראה למעלה פ"ד הלכה ח) – יש צורך שבעת ההזיה יהיה שם דם כדי טבילה, ואם בעת קבלת הדם קיבל כשיעור כדי הזיה, אינו רשאי לחלק את הדם אחר־כך לכמה כלים. ושיעור כדי הזיה, הוא שיהיה בכלי כמות דם שיוכל לטבול אצבעו, ולא שיהיה שם רק כמות שיוכל לקנח אצבעו בדפנות הכלי (משנה למלך). ולמדו דבר זה (בזבחים מ:) ממה שנאמר (שם) "וטבל" – "ולא מספג".

י. וּמַנַּיִן הוּא מַתְחִיל?[58] עוֹלֶה בַּכֶּבֶשׁ[59] וּפוֹנֶה לִימִינוֹ[60] וּמְהַלֵּךְ עַל הַסּוֹבֵב[61] וְנוֹתֵן בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְּרָחִית תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ בַּקֶּרֶן הַשְּׁנִיָּה הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא מִזְּרָחִית צְפוֹנִית, וְאַחַר כָּךְ בְּקֶרֶן שְׁלִישִׁית הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא צְפוֹנִית מַעֲרָבִית, וְאַחַר כָּךְ בְּקֶרֶן רְבִיעִית הַסְּמוּכָה לָהּ, שֶׁהִיא מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. וְעַל יְסוֹד אוֹתָהּ הַקֶּרֶן שֶׁהִשְׁלִים בָּהּ הַמַּתָּנוֹת הוּא שׁוֹפֵךְ שְׁיָרֵי הַדָּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת כָּל הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה[62] - זֶה יְסוֹד דְּרוֹמִי[63].

58) כלומר, על איזה קרן מזה ראשונה (משנה בזבחים נג.). 59) ראה למעלה בפ"ב מהלכות בית הבחירה הלכה יג, כי הכבש היה בנוי לדרומו של מזבח, וראה שם עוד בפ"א הלכה יז. 60) שהוא לצד מזרח. כי "כל פינות שאתה פונה, לא יהו אלא דרך ימין, שנאמר (יחזקאל מג, יז) ומעלותיהו פונות קדים" (זבחים סב:). 61) ראה למעלה שם הלכה ז. 62) בספר מוגה: "ואת כל דמה ישפוך אל יסוד המזבח". והוא בויקרא ד, ל בחטאת יחיד, וכן נכון, שהרי הפסוק שבספרים שלנו הוא בחטאות הפנימיות, ושם הוא שפך השיריים ליסוד מערבי, ראה להלן הלכה יא (כסף משנה). ובהר המוריה הגיה "ואת דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה" (שם, כה), הנאמר שם קודם, בחטאת נשיא. 63) במשנה זבחים שם. ובגמ' שם: "ת"ר, אל יסוד מזבח, זה יסוד דרומי וכו' ילמד ירידתו מן הכבש" (ממזבח העולה בחטאות הנאכלות) ליציאתו מן ההיכל (בחטאות הנשרפות שמזין הדם על מזבח הזהב), מה יציאתו מן ההיכל בסמוך לו (ששופך את הדם על יסוד המערבי של מזבח העולה שהוא פוגע בו תחילה בצאתו מן ההיכל, ראה להלן הלכה יא), אף ירידתו מן הכבש בסמוך לו (שהוא יסוד דרומי).

יא. כָּל הַחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[64] - דָּמָם נִכְנָס לִפְנִים לַהֵיכָל[65] וּמַזִּין מִמֶּנּוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה[66]. וּשְׁיָרֵי הַדָּם שׁוֹפְכָן עַל יְסוֹד הַמַּעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן[67], שֶׁהוּא פּוֹגֵעַ בּוֹ תְּחִלָּה בְּצֵאתוֹ מִן הַהֵיכָל.

64) שהן שתים ליחיד: פר כהן משיח ופרו של כהן גדול ביום הכיפורים, ושלש לציבור: שעירי עבודה־זרה ושעיר יום הכיפורים הפנימי (זוגו של שעיר המשתלח), ופר העלם דבר של ציבור, ראה למעלה פ"א הלכה טז. 65) ראה למעלה פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ה. 66) ראה להלן הלכה יב והלכה יג. 67) משנה זבחים מז: ולמדו כן בגמרא (שם נא.) ממה שנאמר (שם, יח) "אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד", ובצד מערב הוא פוגע תחילה. ואילו בחטאות הפנימיות, לא נאמר "אשר פתח אהל מועד", ושם הוא שופך ליסוד דרומי, שבו הוא פוגע תחלה (למעלה הלכה י).

יב. וְהֵיכָן מַזִּין מִדָּמָן? וְכַמָּה מַזֶּה מֵהֶם? פַּר[68] וְשָׂעִיר[69] שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים - דַּם כָּל אֶחָד מֵהֶן טָעוּן שְׁמוֹנֶה הַזָּיוֹת עַל בֵּין הַבַּדִּים[70] וּשְׁמוֹנֶה עַל הַפָּרֹכֶת. וּמְעָרֵב דַּם הַפָּר וְהַשָּׂעִיר, וּמַזֶּה מִשְּׁנֵיהֶם אַרְבַּע הַזָּאוֹת עַל אַרְבַּע קַרְנוֹת מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁבַּהֵיכָל, וְשֶׁבַע הַזָּיוֹת עַל אֶמְצָעוֹ שֶׁל מִזְבַּח זֶה[71], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים[72]. וְאִם לֹא כִּוֵּן בַּהַזָּיוֹת שֶׁבַּפָּנִים[73] - כְּשֵׁרוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"פר ושעיר של יום הכיפורים, דם כל אחד מהן טעון שמונה הזיות על בין הבדים, ושמונה על הפרוכת כו'".

ויש לבאר דיוק המספר 'שמונה' בהזיות שבין הבדים ועל הפרוכת, התשובה ביוה"כ צריכה להיות תשובה עילאה בתכלית שלימותה, ותשובה זו צריכה להיות מתוך שמחה דווקא כפס"ד אדה"ז בשו"ע "הלובש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביוה"כ מפני שהוא יו"ט וצריך לכבדו בכסות נקיה", היינו שצום יוה"כ אינו קשור עם ההנהגה של "קרעו בגדיכם" ולבוש 'שק', אלא שצריך להיות מתוך שמחה. ענין זה קשור למתן־תורה שביוה"כ "יום שניתנו בו לוחות אחרונות" כי 'תשובה עילאה' ענינה תורה, ובתורה נאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב" ענין של שמחה. וזה שמדייק במספר 'שמונה' בהזאות של יוה"כ, כי המספר 'שמונה' מורה על 'תשובה עילאה' שהיא בספירת הבינה, וספירת הבינה ענינה "אם הבנים שמחה" – עניין השמחה, ובנוסף בינה היא "רחובות הנהר" המשכת הגילוי ד'עתיקא קדישא' למטה באופן של הרחבה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן לז)

68) כלומר, פר של כהן גדול. 69) זוגו של המשתלח. 70) בדי הארון, ראה בפ"ד מהלכות עבודת יוהכ"פ ה"ב. 71) בצד הדרום (שם). 72) שם. 73) מנחות כז: (יתכן, כי כוונתו למה שאמרו בספרא פ' ויקרא (דבורא דחובה פרשה ה הלכה י) "לפני ה' – מלמד שהוא מכוון כנגד

הבדים". וזהו מה שכתב בהלכות עבודת יום הכיפורים שם, ששמונה הזאות של דם הפר והשעיר שמזה על הפרוכת, הוא מזה כנגד הארון (ואף־על־פי שדברי הספרא הנ"ל הם בפר כהן משיח, לא הביא זאת רבינו אלא בפר ושעיר של יום הכיפורים, וראה בהר המוריה). וזהו מה שכתב כאן "ואם לא כיון", היינו שלא כיון לבין הבדים. וראה בקרית ספר כאן, ובחזון־איש להלן בפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הלכה ב).

1 **יג. פָּרִים הַנִּשְׂרָפִין[74] וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִין[75] - זוֹרֵק דָּם**
2 **מִכָּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁבַע הַזָּיוֹת עַל הַפָּרֹכֶת[76] הַמַּבְדֶּלֶת**
3 **בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים[77], וְאַרְבַּע הַזָּיוֹת עַל**
4 **אַרְבַּע קַרְנוֹת מִזְבַּח הַזָּהָב[78].**

74) פר כהן משיח, ופר העלם דבר של ציבור. 75) שעירי עבודה־זרה. 76) שנאמר (ויקרא ד, ו בכהן המשיח) "והזה מן הדם שבע פעמים לפני ה' את פני פרוכת הקודש", וכעין זה (שם, יז) בפר העלם דבר של ציבור. ושעירי עבודה־זרה נלמדו בספרא ויקרא (שם פרק ו הלכה ה) ממה שנאמר (שם, כה) "ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת", - "החטאת, לרבות שעירי עבודה־זרה", וראה להלן הלכה טז.
77) שם, ו: "את פני פרוכת הקודש". 78) שם, ז – יז.

5 **יד. וְכָל הַדָּמִים הַנִּתָּנִין עַל מִזְבַּח הַזָּהָב[79], כְּשֶׁהוּא**
6 **נִכְנָס[80] - עוֹמֵד בֵּין הַמִּזְבֵּחַ לַמְּנוֹרָה[81] וְהַמִּזְבֵּחַ**
7 **לְכָפָנָיו[82], וְנוֹתֵן עַל קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ מִבַּחוּץ[83]. מַתְחִיל**
8 **מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית[84], לִצְפוֹנִית מַעֲרָבִית,**
9 **לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, לִדְרוֹמִית מִזְרָחִית.**

79) היינו פר ושעיר של יום הכיפורים (למעלה הלכה יב) ופרים הנשרפים ושעירים הנשרפים (למעלה הלכה יג), וראה להלן. 80) (כן הוא בתוספתא זבחים פ"ו (שם עמוד 488 10) לענין פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים: "כיון (כן הוא בכ"י ווין – נספחות לתוספת ראשונים חלק ב עמוד 299) ששחט וזרק דמן, נכנס ועמד בין מזבח הזהב למנורה, מזבח היה לפנים ממנו, טבל והזה שבע פעמים כנגד בית קדשי הקדשים וכו' נתן על הקרן מכן וכן וכו'". אבל בפר ושעיר של יום הכיפורים לא שייך לומר "כשהוא נכנס", שהרי ההזאה על הפרוכת, שלפני ההזאה על הקרנות, היתה בעמדו בין המזבח ולפרוכת (יומא נח: וראה בפ"ד מהלכות עבודת יום הכיפורים הלכה ב, ובהר המוריה כאן בשם הפרי־חדש שטעות־סופר שם בדברי רבינו), ואם כן ההזאה על קרנות המזבח היתה ביציאתו ולא בכניסתו. ומה שאמרו בתוספתא יומא פ"ב (צוקרמנדל פ"ג עמוד 185 23) "נכנס בהיכל עד שנמצא בין מזבח הזהב למנורה וכו'" – שם המדובר על הכניסה הראשונה של הכהן הגדול להיכל ולקודש־הקדשים, עיין שם). 81) תוספתא שם. כלומר, בדרום, כי הרי המנורה היתה בדרום. ומכאן שדעת רבינו כסתם משנה ביומא נב: נג: ששתי הפרוכות שהיו (ראה בפ"ד מהלכות בית הבחירה הלכה ב) היתה החיצונה פרופה מן הדרום, ופנימית פרופה מן הצפון, וכניסתו היתה בדרום.
82) כלומר, הוא עומד בין המזבח למנורה, אבל כולו חוץ למזבח. כלומר, למזרחו, שכן נאמר ביום הכיפורים (שם טז, יח) "ויצא אל המזבח אשר לפני ה'", ודרשו חכמים (יומא נח:) "ויצא אל המזבח, עד דנפיק מכוליה מזבח", וכמו כן בפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, למדו ממה שנאמר (שם ד, ז) "מזבח קטורת הסמים לפני ה'" "מזבח לפני ה', ואין כהן לפני ה'. הא כיצד, עומד חוץ למזבח ומזה" (יומא שם). 83) תוספתא זבחים שם: "נתן על הקרן מכן ומכן כשרה, מן הקרן ולפנים פסול". 84) כסתם משנה, ביומא שם. וסובר רבינו כי גם למי שסובר שתי פרוכות היו, והחיצונה פרופה מן הדרום, צריך להתחיל מקרן מזרחית צפונית, שהרי מקרן מערבית דרומית שבה פוגע תחלה, ביציאתו ביום הכיפורים, אינו מתחיל, משום שנאמר "ויצא אל המזבח" כנ"ל, ובדרומית מזרחית גם אינו מתחיל, שאם־כן נמצא שקרן מערבית דרומית תהיה האחרונה מכולן, ולפיכך התחיל ממזרחית צפונית, באופן שקרן מערבית דרומית תהיה לפני הקרן האחרונה (הר המוריה). ובפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים, שאינו יוצא מבפנים, אלא נכנס מבחוץ – בוודאי שצריך להתחיל ממזרחית צפונית, שהיא בימינו.

10 **טו. פַּר כֹּהֵן מָשִׁיחַ הַבָּא עַל כָּל הַמִּצְוֹת[85] - כֹּהֵן**
11 **הַמָּשִׁיחַ עַצְמוֹ מְקַבֵּל דָּמוֹ וּמַזֶּה מִמֶּנּוּ[86] מִבִּפְנִים[87].**
12 **וְאִם קִבֵּל וְהִזָּה כֹּהֵן הֶדְיוֹט - כָּשֵׁר[88].**

85) בויקרא ד, ג: "אם הכהן המשיח יחטא וגו' והקריב וגו' פר בן בקר תמים לה' לחטאת". ודין פר העלם דבר של ציבור, כדין פר כהן משיח, ראה משנה־למלך.
86) שנאמר (שם, ה־ו) "ולקח הכהן המשיח מדם הפר, והביא אותו אל אהל מועד וטבל הכהן את אצבעו בדם והזה וגו' לפני ה' את פני פרוכת הקודש" (ראה ספרא המובא בסמוך). 87) הזיות שעל המזבח הפנימי. (ונראה ששפיכת שיריים ליסוד המזבח החיצון (למעלה הלכה יא), אינה צריכה אף לכתחלה לכהן משיח). 88) בספרא פ' ויקרא (דבורא דחובה פרשה ג הלכה ו): "ולקח הכהן המשיח, אין לי אלא המשוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין. תלמוד־לומר הכהן, אם סופינו לרבות כהן אחר, מה תלמוד־לומר ולקח כהן המשיח, אלא מצוה שיקבל כהן משיח, ואם קבל כהן אחר (בילקוט שמעוני שם העתיק: "הדיוט") עבודתו כשרה".

13 **טז. שְׂעִירֵי עֲבוֹדָה זָרָה[89], וְהֵן שְׂעִירִין הַנִּשְׂרָפִין, לֹא**
14 **נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶן בַּתּוֹרָה[90] כֵּיצַד נוֹתֵן דָּמָן וּלְהֵיכָן הוּא**
15 **נוֹתֵן. אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵן חַטַּאת הַקָּהָל - דִּינָן כְּדִין פַּר**
16 **הֶעְלֵם, שֶׁהוּא חַטַּאת הַקָּהָל, לְכָל הָאָמוּר בּוֹ[91]:**
17 **לְמַתַּן דָּמִים[92], וְלִשְׂרֵפָה[93], וּלְטַמֵּא אֶת הַשּׁוֹרֵף[94].**

89) ראה למעלה פ"א הלכה טז. 90) במדבר טו, כב – כו.
91) ספרא שם פרק ו הלכה י והלכה ה, ממה שנאמר (ויקרא ד, כ־כא) "ועשה לפר כאשר עשר לפר החטאת" – "החטאת לרבות שעירי עבודה־זרה" (למתן דמים, ראה למעלה הלכה יג). "ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון, חטאת הקהל הוא" – "או אינו אלא פר ישרף, ואין שעירי עבודה־זרה נשרפים, תלמוד־לומר חטאת הקהל, בנין אב לכל חטאות הקהל, שישרפו". וראה בזבחים מא. 92) שזורק שבע

הזיות על הפרוכת, וארבע הזיות על ארבע קרנות המזבח, ראה למעלה שם. וראה במשנה־למלך אם צריכים לכתחילה כהן משיח. 93) ראה להלן פ"ז הלכות ג־ד. 94) לטמא בגדיו, ראה בפ"ה מהלכות פרה אדומה הלכה ד. ומה שנראה מדברי רבינו שלמדים שעירי עבודה־זרה מפר העלם דבר, צריך עיון, שהרי בפר העלם דבר לא נאמרה טומאה, וכולם למדנו מפר ושעיר של יום הכיפורים (ראה בזבחים פג. ובספרא פ' אחרי פרשה ט הלכה ד, ובהר המוריה).

1 **יז. הַבְּכוֹר[95] וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח - דַּם כָּל אֶחָד מֵהֶן**
2 **טָעוּן מַתָּנָה אַחַת, בִּשְׁפִיכָה[96] כְּנֶגֶד הַיְסוֹד[97], בְּאֵי זוֹ**
3 **רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה מִשְּׁלָשׁ זְוִיּוֹת הַמִּזְבֵּחַ. שֶׁהֲרֵי קֶרֶן**
4 **מִזְרָחִית דְּרוֹמִית לֹא הָיָה לָהּ יְסוֹד[98], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[99].**
5 **וּמִנַּיִן שֶׁאֵינָן טְעוּנִין אֶלָּא מַתָּנָה אַחַת? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר**
6 **בַּבְּכוֹר: וְאֶת דָּמָם[100] תִּזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ. מִפִּי**
7 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[101], שֶׁהוּא הַדִּין בְּמַעֲשֵׂר וּבְפֶסַח**
8 **שֶׁנּוֹתֵן דָּמָן מַתָּנָה אַחַת כַּבְּכוֹר.**

95) זבחים נו: במשנה. 96) ע"י המזרק בסמוך למזבח ולא מרחוק. וראה גם בפ"א מהלכות קרבן פסח ה"ו. 97) תוספתא זבחים פ"ו: "הבכור והמעשר והפסח שופכן שפיכה אחת כנגד היסוד, שפכן שלא כנגד היסוד, הרי אלו פסולין", וראה גם זבחים נו: במשנה, וראה לח"מ כאן. 98) מדות פ"ג משנה א. 99) בפ"ב מהלכות בית הבחירה ה"י. 100) צ"ל "את" בלא וי"ו, ואמרו בספרי (פרשת קרח פסקא קיח) "את דמם תזרוק על המזבח, מתנה אחת". 101) בספרי שם: "רבי יאשיה אומר, קדש הם (הנאמר אצל בכור, במדבר שם) למה נאמר, להביא את המעשר ואת הפסח שיטענו שפיכה אחת שלא שמענו להם בכל התורה. ר' יצחק אומר אינו צריך, שהרי כבר נאמר (דברים יב, כז) ודם זבחיך ישפך, להביא את המעשר ואת הפסח שיטענו שפיכה אחת" (וראה גם ספרי ראה פיסקא עח). וראה זבחים לז. פסחים סד: , וראה לח"מ כאן.

9 **יח. כָּל הַזְּבָחִים מַקְטִירִין אֵמוּרֵיהֶן עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**
10 **אַחַר שֶׁזּוֹרְקִין הַדָּם תְּחִלָּה[102]. וְכָל הַזְּבָחִים מַפְשִׁיטִין**
11 **אוֹתָן[103] וְאַחַר כָּךְ מוֹצִיאִין אֶת אֵמוּרֵיהֶן[104], וְאֵין**
12 **מַפְשִׁיטִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּזְרֵק הַדָּם[105]. חוּץ מֵחַטָּאוֹת**
13 **הַנִּשְׂרָפוֹת[106], שֶׁאֵין מַפְשִׁיטִין אוֹתָם כְּלָל; שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **אֶת עוֹרָם וְאֶת בְּשָׂרָם[107]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: זוֹרֵק תְּחִלָּה**
15 **וְאַחַר כָּךְ מַפְשִׁיט, וְקוֹרֵעַ[108] וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין**
16 **וּמַקְטִיר.**

102) שבכולם כתוב זריקה קודם, ואחרי כן כתוב הקטרה, וכמו שכתוב אצל בכור (במדבר שם) "את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" (ראה קרית ספר כאן). 103) את העור. 104) כמו שנאמר (ויקרא א, ו) "והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה" (ראה קרית ספר). 105) בזבחים קג: "נתבאר דכו"ע מודו דאין הפשט קודם זריקה, וכתב רש"י מפני שאסור לשהות הדם כ"כ, ובסוף הלכות פסולי המוקדשין (פי"ט ה"ט) כתב רבינו, זבח שהופשט קודם זריקה אינו פוסל" (כסף משנה), ובקרית ספר כאן כתב, משום שנאמר (שם, ה) "וזרקו את הדם על המזבח", ואחר־כך נאמר (שם, ו) "והפשיט את העולה". 106) בבית הדשן מחוץ לירושלים. 107) הכוונה למה שכתוב "ושרפו באש את עורותם ואת בשרם ואת פרשם", כלומר, ילפינן פר ושעיר יוה"כ מפרו של כהן משיח. וכן אמרו בברייתא בזבחים נ. "רבי אומר, נאמר כאן (בפר ושעיר של יום הכיפורים) עור ובשר ופרש, ונאמר להלן (אצל פר כהן משיח, ויקרא ד, יא) עור ובשר ופרש, מה להלן ע"י ניתוח שלא בהפשט (בתו"כ ויקרא חובה רפ"ה: "ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו והוציא וכו'. מלמד שהוא מוציא כולו כשהוא שלם, יכול יוציאנו שלם וישרפנו שלם, ת"ל ראשו וכרעיו, מה ראשו וכרעיו האמורים להלן ע"י ניתוח, אף כאן ע"י ניתוח. אי מה ראשו וכרעיו האמורים להלן ע"י הפשט, אף כאן ע"י הפשט, ת"ל וקרבו ופרשו) אף כאן ע"י ניתוח שלא בהפשט" (ראה הר המוריה כאן). 108) לבטנו, ראה פ"א מהלכות קרבן פסח הלכה ו.

17 **יט. כָּל עוֹרוֹת קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים - לַכֹּהֲנִים[109], בֵּין**
18 **בְּקָרְבְּנוֹת צִבּוּר בֵּין בְּקָרְבְּנוֹת יָחִיד; שֶׁנֶּאֱמַר: עוֹר**
19 **הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב[110]. אֲבָל עוֹרוֹת קָדָשִׁים קַלִּים -**
20 **לַבְּעָלִים[111]. וְכָל עוֹלָה שֶׁלֹּא זָכָה הַמִּזְבֵּחַ בִּבְשָׂרָהּ[112]**
21 **- לֹא זָכוּ הַכֹּהֲנִים בְּעוֹרָהּ[113]; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת אִישׁ -**
22 **עוֹלָה שֶׁעָלְתָה לָאִישׁ[114].**

109) משנה זבחים קג. 110) לכהן יהיה. כלימודו של התנא־קמא בברייתא שם: "עור העולה, אין לי אלא עור העולה, עורות קדשי קדשים מנין, ת"ל "עור העולה אשר הקריב". אבל ר' ישמעאל, וכן במשנה שם למדים זאת מקל־וחומר, ומה אם אלו שלא זכו (כהנים) בבשרו זכו בעורה, קדשי קדשים שזכו בבשרה (=חטאות ואשמות לכהנים) אינו דין שיזכו בעורה". 111) במשנה שם, ונתמעטו בברייתא שם, "יכול שאני מרבה אף קדשים קלים, ת"ל עולה. מה עולה קדשי קדשים, אף כל קדשי קדשים". 112) "כגון שאירע בה פסול קודם זריקה, שלא היתה לה שעת היתר למזבח" (רש"י זבחים שם). 113) שם במשנה. 114) שם. "רוצה לומר שעלתה לגבי מזבח" (רבינו בפיה"מ שם).

23 **כ. כָּל קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים שֶׁאֵרַע בָּהֶן פְּסוּל קֹדֶם**
24 **הֶפְשֵׁטָן - אֵין עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים[115]; לְאַחַר הֶפְשֵׁטָן**
25 **- עוֹרָן לַכֹּהֲנִים[116]. וְכָל הָעוֹרוֹת מְחַלְּקִין אוֹתָן אַנְשֵׁי**
26 **מִשְׁמָר[117] בֵּינֵיהֶן[118] מֵעֶרֶב שַׁבָּת לְעֶרֶב שַׁבָּת[119].**

115) משנה שם קג: אלא העור כבשר וישרף הכל (ראה פי"ט מהלכות פסולי המוקדשין ה"ט). 116) שם במשנה. הואיל והופשט קודם הפסול, כבר זכו בהן הכהנים. 117) ראה פ"ד מהלכות כלי המקדש ה"ג. 118) ראה שם הלכה כא. 119) תוספתא זבחים פי"א, ומנחות פי"ג: "בראשונה היו מכניסין עורות קדשים ללשכת בית הפרוה, והיו מחלקין אותן בערבין לכל בית אב שבאותו היום, והיו גדולי כהונה (=בעלי זרוע, פסחים נז.) באים ונוטלים אותם

בזרוע, התקינו שיהיו מחלקים אותם בערבי שבתות לכל משמר ומשמר".

כא. הַמַּתְפִּיס עוֹלָתוֹ לְבֶדֶק הַבַּיִת[120], וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיוּ בָּהֶן זְכָרִים, שֶׁדִּינָן שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלוֹת[121] - אֵין עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת אִישׁ - פֶּרֶט לְעוֹלַת הֶקְדֵּשׁ[122]. אֶלָּא יִמָּכְרוּ הָעוֹרוֹת וְיִפְּלוּ לְבֶדֶק הַבַּיִת[123]. אֶחָד עוֹלַת אִישׁ אוֹ אִשָּׁה[124] אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים[125] אוֹ עֶבֶד עוֹרוֹתֵיהֶן לַכֹּהֲנִים, לֹא נֶאֱמַר 'אִישׁ' אֶלָּא לְהוֹצִיא הַהֶקְדֵּשׁ.

120) כלומר, מקדיש עולה לבדק הבית ולא למזבח. 121) כר' יהושע בשקלים פ"ד מ"ד: "המקדיש נכסיו, והיה בהן בהמה ראויה על גבי מזבח, זכרים ונקבות, רבי אליעזר אומר זכרים ימכרו לצרכי עולות וכו'. רבי יהושע אומר זכרים עצמן יקרבו עולות וכו'". ורבינו סותר עצמו, שפסק בפרק ה מהלכות ערכין הלכה ז כר"א, וראה לחם־משנה כאן. 122) זבחים קג. "ת"ר, עולת איש, פרט לעולת הקדש, דברי ר' יהודה וכו', מאי פרט להקדש וכו'. רבי אייבו א"ר ינאי, פרט למתפיס עולה לבדק הבית וכו'. אלא מר, במאי מוקים לה (להא דתני לעיל, פרט לעולת הקדש, רש"י) א"ל מוקמינא לה במקדיש נכסיו, וכרבי יהושע וכו'". 123) שם בגמ': "הני מילי בשר, אבל עור תפיס וכו' ואפילו לר' יהושע דאמר אדם חולק הקדישו, הני מילי בשר, אבל עור תפיס (לבדק הבית כשאר נכסיו שלו, רש"י)". 124) משנה שם: "אחד עולת האיש ואחד עולת האשה, עורותיהן לכהנים". 125) בגמ' שם: "ת"ר, עולת איש (ויקרא ז, ח), אין לי אלא עולת איש, עולות גרים נשים ועבדים מנין, תלמוד־לומר (שם) עור העולה, ריבה". ונוסחת רבינו שם: "גוים", במקום "גרים", ראה בהגהה בגמרא שם. וכתב הכסף־משנה כי נוסחת רבינו נראית נכונה, שהרי לנוסחא שלפנינו קשה, היאך יעלה על הדעת לחלק בין גר לישראל.

יום שני כ"ו מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר בו מצות עשיית העולה, וכיצד הם מעשיה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת הָעוֹלָה[2] כְּמִשְׁפָּטָהּ הַכְּתוּבָה[3] בַּתּוֹרָה. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה הָעוֹלָה? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4], וּמַפְשִׁיט וּמְנַתֵּחַ[5] וּמַקְטִיר כָּל הַנְּתָחִים עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת הַכֹּל הַמִּזְבֵּחָה.

2) שנאמר (ויקרא א, ג־ד) "אדם כי יקריב מכם וגו' אם עולה קרבנו וגו'", ועוד נאמר (שם ט, טז) "ויקרב את העולה ויעשה כמשפט". וראה ב'ספר המצוות' (עשה סג). 3) "הכתוב". וכן הוא בדפוס רומי. 4) למעלה פ"ה ה"א־ג לענין שחיטה, ושם ה"ו לענין זריקה. 5) כלומר, מפשיט את העור ואחר־כך מנתח את העולה לנתחיה, שנאמר (שם א, ו) "והפשיט את העולה ונתח אותה לנתחיה", ועי' בזבחים נג, ב - במשנה. וראה להלן ה"ה־ט, כיצד מנתחין את העולה.

ב. צֶמֶר שֶׁבְּרָאשֵׁי כְּבָשִׂים[6] וְשֵׂעָר שֶׁבִּזְקַן הַתְּיָשִׁים, וְהָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים וְהַקַּרְנַיִם וְהַטְּלָפַיִם[7]: בִּזְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין[8] - מַקְטִירִין אֶת הַכֹּל[9], וְאִם פֵּרְשׁוּ[10] - לֹא יַעֲלוּ[11]; שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם[12]. וְכֻלָּן[13] שֶׁפָּקְעוּ[14] מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ[15] - לֹא יַחֲזִיר[16]. וְכֵן גַּחֶלֶת[17] שֶׁפָּקְעָה מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ - לֹא יַחֲזִיר.

6) זבחים פה, ב - במשנה. וברש"י שם: "שהראש אינו בכלל הפשט, וקרב עם עורו כדאמר בשחיטת חולין (כז.): אין לי אלא נתחים, שישנן בכלל הפשטה וישנן בכלל הקטרה, מנין לרבות את הראש שכבר הותז בשחיטה, שאף־על־פי שאינו בהפשטה, ישנו בהקטרה וכו', ויש צמר בגובה ערפו אצל ראשו". 7) הפרסות. 8) לבשר חיבור טבעי. 9) משנה, זבחים שם, שנאמר (שם, ט) "והקטיר הכהן את הכל המזבחה", לרבות כל אלו. 10) כלומר, ניתקו מהבשר ואינם מחוברים אליו. 11) שם במשנה. ואף אם עלו – ירדו (פ"ג מהל' פסולי המוקדשין הט"ז). 12) הרי שרק בשר ודם מקטיר, ולא דבר אחר (משנה, שם). ומה שנאמר "והקטיר הכהן את הכל", שנשמע מזה, שמקטיר הכל – שם מדובר במחוברין, אבל אם אינם מחוברין – אינו מקטיר (ברייתא שם פו.). 13) משנה, שם פו, א. והיינו בין אלה, שדינם "אם עלו לא ירדו", ובין אלה המחוברים שדינם לעלות כנ"ל (רש"י, שם). 14) עפו. "כמו שאנו רואים במוקדי האש שכל דבר שיש בתוכו לחות, הוא עף מן האש כשמתחיל אותו לחות להתנועע ולצאת" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 15) לארץ. אבל אם פקעו על המזבח עצמו – יחזיר, וכמו כן אצל גחלת (מעילה ט:). 16) משנה, שם פו, א. וכן בברייתא שם בדברי תנא־קמא של רבי, הממעט ממה שנאמר (שם): "ועשית עולותיך הבשר והדם, לומר לך עיכולי עולה אתה מחזיר, ואי אתה מחזיר עיכולי גידין ועצמות". אבל צריך עיון, הרי רבי דורש מהפסוק הנ"ל שאם פירשו, אפילו הם בראש המזבח – ירדו, ורבינו פסק כמותו (להלן פ"ג מהל' פסולי המוקדשין הט"ז), ואם כן היאך אפשר ללמוד מזה שגם במחוברים, אם פקעו לא יחזיר. וראה ברש"י שם שפירש "לא יחזיר" "אין צריך להחזיר", ועיי"ש ב'תוספות'. ורבינו העתיק לשון המשנה כצורתה, מבלי לבאר דעתו בזה. 17) גם זה, במשנה שם.

ג. אֵיבָרִים[18] שֶׁפָּקְעוּ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: אִם יֵשׁ בָּהֶן מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ פָּקְעוּ אַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה[19] - יַחֲזִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה; וְאִם אֵין בָּהֶם מַמָּשׁ, אֲפִלּוּ פָּקְעוּ קֹדֶם חֲצוֹת - לֹא יַחֲזִיר[20]. נִתְחָרֵךְ הַבָּשָׂר[21] וְיָבֵשׁ עֲלֵיהֶן[22] כְּעֵין וּפָקְעוּ: קֹדֶם חֲצוֹת - יַחֲזִיר, אַחַר חֲצוֹת - לֹא יַחֲזִיר[23].

18) משנה וגמרא, שם. 19) באופן שלענין נתחרך הבשר ויבש, יש הבדל בין קודם חצות לבין אחר חצות (ראה להלן). 20) שם במשנה: "איברים שפקעו מעל גבי המזבח קודם חצות יחזיר וכו', לאחר חצות לא יחזיר",

ובגמרא שם אמרו: "אי דאית בהו ממש, אפילו לאחר חצות נמי. אי דלית בהו ממש, אפילו קודם חצות נמי לא. לא צריכא, בשרירי". וביאור הדברים הוא, שאם אין בהם ממש, הרי זה כמו אפר, ונעשתה מצוותן, ואין צורך להחזיר אפילו קודם חצות. אבל אם יש בהם ממש, הרי לא נעשתה מצוותן עדיין, וצריך להחזיר אפילו לאחר חצות, שהרי הוא אומר: "על מוקדה על המזבח כל הלילה". 21) בגמרא (שם): "לא צריכא, בשרירי", ומפרש רש"י: "קשים שנתקשו מחמת האש (שליחכה האש כל לחותן ושלטה בכולן אלא שלא נעשו פחם – 'שיטה מקובצת'), אלא כעצים יבשים הם מתוכם". 22) כלומר, יבשו פני הבשר למעלה. 23) שם בגמרא: "אמר רבי יוחנן, ממשמע שנאמר כל הלילה (= היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר) איני יודע שעד הבוקר, מה תלמוד־לומר עד הבוקר, תן בוקר לבקרו של לילה" (כלומר, להקדים את הבוקר).

ד. כְּשֶׁמְּנַתְּחַ[24] אֵיבְרֵי הָעוֹלָה, מוֹלִיכִין אֶת כָּל הַנְּתָחִים לַכֶּבֶשׁ[25] וּמוֹלְחִין אוֹתָם שָׁם[26]. וְאַחַר כָּךְ מַעֲלִין כָּל הָאֵיבָרִים לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ[27]. וּמֵסִיר גִּיד הַנָּשֶׁה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּמַשְׁלִיכוֹ עַל גַּבֵּי הַדֶּשֶׁן שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ[28]. וְזוֹרֵק כָּל הָאֵיבָרִים עַל הָאֵשׁ[29], שֶׁנֶּאֱמַר: הַכֶּשֶׁר וְהַדָּם - כְּשֵׁם שֶׁהַדָּם בִּזְרִיקָה[30], כָּךְ כָּל הַכֶּשֶׁר בִּזְרִיקָה[31]. וְאַחַר שֶׁזּוֹרְקָן חוֹזֵר וְעוֹרֵךְ אוֹתָן עַל הָאֵשׁ[32], שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם. וְאֵיבָרִים שֶׁצְּלָאָן וְאַחַר כָּךְ הֶעֱלָן לַמִּזְבֵּחַ - אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם רֵיחַ נִיחוֹחַ[33].

24) כלומר, כשגמר לנתח. 25) משנה, יומא כה, א: "הפיס השני מי שוחט וכו' ומי מעלה אברים לכבש", וכן הוא במשנה תמיד לא, ב: "הלכו ונתנום מחצי הכבש ולמטה במערבו". וראה להלן ה"י־יח: "בכמה מוליכין את האברים לכבש". וגם בפ"ד מהל' תמידין ומוספין ה"ו. 26) במס' תמיד, שם: "הלכו ונתנום מחצי הכבש וכו' ומלחום", וכן בתוספתא מנחות פ"ו (מובאת במנחות כא:): "בשלשה מקומות המלח נתונה, בלשכת המלח ועל גבי הכבש ובראשו של מזבח וכו', על גבי הכבש ששם מולחים את האברים וכו'". וראה גם בפ"ה מהל' איסורי מזבח הי"ג. מקור הדבר, במה שכתוב (ויקרא ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". וראה בהל' איסורי מזבח שם הי"א. 27) משנה, יומא כו, א: "הפיס וכו' הרביעי מי מעלה אברים מן הכבש למזבח". וכן במשנה תמיד לב, ב: "אמר להם הממונה וכו' בואו והפיסו, מי מעלה אברים מן הכבש למזבח". ובוודאי כל העלאה על גבי המזבח היתה דרך זריקה, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' בית הבחירה הי"ג: "ואויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח כדי ליתן האיברים בזריקה" ('מרכבת המשנה'), וראה גם 'משנה למלך' כאן. 28) דברי רב הונא בחולין צ, ב: "גיד הנשה של עולה חולצו לתפוח" הוא "האפר הצבור באמצע המזבח" (פירוש המשנה, תמיד פ"ב מ"ב). ולמדו זאת (חולין שם) ממה שנאמר (יחזקאל מה, טו) ממשקה ישראל למנחה ולעולה "מן המותר לישראל" (וגיד הנשה אסור לישראל, ולכן אינו מקטירו). ושאלו (שם בברייתא) "ומאחר שחולצו למה מעלהו, משום שנאמר (מלאכי א, ח) הקריבהו נא לפחתך" (וגנאי הוא להביא ירך מפורעת למזבח, ולכך מעלהו כשהירך שלם, ועל המזבח חולצו ומשליכו לדשן, ראה רש"י שם). 29) זבחים קד, א. כרבי אליעזר, שבזה גם רבי יהושע לא חולק עליו, וגם רבי שמעון סובר כמותו (שם סב:) וראה ב'לחם משנה'. 30) זבחים, שם. שהרי בדם נאמר מפורש כמה פעמים בתורה "וזרקו", שהוא עומד בארץ וזורק הדם למזבח. 31) שאויר מעט היה מפסיק בין הכבש למזבח, כדי ליתן האיברים למזבח בזריקה (למעלה פ"ב מהל' בית הבחירה הי"ג). 32) ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ד הי"ב) "ועשית עולותיך הבשר והדם וכו' אף הבשר בזריקה. יכול יהא זורק ורובג (= "פירוש שיתן אחד על אחד כמו מרבג של אבנים" – 'ערוך' ערך רבג), תלמוד־לומר וערך הכהן אותם, הא כיצד, זורק ועורך". ולדעת רבינו, כן הוא פירושו: שלא יעריך בעת שזורק מרחוק, אלא זורק ואחר־כך עומד ליד המערכה ועורך. ועי' תוספתא זבחים פ"ד (עמ' 485 4). 33) זבחים מו, ב - מימרא של רב. וראה למעלה פ"ד הי"א.

ה. כֵּיצַד מְנַתְּחִין אֶת הָעוֹלָה? לֹא הָיָה[34] שׁוֹבֵר אֶת הָרֶגֶל[35], אֶלָּא נוֹקְבוֹ וְתוֹלֶה בּוֹ וּמַפְשִׁיט[36]. וְאִם הָיָה שׁוֹר - מַפְשִׁיטוֹ בְּלִי תְּלִיָּה[37]. וּמַפְשִׁיט עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לֶחָזֶה[38]. הִגִּיעַ לֶחָזֶה, חוֹתֵךְ אֶת הָרֹאשׁ[39] וְנוֹתְנוֹ לְכֹהֵן. וְחוֹתֵךְ אֶת הַכְּרָעַיִם[40] וְנוֹתְנָן לְאַחֵר[41], וּמַשְׁלִים אֶת הַהֶפְשֵׁט[42]. וְקוֹרֵעַ אֶת הַלֵּב וּמוֹצִיא אֶת דָּמוֹ[43]. וְחוֹתֵךְ אֶת הַיָּדַיִם וְנוֹתְנָן לְאַחֵר[44]. עָלָה לְרֶגֶל יְמִינִי[45] - חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְמִי שֶׁזָּכָה בָּרֹאשׁ, וּשְׁתֵּי בֵּיצִים עִמָּהּ[46]. וְאַחַר כָּךְ קוֹרֵעַ אֶת הַבְּהֵמָה עַד שֶׁיִּגָּלוּ הַמֵּעַיִם[47], וְנוֹטֵל אֶת הַפֶּדֶר[48] וְנוֹתְנוֹ עַל הָרֹאשׁ מִלְּמַעְלָה עַל בֵּית הַשְּׁחִיטָה[49], וְנוֹטֵל אֶת הַקְּרָבַיִם[50] וְנוֹתְנָן לְאַחֵר[51].

34) תמיד פ"ד מ"ב. 35) כדרך שהקצבים עושים שחותכים הכרעים קודם הפשט. 36) לפי שגם הכרעים צריכים הפשט לפני הניתוח ('תפארת ישראל'). וראה להלן שאע"פ שהם צריכים הפשט – מותר לנתחם לפני שגמר להפשיט את כל הבהמה. 37) כך נראה גם להלן פ"ט ה"י, שכתב "איזהו חזה, כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר, למטה עד הכרס". ומקורו מהתוספתא חולין פ"ט (ובגמרא חולין מה. היא שנויה להיפך), ואם כן מדובר בשלא תלה, ועל־כרחנו כי בשור הדברים אמורים, ויתכן כי מחמת כובדו לא תלוהו. 38) שם במשנה: "היה מפשיט ויורד עד שמגיע לחזה", כלומר, מתחיל להפשיט מן הרגלים ויורד עד לחזה, "ואז הניח מלגמור ההפשט עד שיחתוך תחילה הראש וכו' ואם יפשוט תחילה החזה יפול העור ממילא למטה עד סמוך לראש, שהרי הצוואר אין העור מחובר בו (כחולין פ"ט מ"ג) ועל־ידי־זה יהיה קשה לחתוך הראש בצמצום סמוך לצואר" ('תפארת ישראל'). 39) משנה, שם. "עם העור, שאינו בכלל הפשטה, כדאמרינן בחולין כז" (הרא"ש תמיד, שם). ומשום שהראש הוא הראשון להקטרה, לפיכך נאה לחותכו ראשון (המפרש, שם). וממה שנאמר (ויקרא א, ו) "והפשיט ונתח", למדו

ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"א) כי ההפשט הוא לפני ניתוח האברים, ולכך אינו חותך הראש לפני התחלת ההפשט ('תפארת ישראל'). ומתוך מה שנאמר (שם, ח־ט) נתחים ראש וכרעיים, יש ללמוד שהראש והכרעיים אינם בכלל נתחים, ולפיכך הם נחתכים לפני גמר ההפשט ('הר המוריה' בשם הגר"א). 40) "רגלי הבהמה, ועל שם כריעה נקראים כרעים" (המפרש), ורוצה לומר שחותך ארבע הרגלים (רא"ש ומפרש), עד הארכובה (רא"ש). ומשום כך צריך לפרש מה שכתב קודם אלא נוקבו ותולה בו, "ר"ל שנוקבו למעלה מהברכיים, במקום צומת הגידין, שאי־אפשר לתלותו ברגליו ממש, שהרי צריך לחתכם עד הברכיים בעוד שאר הבהמה נשארת תלויה בעמוד" ('תפארת ישראל'). 41) שם. כלומר, לא לזה שקיבל הראש. 42) שם במשנה: "מירק (= גמר) את ההפשט". 43) שם במשנה. שכשהשה צמאה, גונחת בשעת השחיטה, וממשכת את הדם מבית השחיטה, והוא הדם הקרוש הנמצא בלב, ודינו כדם שנשפך ולא נתקבל בכלי שפסול למזבח (ראה להלן פ"א מהל' פסולי המוקדשין הכ"ה) – הרא"ש שם. וקריעת הלב היתה דרך בית השחיטה שתוחב ידו עד שמגיע ללב וקורעו ופותחו בעודו מחובר, ואין הכוונה כאן שקרע הלב ממקום חיבורו, שהרי עדיין הבהמה סגורה והיא לפני הקריעה דלהלן, שהרי להלן אמר רבינו: "ואח"כ קורע את הבהמה עד שיגלו את המעיים" ('תפארת ישראל', ודלא כהרא"ש). 44) כלומר, חותך שתי הרגלים הקדמיות מן הארכובה עד לכתפיים, שהרי עד לארכובה כבר חתך לפני כן, ראה למעלה "וחותך את הכרעים". ומשום שהידים סמוכות למקום הלב, חותכן מיד אחר שקרע הלב, לפי שאין מעבירין על המצוות (הראב"ד תמיד, שם). והמפרש שם כתב: משום שעדיין כובד הבהמה ברגלים והבהמה נתלית, משום כך אין חותך את הרגל הימני לפני שחתך את הידים. 45) "מפני שהקרבן תלוי ונתעסק בו מלמטה אצל החזה והראש, שייך למיתני לשון "עלה", שהוא מגביה ידו כלפי הרגל לחתכו, ויתכן גם שכשהיה צריך להתעסק ברגלים היה עולה גבי מעלה" (הראב"ד, שם). והיינו הרגל האחורית מימין, מן הארכובה ולמעלה עד החיבור בגוף, אבל מן הארכובה ולמטה כבד חתך לפני כן, ראה מה שכתב למעלה: "וחותך את הכרעים". 46) שם במשנה: "ועלה לרגל הימנית חתכה ונתנה למי שזכה בה, וב' ביצים עמה" (שהרי העולה בא לזכר), ולהלן שם במשנה: "נמצאו כולם עומדים בשורה והאברים בידם, הראשון בראש וברגל וכו' הראש בימינו, ורגל הימנית בשמאלו", ועדיין הבהמה נשארת תלויה ברגל שמאל. 47) שם במשנה. "ובדין הוא שהיה לו להתעסק בשני רגלי הכבש שהם מבחוץ ואח"כ לקרוע ולהתעסק בפנים, אבל אם היה חותך שני רגליו לא היה יכול לתלות, ולפיכך על־כרחך היה מניח רגל אחת מלחתוך שבה היה תלוי ואח"כ קורע" (ראב"ד). 48) "חלב שעל הקרב" (רא"ש). 49) שם במשנה. והיינו: "לכסות לכלוך מדם השחיטה, ודרש לה מקרא בפ"ב דחולין (כז.) דכתיב (ויקרא א, יב) "את ראשו ואת פדרו וערך" (רא"ש). "וזהו דרך כבוד של מעלה" (חולין, שם), שהרי כשהיה נושא את הראש היה הופך בית השחיטה למעלה, ראה להלן הי"א, ולכלוכו הוא גנאי. 50) המעיים. 51) שם במשנה.

1 **ו. הוֹלֵךְ וּמְדִיחָן בְּמַיִם[52], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם**
2 **יִרְחַץ בַּמָּיִם - לא בְּיַיִן[53], וְלֹא בְּמֶזֶג[54], וְלֹא בִּשְׁאָר**
3 **מַשְׁקִין[55]. וְכָל הַמֵּימוֹת כְּשֵׁרִין[56]. כַּמָּה מְדִיחָן? הַכָּרֵס**
4 **מְדִיחִין אוֹתָהּ בְּבֵית [הַמְּדִיחִין][57] כָּל צָרְכָּהּ[58];**
5 **הַקְּרָבַיִם אֵין פּוֹחֲתִין מִשְּׁלֹשׁ פְּעָמִים[59]. וּמְדִיחִין אוֹתָן**
6 **עַל שֻׁלְחָנוֹת שֶׁל שַׁיִשׁ שֶׁבֵּין הָעַמּוּדִים[60].**

52) שם במשנה. 53) 'ספרא' פ' ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ז ה"ד, הובא בזבחים כב, א. 54) יין עם מים ממוזגים יחד, שני חלקי מים ואחד יין (רש"י זבחים, שם). וראה להלן פ"ח הי"ב. 55) שאם מיעטו (שם ושם) "במים וכו' ולא במזוג", כל־שכן שיש ללמוד: במים ולא בשאר משקין. 56) שם ושם: "במים להכשיר את כל המים", ומפרש רש"י בזבחים שם: "ואפילו מכונסין". 57) במדות פ"ה מ"ג: "לשכת המדיחין, ששם היו מדיחין קרבי הקדשים", והכוונה לכרס "שלא היו רוצין להוציא כל הפרש בעזרה, לכן הוליכו אותו ללשכת המדיחין" (רא"ש), אבל יתר הקרבים מדיחים על שולחנות של שיש שבין העמודים, ראה להלן בהמשך ההלכה, ולמעלה פ"ה מהל' בית הבחירה הי"ד. 58) תמיד, שם. כלומר, בלי קצבה עד שתהא יפה לכל הצורך (רא"ש). 59) שם במשנה: "והקרבים מדיחין שלשה פעמים במעוטה". "עניינו שאין מדיחין אותן במים בפחות משלש פעמים, ומוסיפין על זה כל מה שאפשר להדיחם" (רבינו בפירוש המשנה, שם). 60) שם במשנה: "על שולחנות של שיש שבין העמודים", כמו ששנינו (פ"ו ממס' שקלים מ"ד, הובאה בתמיד לא:) "שלשה עשר שולחנות היו במקדש, שמונה של שיש בבית המטבחים שעליהן מדיחין את הקרבים" (ראה גם בפ"ה מהל' בית הבחירה הי"ד). ובגמרא תמיד שם, אמרו: למה עשו השולחנות משיש ולא מכסף וזהב "מפני שהוא מרתיח". כלומר, מחמם את הבשר ומקלקו (רא"ש שם). וב'ירושלמי' (שקלים שם ה"ג) אמרו, שאף־על־פי שאחד הנסים הוא שלא הסריח בשר הקודש מעולם – אין מזכירין מעשה נסים (כלומר, אין סומכין על הנס).

7 **ז. נָטַל אֶת הַסַּכִּין[61] וּמַפְרִישׁ אֶת הָרְאָה מִן הַכָּבֵד[62],**
8 **וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד מִן הַכָּבֵד[63], וְאֵינוֹ מֵזִיז הַכָּבֵד**
9 **מִמְּקוֹמוֹ[64], וְנוֹקֵב אֶת הֶחָזֶה וְנוֹתְנוֹ לְאַהֲרֹן[65]. וְעוֹלֶה**
10 **לַדֹּפֶן הַיְמָנִית[66] וְחוֹתֵךְ וְיוֹרֵד עַד הַשִּׁדְרָה[67], וְלֹא יִגַּע**
11 **בַּשִּׁדְרָה[68], עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לִשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת[69],**
12 **חוֹתְכָהּ וְנוֹתְנָהּ לְאַהֲרֹן, וְהַכָּבֵד תְּלוּיָה בָהּ[70].**

61) שם מ"ג. ועד עכשיו לא היה לו צורך לסכין לא בנטילת הפדר ולא בנטילת הקרבים, שהם דברים שנוטלים ומפרידים בלא סכין (המפרש). 62) שם. "לפי שהכבד קרב עם הדופן הימני (ראה בסוף ההלכה) והריאה עם הגרה", ראה להלן ה"ח (הרא"ש ומפרש). 63) שם במשנה, "כי אצבע הכבד היתה קריבה עם העוקץ והכליות (ראה להלן ה"ט), כמו בשאר הקרבנות שנאמר בהם (ויקרא ג, ד, י, טו) "היותרת על הכבד על הכליות יסירנה", ופירש

רש"י ז"ל שיהא מעט מן הכבד עם הכליות" (רא"ש). ואצבע הכבד הוא יותרת הכבד, ראה בהקדמת רבינו לסדר קדשים, שכתב וז"ל: "ויותרת הכבד, והוא הקצה התחתון היוצא ממנו כמו הבוהן מן היד" (ראה ב'הר המוריה' למעלה פ"א הי"א). 64) שם במשנה: "ולא היה מזיזה ממקומה", ומפרש הראב"ד בפירוש ראשון שלא היה מזיז את הריאה. ובפירוש שני כתב, שלא היה מזיז את אצבע הכבד (וכן פירשו המפרש והרע"ב שם), אבל רבינו מפרש, שהכוונה שאינו מזיז את הכבד, וכן הוא ב'מאירי' שם. וזהו מה שאמרו במשנה שם: "והכבד תלויה בה"", ראה להלן בסוף ההלכה. 65) שם במשנה: "נוקב החזה ונותנו למי שזכה בה", וברא"ש שם: "שעושה כמין ארובה, שחותך את שומן החזה הרואה את הקרקע מראשי הצלעות, ונשאר כמין נקב בין ראשי הצלעות". 66) שם במשנה. "מן הראוי היה לבוא לאלתר אצל הגרה, דהיינו הצואר שהקנה והלב תלויין בו עם אצבע הכבד, שזה היה כסדר, אבל לא יתכן דבר זה לעשות, שכיון שמתעסק בדבר שהוא מצלעות הבהמה כגון החזה, דין הוא שגם בו (= בדופן הימנית) מתעסק קודם הצוואר, שאינו מצלעות הבהמה, לפיכך היה חוזר ועולה לדופן הימנית" (ראב"ד, שם). 67) שם במשנה. "כלומר, היה חותך ויורד בעמקו של צלע כלפי השדרה" (ראב"ד, שם). 68) משנה, שם. "כלומר, לא היה חותך השדרה עצמה כלל" (ראב"ד), והיא נשארת כולה שלמה בדופן השמאלי (ראה להלן סוף ה"ח). 69) "היינו שתי צלעות מלמעלה ושתי צלעות מלמטה", כמו שמבואר להלן ה"ח ('הר המוריה'). 70) שם במשנה.

1 **ח. בָּא לוֹ[71] לַגֵּרָה[72], מַנִּיחַ בָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן**
2 **וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת מִכָּאן[73], חוֹתְכָהּ[74] וְנוֹתְנָהּ לְאַחֵר,**
3 **וְהַקָּנֶה וְהַלֵּב וְהָרֵאָה תְּלוּיִין בָּהּ. בָּא לוֹ לַדֹּפֶן**
4 **הַשְּׂמָאלִית וּמַנִּיחַ בָּהּ[75] שְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַעְלָה[76]**
5 **וּשְׁתֵּי צְלָעוֹת רַכּוֹת מִלְּמַטָּה[77], וְכָךְ הָיָה מַנִּיחַ**
6 **בַּחֲבֵרְתָּהּ[78]. נִמְצָא מַנִּיחַ בִּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת[79] אַרְבַּע**
7 **צְלָעוֹת בְּזוֹ וְאַרְבַּע צְלָעוֹת בְּזוֹ. חוֹתְכָהּ[80] וְנוֹתְנָהּ**
8 **לְאַחֵר, וְהַשִּׁדְרָה עִמָּהּ, וְהַטְּחוֹל תָּלוּי בָּהּ.**

71) משנה, תמיד שם. 72) לצוואר, ונקרא גרה על כי הוא מעלה גרה (כסף־משנה). 73) "שתי צלעות הניח בו כבר כשחתך הדופן הימני, ועכשיו הניח בה שתי צלעות מצד אחר, והן אותן צלעות שהן בדופן אצל חזה, ועדיין לא חתך דופן השמאלי, לכך שייך לומר והניח בה שעדיין הן מחוברות לדופן" (המפרש), כלומר, לוקחן לצלעות עם הצוואר כשמחוברים לו. 74) לצוואר מן הדופן השמאלי. 75) אין כאן הכוונה "ומניח" שהניח שתי הצלעות מחוברות לדופן כמו "מניח" שאצל הצוואר, שפירושו מחובר לצוואר, אלא רוצה לומר: הניח אצל הדופן שתי צלעות, היינו ששתי הצלעות האלו חסרות מהדופן למטה, וכן למעלה ('תפארת ישראל'). 76) "אותם הנשארים דבוקים עם העוקץ" (רא"ש). אבל הראב"ד מפרש שגם שתי צלעות מלמעלה היו סמוכים לצוואר. 77) שכבר נטלו כשהן מחוברים עם הצוואר. 78) משנה, שם. היינו שגם בדופן הימני היה מניח שתי צלעות מלמעלה ושתי צלעות מלמטה, ראה למעלה ה"ז. 79) כלומר, אצל שתי הדפנות בשעה שחתכן מהבהמה מניח ארבע צלעות בזו (בימין), שתים מהן מחוברות לעוקץ ושתים מהן מחוברות לצוואר, וכמו כן ארבע צלעות בזו (בשמאל), גם הן שתים מחוברות לעוקץ ושתים מחוברות לצוואר, באופן שלעוקץ מחוברות ארבע צלעות, ולצוואר – ארבע צלעות. 80) לדופן השמאלית מהבהמה.

9 **ט. בָּא לוֹ לָעֹקֶץ[81], חוֹתְכוֹ וְנוֹתְנוֹ לְאַחֵר[82], וְהָאַלְיָה**
10 **וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד וּשְׁתֵּי כְּלָיוֹת עִמָּהּ[83]. נוֹטֵל אֶת הָרֶגֶל**
11 **הַשְּׂמָאלִית וְנוֹתְנָהּ לְאַחֵר[84]. וּכְסֵדֶר[85] זֶה מַפְשִׁיטִין**
12 **וּמְנַתְּחִין עוֹלַת בְּהֵמָה[86], וְאֵלּוּ הֵן הַנִּתָּחִין הָאֲמוּרִין**
13 **בַּתּוֹרָה: וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ.**

81) הראב"ד (תמיד לג.) והמפרש (שם, וכן בדף לא.) כתבו שהוא הזנב, ואילו ה'ערוך' (מובא ב'תוספות יום־טוב' שם פ"ג מ"א), כתב שהיא העצה הנזכרת בויקרא (ג, ט) "לעומת העצה", והרא"ש (שם לא:) כתב "שהוא סוף השדרה הסמוך לאליה", וראה רע"ב פ"ג שם. 82) שם לא, א. כלומר, "חתכו אצל הרגל השמאלי שעדיין הבהמה תלויה בו" (המפרש, והראב"ד). 83) שם, במשנה. "וכן שתי הצלעות שמכאן ושתי הצלעות שמכאן, שנשארו מחוברות" (ראה למעלה ה"ח), ולא חש לפרשם "מפני שקטנות וקצרות הן ואינן ניכרין" ('תפארת ישראל'). 84) שם במשנה: "נטל רגל השמאלי ונתנה למי שזכה בה". ובהגהת 'באר אברהם' על הרמב"ם כתב, שצ"ל "ונותנה לו", כלומר, לזה שקיבל את העוקץ, ראה להלן הי"ג. 85) שנאמר בתמיד שם אצל טלה (שקרבן תמיד הוא טלה). 86) בעולת בקר. וכן הוא ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"ג) "אין לי אלא עולת בקר, עולת הצאן מנין, ודין הוא: נאמר הבא עולה מן הבקר והבא עולה מן הצאן, מה עולת בקר טעונה הפשטה, אף עולת הצאן תטען הפשטה".

14 **י. בְּכַמָּה מוֹלִיכִין אֶת הָאֵיבָרִים לַכֶּבֶשׁ? אִם מִן הַצֹּאן**
15 **הִיא הָעוֹלָה - מוֹלִיכִין אוֹתָהּ שִׁשָּׁה[87].**

87) ביומא כז, א: "למדנו לטלה שטעון ששה".

16 **יא. הָרִאשׁוֹן[88] - בָּרֹאשׁ וּבָרֶגֶל[89]. הָרֹאשׁ בִּימִינוֹ[90],**
17 **וְחָטְמוֹ כְּלַפֵּי זְרוֹעוֹ, וְקַרְנָיו בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו[91], וּבֵית**
18 **שְׁחִיטָה לְמַעְלָה, וְהַפֶּדֶר עָלֶיהָ[92]. וְהָרֶגֶל שֶׁל יָמִין**
19 **בִּשְׂמֹאלוֹ[93], וּבֵית עוֹרָהּ לַחוּץ[94].**

88) הכהן הראשון. 89) שם, והיינו רגל הימנית ושתי ביצים עמה, ראה למעלה ה"ה, וכן להלן בהמשך ההלכה. 90) ביד ימינו, "שהראש קודם לכל האברים, שנאמר (ויקרא א, יב) ונתח אותה לנתחיו ואת ראשו ואת פדרו, הילכך הראש בימינו" (מפרש). ועוד, שהרי "הכבד כבד יותר מן הרגל, ולפיכך לוקחו בימינו" ('תפארת ישראל'). 91) שם במשנה. "כשחוטם הבהמה פונה נגד זרועו, אז קרניו בין אצבעותיו" (מפרש), "כדי שיחזיק בו בטוב שלא יפול" (ראב"ד). 92) שם במשנה. וראה למעלה ה"ח. 93) ביד שמאל (שם במשנה), "ומשום דהולכת אברים למזבח הוה עבודה דלא מעכב כפרה, לכך אין צריכה ימין (כמו ביתר

העבודות, שעבודה פסולה בשמאל), ולכך מוליך שני אברים בשתי ידיו ונושא האבר החשוב בימין ואחד בשמאל" (רא"ש). 94) שם. כלומר, "שהרגל במקום חיבורו בגוף אין עליו עור, וקאמר הכא דצד החוץ של הרגל שמפשיטין משם העור יהיה ביד הנושא נמי כלפי חוץ, דהיינו כלפי ראשי אצבעותיו, דהכי שפיר טפי" ('תפארת ישראל'), כי זה דרך כבוד שלמעלה (ראב"ד).

1 **יב. הַשֵּׁנִי[95] - בִּשְׁתֵּי הַיָּדַיִם. שֶׁל יָמִין בִּימִינוֹ, וְשֶׁל**
2 **שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ[96]. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ[97].**

95) הכהן השני. 96) שם. "דרך חשיבותן מוליכין אותם למזבח" (מפרש). 97) שם.

3 **יג. הַשְּׁלִישִׁי[98] - בָּעֹקֶץ וּבָרֶגֶל[99]. הָעֹקֶץ בִּימִינוֹ,**
4 **וְהָאַלְיָה מְדֻלְדֶּלֶת בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו[100], וְאֶצְבַּע הַכָּבֵד**
5 **וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת עִמּוֹ[101]. וְהָרֶגֶל שֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ.**
6 **וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ[102].**

98) הכהן השלישי. 99) שם, היינו הרגל השמאלית, ראה להלן בהמשך ההלכה, ולמעלה הי"א. 100) האליה דבוקה בעוקץ (מפרש), והיה מניח את ראש העוקץ שהוא עב למעלה בין אצבעותיו, וראשו השני (עם האליה שהיא ארוכה) היה תלוי כדי שלא יעכבו ויוכל להחזיק על פס ידו גם אצבע הכבד ושתי כליות עמו (ראה פירוש הראב"ד). 101) שם. כלומר, עם העוקץ על יד ימין. 102) שם.

7 **יד. הָרְבִיעִי[103] - בֶּחָזֶה וּבַגֶּרֶה[104]. הֶחָזֶה בִּימִינוֹ,**
8 **וְהַגֶּרֶה בִּשְׂמֹאלוֹ, וְצַלְעוֹתֶיהָ בֵּין אֶצְבְּעוֹתָיו.**

103) הכהן הרביעי. 104) משנה, שם.

9 **טו. הַחֲמִישִׁי[105] - בִּשְׁתֵּי דְפָנוֹת[106]. שֶׁל יָמִין בִּימִינוֹ,**
10 **וְשֶׁל שְׂמֹאל בִּשְׂמֹאלוֹ. וּבֵית עוֹרָן לַחוּץ.**

105) הכהן החמישי. 106) משנה, שם.

11 **טז. הַשִּׁשִּׁי[107] - בִּקְרָבַיִם, נְתוּנִין בְּבָזֵךְ[108], וּכְרָעַיִם עַל**
12 **גַּבֵּיהֶן מִלְּמַעְלָה[109]. אִם הָיְתָה הָעוֹלָה כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז.**
13 **אֲבָל אִם הָיְתָה אַיִל - מוֹלִיכִין הַקְּרָבַיִם שְׁנַיִם[110]. וְכֵן**
14 **הַסֹּלֶת שֶׁל נְסָכֶיהָ[111] בְּיַד אֶחָד[112], וְהַיַּיִן בְּיַד אֶחָד[113].**
15 **וְאִם הָיָה אַיִל[114] - הַסֹּלֶת בִּשְׁנַיִם, וְהַיַּיִן בִּשְׁנַיִם[115].**

107) הכהן הששי. 108) שם. "בזך" היא כף גדולה (ראה במפרש וברע"ב). ורבינו פירש שם "קערה". 109) שם. שנאמר (שם, יג) "והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר המזבחה", הרי שהכרעים על הקרב, ראה ברא"ש שם. 110) משנה, יומא כו, ב. והטעם הוא: שהאיל גדול וכבד מן הכבש, שהרי הכבש הוא בן שנה והאיל בן שנתיים (ראה למעלה פ"א הי"ד), ואין הכוונה לחלק את הקרבים לשני הכהנים, אלא שניהם נושאים ביחד ('תפארת ישראל' יומא פ"ב מ"ו). 111) שלאחר הקטרת אברי העולה, מקטירין מנחתו, דהיינו סולת. 112) שם במשנה: "השביעי בסולת". 113) שם: "התשיעי ביין". ומה שרבינו לא מנה כאן חביתין שמובא במשנה שם "השמיני בחביתין", משום שהמשניות הנ"ל בתמיד וביומא מדברות בעולת התמיד, אבל רבינו כאן מדבר מקרבן עולה סתם שאין בה מנחת חביתין, אבל בפ"ו מהל' תמידין ומוספין ה"ה שמדבר רבינו בקרבן תמיד, מביא שם גם חביתין ('הר המוריה'). 114) יומא, שם. 115) משום שסולת הכבש היא עשרון אחד בלול ברביעית ההין שמן, ואילו סולת האיל שני עשרונים בלול בשלישית ההין שמן, ונסכי הכבש הם יין רביעית ההין, ונסכי האיל הם שלישית ההין יין (ראה למעלה פ"ב ה"ד). אולם לא היו מחלקים את הסולת לשני כהנים ואת היין לשני כהנים, אלא שני כהנים נושאים ביחד את הסולת, ושני כהנים אחרים נושאים ביחד את היין ('תפארת ישראל' יומא, שם). וראה למעלה.

16 **יז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁהַכֶּבֶשׂ אוֹ הָעֵז מוֹלִיכִין אוֹתוֹ**
17 **שְׁמוֹנֶה[116] לַמִּזְבֵּחַ, וְהָאַיִל מוֹלִיכִין אוֹתוֹ אַחַד**
18 **עָשָׂר[117].**

116) כהנים. שנוסף לששה הנ"ל, ישנם שנים הנושאים הסולת והיין. 117) כהנים. היינו חמשה שעד הלכה טו (והיא בכלל), שנים לקרבים, שנים לסולת ושנים ליין, הרי כאן אחד עשר.

19 **יח. הַשּׁוֹר מוֹלִיכִין אוֹתוֹ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[118]. הָרִאשׁוֹן**
20 **מוֹלִיךְ אֶת הָרֹאשׁ. וְהַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מוֹלִיכִין הָרֶגֶל שֶׁל**
21 **יָמִין. וְהָרְבִיעִי וְהַחֲמִישִׁי מוֹלִיכִין אֶת הָעֹקֶץ. וְהַשִּׁשִּׁי**
22 **וְהַשְּׁבִיעִי מוֹלִיכִין אֶת הָרֶגֶל שֶׁל שְׂמֹאל. וְהַשְּׁמִינִי**
23 **מוֹלִיךְ אֶת הֶחָזֶה. וְהַגֶּרֶה מוֹלִיכִין אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה,**
24 **תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי וְאַחַד עָשָׂר. וּמוֹלִיכִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם**
25 **בִּשְׁנַיִם, וּשְׁתֵּי הַדְּפָנוֹת בִּשְׁנַיִם, וְהַקְּרָבַיִם וְהַסֹּלֶת[119]**
26 **וְהַיַּיִן[120] בִּשְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה. חֲרֵי אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים.**

118) יומא, שם במשנה. משום שהשור הוא גדול ואיבריו כבדים, לכן יש צורך בכהנים נוספים. 119) שהוא שלשה עשרונים סולת בלול בחצי ההין שמן (ראה למעלה פ"ב ה"ד). 120) שהוא חצי ההין (שם).

27 **יט. וְלָמָּה לֹא יְחַלְּקוּ הָאֵבֶר הַגָּדוֹל שֶׁל שּׁוֹר**
28 **לַחֲלָקִים? שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ - וְלֹא נְתָחֶיהָ**
29 **לִנְתָחִים[121]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[122] בְּעוֹלוֹת**
30 **הַצִּבּוּר; אֲבָל עוֹלוֹת הַיָּחִיד, אִם רָצוּ לְהוֹלִיךְ נְתָחֶיהָ**
31 **בְּפָחוֹת מֵאֵלּוּ אוֹ בְּיוֹתֵר - מוֹלִיכִין[123].**

121) 'ספרא' ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ה ה"ז. וכן הוא בגמרא חולין יא, א. 122) שצריך מספר זה של כהנים. 123) משנה יומא, שם.

32 **כ. עוֹלַת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית?[124] עוֹלֶה**
33 **לַכֶּבֶשׂ[125] וּפוֹנֶה[126] לַסּוֹבֵב[127] וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית**
34 **מִזְרָחִית[128], וְהָיָה מוֹלֵק[129] שָׂם אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל**
35 **עָרְפּוֹ[130] וּמַבְדִּיל[131]. וְאִם לֹא הִבְדִּיל - פְּסוּלָה[132].**
36 **וּמִמַּצָּה דַּם הָרֹאשׁ וְדַם הַגּוּף עַל קִיר[133] הַמִּזְבֵּחַ**
37 **לְמַעְלָה מִן הַחוּט שֶׁבְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ[134]. וְאִם מִצָּה דַּם**
38 **הָרֹאשׁ וְלֹא מִצָּה דַּם הַגּוּף - פְּסוּלָה[135]. מִצָּה דַּם**
39 **הַגּוּף וְלֹא מִצָּה דַּם הָרֹאשׁ - כְּשֵׁרָה.**

124) משנה, זבחים סד, ב. 125) שהרי נעשית למעלה מחוט הסקרא, ראה בהמשך ההלכה. 126) על־ידי הכבש הקטן שבכבש הגדול, ראה למעלה פ"ב מהל' בית הבחירה הלכה יד. 127) הוא הסובב שהזכיר רבינו למעלה (פ"ב מהלכות בית הבחירה ה"ז). ואף־על־פי שאמרו (זבחים סה.) "מה הקטרה בראש המזבח, אף מליקה בראש המזבח" – הרי המשך הברייתא שם מוכיח שהסובב דינו כראש המזבח לענין זה (עיי"ש), וטעם הדבר בסוף הסוגיא שאפשר לעשות מערכה על גבי הסובב ולהקטיר שם האימורים. ורק בזמן שהיתה עולת העוף נעשית בקרן מערבית דרומית (להלן פ"ז ה"י), אז היה עולה בראש המזבח ממש, כי לא היה כבש קטן בכבש הגדול לצד מערב, ראה רש"י זבחים סד. ד"ה צבר, ו'תוספות' שם ד"ה יותר, וב'תוספות יום־טוב' זבחים פ"ו מ"ג. ודלא כ'תפארת ישראל' שם מ"ה אות כח). 128) משנה, שם. והטעימו בגמרא (שם סד.) משום שהיא קרובה לבית הדשן, שמשליך שם את המוראה והעור עם הנוצה ובני המעיים, ראה להלן הכ"א. וראה להלן פ"ז ה"ז כי בזמן שעולת העוף רבה, ואין קרן דרומית מזרחית מכילה אותה, נפנין לקרן דרומית מערבית. 129) ראה להלן הכ"ג כיצד מולקין. 130) "ערפה" הוא אחורי פני העוף. כלומר, גובה ראש, ו"מול ערפה" הוא למטה, והוא אחורי הצוואר. ראה רש"י זבחים שם, ורע"ב ו'תפארת ישראל' שם. ועולת העוף לא ביאר בה הכתוב "ממול עורף", אבל למדנו (שם סה.) מליקת העולה ממליקת החטאת, "נאמר כאן (בעולה – ויקרא א, טו) "ומלק", ונאמר להלן (בחטאת – שם ה, ח) "ומלק", מה להלן (בחטאת) ממול עורף (כמפורש שם: "ומלק את ראשו ממול ערפו"), אף כאן (עולה) ממול עורף". 131) כלומר, חותך שני הסימנים כדלהלן הכ"ג. אבל העור אינו מעכב (חולין כ: - וראה להלן פ"ז ה"ו, וב'לחם משנה' שם). ולמדו זאת (זבחים סה.) ממה שנאמר (שם א, טו) "ומלק והקטיר" – מה הקטרה, הראש לעצמו והגוף לעצמו, אף מליקה הראש לעצמו והגוף לעצמו. אבל רבינו (בפירוש המשנה, שם) כתב שממה שנאמר בחטאת העוף (שם ה, ח) "ולא יבדיל", ידענו כי בעולת העוף הוא מבדיל. וראה ב'תוספות יום־טוב' זבחים שם. 132) שם סד, ב - במשנה "הבדיל בחטאת ולא הבדיל בעולה, פסל". וב'תוספות' שם (סה: ד"ה הבדיל) הקשו: הניחא בחטאת, כמו שדרשו ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דחובה פי"ח ה"ט) "חטאת, שיהו כל מעשיה לשם חטאת. הוא, פרט למלקו שלא לשמו", ומשם יש ללמוד שכל המשנה בחטאת פוסל. אבל בעולה, קשה - מנלן? ועוד שהרי מהקטרה למדו: מה הקטרה, הראש בעצמו והגוף בעצמו, ואם כן יש לומר גם: מה הקטרה אינה מעכבת, אף הבדלה אינה מעכבת, עיי"ש. ויתכן כי לכך כתב רבינו בפירוש המשניות, שלמדו זאת ממה שכתב בחטאת "ולא יבדיל": בחטאת ולא יבדיל, אבל בעולה מבדיל, והרי זה כמו ששנה עליו הכתוב לעכב, וצריך עיון ('הר המוריה'). 133) שדוחק מקום המליקה שבראש ובגוף לקיר המזבח, שנאמר (שם א, טו) "ונמצה דמו על קיר המזבח", וב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פ"ז ה"ז) אמרו: "ונמצה דמו, דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה משניהם". 134) קנים (פ"א מ"א): "עולת העוף נעשית למעלה, ואם שינה פסול". ולמדו זאת (בזבחים סה.): "ומלק והקטיר ונמצה דמו (שם), וכי תעלה על דעתך לאחר שהקטיר חוזר וממצה, אלא לומר לך: מה הקטרה בראש המזבח, אף מיצוי בראש המזבח". וראה למעלה הערה קכו, שהסובב נקרא גם ראשו של מזבח. 135) זבחים, שם במשנה. וב'ספרא' (שם פ"ט ה"ז, הובא בגמרא שם סו.) "עולה, אע"פ שמיצה דם הגוף ולא מיצה דם הראש, או יכול אע"פ שמיצה דם הראש ולא מיצה דם הגוף, תלמוד־לומר הוא". ובגמרא שם: "אמר רבינא, מסתברא דרוב דמים, בגוף שכיחי".

כא. וְנוֹטֵל אֶת הָרֹאשׁ וּמַקִּיף בֵּית מְלִיקָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ וְסוֹפְגוֹ בְּמֶלַח[136] וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים[137]. וּבָא לוֹ לַגּוּף[138] וְהֵסִיר אֶת הַמַּרְאָה[139] וְהָעוֹר שֶׁעָלֶיהָ בְּיָדוֹ עִם הַנּוֹצָה[140] וְאֶת בְּנֵי מֵעַיִם הַיּוֹצְאִין עִמָּהּ[141] וּמַשְׁלִיכָן לְבֵית הַדֶּשֶׁן[142].

136) שם במשנה: "וממצה את דמה על קיר המזבח, נטל את הראש והקיף בית מליקתו למזבח, וסופגו במלח". ופירש שם רש"י: והקיף את בית מליקתו למזבח, סומכו ודחקו בקיר, כדי שיתמצה הדם". וכן פירש הרע"ב שם. אבל לרבינו שכתב למעלה "וממצה דם הראש ודם הגוף", ע"כ כי הקפה זו, כלומר הקרבה זו למזבח אינה לצורך מיצוי שהרי כבר מיצה. 137) שם במשנה. כלומר, על אש המזבח. 138) שם במשנה. 139) "הוא הזפק שבו המאכל, והוא בעוף כנגד האצטומכא באדם" (רבינו בפירוש המשניות). 140) כלומר, מסיר את הזפק עם העור שעליו, ועם הנוצה שעל העור. שם במשנה: "והסיר את המוראה ואת הנוצה", כמו שנאמר (ויקרא א, טז) "והסיר את מוראתו בנוצתה", ומכיון שמסיר את המוראה והנוצה, הרי על־כרחך שהוא מסיר גם את העור שעל המוראה, שהרי הנוצה היא על העור. ומה שכתב רבינו "בידו", הוא כדברי תנא־קמא (זבחים סה.) ודלא כתנא דבי רבי ישמעאל, האומר "קודרה בסכין כמין ארובה". ונוצתה היא הנוצה שעליה, והוא חותך אותה עם העור והנוצה שעליה" (רבינו בפירוש המשניות). וכן כתב הרמב"ן (בפירושו לתורה, שם) שנוצה היא נוצה ממש, אבל רש"י (בזבחים שם, ובחומש שם) פירש "נוצתה" מלשון פרש ודבר מאוס, כמו "כי נצו גם נעו (איכה ד, טו). 141) שם סד, ב - במשנה, וכדעת אבא יוסי (זבחים סה.) האומר: "נוטלה ונוטל קורקבנה עמה", ראה בפירוש הרמב"ן על התורה, שם. 142) משנה, שם. כמו שנאמר (ויקרא שם) "והשליך אותה אצל המזבח קדמה, אל מקום הדשן", כלומר למזרחו של כבש ('ספרא' שם פ"ט ה"ג). ושם היו נותנים הדשן לאחר הרמתו (להלן פ"ב מהל' תמידין ומוספין הי"ב).

כב. וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו - בְּיָדוֹ בְּלֹא סַכִּין[143]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַבְדִּיל[144], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַבְדִּיל. וְאִם הִבְדִּיל - כָּשֵׁר[145]. וְסוֹפְגוֹ בְּמֶלַח[146] וְזוֹרְקוֹ עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים[147]. לֹא הֵסִיר אֶת הַמַּרְאָה וְלֹא אֶת הַנּוֹצָה וְלֹא אֶת בְּנֵי מֵעַיִם וְלֹא סְפָגָהּ בְּמֶלַח - כֹּל שֶׁשִּׁנָּה בָהּ מֵאַחַר תַּמְצִית הַדָּם כָּשֵׁרָה[148].

143) זבחים סה, ב: "תנו רבנן: ושסע, אין שיסע אלא ביד, וכן הוא אומר (שופטים יד, ו) וישסעהו כשסע הגדי". 144) "אינו קורע שני חלקי הגוף זה מזה" ('תפארת ישראל'). 145) שם במשנה. וכן הוא ב'ספרא' (שם ה"ו): "יכול אם יבדיל פסל, תלמוד־לומר והקטיר" ('אור שמח'). וב'ספר המצוות' (כלל שמיני) הסביר רבינו, כי "לא יבדיל" זה, לא בא לאזהרות לאו, אלא לפטור מהבדלה, בעבור שאמר בעולת בהמה ונתח אותו לנתחיה, והיה עולה על הדעת שגם עולת העוף כמותה, לכן אמר שאינו צריך להבדיל, אבל ישסעהו בלבד, ואם הבדיל כשר. 146) שם במשנה. שנאמר (שם ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". 147) שם במשנה. שנאמר (שם א, יז) "והקטיר אותו הכהן המזבחה על העצים אשר על האש, עולה הוא אשה ריח ניחוח לה'". 148) שם במשנה. וכן הוא ב'ספרא' שם.

1 **כג. כֵּיצַד מוֹלְקִין? קוֹצֵץ וְיוֹרֵד[149] בַּצִּפֹּרֶן[150] מִמּוּל**
2 **עֹרֶף[151]. אִם רָצָה לְהוֹלִיךְ וּלְהָבִיא[152] - מוֹלִיךְ וּמֵבִיא,**
3 **וְאִם רָצָה לִהְיוֹת דּוֹרֵס וְיוֹרֵד בַּצִּפֹּרֶן - דּוֹרֵס[153]. וְאִם**
4 **נֶעֱקְרוּ הַסִּימָנִים[154] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[155]. וְחוֹתֵךְ[156]**
5 **שְׁדָרָה[157] וּמַפְרֶקֶת[158] בְּלֹא רֹב בָּשָׂר[159]; שֶׁאִם חָתַךְ רֹב**
6 **בָּשָׂר - הֲרֵי זוֹ כְּמֵתָה קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לַסִּימָנִין[160]. וְצָרִיךְ**
7 **לַחְתּוֹךְ שְׁנֵי הַסִּימָנִים בְּעוֹלָה כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד[161]. וְהַמּוֹלֵק**
8 **בְּסַכִּין[162] אוֹ מִן הַצְּדָדִין[163] - אֵינָהּ מְלִיקָה, אֶלָּא כְּמִי**
9 **שֶׁחָנַק אוֹ נָחַר. וְכָל הָעֹרֶף כָּשֵׁר לִמְלִיקָה[164].**

149) חולין כ, א: "אמר רב כהנא, מצות מליקה, קוצץ ויורד וזו היא מצוותה". ומפרש רש"י "בלא הולכה והובאה". כלומר, הוא דוחק וחותך למטה כמי שחותך צנון, וזהו דורס שלהלן בהמשך ההלכה (וראה בפ"ג מהל' שחיטה הי"א). 150) ב'ספרא' (שם פ"ז ה"ג, וכן בזבחים סה.) אמרו: "יכול ימלקנו בסכין וכו', תלמוד־לומר (שם, טו) "הכהן ומלק" וכו', שלא תהא מליקה אלא בעצמו של כהן". ובתוספתא זבחים פ"ז, אמרינן: "כיצד מולק בחטאת העוף וכו', היה מולק בצפורן ממול ערפה וכו', כשם שמולק בחטאת העוף, כך מולק בעולת העוף, אלא שבעולת העוף היה מבדיל וכו'". 151) ראה למעלה ה"כ. 152) כלומר, לחתוך בצורת מוליך ומביא (כמו שחותכים לחם) וכדין שחיטה. ראה פ"ב מהל' שחיטה ה"ז. 153) בחולין שם, על דברי רב כהנא שאומר מצות מליקה קוצץ ויורד (= דורס ויורד), אמרו: "סבר רבי אבין למימר: קוצץ ויורד אין, מוליך ומביא לא, אמר ליה רב ירמיה, כל־שכן שמוליך ומביא במליקה כשר, ומאי "זו היא מצוותה", אימא: "אף זו היא מצוותה". 154) ראה פ"ג מהל' שחיטה הי"ד: "עיקור כיצד? כגון שנעקרה הגרגרת, והיא הקנה או הוושט, ונשמט אחד מהן או שניהן קודם גמר שחיטה". 155) חולין, שם: "תני רמי בר יחזקאל, אין עיקור סימנין בעוף", ובעמ' ב שם: "אמר רבינא, אמר לי רבין בר קיסי, הא דתני רמי בר יחזקאל וכו' לא אמרן אלא במליקה, אבל בשחיטה יש עיקור", ופירש רש"י "כיון דדרסה וחלדה לא פסלו בה, עיקור סימנים נמי לא פסיל בה". 156) ברייתא, זבחים סה, ב. וחולין כא, א. וכח, א. 157) חוט השדרה, רש"י זבחים שם, וראה פ"ט מהל' שחיטה ה"ג: "עד היכן חוט השדרה, תחילתו מבחוץ לפולין שבתחילת העורף". 158) עצם הצוואר, רש"י שם. 159) המקפת סביב, רש"י שם. 160) שם סה, ב: "כדאמרינן (חולין כ:) נשברה מפרקת ורוב בשר עמה - נבילה, ומטמאה ואפילו מפרכסת, הילכך אי הוי חותך רוב בשר קודם הסימן (ובעולה, קודם הסימנים) הויא ליה מתה ולא מהניא בה מליקה, וסימנין הלכה למשה מסיני הן" (רש"י שם). 161) כלומר, שלא תהיה שום שהיה בין סימן אחד לשני, אלא חותך שני הסימנים מיד כשהוא יורד, ואחר־כך חותך הבשר, וכדברי אביי זבחים סה, ב. 162) משנה, זבחים סח, א. 163) משנה, חולין יט, ב: "השוחט מן הצדדין - שחיטתו כשרה, המולק מן הצדדין - מליקתו פסולה", ו"צדדין" הוא, ששוחט לצד הצוואר (רש"י), ומשום כך מליקתו פסולה, "דבמליקה כתיב ממול ערפו, דהיינו מאחוריו" (רש"י שם). 164) במשנה, חולין שם: "שכל העורף כשר למליקה", כלומר, כל רוחב העורף כשר למליקה, אבל כל האורך אינו כשר, אלא אך ורק מול העורף (שהוא כל אחורי הצוואר), וראה למעלה ה"כ.

יום ג' כ"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) בו תבואר מצות עשיית החטאת, וכיצד היא נעשית, ודין חטאות הנשרפות.

10 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת הַחַטָּאוֹת כְּמִצְוָתָן הָאֲמוּרָה**
11 **בַּתּוֹרָה[2]. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת[3]? שׁוֹחֵט וְנוֹתֵן**
12 **הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[4], וּמַפְשִׁיטָהּ[5] וּמַפְרִישׁ הָאֲמוּרִים[6],**
13 **וּמוֹלְחָן[7] וְזוֹרְקָן[8] עַל גַּבֵּי הָאִשִּׁים[9]. וְאִם רָצָה לִתֵּן אֶת**
14 **הָאֲמוּרִין בִּכְלִי כְּשֶׁמּוֹלִיכָן לַמִּזְבֵּחַ - נוֹתֵן[10]. וּשְׁאָר**
15 **בְּשָׂרָהּ נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה[11].**

2) שנאמר (ויקרא ו, יח) "זאת תורת החטאת וגו'", ומבואר (שם ד, א־לה) איך יקרב ומה ממנה נקטר ומה יאכל. 3) ראה למעלה פרק א הלכה טו־טז איזו חטאת נאכלת ואיזו נשרפת. 4) למעלה פרק ה הלכה א־ב, לעניין שחיטה, ובהלכה ז לעניין זריקת הדם. 5) מעורה. 6) כלומר, מוציא את האימורים, ראה למעלה שם הלכה יח: "כל הזבחים וכו' מפשיטין אותן ואחר כך מוציאין את אימוריהם, חוץ מחטאות הנשרפות שאין מפשיטין אותם כלל". 7) במנחות כ. על הפסוק "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח" (שם ב, יג) אמרו: "ואין לי אלא קומץ (מנחה), מנין לרבות את הלבונה וכו', אימורי חטאת ואימורי אשם וכו', תלמוד לומר (שם) "על כל קרבנך תקריב מלח". 8) [למעלה פרק ו הלכה ד כתב כן רבינו בקרבן עולה ולמדה מן הפסוק "ועשית עולותיך הבשר והדם", וצריך עיון מהיכן למדו כן בחטאת?]. 9) שנאמר (שם ד, ח־י) "ואת כל חלב וגו' שתי הכליות וגו' והקטירם הכהן על מזבח העולה". 10) בתוספתא זבחים פרק א: "הקטר חלבים וכו' ונתנן על גבי האישים בין ביד בין בכלי בין בשמאלו בין בימינו הרי אלו כשירין". ואף על פי שכל מעשה חטאת טעון יד ימין (עיין זבחים יא.) לעניין הולכת

חלבים ואימורים, שגם בשמאל כשר, מותר גם בכלי. 11) משנה בזבחים נג. "ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה". "שנאמר בתורה על החטאת (שם ו, יט) במקום קדוש תיאכל בחצר אהל מועד, והוא עניין לפנים מן הקלעים. והעזרה במקדש כנגד לפנים מן הקלעים במשכן.

1 **ב. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק[12]**
2 **דָּמָם כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[13], וְאַחַר כָּךְ קוֹרְעָם[14] וּמוֹצִיא**
3 **הָאֵמוּרִים[15] וְנוֹתְנָן בְּכְלִי[16], וּמוֹלְחָן[17] וְזוֹרְקָן עַל גַּבֵּי**
4 **הָאִשִּׁים. וּמוֹצִיא שְׁאֵרִיתָן[18] חוּץ לָעִיר[19], וּמְנַתְּחִין**
5 **אוֹתָן שָׁם כְּנִתְּחֵי הָעוֹלָה בְּעוֹרָן[20], וְשׂוֹרְפִין אוֹתָן שָׁם**
6 **בְּבֵית הַדֶּשֶׁן[21].**

12) באצבע (למעלה פרק ה הלכה ט). 13) למעלה פרק ה הלכות א־ב לעניין שחיטה, ובהלכות יא־יב לעניין זריקת הדם. 14) ואין מפשיטין אותן, שהרי החטאות הנשרפות נשרפות עם עורן. 15) משנה יומא פז: "קרען והוציא את אימוריהן". 16) כלי שרת. שם במשנה "נתן במגיס", "נראה דהא דבעינן כלי בחטאות הנשרפות טפי משאר זבחים, משום דכתיב בהו לשון הרמה, כדכתיב (שם ו, ג) והרים, והוי בכלי". 17) שנאמר (שם ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". 18) עורו, בשרו, ראשו, כרעיו, קרבו ופרשו (שם ד, יא). 19) חוץ לירושלים, שנאמר (שם, יב) "והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה", ואמרו: "אל מחוץ למחנה, חוץ לשלוש מחנות, אתה אומר חוץ לשלוש מחנות או אינו אלא מחנה אחת, כשהוא אומר בפר העדה (שם, כא) אל מחוץ למחנה שאין צריך לומר, שהרי כבר נאמר (שם) כאשר שרף את הפר הראשון, ליתן לו מחנה שנייה, כשהוא אומר מחוץ למחנה בדשן (שם ו, ד, "והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה"), שאין צריך לומר, שהרי כבר נאמר (שם ד, יב) על שפך הדשן ישרף - ליתן לו מחנה שלישית". והעזרה היא מחנה שכינה והר הבית, מחנה לוויה וירושלים מחנה ישראל, שהיא מחנה שלישית. 20) כלומר, מוציאן מן העיר כשהן שלמות, ושם מנתחן כנתחי העולה, אבל בלא הפשט העור לפי שנאמר (שם, יא־יב) "ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו והוציא". ואמרו (זבחים נ. יומא שם וספרא שם, הלכה ב) "מלמד שמוציאו שלם, יכול ישרפנו שלם, נאמר כאן ראשו וכרעיו ונאמר להלן (בעולה שם א, ח־ט) ראשו וכרעיו, מה להלן אצל עולה על ידי ניתוח (שנאמר שם א, ו "ונתח אותה לנתחיה") אף כאן על ידי ניתוח, אי מה להלן בהפשט (שהרי נאמר שם "והפשיט את העולה) אף כאן נמי הפשט, תלמוד לומר וקרבו ופרשו - כשם שפרשו בקרבו כך בשרו בעורו". 21) שנאמר (שם ד, יב) "על שפך הדשן יישרף".

7 **ג. שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת לִשְׂרֵפָה[22]: אֶחָד - בְּתוֹךְ**
8 **הָעַזָּרָה[23]. וּבוֹ שׂוֹרְפִין פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[24], וְאֵמוּרֵי**
9 **קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁנִּפְסְלוּ[25], וּפָרִים וּשְׂעִירִים שֶׁל**
10 **חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת אִם אֵרַע בָּהֶם פְּסוּל בֵּין לִפְנֵי**
11 **זְרִיקָה בֵּין לְאַחַר זְרִיקָה[26], כְּגוֹן שֶׁנִּטְמְאוּ אוֹ שֶׁיָּצְאוּ**
12 **חוּץ לָעַזָּרָה עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן לָצֵאת[27], אוֹ שֶׁלָּן**
13 **הַבָּשָׂר אוֹ לָנוּ הָאֵמוּרִין שֶׁלָּהֶן[28].**

22) בזבחים קד: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה וכן תני לוי "שלושה בית הדשנין הן" היינו שלושה מקומות לשריפה, אבל בית הדשנים להניח שם הדשן, היו יותר, שהרי חוץ משלושה הנ"ל היה בעזרה מקום להרמת הדשן (ולא מקום שריפה) ששם היו נותנין מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה, ונקרא בית הדשן, והיה במזרחו של כבש. 23) זבחים שם. והיה במזרחו של מזבח. 24) פסולי קדשי קדשים ולמדו זאת (פסחים כד. ועוד) ממה שנאמר (שם ו, כג) "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תישרף" ודרשו "בקדש באש תשרף", ומכאן למדו לפסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים שנשרפים בקדש = בעזרה, ופירש רש"י שרק פסולי קדשי קדשים, שאכילתם בעזרה, נשרפים בעזרה. אבל פסולי קדשים קלים, שנאכלים בכל העיר, אף שריפתם בכל העיר. 25) כלומר, "אפילו של קדשים קלים, הואיל והקטרת הכשירין בעזרה, אף שריפת פסוליהם בעזרה". 26) זבחים שם. כי אפילו אחר זריקה, אף שהגיע הזמן לצאת, הואיל ועדיין לא יצאו - נשרפין בעזרה. 27) כלומר, קודם זריקה. 28) שבדבר הנקטר, אין כל ספק שלינה פוסלת. והוא הדין לאימורים שיצאו שוודאי נפסלו וודאי נשרפים בעזרה, שהרי אין סופם לצאת.

14 **ד. וְהַמָּקוֹם הַשֵּׁנִי - בְּהַר הַבַּיִת, וּשְׁמוֹ בִּירָה. וּבוֹ**
15 **שׂוֹרְפִין חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת אִם אֵרַע בָּהֶן פְּסוּל אַחַר**
16 **צֵאתָן מִן הָעַזָּרָה[29]. וְהַמָּקוֹם הַשְּׁלִישִׁי - חוּץ**
17 **לִירוּשָׁלַיִם, וְהוּא הַנִּקְרָא בֵּית הַדֶּשֶׁן[30]. וְשָׁם שׂוֹרְפִין**
18 **חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת בִּזְמַן שֶׁהֵן נִשְׂרָפוֹת כְּמִצְוָתָן.**

29) בגמרא שם: "תני לוי וכו' ובית הדשן היה בהר הבית ששם שורפין פרים ושעירים הנשרפים שאירע בהן פסול ביציאתן", ומפרש רש"י: "ביציאתן, לאחר שיצאו". 30) במשנה שם: "פרים הנשרפים ושעירים הנשרפין בזמן שהן נשרפין כמצוותן נשרפים בבית הדשן". ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא ד, יב) "והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה".

19 **ה. וּשְׂרֵפַת כָּל הַנִּשְׂרָפִין כְּשָׂרָה בְּזָר וּבַלַּיְלָה. וְכָל**
20 **הַנִּשְׂרָפִין חוּץ לָעַזָּרָה[31] - כָּל הָעֵצִים כְּשֵׁרִין**
21 **לִשְׂרֵפָתָן, אֲפִלּוּ בְּקֶשׁ וּבִגְבָבָא[32]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל עֵצִים**
22 **בָּאֵשׁ - אֵשׁ מִכָּל מָקוֹם. וְלָמָּה נֶאֱמַר עֵצִים? לְהוֹצִיא**
23 **אֶת הַסִּיד וְאֶת הָרֶמֶץ[33].**

31) אבל הנשרפים בפנים, נשרפין רק בעצים הכשרים למערכה. 32) "זבל השדות". 33) "אפר חם שיש בו שארית מן האש".

24 **ו. חַטַּאת הָעוֹף כֵּיצַד הָיְתָה נַעֲשֵׂית? מוֹלֵק אוֹתָהּ**
25 **בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, וְיוֹרֵד בְּצִפָּרְנוֹ[34]**
26 **עַד שֶׁיַּחְתֹּךְ הַסִּימָנִין[35] אוֹ רֹב אֶחָד מֵהֶן, וְאֵינוֹ מַבְדִּיל**
27 **הָרֹאשׁ מִן הַגּוּף[36]. וְאִם הִבְדִּיל - פָּסַל, וְלוֹקֶה[37];**

22) בזבחים קד: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה וכן תני לוי "שלושה בית הדשנין הן" היינו שלושה מקומות לשריפה, אבל בית הדשנים להניח שם הדשן, היו יותר, שהרי חוץ משלושה הנ"ל היה בעזרה מקום להרמת הדשן (ולא מקום שריפה) ששם היו נותנין מוראת העוף ודישון מזבח הפנימי והמנורה, ונקרא בית הדשן, והיה במזרחו של כבש. 23) זבחים שם. והיה במזרחו של מזבח. 24) פסולי קדשי קדשים ולמדו זאת (פסחים כד. ועוד) ממה שנאמר (שם ו, כג) "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תישרף" ודרשו "בקדש באש תשרף", ומכאן למדו לפסולי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים שנשרפים בקדש = בעזרה, ופירש רש"י שרק פסולי קדשי קדשים, שאכילתם בעזרה, נשרפים בעזרה. אבל פסולי קדשים קלים, שנאכלים בכל העיר, אף שריפתם בכל העיר. 25) כלומר, "אפילו של קדשים קלים, הואיל והקטרת הכשירין בעזרה, אף שריפת פסוליהם בעזרה". 26) זבחים שם. כי אפילו אחר זריקה, אף שהגיע הזמן לצאת, הואיל ועדיין לא יצאו - נשרפין בעזרה. 27) כלומר, קודם זריקה. 28) שבדבר הנקטר, אין כל ספק שלינה פוסלת. והוא הדין לאימורים שיצאו שוודאי נפסלו וודאי נשרפים בעזרה, שהרי אין סופם לצאת.

שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָלַק אֶת רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל. וּמַזֶּה מִדָּמָהּ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ[38] לְמַטָּה מֵאֶמְצָעוֹ[39], וּשְׁיָרֵי הַדָּם מִתְּמַצִּים עַל הַיְסוֹד[40]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֶה עַל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ; מִכְּלָל שֶׁהַנִּתִּינָה עַל קִיר שֶׁהַשְּׁיָרִין שֶׁלּוֹ מִתְּמַצִּין אֶל יְסוֹד, וְזֶהוּ קִיר הַתַּחְתּוֹן.

34) "יכול ימלקנו בסכין וכו' "הכהן ומלק" וכו' (ויקרא א, טו) מלמד שלא תהיה מליקה אלא בעצמו של כהן". 35) הקנה והווושט. 36) בזבחים סד: במשנה: "חטאת העוף וכו' היה מולק את ראשה ממול ערפה ואינו מבדיל", והיינו, שלא יבדיל הראש מהגוף. 37) כדין כל לאו שיש בו מעשה. 38) משנה זבחים שם. שנאמר (ויקרא ה, ט) "והיזה מדם החטאת על קיר המזבח". והזאה זו, שאוחז בראש ובגוף (ולא באצבע ולא בכלי) ומזה על קיר המזבח. 39) כלומר, למטה מחוט הסקרא. 40) שם במשנה, ומפרש רש"י שם "שמקיף ומקרב בית מליקתו למזבח ודוחקו בקיר והדם מתמצה ויורד ליסוד".

ז. וּמִצּוּי דַּם חַטַּאת הָעוֹף מְעַכֵּב. וְאֵין לַמִּזְבֵּחַ בָּהּ אֶלָּא דָּמָהּ[41], וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְהֻנָּה[42] כִּבְשַׂר חַטַּאת הַבְּהֵמָה.

41) משנה שם, משום שלא נאמרו בה אלא הזאה ומיצוי הדם בלבד. 42) ולמדו כן ממה שנאמר "כל קרבנם לכל מנחתם ולכל חטאתם וגו' קדש קדשים לך הוא ולבניך, בקדש הקדשים תאכלנו, כל זכר יאכל אותו קדש יהיה לך" - "ולכל חטאתם, לרבות חטאת העוף" (שנאכלת לזכרי כהונה).

ח. כֵּיצַד אוֹחֵז חַטַּאת הָעוֹף בִּשְׁעַת מְלִיקָה? אוֹחֵז שְׁתֵּי רַגְלֶיהָ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו[43], וּשְׁתֵּי אֲגַפֶּיהָ בֵּין שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו[44], וּמוֹתֵחַ צַוָּארָהּ אֶל רֹחַב שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹתָיו וּמוֹלֵק[45]. וְזוֹ מֵעֲבוֹדוֹת קָשׁוֹת שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ[46]. וְאִם שִׁנָּה וְאָחַז בְּכָל מָקוֹם - כְּשֵׁרָה.

43) "של יד השמאלית", שהרי ביד ימין מולק. כלומר, "מכניס שני רגליה בין אצבע קטנה (=זרת) לקמיצה" (רש"י שם). 44) כלומר, שתי הכנפיים מכניס בשתי האצבעות האחרות של אותה יד שמאלית, דהיינו "בין אמה לאצבע". 45) כלומר, "העוף על גב ידו לא שיהיה בפנים על הכף ומושך צווארו על הבהן כשיעור רוחב שתי אצבעות ומולק ממול העורף". 46) גם קמיצה וחפינה הן עבודות קשות במקדש.

ט. וְכָל מָקוֹם מִן הַמִּזְבֵּחַ כָּשֵׁר לִמְלִיקָתָהּ, וּבִלְבַד שֶׁיִּזֶּה דָּמָהּ לְמַטָּה מֵאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ[47]. וְאִם הִזָּה בְּכָל מָקוֹם - כְּשֵׁרָה. וְהוּא שֶׁיִּתֵּן לְמַטָּה מְעַט מִדַּם הַנֶּפֶשׁ.

47) במשנה שם סג. "ובכל מקום הייתה כשרה אלא זה היה מקומה".

י. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָיְתָה קֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית מְשַׁמֶּשֶׁת לְמַעְלָה[48], וּשְׁלֹשָׁה לְמַטָּה[49]. מִלְּמַטָּה: חַטַּאת הָעוֹף, וְהַגָּשַׁת הַמְּנָחוֹת[50], וּשְׁיָרֵי הַדָּם שֶׁל עוֹלוֹת[51] וְחַטָּאוֹת הַנֶּאֱכָלוֹת[52] וַאֲשָׁמוֹת וּשְׁלָמִים[53] שֶׁשּׁוֹפְכִין עָלֶיהָ. וְהַשְּׁלֹשָׁה שֶׁל מַעְלָה: נִסּוּךְ הַמַּיִם שֶׁמְּנַסְּכִין בֶּחָג[54], וְנִסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁל נְסָכִים[55], וְעוֹלַת הָעוֹף[56] בִּזְמַן שֶׁהִיא רַבָּה[57], וְאִם אֵין קֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית מְכִילָה אוֹתָהּ - נִפְנִין לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁם[58].

48) מחוט הסקרא שבאמצעו של מזבח. 49) מחוט הסקרא. 50) שם במשנה: "וההגשות", והיינו הגשה אל המזבח. 51) בזבחים נא. למדו כן ממה שנאמר בשעיר נשיא (שם ד, כה) "אל יסוד מזבח העולה" - "תן יסוד למזבח של עולה" היינו שכל הקרבים על מזבח העולה טעונים שפיכת שיריים ליסוד. 52) אבל חטאות הנשרפות שופך דמן על היסוד המערבי. 53) וכל אלו, הנקרבים על המזבח החיצון, נלמדו מהחטאות הנשרפות, שכשם ששפיכת השיריים שלהן היא על היסוד המערבי, מפני שבו הוא פוגע תחילה בצאתו מן ההיכל, כמו כן הנקרבים על המזבח החיצון נשפכים על היסוד שבו הוא פוגע תחילה, והוא היסוד הדרומי הפוגע בו בירידתו מן הכבש שהוא בדרום, ולפי שהיסוד שבדרום לא תפס אלא אמה אחת בלבד - הרי זה קרן מערבית דרומית. 54) חג הסוכות, ש"כל שבעת ימי החג מנסכין את המים על גבי המזבח". 55) אף הם של חג [=הסוכות], אבל נסכים של כל השנה, קרבו למטה כי "בקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין והם הנקראים שיתין". 56) שעיקר מקום מליקתן הוא בקרן דרומית מזרחית. 57) שיש הרבה כהנים באותה קרן, העסוקין בעולות. 58) משום שקרן זה יותר קרוב לבית הדשן (ששם זורק מוראה ונוצה) מיתר שתי הקרנות.

יא. כָּל הָעוֹלִין לַמִּזְבֵּחַ - עוֹלִין דֶּרֶךְ יָמִין[59], וּמַקִּיפִין וְיוֹרְדִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל[60]; חוּץ מִן הָעוֹלָה[61] לְאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ[62] שֶׁלְּמַעְלָה[63] בְּקֶרֶן זוֹ[64], שֶׁהֵן עוֹלִין וְנִכְפָּנִין עַל הַשְּׂמֹאל לַקֶּרֶן, וְעוֹשִׂין מְלַאכְתָּן וְחוֹזְרִין לֶעָקֵב[65]. וּמִכָּאן מָה נִפְנִין לִשְׂמֹאל? כְּדֵי שֶׁיִּכָּפְגְּעוּ בְּקֶרֶן מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית תְּחִלָּה; שֶׁאִם נִפְנִין עַל יָמִין וּמַקִּיפִין אֶת כָּל הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית, שֶׁמָּא יִתְעַשֵּׁן הַמַּיִם וְהַיַּיִן[66] אוֹ שֶׁמָּא יָמוּת הָעוֹף בַּעֲשַׁן הַמִּזְבֵּחַ[67].

59) כלומר, עולין לכבש ומשם פונים לקרן מזרחית דרומית, בצד ימין של כבש, וראה שם סב: "כל פנות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין למזבח". 60) של כבש. 61) למזבח. 62) ניסוך המים והיין ושיירי הדם. אבל בשלושה הדברים שמקומם למטה מחוט הסקרא, אינו עולה למזבח ואינו מקיף, אלא עומד על הרצפה. 63) מחוט הסקרא. 64) דרומית מערבית. 65) כלומר, מהצד שעלו, ונמצאת פנייתם לימין. 66) שם סד. "אמר רבי יוחנן נסכים שמא יתעשנו בעשן המזבח בשעת סובבו ויפסיד ריחו ואנו צריכים תמימים יהיו לכם ונסכיהם". ויין מעושן פסול למזבח ומיכן שהוא הדין למים מעושנים שהם פסולים. 67) שם המשך דברי רבי יוחנן "ועולת העוף

שמא תמות בעשן". [שהרי במערבו של הכבש הגדול לא היה כבש קטן לרדת בו אל הסובב והוצרכו לעלות לראש המזבח ממש.

יב. לְפִיכָךְ, הַמְנַסֵּךְ מַיִם אוֹ יַיִן, כְּשֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם[68]. וּמַתְחִיל וּמַקִּיף מִקֶּרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית לְמִזְרָחִית צְפוֹנִית, לִצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, וְלֹא יִהְיֶה בְּיָדוֹ כְּלוּם. וּכְשֶׁמַּגִּיעַ לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית נוֹתְנִין הַמַּיִם אוֹ הַיַּיִן בְּיָדוֹ וּמְנַסֵּךְ. וְאִם לֹא הִקִּיף - עוֹלֶה וּפוֹנֶה עַל שְׁמֹאלוֹ, וְעוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ וְיוֹרֵד.

68) משנה בתמיד לג: "בא לו להקיף את המזבח מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית, מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית, נתנו לו יין לנסך", ומפרש הרא"ש שם וכן פירש רש"י בזבחים סד. כי משנה זו דווקא בכהן גדול, אבל כהן הדיוט פונה לשמאל לקרן דרומית מערבית, כמבואר למעלה. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה: "הקפה זו אינה מיוחדת לכהן גדול, אלא כל המקיף את המזבח כך הוא מקיף", וכן כתב המאירי שם. באופן שהכל תלוי ברצונו של הכהן: רצה לעלות עם הנסכים בידו, עולה דרך שמאל, רצה לעלות בלי הנסכים עולה לימין וכשבא לקרן מערבית דרומית נותנים בידו הנסכים.

יום ד' כ"ח מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבואר בו דין בגד שניתן עליו מדם חטאת.

א. חֹמֶר בְּחַטַּאת הַבְּהֵמָה מִשְּׁאָר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[2], שֶׁדַּם חַטַּאת הַבְּהֵמָה[3] שֶׁנִּתַּז מִן הַכְּלִי[4] שֶׁקִּבֵּל בּוֹ הַדָּם[5] קֹדֶם הַזָּיָה[6] עַל הַבֶּגֶד - טָעוּן כִּבּוּס[7] בְּמַיִם[8] בָּעֲזָרָה[9]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ[10].

2) לשון המשנה בזבחים צג: 3) ולא דם חטאת העוף, ראה להלן הלכה ב. 4) שם צג. במשנה. אבל לא שניתז מן הצוואר או מקרן המזבח, ראה להלן הלכה ו. 5) ולא שנשפך מן הצוואר על הרצפה, ואספו בכלי וניתז מן הכלי (משנה שם), וראה להלן הלכה ו. 6) אבל לא הדם שנשאר לאחר ההזיה, ראה להלן הלכה ז. 7) שם במשנה. 8) ראה להלן הלכה י. והנה, בגמרא לא מפורש שהכיבוס במים (ושם צה. אמרו שמעבירים עליו שבעה סממנים). ויתכן כי רבינו למד כן מההיקש שבין כיבוס למריקה ושטיפה (ראה בספרא צו פרק ו הלכה ז, שלמדו מהיקש זה לענין מריקה ושטיפה במקום קדוש, הביאו רבינו להלן הלכה יא), ושם נאמר (ויקרא ו, כא) "ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים", כמו כן כיבוס של בגד הוא במים. אלא שיש ספק בדבר אם גם בכיבוס אין להכשיר אלא מים דוקא, ולא יין ולא מזוג, ראה להלן הלכה יב לגבי מריקה ושטיפה. 9) שם צד: במשנה. 10) והיינו בעזרה.

ב. אֶחָד הַבֶּגֶד וְאֶחָד הָעוֹר הָרַךְ[11] וְאֶחָד הַשַּׂק[12] טְעוּנִין כִּבּוּס. אֲבָל הָעוֹר הַקָּשֶׁה - הֲרֵי הוּא כָּעֵץ[13], וְגוֹרֵד הַדָּם מֵעָלָיו[14]. וְאֶחָד דַּם חַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת אוֹ דַם חַטָּאת הַנִּשְׂרֶפֶת[15], אֲבָל לֹא דַם חַטַּאת הָעוֹף; שֶׁנֶּאֱמַר: תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת[16] - בְּנִשְׁחֲטָת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, לֹא בְּנִמְלֶקֶת[17].

11) שם צג: במשנה: "אחד הבגד ואחד השק ואחד העור טעונין כיבוס". ובגמרא שם הביאו ברייתא: "בגד (שם) אין לי אלא בגד, מנין לרבות עור משהופשט, ת"ל אשר יזה עליה תכבס (שם) וכו' דברי ר' יהודה", וראה להלן הלכה ה, כי דווקא אחר שהופשט טעון כיבוס, ולא לפני ההפשט. 12) "בגד" הוא מצמר או מפשתים, ו"שק" הוא מנוצה של עזים (ראה רש"י שם). 13) ראה להלן הלכה ד כי אם ניתז על כלי עץ או כלי מתכת אינו טעון כיבוס לפי שאינן ראויין לכיבוס, אלא גורדן בלבד. 14) שם צד. פלוגתא בין רבנן ואחרים אם מכבסים את העור, או שמגררים (=מגרדים) אותו. ורבא מעמיד חלוקתם בעור קשה. אבל עור רך, מכבסים אותו לדברי הכל. ורבינו פוסק כרבנן כי העור הקשה אינו בר כיבוס. 15) משנה שם צב. "דם חטאת שניתז על הבגד הרי זה טעון כיבוס, אע"פ שאין הכתוב מדבר אלא בנאכלות, שנאמר (שם ו, יט) במקום קדוש תאכל, אחר הנאכלות ואחד הפנימיות (=הנשרפות) טעונות כיבוס, שנאמר (שם, יח) תורת החטאת, תורה אחת לכל החטאות, וראה גם תוספתא זבחים פ"י (עמ' 495 2). 16) וסמוך לו נאמר (שם, כ) "ואשר יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש". 17) זבחים צב. כדברי ריש לקיש בשם בר קפרא.

ג. חַטָּאת שֶׁנִּפְסְלָה - אֵין דָּמָהּ טָעוּן כִּבּוּס[18], בֵּין שֶׁהָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר[19] בֵּין שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר. אֵי זוֹ הִיא שֶׁהָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר? שֶׁלָּנָה, וְשֶׁנִּטְמְאַת, וְשֶׁיָּצְאַת חוּץ לָעֲזָרָה[20]. וְאֵי זוֹ הִיא שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ שְׁעַת הַכֹּשֶׁר? שֶׁנִּפְסְלָה בִּשְׁחִיטָה[21] אוֹ בִּזְרִיקַת הַדָּם[22].

18) משנה שם, ובברייתא שם צג. "מדמה (שם) מדם כשרה, ולא מדם פסולה". 19) סתם משנה שם, ובברייתא (שם צג.) נחלקו בזה: ר' עקיבא אומר היתה לה שעת הכושר ונפסלה, דמה טעון כיבוס. לא היתה לה שעת הכושר ונפסלה, אין דמה טעון כיבוס. ר' שמעון אומר, אחד זה ואחד זה אין דמה טעון כיבוס. מאי טעמיה דר' שמעון, כתיב (שם, כב) אותה (=כל זכר בכהנים יאכל אותה), וכתיב (שם, כ) מדמה, חד להיכא דהיתה לה שעת הכושר (וחד ללא היתה לה שעת הכושר)". ופסק רבינו כר' שמעון, וכסתם משנה שם. וראה ב'תוספות יום טוב' שם פי"א משנה ז מה שתמה על דברי רבינו כאן, ממה שכתב להלן הלכה יד. 20) שם במשנה. אבל השחיטה והזריקה היו כדין. ואם כן, לפני שנפסלה היתה לה שעת הכושר. 21) ראה במשנה שם "שנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה", כלומר, חשב בשעת שחיטה שיאכלו אותה או יזרקו דמה מחוץ לזמן או מחוץ למקום, וכמו כן אם נשחט שלא לשמו, כי החטאת שנעשתה במחשבת שינוי השם – פסולה

(להלן פט"ו מהלכות פסולי המוקדשין הלכה א). 22) כגון שקיבלו פסולין וזרקו דמה. שם במשנה, וראה שם ברש"י שלא גרס "וזרקו דמה", שהרי אף דם הכשרה, שניתז דמה לאחר זריקה, אין הבגד טעון כיבוס (ראה להלן הלכה ז), אבל ראה בתוס' ד"ה ושקיבלו פסולין וזרקו את דמה, שכתבו כי איצטריך בפסולין לומר דדם דחוי הוא, ואין הנותר במזרק כשר לזריקה, ולא תימא ויחזור הכשר ויזרוק.

ד. אֵין טָעוּן כִּבּוּס אֶלָּא מְקוֹם הַדָּם בִּלְבַד[23]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה עַל כְּלִי[24] שֶׁרָאוּי לְקַבֵּל טֻמְאָה[25] וְרָאוּי לְכִבּוּס[26]; אֲבָל אִם נִתַּז עַל כְּלִי עֵץ[27] אוֹ כְּלִי מַתֶּכֶת - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, לְפִי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לְכִבּוּס, אֶלָּא גּוֹרְדָן בִּלְבַד[28].

23) שם צג: במשנה, ובגמרא (שם צד.) "יכול ניתז על מקצת בגד, יהא כל הבגד טעון כיבוס, תלמוד לומר (שם, כ) אשר יזה, לא אמרתי לך אלא מקום דם בלבד". 24) כלומר, לאו דוקא על הבגד, אלא גם על כל כלי, וכר' יהודה (שם) שמרבה מ"בגד" כל דבר שמקבל טומאה. 25) שם במשנה: "אינו טעון כיבוס אלא מקום הדם, ודבר שהוא ראוי לקבל טומאה". ובגמרא (שם צד.) אמרו: סתמא כרבי יהודה (האומר שם צג: בברייתא, - "מה בגד הראוי לקבל טומאה, אף כל הראוי לקבל טומאה"). 26) שם במשנה. 27) ראה למעלה הלכה ב. 28) בגמרא (שם צד.) "ראוי לכיבוס למעוטי כלי, דבר גרירה הוא". ומפרש רש"י שאין מכבסין אותו אלא גוררו. וכן בברייתא שם, לא נחלקו אלא לענין עור. אבל לענין כלי, הכל מודים שמגררו (=מגרדו). [וראה להלן (הלכה ט) שפסק רבינו, שרק בליעת הדם מחייבת כיבוס, ולא הנגיעה. ואם כן, למה הוצרכו למעט כלי מתכת מפני שאינם ראויים לכיבוס, הרי אין הדם נבלע בהם, וצריך עיון].

ה. נִתַּז עַל עוֹר הַדָּג - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, לְפִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקַבֵּל טֻמְאָה[29]. אֲבָל אִם נִתַּז עַל עוֹר הַבְּהֵמָה: עַד שֶׁלֹּא הֶפְשַׁט - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס[30], אַחַר שֶׁהֶפְשַׁט - טָעוּן כִּבּוּס[31]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַתָּה, הֲרֵי הוּא רָאוּי לְקַבֵּל טֻמְאָה לְאַחַר שֶׁיִּתְעַבֵּד[32].

29) נלמד ממה שאמרו (שם צג: במשנה, וראה למעלה הלכה ד) כי אינו טעון כיבוס אלא דבר שראוי לקבל טומאה, וראה פי"ז ממסכת כלים משנה יג (ובדברי רבינו להלן פ"א מהלכות כלים הלכות ג־ד), כי כל שבים אינו מקבל טומאה. וראה גם בפ"י ממסכת כלים משנה א, ובדברי רבינו בפכ"א מהלכות טומאת מת הלכה א, משום שנאמר (שם יא, לב) "או בגד או עור", מפי השמועה למדו (בספרא פ' שמיני פרשה ו הלכה י) "מה בגד מין הגדל בארץ, אף עור מין הגדל בארץ" (רבינו בהלכות כלים שם). ולפי מה שכתב רבינו בהלכות כלים שם הלכה ד, כי עור העוף אינו מקבל טומאה, גם עור העוף אם ניתז עליו דם החטאת – אינו טעון כיבוס. 30) זבחים שם במשנה לדברי הכל. ובגמרא שם אמרו הטעם, ממה שנאמר (שם) "בגד", מה בגד הראוי לקבל טומאה, אף כל הראוי לקבל טומאה. ועור עד שלא הופשט, אינו ראוי לכלי ואינו מקבל טומאה. 31) שם במשנת כדעת רבי יהודה. 32) כן הוא בשבת מט: ועיין בתוספות שם ד"ה לא אמרו, ובזבחים שם ד"ה מנין. ולדברי רבינו, הכל מיושב אל נכון, וראה בלחם־משנה.

ו. נִתַּז מִן הַצַּוָּאר עַל הַבֶּגֶד[33] אוֹ מֵעַל קֶרֶן הַמִּזְבֵּחַ[34], אוֹ שֶׁנִּשְׁפַּךְ הַדָּם עַל הָרִצְפָּה וַאֲסָפוֹ[35] וְנִתַּז מִמֶּנּוּ עַל הַבֶּגֶד - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ - לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּדָם שֶׁנִּתְקַבֵּל בִּכְלִי שָׁרֵת, וְרָאוּי לְהַזָּיָה[36], וְיֵשׁ בּוֹ כְּדֵי הַזָּיָה[37].

33) שם צג. במשנה: "ניתז מן הצואר על הבגד, אינו טעון כיבוס". 34) שם במשנה: "מן הקרן ומן היסוד, אינו טעון כיבוס". 35) שם המשנה: "נשפך על הרצפה ואספו, אינו טעון כיבוס", שכיון שנשפך לו מן הצוואר על הרצפה, אינו ראוי שוב להזאה, אף־על־פי שיאספוהו אחר־כך בכלי שרת (להלן פ"א מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כה). אבל אם קיבל מן הצואר בכלי, ואחר־כך נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו, שהדם ראוי לזריקה (להלן בהלכות פסולי המוקדשין שם) אם ניתז על הבגד, טעון הבגד כיבוס. וכן מפורש בספרא פ' צו פ"ו הלכה ה, ועיין בזבחים צב: וברש"י שם ד"ה אי אוספו. 36) שם במשנה: "אין טעון כיבוס אלא דם שנתקבל בכלי וראוי להזאה", ובברייתא שם: "יכול ניתז מן הצוואר על הבגד יהא טעון כיבוס, תלמוד־לומר אשר יזה, לא אמרתי לך אלא בראוי להזאה (=שנתקבל בכלי – רש"י שם)". ואף ניתז מן הקרן מתמעט מהפסוק הנ"ל "אשר יזה", פרט לזה שכבר הוזה (ברייתא שם). 37) אבל אם אין בו כדי הזייה, אינו טעון כיבוס (שם צג:), לפי שפסול להזאה. ראה למעלה פ"ד הלכה ח, ופ"ה הלכה ט.

ז. נָתַן אַרְבַּע הַמַּתָּנוֹת[38] וְאַחַר כָּךְ נִתַּז מִן הַכּוֹס עַל הַבֶּגֶד מִשְּׁיָרֵי הַדָּם - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא זָרַק הַשְּׁיָרִים עַל הַיְסוֹד[39]. וְכֵן בְּחַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[40].

38) ראה למעלה פ"ה הלכה ז, כי "החטאות הנאכלות, דמן טעון ארבע מתנות על ארבע קרנות המזבח החיצון". 39) שם במשנה: "מן הקרן ומן היסוד, אינו טעון כיבוס", ובגמרא (שם לט.) אמרו "מן הקרן, מן הקרן ממש. מן היסוד, מן הראוי ליסוד (=שיירי הדם הראויין לישפך ליסוד)", ראה רש"י שם במשנה, ובברייתא שם צג. אמרו "יכול ניתז מן הקרן ומן היסוד יהא טעון כיבוס, תלמוד־לומר אשר יזה, פרט לזה שכבר הוזה". 40) לאחר שנתן המתנות הראויות להן, ראה למעלה פ"ה הלכות יב־יג, אין הדם הנשאר מצריך כיבוס לבגד אשר ניתז עליו, ולא כר' נחמיה שסובר (שם לט.) כי שיירי הדם הפנימיים טעונים כיבוס, וראה כסף־משנה ולחם־משנה.

ח. נִתַּז מֵאֶצְבָּעוֹ[41] אַחַר שֶׁיָּצָאת הַזָּיָה מִיָּדוֹ - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס[42]; שֶׁשְּׁיָרֵי הַדָּם שֶׁבָּאֶצְבַּע פְּסוּלִין לְהַזָּיָה[43].

41) ראה למעלה פ"ה ה"ט, ש"אין בכל הקרבנות קרבן

שטעון הזיית דם באצבעו אלא חטאת בלבד, שנאמר בה וטבל אצבעו בדם". 42) שם צג: והיינו אפילו אם נתן, לא נתן אלא מתנה אחת בלבד שהדם שבמזרק ראוי להזאה, וטעון כיבוס, - הדם הנשאר באצבע אינו טעון כיבוס, ראה להלן. 43) שם. וראה למעלה פ"ה הלכה ח: "וצריך לטבול אצבעו על כל קרן וקרן, וכשגומר הנתינה על הקרן מקנח אצבעו בשפת המזרק, ואחר־כך טובל פעם שניה, ששיירי הדם שבאצבעו פסולין ליתן מהם על קרן אחרת".

1 **ט. נִתַּז מִן הַבֶּגֶד לְבֶגֶד שֵׁנִי - אֵין הַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי טָעוּן**
2 **כִּבּוּס[44]. נִתַּז עַל בֶּגֶד טָמֵא - אֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס[45]. נִתַּז**
3 **דַּם הַחַטָּאת עַל הַבֶּגֶד, וְנִתַּז עַל דַּם הַחַטָּאת דַּם חֵלִין**
4 **- טָעוּן כִּבּוּס[46]. אֲבָל אִם נִתַּז דַּם הַחֵלִין תְּחִלָּה, (אוֹ**
5 **אֲפִלּוּ דַּם עוֹלָה), וְנִתַּז עָלָיו דַּם הַחַטָּאת - אֵינוֹ טָעוּן**
6 **כִּבּוּס, שֶׁהֲרֵי לֹא נִבְלַע בּוֹ[47].**

44) שם צב: "בעי מיניה לוי מרבי, ניתז מבגד לבגד מהו, מבגד קמא אידחי ליה לכיבוס (=שכיון שנזקק לכיבוס, נדחה הוא ממזבח, ואינו ראוי להזאה ואינו טעון כיבוס), או דילמא לא. אמר ליה, זו שאלה (=יפה שאלת – רש"י שם), טעון כיבוס ממה־נפשך, אי אוספו וכשר (ואע"פ שנזקק לכיבוס, אינו בטל מתורת דם כל זמן שלא כיבסו, והרי הוא כנשפך מן הכלי על הרצפה – רש"י, וראה למעלה הלכה ו) הא כשר (וטעון כיבוס) ואם תמצי לומר (כגירסת רש"י שם) שגם אוספו מן הראשון פסול (משום שהוזקק לכיבוס בטיל ליה מתורת דם – רש"י) אנא כר' עקיבא סבירא־לי דאמר היתה לו שעת הכושר ונפסלה, דמה טעון כיבוס (והאי הרי מתחילתו בכלי נתקבל והיתה לו שעת הכושר ואח"כ נפסל בנפילתו על בגד ראשון – רש"י שם)". והרי רבינו פוסק תמיד כ"אם תמצי לומר" שבגמרא, ואם כן דם זה נדחה הוא ופסול, והרי פסק כתנא־קמא (ולא כר' עקיבא), שאפילו אם היתה לה שעת הכושר, אינה טעונה כיבוס (למעלה הלכה ג), לפיכך פסק כאן שאינו טעון כיבוס. ועיין בכסף־משנה. [ואף־על־פי שדם זה שעל הבגד, שטעון כיבוס, נדחה מהזאה, כנ"ל, ואע"פ שיש אומרים שניתז על בגד טמא (שטומאתו והתזתו באין כאחד), אינו טעון כיבוס (ראה להלן), אין לערער על כל דין של דם חטאת שניתז על בגד שטעון כיבוס, ולומר: כיון שטעון כיבוס, נדחה הוא מהזאה, ופסולו והזאתו באין כאחד, ולמה צריך כיבוס? – שאם נפסוק להלכה שאינו צריך כיבוס, שוב אינו נפסל כלל מהזאה, וחוזר חלילה]. 45) שם צג. "בעא מיניה רמי בר חמא מרב חסדא, ניתז על בגד טמא מהו וכו', היתה לה שעת הכושר ונפסלה אין דמה טעון כיבוס. הני מילי בזה אחר זה, אבל בבת אחת לא. או דילמא לא שנא. אמר ליה, פלוגתא דרבי אליעזר ורבנן וכו' בדנין טומאה קדומה מטומאה שבאותה שעה קמיפלגי" (כגון מי חטאת שנטמאו לפני הזאתן, אם אפשר להשוותם להזאה על נדה שטומאת המים וההזאה באין כאחד (רש"י), שרבי אליעזר סבר דנין, ורבנן סברי אין דנין. וניתז דם חטאת על בגד טמא, גם כך תלויה בפלוגתת ר' אליעזר ורבנן, שלרבי אליעזר אין טעון כיבוס, שטומאה שבשעת נפילה כטומאה שלפני נפילה, ולרבנן לא דמו אהדדי). ולפי זה הגיה ר"י קורקוס (הובאו דבריו בכסף־משנה) בדברי רבינו "ניתז על בגד טמא טעון כיבוס", וכדעת רבנן ולא כדעת רבי אליעזר. ולפי מה שפסק רבינו להלן בסמוך שהבליעה בבגד מחייבת את הכיבוס ולא הנגיעה, נמצא שבניתז על בגד טמא באה הטומאה לפני חיוב הכיבוס, שהרי היא באה משעת נגיעה, ולכן אינו צריך כיבוס לדברי הכל, אפילו לדברי רבנן (חק נתן). 46) שם צח. צח: "אמר רבא, פשיטא לי דם חטאת ודם עולה למעלה (=נפל דם חטאת תחילה על הבגד וחזר וניתז דם עולה על אותו כתם – רש"י) טעון כיבוס (דהא דם חטאת נוגע בבגד ובלוע בו – רש"י)". ורבינו העתיק "דם חולין" לפי שבענין זה אין הבדל בין דם עולה לדם חולין, שהרי זהו החומר שבדם חטאת על כל יתר הקרבנות, שרק דמה טעון כיבוס (למעלה הלכה א). 47) שם: "בעי רבא, דם עולה למטה ודם חטאת למעלה מהו, משום נוגע הוא (כלומר, אם כל הדין שדם החטאת בניתז על הבגד שטעון כיבוס הוא משום שהדם נוגע בבגד) והוא נוגע (כלומר, דם החטאת נוגע באופן זה בבגד, שדם עולה נבלע בבגד, וכשנפל דם החטאת עליו נוגע הוא בבגד, אם כי אינו נבלע דהא שבע ליה בבלוע דם עולה – ראה רש"י שם), או דילמא משום בלוע הוא (שכל זה, שדם החטאת שניתז על הבגד טעון כיבוס, הוא משום שהדם נבלע בבגד, ואם נוגע ולא נבלע אינו טעון כיבוס) והא לא בלע. הדר פשטה, שאין טעונין כיבוס (שמשום בלוע הוא, והרי נבלע).

7 **י. כְּשֶׁמְּכַבְּסִין אֶת מְקוֹם הַדָּם[48] - מְכַבְּסִין אוֹתוֹ**
8 **בְּמַיִם[49] יָפֶה יָפֶה עַד שֶׁלֹּא יִשָּׁאֵר לוֹ רֹשֶׁם[50]. וְכָל**
9 **שִׁבְעַת הַסַּמְמָנִים שֶׁמַּעֲבִירִין עַל הַכֶּתֶם[51] מַעֲבִירִין עַל**
10 **דַּם חַטָּאת[52], חוּץ מִמֵּי רַגְלַיִם, שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי**
11 **רַגְלַיִם לַמִּקְדָּשׁ[53].**

48) ראה למעלה הלכה ד. 49) ראה למעלה הלכה א. 50) יתכן כי אם לא נשאר שום רושם, אין צורך עוד בשבעה סממנים (מרכבת המשנה פ"ט מהלכות איסורי ביאה הלכה ו). 51) אם נמצא כתם על בגד של אשה, וספק הוא אם זה דם נדה או צבע אדום, מעבירין עליו שבעה סממנין שהם: רוק תפל, לעיסת גריסין של פול, מי רגלים שהחמיצו, בורית, נתר, קימוניא ואשלג, אם עבר או כהה עינו, הרי זה כתם דם וטמאה. ואם עמד כמות שהוא, הרי זה צבע וטהור (פ"ט מהלכות איסורי ביאה הל' לו־לז). 52) זבחים צה. "אמר רבה בר אבוה, דם חטאת ומראות נגעים צריכין שבעת סממנין". 53) שם בברייתא. אבל בגמרא שם אמרו, שמבליעים את מי הרגלים בתוך הרוק התפל. ויתכן כי גם רבינו נתכוין לומר שאין מכניסים מי רגלים לחוד, לבית המקדש, אבל הבלעה ברוק תפל מכניסים אותם (הר המוריה).

12 **יא. כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בּוֹ הַחַטָּאת הַנֶּאֱכֶלֶת טָעוּן**
13 **שְׁבִירָה[54] בָּעֲזָרָה[55]. וּכְלִי מַתֶּכֶת שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה בּוֹ טָעוּן**
14 **מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה בְּמַיִם[56] בָּעֲזָרָה[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי**
15 **חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר[58]. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר**
16 **כָּאן בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ - הֲרֵי דִּינָן כְּדִין הַכִּבּוּס: מַה**
17 **כִּבּוּס הַבֶּגֶד בַּקֹּדֶשׁ, אַף שְׁבִירַת כְּלִי חֶרֶס וּשְׁטִיפַת**

כְּלִי מַתֶּכֶת וּמְרִיקָתוֹ בַּקֹּדֶשׁ[59]. וְאֶחָד כְּלִי שֶׁבִּשֵּׁל בּוֹ אוֹ כְּלִי שֶׁהֶעֱרָה[60] לְתוֹכוֹ רוֹתֵחַ[61].

54) שנאמר (ויקרא ו, כא) "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר". ופסוק זה נאמר בחטאת הנאכלת, ואף כי גם הפסוק (שם, כ) "ואשר יזה מדמה על הבגד וגו' תכבס במקום קדוש", נאמר בחטאת הנאכלת, ואעפ"כ כתב רבינו למעלה (הלכה ב) כי אחד דם חטאת הנאכלת ואחד דם חטאת הנשרפת טעונין כיבוס – לענין כיבוס ריבתה התורה בפסוק מיוחד (ראה שם צב. במשנה וצב: בברייתא), אבל לענין מריקה ושטיפה (ראה להלן הלכה יג) ולענין שבירת כלי חרס, לא ריבתה התורה. 55) משנה שם צג: 56) שנאמר (שם, כא) "ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים", "הכיבוס המופלג עד שמסיר מה שנדבק בכלים יִקָּרֵא מריקה, ותוספת הנקיות יִקָּרֵא שטיפה, והוא שיתן מים לתוך הכלי ואינו ממרק בידו הכלי אלא משפשף" (רבינו בפיה"מ צו:). וראה להלן הלכה יב. 57) שם במשנה. 58) וגומר: "ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושוטף במים" הרי שבירה ומריקה ושטיפה. 59) ספרא פ' צו פרק ו הלכה ז, וזבחים צד: 60) ששפך. 61) משנה שם צה: "אחד שבישל בו, ואחד שעירה לתוכו רותח", ובספרא שם (פרק ז הלכה א) "אין לי אלא שבישל בה. עירה לתוכה רותח מנין, תלמוד־לומר (שם), אשר תבושל בו ישבר". כלומר, מכיון שנסמך "בו" ל"ישבר" – הרי זה בא ללמדנו שאפילו אם רק נבלע בו – ישבר (רש"י).

יב. מְרִיקָה - בְּחַמִּין, וּשְׁטִיפָה - בְּצוֹנֵן[62]. 'בַּמָּיִם' - לֹא בְּיַיִן, וְלֹא בְּמֶזֶג[63], וְלֹא בִּשְׁאָר מַשְׁקִין. וְהַמְּרִיקָה וְהַשְּׁטִיפָה - כְּמְרִיקַת הַכּוֹס וּשְׁטִיפָתוֹ[64]. וְהַשַּׁפּוּד[65] וְהָאַסְכְּלָה[66] - מַגְעִילָן בְּמַיִם חַמִּים עַל גַּבֵּי הָאֵשׁ[67] וְאַחַר כָּךְ מְדִיחָן[68].

62) כדעת חכמים בברייתא שם צז. ולא כרבי, וכן הוא בסתם משנה שם צו: לפי גירסת רבינו שם: "מריקה בחמין, ושטיפה בצונן" (ראה בפירוש המשנה). וכן הוא במשנה שבמשניות. ומריקה בחמין, היינו הגעלה (שם צו: וברש"י שם ד"ה אלא למאן דאמר, ותוספות שם ד"ה לא צריכא). וראה להלן הלכה יד. 63) שם צו: וספרא שם הלכה ג. ומזג הוא תערובת יין ומים, וראה למעלה פ"ו הלכה ו. 64) משנה שם: "מריקה כמריקת הכוס, ושטיפה כשטיפת הכוס", רוצה לומר, שאינו חייב להפליג עד שיסיר כל הרושם (רבינו בפירוש המשנה שם). 65) ברזל דק שחורזים עליו נתחי בשר וצולים אותם על האש. 66) "שבכה של ברזל שצולין עליה בשר" (רבינו בפירוש המשנה). ורק בקדשים הסתפקו בהגעלה, לפי שבשעת הבליעה היה היתר, אבל שפוד ואסכלא שבלע איסור – טעונים ליבון על האש (פי"ז מהלכות מאכלות אסורות – הלכה ג). 67) במשנה שם צז. "השפוד והאסכלא (=שצלו בהן בשר חטאת) מגעילן בחמין". "ופירוש מגעילן, שיסיר השמנונית שנבלעה בשפוד, שהנפש מואסת אותה מגיזרת געלה נפשי (צ"ל: "געלה נפשם" – ויקרא כו, מג) מענין הזה, נשתמשו בכל דבריהם: גיעול, גיעולי גוי, ומגעילן. וזולתן, רוצה לומר להסיר ההגעלה. וסדר המעשה הזה לתת אותן הכלים לתוך המים רותחין כשהן על גבי האש, ושופכין עליהן מאותן המים ושוטפן במים קרים" (=כלומר, זהו מה שאומר רבינו מיד בסמוך "ואחר־כך מדיחן") – פיה"מ שם. וראה בפירוש המשנה בעבודה זרה עו. 68) כלומר, שוטף בצונן, כנזכר לעיל. ונראה שגזירת הכתוב היא, שהרי רק בקדשים אמרו כן ולא בתרומה. וטעם שטיפה זו, ראה בזבחים צו: ובפט"ו מהלכות תרומות הלכה יט. ועוד, שהרי בישל במקצת הכלי צריך מריקה ושטיפה בכל הכלי, ראה להלן הלכה יג. [ומה שכתב רבינו בפ"ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כג ששוטף בצונן, אינה אלא חומרא בחמץ, שחששו שמא יחזור ויבלע הכלי מהמים החמים (ראה בטור אורח־חיים סימן תנב בשם רב האי גאון ורש"י), אבל בשאר האיסורים לא הזכיר רבינו שטיפה בצונן, ראה בפי"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכות ג־ד].

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן אַחַר שֶׁנִּזְרַק דָּמָהּ כְּהִלְכָתוֹ; אֲבָל אִם בִּשֵּׁל קֹדֶם זְרִיקָה[69], אוֹ שֶׁבִּשֵּׁל בָּהּ בְּשַׂר חַטָּאת הַנִּשְׂרֶפֶת[70] - אֵינוֹ טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה. בִּשֵּׁל בְּמִקְצָת הַכְּלִי - כֻּלּוֹ טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה[71].

69) ברייתא שם צו: "חומר בהזאה מבמריקה ושטיפה וכו' שהזאה ישנה בחטאות החיצוניות ובחטאות הפנימיות וישנה לפני זריקה, מה־שאין־כן במריקה ושטיפה", וגזירת הכתוב היא כנ"ל. 70) שם בברייתא, וכמו כן ברייתא שם צב: ובספרא פ' צו פרשה ג' הלכה יא. וראה למעלה הלכה יא. 71) שם צו: בעיא שנפשטה, ממה שמפורש בברייתא "חומר מריקה ושטיפה מבהזאה וכו' בישל במקצת הכלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, מה־שאין־כן בהזאה וכו'". ובגמרא שם אמרו "וטעמא מאי, אמר קרא (ויקרא ו, כא) ואם בכלי נחושת בושלה, ואפילו במקצת כלי (=מורק ושוטף כולו)", כי גזירת הכתוב היא, ראה למעלה.

יד. צָלָה הַבָּשָׂר בַּאֲוִיר תַּנּוּר שֶׁל חֶרֶס[72] - יֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק אִם יִשָּׁבֵר, הוֹאִיל וְנִתְבַּשְּׁלָה בּוֹ, אוֹ לֹא יִשָּׁבֵר, הוֹאִיל וְלֹא נָגְעָה בּוֹ[73]. וְלֹא בְּחַטָּאת בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַכֵּלִים שֶׁמִּשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן בְּקָדָשִׁים עַל יְדֵי חַמִּין[74], בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים, טְעוּנִין מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה[75] עֵקֶב אֲכִילָה[76]. וְכֵן הַשַּׁפּוּד[77] וְהָאַסְכְּלָה - מַגְעִילָן עֵקֶב אֲכִילָה. וְאֵינוֹ מַנִּיחָן עַד זְמַן אֲכִילָה שְׁנִיָּה, אֶלָּא כְּשֶׁיַּשְׁלִים לֶאֱכֹל - יַגְעִיל הַשַּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָה, וִימָרֵק[78] וְיִשְׁטוֹף הַכְּלִי, בֵּין כְּלִי מַתֶּכֶת בֵּין כְּלִי חֶרֶס; חוּץ מִן הַחַטָּאת שֶׁשּׁוֹבֵר בָּהּ כְּלִי חֶרֶס[79]. וּמְבַשֵּׁל וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁלֵּשׁ מִיָּד, בֵּין בִּכְלֵי מַתֶּכֶת בֵּין בִּכְלֵי חֶרֶס, וּמְמָרֵק וְשׁוֹטֵף[80] עַד סוֹף אֲכִילָה[81].

72) ראה להלן בהערה הסמוכה. 73) שם צה: בעיא שלא נפשטה, ונראה שם שהבעיא היא גם בתנור של מתכת, אם צריך מריקה ושטיפה או לא, וא"כ יש להבין למה כתב רבינו רק תנור של חרס, ולא הזכיר גם תנור של מתכת (ראה לחם־משנה והר־המוריה). 74) שם צה. במשנה "אחר

שבישל בו, ואחד שעירה לתוכו רותח". ראה למעלה הלכה יא. 75) משנה שם צה: כדעת חכמים, שאמרו: "אחד קדשי הקדשים ואחד קדשים קלים, טעונין מריקה ושטיפה", ולא כר' שמעון האומר "קדשים קלים אין טעונין מריקה ושטיפה". ובברייתא שם צו: "חטאת, אין לי אלא חטאת, כל הקדשים מנין, תלמוד לומר (ויקרא ו, כב) קודש קדשים היא (= "כל זכר בכהנים יאכל אותה, קדש קדשים היא"). יכול שאני מרבה את התרומה, תלמוד־לומר אותה (= כל זכר בכהנים יאכל אותה), פרט לתרומה, דברי ר' יהודה. רבי שמעון אומר, קדשי קדשים טעונין מריקה ושטיפה, קדשים קלים אינן טעונין מריקה ושטיפה וכו'" ופסק כר' יהודה נגד ר' שמעון (ראה בעירובין מו:). וראה הלכה ג ובהגהה שנדפסה בדפוסים חדשים, וכן ב'תוספות יום טוב' זבחים פי"א משנה ז, ובלחם־משנה שם, ובהר־המוריה כאן. 76) כלומר, מיד עם גמר האכילה (כסף־משנה), לפני שיהיה נותר (לחם־משנה), וכדברי חכמים במשנה שם צו: שאמרו "בישל בתחילת הרגל, יבשל בו עד זמן האכילה". ובגמרא שם צז. "מאי קאמר, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה, ממתין לה עד זמן אכילה, והדר עביד לה מריקה ושטיפה. מנהני מילי, א"ר יוחנן משום אבא יוסי בן אבא, כתיב (שם, כא) ומורק ושוטף, וכתיב (שם, כב) כל זכר בכהנים יאכל. הא כיצד, ממתין לה עד זמן האכילה, והדר עביד לה מריקה ושטיפה". וכתב רבינו בפירוש המשנה שם: "שלא יאחר למרקו אלא כפי זמן האכילה בלבד, וכשתכלה האכילה ממרק אותו", ועיין בראב"ד וברש"י שנוסחתם במשנה ובגמרא שם: "זמן האכילה", ולא "עד זמן אכילה". 77) כן נראה במשנה שם לדברי חכמים (כסף־משנה). 78) [מלה זו מיותרת, שהרי כבר כתב "יגעיל" דהיינו מריקה, ראה למעלה הלכה יא. ואם נפרש כאן על־פי מה שכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שמריקה היא שפיכת מים חמים על הכלי לאחר העגלה, יהיה קשה ממה שכתב למעלה הלכה יב "והשפוד והאסכלה מגעילן במים חמים על גבי האש, ואחר־כך מדיחן", הרי שמריקה היינו העגלה. וראה עוד להלן]. 79) והשיג עליו הראב"ד, וז"ל: "ומה שאמר בכלי חרס טעון מריקה ושטיפה, טעות היא בידו. ובהדיא בתוספתא (זבחים פ"י) שאין טעון אלא שבירה, אבל הכל טעון מריקה ושטיפה, פירוש קדשי קדשים וקדשים קלים", ובכסף־משנה כתב "שרבינו מפרש דלא קיימא תוספתא אלא לחטאת בלבד, שהרי לא מצינו שהצריכה תורה שבירה לכלי חרס, אלא בחטאת בלבד. אבל שאר קדשים, אף כלי חרס אינם טעונים אלא מריקה ושטיפה". וראה בברכת הזבח, שמקשה על רבינו ממה שאמרו בפסחים ל: "התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו לעולם", הרי שבכל האיסורים הוא טעון שבירה. וראה במעשה רוקח ובהר המוריה. [ואם נאמר שדעת רבינו שמריקה ושטיפה הן לאחר הגעלה, יתכן כי הכוונה כאן שלאחר הכשרו של כלי החרס על־ידי ליבון באש (ראה בפ"ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כב) – הוא טעון מריקה ושטיפה, וראה למעלה]. 80) בספרא פ' צו פרק ז הלכה ב: "ואם בכלי נחושת בושלה, מלמד שמבשל ושונה ומשלש, ובאחרונה מורקו ושוטפו. אין לי אלא כלי נחושת, שמבשל ושונה ומשלש ובאחרונה מורקו ושוטפו. ומנין לכלי חרס שמבשל ושונה ומשלש ובאחרונה שוברה, תלמוד־לומר ישבר ואם בכלי נחושת בושלה", וסבור רבינו כי המדובר רק בחטאת, אבל בקדשים אחרים – אף כלי חרס מורקו ושוטפו (הר המוריה). 81) כלומר, עד סוף זמן אכילה מבשל ושונה ומשלש, וראה הר המוריה.

טו. כְּלֵי גְלָלִים[82] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה[83] - אֵינָן טְעוּנִין מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה, אֲפִלּוּ בְּחַטָּאת, אֶלָּא הֲדָחָה בִּלְבַד[84]. [85]וְאֲמַר בְּחַטָּאת: כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ - לִהְיוֹת כָּמוֹהָ[86]. אִם פְּסוּלָה הִיא - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ פָּסוּל, וְאִם כְּשֵׁרָה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ יֵאָכֵל כָּמוֹהָ וּבִקְדֻשָּׁתָהּ[87].

82) "הם כלים העשויים מרפת בקר והעפר" (פירוש המשנה לכלים פ"י משנה א). 83) שלא נצרפו בתנור ואינם ככלי חרס. 84) תוספתא זבחים פ"י (הוצאת צוקרמנדל עמוד 495 14). [וראה בשער המלך לפ"ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כג בשם הר"ר יונה]. 85) כאן התחלת הלכה טז. וכן נראה בדפוס רומי. 86) ספרא צו פרשה ג ה"ה, ובברייתא זבחים צז. פסחים מה. ושם נסמן. 87) בברייתא וספרא, הלשון "ואם כשרה, יאכל כחמור שבה", ומפרש רש"י, שנאכל רק לזכרי כהונה וליום ולילה ובעזרה, כחטאת. והר"ח (ראה תוס' פסחים וחולין שם) גורס: "כחמור שבהן", ואם נבלע החטאת בשלמים שנשחט היום, נאכל כחומר החטאת ואינו נאכל למחר.

טז[88]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[89] כְּשֶׁנִּבְלְעָה בּוֹ; אֲבָל נְגִיעָה בְּלֹא הַבְלָעָה אֵינָהּ מְקַדֶּשֶׁת[90]. וְאֶחָד הַחַטָּאת וְאֶחָד שְׁאָר קָדָשִׁים, בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים בֵּין חֲמוּרִים[91]; שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה[92].

88) התחלת ההלכה היא למעלה (הערה פד), וכן נראה בדפוס רומי. 89) ש"כל אשר יגע בבשרה יקדש" (למעלה הלכה טו). 90) ספרא ובברייתא בזבחים ופסחים שם "כל אשר יגע (שם), יכול אפילו שלא בלע, תלמוד־לומר (שם) בבשרה, עד שיבלע בבשרה (=כגון המחה שומן חטאת, וסך ממנו צלי של שלמים ונבלע בו – רש"י)". 91) כלומר, קדשי קדשים. 92) זבחים צז: "אשכחן חטאת דמקדשת בבלוע, שאר קדשים מנלן. אמר שמואל משום ר"א, זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמילואים ולזבח השלמים" (שהוקשו כולם זה לזה, ולמידים כולם מחטאת), "מה חטאת מקדשת בבלוע, אף כל מקדשת בבלוע" (שם צח.).

יז. נָגַע בְּשָׂרָהּ בְּרָקִיק[93] וְנִבְלַע בְּמִקְצָתוֹ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ כֻּלּוֹ, אֶלָּא חוֹתֵךְ מְקוֹם הַבֶּלַע[94].

93) "רקיק סופגנין, חררה דקה ורכה" (רש"י בבא בתרא יט:). וראה בתרגום אונקלוס (שמות כט, ב): "ורקיקי מצות" – "ואיספוגין פטירין", וראה בפירוש המשנה לחלה פ"א משנה ד. 94) משנה שם צז. ובברייתא שם צז:

יח. כְּלִי שֶׁבִּשֵּׁל בּוֹ קָדָשִׁים וְחֻלִּין אוֹ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְקָדָשִׁים קַלִּים: אִם יֵשׁ בָּהֶן בְּנוֹתֵן טַעַם[95] - הֲרֵי הַכֹּל

נֶאֱכָל כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן[96], וְטָעוּן הַכְּלִי מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה[97], וְהַכֹּל כֶּחָמוּר שֶׁבָּהֶן לְכָל דָּבָר; וְאִם לֹא נָתַן טַעַם זֶה בָּזֶה[98] - אֵין הַקַּלִּין נֶאֱכָלִין כַּחֲמוּרִים[99], וְאֵינָן כְּמוֹתָן לְכָל דָּבָר, אֲבָל הַכְּלִי[100] טָעוּן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה[101].

95) שאין ששים בחולין נגד הקדשים, וכמו כן אין ששים בקדשים קלים נגד קדשי הקדשים. 96) משנה שם צז. וספרא צו פרק ז הלכה ז. 97) ראה שם במשנה "אם יש בהן בנותן טעם, הרי הקלים נאכלים כחמורים, ואינן טעונין מריקה ושטיפה", ובגמרא שם אמרו: "מאי קאמר, חסורי מחסרא והכי קתני (ראה הגהה שם), אם יש בהן בנותן טעם, הרי הקלין נאכלין כחמורים, וטעונין מריקה ושטיפה, ופוסלין במגע. אין בהם בנותן טעם, אין הקלין נאכלים כחמורים, ואין טעונין מריקה ושטיפה, ואין פוסלין במגע". 98) כגון שבקלים יש ששים נגד הקדשי־קדשים, או בחולין יש ששים נגד הקדשים. 99) שהרי החמורים בטלו בתוך הקלים. 100) כנראה מדברי הראב"ד (למעלה הלכה יד), שבספר הרמב"ם שלו היה כתוב "הכל". ונוסחתנו עיקר (כסף־משנה). 101) שם בגמרא, לפי מה שביארו במשנה, שאם "אין בהם בנותן טעם וכו' אין טעונין מריקה ושטיפה", הקשו: נהי דקדשי־קדשים לא בעי (כלומר, אין צורך במריקה לסוף זמן אכילת קדשי־קדשים, שהם מועטים והם בטלים – רש"י) קדשים קלים ניבעי (= יצטרכו מריקה מחמת קדשים קלים). אמר אביי, מאי אין טעונין דאמר, קדשי קדשים. אבל קדשים קלים, טעונין. רבא אמר, הא מני ר' שמעון היא, דאמר קדשים קלים אין טעונין מריקה ושטיפה", ורבינו פוסק כי טעון מריקה ושטיפה בגלל הקדשים־קלים, לכל הדיעות. אם כדברי אביי, הרי גם דעת המשנה כן. ואם כדברי רבא, הרי המשנה היא כר' שמעון, ורבינו פוסק שלא כר' שמעון, ראה למעלה הלכה יד.

יט. בֶּגֶד שֶׁנִּתַּז עָלָיו דַּם הַחַטָּאת וְיָצָא חוּץ לָעַזָּרָה - מַחֲזִירוֹ לָעַזָּרָה וּמְכַבְּסוֹ שָׁם[102]. נִטְמָא חוּץ לָעַזָּרָה[103] - כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? קוֹרְעוֹ[104] כְּדֵי שֶׁיִּטְהַר[105], וּמַכְנִיסוֹ וּמְכַבְּסוֹ בִּפְנִים[106]. וְצָרִיךְ לְהַנִּיחַ בּוֹ שָׁלֵם כְּדֵי מַעֲפֹרֶת[107]. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'בֶּגֶד'[108], צָרִיךְ לְכַבֵּס בֶּגֶד[109]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא טָמֵא מִדִּבְרֵיהֶם מִפְּנֵי כְּדֵי הַמַּעֲפֹרֶת שֶׁנִּשְׁאֲרָה בּוֹ, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרַע רֻבּוֹ טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה וּמֻתָּר לְהַכְנִיסוֹ לַמִּקְדָּשׁ לְכַבֵּס הַדָּם[110].

102) שם צד: במשנה וספרא פר' צו פרק ו הלכות ז־ח. 103) שמעתה אסור להכניסו לעזרה (למעלה פ"ג מהלכות ביאת המקדש הלכה טז, וירושלמי נזיר פ"ז הלכה ד). 104) רוב הבגד, ראה להלן בהמשך ההלכה. והמדובר בכלי בגד, בין בגד של חול ובין בבגדי כהונה, וכיון שאינו קורעו דרך השחתה, אינו לוקה, ראה בפ"ט מהלכות כלי המקדש הלכה ג. וראה להלן הלכה כ לגבי מעיל, ובמשנה־למלך שם. 105) ראה בפכ"ג מהלכות כלים הלכה יא. 106) משנה וספרא שם. 107) "כדי רוחב סודר" (רש"י שם). 108) "ואשר יזה מדמה על הבגד". 109) שם בגמרא: "מתקיף לה רבינא, קורעו - בגד אמר רחמנא ולאו בגד הוא ("בגד אמר רחמנא, שיהא בגד עליו בשעת כיבוסו" (רש"י – שם) – דמשייר כדי מעפורת". 110) שם בגמרא: "איני, והאמר רב הונא, לא שנו אלא שלא שייר בה כדי מעפורת. אבל שייר בה כדי מעפורת, חיבור הוי (וברש"י שם: והאמר רב הונא בפרק העור והרוטב (חולין קכג:) לא שנו דטלית טמאה שהתחיל בה לקורעה, כיון שנקרע רובה טהורה, אלא שלא שייר באותו מיעוט כדי מעפורת. אבל שייר בה כדי מעפורת, חיבור הוי ועדיין הוא בטומאתו). מדרבנן הוא (גזירה דילמא לא אתיא למיקרע רובה, אבל מדאורייתא טהורה, ומותר להכניסה משום מצות כיבוס – רש"י)", כלומר, כדי לקיים מצות כיבוס, לא אסרו חכמים להכניס בעזרה דבר שהוא טמא מדרבנן. וראה לחם־משנה כאן, ובמשנה־למלך הלכות כלים שם.

כ. מְעִיל[111] שֶׁנִּתַּז עָלָיו דַּם חַטָּאת וְיָצָא וְנִטְמָא לַחוּץ - כֵּיצַד הוּא עוֹשֶׂה? וַהֲרֵי הַקּוֹרֵעַ אוֹתוֹ - לוֹקֶה[112], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.[113] מַכְנִיסוֹ פָּחוֹת פָּחוֹת מִשָּׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּמְכַבְּסוֹ בִּפְנִים[114], וְאַחַר שֶׁיִּתְכַּבֵּס כָּל הַדָּם מְעַט מְעַט מַטְבִּילִין אוֹתוֹ בַּחוּץ[115].

111) מבגדי הכהן הגדול. 112) אף אם קרעו שלא כדרך השחתה. 113) למעלה פ"ט מהלכות כלי המקדש הלכה ג. 114) שם צה. "אמר ריש לקיש, מעיל שנטמא, מכניסו בפחות משלש על שלש ומכבסו, משום שנאמר (שמות כח, לב) לא יקרע" (=מעיל של בגדי כהונה שניתז עליו דם חטאת, ויצא חוץ לקלעים ונטמא, מכניס מקום הדם לפנים בפחות משלש על שלש, שאינו מכניס שיעור בגד טמא לעזרה, לפי שאי־אפשר לקורעו ולהכניסו, משום שנאמר לא יקרע – רש"י), "ואפילו למאן־דאמר בריש כל הפסולין (שם לב:) ביאה במקצת שמה ביאה, שאני בגד הואיל ויכול לחותכו, לא חשיב כאילו נכנס כולו" (תוספות שם ד"ה מכניסו), כלומר, אין הבגד דומה לאדם. שבאדם, החיות שבו מאחדת את כל האיברים, מה־שאין־כן בבגד, שאין חיבור פנימי בין חלקיו, ומה שנכנס בפנים אין לו קשר עם מה שנשאר בחוץ, שהרי יכול לחתכו, אע"פ שאסור לעשות כן, ראה בהר המוריה (אנציקלופדיה תלמודית ערך ביאה במקצת, ח"ג עמ' קב). 115) ולהטבילו קודם בחוץ, ואחר־כך להכניסו בפנים לכיבוס אי־אפשר, שהרי שרייתו של בגד במים זהו כיבוסו, ואם כן הרי הוא מכבסו בחוץ, והתורה אמרה "תכבס במקום קדוש", ראה למעלה הלכה א (משנה־למלך להלן פכ"ג מהלכות כלים הלכה יא). וכל זה הוא במעיל שאסור לקרעו, אפילו שלא כדרך השחתה, אבל למעלה הלכה יט לא הביא רבינו שמטבילו, מפני ששם מדובר בבגד שאפשר לקרעו ועל־ידי־זה יטהר גם מטומאה דרבנן, וראה הר המוריה כאן.

כא. כְּלִי חֶרֶס שֶׁכִּבְּשֵׁל בּוֹ הַחַטָּאת וְיָצָא - מַכְנִיסוֹ וְשׁוֹבְרוֹ בִּפְנִים[116]. נִטְמָא בַּחוּץ - נוֹקְבוֹ בִּכְדֵי שֹׁרֶשׁ קָטָן כְּדֵי שֶׁיִּטְהַר[117], וּמַכְנִיסוֹ וְשׁוֹבְרוֹ בִּפְנִים[118]. וְאִם נָקְבוֹ נֶקֶב גָּדוֹל מִזֶּה - אֵינוֹ שׁוֹבְרוֹ בִּפְנִים; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ כְּלִי[119], וְאֵין שׁוֹבְרִין בִּפְנִים אֶלָּא כֵּלִים[120]. וְכֵן כְּלִי מַתֶּכֶת שֶׁכִּבְּשֵׁל בּוֹ וְיָצָא חוּץ לָעַזָּרָה - מַכְנִיסוֹ

111) מבגדי הכהן הגדול. 112) אף אם קרעו שלא כדרך השחתה. 113) למעלה פ"ט מהלכות כלי המקדש הלכה ג. 114) שם צה. "אמר ריש לקיש, מעיל שנטמא, מכניסו בפחות משלש על שלש ומכבסו, משום שנאמר (שמות כח, לב) לא יקרע" (=מעיל של בגדי כהונה שניתז עליו דם חטאת, ויצא חוץ לקלעים ונטמא, מכניס מקום הדם לפנים בפחות משלש על שלש, שאינו מכניס שיעור בגד טמא לעזרה, לפי שאי־אפשר לקורעו ולהכניסו, משום שנאמר לא יקרע – רש"י), "ואפילו למאן־דאמר בריש כל הפסולין (שם לב:) ביאה במקצת שמה ביאה, שאני בגד הואיל ויכול לחותכו, לא חשיב כאילו נכנס כולו" (תוספות שם ד"ה מכניסו), כלומר, אין הבגד דומה לאדם. שבאדם, החיות שבו מאחדת את כל האיברים, מה־שאין־כן בבגד, שאין חיבור פנימי בין חלקיו, ומה שנכנס בפנים אין לו קשר עם מה שנשאר בחוץ, שהרי יכול לחתכו, אע"פ שאסור לעשות כן, ראה בהר המוריה (אנציקלופדיה תלמודית ערך ביאה במקצת, ח"ג עמ' קב). 115) ולהטבילו קודם בחוץ, ואחר־כך להכניסו בפנים לכיבוס אי־אפשר, שהרי שרייתו של בגד במים זהו כיבוסו, ואם כן הרי הוא מכבסו בחוץ, והתורה אמרה "תכבס במקום קדוש", ראה למעלה הלכה א (משנה־למלך להלן פכ"ג מהלכות כלים הלכה יא). וכל זה הוא במעיל שאסור לקרעו, אפילו שלא כדרך השחתה, אבל למעלה הלכה יט לא הביא רבינו שמטבילו, מפני ששם מדובר בבגד שאפשר לקרעו ועל־ידי־זה יטהר גם מטומאה דרבנן, וראה הר המוריה כאן.

וּמוֹרְקוֹ וְשׁוֹטְפוֹ בִּפְנִים[121]. נִטְמָא כְּשֶׁיָּצָא - פּוֹחֲתוֹ עַד שֶׁיִּטְהַר וּמַכְנִיסוֹ בִּפְנִים[122], וְחוֹזֵר וּמְרַדְּדוֹ עַד שֶׁיִּסָּתֵם הַפִּחָת וְיַחֲזֹר כְּתַבְנִית הַכֵּלִים, וְאַחַר כָּךְ מוֹרְקוֹ וְשׁוֹטְפוֹ בָּעֲזָרָה[123]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם בִּכְלִי נְחֹשֶׁת וְגוֹמֵר - אֵין מוֹרְקִין בִּפְנִים אֶלָּא כֵּלִים[124].

116) משנה שם צד: ולמדו זאת מדין כבוס, שמפורש בו "תכבס במקום קדוש", וסמוך לו נאמר "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר", מה כיבוס במקום קדוש, אף שבירה במקום קדוש, ראה למעלה הלכה יא. 117) שם: "כלי חרס וכו', נטמא חוץ לקלעים, נוקבו ונכנס ושוברו במקום קדוש". ובגמרא (שם צה.) אמרו "כלי חרס שיצא נוקבו, כלי אמר רחמנא, ולא כלי הוא – שניקב בשורש קטן". וצריך לומר, כי אם ניקב כשורש קטן נטהר מדאורייתא וטמא מדרבנן (ראה תוספות שם סוף ד"ה לא שנו), שעדיין חשוב הוא כלי לקבל זיתים (ראה להלן פי"ט מהלכות כלים הלכה ב) וכדי לקיים מצות שבירה בכלי־חרס, לא אסרו חכמים להכניסו בפנים. ראה למעלה הלכה יט. 118) אף־על־פי שלגבי טומאה הרי הוא ככלי שבור – לענין שבירה במקדש עדיין הוא כלי. 119) צריך להבין, הרי כתב רבינו בהלכות כלים שם, ש"אם ניקב כמוציא זיתים טהור, והרי הוא ככלי גללים ואבנים שאין מקבלים טומאה, ועדיין כלי הוא חשוב, להציל בצמיד פתיל עד שיפחת רובו". אם כן, למה אם ניקב נקב גדול מזה של כשורש קטן אינו שוברו בפנים שהרי אינו כלי, הלא הוא נחשב לכלי לענין להציל בצמיד פתיל. ויתכן שהוא רק ככלי גללים וכלי אדמה, ואילו דין כלי חרס ירד ממנו בשעה שניקבו נקב כמוציא זיתים, ולפיכך אינו צריך שבירה. 120) שם צה. כלי אמר רחמנא (=וכלי חרס וגו' ישבר, ויקרא ו, כא) – כשהוא כלי ישבר. 121) שם צד: במשנה. ולמדו כן בהיקש מכיבוס, כמו שלמדו שבירה בכלי חרס. ראה למעלה הלכה יא. 122) שם. "כלי מתכות אינו טהור בנקב כל שהוא, אלא בנקב גדול" (רש"י שם). וראה בפי"א מהלכות כלים הלכות א־ב. 123) שם צה. בגמרא "והא לאו כלי הוא – דרציף ליה מרציף", ופירש רש"י: "אחר שפוחתו, מכין עליו בקורנס ומחברו וחזר שם כלי עליו". ואף כי אחרי תיקון הכלי, חוזרת טומאתו הישנה (פי"ב מהלכות כלים הלכה א) – אין זה אלא מדברי סופרים (שם הלכה ב) ובמקום מצות מריקה, בפנים לא גזרו, ראה למעלה הלכה יט. 124) שם בגמרא.

יום ה' כ"ט מר־חשון ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) תתבאר בו מצות עשיית האשם, וכיצד הוא נעשה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת כָּל הָאֲשָׁמוֹת כְּמִצְוָתָן הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[2]. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה הָאֲשָׁמוֹת? בֵּין אָשָׁם וַדַּאי בֵּין אָשָׁם תָּלוּי - שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[3], וּמַפְשִׁיט[4] וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין[5] וּמוֹלְחָן[6] וְזוֹרְקָן[7] עַל גַּב הָאִשִּׁים[8]. וְאִם רָצָה לְהוֹלִיכָן[9] בִּכְלִי - מוֹלִיךְ[10]. וּשְׁאָר בְּשָׂרָם נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה[11] כְּחַטָּאת[12].

2) שנאמר (ויקרא ז, א) "וזאת תורת האשם". וראה ב'ספר המצוות' עשה סה. 3) למעלה פ"ה ה"ב לענין שחיטה, ובה"ו שם לענין זריקה. 4) העור. 5) ראה למעלה שם הי"ח: "כל הזבחים וכו' מפשיטין אותן ואחר־כך מוציאין את אימוריהן". 6) במנחות כ, א: "מנין לרבות את הלבונה וכו' ואימורי חטאת ואימורי אשם וכו' ואימורי קדשים קלים וכו' תלמוד־לומר (שם ב, יג) "על כל קרבנך תקריב מלח". וכן הוא ב'ספרא' (ויקרא, דיבורא דנדבה פי"ח ה"ג). וראה למעלה פ"ה מהל' איסורי מזבח הי"א. 7) (צריך עיון, מהיכן למדו כן באשם, וראה למעלה פ"ז ה"א, ופ"ו ה"ד, ולהלן ה"ד). 8) שנאמר (שם ז, ג־ה) "ואת כל חלבו וגו' את האליה ואת החלב המכסה את הקרב ואת שתי הכליות ואת החלב אשר עליהן וגו' והקטיר אותם הכהן המזבחה אשה לה' אשם הוא". 9) את האימורים למזבח. 10) תוספתא זבחים פ"א: "הקטר חלבים שנתנן על גבי האישים, בין ביד בין בכלי בין בשמאלו בין בימינו, הרי אלו כשרין". וראה למעלה פ"ז ה"א. 11) משנה, זבחים נד, ב: "ונאכלין לפנים מן הקלעים לזכרי כהונה", שנאמר (שם, ו) "כל זכר בכהנים יאכלנו במקום קדוש יֵאָכֵל קדש קדשים הוא". 12) ראה למעלה פ"ז ה"א, שנאמר (שם, ז) "כחטאת כאשם, תורה אחת להם".

ב. אֲשַׁם מְצֹרָע יֵשׁ בְּקַבָּלַת דָּמוֹ שִׁנּוּי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מְחֻסְּרֵי כַּפָּרָה[13]. וְאַף עַל פִּי כֵן, שְׁאָר מַעֲשָׂיו וּזְרִיקַת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ וַאֲכִילָתוֹ - כִּשְׁאָר הָאֲשָׁמוֹת לְכָל דָּבָר[14].

13) פ"ד ה"ב. 14) שהרי נאמר באשם מצורע (שם יד, יג) "ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת וגו' כי כחטאת האשם הוא לכהן קדש קדשים הוא".

ג. עֲשִׂיַּת כָּל שְׁלָמִים כְּמִצְוָתָן - מִצְוַת עֲשֵׂה[15]. וְהֵן אַרְבָּעָה מִינִין: הָאֶחָד שַׁלְמֵי צִבּוּר[16], וְהַשְּׁלֹשָׁה שַׁלְמֵי יָחִיד[17].

15) שכתוב (שם ג, א) "ואם זבח שלמים קרבנו", ואמר עוד להשלמת המעשה (שם ז, יא־יב) "וזאת תורת השלמים – אם על תודה יקריבנו" ('ספר המצוות' עשה סו). 16) והם שני כבשי עצרת, שנאמר (שם כג, יט) "ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים". וראה למעלה פ"א ה"ד. 17) ראה להלן ה"ה.

ד. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה שַׁלְמֵי צִבּוּר? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[18], וּמַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִים[19] וּמוֹלְחָן[20] וּמַקְטִירָן[21], וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לְזִכְרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה[22] כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ[23].

18) למעלה פ"ה ה"ב־ג לענין שחיטה, ובה"ו שם לענין זריקה. 19) ראה שם הי"ח: "כל הזבחים וכו' מפשיטין אותן ואח"כ מוציאין את אימוריהן". 20) מנחות כ, א.

ראה למעלה ה"א. 21) שנאמר (שם ג, ג־ה) "והקריב מזבח השלמים אשה לה', את החלב וגו' והקטירו אותו בני אהרן המזבחה". (ולא הביא רבינו כאן דין זריקת האימורים על גבי האישים, וכן הוא להלן הי"א, וראה למעלה ה"א). 22) משנה, זבחים נד, ב. 23) למעלה פ"א הי"ז, ופ"ה ה"ג.

1 **ה. שַׁלְמֵי יָחִיד שְׁלֹשָׁה מִינִין: הָאֶחָד הוּא הַבָּא**
2 **שְׁלָמִים בְּלֹא לֶחֶם, כְּגוֹן שַׁלְמֵי חֲגִיגָה וְשִׂמְחָה[24].**
3 **וְזֶהוּ הַנִּקְרָא שְׁלָמִים. וְהַשֵּׁנִי - שְׁלָמִים הַבָּאִים עִם**
4 **הַלֶּחֶם בְּנֶדֶר אוֹ נְדָבָה. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תּוֹדָה[25]. וְאוֹתוֹ**
5 **הַלֶּחֶם נִקְרָא לֶחֶם תּוֹדָה. וְהַמִּין הַשְּׁלִישִׁי - שְׁלָמִים**
6 **שֶׁמַּקְרִיב הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת נִזְרוֹ, וְהֵם בָּאִים עִם**
7 **לֶחֶם[26]. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא אֵיל נָזִיר[27].**

24) שהם באים חובה (להלן פ"א מהל' חגיגה ה"א), וישנם גם שלמי נדבה. 25) כמו שכתוב (שם ז, יא־יב) "וזאת תורת זבח השלמים וגו' אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה, חלות מצות וגו'". 26) כמו שכתוב (במדבר ו, יד־טו) "ואיל אחד תמים לשלמים, וסל מצות סולת חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן". 27) זבחים נה, א - במשנה.

8 **ו. וְכֵיצַד מַעֲשֵׂה שְׁלָשְׁתָּן? שׁוֹחֵט וְזוֹרֵק הַדָּם כְּמוֹ**
9 **שֶׁבְּאַרְנוּ[28], וּמַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֵמוּרִין[29], וְאַחַר כָּךְ**
10 **מְנַתֵּחַ אֶת הַבָּשָׂר[30] וּמַפְרִישׁ הֶחָזֶה וְשׁוֹק הַיָּמִין, וְנוֹתֵן**
11 **הָאֵמוּרִין עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק[31] עַל יְדֵי הַבְּעָלִים[32], וְכֹהֵן**
12 **מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים[33] וּמֵנִיף הַכֹּל לִפְנֵי ה'**
13 **בַּמִּזְרָח[34]. וְכֵן כָּל הַטָּעוּן תְּנוּפָה - בַּמִּזְרָח מְנִיפִין**
14 **אוֹתוֹ[35].**

28) למעלה פ"ה ה"ב לענין שחיטה: "וקדשים קלים שחיטתן וקיבול דמן בכל מקום בעזרה". וראה שם ה"ד: "ומנין ששוחטים קדשים קלים בכל העזרה וכו'". ולענין זריקת הדם, ראה שם ה"ו: "העולה והאשם והשלמים בין של יחיד בין של ציבור זריקת דם שלשתן על גבי המזבח שוה לעולם, וכיצד הוא עושה וכו'". 29) ראה למעלה פ"ה הי"ח: "כל הזבחים וכו' מפשיטין אותן ואחר־כך מוציאין את אימוריהם". 30) במנחות עז, ב: "אמר רב חסדא אמר אבימי, שלא ינתח בשר קודם שיטול אימורין". 31) מנחות סא, א - במשנה: "אלו טעונות תנופה וכו' ואימורי שלמי יחיד, וחזה ושוק שלהן". 32) כלומר, על גבי הידים שלהם. וראה להלן ה"ח: "כיצד מניחן על ידי הבעלים". 33) שם סא, ב: "או אינו אלא זה כהן המקריב (= שהוא מניף, ולא הבעלים) כשהוא אומר (ויקרא ז, ל) "ידיו תביאנה, הרי בעלים אמור, הא כיצד? כהן מניח ידיו תחת ידי הבעלים ומניף". וכתבו ה'תוספות' (שם ד"ה כהן) כי הכוונה בזה שהבעלים אוחזים באוגני הכלי, והכהן אוחז למטה, באופן שאין חציצה כלל. 34) שם במשנה: "תנופה היתה במזרח", כלומר, ממזרח של המזבח. ובגמרא שם אמרינן "לפני ה' (שם יד, כד) במזרח. יכול במערב, אמרי: הני מילי מנחה דאיקרי חטאת, וחטאת טעונה יסוד, וקרן דרומית מזרחית לא היה לו יסוד. אבל הכא, לפני ה' קרינא ביה", ומפרש רש"י: "כלומר, אפילו במזרח קרינן ביה לפני ה' — וכל־שכן במערב". אבל מדברי רבינו נראה, שדווקא במזרח (ראה בכסף־משנה). וכן נראה ב'ספרי' פ' נשא על הפסוק "והניף את המנחה לפני ה'" (במדבר ה, כה) "לפני ה' במזרח, שבכל מקום שנאמר לפני ה', הרי הוא במזרח, עד שיפרוט לך הכתוב" (ובעל 'תורה תמימה' הביא שם את הגמרא בסוטה (גבי הגשת המנחה שהיא במערבית דרומית), ובאמת אין לזה קשר לשם). וראה גם ב'ספרא' פ' צו פט"ז ה"ג. (וצריך לומר ש"לפני ה' " הוא באמת במערב בקודש הקדשים, אלא ששתי דרכים בזה: א. שהוא עומד במזרחו של המזבח ופניו כלפי מערב, ב. שעומד ממש במערב המזבח, אף־על־פי שאין פניו למערב. וזהו מה שאמרו במנחות וב'ספרי' שם, שלעולם לפני ה' הוא במזרח, כלומר, ופניו למערב, וזה עדיף. אבל במקום שפירטה התורה כגון בהגשת מנחה, שצריכה יסוד, על־כרחנו ש"לפני ה'" היינו שעומד במערב. וראה ב'תוספות' מנחות שם ד"ה אבל, ובכסף־משנה כאן). 35) ראה פ"א מהל' תמידין ומוספין הי"א במנחת העומר, ובפ"ג מהל' סוטה הט"ו גבי מנחת סוטה.

15 **ז. וְכֵיצַד הוּא מֵנִיף? מוֹלִיךְ וּמֵבִיא, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד[36].**
16 **וְאִם הָיָה הַקָּרְבָּן תּוֹדָה - לוֹקֵחַ מִן הַלֶּחֶם הַבָּא עִמָּהּ**
17 **אֶחָד מֵעֲשָׂרָה[37] וּמַנִּיחוֹ עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק וְהָאֵמוּרִים,**
18 **וּמֵנִיף הַכֹּל[38] עַל יְדֵי הַבְּעָלִים[39] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[40].**

36) במשנה מנחות סא, א: "כיצד הוא עושה, נותן שתי הלחם על גבי שני כבשים, ומניח שתי ידיו למטה, מוליך ומביא מעלה ומוריד, שנאמר (שמות כט, כז) אשר הונף ואשר הורם". ובפירוש המשנה שם, כתב רבינו כי מוליך ומביא לארבע רוחות. (וכן נראה בסוכה לז, ב: "מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו) וכן פירש רש"י במנחות סב, א: "מוליך ומביא לצפון ודרום ומזרח ומערב, כדי לעצור רוחות רעות הבאות מארבעה רוחות, מעלה ומוריד לעצור טללים רעים". ודעת ה'תוספות' שם ד"ה כדי, היא ש"לא בכל תנופות עושין כן, אלא דווקא בתנופה של שתי הלחם דעצרת", אבל רבינו סובר שבכל התנופות עושים כן, וכן נראה ברש"י שם סא, א - במשנה ד"ה שתי. וכן הוא ב'ספרא' צו, פט"ז ה"ג, וב'ספרי' פ' נשא, פ"ה הכ"ה. 37) עם התודה מביא ארבעה מיני לחם, שבכל אחד ואחד עשר חלות (להלן הי"ד־יח) והכהן לוקח מן הכל ארבע חלות, אחת מכל מין ומין, והיינו חלק אחד מעשרה. 38) ראה מנחות פא, א: "משום דאיכא ארבע להניף", ומפרש רש"י ד"ה משום, "דאיכא ארבע חלות (תודה) דתרומה שצריך להניף". ואע"פ שלא נאמרה תנופה בפירוש לגבי תודה — למדוה משלמים ('ספרא' צו, פ"ה ה"ד). 39) כלומר, כל הנ"ל מונח על הידים של הבעלים, וככה הוא מונף ע"י הכהן והבעלים. 40) למעלה ה"ו.

19 **ח. וְכֵיצַד מַנִּיחָן עַל יְדֵי הַבְּעָלִים? נוֹתֵן אֶת הַחֲלָבִים**
20 **עַל יְדֵי הַבְּעָלִים, וְחֶזֶה וְשׁוֹק לְמַעְלָה, וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת**
21 **וְיוֹתֶרֶת הַכָּבֵד לְמַעְלָה מֵהֶם, וְאִם יֵשׁ לֶחֶם - מַנִּיחוֹ**
22 **לְמַעְלָה, וּמֵנִיף הַכֹּל[41].**

41) ב'ספרא' (שם פט"ז ה"ג): "כיצד הוא עושה, יביא את החלבים על ידי הבעלים, וחזה ושוק למעלה מהם, שתי כליות ויותרת על הכבד למעלה מהם, אם (יש) שם לחם נותן למעלה מהם וכו'".

1 **ט. הָיָה הַקָּרְבָּן אֵיל נָזִיר - מוֹצִיא הָאֵמוּרִין וּמַפְרִישׁ**
2 **חָזֶה וָשׁוֹק**[42]**, וּמְבַשֵּׁל שְׁאָר הָאַיִל בְּעֲזֶרֶת הַנָּשִׁים**[43]**,**
3 **וְלוֹקֵחַ הַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ בְּשֵׁלָה מִן הָאַיִל**[44] **עִם אֶחָד**
4 **מֵעֲשָׂרָה מִן הַלֶּחֶם הַבָּא עִמּוֹ**[45] **עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק**
5 **וְהָאֵמוּרִין**[46] **וּמַנִּיחַ הַכֹּל עַל יְדֵי הַנָּזִיר, וְהַכֹּהֵן מַנִּיחַ**
6 **יָדָיו תַּחַת יְדֵי הַבְּעָלִים וּמֵנִיף הַכֹּל**[47] **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**[48]**.**

42) ראה למעלה ה"ו: "ומפשיט ומוציא האימורים ואחר־כך מנתח את הבשר ומפריש החזה והשוק". 43) ראה פ"ה מהל' בית הבחירה ה"ז־ח, ש"ארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה (של עזרת נשים) וכו' ומה הם משמשות: דרומית מזרחית לשכת הנזירים, ששם מבשלים את שלמיהם וכו'", שכתוב (יחזקאל מו, כד) "ויאמר אלי, אלה בית המבשלים אשר יבשלו שם (בחצר, ראה בפסוקים שם, והיינו עזרה) משרתי הבית את זבח העם" (פי' הרא"ש מדות פ"ב מ"ה). 44) שנאמר (במדבר ו, יט) "ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל", ומדסתם רבינו דבריו, משמע ששאר האיל היה מבשל כשהזרוע מחוברת בו, ופלוגתא היא וכדעת תנא־קמא של רבי שמעון (חולין צח:) וכלשון הראשון שבגמרא. ועיי"ש ב'תוספות' שם ד"ה מר, כי לתנא־קמא מבשלו כשהזרוע מחובר בו, וכפשטות לשון הפסוק (כסף־משנה). וראה להלן ה"י "אי זהו הזרוע". 45) ראה להלן הכ"ג כי הנזיר היה מביא עשרים חלות מצות, מהן עשרה רקיקין משוחין בשמן, ועשר חלות וכו' והכהן לוקח מהן שתי חלות: אחת מכל מין. 46) נלמד ממה שנאמר בשלמים (ויקרא ז, ל – כסף־משנה). 47) שנאמר (במדבר שם, יט־כ) "ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל, מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד, ונתן על כפי הנזיר וגו' והניף אותם הכהן תנופה לפני ה' קודש הוא לכהן על חזה התנופה ועל שוק התרומה". וגם אימורים היה מניף עמהם, ראה למעלה ה"ו. 48) למעלה ה"ו. וראה בפ"ח מהל' נזירות ה"ד.

7 **י. אֵי זֶהוּ חָזֶה? כָּל הָרוֹאֶה אֶת הַקַּרְקַע, לְמַעְלָה עַד**
8 **הַצַּוָּאר, לְמַטָּה עַד הַכָּרֵס**[49]**. וְחוֹתֵךְ עִמָּהּ שְׁתֵּי צְלָעוֹת**
9 **אֵילַךְ וְאֵילַךְ**[50]**. וְאֵי זֶהוּ זְרוֹעַ?**[51] **מִן הַפֶּרֶק שֶׁל**
10 **אַרְכֻּבָּה עַד כַּף שֶׁל יָד, שֶׁהֵם שְׁנֵי אֵיבָרִים מְעֹרָרִין זֶה**
11 **בָּזֶה**[52]**. וְהַזְּרוֹעַ הָאֲמוּרָה הִיא זְרוֹעַ שֶׁל יָמִין**[53]**.**
12 **וְשֶׁכְּנֶגְדָּהּ בָּרֶגֶל הוּא הַשּׁוֹק הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם**[54]**.**

49) תוספתא חולין פ"ט: "איזה הוא חזה, כל שרואה את הארץ, מלמעלה ועד שמגיע לצוואר, מלמטה עד שמגיע לכרס", ובחולין (מה.) הובאה להיפך "למטה עד הצוואר, למעלה עד הכרס", וזהו כשתולין אותו ברגליו וראשו למטה (עי' רש"י שם). והתוספתא עוסקת בשור שאין תולים אותו, ראה למעלה פ"ו ה"ה, ועי' ב'הר המוריה'. 50) חולין, שם: "איזהו חזה, זה הרואה את הקרקע וכו' חותך שתי צלעות משתי דפנות אילך ואילך, וזהו החזה הניתן לכהנים". ומפרש רש"י: "וחותך ב' צלעות הקטנות העליונות עמו משתי דפנות, אחד מכאן ואחד מכאן, והן שסביב הקנה", אבל הר"ח (ב'תוספות' ד"ה וחותך) מפרש שחותך שתים מכאן ושתים מכאן, וראה למעלה פ"ו ה"ח. 51) ראה פ"ט מהל' ביכורים הי"ח. 52) במשנה חולין קלד, א: "איזהו הזרוע, מן הפרק של ארכובה עד כף של יד והוא של נזיר (= זרוע בשלה, האמור בנזיר)". הידים והרגלים מורכבות משלשה פרקים (= אברים), ומקום החיבור של הפרק הראשון הוא הירך הסמוך לגוף, עם הפרק השני, נקרא "ארכובה עליונה" (ראה פ"ח מהל' שחיטה הי"א) ומקום החיבור של הפרק השני עם הפרק התחתון (שבסופו מחובר עם הפרסה) נקרא "ארכובה הנמכרת עם הראש", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שהזרוע הוא הפרק התחתון והפרק שלמעלה ממנו מהיד, שהם שני הפרקים המתחילים אחרי הפרק הסמוך לגוף. אבל רש"י מפרש שהכוונה לפרק הסמוך לגוף והפרק שאחריו (= האמצעי). 53) יד ימין, בחולין שם: "תנו רבנן, הזרוע (דברים יח, ג) זה זרוע ימין, אתה אומר זה זרוע ימין או אינו אלא זרוע שמאל, תלמוד־לומר הזרוע, מאי תלמודא, כדאמר רבא הירך המיומנת שבירך, הכי נמי הזרוע המיומן שבזרוע". 54) שם במשנה: "וכנגדו ברגל שוק", ולפי פירוש רבינו, שהזרוע הוא שני הפרקים התחתונים, כן גם ברגל, השוק הוא שני הפרקים התחתונים. וראה ברש"י שמפרש שם: "שתי עצמות מן הפרק של ארכובה עד בוקא דאטמא, דהיינו כל הירך", וראה למעלה.

13 **יא. וְאַחַר שֶׁמְּנִיפָן מוֹלֵחַ הָאֵמוּרִין**[55] **וּמַקְטִירָן עַל**
14 **גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ**[56]**. אֲבָל הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים,**
15 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה**[57]**.**
16 **וּשְׁאָר הַשְּׁלָמִים נֶאֱכָלִים לַבְּעָלִים**[58]**. וְאֵין הַכֹּהֲנִים**
17 **זוֹכִין בְּחָזֶה וָשׁוֹק אֶלָּא לְאַחַר הֶקְטֵר הָאֵמוּרִין**[59]**.**

55) שנאמר בשלמים (ויקרא ז, ל־לא) "ידיו תביאנה את אשי ה', את החלב על החזה וגו' להניף אותו תנופה לפני ה', והקטיר הכהן את החלב המזבחה וגו'". הרי שמניף ואחר־כך מקטיר. וראה במנחות כ, א: "אין לי אלא הקומץ (שטעון מלח), מנין לרבות את הלבונה וכו' ואימורי חטאת ואימורי אשם ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים וכו' תלמוד־לומר על כל קרבנך תקריב מלח". 56) ראה למעלה פ"ז ה"א, ובפ"ה מהל' איסורי מזבח הי"ג. 57) וגו': "לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם, ואתן אותם לאהרן הכהן ולבניו לחק עולם מאת בני ישראל". 58) שנאמר (שם ז, טו) "ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל", וב'ספרא' ויקרא, דיבורא דנדבה פט"ז ה"ב: "שלמים (= משום כך נקראים שלמים) שהכל שלום בהן, הדם והאימורין למזבח, החזה ושוק לכהנים, העור והבשר לבעלים". 59) ברייתא, פסחים נט, ב. ו'ספרא' צו פט"ז ה"ד: "מנין שאין אהרן ובניו זכאים בחזה ושוק אלא לאחר הקטרת חלבים, תלמוד־לומר (שם, לא) והקטיר את החלב המזבחה, ואחר־כך והיה החזה לאהרן ולבניו". וכן הוא בפסחים נט, ב. והוא־הדין שאין הבעלים אוכלים חלקם עד לאחר הקטרת אימורים, וכמו שכתב רבינו בפי"ח מהל'

פסולי המוקדשים ה"ז: "והאימורין מתירין את הבשר לאדם".

יב. וְכֵן הַלֶּחֶם שֶׁמֵּנִיף בְּתוֹדָה[60] וּבְאֵיל נָזִיר[61] וְהַזְּרוֹעַ הַבְּשֵׁלָה[62] נֶאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים, וּשְׁאָר הַלֶּחֶם[63] עִם שְׁאָר הַבָּשָׂר[64] נֶאֱכָל לַבְּעָלִים. וְהַלֶּחֶם שֶׁמֵּנִיף עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק - הֵם הַנִּקְרָאִין מוּרָם מִתּוֹדָה; וְהַזְּרוֹעַ בְּשֵׁלָה עִם הֶחָזֶה וְהַשּׁוֹק עִם הַלֶּחֶם שֶׁמֵּנִיף - הֵם הַנִּקְרָאִין מוּרָם מֵאֵיל נָזִיר[65].

60) ראה להלן הכ"א. 61) ראה להלן הכ"ג. 62) שנאמר (במדבר ו, יט) "ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל". 63) משנה, מנחות עז, ב - בחלות תודה, "והשאר נאכל לבעלים". "ושאר הלחם (שבאיל הנזיר) עם שאר הבשר נאכל לבעלים כשלמי תודה שלא נתחדש באיל נזיר אלא זרוע בשלה" ('קרית ספר' כאן). 64) ראה למעלה הי"א. 65) בבא־קמא קי, ב. זבחים נה, א. חולין קלג, ב. ותוספתא חלה פ"ב.

יג. הַלֶּחֶם הַמּוּרָם מִן הַתּוֹדָה סְפֵק תְּרוּמָה הוּא[66]. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּבִין עָלָיו מִיתָה וָחֹמֶשׁ כִּתְרוּמָה[67], וְאֵינוֹ מְדַמֵּעַ כִּתְרוּמָה[68].

66) במנחות שם: "בעי רבא, תרומת לחמי תודה חייבין עליהן מיתה וחומש או אין חייבין עליהן מיתה וחומש, כיון דאיתקש לתרומת מעשר (שנאמר בה בויקרא ז, יד "והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה'") כתרומת מעשר דמי, או דילמא בו וחמישיתו (= בו, נאמר שם כב, "ומתו בו כי יחללוהו", וחמישתו, נאמר שם, יד "ויסף חמישיתו עליו") מיעט רחמנא (בו, בתרומת מעשר חייב מיתה ולא בתרומה אחרת, וחמישיתו, בתרומת מעשר חייב חומש ולא בתרומה אחרת), מדמעת או אינו מדמעת, תיקו". ולא הסתפקו אלא במורם מן התודה שנקרא "תרומה", כנ"ל, אבל במורם מאיל נזיר, שלא נקרא תרומה, אין כל ספק. 67) ראה פ"ו מהל' תרומות ה"ו, כי "זר שאכל תרומה בזדון וכו' חייב מיתה בידי שמים וכו' ולוקה על אכילתה וכו' ואם אכל בשגגה מוסיף חומש", ואילו כאן במורם מן התודה, כיון שהדבר ספק, אין הזר חייב מלקות בזדון, ואינו מוסיף חומש בשגגה. וראה ב'כסף משנה' ו'משנה למלך'. 68) ראה פי"ג מהל' תרומות ה"א־ב, כי "סאה תרומה שנפלה למאה סאה של חולין ונתערב הכל, מפריש מן הכל סאה אחת ונותנה לכהן והשאר מותר לזרים וכו'. נפלה סאה תרומה לפחות ממאה נעשה הכל מדומע, וימכר הכל לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה", ואילו כאן שהדבר ספק, וכל ענין הדימוע אינו אלא מדרבנן, כי מן התורה הכל בטל ברוב (פט"ו מהל' מאכלות אסורות הי"ג), פסק רבינו לקולא כדין ספק דרבנן (ראה 'מרכבת המשנה' כאן). (וכן מפורש בדברי רבינו בפי"ד מהל' תרומות ה"ז "שספק התרומה בטל ברוב החולין").

יד. הָיָה בַּעַל הַתּוֹדָה כֹּהֵן - חֲרֵי שְׁאָר הַלֶּחֶם נֶאֱכָל לַבְּעָלִים כְּתוֹדַת יִשְׂרָאֵל; שֶׁאֵין הַלֶּחֶם הַבָּא עִם הַתּוֹדָה אוֹ עִם אֵיל נָזִיר קָרוּי מִנְחָה[69].

69) ולפיכך אין דינם כמנחת כהן שמקטירים אותה כליל על המזבח (להלן פי"ב ה"ט). וכן הוא במנחות מו, ב־ "אטו תודה ולחמה, מי לא מנדבי כהנים ואכלי להו וכו' לחמי תודה לא איקרו מנחה", ומשם למד רבינו גם ללחם הבא עם איל נזיר, שאינו נקרא מנחה. וראה גם בהקדמת רבינו לפירושו למשנה, מס' מנחות בתוך ד"ה והחלק השלישי.

טו. שְׁנַיִם שֶׁהֵבִיאוּ שְׁלָמִים בְּשֻׁתָּפוּת - הָאֶחָד מֵנִיף בִּרְשׁוּת חֲבֵרוֹ. אֲפִלּוּ הֵם מֵאָה - אֶחָד מֵנִיף עַל יְדֵי כֻּלָּן[70]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּסְמִיכָה[71].

70) משנה, מנחות צג, ב: "חומר בסמיכה מבתנופה וכו' שאחד מניף לכל החברים ואין אחד סומך לכל החברים", ובגמרא שם צד, א - אמרו: "משום דלא אפשר, היכי ליעביד, לינפו כולהו להדדי הדדי קא הויא חציצה (וראה למעלה ה"ו מה שכתבנו בשם ה'תוספות'), ליניף וליהדר וליניף, תנופה אמר רחמנא ולא תנופות" (אבל בסמיכה לא כתוב סמיכה כי־אם "וסמך" סתם, ויכול לסמוך ולחזור ולסמוך, רש"י שם). 71) ראה למעלה פ"ג ה"ט.

טז. הָיְתָה אִשָּׁה בַּעֲלַת הַקָּרְבָּן - אֵינָהּ מְנִיפָה[72], אֲבָל הַכֹּהֵן מֵנִיף[73]; שֶׁקָּרְבָּנָהּ טָעוּן תְּנוּפָה, וְהִיא פְּסוּלָה לִתְנוּפָה[74]. וּלְעוֹלָם אֵין אִשָּׁה מְנִיפָה, אֶלָּא הַסּוֹטָה וְהַנְּזִירָה בִּלְבַד[75], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[76]. וּתְנוּפָה קוֹדֶמֶת לְהַגָּשָׁה בְּכָל מָקוֹם[77].

72) משנה, קידושין לו, א. "הסמיכות והתנופות וכו' נוהגים באנשים ולא בנשים", ובגמרא שם, ובמנחות סא, ב - למדו כן ממה שנאמר (שם ז, כט) "דבר אל בני ישראל", בני ישראל מניפים ואין בנות ישראל מניפות. וכן הוא ב'ספרא' פ' צו שם. 73) ברייתא, מנחות סב, ב. ותוספתא מנחות פ"י: "והאשה, כהן מניף על ידיה", וראה גם ב'ספרא' שם. 74) משנה, שם סא, א: "ואימורי שלמי יחיד וחזה ושוק שלהן, אחד אנשים ואחד נשים". ובגמרא (שם סא:) "מאי קאמר, אמר רב יהודה, הכי קאמר: אחד אנשים ואחד נשים קרבנן טעון תנופה, ותנופה עצמה בישראל אבל לא בידי נשים". 75) קידושין שם במשנה: "הסמיכה והתנופות וכו' נוהגים באנשים ולא בנשים, חוץ ממנחת סוטה ונזירה שהן מניפות", ובגמרא (שם לו:) "אתיא יד יד משלמים, כתיב הכא (אצל סוטה במדבר ה, כא) ולקח הכהן מיד האשה, וכתיב התם (ויקרא ז, ל) ידיו תביאנה, מה כאן כהן, אף להלן כהן. מה להלן בעלים, אף כאן בעלים. הא כיצד? כהן מכניס ידו תחת ידי בעלים ומניף. אשכחן סוטה, נזירה מנלן, אתיא כף כף מסוטה", "לפי שנאמר בסוטה (שם במדבר, יח) ונתן על כפיה את מנחת הזכרון, ונאמר בנזיר (שם ו, יט) ונתן על כפי הנזיר, ודין הנזירה והנזיר בענין הקרבן שוה, למה שנאמר בתחילת הפרשה (שם, ב) איש או אשה כי יפליא לנדור נדר נזיר, והוא מה שאמר אתיא 'כף' 'כף' מסוטה" (רבינו בפירוש המשנה, קידושין שם). 76) פ"ח מהל' נזירות ה"ד לענין נזירה, ופ"ג מהל' סוטה הט"ו לענין סוטה. 77) משנה, מנחות סא, א: "תנופות קודמות להגשות", "ומנין שהתנופה קודם? דכתיב במנחת סוטה (שם ה, כה) והניף את המנחה לפני ה', ואחר־כך

נאמר והקריב אותה אל המזבח" (רש"י במשנה, שם). והיינו במנחת העומר ובמנחת סוטה שטעונות גם תנופה וגם הגשה (רש"י שם).

יז. כֵּיצַד הוּא הַלֶּחֶם שֶׁמֵּבִיא עִם הַתּוֹדָה? לוֹקֵחַ עֶשְׂרִים עִשָּׂרוֹן[78] סֹלֶת[79] וְעוֹשֶׂה מֵהֶם עֲשָׂרָה עֶשְׂרוֹנִים חָמֵץ וַעֲשָׂרָה מַצָּה[80]. הָעֲשָׂרָה שֶׁל חָמֵץ עוֹשֶׂה אוֹתָם עֶשֶׂר חַלּוֹת[81].

78) כלומר, עשרים עשיריות מאיפה, שהן שתי איפות, וכל איפה שלש סאין, ראה מ"א בפרק התודה (מנחות עו:). 79) שנאמר (ויקרא ז, יב) "וסולת מורבכת חלות בלולות בשמן", ואמרו ב'ספרא' פרשה צו (פי"א ה"ז): "סולת מורבכת, למדנו לרבוכה שהיא סולת, מניין לכולן שיהו סולת, תלמוד־לומר סולת חלות, מה חלות האמורות ברבוכה סולת, אף חלות האמורות בכולן סולת, והלא רקיקים לא נאמר בהם חלות, ומניין שיהיו סולת, תלמוד־לומר מצות מצות, מה מצות האמורות בחלות סולת, אף מצות האמורות ברקיקים סולת", וכן הוא בזבחים נ, א. 80) משנה, מנחות שם. וראה להלן בהערה הסמוכה, ולהלן הי"ח, כיצד עושה אותן חמץ. 81) שם. ובגמרא שם עז, ב - למדו זאת ממה שנאמר (שם, יד) "והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה'", "איני יודע מכמה היא (= מכמה חלות נוטל אחת, רש"י). נאמר כאן תרומה, ונאמר בתרומת מעשר תרומה, מה להלן אחד מעשרה, אף כאן אחד מעשרה וכו', למדנו לתרומה שהיא אחד מעשרה, אבל איני יודע מכמה היא חלה (= מכמה סולת עושה חלה אחת, נאמר כאן לחם (= "על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו", שם יג), ונאמר להלן בשתי הלחם (שם כג, יז) לחם (= "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה, שתים שני עשרונים סולת תהיינה") וכו'. מה להלן עשרון לחלה, אף כאן עשרון לחלה, למדנו עשרה לחמץ (= שחלות החמץ באות מעשרה עשרונים) עשרה למצה, מנין (= שגם חלות המצות באות מעשרה עשרונים), תלמוד־לומר (שם ז, יג) "על חלות לחם חמץ", נגד חמץ - הבא מצה, נמצאו עשרים עשרונות לחמי תודה, עשרה לחמץ ועשרה למצה (וראה להלן הי"ח כי מהעשרה עשרונים של מצה עושה שלשים חלות), וראה עוד שם עו, א – במשנה, ובשבועות טו, א. וב'ספרא' אמור פי"ג ה"א.

יח. וְכֵיצַד מְחַמְּצָן? מֵבִיא שְׂאוֹר כְּדֵי חִמּוּצָן[82] וְנוֹתְנוֹ לְתוֹךְ הַמִּדָּה[83] וּמְמַלֵּא אֶת הַמִּדָּה. אַף עַל פִּי שֶׁסּוֹפָהּ לִהְיוֹת חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה מִפְּנֵי הַשְּׂאוֹר, שֶׁפְּעָמִים יִהְיֶה עָבֶה וְקָשֶׁה[84] וּפְעָמִים רַךְ[85] - אֵין מַשְׁגִּיחִין אֶלָּא עַל מִדָּתָהּ עַתָּה, וַהֲרֵי הוּא מוֹדֵד עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן[86] שְׁלֵמִים[87]. וְהָעֲשָׂרָה עֶשְׂרוֹנִים שֶׁל מַצָּה עוֹשֶׂה מֵהֶן שְׁלֹשִׁים חַלּוֹת שָׁוּוֹת[88], עֶשֶׂר חַלּוֹת מִכָּל מִין: עֶשֶׂר חַלּוֹת מַאֲפֵה תַנּוּר, וְעֶשֶׂר חַלּוֹת רְקִיקִים[89], וְעֶשֶׂר חַלּוֹת מֻרְבָּכֶת[90].

82) כרבי יהודה במשנה, מנחות נב, ב. 83) מדת עשרון. 84) "ומחזיק מן המדה מקום קטן" (פירוש המשנה, שם) "ונמצא העשרון יתר (מאילו היה קמח) לפי שאם לא היה שאור מגובל (עבה וקשה) היה נפחו גדול מעכשיו" (רש"י שם). וראה בגמרא שם נג, ב. 85) "נפוח ורך מחזיק מקום גדול" (רבינו שם). "ונמצא העשרון חסר, שאם לא בשביל המים לא היה מלא" (רש"י שם), וראה בגמרא שם. 86) ראה למעלה פ"ב ה"ח "כשמודדין הנסכים או המנחות וכו' אין מודדין אותן במדה של שלשה עשרונים לפר או של שנים לאיל, אלא מודד הכל בעשרון אחד שהיה במקדש". 87) כלומר, כיון שעכשיו כל עשרון ועשרון הוא מלא, אף כי בסוף יהיה יתר או חסר, אין משגיחין אלא על מדתה עתה. 88) במנחות עז, א - במשנה: "ועשרה למצה, ובמצה שלש מינין: חלות, רקיקין ורבוכה, נמצאו שלשה עשרונים ושליש לכל מין ומין ושלש חלות לעשרון", ובגמרא (שם עז:) "יכול עשרה שבמצה לא יהו כולן אלא ממין אחד, תלמוד־לומר (שם, יב) אם על תודה יקריבנו, והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן, סולת מורבכת חלות בלולות בשמן, נמצאו שלשה עשרונים ושליש לכל מין ומין, ושלש חלות לעשרון". 89) "רקיק, סופגנין, חררה דקה ורכה" (רש"י בבא־בתרא יט:). וראה תרגום אונקלוס, ורקיקי מצות (שמות כט, ב. ויקרא, שם) "ואיספוגין פטירין". וראה בפירוש המשנה, חלה פ"א מ"ד. 90) "רוצה לומר, שקועה בשמן" (פירוש המשנה, מנחות פ"ז מ"א). ושם פ"ט מ"ג, כתב רבינו: "והמילה הזאת אין לה גזרה כל עיקר ממה שיש בידינו מן הלשון, אמנם נתחזקה דעתי בענין רבוכה שהיא ריבוי השמן, מאשר מצאתי מרבית השמן בחביתי כהן גדול ובמין רבוכה מאשר מיני התודה וכו' ודעתי נוטה, שענין רבוכה היא ענין קלויה, כמו שקולין דבר שנקרא בלשון ערב זולאביה, ר"ל, שצפה על פני השמן, שקולין אותה בה, ולכן הוצרך בריבוי שמן, והוא שנאמר בשמן תעשה", וראה להלן הי"ט וה"כ.

יט. וְכֵיצַד הִיא הַמֻּרְבֶּכֶת? חוֹלְטָהּ[91] בְּרוּתְחִין[92] וְאוֹפֶה אוֹתָהּ מְעַט[93], וְאַחַר כָּךְ קוֹלֶה אוֹתָהּ בְּשֶׁמֶן עַל הָאִלְפָּס[94] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[95] כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלִין הַסֶּפְּגָנִין, וּמַרְבִּין בְּשַׁמְנָהּ. וְזֶהוּ הָרִבּוּךְ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם[96].

91) "כשנותנין המים הרותחים על הקמח קורים אותו חליטה" (פירוש המשנה, חלה פ"א מ"ו). 92) ב'סיפרא' צו פ"ד ה"ד: "תעשה מורבכת, מלמד שנעשית ברותחין כל צרכה", וכן הוא גם במנחות נג, א. ומפשטות דברי רבינו נראה, שהחליטה היא במים, אולם בפירוש המשנה מנחות פ"ט מ"ג, כתב: "מה שאמרו ב'סיפרא' בפירוש ענין מלת מורבכת, מלמד שכל מעשיה ברותחין, והענין הזה הוא שיהא כל שמן שעושין עמה רותח", וראה ב'הר המוריה' כאן. 93) ראה להלן בפי"ג ה"ג. 94) "מרחשת" (ראה בפירוש המשנה, חלה פ"א מ"ו). 95) "מחבת", ראה להלן שם. 96) שתהיה בו קליה בהרבה שמן, ראה למעלה הערה פט בשם פירוש המשנה, וב'לחם משנה' להלן פי"ג שם בסוף ההלכה.

כ. וּבְכַמָּה שֶׁמֶן הוּא עוֹשֶׂה הַשְּׁלֹשִׁים חַלּוֹת?[97] בַּחֲצִי לוג שֶׁמֶן[98]. וְשִׁעוּר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[99]. רְבִיעִית

מִמֶּנּוּ לָרְבוּכָה, וּשְׁמִינִית לַחַלּוֹת, וּשְׁמִינִית לָרְקִיקִין[100].

97) של מצה, אבל עשר החלות של חמץ, אינן טעונות שמן. וכן מפורש במנחות פט, א. וב'סיפרא' צו פי"א ה"ו: "מביא חצי לוג שמן וחוציהו (חציו) לחלות ולרקיקין, וחציו לרביכה". הרי שחלות של חמץ אינן טעונות שמן. וראה בפירוש המשנה מנחות פ"ז מ"ד. 98) משנה, מנחות פח, א: "חצי לוג, מה היה משמש, חצי לוג מים לסוטה וחצי לוג שמן של תודה". 99) כרבי אלעזר בן עזריה (מנחות פט. ו'סיפרא' שם). 100) מנחות ו'סיפרא' שם.

כא. הַחַלּוֹת[101] - לוֹתֵת[102] הַסֹּלֶת שֶׁלָּהֶן בְּשִׁמְינִית שֶׁל שֶׁמֶן, וְאַחַר כָּךְ לָשׁ וְאוֹפֶה אוֹתָן[103]. וְרָקִיקִין - מוֹשְׁחָן בְּשִׁמְינִית שֶׁלָּהֶן אַחַר אֲפִיָּתָן[104]. וְהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ מִן הַכֹּל אַרְבַּע חַלּוֹת, אַחַת מִכָּל מִין וָמִין; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן[105].

101) היינו חלות מאפה תנור. ורוצה־לומר: כיצד הן עשויות? 102) מרטיב. 103) בברייתא מנחות עה, א: "תנו רבנן, סולת בלולה (ויקרא ב, ה) מלמד שנבללת סולת. רבי אומר, חלות בוללן (= בולל אותן לאחר האפיה), שנאמר (שם, ד) חלות בלולות, אמרו לו: והלא לחמי תודה נאמר בהן חלות, ואי אפשר לבוללן כשהן חלות אלא סולת". 104) מנחות, שם. וראה להלן פי"ג ה"ח, שכתב "ויראה לי, שאחר אפייה מושח אותן". 105) משנה, שם עז, ב: "מכולם היה נוטל אחד מעשרה תרומה, שנאמר (ויקרא שם) והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה'".

כב. וְלַחְמֵי תוֹדָה שֶׁאָפָה אוֹתָן אַרְבַּע חַלּוֹת - יָצָא. לֹא נֶאֱמַר אַרְבָּעִים אֶלָּא לְמִצְוָה[106]. וְהוּא שֶׁיַּפְרִישׁ הַחַלָּה שֶׁלָּהֶן[107] אַחַת מִכָּל קָרְבָּן כְּשֶׁהֵן בָּצֵק[108], שֶׁאֵין מַפְרִישִׁין פְּרוּסָה[109]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶחָד מִכָּל קָרְבָּן - שֶׁלֹּא יִטֹּל פָּרוּס[110].

106) כשמואל במנחות עו, א. ולא כרב הונא (שם עו:). 107) כלומר, ארבע החלות שנותן לכהן. 108) שם, וראה בנדרים יב, ב - כי הר"ן והרא"ש סוברים כי עשה עשר חלות מכל מין ומין כשהם בצק, ולאחר שמפריש אחד מכל מין, עשה מכל מין – חלה אחת, אבל ב'תוספות' שם נראה שלא עשה עשר חלות אלא הפריש מן העיסה חלק עשירי, ומהנשאר אפה ד' חלות, חלה חלה מכל מין ומין, וכנראה שגם רבינו סובר כן שמפריש מן העיסה, ואין צורך שבשעת ההפרשה יהיו עשר חלות. 109) כלומר, אין מפרישין חלה חתוכה כי־אם שלימה. 110) מנחות עז, ב. ונדרים, שם.

כג. וְכֵיצַד הוּא הַלֶּחֶם הַבָּא עִם אֵיל נָזִיר? לוֹקֵחַ שִׁשָּׁה עֶשְׂרוֹנוֹת וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי עִשָּׂרוֹן[111] וְעוֹשֶׂה מֵהֶן עֶשְׂרִים חַלּוֹת[112] שָׁוּוֹת, וְהַכֹּל מַצָּה[113]. עֲשָׂרָה רְקִיקִין מְשׁוּחִין בַּשֶּׁמֶן, וְעֶשֶׂר חַלּוֹת לוֹתֵת הַסֹּלֶת שֶׁלָּהֶן בַּשֶּׁמֶן, וְהַכֹּל מַאֲפֵה תַנּוּר[114]. וְשֶׁמֶן שֶׁלָּהֶן רְבִיעִית[115]. וְשִׁעוּר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[116]. וְהַכֹּהֵן לוֹקֵחַ מֵהֶן שְׁתֵּי חַלּוֹת, אַחַת מִכָּל מִין[117].

111) משנה, מנחות עח, א: "נזירות היתה באה שתי ידות כמצה של תודה, חלות ורקיקין ואין בה רבוכה, נמצא עשרה קבין ירושלמיות שהן ששה עשרונות ועודיין (= שני שליש)", ובברייתא שם אמרו: "שלמיו (ויקרא ז, יג) לרבות שלמי נזיר לעשרת קבין ירושלמיות ולרביעית שמן, יכול לכל מה שאמור בענין, תלמוד־לומר (במדבר ו, טו) מצות (= וסל מצות סולת חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן). מאי תלמודא, אמר רב פפא, דבר שנאמר בו מצות, לאפוקי רבוכה דלא נאמר בו מצות. דבי רבי ישמעאל תנא, מצות - כלל, חלות ורקיקין - פרט, כלל ופרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, חלות ורקיקין אין, מידי אחריני לא". 112) שהרי למדו חלות נזיר מחלות תודה (מנחות עח.) וחלות תודה היו עשר לכל מין ומין. 113) משנה שם, כמפורש בתורה (במדבר, שם). 114) מפורש בויקרא ב, ד. כי חלות ורקיקין הם מאפה תנור (כסף־משנה). 115) משנה, מנחות פח, א: "רביעית (= מדת רביעית שהיתה במקדש) מה היתה משמשת, רביעית מים למצורע ורביעית שמן לנזיר". 116) שם פט, א: "חצי לוג שמן לתודה, ורביעית שמן לנזיר, ואחד עשר יום שבין נדה לנדה - הלכה למשה מסיני". 117) שנאמר (במדבר ו, יט־כ) "ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד וגו' קודש הוא לכהן וכו'".

כד. שְׁנֵי מִינֵי לֶחֶם שֶׁבְּנָזִיר[118] וְאַרְבָּעָה מִינֵי לֶחֶם שֶׁבְּתוֹדָה מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[119]. וּמַעֲשֵׂה הַלֶּחֶם שֶׁל שְׁנֵיהֶן חוּץ לָעַזָּרָה[120].

118) רקיקין וחלות (למעלה בהלכה הקודמת). 119) שם כז, א - במשנה. היינו שאם אין לנזיר שני המינים או לבעל התודה ארבעת המינים, אינם מביאים כלום. ונלמד בגמרא (שם) ממה שכתוב בנזיר (שם, כא) "כן יעשה על תורת נזרו", ו"כן יעשה" משמע ככה ולא באופן אחר, עי' רש"י שם. ותודה הוקשה לנזיר, שנאמר (ויקרא ז, יג) "על זבח תודת שלמיו", וקיבלו חכמים כי "שלמיו" לרבות שלמי נזיר (גמרא, שם). 120) כלומר, גם לישתם וגם אפייתם – חוץ לעזרה, מפני שאין התנור מקדשם, אלא שחיטת הקרבן מקדשתם, כמפורש במנחות עח, ב. עט, א. ('הר המוריה'). (אבל זה לא מספיק, שהרי גם שתי הלחם של עצרת אינן קדושות אלא בשחיטה (שם מז.) ואף־על־פי־כן אפייתן בפנים (שם צה: במשנה). ונראה שמקור דברי רבינו, ממה שאמרו (שם עח:) השוחט את התודה לפנים, ולחמה חוץ לחומת בית פאגי, לא קדש הלחם, אבל אם היה לפנים מחומת בית פאגי, אף־על־פי שהוא חוץ לעזרה – קדש הלחם, וכן הוא באיל נזיר (ראה בפי"ב מהל' פסולי המוקדשין הט"ז־יח) ומכאן שהם נעשים מחוץ לעזרה, ועי' משנה־למלך בשם 'ברכת הזבח').

כה. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַבִּכּוּר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח? אַחַר שֶׁזּוֹרֵק דָּמָן כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[121] מַפְשִׁיט וּמוֹצִיא הָאֲמוּרִים[122] וּמוֹלְחָן[123] וּמַקְטִירָן[124]. וּשְׁאָר בְּשַׂר הַבִּכּוּר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים[125]. וּשְׁאָר בְּשַׂר הַמַּעֲשֵׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים[126]. וּשְׁאָר הַפֶּסַח נֶאֱכָל לִמְנוּיָיו כְּהִלְכוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח.

121) למעלה פ"ה הי"ז. 122) ראה למעלה שם הי"ח: "וכל הזבחים מפשיטין אותן ואחר־כך מוציאין את אימוריהם, ואין מפשיטין אותן עד שיזרק הדם וכו' נמצאת אומר זורק תחלה ואח"כ מפשיט וקורע ומוציא את האימורים ומקטירן". 123) שם כ, א. "אין לי אלא הקומץ (שטעון מלח), מנין לרבות את הלבונה וכו' ואימורי חטאת ואימורי אשם ואימורי קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים וכו', תלמוד־לומר (ויקרא ב, יג) על כל קרבנך תקריב מלח", וראה פ"ה מהל' איסורי מזבח הי"א. 124) על גבי המזבח, ראה זבחים נו, ב: "דתניא, רבי יוסי הגלילי אומר ("אך בכור שור או בכור כשב וגו' את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" – במדבר יח, יז) חלבו לא נאמר אלא חלבם, דמו לא נאמר אלא דמם, לימד על בכור ומעשר ופסח שטעונים מתן דמים ואימורים לגבי מזבח". וראה פ"א מהל' קרבן פסח הי"ד, ובהל' בכורות פ"א ה"ב וה"ז, ובפ"ו שם ה"ד. 125) ראה בהל' בכורות פ"א ה"ב. 126) ראה פ"ו שם, ה"ד.

יום שישי א' כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר בו מצות־עשה של אכילת קדשי קדשים לכהונה, ובאיזה מקום הם נאכלים.

1 **א. אֲכִילַת הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם - הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים**
3 **וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים[2]. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַקָּדָשִׁים**
4 **שֶׁאוֹכְלִין אוֹתָן הַכֹּהֲנִים[3], שֶׁאֲכִילָתָן מִצְוָה.**

2) ובספרא פרשת שמיני פרק ב הלכה ד: "מניין שאכילת קדשים כפרה על כל ישראל, תלמוד לומר (ויקרא י, יז) ואותה נתן לכם לשאת את עוון העדה לכפר עליהם לפני ה', הא כיצד, הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים". 3) שהם קדשי קדשים, וחזה ושוק של שלמי יחיד שאין באכילות אלו כפרה לבעלים. וראה ברש"י שם. דיבור המתחיל בשאר ימות השנה, שכתב שגם החלק הנאכל לישראל יש בו מצות־עשה. [וכן הוא בתוספתא סוף מסכת פסחים: "איזו היא ברכת הזבח אומר ברוך אשר קדשנו במצוותיו וצונו לאכול את הזבח"].

5 **ב. וְכֵן אֲכִילַת שְׁיָרֵי מִנְחוֹת[4] מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו[5].**

4) מה שנשאר מן המנחה לאחר שנקמצה. 5) ובהמשך הפסוק שנאמר "מצות תאכל במקום קדוש" "ולשון ספרא (פרשת צו פרק ב הלכה ט) מצות תאכל מצוה, כיוצא בו יבמה יבא עליה (דברים כה, ה) מצוה, כלומר, שאכילת שיירי מנחות היא כמו ביאת היבמה שהיא מצות־עשה לא דבר של רשות בלבד"

7 **ג. וְאֵין חַטָּאת וְאָשָׁם וּשְׁיָרֵי מִנְחוֹת נֶאֱכָלִין אֶלָּא**
8 **לִזְכָרֵי כְּהֻנָּה בָּעֲזָרָה[6]; וְאִם נֶאֱכְלוּ בַּהֵיכָל[7] - נֶאֱכָלוּ[8].**
9 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְכָל מִנְחָתָם וּלְכָל חַטָּאתָם וּלְכָל אֲשָׁמָם**
10 **בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים תֹּאכְלֻנוּ, כָּל זָכָר יֹאכַל אֹתוֹ[9]. וְכֵן**
11 **שַׁלְמֵי צִבּוּר הֲרֵי הֵם כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם[10], כְּמוֹ**
12 **שֶׁבַּאַרְנוּ.**

6) ולעניין שיירי מנחות, ראה זבחים סג. במשנה: "מנחות היו נקמצות בכל מקום בעזרה ונאכלים לפנים מן הקלעים (=בחצר אהל מועד, והעזרה במקדש כנגד לפנים מן הקלעים שבמשכן, רבינו בפירוש המשנה זבחים נב:) לזכרי כהונה". ומשום שנאמר (ויקרא ב, ג) "והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו", וכמו כן נאמר (שם ו, ט) "והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו, מצות תאכל במקום קדוש. בחצר אוהל מועד יאכלוה" ונאמר גם (שם, יא) "כל זכר בבני אהרן יאכלנה" 7) ראה פרק א מהלכות בית הבחירה הלכה ה, כי הקודש וקדש הקדשים והאולם שלושתן נקראים היכל. 8) כלומר, היא אכילה כשרה. 9) ואמרו במנחות ח: "רבי יהודה בן בתירא אומר מניין שאם הקיפו גויים את העזרה, שהכהנים נכנסים להיכל ואוכלין בקדשי קדשים ושיירי מנחות, תלמוד לומר, בקדש הקדשים תאכלנו". 10) ונאכלים בעזרה רק לזכרי כהונה.

13 **ד. חָזֶה וָשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים נֶאֱכָלִין לְכֹהֲנִים זְכָרִים**
14 **וּנְקֵבוֹת[11], שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ**
15 **וְלִבְנֹתֶיךָ. וְכֵן הַמּוּרָם מִתּוֹדָה וְהַמּוּרָם מֵאֵיל נָזִיר,**
16 **שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל תְּרוּמֹת הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְּנֵי**
17 **יִשְׂרָאֵל לַה' נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ[12].**

11) משנה זבחים נה. "המורם מהם (=מן השלמים, שהם חזה ושוק) כיוצא בהם אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם". 12) כן הוא בפרק א מהלכות ביכורים הלכה י. אבל בפירוש המשניות שם כתב רבינו "וכל אלו אוכלין אותם הכהנים זכרים ונקבות לפי שכן בא הכתוב עליהן (ויקרא י, יד) חקך וחק בניך וגו'" ועיקר הלימוד מתחילת הפסוק "ואת חזה התנופה ואת שוק התרומה תאכלו במקום טהור אתה ובניך ובנותיך אתך כי חקך וחק בניך וגו'".

18 **ה. וְכֵן הַבְּכוֹר[13], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָךְ**
19 **כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין[14]. וְכָל אֵלּוּ הַנֶּאֱכָלִים**
20 **לְכֹהֲנוֹת - נֶאֱכָלִים לְעַבְדֵי הַכֹּהֲנִים וְלִנְשֵׁיהֶם[15]**
21 **כִּתְרוּמָה[16]. וְכֻלָּן נֶאֱכָלִים בְּכָל הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵת**
22 **חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹּאכֵלוּ בְּמָקוֹם**
23 **טָהוֹר. לֹא נֶאֱמַר בָּהֶן 'בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ', שֶׁהִיא הָעֲזָרָה,**
24 **אֶלָּא 'טָהוֹר', שֶׁהוּא כָּל מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל. שֶׁכְּנֶגְדּוֹ**
25 **לְדוֹרוֹת - יְרוּשָׁלַיִם. וְהוּא הַדִּין לְמַעֲשֵׂר וּפֶסַח[17],**
26 **שֶׁהֲרֵי הֵן קָדָשִׁים קַלִּים כִּשְׁלָמִים. וְהַחֲלוֹנוֹת וָעֲבִי**
27 **הַחוֹמָה - כְּלִפְנִים[18].**

13) נאכל לכהנים זכרים ונקבות. 14) של קרבן שלמים שנאכלים לכהנים זכרים ונקבות. ראה בזבחים נז, שמהפסוק הנ"ל אנו לומדים "מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד אף בכור נאכל לשני ימים ולילה אחד". ובתוספתא זבחים פרק ו: "הבכור והמורם מן התודה ואיל הנזיר נאכלים לאנשים ולנשים ולעבדים ולשפחות". 15) לנשי הכהנים. 16) תוספתא שם: "זה הכלל כל שהוא אוכל

בתרומה אוכל באלו וכל שאינו אוכל בתרומה אינו אוכל באלו". ודע כי יש יוצא מן הכלל הזה והוא: בת כהן שנישאה לישראל ואחר כך נתגרשה, או מת הבעל, ולא היה לה זרע, שחוזרת לבית אביה הכהן לאכילת תרומה, ואף על פי כן אינה חוזרת לאכילת חזה ושוק. 17) ובכור נלמד ממה שנאמר בו "ובשרם יהיה לך כחזה התנופה וכשוק התרומה". והיינו שנאכלים בכל העיר. 18) כלומר, עובי חלל החלונות שבחומת ירושלים ועובי החומה בראשה למעלה, הם כלפנים, כלומר, כירושלים.

1 **ו. הַשְּׁלָמִים נֶאֱכָלִים בְּיוֹם הַזְּבִיחָה וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל**
2 **יוֹם הַמָּחֳרָת עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[19]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם**
3 **הַקְּרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת, וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל**
4 **מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְגוֹמֵר[20]. נִמְצָאתָ**
5 **לָמֵד, שֶׁהֵן נֶאֱכָלִין לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד. בֵּין חֵלֶק**
6 **הַכֹּהֲנִים בֵּין חֵלֶק הַבְּעָלִים[21]. וְהוּא הַדִּין לִבְכוֹר**
7 **וּמַעֲשֵׂר[22], שֶׁהֲרֵי הֵן קָדָשִׁים קַלִּים כִּשְׁלָמִים.**

19) ברייתא שם נו: "קדשים הנאכלים לשני ימים ולילה אחת מחשבין בדמן משתשקע החמה וכו' ובבשרן משתשקע החמה של שני ימים". 20) המשך הפסוקים: "והנפש האוכלת ממנה עוונה תשא". 21) במשנה שם: "שלמים וכו' ונאכלין וכו' לשני ימים ולילה אחד, המורם מהם (=חלק הכהנים) כיוצא בהם". 22) שנאכלין לשני ימים ולילה אחד, אבל הפסח אינו נאכל אלא בלילה.

8 **ז. אֲבָל הַתּוֹדָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא קָדָשִׁים קַלִּים,**
9 **אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת אֶלָּא בְּיוֹם הַזְּבִיחָה עִם הַלַּיְלָה[23];**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל, לֹא יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד**
11 **בֹּקֶר. וְכֵן אֵיל נָזִיר[24]. וְהַלֶּחֶם הַבָּא עִמָּהֶן[25] - כַּיּוֹצֵא**
12 **בָּהֶן[26], בֵּין חֵלֶק הַכֹּהֲנִים בֵּין חֵלֶק הַבְּעָלִים[27]. וְהוּא**
13 **הַדִּין לְחַטָּאת וּלְאָשָׁם וּלְשַׁלְמֵי צִבּוּר וְלִשְׁיָרֵי מִנָּחוֹת,**
14 **שֶׁהַכֹּל נֶאֱכָל לְיוֹם וָלַיְלָה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ**
15 **יֵאָכֵל - כָּל הַקָּרְבָּנוֹת בַּמַּשְׁמָע[28]. חוּץ מִן הַשְּׁלָמִים,**
16 **שֶׁפֵּרֵשׁ בָּהֶן הַכָּתוּב, וּבְכוֹר וּמַעֲשֵׂר הַדּוֹמִים לָהֶם.**

23) שלאחריו. 24) נאכל ליום ולילה. ולמדו זאת (שם לו.) ממה שנאמר (ויקרא ז, טו) "ובשר זבח תודת שלמיו", שלמיו, לרבות שלמי נזיר וכו'. 25) עם התודה ועם איל הנזיר. 26) שם לו. אמרינן: "לחמי תודה וחלות ורקיקים שבנזיר מניין (=שנאכלין ליום ולילה), תלמוד לומר (שם) קרבנו (="ביום קרבנו ייאכל, לא יניח ממנו עד בקר"). 27) שם נה. במשנה "המורם מהם (=מן התודה ומאיל הנזיר, שהם חזה ושוק וארבע חלות שבתודה וזרוע בשלה וחזה ושוק ושתי חלות שבאיל נזיר) כיוצא בהן (=כבשר)". 28) ראה שם לו. בברייתא: "ובשר זבח תודת שלמיו (שם) למדנו לתודה שנאכלת ליום ולילה, חליפין וולדות תמורות מניין, תלמוד לומר ובשר. חטאת ואשם מניין, תלמוד לומר זבח. ומניין לרבות שלמי נזיר ושלמי פסח (=חגיגת י"ד), תלמוד לומר שלמיו. לחמי תודה וחלות ורקיקים שבנזיר מניין, תלמוד לומר קרבנו". ורבינו שכתב כי מ"קרבנו" משמע כל הקרבנות, "כוונתו לומר מהכרח הייתורים כמו שאמרו בגמרא, אלא שלא נראה לו להאריך" (לחם משנה).

17 **ח. כָּל אֵלּוּ הַנֶּאֱכָלִין לְיוֹם וָלַיְלָה - דִּין תּוֹרָה שֶׁהֵן**
18 **נֶאֱכָלִין עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר; וּכְדֵי לְהַרְחִיק מִן**
19 **הָעֲבֵרָה[29], אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא עַד**
20 **חֲצוֹת הַלַּיְלָה.**

29) שלא תדחק עליו השעה ויבוא לאכול לאחר שעלה עמוד השחר.

21 **ט. כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים**
22 **קַלִּים, אֵין אוֹכְלִין אוֹתָם אֶלָּא הַטְּהוֹרִים[30] בִּלְבַד**
23 **הַמּוּלִין[31]. אֲפִלּוּ הֶעֱרִיב שִׁמְשׁוֹ[32] וְלֹא הֵבִיא כַּפָּרָתוֹ[33]**
24 **- אֵינוֹ אוֹכֵל בְּקָדָשִׁים[34]. וְהַטֻּמְטוּם[35] אָסוּר לֶאֱכֹל**
25 **בְּקָדָשִׁים, לְפִי שֶׁהוּא סְפֵק עָרֵל[36]. אֲבָל**
26 **הָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[37] - יֵרָאֶה לִי שֶׁאוֹכֵל בְּקָדָשִׁים קַלִּים[38].**

30) שנאמר (במדבר יח, יא) "כל טהור בביתך יאכל אותו". 31) אבל הערלים אינם אוכלים בקדשים, שאצל פסח (שהוא מקדשים קלים) נאמר (שמות יב, מח) "וכל ערל לא יאכל בו", ומזה אפשר ללמוד שהוא הדין בקדשים קלים אחרים, ואילו קדשי קדשים יש ללמוד בקל וחומר. 32) כלומר, אפילו טבל הטמא וגם שקעה שמשו של יום הטהרה שבתרומה הוא מותר. 33) קרבן טהרה, כגון הזב והזבה היולדת והמצורע. 34) ולמדו זאת (יבמות עד:) ממה שנאמר (ויקרא יב, ח) "וכפר עליה הכהן וטהרה", שכל זמן שלא הביא קרבן (אף על פי שטבל והעריב שמשו) אינו אוכל בקדשים. 35) שאין לו לא זכרות ולא נקבות, אלא הוא אטום, ואין ידוע אם הוא זכר או נקבה. 36) שמא הוא זכר. 37) שיש לו גם זכרות וגם נקבות. 38) אם נימול (כסף משנה). לפי שגם נקבה אוכלת בקדשים קלים. אבל בקדשי קדשים שאינם נאכלים אלא לזכרים - אינו אוכל שמא הוא נקבה.

27 **י. וּמֻתָּר לֶאֱכֹל אֶת הַקָּדָשִׁים בְּכָל מַאֲכָל[39]. אֲפִלּוּ**
28 **הַכֹּהֲנִים[40] מֻתָּרִין לֶאֱכֹל חֶלְקָם, בֵּין מִקָּדָשִׁים קַלִּים**
29 **בֵּין מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים, בְּכָל מַאֲכָל, וּלְשַׁנּוֹת בַּאֲכִילָתָן[41],**
30 **וּלְאָכְלָם צְלוּיִים שְׁלוּקִים[42] וּמְבֻשָּׁלִים[43], וְלָתֵת לְתוֹכָן**
31 **תַּבְלִין שֶׁל חֵלִין, אֲבָל לֹא תַּבְלִין שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁלֹּא**
32 **יָבִיאוּ אֶת הַתְּרוּמָה לִידֵי פִּסּוּל[44]. וְהָעֲצָמוֹת**
33 **הַנִּשְׁאָרוֹת[45] - מֻתָּרוֹת, וְעוֹשֶׂה אָדָם מֵהֶם כָּל כֵּלִים**
34 **שֶׁיִּרְצֶה.**

39) והיינו, בין צלי בין שלוק ובין מבושל, ולא כקרבן פסח, שאינו נאכל אלא צלי. ומה שנאמר באיל נזיר (במדבר ו, יט) "ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל" - בישול לאו דווקא, אלא אף צלי ושלוק. 40) [עיקר החידוש בזה שמותר לשנות אפילו קדשי קדשים שאינם נאכלים אלא לכהנים]. 41) כלומר, לא רק שמותר לאכלן בכל מאכל אלא גם רשאי לשנות, דהיינו שאם צלאו, יכול להוסיף עליו בתבלין וכן אם בשלו יכול אחר כך לשלקו או לצלאו. 42) מבושלים הרבה מאד עד שנימוחו. 43) בגמרא זבחים

צא. למדו כן ממה שנאמר (במדבר יח, ח) "למשחה" - "לגדולה, כדרך שהמלכים אוכלים". ומה שכתב רבינו בפרק ט מהלכות ביכורים הלכה כב: "ואין הכהנים אוכלין המתנות אלא צלי בחרדל, שנאמר למשחה כדרך שאוכלים המלכים" - אין הכוונה שאינו אוכל אלא צלי, שהרי כאן מפורש שאוכל בין צלי בין שלוק ובין מבושל אלא הכוונה שאם הוא נהנה הנאה שווה בצלי ובמבושל ובשלוק, יאכל צלי שהוא דרך גדולה יותר. אבל אם נהנה מבישול ושילוק - אוכל מבושל ושלוק כדרכו. 44) שהרי זמן אכילת תרומה אינו מוגבל, ואילו זמן אכילת קדשים מוגבל הוא, ואחרי עבור זמן אכילת קדשים, הם נעשים נותר ונאסרו באכילה ואם ייתן לתוכם תבלין של תרומה, יאסרו גם התבלין, שהרי יש בהם טעם של בשר נותר. 45) והיינו, כשאין בעצמות שום דבר הראוי לאכילה.

1 **יא. הָיְתָה לָהֶם אֲכִילָה מוּעֶטֶת - אוֹכְלִין[46]**
2 **עִמָּהּ[47] חֵלִין וּתְרוּמוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נֶאֱכֶלֶת עִם**
3 **הַשָּׂבָע[48]. הָיְתָה לָהֶן אֲכִילָה מְרֻבָּה - אֵין אוֹכְלִין**
4 **עִמָּהּ חֵלִין וּתְרוּמָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה נֶאֱכֶלֶת**
5 **אֲכִילָה גַּסָּה[49]. וְכֵן בִּשְׂרֵי הַמִּנְחוֹת[50].**

46) כלומר, אם היו הקדשים הנאכלים מעט ואין בהם כדי שביעה. 47) ועיין שם ברש"י ותוספות שנחלקו אם מותר לאכול החולין בעזרה, או שאוכלם מחוץ לעזרה. 48) על השובע, "דרך גדולה" (קרית ספר). ו"שלא יצא משולחן רבו רעב". 49) ואכילה גסה אינה אכילה. 50) ובתמורה שם על הפסוק (ויקרא ו, ט) "והנותרת ממנה (=מן המנחה) יאכלו אהרן ובניו מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד יאכלוה" אמרו: "יאכלו מה תלמוד לומר, מלמד שאם הייתה אכילה מועטת אוכלין עימה חולין ותרומה כדי שתהא נאכלת על השובע, יאכלוה מה תלמוד לומר, שאם הייתה אכילה מרובה אין אוכלין עימה חולין ותרומה, כדי שלא תהא נאכלת על הגסה".

6 **יב. אֵין מְבַשְּׁלִין חַטָּאת אוֹ אָשָׁם[51] עִם מוּרָם מִתּוֹדָה**
7 **אוֹ מֵאֵיל נָזִיר[52], מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט בְּאוֹכְלֵיהֶן[53] וּבִמְקוֹם**
8 **אֲכִילָתָן[54]. וְלֹא מוּרָם מִתּוֹדָה וּמֵאֵיל נָזִיר עִם בְּכוֹר**
9 **אוֹ עִם חָזֶה וָשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים[55], מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט זְמַן**
10 **אֲכִילָתָן[56]. וְלֹא מוּרָם מִשְּׁלָמִים שֶׁל אֶמֶשׁ[57] עִם**
11 **חַטָּאת וְאָשָׁם שֶׁל יוֹם, מִפְּנֵי שֶׁמְּמַעֵט בְּאוֹכְלֵיהֶן[58]**
12 **וּבִמְקוֹם אֲכִילָתָן[59] וּבִזְמַן אֲכִילָתָן[60]. אֲבָל חַטָּאת**
13 **וְאָשָׁם מִתְבַּשְּׁלִין זֶה עִם זֶה[61], וְתוֹדָה וְאֵיל נָזִיר זֶה**
14 **עִם זֶה[62], וְהַבְּכוֹר וְחָזֶה וָשׁוֹק זֶה עִם זֶה[63]. חֲתִיכָה**
15 **שֶׁל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[64] אוֹ שֶׁל פִּגּוּל[65] אוֹ נוֹתָר[66]**
16 **שֶׁנִּתְבַּשְּׁלָה עִם חֲתִיכוֹת אֲחֵרוֹת[67] - אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת**
17 **אֲסוּרוֹת לְזָרִים וּמֻתָּרוֹת לְכֹהֲנִים[68].**

51) שאינם נאכלין אלא לזכרי כהונה, ובעזרה. 52) שנאכלין לזכרים ונקבות בכל העיר. 53) של מורם מתודה ואיל נזיר, שאין הנשים אוכלות אותם בגלל טעם החטאת והאשם אשר בהם. 54) שלא יוכלו לאוכלם בכל העיר, בגלל החטאת והאשם. אבל מזמן אכילתם אינו ממעט, שהרי כולם אינם נאכלים אלא ליום ולילה. ועל אחת כמה וכמה שאין לבשל החטאת והאשם עם השלמים, שממעט גם בזמן אכילתו, שהרי השלמים נאכלים לשני ימים ולילה. 55) [הוא הדין שאסור לבשל בשר תודה ואיל נזיר עם בשר של שלמים, אלא שכיוון שדובר פה גם בחטאת ואשם, שאינם נאכלים אלא לכהנים, נקט גם מורם מתודה ואיל נזיר ומשלמים, שהם לכהנים]. 56) שהרי מורם מתודה ואיל נזיר נאכלין ליום ולילה, והבכור והשלמים נאכלין לשני ימים ולילה. אבל באוכלים ובמקום האכילה הם שווים, כי כולם נאכלים בכל העיר ולנקבות. 57) שעבר יום ולילה ונשאר רק יום אחד לאכילה. 58) של השלמים. כי החטאת והאשם אינם נאכלים אלא לזכרי כהונה, ואילו המורם מהשלמים נאכלים גם לזכרים וגם לנקבות, כנ"ל. 59) של השלמים, שהחטאת והאשם אינם נאכלים אלא בעזרה ואילו השלמים נאכלים בכל העיר. 60) של החטאת והאשם, שהם נאכלים ליום ולילה, ואילו השלמים של אמש אחרי שעברו עליו יום ולילה לא נשאר מזמן אכילתן אלא יום אחד בלבד. 61) לפי שדינם שווה. 62) שדינם שווה. 63) שאף הם דינם שווה. 64) ערלה פרק ב משנה טז, כדעת תנא קמא, ולא כרבי שמעון האומר שגם לזרים מותרות. 65) כלומר, חתיכה זו של קדשי קדשים הייתה של פיגול וכן "או נותר" שבסמוך, היינו, שחתיכה זו של קדשי קדשים הייתה נותר, אבל קדשים קלים שהם פיגול או נותר שנתבשלו עם החתיכות - אותן החתיכות מותרות גם לזרים וגם לכהנים. 66) ["נותר" זה אינו הנותר שבכל מקום אלא המדובר שחשב בשעת העבודה לאכלו חוץ לזמנו, שהוא פיגול, ו"פיגול" שלמעלה הוא שחשב בשעת העבודה לאכלו חוץ למקומו]. 67) של חולין או של קדשים קלים. [והמדובר כשהיה בהן כדי ביטול, דהיינו מאה כנגד האיסור, שביטול קדשים - במאה]. והמדובר כשהכירו את החתיכה האסורה והוציאוה, באופן שאין כאן בעיה של "חתיכה הראוייה להתכבד" שאינה בטלה בתערובת. 68) [כן כתב רבינו גם בהלכות פסולי המוקדשין (שם הלכה כד) שחתיכה של חטאת [טהורה] או פרוסה של לחם הפנים טהור שנתערבו במאה חתיכות של חולין הרי אלו לא יעלו, אלא יאכל הכל לכהנים (שאין כאן אלא הפסד מועט - ואף על פי שתרומה עולה במאה ואחד אף על פי שגם שם אינו אלא הפסד מועט - בקדשים החמירו)].

18 **יג. בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים אוֹ בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים**
19 **שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל עִם בְּשַׂר תַּאֲוָה - הֲרֵי[69] בְּשַׂר הַתַּאֲוָה אָסוּר**
20 **לִטְמֵאִים וּמֻתָּר לִטְהוֹרִים[70].**

69) בשר חולין. 70) כלומר, "אם היה בשר קדשי קדשים (הוא) זה שנתבשל עם בשר תאווה, אוכלין הכל טהורי הכהנים וכו'. ואם יהיה בשר קדשים קלים שנתבשל עם בשר תאווה, אוכלין הכל טהורי זרים ולא נחוש בזה העניין ודומה לו לאחד משישים כיוון שהכל מותר ואין שם דבר ייאסר אכילתו".

21 **יד. נֶאֱמַר בְּעוֹלָה: עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ**

יהיה; ונאמר בחטאת: הכהן המחטא אתה יאכלנה; ונאמר באשם: הכהן אשר יכפר בו לו יהיה; ונאמר בשלמים: לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה; ונאמר במנחה: הכהן המקריב אתה לו יהיה. אין הכתוב מדבר בכל אלו אלא בראוי: שהכהן הראוי לעבודה[71] - זהו שיש לו חלק לאכל; ומי שאינו ראוי בשעת הקרבן, כגון שהיה טמא - אין לו חלק לאכל אפילו כשיטהר לערב. אבל לענין חלקה - הכל לאנשי בית אב[72] שמקריבין באותו היום. וכלם חולקים בכל קדשי המקדש איש כאחיו, בין זה שהקריב בין אחיו שעמו במקדש שלא הקריב[73].

71) אף על פי שלא עבד. והמדובר כשראוי גם לאכילת קדשים. 72) ספרא שם. [ומה שאמרו (זבחים צט.) "והרי משמרה כולה דאין מחטין (=זורקים הדם על גבי המזבח) ואוכלים", לא אמרו כן אלא להיתר אכילה, שהרי בתחילת הסוגיא שם לא דיברו על חלוקה, וראה בלחם משנה. ומה שאמרו בפסחים נז. שתיקנו שיחלקו בערב שבת לכל המשמר (ולשון הגמרא "דאתיין כולהו משמרות", לאו דווקא) - אין זה אלא בעורות, אבל בבשר אי אפשר לתקן כן, שהרי ייפסל בנותר]. 73) אלא שראוי להקריב.

טו. ולמה חלק הכתוב במנחות בין מנחות האפויות ומנחת הסלת? שהרי באפויות הוא אומר: כל המנחה אשר תאפה בתנור, לכהן המקריב אתה לו תהיה[74]; ובמנחת הסלת הוא אומר: וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה, לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו[75]. שהאפויה, כשחולקין אותה אנשי בית אב, כל שיגיע לו חלקו, אפילו כזית פת - הרי הוא ראוי לו, שהרי אוכלו מיד; אבל הסלת, אם יחלקוה ביניהן, נמצא מגיע לזה מלא כפו סלת או פחות, שאינו ראוי לא ללוש אותו ולא לאפותו, לפיכך היה עולה על הדעת שיחלקו מנחה כנגד מנחה[76], ולא יחלקו מנחה זו בפני עצמה על כל אנשי בית אב; הצרך הכתוב לומר בה: לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו - לומר שיחלקוה בפני עצמה. מכאן אמרו חכמים: אין חולקין מנחה כנגד מנחה, אפילו מעשה מחבת כנגד מעשה מחבת או סלת כנגד סלת; אלא כל אחת ואחת חולקין שיריה בפני עצמה.

74) שהיה נראה שכל המנחה שייכת לכהן המקריב. 75) שמכאן למדו שהיא נחלקת לכל אנשי בית אב, ולא אמרה התורה דין חלוקה במנחת סולת. 76) כלומר, מנחה שלמה, שאם היו עשרים כהנים בבית אב והיו שם עשרים מנחות, יקבל כל אחד מנחה שלמה, ולא שכל אחד ואחד יקבל חלק אחד מעשרים מכל מנחה ומנחה.

טז. וכן אין חולקין עוף כנגד עוף[77], ולא חטאת כנגד חטאת, ולא חזה וזשוק כנגד חזה וזשוק[78]; אלא כל חלק וחלק חולקין אותו ביניהן בשוה.

77) היינו חטאת העוף הנאכלת לזכרי כהונה. 78) (ויקרא ז, י־יב) איש כאחיו - וסמיך ליה ואם על תודה, כשם שאין חולקין בקדשי קדשים כך אין חולקים בקדשים קלים".

יז. אין הקטן חולק[79] אפילו בקדשים קלים[80], אף על פי שמתר להאכילו קדשי קדשים[81]. וכן אשה ואנדרוגינוס אין חולקים להם בקדשי המקדש כלל[82], שנאמר: איש כאחיו[83]. אבל בעל מום, בין קבוע בין עובר, בין שנולד במומו בין שהיה תמים ונפסל[84] - חולק[85] ואוכל; שנאמר: להם אלהיו מקדשי הקדשים[86] וגומר. והוא שיהיה ראוי לאכילה[87]. אבל אם היה טמא - אינו חולק לאכל לערב.

79) כלומר, אין לו חלק במתנות כהונה, משום שנאמר (שם ז, י) "איש כאחיו" ודרשו (קידושין ומנחות וספרא שם) "איש חולק וכו' ואין הקטן חולק וכו'". 80) שהרי הפסוק "איש כאחיו", שממנו למדו חלוקת קדשים ושאין הקטן חולק - מדבר גם בקדשים קלים. 81) זבחים צט. "הרי קטן דאינו ראוי לחיטוי - ואוכל", וכתב רש"י שם בדיבור המתחיל קטן: "דאמרינן במנחות (עג.) איש כאחיו, איש חולק ואין קטן חולק ומדמעיט ליה מחלוקה מכלל דאכיל, ועוד כל זכר כתיב" (ויקרא ו, יא; ז, ו). והרי הפסוק הראשון מדבר במנחה והפסוק השני במנחה ובאשם, ושניהם קדשי קדשים. 82) כלומר, לא רק בקדשי קדשים שאסורים בהם באכילה - אינם חולקים, אלא אפילו בקדשים קלים שמותרים להם באכילה, אינם חולקים בהם, כדין הקטן. 83) עיקר הלימוד הוא מתחילת הפסוק: "לכל בני אהרן" - "בני אהרן ולא בנות אהרן". 84) ונתרבה ממה שכתוב (ויקרא ז, ו) אצל אשם "כל זכר בכהנים יאכלנו". 85) יש לו חלק. 86) בזבחים שם למדו מפסוק זה שבעל מום אוכל בקדשים, ואילו זכות חלוקה בקדשים למדו ממה שנאמר שלש פעמים "כל זכר": א) אצל מנחה (שם ו, יא); ב) אצל חטאת (שם, כב); ג) אצל אשם (שם ז, ו), אנו למדים מפסוק אחד כי בעל מום חולק, אף כי אינו ראוי לעבודה. ומפסוק שני - כי גם הנולד במומו חולק, ומהפסוק השלישי - כי גם בעל מום קבוע בכלל זה. 87) בזבחים צט. "בעי ריש לקיש בעל מום והוא טמא מהו שיחלקו לו כיוון דלא חזי ורחמנא רבייה לא שנא מה לי טמא מה לי בעל מום, או דלמא ראוי לאכילה חולק שאינו ראוי לאכילה אינו חולק, אמר רבה תא שמע כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל, ואינו חולק לאכול בערב, שמע מינה ראוי לאכילה בעינן, שמע מינה".

יח. וכהן גדול אוכל[88] שלא בחלקה, אלא נוטל כל מה שירצה[89].

88) בקדשי המקדש אבל לא בקדשי הגבול. 89) בספרא פרשת צו פרשה ב הלכה ח על מה שנאמר (ויקרא ו, ט) "והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו", דרשו: "לאהרן ובניו",

לאהרן תחילה ואחר כך לבניו, לאהרן שלא במחלוקת ולבניו במחלוקת, מה אהרן כהן גדול אוכל שלא במחלוקת אף בניו כהנים גדולים אוכלים שלא במחלוקת".

יט. כָּל הָרָאוּי לַאֲכִילַת הַקָּדָשִׁים[90] בִּשְׁעַת הַקְרָבָן - חוֹלֵק לֶאֱכֹל; וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֶאֱכֹל בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא רָאוּי לָעֲבוֹדָה[91] וַהֲרֵי הוּא רָאוּי לֶאֱכֹל לָעֶרֶב - אֵין חוֹלֵק כְּדֵי לְהַנִּיחַ חֶלְקוֹ לָעֶרֶב. כֵּיצַד? טְבוּל יוֹם[92] וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים[93] וְהָאוֹנֵן[94] בְּיוֹם הַקְּבוּרָה[95], בֵּין כֹּהֵן גָּדוֹל[96] בֵּין כֹּהֵן הֶדְיוֹט, אֵין חוֹלְקִין לֶאֱכֹל לָעֶרֶב.

90) [נוסף למה שהוא ראוי לעבודה (למעלה הלכה יד) ואם כן קטן שאינו ראוי לעבודה, אף על פי שהוא ראוי לאכילה - אינו חולק. ולא הוצרך רבינו למעטו, שהרי ממילא הוא ממועט, והוא הדין לאשה ואנדרוגינוס, ועיין בלחם משנה]. 91) כגון כהן גדול אונן, וטמא שראוי בקרבנות צבור (להלן הלכה כג), וכגון שהקריבו הטהורים, אבל בהקריבו הטמאים אינו נאכל כלל, אלא נשרף כשאר קדשים שנטמאו. 92) כל שנטמא בטומאה מן התורה וטבל ועדיין לא העריב שמש. 93) כגון הזב, הזבה, היולדת והמצורע שטבלו והעריב שמשן ולא הביאו כפרתן (=קרבן טהרה), 94) "אונן נקרא האדם, שימות לו מת שחייב עליו אבלות, ויום המיתה בלבד הוא אונן מדאורייתא, ואסור לו לאכול בקדשים כל זמן שהוא באנינות. 95) היינו כשיום הקבורה אינו ביום המיתה, שאז אינו אונן בלילה שלאחריו אפילו מדרבנן. 96) אף על פי שהוא מקריב.

כ. כֹּל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֶאֱכֹל - אֵינוֹ רָאוּי לַעֲבֹד; חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל הָאוֹנֵן, שֶׁהוּא מַקְרִיב וְאֵינוֹ אוֹכֵל[97], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲבֹד - אֵינוֹ רָאוּי לֶאֱכֹל; חוּץ מִבַּעַל מוּם, שֶׁהֲרֵי נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה[98].

97) והטעם בזה "משום שנאמר (ויקרא כא, יב בכהן גדול) ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, כלומר ישב, ויעבוד עבודה שהיה עוסק בה ואינה מתחללת", ו"אסור לאכול בקדשים משום שנאמר (שם י, יט באהרן הכהן הגדול) ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה'" (שם הלכה ח). וטמא שמקריב בקרבנות צבור ואינו אוכל (ראה השגת הראב"ד) אינו משום שהוא פסול, אלא מחמת שהקרבן נטמא ואינו ראוי לאכילה. 98) ויקרא ו, כב, "כל זכר בכהנים" לרבות בעל מום.

כא. כֹּל שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בַּבָּשָׂר - אֵין לוֹ חֵלֶק בָּעוֹרוֹת[99]. אֲפִלּוּ טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים וְטָהוֹר בִּשְׁעַת הֶקְטֵר חֲלָבִים[100] - אֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר[101]. שֶׁנֶּאֱמַר: הַמַּקְרִיב אֶת דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן, לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה טָהוֹר וְרָאוּי לָעֲבוֹדָה מִשְּׁעַת זְרִיקָה עַד אַחַר הֶקְטֵר חֲלָבִים[102].

99) ולמדו זאת בספרא פרשת צו פרק ט הלכה ה ממה שנאמר (ויקרא ז, ח) "עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה - פרט לטבול יום ולמחוסר כיפורים ולאונן". 100) כלומר, בלילה. שטבל והעריב השמש. 101) להשמיענו שצריך "שיהיה טהור וראוי לעבודה משעת זריקה עד אחר הקטר חלבים". למעט מי שהיה טהור בשעת זריקה וטמא בשעת הקטרה. 102) למעט מי שהיה טהור בשעת זריקה וטמא בשעת הקטר חלבים.

כב. נִטְמָא אַחַר זְרִיקָה וְטָבַל, וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר אַף בִּשְׁעַת הֶקְטֵר חֲלָבִים - הַדָּבָר סָפֵק אִם חוֹלֵק אִם אֵינוֹ חוֹלֵק. לְפִיכָךְ, אִם תָּפַס - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

כג. קָרְבַּן צִבּוּר הַבָּא בְּטֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַטְּמֵאִים מַקְרִיבִין אוֹתוֹ[103] - אֵין חוֹלְקִין עִם הַטְּהוֹרִין לֶאֱכֹל לָעֶרֶב, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לַאֲכִילָה[104].

103) כלומר, ראויין להקריב אותו, אבל למעשה לא הקריבוהו אלא הטהורים, שאם הקריבו הטמאים, אין הקרבן נאכל אלא נשרף כשאר הקרבנות שנטמאו. 104) בזבחים צט. "בעי רב אושעיא טמא בקרבנות צבור (=שהקריבוהו טהורים) מהו שיחלקו לו, מי אמרינן המחטא אמר רחמנא, והאי נמי מחטא הוא, או דלמא ראוי לאכילה חולק, שאין ראוי לאכילה אינו חולק, אמר רבינא תא שמע כהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל, ואינו חולק לאכול לערב, שמע מינה ראוי לאכילה בעינן שמע מינה".

יום ש"ק ב' כסלו ה'תשפ"ב

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבוארו בו איסורי אכילת בשר עולה ואיסורי שאר הקרבנות גם לכהנים, ובשר קדשי קדשים לזר.

א. כָּל הָאוֹכֵל[2] כְּזַיִת[3] מִבְּשַׂר הָעוֹלָה, בֵּין לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמָהּ[4] בֵּין לְאַחַר זְרִיקַת דָּמָהּ - לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוֹכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּגוֹמֵר וְכָל נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[5], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה[6] לְאוֹכֵל בְּשַׂר הָעוֹלָה.

2) בין כהן ובין ישראל (רש"י במכות יז:). 3) אף־על־פי שכתב רבינו בספר המצוות (לא־תעשה קמו) כי הלאו הזה של "לא תוכל לאכול וגו'" הוא האזהרה לכל מועל (וכן כתב הכסף־משנה כאן, והמשנה־למלך בפ"א מהלכות מעילה הלכה ג), ובמעילה אין שיעור של כזית אלא שוה פרוטה (הלכות מעילה שם הלכה א) — עולה לאחר שחיטה שאינה ראויה לכלום, אלא להקרבה על גבי מזבח, אין לה ערך של ממון כלל, ולפיכך דנו בה בשיעור כזית ככל איסורי המאכלות ולא בשוה פרוטה (ראה במנחת־חינוך מצוה תמז). 4) מה־שאין־כן בקדשים הנאכלים, ראה להלן הלכה ד. 5) בספרי פ' ראה (לדרים יב, יז) ומכות יז. 6) "נדריך זה עולה" (שם ושם).

ב. וְחֶלְבָּהּ וּבְשָׂרָהּ וְסָלְתָּהּ וְשַׁמְנָהּ וְיַיִן שֶׁל נְסָכֶיהָ[7] - חֲמִשְׁתָּן מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת[8].

7) כי קרבן עולה טעון נסכים (למעלה פ"ב הלכה ב) ומנחת

נסכים נשרפת כולה על המזבח, והיין מתנסך על המזבח ויורד לשיתין (שם הלכה א). 8) להלקותו. מעילה טו: במשנה: "חמשה דברים בעולה, מצטרפין זה עם זה", ופירש שם רבינו, וכן רש"י שם שמצטרפין גם לענין מעילה, שאם אכל מכולם כזית אחד הרי זה מעל, וחייב מלקות, וכן פירש"י שם. ואף־על־פי שיין שיעורו תמיד ברביעית, אין זה אלא בשתיה. אבל בדרך אכילה, כגון ששרה פתו ביין – שיעורו בכזית (תוספות זבחים קט. ד"ה עולה, וראה במנחת־חינוך מצוה קמח).

1 **ג. וְכֵן הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִכָּל הָאֲמוּרִין[9], בֵּין לִפְנֵי זְרִיקָה**
2 **בֵּין לְאַחַר זְרִיקָה, בֵּין כֹּהֵן בֵּין יִשְׂרָאֵל[10] - לוֹקֶה.**
3 **שֶׁהָאֲמוּרִין כָּלִיל לַמִּזְבֵּחַ כְּכָל הָעוֹלָה[11], וַהֲרֵי נֶאֱמַר**
4 **בְּמִנְחַת כֹּהֲנִים: כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל; כֹּל שֶׁהוּא כָּלִיל**
5 **לַמִּזְבֵּחַ - אֲכִילָתוֹ בְּלֹא תַעֲשֶׂה, וְלוֹקִין עָלָיו בִּכְזַיִת[12].**
6 **וְכֵן הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר חַטָּאוֹת הַנִּשְׂרָפוֹת[13] - לוֹקֶה[14];**
7 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל אֹהֶל מוֹעֵד**
8 **לֹא תֵאָכֵל, בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף[15].**

9) האימורים של כל הקרבנות ולא רק של עולה. 10) ראה ברייתא מנחות עד: המובא בדברינו להלן בהמשך ההלכה. 11) ראה לחם־משנה למעלה ה"א. 12) כלומר, נוסף על איסור מעילה (ראה למעלה הלכה א, ולהלן פ"א ופ"ב מהלכות מעילה), לוקה גם על כל לאו של "כליל תהיה לא תאכל". מקור הדברים במנחות עד. עד: "בעא רבינא, כהן שאכל מן האימורין מהו, לאו דזרות (=וזר לא יאכל קודש – שמות כט, לג) לא קמיבעיא לי (=שאינו חייב (ודלא כפירש"י), שלא נאמר הלאו הזה אלא בדבר הנאכל לכהנים, אבל אימורים שאינן נאכלים לכהנים, אין בהם הלאו של "וזר לא יאכל קודש", ראה מכות יח. ובתוספות מנחות שם – הר המוריה, וראה להלן הלכה ח), כי קמיבעיא לי לאו דכליל תהיה, מאי (מי הוי כהן חייב משום לאו דכליל תהיה, כמו שהוא חייב על אכילת מנחת כהן – רש"י), אמר רב אהרן לרבינא, תא שמע, דתניא רבי אליעזר אומר כל שהוא בכליל תהיה, ליתן לא־תעשה על אכילתו". וראה גם מכות יח: וספרא צו פרק ה הלכה ד. 13) שאינן בכלל כליל תהיה, שהרי אינם נקרבות על המזבח אלא נשרפות בבית הדשן (למעלה פ"ז הלכות ב־ד, וראה לחם־משנה למעלה הלכה א, ומשנה־למלך כאן ובפ"א מהלכות מעילה הלכה ג). 14) כלומר, נוסף על זה שלוקה מטעם מעילה (ראה להלן פ"א מהלכות מעילה הלכה ג, ופ"ב שם הלכה ד). 15) ספרא צו פ"ח הלכה ה, ופסחים פג. וזבחים פב.

9 **ד. כָּל הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר הַקָּדָשִׁים, אֲפִלּוּ קָדָשִׁים**
10 **קַלִּים, קֹדֶם זְרִיקַת דָּמָם[16] - לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל**
11 **לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**
12 **וְנִדְבֹתֶיךָ. כְּלוֹמַר, לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל נִדְבוֹתֶיךָ בִּשְׁעָרֶיךָ**
13 **קֹדֶם שֶׁזּוֹרְקִין דָּמָן בְּשַׁעֲרֵי הַמָּקוֹם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
14 **לָמְדוּ[17], שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה לְאוֹכֵל תּוֹדָה אוֹ שְׁלָמִים קֹדֶם**
15 **זְרִיקַת דָּמִים. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר קָדָשִׁים, בֵּין קַלִּים**
16 **בֵּין חֲמוּרִים[18]. וְשִׁשָּׁה דְּבָרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁהֵם: הַחֵלֶב**
17 **וְהַבָּשָׂר, וְהַסֹּלֶת[19] וְהַשֶּׁמֶן וְהַיַּיִן, וְהַלֶּחֶם - כֻּלָּן**
18 **מִצְטָרְפִין לִכְזַיִת[20].**

16) שאין בהם דין מעילה, ראה להלן פ"ב מהלכות מעילה הלכה א. 17) מכות יז. וספרי ראה (לדברים שם). 18) במכות שם אמרו, כי בכור וחטאת ואשם ועולה נלמדים בקל־וחומר מתודה ושלמים. 19) שהרי התודה טעונה נסכים (מנחות צ:). 20) משנה במעילה טו: "חמשה דברים בעולה, מצטרפין זה עם זה וכו'. וששה בתודה, הבשר והחלב והסולת והיין והשמן והלחם".

19 **ה. כָּל הָאוֹכֵל כְּזַיִת מִבְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים חוּץ לָעֲזָרָה**
20 **- לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר**
21 **דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ; מִפִּי**
22 **הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[21], שֶׁזּוֹ[22] אַזְהָרָה לְאוֹכֵל מִבְּשַׂר**
23 **חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת חוּץ לָעֲזָרָה. וְהוּא הַדִּין לְאוֹכֵל**
24 **קָדָשִׁים קַלִּים חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[23], שֶׁהוּא לוֹקֶה;**
25 **שֶׁחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם לְקָדָשִׁים קַלִּים כְּחוֹמַת הָעֲזָרָה**
26 **לְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים. וְאֶחָד בְּשַׂר חַטָּאת וְאָשָׁם אוֹ שְׁיָרֵי**
27 **מְנָחוֹת[24].**

21) מכות וספרי שם. 22) בקרן וצאנך. ולא כתב רבינו שלוקה גם משום "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (ראה להלן הלכה ו), לפי שיתכן כי הבשר לא יצא חוץ לעזרה, אלא הוא עמד בחוץ והכניס ראשו בפנים. ורק על ר' שמעון שמנה חמש מלקיות בזר שאכל מן העולה לפני זריקה, מקשה הגמרא (מכות יח.) למה לא מנה גם לאו של "ובשר בשדה", לחייבו בשש מלקיות, וראה בלחם־משנה. 23) מכות יז. במשנה וספרי שם. ובגמרא שם: "ונדבותיך זו תודה ושלמים". 24) ראה למעלה פ"י הלכה ג, כי "אין החטאת והאשם ושירי מנחות נאכלים אלא לזכרי כהונה בעזרה".

28 **ו. בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁיָּצָא חוּץ לְחוֹמַת הָעֲזָרָה,**
29 **וּבְשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁיָּצָא חוּץ לְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם -**
30 **נִפְסָל וְנֶאֱסַר לְעוֹלָם[25], וְאַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לִמְקוֹמוֹ -**
31 **אָסוּר לֶאֱכֹלוֹ[26]. וְהָאוֹכֵל מִמֶּנּוּ כְּזַיִת - לוֹקֶה[27];**
32 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ - כֵּיוָן**
33 **שֶׁיָּצָא בָּשָׂר חוּץ לִמְחִיצָתוֹ נַעֲשָׂה כִּטְרֵפָה, כְּמוֹ**
34 **שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת[28].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"כיון שיצא הבשר חוץ למחיצתו, נעשה טריפה".

בפנימיות העניינים, 'טריפה' מרמז על זמן הגלות, כמארז"ל על הפסוק "ובשר בשדה טריפה כו", כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה, וכאשר עם ישראל נמצאים חוץ למחיצתן, היינו בגלות - הרי הם כטריפה שאין להם שלימות אמיתית, היינו החיות והחירות.

(על־פי 'לקוטי שיחות' חל"ב עמוד 42)

25) חולין סח: מכות יח. זבחים פב. 26) חולין שם.

27) מכות שם. כלומר, בין אם חזר למקומו ובין לא חזר למקומו. 28) פ"ה הלכה ט.

ז. נִכְנָס[29] בְּשַׂר קָדָשִׁים קַלִּים[30] לַהֵיכָל - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר.

29) זבחים פב: 30) כלומר, בשר קדשי קדשים בוודאי אינו נפסל, שהרי בשעת הדחק, גם ההיכל הוא מקום אכילה (זבחים סג. ולמעלה פ"י הלכה ג), אלא אפילו קדשים קלים שהבעלים הישראלים האוכלים אותם אסורים ליכנס להיכל לאכלן – גם הם אם נכנס הבשר שלהם להיכל הרי הוא כשר, שהרי אמר ר' יוחנן (זבחים סג.) "שלמים ששחטן בהיכל כשרים, שנאמר (ויקרא ג, ב) ושחטו פתח אהל מועד, ולא יהא טפל חמור מן העיקר" (ראה למעלה פ"ה הלכה ד). הרי שאם נכנס בשר קדשים קלים להיכל הוא כשר, וראה גם שם פב: "בשר הנכנס לפנים כשר", ולא חילקו בין קדשי קדשים לבין קדשים קלים.

ח. זָר[31] שֶׁאָכַל כְּזַיִת מִבְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בָּעֲזָרָה אַחַר זְרִיקַת דָּמִים - לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם וגומר, וְזָר לֹא יֹאכַל וגומר; בַּמָּקוֹם שֶׁהַכֹּהֵן אוֹכֵל[32] וּבְעֵת שֶׁרָאוּי לֶאֱכֹל[33], אִם אֲכָלוּ שָׁם הַזָּר - לוֹקֶה[34]. אֲבָל אִם אָכַל הַזָּר בְּשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בַּחוּץ - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל בַּחוּץ[35], לֹא מִשּׁוּם זָר שֶׁאָכַל קֹדֶשׁ[36], שֶׁהֲרֵי אֵינָם רְאוּיִין שָׁם לַכֹּהֲנִים[37]. וְכֵן אִם אֲכָלָן בָּעֲזָרָה קֹדֶם זְרִיקָה - לוֹקֶה מִשּׁוּם אוֹכֵל קֹדֶם זְרִיקָה בִּלְבַד, לֹא מִשּׁוּם זָרוּת[38].

31) מכות יח: 32) בעזרה. 33) אחרי זריקת הדמים. 34) במכות שם: "איתמר, אמר רב גידל אמר רב, זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה פטור. מאי טעמא, דאמר קרא, ואכלו אותם אשר כופר בהם, כל היכא דקרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם, קרינן ביה וזר לא יאכל קודש. וכל היכא דלא קרינן ביה ואכלו אותם אשר כופר בהם, לא קרינן ביה וזר לא יאכל". ומכאן שגם מחוץ לעזרה הוא פטור, לפי שאין שם "ואכלו אותם אשר כופר בהם", וראה גם שם יח. "זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה, לר' שמעון לוקה חמש. ולילקי נמי משום וזר לא יאכל כי קודש הם, הני מילי היכא דלכהנים חזי, הכא דלכהנים נמי לא חזי", ראה בהמשך ההלכה. 35) ראה למעלה הלכה ה. 36) שם יח. 37) ראה למעלה הלכה ד. 38) דברי רב גידל שם.

ט. זָר[39] שֶׁאָכַל כְּזַיִת מֵחַטַּאת הָעוֹף[40] - לוֹקֶה שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם זָר שֶׁאָכַל אֶת הַקֹּדֶשׁ, וְאַחַת מִשּׁוּם אוֹכֵל נְבֵלָה. שֶׁכָּל מְלִיקָה נְבֵלָה הִיא, וּכְשֶׁהֵתִּירָה - לַכֹּהֲנִים הֵתִּירָה[41], לֹא לְזָרִים; וַהֲרֵי הֵן שְׁנֵי אִסּוּרִין הַבָּאִין כְּאֶחָד[42], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].

39) יבמות לב: כר' חייא. 40) לאחר הזאה ומיצוי (ראה למעלה פ"ז הלכות ו־ז), אבל לפני כן אינו לוקה על איסור זרות (ראה למעלה הלכה ח). 41) שם בגמרא. וראה למעלה פ"ז שם. 42) כלומר, מיד אחד הזאה ומיצוי, שאז פקע איסור מעילה (כי אין מעילה בדבר הנאכל) – חלים שני האיסורים הנ"ל, של זרות ונבלה כאחד (יבמות שם, ועיין שם ברש"י ותוספות). 43) בפי"ז מהלכות איסורי ביאה הלכה ח. וראה גם להלן פ"ד מהלכות שגגות הלכה א.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ה מר־חשון־ב' כסלו ה'תשפ"ב

יום ראשון כ"ה מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קמט (קמח*).

מצות עשה קלב.

הַמִּצְוָה הַקמ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר הַכֹּהֵן מִלֶּאֱכוֹל אֶת הַבְּכוּרִים בַּחוּץ (מירושלים) וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וגו' וּתְרוּמַת יָדֶךָ". בָּא בַּקַּבָּלָה (מכות יז:): "וּתְרוּמַת יָדֶךָ" — אֵלּוּ הַבְּכוּרִים. לְפִי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ — בְּפָסוּק זֶה דָּבָר הַטָּעוּן הֲבָאַת מָקוֹם (לירושלים) שֶׁלֹּא הִזְכִּירוֹ בְּפֵרוּשׁ, וְאָמַר בִּכְלָלָם "וּתְרוּמַת יָדֶךָ" — הֲרֵי אֵלּוּ הַבְּכוּרִים בְּלִי סָפֵק, שֶׁבֵּאֵר בָּהֶם שֶׁהֵם טְעוּנִין הֲבָאַת מָקוֹם, וְהֵיאַךְ יַזְהִיר עַל אֲכִילָתָהּ בִּשְׁעָרֶיךָ! וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת ראה שם): "לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְאוֹכֵל בְּכוּרִים שֶׁלֹּא קָרָא עֲלֵיהֶם (ראה מצות עשה קלב מה שיש לקרוא עם הבאת הבכורים), שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (יט.). שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עֲלֵיהֶם אֶלָּא קֹדֶם שֶׁיְּנִיחֵם בָּעֲזָרָה; אֲבָל מִשֶּׁיַּנִּיחֵם בָּעֲזָרָה — הֲרֵי הוּא פָּטוּר עֲלֵיהֶם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָרָא. וְגַם בַּבְּכוּרִים אוֹתוֹ הַתְּנַאי שֶׁבְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין כָּל־מִי שֶׁאֲכָלָם בַּחוּץ חַיָּב עֲלֵיהֶם, עַד שֶׁיִּרְאוּ פְּנֵי הַבַּיִת; וְאִם אָכַל מֵהֶם מִי שֶׁיֹּאכַל אַחַר שֶׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה — חַיָּב מַלְקוּת בִּלְבַד אִם הוּא כֹּהֵן; אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵלִי — הֲרֵי הוּא מְחֻיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, אִם אָכַל בְּכוּרִים, אֲפִלּוּ אַחַר קְרִיאָה. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בכורים פרק ב משנה א): הַתְּרוּמָה וְהַבְּכוּרִים חַיָּבִין עֲלֵיהֶן חֹמֶשׁ וּמִיתָה וַאֲסוּרִין לְזָרִים. אִם אֲכָלָם בְּזָדוֹן — חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם וּבִשְׁגָגָה מוֹסִיף חֹמֶשׁ כְּדִין הַתְּרוּמָה. לְפִי שֶׁכֵּיוָן שֶׁקְּרָאָם יִתְעַלֶּה תְּרוּמַת יָדֶךָ, חָלוּ עֲלֵיהֶם כָּל־דִּינֵי הַתְּרוּמָה. וְרָאוּי לְךָ לְהָבִין כָּאן הֵיטֵב כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁתַּבְּשׁוּ לְךָ הָעִנְיָנִים וְהוּא: שֶׁהַכֹּהֵן אִם יֹאכַל הַבְּכוּרִים מִשֶּׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת קֹדֶם הַנָּחָה בָּעֲזָרָה — לוֹקֶה, וְאַזְהָרָתוֹ מִ"לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ וגו' וּתְרוּמַת

יָדֶךָ", כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּגְמָרָא מַכּוֹת, כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשֵׂר שְׁנֵי שֶׁלּוֹקֶה עַל אֲכִילָתוֹ חוּץ לַמָּקוֹם אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ; אֲבָל הַיִּשְׂרְאֵלִי שֶׁאָכַל בִּכּוּרִים אַחַר שֶׁרָאוּ פְּנֵי הַבַּיִת בְּכָל־מָקוֹם שֶׁיֵּאָכְלֵם (בין בירושלים ובין מחוצה לה) —— חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, וְאַזְהָרָתִיהּ מִן "וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ" (שם י), כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קל"ג מִמִּצְוֹת אֵלּוּ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מַכּוֹת.

הַמִּצְוָה הַקל"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְסַפֵּר חֲסָדָיו יִתְעַלֶּה אִתָּנוּ, וְאֵיךְ הִצִּילָנוּ מֵאָז רֵאשִׁית מַצָּבוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ וּמִשִּׁעְבּוּד הַמִּצְרִים וְעִנּוּיָם לָנוּ, וּלְהוֹדוֹת לַה' עַל כָּל־זֶה, וּלְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּתְמִיד הַבְּרָכָה —— (כל זאת אנו אומרים) בִּזְמַן שֶׁאָנוּ מְבִיאִים אֶת־הַבִּכּוּרִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי" (דברים כו, ה) וּשְׁאָר כָּל־אוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה. וּמִצְוָה זוֹ נִקְרֵאת "מִקְרָא בִּכּוּרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֶיהָ בְּמַסֶּכֶת בִּכּוּרִים וּבְפֶרֶק ז' מִסּוֹטָה" (לב.): וְאֵינָהּ חוֹבָה לְנָשִׁים.

יום שני כ"ו מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה קלג. קמג. קמד.

הַמִּצְוָה הַקל"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ חַלָּה מִכָּל־עִסָּה וְלִתְּנָהּ לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְרוּמָה" (במדבר טו, כ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת חַלָּה וּבְמַסֶּכֶת עָרְלָה (פרק ב משנה א) וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

הַמִּצְוָה הַקמ"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן לַכֹּהֵן אֶת הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה מִכָּל־בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאָנוּ שׁוֹחֲטִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם שׁוֹר אִם שֶׂה" (דברים יח, ג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י' מֵחֻלִּין (קל.) וְאֵין הַלְּוִיִּם חַיָּבִים בְּמִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַקמ"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְרִישׁ רֵאשִׁית הַגֵּז (חלק מהצמר הנגזז מהצאן) וְלִתְּנוֹ לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "רֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לוֹ" (שם, ד), וּמִצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק י"א מֵחֻלִּין (קלה.).

יום שלישי כ"ז מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה פ. פא.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁמֹנִים —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת בְּכוֹר אָדָם וְלִתֵּן אוֹתוֹ הַפִּדְיוֹן לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי" (שמות כב, כח). וּפֵרֵשׁ אֵיךְ תִּהְיֶה נְתִינָה זוֹ: שֶׁנִּפְדֶּנּוּ מִן־הַכֹּהֵן וּכְאִלּוּ כְּבָר זָכָה בּוֹ, וְנִקְנֶהוּ מִמֶּנּוּ בַּחֲמִשָּׁה סְלָעִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַךְ פָּדֹה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם" (במדבר יח, טו), וּמִצְוָה זוֹ הִיא מִצְוַת פִּדְיוֹן הַבֵּן, וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ; אֶלָּא הִיא מִצְוַת (של) הַבֵּן (המוטלות) עַל הָאָב, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּקִדּוּשִׁין (כט.) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (מו.).

הַמִּצְוָה הַפ"א —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְדּוֹת פֶּטֶר (בכור של) חֲמוֹר בְּשֶׂה דַּוְקָא וְשֶׁלֹּא יִפְדֶּה בְּזוּלָתוֹ —— אִם לֹא יִפְדֶּה אוֹתוֹ בְּשָׁוְיוֹ —— וְיִתֵּן אוֹתוֹ הַשֶּׂה לַכֹּהֵן, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה; "וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה" (שמות לד, כ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א) וְגַם הִיא אֵין הַלְּוִיִּם חַיָּבִים בָּהּ.

יום רביעי כ"ח מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות עשה פב. קלה.

מצות לא תעשה רכ. רכא. רכב.

הַמִּצְוָה הַפ"ב —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרִיפַת (ראשו של) פֶּטֶר חֲמוֹר. אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִפְדּוֹתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ" (שמות לד, ב), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א) אֶפְשָׁר לַמַּקְשֶׁה לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלוֹמַר: מַדּוּעַ אַתָּה מוֹנֶה פְּדִיָּתוֹ וַעֲרִיפָתוֹ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, וְאֵינְךָ מוֹנֶה אוֹתָן כְּמִצְוָה אַחַת, וְתִהְיֶה עֲרִיפָתוֹ מֵהִלְכוֹת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְתָּ בַּכְּלָל הַשְּׁבִיעִי? ה' יוֹדֵעַ וָעֵד שֶׁהַדִּין הָיָה מְחַיֵּב כֵּן, לוּלֵא מָצָאנוּ בְּעִנְיָן זֶה לָשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל הֱיוֹתָן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהוּא אָמְרָם (בכורות יג): "מִצְוַת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת (עדיפה) לְמִצְוַת עֲרִיפָה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה". הֵינוּ: כְּמוֹ שֶׁהַיְבָמָה עוֹמֶדֶת אוֹ לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה —— וְהַיִּבּוּם מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר וְהַחֲלִיצָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ —— כָּךְ פֶּטֶר חֲמוֹר עוֹמֵד אוֹ לִפְדִיָּה אוֹ לַעֲרִיפָה, וְזוֹ מִצְוָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ.

הַמִּצְוָה הַקל"ה —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁבִּית עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת" (שמות לד, כא) וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ" (ויקרא כה, ד), וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה צ) —— (להלן שיעור קעד) אֶת דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כד: ועוד): "הָאַי שַׁבָּתוֹן —— עֲשֵׂה הוּא". וְאָמַר יִתְעַלֶּה עוֹד: "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" (שם, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית; וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשְׂרִים —— הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִירָנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע" (שם, ד). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה —— לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

מתוך מהדורת חזק

המצוה הרכ"א — האזהרה שהזהרנו מלעבוד את־האילן בשנה שביעית, והוא אמרו יתעלה: "וכרמך לא תזמר" (שם). וגם העובר על זה — חייב מלקות. ולשון ספרא (תחילת פרשת בהר): "הזרע והזמיר בכלל היו" (מלאכות הזריעה והזמירה כבר כלולים באיסור הכללי שלא לעבוד בשביעית), ולמה יצאו? להקיש אליהם, מה זרע וזמיר מיחדים שהם עבודה בארץ ובאילן, אף אני אין לי אלא דבר שהוא עבודה בארץ ובאילן". וכבר נתבארו גם דיני מצוה זו במסכת שביעית.

המצוה הרכ"ב — האזהרה שהזהרנו מלקצור מה־שהצמיחה האדמה מעצמה בשנה השביעית כדרך שאנו קוצרים כל־שנה. ופרוש דבר זה, שאנו הזהרנו מעבודת האדמה ועבודת השמטה, כמו שהזכרנו לעיל. והדבר שהצמיחה האדמה ממה־שנזרע בה בשנה השישית והוא הנקרא: ספיח מתר לאכלו (מן התורה) בשנה שביעית, אבל אין מתר לקצרו אלא בשנוי מן־הרגיל. והוא אמרו יתעלה: "את ספיח קצירך לא תקצור" (שם, ה), אין כונתו שלא יקצרנו כלל לפי שכבר אמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (שם, ו), אלא כונתו: לא תקצרנו כדרך שקוצרים תבואת שאר שנים, כי אם כמי שקוצר דבר שהוא הפקר, בלי הכנה ובלי התכוננות, כמו שנבאר.

יום חמישי כ"ט מר־חשון ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה רכג.

מצות עשה קלד. קמא.

מצות לא תעשה רל. רלא.

המצוה הרכ"ג — האזהרה שהזהרנו מלאסוף גם מה־שמצמיחים האילנות מן־הפרות בשנה שביעית כדרך שאנו אוספים פרות כל־שנה, אלא נעשה בכך שנוי כדי להראות שהוא הפקר, והוא אמרו יתעלה: "ואת־ענבי נזירך (מלשון הפקר, ואלו פרות שביעית) לא תבצר" (ויקרא כה, ה). בא הפרוש (ספרא פרשת בהר): "לא תבצר כדרך הבוצרים. מכאן אמרו: תאנים של שביעית אין קוצין אותן במקצה (אין שוטחין אותן לייבוש במקום המיועד לכך), אבל קוצה הוא בחרבה: ואין דורכין ענבים בגת (להוציא יין), אבל דורך הוא בערבה; ואין עושין זיתים בבד ובקטבי (מקומות שרגילין לכתוש בהן זיתים): אבל כותש הוא ומכניס לבודדה" (מסחטה קטנה). וכבר נתבארו דיני מצוה זו עם שלפניה במסכת שביעית.

המצוה הקל"ד — הצווי שנצטוינו להפקיר כל מה־שהצמיחה האדמה בשנת השמטה, ולהתיר (להפקיר) כל־צמחי שדותינו והוא אמרו יתעלה: "והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו'" (שמות כג, יא), ולשון המכלתא: "והלא הכרם והזית בכל היה ולמה יצא? להקיש אליו: מה כרם מיחד שהוא בעשה, עובדין עליו בלא־תעשה, כך כל שהוא בעשה עובדין עליו בלא־תעשה". ועניין דבר זה כמו שאסביר לך: שאמרו "והשביעית תשמטנה ונטשתה" כולל הפקרת כל־הצומח בשנה השביעית: ענבים ותאנים ואפרסקים ורמונים וחטים ושעורים וזולתם. יוצא, שהשמטת הכל — מצות עשה אחר־כך פרט ואמר: "כן־תעשה לכרמך לזיתך". והרי אלו הם בכלל כל מה־שצומח מן האדמה — אלא לא בא הצווי הזה בכרם וזית במיחד, אלא מפני שהזהיר בהם הכתוב במיחד על אספת תבואת הכרם והוא אמרו: "ואת־ענבי נזירך לא תבצר" (ויקרא כה, ה). הנה כמו הכרם שהפקרתו — מצות עשה, מניעתו (מלהפקיר) — לא־תעשה, כך כל מה־שתצמיח שנה שביעית שנתבאר שהפקרתו בעשה — תהיה מניעתו בלא־תעשה. אם כן יהיה דין הזית כדין הכרם בעשה ולא־תעשה, ודין זית ודין שאר פרות שוה. הנה נתבאר מכל מה־שקדם — שהשמטת גדולי שביעית מצות עשה. וכבר נתבארו דיני מצוה זו במסכת שביעית, ואינה חובה מן־התורה אלא לפרות ארץ ישראל בלבד.

המצוה הקמ"א — הצווי שנצטוינו להשמיט כספים, כלומר כל־המשאות (החובות) בשנת השמטה, והוא אמרו יתעלה: "ואשר יהיה לך את־אחיך תשמט ידך" (דברים טו, ג). וכבר נכפל הצווי במצוה זו ואמר: "וזה דבר השמטה שמוט כל־בעל משה ידו" (שם, ב), ולשון התוספתא: "בשתי שמטות הכתוב מדבר: אחת שמטת קרקע ואחת שמטת כספים: ושמטת כספים זו אינה נוהגת מן־התורה אלא בזמן ששמטת קרקע נוהגת, ואז היא נוהגת מן־התורה בכל־מקום". וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק אחרון ממסכת שביעית.

המצוה המשלימה מאתים ושלשים — האזהרה שהזהרנו מלתבע את החובות בשנת השמטה, אלא ישמטו לגמרי, והוא אמרו יתעלה: "שמוט כל־בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא־יגוש את־רעהו ואת־אחיו" (שם), וזה אינו חובה מן־התורה אלא בארץ ישראל בזמן שיש שם שמטת קרקע, כלומר: היובל. אבל מדרבנן דבר זה חובה בכל־מקום ובכל־זמן ואסור לתבוע החוב שעברה עליו שביעית אלא ישמט. וכבר נתבארו דיני מצוה זו בסוף מסכת שביעית.

המצוה הרל"א — האזהרה שהזהרנו מלהמנע מלהלות זה לזה בגלל השמטה שלא ישמט החוב, לפי שהכתוב הזהיר מזאת המחשבה ואמר: "השמר לך פן־יהיה דבר וגו'" (שם, ט), ולשון ספרי (שם): "השמר — בלא־תעשה, פן־יהיה — בלא־תעשה", כלומר: שני לאוין אלו באו בענין זה, זה אחר זה לחזוק.

יום שישי א' כסלו ה'תשפ"ב

מצות עשה קמ. קלו. קלז.

מצות לא תעשה רכד. רכה. רכו.

הַמִּצְוָה הַק"מ — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְפּוֹר אֶת־הַשָּׁנִים מֵעֵת מָשְׁלְנוּ עַל הָאָרֶץ וְהֶחֱזַקְנוּ בָּהּ — שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סְפִירַת שְׁנֵי שְׁמִטָּה, הִיא מְסוּרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁהֵם הֵם שֶׁסּוֹפְרִים שָׁנָה שָׁנָה מֵחֲמִשִּׁים הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ מוֹנֶה יְמֵי הָעֹמֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים וְגוֹ'" (ויקרא כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "יָכוֹל יִסְפּוֹר שֶׁבַע שְׁמִטִּים זוֹ אַחַר זוֹ (בלי לספור שנים בודדות) וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים" (שם), הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים (עד שישלימו שני הכתובים אחד את השני, שכל אחד יוסיף פרט אחר במצוה); וְאִם לָאו לָא שָׁמְעִינַן", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ לֹא תֵּשֵׁג אֵיכוּת עֲשִׂיָּתָהּ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, הֵינוּ שֶׁנִּמְנֶה הַשָּׁנִים לְבַדָּן וְנִמְנֶה גַּם הַשְּׁמִטִּין עִמָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יֵשָׁג אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, מַשְׁמַע שֶׁהִיא בְּהֶחְלֵט מִצְוָה אַחַת. כִּי אִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּלוֹמַר: מִנְיַן שָׁנִים וּמִנְיַן שְׁמִטִּין — לֹא הָיָה אוֹמֵר 'עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִין', כִּי כָּךְ (—בדרך כלל—) מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים נִלְמָדוֹת כָּל־שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכֵן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה מִכָּתוּב שֶׁלָּהּ. וּלְעוֹלָם אֵין אוֹמְרִים "הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים" אֶלָּא בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁלֹּא נִשְׁלֶמֶת יְדִיעַת דִּינֶיהָ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, כְּמוֹ הַבְּכוֹר שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי" (שמות לד, יט), כִּי כָּתוּב זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁהַבְּכוֹר לַה' — בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה — וּבָא כָּתוּב אַחֵר, "הַזְּכָרִים לַה'" (שם יג, יב), וּפָסוּק זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁכָּל־זָכָר לַה' — בֵּין בְּכוֹר בֵּין פָּשׁוּט. אֲבָל מִשְּׁנֵי הַכְּתוּבִים הֻשַּׁג עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא בְּכוֹר זָכָר בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּמְּכִלְתָּא.

הַמִּצְוָה הַקל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, כְּלוֹמַר: לְהַשְׁבִּית בָּהּ עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כְּמוֹ בַּשְּׁמִטָּה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה" (ויקרא כה, י), וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ספרא פרשת בהר): "כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: הִשְׁוָה בֵּינֵיהֶם בַּעֲשֵׂה, כְּשֵׁם שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב בֵּינֵיהֶם בְּלָאו, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר (לא תעשה רכד). וְדִינֵי שְׁנַת יוֹבֵל וּשְׁנַת שְׁמִטָּה בְּהַשְׁבָּתַת עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְהַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ — שָׁוִים. וְאֶת־שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (השבתת העבודה, והפקרת הצומח) כּוֹלֵל אָמְרוֹ: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה". וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁעִנְיַן הַקִּדֻּשָּׁה בָּהֵן, שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֵיהֶן וּתְבוּאָתָן הֶפְקֵר. וְאָמַר: "כִּי יוֹבֵל הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ" (שם, יב). יוֹבֵל זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ, וּבִתְנַאי שֶׁיִּהְא כָּל־שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, כְּלוֹמַר: בְּחֵלֶק שֶׁלּוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה.

הַמִּצְוָה הַקל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי שֶׁל שָׁנָה זוֹ (של יובל) וּלְהַכְרִיז בְּכָל־אַרְצֵנוּ עַל חֵרוּת לָעֲבָדִים וִיצִיאַת כָּל־עֶבֶד עִבְרִי לַחָפְשִׁי, בְּלִי דָּמִים, בְּיוֹם זֶה, כְּלוֹמַר: עֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם" (שם, ט), וְאָמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ" (שם, י), וּכְבָר נִתְבָּאֵר (ראש השנה כו:) שֶׁ'שָּׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִתְקִיעָה וְלִבְרָכוֹת'. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיָדוּעַ, שֶׁתְּקִיעָה זוֹ בַּיּוֹבֵל אֵינָהּ אֶלָּא לְפִרְסוּם הַחֵרוּת, וְשֶׁהִיא חֵלֶק מִן־הַהַכְרָזָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ": וְאֵין עִנְיָנָהּ כְּעִנְיַן תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהֵן "זִכָּרוֹן לִפְנֵי ה'", וְאֵלֶּה לְשִׁחְרוּר הָעֲבָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ בָּהּ: "לֹא תִזְרָעוּ" (שם, יא), כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּשְּׁמִטָּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע". וּכְשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁמִטָּה בֵּין עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בֵּין עֲבוֹדַת הָאִילָן, כָּךְ הַיּוֹבֵל, וּלְפִיכָךְ אָמַר "לֹא תִזְרָעוּ", בְּלָשׁוֹן כְּלָלִי (לשון זריעה היא הן בעבודת הארץ והן בעבודת האילן), לִכְלוֹל הָאָרֶץ וְהָאִילָן. וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה — לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרכ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּקְצוֹר סְפִיחֵי שְׁנַת יוֹבֵל כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכב) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ" (שם, יא).

הַמִּצְוָה הָרכ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלֶּאֱסוֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ" (שם), כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכג) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית. וּבְסִפְרָא (פרשת בהר שם) אָמְרוּ: "לֹא תִקְצְרוּ וְלֹא תִבְצְרוּ — כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: שֶׁהַדִּין בְּכָל־הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שָׁוֶה. וְדִינֵי הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל כֻּלָּם אֵינָם חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

יום שבת־קודש ב' כסלו ה'תשפ"ב

מצות עשה קלח.

מצות לא תעשה רכז. מצות עשה קלט.

הַמִּצְוָה הַקל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּחְזְרוּ כָּל־הַקַּרְקָעוֹת הַמְּכוּרִים בִּשְׁנָה זוֹ — לְבַעֲלֵיהֶם, וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵי הַקּוֹנִים, בְּלִי דָּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְכֹל אֶרֶץ

אֲחֵזַתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ" (ויקרא כה, כד). וּבֵאֵר לָנוּ, שֶׁגְּאֻלָּה זוֹ תִּהְיֶה בְּשָׁנָה זוֹ וְאָמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ" (שם, יג). וּכְבָר עָסַק הַכָּתוּב בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ וּבֵאֵר אֵיךְ יִהְיֶה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַקּוֹנֶה, אִם הוּא רוֹצֶה לִפְדּוֹת אֶת־אֲדָמָתוֹ הַמְּכוּרָה קֹדֶם שֶׁתָּחוּל שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּבֵאֵר גַּם־כֵּן שֶׁדִּין זֶה מְיֻחָד לְקַרְקָעוֹת שֶׁהֵן מִחוּץ לְחוֹמַת הֶעָרִים, וְשֶׁהַחֲצֵרוֹת וְהַבָּתִּים הַבְּנוּיִם בַּכְּפָרִים — כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִבְנוּ מִבִּפְנִים לַחוֹמָה, הֲרֵי דִּינָם כְּדִין הַשָּׂדוֹת וְהַגַּנּוֹת. וְהֵם בָּתֵּי הַחֲצֵרִים שֶׁעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב: "עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא" (שם, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּעֲרָכִים (ערכין כט:). וְגַם הִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּמִכּוֹר אַדְמוֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לִצְמִיתוּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת" (שם, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף עֲרָכִין (כט, ואילך).

הַמִּצְוָה הַקל"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתְּהֵא פְּדִיַּת הַקִּנְיָנִים הַמְּכוּרִים מִבִּפְנִים לְחוֹמַת עִיר, עַד לְסוֹף שָׁנָה אַחַת בִּלְבָד, וְאַחֲרֵי הַשָּׁנָה יִתְקַיְּמוּ בִּידֵי הַקּוֹנֶה וְלֹא יֵצְאוּ בַּיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְגוֹ'" (שם, כט), וּמִצְוָה זוֹ הִיא דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים (לא:): וְהִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ג מ"ח, ה'תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מוהרנ"נ שי'

שלום וברכה!

... מוסג"פ הקונטרס לכ' חשון שי"ל זה עתה, ובטח יזכה בו את הרבים באופן המתאים.

אם ירשה לי הזמן אבוא עוד בכתובים עד"ז, והנני להעירו גם עתה ע"ד נחיצות ההכנות לימי ההתועדות דחדש כסלו הבע"ל והם ימי יו"ד וי"ט כסלו וחנוכה והשבתים שבינתים.

ומהנכון הי' לקיים בזה הזמן הענין דיפוצו מעיינותיך **חוצה** שזהו מענינא דיומא, היינו שנוסף על ההתועדות שתהי' בבתי קבוצי אנ"ש ובפרט בהישיבה, ונוסף על ההתועדות שיהי' מכל אנ"ש ביחד, הנה כדאי להשתדל לעשות התועדות בבתי כנסיות השייכים לזה, וכמובן שבכל התועדות דשם יהי' ג"כ ב"כ מאנ"ש והתמימים שיוכלו להפיח רוח חיים, חיי החיים, וחיים דחיי החיים (כמבואר במכ' - הנדפס בסוף הקונטרס די"ט כסלו הבע"ל, - הנשלח בשעתו להרה"ג והרה"ח מוהרא"א ז"ל פלאטקין) ונכון להשתדל ג"כ שיפורסם הדבר במכ"ע וגם באופנים אחרים המתאימים כדי שאפילו אלו הנמצאים בחוץ לגמרי ידעו על דבר "העמדת הפנס" וחל ע"ז פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר, שכשמעמידים פנס ברחוב מתקבצים סביבו, והלימוד בזה **בשתים**: א) אשר אין להסתפק בהאור שבבית, כי ענין הפנס הוא להעמידו ברחוב. ב) אשר לבד אלו שצריכים להשתדל בהתקרבותם, הרי ישנם גם כמה וכמה אנשים שעצם מציאות אור ממשיך אותם, ות"ח מראש על הודעתו בשו"ט בכל הנ"ל.

בברכ[ת] הצלחה בעב' בקודש ובר' הנכונה.

יחזקאל פרק־יב טו־כח

טו וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּהֲפִיצִי אוֹתָם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִי אוֹתָם בָּאֲרָצוֹת: טז וְהוֹתַרְתִּי מֵהֶם אַנְשֵׁי מִסְפָּר
מֵחֶרֶב מֵרָעָב וּמִדֶּבֶר לְמַעַן יְסַפְּרוּ אֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיהֶם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: (פ)
יז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: יח בֶּן־אָדָם לַחְמְךָ בְּרַעַשׁ תֹּאכֵל וּמֵימֶיךָ בְּרִגְזָה וּבְדָאָגָה תִּשְׁתֶּה:
יט וְאָמַרְתָּ אֶל־עַם הָאָרֶץ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם אֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לַחְמָם בִּדְאָגָה יֹאכֵלוּ
וּמֵימֵיהֶם בְּשִׁמָּמוֹן יִשְׁתּוּ לְמַעַן תֵּשַׁם אַרְצָהּ מִמְּלֹאָהּ מֵחֲמַס כָּל־הַיֹּשְׁבִים בָּהּ: כ וְהֶעָרִים הַנּוֹשָׁבוֹת
תֶּחֳרַבְנָה וְהָאָרֶץ שְׁמָמָה תִּהְיֶה וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: (פ) כא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: כב בֶּן־אָדָם
מָה־הַמָּשָׁל הַזֶּה לָכֶם עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַאֲרְכוּ הַיָּמִים וְאָבַד כָּל־חָזוֹן: כג לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִשְׁבַּתִּי אֶת־הַמָּשָׁל הַזֶּה וְלֹא־יִמְשְׁלוּ אֹתוֹ עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אִם־דַּבֵּר אֲלֵיהֶם קָרְבוּ
הַיָּמִים וּדְבַר כָּל־חָזוֹן: כד כִּי לֹא יִהְיֶה עוֹד כָּל־חֲזוֹן שָׁוְא וּמִקְסַם חָלָק בְּתוֹךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל: כה כִּי
אֲנִי יְהוָה אֲדַבֵּר אֵת אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה לֹא תִמָּשֵׁךְ עוֹד כִּי בְיָמֵיכֶם בֵּית הַמֶּרִי אֲדַבֵּר דָּבָר
וַעֲשִׂיתִיו נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: (פ) כו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: כז בֶּן־אָדָם הִנֵּה בֵית־יִשְׂרָאֵל אֹמְרִים
הֶחָזוֹן אֲשֶׁר־הוּא חֹזֶה לְיָמִים רַבִּים וּלְעִתִּים רְחוֹקוֹת הוּא נִבָּא: כח לָכֵן אֱמֹר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה לֹא־תִמָּשֵׁךְ עוֹד כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר אֲדַבֵּר דָּבָר וְיֵעָשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: (פ)

רש"י

(טז) למען יספרו את כל תועבותיהם. ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו ואודיע כי לא על חנם כליתים: **(יט)** ממלואה. מעושרה: מחמס כל היושבים בה. בעון חמס יושביה: **(כ)** הנושבות. לי"ש אשייא"ש בלע"ז: **(כב)** מה המשל הזה. למה אתם מושלים כן תמיד בפיכם למשול דבר זה: יארכו הימים. ולא תבוא הפורעניות ובתוך כך יאבד החזון הרע שהנביאים מנבאים לנו וישתכח וישתקע: **(כג)** ימשלו. ל' משל: **(כד)** כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכם שלום על שקר כי מהרה אקדים את דברי נביאי האמת לבוא: מקסם חלק. דבנייל"א בלע"ז קסם של חלקלקות: **(כה)** תמשך. שר"א אלונגי"א בלע"ז: **(כז)** לימים רבים. הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה:

מצודת דוד

(טו) כי אני ה'. הנאמן לשלם גמול: **בהפיצי.** בעת אפזרם בגרים בארצות העמים אז ידעו שאני ה': **(טז) והותרתי.** אשאיר מהם אנשים מעטים אשר יקל לספרם: **למען יספרו.** הנשארים ההם: **אשר באו שם.** בשבי הגולה: **וידעו.** האומות ידעו שאני ה' נאמן לשלם גמול: **(יח) ברעש תאכל.** הראה עצמך לפניהם כאילו תאכל ברעש: **(יט) אל עם הארץ.** הם אנשי הגולה: **ליושבי ירושלים.** על יושבי ירושלים: **אל אדמת.** על אדמת ר"ל אותם היושבים עדיין על אדמת ישראל ולא גלו ממנה: **בשממון.** בתמהון לבב ובעצב: **למען תשם.**

מצודת ציון

(יח) לחמך. מאכלך: **ברעש.** ענין תנועת הרעדה: **ברגזה.** ענין חרדה ופחד: **(יט) בשממון.** תמהון לבב: **תשם.** לשון שממה: **מחמס.** ענין גזל ועושק: **(כ) הנושבות.** מיושבות באנשים: **תחרבנה.** מל' חורבן: **(כב) מה.** כמו למה וכן מה יתאונן אדם חי (איכה ג): **חזון.** נבואה: **(כג) השבתי.** ענין ביטול, כמו שבת נוגש (ישעיה יד): **(כד) ומקסם.** מל' קסם והוא ענין כישוף: **חלק.** חלקלקות ודברי חנף: **(כה) תמשך.** ענין אריכת זמן: **(כז) ולעתים.** מל' עת וזמן:

ר"ל דאגתם תהיה על כי תהיה ארצם שממה מן האנשים הממלאים אותה בעון החמס של היושבים בה: **(כ) הנושבות.** המיושבות מאנשים: **תחרבנה.** תהיינה חרבות: **כי אני ה'.** הנאמן לשלם גמול: **(כב) מה המשל הזה.** ר"ל למה אתם מושלים המשל הזה על ענין אדמת ישראל: **יארכו הימים.** על כי ייעודי הנביאים לזמן רחוק היו אומרים הנה באריכות הימים יהיה נאבד כל הנבואה כי לא יזכר בה ובדרך לעג אמרו בל' הנוהג בבן אדם המרחיק דבר מה שלא יזהר בה בזמן שקבע ולא יעשה: **(כג) קרבו הימים.** ר"ל היעוד לעשות הרע יהיה בזמן קרוב ויהיה א"כ דבר כל הנבואה ולא תשכח: **(כד) כל חזון שוא.** ר"ל מעתה לא יוכלו נביאי השקר לנבאות על השלום בשוא ולא יקסמו עוד חלקלקות אמרים להבטיח את השלום כמאז בהיות עוד הנבואה על זמן רחוק: **(כה) כי אני ה' אדבר.** ר"ל עתה אני מדבר לומר דעו את אשר אדבר דבר יהיה נעשה מהרה ולא תמשך עוד להאריך הזמן כמאז: **אדבר דבר.** אדבר אל הנביאים ועשיתיו בזמן קרוב: **(כז) אשר הוא חוזה.** אשר הנביא מתנבא: **לימים רבים.** ר"ל הוא אומר שתהיה הדבר אחר ימים רבים וכאילו יאמרו א"כ יארכו הימים ואבד כל חזון כמ"ש למעלה: **ולעתים** וגו'. כפל הדבר במ"ש: **(כח) כל דברי.** ר"ל אף אחד מדברי וכן לא תעשה כל מלאכה (שמות כ): **ויעשה.** מהרה:

נחמיה פרק ו׳ ז־יג

ז וְגַם־נְבִיאִים הֶעֱמַדְתָּ לִקְרֹא עָלֶיךָ בִּירוּשָׁלִַם לֵאמֹר מֶלֶךְ בִּיהוּדָה וְעַתָּה יִשָּׁמַע לַמֶּלֶךְ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וְעַתָּה לְכָה וְנִוָּעֲצָה יַחְדָּו: (ס) ח וָאֶשְׁלְחָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא נִהְיָה כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה אוֹמֵר כִּי
מִלִּבְּךָ אַתָּה בּוֹדֵאם: ט כִּי כֻלָּם מְיָרְאִים אוֹתָנוּ לֵאמֹר יִרְפּוּ יְדֵיהֶם מִן־הַמְּלָאכָה וְלֹא תֵעָשֶׂה וְעַתָּה
חַזֵּק אֶת־יָדָי: י וַאֲנִי בָּאתִי בֵּית שְׁמַעְיָה בֶן־דְּלָיָה בֶּן־מְהֵיטַבְאֵל וְהוּא עָצוּר וַיֹּאמֶר נִוָּעֵד אֶל־בֵּית
הָאֱלֹהִים אֶל־תּוֹךְ הַהֵיכָל וְנִסְגְּרָה דַּלְתוֹת הַהֵיכָל כִּי בָּאִים לְהָרְגֶךָ וְלַיְלָה בָּאִים לְהָרְגֶךָ: יא וָאֹמְרָה
הַאִישׁ כָּמוֹנִי יִבְרָח וּמִי כָמוֹנִי אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־הַהֵיכָל וָחָי לֹא אָבוֹא: יב וָאַכִּירָה וְהִנֵּה לֹא־אֱלֹהִים שְׁלָחוֹ
כִּי הַנְּבוּאָה דִּבֶּר עָלַי וְטוֹבִיָּה וְסַנְבַלַּט שְׂכָרוֹ: יג לְמַעַן שָׂכוֹר הוּא לְמַעַן־אִירָא וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן וְחָטָאתִי וְהָיָה
לָהֶם לְשֵׁם רָע לְמַעַן יְחָרְפוּנִי: (פ)

רש״י

(ז) וגם נביאים וגו׳. עד ונועצה יחדיו היה כתוב באגרת: נביאים. בעלי לשון כמו בורא ניב שפתים (ישעיה ט׳): לאמר. שאומרים יש מלך ביהודה: ועתה ישמע למלך. אחרי שנקראת מלך ישמע למלך כדברים האלה: (ח) כי מלבך. הרי כי במקום אלא: בודם. קונטרבנטאל״ש בלע״ז כמו אשר בדה מלבו: (ט) כי כולם. כי כל העכו״ם: מיראים אותנו. מתיראים ממנו וכך הם אומרים ירפו ידיהם וגו׳: ועתה חזק את ידי. לסייעני בבנין החומה: (י) והוא עצור. שמצאו בביתו: ויאמר נועד. אותו שמעיה היה נביא שקר וקיבל שוחד מן סנבלט וחביריו להפחיד את נחמיה כדי לבטל את המלאכה: כי באים להרגך. שהרי יבואו להרגך סנבלט וחביריו: ולילה באים. וע״כ הזהירו ליכנס בהיכל ולסגור הדלתות עליו שעדיין לא נעשו דלתות שערי העיר כמה שנאמר בתחילת הפרשה גם עד העת ההיא דלתות לא העמדתי בשערים: (יא) האיש כמוני יברח. בתמיה אם איש כמוני יברח ליכנס בהיכל: לא אבוא. לא אכנס שם מפני פחד המיתה ולא אעבור על המצוה של הקב״ה שלא יבוא ויכנס זר בהיכלו: (יב) ואכירה. הכרתי בדבריו שלא שלחו הקב״ה בדבר זה שאעבור עבירה מפני פחד המיתה: כי הנבואה דבר עלי. שהרי הוא דבר הדברים הללו עלי בשם נבואה: שכרו. כל א׳ וא׳ מהם שכרו ונתנו לו שכר להפחידני ולבטל בבנין החומה: (יג) למען שכור הוא. אמר לי הדברים הללו: למען אירא. כדי שאתירא מהם להיות עושה כן ליכנס בהיכל ולהיות חוטא: והיה להם לשם רע. למען שיהיה להם לשם רע לחרפני בעבירה זו:

מצודת דוד

(ז) **וגם נביאים.** ר״ל ועוד הוספת לפרסם הדבר כי העמדת בעלי לשון היודעים לסדר אמרים במיטב הדבור ושהם יקראו עליך בירושלים בפרסום רב לאמר אתה מלך ביהודה: **ועתה ישמע למלך.** ר״ל פן יהיה הדבר נשמע למלך ומרה תהיה באחרונה לזה לכה עתה ונועצה יחדיו מה לעשות איך להעלים הדבר: (ח) **לא נהיה.** אין דבר זה נשמע בעובדי כוכבים רק אתה בעצמך ממציא הכזב הזה מלבך: (ט) **כי כולם.** שהרי לשעבר אתם כולכם הייתם מפחידים אותנו כי תאמרו בעבור הפחד ירפו ידיהם ממלאכת בנין החומה ולא תעשה עוד וא״כ לאויבים תחשבו ואיך א״כ תאמר עתה לחזק את ידי בעצה נכונה ואויב נהפך לאוהב אין זאת, או כאומר הנה העבר אין ועתה אשאל חזק את ידי בדברי נחומים ואל תוסיף להפחיד עוד: (י) **והוא עצור.** היה מעוכב לשבת בבית: **נועד.** נעשה ועד להאסף אל בית אלהים: **ונסגרה דלתות ההיכל.** להתחזק בה מפני סנבלט ואנשיו כי עדיין לא העמידו הדלתות בשערי העיר כמ״ש למעלה ויוכל לבוא בה כל הרוצה: **ולילה באים.** לא תדע להיות נשמר מהם באישון לילה: (יא) **האיש כמוני יברח.** וכי איש כמוני יברח מן האויב הלא לכלימה תחשב וכאומר הנה גם זרועי משלה לי להלחם עמו: **ומי כמוני.** ועוד מי הוא הזר כמוני אשר יבוא אל ההיכל וישאר חי כי הלא מות יומת וכמ״ש והזר הקרב יומת (במדבר ג): **לא אבוא.** לכן לא אבוא אל ההיכל: (יב) **ואכירה.** הכרתי בו שלא שלחו ה׳ ר״ל אין עצתו באמונה כמצות ה׳ אבל הכוונה להכשילני בעבירה: **כי הנבואה.** כי אמר אשר הנבואה דיבר עלי ללכת אל ההיכל והנה הרבה ריוח והצלה לפניו ומדוע א״כ יצוה לעבור מצותו כי אם אמרו מדעתו היה מקום לומר מפני פיקוח נפש הותר הדבר אבל ה׳ לא יצוה כזאת ובזה הכרתי שאין עצתו אמונה רק טוביה או סנבלט שכרו להכשיל אותי בעצתו: (יג) **למען שכור הוא.** בעבור שהוא שכור אמר כן: **למען אירא.** מסנבלט ואעשה כן כדבריו לבוא אל ההיכל ואחטא בזה: **והיה להם.** ויהיה לסנבלט ואנשיו עלי דבר שם רע שאני זר ובאתי אל ההיכל למען יחרפוני בזה השם הרע זהו עצם כוונת העצה היעוצה:

מצודת ציון

(ז) **נביאים.** ענינו בעלי הדיבור כמו ניב שפתים (ישעיה נ״ז): (ח) **בודם.** ענין המצאת הכזב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב י״א): (ט) **כולם.** ענינו כמו כולכם ודוגמתו ואולם כולם תשובו (שם י״ז): (י) **עצור.** מעוכב וכן נעצרה נא אותך (שופטים י״ג): (יב) **וסנבלט.** הוי״ו היא במקום או כמו ומקלל אביו ואמו (שמות כ״א):

ז אֵלּוּ לֹא מְטַמְּאִין וְלֹא מַכְשִׁירִין: הַזֵּעָה, וְהַלֵּחָה סְרוּחָה, וְהָרְאִי, וְהַדָּם הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם, וּמַשְׁקֶה בֶּן שְׁמוֹנָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: חוּץ מִדָּמוֹ. וְהַשּׁוֹתֶה מֵי טְבֶרְיָה, אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצְאִין נְקִיִּים. דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה בַּחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, וְדַם הַקָּזָה לִרְפוּאָה. רַבִּי אֶלְעָזָר מְטַמֵּא בָּאֵלּוּ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: חֵלֶב הַזָּכָר — טָהוֹר.

ח חֵלֶב הָאִשָּׁה מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, וַחֵלֶב הַבְּהֵמָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לְרָצוֹן. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: מָה אִם חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד אֶלָּא לַקְּטַנִּים, מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן, חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא מְיֻחָד לַקְּטַנִּים וְלַגְּדוֹלִים, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן? אָמְרוּ לוֹ: לֹא, אִם טִמֵּא חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָמֵא; יְטַמֵּא חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָהוֹר? אָמַר לָהֶם: מַחֲמִיר אֲנִי בְּחֶלֶב מִבְּדָם, שֶׁהַחוֹלֵב לִרְפוּאָה — טָמֵא, וְהַמַּקִּיז לִרְפוּאָה — טָהוֹר. אָמְרוּ לוֹ: סַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ, שֶׁהַמַּשְׁקִים הַיּוֹצְאִין מֵהֶן לְרָצוֹן — טְמֵאִים, וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן — טְהוֹרִים. אָמַר לָהֶן: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בְּסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים, שֶׁתְּחִלָּתָן אֹכֶל וְסוֹפָן מַשְׁקֶה, תֹּאמְרוּ בֶּחֱלֶב שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ מַשְׁקֶה? עַד כָּאן הָיְתָה תְּשׁוּבָה. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיֵינוּ מְשִׁיבִין לְפָנָיו: מֵי גְשָׁמִים יוֹכִיחוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן וְסוֹפָן מַשְׁקֶה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן. אָמַר לָנוּ: לֹא, אִם אֲמַרְתֶּם בְּמֵי גְשָׁמִים שֶׁאֵין רֶבֶן לָאָדָם, אֶלָּא לָאֲרָצוֹת וְלָאִילָנוֹת, וְרֹב הֶחְלֶב לָאָדָם.

סליק מסכת מכשירין

פירוש ברטנורא

ז ואלו לא מטמאים. אפילו יצאו מן הטמא, כגון מן הזב וכיוצא בו. דכתיב בזובו טמא הוא, הוא וזובו טמא ואין זיעה וליחה סרוחה ורעי שלו טמאים: **והליחה סרוחה.** היוצאת מן המורסא. והוא הדין ברוקק ליחה סרוחה: **והראי.** צואה. כמו והרעי: **ודם היוצא עמהם.** עם הליחה והרעי: **ומשקה בן שמונה.** כל משקה שיצא מנפל שנולד בן שמונה חדשים, כגון דמו ורוקו ומימי רגליו. לפי שבן שמונה חי הרי הוא כאבן: **חוץ מדמו.** שמטמא כדם של בן קיימא. ואין הלכה כר' יוסי: **אע"פ שיוצאין נקיים.** שמוציא אותן דרך בית הרעי צלולים כמו שהיו כששתאן, אפילו הכי אין מכשירין, הואיל ויצאו דרך בית הרעי: **ר' אלעזר מטמא באלו.** דמשקין הן חשובין, ומטמאין ומכשירין. ואין הלכה כר' אלעזר: **חלב הזכר טהור.** דלא חשיב משקה. וכן הלכה:

ח חלב האשה מטמא. מכשיר לקבל טומאה. ואם נטמא או שהאשה טמאה מטמא כדין משקין טמאים, דתורת משקה יש בו: **לרצון.** הנחלב בכונה: **ושלא לרצון.** כגון חלב הנוטף מדדיה: **שאינו מיוחד אלא לקטנים.** וסתמיה לא חשיב כולי האי: **שדם מגיפתה טמא.** דם היוצא ממכתה טמא, דדמי לדם חללים שקרוי משקה, דמה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא: **שדם מגיפתה טהור.** דדם בהמה לא אקרי דם חללים, דגבי אדם כתיב: **סלי זיתים וענבים יוכיחו.** שהסוחטן לרפואה טמא, ואעפ"כ לרצון טמאים, שלא לרצון טהורים. אף החלב, אע"פ שהחולב לרפואה טמא, כשנחלב שלא לרצון דין הוא שיהיה טהור: ושלא לרצון טהורים. שאין היוצא מן הזיתים וענבים חשוב משקה עד שיצא לרצון:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ז

אֵלּוּ לֹא מְטַמְּאִין – אפילו כשיוצאים מן הטמא, כגון מן הזב וכיוצא בו, **וְלֹא מַכְשִׁירִין** – שאינם חשובים משקים: **הַזֵּעָה** – כמו שכבר שנינו (לעיל ב, א). **וְהַלֵּחָה סְרוּחָה** – כגון ליחה היוצאת מן המכה, והוא הדין ליחה סרוחה היוצאת מן הפה, **וְהָרְאִי** – כמו והרעי, הצואה, **וְהַדָּם הַיּוֹצֵא עִמָּהֶם** – עם הליחה והרעי, **וּמַשְׁקֶה בֶּן שְׁמוֹנָה** – כל משקה היוצא מתינוק שנולד לשמונה חדשים, שאינו בן קיימא, כגון דמו ורוקו ומי רגליו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: חוּץ מִדָּמוֹ** – שמטמא כדם של בן קיימא. ואין הלכה כרבי יוסי. **וְהַשּׁוֹתֶה מֵי טְבֶרְיָה** – המביאים לידי שלשול, **אַף עַל פִּי שֶׁיּוֹצְאִין נְקִיִּים** – מגופו כמו ששתאם, מכל מקום דינם כרעי; וכן **דַּם שְׁחִיטָה בַּבְּהֵמָה בַּחַיָּה וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, וְדַם הַקָּזָה לִרְפוּאָה** – כל אלו אינם מכשירים ולא מטמאים. **רַבִּי אֶלְעָזָר מְטַמֵּא בָּאֵלּוּ** – בדם שחיטה ובדם הקזה, שחשובים הם משקים, ומכשירים ומטמאים. ואין הלכה כרבי אלעזר. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: חֵלֶב הַזָּכָר** – אם יוצא חלב מדדים של זכר, **טָהוֹר** – החלב, ואינו מכשיר, שאינו חשוב משקה.

באור משנה ח

חֵלֶב הָאִשָּׁה מְטַמֵּא – מכשיר לקבל טומאה, **לְרָצוֹן** – בין שיצא לרצון, שנחלב בכוונה, **וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – ובין שיצא שלא לרצון, כגון שנטף מאליו, **וַחֵלֶב הַבְּהֵמָה אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לְרָצוֹן** – אינו מכשיר אלא כשיצא לרצון, שנחלב בכוונה. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים** – שאף חלב בהמה מכשיר לרצון ושלא לרצון: **מָה אִם חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד אֶלָּא לַקְּטַנִּים** – ליונקי שדיים, **מְטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – בין שנחלב בכוונה ובין שנטף מאליו, **חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁהוּא מְיֻחָד לַקְּטַנִּים וְלַגְּדוֹלִים, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּטַמֵּא לְרָצוֹן וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – כלום אינו קל וחומר? **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **לֹא** – אין זה קל וחומר, **אִם טִמֵּא חֵלֶב הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן, שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָמֵא** – שגם דם היוצא ממכתה מכשיר, לפי שדינו כדם חללים, והרי ראוי להשוות המשקים היוצאים ממנה (הר"ש), **יְטַמֵּא חֵלֶב הַבְּהֵמָה שֶׁלֹּא לְרָצוֹן** – התוכל ללמוד בקל וחומר שחלב הבהמה יכשיר שלא לרצון, **שֶׁדַּם מַגֵּפָתָהּ טָהוֹר** – שדם היוצא ממכת הבהמה אינו מכשיר, לפי שדם בהמה אינו נקרא דם חללים? **אָמַר לָהֶם** – רבי עקיבא לחכמים: **מַחֲמִיר אֲנִי בְּחֶלֶב מִבְּדָם** – יש חומרה בחלב שאינה בדם, **שֶׁהַחוֹלֵב לִרְפוּאָה** – לצורך רפואת הבהמה, שלא יזיקנה חלבה (רש"י), **טָמֵא** – מכשיר החלב, שהרי לרצון הוא, **וְהַמַּקִּיז לִרְפוּאָה** – ואילו המקיז דם לבהמתו לצורך רפואה, **טָהוֹר** – אין הדם מכשיר, כמו ששנינו במשנה הקודמת; והוא הדין לחלב הבהמה, שאף הנוטף שלא לרצון מכשיר, אף על פי שדם מגפתה אינו מכשיר. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **סַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים יוֹכִיחוּ, שֶׁהַמַּשְׁקִים הַיּוֹצְאִין מֵהֶן** – מהזיתים והענבים שבהם, **לְרָצוֹן** – אם יוצאים לרצון, **טְמֵאִים** – מכשירים, **וְשֶׁלֹּא לְרָצוֹן טְהוֹרִים** – כמו ששנינו לעיל (בסוף פרק ה), והוא הדין בחלב, שאף שלרפואה מכשיר, שלא לרצון אינו מכשיר (**"תפארת ישראל"**), **אָמַר לָהֶן** – רבי עקיבא לחכמים: **לֹא** – אין להשוות חלב בהמה לסלי זיתים וענבים, **אִם אֲמַרְתֶּם בְּסַלֵּי זֵיתִים וַעֲנָבִים** – שהמשקים היוצאים מהם לרצון מכשירים, ושלא לרצון אינם מכשירים, **שֶׁתְּחִלָּתָן אֹכֶל וְסוֹפָן מַשְׁקֶה** – שכן תחילתם זיתים וענבים, וסופם שמן ויין, **תֹּאמְרוּ בֶּחֱלֶב** – האם תאמרו גם בחלב, **שֶׁתְּחִלָּתוֹ וְסוֹפוֹ מַשְׁקֶה** – שהיוצא שלא לרצון שלא יהא מכשיר? **עַד כָּאן הָיְתָה תְּשׁוּבָה** – שלא השיבו חכמים עוד על דברי רבי עקיבא. **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן:**

מסכת זבים

פרק ראשון

א הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת שֶׁל זוֹב — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּבַעַל קֶרִי. רָאָה אַחַת, וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים, וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה: מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ זָב גָּמוּר; וְעַל מַה נֶּחְלְקוּ? עַל הָרוֹאֶה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם, וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה אַחַת — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים, וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן.

פירוש ברטנורא

מסכת זבים

א א הרואה ראיה אחת של זוב. זוב בא מבשר המת ודומה ללובן ביצה המוזרת. ושכבת זרע בא מבשר שאינו מת, וקשורה כלובן ביצה שאינה מוזרת: **בית שמאי אומרים כשומרת יום.** דאע"פ שאינה זבה גמורה עד שלש ראיות, מכל מקום בראיה אחת עושה משכב ומושב. כמו כן זב, אע"פ שאינו נעשה זב גמור עד שלש ראיות, מכל מקום בראיה אחת עושה משכב ומושב: **ובית הלל אומר כבעל קרי.** ואינו עושה משכב ומושב, ואין הראיה מטמאה במשא, אלא במגע: **ראה אחת ובשני הפסיק ובשלישי ראה שתים.** דכי ראה שתי ראיות ביום אחד או בשני ימים רצופים, צריך למנות שבעה נקיים, ופטור מן הקרבן. ואם ראה שלש ראיות ביום אחד או בשלשה ימים רצופים, צריך למנות שבעה נקיים וחייב בקרבן. דתניא, מנה הכתוב שתים וקראו טמא, דכתיב (ויקרא ט"ו) זב מבשרו זובו טמא הוא. שלש וקראו טמא, (שם) וזאת תהיה טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא, הא כיצד, שתים לטומאה ושלש לקרבן. אבל הזבה אם ראתה ראיות רבות ביום אחד או בשני ימים בלא עת נדתה, שומרת יום אחד בנקיות וטהורה לערב. ואם ראתה שלש ראיות בשלשה ימים רצופים, צריכה למנות שבעה נקיים וחייבת בקרבן. דגבי זבה כתיב (שם) ואשה כי תזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה, ימים שנים, רבים לשלשה, תלה הכתוב הזב בראיות, והזבה בימים. והשתא קאמר שאם ראה הזב שלש ראיות אלא שהפסיק יום אחד בין ראיה ראשונה לשתים האחרונות, **בית שמאי אומרים זב גמור.** וחייב בקרבן כבעל שלש ראיות: **ובית הלל אומרים.** ביטל היום הטהור את הראיה הראשונה, ואין כאן אלא שתי ראיות האחרונות, ופטור מן הקרבן: **מודים בית שמאי בזה שאינו זב גמור.** דביטל היום הטהור שהפסיק את הראיה

משניות מבוארות – קהתי

מִכָּאן וְאֵילָךְ הָיֵינוּ – תלמידיו, **מְשִׁיבִין לְפָנָיו** – לפני רבי עקיבא: **מֵי גְשָׁמִים יוֹכִיחוּ, שֶׁתְּחִלָּתָן וְסוֹפָן מַשְׁקֶה, וְאֵינָן מְטַמְּאִין אֶלָּא לְרָצוֹן** – והוא הדין לחלב בהמה. **אָמַר לָנוּ** – רבי עקיבא: **לֹא** – אין להשוות למי גשמים, **אִם אָמַרְתֶּם בְּמֵי גְשָׁמִים** – שאינם מכשירים שלא לרצון,לפי **שֶׁאֵין רֵבָן לָאָדָם, אֶלָּא לָאֲרָצוֹת וְלָאִילָנוֹת** – שרוב מי הגשמים אינם משקה לאדם אלא לאדמה ולאילנות, **וְרֹב הֶחָלָב לָאָדָם** – אבל רוב חלב הבהמה משקה הוא לאדם, הלכך אפילו שלא לרצון חשוב הוא כמשקה.

בעל "משנה אחרונה" כותב: "נראה שנאמרה ההלכה, שחלב הרי זה משקה, ולא נתפרש איזה חלב, ונחלקו בו, שמן הסתם כשלא נתפרש כל חלב במשמע, אלא שחכמים סוברים, שחלב בהמה אינו חשוב כמו חלב האשה, כמו שמוצאים בדם, שבאדם דם מגפתו טמא ובבהמה טהור, לפי שהוא שלא לרצון, והוא הדין בחלב שחמור של אדם משל בהמה. ורבי עקיבא סובר שאין ללמוד חלב מדם כמו שמסיק" (עיין פירושו בסוף משנתנו, שמביא ביאור אחר).

יום שני

מסכת זבים

באור משנה א

משנתנו דנה במי שראה ראייה אחת של זוב, ונחלקו בזה בית שמאי ובית הלל. כן באה המשנה ללמדנו, אימתי מצטרפות הראיות של הזב לעשותו זב גמור.

הָרוֹאֶה רְאִיָּה אַחַת שֶׁל זוֹב – שראה "זוב" הבא מאבר מת, ולא שראה קרי הבא מאבר חי, כמו שבארנו בפתיחה למסכתנו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: כְּשׁוֹמֶרֶת יוֹם כְּנֶגֶד יוֹם** – כאשה הרואה דם באחד עשר יום שבין נידה לנידה, שאף על פי שאינה זבה גמורה עד שהיא רואה שלושה ימים רצופים, מכל מקום בראייה אחת מטמאה משכב ומושב, כן הרואה ראייה אחת של זוב מטמא משכב ומושב, אף על פי שאינו נעשה זב גמור עד שלוש ראיות (**רמב"ם; הר"ש**). ברם, בגמרא (**נידה עב, ב**) מבואר, שהכוונה היא: כבועל שומרת יום כנגד יום, שטומאתו "תלויה" ולא כשומרת יום כנגד יום עצמה, שאילו שומרת יום כנגד יום אפילו פסקה בראייה אחת, ושוב לא ראתה, מטמאה משכב ומושב מדרבנן, אבל זב אם פסק בראייה אחת אינו אלא כבעל קרי, אלא שאם חזר עוד וראה, הריהו מטמא משכב ומושב למפרע, מראייה ראשונה ואילך; והמסיט את טיפת הזוב טמא למפרע כדין מסיט זובו של זב. וזהו שבארנו לעיל (לפי הגמרא) שהרואה ראייה אחת של זוב, טומאתו "תלויה", כלומר שצריך להמתין, שמא יראה עוד ראייה אחת, ויהא מטמא למפרע משכב ומושב, או שיהא נטמא למפרע מחמת היסט טיפת הזוב; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כְּבַעַל קֶרִי** – שאינו מטמא משכב ומושב, והמסיט את טיפת הזוב טהור, ואם יראה ראייה שנייה, יטמא כזב מכאן ולהבא. **רָאָה אַחַת** – ראייה אחת, **וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק** – וביום שלאחריו הפסיק ולא ראה, **וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – ראייה אחת שנמשכה כשיעור שיטבול ויתנגב לאחר הטבילה, ושיערו חכמים כדי הילוך חמישים אמה, שבכגון זה נחשבת הראייה כשתי ראיות, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר** – וחייב בקרבן, שהראייה הראשונה מצטרפת עם שתי הראיות של יום השלישי, וכבר בארנו (בפתיחה למסכתנו), שהרואה שלוש ראיות חייב בקרבן; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים** – טבילה במים חיים כזב, **וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן** – שלדעת בית הלל הראייה הראשונה אינה מצטרפת עם שתי הראיות שביום השלישי, הואיל ויום טהור הפסיק ביניהן, והרי שאין כאן אלא שתי ראיות אחרונות, הלכך פטור מן הקרבן. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה: מוֹדִים בֵּית שַׁמַּאי בָּזֶה שֶׁאֵינוֹ זָב גָּמוּר** – לפי שהיום הטהור שהפסיק ביטל את הראייה הראשונה כמו שבארנו בדברי בית הלל; **וְעַל מַה נֶּחְלְקוּ? עַל הָרוֹאֶה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – כמו שבארנו לעיל, **וּבַשֵּׁנִי הִפְסִיק** – וביום שלאחר שתי הראיות לא ראה, **וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה אַחַת** – וביום השלישי ראה ראייה אחת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָב גָּמוּר** – הואיל וכבר נזקק לספירת שבעה ימים נקיים מחמת שתי הראיות הראשונות, אין היום הטהור מפסיק ויש כאן שלוש ראיות, הלכך הריהו זב גמור וחייב אף בקרבן; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים** – מחמת שתי הראיות, **וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן** – שלדעת בית הלל, אף על פי שראה בתחילה שתי ראיות, מכל מקום אין הראייה השלישית מצטרפת עמהן, הואיל ויום טהור מפסיק ביניהן.

ב הָרוֹאֶה קֶרִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִסְפִירַת זוֹבוֹ — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סוֹתֵר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הָרוֹאֶה בַּשֵּׁנִי סוֹתֵר אֶת שֶׁלְּפָנָיו. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶחָד הָרוֹאֶה בַּשֵּׁנִי וְאֶחָד הָרוֹאֶה בַּשְּׁלִישִׁי, שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סָתַר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ. וּמוֹדִים בָּרוֹאֶה בָּרְבִיעִי שֶׁלֹּא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ. בָּרוֹאֶה קֶרִי, אֲבָל אִם רָאָה זוֹב, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁבִיעִי — סָתַר אֶת שֶׁלְּפָנָיו.

ג רָאָה אַחַת הַיּוֹם וּשְׁתַּיִם לְמָחָר, שְׁתַּיִם הַיּוֹם וְאַחַת לְמָחָר, שָׁלֹשׁ לִשְׁלֹשָׁה יָמִים, אוֹ לִשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת — הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר.

ד רָאָה אַחַת וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם; אוֹ רָאָה שְׁתַּיִם, אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם, וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג, וְאַחַר כָּךְ רָאָה אַחַת — הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר.

פירוש ברטנורא

הראשונה, כדאמרן: **על מה נחלקו על הרואה שתים וכו׳, בית שמאי אומרים זב גמור.** דהואיל ונוקק לספירות שבעה כשראה שתים בתחילה, ביטלה ראיה את יום הטהור, ויש בידו שלש ראיות:

ב ביום השלישי לספירת זובו. כגון בעל שתי ראיות שצריך לספור שבעה נקיים, ומנה ראשון ושני, ובשלישי ראה קרי, סתר שני ימים שלפניו, וחוזר ומונה שבעה כבתחילה: **לא סתר אלא יומו.** ומונה חמשה להשלים שבעה, דשנים הראשונים עלו לו: **הרואה בשני.** שמנה אחד, ובשני ראה קרי, סתר את שלפניו אפילו לבית הלל. ור׳ עקיבא סבר דבהא נמי פליגי. ואין הלכה כרבי ישמעאל: **ומודים** בית שמאי **ברואה קרי ברביעי שלא סתר אלא יומו.** ושלפניו עלו לו. דדוקא כשלא נפסק הזיבות בשלשה ימים טהורים כמספר הימים שעושה זב גמור, הוא דאמרי בית שמאי דשכבת זרע סותרת, אבל לאחר שעברו שלשה ימים טהורים, מודים בית שמאי שאין קרי סותר אלא יומו. והאי דקרי סותר בזב, נפקא לן מקרא, דכתיב זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, מה זוב סותר, אף שכבת זרע סותר. אי מה זוב סותר את הכל אף שכבת זרע תסתור את הכל, תלמוד לומר לטמאה בה, אין לה אלא יום אחד. אבל אם ראה זוב, אפילו יום שביעי, סותר את שלפניו, דכתיב שבעת ימים לטהרתו, עד שיהיו כל שבעת הימים טהורים מן הזיבות:

ג הרי זה זב גמור. וחייב בקרבן. דבראיות תלה רחמנא, דכתיב טומאתו בזובו, טומאתו תלויה ביומו. ומיהו בהפסק יום בינתיים קאמרי בית הלל לעיל דלא הוי זב גמור ואין הראיות מצטרפות, לא שנא לענין טומאה כגון ראה שתי ראיות בלבד בהפסקת יום בינתים, לא שנא לענין קרבן כגון ראה שלש ראיות:

ד כדי טבילה וסיפוג. כדי שיטבול ויקנח עצמו אחר טבילה. ופחות משיעור זה לא הוי הפסק, ולא חשיבא אלא ראיה אחת: **או אחת מרובה כשתים.** שהיה בין התחלת הראיה לסוף הראיה כדי טבילה וסיפוג, והיה רואה תמיד בלא הפסק:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ב

הָרוֹאֶה קֶרִי – שכבת זרע, **בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִסְפִירַת זוֹבוֹ** – כגון זב בעל שתי ראיות שהתחיל לספור שבעה ימים נקיים, וביום השלישי לספירתו ראה קרי, ולא זוב, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סוֹתֵר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו** – שני ימים נקיים שכבר ספר, וחוזר וסופר שבעה ימים נקיים מתחילה; **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ** – את היום שראה בו קרי, וסופר עוד חמישה ימים נקיים להשלמת שבעת הימים. **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הָרוֹאֶה** – קרי, **בַּשֵּׁנִי** – ביום השני לספירת שבעת הימים הנקיים, **סוֹתֵר אֶת שֶׁלְּפָנָיו** – את היום האחד שספר, אף לדעת בית הלל. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֶחָד הָרוֹאֶה בַּשֵּׁנִי וְאֶחָד הָרוֹאֶה בַּשְּׁלִישִׁי** – בין הרואה קרי ביום השני לספירת שבעת הימים הנקיים, ובין הרואה ביום השלישי, בשניהם נחלקו בית שמאי ובית הלל, **שֶׁבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: סָתַר שְׁנֵי יָמִים שֶׁלְּפָנָיו** – כלומר שאין הימים שספר עולים לו, וצריך לחזור ולספור שבעה ימים מתחילה, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: לֹא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ** – יום שראה בו קרי, ואילו הימים שספר, בין יום אחד ובין שני ימים, עולים לו למנין שבעת הימים הנקיים שמשלימם לאחר היום שראה בו קרי. **וּמוֹדִים** – בית שמאי לבית הלל, **בָּרוֹאֶה בָּרְבִיעִי** – שכבר ספר שלושה ימים נקיים, כמספר הימים העושים זב גמור, וראה קרי ביום הרביעי לספירתו, **שֶׁלֹּא סָתַר אֶלָּא יוֹמוֹ** – יום שראה קרי, וסופר עוד ארבעה ימים נקיים, להשלמת שבעת הימים. במה דברים אמורים? **בָּרוֹאֶה קֶרִי** – באחד משבעת ימי הספירה, **אֲבָל אִם רָאָה זוֹב, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁבִיעִי** – אפילו ראה ביום השביעי לספירתו, **סָתַר אֶת שֶׁלְּפָנָיו** – וצריך לספור שבעה ימים נקיים מחדש, שנאמר (**ויקרא טו, יג**): ״וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו״, ודרשו: לטהרתו – שתהיה טהרתו אחת, כלומר שיהיו כל שבעת הימים טהורים מן הזוב, ללא כל הפסקה ביניהם.

יש מדייקים, שמשנתנו נקטה ״אפילו יום שביעי״, לפי שגם בזה יש הבדל בין זוב לקרי, שהרואה קרי ביום שביעי אינו סותר אפילו יומו, כיון שסתירת קרי היא משום שצריך שיהיו נקיים, וכיון שספר מקצת יומו, כבר נשלמו הנקיים, ושוב אין קרי סותר (הרא״ש סוף פרק ד של מסכת נידה, מובא בתוספות רבי עקיבא איגר כאן).

יום שלישי

באור משנה ג

רָאָה אַחַת הַיּוֹם – ראה ראייה אחת של זוב היום, **וּשְׁתַּיִם לְמָחָר** – ושתי ראיות למחר, **שְׁתַּיִם הַיּוֹם וְאַחַת לְמָחָר** – או שראה שתי ראיות היום וראייה אחת למחר, **שָׁלֹשׁ לִשְׁלֹשָׁה יָמִים** – או שראה שלוש ראיות בשלושה ימים רצופים, ראייה אחת בכל יום, **אוֹ לִשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת** – או שראה שלוש ראיות בשלושה לילות רצופים, ראייה אחת בכל לילה, **הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר** – וחייב בקרבן, כמו שכבר בארנו בפתיחה למסכתנו, שאין טומאתו תלויה בימים כמו בזבה אלא בראיות, ובין שראה את שלוש הראיות של זוב ביום אחד או בשניים או בשלושה ימים רצופים, הריהו זב גמור. אבל אם הפסיק יום טהור בין הראיות, הרי שנינו לעיל לדעת בית הלל, שאין הראיות מצטרפות; ודין זה נוהג בין לענין טומאה, כגון אם ראה שתי ראיות בלבד בהפסקת יום בנתיים, ובין לענין קרבן, כגון אם ראה שלוש ראיות בהפסקת יום ביניהן.

באור משנה ד

רָאָה אַחַת – ראייה אחת של זוב, **וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג** – כשיעור שיטבול וינגב את גופו לאחר הטבילה, **וְאַחַר כָּךְ רָאָה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – ראייה אחת שנמשכה כשיעור טבילה וסיפוג, שכן שיעור זה נחשב הפסק בין תחילת הראייה לסופה, והריהי נחלקת לשתי ראיות, **אוֹ רָאָה שְׁתַּיִם** – שתי ראיות, **אוֹ אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – כמו שבארנו לעיל, **וְהִפְסִיק כְּדֵי טְבִילָה וְסִפּוּג** – כשיעור שיוכל לטבול ולהתנגב,

ה רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כְּשָׁלֹשׁ, שֶׁהִיא כְּמִן גַּד יוֹן לַשִּׁילֹחַ, שֶׁהֵן כְּדֵי שְׁתֵּי טְבִילוֹת וְכִשְׁנֵי סִפּוּגִין — הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר. רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם — מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים, וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא אָמְרוּ אַחַת מְרֻבָּה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שָׁלֹשׁ.

ו רָאָה אַחַת הַיּוֹם וְאַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת וְאַחַת לְמָחָר, אִם יָדוּעַ שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר — וַדַּאי לַקָּרְבָּן וְלַטֻּמְאָה; אִם סָפֵק שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר — וַדַּאי לַטֻּמְאָה, וְסָפֵק לַקָּרְבָּן. רָאָה שְׁנֵי יָמִים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת — סָפֵק לַטֻּמְאָה וְלַקָּרְבָּן; אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת — סָפֵק לַטֻּמְאָה.

פירוש ברטנורא

ה כמין גד יון לשילוח. מקום בירושלים שהעמידו בו מלכי כנעני עבודה זרה, והיה אותו המקום רחוק מן השילוח שיעור שתי טבילות ושני סיפוגים. כמגד יון, לשון העורכים לגד שלחן (ישעיה ס"ה). שילוח, שם הנהר, כדכתיב (שם ח') יען כי מאס העם הזה את מי השילוח: **מטמא משכב ומושב.** דחשבינן לה כשתי ראיות: **אלא אם כן יש בה כדי שלש.** כגון כמגד יון לשילוח, דאז נחשב כזב גמור אפילו לענין קרבן. אבל באחת מרובה כשתים, אין חולקין אותה, וכראיה אחת היא חשובה. ואין הלכה כר' יוסי:

ו אם ידוע שמקצת הראיה מהיום וקצתה למחר. שראה קצת ראיה בסוף היום וקצתה בתחילת הלילה של מחר, אע"פ שלא היו ביניהן כדי טבילה וסיפוג, נחשבות שתי ראיות, מפני שהימים חולקין: **ודאי לקרבן ולטומאה.** דיש כאן שלש ראיות. דאותה של בין השמשות נחלקת לשתים, כיון דיש בה משני ימים: **ואם ספק.** דשמא כולה מן היום או כולה מן הלילה: **ודאי לטומאה.** דמה נפשך איכא שתים: **וספק לקרבן.** דמספקא לן שמא שתים שמא שלש. דאי כולה מן היום או כולה מן הלילה, שתים. ואי מקצתה ביום ומקצתה בלילה, שלש: **שני ימים בין השמשות.** כגון דראשונה בתחילת בין השמשות ראשון, ושניה בסוף בין השמשות שני, כגון דאחת בערב שבת בתחילת בין השמשות, ואחת במוצאי שבת בסוף בין השמשות. דאם תחילת בין השמשות יום וסוף בין השמשות לילה, אין כאן שתי ראיות בשני ימים רצופים, דשבת מפסקת ואין כאן טומאת זיבה (אלא כבעל קרי). ואם בין השמשות

משניות מבוארות – קהתי

וְאַחַר כָּךְ רָאָה אַחַת – ראייה אחת, **הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר** – שנחשבות הן כשלוש ראיות, אבל אם בין ראייה לראייה הפסיק פחות מכדי טבילה וסיפוג אין זה הפסק, ואין שתי הראיות נחשבות אלא כראייה אחת. וכבר הזכרנו, שחכמים שיערו, שכדי טבילה וסיפוג הוא כשיעור מהלך חמישים אמה.

יום רביעי

באור משנה ה

רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כְּשָׁלֹשׁ – ראייה אחת שהיה בה כדי שלוש ראיות, **שֶׁהִיא כְּמִן גַּד יוֹן לַשִּׁילֹחַ** – שנמשכה הראייה כשיעור זמן שהולכים בו ממקום הנקרא "גד יון" עד למעיין השילוח בירושלים, **שֶׁהֵן כְּדֵי שְׁתֵּי טְבִילוֹת וְכִשְׁנֵי סִפּוּגִין** – כשיעור שאפשר לטבול פעמיים ולהתנגב לאחר כל טבילה וטבילה, והיינו כדי הילוך מאה אמה מתחילת הראייה לסופה, **הֲרֵי זֶה זָב גָּמוּר** – שראייה זו נחלקת לשלוש ראיות. **רָאָה אַחַת מְרֻבָּה כִּשְׁתַּיִם** – היינו ראייה אחת כשיעור טבילה וסיפוג, כמו שכבר שנינו במשנה הקודמת, **מְטַמֵּא מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב** – שנחשבת היא שתי ראיות, **וְצָרִיךְ בִּיאַת מַיִם חַיִּים** – טבילה במים חיים כזב, **וּפָטוּר מִן הַקָּרְבָּן** – כמו שכבר בארנו, שאין חיוב קרבן אלא ברואה שלוש ראיות. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לֹא אָמְרוּ אַחַת מְרֻבָּה, אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בָּהּ כְּדֵי שָׁלֹשׁ** – ראיות, כמו ששנינו ברישא, שאז נחשב כזב גמור ואפילו לענין קרבן. אבל הרואה אחת מרובה כשתים אינה נחלקת לשתי ראיות, אלא נחשבת היא כראייה אחת בלבד. טעם המחלוקת, לפי שנאמר (**ויקרא טו, ג**): "וזאת תהיה טומאתו בזובו, רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו", ודרשו מכאן (**בתורת כהנים**): מלמד שהוא מטמא בשלוש ראיות (הואיל וכתוב שלוש פעמים "זובו"). אין לי אלא גדולות (ראיות גדולות, שהרי כתוב, "רר בשרו את זובו" שמשמען המשכה ביציאת הזוב), קטנות מניין? תלמוד לומר: "תהיה" – אפילו כל שהיא, "החתים" – אפילו כל שהוא, "בשרו" – אפילו כל שהוא. אם נאמר בקטנות, למה נאמר בגדולות? אלא ליתן שיעור לגדולות, שאם ראה אחת מרובה כשלוש, הרי זה זב גמור; וסובר רבי יוסי, שהואיל ודורשים מן הכתוב המדבר בשלוש ראיות, שראייה אחת המרובה כשלוש מתחלקת לשלוש ראיות, אין לך אלא מה שנדרש ממנו בלבד, ואין למדים משם לראייה מרובה כשתיים שאף היא נחלקת לשתי ראיות. וחכמים סוברים, שהואיל וגילה הכתוב שאחת מרובה כשלוש נחלקת לשלוש ראיות, אנו למדים שהוא הדין לאחת המרובה כשתיים שנחלקת לשתי ראיות.

באור משנה ו

רָאָה אַחַת הַיּוֹם – ראה ראייה אחת היום, כגון ביום ראשון, **וְאַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – וראייה אחת בין השמשות של יום ראשון, **אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – או שראה ראייה אחת בין השמשות של יום ראשון, **וְאַחַת לְמָחָר** – וראייה אחת למחר, ביום שני, **אִם יָדוּעַ שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה** – של בין השמשות, **מֵהַיּוֹם** – שראה אותה בעוד יום ודאי, **וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר** – שראה אותה בתחילת הלילה הנחשב ליום מחר, **וַדַּאי לַקָּרְבָּן וְלַטֻּמְאָה** – הריהו זב ודאי לקרבן ולטומאה, שהראייה של בין השמשות נחשבת כשתי ראיות, אף על פי שאין בין מקצתה שביום ובין מקצתה שבתחילת הלילה כדי טבילה וסיפוג, שהימים מחלקים את הראייה, והרי שיש כאן שלוש ראיות. **אִם סָפֵק שֶׁמִּקְצָת הָרְאִיָּה מֵהַיּוֹם וּמִקְצָתָהּ לְמָחָר, וַדַּאי לַטֻּמְאָה** – הריהו זב ודאי לטומאה, שהרי ודאי ראה שתי ראיות, אחת ביום ואחת בין השמשות, **וְסָפֵק לַקָּרְבָּן** – שספק לנו, שמא ראה בין השמשות כל הראייה ביום או כולה בלילה, שבכגון זה אינה אלא ראייה אחת, ונמצא שאין כאן אלא שתי ראיות, או שמא ראה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, שבכגון זה הריהי נחשבת כשתי ראיות, ונמצא שיש כאן שלוש ראיות, הלכך ספק הוא לקרבן, ומביא קרבן ואינו נאכל (**רמב"ם**). **רָאָה שְׁנֵי יָמִים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – כגון שראה ראייה ראשונה בתחילת בין השמשות של ערב שבת, וראייה שנייה בסוף בין השמשות של מוצאי שבת, **סָפֵק לַטֻּמְאָה וְלַקָּרְבָּן** – הריהו ספק זב לטומאה וספק זב לקרבן: ספק לטומאה, שמא הראייה הראשונה היתה בערב שבת, וראייה השנייה במוצאי שבת, שהרי השבת הפסיקה ביניהן, ואין כאן טומאת זיבה כלל; ספק לקרבן, שמא ראייה אחת היתה מקצתה ביום ומקצתה בלילה, שהיא חשובה כשתי ראיות, ונמצא שיש כאן שלוש ראיות, והוא זב גמור. כן יש ספק, שמא בין השמשות כולו מן היום או כולו מן הלילה, ויש כאן שתי ראיות בשני ימים רצופים, והרי הוא זב לטומאה ולא לקרבן. והואיל ויש כאן כל הספקות הללו, שמא אין כאן טומאת זיבה כלל, ושמא יש כאן טומאה ולא חיוב קרבן, ושמא יש כאן טומאה וחיוב קרבן, לפיכך שנינו שהוא ספק לטומאה ולקרבן, ומביא קרבן ואינו נאכל. **אַחַת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת** – ראה ראייה אחת בין השמשות, **סָפֵק לַטֻּמְאָה** – שמא אין כאן אלא ראייה אחת, ואינו אלא כבעל קרי, או שמא מקצתה בסוף היום

פרק שני

א הַכֹּל מְטַמְּאִין בְּזִיבָה, אַף הַגֵּרִים, אַף הָעֲבָדִים, בֵּין מְשֻׁחְרָרִין בֵּין שֶׁאֵינָן מְשֻׁחְרָרִין, חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, סְרִיס אָדָם, סְרִיס חַמָּה. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמֵרֵי הָאִישׁ וְחֲמֵרֵי הָאִשָּׁה: מְטַמְּאִין בְּדָם כָּאִשָּׁה, וּבְלֵבֶן כָּאִישׁ, וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק.

ב בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְזִיבָה: בְּמַאֲכָל, בְּמִשְׁתֶּה, וּבְמַשָּׂא, בִּקְפִיצָה, בְּחֹלִי, וּבְמַרְאֶה, וּבְהַרְהוּר; הִרְהֵר עַד שֶׁלֹּא רָאָה, אוֹ שֶׁרָאָה עַד שֶׁלֹּא הִרְהֵר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִלּוּ רָאָה בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף מִתְעַסְּקִין זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ רָאָה בִּגְדֵי צֶבַע הָאִשָּׁה. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָכַל כָּל מַאֲכָל, בֵּין רַע בֵּין יָפֶה, וְשָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה. אָמְרוּ לוֹ: אֵין כָּאן זָבִין מֵעַתָּה! אָמַר לָהֶם: אֵין אַחֲרָיוּת זָבִים עֲלֵיכֶם! מִשֶּׁנִּזְקַק לְזִיבָה — אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ; אָנְסוֹ וּסְפֵקוֹ וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ טְמֵאִים, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר. רָאָה רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה — בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. בַּשְּׁנִיָּה —

פירוש ברטנורא

כולו מן היום או כולו מן הלילה, יש כאן שתי ראיות בשני ימים רצופים, וטעון לספור שבעה נקיים ופטור מן הקרבן. ואם תחילת בין השמשות או סופו חציו מן היום וחציו מהלילה, נחלקת הראיה לשתים וחייב בקרבן. ולפי שיש כאן כל הנך ספיקות, קתני ספק לטומאה ולקרבן, שמא אין כאן טומאה, ושמא יש כאן טומאה ולא קרבן, ושמא יש כאן טומאה וקרבן. הלכך מביא קרבן ואינו נאכל:

ב א הכל מיטמאין בזיבה. הכל, לאתויי תינוק בן יומו שהוא מיטמא בזיבה: **אף הגרים.** דכתיב בפרשת זב דבר אל בני ישראל, אין לי אלא בני ישראל, מנין לרבות גרים ועבדים, תלמוד לומר ואמרת אליהם איש, לרבות את הגרים ואת העבדים. מנין לרבות את הקטנים, תלמוד לומר איש איש: **ומיטמאין בדם כאשה.** שאין האשה מטמא בלובן אלא באודם, דדם כתיב בה שהוא אדום: **ובלובן כאיש.** דזובו כתיב גבי איש. והוא דומה למי בצק של שעורים: **וטומאתן בספק.** אם ראו לובן, שמא הן אשה ולובן טהור בה. ואם ראו אודם, שמא הן איש ואודם טהור גביה. אבל אם ראה לובן ואודם כאחד, טומאתן ודאי ממה נפשך, ושורפין עליהם את התרומה. אבל אין חייבים עליהם על ביאת מקדש, דגבי שילוח טמאין כתיב (במדבר ה׳) מזכר עד נקבה תשלחו, זכר ודאי נקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס:

ב בשבעה דרכים בודקין את הזב. משום דאינו מטמא מחמת אונס, דכתיב זב מבשרו, ולא מחמת אנסו: **עד שלא נזקק לטומאה.** דהיינו בשרואה ראיה שניה שבה הוא נעשה זב לטמא משכב ומושב ולהצריכו לספור שבעה נקיים. אבל ראיה ראשונה, מטמאה באונס טומאת ערב, כדין בעל קרי, ומצטרפת עם השניה ואפילו שהיתה באונס: **במאכל.** אם אכל אכילה גסה או אכל דברים המביאין לידי זיבה, ואפילו כל שהן, כגון בשר שמן, חלב, וגבינה, ביצים, ויין ישן, וגרסין של פול, ושחלין: **ובמשתה.** בריבוי שתיה: **במשא.** כבד שנשא: **במראה.** ראה אשה, אפילו לא הרהר: **ובהרהור.** אע״פ שלא ראה. אי אירע לו אחד מאלו השבעה קודם שראה ראיה שניה, אינו נעשה זב מחמת אותה ראיה, והטפה אינה מטמאה במשא כשאר טפה של זוב: **אין אחריות זבין עליכם.** ואם לא יהיו זבים לעולם, מה אתם חוששים, הלא לא קבלתם אחריות של זבים עליכם. ואין הלכה לא כרבי יהודה ולא כרבי עקיבא: **משנזקק,** לטומאה, לאחר שראה ראיה שניה שלא באונס. שהרי מכאן ואילך הוא עושה משכב ומושב: **אין בודקין אותו.** ואף אם ראה ראיה שלישית באונס, נעשה

משניות מבוארות – קהתי

ומקצתה בתחילת הלילה, ויש כאן שתי ראיות. הלכך הרי הוא ספק זב לטומאה.

יום חמישי

באור משנה א

הַכֹּל מְטַמְּאִין בְּזִיבָה – לרבות קטן בן יומו (**גמרא ערכין ג, א**), **אַף הַגֵּרִים, אַף הָעֲבָדִים** – הכנענים – **בֵּין מְשֻׁחְרָרִין בֵּין שֶׁאֵינָן מְשֻׁחְרָרִין** – אף על פי שכתוב בפרשת הזב (**ויקרא טו, ב**): ״דברו אל בני ישראל״, ודרשו: בני ישראל מיטמאים בזיבה ואין הגויים מיטמאים בזיבה, אלא שחכמים גזרו עליהם שיהיו כזבים לכל דבריהם, מכל מקום גרים ועבדים מיטמאים בזיבה, שלמדים (**בתורת כהנים**) ממה שנאמר (**שם**): ״ואמרתם אליהם״, לרבות את הגרים ואת העבדים (**הר״ש**), **חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה, וְקָטָן, סְרִיס אָדָם** – שנסתרס בידי אדם, **סְרִיס חַמָּה** – סריס מלידה (עיין יבמות ז״ח. ד). **טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, נוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֲמֵרֵי הָאִישׁ וְחֲמֵרֵי הָאִשָּׁה** – כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **מְטַמְּאִין בְּדָם כָּאִשָּׁה** – שאין האשה מיטמאה בזוב אלא בדם, **וּבְלֵבֶן** – בזוב, **כָּאִישׁ** – שבאיש נאמר (**ויקרא טו, ב**): ״זובו טמא הוא״, **וְטֻמְאָתָן בְּסָפֵק** – ואין הם טמאים אלא מספק, שכן אם ראו דם, שמא זכרים הם וטהורים, ואם ראו זוב, שמא נקבות הן, ואינן מיטמאות בזוב. אבל אם ראו דם וזוב כאחת, טומאתם ודאית, ואם נגעו בתרומה, שורפים אותה. ומכל מקום אין חייבים עליהם על ביאת מקדש, שכן בשילוח טמאים נאמר (**במדבר ה, ג**): ״מזכר עד נקבה תשלחו״ – זכר ודאי ונקבה ודאית, ולא טומטום ואנדרוגינוס.

באור משנה ב

בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים בּוֹדְקִין אֶת הַזָּב עַד שֶׁלֹּא נִזְקַק לְזִיבָה – קודם שנזקק להיות זב, היינו בראייה שנייה, בודקים אותו בשבעה דברים, אם מחמתם ראה את הזוב, שכן הרואה זוב מחמת אונס, הרי זה טהור, שנאמר (**ויקרא טו, ב**): ״כי יהיה זב מבשרו״ – מבשרו ולא מחמת אונסו, שאם ראה ראייה שנייה מחמת אונס, ולא מחמת חולי של בשרו, דינו כרואה קרי בלבד: **בְּמַאֲכָל, בְּמִשְׁתֶּה** – אם אכל או שתה דברים המביאים לידי זיבה, או אם אכל ושתה הרבה, **וּבְמַשָּׂא** – אם נשא משא כבד, **בִּקְפִיצָה** – אם קפץ ממקום למקום, **בְּחֹלִי** – אם היה חולה, **וּבְמַרְאֶה** – אם ראה אשה, **וּבְהַרְהוּר** – אם הרהר בנשים; שאם אירע לו אחד משבעת הדברים הללו קודם שראה ראייה שנייה, אין כאן טומאת זיבה; **הִרְהֵר עַד שֶׁלֹּא רָאָה** – הרהר בנשים אף שלא ראה אשה, **אוֹ שֶׁרָאָה עַד שֶׁלֹּא הִרְהֵר** – אף שלא הרהר. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֲפִלּוּ רָאָה בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף מִתְעַסְּקִין זֶה עִם זֶה, אֲפִלּוּ רָאָה בִּגְדֵי צֶבַע הָאִשָּׁה** – וראה זוב, הרי זו ראייה מחמת אונס. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אָכַל כָּל מַאֲכָל, בֵּין רַע בֵּין יָפֶה** – ולאו דווקא מאכלים המביאים לידי זיבה, כגון חלב ובשר שמן, **וְשָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה** – ואפילו שתה כל משקה, ולאו דווקא משקאות המחממים, כגון יין ישן, ואחר כך ראה זוב, הרי זה מחמת אונס, וטהור הוא. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים לרבי עקיבא: **אֵין כָּאן זָבִין מֵעַתָּה!** – שכל הרואה זוב, הרי אכל ושתה קודם לכן, ויתלה את הזוב במאכל ובמשתה. **אָמַר לָהֶם** – רבי עקיבא לחכמים: **אֵין אַחֲרָיוּת זָבִים עֲלֵיכֶם!** – אין אתם אחראים לכך שיהיו זבים. **מִשֶּׁנִּזְקַק לְזִיבָה** – שכבר ראה שתי ראיות של זוב, ונעשה זב לטומאה, ועכשיו ראה ראייה שלישית, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – בשבעת הדרכים האמורים לעיל, והרי הוא זב גמור, שכן **אָנְסוֹ** – אם ראה ראייה שלישית אפילו מחמת אונס, **וּסְפֵקוֹ** – כגון שיש ספק אם ראה בפעם השלישית קרי או זיבה, **וְשִׁכְבַת זַרְעוֹ** – לענין לטמא במשא; ויש מפרשים: וספקו ושכבת זרעו – ספקו מחמת שכבת זרעו, כגון אם ראה שכבת זרע תחילה ואחר כך טיפת זוב, שאם זו היתה

בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. בַּשְּׁלִישִׁית — אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף בַּשְּׁלִישִׁית בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַקָּרְבָּן.
ג הָרוֹאֶה קֶרִי — אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּזִיבָה מֵעֵת לְעֵת. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹמוֹ. גּוֹי שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִתְגַּיֵּר — מִיָּד הוּא מְטַמֵּא בְּזִיבָה. הָרוֹאֶה דָּם וְהַמְקַשֶּׁה — מֵעֵת לְעֵת. וְהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ "יוֹם יוֹמַיִם" — מֵעֵת לְעֵת. כֶּלֶב שֶׁאָכַל בְּשַׂר הַמֵּת, שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת — הֲרֵי הוּא כִּבְרִיָּתוֹ.

פירוש ברטנורא

זב לקרבן. וכן אם ראה ראיה של זוב בשבעה ימים נקיים שהוא מונה, סתר הכל, ואפילו היתה אותה ראיה באונס: **ספיקו ושכבת זרעו טמאין.** ספיקו מחמת שכבת זרעו. כגון אם ראה שכבת זרע תחילה, וטפה זיבה הבאה אח"כ אינה מטמאה, שהרואה קרי אינו מטמא בזיבה מעת לעת. ועד שלא נזקק לטומאה, הקרי מטהר את הזיבה, משום דהוי אונס. ולאחר שנזקק לטומאה, אין הקרי מטהר את הזיבה, שאין תולין שמחמת הקרי באה הזיבה: **שרגלים לדבר.** שאין אותה ראיה מחמת אונס, כיון שכבר נעשה זב: **ראה ראיה ראשונה בודקין אותו.** היינו דוקא לקרבן. דאי מחמת אונס ראה, אינה מצטרפת עם השלישית לקרבן, אבל מצטרפת עם השניה לטומאה. דאם ראיה שניה שלא באונס, אע"פ שהיתה ראשונה באונס, עושה משכב ומושב ובעי שבעה נקיים וביאת מים חיים, דכי כתיב מבשרו ולא מחמת אונסו, בשניה כתיב, אבל ראשונה אתקש לשכבת זרע, דכתיב זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, מה שכבת זרע מטמא באונס אף ראיה ראשונה של זב מטמאה באונס: **בשניה בודקין אותו.** לטומאה ולקרבן: **בשלישית אין בודקין אותו.** לא לטומאה ולא לקרבן: **רבי אליעזר אומר כו'.** ואין הלכה כרבי אליעזר:

ג אינו מיטמא בזיבה מעת לעת. דהאי זיבות מחמת חולשא דקרי הוא. ובראיה שניה איירי, דראשונה מטמאה באונס. וכשם שתולין לקרי מעת לעת, כך למראה ולהרהור תולין מעת לעת. אבל למאכל ולמשתה למשא ולקפיצה, תולין לו כל זמן שהוא מצטער, ואמרינן דמחמת הצער הוי הזיבה ולא מבשרו: **רבי יוסי אומר יומו.** אין תולין לו אלא אותו היום שראה קרי בלבד, ולא מעת לעת. ואין הלכה כרבי יוסי: **מיד מיטמא בזיבה.** דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ואע"פ שראה זיבות כשהוא נכרי, מיטמא בזיבה בהך שניה שרואה בתוך מעת לעת של קרי, דנעשית לו כראיה ראשונה דמטמא באונס, ומצטרפת עם השניה שיראה אחר מעת לעת של קרי. דראיית זיבה של נכרי כמאן דליתא, דאין הנכרים מיטמאין בזיבה: **הרואה דם.** מטמאה כל טהרות שנתעסקה בהן למפרע מעת לעת, כדפרישנא בריש נדה. ואיידי דאיירי במעת לעת, קחשיב כל הני ששיעורן מעת לעת: **וכן המקשה בימי זיבה.** דאמרינן כי תזוב זוב דמה, מחמת עצמה ולא מחמת ולד. ואם שפתה מן החבלין מעת לעת וילדה, לא תלינן דם קושי בדם לידה: **המכה את עבדו.** האמור בתורה (שמות כ"א) אך אם יום או יומים יעמוד, ודרשינן יום שהוא כיומים, זהו מעת לעת: **כלב שאכל בשר המת.** דקיימא לן דאין מתעכל במעיו עד לאחר שלשה ימים מעת לעת, דהכי תנן במסכת אהלות פרק י"א, וכמה תשהה במעיו, שלשה ימים מעת לעת: **והוא שיהא כברייתו.** שלא נשתנה. ועוד איכא טובא ששיעורן מעת לעת ולא חשיב, ותנא ושייר:

משניות מבוארות – קהתי

ראייה שנייה, אינו נעשה זב, שתולים שעל ידי הקרי בא הזוב, אבל בראייה שלישית אין תולים שמחמת הקרי בא הזוב; כל אלו **טְמֵאִים** – טומאת הזוב, **שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר** – שהואיל וכבר ראה שתי ראיות ונעשה זב, יש יסוד לומר, שכל שהוא רואה בראייה השלישית ודאי ראיית זיבה היא. **רָאָה רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – אם מחמת אונס ראה; ואין בדיקה זו אלא לקרבן, שאם ראה מחמת אונס אין ראייה זו נמנית עם שתי ראיות הבאות כדי לחייבו קרבן, אבל מצטרפת היא עם הראייה השנייה לענין טומאה, שאם הראייה השנייה היתה שלא באונס, אף שהראשונה היתה באונס, הריהו זב לטומאה, ומטמא משכב ומושב, וצריך לספור שבעה ימים נקיים, ולטבול במים חיים; שמה שנאמר "מבשרו" ולא מחמת אונסו, בראייה שנייה מדבר הכתוב, אבל ראייה ראשונה הוקשתה לשכבת זרע, שנאמר (**שם שם, לב**): "זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע" – מה שכבת זרע מטמאה באונס (שכל עיקר שכבת זרע מחמת אונס חזימום בא — **רש"י**). אף ראייה ראשונה של זב מטמאה באונס (**גמרא נידה לה, א; הר"ש; ברטנורא**). ויש מוסיפים, שהואיל ולמדים ראייה ראשונה משכבת זרע, דיו ללמוד לענין טומאה, אבל לקרבן שלא שייך בשכבת זרע, אין ללמוד ממנה, הלכך בודקים לקרבן אף בראייה ראשונה (**"תוספות יום טוב"**). **בַּשְּׁנִיָּה** – בראייה שנייה, **בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – לטומאה ולקרבן. **בַּשְּׁלִישִׁית** – בראייה שלישית, **אֵין בּוֹדְקִין אוֹתוֹ** – שהואיל ונזקק לזיבה מחמת שתי הראיות הקודמות, לפיכך אפילו ראה את השלישית מחמת אונס, ראיית זיבה היא, ונעשה זב גמור, וחייב בקרבן, כמו שכבר בארנו לעיל. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף בַּשְּׁלִישִׁית בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַקָּרְבָּן** – שאם ראה את השלישית מחמת אונס, אינו מביא קרבן (**עיין טעם המחלוקת בגמרא נידה לה, א**). ואין הלכה כרבי אליעזר.

יום ששי

באור משנה ג

הָרוֹאֶה קֶרִי – לאחר שראה ראייה אחת של זוב, **אֵינוֹ מְטַמֵּא בְּזִיבָה מֵעֵת לְעֵת** – אם אחר ראיית הקרי ראה זוב בתוך מעת לעת, אין זו נחשבת כראייה שניה של זוב, ואינו נעשה זב לטומאה, שאנו אומרים: הזוב מחמת הקרי בא, והרי שנינו במשנה הקודמת, שאם ראה ראייה שנייה מחמת אונס, הריהו טהור; והוא הדין למראה ולהרהור, שתולין בהן מעת לעת, אבל למאכל ולמשתה, למשא ולקפיצה, תולים לו כל זמן שהוא מצטער, ואומרים, שמחמת הצער בא הזוב ולא מחמת בשרו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: יוֹמוֹ** – אין תולים לו בקרי אלא אותו היום בלבד שראה בו קרי, שכל אותו היום אינו מטמא בזיבה, אבל לא מעת לעת, שאם ראה זוב ביום שלאחריו מיטמא בזיבה, אפילו ראה בתוך עשרים וארבע שעות משראה הקרי. **גּוֹי שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִתְגַּיֵּר** – וראה זוב בתוך מעת לעת לקרי, **מִיָּד הוּא מְטַמֵּא בְּזִיבָה** – כלומר אף על פי שראה זוב לפני הקרי, היינו בעודו גוי, ונמצאת ראיית הזוב שבתוך מעת לעת לקרי ראייה שנייה היא, מכל מקום אין אומרים, שראייה זו אינה ראיית זיבה, מפני שבאה מחמת הקרי, לפי שגוי שנתגייר כקטן שנולד הוא, וראיית זוב של גוי אינה נחשבת כלום, שאין הגויים מיטמאים בזיבה, אלא אומרים, שראיית הזוב שבתוך מעת לעת לקרי, לאחר שנתגייר, נחשבת לו כראייה ראשונה, שמטמאה אפילו באונס, ומצטרפת היא עם ראייה שנייה שיראה אחר מעת לעת לקרי, לעשותו זב לטומאה (**הר"ש; הרא"ש; ברטנורא**). **הָרוֹאֶה דָּם וְהַמְקַשֶּׁה, מֵעֵת לְעֵת** – אגב הרישא מונה המשנה הלכות אחדות שיש בהן שיעור מעת לעת: אשה הרואה דם מטמאה טהרות למפרע מעת לעת, שהטהרות שנגעה בהן תוך מעת לעת קודם ראיית הדם, הרי הן טמאות (**נידה א, א**); וכן המקשה לילד, וראתה דם בתוך ימי הזיבה, אינה זבה, שדם קישוי הוא ולא דם זיבה, אבל אם נחה מחבלי הלידה מעת לעת וילדה, הרי זו יולדת בזוב, כדברי רבי אליעזר, שהלכה כמותו (**נידה ד, ד**); **וְהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ "יוֹם יוֹמַיִם", מֵעֵת לְעֵת** – שנאמר (**שמות כא, כ-כא**): "וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו, נקם ינקם. אך אם יום או יומים יעמוד, לא יוקם", ודרשו: יום או יומים – יום שהוא כיומים, ואיזה? זה מעת לעת. **כֶּלֶב שֶׁאָכַל בְּשַׂר הַמֵּת, שְׁלֹשָׁה יָמִים מֵעֵת לְעֵת, הֲרֵי הוּא כִּבְרִיָּתוֹ** – אם שהה בשר המת במעיו, שלושה ימים מעת לעת הבשר עדיין כברייתו, ואם מת הכלב תוך אותו הזמן, הרי בשר המת שבתוכו מטמא באוהל (עיין אהלות יא, ז). אבל אם שהה יותר משלושה ימים במעיו קודם שמת, הרי הוא כבר מעוכל ואינו מטמא.

ד הַזָּב מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים, לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים: עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה וְנִשְׁעָן. וְהַמִּשְׁכָּב מְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים, לְטַמֵּא בְּגָדִים: עוֹמֵד, יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב, נִתְלֶה, וְנִשְׁעָן, בְּמַגָּע, וּבְמַשָּׂא.

פרק שלישי

א הַזָּב וְהַטָּהוֹר שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה, אוֹ בְּאַסְדָּא, אוֹ שֶׁרָכְבוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּגְדֵיהֶם נוֹגְעִים — הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים מִדְּרָס. יָשְׁבוּ עַל הַגֶּשֶׁר, עַל הַסַּפְסָל, עַל הַגָּשִׁישׁ שֶׁל מִטָּה, וְעַל הָאַכְלוֹנָס, בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין; עָלוּ בְּאֵילָן שֶׁכֹּחוֹ רַע, בְּסוֹכָה שֶׁכֹּחָהּ רַע בְּאֵילָן יָפֶה, בְּסֶלָּם מִצְרִי בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר, עַל הַכֶּבֶשׁ, וְעַל הַקּוֹרָה, וְעַל הַדֶּלֶת, בִּזְמַן שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִן בְּטִיט — טְמֵאִים. רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר.

פירוש ברטנורא

ד מטמא את המשכב. והוא הדין למושב: **עומד יושב שוכב.** דכתיב (ויקרא ט"ו) כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא, וכתיב (שם) והיושב על הכלי אשר היא יושבת עליו, אין לי אלא בזמן ששכב על המשכב וישב על המושב, שכב על המושב וישב על המשכב, עמד נתלה נשען, מנין, ת"ל יטמא יטמא, ריבה, וכולן נקראין מדרס: **והמשכב מטמא את האדם וכו' עומד יושב שוכב נתלה.** שהטהור בכף מאזנים והמשכב הטמא בכף שניה, וכרע המשכב הטמא, ונתלה הטהור. ונתלה דרישא, כגון שהזב בכף מאזנים, ומושבות בכף שניה וכרעו הן, טמאין, דהשתא הזב נתלה וכאלו הוא יושב עליהן: **לטמא בגדים.** הוא הדין כל כלים שנוגע בהן עד שלא פירש, חוץ מאדם וכלי חרס: **במגע ובמשא.** אם נגע במשכב הטמא או שנשאו:

ג א הזב והטהור. או באסדא. עצים גדולים קשורים ביחד ונותנים אותם בים או בנהר ומשימין עליהם גם ומוליכים אותם ברוח אל מחוז חפצם. ובלשון מקרא קרוין דוברות, ואני אשימם דוברות בים (מלכים א ה' ט'). ונקראים גמי רפסודות, ונביאם לך רפסודות על ים יפו (דברי הימים ב ב' ט"ו:) **או שרכבו על גבי בהמה.** סתם בהמה נכפפת תחת הרוכב, הלכך לא שנא כוחה רע ולא שנא כוחה יפה, נטמא הטהור ובגדיו. אבל מה שהבהמה מסטת ברגליה, אין ניסט מחמת הרוכב, אא"כ כוחה רע, כדמוכח פרק בתרא דאהלות: **אע"פ שאין בגדיהן נוגעים.** שאין בגדי הטהור נוגעים בבגדי הזב, מכל מקום טמאין מדרס, שהספינה קטנה דומיא דאסדא ומתמוטטין, ופעמים שהזב מכריע הטהור ובגדיו ומיטמאין בהיסט. וילפינן טומאת היסט מדכתיב (ויקרא ט"ו) וכל אשר יגע בו הזב, וכתיב (שם ו') וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר, מה בו האמור להלן מאוירו, אף כאן מאוירו, שאין כלי חרס מיטמא במגעו של זב אא"כ נגע בו מאוירו, אבל נגע בו מאחוריו לא טמא, ומאחר שלמדנו שאין מטמא אותו אלא מאוירו, מה תלמוד לומר אשר יגע בו, מגע שהוא כבולו, הוי אומר זה הסיטו. הא למדת שזב מטמא בהיסט. ואם היה טהור בקצה אחד של קורה והניע הזב את הקורה בקצה השני עד שהתנועע הטהור שבקצתו הראשון, כבר נטמא הטהור בהיסט ונטמאו בגדיו טומאת מדרס אם הן בגדים ראויים למשכב ומושב: **הגשיש של מטה.** כמין עצים ארוכים שנותנים במטה של פרקים, ועל ידיהן המטה נגששת ונדבקת זו עם זו, ולפיכך נקראים אותן העצים גשישין. פירוש אחר, עצים שנותנים תחת כרעי המטה שלא יפסדו מלחלוחית הארץ: **שהן מחגירין.** כאדם חיגר שאינו יכול להניח שתי רגליו כאחת. כך אלו כשישבים עליהם בני אדם נוטים לכאן ולכאן, מתוך כך נמצא נשען הזב על הטהור והטהור על הזב: **באילן שכוחו רע.** והיכי דמי אילן שכוחו רע, כל שאין עיקרו רחב ועב כדי לחוק בו רובע הקב: **או שוכה.** דהיינו ענף אילן: **שכוחה רע.** והיכי דמי שוכה שכוחה רע, כל שנטמנת באחיזתה, שהאוחז בה טומנה בכף ידו: **על אילן יפה.** אפילו עומדת השוכה באילן שכוחו יפה. וכל

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

הַזָּב מְטַמֵּא אֶת הַמִּשְׁכָּב – וכן את המושב, **בַּחֲמִשָּׁה דְּרָכִים** – המפורטים לקמן, **לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים** – שאדם הנטמא במשכב הזב או במושבו מטמא בגדים או כלים שנוגע בהם קודם שפירש מן הטומאה: **עוֹמֵד** – אם הזב עומד על המשכב או על המושב, **יוֹשֵׁב** – אם הזב יושב עליו, **שׁוֹכֵב** – אם הוא שוכב עליו, **נִתְלֶה** – אם הזב נתלה על ידי המשכב או המושב, כגון שהזב בכף מאזנים והמשכב בכף שנייה, וירדה הכף שבה המשכב, ונתלה הזב, שעלתה הכף שבה הזב, המשכב טמא, **וְנִשְׁעָן** – אם הזב נשען על המשכב; בחמישה דרכים אלו הזב מטמא את המשכב או את המושב, והם נעשים אב הטומאה לטמא אדם, וכל הדרכים הללו נקראים בלשון המשנה: "מדרס הזב". **וְהַמִּשְׁכָּב** – שנטמא במדרס הזב, היינו אם הזב עמד או ישב או שכב או נתלה או נשען עליו, **מְטַמֵּא אֶת הָאָדָם בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים, לְטַמֵּא בְּגָדִים: עוֹמֵד** – אם אדם טהור עומד על המשכב הטמא, **יוֹשֵׁב, שׁוֹכֵב** – אם הוא יושב או שוכב עליו, **נִתְלֶה** – או שהוא נתלה עליו, כגון שהמשכב בכף מאזנים והטהור בכף שנייה, וירדה הכף שבה המשכב ונתלה הטהור (**רמב"ם; הרי"ש; ברטנורא**); ויש מפרשים להיפך, שירדה הכף שבה הטהור ונתלה המשכב ועלה ("**תפארת ישראל**"), **וְנִשְׁעָן** – או אם נשען הטהור על המשכב, **בְּמַגָּע, וּבְמַשָּׂא** – אם נגע הטהור במשכב הזב או שנשאו, בכל הדרכים הללו נטמא הטהור, והוא מטמא בגדים וכלים שנוגע בהם בעודו עומד או יושב או שוכב או נתלה או נשען על משכב הזב, או בעודו נוגע במשכב או נושאו, חוץ מאדם וכלי חרס, שאינו מטמא אותם.

שבת קודש

באור משנה א

הַזָּב וְהַטָּהוֹר שֶׁיָּשְׁבוּ בִּסְפִינָה – קטנה, **אוֹ בְּאַסְדָּא** – ברפסודה, **אוֹ שֶׁרָכְבוּ עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה** – וסתם בהמה נכפפת תחת הרוכב, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בִּגְדֵיהֶם נוֹגְעִים** – שאין בגדי הטהור נוגעים בבגדי הזב, **הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים מִדְּרָס** – בגדי הטהור טמאים משום מדרס הזב, והם אב הטומאה, שהואיל והספינה והאסדא והבהמה מתנודדות, חוששים שמא דרס הזב על בגדי הטהור (**רמב"ם**); ויש מבארים הטעם, שחוששים שמא הכריע הטהור את הזב, ונתלה הזב על בגדי הטהור, הלכך הבגדים טמאים מדרס (**הר"ש; הרא"ש; "תפארת ישראל"; עיין "משנה אחרונה"**). **יָשְׁבוּ** – הזב והטהור, **עַל הַגֶּשֶׁר** – הקרש, או **עַל הַסַּפְסָל,** או **עַל הַגָּשִׁישׁ שֶׁל מִטָּה** – העץ המחבר את חלקי המיטה; ויש מפרשים: העץ שתחת כרעי המיטה (**עיין פירוש רב האי גאון**). **וְעַל הָאַכְלוֹנָס** – הכלונס, המוט, **בִּזְמַן שֶׁהֵן מַחְגִּירִין** – שהנסר והספסל והגשיש והכלונס אינם קבועים במקומם אלא מתנועעים כחיגר לכאן ולכאן; **עָלוּ** – הזב והטהור, **בְּאִילָן שֶׁכֹּחוֹ רַע** – והיינו כל שאין בעובי עיקרו כדי לחוק בו רובע הקב, או שנלו **בְּסוֹכָה שֶׁכֹּחָהּ רַע** – בענף דק, **בְּאִילָן יָפֶה** – אפילו מחוברת הסוכה לאילן שכוחו יפה, או שנלו **בְּסֶלָּם מִצְרִי** – שהוא קטן, **בִּזְמַן שֶׁאֵינוֹ קָבוּעַ בְּמַסְמֵר** – לכותל, ומתוך כך הוא מתנדנד, או שנלו **עַל הַכֶּבֶשׁ** – הגשר או המדרגה, **וְעַל הַקּוֹרָה, וְעַל הַדֶּלֶת, בִּזְמַן שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִן בְּטִיט** – שאינם מחוברים למקומם בטיט, **טְמֵאִים** – הטהור נטמא מחמת היסט הזב, שהואיל ומתנדנדים בהם, הרי זה כאילו הסיט הזב את הטהור, והזב המסיט את הטהור עושהו ראשון לטומאה, כאילו נוגע בו. **רַבִּי יְהוּדָה מְטַהֵר** – שאינו חושש להיסט בדברים אלו. ואין הלכה כרבי יהודה.

בארנו טעם הסיפא משום היסט הזב. וכן משמע לפי הרמב"ם. אבל הרב מברטנורא מבאר (לפי הרא"ש), שאף בסיפא הטעם הוא כמו ברישא, שחוששים שמא נתלה או נשען הטהור על הזב או הזב על הטהור, ולפיכך בגדיו טמאים מדרס.

ב מְגִיפִין אוֹ פּוֹתְחִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא זֶה מֵגִיף וְזֶה פּוֹתֵחַ. מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא הַטָּהוֹר מַעֲלֶה אֶת הַטָּמֵא. מְפַשְׁשִׁילִין בְּחֲבָלִין. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיִּהְיֶה זֶה מוֹשֵׁךְ הֵילָךְ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ הֵילָךְ. אוֹרְגִים, בֵּין בְּעוֹמְדִין בֵּין בְּיוֹשְׁבִין, אוֹ טוֹחֲנִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַטּוֹחֲנִין בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד. פּוֹרְקִין מִן הַחֲמוֹר, אוֹ טוֹעֲנִין, בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם כָּבֵד — טְמֵאִין; בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם קַל — טְהוֹרִין. וְכֻלָּן טְהוֹרִין לִבְנֵי הַכְּנֶסֶת, וּטְמֵאִין לַתְּרוּמָה.

פירוש ברטנורא

הני נכפפים תחתיהן וכבד העליון על התחתון ונשען עליו. ובין זב שנשען על הטהור, ובין טהור שנשען על הזב, טמא: **שאינו קבוע במסמר.** ומתוך כך הוא נכפף: **על הכבש.** על הגשר: **שאינן עשוין בטיט טמאין.** מפני שהן נכפפים: **ור' יהודה מטהר.** ואין הלכה כר' יהודה:

ב מגיפין. סוגרים את הדלת: **או פותחים,** אותו יחדיו הזב והטהור: **עד שיהא זה מגיף.** לעולם אין כאן טומאה, עד שיהא זה מושך לפתוח וזה מושך לסגור, שאין מניחים זה לזה: **עד שיהא הטהור מעלה את הטמא.** ואז בגדי הטהור טמאים מדרס, שכובד הטמא על הטהור ונשען עליו, ובגדיו של טהור טמאים מדרס. אבל טמא מעלה את הטהור אין משענת הטמא על הטהור, ואין בגדיו של טהור טמאים מדרס. ואין הלכה כר' יהודה: **מפשילין בחבלין.** הזב והטהור יחדיו גודלים בחבלים. ואפילו שניהם מצד אחד: **זה מושך הילך וזה מושך הילך.** זה עומד למזרח ומושך אליו וזה עומד למערב ומושך אליו: **בין בעומדים.** יש דברים נארגים מעומד ויש מיושב, והטמא והטהור אורגים ביחד, או טוחנים: **ר' שמעון מטהר בכולן.** ואין הלכה כר' שמעון: **בזמן שמשאן כבד טמאים.** דשמא מתוך כובד המשא נשען הזב על הטהור ונמצא טהור מסיטו או טהור ניסט עליו: **וכולן.** אפילו משאן כבד: **טהורים לבני הכנסת.** כלומר לאוכלים חוליהן בטהרה, שאין זה היסט גמור וכל שכן שספק הוא: **וטמאים לתרומה.** מדרבנן, ואפילו בספק:

משניות מבוארות – קהתי

וכותב בעל "משנה אחרונה" שאי אפשר לפרש כך, שאם כן, למה נקטה המשנה שתי בבות מחולקות, ולא נקטה את הכל כדין אחד, מאחר שבכולם אותה ההלכה ואותו הטעם? ועוד, למה אין רבי יהודה חולק אף ברישא? – ולכך נראה, שהמקרים שבסיפא קלים יותר, ואין בהם חשש של מדרס הזב, אלא משום היסט. והטעם הוא, שספינה ואסדה ובהמה, הדרך לישב עליהם בקבע כמה ימים, ואף על פי שמתנדנדים, דרך ישיבתם בכך, ויודעים שמתנדנדים ויושבים, ומתוך שדרך לישב עליהם ימים, חוששים שמא דרס הזב על בגדי הטהור. אבל אלו שבסיפא – "ישבו על הנסר או על הספסל" וכו' – שאין דרך לישב על דבר המתנדנד, אלא שישבו באקראי ולא ידעו שמחגירין, או שאין מקפידים, משום שאין ישיבתם אלא לפי שעה, הלכך בשעה מועטת אין חוששים למדרס; אבל להיסט חוששים, שבין בטהור שהסיט את הזב ובין בזב שהסיט את הטהור, יש טומאת היסט. ומכאן לא הזכיר התנא בסיפא בגדיהם, משום שאין מדובר במדרס אלא בהיסט. והיסט שייך באדם כמו בבגדים, אבל מדרס אינו אלא בבגדים הראויים למשכב ומושב. – ואף הרמב"ם בחיבורו (הל' משכב ומושב) העתיק את ענייני הרישא בפרק ט לענין טומאת מדרס, ואת ענייני הסיפא העתיק בפרק ח משום היסט. וכן כתב בפירושו למשנתנו, שמדרס לא שייך אלא ביושבים בספינה או רוכבים על גבי בהמה, אבל שאר עניינים אינם אלא היסט. – ולפיכך חולק רבי יהודה בסיפא, וסובר שאין חוששים כלל, כיון שלא שכיח היסט בשעה מועטת, ואין חוששים מספק.

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת, והיא מוסיפה לפרט מקרים, שהזב והטהור עושים מעשה כאחד, והטהור נטמא משום היסט הזב.

מְגִיפִין אוֹ פּוֹתְחִין – הזב והטהור שהיו שניהם כאחד סוגרים את הדלת או פותחים אותה, הרי הטהור נטמא משום היסט הזב (**רמב"ם; "מלאכת שלמה"**). **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא זֶה מֵגִיף וְזֶה פּוֹתֵחַ** – לעולם אין כאן טומאה אלא אם כן זה מושך את הדלת לסגרה וזה מושך לפתחה, שבכגון זה שאין נותנים זה לזה לעשות מעשהו, ודאי מסיטים הם זה את זה. **מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר** – הזב והטהור שהיו מעלים זה את זה מן הבור, נטמא הטהור; וכותב הרמב"ם, שאם הזב העלה את הטהור, טימאהו, מפני שהסיטו, ואם הטהור העלה את הזב, נטמא במשאו (**הל' מטמאי משכב ח, יז**). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא הַטָּהוֹר מַעֲלֶה אֶת הַטָּמֵא** – אין כאן טומאה אלא אם כן העלה הטהור את הזב, שאפשר שנשען הזב על הטהור, אבל אם הזב העלה את הטהור, לא נטמא הטהור. ואין הלכה כרבי יהודה. **מְפַשְׁשִׁילִין בַּחֲבָלִין** – הזב והטהור שהיו גודלים חבלים כאחד, נטמא הטהור. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא זֶה מוֹשֵׁךְ הֵילָךְ, וְזֶה מוֹשֵׁךְ הֵילָךְ** – אין כאן טומאה אלא אם כן כל אחד מהם מותח ומושך לצד אחר. **אוֹרְגִים** – היו שניהם אורגים כאחד, **בֵּין בְּעוֹמְדִין** – בין באריגה הנעשית בעמידה, **בֵּין בְּיוֹשְׁבִין** – בין באריגה הנעשית בישיבה, **אוֹ טוֹחֲנִין** – או שהיו שניהם טוחנים כאחד, נטמא הטהור. **רַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַטּוֹחֲנִין בְּרֵחַיִם שֶׁל יָד** – שאם הזב והטהור טוחנים בריחיים של יד, אף לדעת רבי שמעון נטמא הטהור משום היסט הזב. ואין הלכה כרבי שמעון. **פּוֹרְקִין מִן הַחֲמוֹר** – זב וטהור שהיו שניהם כאחד פורקים משא מן החמור, **אוֹ טוֹעֲנִין** – על החמור, **בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם כָּבֵד, טְמֵאִין** – טמא הטהור, שמא מתוך כובד המשא נשען הזב על הטהור, ונמצא טהור מסיטו או טהור ניסט עליו; **בִּזְמַן שֶׁמַּשָּׂאָם קַל, טְהוֹרִין** – לא נטמא הטהור. **וְכֻלָּן** – וכל אלו שנימנו בפרקנו; שנטמאו משום היסט הזב, **טְהוֹרִין לִבְנֵי הַכְּנֶסֶת** – כלומר לאוכלי חוליהם בטהרה, שאם הם עושים אחד מן הדברים הללו טהורים לאכול חולין, לפי שאין כאן אלא ספק היסט, ואף אינו היסט גמור, **וּטְמֵאִין לַתְּרוּמָה** – מדברי סופרים.

בעל "משנה אחרונה" כותב, שנראה לו, שמה ששנינו "וכולן טהורין לבני הכנסת" לאו דווקא הוא, ואין הכוונה לכולם ממש, שהרי במעלין זה את זה מן הבור. בין טהור מעלה את הטמא ובין טמא מעלה את הטהור, יש היסט מן התורה, ופשוט שטמא אף לחולין, אלא שפיסקה זו מוסבה על השאר, מה ששניהם עושים ביחד. הרמב"ם אינו גורס "לבני הכנסת" אלא "לבית הכנסת", והוא מפרש: כל המנויים בפרק זה הם ראשון לטומאה לענין תרומה ומה שלמעלה ממנה בקדושה, אבל שלא יבואו לבית הכנסת ושיהא צורך לייחד להם מקום כזבים וכמצורעים – לא.

והגר"א מפרש, שפיסקה זו אינה מוסבה אלא על הפיסקה הקודמת: "בזמן שמשאם קל טהורים", ובאה המשנה ללמד, שאינם טהורים אלא לבני הכנסת שאוכלים חוליהם בטהרה, אבל לאוכלי תרומה אפילו משאם קל טמאים, שחוששים שמא הכריע הטהור על הטמא ("אליהו רבא").

צריכים להיזהר מלשון הרע, שלכן לא גילה הקדוש-ברוך-הוא ליצחק שעשו הוא רשע, ועל-אחת-כמה-וכמה בנוגע לבני-ישראל.

משיחת שבת פרשת תולדות ה'תשכ"ח

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף כב ע"ב: מאמר נוסף בענין שאול המלך: נאמר בפסוק (שמואל א' יג א) **'בֶּן שָׁנָה שָׁאוּל בְּמָלְכוֹ', אָמַר רַב הוּנָא,** כוונת הפסוק שהיה שאול כְּתינוק **בֶּן שָׁנָה, שֶׁלֹּא טָעַם טַעַם חֵטְא. מַתְקִיף לָהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, וְאִימָּא** שמא כוונת הפסוק שהיה שאול **כְּבֶן שָׁנָה שֶׁמְּלוּכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה.** לאחר שאמר כן, **אַחֲוִיאוּ לֵיהּ לְרַב נַחְמָן סִיוּטָא בְּחֶלְמֵיהּ** - הראו לרב נחמן בחלום מלאכי חבלה המבהילים אותו, ותלה זאת במה שהרהר אחר שאול, ולכן **אָמַר, נַעֲנֵיתִי לָכֶם** [-דברתי כנגדכם יותר מן הראוי] **עַצְמוֹת שָׁאוּל בֶּן קִישׁ. חֲדַר חֲזָא** - שוב ראה **סִיוּטָא בְּחֶלְמֵיהּ,** כיון שלא אמר זאת בכבוד הראוי לשאול, חזר **וְאָמַר, נַעֲנֵיתִי לָכֶם עַצְמוֹת שָׁאוּל בֶּן קִישׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל.**

מאמר נוסף בענין שאול המלך: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, מִפְּנֵי מַה לֹּא נִמְשְׁכָה מַלְכוּת בֵּית שָׁאוּל** לאורך ימים, **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ שׁוּם דּוֹפִי** [-פגם] ביחוס משפחתו, ויש בזה חיסרון, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, אֵין מַעֲמִידִין פַּרְנָס עַל הַצִּיבּוּר אֶלָּא אִם כֵּן קוּפָּה שֶׁל שְׁרָצִים תְּלוּיָה לוֹ מֵאַחוֹרָיו** - שיש פגם ביחוס משפחתו, והטעם לכך, **שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו** [-יתגאה] **אוֹמְרִין לוֹ חֲזוֹר לַאֲחוֹרֶיךָ** וראה מהיכן באת.

טעם נוסף: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ שָׁאוּל** שבא לידי חטא ומחמת כן ניטלה מלכותו, **מִפְּנֵי** שֶׁבתחילת מלכותו **מָחַל עַל כְּבוֹדוֹ,** וגילה שאינו ראוי למלכות, משום שהמלך צריך שתהיה אימתו על הבריות, **שֶׁנֶּאֱמַר** לאחר שהמליכו שמואל למלך (שם י כז) **'וּבְנֵי בְלִיַּעַל אָמְרוּ מַה יֹּשִׁיעֵנוּ זֶה וַיִּבְזֻהוּ וְלֹא הֵבִיאוּ לוֹ מִנְחָה וַיְהִי כְּמַחֲרִישׁ',** וכְתִיב בהמשך הענין (שם יא א) **'וַיַּעַל נָחָשׁ הָעַמּוֹנִי וַיִּחַן עַל יָבֵשׁ גִּלְעָד' וְגוֹ',** ובסיום הענין כתוב שעקב מה שניצח שאול את נחש העמוני אמרו העם לשמואל על אותם בליעל שביזוהו בתחילה (שם יא יב) 'מִי הָאֹמֵר שָׁאוּל יִמְלֹךְ עָלֵינוּ תְּנוּ הָאֲנָשִׁים וּנְמִיתֵם' ואילו שאול אמר להם (שם יא יג) 'לֹא יוּמַת אִישׁ בַּיּוֹם הַזֶּה', הרי שמחל שאול על כבודו ולא חס על כבוד מלכותו.

מאמר נוסף בענין: **וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם וְאֵינוֹ נוֹטֵר** בליבו איבה **כְּנָחָשׁ** למי שפגע בו, **אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם.**

מקשה הגמרא: **וְהַכְּתִיב** (ויקרא יט יח) **'לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר'.** מתרצת הגמרא: **הַהוּא** - פסוק זה, **בְּעִנְיְנֵי מָמוֹן הוּא דִּכְתִיב,** אבל לא בדברים הנוגעים לגופו. **דְּתַנְיָא, אֵיזוֹ הִיא 'נְקִימָה', וְאֵיזוֹ הִיא 'נְטִירָה'** שנאסרו בפסוק, **'נְקִימָה'** היינו כגון **שֶׁאָמַר** לו ראובן לשמעון **הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ** שמעון **לָאו** - לא אשאילך, **לְמָחָר, אָמַר לוֹ הוּא** - שמעון לראובן **הַשְׁאִילֵנִי קַרְדּוּמְךָ, אָמַר לוֹ** ראובן **אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי, זוֹ הִיא נְקִימָה. וְאֵיזוֹ הִיא נְטִירָה, אָמַר לֵיהּ** ראובן לשמעון **הַשְׁאִילֵנִי קַרְדּוּמְךָ, אָמַר לֵיהּ** שמעון **לֹא, לְמָחָר אָמַר לֵיהּ** שמעון לראובן **הַשְׁאִילֵנִי חֲלוּקְךָ, אָמַר לוֹ** ראובן **הֵילָךְ** - קח לך, **וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי** ואני משאילך, **זוֹ הִיא נְטִירָה** כיון ששמר את הדבר בליבו ולא הסיחו מדעתו, ומה שנאמר לגבי תלמיד חכם הוא לענין צער הגוף, ובזה מותר ליקום וליטור, ותלמיד חכם חייב לעשות כן.

רש"י

סיוטא — מלאכי פחד מבהילים אותו. **לא נמשכה** — לאורך ימים. **שלא היה בו שום דופי** — משפחה, ויתגאו המלכים היוצאים מזרעו על ישראל. אבל דוד — מרות המואביה אתא. **קופה של שרצים** — דופי משפחה. **נענש שאול** — לבוא לידי דבר שעליו ניטל ממנו מלכות. **מפני** — שמתחילת מלכותו מחל על כבודו, וגילה על עצמו שאינו כדאי למלוך. **וכתיב ויעל נחש העמוני** — ומסקנא דמילתא שאמרו ישראל "מי האומר שאול ימלוך עלינו" בתמיהה "תנו (את) האנשים ונמיתם" והוא אמר "לא יומת איש היום הזה". **שאינו נוקם** — נקמתו. **ונוטר** — איבה כנחש בלבו. **איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה** — שהדבר שמור בלבו, ולא הסיחו מדעתו. **דנקיט בליביה** — ואם בא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט — ישתוק. **דמפייסו ליה** — לבקש מחילה.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

מקשה הגמרא: **וְצַעֲרָא דְּגוּפָא לֹא** - וכי על צער שבגופו לא נאמר שתלמיד חכם צריך להימנע מלנקום וליטור, **וְהָא תַּנְיָא, הַנֶּעֱלָבִין וְאֵינָן עוֹלְבִין, שׁוֹמְעִין חֶרְפָּתָן וְאֵינָן מְשִׁיבִין, עוֹשִׂין מֵאַהֲבָה** ולא לשם קבלת שכר, ונזהרים מעבירות ולא מיראת העונש, **וּשְׂמֵחִין בְּיִסּוּרִין, עֲלֵיהֶן הַכָּתוּב אוֹמֵר** (שופטים ה לא) **'וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ'** הרי שהברייתא משבחת אף מי שאינו נוקם על פגיעה בכבודו [שהיא כפגיעה בגופו]. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** תלמיד חכם עצמו אינו נוקם, אלא **דְּנָקִיט לֵיהּ בְּלִיבֵּיהּ,** כלומר, לכבוד תורתו צריך לשמור את הדבר בליבו, וכשבא אחר לנקום את נקמתו ישתוק ולא ימנענו מלעשות זאת. ממשיכה הגמרא ומקשה: **וְהָאָמַר רָבָא, כָּל הַמַּעֲבִיר עַל מִדּוֹתָיו** - שאינו מדקדק ומקפיד על המצערים אותו, **מַעֲבִירִין לוֹ עַל כָּל פְּשָׁעָיו,** כלומר, אף מידת הדין אינה מדקדקת על פשעיו. הרי שאין ראוי להקפיד כלל. מתרצת הגמרא: דברי רבא לא באו ללמד אלא **דִּמְפַיְּיסוּ לֵיהּ וּמְפַיְּיס** - שכשמבקשים ממנו מחילה צריך למחול, ואילו דברי רבי שמעון בן יהוצדק נאמרו באופן שאין מפייסים אותו, שאז עליו לנקום ולנטור כנחש.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב מרחשון, ה'תשי"ב
ברוקלין, נ.י.
הנהלת כפר חב"ד, ד' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בשעתו קבלתי בקשתם על ידי הוו"ח אי"א נו"מ וכו' מו"ה הר"פ שי' אלטהויז, שידברו עם הד"ר שווארץ, מנהל המגבית היהודית המאוחדת, בקשר עם התזכיר ע"ד קרן השמיטה שמסרו לו בהיותו באה"ק ת"ו.

בקשתם נתמלאה, ומה מאד גדלה תמיהתי כשהודיעו לי המענה שלו, אשר **מכבר** ענה לכם בשלילה ע"ד בקשתם - (בטענה אשר אין אצלו קופה לתכלית זו, ועוד נימוקים. ובפרט - זהו מדבריו - שהמנדבים פה באמריקה קשה להסבירם לתרום לצורך זה, כיון שנתפרסם שהרבנות הראשית מצאה אופן היתר עבודה וכו').

עוד נודעתי, וזהו נוגע לפועל, אשר הסוכנות היהודית קבעה סכום של 125,000 בתור קרן השמיטה, ובזה יש לפנות ישר להסוכנות באה"ק ת"ו בתביעה, ומובן אשר **ההקדם** בזה ישובח.

מוסג"פ הקונטרס לכ' חשון שהו"ל...

בפ"ש לכל או"א בפרט.

שנינו במשנה: מַעֲשֶׂה שֶׁעָבְרוּ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים זוּג וְעִיכְּבָן רַבִּי עֲקִיבָא כו'. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חַס וְשָׁלוֹם שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא עִיכְּבָן, אֶלָּא אדם ששמו 'שִׁוְּפָר', שהיה ראשָׁהּ שֶׁל העיר גָּדֵר, הוא זה שעִיכְּבָן, וְשָׁלַח רַבָּן גַּמְלִיאֵל לאנשי גדר, שהיה עיכוב זה שלא כדין, וְהוֹרִידוּהוּ לשזפר מִגְּדוּלָּתוֹ.

משנה

משנתינו מבררת אלו עדים כשרים לעדות החודש: אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ [־את הלבנה], יָלְכוּ להעיד בבית דין, וטעם הליכתם הוא לֹא משום שֶׁמִּצְטָרְפִין לעדות זֶה עִם זֶה, שהרי הם קרובים ואינם יכולים להעיד יחד, אֶלָּא הליכתם היא כדי שֶׁאִם יַפְסֵל אֶחָד מֵהֶן לעדות, מחמת שיכשל בפיו על ידי הדרישות והחקירות, יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם עד אַחֵר שבא גם הוא להעיד. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אָב וּבְנוֹ, וְכֵן כָּל הַקְּרוֹבִין, כְּשֵׁרִין לְהֵעִיד יחד את עֵדוּת הַחֹדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי סיוע לדברי תנא קמא הפוסל את הקרובים, מַעֲשֶׂה בְּטוֹבִיָּה הָרוֹפֵא שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא, וּבְנוֹ, וְעַבְדּוֹ הכנעני המְשׁוּחְרָר, וְקִבְּלוּ הַכֹּהֲנִים שבירושלים אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ אף שהם קרובים, משום שסברו שקרובים כשרים לעדות החודש כדעת רבי שמעון, וּפָסְלוּ אֶת עַבְדּוֹ המשוחרר, כיון שסברו שלעדות החודש צריך עדים מיוחסים ולא גרים. וּכְשֶׁבָּאוּ להעיד לִפְנֵי בֵּית דִּין הגדול, קִבְּלוּ אוֹתוֹ וְאֶת עַבְדּוֹ, משום שעבדים משוחררים כשרים לעדות החודש, וּפָסְלוּ אֶת בְּנוֹ מלהעיד עמו, וכדעת תנא קמא שקרובים פסולים לעדות החודש.

*

גמרא

שנינו במשנה: 'רבי שמעון אומר אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החדש'. אָמַר רַבִּי לֵוִי, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דִּכְתִיב (שמות יב א־ב) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם ראשׁ חֳדָשִׁים' וגו', ומלשון 'לכם' יש לדרוש שעֵדוּת זוֹ תִּהֵא כְּשֵׁרָה בָּכֶם, כלומר, במשה ואהרן יחד, הגם שהם קרובים ופסולים להעיד יחד בשאר עדויות. ממשיכה הגמרא לבאר: וְרַבָּנַן – תנא קמא ורבי יוסי הסוברים שקרובים פסולים לעדות החודש, דורשים שמה שנאמר 'לכם', היינו שעֵדוּת זוֹ תִּהֵא מְסוּרָה לָכֶם, כלומר, שהדיינים המקבלים את עדות החודש יהיו כמותכם, מחשובי הדור.

*

שנינו במשנה: 'רבי שמעון אומר אב ובנו וכל הקרובים כשרים לעדות החודש, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מַעֲשֶׂה בְּטוֹבִיָּה הָרוֹפֵא כו' ופסלו את בנו'. הגמרא מבררת את ההלכה במחלוקת זו: אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא, הִלְכָתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר לֵיהּ [־הקשה] רַב הוּנָא לְרַב חָנָן בַּר רָבָא, הרי שנינו במשנה את דברי רַבִּי יוֹסֵי, וְאת המַעֲשֶׂה שהביא, שפסלו בית דין את הקרובים, וְכִיצַד אַתְּ אָמְרַתְּ הִלְכָתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר לוֹ – השיב לו רב חנן בר רבא, וְהָא זְמִנִּין סַגִּיאִין אָמְרִית קַמֵּיהּ דְּרַב – והרי פעמים רבות אמרתי לפני רב הִלְכָתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְלֹא אָמַר לִי וְלֹא מִידִי – ולא אמר לי כלום, ומשמע שהסכים לדברי. אָמַר לֵיהּ רב הונא, הֵיכִי תָּנֵית – איך היית שונה לפני רב את מחלוקת רבי שמעון ורבי יוסי. אָמַר לֵיהּ רב חנן, הייתי שונה אִפְּכָא ממה שנתפרש במשנתינו, כלומר, הייתי שונה שרבי יוסי מכשיר, ורבי שמעון מביא את המעשה כראיה לפסול. אָמַר לֵיהּ רב הונא, אם כן, מִשּׁוּם הָכִי לֹא אָמַר לָךְ רב וְלֹא מִידִי כשאמרת לו שהלכה כרבי שמעון, משום שאמרת בשמו שקרובים פסולים, ונמצא שאין בינינו מחלוקת לענין ההלכה, אלא הנידון הוא רק מי הפוסל במשנתינו, רבי שמעון או רבי יוסי. אָמַר טָבִי בְּרֵיהּ דְּמָרִי טָבִי, אָמַר מַר עוּקְבָא, אָמַר שְׁמוּאֵל, הִלְכָתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן.

משנה

המשנה ממשיכה לבאר את דין הפסולים לעדות החודש: אֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין מדרבנן, הַמְשַׂחֵק בְּקוּבְיָא – חתיכה של עצם, והיינו, שמשחקים בה על סכום ממון מסוים, שהמנצח זוכה בו, ודבר זה הוא 'אסמכתא', כלומר, שכל אחד מהם סומך ובטוח בדעתו שלא יפסיד, ולפי הדין אין המנצח קונה את הממון כיון ש'אסמכתא' אינה קונה, והרי הוא כגזלן מדברי חכמים, ופסול לעדות, וּמַלְוֵי בְּרִבִּית, וּמַמְרִיחֵי יוֹנִים שמסביבים ביניהם שמי שיונתו תקדם להגיע למקום מסוים הרי הוא זוכה בממון חבירו, ודינו כמשחק בקוביא, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית – העושים סחורה בפירות שביעית, והתורה אסרה זאת, שנאמר (ויקרא כה ו) 'וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה', ודרשו חכמים, 'לאכלה' ולא לסחורה. וכיון שכל האנשים הללו חשודים לעבור עבירות משום חימוד ממון, פסלום חכמים לעדות מחשש שיעידו שקר אם יקבלו ממון עבור עדותם. המשנה מוסיפה ומביאה פסול שהוא מדאורייתא: וְכֵן עֲבָדִים כנעניים שלא נשתחררו, פסולים מן התורה לעדות זו. מסיימת המשנה: זֶה הַכְּלָל, כָּל עֵדוּת שֶׁאֵין הָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ, אַף הֵן – כל המנויים במשנה אֵינָן כְּשֵׁרִין לָהּ.

*

גמרא

שנינו במשנה: 'כל עדות שאין האשה כשירה לה, אף הן אינן כשרין לה'. מדייקת הגמרא: הָא עדות שאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ, כגון להעיד על אדם שמת כדי להתיר את אשתו להנשא, או להעיד על סוטה החשודה שזינתה שאכן נטמאה, ואי אפשר להשקותה את המים המרים, אַף הֵן – כל הפסולים המנויים במשנה כְּשֵׁרִין לָהּ. אָמַר רַב אַשִּׁי, זֹאת אוֹמֶרֶת, גְּזֵלָן דְּדִבְרֵיהֶם – הפסולים מדרבנן מחמת גזילה, כְּשֵׁרִין לְ'עֵדוּת אִשָּׁה' – להעיד על אשה שמת בעלה והיא מותרת להנשא.

משנה

התבאר במשנה לעיל (כא:) שמותר לחלל את השבת על עדות החודש, משנתינו מבארת מה הותר לצורך עדות זו: מִי שֶׁרָאָה בשבת אֶת הַחֹדֶשׁ – את הלבנה החדשה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ ברגליו מחמת חולשה או חולי, מוֹלִיכִים אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר, אף שיש בזה איסור מחמר. ואם אינו יכול לרכוב על החמור, יכולים לטלטלו אֲפִילּוּ בַּמִּטָּה ברשות הרבים, שהוא חילול שבת דאורייתא. וְאִם צוֹרֶה לָהֶם – אם הבייתוסים או הכותים אורבים להם בדרך ורוצים לעכבם מלהעיד עדות החודש, לוֹקְחִין בְּיָדָן מַקְלוֹת כדי להגן על עצמם, ואף שעוברים בזה על איסור טלטול והוצאה לרשות הרבים, וְאִם הָיְתָה הַדֶּרֶךְ לבית דין רְחוֹקָה, לוֹקְחִין בְּיָדָם מְזוֹנוֹת לאכול בדרך. והטעם של כל ההלכות הללו הוא משום שֶׁעָל מרחק שהוא עד כדי מַהֲלַךְ לַיְלָה וְיוֹם, מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת וְיוֹצְאִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ, אבל עדים המרוחקים יותר מכך, אין להם לילך להעיד, ואפילו ביום חול, משום שאין תועלת בעדותם, שהרי עד שיגיעו יעבור יום השלישי, וכבר יתעבר החודש ויקדשו בית דין את יום השלישי ואחד. מבארת המשנה מנין שמחללים שבת על עדות החודש: שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ד) 'אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם'. ויש ללמוד מהפסוק ש'מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ', כלומר, קריאת קידוש החודש על ידי בית דין תהיה 'בְּמוֹעֲדָם', ואפילו אם מחמת כן יהיה צורך לחלל את השבת.

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

פרק שני - אם אינן מכירין

פרק זה עוסק בקבלת העדים שראו את הלבנה, במעשה קידוש החודש עצמו, ובאופן ההודעה לכל ישראל על קידוש החודש.

משנה

בפרק הקודם התבאר מי הם הפסולים מעיקר הדין לקידוש החודש, משנתינו מבארת שפסלו חכמים אף סתם בני אדם, ותיקנו שיקבלו רק את הידועים ככשרים: אִם בית הדין המקדשים את החודש אֵינָן מַכִּירִין אוֹתוֹ –

המשך בעמוד לז

ראש השנה. פרק ראשון – ארבעה ראשי שנים דף כב עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)" רכה

רש"י

מעשה ועברו יותר מארבעים זוג וכו'. **שופר** – כך שמו. **מתני' אב** ובנו שראו את **החדש כו'. שאם יפסל** – יכשל בפיו כשיבדקוהו, כדלקמן (דף כג,ב). **גמ' תהא בשרה בכם** – ואע"פ שהם אחזים. **תהא מסורה לכם** – לחשובי הדור אני מוסר, שיקבלו העדות ויקדשו החדש, ולא להכשיר קרובים בא. **היכי תנית** – מתניתין קמיה דרב, מי המכשיר ומי הפוסל? **איפכא** – תנינא: ר' יוסי אומר אב ובנו וכל הקרובים כשירין, אר"ש מעשה בטוביה כו'. **א"ל משום הכי** – דאפכת דר"ש לרבי יוסי לא אמר לך מידי כי אמרת הלכה כרבי (יוסי) דהיינו דר' (שמעון). **מתני' אלו** הן **הפסולין כו'. בקוביא** – חתיכות של עצם שמשחקין בערבון. ואמור רבנן אסמכתא לא קניא, והרי הן גזלנין מדרבנן. דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש, כדכתיב (שמואל ב כג) "ויגזל את החנית מיד המצרי". **ומלוי ברבית** – לאו גזלן דאורייתא הוא למפסליה משום: "אל תשת עד חמס" (שמות כג) דהא מנפשיה יהיב ליה. **מפריחי יונים** – היינו נמי כעין קוביא אי תקדמיה יונך ליוני. **וסוחרי שביעית** – עושין סחורה בפירות שביעית, דרחמנא אמר (ויקרא כה) "לאכלה" ולא לסחורה (ע"ז סב,א) ולפי שנחשדו כל אלו לעבור על דת מחמת ממון – חשדום להיות מעידים שקר ע"י ממון ושוחד. **והעבדים** – פסולי דאורייתא הוא, ק"ו מאשה, כדאמרן בב"ק (דף פח,א). **גמ' הא אשה כשרה** לה – כגון להעיד על מיתת אדם להשיא את אשתו, ועל סוטה שנטמאת בסתירה שלא תשתה. **לעדות אשה** – להתירה להנשא. ודוקא גזלן דדבריהם, אבל גזלן דאורייתא, דחציף לעבור בפרהסיא – לא הכשירו חכמים לעדות אשה. ואע"פ שהכשירו את העבד ואת האשה, דפסולי דאורייתא. **מתני' מי שראה את החדש כו'. מרכיבין אותו** – אף בשבת. **ואם צודה להם** – אם יש אורבים בדרך. כמו: "ואתה צודה את נפשי" (שמואל א כד) והבייתוסים והכותים הם היו אורבים להם לעבבם, כדי להטעות את חכמים.

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

אם אין מכירין **אותו** – אם אין ב"ד מכירין את העד אם נאמן וכשר הוא. **משלחין** – ב"ד שבעירו. **אחר עמו** – להעיד עליו לפני ב"ד הגדול (שמקדש) את החדש. **משקלקלו** המינין – מפרש בגמרא.

גמרא

"מַעֲשֶׂה שֶׁעָבְרוּ יוֹתֵר מֵאַרְבָּעִים זוּג וְעִיכְּבָן רַבִּי עֲקִיבָא" כו'. תַּנְיָא: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: חַס וְשָׁלוֹם שֶׁרַבִּי עֲקִיבָא עִיכְּבָן, אֶלָּא שֶׁזִּפֵּר - רֹאשָׁהּ שֶׁל גֶּדֶר - עִיכְּבָן, וְשָׁלַח רַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהוֹרִידוּהוּ מִגְּדוּלָּתוֹ. **משנה** אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - יֵלְכוּ. לֹא שֶׁמִּצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם יִפָּסֵל אֶחָד מֵהֶן - יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם אַחֵר. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אָב וּבְנוֹ וְכָל הַקְּרוֹבִין - כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַעֲשֶׂה בְּטוֹבִיָּה הָרוֹפֵא שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם. הוּא וּבְנוֹ וַעֲבָדוֹ מְשׁוּחְרָר, וְקִבְּלוּ הַכֹּהֲנִים אוֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ וּפָסְלוּ אֶת עַבְדּוֹ. וּכְשֶׁבָּאוּ לִפְנֵי בֵית דִּין - קִבְּלוּ אוֹתוֹ וְאֶת עַבְדּוֹ, וּפָסְלוּ אֶת בְּנוֹ. **גמרא** אָמַר רַבִּי לֵוִי: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן - דִּכְתִיב "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם..." - עֵדוּת זוֹ תְּהֵא כְּשֵׁרָה בָּכֶם. - וְרַבָּנַן: עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה לָכֶם. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי מַעֲשֶׂה בְּטוֹבִיָּה הָרוֹפֵא" כו'. אֲמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא: הִלְכְתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. אָמַר לֵיהּ רַב הוּנָא לְרַב חָנָן בַּר רָבָא: רַבִּי יוֹסֵי, וּמַעֲשֶׂה, וְאַתְּ אָמְרַתְּ הִלְכְתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? אָמַר לוֹ: וְהָא זִמְנִין סַגִּיאִין אֲמַרִית קַמֵּיהּ דְּרַב הִלְכְתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְלָא אָמַר לִי וְלָא מִידִי? - אָמַר לֵיהּ: הֵיכִי תָּנֵית? - אָמַר לֵיהּ: אִפְּכָא. - אָמַר לֵיהּ: מִשּׁוּם הָכִי לָא אָמַר לָךְ וְלָא מִידֵּי. אֲמַר טָבִי בְּרֵיהּ דְּמָרִי טָבִי, אֲמַר מָר עוּקְבָא אֲמַר שְׁמוּאֵל: הִלְכְתָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן. **משנה** אֵלּוּ הֵן הַפְּסוּלִין: הַמְשַׂחֵק בְּקוּבִּיָּא, וּמַלְוֵי בְּרִבִּית, וּמַפְרִיחֵי יוֹנִים, וְסוֹחֲרֵי שְׁבִיעִית, וַעֲבָדִים. זֶה הַכְּלָל: כָּל עֵדוּת שֶׁאֵין הָאִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ - אַף הֵן אֵינָן כְּשֵׁרִין לָהּ. **גמרא** הָא אִשָּׁה כְּשֵׁרָה לָהּ - אַף הֵן כְּשֵׁרִין לָהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: זֹאת אוֹמֶרֶת גַּזְלָן דְּדִבְרֵיהֶם כְּשֵׁרִין לְעֵדוּת אִשָּׁה. **משנה** מִי שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ - מוֹלִיכִים אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר, אֲפִילּוּ בְּמִטָּה. וְאִם צוֹדֶה לָהֶם - לוֹקְחִין בְּיָדָן מַקְלוֹת, וְאִם הָיְתָה דַּרְכָּךְ רְחוֹקָה - לוֹקְחִין בְּיָדָם מְזוֹנוֹת. שֶׁעָל מַהֲלַךְ לַיְלָה וְיוֹם מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת וְיוֹצְאִין לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'... אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּמוֹעֲדָם".

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

תוספות

ופסלו את עבדו – סברי לה כר"ש דמכשיר בקרוב, "והחדש הזה לכם" – היינו בכם. ודרשינן נמי כשרין ומיוחסין, למעוטי גר וממזר, כדדרשינן: "מאתך" – בדומין לך, בפ' "אחד דיני ממונות" (סנהדרין דף לו,ב).

אלו הן הפסולין – בגמרא משמע שכל הפסולים דמתניתין דרבנן, דאמרי' עלה: זאת אומרת גזלן דדבריהם כשר לעדות אשה. והשתא, משחק בקוביא, למ"ד בפרק "זה בורר" (סנהדרין דף כד,ב) לפי שאין עוסקין בישובו של עולם – ניחא, ולמ"ד נמי משום דהויא אסמכתא – אין נחשב גזלן בעיניו, כיון דמודעתו נותן. ומלוה ברבית שאינה קצוצה דרבנן, ואפי' ברבית קצוצה – נמי לא משמע ליה לאיניש איסורא כשנותן לו מדעתו, אלא א"כ ממשכנו על כרחו. ומפריחי יונים, למ"ד אי תקדמיה יונך ליוני – היינו משחק בקוביא. ולמ"ד ארא – אין בהן גזל אלא מפני דרכי שלום בעלמא. וסוחרי שביעית – מיירי בשביעית בזמן הזה, ור' היא, כדאשכחן בפרק "השולח" (גיטין דף לו,א) א"נ: בסחורה דרבנן, כי ההיא ד"זה בורר" (סנהדרין דף כו,א) גבי ממציאי מעות לעניים ואזלי עניים ואספו ומייתי, שאין זו סחורה גמורה, דאזלי בשליחותייהו. והא דמשמע בפרק "לולב הגזול" (סוכה דף לט,א ושם) דמותר למכור פירות שביעית לע"ה גבי מבליע לו דמי אתרוג בלולב, משום דאין מוסרין דמי פירות שביעית לע"ה. אבל משום סחורה – לא אסור. ובפרק "זה בורר" (סנהדרין דף כו,א) נמי פריך: ונזובנינהו לכהן בדמי תרומה, גבי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה של שביעית! וי"ל: בדבר המלקט ע"מ לאבול והותיר – מותר למכור. וכן פורע חובו בפרק בתרא דע"ז (דף סב,א ושם) דאסור משום לאבלה ולא לסחורה – משמע כדפרשינן. ואפשר דלוקח ע"מ לאבול – לא חשיב סחורה, אא"כ לוקח בזול ע"מ למכור ביוקר, שקונה להרויח. ובמסכת שביעית (פ"ח משנה ד) פירש דין סחורה ע"פ הירושלמי. ועבדים בפרק "זה בורר" (סנהדרין דף כד,ב) לא תני להו, דפסולין דאורייתא. אבל הכא איצטריך למיתני, דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מיפסלי – מכשרי לעדות החדש, מידי דהוה אקרובים לר"ש.

מחללין את השבת – עדים שראו את החדש, ואפילו עדים המעידים עליהם בשאין ב"ד מכירין עדי החדש – מחללין את השבת להעיד עליהם. כדמוכח בריש פרק שני: שהלך ר' נהוראי אצל העד באושא בשבת להעיד עליו.

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

משלחין עמו אחר להעידו – ואותו אחר נמי מחלל עליו את השבת, כדפירשנו לעיל בסוף פרק ראשון.

וחד

הדרן עלך ארבעה ראשי שנים

משנה אִם אֵינָן מַכִּירִין אוֹתוֹ מְשַׁלְּחִין עִמּוֹ אַחֵר לְהַעִידוֹ. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם, מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִים הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין אֶלָּא מִן הַמַּכִּירִין. **גמרא** מַאי אַחֵר? חַד,

וחד

יצחק הוא גבורה, ולכן הברכות דיצחק הם בריבוי גדול.

ממאמר פרשת תולדות ה'תשכ"ח

תוספות

וחד מי מהימן – תימה: כי לא מהימן נמי מחלל את השבת לילך שם, שמא יצטרף עם אחר. כדתנן בפ"ק (לעיל ע"א) גבי אב ובנו דילכו, לא מפני שיצטרפו זה עם זה, אלא שאם יפסל האחד – שיצטרף השני עם אחר! ונראה דלא מקשה היאך אחר מחלל שבת כיון דלא מהימן לחודיה, אלא מקשה על לישנא דמתני', דנקט אחר, דמשמע דחד מהימן.

אלא מאי אותו. אותו זוג – תימה: מאי קאמר? אני יכול לומר אחד מאותו הזוג.

סהדא אחרינא הוה – י"ל: דמיירי בעד אחד שראה החדש, שהלך רבי נהוראי להצטרף עמו, ולהעיד נמי על החדש. והא דקתני בברייתא להעיד עליו – אחדש קאי. אבל בירו' ובתוספתא (פ"א) מוכח בהדיא דבהכרת העד מיירי, שהלך ר' נהוראי להעיד עליו דבשר. וכן פרש"י. וקאי פירכא ד"אי הכי" אתרי שינויי.

להטעות את חכמים – שאירע יום ל' של אדר בשבת, ולא נראה החדש בזמנו. ובייתוסין מתאוין שיהא יום א' של פסח בשבת, כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת, ועצרת באחד בשבת לפי שהיו דורשין ממחרת השבת – שבת בראשית, כמשמעו, כך פי' בקונטרס. וא"ת: ומה מרויחים? והלא מתקלקלין לענין פסח! וי"ל: דלא חשיבי ליה קלקול, משום דדרשי "אתם" – ואפי' מזידים.

מוליך ומביא מעלה ומוריד – בירושלמי משמע כדי שלא יטעו לומר שהוא כוכב. דא"ר אסי: חזינא כוכבא דנחית וסליק, חזינא כוכבא דאזיל ואתי.

גזירה משום ר"ח חסר שחל להיות בע"ש – ה"נ הוה מצי למימר משום ר"ח מלא שחל להיות בשבת מדהני טעמי דמפרש.

רש"י

גמרא וחד מי מהימן – להכשירו לזה בחזקת נאמן. **מעשה שבא** – העד לפני ב"ד בשבת להעיד על החדש. **ועדיו עמו** – להחזיקו נאמן. **חד מי מהימן** – לעדות החדש. **משפט כתיב ביה** – "כי חק לישראל הוא משפט" וגו'. **באושא** – כשישבה סנהדרין שם, ושם היו מקדשין את החדש. **משום כבודו דרבי נהוראי** – שהרי לא הוזכר ר' נהוראי אלא ללמוד ממנו שאדם גדול כמותו נהג היתר בדבר, ואין כבודו שנביא את ראיותינו אף מחבירו הקטן ממנו. **סהדא אחרינא הוה באושא** – המכיר את העד הזה. **מספיקא** – שמא אין אותו העד בביתו. **להטעות את החכמים** – שאירע יום ל' של אדר בשבת, ולא נראה חדש בזמנו, והבייתוסין מתאוין שיהא יום ראשון של פסח בשבת, כדי שתהא הנפת העומר באחד בשבת ועצרת באחד בשבת. לפי שהן דורשין: "ממחרת השבת יניפנו" – ממחרת שבת בראשית, כמשמעו. ושכרו שני בני אדם להעיד שראו את החדש היום. **אחד משלנו** – ולא הכירוהו. **מאתים זוז נתונים לך במתנה** – ותהא רשאי לעכבן, ואע"פ שלא השלמת תנאי שלך לשוכרך. דיש רשות לב"ד לקנוס ממון ולעשותו הפקר, כדאמרינן ביבמות (דף פט,ב) מניין שהפקר ב"ד הפקר – שנאמר: "וכל אשר לא יבא לשלשת הימים וגו' יחרם כל רכושו" וגו' (עזרא י). **ימתח על העמוד** – למלקות, כדאמרינן במסכת מכות (דף כב,ב) כופת שתי ידיו על העמוד. **מתני' בראשונה היו משיאין משואות** – לאחר שקדשו החדש, ולא היו צריכין לשכור שלוחים לשלוח לגולה להודיע, כי המשואות מודיעים אותן. **משקלקלו הכותים** – והשיאו גם הם משואות, שלא בזמן החדש, להטעות ישראל. וב"ד לא היו משיאין משואות אלא בחדש שנתקדש ביום ל', כדאמרינן בפירקין. וכשלא היו משיאין לערב של יום ל' – הכל יודעין שהחדש מעובר. ופעם אחת עיברו ב"ד את החדש ולא השיאו משואות לערב ל', והכותים השיאום בהרים שלהם, והטעו את בני הגולה לעשותו חסר. **כלונסות** – פירטק"י בלע"ז. **ארוכים** – כדי שיראו למרחוק. **וקנים ועצי שמן ונעורת של פשתן** – כל אלו מרבים שלהבת. **וכורכן במשיחה** – לונצ"י בלע"ז, קושרם בחוט של משיחה בראשי הכלונסיות. **ומאין היו משיאין משואות** – מה שם ההרים. **מהר המשחה** – מתחילין. הוא הר הזיתים שלפני ירושלים, עד שרואין שעושין כן בהר סרטבא: לחוורן וכו'. **את הגולה** – בני בבל אנשי פומבדיתא, והמה מודיעין לכל בני מדינת בבל. **כמדורת אש** – מפרש בגמרא. מדורת אש – לשון היסק גדול. **גמ'** לקדשו – להודיענו שנתקדש. **לאור עיבורו** – לערב יום שלשים נגהי ל"א. יום שלשים קרוי יום עיבורו, כדאמרינן לעיל (דף יט,ב) על שני אדרים שמקדשין אותם ביום עיבוריהם. ועל שם שממנו מעברין את חדש היוצא קרוי יום עיבור. **ר"ח חסר** – ר"ח הנקבע ביום שלשים, שהחדש היוצא נמצא עבשיו חסר. **שחל להיות בע"ש** – ולא נוכל לחלל שבת לאורו להשיא משואות, ונשיא אותם למ"ש. **ואי אמרת** – שנהא רגילין בין אחסר בין אמלא.

אתו

וְחַד מִי מְהֵימַן? וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה שֶׁבָּא הוּא וְעֵדָיו עִמּוֹ לְהָעִיד עָלָיו! - אָמַר רַב פַּפָּא: מַאי "אַחֵר" זוּג אַחֵר. הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי "אִם אֵינָן מַכִּירִין אוֹתוֹ", מַאי "אוֹתוֹ"? אֵילִימָא אוֹתוֹ חַד וְחַד מִי מְהֵימַן? "מִשְׁפָּט" כְּתִיב בֵּיהּ! אֶלָּא מַאי "אוֹתוֹ" אוֹתוֹ הַזּוּג, הָכִי נַמִּי מַאי "אַחֵר" זוּג אַחֵר. - וְחַד לָא מְהֵימַן? וְהָתַנְיָא: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי נְהוֹרַאי שֶׁהָלַךְ אֵצֶל הָעֵד לְהָעִיד עָלָיו בְּשַׁבָּת בְּאוּשָׁא! - אָמְרִי: רַבִּי נְהוֹרַאי סָהֲדָא אַחֲרִינָא הֲוָה בַּהֲדֵיהּ, וְהָא דְּלָא חָשִׁיב לֵיהּ מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי נְהוֹרַאי. רַב אַשִׁי אָמַר: רַבִּי נְהוֹרַאי, סָהֲדָא אַחֲרִינָא הֲוָה בְּאוּשָׁא, וַאֲזַל רַבִּי נְהוֹרַאי לְאִצְטָרוּפֵי בַּהֲדֵיהּ. - אִי הָכִי מַאי לְמֵימְרָא? - מַהוּ דְּתֵימָא: מִסְפֵּיקָא לָא מְחַלְּלִינַן שַׁבָּתָא, קָא מַשְׁמַע לָן. כִּי אֲתָא עוּלָּא, אָמַר: קִדְּשׁוּהָ לְיַרְחָא בְּמַעֲרָבָא. אָמַר רַב כַּהֲנָא: לָא מִיבַּעְיָא עוּלָּא דְּגַבְרָא רַבָּה הוּא, דְּמִהֵימַן, אֶלָּא אֲפִילּוּ אִינִישׁ דְּעָלְמָא נַמִּי מְהֵימַן. מַאי טַעְמָא? כָּל מִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִגּוּלֵיי לָא מְשַׁקְּרִי בָּהּ אֱינָשֵׁי. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: בָּא אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם וְאָמַר "קִדְּשׁוּ בֵית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ" נֶאֱמָן. "בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם"

וְכוּ': תָּנוּ רַבָּנַן: מַה קִּלְקוּל קִלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִין? פַּעַם אַחַת בִּקְּשׁוּ בַּיְתוֹסִין לְהַטְעוֹת אֶת חֲכָמִים, שָׁכְרוּ שְׁנֵי בְנֵי אָדָם בְּאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, אֶחָד מִשֶּׁלָּנוּ וְאֶחָד מִשֶּׁלָּהֶם. שֶׁלָּהֶם הֵעִיד עֵדוּתוֹ וְיָצָא. שֶׁלָּנוּ, אָמְרוּ לוֹ: אֱמוֹר כֵּיצַד רָאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה? אָמַר לָהֶם: עוֹלֶה הָיִיתִי בְּמַעֲלֵה אֲדוּמִים, וּרְאִיתִיו שֶׁהוּא רָבוּץ בֵּין שְׁנֵי סְלָעִים, רֹאשׁוֹ דּוֹמֶה לְעֵגֶל, אָזְנָיו דּוֹמִין לְגִדְיָ, קַרְנָיו דּוֹמוֹת לִצְבִי, וּזְנָבוֹ מוּנַחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו. וְהִצַּצְתִּי בּוֹ, וְנִרְתַּעְתִּי וְנָפַלְתִּי לַאֲחוֹרַי. וְאִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים לִי הֲרֵי מָאתַיִם זוּז צְרוּרִין לִי בְּסִדִינִי. אָמְרוּ לוֹ: מִי הֶזְקִיקְךָ לְכָךְ? אָמַר לָהֶם: שָׁמַעְתִּי שֶׁבִּקְּשׁוּ בַּיְתוֹסִים לְהַטְעוֹת אֶת חֲכָמִים, אָמַרְתִּי: אֵלֵךְ אֲנִי וְאוֹדִיעַ לָהֶם, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מְהוּגָּנִין, וְיַטְעוּ אֶת חֲכָמִים. אָמְרוּ לוֹ: מָאתַיִם זוּז נְתוּנִין לְךָ בְּמַתָּנָה, וְהַשּׁוֹכֵרְךָ יִמְתַּח עַל הָעַמּוּד. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין אֶלָּא מִן הַמַּכִּירִין. **מִשְׁנָה** בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׁוּאוֹת, מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין. כֵּיצַד הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׁוּאוֹת? מְבִיאִין כְּלוֹנְסָאוֹת שֶׁל אֶרֶז אֲרוּכִּין, וְקָנִים, וַעֲצֵי שֶׁמֶן, וּנְעוֹרֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן. וְכוֹרֵךְ בְּמִשִּׁיחָה, וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הָהָר, וּמַצִּית בָּהֶן אֶת הָאוּר. וּמוֹלִיךְ וּמֵבִיא, וּמַעֲלֶה וּמוֹרִיד, עַד שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת חֲבֵירוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן בְּרֹאשׁ הָהָר הַשֵּׁנִי, וְכֵן בְּרֹאשׁ הָהָר הַשְּׁלִישִׁי. וּמֵאַיִן הָיוּ מַשִּׂיאִין מַשּׁוּאוֹת מֵהַר הַמִּשְׁחָה לְסַרְטָבָא, וּמִסַּרְטָבָא לִגְרוֹפִינָא, וּמִגְּרוֹפִינָא לְחַוְרָן, וּמֵחַוְרָן לְבֵית בַּלְתִּין, וּמִבֵּית בַּלְתִּין לֹא זָזוּ מִשָּׁם, אֶלָּא מוֹלִיךְ וּמֵבִיא וּמַעֲלֶה וּמוֹרִיד, עַד שֶׁהָיָה רוֹאֶה כָּל הַגּוֹלָה לְפָנָיו כְּמִדּוּרַת הָאֵשׁ. **גְּמָרָא** מַאי מַשְׁמַע דְּמַשִּׂיאִין לִישָׁנָא דִּיקוּד הוּא דִּכְתִיב "וַיִּשְׁאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו" וּמִתַּרְגְּמִינַן: וְאוֹקְדִינָן דָּוִד. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין מַשִּׂיאִין מַשּׁוּאוֹת אֶלָּא עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ לְקַדְּשׁוֹ, וְאִימָתַי מַשִּׂיאִין לְאוֹר עִיבּוּרוֹ. לְמֵימְרָא דְּאַחֲסַר עָבְדִינַן, אַמְּלֵא לָא עָבְדִינַן, מַאי טַעְמָא? - אָמַר רַבִּי זֵירָא: גְּזֵירָה מִשּׁוּם רֹאשׁ חֹדֶשׁ חֵסֶר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת. אֵימַת עָבְדִי בְּאַפּוּקֵי שַׁבְּתָא. דְּאִי אָמְרַתְּ נַעֲבֵיד נַמִּי אַמְּלֵא אָתוּ

למיטעי

ידוע גם מה שכתב הגר"א בפירושו על משלי, שאין לפסוק דין בנגלה אם לא יודעים פנימיות התורה!

משיחת שבת פרשת תולדות ה'תשכ"ח

ואם כן קשה, וְחַד מִי מְהֵימַן – וכי עד אחד נאמן להעיד על כשרות אדם אחר, וְהָתַנְיָא, מַעֲשֶׂה שֶׁבָּא בשבת לבית הדין להעיד על החודש, הוּא – העד שראה את הלבנה, וְעֵדָיו עִמּוֹ, לְהָעִיד עָלָיו שהוא כשר, ומלשון 'עדיו' משמע שבאו שנים, ואם היה די באחד לא היו שנים מחללים את השבת.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, מַאי לשון 'אַחֵר' שבמשנה, היינו זוג עדים אַחֵר, ושנים בודאי נאמנים. מוכיחה זאת הגמרא: הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא, דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי שהכוונה לזוג עדים, אם כן קשה תחילת המשנה, ששנינו בה 'אִם אֵינָן מַכִּירִין אוֹתוֹ', וקשה, מַאי 'אוֹתוֹ', אִילֵימָא 'אוֹתוֹ' היינו חַד – עד אחד שראה את הלבנה, וְחַד מִי מְהֵימַן, והרי בקידוש החודש 'מִשְׁפָּט' כְּתִיב בֵּיהּ, שנאמר (תהלים פא ה) 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב', ובמשפט שבבית דין יש צורך בשני עדים. אֶלָּא ודאי מַאי 'אוֹתוֹ', אוֹתוֹ הַזּוּג שראה את הלבנה, וְהָכִי נַמִּי מַאי 'משלחין עמו אַחֵר' להעיד על כשרותו, היינו זוג אַחֵר, אך עד אחד אינו נאמן על כשרות אדם אחר.

מקשה הגמרא: וְכִי חַד לֹא מְהֵימַן להעיד על כשרות האדם, וְהָתַנְיָא, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי נְהוֹרַאי שֶׁהָלַךְ אֵצֶל הָעֵד שראה את הלבנה, כדי לְהָעִיד עָלָיו שהוא כשר, והיה זה בְּשַׁבָּת, וחילולה כדי להעיד עליו בְּ'אוּשָׁא', ששם ישבה הסנהדרין, ומשמע מהברייתא שהיה לבדו, והיה נאמן, שאם לא כן לא היה מחלל את השבת. מתרצת הגמרא: אָמְרֵי, במעשה זה של רַבִּי נְהוֹרַאי, סָהֲדָא אַחֲרִינָא הֲוָה בַּהֲדֵיהּ – עד נוסף היה עמו להעיד על כשרות העד, וְהָא דְּלָא חָשִׁיב לֵיהּ – והטעם שלא הוזכר השני בברייתא, מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי נְהוֹרַאי, שבאה הברייתא ללמד שמותר לחלל את השבת לצורך זה מכך שאדם גדול כרבי נהוראי עשה כן, ואין זה מכבודו שילמדו דין זה אף מהעד הנוסף שהיה עמו, שהיה קטן ממנו.

תירוץ נוסף: רַב אַשִׁי אָמַר, באמת רַבִּי נְהוֹרַאי הלך לבדו, כיון שידע דסָהֲדָא אַחֲרִינָא הֲוָה בְּאוּשָׁא – שיש עד נוסף באושא המכיר את העד שראה את הלבנה, וְאָזַל רַבִּי נְהוֹרַאי לְאַצְטְרוּפֵי בַּהֲדֵיהּ – והלך רבי נהוראי להצטרף עמו לעדות זו, אך לעולם עד אחד אינו נאמן להעיד על כשרותו של עד הראייה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא – מה חידשה הברייתא, והרי פשוט שמותר לחלל שבת כדי להעיד על כשרות עד הראייה. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, כיון שאין זה ודאי שאותו העד שבאושא המכיר את עד הראייה יהיה בביתו באותו זמן ויצטרף לרבי נהוראי, מִסְפֵּיקָא לֵיהּ דְּמַחֲלִינָן שַׁבְּתָא, קָא מַשְׁמַע לָן שמחללים שבת אף על הספק, ולכן הותר לרבי נהוראי ללכת לאושא בשבת.

הגמרא מביאה מעשה בענין דומה, שבו האמינו לעד אחד: כִּי אָתָא – כשבא עוּלָּא לבבל, אָמַר, קַדְּשׁוּהּ לְיַרְחָא בְּמַעֲרָבָא – קידשו בית הדין שבארץ ישראל את החודש ביום פלוני. אָמַר רַב כַּהֲנָא, לֵיתֵי מִיבַּעְיָא עוּלָּא, דְּגַבְרָא רַבָּה הוּא, דִּמְהֵימַן – אין צורך לומר שעולא נאמן בדבריו, שהרי אדם גדול הוא, אֶלָּא אֲפִילּוּ אִינִישׁ דְּעָלְמָא – סתם אדם נַמִּי מְהֵימַן. וּמַאי טַעְמָא, כיון דְּכָל מִילְּתָא דַּעֲבִידָא לְאִגְּלוּיֵי – כל דבר שעתיד להתגלות, כמו היום שנקבע לראש חודש, שעתיד הדבר להתפרסם, לֵיתֵי מְשַׁקְּרֵי בָּהּ אִינְשֵׁי – אין בני אדם משקרים בכך, ולכן גם עד אחד נאמן בזה. מסייעת לזה הגמרא מברייתא: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אפילו אם בָּא אֶחָד בְּסוֹף הָעוֹלָם, שאין מכירין אותו כלל, וְאָמַר 'קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ', נֶאֱמָן.

*

שנינו במשנה: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם וְכוּ', משקלקלו הבייתוסים התקינו וכו'.

הגמרא מבארת מה היה קלקולם: תָּנוּ רַבָּנַן, מַה קִּלְקוּל קִלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִין, שפַּעַם אַחַת כשחל שלשים באדר בשבת, בִּקְּשׁוּ הַבַּיְתוֹסִין לְהַטְעוֹת אֶת הַחֲכָמִים, כיון שלפי ההלכה העומר קרב ממחרת יום טוב ראשון של פסח, ולפי טעותם יש להקריבו ביום ראשון בשבוע, ורצו לגרום שיחול יום טוב של פסח בשבת, ויקריבוהו בית דין ממחרת הפסח, כפי הדין, ויחול יום זה ביום ראשון בשבוע, כפי טעותם, ולצורך כך שִׁכְּרוּ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם בְּאַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, שיעידו שראו את הלבנה בשבת ויתקדש החודש ביום זה, וממילא יחול יום טוב בשבת. אֶחָד מהעדים היה מִשֶּׁלָּנוּ, שאינו בייתוסי, והם לא הכירוהו, וְאֶחָד העדים היה מִשֶּׁלָּהֶם – בייתוסי. אותו העד שהיה מִשֶּׁלָּהֶם, הֵעִיד עֵדוּתוֹ, וְיָצָא, ואילו אותו העד שמִשֶּׁלָּנוּ, אָמְרוּ לוֹ – שאלוהו הדיינים, אֱמוֹר, כֵּיצַד רָאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה. אָמַר לָהֶם בדרך משל וחידה, עוֹלֶה הָיִיתִי בְּמַעֲלֵה אֲדוּמִים [־שם מקום], וּרְאִיתִיו שֶׁהוּא [־הירח] רָבוּץ בֵּין שְׁנֵי סְלָעִים, רֹאשׁוֹ דּוֹמֶה לְעֵגֶל, אָזְנָיו דּוֹמִין לְגֵדִי, קַרְנָיו דּוֹמוֹת לְצִבִּי, וּזְנָבוֹ מוּנַחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו, וְהֵצַצְתִּי בּוֹ, וְנִרְתַּעְתִּי, וְנָפַלְתִּי לַאֲחוֹרַי, ובזה רמז להם שאין העדות אמיתית, והוסיף, וְאִם אֵין אַתֶּם מַאֲמִינִים לִי שאין העדות נכונה, הֲרֵי מָאתַיִם זוּז שקיבלתי עבור עדות זו, צְרוּרִין לִי בְּסִדִינִי – בבגדי. אָמְרוּ לוֹ הדיינים, מִי הִזְקִיקְךָ לְכָךְ – מדוע הסכמת להישבר על ידם, אם אין כוונתך להעיד שקר. אָמַר לָהֶם, שָׁמַעְתִּי שֶׁבִּקְּשׁוּ בַּיְתוֹסִים לְהַטְעוֹת אֶת חֲכָמִים על ידי עדי שקר, אָמַרְתִּי בְּלִבִּי, אֵלֵךְ אֲנִי ואשכר להם, וְאוֹדִיעַ לָהֶם לחכמים שזו עדות שקר, שֶׁמָּא יְבוֹאוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם מְהוּגָּנִין, ויישברו לבייתוסים, וַיַּטְעוּ אֶת חֲכָמִים. אָמְרוּ לוֹ הדיינים, מָאתַיִם זוּז שקיבלת מהם נְתוּנִין לְךָ בְּמַתָּנָה, אף שלא קיימת את תנאם ולא העדת שקר, שהפקר בית דין הפקר, ובכוחם לקנוס את הבייתוסים, וְהַשּׁוֹבְרִךְ, יִמָּתַח עַל הָעַמּוּד לקבל מלקות. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הִתְקִינוּ חכמים שֶׁלֹּא יְהוּ מְקַבְּלִין עדות זו אֶלָּא מִן הַמַּכִּירִין, כמבואר במשנתינו.

* * *

משנה

במשנה יבואר איך היו מודיעים לישראל שבחוץ לארץ שבית דין קידשו את החודש: בָּרִאשׁוֹנָה, כשהיו מקדשים את החודש הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת – מדליקים מדורות אש בראשי ההרים לאחר שהתקדש החודש, והיו רואים זאת בני הגולה ויודעים שהתקדש החודש. מֶשֶׁקִּלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִים, וכדי להטעות את ישראל היו משיאים משואות אף כאשר לא התקדש החודש, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִין של בית דין יוֹצְאִין ומודיעים מתי התקדש החודש.

מבארת המשנה: קודם שקלקלו הכותים, כֵּיצַד הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת, מְבִיאִין כְּלוֹנְסָאוֹת – קורות עצים שֶׁל אֲרֵז אֲרוּכִּין, וְקָנִים, וַעֲצֵי שֶׁמֶן, וּנְעוֹרֶת שֶׁל פִּשְׁתָּן, שכל אלו מרבים את השלהבת, וְכוֹרֵךְ את כל אלו בראשי הכלונסאות בְּמִשִּׁיחָה – בחבל, וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ הָהָר, וּמַצִּית בָּהֶן אֶת הָאוּר, וּמוֹלִיךְ וּמֵבִיא וּמַעֲלֶה וּמוֹרִיד את המשואה, עַד שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת חֲבֵירוֹ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן בְּרֹאשׁ הָהָר הַשֵּׁנִי, וְכֵן היו עושים בְּרֹאשׁ הָהָר הַשְּׁלִישִׁי, וכן הלאה בכל ההרים המנויים להלן. מבארת המשנה: וּמֵאַיִן הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת, מֵהַר הַמִּשְׁחָה – הר הזיתים, שהוא ההר הסמוך ביותר לירושלים, לְהַר סַרְטְבָא – עד שראו שעושים כן בסרטבא, וּמִסַּרְטְבָא לְגַרוֹפֵינָא, וּמִגַּרוֹפֵינָא לְחַוּרָן, וּמֵחַוּרָן לְבֵית בִּלְתִּין, וּמִבֵּית בִּלְתִּין, שהוא בסוף ארץ ישראל, לֹא זוּז מִשָּׁם משיאי המשואות, אֶלָּא מוֹלִיךְ וּמֵבִיא וּמַעֲלֶה וּמוֹרִיד עַד שֶׁהָיָה רוֹאֶה את כָּל הַגּוֹלָה לְפָנָיו כְּמִדְּוַרַת הָאֵשׁ.

*

גמרא

הגמרא מבררת את הלשון 'משואות' שבמשנה. שואלת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע דְּ'מַשִּׁיאִין', לִישָׁנָא דִּיקּוּד הוּא – מנין לנו לשלשון 'משיאין' היא הדלקת אש. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב במלחמת דוד עם הפלשתים, לאחר שניצחם (שמואל ב' ה כא) 'וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת עֲצַבֵּיהֶם [־אלילידם] וַיִּשָּׂאם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו', וּמִתַּרְגְּמִינָן 'וְאוֹקִדְרִנָן דָּוִד', כלומר שרפם באש.

*

הגמרא מבארת באלו מקרים היו מדליקים משואות: תָּנוּ רַבָּנַן, אֵין מַשִּׁיאִין מַשּׂוֹאוֹת אֶלָּא עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ – ביום שלשים, לְקַדְּשׁוֹ – להודיע לבני הגולה שראש חודש נקבע ליום שלשים.

המשך בעמוד לג

לְמִיטְעֵי – עשויים בני הגולה לטעות, שכשיראו את המשואות במוצאי שבת יסתפקו בדבר, אָמְרֵי, שמא הַאי – חודש זה חָסֵר הוּא, והיה ראש חודש ביום שישי, וְהַאי דְּלָא עָבֵיד מַאתָמוֹל, במוצאי היום השלשים, מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר, שהיה זה ליל שבת. אוֹ דִּלְמָא, חודש מָלֵא הוּא, וראש חודש היה בשבת, ביום השלשים ואחד, וּבִזְמַנּוֹ עָבְדוּ – ועשו את המשואות במוצאי שבת שהוא זמנם הקבוע. ומחמת חשש טעות זו תיקנו שישיאו משואות רק בחודש חסר, ובזה אין חשש טעות, שהרי בשיראו משואות במוצאי שבת יבינו שהחודש נקבע ביום שלשים והוא חסר, כיון שאם היה החודש מלא וראש חודש היה בשבת, לא היו משיאים משואות כלל.

ממשיכה הגמרא להקשות: וְלִיעֲבֵיד משואות בֵּין אַמְּלֵא בֵּין אַחְסֵר, וְרַק כִּי מִקְּלָע [־כשיחול] רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, ויהיה החודש חסר, לֹא לִיעֲבֵיד כְּלָל, אף לא במוצאי שבת, וְכֵיוָן שיראו בני הגולה דְּלָא עָבְדִינָן משואות במוֹצָאֵי שַׁבָּת, ומאידך ידעו דַּעֲבִדִינָן גם אַחודש מָלֵא, מֵידַע יָדְעֵי דְּחָסֵר הוּא, ולכן לא השיאו משואות במוצאי שבת, ובליל עיבורו לא השיאו מחמת איסור שבת, שאילו היה מלא וראש חודש היה בשבת, היו משיאים משואות במוצאי שבת, כדרך שמשיאים על כל חודש מלא, ומדוע הוצרכו לתקן שלא ישיאו כלל בחודש מלא.

דוחה הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי אָתוּ לְמִיטְעֵי, שכשיראו שלא השיאו משואות במוצאי שבת לא יבינו בהכרח שהטעם שלא השיאו הוא מחמת שהיה החודש חסר, וראש חודש חל ביום שישי, אלא אָמְרֵי, הַאי חודש מָלֵא הוּא, והיו צריכים להשיא משואות במוצאי שבת, וְהַאי דְּלָא עָבְדֵי, אִיתְּנוּסֵי הוּא דְּאִיתְּנוּסֵי – אירע אונס לממונים על השאת המשואות על ידי השיכרות משתיית שבת.

ממשיכה הגמרא להקשות: עדיין קשה, מדוע תיקנו שישיאו רק בחודש חסר, וְלִיעֲבֵיד משואות רק אַחודש מָלֵא, וְלֹא לִיעֲבֵיד אַחְסֵר כְּלָל, ואם יחול ראש חודש בשבת ישיאו במוצאי שבת, ואם יחול ביום שישי לא ישיאו כלל, ויבינו בני הגולה שזהו מחמת שהחודש חסר, וכמו כל חודש חסר שאין משיאים בו, ולא יתלו זאת בשיכרות השבת, שהוא דבר שאינו מצוי.

משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אכן היה אפשר לתקן כן ולא לחשוש לטעות, והטעם שמשיאים בחודש חסר ולא בחודש מלא הוא מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה לָעָם שְׁנֵי יָמִים של ראש השנה, כלומר, אם ישיאו רק בחודש מלא, נמצא שבכל חודש לא ידעו בני הגולה מתי נקבע ראש חודש, עד שיסתיים היום השלשים ואחד, ואם ישיאו משואות בסיומו ידעו שנקבע ראש חודש באותו יום והחודש הקודם היה מלא, ואם לא ישיאו יבינו למפרע שהחודש היה חסר ונקבע ראש חודש אתמול, ביום השלשים, ובחודש תשרי גם כן לא ידעו מתי נקבע ראש חודש, שהוא ראש השנה, ומספק יצטרכו תמיד לשמור שני ימים כ'ראש השנה', יום שלשים ויום שלשים ואחד, ויתבטלו ממלאכתם יום אחד בחינם, ולכן תיקנו שבחודש חסר משיאים משואות, וממילא ישמרו רק את היום השלשים מספק, ואם יראו במוצאי היום משואות, יבינו שאכן היה החודש חסר וראש השנה היה ביום השלשים, ולמחרת הוא יום חול, ואם לא יראו משואות יבינו שהחודש מלא וראש השנה הוא ביום השלשים ואחד, ורק באופן זה שהחודש מלא יתבטלו ממלאכה יום אחד בחינם, אך בשנים שבהם חודש אלול יהיה חסר, לא יתבטלו בחינם.

*

שנינו במשנה: כֵּיצַד הָיוּ מַשִּׁיאִין מְשוּאוֹת, מְבִיאִין כְּלוּנְסוֹת כו' של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן. אָמַר רַב יְהוּדָה, אַרְבָּעָה מִינֵי עצי אֲרָזִים הֵן, אֶרֶז, קַתְּרוֹס, עֵץ שֶׁמֶן, וּכְרוֹשׁ. ומהו 'קַתְּרוֹס', אָמַר רַב, עץ ששמו אַדְרָא – אדר. דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמְרֵי, קתרום היינו מַבְלִינָא, וְאָמְרֵי לָהּ שקתרום זוֹ גּוּלְמֵיס.

אומרת הגמרא: וְרב יהודה הסובר שיש ארבעה מיני ארזים, פְּלִינָא – חולק על דבריו דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, אָמְרֵי בֵּי רַב, עֲשָׂרָה מִינֵי אֲרָזִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא יט) "אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֲרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו". מבארת הגמרא: 'אֶרֶז' היינו אַרְזָא, 'שִׁטָּה' היינו תּוּרְנִיתָא, 'הֲדַס' היינו אַסְּא, 'עֵץ שָׁמֶן' היינו אַפְרְסְמָא – עץ שמן אפרסמון, 'בְּרוֹשׁ' היינו בְּרְתָא, 'תִּדְהָר' היינו שָׁאנָא, 'תְּאַשּׁוּר' היינו שׁוּרִינְבָא. שואלת הגמרא: הָנֵי – מינים אלו שהוזכרו בפסוק, רק שִׁבְעָה הָווּ, והיכן מצינו עשרה מיני ארזים. משיבה הגמרא: כִּי אָתָא – כשבא רַב דִּימִי לבבל אָמַר, הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם [־על המינים שהוזכרו בפסוק] אַלּוֹנִים, אַלְמוֹנִים וְאַלְמוּגִין. מבארת הגמרא: אַלּוֹנִים הם בּוּטְמֵי, אַלְמוֹנִים הם בַּלּוּטֵי, וְאַלְמוּגִין הם כְּסִיתָא. איכָא דְּאָמְרֵי, ששלשת המינים שהוסיפו, הם אֲרוֹנִים, עֲרְמוֹנִים, אַלְמוּגִין. מבארת הגמרא: אֲרוֹנִים הם עָרֵי, עֲרְמוֹנִים הם דּוּלְבֵי, וְאַלְמוּגִין הם כְּסִיתָא.

*

אגב שהוזכרו בגמרא עצי אלמוגים, מביאה הגמרא דרשה בענין זה: נאמר בפסוק לגבי הנחל שיצא לעתיד לבא מבית המקדש (ישעיה לג כא), 'וְצִי אַדִּיר לֹא יַעֲבָרֶנּוּ', כלומר, גם 'צי אדיר' לא יוכל לעבור בו מחמת שטף מימיו. ומהו 'צי אדיר', אָמַר רַב, זוֹ בּוּרְיָי גְּדוֹלָה – אניה גדולה ביותר. מבררת הגמרא: הֵיכִי עָבְדוּ – לאיזה צורך עושין אותה. מבארת הגמרא: אניה זו משמשת לעקירת עצי אלמוגים מקרקע הים, וכך עושים, מַיְיתוּ שִׁית אַלְפֵי גַּבְרֵי – מביאים ששת אלפי איש, והם עובדים כְּתַרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא – במשך שנים עשר חודשי שנה, וְאָמְרֵי לַהּ – ויש אומרים שמביאים תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי – שנים עשר אלף אנשים, בְּשִׁתָּא יַרְחֵי שַׁתָּא – במשך ששה חודשי שנה, וְמַעֲנֵי לַהּ חָלָא – והם מטעינים חול על הספינה עַד דְּשָׁכְבָא – עד שהיא שוקעת ועומדת על קרקעית הים, ועדיין ראש הספינה מעל המים, כיון שאין המים עמוקים כל כך במקום שגדלים שם האלמוגים, וְנָחִית בַּר אָמוֹרַאי – וירוד מהספינה אדם המלומד לשוט מתחת למים, וְקָטַר אַטּוּנֵי דְּכִיתָנָא בְּכַסִּיתָא – וקושר חבלי פשתן [שהם חזקים מאד] בשורשי עצי האלמוגים, וְקָטַר לְהוּ – קושר את הקצה השני של החבלים בְּסִפְּינְתָא – באותה ספינה העומדת עתה בסמוך, על קרקע הים, וְנַטְלֵי חָלָא וְשָׁדוּ לְבָרָאי – ואחר כך נוטלים הפועלים את החול שבספינה ומשליכים אותו החוצה, וְכַמָּה דְּמִדַּלְיָא – וככל שהספינה נעשית קלה ועולה למעלה, עָקְרָא וּמַתְיָא – היא עוקרת את האלמוגים ומעלה אותם למעלה. וּמַחֲלִיף עַל חַד תְּרֵין בְּכַסְפָּא – והאלמוגים הם חשובים ויקרים, עד שעבור משקל מסוים של אלמוגים מקבלים משקל כפול של כסף.

אומרת הגמרא: תְּלָת פַּרְוָותָא הָווֹיֵן – יש שלשה נמלים שיורדים בהם אניות לעומק הים ומוציאים ממנו דברים יקרים, תַּרְתֵּי בֵּי (ארמאי) [רוֹמָאֵי] – שני נמלים הם אצל הרומאים, וַחֲדָא דְּבֵי פָּרְסָאֵי – ונמל אחד אצל הפרסים. דְּבֵי (ארמאי) [רוֹמָאֵי] מַסְקָן כְּסִיתָא – אצל הרומאים מעלים מהים עצי אלמוגים, דְּבֵי פָּרְסָאֵי מַסְקָן מַרְגְּנְיֵיתָא – ואצל הפרסים מעלים מקרקעית הים מרגליות, על ידי בני אדם היודעים לשוט מתחת למים, ולגודל חשיבותו של נמל הפרסים, מִקַּרְיָא 'פַּרְוָותָא דְּמַשְׁמַהִינ' – הוא קרוי 'נמל המלוכה'.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין עצי ארזים: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שִׁיטָּה וְשִׁיטָּה [־עצי שיטה] שֶׁנִּטְּלוּ הַנְּכָרִים מִירוּשָׁלַיִם כשהחריבוה, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מא יט) "אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֲרֶז שִׁטָּה", ומכך שלא נאמר 'אטע' אלא 'אתן', משמע שיטול עצים ממקום אחר ויתנם כאן, והם אותם עצים שנטלו הנכרים, וְאֵין 'מִדְבָּר' האמור כאן אֶלָּא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם סד ט) 'צִיּוֹן מִדְבָּר הָיְתָה וגו' יְרוּשָׁלַם שְׁמָמָה'.

מימרא נוספת: וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ לאחרים, דּוֹמֶה לַהֲדַס המפיץ ריח טוב, אך נמצא בַּמִּדְבָּר, שאין ממנו תועלת. אִיכָּא דְּאָמְרֵי מימרא זו באופן אחר, כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, וּמְלַמְּדָהּ לאחרים, בְּמָקוֹם שֶׁאֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים אחרים, דּוֹמֶה לַהֲדַס הנמצא בַּמִּדְבָּר, דְּמתוך כך הוא חָבִיב ביותר, שנותן ריח טוב במקום שלא מצויים בו הדסים.

המשך בעמוד פז

רש"י

אתו למיטעי – השתא בני הגולה אמרי כו', אבל השתא דלא עבדינן אלא אחסר, כי עבדינן למוצאי שבת – ידעי דחסר הוא. **ועבדינן אמלא** – ואנן רגילין לעשות כל שאר המלאין. **מידע ידעי דחסר הוא** – ומחמת איסור שבת שאירע בליל משואותיו נמנעו מלהשיא. **דאיתנוסי** – בשכרות של משתה השבת. **וליעביד אמלא ולא אחסר** – וכי מקלע ר"ח חסר בערב שבת ולא עבדינן – מידע ידעי דחסר הוא, ולא תלו בשכרות, אלא במידי דשכיח, דכל חדשים חסרין לא עבדינן, והאי נמי לא עבוד. **אמר אביי משום ביטול מלאכה כו'** – ולא גרסינן: "גזירה". אי אמרת נעביד אמלא ולא אחסר אין לך ר"ה שאין מתבטלין בני הגולה ממלאכה שני ימים, יום ל' – שמא היום ר"ה, ויום שלשים ואחד – שמא עיברו את החדש והיום ר"ה. אבל כי עבדינן משואות אחסר לאור יום ל' – ידעי שביום שלשים נקבע, ויעשו מלאכה למחר, ואין בטלין שני ימים אלא במעובר: כיצד היו משיאין כו'. **אמר רב אדרא** – כך שם האילן, כדאמרינן במסכת ביצה (דף טו,ב) יטע בהן אדר. **תורניתא** – פיניי"א בלע"ז. **ברתא** – בוס"ו בלע"ז. **שאנא** – ש"פ בלע"ז. **בוטמי** – אולמ"י בלע"ז. **בלוטי** – צירקוו"ה בלע"ז, שגדילין בו פירי שקורין גליאנד"ה. **כסיתא** – מין עץ העולה בקרקע הים ושמו קוראל"ו. **ערי** – לויר"ו שם האילן, ואת פריו קורין ביי"ש. **דולבי** – קשטאניי"א. **וצי אדיר לא יעברנו** – לנהל שעתיד לצאת מבית המקדש. **זו בורני גדולה** – ספינה שקורין דרומונ"ט. **היכי עבדי** – אותה בורני גדולה למאי עבידא. **חלא** – חול. **עד דשכנא** – שוליה שוכנים בקרקעית הים, ועודנה נראית למעלה מן המים. דבמקום שהאלמוגים גדילים בים אין הים עמוק כל כך. **בר אמוראי** – מלומד לשוט בנהרות. **וקטר אטוני דביתנא** – חבילי פשתן, שהן קשין לינתק, וקושר ראשו אחד בשורש האילן, וראשו אחד בבורני. **ושקלי** – הנך גברי חלא דספינתא ושדו לאבראי, והיא עולה מתוך המים, ועוקרת שרשי האילן. **פרוותא** – פורט"ו בלע"ז. ובלשון משנה: נמל. **מסקן מרנייתא** – מקרקעית הים, על ידי בר אמוראי. **ומקרייא פרוותא דמשמהיג** – אותה של פרסיים נקראת: נמל של מלוכה. **ונקיתי דמם לא נקיתי** – אם באתי לנקות את הגוים משאר עונות – לא אנקם מדמם של ישראל.

תוספות

והא דלא עביד במוצאי שבת איתנוסי איתנוסו – וא"ת: והשתא נמי, דלא עבדו אמלא כלל, כי מיחל ר"ח מלא בשבת יאמרו: האי חסר הוא, והאי דלא עביד למוצאי שבת – איתנוסי דאיתנוסו! וי"ל: דהיכא דודאי עבדי לעולם משואות בין אמלא בין אחסר, כי לא עבדי כלל – ודאי תלו באונס. אבל השתא, דזימנין עבדי וזימנין לא עבדי, כי לא עבדי השתא במוצאי שבת – לא תלו באונס אלא במילתא דשכיחא.

משום בטול מלאכה לעם שני ימים – פירש בקונטרס: אין לך ר"ה שאין מתבטלין בני גולה ממלאכה ב' ימים, בין אמלא בין אחסר. אבל כי עבדי אחסר ידעי שביום שלשים נקבע, ויעשו מלאכה למחר. ולחנם דחק לפרש "ר"ה", דאכל ר"ח קאי. כי לא היו רגילין לעשות מלאכה בר"ח, כדאמרינן בפרק "הקורא את המגילה עומד" (מגילה דף כב,ב) ושאין בו ביטול מלאכה לעם – כגון ר"ח וחולו של מועד קורין ארבעה. ורגילין לומר, שהוסיף המקום י"ט לנשים בר"ח בשכר שלא נתרצו על מעשה העגל, כשאמר להם אהרן (שמות לב) "פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו' ויתפרקו כל העם וגו' אשר באזניהם" אבל דנשיהם לא הביאו, שלא רצו הנשים ליתן. **ארבעה** מיני ארזים – תימה: דבפרק "לולב הגזול" (סוכה דף לז,א ושם) א"ר יהודה: סוכה אינה נוהגת אלא בארבעה מינים שבלולב, ופריך עלה מהא דמכשר ר"י לסכך בנסרים של ארז שאין בהם [ארבעה על ארבעה] ומשני: מאי ארז – הדס, כדאמר רבה בר רב הונא: י' מיני ארזים הן. והשתא לרב יהודה אמר רב דאמר: ארבעה ותו לא, מאי איכא למימר? ושמא: הכא לענין מקח וממכר פליגי, אבל כולהו מודו דעשרה מיני ארזין הן. ובירושלמי חשיב עשרים וארבעה.

שטה תורניתא – בפ"ק דע"ז (דף יד,א ושם) דאמר: מאי אצטרובלין תורניתא – לאו היינו תורניתא דהכא. דההוא אין לו עיקר, כדמשמע התם. והאי דהכא שהוא מין ארז – ודאי יש לו שורש. ועוד: תורניתא הוא דלא מזבן, הא שאר אילנות – מזבני?! והתנן (ע"ז דף יט,ב) אין מוכרים לזן במחובר לקרקע. דכי האי גוונא דייק התם גבי דקל טב. לכך נראה דהדהיא דהתם מין אדמה כעין כובריתא דפרק "א"ר עקיבא" (שבת דף צ,א) ובפ' "האשה שהיא עושה" (נדה דף סב,א) דאבולהו מייתי לה ההיא דכל שאין לה עיקר.

עץ שמן אפרסמון – והא דכתיב (מלכים א ו) "ויעש כרובים עצי שמן" ומתרגמינן: "אעי דזיתא" – תרי גווני עץ שמן. דאפרסמון לאו עץ זית הוא, דכתיב בעזרא (נחמיה ח) "צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שמן". ובמסכת תמיד (פ"ב משנה ג) עץ זית – פסול למערכה, עץ שמן – כשר. **ערמונים** דולבי – פי' בקונטרס: קשטינייי"ר. וקשיא, דבפרק "לולב הגזול גבי ענפיו חופין את רובו, פריך: ואימא דולבא. ואנן קא חזינן דלאו הכי הוא! ומיהו, התם נמי פי' בקונטר' קשטינייי"ר.

לְמִיטְעֵי אָמְרִי: הַאי חָסֵר הוּא, וְהַאי דְּלָא עָבֵיד מֵאֶתְמוֹל מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר. אוֹ דִּלְמָא מָלֵא הוּא, וּבִזְמַנּוֹ עָבַדוּ. - וְלִיעֲבִיד בֵּין אַמְּלֵא בֵּין אַחְסֵר, וְכִי מִקְּלַע רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּעֶרֶב שַׁבָּת לָא לִיעֲבִיד כְּלָל. וְכֵיוָן דְּלָא עָבְדִינַן מוֹצָאֵי שַׁבָּת, וְעָבְדִינַן אַמְּלֵא מֵידָע יָדְעֵי דְּחָסֵר הוּא! - אֲפִילּוּ הָכִי אָתוּ לְמִיטְעֵי, אָמְרִי: הַאי מָלֵא הוּא, וְהַאי דְּלָא עָבְדִי אִיתְנוּסִי הוּא דְּאִיתְנוּסִי. - וְלִיעֲבִיד אַמְּלֵא וְלָא לִיעֲבִיד אַחְסֵר כְּלָל! - אָמַר אַבָּיֵי: מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה לָעָם שְׁנֵי יָמִים. "כֵּיצַד הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׁוּאוֹת מְבִיאִין כְּלוּגְסוֹת" כו': אָמַר רַב יְהוּדָה: אַרְבָּעָה מִינֵי אֲרָזִים הֵן: אֶרֶז, קַתְּרוֹס, עֵץ שֶׁמֶן, וּבְרוֹשׁ. קַתְּרוֹס, אָמַר רַב: אַדְּרָא. דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרֵי: מַבְלִיגָא, וְאָמְרִי לָהּ: זוֹ גוּלְמִיש. וּפְלִיגָא דְּרַבָּה בַּר רַב הוּנָא, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: אָמְרִי בֵּי רַב: עֲשָׂרָה מִינֵי אֲרָזִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו" אֶרֶז אַרְזָא, שִׁטָּה תּוֹרְנִיתָא, הֲדַס אָסָא, עֵץ שֶׁמֶן אֲפַרְסְמָא, בְּרוֹשׁ בְּרָתָא, תִּדְהָר שָׁאנָא, תְּאַשּׁוּר שׁוֹרִיבְנָא. - הָנֵי שִׁבְעָה הָווּ! - כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אָמַר: הוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם אַלּוֹנִים, אַלְמוֹנִים, אַלְמוֹגִין. אַלּוֹנִים בּוּטְמֵי, אַלְמוֹנִים בְּלוּטֵי, אַלְמוֹגִין כָּסִיתָא. אִיכָּא דְּאָמְרִי: אֲרוֹנִים, עַרְמוֹנִים, אַלְמוֹגִין. אֲרוֹנִים עָרֵי, עַרְמוֹנִים דּוּלְבֵי, אַלְמוֹגִין כָּסִיתָא "וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ" אָמַר רַב: זוֹ בּוּרְנֵי גְּדוֹלָה. הֵיכִי עָבְדוּ? מַיְיתוּ שִׁית אַלְפֵי גַבְרֵי בִּתְרֵיסַר יַרְחֵי שַׁתָּא, וְאָמְרִי לָהּ: תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַבְרֵי בְּשִׁיתָא יַרְחֵי שַׁתָּא, וְמַטְעֲנֵי לָהּ חָלָא עַד דְּשַׁכְנָא, וְנָחֵית בַּר אֲמוֹרָאֵי, וְקָטַר אַטּוּנֵי דְּכִיתְנָא בְּכָסִיתָא, וְקָטַר לֵהּ בְּסִפִּינְתָא. וְנָטְלִי חָלָא, וְשָׁדוּ לְבָרָאֵי, וְכַמָּה דְּמִדְלִיָּא עָקְרָא וּמָתְיָא. וּמַחֲלִיף עַל חַד תְּרִין בְּכַסְפָּא. תִּלְתָּ פְּרָוְתָא הָוְיָין, תַּרְתֵּי בֵּי אַרְמַאי וַחֲדָא דְּבֵי פַּרְסָאֵי. דְּבֵי אַרְמַאי מַסְקָן כָּסִיתָא, דְּבֵי פַּרְסָאֵי מַסְקָן מַרְגַּנְיָיתָא, וּמַקְרְיָא פַּרְוָתָא דְּמַשְׁמְהִיג. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל שִׁיטָּה וְשִׁיטָּה שֶׁנְּטָלוּ גּוֹיִם מִירוּשָׁלַיִם עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲזִירָן לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה". וְאֵין מִדְבָּר אֶלָּא יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר "צִיּוֹן מִדְבָּר הָיָתָה" וְגוֹ'. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וְאֵינוֹ מְלַמְּדָהּ דּוֹמֶה לַהֲדַס בַּמִּדְבָּר. אִיכָּא דְּאָמְרִי: כָּל הַלּוֹמֵד תּוֹרָה וּמְלַמְּדָהּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דּוֹמֶה לַהֲדַס בַּמִּדְבָּר, דְּחָכִיב. וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹי לָהֶם לְגוֹיִם שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה שֶׁנֶּאֱמַר "תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל". תַּחַת רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵירָיו מַאי מְבִיאִין? וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר "וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי". "מֵאַיִן הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׁוּאוֹת כו' וּמִבֵּית בַּלְתִּין": מַאי בֵּית בַּלְתִּין? אָמַר רַב:

יצחק ראה שבעשו יש ניצוצות דקדושה גבוהים מאוד, ולכן רצה לברכו, להמשיך עליו אור עליון, שעל-ידי-זה יתבררו הניצוצות שבו.
ממאמר פרשת תולדות ה'תשכ"ח

תוספות

זו בירם – משמע כאן שהוא מארץ ישראל. וכן מפרש ר"ת בקדושין (דף עב,א) גבי מיחסי דפומבדיתא מבירם נסבי.

כמה הוו להו תלתין ותרתין – תימה בזמן שבית המקדש קיים נמי מרחקי טובא, כדמוכח בפ"ק דתענית (דף י,א) שהיה מהלך ט"ו יום מירושלים עד סופה של כל א"י, גבי: כדי שיהא מגיע האחרון שבא"י לנהר פרת. וזה היה לצד בבל, דפרת לצד בבל הוא. ואין לחלק בין מקדש ראשון למקדש שני, כדמשמע בפרק "אלו מציאות" (ב"מ דף כח,א ושם) וצריך לומר דרצועה נפקא לא"י מצד אחד עד פרת חוץ מבבל. וקשה: היאך אפשר שירושלים הויא טבור של א"י שהיא ד' מאות פרסה על ד' מאות לכל צד, הרי מהלך שני מאות לכל צד, הרי מהלך עשרים ימים לאחרון שבירושלים ממהלך עשר פרסאות. ועוד: הרי ירדן מן המזרח מהלך יום אחד מן המזרח לירושלים, והוא קצה א"י.

לא היו זוזים משם – לפי שהיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות, וכל החצר חשובה כד' אמות, כדתנן בפרק "מי שהוציאוהו" (עירובין דף מא,ב) נתנוהו בדיר וסהר וכו'. והא דמשמע בההוא פירקא (דף מז,ב ושם) גבי דיכריא דאתו למברכתא שבל העיר חשובה להם כד' אמות – היינו בעיר המוקפת מחיצות, והכא בירושלים לאחר שפרצו בה יונים פרצות, דחשיב' כרשות הרבים, כדאיתא פרק "המוצא תפילין" (עירובין דף קא,א) ומיהו, אשכחן עיר דחשובה כד"א אף בלא מחיצות, כדתנן בפרק "כיצד מעברין" (שם דף נז,א) נותנין קרפף לעיר. עוד תנן (שם דף ס,א) הנותן עירובו בתוך עיבורה של עיר – לא עשה ולא כלום, ואם לענין יוצא חוץ לתחום – נמי נותנין לו כל העיר כולה עם עיבורה כד' אמות, אם כן בלא מחיצות נמי תחשיב כולה כד' אמות.

שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח – הא דלא חשיב לה בפ"ק דביצה (דף יא,ב) גבי דברים שהתירו סופן משום תחילתן – משום דבהך לא קשה לן מידי דמתניתין היא, דאכל הני דהתם פריך תנינא, ומשני להו. **או** דילמא לישנא דצערא – פירש בקונטרס: משום שעל שם שאסורין כאילו בזיקין, שאינן זזים משם כל היום כולו. והיינו קודם דאתקין רבן גמליאל שיהו מהלכין אלפים אמה לכל רוח. וקשיא: מאי מייתי מסעודות גדולות? הא ע"כ קודם ר"ג הכי הוה! לכך נראה דמיבעי ליה: אי אותו מקום צר להם, או מרווח? ומייתי ראיה דמרווח. ואם תאמר: כיון דאיסור שבת עלייהו – היאך יוצאין מחצר לחצר? י"ל: כיון דקודם דפרצו בה היו יכולים ללכת בכל העיר, גם עתה משנפרצה – אלא כמה מבואות וחצרות פתוחים לאותו חצר שהיו [רשאין] להלך בהן כארבע אמות.

גירי

אף חרים וכייר וגדר – היו משיאין המשואות בראשי הרים שלהן. **ביני ביני** – דהנך דמתני' הוו קיימין הנך. **באידך גיסא** – [של] א"י לצד בבל, שני צדדים של א"י נמשכין לצד בבל. **בין כל אחת ואחת** – דהנך דמתניתין. **איסתתום דרכי** – ואחזו ההולכין דרך עקלתון. **בסירים** – קוצים. **מתני' חצר** גדולה היתה בירושלים כו' כל העדים מתכנסין – ביום השבת שחללוהו לבוא ולהעיד. **לא** היו זוזין משם – לפי שיצאו חוץ לתחום, והיוצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות. **מן הנהר** – שהוא גדל פתאום, ושוטף את בני העיר ואת הילדים. **גמ' ויעזקהו** – סייגו בגדר אבנים סביב סביב, בעיגול כמו טבעת. **לישנא דצערא** – על שם שאסורין כאלו בזיקין, שאין זזין משם כל היום. **סעודות גדולות** – אלמא, לא הוה להו צערא. **מתני' כיצד בודקין את העדים כו' לפני** החמה – החמה הולכת לעולם ממזרח לדרום ומדרום למערב וממערב לצפון, שנאמר (קהלת א) "הולך אל דרום וסובב אל צפון". והלבנה אינה נראית ביום שלשים לעולם אלא סמוך לשקיעת החמה, שמתוך שהיא דקה וקטנה אינה נראית בעוד שהחמה בגבורתה. מדלא קתני: "למזרחה או למערבה" – שמע מינה אין נראית להם בדרום, וקא ס"ד שהיו שואלין את העדים אם ראוה מהלכת לפני החמה או לאחריה. לצפונה של חמה ראיתם אותה, או לדרומה של חמה? ובגמרא פריך: לפני החמה היינו לצפונה, שהרי אין נכון לבדוק ולשאול אם לדרומה אלא בזמן ששניהן, החמה והלבנה, במערב, שאם הם בדרום – אינה יכולה להיות לא לצפונה ולא לדרומה, אלא או למזרחה או למערבה. וכשהן במערב, אם לפני החמה היא, זהו לצפונה שהרי לצד צפון הם הולכין. ואם לאחריה היא, הרי זה לצד דרום. **כמה** היה **גבוה** – מן הארץ, לפי ראיית עיניכם. **לאין** היה **נוטה** – ראשי הפגימה, לאיזה צד נוטין? לצד צפון כזה (או לצד דרום כזה). **אם אמר לפני החמה לא אמר כלום** – מפרש בגמרא. **גמ' היינו לפני החמה היינו לצפונה** – הא חדא מילתא היא, כדפרישית לעיל. **פגימתה לפני החמה** – פונה לצד החמה או לצד אחר. ועלה קתני סיפא: אם אמר לפני החמה – לא אמר כלום, דמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה.

דלא לימרו עובדיה – העובדין את החמה.

גירי

זוז בִּירָם. מַאי גּוֹלָה? אָמַר רַב יוֹסֵף: זוּז פּוּמְבַּדִּיתָא. מַאי כְּמִדּוּרַת הָאֵשׁ? תָּנָא: כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹטֵל אֲבוּקָה בְּיָדוֹ וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ גַּגּוֹ. תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אַף חָרִים וּכְיָיר וְגָדֵר וְחַבְרוֹתֵיהָ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: בֵּינֵי וּבֵינֵי הָווּ קָיְימִי, אִיכָּא דְּאָמְרִי: לְהָדָךְ גִּיסָא דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָווּ קָיְימִי. מָר חָשֵׁיב דְּהַאי גִּיסָא, וּמָר חָשֵׁיב דְּהַאי גִּיסָא. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת שְׁמוֹנָה פַּרְסָאוֹת. כַּמָּה הָווּ לְהוּ תְּלָתִין וְתַרְתֵּין, וְהָא הָאִידָּנָא טוּבָא הָווּ! - אָמַר אַבָּיֵי: אִסְתַּתּוּמֵי אִסְתַּתּוּם לְהוּ דַּרְכֵּי, דִּכְתִיב "לָכֵן הִנְנִי שָׂךְ אֶת דַּרְכֵךְ בַּסִּירִים", רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא: דִּכְתִיב "נְתִיבוֹתֵי עָוָה". **מִשְׁנָה** חָצֵר גְּדוֹלָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבֵית יַעֲזַק הָיְתָה נִקְרֵאת, וּלְשָׁם כָּל הָעֵדִים מִתְכַּנְּסִין, וּבֵית דִּין בּוֹדְקִין אוֹתָם שָׁם. וּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשִׂין לָהֶם, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהוּ רְגִילִין לָבֹא. בְּרֵאשׁוֹנָה לֹא הָיוּ זָזִין מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם; הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁיִּהוּ מְהַלְּכִין אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְלֹא אֶלּוּ בִּלְבַד, אֶלָּא אַף חֲכָמָה הַבָּאָה לְיַלֵּד, וְהַבָּא לְהַצִּיל מִן הַדְּלֵיקָה וּמִן הַגַּיִים, וּמִן הַנַּהַר, וּמִן הַמַּפּוֹלֶת הֲרֵי אֵלּוּ כְּאַנְשֵׁי הָעִיר, וְיֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם לְכָל רוּחַ. **גְּמָרָא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: בֵּית יַעֲזַק תְּנַן, אוֹ בֵּית יָזֵק תְּנַן? בֵּית יַעֲזַק תְּנַן לִישְׁנָא מַעֲלְיָא הוּא, דִּכְתִיב "וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ", אוֹ דִּלְמָא בֵּית יָזֵק תְּנַן, לִישְׁנָא דְּצַעֲרָא הוּא, כְּדִכְתִיב "וְהוּא אָסוּר בָּאזִקִּים"? אֲמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע: סְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת הָיוּ עוֹשִׂין לָהֶם שָׁם כְּדֵי שֶׁיִּהוּ רְגִילִים לָבוֹא! - דִּלְמָא תַּרְתֵּי הָווּ עָבְדֵי בְּהוּ. **מִשְׁנָה** כֵּיצַד בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים? זוּג שֶׁבָּא רִאשׁוֹן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ רִאשׁוֹן, וּמַכְנִיסִין אֶת הַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִין לוֹ: אֱמוֹר, כֵּיצַד רָאִיתָ אֶת הַלְּבָנָה: לִפְנֵי הַחַמָּה אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה, לְצִפּוֹנָהּ אוֹ לְדְרוֹמָהּ, כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהַּ, וּלְאַיִן הָיָה נוֹטֶה, וְכַמָּה הָיָה רָחָב? אִם אָמַר "לִפְנֵי הַחַמָּה" לֹא אָמַר כְּלוּם. וְאַחַר כָּךְ הָיוּ מַכְנִיסִין אֶת הַשֵּׁנִי וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ. אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכוּוָנִים עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל הַזּוּגוֹת שׁוֹאֲלִין אוֹתָן רָאשֵׁי דְּבָרִים. לֹא שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לָהֶם, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפִחֵי נֶפֶשׁ, בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהוּ רְגִילִים לָבוֹא. **גְּמָרָא** הֵיכָא הֵיכָא הַיְינוּ לִפְנֵי הַחַמָּה הַיְינוּ לְצִפּוֹנָהּ, הַיְינוּ לְאַחַר הַחַמָּה הַיְינוּ לִדְרוֹמָהּ! אָמַר אַבָּיֵי: פְּגִימָתָהּ לִפְנֵי הַחַמָּה אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה. אִם אָמַר "לִפְנֵי הַחַמָּה" לֹא אָמַר כְּלוּם, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב "הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו" מֵעוֹלָם לֹא רָאָתָה חַמָּה פְּגִימָתָהּ שֶׁל לְבָנָה, וְלֹא פְּגִימָתָהּ שֶׁל קֶשֶׁת. פְּגִימָתָהּ שֶׁל לְבָנָה דְּחָלְשָׁה דַּעְתָּהּ, פְּגִימָתָהּ שֶׁל קֶשֶׁת דְּלָא לֵימְרוּ עוֹבְדֵי הַחַמָּה

גירי

השלימות של יעקב לא הייתה כאשר ישב בבית המדרש של שם ועבר ועסק בתורה, אלא דווקא כאשר יצא לפעול בעולם.

משיחת שבת פרשת תולדות ה'תשכ"ח

זוֹ בֵּירָם – זה המקום שנקרא בירם.

*

שנינו במשנה: 'ומבית בלתין לא זזו משם, אלא מוליך ומביא ומעלה ומוריד עד שרואה כל הגולה לפניו כמדורת אש'. מבררת הגמרא: מַאי – מהו המקום הקרוי 'גּוֹלָה'. אָמַר רַב יוֹסֵף זוֹ העיר פּוּמְבְּדִיתָא שבבבל. מבררת הגמרא: מַאי 'כִּמְדוּרַת הָאֵשׁ'. תָּנָא, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מבני הגולה שראה את המשואה, היה נוֹטֵל אֲבוּקָה של אש בְּיָדוֹ, וְעוֹלֶה לְרֹאשׁ גַּגּוֹ, ומתוך כך היתה נראית כל הגולה כמדורת אש, וכך הבינו משיאי המשואות שבני פומבדיתא קיבלו את הידיעה על קידוש החודש, והם היו מודיעים לכל בני בבל.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין מקום השאת המשואות: תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, לא רק במקומות שנמנו במשנה היו מעלים משואות, אלא אַף במקומות ששמם חָרִים, וְכַיָּיר, וְגֶדֶר וְחַבְרוֹתֶיהָ – מקומות הסמוכים לה. מביאה הגמרא שני פירושים בדבריו: אִיכָּא דְּאָמְרֵי, שמקומות אלו בֵּינֵי וּבֵינֵי הָווּ קָיְימֵי – היו נמצאים בין המקומות שנמנו במשנה, ולא מנה התנא במשנתינו את כולם. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי שמקומות אלו לְחַדּ גִּיסָא – לצידה השני דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָווּ קָיְימֵי, שגבול ארץ ישראל ובבל הוא משני צדדים, ובשניהם היו משיאין משואות, מַר חָשֵׁיב דְּהַאי גִּיסָא, וּמַר חָשֵׁיב דְּהַאי גִּיסָא – התנא במשנה מונה את המקומות שהיו מהצד האחד, ורבי שמעון בן אלעזר מונה את המקומות מהצד השני.

*

הגמרא מבררת את המרחק שבין משואה למשואה: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בֵּין כָּל אַחַת וְאַחַת מהמקומות שנמנו במשנה, היו שְׁמוֹנֶה פַּרְסָאוֹת. מקשה הגמרא: לפי חשבון זה כַּמָּה הָווּ לְהוּ – כמה היה המרחק מהמשואה הראשונה עד האחרונה, תְּלָתִין וְתַרְתֵּין – שלשים ושתים פרסאות, שהרי נמנו במשנה חמשה מקומות, וביניהם ארבעה רווחים של שמונה פרסאות, וְקשה, הָא הָאִידְּנָא – הרי בזמנינו המרחק בין המקומות טוּבָא הָווּ – גדול יותר משלשים ושתים פרסאות. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לאחר חורבן בית המקדש אִסְתַּתּוּמֵי אִסְתַּתּוּם לְהוּ דַּרְכֵּי – נסתמו ונתקלקלו הדרכים הישרות, והדרך מתארכת יותר משיעור זה, דִּכְתִיב על ידי הושע כשנתנבא על חורבן עשרת השבטים (הושע ב ח) לָכֵן הִנְנִי שֹׂךְ אֶת דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא', כלומר, ה' יסגור בקוצים את הדרכים הסלולות, ולא יוכלו ללכת בהם. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, יש ללמוד זאת מֵהָכָא, דִּכְתִיב במגילת איכה (ג ט) 'נְתִיבֹתַי עִוָּה', שה' עיקם את דרכי, וגרם לדרך להתארך.

משנה

משנתינו מבארת את אופן קבלת העדים בשבת: חָצֵר גְּדוֹלָה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, וּבֵית יַעֲזֵק הָיְתָה נִקְרֵאת, וּלְשָׁם היו כָּל הָעֵדִים שבאו בשבת מחוץ לתחום מִתְכַּנְּסִין, כיון שאדם הבא בשבת מחוץ לתחום אינו יכול לצאת ממקומו, וּבֵית דִּין חוקרים וּבוֹדְקִין אוֹתָם שָׁם. וּסְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת עוֹשִׂין לָהֶם שם, כְּשֶׁכְּבָר שֶׁיָּהוּ רְגִילִין לָבוֹא גם בפעמים אחרות. כָּרִאשׁוֹנָה, לא הָיוּ העדים שבאו מחוץ לתחום זָזִין מִשָּׁם כָּל הַיּוֹם, כעיקר הדין, שהבא מחוץ לתחום אינו רשאי לילך יותר מארבע אמות לכל צד, ואם נכנס למקום המוקף מחיצות יכול ללכת בכל אותו המקום, עד שֶׁהִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁיָּהוּ העדים מְהַלְּכִין [־רשאים ללכת] עד אַלְפַּיִם אַמָּה מחוץ לעיר לְכָל רוּחַ, כאילו הם בני העיר, כדי שלא ימנעו העדים מלבוא.

וְלֹא לגבי עדים אֵלּוּ בִּלְבַד נאמר דין זה, אֶלָּא אַף חֲכָמָה – מילדת הַבָּאָה בשבת כדי לְיַלֵּד, וְהַבָּא לְהַצִּיל בני אדם מִן הַדְّלֵקָה, וּמִן הַגַּיִּים – חיל אויבים, וּמִן הַנָּהָר שעלה על גדותיו ושוטף את בני העיר וילדיהם, וּמִן הַמַּפּוֹלֶת – בית שנפל, שיש בכל אלו חשש סכנת נפשות, תיקנו חכמים שאף אם באו מחוץ לתחום חֲרֵי אֵלּוּ כְּאַנְשֵׁי אותה הָעִיר, ומלבד זאת שיכולים לילך בכל העיר, יֵשׁ לָהֶם אַלְפַּיִם אמה לְכָל רוּחַ מחוץ לעיר, כאנשי העיר.

גמרא

שנינו במשנה: 'ובית יעזק היתה נקראת'. אִיבַּעְיָא לְהוּ, 'בֵּית יַעֲזֵק' תְּנַן במשנה, אוֹ 'בֵּית יָזֵק' תְּנַן, וצددי הספק הם, האם בֵּית יַעֲזֵק תְּנַן, וּלְשַׁנְּא מְעַלְּיָא הוּא – זו לשון חשיבות, דִּכְתִיב בנבואת ישעיהו שהמשיל את ישראל לכרם (ישעיה ה א־ב), 'כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן, וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ', ו'יעזקהו' הוא מלשון טבעת, שהקיפו בגדר אבנים לשומרו, וכן חצר זו היתה מוקפת בגדר מחמת חשיבותה. אוֹ דִּלְמָא 'בֵּית יָזֵק' תְּנַן, וּלְשַׁנְּא דְּצַעֲרָא הוּא – ונקרא כן מלשון צער, שהנמצאים בו הם כאסורים בכבלים, שאינם יכולים לצאת מהחצר, כִּדְכְתִיב (ירמיה מ א) 'וְהוּא אָסוּר בָּאֲזִקִּים'.

פושטת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע ממשנתינו, 'סְעוּדוֹת גְּדוֹלוֹת הָיוּ עוֹשִׂין לָהֶם שָׁם, כְּדֵי שֶׁיָּהוּ רְגִילִים לָבוֹא', ומשמע שלא היו מצטערים שם, אלא היו להם סעודות גדולות לשם שמחה. דוחה הגמרא: דִּלְמָא תַּרְתֵּי הָווּ עָבְדֵי בָּהוּ – שמא שני הדברים היו נעשים שם, היה להם צער מחמת שהם כאסורים שם, וגם היו עושים להם סעודות גדולות כדי לשמחם, שיהיו רגילים לבוא, ויתכן שנקרא 'בית יזק' על שם הצער.

משנה

המשנה מבארת את דרך חקירות העדים המעידים על ראיית הלבנה: כֵּיצַד בּוֹדְקִין אֶת הָעֵדִים, זוג העדים שֶׁבָּא רִאשׁוֹן, בּוֹדְקִין אוֹתוֹ רִאשׁוֹן. וּמַכְנִיסִין אֶת הַגָّדוֹל שֶׁבָּהֶן, וְאוֹמְרִין לוֹ, אֱמוֹר, כֵּיצַד רָאִיתָ אֶת הַלְّבָנָה, לְפָנֵי הַחַמָּה אוֹ לְאַחַר הַחַמָּה, לִצְפוֹנָהּ של החמה אוֹ לְדָרוֹמָהּ, משום שהלבנה החדשה נראית רק סמוך לשקיעת החמה בצד מערב קרוב למקום החמה ששוקעת שם, ולכן אפשר לבדוק את העדים אם ראו את הלבנה כשהיא מצד שמאל של החמה שהוא צד דרום, או שראו אותה מצד ימין של החמה שהוא צד צפון. עוד שאלוהו, כַּמָּה הָיָה הירח נראה גָּבוֹהַּ מעל הקרקע. וּלְאַיִן הָיָה נוֹטֶה – האם זויות פגימת הלבנה היו נוטים לצפון או לדרום. וְכַמָּה הָיָה נראה הירח רָחָב. וְאִם כששאלוהו את השאלה הראשונה 'לפני החמה או לאחר החמה' אָמַר העד שהיתה לִפְנֵי הַחַמָּה, לֹא אָמַר כְּלוּם – אין בדבריו ממש, שדבר זה לא יתכן לעולם, ובודאי עד שקר הוא.

וְאַחַר כָּךְ הָיוּ מַכְנִיסִין אֶת העד הַשֵּׁנִי שבזוג הראשון, וּבוֹדְקִין אוֹתוֹ בשאלות אלו, אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִים ומתאימים זה לזה, עֲדוּתָן קַיֶּמֶת.

וְגם את שְׁאָר כָּל הַזּוּגוֹת היו שׁוֹאֲלִין אוֹתָן רָאשֵׁי דְּבָרִים – את עיקרי הדברים בלבד, לֹא משום שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לָהֶם לצורך קידוש החודש, שהרי כבר נתקבלה עדות הראשונים, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ – בצער, על שבאו לחנם, לכן חוקרים אותם במקצת, כדי שיחשבו שהחודש נקבע גם על פיהם, ועשו כן כִּשְׁכִיל שֶׁיָּהוּ רְגִילִים העדים לָבוֹא גם בפעמים הבאות, ולא יחששו שיבואו בחינם.

*

גמרא

שנינו במשנה: 'כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה, לצפונה או לדרומה'. מקשה הגמרא: הֵיכָנוּ 'לִפְנֵי הַחַמָּה' וְהֵיכָנוּ 'לִצְפוֹנָהּ', הֵיכָנוּ 'לְאַחַר הַחַמָּה' וְהֵיכָנוּ 'לִדְרוֹמָהּ', כלומר, ראיית הלבנה ביום תיתכן רק סמוך לשקיעה, כשהחמה אינה חזקה ביותר וניתן לראות גם את הלבנה, והחמה שוקעת בזוית מערבית צפונית, והבינה עתה הגמרא ש'לפני החמה' היינו שהקדימה הלבנה את החמה והיא נמצאת בצד צפון קודם שבאה לשם החמה, ו'לאחר החמה' היינו שהחמה הקדימה אותה לצד צפון, והלבנה באה אחריה מצד דרום, ואם כן קשה, שהרי שתי השאלות הם שאלה אחת, ש'לפני החמה' היינו 'בצפונה', ו'לאחר החמה' היינו 'בדרומה', ואילו מהמשנה משמע שאלו שתי שאלות נפרדות.

המשך בעמוד פז

גִּירֵי קָא מְשַׁדְּיָא – שהחמה זורקת חיצים בכופרים בה, שכך הוא דרך היורה בקשת שקצוות הקשת הם כלפי פניו, ולכן אין קצוות הקשת כלפי החמה.

*

שנינו במשנה: אומרים לו וכו' לצפונה או לדרומה, **כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהַּ וּלְאַיִן הָיָה נוֹטֶה כו'**. מקשה הגמרא: **תְּנָא** חֲדָא – שנינו בברייתא אחת, שאם אמר שהיתה הלבנה **לִצְפוֹנָהּ** של החמה, **דְּבָרָיו קַיְּימִין**, ואם אמר שהיתה **לִדְרוֹמָהּ, לֹא אָמַר כְּלוּם. וְהַתַּנְיָא** בברייתא אחרת **אִיפְּכָא**, אם אמר **לִדְרוֹמָהּ דְּבָרָיו קַיְּימִין, וּלְצִפּוֹנָהּ לֹא אָמַר כְּלוּם.** מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – בברייתא ששנינו שאם אמר לדרומה דבריו קיימים, היינו **בִּימוֹת הַחַמָּה**, שהלבנה נמצאת בזמן ראייתה [שהוא בסוף היום] מדרום לחמה, **וּכָאן** – בברייתא ששנינו שאם אמר לצפונה דבריו קיימים, היינו **בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים**, שהלבנה נמצאת בסוף היום מצפון לחמה.

*

שנינו במשנה ששואלים את העד כמה היה הירח גבוה. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן**, אם עד **אֶחָד אוֹמֵר** שנראה הירח **גָּבוֹהַּ** כשיעור **שְׁנֵי מַרְדְּעוֹת** ['מרדע' הוא מקל שמוליכים בו את הבקר], **וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר** שהירח נראה בגובה **שְׁלֹשָׁה** מרדעות, **עֲדוּתָן קַיֶּימֶת**, כיון שזה שיעור שאפשר לטעות בו, ומקדשים את החודש על פי עדותם. אך אם **אֶחָד אוֹמֵר** שהיה גבוה **שְׁלֹשָׁה** מרדעות, **וְאֶחָד אוֹמֵר חֲמִשָּׁה** מרדעות, **עֲדוּתָן בְּטֵילָה**, שזה הפרש שאין לטעות בו ובודאי אחד מהם משקר, ואי אפשר לקדש את החודש על פי עדותם, **אֲבָל** אף שהוכחשו בבדיקות לא נפסלו לעדות, אלא **מִצְטָרְפִין לְעֵדוּת אַחֶרֶת** – כל אחד מהם יכול להצטרף עם עד אחר שאומר כמותו, ויתקדש החודש על פי עדותם.

*

הגמרא מביאה ברייתא בענין אופני ראיית הלבנה: **תָּנוּ רַבָּנַן**, עדים שאומרים **רְאִינוּהוּ בַּמַּיִם** – שהשתקף הירח במים, אבל לא ראוהו ברקיע, או **רְאִינוּהוּ בָּעֲשָׁשִׁית** – בזכוכית, שהשתקפה דמותו של הירח בזכוכית ['מראה'], או **רְאִינוּהוּ בָּעָבִים** – כשהוא מכוסה בעננים ומאיר דרכם, **אֵין מְעִידִין עָלָיו**. וכן אם ראו רק את **חֶצְיוֹ בַּמַּיִם**, או **חֶצְיוֹ בָּעָבִים**, או **חֶצְיוֹ בָּעֲשָׁשִׁית, אֵין מְעִידִין עָלָיו**. מקשה הגמרא: **הַשְׁתָּא**, אם ראו את **כּוּלּוֹ** במים או בעששית **אָמְרִתְּ** ברישא **לֹא** – שאין מעידים עליו, **חֶצְיוֹ מִבַּעְיָא** – וכי צריך לומר שאם ראו רק את חציו אין מעידים עליו. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא הָכִי קָאָמַר**, אם ראו את **חֶצְיוֹ בַּמַּיִם**, ואת **חֶצְיוֹ** השני ראו **בָּרָקִיעַ**, כלומר, אחרי שראו חציו במים, הוסתר אותו חצי וראו בשמים את חציו האחר, וכן אם ראו את **חֶצְיוֹ בָּעָבִים** וְ**חֶצְיוֹ בָּרָקִיעַ**, או **חֶצְיוֹ בָּעֲשָׁשִׁית** וְ**חֶצְיוֹ בָּרָקִיעַ**, אף בזה **אֵין מְעִידִין** עליו, משום שאין זו ראייה שלמה.

ברייתא נוספת בענין ראיית הלבנה: **תָּנוּ רַבָּנַן**, עדים שאמרו **רְאִינוּהוּ** – ראינו את הירח ברקיע, **וְשׁוּב** – וכשחזרנו והסתכלנו **לֹא רְאִינוּהוּ, אֵין מְעִידִין עָלָיו**. מקשה הגמרא: **כָּל הָכִי חָזוּ לֵהּ וְאָזְלֵי** – וכי לעולם צריכים העדים לראותו, והרי כיון שראוהו פעם אחת יכולים להעיד עליו. מתרצת הגמרא: **אֲמַר אַבָּיֵי, הָכִי קָאָמַר**, אם אמרו העדים **רְאִינוּהוּ מְאֵלֵּינוּ**, ללא כוונה לראותו, אלא נזדמן שראינוהו, **וְשַׁבְנוּ לִרְאוֹתוֹ מִדַּעְתֵּנוּ** – בהתבוננות כדי להעיד עליו, **וְלֹא רְאִינוּהוּ, אֵין מְעִידִין עָלָיו. מַאי מַעְמָא, אֵימוּר, כּוּבִּיתָא דְּעִיבָּא בְּעָלְמָא הוּא דְּחָזֵי** – אנו חוששים שהדבר שראו בתחילה לא היה הירח, אלא עיגול של ענן לבן.

משנה

המשנה מבארת את סדר קידוש החודש: לאחר שקיבלו את העדים והסכימו שיש לקדש את החודש, **רֹאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר 'מְקוּדָּשׁ', וְכָל הָעָם** העומדים שם **עוֹנִין אַחֲרָיו 'מְקוּדָּשׁ, מְקוּדָּשׁ'**. המשנה מביאה מחלוקת מתי צריכים בית דין לקדש את החודש: **בֵּין שֶׁנִּרְאָה** הירח **בִּזְמַנּוֹ** – ביום שלשים, וראש חודש יהיה ביום שלשים, **וּבֵין שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ**, וממילא ראש חודש יהיה ביום שלשים ואחד, **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ** בית דין, שיהיה ראש חודש ביום השלשים ואחד. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ**, וראש חודש יהיה ביום שלשים ואחד, **אֵין** בית דין **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁכְּבָר קִדְּשׁוּהוּ שָׁמַיִם**, כלומר, כבר התקדש מאליו, שהרי בהכרח יהיה ראש חודש ביום זה.

*

גמרא

שנינו במשנה: **רֹאשׁ בֵּית דִּין וְכו'** אומר מקודש. מבררת הגמרא: **מְנָהֲגֵי מִילֵּי**, שראש בית הדין צריך לומר 'מקודש'. **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל, אָמַר רַבִּי, אָמַר קְרָא** (ויקרא כג מד) 'וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מֹעֲדֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', וראש חודש קרוי 'מועד' (פסחים עז.), **וּמִכָּאן** למדים **שֶׁרֹּאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר מְקוּדָּשׁ**, כמו שאמר משה, שהיה ראש בית דין.

*

שנינו במשנה: **וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ**. מבררת הגמרא: **מִנְלָן** דין זה. **אָמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא** (שם כג ב) 'מוֹעֲדֵי ה' **אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם** מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי'. ותיבת 'אֹתָם' קָרֵי בֵּיהּ – יש לקוראה כאילו כתוב **'אַתֶּם'**, כלומר, אתם, ישראל, תשתתפו בקידוש החודש על ידי אמירת 'מקודש מקודש'. **רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר**, דין זה נלמד מהמשך הפסוק **'אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי'**, כלומר, **'הֵם'** – ישראל העומדים בשעת קידוש החודש, **יֹאמְרוּ 'מוֹעֲדַי'**, והיינו באמירת 'מקודש'. מבררת הגמרא: **מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ תְּרֵי זִימְנֵי לָמָּה לִי** – מנין שצריכים לומר זאת פעמיים, **דִּכְתִיב 'מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ'**, בלשון רבים, ומלמד שיקראו כן פעמיים.

*

שנינו במשנה: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר, אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ**. הגמרא מביאה שיטות נוספות בענין זה: **תַּנְיָא, פְּלִימוֹ אוֹמֵר**, אם נראה **בִּזְמַנּוֹ** – בליל שלשים, **אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ**, כיון שזהו זמנו הראוי, ואין הדבר צריך חיזוק. ואם נראה **שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ** – בליל שלשים ואחד, בית דין **מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** [**בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**] **אוֹמֵר, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין אם נראה בזמנו ובין אם נראה שלא בזמנו **אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה י) **'וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים'**, ויש לדרוש שרק **שָׁנִים שֶׁאַתָּה מְקַדֵּשׁ**, שבתחילת שנת היובל מצוה על בית דין לומר 'מקודשת השנה', **וְאִי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים**, אלא הם מתקדשים מאליהם.

הגמרא מביאה את ההלכה בענין זה: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי צָדוֹק**, שמקדשים את החודש רק כשנראה בזמנו. מביאה הגמרא ראיה לכך: **אָמַר אַבָּיֵי, אַף אָנָן נַמִּי תְּנִינָא** – שנינו כן במשנה (להלן כה:), **רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל** ביום שלשים, או אם **נֶחְקְרוּ הָעֵדִים** שראוהו ביום שלשים, **וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר 'מְקוּדָּשׁ' עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה, הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר**, וראש חודש יהיה ביום שלשים ואחד, ויש לדייק ש**'מְעוּבָּר' אין** – אבן יתעבר החודש, אך **'מְקוּדָּשׁ' לֹא** קתני, כלומר לא נקטה הברייתא 'הרי זה מתקדש למחר', והיינו שבית דין מכריזים למחר 'מקודש', וברבי אלעזר ברבי צדוק שאין מקדשים את החודש שנראה שלא בזמנו. דוחה הגמרא: יתכן שבאופן כזה אף מקדשים את החודש, **'מְעוּבָּר' אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – הוצרכה המשנה לחדש שמעברים אותו, כיון **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְרָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל** ביום שלשים, **אִיפַּרְסְמָא וְלֹא לִיעַבְּרוּהּ** – נתפרסם כבר הדבר שראש חדש ביום שלשים, ולא יעברוהו, ואם היתה המשנה אומרת שהחודש מתקדש למחר, היינו סבורים שלמחרת מקדשים את יום השלשים שכבר עבר, **קָא מַשְׁמַע לָן** בלשון 'מעובר', שאין ראש חודש חל אלא ביום השלשים ואחד, אך יתכן שבאמת יצטרכו לקדשו.

המשך בעמוד ע

רש"י

גירי קא משדייא – החמה הזאת חצים היא יורה, להלחם בכופרין בה. שהיורה בקשת נותן פגימת הקשת לצד פניו. **כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים** – בימות החמה – כגון ביום ארוך של תקופת תמוז חמה שוקעת לסוף מערב לצד צפון, כדתניא בעירובין (דף נו,א) חמה יוצאת ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך – זהו פני צפון, חמה יוצאת ביום קצר ושוקעת ביום קצר – זהו פני דרום. ניסן ותשרי – חמה יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב. תקופת ניסן היום והלילה שוין, חמה יוצאת בחצי מזרח, ומהלכת חצי מזרח וכל דרום וחצי מערב ושוקעת. ובלילה סובבת למעלה מן הכיפה חצי מערב וכל צפון וחצי מזרח וזורחת. ולמחרת התחיל היום להיות זורח מעט מכנגד חצי מזרח לצד צפון, ושוקע להלן מחצי מערב לצד צפון. וכן כל יום ויום נמשכת מעט בין בזריחה בין בשקיעה, וכשמגיע יום תקופת תמוז היא זורחת בקרן מזרחית צפונית, ומהלכת ג' רוחות, ושוקעת בקרן צפונית מערבית. ומשם ואילך הימים מתמעטין, והחמה נמשכת מעט מעט בזריחתה ובשקיעתה לצד דרום. וכשמגיע תקופת תשרי יוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב, והיום והלילה שוין. ועוד מושכת והולכת לצד דרום עד תקופת טבת, ואותו היום יוצאת בקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית. ומשם ואילך נמשכת לאחוריה לצד צפון לזריחתה, מרבה הילוכה לצד צפון מעט ושוקעת. וכן תמיד עד תקופת ניסן, שיוצאת בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב. נמצאת, בימות החמה מהלכת רוב רוח מערבית לפני שקיעתה ופעמים כולה, וכל ימות הגשמים אינה מהלכת אלא מיעוט מערב, ופעמים שאינה נכנסת בו אלא דבר מועט. והלבנה לעולם בחידושה בקרן מערבית דרומית. הלכך, בימות הגשמים שאין החמה נכנסת למערב אלא בשקיעתה – הלבנה קודמת לתוך המערב, ונמצאת לבנה בצפון. ובימות החמה שהחמה במערב הרבה היא קודמת הלבנה ברוב החדשים לצד צפון – נמצאת לבנה בדרום. **אבל מצטרפין לעדות אחרת** – אחד מזן מצטרף עם עד אחר שיאמר כמותו. **ראינוהו במים** – תוך נהר או מעין ראינו דמותה של לבנה. **בעבים** – יום המעונן היה, וראינוה מאירה דרך עוביו של עב. **עששית** – קנדי"ל"ה בלע"ז. **כל הכי חזו ואזלי** – בתמיה, מאחר שראוהו למה לא יעידוהו וכי לעולם הם צריכים לראותו. **מדעתנו** – כדי להעיד עליו. **כוביתא דעיבא** – עיגול של עב לבן. **מתני'** ראש ב"ד אומר מקודש כו'. **גמ'** מקראי קדש – תרי זימני משמע: ר' אלעזר בר' צדוק אומר כו'. **בזמנו אין מקדשין אותו** – שאינו צריך חיזוק. **מעובר אין** – דמשמע משחשיכה נתעבר. **אבל מקודש לא** – קתני, הרי זה מתקדש למחר. **מעובר איצטריכא ליה** – כלומר, לעולם למחר בעי קידוש והאי דלא תנייה – משום דאיצטריכא לאשמועינן מעובר. **דהואיל ובזמנו ראוהו** – סד"א: לא ליעברוה. ואי תנא הרי זה מתקדש למחר – הוה אמינא לעולם מיומא קמא מתקנינן מועדותיה. **מתני'** דמות צורות לבנה. **גמ'** לא תעשון **אתי** – צורות העומדים אתי.

של

תוספות

גירי קא משדייא – בלבנה אין לחוש אם רואה פגימת הקשת, דאין קשת אלא ביום, ואז הלבנה כשרגא בטיהרא, ולא אמרי עובדיה גירי קא משדייא.

תני חדא לצפונה דבריו קיימין – קשה לי: דדריש ר' יחזן לעיל (דף כג,ב) "עושה שלום במרומיו" – מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה. וכשהלבנה לפני החמה, ופגימת הלבנה בחידושה – לעולם כלפי מזרח, ובו רואה החמה פגימותיה! ור' אליהו בר שלמה מגורגו"ש הראני דבשני גלגלים (הם) חמה ולבנה. ויכולה להיות ראיית הלבנה לפני החמה וחמה אינה רואה פגימותיה, שגלגל הלבנה למטה מגלגל החמה שהוא למעלה ממנו. ולחכמי המזלות זה פשוט.

אבל מצטרפין לעדות – למ"ד (שבועות דף מז,ב) בב' כתי עדים המכחישות זו את זו, זו באה בפני עצמה ומעידה, וזו באה בפני עצמה ומעידה – ניחא, דמצטרפין לעדות ממון. אבל למ"ד: בהדי סהדי שקרי למה לי – היאך מצטרפין לשום עדות, אפילו לעדות החדש? לכן דחק בקונט' לפרש: אחד מהן מצטרף עם אחר שיאמר כמותו. ובעדות של חדש זה איירי, והא דקתני לעדות אחרת – היינו כלומר דמצטרף עם אחרים, דנעשה עדות אחרת. והכי מפרש לה בהדיא בסוף פרק "כל הנשבעין" (שם דף מח,א) משום דהוה ליה חד, ואין דבריו של חד במקום שנים.

בדמות שמשיי – בהיכל ואולם מוקי לה. ול"ג: המשמשין לפני במרום.

אכסדרה תבנית אולם – סתם אכסדרה אין בו כי אם ג' מחיצות, ורביעית פרוצה במלואה, כדמשמע בפ' "לא יחפור" (ב"ב דף כה,א ושם) דקאמר: עולם דומה לאכסדרה, ורוח צפונית אינה מסובבת. והא דקתני: אכסדרה תבנית אולם – לפי שהיתה פתחו גדולה קרי ליה אכסדרה, אע"פ שלא היה במלואה, דה"ל גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן, ובדתנן במדות (פ"ד מ"ז) ושמא לפי שהיה שם בית החליפות, וכותל מפסיק במלואו בפנים.

שפודים

גִּירֵי קָא מְשַׁדְּיָא. "כַּמָּה הָיָה גָּבוֹהּ וּלְאַין הָיָה נוֹטֶה" כו': תָּנָא חֲדָא: לְצִפּוֹנָהּ דְּבָרָיו קַיְּימִין, לְדָרוֹמָהּ לֹא אָמַר כְּלוּם. וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא: לְדָרוֹמָהּ דְּבָרָיו קַיְּימִין, לְצִפּוֹנָהּ לֹא אָמַר כְּלוּם! - לָא קַשְׁיָא; כָּאן בִּימוֹת הַחַמָּה, כָּאן בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים. תָּנוּ רַבָּנַן: אֶחָד אוֹמֵר "גְּבוֹהַּ שְׁתֵּי מַרְדְּעוֹת" וְאֶחָד אוֹמֵר "שְׁלֹשָׁה" עֲדוּתָן קַיֶּימֶת. אֶחָד אוֹמֵר "שְׁלֹשָׁה" וְאֶחָד אוֹמֵר "חֲמִשָּׁה" עֲדוּתָן בְּטֵילָה, אֲבָל מִצְטָרְפִין לְעֵדוּת אַחֶרֶת. תָּנוּ רַבָּנַן: רְאִינוּהוּ בַּמַּיִם, רְאִינוּהוּ בַּעֲשָׁשִׁית, רְאִינוּהוּ בְּעָבִים אֵין מְעִידִין עָלָיו. חֶצְיוֹ בַּמַּיִם, חֶצְיוֹ בָּעָבִים, חֶצְיוֹ בַּעֲשָׁשִׁית אֵין מְעִידִין עָלָיו. הֶשְׁתָּא כּוּלּוֹ אֶמְרַתְּ לָא, חֶצְיוֹ מִבָּעֵיָא?! אֶלָּא הָכִי קָאָמַר: חֶצְיוֹ בַּמַּיִם חֶצְיוֹ בָּרָקִיעַ, חֶצְיוֹ בְּעָבִים חֶצְיוֹ בָּרָקִיעַ, חֶצְיוֹ בַּעֲשָׁשִׁית חֶצְיוֹ בָּרָקִיעַ אֵין מְעִידִין. תָּנוּ רַבָּנַן: רְאִינוּהוּ וְשׁוּב לֹא רְאִינוּהוּ אֵין מְעִידִין עָלָיו. - כָּל הָכִי חָזוּ לֵהּ וְאָזְלִי?! - אֲמַר אַבַּיֵי, הָכִי קָאָמַר: רְאִינוּהוּ מֵאֵלֵּינוּ וְשַׁכְּנוּ לְרְאוֹתוֹ מִדַּעְתֵּנוּ, וְלֹא רְאִינוּהוּ אֵין מְעִידִין עָלָיו. מַאי טַעְמָא אֵימוּר כּוּבִּיתָא דְּעֵיבָא בְּעָלְמָא הוּא דְּחָזֵי. **משנה** ראש בית דין אוֹמֵר "מְקוּדָּשׁ" וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו "מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ". בֵּין שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁכְּבָר קִידְּשׁוּהוּ שָׁמַיִם. **גמרא** "רֹאשׁ בֵּית דִּין" וְכו': מְנָהְנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר גַּמְדָּא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל אָמַר רַבִּי: אָמַר קְרָא "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה' מִכָּאן שֶׁרֹּאשׁ בֵּית דִּין אוֹמֵר "מְקוּדָּשׁ". "וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ": מִנְּלַן? אָמַר רַב פַּפָּא: אָמַר קְרָא "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם" קְרִי בֵּיהּ "אַתֶּם". רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר "אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי" הֵם יֹאמְרוּ מוֹעֲדַי. "מִקּוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ" תְּרֵי זִימְנֵי לָמָּה לִי? - דִּכְתִיב "מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ". "רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר אִם לֹא נִרְאָה בִּזְמַנּוֹ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ": תַּנְיָא, פְּלִימוֹ אוֹמֵר: בִּזְמַנּוֹ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ. רַב אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים" שָׁנִים אַתָּה מְקַדֵּשׁ, וְאִי אַתָּה מְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק. אֲמַר אַבַּיֵי: אַף אֲנַן נְמִי תָּנֵינָא: רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, נֶחְקְרוּ הָעֵדִים וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר "מְקוּדָּשׁ" עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר. מְעוּבָּר אִין, מְקוּדָּשׁ לָא?! - מְעוּבָּר אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְרָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל אִיפַּרְסְמָא, וְלָא לִיעַבְּרוּהּ. קָא מַשְׁמַע לָן. **משנה** דְּמוּת צוּרוֹת לְבָנָה הָיוּ לוֹ לְרַבָּן גַּמְלִיאֵל בַּטַּבְלָא וּכְכוֹתֶל בַּעֲלִיָּיתוֹ, שֶׁבָּהֶן מַרְאֶה אֶת הַהֲדְיוֹטוֹת, וְאוֹמֵר: הֲכָזֶה רְאִיתֶם אוֹ כָּזֶה?. **גמרא** וּמִי שָׁרֵי? וְהָכְתִיב "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמְשַׁיי! - אָמַר אַבַּיֵי: לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שַׁמְשַׁיִן שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן. כְּדְתַנְיָא: לֹא יַעֲשֶׂה אָדָם בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל, אַכְסַדְרָה תַּבְנִית אוּלָם, חָצֵר כְּנֶגֶד עֲזָרָה, שֻׁלְחָן כְּנֶגֶד שֻׁלְחָן, מְנוֹרָה כְּנֶגֶד מְנוֹרָה. אֲבָל עוֹשֶׂה

של

הקליפות הם במספר י"א. דבקדושה הוא מספר עשר, עשר ולא תשע, עשר ולא אחד עשר, מה-שאין-כן בסטרא-אחרא יש י"א כתרין דמסאבותא.

ממאמר פרשת תולדות ה'תשכ"ח

תוספות

שפודים של ברזל – הא דקרי ליה שפודים – משום שלא היו גביעים כפתורים ופרחים אלא א"כ באה זהב, כדאי' ב"הקומץ רבה" (מנחות דף כח,א ושם). **חוץ** מפרצוף אדם – תימה: מאי קושיא? דלמא הכא במוצא, וכדרבא דמוקי לה בר' יהודה, בפ' "כל הצלמים" (ע"ז דף מג,א ושם) אבל עשייה – שריא! וי"ל: דסוגיא דהכא כאביי, ולית ליה דרבא, ומוקי לה בעושה. ולפ"ז מותר לעשות צורת אדם, דקיימא לן כרבא לגבי דאביי. ומיהו, אין ראיה, דבלא שום קושיא יכול רבא לדרוש "לא תעשון אותי" וכן תניא לקמן: טבעת שחותמה שקוע אסור לחתום בה.

לא תעשון אתי – וא"ת: ומאי קאמר אלא דמות ארבעה פנים – תיפוק ליה משום צורת אדם לחודיה! וי"ל: כי איכא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי. א"נ, אם מצא צורת אדם אסור להשלים לד' פנים. ומיהו, קשיא: דפרצוף אדם לחודיה תיפוק ליה מכרובים שעל הכפורת! וי"ל: דלא מקרו שמשיי, וכרובים שבשמים לא נתבררה צורתם. **לא** אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון – הני תלת מילי דאביי לא הדר ביה בכל זמנא, דכולה אמת. וה"ק: לא אסרה בשמשין של מטה אלא בית תבנית היכל ואבסדרה תבנית אולם, ובשמשין התחתונים אסרה חמה ולבנה וכוכבים, ובמדור העליון דמות ד' פנים.

ממעל לרבות מלאכי השרת – למאי דסליק אדעתיה דאיירי בעשייה הוה מצי לאקשויי: דמות שמשיי מ"לא תעשון" נפקא!

שאני ר"ג דאחרים עשו – ואע"ג דבכל מילי אמירה לגוי שבות, כדמוכח בפ"ב דמו"ק (דף יב,א) ואפילו בדרבנן איכא שבות. ובפרק "השוכר את הפועלים" (ב"מ דף צ,א) יש בעיא אי איכא שבות בלאו או לא, גבי חוסם פרה ודש בה – הכא לא גזור, משום מצוה. וצריך ליזהר כשמלוין לגוים ומחתמין החוב בחותם של שעוה שתלוי באגרת, דלא סמכינן אדרבא, כדפרישית, דלא פליג רבא. ואם הגוי מביא לו חותם מעצמו – מותר. **סמי** עיניה דדין – אלמא: אסור להשהותו, שמא יחשדוהו שעשה, ועבר על "לא תעשון", ור"ג נמי ליתסר! ומשני: כיון דחותמו בולט חיישינן לחשדא, שמא יאמרו ע"ז הוא לו. אבל אחשדא ד"לא תעשון" – לא חיישינן. ומפרש בה"ג דההיא דרב יהודה בצורת דרקון, משום דתנן בפרק "כל הצלמים" (ע"ז דף מב,ב) מצא כלים ועליהם צורת חמה, צורת לבנה, דרקון – יוליכום לים המלח. ומפרש התם, משום דהני חשיבי להו, וה"נ חשיב טפי חשדא משאר. **והא** רבן גמליאל יחיד – תימה: והא צורה דר"ג לא היתה בולטת! וי"ל: דמ"מ שייך בה חשדא, דגבי לבנה אין חילוק, כיון דאינה בולטת ברקיע. **ראינוהו** במזרח – הישנה, וערבית במערב את החדשה – עדי שקר הם, דקיימא לן (לעיל כ,ב) כ"ד שעי מיכסי סידרא, כך פירש בקונטרס בשם רבותיו. והקשה מדקתני בברייתא: פעמים שבא בארוכה, ואין לשון ארוכה וקצרה נופל כאן, שהרי מתוך קוטנה הישנה נכסית מבני מערב כשהיא במזרח לפני חדושה. ופירש בקונטרס: דעל החדשה העידו, ועדי שקר דקאמר רבי יוחנן בן נורי – לפי שבי"ב שעות שביום אין ממזרחת לבא מתוך המזרח לתוך המערב. וע"ז קאמר: פעמים שבא בארוכה, ושוהה לבא. ודבר תימה הוא: מאי ס"ד דר' יוחנן בן נורי? למה לא תוכל לילך בי"ב שעות כל רוח דרומית, ועדיין מקצה רוח מזרחית ומערבית עמו? ובירושלמי משמע כלישנא קמא, דקאמר רבי שמלאי: טעמא דרבי יוחנן בן נורי כל חדש שנראית קודם ו' שעות – אין כח בעין לראות את הישן, נראה ישן שחרית – לא נראה חדש בין הערבים, חדש בין הערבים – לא נראה ישן שחרית. א"ר חייא בר אבא: ולמה קבלם ר"ג – שכן מסורת הוא מאבותיו: פעמים שבא בארוכה ופעמים מהלך בקצרה. ותימה: מי פליג המסורת מאבותיו דר"ג אהא דאמר לעיל בסוף פ"ק (דף כ,ב) כ"ד שעי מיכסי סידרא, למאי נפקא מינה – לאבחושי סהדי. ושמא יש לחלק בשעות, דיש שעות קטנות ביום, כגון בתקופת טבת, ויש שעות בינוניות, כגון בימי ניסן ותשרי, ויש גדולות כגון בתקופת תמוז. ואי בקטנות או בבינוניות מיכסי סידרא לבני א"י תמני סרי מעתיקא רשות מחדתא, מן הגדולות פעמים מכסיא פורתא – כגון דבא בארוכה, פעמים דלא מכסיא – כגון דבא בקצרה.

לאורתא

רש"י

שפודים – נרות. ושל ששה – נרות. **ואפילו של שאר מיני מתכות** – לפי שביצא בהן בשירה לפנים, כדתניא (מנחות דף כח,ב) "ועשית מנורת" – כלל, "זהב טהור" – פרט, "מקשה תיעשה" – חזר וכלל. מה הפרט מפורש של מתכת, אף כל – של מתכת. **אף של עץ לא יעשה** – שביצא בה בשירה לפנים. דר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא ברבוי ומעוטי: מאי רבי – רבי כל מילי. ומאי מיעט – מיעט חרס. והכי מפרש לה במנחות (שם). **כדרך שעשו מלכי בית חשמונאי** – כשגברה ידם על היונים, והוציאום מירושלים וטיהרו את המקדש, והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב. **בבעץ** – שטיינ"ו בלע"ז. **דמות ארבעה פנים** – לגוף אחד, כעין חיות הקדש. דהיינו "אתי" שכסא כבוד רכוב עליהן. **פרצוף אדם לחודיה תשתרי** – שהרי הוא אחד מהן בחיות, ואפ"ה אמר: עד דאיכא כולהו בהדי הדדי. **שבמדור העליון** – ברקיע שביעי דדייקינן "אתי". אבל חמה ולבנה וכוכבים ומזלות – במדור התחתון הן, ברקיע השני, כדאמרינן במסכת חגיגה (דף יב,ב). **שלשול** – תולעת. **אפיקים** – מוצאי מים, ביברי"ש בלע"ז. **אחרים** – גוים. **והא רב יהודה** – שהיתה לו צורה בטבעתו, ואחרים עשאוה, וא"ל שמואל דניש‌קליה מיניה. **סמי עיניה** – כלומר, השחת צורתו. **ומשום חשדא** – שלא יאמרו: ע"ז היא לו. **אסור להניחה** – באצבעו. **ומותר לחתום בה** – שחתימתה שוקעת. **וכשחותמה שקוע** – חתימה בולטת חותמה בולט, המוחבת חרות סביב סביב, והצורה עומדת כמות שהיא. חותמה שוקעת – שהצורה חקוקה וחרותה במחבת. **דשך ויתיב בנהרדעא** – מקום הוא. ויש פותרין: שחרב וחזר ונבנה. ותמיד היתה שכינה מצויה שם, ויכניה וגלותו בנאוהו, שנשאו עמהם מאבני ירושלים. ועליהם נאמר (תהלים קב) "כי רצו עבדיך את אבניה". **אנדרטא** – צלם דמות המלך. **והא ר"ג יחיד הוה** – ונידחוש נמי לחשדא. **מתני'** מעשה שבאו שנים כו'. **ראינוהו שחרית במזרח** – את הישנה. וערבית

1 **שֶׁל חֲמִשָּׁה וְשֶׁל שִׁשָּׁה וְשֶׁל שִׁמּוֹנָה. וְשֶׁל שִׁבְעָה לֹא**
2 **יַעֲשֶׂה, אֲפִילּוּ שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת. רַבִּי יוֹסֵי בַּר**
3 **יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף שֶׁל עֵץ לֹא יַעֲשֶׂה, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשׂוּ**
4 **מַלְכֵּי בֵית חַשְׁמוֹנַאי. אָמְרוּ לוֹ: מִשָּׁם רְאִיָּה?! שִׁפּוּדִין**
5 **שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ, וְחִיפּוּם בְּבַעַץ. הֶעֱשִׂירוּ עֲשָׁאוּם שֶׁל**
6 **כֶּסֶף, חָזְרוּ הֶעֱשִׂירוּ עֲשָׁאוּם שֶׁל זָהָב. וְשַׁמָּשִׁין שֶׁאִי**
7 **אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן מִי שָׁרִי? וְהָתַנְיָא: "לֹא תַעֲשׂוּן**
8 **אִתִּי" לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשַׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי**
9 **בַּמָּרוֹם! - אָמַר אַבָּיֵי: לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא דְּמוּת**
10 **אַרְבָּעָה פָּנִים בְּהַדֵּי הֲדָדֵי. - אֶלָּא מֵעַתָּה, פְּרִצּוּף**
11 **אָדָם לְחוּדֵיהּ תִּשְׁתְּרֵי! אַלְּמָה תַּנְיָא: כָּל הַפְּרִצּוּפוֹת**
12 **מוּתָּרִין, חוּץ מִפְּרִצּוּף אָדָם! - אָמַר רַבִּי הוּנָא בְּרֵיהּ**
13 **דְּרַב אִידִי, מִפְּרֵקֵיהּ דְּאַבָּיֵי שְׁמִיעָא לִי: "לֹא תַעֲשׂוּן**
14 **אִתִּי" לֹא תַעֲשׂוּן אוֹתִי. - וּשְׁאָר שַׁמָּשִׁין מִי שָׁרֵי? וְהָא**
15 **תַּנְיָא: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשַׁי**
16 **הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, כְּגוֹן אוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים וְחַיּוֹת**
17 **הַקּוֹדֶשׁ וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת! - אָמַר אַבָּיֵי: לֹא אָסְרָה תּוֹרָה**
18 **אֶלָּא שַׁמָּשִׁין שֶׁבַּמָּדוֹר הָעֶלְיוֹן. - וְשֶׁבַּמָּדוֹר הַתַּחְתּוֹן**
19 **מִי שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: "אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם" לְרַבּוֹת חַמָּה וּלְבָנָה**
20 **כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, "מִמַּעַל" לְרַבּוֹת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת! -**
21 **כִּי תַּנְיָא הַהִיא לְעִבְדָּם. - אִי לְעִבְדָּם אֲפִילּוּ שִׁלְשׁוּל**
22 **קָטָן נַמִי! - אֵין הָכִי נַמִי, דְּתַנְיָא: "אֲשֶׁר בָּאָרֶץ"**
23 **לְרַבּוֹת הָרִים וּגְבָעוֹת, יַמִּים וּנְהָרוֹת, אֲפִיקִים וּגְאָיוֹת.**
24 **"מִתַּחַת" לְרַבּוֹת שִׁלְשׁוּל קָטָן. - וַעֲשִׂיָּה גְּרִידְתָּא מִי**
25 **שָׁרֵי? וְהָתַנְיָא: "לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי" לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת**
26 **שַׁמָּשַׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי, כְּגוֹן חַמָּה וּלְבָנָה, כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת! - שָׁאנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל דְּאַחֲרִים**
27 **עָשׂוּ לוֹ. - וְהָא רַב יְהוּדָה, דְּאַחֲרִים עָשׂוּ לוֹ, וְאָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה: שִׁינְּנָא,**
28 **סְמֵי עֵינֵיהּ דְּדִין! - הָתָם חוֹתְמוֹ בּוֹלֵט הָוָה, וּמִשּׁוּם חֲשָׁדָא. כִּדְתַנְיָא: מַצָּעַת, חוֹתְמוֹ בּוֹלֵט**
29 **אָסוּר לְהַנִּיחָהּ וּמוּתָּר לַחְתּוֹם בָּהּ. חוֹתְמוֹ שׁוֹקֵעַ מוּתָּר לְהַנִּיחָהּ וְאָסוּר לַחְתּוֹם בָּהּ. וּמִי**
30 **חָיְישִׁינַן לַחֲשָׁדָא? וְהָא הַהִיא בִּי כְנִישְׁתָּא דְּשָׁךְ וְיָתִיב בִּנְהַרְדְּעָא, דַּהֲוָה בֵּיהּ אַנְדְּרְטָא,**
31 **וְהָווּ עָיְילִי רַב וּשְׁמוּאֵל וַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל וְלֵוִי וּמְצַלּוּ הָתָם, וְלָא חָיְישִׁי לַחֲשָׁדָא! - רַבִּים**
32 **שָׁאנֵי. - וְהָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל יָחִיד הוּא! - כֵּיוָן דְּנָשֵׂיא הוּא שְׁכִיחִי רַבִּים גַּבֵּיהּ. אִיבָּעֵית**
33 **אֵימָא: דִּפְרָקִים הֲוָה, וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לְהִתְלַמֵּד עֲבַד, וּכְתִיב "לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת" אֲבָל**
34 **אַתָּה לָמֵד לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת. מִשְׁנָה מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם; וְאָמְרוּ: רְאִינוּהוּ שַׁחֲרִית בַּמִּזְרָח**

וערבית

1 של חמשה – נרות. ושל ששה – נרות. **ואפילו של שאר מיני מתכות** – לפי שביצא בהן
2 בשירה לפנים, כדתניא (מנחות דף כח,ב) "ועשית מנורת" – כלל, "זהב טהור" – פרט,
3 "מקשה תיעשה" – חזר וכלל. מה הפרט מפורש של מתכת, אף כל – של מתכת. **אף של**
4 **עץ לא יעשה** – שביצא בה בשירה לפנים. דר' יוסי בר' יהודה דריש ליה לקרא ברבוי
5 ומעוטי: מאי רבי – רבי כל מילי. ומאי מיעט –
6 מיעט חרס. והכי מפרש לה במנחות (שם). **כדרך**
7 **שעשו מלכי בית חשמונאי** – כשגברה ידם על
8 היונים, והוציאום מירושלים וטיהרו את
9 המקדש, והיו עניים ולא יכלו לעשותה של זהב.
10 **בבעץ** – שטיינ"ו בלע"ז. **דמות ארבעה פנים** –
11 לגוף אחד, כעין חיות הקדש. דהיינו "אתי"
12 שכסא כבוד רכוב עליהן. **פרצוף אדם לחודיה**
13 **תשתרי** – שהרי הוא אחד מהן בחיות, ואפ"ה
14 אמר: עד דאיכא כולהו בהדי הדדי. **שבמדור**
15 **העליון** – ברקיע שביעי דדייקינן "אתי". אבל
16 חמה ולבנה וכוכבים ומזלות – במדור התחתון
17 הן, ברקיע השני, כדאמרינן במסכת חגיגה (דף
18 יב,ב). **שלשול** – תולעת. **אפיקים** – מוצאי מים,
19 ביברי"ש בלע"ז. **אחרים** – גוים. **והא רב יהודה**
20 – שהיתה לו צורה בטבעתו, ואחרים עשאוה,
21 וא"ל שמואל דניש‌קליה מיניה. **סמי עיניה** –
22 כלומר, השחת צורתו. **ומשום חשדא** – שלא
23 יאמרו: ע"ז היא לו. **אסור להניחה** – באצבעו.
24 **ומותר לחתום בה** – שחתימתה שוקעת.
25 **וכשחותמה שקוע** – חתימה בולטת חותמה
26 בולט, המוחבת חרות סביב סביב, והצורה
27 עומדת כמות שהיא. חותמה שוקעת – שהצורה
28 חקוקה וחרותה במחבת. **דשך ויתיב בנהרדעא** –
29 מקום הוא. ויש פותרין: שחרב וחזר ונבנה.
30 ותמיד היתה שכינה מצויה שם, ויכניה וגלותו
31 בנאוהו, שנשאו עמהם מאבני ירושלים. ועליהם
32 נאמר (תהלים קב) "כי רצו עבדיך את אבניה".
33 **אנדרטא** – צלם דמות המלך. **והא ר"ג יחיד הוה**
34 – ונידחוש נמי לחשדא. **מתני'** מעשה שבאו
35 שנים כו'. **ראינוהו שחרית במזרח** – את הישנה.

וערבית

צריכה להיות ההתעסקות בקירוב בני ישראל לתורה שכל אחד מהם – מבלי הבט על מעמדו ומצבו – הוא "נצר מטעי מעשה ידי" של הקדוש-ברוך-הוא.

משיחת שבת פרשת תולדות ה'תשכ"ח

מנורה שֶׁל חֲמִשָּׁה נרות, וְכן שֶׁל שִׁשָּׁה נרות, וְשֶׁל שְׁמוֹנָה נרות, שאין זה דומה למנורה שהיתה בבית המקדש. וְאילו מנורה שֶׁל שִׁבְעָה נרות לֹא יַעֲשֶׂה כלל, וְאֲפִילּוּ אם אינה עשויה מזהב כמו שהיה בבית המקדש אלא שֶׁל שַׁאר מִינֵי מַתָּכוֹת, משום שבדיעבד אין הזהב מעכב, ואפשר לעשותה משאר מתכות. רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מנורה שֶׁל עֵץ לֹא יַעֲשֶׂה, כיון שאף היא כשרה, וראיה לכך שהיא כשרה, שהרי היא כִּדְרֶךְ שֶׁעָשׂוּ מַלְכֵי בֵית חַשְׁמוֹנַאי, לאחר שנצחו את היוונים ולא היתה להם מנורה מזהב, ואף לא היה להם ממון לעשות אחרת מזהב, ועשאוה מעץ. אָמְרוּ לוֹ חכמים, וכי מִשָּׁם רְאָיָה, והרי המנורה לא היתה כלל מעץ, אלא שְׁפוּדִין – מוטות שֶׁל בַּרְזֶל הָיוּ, וְחִיפּוּם בְּ'בַעַץ' – ציפו אותם ב'בדיל', שהוא מין מתכת, כדי שייראו יפים. מסיימת הברייתא ומספרת: לאחר שהֶעֱשִׁירוּ בית חשמונאי עֲשָׂאוּם [-לקני המנורה] שֶׁל כֶּסֶף, חָזְרוּ וְהֶעֱשִׁירוּ יותר, עֲשָׂאוּם שֶׁל זָהָב. ועל כל פנים מוכח מתחילת הברייתא כדברי אביי, שמותר לעשות שמשים שלא כצורתם ממש, ולכן הותר לרבן גמליאל לעשות צורות לבנה.

מקשה הגמרא: וְשַׁמָּשִׁין שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת כְּמוֹתָן, מִי שָׁרֵי – וכי מותר לעשותם, וְהָתַנְיָא, נאמר (שמות ב כ) 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף', ודרשו חכמים מלשון 'אִתִּי', שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשַׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, והרי בודאי אי אפשר לעשות את צורת השמשים שבמרום ממש, ומוכח שאסור לעשות אף דוגמתם. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא לעשות דְּמוּת אַרְבָּעָה פָּנִים כַּחֲרֵי חֲדָדֵי – לעשות צורה אחת שיש בה את פני ארבעת חיות הקודש שכסא הכבוד רכוב עליהן, ודק, שור, אדם, אריה ונשר, אבל שאר שמשים שבמרום, כחמה ולבנה, מותר לעשותם.

מקשה הגמרא: אֶלָּא מֵעַתָּה, שהאיסור הוא רק בדמות ארבעת החיות יחד, עשיית פַּרְצוּף אָדָם לְחוֹדֵיהּ – לבדו, תִּשְׁתְּרֵי – יהיה מותר לעשותו, אַלְּמָה תַּנְיָא – ומדוע שנינו בברייתא לא כך, וכך שנינו, כָּל הַפַּרְצוּפוֹת מוּתָּרִין לעשותן, חוּץ מִפַּרְצוּף אָדָם. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, מִפַּרְקֵיהּ דְּאַבָּיֵי שְׁמִיעָא לִי – מדרשתו של אביי שמעתי מדוע יש איסור מיוחד בפרצוף אדם, שדורשים את האמור לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי, כאילו נאמר לֹא תַעֲשׂוּן 'אוֹתִי', שלא תעשו כפי דמותי שנראיתי במראה הנבואה, שנאמר (יחזקאל א כז) 'כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְּמָעְלָה'.

ממשיכה הגמרא ומקשה: וּשְׁאָר שַׁמָּשִׁין הנמצאים במרום, מִי שָׁרֵי לעשותם, וְהָא תַּנְיָא, 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי', לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשַׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי בַּמָּרוֹם, כְּגוֹן אוֹפַנִּים וּשְׂרָפִים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כפי שנראו במראה הנבואה, והיינו כדמות אדם עם כנפיים. ואם כן תאסר עשיית לבנה, וכיצד עשאה רבן גמליאל. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, לֹא אָסְרָה תּוֹרָה אֶלָּא שַׁמָּשִׁין שֶׁבַּמָּדוֹר הָעֶלְיוֹן – ברקיע השביעי, שעל זה נאמר בפסוק 'אִתִּי' כלומר עמי ברקיע, אבל חמה ולבנה ושאר הכוכבים עומדים ברקיע השני ולא נאסרו.

ממשיכה הגמרא ומקשה: וְשַׁמָּשִׁין שֶׁבַּמָּדוֹר הַתַּחְתּוֹן מִי שָׁרֵי לעשותם, וְהָתַנְיָא, נאמר בפסוק (שמות כ ד) 'לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ'. ודרשו חכמים, 'אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם', לְרַבּוֹת את צבא השמים שהם חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. 'מִמַּעַל', לְרַבּוֹת דמות מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שאסור לעשות. הרי שאסור לעשות דמות לבנה. מתרצת הגמרא: כִּי תַּנְיָא הַהִיא – מה ששנינו באותה ברייתא שאין לעשות צורת לבנה, היינו דוקא בעושה אותם כדי לְעָבְדָם, כהמשך הפסוק (שם כ ה) 'לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם', אך לצורך אחר מותר לעשותם, ולכן הותר לרבן גמליאל לעשותם כדי להראות לעדים.

מקשה הגמרא: אִי מדובר בברייתא על העושה כן כדי לְעָבְדָם, הרי אֲפִילּוּ צורת שְׁלִשׁוּל קָטָן – מין תולעת נַמִּי אסור. מתרצת הגמרא: אֵין הָכִי נַמִּי – אכן גם צורה זו אסורה, ולמדו כן מהמשך הפסוק, דְּתַנְיָא, 'אֲשֶׁר בָּאָרֶץ', לְרַבּוֹת צורת הָרִים וּגְבָעוֹת, יַמִּים וּנְהָרוֹת, אֲפִיקִים – מקומות נביעת המים, וְגֵאָיוֹת – גומות מים, 'מִתָּחַת', לְרַבּוֹת שְׁלִשׁוּל קָטָן שאין לעשותו בכדי לעבדו. ועל כל פנים פסוק זה עוסק רק בעשיית צורות כדי לעובדם, ולא בעושה כן לצורך אחר.

מקשה הגמרא: וַעֲשִׂיָּיה גְּרִידְתָּא מִי שָׁרֵי – וכי מותר לעשות צורות אלו אם אינו מתכוין לעבדם, וְהָתַנְיָא, 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי', לֹא תַעֲשׂוּן כִּדְמוּת שַׁמָּשַׁי הַמְשַׁמְּשִׁין לְפָנַי, כְּגוֹן חַמָּה וּלְבָנָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, ומבואר שבעצם עשיית דמות השמשים יש איסור, ולא משום שעושה כן כדי לעובדם, ואיך עשה רבן גמליאל את צורות הלבנה. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, דַּאֲחֵרִים – גויים עָשׂוּ לוֹ את אותן צורות.

מקשה הגמרא: וכי צורות שנעשו על ידי אחרים מותר להשהותם, וְהָא רַב יְהוּדָה, היתה לו טבעת עם צורה דַּאֲחֵרִים עָשׂוּ לוֹ אותה, וְאָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, שֵׁינָנָא – חריף, סַמֵּי עֵינֵיהּ דְּדֵין – השחת את צורת הטבעת, ומוכח שאף שאחרים עשו לו מכל מקום אסור להשהותו. מתרצת הגמרא: הָתָם – בטבעתו של רב יהודה, חוֹתְמוֹ בּוֹלֵט הָוָה – הצורה שעל החותמת היתה בולטת, וְאמר לו שמואל להשחיתה מִשּׁוּם חֲשָׁדָא – מפני החשד, שלא יאמרו שזו עבודה זרה והוא עובדה, כִּדְתַנְיָא, טַבַּעַת שיש בה חותם עם צורה, שמטביעים אותה בשעוה רכה, ונוצרת בה צורת החותם, במהופך, אם חוֹתְמוֹ בּוֹלֵט, אָסוּר לְהַנִּיחָהּ – להשהותה, מחמת הצורה שבה, וּמוּתָּר לַחֲתוֹם בָּהּ – אין איסור בחתימה עצמה, כיון שכשחותמים בחותם בולט נעשית הצורה שבשעוה שקועה, ואין בזה איסור, ואם חוֹתְמוֹ שׁוֹקֵעַ, מוּתָּר לְהַנִּיחָהּ, שאין זו צורה האסורה, וְאָסוּר לַחֲתוֹם בָּהּ, כיון שכשחותם בה נעשית בשעוה צורה בולטת. ולכן היה אסור לרב יהודה להשהותה.

מקשה הגמרא: וּמִי חַיְישִׁינָן לַחֲשָׁדָא – וכי חוששים לחשד כזה, וְהָא הַהִיא בַּי כְּנִישְׁתָּא – מעשה בבית הכנסת דְּהִיהּ במקום הקרוי 'שָׁף וְיָתִיב', בָּעִיר נְהַרְדְּעָא, דַּהֲוָה בֵּיהּ אַנְדְּרְטָא – שהיה בו צלם של דמות המלך, וַהֲווּ עָיְילֵי – והיו נכנסים לשם רַב וּשְׁמוּאֵל, וַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל, וְלֵוִי, וּמְצַלּוּ הָתָם – והתפללו שם, וְלֹא חָיְישֵׁי לַחֲשָׁדָא, שמא יאמרו שעובדים לצלם. מתרצת הגמרא: רַבִּים שָׁאנֵי – במקום שרבים מצויים בו אין חוששים לחשד עבודה זרה.

התבאר לעיל שההיתר של רבן גמליאל בצורות הלבנה היה כיון שאחרים עשאום לו, ואילו שמואל אמר לרב יהודה לפגום את הטבעת משום חשד עבודה זרה. חוזרת הגמרא ומקשה: נמצא שיש איסור בשהיית צורות חמה ולבנה אצל היחיד משום חשד, וְאם כן קשה, הָא רַבָּן גַּמְלִיאֵל יָחִיד הוּא, ואיך הותר לו להשהות צורות אלו. מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דְּרבן גמליאל נָשִׂיא הוּא, שְׁכִיחֵי רַבִּים גַּבֵּיהּ – מצויים אצלו בני אדם רבים, ובאופן כזה אין לחשוש לחשד עבודה זרה.

תירוץ נוסף: אִיבְּעִית אֵימָא, הצורות שהיו אצל רבן גמליאל לא היו שלימות, אלא דִּפְרָקִים הָוָה – עשויות חלקים חלקים, ורק כשמחברים אותם נראה הירח בשלמותו, וכך היה עושה רבן גמליאל כשהיה בודק את העדים, וכיון שאינו משהה אותם כצורה שלימה, אלא רק כחלקים נפרדים שאין בכל אחד מהם צורת לבנה, מותר הדבר.

תירוץ נוסף: וְאִיבְּעִית אֵימָא, רבן גמליאל לְהִתְלַמֵּד עָבַד – עשה צורות אלו בכדי ללמוד על ידם את צורת הלבנה כפי שנראתה על ידי העדים, וּכְתִיב (דברים יח ט) 'לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֵבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם', אֲבָל אַתָּה לָמֵד לעשות אותם בכדי לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת, וגם כאן העשייה היתה לצורך זה.

משנה

משנתינו דנה באופן שדברי העדים סותרים את המציאות הידועה לנו: מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם, וְאָמְרוּ בפני הדיינים, רָאִינוּהוּ – את הירח החדש בַּשַּׁחֲרִית – סמוך לזמן זריחת השמש, בְּצַד מִזְרָח,

וְעַרְבִית – וסמוך לשקיעה, ראינוהו בַּמַּעֲרָב, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי, עֲדֵי שֶׁקֶר הֵם, שלא יתכן שהלבנה תלך במהירות כל כך מהבוקר לערב מהמזרח עד המערב, אבל כְּשֶׁבָּאוּ לְיַבְנֶה להעיד בפני הסנהדרין, קִיבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל וקידש את החדש על פיהם, כיון שלפעמים יתכן הדבר.

מעשה נוסף: **וְעוֹד** מעשה היה, שבָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ, רְאִינוּהוּ בִּזְמַנּוֹ – בליל שלשים, והעידו בפני בית דין וקיבלו את עדותן, **וּבְלֵיל עִיבּוּרוֹ** – ובליל שלשים ואחד ציפו בית דין וכל העם לראותו, שהרי אחר שנראה בליל שלשים בודאי ייראה בלילה שאחריו, **וְלֹא נִרְאָה** כלל, ומכל מקום קִיבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל, כיון שלפי חשבונו היה ראוי הירח להראות בליל שלשים, כדברי העדים, ומה שלא ראוהו בליל שלשים ואחד, משום שהיה ערפל או ענן שהסתירוהו. **אָמַר** רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הוּרְכִּינָס על אותו מעשה, **עֲדֵי שֶׁקֶר הֵן, הֵיאַךְ מְעִידִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה, וּלְמָחָר כְּרִיסָהּ בֵּין שִׁנֶּיהָ** – היא נראית מעוברת, וכן כאן, איך יתכן שהלבנה החדשה נולדה בליל שלשים, ובליל שלשים ואחד לא תיראה. **אָמַר** לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לרבי דוסא בן הרכינס, **רוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרֶיךָ**, שעדי שקר הם, וראש חדש ביום השלשים ואחד, ונחלק על רבן גמליאל שקדשו ביום השלשים. וכיון שחודש זה היה תשרי, נמצא שהיה חילוק בזמן קביעת המועדות בין רבן גמליאל לרבי יהושע. שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל לרבי יהושע, 'גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ שֶׁתָּבֹא אֶצְלִי בְּמַקְלְךָ וּבְמָעוֹתֶיךָ, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנְךָ', ותוכיח בכך שאתה מודה לדברי, שאתה עושה בו מלאכת הוצאה וטלטול מוקצה. הָלַךְ וּמְצָאוֹ רַבִּי עֲקִיבָא את רבי יהושע מֵיצַר – מצטער, על שנגזר עליו לחלל את יום הכפורים, אָמַר לוֹ רבי עקיבא, יֵשׁ לִי לִלְמֹד מהפסוקים, שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עָשׂוּי, ואף אם קבע ראש חודש בטעות, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כג ד) 'אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם', ויש לדרוש שבקריאת בית דין תלאם הכתוב, בֵּין אם קבעום בית דין בִּזְמַנָּן האמיתי, וּבֵין אם טעו וקבעום שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ. בָּא לוֹ רבי יהושע אֵצֶל רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הוּרְכִּינָס, שאף הוא סבר שעדי שקר הם, אָמַר לוֹ רבי דוסא, אִם בָּאִין אָנוּ לָדוּן אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, צְרִיכִין אָנוּ לָדוּן אַחַר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמַד מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו, ואין לך לחלק בין בית דין זה לבין בית דינו של משה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כד ט) 'וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל', וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל שבעים זְקֵנִים, אֶלָּא בא הפסוק לְלַמֵּד שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שֶׁעָמְדוּ לשמש בְּבֵית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי הוּא כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שאף אם אינם חשובים כמשה ואהרן, שמא הם חשובים כאותם שבעים זקנים, וכשם שאין להרהר אחר בית דינו של משה, כך אין להרהר אחר בית דינו של רבן גמליאל. ואכן קיבל רבי יהושע את דברי רבי עקיבא ורבי דוסא, וְנָטַל מַקְלוֹ וּמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ, וְהָלַךְ לְיַבְנֶה אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּיוֹם שֶׁחָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ. עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּנְשָׁקוֹ לרבי יהושע עַל רֹאשׁוֹ וְאָמַר לוֹ 'בּוֹא בְשָׁלוֹם רַבִּי וְתַלְמִידִי', 'רַבִּי' בְּחָכְמָה, וְ'תַלְמִידִי' שֶׁקִּבַּלְתָּ אֶת דְּבָרַי.

*

גמרא

שנינו במשנה: 'ראינוהו שחרית במזרח וערבית במערב וכו', כשבאו ליבנה קיבלן רבן גמליאל'. מביאה הגמרא ברייתא בביאור טעמו: **תַּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַחֲכָמִים**, הטעם שקיבלתי את עדותם, אף שבדרך כלל אין הלבנה הולכת במהירות גדולה כל כך, משום שכָּךְ מְקוּבָּלְנִי מִבֵּית אָבִי אַבָּא, פְּעָמִים שֶׁבָּא הירח בַּאֲרוּכָּה – לאט ובמתינות, וּפְעָמִים שֶׁבָּא בִּקְצָרָה – במהירות, ויתכן שבשחרית ראוהו במזרח ובערבית במערב. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי רַבִּי – מנין למדו דבר זה, דִּכְתִיב (תהלים קד יט) 'עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ', ומבואר שֶׁשֶּׁמֶשׁ, הוּא דְּ'יָדַע מְבוֹאוֹ' – רק לו יש הילוך קבוע וזמנו ידוע, אבל הַיָּרֵחַ, לֹא יָדַע מְבוֹאוֹ – אין הילוכו קבוע, שפעמים בא בארוכה ופעמים בקצרה.

*

התבאר לעיל (כ.) שאפשר לאיים על העדים שיאמרו שראו את הלבנה בליל שלשים של אלול, ויחול בו ראש השנה, כדי שלא יחול יום הכפורים סמוך לשבת. מביאה הגמרא מעשה בענין זה: רַבִּי חִיָּיא חַזְיֵיא לְסִיהֲרָא דַּהֲוָה קָאֵי – ראה את הירח עומד ברקיע בְּצַפְרָא [־בבוקר] דְּעֲשָׂרִים וְתִשְׁעָה לחודש אלול, שֶׁקֶל קָלָא, פְּתַק בֵּיהּ – נטל חתיכת אדמה והשליך בכליפו, וְאָמַר לוֹ, לְאוֹרְתָא בָּעֵינָן לְקַדּוּשֵׁי בָּךְ – הרי בלילה, שהוא ליל שלשים, אנו צריכים לקדש בך את החודש, שיהיה יום טוב של ראש השנה, וְאַתְּ קָיְימַת הָכָא – ואתה עומד כאן, והרי אחר שנראית הלבנה הישנה לעין כל ביום עשרים ותשעה, לא יוכלו לקדשו בליל שלשים, כמבואר לעיל (כ:) שרק אם לא ראוהו בליל יום עשרים ותשע אפשר לקדש את החודש בשלשים, והמשיך ואמר לו, 'זִיל אִיכַּפֵּי' – לך ותתכסה, שלא יראוך, ונוכל לקדש את החודש בלילה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי – רבי יהודה הנשיא לְרַבִּי חִיָּיא, זִיל לְמִקּוֹם שנקרא עֵין טָב, וְקַדְּשֵׁיהּ לְיַרְחָא – ותקדש את החדש ביום שלשים, כדי שלא ירננו בני העיר שראו את הלבנה ביום עשרים ותשע, ואיך הוא מקדש את החודש ביום שלשים, וּשְׁלַח לִי סִימָנָא – סימן שאכן קידשת את החדש, במילים אלו 'דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם', שדוד המלך נמשל ללבנה, שנאמר בו (תהלים פט לז־לח) 'וְכִסְאוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי, כְּיָרֵחַ יִכּוֹן עוֹלָם'.

*

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין חשבונותיו של רבן גמליאל: תָּנוּ רַבָּנַן, פַּעַם אַחַת נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בָּעָבִים – בעננים, והחשיך מעט אור היום, וְעַל יְדֵי כָּךְ נִרְאֵית דְּמוּת הַלְּבָנָה בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה לְחֹדֶשׁ אלול, כִּסְבוּרִים הָעָם לוֹמַר שהתחדשה הלבנה ויום זה הוא רֹאשׁ חֹדֶשׁ וראש השנה, וּבִקְּשׁוּ בֵּית דִּין לְקַדְּשוֹ, ויחול ראש השנה באותו יום. אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל, כָּךְ מְקוּבָּלְנִי מִבֵּית אָבִי אַבָּא, אֵין חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה – אין הלבנה החדשה נראית פְּחוּתָה – אם עברו מהמולד של החודש הקודם פחות מֵעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם וּמֶחֱצָה, וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי שָׁעָה, וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים של שעה, ולא יתכן שתיראה הלבנה החדשה ביום עשרים ותשעה עצמו, ובודאי טעו בראייתם. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵתָה אִמּוֹ שֶׁל בֶּן זֵזָא, וְהִסְפִּידָהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל הֶסְפֵּד גָּדוֹל, לֹא מִפְּנֵי שֶׁרְאִיּוּהָ לְכָךְ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ, שאין מספידים ביום טוב.

*

שנינו במשנה: הָלַךְ (רבי עקיבא) וּמְצָאוֹ [רַבִּי עֲקִיבָא] מֵיצַר כו'. מסתפקת הגמרא: אִיבַּעְיָא לְהוּ, מִי הִיה מֵיצַר, רַבִּי עֲקִיבָא מֵיצַר אוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מֵיצַר. פושטת הגמרא: תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא, הָלַךְ רַבִּי עֲקִיבָא וּמְצָאוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁהוּא מֵיצַר, ומבואר שרבי יהושע הוא שהיה מיצר. מביאה הגמרא את המשך הברייתא: אָמַר לוֹ רבי עקיבא, [רַבִּי], מִפְּנֵי מָה אַתָּה מֵיצַר. אָמַר לוֹ רבי יהושע, (רַבִּי) עֲקִיבָא, רָאוּי לוֹ [־ראוי לי, ודיבר על עצמו בלשון נסתר], שֶׁיְּפוֹל לַמִּטָּה וישבב חולה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאַל יִגְזוֹר עָלָיו רבן גמליאל גְּזֵירָה זוֹ, לחלל את יום הכפורים. אָמַר לֵיהּ רבי עקיבא, רַבִּי, תְּרֵשֵׁינִי לוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד שֶׁלִּמַּדְתָּנִי, אָמַר לוֹ רבי יהושע אֱמוֹר. אָמַר לוֹ, הֲרֵי הוּא – הפסוק אוֹמֵר בפרשת המועדות (ויקרא כג ב, ד, לז) לשון 'אֲתֶם' 'אֲתֶם' 'אֲתֶם' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, ללמדנו 'אֲתֶם' שקידשתם את החדש, הרי הוא מקודש אֲפִילּוּ אם הייתם שׁוֹגְגִין, שטעיתם בחשבון. 'אֲתֶם', וַאֲפִילּוּ הייתם מְזִידִין, שקידשתם ביום שאינו ראוי. 'אֲתֶם', וַאֲפִילּוּ הייתם מוּטְעִין, כגון שעדים הטעו את הדיינים בעדות שקר. וכיון שרבן גמליאל קידש את החודש לפי דעתו, חל קידושו אף אם היה זה בטעות, ואין לך לחשוש לחלל את יום הכפורים שחל בחשבונך. מסיימת הברייתא: כַּלְּשׁוֹן הַזֶּה אָמַר לוֹ רבי יהושע, עֲקִיבָא, נִחַמְתָּנִי נִחַמְתָּנִי.

*

שנינו במשנה: בָּא לוֹ אֵצֶל רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הוּרְכִּינָס כו', אמר לו אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל. הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנַן, לָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם שֶׁל שבעים זְקֵנִים הַלָּלוּ, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם וכי פְּלוֹנִי הדיין חשוב כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן,

רש"י

וערבית במערב – את החדשה. **עדי שקר הם** – דקיימא לן (לעיל דף כ,ב): עשרים וארבעה שעי מכסי סידהרא, כך פירשו רבותי. ולבי נוקפי, מדקתני בברייתא: פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה, ואין לשון "ביאת ארוכה וקצרה" נופל כאן, שהרי מתוך קוטנה הישנה היא נבסית מבני מערב כשהיא החדשה העידו. ו"עדי שקר" דקאמר רבי יוחנן בן נורי – לפי שאינה ממהרת לרוץ ב"ב שעות שביום מתוך המזרח לתוך המערב, וע"ז קאמר: פעמים שבא בדרך ארוכה ושוהה לבא. **ועוד באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו** – ביום שלשים. **וליל שלשים** – שהיו מצפין ב"ד והעם שתהא מגולה ויראוה, מאחר שהעדים ראוה ביום – לא נראה להם. **רואה אני את דבריך** – לעבר את החדש. **הלך ומצאו** – הלך ומצאו ר"ע לר' יהושע מיצר על שהנשיא גזר עליו לחלל יום הכפורים. **אשר תקראו** – בקריאת בית דין תלאו הכתוב. **בא** לו – ר' יהושע אצל רבי דוסא. **למה לא נתפרסמו שמותן כו'** – שאם בא אדם לדון אחר בית דין שבימיו, ולומר: וכי בית דין זה כמשה ואהרן, כאלדד ומידד? אומרים לו: שמא חשוב הוא כשלשה מן השאר שלא נתפרשו שמותם. **גמ' דחזי' לסיהרא** – ישנה. **שקל קלא** – פיסת רגבים, מוט"א בלע"ז. **לאורתא בעינן לקדושיך** – צריכין אנו לעשות הלילה יום טוב של ראש השנה, לחסר את אלול ולאיים על העדים לומר ראינוהו בזמנו לקדשו למחר, ואף על פי שלא ראוהו. לפי שהיה עיבור החדש דוחה את יום הכפורים אצל שבת. **ואת קיימת הכא** – ואם תהא נראית ערבית – שוב לא יקדשו את החדש למחר, כדאמרן לעיל פרק קמא (כ,ב): צריך שיהא לילה ויום מן החדש, שאם נראית הישנה לאור כ"ט – אין מקדשין מחר את החדש. **זיל לעין טב וקדשיה** – דואג היה שלא ירננו עליו בני עירו כשיקדשנו למחר, לפי שראו הישנה כל יום כ"ט, וסלק תלונותם מעלי. ומורי פירש: שגזרו גזרה במקומו שלא יקדשו את החדש. **דוד מלך ישראל** – נמשל כלבנה, שנאמר בו (תהלים פט) "כסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם": (ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה). **שידעו שלא קדשו בית דין את החדש** – שאין מספידין ביום טוב. **אתם אתם אתם** – שלשה זמנין כתיב: "אשר תקראו אותם" בפרשת שור או כשב, וקרי ביה "תקראו אתם". **שוגגין** – מאליהן, כסבורין שהוא ראוי להתעבר וטועין. **מוטעין** – על ידי עדי שקר. **שלא יאמר אדם** – על בית דין שבימיו: וכי פלוני ופלוני כמשה ואהרן שאשמע לו? עכשיו שלא נתפרשו אמור לו: אם אינו כמשה ואהרן – הרי הוא כאחד משאר זקנים, שאינך יודע מי הם. **ואומר ה' אשר עשה את משה ואת אהרן** – שמואל הנביא אמר לישראל: הקדוש ברוך הוא עשה לכם נסים על ידי ששה זקנים הללו, משה ואהרן ירובעל ובדן ויפתח ושמואל.

ואומר

תוספות

לאורתא מקדשין לך ואת קיימת הכא – תימה: הא שפיר אפשר שיהא המולד ביום ל' קודם י"ח שעות, שיכולה לראות ביום, ותראה הישנה ביום כ"ט שחרית אפילו לבני מערב! שמא לא היה כל כך שחרית, שכבר יצא שמש בגבורתו, שלא היתה ראויה לבני מערב. ובקונטרס פי': ואת קיימת הכא, ואם תהא נראית ערבית – שוב לא יקדשו החדש למחר, כדאמר בפ' קמא (דף כ,ב ושם) וצריך שיהא לילה ויום מן החדש, שאם נראית הישנה לאור עשרים ותשעה – אין מקדשין מחר את החדש. וזה אי אפשר להיות, כדפרישית בפ"ק (שם ד"ה חצות).

זיל לעין טב וקדשיה – שם היו קבועים לקדש את החדש, כדאי' בפסיקתא, בפסוק "תקעו בחדש שופר": למה בית דין מקדשין החדש בעין טב לפי שהוא בית הועד. אמר הקב"ה: בית מועד של כל העולם, שנאמר (ישעיה ב) "כי מציון תצא תורה". ואמרי' בירושלמי: כשם שתוקעים ביבנה – כך תוקעים בעין טב. משמע שהיה שם בית דין קבוע, דומיא דיבנה.

שהימים

וְעַרְבִית בְּמַעֲרָב. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: עֲדֵי שֶׁקֶר הֵם. כְּשֶׁבָּאוּ לְיַבְנֶה קִיבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל. וְעוֹד בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בִּזְמַנּוֹ, וּבְלֵיל עִיבּוּרוֹ לֹא נִרְאָה, וְקִיבְּלָן רַבָּן גַּמְלִיאֵל. אָמַר רַבִּי דוֹסָא בֶּן הוֹרְכִּינָס: עֲדֵי שֶׁקֶר הֵן: הֵיאָךְ מְעִידִים עַל הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה, וּלְמָחָר כְּרֵיסָהּ בֵּין שִׁינֶּיהָ? אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרֶיךָ. שָׁלַח לוֹ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: גּוֹזְרַנִי עָלֶיךָ שֶׁתָּבֹא אֶצְלִי בְּמַקֶּלְךָ וּבְמָעוֹתֶיךָ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנְךָ. הָלַךְ וּמְצָאוֹ רַבִּי עֲקִיבָא מְיַצֵּר. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי לִלְמוֹד שֶׁכָּל מַה שֶּׁעָשָׂה רַבָּן גַּמְלִיאֵל עָשׂוּי, שֶׁנֶּאֱמַר "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם" בֵּין בִּזְמַנָּן בֵּין שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ. בָּא לוֹ אֵצֶל רַבִּי דוֹסָא בֶּן הוֹרְכִּינָס, אָמַר לוֹ: אִם בָּאִין אָנוּ לָדוּן אַחַר בֵּית דִּינוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל צְרִיכִין אָנוּ לָדוּן אַחַר כָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמַד מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁיו, שֶׁנֶּאֱמַר "וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", וְלָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָן שֶׁל זְקֵנִים אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁכָּל שְׁלֹשָׁה וּשְׁלֹשָׁה שֶׁעָמְדוּ בֵּית דִּין עַל יִשְׂרָאֵל הֲרֵי הוּא כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. נָטַל מַקְלוֹ וּמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ, וְהָלַךְ לְיַבְנֶה אֵצֶל רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּיוֹם שֶׁחָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת בְּחֶשְׁבּוֹנוֹ. עָמַד רַבָּן גַּמְלִיאֵל וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ: בּוֹא בְשָׁלוֹם רַבִּי וְתַלְמִידִי! רַבִּי בְּחָכְמָה, וְתַלְמִידִי שֶׁקִּבַּלְתָּ אֶת דְּבָרַי. **גמרא** תַּנְיָא, אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל לַחֲכָמִים: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִבֵּית אַבִי אַבָּא: פְּעָמִים שֶׁבָּא בַּאֲרוּכָה, וּפְעָמִים שֶׁבָּא בִּקְצָרָה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי טַעְמָא דְּבֵי רַבִּי דִּכְתִיב "עָשָׂה יָרֵחַ לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ", שֶׁמֶשׁ הוּא דְּיָדַע מְבוֹאוֹ, יָרֵחַ לָא יָדַע מְבוֹאוֹ. רַבִּי חִיָּיא חָזְיֵיא לְסִיהֲרָא דַּהֲוָה קָאֵי בְּצַפְרָא דְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה, שְׁקַל קָלָא פְּתַק בֵּיהּ, אֲמַר: לְאוֹרְתָא בָּעֵינַן לְקַדּוּשֵׁי בָּךְ, וְאַתְּ קָיְימַתְּ הָכָא?! זִיל אִיכַּסֵּי! אָמַר לֵיהּ רַבִּי לְרַבִּי חִיָּיא: זִיל לְעֵין טַב וְקַדְּשֵׁיהּ לְיַרְחָא, וּשְׁלַח לֵי סִימָנָא: דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיָּם. תָּנוּ רַבָּנַן: פַּעַם אַחַת נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בָּעָבִים וְנִרְאֵית דְּמוּת לְבָנָה בְּעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ, כִּסְבוּרִים הָעָם לוֹמַר: רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּבִקְּשׁוּ בֵּית דִּין לְקַדֵּשׁ. אָמַר לָהֶם רַבָּן גַּמְלִיאֵל: כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִבֵּית אַבִי אַבָּא: אֵין חִדּוּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה פְּחוּתָה מֵעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יוֹם וּמֶחֱצָה וּשְׁנֵי שְׁלִישֵׁי שָׁעָה וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם מֵתָה אִמּוֹ שֶׁל בֶּן זֵזֵא, וְהִסְפִּידָהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל הֶסְפֵּד גָּדוֹל. לֹא מִפְּנֵי שֶׁרָאוּיָה לְכָךְ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָעָם שֶׁלֹּא קִידְּשׁוּ בֵית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ. "הָלַךְ רַבִּי עֲקִיבָא וּמְצָאוֹ מֵיצַר" כו': אִיבַּעְיָא לְהוּ: מִי מֵיצַר? רַבִּי עֲקִיבָא מֵיצַר, אוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מֵיצַר? תָּא שְׁמַע, דְּתַנְיָא: הָלַךְ רַבִּי עֲקִיבָא וּמְצָאוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁהוּא מֵיצַר, אָמַר לוֹ: [רַבִּי] מִפְּנֵי מָה אַתָּה מֵיצַר? אָמַר לוֹ: (רַבִּי) עֲקִיבָא, רָאוּי לוֹ שֶׁיִּפּוֹל לַמִּטָּה שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְאַל יִגְזוֹר עָלָיו גְּזֵירָה זוֹ. אָמַר לֵיהּ: רַבִּי תַּרְשִׁינִי לוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד שֶׁלִּמַּדְתָּנִי. - אָמַר לוֹ: אֱמוֹר. - אָמַר לוֹ: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "אֹתָם" "אֹתָם" "אֹתָם" שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, "אַתֶּם" אֲפִילּוּ שׁוֹגְגִין, "אַתֶּם" אֲפִילּוּ מְזִידִין, "אַתֶּם" אֲפִילּוּ מוּטָעִין. בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה אָמַר לוֹ: עֲקִיבָא, נִחַמְתָּנִי, נִחַמְתָּנִי. "בָּא לוֹ אֵצֶל רַבִּי דוֹסָא בֶּן הוֹרְכִּינָס" כו': תָּנוּ רַבָּנַן: לָמָּה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם שֶׁל זְקֵנִים הַלָּלוּ שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם: כְּפלוֹנִי כְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן? כְּפלוֹנִי כְּנָדָב וַאֲבִיהוּא? כְּפלוֹנִי כְּאֶלְדָּד וּמֵידָד? וְאוֹמֵר "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל הָעָם ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן" וְאוֹמֵר "וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יְרֻבַּעַל וְאֶת בְּדָן וְאֶת יִפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל", יְרֻבַּעַל זֶה גִּדְעוֹן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ יְרֻבַּעַל שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה עִם הַבַּעַל, בְּדָן זֶה שִׁמְשׁוֹן, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ בְּדָן, דְּאָתֵי מִדָּן, יִפְתָּח כְּמַשְׁמָעוֹ.

ואומר

הברכה ויתן-לך האלוקים היא שתהיה ההמשכה למטה לברר הניצוצות שבעשו, והמשכה זו היא מעצמות אור אין-סוף.

ממאמר פרשת תולדות ה'תשכ"ח

תוספות

שהימים הראשונים היו טובים מאלה – ולכך יש לשמוע לראשונים יותר מן האחרונים – אל תאמר כך, דאין לך אלא שופט שהיה בימיו.

הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו ב"ד בלבד – פי': ב"ד של כ"ג. ולכך פירש בקונטרס דהיה להם שהות, דאי לא היה להם שהות – מאי פריך בגמ': ולא תהא שמיעה גדולה מראייה? ולקדושה מיד שראוהו, הא לא היה להם שהות לקדש. **אימת** הוי חק בגמר דין – דהאי קרא ד"כי חק" לענין ראש השנה דרשינן ליה, בפ' קמא (דף ח,ב) והוא הדין בכל חדשים. **לא** תהא שמיעה גדולה מראייה – פירש בקונטרס: דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות, אלא "כזה ראה וקדש". ובחנם דחק, דאפילו בדיני נפשות אמרינן הכי בפרק "החובל" (ב"ק דף צ,ב ושם) אם ראוהו ביום. **כגון** שראוהו בלילה – דאין יכולין לקדש על פי ראייה בלילה, דא"כ היתה ראייה בלילה מקום קבלת עדות, ואין קבלת עדות אלא ביום אפילו בדיני ממונות, כדאמרינן לעיל, דקרי חקירת עדות בתחילת דין.

עד דאיכא אהרן בהדך – ואין בית דין שקול – מוסיפין עליהן עוד אחד. וסוגיא דהכא כמאן דאמר בשמועתא קמייתא דסנהדרין (דף ג,א) דבר תורה חד נמי כשר, דכתיב "בצדק תשפוט". מדאיצטריך ליה הכא עד דאיכא אהרן בהדך. דלמאן דבעי מדאורייתא שלשה מומחין, וכדי שלא תנעול דלת הכשירו בשלשה הדיוטות – גבי עדות החדש אין להכשיר, ואם כן לא צריך קרא.

דרחמנא

ואומר – בספר תהלים: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו קוראים אל ה' והוא יענם" הרי ששקל הכתוב שמואל עם משה ואהרן. ובכתובים הראשונים כתוב ירובעל בדן ויפתח עם משה ואהרן ושמואל, שלשה קלים עם שלשה חמורים. **הא** אין לך לילך כו' – הרי לימדך הכתוב כאן שאין לך לבקש אלא שופט שהיה בימיך. **אל תאמר מה** היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה – כי לא מחכמה שאלת על זה, לפי שהדורות היו טובים וצדיקים מן אחרונים, לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה, שאי אפשר שיהו אחרונים כראשונים.

הדרן עלך אם אינן מכירין

ראוהו בית דין וכל ישראל ונחקרו העדים – מפרש בגמרא: אי נמי נחקרו העדים. **ראוהו בית דין בלבד** – שאין מי שיעיד אלא הם, ולאו ארישא קאי, בסמוך לחשיכה, אלא שהיה שהות לקדש. **יעמדו שנים ויעידו בפניהם** – ואע"פ שכולן ראוהו. ובגמרא פריך: לא תהא שמיעה גדולה מראייה. **ויעידו בפניהם** – השנים. **שאין היחיד נאמן** – לומר "מקודש" בפני עצמו, לכך צריך להושיב מחבירידן אצלו. **גמ'** **למה לי למיתני כל ישראל** – הרי ראוהו בית דין. **איפרסמא ליה מילתא** – דביום שלשים נראה לקדש. **נחקרו העדים למה לי** – חקירתן, אחרי שהכל ראו. **למה לי למתנייה לחקירה כלל** – כיון דאשמועינן דכי ראוהו בית דין וכל ישראל – אפילו הכי מעברין ליה, כל שכן נחקרו העדים. **סלקא דעתך אמינא** – היכא דאיכא חקירת עדים ביום – תו לא ניעברוה, אלא יגמרו הדבר בלילה, ויקדשוהו ביום שלשים לענין תיקון המועדות. **משפט** – היינו תחילת דין. **כי חק הוא** – בקידוש החדש דרשינן ליה, בפ' קמא (דף ח,ב). **משפט ביום** – נפקא לן בסנהדרין (דף לד,ב) מ"והיה ביום הנחילו את בניו" – ביום אתה מפיל נחלות כו'. **ואמאי** – יעמדו שנים ויעידו? הלא ראוהו כולן, יקדשוהו בראייתם. דלא תהא שמיעה ששומעין מפי עדים גדולה מראייה. דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות, אלא "כזה ראה וקדש". **שראוהו בלילה** – הלכך, למחר, אי לאו שמיעה – על מה יקדשו. **למימרא דעד נעשה דיין** – מי שראוי להיות עד בדבר נעשה דיין, ואלו כולן ראוים להיות עדים, שהרי כולם ראוהו.

מקצתן

וְאוֹמֵר "מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ". שָׁקַל הַכָּתוּב שְׁלֹשָׁה כְּלֵי עוֹלָם כְּשֶׁלְשָׁה חֲמוֹרֵי עוֹלָם, לוֹמַר לְךָ: יְרוּבַּעַל בְּדוֹרוֹ כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, בֶּדָן בְּדוֹרוֹ כְּאַהֲרֹן בְּדוֹרוֹ, יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כְּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ. לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֲפִילוּ כָּל שֶׁבְּכֶלִּין וְנִתְמַנֶּה פָּרְנָס עַל הַצִּבּוּר הֲרֵי הוּא כְּאַבִּיר שֶׁבָּאַבִּירִים, וְאוֹמֵר "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשּׁוֹפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם". וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל הַדַּיָּן שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָמָיו? הָא אֵין לְךָ לֵילֵךְ אֶלָּא אֵצֶל שׁוֹפֵט שֶׁבְּיָמָיו, וְאוֹמֵר "אַל תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה". "נָטַל מַקְלוֹ וּמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן: כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹתוֹ עָמַד מִכִּסְּאוֹ, וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וְתַלְמִידִי! רַבִּי שֶׁלְּמַדְתָּנִי תּוֹרָה בְּרַבִּים, וְתַלְמִידִי שֶׁאֲנִי גּוֹזֵר עָלֶיךָ גְּזֵרָה וְאַתָּה מְקַיֶּימָהּ כְּתַלְמִיד. אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁהַגְּדוֹלִים נִשְׁמָעִים לַקְּטַנִּים, קַל וָחוֹמֶר קְטַנִּים לַגְּדוֹלִים. - קַל וָחוֹמֶר?! חִיּוּבָא הוּא! - אֶלָּא: מִתּוֹךְ שֶׁהַגְּדוֹלִים נִשְׁמָעִים לַקְּטַנִּים נוֹשְׂאִין קְטַנִּים קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמָן.

הדרן עלך אם אינן מכירין

רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, נֶחְקְרוּ הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר מְקוּדָּשׁ עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה, הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר. רָאוּהוּ בֵּית דִּין בִּלְבַד, יַעַמְדוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ. רָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן 'בֵּית דִּין', יַעַמְדוּ הַשְּׁנַיִם וְיוֹשִׁיבוּ מֵחֲבֵירֵיהֶם אֵצֶל הַיָּחִיד וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ. **גמרא** לָמָּה לִי לְמִיתְנְיָא רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְרָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, אִיפְּרְסְמָא לָהּ וְלֹא לִיעַבְּרוּהָ, קָא מַשְׁמַע לָן. וְכֵיוָן דְּתָנָא לִיהּ רָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, 'נֶחְקְרוּ הָעֵדִים' לָמָּה לִי. הָכִי קָאָמַר, אִי נַמִּי נֶחְקְרוּ הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר מְקוּדָּשׁ עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה, הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר. וְכֵיוָן דְּתָנָא עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר, לָמָּה לִי לְמִיתְנֵייהּ חֲקִירַת הָעֵדִים כְּלָל. אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, תִּיהְוֵי חֲקִירַת עֵדִים כִּתְחִילַּת דִּין, וְ'מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ' כִּגְמַר דִּין, וְלִקְדֻּשֵּׁי בְּלֵילְיָא, מִידֵּי דַּהֲוָה אַדִּינֵי מָמוֹנוֹת, דִּתְנַן דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין בַּיּוֹם, וְגוֹמְרִין בַּלַּיְלָה, הָכָא נַמִּי מְקַדְּשִׁין בְּלֵילְיָא, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֵימָא הָכִי נַמִּי, אָמַר קְרָא 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפַּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב', אֵימַת הֲוֵי 'חֹק', בִּגְמַר דִּין, וְקָא קָרֵי לִיהּ רַחֲמָנָא 'מִשְׁפָּט'. מַה 'מִשְׁפָּט' בְּיוֹם, אַף הָכָא נַמִּי בְּיוֹם: רָאוּהוּ בֵּית דִּין, יַעַמְדוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם: וְאַמַּאי, לֹא תְּהֵא שְׁמִיעָה גְּדוֹלָה מֵרְאִיָּיה. אָמַר רַבִּי זֵירָא, כְּגוֹן שֶׁרָאוּהוּ בַּלַּיְלָה: רָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן בֵּית דִּין, יַעַמְדוּ שְׁנַיִם, וְיוֹשִׁיבוּ מֵחֲבֵירֵיהֶם אֵצֶל הַיָּחִיד: אַמַּאי, הָכָא נַמִּי נֵימָא 'לֹא תְּהֵא שְׁמִיעָה גְּדוֹלָה מֵרְאִיָּיה'. וְכִי תֵּימָא, הָכִי נַמִּי כְּגוֹן שֶׁרָאוּהוּ בַּלַּיְלָה, הֵיינוּ הַךְּ. סֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, דְּאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ. דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל (ותנן) [וְתַנְיָא] דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה, וְאִם הָיָה מוּמְחֶה לָרַבִּים דָּן אֲפִילּוּ בְּיָחִיד, הָכָא נַמִּי נִיקַּדְּשֵׁיהּ בִּיחִידִי, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֵימָא הָכָא נַמִּי, אֵין לְךָ מוּמְחֶה לָרַבִּים בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ, וְקָאָמַר לִיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַד דְּאִיכָּא אַהֲרֹן בַּהֲדָךְ, דִּכְתִיב 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר, הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם. לְמִימְרָא דְּעַד נַעֲשָׂה דַּיָּין, לֵימָא מַתְנִיתִין דִּלְא כְּרַבִּי עֲקִיבָא. דְּתַנְיָא, סַנְהֶדְרִין שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ

מקצתן

יקבע שיעור בלימוד תורת החסידות המאירה דרך האדם בחיים, והשם-יתברך יצליחו.

ממכתב כ"ד מר-חשוון, תשט"ז

וְאוֹמֵר (תהלים צט ו) 'מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קוֹרְאִים אֶל ה' וְהוּא יַעֲנֵם', הרי שהשווה הכתוב את משה ואהרן לשמואל, נמצא שבפסוק הקודם שָׁקַל – השווה הַכָּתוּב שְׁלֹשָׁה קַלֵּי עוֹלָם – שלשה שופטים, שלפי מעשיהם שנתפרשו בכתובים הם מהקלים והפחות חשובים שעמדו לישראל, כְּשְׁלֹשָׁה חֲמוּרֵי עוֹלָם – כשלשת מנהיגי ישראל שהיו החשובים שבכולם, והם משה אהרן ושמואל, לוֹמַר לְךָ, שִׁירוּבַעַל בְּדוֹרוֹ הרי הוא כְּמֹשֶׁה בְּדוֹרוֹ, וּבְדָן בְּדוֹרוֹ כְּאַהֲרֹן בְּדוֹרוֹ, יִפְתָּח בְּדוֹרוֹ כִּשְׁמוּאֵל בְּדוֹרוֹ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֲפִילּוּ קַל שֶׁבַּקַּלִּין וְנִתְמַנֶּה פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר, הֲרֵי הוּא כְּאַבִּיר שֶׁבָּאַבִּירִים – כחשוב שבכולם.

ראיה נוספת: **וְאוֹמֵר** (דברים יז ט) 'וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם', ולשון הפסוק צריך ביאור, וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁאָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל הַדַּיָּן שֶׁלֹּא הָיָה בְּיָמָיו, שמחמת כן הוצרך הפסוק לומר שילך לשופט שבימיו. הָא – אלא בא הפסוק ללמדך שאין לְךָ לֵילֵךְ אֶלָּא אֵצֶל שׁוֹפֵט שֶׁבְּיָמָיו, אף אם אינו כשופטים הקודמים. ראיה נוספת: **וְאוֹמֵר** (קהלת ז י) 'אַל תֹּאמַר מַה הָיָה, שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה', כלומר, ולכך יש לשמוע לשופטים הראשונים יותר מהאחרונים, אינו כן, ואין לך אלא השופט שבימיך.

*

שנינו במשנה: נָטַל מַקְלוֹ וּמְעוֹתָיו בְּיָדוֹ והלך לרבן גמליאל ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו. תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד שֵׁרָאָה אוֹתוֹ רבן גמליאל, עָמַד מִכִּסְאוֹ וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, אָמַר לוֹ שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וְתַלְמִידִי, 'רַבִּי' שֶׁלְּמַדְתַּנִי תּוֹרָה בְּרַבִּים, וְ'תַלְמִידִי' שֶׁאֲנִי גּוֹזֵר עָלֶיךָ גְּזֵרָה וְאַתָּה מְקַיֶּימָהּ כְּתַלְמִיד, אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁהַגְּדוֹלִים נִשְׁמָעִים לַקְּטַנִּים, וְקַל וָחוֹמֶר שֶׁהַקְּטַנִּים נִשְׁמָעִים לַגְּדוֹלִים. שואלת הגמרא: וכי רק מִקַּל וָחוֹמֶר הקטנים נשמעים לגדולים, הרי חִיּוּבָא הוּא שיהיו הקטנים נשמעים להם. משיבה הגמרא: אֶלָּא כך היתה כוונתו, שִׁמְתּוֹךְ שֶׁהַגְּדוֹלִים נִשְׁמָעִים לַקְּטַנִּים, נוֹשְׂאִין הַקְּטַנִּים קַל וָחוֹמֶר בְּעַצְמָן שעליהם להשמע לגדולים, ואין צורך לכפותם על כך.

הדרן עלך אם אינן מכירין

פרק שלישי - ראוהו בית דין

משנה

משנתינו עוסקת באופן שהיה החודש ראוי להתקדש ביום שלשים, ולא הספיקו לקדשו: רָאוּהוּ [־את הירח] ביום שלשים בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל – קהל גדול מישראל, וְנֶחְקְרוּ הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ הדיינים לוֹמַר מְקוּדָּשׁ החודש, עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה – שיצאו הכוכבים של ליל שלשים ואחד, ואין מקדשים את החודש בלילה, הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר – הרי החודש הקודם מעובר, וראש חודש נקבע ביום שלשים ואחד. עתה דנה המשנה באופן שהדיינים עצמם הם עדי הראיה: רָאוּהוּ בֵּית דִּין – סנהדרין של עשרים ושלשה בִּלְבַד, ואין עדים אחרים שיכולים להעיד בפניהם, יַעֲמְדוּ שְׁנַיִם מתוך הדיינים שראוהו, וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם – בפני שלשה מהדיינים הנשארים, וְיֹאמְרוּ מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ. אבל אם רָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה בלבד, ושלשה אלו הֵן בֵּית דִּין', כלומר סמוכים וראויים לקדש את החודש, יַעֲמְדוּ הַשְּׁנַיִם מתוך השלשה שראוהו, וְיוֹשִׁיבוּ שנים נוספים מֵחֲבֵרֵיהֶם הראויים לקידוש החודש אֵצֶל הַיָּחִיד – השלישי מביניהם שראה את הירח, וְיָעִידוּ השנים בִּפְנֵיהֶם, וְיֹאמְרוּ הדיינים, מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ, והטעם שצריכים להביא שנים נוספים ואין שנים מהרואים יכולים להעיד בפני השלישי שראה עמהם, כיון שֶׁאֵין הַיָּחִיד נֶאֱמָן לקדש את החדש עַל יְדֵי עַצְמוֹ – לבדו, אלא צריך לצרף עמו שנים נוספים.

גמרא

שנינו במשנה: 'ראוהו בית דין וכל ישראל וכו' ולא הספיקו לומר מקודש'. מקשה הגמרא: לָמָּה לִי לְמִיתְנָא – מדוע הוצרך התנא לשנות אופן שרָאוּהוּ גם בֵּית דִּין וְגם כָּל יִשְׂרָאֵל, שאם לא הספיקו לקדשו עד שחשכה, התעבר החודש, והרי די בכך שראוהו בית דין כדי לחדש זאת. מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ, כיון שאם לא היה מתבאר בפירוש אופן זה, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל וְרָאוּהוּ גם בֵּית דִּין וְגם כָּל יִשְׂרָאֵל, הרי אִיפְּרְסְמָא לָהּ – התפרסם הדבר שנראה הירח ביום שלשים, וְלֹא לְיַעְבְּרוּהּ, כיון שאף ללא קידוש בית דין התקדש החודש, קָא מַשְׁמַע לָן שהחודש מתקדש רק על ידי בית דין, ואם לא הספיקו לקדשו, התעבר החודש.

*

הגמרא מבארת את לשון המשנה 'ראוהו בית דין וכל ישראל, נחקרו העדים', והבינה הגמרא שהכל הוא אופן אחד. מקשה הגמרא: וְכֵיוָן דִּתְנָא לֵיהּ – וכיון ששנה התנא דין זה באופן שרָאוּהוּ בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, 'נֶחְקְרוּ הָעֵדִים' לָמָּה לִי – לשם מה חקרו את העדים, והרי כל ישראל עדים על ראיה זו. מתרצת הגמרא: נאמרו כאן שני אופנים שונים, וְהָכִי קָאָמַר, ראוהו בית דין וכל ישראל, אִי נַמִּי – או שראוהו רק שני עדים וּנֶחְקְרוּ אותם הָעֵדִים, ובשני מקרים אלו אמרה המשנה שאם לֹא הִסְפִּיקוּ לוֹמַר מְקוּדָּשׁ עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה, הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר. מקשה הגמרא: וְכֵיוָן דִּתְנָא שאם ראוהו בית דין וכל ישראל, אם לא הספיקו לומר מקודש עַד שֶׁחֲשֵׁיכָה הֲרֵי זֶה מְעוּבָּר, לָמָּה לִי לְמִיתְנֵיהּ גם את האופן של חֲקִירַת הָעֵדִים כְּלָל, והרי פשוט שאם ראיית בית דין וכל ישראל אינה מועילה ללא אמירת 'מקודש', כל שכן שחקירת העדים לבד לא תועיל. מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, שרק ראיית בית דין וישראל אינה מועילה, אבל אם נחקרו העדים ביום שלשים, תִּיהְוֵי [־תהיה] חֲקִירַת הָעֵדִים נחשבת כִּתְחִילַּת הַדִּין, וְהכרזת 'מְקוּדָּשׁ מְקוּדָּשׁ' כִּגְמַר דִּין, וְלִקְדֻשֵּׁי בְּלֵילְיָא, ודבר זה הוא מִידֵּי דַּהֲוָה אַדִּינֵי מָמוֹנוֹת – כמו שמצינו בדיני ממונות, דְּתָנַן (סנהדרין לב.) דִּינֵי מָמוֹנוֹת דָּנִין – מתחילים לדון רק בַּיּוֹם, וְגוֹמְרִין את הדין אפילו בַּלַּיְלָה, וְהָכָא נַמִּי נאמר שאם התחילו בחקירת העדים ביום מְקַדְּשִׁין אף בְּלֵילְיָא, קָא מַשְׁמַע לָן, שאף אמירת 'מקודש' על ידי הבית דין היא דווקא ביום.

שואלת הגמרא: כיון שבדיני ממונות גומרים בלילה, וְאֵימָא הָכִי נַמִּי – מדוע באמת לגבי קידוש החודש אין זה כך, ואין מקדשים כלל בלילה. משיבה הגמרא: אֲמַר קְרָא (תהלים פא ה) 'כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפַּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב', ופסוק זה נדרש (ח:) לגבי קידוש החדש, והרי אֵימַת הָוֵי 'חֹק' – שמתקדש החודש, בְּגִמַר דִּין, כשבית דין אומרים 'מקודש', ולאותו 'חוק' קָא קָרֵי לֵיהּ רַחֲמָנָא – כינתה זאת התורה 'מִשְׁפָּט', ויש ללמוד, מַה 'מִשְׁפָּט' – תחילת דין בממונות, נעשה דווקא בַּיּוֹם, אַף הָכָא נַמִּי – אמירת 'מקודש' על ידי בית דין, דווקא בַּיּוֹם.

*

שנינו במשנה: רָאוּהוּ בֵּית דִּין, יַעֲמְדוּ שְׁנַיִם וְיָעִידוּ בִּפְנֵיהֶם. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי – מדוע יש צורך בהגדת עדות, והרי לֹא תְּהֵא שְׁמִיעָה ששומעים הדיינים עדות על ראיית הלבנה גְּדוֹלָה מֵרְאִיָּיה – שראו בעצמם את הלבנה, ויקדשו על פי ראייתם. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי זֵירָא, מדובר כְּגוֹן שֶׁרָאוּהוּ בַּלַּיְלָה, וכיון שראייתם נחשבת כקבלת עדות, ואין מקבלים עדות בלילה, אינם יכולים לדון למחרת על פי ראיה זו, אלא צריכים לשמוע עדות מאחרים.

*

שנינו במשנה: רָאוּהוּ שְׁלֹשָׁה וְהֵן בֵּית דִּין, יַעֲמְדוּ שְׁנַיִם, וְיוֹשִׁיבוּ מֵחֲבֵרֵיהֶם אֵצֶל הַיָּחִיד. מקשה הגמרא: אַמַּאי יש צורך בהגדת עדות, הָכָא נַמִּי נַיְמָא לֹא תְּהֵא שְׁמִיעָה גְּדוֹלָה מֵרְאִיָּיה', ויקדשו השלשה על פי ראייתם. וְכִי תֵּימָא דְּהָכִי נַמִּי מדובר כְּגוֹן שֶׁרָאוּהוּ בַּלַּיְלָה, וכמו שפירשנו את הרישא, אם כן קשה הֵיכִינוּ הַךְ – הרי זה אותו הדין שנאמר ברישא, ומה התחדש בסיפא. מתרצת הגמרא: באמת אף בסיפא מדובר שראוהו בלילה, וּמַיְּפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ כדי לחדש דְּאִין הַיָּחִיד נֶאֱמָן עַל יְדֵי עַצְמוֹ לקדש את החדש, דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא, הוֹאִיל (ותנן) [וְתַנְיָא] דִּינֵי מָמוֹנוֹת בִּשְׁלֹשָׁה דיינים,

המשך בעמוד צב

מִקְצָתָן – שנים מתוכם נַעֲשוּ עֵדִים על הרוצח, וּמִקְצָתָן – ושאר הדיינים נַעֲשוּ דַּיָּנִין, ומצרפים להם עוד שנים אחרים שיהיו יחד עשרים ושלשה, ויקבלו את עדות השנים, כיון שעֵד שרק ראה את המעשה, ולא העיד עליו, יכול להיות דיין, דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כּוּלָּן נַעֲשִׂין עֵדִים, כיון שראו את המעשה, וְאִין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן, ותדון בדבר סנהדרין אחרת. ואם כן משנתינו האומרת שאף עדי הראייה יכולים לדון ולקבל את עדות חבריהם, חולקת על רבי עקיבא האומר שאין עד נעשה דיין.

מתרצת הגמרא: אֲפִילּוּ תֵּימָא שמשנתינו כְּרַבִּי עֲקִיבָא, ואין הנידונים דומים, דְּעַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הָתָם שאין עד נעשה דיין, אֶלָּא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, דְּרַחֲמָנָא אָמַר לגבי רוצח (במדבר לה כד־כה) 'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה' 'וְהִצִּילוּ הָעֵדָה', כלומר שמצוה על בית דין להפוך בזכותו של הנידון, וְכֵיוָן דְּחַיְּיוּהוּ דְּקָטֵל נַפְשָׁא – וכיון שראוהו הדיינים שהרג את הנפש, לֹא מָצוּ חָזוּ לֵיהּ זְכוּתָא – אינם יכולים למצוא לו צד זכות, ולכן פסלם רבי עקיבא, אֲבָל הָכָא לגבי קידוש החדש, אֲפִילּוּ רַבִּי עֲקִיבָא מוֹדֶה שעד נעשה דיין.

* * *

משנה

נאמר בתורה על ראש השנה (במדבר כט א) 'יום תרועה יהיה לכם', ומשנה זו מתחילה לבאר את הלכות תקיעת שופר: כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת הבאים מקרני כל הבהמות והחיות כְּשֵׁרִים לתקיעת שופר, חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נקרא בתורה קֶרֶן ולא 'שופר', ולגבי ראש השנה צריך דווקא 'שופר', שנאמר (במדבר כט א) 'יום תְּרוּעָה' ולמדים את דינו מיום הכפורים של שנת היובל, שנאמר בו (ויקרא כה ט) 'שׁוֹפַר תְּרוּעָה'. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נִקְרְאוּ קֶרֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ו ה) 'בִּמְשֹׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל כִּשְׁמֹעֲכֶם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר', ו'יובל' הוא 'איל', ונמצא שגם שופר של איל נקרא 'קרן', והוא כשר, וכמו כן קרן של פרה כשירה.

*

גמרא

הגמרא מבררת את טעמם של חכמים הפוסלים קרן של פרה. מקשה הגמרא: שַׁפִּיר – טענה טובה קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי, שגם שופר של איל קרוי 'קרן', והוא כשר. מתרצת הגמרא: וְרַבָּנַן סוברים, שכָּל הַשּׁוֹפָרוֹת אִקְּרוּ [־קרויים] שׁוֹפָר וְאִקְּרוּ גם קֶרֶן, ולכן הם כשרים, אבל דְּפָרָה, רק קֶרֶן אִקְּרִי, שׁוֹפָר לֹא אִקְּרִי, ולכן הוא פסול, ומבארת הגמרא היכן הוא מכונה קרן, דִּכְתִיב בברכת משה רבינו ליוסף (דברים לג יז) 'בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו', ומובח שקרני השור שהוא הזכר במין הפרה, קרויים 'קרן', ולא מצאנו שהם קרויים שופר, ולכן קרן הפרה פסול.

ממשיכה הגמרא לבאר: וְרַבִּי יוֹסֵי שמכשיר קרן של פרה, אָמַר לָךְ, קרן דְּפָרָה נַמִּי אִקְּרֵי שׁוֹפָר, דִּכְתִיב בבקשת דוד על תפילתו (תהלים סט לב) 'וְתִיטַב [התפילה] לַה' מִשּׁוֹר פָּר מַקְרִן מַפְרִיס', ולכאורה קשה, שהרי אִם הוזכר 'שור' שמשמעותו אפילו בן יומו, לָמָּה הזכיר 'פר', שאינו אלא בן שלש שנים, וְאִם הוזכר 'פר', לָמָּה הזכיר 'שור', אֶלָּא מַאי פירוש המילים 'שׁוֹר פָּר', יש לדורשן כמילה אחת, שתיטב התפילה מִ'שּׁוֹפָר', ונמצא, שאף שפשוטו של הפסוק נאמר על שור, נרמז כאן גם ענין השופר, ומכאן שגם קרן השור קרוי שופר.

מסיימת הגמרא: וְאילו רַבָּנַן, הפוסלים קרן פרה, מפרשים את הפסוק כְּדְרַב מַתְּנָה, דְּאָמַר רַב מַתְּנָה מַאי 'שׁוֹר פָּר', שור בן יומו שֶׁהוּא גָּדוֹל כְּפָר, וזה השור שנברא במעשה בראשית, כיון שכל הברואים נבראו כפי שעתידים להיות בגדלותם, ולכן אף שלפי גילו היה 'שור', שנברא רק עתה, מכל מקום גודלו היה כ'פר'. ומבואר בגמרא (ע"ז ח.) ששור זה הוקרב על ידי אדם הראשון, וביקש דוד שתפילתו תיטב לה' יותר מהקרבה זו.

הגמרא מביאה ביאור נוסף במחלוקת חכמים ורבי יוסי: עוּלָּא אָמַר, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבָּנַן שפוסלים קרן של פרה, כִּדְרַב חִסְדָּא, דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, מִפְּנֵי מַה אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס ביום הכפורים בְּבִגְדֵי זָהָב [־בשמונה בגדים, שיש בהם זהב] לִפְנֵי וְלִפְנִים – לקודש הקדשים לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה, אלא בבגדי לבן של פשתן, לְפִי שֶׁאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר, כלומר, הזהב מזכיר את עגל הזהב שחטאו בו ישראל, ואין ראוי שכהן גדול הבא לכפר על ישראל ילבש בגדי זהב. ומטעם זה פסלו חכמים קרן של פרה לתקיעת שופר, לפי שהפרה היא אמו של העגל, ומזכירה את חטא העגל, ואין ראוי שהשופר שבא לסנגר על ישראל ביום הדין, יזכיר את חטא העגל.

מקשה הגמרא: וְלֹא – וכי אין משתמשים בפרה לכפר על ישראל, וְהָא אִיכָּא דַּם פָּר של כהן גדול ביום הכפורים שמכפר עליו ועל הכהנים, והוא מַזֶּה מדמו בקודש הקדשים. מתרצת הגמרא: הוֹאִיל וְאִשְׁתַּנֵּי – שנשתנה לדם ואין ניכר בו שהוא דם פר, אִשְׁתַּנֵּי – הרי זה שינוי, ואין בזה חשש.

ממשיכה הגמרא ומקשה: וְהָא אִיכָּא בקודש הקדשים [ששם נעשית כפרת יום הכפורים על ידי הכהן הגדול], אָרוֹן העדות, וְכַפּוֹרֶת, וּכְרוּב [־שני כרובים] העשויים זהב. מתרצת הגמרא: 'חוֹטֵא כַּל יַקְרִיב' קָאָמְרִינָן – כלל זה, שאין קטיגור נעשה סניגור, היינו שהחוטא לא יקריב בשעת הכפרה דבר המזכיר את החטא, אך ארון וכפורת קבועים במקומם. מקשה הגמרא: וְהָא אִיכָּא כַּף וּמַחְתָּה העשויים זהב, והכהן הגדול מכניסם לקודש הקדשים ביום הכפורים. מתרצת הגמרא: אלא, חוֹטֵא כַּל יִתְנָאֶה קָא אַמְרִינָן – הכלל שאין קטיגור נעשה סניגור הוא רק לגבי זה שהחוטא לא יתנאה בבגדי זהב בשעה שמכפר, אך בכף ומחתה אין לו נוי. מקשה הגמרא: וְהָא אִיכָּא בִּגְדֵי זָהָב שהכהן הגדול משמש בהם ביום הכפורים מִבַּחוּץ – בעבודות הנעשות חוץ לקודש הקדשים (יומא לא:). מתרצת הגמרא: הכלל שאין קטיגור נעשה סניגור, מִבִּפְנִים קָא אַמְרִינָן, אך בחוץ אין חשש זה. מקשה הגמרא: והרי שׁוֹפָר נַמִּי מִבַּחוּץ הוּא, ומדוע פסלו חכמים קרן של פרה. מתרצת הגמרא: כֵּיוָן דִּלְזִכָּרוֹן הוּא – שהוא בא להכניס תפלתן של ישראל לפני ולפנים, כְּבִפְנִים דָּמֵי.

מקשה הגמרא על טעמו של עולא: כיצד אמר עולא טעם זה בדברי חכמים, וְהָא תַּנָּא דמשנתינו, 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן' קָאָמַר שהוא פסול, ולא מטעם אחר. מתרצת הגמרא: חָדָא וְעוֹד קָאָמַר – בוונת התנא שיש טעם נוסף בדברי חכמים, חָדָא, מפני דְּאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר, וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן.

מבארת הגמרא את דעת רבי יוסי לפירושו של עולא: וְרַבִּי יוֹסֵי המכשיר קרן הפרה לשופר אָמַר לָךְ, דְּקָא אָמְרַת שאֵין קַטֵּיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר, הָנֵי מִילֵּי מִבִּפְנִים, וְהַאי שׁוֹפָר מִבַּחוּץ הוּא, ואינו סובר ששופר דינו בבפנים. וּדְקָא אָמְרַת מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן, כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נַמִּי אִקְּרוּ קֶרֶן.

הגמרא מביאה טעם נוסף בביאור מחלוקתם: אַבַּיֵּי אָמַר, הַיְינוּ טַעְמַייְהוּ דְּרַבָּנַן שפסלו קרן של פרה, משום ש'שׁוֹפָר' אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת יחד, וְהָא – וקרן דְּפָרָה, כֵּיוָן דְּקָאֵי גִּילְדֵי גִּילְדֵי – כיון שנוצר גלדים גלדים, שבכל שנה ניכר שנוסף בו חלק נוסף באורך הקרן, מִיתְחַזֵּי – נראה השופר כִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת שהודבקו יחד בזה אחר זה, ולכן הוא פסול. מקשה הגמרא: וְהָא תַּנָּא דמשנתינו 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן' קָאָמַר שהוא פסול. מתרצת הגמרא: חָדָא וְעוֹד קָאָמַר, חָדָא, דְּשׁוֹפָר אֶחָד אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת, וְעוֹד, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן. מבארת הגמרא את דעת רבי יוסי לפירושו של אביי: וְרַבִּי יוֹסֵי אָמַר לָךְ, דְּקָאָמְרַת שׁוֹפָר אֶחָד אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת, יש לדחות, כֵּיוָן דְּמִחַבְּרֵי אַהֲדָדֵי – כיון שהגלדים מחוברים זה לזה ואינם נפרדים כשני שופרות, חַד הוּא. וּדְקָאָמְרַת מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן, כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נַמִּי אִקְּרוּ קֶרֶן.

*

שנינו במשנה: אמר רבי יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן, שנאמר 'במשוך בקרן היובל', ו'יובל' הוא 'איל'. מבררת הגמרא:

המשך בעמוד נז

רש"י

מקצתן נעשין עדים – ויעידו בפני חבריהם. דגבי דיני נפשות עדות בעינן דכתיב (דברים יז) "על פי שנים עדים יומת המת לא יומת" וגו'. **ומקצתן נעשין דיינים** – אבל המעידים לא ישבו וידונו עמהם. דהראוי להעיד אית ליה לרבי טרפון נעשה דיין, אבל עד עצמו לית ליה דנעשה דיין. וגבי עדות החדש גופה נמי לא אכשרנא במתני' להיות העדים נעשים דיינים, דאם כן למה לי יושיבו מחבריהם? יעידו בפני יחיד, ואחר כך ישבו הם עמו ויקדשו. והכי אמרינן ליה בפרק שני דכתובות (דף כא,ב). **כולן עדים הם** – ראוים להעיד. **והצילו העדה** – יהפכו בזכותו. **מתני'** **כל השופרות** – בין של איל בין של יעל. **שהוא קרן** – אינו קרוי שופר. וגבי יוה"כ שופר כתיב, (ויקרא כה) "והעברת שופר תרועה" ובפרק בתרא (דף לד,א) גמרינן ר"ה מיובל. בקרן היובל – ויובל דיכרא הוא, כדמפרש בגמ'. **גמ' אקרו קרן ואקרו שופר** – אקרו קרן כדאמרן, ואקרו שופר – דכתיב במתן תורה: (שמות יט) "במשוך היובל" וגו' וכתיב: "ויהי קול השופר". **וקרני ראם קרניו** – של בבור שורו, קרן אשכחן דאקרי. **ותיטב לה'** – תפלתי, משופר. ובשור קא משתעי קרא. **שור שהוא פר** – ביום שנקרא שור היה גדול כפר – זהו שור של מעשה בראשית, שביום שנברא נברא בקומתו. ושור בן יומו קרוי שור, שנאמר (ויקרא כב) "שור או כשב או עז" ופר אינו נקרא עד בן שלש. **אין קטיגור** – זהב העגל. ושופר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא. **הואיל ואישתני** – להיות דם, ואין מראית הפר ניכר. **חוטא בל יקריב** – האדם לא יקריבנו הלום, שהוא חטא בו. **חוטא בל יתנאה** – להתקשט בו בקרבו הלום. **כיון דלזכרון קא אתי כלפנים דמי** – שופר נמי, אע"ג דלית ביה משום חוטא בל יקריב, ולית ביה משום חוטא בל יתנאה, כיון דלזכרון קא אתי – כבגדי כהן גדול שלפנים דמי. **גילדי גילדי** – בכל שנה ושנה ניכרת תוספתו, והוא כמין גלד מוסיף על גלד ראשון, בתכליתו של ראשון תחילת השני. **נמולה** – מובדלת. **טוחות** – לשון חלוקות. **שבוי** – לשון ראיה, כמו "וישקף" (בראשית יט) ומתרגמינן "ואיסתכי".

תוספות

דרחמנא אמר ושפטו העדה והצילו העדה – תימה: דבפרק "אלו הן הגולין" (מכות דף יב,א) נפקא ליה מקרא אחרינא, דאמר: מנין לסנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש שאין הורגין אותו עד שיעמוד בב"ד – תלמוד לומר: "עד עמדו לפני העדה למשפט"! ויש לומר: דעיקר דרשה מהתם, וקרא דהכא איצטריך, דלא יליף מהתם לשאר דיינין, להצריך ב"ד אחר, דשאני התם דאמר רחמנא "והצילו העדה". ומיהו, הוא הדין לענין מכה חבירו, כדמוכח בפ' "החובל" (ב"ק דף צ,ב ושם) ובעד נעשה דיין יש דינים חלוקים, כמו שפירשנו בפ' ב' דכתובות (כא: ושם ד"ה הנח) דבעדות החדש דאורייתא עד הרואה הוא דנעשה דיין, ובקיום שטרות דרבנן אפילו עד המעיד נעשה דיין, ובדיני נפשות – אפילו עד הרואה אין נעשה דיין.

חוץ משל פרה – הא דלא קתני נמי: "חוץ משל ראם", דשל ראם נמי איקרי קרן, דכתי' (דברים לג) "וקרני ראם קרניו" וכתיב (תהלים כב) "ומקרני רמים עניתני". ושמא אינם חלולים, ואינם ראוים לשופר. **והיה** במשוך בקרן היובל – תימה דלא מייתי קרא דיצחק, דכתיב (בראשית כב) "בסבך בקרניו". ואע"ג דהתוא קרא מחיים, דה"נ מייתי לה בגמרא "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו"! וי"ל: דנראה ליה לאתויי האי, משום דכתיב ביה שופר. **אקרו** קרן ואקרו שופר – פירש רש"י: אקרו קרן, כדאמרן, ואקרו שופר – דכתיב: "במשוך היובל", וכתיב: "ויהי קול השופר". יש מקשין: אמאי לא הביא האי קרא דמתניתין: "במשוך בקרן היובל בשמעכם קול השופר" להוכיח דכל שופרות אקרו שופר! שטות להקשות, וקל להבין. דאדרבה, מהאי קרא מוכח דשופר אקרי קרן. ועוד, צריך להוכיח דבעלמא שופרות אקרו שופר.

חוטא בל יתנאה קאמרינן – וגבי שופר – מתנאה נמי בקול תקיעתו. **כיון** דלזכרון קאתי – תימה: אפוד וחשן נמי לזכרון קאתו, כדכתיב בקרא! וי"ל: דהשבטים זכרון הם. **ולא** שנים ושלשה שופרות – ולא דמי למניח שופר בתוך שופר, כדפירש בקונטרס דעל גלד ראשון אתוסף גלד שני, שפת השני בתכליתו של ראשון, והקול יוצא דרך כולם.

לנדה גלמודה – ונפקא מינה בדדרשינן בסוטה (דף מב,א) "כי עדת חנף גלמוד" (איוב טו).

חלוגלוגות

מִקְצָתָן נַעֲשׂוּ עֵדִים וּמִקְצָתָן נַעֲשׂוּ דַיָּנִין דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כּוּלָּן נַעֲשִׂין עֵדִים, וְאֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן. - אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי עֲקִיבָא, עַד כָּאן לָא קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא הָתָם אֶלָּא בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת, דְּרַחֲמָנָא אָמַר "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה" "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה". וְכֵיוָן דְּחַזְיוּהוּ דִּקְטַל נַפְשָׁא לָא מָצוּ חָזוּ לֵיהּ זְכוּתָא, אֲבָל הָכָא אֲפִילּוּ רַבִּי עֲקִיבָא מוֹדֶה. **מִשְׁנָה** כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת כְּשֵׁרִים, חוּץ מִשֶּׁל פָּרָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וַהֲלֹא כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נִקְרָאוּ קֶרֶן, שֶׁנֶּאֱמַר "בִּמְשׁוֹךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל". **גְּמָרָא** שַׁפִּיר קָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי! - וְרַבָּנַן: כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת אִקְרוּ שׁוֹפָר וְאִקְרוּ קֶרֶן, דְּפָרָה קֶרֶן אִקְרֵי, שׁוֹפָר לָא אִקְרֵי, דִּכְתִיב "בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו". וְרַבִּי יוֹסֵי אָמַר לָךְ: דְּפָרָה נַמִּי אִקְרֵי שׁוֹפָר, דִּכְתִיב "וְתִיטַב לַה' מִשּׁוֹר פָּר", אִם שׁוֹר לָמָּה פָּר, וְאִם פָּר לָמָּה שׁוֹר? אֶלָּא מַאי שׁוֹר פָּר מִשּׁוֹפָר. - וְרַבָּנַן: כִּדְרַב מַתְּנָה, דְּאָמַר רַב מַתְּנָה: מַאי שׁוֹר פָּר שֶׁהוּא גָּדוֹל כְּפַר. עוּלָּא אָמַר: הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבָּנַן כִּדְרַב חִסְדָּא. דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: מִפְּנֵי מָה אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל נִכְנָס בְּבִגְדֵי זָהָב לִפְנֵי וְלִפְנִים לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה לְפִי שֶׁאֵין קָטֵיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר. - וְלֵא? וְהָא אִיכָּא דַּם פָּר! - הוֹאִיל וְאִשְׁתַּנֵּי אִשְׁתַּנֵּי. - וְהָא אִיכָּא אָרוֹן וְכַפּוֹרֶת וּכְרוּב! - חוֹטֵא בַּל יַקְרִיב קָאָמְרִינַן. - וְהָא אִיכָּא כַּף וּמַחְתָּה! - חוֹטֵא בַּל יִתְנָאֶה קָא אָמְרִינַן. - וְהָא אִיכָּא בִּגְדֵי זָהָב מִבַּחוּץ! - מִבִּפְנִים קָא אָמְרִינַן. - שׁוֹפָר נַמִּי מִבַּחוּץ הוּא! - כֵּיוָן דִּלְזִכָּרוֹן הוּא כִּבְפָנִים דָּמֵי. - וְהָא תַּנָּא "מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן" קָאָמַר! - הָדָא וְעוֹד קָאָמַר; הָדָא: דְּאֵין קָטֵיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר, וְעוֹד: מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן. וְרַבִּי יוֹסֵי אָמַר לָךְ: דְּקָא אָמְרַתְּ אֵין קָטֵיגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּיגוֹר הָנֵי מִילֵּי מִבִּפְנִים, וְהַאי שׁוֹפָר מִבַּחוּץ הוּא. וּדְקָא אָמְרַתְּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נַמִּי אִקְרוּ קֶרֶן. אַבַּיֵּי אָמַר: הַיְינוּ טַעְמַיְּיהוּ דְּרַבָּנַן: שׁוֹפָר אָמַר רַחֲמָנָא, וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת. וְהָא דְּפָרָה, כֵּיוָן דְּקָאֵי גִּילְדֵּי גִּילְדֵּי מִיתְחַזֵּי כִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת. - וְהָא תַּנָּא "מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן" קָאָמַר! - חָדָא וְעוֹד קָאָמַר, חָדָא: דְּשׁוֹפָר אֶחָד אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת, וְעוֹד: מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן. וְרַבִּי יוֹסֵי אָמַר לָךְ: דְּקָאָמְרַתְּ שׁוֹפָר אֶחָד אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה שׁוֹפָרוֹת כֵּיוָן דְּמִחַבְּרִי אַהֲדָדֵי חַד הוּא, וּדְקָאָמְרַתְּ מִפְּנֵי שֶׁהוּא קֶרֶן כָּל הַשּׁוֹפָרוֹת נַמִּי אִקְרוּ קֶרֶן. מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי יוֹבְלָא לִישָׁנָא דִּדְכָרָא הוּא? דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לַעֲרַבְיָא הָיוּ קוֹרִין לִדְכָרָא יוֹבְלָא. וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לְגַלְיָא הָיוּ קוֹרִין לְנִדָּה גַּלְמוּדָה. מַאי גַּלְמוּדָה גְּמוּלָה דָּא מִבַּעְלָהּ. וְאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לְאַפְּרִיקִי הָיוּ קוֹרִין לְמֵעָה קְשִׁיטָה. לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? לְפָרוּשֵׁי "מֵאָה קְשִׁיטָה" דְּאוֹרַיְיתָא מֵאָה דַּנְקֵי. אָמַר רַבִּי: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לְכַרְכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לְמִכְיָרָה "כִּירָה". לְמַאי נָפְקָא מִינַּהּ? - לְפָרוּשֵׁי "אֲשֶׁר פָּרִיתִי לִי". אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: כְּשֶׁהָלַכְתִּי לְתִרְחוּם קַן נִשְׁרַיָּיא הָיוּ קוֹרִין לְכֵלָה "גִּינְפִּי", וּלְתַרְנְגוֹל "שֶׁכְוִי". מַאי קְרָא "יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ". וּלְתַרְנְגוֹל שֶׁכְוִי, אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאִיבָּעֵית אֵימָא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: מַאי קְרָא "מִי שָׁת בַּטּוּחוֹת חָכְמָה אוֹ מִי נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה". "מִי שָׁת בַּטּוּחוֹת חָכְמָה" אֵלּוּ כְּלָיוֹת, "אוֹ מִי נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה" זֶה תַּרְנְגוֹל. לֵוִי אִיקְּלַע לְהַהוּא אַתְרָא, אֲתָא גַּבְרָא לְקַמֵּיהּ, אֲמַר לֵיהּ

קבען

קבען

ברכת יצחק הייתה על עניין היגיעה בתורה, שעל-ידי-זה מגיעים למעלה מבחינת התורה כמו שהיא מצד-עצמה.

ממאמר פרשת תולדות ה'תשכ"ח

תוספות

חלוגלוגות ונפקא מינה לזב, בפ"ק דיומא (דף יח,א) דאמרינן: אין מאבילין אותו דברים המביאים לידי טומאה כגון חלוגלוגות. **של** יעל פשוט – פירש בקונטרס: חיה שכן שמה וקורין אותה אשטנבו"ק. ובערוך פי': היא כשבה נקבה, וקרן הכשבה רגיל להיות פשוט. וכפירש הקונטרס נראה, דיעל חיה, דכתיב (תהלים קד) "הרים הגבוהים ליעלים", "ואקו ודישן" (דברים יד) מתרגמינן: ויעלא ורמא. ומצוה בשל יעל פשוט כדמשמע בגמ' דכמה דפשיט טפי עדיף, משום: "נשא לבבנו אל כפים". ומיהו, אין הלכה כן אלא כר' יהודה דאמר בר"ה בשל זכרים כפופים דהיינו של איל, ור' לוי קאי כוותיה בגמ', דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ בכפופים, דקסבר: כמה דכייף אינש טפי עדיף, משום: "והיו עיני ולבי שם". וכדאמר ר' אבהו בפ"ק (דף טז,א) למה תוקעין בשופר של איל? אמר הקב"ה: תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק. ומיהו, נראה דלא פליגי אלא לכתחילה, אבל כולהו מודו דיוצא בדיעבד, בין בשל איל בין בשל יעל, כדקתני רישא: כל השופרות כשרים חוץ משל פרה. והיכא דלא מצא של איל – יוצא בשל רחל או בשעיר עזים. תדע דלמצוה פליגי, דהא ר' לוי מצוה קאמר. ועוד: אטו פשוט וכפוף כתיב בקרא? "תעבירו שופר" כתיב ביובל (ויקרא כה) וילפינן ר"ה מיניה. וכיון דכולהו אקרו שופר חוץ משל פרה – למה לא יצא? ועוד: משמע דפלוגתא דרבנן ור' יוסי בפני עצמן, ופלוגתא דרבנן ור' יהודה בפני עצמן, ולאו חדא פלוגתא היא. ואם תמצא לומר דדוקא איירי – אם כן הויא חדא פלוגתא, דלתנא קמא, כולהו כשרין בין בראש השנה בין ביוה"כ בין בתעניות חוץ משל פרה, ור' יוסי אומר, אף של פרה. ולאידך רבנן, ר"ה ויוה"כ בשל יעל ותעניות של זכרים. ולר' יהודה, ר"ה של זכרים וביובל בשל יעלים. ומיהו, קשה קצת: דהא ר' לוי דאמר מצוה של ר"ה ויוה"כ – היינו משום דילפינן גזרה שוה זה מזה "בשביעי" "שביעי", כדאמרינן בפ' בתרא (דף לד,א) וכדתנן: שוה יובל לר"ה לתקיעה. ואי הוה טעמא משום מצוה בעלמא, כדאמרינן דכמה דכייף אינש טפי עדיף – היינו דוקא בראש השנה, שהתקיעה לתפלה ולזכרון. אבל יובל – אין התקיעה אלא סימן שלוח עבדים והשמטות שדות החזורות לבעלים, לכך היה נראה לי מתוך זה דאינו יוצא אלא בכפוף. פירוש: דצריך להיות כפוף, אי לא – לא, וגמרינן יובל מיניה. **ושתי** חצוצרות באמצע – שתי שופרות היו לחן, אחד מכאן ואחד מכאן, כדי שיהיו החצוצרות באמצע, משום דמצות היום בחצוצרות.

רבי יהודה אומר בר"ה בשל זכרים וביובלות בשל יעלים – לית ליה לרבי יהודה: שוה יובל לר"ה. והא דבעינן שופר בראש השנה – לאו משום דילפינן מיובל, אלא כאידך תנא דיליף בפ' בתרא (ג"ז שם דף לד,א) מדכתיב: "תקעו בחדש שופר". ומיהו, ההוא תנא נמי יליף ר"ה מיובל בגזרה שוה, כדקאמרינן: שלש תרועות נאמרו בר"ה, ומייתי קרא ד"והעברת שופר תרועה"

רש"י

קבען **פלניא** – גזלני פלוני. **במה קבענוך** – המעשר והתרומה אתם קובעים אותי. **מאי סירוגין** – ששנינו במגילה (דף יז,א): קראה סירוגין (סירוגין). **פסקי** – לפרקים, שאינן נכנסין יחד. **מאי חלוגלוגות** – ששנינו בפ"ק דיומא (דף יח,א): כל שבעת הימים לא היה אוכל השום והחלוגלוגות. **פרפחיני** – ירק שקורין עורקקל"י. **פלפלה** – חפוש והפך במטמונים של תורה. **והוה דרינא טונא** – נושא משוי. **מתני' שופר של ראש השנה של יעל פשוט** – מפרש טעמא בגמרא, דמידי דתפלה בעי פשיטות. **יעל** – שטיי"ן בר"ק. **ופיו מצופה זהב** – בשל מקדש קאמר. **שופר מאריך** – לאחר שחצוצרות פוסקין תקיעתן, נשמע קול השופר. **ובתעניות** – דאמרינן במס' תענית (דף טו,ב) תקעו הכהנים תקעו. **בשל זכרים** – אילים, שסתמן כפופין. **ושתי חצוצרות באמצע** – שני שופרות להן, אחד מכאן ואחד מכאן, והן באמצע. **שמצות היום בחצוצרות** – דלכנופיא בעלמא נינהו, וכל כנופיא בחצוצרות, דכתיב (במדבר י): "והיו לך למקרא העדה". **שוה היובל לראש השנה לתקיעה** – בפשוטין. ואף על גב דתקיעתו ביובל לא לתפלה ולא לזכרון אלא לסימן שילוח עבדים והשמטת מכירת שדות, אפילו הכי כדר"ה בעי למעבד' דגמרינן לה לגזירה שוה "שביעי" "שביעי" בפ' בתרא (דף לד,א). **ולברכות** – דבעי למימר תשע ברכות ביום הכפורים של יובל. **ר' יהודה אומר כו'** – טעמא מפרש בגמ'. **וביובלות בשל יעלים** – וגזירה שוה לא גמיר. **גמ' ושל כל השנה** – של תעניות. קמ"ל – בר"ה אית ליה כרבי יהודה, אבל ביובל לית ליה, משום גזירה שוה. **במאי קמיפלגי** – תנא קמא ורבי יהודה. **כמה דכייף אינש** – בתפלתו, פניו כבושין לארץ, טפי עדיף, משום "והיו עיני ולבי שם" (מלכים א, ט) הלכך, בראש השנה דלתפלה, ולהזכיר עקידת יצחק בא – בעינן כפופין, ויובלות שהן לקרוא דרור – בעינן פשוטין, וגזירה שוה לית ליה. **כמה דפשיט טפי עדיף** – משום "נשא לבבנו אל כפים" (איכה ג) הלכך, בראש השנה – בפשוטין, דלתפלה הוא, ודיוה"כ נמי משום דשוייה בגזירה שוה, ובתענית דלכנופיא – לא איכפת לן, ועבדינן כפופין, להבירא, ולר' לוי אית ליה כר' יהודה, דלתפלה בעינן כפופים, וביום הכפורים סבירא ליה דשוה היובל לראש השנה כרבנן, הלכך תרווייהו בעינן כפופים.

ופיו

קְבָעָן פְּלָנְיָא. לָא הֲוָה יָדַע מַאי קָאָמַר לֵיהּ, אֲתָא שְׁאֵיל בֵּי מִדְרָשָׁא. אֲמַר לֵיהּ: גְּזָלָן אֲמַר לָךְ, דִּכְתִיב "הַיִּקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים" וְגוֹ'. אָמַר לֵיהּ רָבָא מִבַּרְנִישׁ לְרַב אַשִׁי: אִי הֲוַאי הָתָם הֲוָה אָמְרִנָא לֵיהּ: הֵיכִי קְבָעָךְ, בְּמַאי קְבָעָךְ, וְאַמַּאי קְבָעָךְ? וּמִמֵּילָא הֲוָה יָדְעִינָא. וְאִיהוּ סָבַר: מִילְּתָא דְּאִיסּוּרָא קָאָמַר לֵיהּ. לָא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי סִירוּגִין. שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי דְּחָזְתְּנְהוּ רַבָּנַן דְּהָווּ עָיְילֵי פִּסְקֵי, פִּסְקֵי. אֲמַרָה לְהוּ: עַד מָתַי אַתֶּם נִכְנָסִין סֵירוּגִין סֵירוּגִין? לָא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי חֲלוּגְלוּגוֹת יוֹמָא חַד שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי דְּחָזֵית לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא מְבַדֵּר פַּרְפַּחְיָיהּ, אֲמַרָה לֵיהּ: עַד מָתַי אַתָּה מְפַזֵּר חֲלוּגְלוּגְךָ? לָא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "סַלְסְלָה וּתְרוֹמֶמֶךָּ". יוֹמָא חַד שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי דְּהָוֹות אֲמַרָה לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מְהַפֵּךְ בִּשְׁעָרֵיהּ, אֲמַרָה לֵיהּ: עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׁעָרְךָ? לָא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "וְטַאֲטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְּׁמֵד". יוֹמָא חַד שְׁמָעוּהָ לְאַמְתָא דְּבֵי רַבִּי דְּהָוֹות אֲמַרָה לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מְטַאטֵאי בֵּיתָא. לָא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "שְׁקוֹלִי טַאטִיתָא וְטַאטֵי בֵּיתָא. לָא הָווּ יָדְעֵי רַבָּנַן מַאי "הַשְׁלֵךְ עַל ה' יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ". אֲמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה: יוֹמָא חַד הֲוָה אָזְלִינָא בַּהֲדֵי הַהוּא טַיָּיעָא, הֲוָה דָּרֵינָא טוּנָא, וַאֲמַר לִי: שְׁקוֹל יְהָבְיךְ וּשְׁדֵי אַגַּמְלַאי. **משנה** שופר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל יָעֵל, פָּשׁוּט וּפִיו מְצוּפֶּה זָהָב, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִין. שׁוֹפָר מַאֲרִיךְ וַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בְּשׁוֹפָר. וּבְתַעֲנִיּוֹת בְּשֶׁל זְכָרִים, כְּפוּפִין וּפִיהֶן מְצוּפֶּה כֶּסֶף, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בָּאֶמְצַע. שׁוֹפָר מְקַצֵּר וַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת, שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת. שָׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לַתְּקִיעָה וְלַבְּרָכוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים, וּבַיּוֹבְלוֹת בְּשֶׁל יְעֵלִים. **גמרא** אָמַר רַבִּי לֵוִי: מִצְוָה שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים בִּכְפוּפִין וְשֶׁל כָּל הַשָּׁנָה בִּפְשׁוּטִין. - וְהָתְנַן: שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל יָעֵל פָּשׁוּט! - הוּא דַּאֲמַר כִּי הַאי תַּנָּא; דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיוּ תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים כְּפוּפִין וּבַיּוֹבְלוֹת בְּשֶׁל יְעֵלִים. - וְלֵימָא הִלְכְתָא כְּרַבִּי יְהוּדָה! - אִי אָמְרַתְּ הִלְכְתָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, הֲוָה אָמְרִנָא אֲפִילּוּ שֶׁל יוֹבֵל נַמִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דְּכַיְּיף אִינִישׁ דַּעֲתֵיהּ טְפֵי מַעֲלֵי, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים כַּמָּה דְּפָשֵׁיט אִינִישׁ דַּעֲתֵיהּ טְפֵי מַעֲלֵי. וּמָר סָבַר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דְּפָשֵׁיט אִינִישׁ דַּעֲתֵיהּ טְפֵי מַעֲלֵי וּבְתַעֲנִיּוֹת כַּמָּה דְּכַיְּיף אִינִישׁ דַּעֲתֵיהּ טְפֵי מַעֲלֵי.

ופיו

דכתיב ביובל. וביום ולא בלילה נמי יליף מיובל, כדקאמר התם. והא דאיצטריך ליה קרא ד"תקעו בחדש שופר" – משום דיליף נמי ראש השנה ממדבר, והוה אמינא דבחצוצרות כמדבר, לכך נראה דמודה רבי יהודה דשוה יובל לר"ה. אלא לענין דך מילתא אין שייך להשוותם להיות בשל זכרים כשל ר"ה, דטעמא דר"ה – מסברא בעלמא דכמה דכייף אינש טפי עדיף, שהוא יום הדין ולהזכיר עקידה. אבל יובל דלשלוח עבדים ושדות החזורות לבעלים – אין לחוש אלא שיהא שם שופר עליו. אע"ג דר' לוי נמי משוה להו לענין זה משום גזרה שוה – יש לומר דבהא פליגי.

בתורה

מוכרח שכל יום אחר תפילת הבוקר יאמר איזה פרקים תהלים.

ממכתב כ"ד מר-חשוון, תשט"ז

'קַבְּעַן פְּלָנְיָא' – פלוני קבעני, לֹא הֲוָה יָדַע מַאי קָאָמַר לֵיהּ – לא הבין לוי מה כוונתו. אֶלָּא שְׁאֵיל בֵּי מִדְרְשָׁא – בא לוי ושאל בבית המדרש את פירוש הדברים, (אמר) [אָמְרוּ] לֵיהּ, 'זַלְזֵל' אָמַר לָךְ – כוונתו שפלוני גזל אותו, דִּכְתִיב בדברי התוכחה של הנביא מלאכי לישראל, שהם בביכול גוזלים את הקדוש ברוך הוא בכך שאינם מפרישים תרומות ומעשרות (מלאכי ג ח) 'הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים וגו' כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי, וְאַמְרְתֶּם בַּמֶּה קָבָעְנוּךָ, הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה'. אָמַר לֵיהּ רָבָא מִבְּרִישׁ לְרֹב אֲשֵׁי, אִי הֲוַאי הָתָם – אם הייתי במקומו של לוי, ולא הייתי יודע מה כוונת אותו אדם, הֲוָה אֲמִינָא לֵיהּ – הייתי שואל אותו, הֵיכִי – כיצד קָבְעָךְ, בְּמַאי קַבְעָךְ, וְאַמַּאי קַבְעָךְ, וּמִמֵּילָא מתוך תשובותיו הֲוָה יְדָעִינָא – הייתי מבין את כוונתו בלשון 'קבען'. מסיימת הגמרא: וְאִיהוּ – ולוי, שלא עשה כן, סָבַר, מִילְּתָא דְּאִיסּוּרָא קָאָמַר לֵיהּ – חשב שכוונת אותו אדם לדבר איסור, ולא רצה לשואלו על כך.

*

הגמרא מביאה מילים נוספות, שהבינו את משמעותן מתוך דבריה של שפחת בית רבי יהודה הנשיא. מספרת הגמרא: לֹא הֲווּ יָדְעֵי רַבָּנָן – לא ידעו בני הישיבה מַאי 'סִירוּגִין', ששנינו במשנה (מגילה יז.) שאם קרא את המגילה לסירוגין, יצא, שַׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּבֵי רַבִּי – עד ששמעו את השפחה של בית רבי, דַּחֲזַתְנְהוּ רַבָּנָן דַּהֲווּ עָיְלֵי פִּסְקֵי פִּסְקֵי – שכשראתה את בני הישיבה נכנסים קבוצות קבוצות, ולא כולם יחד, אָמְרָה לְהוּ, עַד מָתַי אַתֶּם נִכְנָסִין סֵירוּגִין סֵירוּגִין, והבינו ש'סירוגין' הוא לשון הפסקה, ופירוש המשנה הוא שאם לא קרא את המגילה בבת אחת אלא קרא והפסיק וקרא, יצא.

לֹא הֲווּ יָדְעֵי רַבָּנָן, מַאי חֲלוּגְלוּגוֹת, ששנינו ביומא (יח:) שלא היו נותנים לכהן הגדול בשבעת הימים שקודם יום הכפורים לאכול דברים המביאים לידי טומאה, ואחד מהם הוא חלוגלוגות, יוֹמָא חַד שַׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּבֵי רַבִּי, דַּחֲזִית לְהַהוּא גַּבְרָא דְּקָא מְכַדֵּר פַּרְפַּחְיָנִיהּ – שראתה אדם שפיזר ירק הנקרא 'פרפחיניה', אָמְרָה לֵיהּ, עַד מָתַי אַתָּה מְפַזֵּר חֲלוּגְלוּגֶךָ, והבינו שחלוגלוגות הם 'פרפחיניה'.

לֹא הֲווּ יָדְעֵי רַבָּנָן, מַאי פירוש הפסוק שנאמר על התורה (משלי ד ח) 'סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָּ, יוֹמָא חַד שַׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּבֵי רַבִּי, דַּהֲווּת אָמְרָה לְהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מַהֲפַךְ בְּשִׁעְרֵיהּ – שאמרה לאדם אחד שהיה מהפך בשערותיו ליפותם, אָמְרָה לֵיהּ, עַד מָתַי אַתָּה מְסַלְסֵל בְּשִׁעְרֶךָ, והבינו ש'סלסלה' היינו שתהפוך בתורה ותחפש למצוא את מטמוניה, ועל ידי זה 'תרוממך', תתרומם ותתכבד על ידה.

לֹא הֲווּ יָדְעֵי רַבָּנָן, מַאי פירוש הדברים שנאמרו על פורענות בבל (ישעיה יד כג) 'וְטֵאטֵאתִיהָ בְּמַטְאֲטֵא הַשְׁמֵד', יוֹמָא חַד שַׁמְעוּהָ לְאַמְּתָא דְּבֵי רַבִּי דַּהֲווּת אָמְרָה לַחֲבִירְתָּהּ, שְׁקוֹלִי טָאטִיתָא וַטְאטִי בֵּיתָא – קחי מטאטא ותטאטאי את הבית, והבינו שבמטאטא מכבדים את הבית מהלכלוך שבו, וכוונת הנביא היא שישמיד הקב"ה את בבל ותהיה נקיה וריקה מהאנשים והעושר שבה.

לֹא הֲווּ יָדְעֵי רַבָּנָן, מַאי 'הַשְׁלֵךְ עַל ה' יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכֵּלֶךָ' (תהלים נה כג), מה פירוש המילה 'יהבך'. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, יוֹמָא חַד הֲוָה אָזִילְנָא בַּהֲדֵי הַהוּא טַיָּיעָא – יום אחד הלכתי עם סוחר ערבי, הֲוָה דָּרֵינָא טוּנָא – והייתי נושא משא, וְאָמַר לִי, שְׁקוֹל יְהָבְיְךָ וּשְׁדֵי אַגַּמְלָאי – קח את משאך והשלך אותו על הגמל שלי, והיינו ש'יהבך' הוא 'משאך', ובא הכתוב לומר, שתשליך את משאך על הקב"ה, כלומר תבטח בהקב"ה וכביכול תשים עליו את משאך, ו'הוא יכלכלך', והקב"ה ישא אותו במקומך.

משנה

משנתינו מבארת הלכות נוספות בסוג השופר של ראש השנה, ואופן התקיעה בו: שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, נעשה מקרן שֶׁל חיה ששמה יָעֵל, וצריך להיות השופר פָּשׁוּט – ישר, שאינו כפוף.

בבית המקדש היו תוקעים בראש השנה גם בשופר וגם בחצוצרות, המשנה מבארת את אופן התקיעות שם: ובבית המקדש, היה פִּיו של השופר מְצוּפֶּה זָהָב לכבוד וליופי. וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצַּדָּדִין – שני התוקעים בחצוצרות עומדים משני צידי התוקע בשופר. והיו שלשתם מתחילים לתקוע יחד, אך התוקע בשׁוֹפָר היה מַאֲרִיךְ בתקיעתו, וַחֲצוֹצְרוֹת מְקַצְּרוֹת, כדי שאחרי שיסיימו החצוצרות, ישמע קול השופר לבדו, להודיע שֶׁעִיקַר מִצְוַת הַיּוֹם בְּתִקִיעַת הַשּׁוֹפָר.

אף בתעניות היו תוקעים בשופרות וחצוצרות, והמשנה מבארת את אופן התקיעות: וּבַתַּעֲנִיּוֹת, היו תוקעים בְּשופרות שֶׁל זְכָרִים – אילים, בְּפוּפִין, ופִיהֶן של השופרות מְצוּפֶּה כֶּסֶף, וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת בָּאֶמְצַע, ומשני צידיהם שני התוקעים בשופרות, שׁוֹפָר מְקַצֵּר בתקיעתו, וַחֲצוֹצְרוֹת מַאֲרִיכוֹת, להודיע שֶׁמִּצְוַת הַיּוֹם בַּחֲצוֹצְרוֹת, כדי לבנס את העם לתפילה, שנאמר (במדבר י ב) 'עֲשֹׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצֹצְרֹת כֶּסֶף מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם, וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה', והיינו שהחצוצרות עיקרם הוא להקהיל את העדה.

אף ביום הכיפורים של שנת היובל תוקעים בשופר, שנאמר (ויקרא כה ט) 'והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש, ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם'. מבארת המשנה דין זה: שָׁוֶה דין הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה, לְתִקִיעָה – שבשניהם תוקעים בשופר פשוט, וְלִבְרָכוֹת – שכשם שבראש השנה אומרים בתפילה תשע ברכות, ומלכויות זכרונות ושופרות, כך גם אומרים ביום הכיפורים של יובל, כמבואר להלן (לד.) שהוקש היובל לראש השנה בגזירה שוה.

רַבִּי יְהוּדָה חולק וואוֹמֵר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים כפופים, ולא כדעת תנא קמא שתוקעים בפשוט, וּבַיּוֹבְלוֹת תוקעים בְּשֶׁל יְעֵלִים פשוטים, ולדבריו אין לומדים בגזירה שוה להשוות יובל לראש השנה.

*

גמרא

שנינו במשנה שלדעת תנא קמא שופר של ראש השנה ויובל הוא פשוט, ולרבי יהודה שופר של ראש השנה הוא כפוף, ושל יובל פשוט. הגמרא מביאה את הכרעת רבי לוי במחלוקת זו: אָמַר רַבִּי לֵוִי, מִצְוָה שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים בשנת היובל, לתקוע בְּשופרות כְּפוּפִין, וְשֶׁל כָּל הַשָּׁנָה – כשתוקעים בתעניות, בְּפָשׁוּטִין. ומתוך לשונו של רבי לוי נראה שאמר הלכה פסוקה, והבינה הגמרא שכוונתו שדין זה הוא לדברי הכל. מקשה הגמרא: וְהָתְנַן במשנתינו, שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁל יָעֵל פָּשׁוּט. מתרצת הגמרא: הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – רבי לוי סובר כתנא זה (דתניא) [דִּתְנַן] במשנתינו, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הָיוּ תּוֹקְעִין בְּשֶׁל זְכָרִים כְּפוּפִין, וּבַיּוֹבְלוֹת בְּשֶׁל יְעֵלִים פשוטים. מקשה הגמרא: אם כן שרבי לוי פוסק כרבי יהודה, וְלֵימָא – שיאמר בקצרה 'הִלְכְתָא כְּרַבִּי יְהוּדָה'. מתרצת הגמרא: אִי אָמְרַת 'הִלְכְתָא כְּרַבִּי יְהוּדָה', הָוָה אֲמִינָא אֲפִילּוּ בשופר שֶׁל יוֹבֵל נַמִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה סְבִירָא לֵיהּ, שתוקעים בפשוט, קָא מַשְׁמַע לָן רבי לוי שבשופר של יובל תוקעים בכפוף, והיינו כיון שבזה הוא סובר כתנא קמא, שיש להקיש שופר של יובל לשופר של ראש השנה, וכיון שהוא פוסק שבראש השנה תוקעים בכפוף, אף ביובל תוקעים בו.

*

הגמרא מבארת את טעם המחלוקת במשנתינו: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי רבי יהודה ותנא קמא, מַר – רבי יהודה סָבַר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דְּכַיֵּיף אִינִישׁ דַּעְתֵּיהּ – ככל שהאדם מכופף עצמו בתפילתו ופניו כבושים לארץ, טְפֵי מְעַלֵּי – כך עדיף יותר, ולכן השופר שבא לתפילה ולזכירת עקידת יצחק צריך שיהיה כפוף. וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים בשנת היובל, שכוונת התקיעה לקרוא דרור לעבדים ולקרקעות, כַּמָּה דְּפָשֵׁיט אִינִישׁ דַּעְתֵּיהּ טְפֵי מְעַלֵּי – עדיף יותר, שהוא רמז לעבדים הנושאים ראשם דרך חירות, ולכך תוקעין בפשוט. וּמַר – תנא קמא סָבַר, שבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דְּפָשֵׁיט אִינִישׁ דַּעְתֵּיהּ – ככל שהאדם פושט את ראשו למעלה בתפילתו, טְפֵי מְעַלֵּי – הוא עדיף יותר, וגם ביובל תוקעים בפשוט, כיון שלומדים זאת בגזירה שוה מראש השנה. וּבַתַּעֲנִיּוֹת, כַּמָּה דְּכַיֵּיף אִינִישׁ דַּעְתֵּיהּ – ככל שאדם כופף עצמו ומכניע את לבו בתפילה ובתשובה, טְפֵי מְעַלֵּי – הוא עדיף יותר, ולכן תוקעים בשופר כפוף.

שנינו במשנה: שופר של ראש השנה וכו׳ **וּפִיו מְצוּפֶּה זָהָב**. מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא**, שופר שציפָּהו זָהָב, אם ציפה **בִּמְקוֹם הַנְּחַת פִּיו** של התוקע, **פָּסוּל**, משום שהתקיעה היא בזהב, ולא בשופר. ואם ציפהו **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם הַנְּחַת פִּיו**, **כָּשֵׁר**. ואם כן כיצד היה פיו של השופר בבית המקדש מצופה בזהב. מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי**, **כִּי תְּנַן נָמֵי מַתְנִיתִין** שהיה פיו מצופה זהב, **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם הַנְּחַת פֶּה תְּנַן**, ואף אותו מקום מכונה ׳פיו׳.

*

שנינו במשנה: **וּשְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת מִן הַצְּדָדִים**, שופר מאריך וחצוצרות מקצרות. מקשה הגמרא: כיצד תקעו בשופר ובחצוצרות יחד, **וּתְרֵי קָלֵי מִי מִשְׁתַּמְעֵי** – וכי אפשר לשמוע יחד שני קולות, **וְהָתַנְיָא** בברייתא לגבי עשרת הדברות, שנכתבו פעמיים בתורה, בספר שמות (כ ח) כתוב ׳**זָכוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת׳, **וּבספר דברים** (ה יב) נאמר ׳**שָׁמוֹר** אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת׳, ששניהם **בְּדִיבּוּר אֶחָד נֶאֶמְרוּ** על ידי ה׳, **מַה שֶּׁאֵין הַפֶּה יָכוֹלָה לְדַבֵּר, וְאֵין הָאוֹזֶן יְכוֹלָה לִשְׁמוֹעַ** שני דיבורים בבת אחת, ומבואר שלולי הנס אין האוזן יכולה לשמוע שני קולות יחד. מתרצת הגמרא: **לְכָךְ מַאֲרִיךְ בַּשּׁוֹפָר** לאחר שפסקו החצוצרות, כדי שישמע קול השופר לבדו.

מקשה הגמרא: **לְמֵימְרָא** – האם נאמר לפי תירוץ זה, **דְּכִי שָׁמַע** האדם רק את **סוֹף הַתְּקִיעָה, בְּלֹא תְּחִילַּת תְּקִיעָה, יָצָא**, שהרי כאן שמע רק את סוף התקיעה, שהאריך בה לאחר החצוצרות, **וּמִמֵּילָא** הוא הדין שאם שמע רק **תְּחִילַּת תְּקִיעָה בְּלֹא סוֹף תְּקִיעָה** גם **יָצָא**, שאין סברא לחלק ביניהם. הגמרא מנסה להביא ראיה שאין הדבר כן: **תָּא שְׁמַע**, שנינו במשנה (לג:), תקיעות ראש השנה נעשות בשלשה סדרים, במלכויות בזכרונות ובשופרות, ובכל סדר תוקעים תקיעה תרועה ותקיעה, אם **תָּקַע בָּרִאשׁוֹנָה** – בסדר מלכויות, תקיעה ראשונה, ואחריה תרועה, **וּמְשַׁךְ בַּתְּקִיעָה הַשְּׁנִיָּה** כְּאורך של **שְׁתַּיִם** – שתי תקיעות, ורצה שתקיעה זו תשמש גם כאחרונה של מלכויות וגם כראשונה של זכרונות, **אֵין בֵּידוֹ אֶלָּא** תקיעה **אַחַת**, שהיא תקיעה אחרונה של מלכויות, ולא יצא ידי תקיעה ראשונה של זכרונות. ואם נאמר שדי בשמיעת חלק מהתקיעה, **אַמַּאי** אין בידו אלא אחת, **תִּיסְלֵק לֵיהּ בְּתַרְתֵּי** – תעלה לו תקיעה זו כשתים, שתחילת התקיעה תהיה אחרונה של מלכויות, וסיומה ראשונה של זכרונות. מתרצת הגמרא: **פַּסּוּקֵי תְּקִיעָתָא מֵהֲדֵי לָא פְּסִקְנָן** – אין מחלקים תקיעה אחת לשתים, כיון שסוף סוף זו תקיעה אחת, אבל כדי לצאת ידי חובת תקיעה אחת די בשמיעת חלק מהתקיעה.

מביאה הגמרא ראיה ממקום אחר: **תָּא שְׁמַע** מהמשנה להלן (ע״ב), **הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַכּוֹר** החפור בקרקע, **אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת** – בור הבנוי מעל הקרקע, **אוֹ לְתוֹךְ הַפִּיטָם** – חבית גדולה, **אִם** העומד מחוץ לבור, **קוֹל שׁוֹפָר** לבדו **שָׁמַע, יָצָא** ידי חובתו, **וְאִם** יחד עם קול השופר גם **קוֹל הֶבְרָה** [־הד העולה מן הבור] **שָׁמַע, לֹא יָצָא**. ואם נאמר שדי בשמיעת מקצת התקיעה, **אַמַּאי** לא יצא, **לִיפּוֹק** – יצא בשמיעת **תְּחִילַּת הַתְּקִיעָה, מִקַּמֵּי דְּלִיעַרְבַּב קָלָא** – קודם שהתערב קול ההד בקול השופר, ומוכח שלא די בשמיעת מקצת התקיעה.

הגמרא מתרצת את המשנה באופן אחר: **אֶלָּא** באמת צריך לשמוע את כל התקיעה, ואף שבתחילת התקיעה נשמע גם קול החצוצרות, ומה שהקשינו מהברייתא לגבי ׳זכור ושמור׳ שאי אפשר לשמוע שתי קולות כאחד, יש לחלק: **דִּתְרֵתֵי קָלֵי מַחַד גַּבְרָא לָא מִשְׁתַּמְעֵי** – שני קולות יחד מאדם אחד, אינם נשמעים, אך שני קולות **מִתְּרֵי גַּבְרֵי** – משני בני אדם, שאחד תוקע בשופר והשני בחצוצרה, **מִשְׁתַּמְעֵי** – יכול האדם לכוין את לבו לשמוע רק קול אחד, ואם כיון לשמוע את השופר, יצא. מקשה הגמרא: **וּמִתְּרֵי גַּבְרֵי מִי מִשְׁתַּמְעֵי, וְהָא תַּנְיָא, בִּקְרִיאַת הַתּוֹרָה בְּצִיבּוּר, אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם** – קורא את תרגום הפסוק לארמית, שיבינו העם, **וּבְלִבַּד שֶׁלֹּא** (יהו שנים קורין) [**וְהָא אֶחָד קוֹרֵא**] **וּשְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין**, מפני ששני קולות אינם נשמעים. ומוכח שאף שני קולות משני בני אדם אינם נשמעים יחד. מתרצת הגמרא: **הָא** – דין השופר והחצוצרות **לָא דָּמְיָא** – אינו דומה לתרגום, **אֶלָּא** דומה **לְמה** ששנינו **בְּסִיָּפָא** של הברייתא שם, **בְּאמירת הַהַלֵּל וּבִקְרִיאַת הַמְּגִילָּה, אֲפִילּוּ** אם **עֲשָׂרָה** קורין יחד יוצא השומע ידי חובתו, ואף שאין כל העשרה יכולים לצמצם את קריאתם בשוה לגמרי, אלא אחד מקדים ואחד מאחר, **אֶלְּמָא**, **כֵּיוָן דַּחֲבִיב** – שאמירת ההלל וקריאת המגילה חביבים על השומע, שאינם נוהגים בכל יום וכחדשים הם בעיניו, **יָהִיב דַּעְתֵּיהּ** – נותן דעתו לשמוע אף כשהם שני קולות, **וְהָכָא נָמֵי** לגבי שופר, **כֵּיוָן דַּחֲבִיב, יָהִיב דַּעְתֵּיהּ וְשָׁמַע**, אף שהוא מעורב עם קול החצוצרות.

שואלת הגמרא: **אֶלָּא** – לפי זה, שאפשר לשמוע את השופר אף בזמן שנשמעות החצוצרות, **לָמָּה מַאֲרִיךְ בַּשּׁוֹפָר**, כמבואר במשנה. משיבה הגמרא: בכדי **לְיַדֵּע** – להודיע **שֶׁמְּצוֹת הַיּוֹם בַּשּׁוֹפָר**.

*

שנינו במשנה: **וּבַתַּעֲנִיּוֹת** תוקעים **בְּשֶׁל זְכָרִים כְּפוּפִין, וּפִיו מְצוּפֶּה כֶּסֶף**. שואלת הגמרא: **מַאי שְׁנָא הָתָם** – בשופר של ראש השנה, **דְּפִיו מצופה זָהָב, וּמַאי שְׁנָא הָכָא** – בשל תעניות **דְּפִיו מצופה כֶּסֶף**. מתרצת הגמרא שני תירוצים: **אִיבְּעִית אֵימָא**, שמעיקר הדין ראוי לצפות בזהב, כמו בראש השנה, אלא שבתעניות מצפים בשל כסף, כיון שכָּל **כִּינּוּפָא** – איסוף הציבור, **דְּכֶסֶף הוּא, דִּכְתִיב** (במדבר י ב) ׳**עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף** וגו׳ **וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה**׳. **וְאִיבְּעִית אֵימָא**, שיש לצפות בכסף ולא בזהב, לפי **שֶׁהַתּוֹרָה חָסָה עַל מָמוֹנָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל**. מקשה הגמרא: אם כן, **הָתָם נָמֵי** – גם בראש השנה **נַעֲבֵיד דְּכֶסֶף**. מתרצת הגמרא: **אֲפִילּוּ הָכִי, כְּבוֹד יוֹם טוֹב עָדִיף**, ולכן ציפוהו בזהב.

*

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: **רַב פָּפָא בַּר שְׁמוּאֵל סָבַר לְמֵיעְבַּד עוּבְדָא כְּמַתְנִיתִין** – חשב לנהוג כמבואר במשנתינו, ולתקוע בראש השנה גם בחצוצרות. **אָמַר לֵיהּ רָבָא, לֹא אָמְרוּ** שעושים כן **אֶלָּא בְּבית הַמִּקְדָּשׁ. תַּנְיָא נָמֵי הָכִי, כַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים** שתוקעים גם בחצוצרות, **בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל בַּגְּבוּלִין** – בשאר ארץ ישראל, **מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ חֲצוֹצְרוֹת**, והיינו בתעניות, **אֵין תוקעים בשופר, וּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שׁוֹפָר**, והיינו בראש השנה ויובל, **אֵין תוקעים בַּחֲצוֹצְרוֹת. וְכֵן** אירע **שֶׁהִנְהִיג רַבִּי חֲלַפְתָּא בְּצִיפּוֹרִי, וְהִנְהִיג רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן תַּרְדְּיוֹן בְּסִיכְנִי**, לתקוע גם בחצוצרות, **וּכְשֶׁבָּא דָּבָר זה אֵצֶל חֲכָמִים, אָמְרוּ, לֹא הָיוּ נוֹהֲגִין כֵּן אֶלָּא בְּשַׁעֲרֵי מִזְרָח וּבְהַר הַבַּיִת** – בשער המזרח שבהר הבית **בִּלְבַד**.

מבארת הגמרא מדוע רק במקדש תוקעים בחצוצרות: **אָמַר רָבָא, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר כן **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מַאי קְרָאָה** – היכן נתפרש דבר זה בפסוק, **דִּכְתִיב** (תהלים צח ו) ׳**בַּחֲצֹצְרוֹת** וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה׳״, ולמדו מכך שרק ׳לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה״ בבית המקדש, **הוּא דִּבְעִינָן חֲצוֹצְרוֹת** וְקוֹל שׁוֹפָר, **אֲבָל בְּעֶלְמָא לֹא**.

*

שנינו במשנה: **שֶׁוֶּה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְתְקִיעָה וְלִבְרָכוֹת כו׳**. הגמרא מבררת האם אין שום חילוק בין הברכות שבראש השנה לבין הברכות שביובל: **אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק, כְּמָאן מְצַלְּינַן הָאִידָּנָא** – כדעת מי אנו נוהגים, כשאנו אומרים בתפילת מוסף של ראש השנה [ב׳זכרונות׳] ׳**זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן**׳, כלומר, שיום זה הוא זכרון ליום הראשון של בריאת העולם, **כְּמָאן, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאָמַר, בְּתִשְׁרֵי נִבְרָא הָעוֹלָם**. ועל דבר זה **מֵתִיב רַב עֵינָא** ממה ששנינו במשנתינו ׳שֶׁוֶּה יום הכפורים של יוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לְתְקִיעָה וְלִבְרָכוֹת׳, **וְהָא אִיכָּא** אמירת ׳זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן׳, דִּלסברת רבי שמואל בר יצחק רק **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה אִיתָא** – אומרים כן, כיון שהוא זמן תחילת הבריאה, **וְאִילּוּ בַּיּוֹבֵל לֵיתָא** – אין לומר כן, שהרי יום הכפורים הוא בעשירי בתשרי, ואינו זכרון ליום בריאת העולם, וכיון שבמשנה מבואר שיובל שוה לראש השנה, ובודאי אומרים בו ׳זה היום תחילת מעשיך׳,

המשך בעמוד ע

רש"י

ופיו מצופה זהב כו' במקום הנחת **פה פסול** – שהתקיעה בזהב ולא בשופר. **לכך מאריך בשופר** – תירוצא הוא. **וממילא כו'** – דמה לי סוף בלא תחילה, ומה לי תחילה בלא סוף. ומשום דבעי לאותובי אתרוייהו – דייק הך דיוקא. **תקע בראשונה** – בפשוטה שלפני התרועה. **ומשך בשניה כשתים** – לפי שהיה צריך לתקוע כאן ב' תקיעות רצופות, אחת לפשוטה לאחריה דמלכיות, ואחת לפשוטה לפניה דזכרונות. **בור ודות** – חדא נינהו, אלא שהבור בחפירה והדות בבניין על הקרקע, צישטרנ"א בלע"ז. **פיטם** – חבית גדולה, פונט"ץ בלע"ז. **מחד גברא** – דומיא דזכור ושמור. **הא לא דמיא** – הא מילתא דשופר לא דמיא אלא לסיפא. **י' קורין** – וי' קולות יש כאן, שאי אפשר להם לצמצם דיבורם בתיבה אחת, שלא יהא אחד לאחור ואחד לפנים. **דהכיבה עליה** – חדשה היא לו. **התורה חסה** – דכתיב (ויקרא יד) "וצוה הכהן ופנו את הבית" שלא יטמאו כלי חרס שבתוכו, שאין להם טהרה במקוה. **למיעבד עובדא** – בחצוצרות ושופר. **מקום שיש שופר** – כגון ר"ה ויובל. **מקום שיש חצוצרות** – כגון תעניות. **וכך הנהיג** – כמשנתינו שופר וחצוצרות. **בשערי מזרח ובהר הבית** – חדא מילתא היא: בשערי מזרח בהר הבית. וי"א: בשערי מזרח – בעזרת נשים. **מתני'** שופר שנסדק ודבקו – בדבק, שקורין גלו"ד. **פסול** – דהוה ליה כשני שופרות.

גמ'

"ופיו מצופה זהב". והתניא: ציפהו זהב, במקום הנחת פיו פסול, שלא במקום הנחת פיו כשר! - אמר אביי: כי תנן נמי מתניתין שלא במקום הנחת פה תנן. "ושתי חצוצרות מן הצדדים". ותרי קלי מי משתמעי? והתניא: "זכור" ו"שמור" בדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע! - לכך מאריך בשופר. - למימרא דכי שמע סוף תקיעה בלא תחילת תקיעה יצא, ומי מילא תחילת תקיעה בלא סוף תקיעה יצא? תא שמע: תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת. אמאי? תיסלק ליה בתרתי! - פסוקי תקיעתא מהדדי לא פסקינן. תא שמע: התוקע לתוך הבור או לתוך הדות או לתוך הפיטם, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. אמאי? ליפוק בתתילת תקיעה מקמי דילערבב קלא! אלא תרתי קלי מחד גברא לא משתמעי, מתרי גברי משתמעי.

- ומתרי גברי מי משתמעי? והא תניא: בתורה אחד קורא ואחד מתרגם, ובלבד שלא יהו שנים קורין ושנים מתרגמין. הא לא דמיא אלא לסיפא: בהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין. אלמא: כיון דחביב יהיב דעתיה, הכא נמי: כיון דחביב יהיב דעתיה ושמע. אלא למה מאריך בשופר? - לידע שמצות היום בשופר. "ובתעניות היום בשופר". "ובתעניות בשל זכרים בפופין ופיו מצופה כסף": מאי שנא התם דזהב, ומאי שנא הכא דכסף? איבעית אימא: כל כינופיא דכסף הוא, דכתיב "עשה לך שתי חצוצרות כסף". ואיבעית אימא: התורה חסה על ממונן של ישראל. - התם נמי נעביד דכסף! - אפילו הכי, כבוד יום טוב עדיף. רב פפא בר שמואל סבר למעבד עובדא כמתניתין. אמר ליה רבא: לא אמרו אלא במקדש. תניא נמי הכי: במה דברים אמורים במקדש, אבל בגבולין: מקום שיש חצוצרות אין שופר, מקום שיש שופר אין חצוצרות. וכן הנהיג רבי חלפתא בציפורי, ורבי חנניא בן תרדיון בסיכני, וכשבא דבר אצל חכמים אמרו: לא היו נוהגין כן אלא בשערי מזרח ובהר הבית בלבד. אמר רבא, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מאי קראה דכתיב "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" לפני המלך ה' הוא דבעינן חצוצרות וקול שופר, אבל בעלמא לא. "שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות" כו'. אמר רבי שמואל בר יצחק: כמאן מצלינן האידנא "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון", כמאן כרבי אליעזר, דאמר: בתשרי נברא העולם. מתיב רב עינא: שוה יובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, והא איכא "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון", דבראש השנה איתא ויבול ליתא! - כי קתני אשאר. רב שישא ברי' דרב אידי מתני הכי: אמר רבי שמואל בר יצחק: הא דתנן שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות כמאן דלא כרבי אליעזר, דאי רבי אליעזר כיון דאמר בתשרי נברא העולם, הא איכא "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון" דבראש השנה איתא ויבול ליתא! - כי קתני אשארא. **משנה** שופר שנסדק ודבקו פסול, דיבק שברי שופרות פסול.

ניקב

תוספות

בתורה אחד קורא – פירוש: לבדו, ואחרי כן המתרגם מתרגם לבדו, ולא שנים קורין יחד ומתרגמין יחד.

אבל שנים לא – והא דאמרינן בפ"ק דב"ב (דף טו,א ושם) שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם – לא שלא יקרא אחר עמו, דא"כ כל התורה נמי. אלא שלא יחלקום לשנים, זה ארבעה וזה ארבעה. ומה שנוהגין לקרות שנים בתורה – סמכו אמתני' דפרק בתרא דבכורים (משנה ז) דתנן: בראשונה כל מי שיודע לקרות – קורא, וכל מי שאינו יודע לקרות – מקרין אותו. נמנעו מלהביא בכורים. התקינו שיהיו מקרין את מי שהוא יודע ואת מי שאינו יודע.

כמאן מצלינן זה היום תחלת מעשיך – תימה: הא קי"ל כרבי יהושע, כדאמרינן בפ"ק (דף יב,א) לתקופה כר' יהושע! ואומר ר"ת: דקי"ל כרב עינא: דפריך מ"שוה יובל". ורב עינא ה"ק: והא איכא "זה היום תחלת מעשיך" דאיתיה בראש השנה וליתיה ביובל! אלא ודאי הא דאמרינן ליה – לאו משום ברייתו של עולם, אלא משום תחלת מעשה דין שהעולם נדון בו להתקיים או לאו. וזה שייך נמי ביוה"כ דיובל, דהוקש לר"ה, כדלקמן בפרק בתרא (דף לד,א) (אבל בשאר יומי לא) ואע"ג דמשני ליה שפיר – רב עינא לא הדר ביה. ומיהו, לאידך לישנא קשיא, דקאמר: מתני' דלא כר"א, הוה ליה לשנויי דזה היום תחלת מעשיך לאו אבריאת עולם קאי. ומה שיסד ר"א הקליר בגשם דשמיני עצרת כר"א, דאמר בתשרי נברא העולם, ובשל פסח יסד כר' יהושע – אומר ר"ת דאלו ואלו דברי אלהים חיים, ואיכא למימר דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן, ודכוותה אשכחן בפרק "ערשין פסין" (עירובין דף יח,א ושם) גבי אדם, שעלה במחשבה לבראות שנים, ולבסוף לא נברא אלא אחד.

כמאן דלא כר' אליעזר – תימה: הא ע"ב לא שוו לבל מילי, דהתניא לקמן בפרק בתרא (דף ל,א) שוה יובל לר"ה לתקיעה ולברכות, אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקדשו את החדש בין בב"ד שלא קדשו את החדש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. **שופר** שנסדק ודבקו פסול – פי' בקונטרס: דהוה ליה כשני שופרות. משמע, שר"ל שנסדק לגמרי, שנחלק לב' חתיכות. שאם היה מחובר מצד אחד – אין זה שני שופרות. ותימה: דאם נחלק לגמרי – היינו דבק שברי שופרות! ולכך נראה: דנסדק – מצד אחד לארכו על פני כולו, ולפי שאין שם שופר עליו. וכ"ש דבק שברי שופרות, אלא: זו ואין צריך לומר זו קתני. א"נ: יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו משאם עשה שופר אחד של חתיכות, והוי שם שופר עליו טפי – קא משמע לן. ודבק שברי שופרות נמי לא מיפסיל מטעם שנים ושלשה שופרות, אלא דאין זה קרוי שופר. אי נמי: משום דכתיב (ויקרא כה) "והעברת" – דרך העברתו, כי היכי דפסלינן הפכו ותקע בו, משום דבעינן דרך העברתו. ואפילו נפסל מטעם משום שנים ושלשה שופרות – אין קשיא כלום.

ניקב

על-ידי היגיעה בתורה, יגיעה בדרך אור חוזר, מגיעים להעלם העצמי (דתורה), עין לא ראתה אלוקים זולתך.

ממאמר פרשת תולדות ה'תשכ"ח

תוספות

ניקב וסתמו אם מעבב את התקיעה פסול ואם לאו כשר – אם נפרשה דאיירי לאחר הסתימה, לפי שלא הוחלקה סתימת הנקב אין הרוח יוצא בפשיטות ומעבב את הקול – קשיא: כיון דכל הקולות כשרין בשופר, כדאמרינן בגמרא, מה לי מעבב מה לי אינו מעבב? ונראה דאיירי קודם סתימה, דקודם שנסתם היה הנקב מעבב את הקול, שהיה הקול משתנה מחמת הנקב, וכשסתמו חזר לכמות שהיה. ובירושלמי גרס בהדיא: אם היה מעבב קודם שסתמו – פסול כשסתמו. וטעמא דפסול – כיון דסתימה זו מסייעה לקול, משום דשופר אחד אמר רחמנא שלא יסייע דבר אחר לקול, כמו צפהו זהב, דאם נשתנה קולו – פסול, אבל אם לא היה מעבב את התקיעה, שלא נשתנה קולו מתחילה מחמת הנקב – הרי הוא כאילו לא ניקב, ואין לחוש במה שסתמו, והיכא דלא סתמו – קאמר בהדיא בירושלמי דכשר, משום דכל הקולות כשרין בשופר. והשתא רבי נתן דקאמר בגמרא: במינו – כשר, שלא במינו – פסול. ע"כ אהיה מעבב את התקיעה קאי, דאפ"ה כשר במינו. דהא ר' יוחנן קאמר עלה בגמרא והוא שנשתייר רובו, והוא שנפחת רובו, ואי אפשר לנקב גדול כל כך שלא יעבב את התקיעה. ומתני' כרבנן, א"נ כר' נתן, ובשלא במינו לליישנא קמא דרבי יוחנן. ומיהו, לאידך לישנא דרבי יוחנן, דקאמר שלא במינו פסול, והוא שנפחת רובו. משמע, אבל במינו אף על פי שנפחת רובו – כשר, קשיא: מתני' כמאן? דע"ב הא דאמרי רבנן בין במינו בין שלא במינו פסול – יעמיד כמו כן רבי יוחנן כשנפחת רובו, דמאי שנא לרבי נתן מלרבנן, כמו שדומה לו לרבי נתן סברת דלא נפחת רובו כשר אפילו שלא במינו, למה לא יאמר כמו כן לרבנן? דכולה ברייתא בנפחת רובו מיתוקמא. ואע"פ שלא נפחת אלא מיעוטו – אי אפשר שלא יעבב הנקב את התקיעה אם לא נסתם, ואפילו הכי כשרי! ולכך נראה ודאי לפרש מ"מ דאם מעבב את התקיעה – לאחר שסתמו קאמר, ובירושלמי קתני במילתיה דרבנן בין במינו בין שלא במינו אם מעבב התקיעה – פסול, ואם לאו – כשר. וכן בתוספתא (פ"ב) ואפילו הכי קאמרי בירושלמי דמתני' ר' נתן. ומסקנא דשמעתא והלכה למעשה נראה דשופר שניקב וסתמו במינו וחזר לקולו לכמות שהיה מתחילתו קודם שנקב – ליתא דין ולית דיין דכשר, אפילו היה מעבב התקיעה קודם שנסתם. דפי' זה עיקר. דאם מעבב את התקיעה לאחר שנסתם קאמר, ולא סתמו כלל כשר, אפילו מעבב הנקב את התקיעה כדקאמרינן בירושלמי – דכל הקולות כשרין בשופר. **ארוך** וקצרו כשר – איצטריך לאשמועינן דלא תימא דפסול משום דכתיב: "והעברת".

צפהו זהב במקום הנחת הפה – היה נראה לפרש דעובי השופר במקום שמניח פיו קרי מקום הנחת הפה, ושלא במקום הנחת פה – היינו מבחוץ. אבל א"כ – היינו צפהו זהב מבחוץ. ואם נפרש דשלא במקום הנחת הפה היינו ראשו האחד לצד הרחב – הא אמרינן בסמוך הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו פסול. והיינו יכולין לפרש דהתם בשאין בין הכל אלא שיעור שופר, ודוחק. **צפהו** מבפנים פסול – לפי שאין קול שופר אלא קול זהב, וכן מבחוץ כיון דנשתנה קולו. **אם** קול חיצון שמע לא יצא – שהקול יוצא באויר שבין חיצון לפנימי, והיינו ב' או ג' שופרות. **נסדק** לארכו פסול – לא תני הכא: אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר, כדקתני גבי נסדק לרחבו, משום דלארכו לא מיפסל אא"כ נסדק על פני ארכו, מראשו ועד סופו. **ושמע** קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא – הא דאמרינן בפ' "כל גגות" (עירובין דף צב,ב ושם) ציבור בקטנה ושליח ציבור בגדולה – אין יוצאין ידי חובתן, שאני התם דליכא עשרה עם שליח ציבור. והא דאמרינן בשילהי "כיצד צולין" (פסחים פה,ב ושם) מן האגף ולחוץ כלחוץ, ואמר רב: וכן לתפלה. ורבי יהושע בן לוי אמר: אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, קשה: במאי קא מייריי? אי לענין צרוף, כגון צבור ושליח צבור או ט' ויחיד – אם כן הויא סוגיא ד"כל גגות" דלא כרבי יהושע בן לוי, וכוותיה קיימא לן, דהא הני נשי קיימי לחודייהו, כדמוכח בסוטה בפ' "ואלו נאמרין" (דף לח,ב ושם) דמייתי מינה ראייה לברכת כהנים דאין מחיצה מפסקת. ואי לענין לצאת איירי – אם כן קשיא מתניתין לרב! ויש לומר: דאיירי לענין לענות עם הצבור קדושה ויהא שמיה רבא, משום דאמרינן (ברכות דף כא,ב) כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מי', אבל בתקיעה ומגילה מודו.

בשופר

ניקב וסתמו, אם מעבב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר. התוקע לתוך הבור, או לתוך הדות, או לתוך הפיטם, אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא. וכן מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה בית סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא. אף על פי שזה שמע וזה שמע, זה כוון לבו וזה לא כוון לבו. גמרא תנו רבנן: ארוך וקצרו כשר, גרדו והעמידו על גלדו כשר, ציפהו זהב, במקום הנחת פה פסול, שלא במקום הנחת פה כשר. דציפהו זהב מבפנים פסול. מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול, ואם לאו כשר. ניקב וסתמו, אם מעבב את התקיעה פסול, ואם לאו כשר, נתן שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא. הניח שופר בתוך שופר, אם קול פנימי שמע יצא, ואם קול חיצון שמע לא יצא. הכסו וקקע בו לא יצא. אמר רב פפא: לא תימא דהכסיה כבתונא, אלא שהרחיב את הקקצר וקיצר את הרחב. מאי טעמא כדרב מתנה, דאמר רב מתנה: "והעברת" דרך העברתו בעינן. "דיבק שברי שופרות פסול": תנו רבנן: הוסיף עליו כל שהוא, בין במינו בין שלא במינו פסול. ניקב וסתמו, בין במינו בין שלא במינו פסול. רבי נתן אומר: במינו כשר, שלא במינו פסול. במינו כשר אמר רבי יוחנן; והוא שנשתייר רובו. מכלל דשלא במינו, אף על פי שנשתייר רובו פסול. איפא דמתני לה אסיפא: שלא במינו פסול. אמר רבי יוחנן; והוא שנפחת רובו. מכלל דבמינו, אף על פי שנפחת רובו כשר. ציפהו זהב, מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול, ואם לאו כשר. נסדק לאורכו פסול, לרוחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר, ואם לאו פסול. וכמה שיעור תקיעה? פירש רבן שמעון בן גמליאל: כדי שיאחזנו בידו וירדאה לכאן ולכאן. מהיה קולו דק או עבה או צרור כשר, שכל הקולות כשירין בשופר שלחו ליה לאבוה דשמואל: קרחו וקקע בו יצא. פשיטא, כולהו נמי מיקדח קדחו להו! - אמר רב אשי: שקדחו בזכרותו, מהו דתימא: מין במינו חוציץ, קא משמע לן. "התוקע לתוך הבור או לתוך הדות" כו': אמר רב הונא, לא שנו אלא לאותן העומדים על שפת הבור. אבל אותן העומדין בבור יצאו. תניא נמי הכי: התוקע לתוך הבור או לתוך הדות יצא. והתנן: לא יצא! אלא לאו שמע מינה כדרב הונא, שמע מינה. איפא דרמי להו מירמא, תנן: התוקע לתוך הבור או לתוך הדות לא יצא, והתניא: יצא! - אמר רב הונא: לא קשיא; כאן לאותן העומדין על שפת הבור, כאן לאותן העומדין בבור. אמר רבה:

שמע

גמ' העמידו על גלדו – גלד דק. **מבפנים פסול** – שהתקיעה בזהב. **אם** קול חיצון שמע **לא יצא** – דאיכא מחיצות הפנימי מפסקת התקיעה. **כבתונא** – כהפיכת חלוק לעשות פנימי חיצון. **שקיצר את הרחב** – ברוחתין. **והעברת** – דרך העברתו, כדרך שהאיל מעבירו בראשו בבהמה מחזיים: דיבק שברי שופרות כו'. **במינו כשר** – אם אינו מעבב את התקיעה. **נסדק** – כולו. וכן נסדק לרחבו – כל רחבו להקיפו. **אם נשתייר בו** – מן מקום הסדק עד מקום הנחת פה שיעור תקיעה כשר – חשיב ליה כמאן דאשתקיל כוליה, והוה ליה ארוך וקצרו. **צרור** – לשון יבש, רוי"ש בלע"ז. **קדחו** – נקבו. וקס"ד: נקב הנחת פה קאמר. **שקדחו בזכרותו** – כשהוא מחובר בבהמה עצם בולט מן הראש ונכנס לתוכו, ומוציאין אותו מתוכו. וזה לא הוציאו, אלא נקב את הזכרות. **אותן העומדין בבור יצאו** – שהן קול השופר לעולם שמעו. **איכא דרמי להו מירמא** – יש תלמידים שאין שונין להא דרב הונא בענין "לא שנו" לפרושי מתניתין, אלא רמו מירמא מתניתין ובריתא אהדדי, ועלה קאי רב הונא ומשני.

שמע

צריך ללמוד הלכות הצריכות בחיי היום יומיים, ולחזור עליהם עד שהתלמוד יביא לידי מעשה.

ממכתב כ"ד מר-חשוון, תשט"ז

נִיקַּב – נעשה נקב בשופר **וּסְתָמוֹ, אִם מְעַכֵּב אֶת הַתְּקִיעָה** – אם מחמת הסתימה נשתנה הקול מכפי שהיה, **פָּסוּל**, משום שאין זה קול השופר לבדו אלא גם קול הסתימה, **וְאִם לָאו** – שלא השתנה הקול, **כָּשֵׁר**.

הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר, אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת – בור העשוי בבנין מעל הקרקע, **אוֹ לְתוֹךְ הַפִּיטָם** – חבית גדולה, **אִם** קוֹל שׁוֹפָר בלבד **שָׁמַע, יָצָא, וְאִם** יחד עם קול השופר גם **קוֹל הֲבָרָה** [־קול ההד של השופר] **שָׁמַע, לֹא יָצָא.**

וְכֵן מִי שֶׁהָיָה עוֹבֵר אַחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר **אוֹ** קוֹל קריאת המגילה, **אִם** כִּוֵּון את **לִבּוֹ** לצאת ידי חובה בשמיעה זו, **יָצָא. וְאִם לָאו** – אם לא נתכוין השומע לצאת ידי חובה, **לֹא יָצָא.** מסיימת המשנה: **אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה שָׁמַע, וְזֶה שָׁמַע,** מכל מקום **זֶה** כִּוֵּון **לִבּוֹ** ויצא, **וְזֶה לֹא** כִּוֵּון **לִבּוֹ,** ולא יצא.

*

גמרא

הגמרא מביאה דינים בהלכות השופר וצורתו: **תָּנוּ רַבָּנַן,** היה השופר **אָרוּךְ, וְקִצְּרוֹ, כָּשֵׁר. גִּרְדּוֹ** – קילף את השופר **וְהֶעֱמִידוֹ עַל גִּלְדּוֹ** – ונשאר גלד דק בלבד, **כָּשֵׁר,** שאין שיעור לעוביו. **צִיפָּהוּ זָהָב** או כל ציפוי אחר, אם **בִּמְקוֹם הַנָּחַת פֶּה** – בעובי השופר לצד פיו, היכן שפיו מונח בשעת התקיעה, **פָּסוּל,** משום שהתקיעה היא בזהב, ולא בשופר. ואם ציפהו זהב **שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם הַנָּחַת פֶּה, כָּשֵׁר.**

צִיפָּהוּ זָהָב מִבַּפְּנִים, פָּסוּל, משום שתוקע בזהב ולא בשופר. **מִבַּחוּץ, אִם** מחמת הציפוי **נִשְׁתַּנָּה** קוֹלוֹ **מִכְּמוֹת שֶׁהָיָה, פָּסוּל,** דכיון שהשתנה קולו נמצא ששומע עתה קול זהב ולא קול שופר, **וְאִם לָאו** – אם לא נשתנה הקול מחמת הציפוי, **כָּשֵׁר. נִיקַּב** השופר, **וּסְתָמוֹ, אִם מְעַכֵּב אֶת הַתְּקִיעָה פָּסוּל, וְאִם לָאו, כָּשֵׁר.**

ממשיכה הברייתא: **נָתַן שׁוֹפָר בְּתוֹךְ שׁוֹפָר,** ותקע, **אִם** פיו של הפנימי בולט מהחיצון, ותקע לתוכו, וממילא רק את קוֹל **הַפְּנִימִי שָׁמַע, יָצָא. וְאִם** פי הפנימי שקוע בתוך החיצון, ותקע בפי החיצון ואת קוֹל **הַחִיצוֹן שָׁמַע, לֹא יָצָא,** כיון שהמחיצות של הפנימי מפסיקות את קול התקיעה של החיצון.

ברייתא נוספת בהלכות אלו: **תָּנוּ רַבָּנַן, גִּרְדּוֹ** [־קילפו], **בֵּין מִבַּפְּנִים בֵּין מִבַּחוּץ, כָּשֵׁר.** וכן אם **גִּרְדּוֹ וְהֶעֱמִידוֹ עַל גִּלְדּוֹ** – על גלד דק, **כָּשֵׁר. הִנִּיחַ שׁוֹפָר בְּתוֹךְ שׁוֹפָר, אִם** קוֹל **פְּנִימִי שָׁמַע, יָצָא, וְאִם** גם קוֹל **חִיצוֹן שָׁמַע, לֹא יָצָא,** וכפי שהתבאר. **הָפַכוֹ** – את השופר **וְתָקַע בּוֹ, לֹא יָצָא.** מבארת הגמרא את הדין האחרון: **אָמַר רַב פָּפָא, לֹא תֵּימָא** שהפסול הוא רק באופן **דְּהַפְכֵיהּ כְּכְתוּנָא** – שהפכו לגמרי כמו שהופכים בגד, שהחלק הפנימי כלפי חוץ והחלק החיצוני כלפי פנים, **אֶלָּא** גם אם הפכו באופן **שֶׁהִרְחִיב אֶת** החלק **הַקָּצָר** [־הצר] שבשופר, שהוא מקום הנחת הפה, **וְקִיְּצַר** – [הצר] **אֶת** החלק **הָרָחָב** שבשופר, שממנו יוצא הקול, פסול, **מַאי טַעְמָא, כִּדְרַב מַתְּנָה, דְּאָמַר רַב מַתְּנָה,** נאמר בפסוק (ויקרא כה ט) 'וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה', ומלשון 'וְהַעֲבַרְתָּ' דרשו חכמים שדֶּרֶךְ **הַעֲבָרָתוֹ בָּעִנְיָן** – יש לתקוע בשופר כדרך שהאיל מעבירו בראשו כשהוא חי, ולא שיהפכנו וישנה את צורתו.

*

שנינו במשנה: **דִּיבֵּק שִׁבְרֵי שׁוֹפָרוֹת** ועשאם שופר אחד, **פָּסוּל.** הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן,** הוֹסִיף **עָלָיו** אפילו **כָּל שֶׁהוּא, בֵּין בְּמִינוֹ** – שהתוספת היא ממין השופר, **וּבֵין שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, פָּסוּל,** משום ששופר אחד אמרה תורה, ולא שנים ושלשה שופרות. **נִיקַּב** השופר **וּסְתָמוֹ, בֵּין** אם סתמו **בְּמִינוֹ, וּבֵין** אם סתמו **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ,** ואף אם אין הסתימה מעכבת את התקיעה, **פָּסוּל. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,** אם סתמו **בְּמִינוֹ,** ובאופן שלא מעכב את התקיעה, **כָּשֵׁר,** ואם סתמו **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, פָּסוּל.**

מבארת הגמרא: מה שאמר רבי נתן שאם סתמו **בְּמִינוֹ כָּשֵׁר, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא שֶׁלְּאַחַר** שניקב השופר עדיין **נִשְׁתַּיֵּיר רוּבוֹ** קיים, אך אם ניקב רוב השופר, אף שסתמו במינו, פסול. מדייקת הגמרא: **מִכְּלָל** – משמע, **דְּאִם** סתמו **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּיֵּיר רוּבוֹ** לאחר שניקב, וסתם רק את מיעוטו, **פָּסוּל.** לשון אחרת בדברי רבי יוחנן: **אִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ אַסֵּיפָא** – יש ששנו את דברי רבי יוחנן על סיום דברי רבי נתן, שאם סתמו **שֶׁלֹּא בְּמִינוֹ פָּסוּל,** ועל זה **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְהוּא שֶׁנִּשְׁתַּיֵּיר רוּבוֹ,** אבל אם לא נפחת רובו, אף אם סתמו שלא במינו, כשר. מדייקת הגמרא: **מִכְּלָל, דְּאִם** סתמו **בְּמִינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁתַּיֵּיר רוּבוֹ** על ידי הנקב, **כָּשֵׁר.**

מביאה הגמרא את המשך הברייתא: **צִיפָּהוּ זָהָב מִבַּפְּנִים, פָּסוּל. צִיפָּהוּ מִבַּחוּץ, אִם נִשְׁתַּנָּה קוֹלוֹ מִכְּמוֹת שֶׁהָיָה, פָּסוּל. וְאִם לָאו, כָּשֵׁר.** נִסְדַּק השופר **לְכָל אוֹרְכוֹ, פָּסוּל.** ואם נסדק **לְכָל רוֹחְבוֹ** – לכל היקף השופר, **אִם נִשְׁתַּיֵּיר בּוֹ** ממקום פיו ועד הסדק כ**שִׁיעוּר תְּקִיעָה** – אורך הנצרך לכשרות השופר, **כָּשֵׁר,** שמחשיבים כאילו כל החלק שאחרי הסדק ניטל מהשופר, והרי הוא כ'ארוך וקיצרו' שכשר, **וְאִם לָאו, פָּסוּל.** מבארת הברייתא: **וְכַמָּה** הוא **שִׁיעוּר תְּקִיעָה, פֵּרַשׁ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, כְּדֵי שֶׁיֹּאחֲזֶנּוּ** האדם **בְּיָדוֹ, וְיֵרָאֶה** השופר **לְכָאן וּלְכָאן** – משני צידי ידו, והוא שיעור טפח (נדה כו.). דין נוסף: **הָיָה** קוֹלוֹ של השופר מצד עצמו **דַּק, אוֹ עָבֶה, אוֹ צָרוּר** – יבש, **כָּשֵׁר,** שֶׁכָּל **הַקּוֹלוֹת כְּשֵׁרִין [בַּשּׁוֹפָר].**

*

השופר כשהוא מחובר לבהמה הרי הוא סתום כולו בעצם היוצאת מראש הבהמה וממלאת את כל חלל השופר, וקרויה 'זכרות', ודרך הכנת השופר היא על ידי הוצאתה. הגמרא דנה אם עשה את השופר באופן אחר אם הוא כשר: **שָׁלְחוּ לֵיהּ לַאֲבוּהָ דִּשְׁמוּאֵל, קָדְחוּ** – קדח חור בשופר, **וְתָקַע בּוֹ, יָצָא.** שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שכשר, שהרי כ**וּלְּהוּ נַמֵּי מִיקְּדַח קָדְחוּ לְהוּ** – בכל השופרות קודחים כדי לתקנם לתקיעה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי,** מדובר **שֶׁקְּדָחוּ בִּזְכָרוּתוֹ** אך לא הוציאה לגמרי, **מַהוּ דְּתֵימָא** שגם **מִין בְּמִינוֹ חוּצִין,** וכיון שהזכרות אינה חלק מהשופר הרי היא חוצצת בין אויר התקיעה לבין השופר, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמין במינו אינו חוצץ, וכיון שהעצם היא ממין השופר, כשר.

*

שנינו במשנה: **הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת כו',** אם קול שופר שמע, יצא. ואם קול הברה שמע, לא יצא. **אָמַר רַב הוּנָא, לֹא שָׁנוּ** חילוק זה **אֶלָּא לְאוֹתָן** בני אדם **הָעוֹמְדִים עַל שִׂפַת הַבּוֹר** מבחוץ, שלפעמים הם שומעים קול הברה, **אֲבָל אוֹתָן הָעוֹמְדִין בְּתוֹךְ הַבּוֹר, יָצְאוּ** בכל אופן, שלעולם הם שומעים רק קול שופר, ולא קול הברה. מסייעת הגמרא מברייתא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת, יָצָא.** ולכאורה קשה, **וְהָתְּנַן** במשנתינו שאם שמע קול הברה **לֹא יָצָא. אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ כִּדְרַב הוּנָא,** והברייתא עוסקת בעומדים בתוך הבור, שיוצאים בכל אופן, ומשנתינו שחילקה בין האופנים עוסקת בעומדים מחוץ לבור, **שְׁמַע מִינָּהּ.**

מביאה הגמרא לשון אחרת בדברי רב הונא: **אִיכָּא דְּרָמֵי לֵהּ מִירְמָא** – יש ששנו זאת כקושיא, **תָּנֵן** במשנתינו, **הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת,** אם קול הברה שמע **לֹא יָצָא. וְהָתַנְיָא** בברייתא **שְׁיָצָא. אָמַר רַב הוּנָא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – משנתינו אמרה את הדין **לְאוֹתָן הָעוֹמְדִין עַל שִׂפַת הַבּוֹר, וּכְאן** – הברייתא אמרה את הדין **לְאוֹתָן הָעוֹמְדִין בַּבּוֹר** שבכל אופן יצאו.

*

דין נוסף בענין תקיעה בבור: **אָמַר רַבָּה,**

צריך להיות חרטה על העבר, והעיקר קבלה להבא, והנהגה מתאימה לקבלה זו, וקיום במעשה – בועשה טוב אשר עליו לעשות ובסור מרע ממצוות ד' אשר לא תעשינה.

ממכתב כ"ד מר-חשוון, תשט"ז

שָׁמַע מִקְצַת תְּקִיעָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר, וּמִקְצַת אוֹתָהּ תְּקִיעָה שֶׁמַּע עַל שִׂפַת הַבּוֹר, כְּלוֹמַר שֶׁבְּאֶמְצַע הַתְּקִיעָה יָצָא הַתּוֹקֵעַ מִתּוֹךְ הַבּוֹר [וְהַבִּינָה הַגְּמָרָא שֶׁהַשּׁוֹמֵעַ עָמַד בְּחוּץ כָּל הָעֵת], יָצָא. אַךְ אִם שָׁמַע מִקְצַת תְּקִיעָה קוֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, שֶׁהוּא עֲדַיִן לַיְלָה, וְאֵינוֹ זְמַן תְּקִיעַת שׁוֹפָר, וּמִקְצַת אוֹתָהּ הַתְּקִיעָה לְאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, וְהֵיינוּ שֶׁהִתְחִיל לִתְקוֹעַ בַּלַּיְלָה וְסִיֵּם לְאַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, לֹא יָצָא.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרַבָּה, מַאי שְׁנָא הָתָם – בְּשָׁמַע מִקְצַת תְּקִיעָה בַּלַּיְלָה וּמִקְצָתָהּ בְּיוֹם, שֶׁלֹּא יָצָא, מִשּׁוּם דְּבָעֵינָא כּוּלָּהּ תְּקִיעָה בְּחִיּוּבָא – שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתְּהֵא כָּל הַתְּקִיעָה בִּזְמַן הַחִיּוּב, וְלֵיכָּא, הָכָא נַמִּי – גַּם כְּשֶׁהִתְחִיל לִתְקוֹעַ בְּבּוֹר וְסִיֵּם מִחוּץ לַבּוֹר, בָּעֵינָא כּוּלָּהּ תְּקִיעָה בְּחִיּוּבָא – צָרִיךְ שֶׁתְּהֵא כָּל הַתְּקִיעָה בְּכְשֵׁרוּת, וְלֵיכָּא, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁתִּקַּע בְּבּוֹר שָׁמַע הָעוּמֵד בְּחוּץ ׳קוֹל הַבְּרָכָה׳, וּמִדְּעוֹ אָמַר רַבָּה שִׁיצָא. מִתַּרְצַת הַגְּמָרָא: הָכִי הַשְׁתָּא – וְכִי כָּךְ נִרְאֶה בְּעִנְיַן עַתָּה, שִׁיּשׁ לוֹמַר כֵּן, וְהֲרֵי הָתָם לֹא יָצָא כֵּיוָן שֶׁלַּיְלָה לָאו זְמַן חִיּוּבָא הוּא כְּלָל, וְתַחִילַת הַתְּקִיעָה אֵינָהּ תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה, אֲבָל הָכָא, הַבּוֹר, מְקוֹם חִיּוּבָא הוּא לְאוֹתָן הָעוֹמְדִין בַּבּוֹר, כְּמְבֹאָר לְעֵיל (כז:) שֶׁהָעוֹמְדִים בְּבּוֹר יוֹצְאִים יְדֵי חוֹבָתָם, וְכֵיוָן שֶׁאֵצֶל הַתּוֹקֵעַ הָיְתָה זוֹ מִתַּחִילָתָהּ תְּקִיעָה שֶׁל חִיּוּב, אַף שֶׁשָּׁמַע הָעוֹמֵד בְּחוּץ רַק אֶת סִיּוּמָהּ בְּכְשֵׁרוּת, יָצָא.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: לְמֵימְרָא – הַאִם נֶאֱמַר מֵחֲמַת הֲלָכָה זוֹ דְּסָבַר רַבָּה שֶׁאִם שָׁמַע סוֹף תְּקִיעָה בְּלֹא שֶׁשָּׁמַע אֶת תְּחִילַת הַתְּקִיעָה, יָצָא, שֶׁהֲרֵי כָּאן שָׁמַע בְּתַחִילָה קוֹל הַבְּרָכָה וְרַק בְּסוֹף שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר, וּמִמֵּילָא הוּא הַדִּין בְּהֵיפֶךְ, שֶׁאִם שָׁמַע תְּחִילַת תְּקִיעָה בְּלֹא סוֹף הַתְּקִיעָה, גַּם יָצָא, שֶׁאֵין סְבָרָא לְחַלֵּק בּוֹזֶה. הַגְּמָרָא מְנַסֶּה לְהָבִיא רְאִיָּה שֶׁהַהֲלָכָה אֵינָהּ כֵּן: תָּא שְׁמַע מֵהַמִּשְׁנָה לְהַלָּן (לג:), תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה נַעֲשׂוֹת בְּשָׁלֹשׁ סִדְרִים, בְּמַלְכֻיּוֹת בִּזְכְרוֹנוֹת וּבְשׁוֹפְרוֹת, וּבְכָל סֵדֶר תּוֹקְעִים תְּקִיעָה תְּרוּעָה וְתְקִיעָה, וְאִם תָּקַע בָּרִאשׁוֹנָה – בְּסֵדֶר מַלְכֻיּוֹת, תְּקִיעָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחֲרֵיהָ תְּרוּעָה, וּמְשַׁךְ בַּתְּקִיעָה הַשְּׁנִיָּה כְּאֹרֶךְ שֶׁל שְׁתַּיִם – שְׁתֵּי תְּקִיעוֹת, כְּדֵי שֶׁהַתְּקִיעָה תַּעֲלֶה לוֹ גַּם לָרִאשׁוֹנָה שֶׁל זִכְרוֹנוֹת, אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא תְּקִיעָה אַחַת, וְהִיא הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל מַלְכֻיּוֹת, וְאֵינָהּ עוֹלָה לוֹ כָּרִאשׁוֹנָה שֶׁל זִכְרוֹנוֹת. וְאִם דֵּי בְּשִׁמִּיעַת חֵלֶק מֵהַתְּקִיעָה, אַמַּאי אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא אַחַת, תִּסְלֵק לַהּ בְּתַרְתֵּי – תַּעֲלֶה לוֹ תְּקִיעָה זוֹ בְּשְׁתַּיִם, תְּחִילָתָהּ לְאַחֲרוֹנָה שֶׁל מַלְכֻיּוֹת, וְסוֹפָהּ לָרִאשׁוֹנָה שֶׁל זִכְרוֹנוֹת. דּוּחֲה הַגְּמָרָא: אַף שֶׁדֵּי בְּשִׁמִּיעַת חֵלֶק מֵהַתְּקִיעָה, מִכֹּל מָקוֹם פַּסּוּקֵי תְּקִיעָתָא מַחְדֵּי לֹא פַּסְקִינָן – אֵין מְחַלְּקִים תְּקִיעָה אַחַת לִשְׁתַּיִם.

מִקְשָׁה הַגְּמָרָא עַל רַבָּה: תָּא שְׁמַע מִמִּשְׁנָתֵנוּ (כז:), הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר, אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת, אוֹ לְתוֹךְ הַפִּיטָם, אִם הָעוֹמֵד עַל שְׂפַת הַבּוֹר, קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע, יָצָא. וְאִם קוֹל הַבְּרָכָה שָׁמַע, לֹא יָצָא. וְאִם נֶאֱמַר שֶׁדֵּי בְּשִׁמִּיעַת מִקְצַת תְּקִיעָה, אַמַּאי כְּשֶׁשָּׁמַע קוֹל הַבְּרָכָה לֹא יָצָא, לִיפּוֹק בִּתְחִילַת תְּקִיעָה – יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּשִׁמִּיעַת תְּחִילַת הַתְּקִיעָה מִקַּמֵּי דְּלִיעַרְבַּב קָלָא – קוֹדֶם שֶׁהִתְעָרֵב קוֹל הַשּׁוֹפָר בְּקוֹל הַהֲבָרָה.

הַגְּמָרָא חוֹזֶרֶת וּמְבֹאֶרֶת אֶת דִּבְרֵי רַבָּה בְּאֹפֶן אַחֵר: כִּי קָאָמַר רַבָּה שֶׁאִם שָׁמַע מִקְצַת תְּקִיעָה בְּבּוֹר וּמִקְצַת תְּקִיעָה מִחוּץ לַבּוֹר יָצָא, אֵין הַכַּוָּנָה לְעוֹמֵד מִחוּץ לַבּוֹר וְשׁוֹמֵעַ, אֶלָּא בְּתוֹקֵעַ וְעוֹלֶה לְנַפְשֵׁיהּ – כְּשֶׁהָאָדָם תּוֹקֵעַ לְעַצְמוֹ, וְהִתְחִיל לִתְקוֹעַ בְּבּוֹר, וְתוֹךְ כְּדֵי הַתְּקִיעָה עָלָה לְשֶׁפֶת הַבּוֹר, וְהַטַּעַם שֶׁיָּצָא, כֵּיוָן שֶׁלְּגַבָּיו הָיְתָה גַּם תְּחִילַת הַתְּקִיעָה בְּכְשֵׁרוּת, שֶׁהֲרֵי הָעוֹמֵד בְּתוֹךְ הַבּוֹר יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָה בְּתְקִיעָה בְּבּוֹר.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא – מַה הַחִידּוּשׁ בְּדִבְרֵיהוּ, וְהֲרֵי שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר בְּכְשֵׁרוּת מִתַּחִילָה וְעַד סוֹף, וּפְשׁוּט שֶׁיָּצָא. מִתַּרְצַת הַגְּמָרָא: מַהוּ דְּתֵימָא, שֶׁנִּפְסוֹל תְּקִיעָה זוֹ, מִשּׁוּם דְּזִמְנִין דְּמַפֵּיק רֵישֵׁיהּ וְאַכַּתִּי שׁוֹפָר בְּבּוֹר – שֶׁלִּפְעָמִים יַאֲרִיךְ שֶׁיּוֹצִיא אֶת רֹאשׁוֹ מֵהַבּוֹר וְעֲדַיִן הַשּׁוֹפָר בְּבּוֹר, וְקָא מִיעַרְבַּב קָלָא – וְנִמְצָא שֶׁשָּׁמוּעַ בְּחוּץ קוֹל הַבְּרָכָה שֶׁמִּתְעָרֵב בְּקוֹל הַשּׁוֹפָר, קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁאֵין חוּשְׁשִׁין לְכָךְ.

*

הַגְּמָרָא מְבַרֶּרֶת אֶת דִּין הַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר שֶׁנַּעֲשָׂה מִבְּהֵמַת קָדָשִׁים: אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּשׁוֹפָר שֶׁל בְּהֵמָה שֶׁהוּקְדְּשָׁה לְשֵׁם עוֹלָה, וְהִיא עֲדַיִן חַיָּה, לֹא יִתְקַע, וְאִם תָּקַע בְּשׁוּגָג, יָצָא יְדֵי חוֹבָה. וְאִילּוּ בְּשׁוֹפָר שֶׁל בְּהֵמָה שֶׁהוּקְדְּשָׁה לְשַׁלְמִים, וְהִיא עֲדַיִן חַיָּה, לֹא יִתְקַע, וְאִם תָּקַע לֹא יָצָא.

מְבַרֶּרֶת הַגְּמָרָא: מַאי טַעְמָא – מַה הַטַּעַם לְחַלֵּק בֵּין עוֹלָה לְשַׁלְמִים. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: עוֹלָה, בַּת מְעִילָה הִיא – יֵשׁ בָּהּ דִּין מְעִילָה, וְכֵיוָן דְּמַעַל בָּהּ בְּמַה שֶׁנְּהֵנָה מִקֶּרֶן הָעוֹלָה, נְפָקָא לַהּ [־יֵצְאָה] לְחוּלִּין, וְנִמְצָא שֶׁתִּקַּע בְּשׁוֹפָר של חוּלִּין וְיָצָא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֲבָל שְׁלָמִים, דְּלָאו בְּנֵי מְעִילָה נִינְהוּ, שֶׁאֵין מְעִילָה בְּקָדָשִׁים קַלִּים, אִיסּוּרָא הוּא דְּרָכִיב בְּהוּ – יֵשׁ עֲלֵיהֶם רַק אִיסּוּר הַנָּאָה מִקָּדָשִׁים, [וְלֹא נְפָקֵי בְּכָךְ לְחוּלִּין], וְהֲרֵי זוֹ מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבִירָה, וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ.

מַתְקִיף לַהּ רָבָא, מִדּוּעַ בְּשׁוֹפָר של עוֹלָה יָצָא, וְהֲרֵי אֵימַת [־מַתַּי] מָעַל, לְבָתַר דְּתָקַע – רַק לְאַחַר שֶׁתִּקַּע וּנְהֵנָה מִמֶּנּוּ, וְאִם כֵּן כִּי קָא תָּקַע – בְּשַׁעַת הַתְּקִיעָה עַצְמָהּ הָיָה הַשּׁוֹפָר עֲדַיִן קָדוֹשׁ וּבְאִיסּוּרָא תָּקַע, וְהֲרֵי זוֹ מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבִירָה, וּמִדּוּעַ יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אֶלָּא אָמַר רָבָא שֶׁלֹּא כְּדִין שֶׁהוּבָא בְּשֵׁם רַב יְהוּדָה, אֶלָּא אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה – בֵּין הַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר שֶׁל עוֹלָה וּבֵין בְּשֶׁל שְׁלָמִים, לֹא יָצָא, כֵּיוָן שֶׁעָבַר בְּכָךְ אִיסּוּר, וְהֲרֵי זוֹ מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבִירָה.

הֲדַר אָמַר – שׁוּב חָזַר בּוֹ רַבָּא וְאָמַר, אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה, יָצָא, מִשּׁוּם שֶׁהָאִיסּוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּקָדָשִׁים הוּא רַק כְּשֵׁשׁ לוֹ הַנָּאָה מֵהַדָּבָר, וְאִילּוּ מִצְוֹת, לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ – לֹא נִיתְּנוּ לְיִשְׂרָאֵל בִּשְׁבִיל שֶׁיִּהְנוּ מְקִיּוּמָם, אֶלָּא לְעוֹל עַל צַוָּארָם, וְכֵיוָן שֶׁאֵין בְּכָךְ אִיסּוּר, יָצָא יְדֵי חוֹבָה.

*

הַגְּמָרָא מְבָאֶרֶת אֶת דִּין הַתּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ עֵיר הַנִּדַּחַת: אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּשׁוֹפָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה – שֶׁהִשְׁתַּמְּשׁוּ בּוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה וּנְאֲסַר בְּהַנָּאָה (ע"ז נא:), לֹא יִתְקַע, מִשּׁוּם שֶׁהוּא מְאוּס לְקִיּוּם מִצְוָה, וְאִם תָּקַע יָצָא, שֶׁמִּצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ, וְלֹא עָבַר אִיסּוּר בְּתְקִיעָתוֹ. אֲבָל בְּשׁוֹפָר שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת – עִיר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּדְּחוּ רוֹב יוֹשְׁבֶיהָ לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה, וְכָל רְכוּשָׁהּ חַייָב שְׂרֵיפָה וְאֲסוּר בְּהַנָּאָה, לֹא יִתְקַע, וְאִם תָּקַע לֹא יָצָא. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַאי טַעְמָא – מַה טַּעַם הַחִילּוּק בֵּין שׁוֹפָר שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה לְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: בְּעִיר הַנִּדַּחַת מַלְבֵּד אִיסּוּר הַנָּאָה יֵשׁ גַּם חִיּוּב שְׂרֵיפָה, וּמִמֵּילָא כַּתּוּתֵי מִיכַּתַּת שִׁיעוּרֵיהּ – הֲרֵי הַשּׁוֹפָר כְּשָׁרוּף, וּכְאִילּוּ אֵין בּוֹ שִׁיעוּר תְּקִיעָה הַמְעַכֵּב בּוֹ כְּמְבֹאָר לְעֵיל (כז:), וְלָכֵן לֹא יָצָא.

*

הַגְּמָרָא מְבָרֶרֶת אֶת דִּין הַמּוֹדֵר הַנָּאָה מֵחֲבֵרוֹ, אִם רְשָׁאִי לִצְאֹת בְּתְקִיעָתוֹ: אָמַר רָבָא, הַמּוֹדֵר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ – אָדָם שֶׁנָּדַר שֶׁלֹּא לִיהֲנוֹת מֵחֲבֵרוֹ, מוּתָּר לְחַבְּרוֹ לִתְקוֹעַ לוֹ תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה – תְּקִיעוֹת שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְאַף שֶׁאָסוּר לוֹ לִיהֲנוֹת מֵחֲבֵרוֹ, מִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ. דִּין נוֹסָף: הַמּוֹדֵר הֲנָאָה מִשּׁוֹפָר מְסוּיָם, מוּתָּר לוֹ לִתְקוֹעַ בּוֹ תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה, הוֹאִיל וּמִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ.

דִּין נוֹסָף בְּמוֹדֵר הַנָּאָה: וְאָמַר רָבָא, הַמּוֹדֵר הֲנָאָה מֵחֲבֵרוֹ, חֲבֵרוֹ מַזֶּה עָלָיו מַיִם אֹפֶר פָּרָה חַטָּאת לְטַהֲרוֹ, כֵּיוָן שֶׁמִּצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ. אֲמָנָם הֵיתֵר זֶה הוּא רַק בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל לֹא יְזֶה עָלָיו בִּימוֹת הַחַמָּה, כֵּיוָן שֶׁנְّהֵנָה הַמּוֹדֵר בְּכָךְ גַּם הַנָّאָה שֶׁאֵין בָּהּ מִצְוָה, שֶׁהוּא מִתְקָרֵר מֵהַמַּיִם. וְכָמוֹ כֵּן הַמּוֹדֵר הֲנָאָה מִמַּעְיָן מְסוּיָם, טוֹבֵל בּוֹ טְבִילָה שֶׁל מִצְוָה – לְהִטָּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, כֵּיוָן שֶׁמִּצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ, אֲבָל לֹא יִטְבּוֹל בּוֹ בִּימוֹת הַחַמָּה, שֶׁנְّהֵנָה בּוֹ הַנָּאַת הַגּוּף מֵהַטְּבִילָה.

המשך בעמוד כא

רש"י

שמע מקצת התקיעה כבור כו' – קא סלקא דעתך דהכי קאמר: היה עומד הוא בשפת הבור, וחבירו תוקע בבור, ויצא לחוץ בחצי התקיעה, ואשמעינן הכא דבקצת נמי יוצא. **קודם עמוד השחר** – לאו זמניה הוא, כדאמרינן במסכת מגילה (דף כ,ב): כל היום כשר לתקיעת שופר, וליף טעמא מ"יום תרועה יהיה לכם" – יום ולא לילה: הכי גרסינן: בלא תחילת תקיעה יצא וממילא כו'. **תקע בראשונה** – פשוטה שלפני תרועת המלכיות. **ומשך בשניה** – בפשוטה של אחריה כשתים, ונתכוין לצאת בה אף ידי פשוטה שלפני תרועת הזכרונות, שעתיד עליו לתקוע תיכף לזו. **אם קול שופר שמע** – בלא קול הברה – יצא. **אם קול הברה שמע** – עם קול השופר – לא יצא. **בתוקע ועולה לנפשיה** – ואין אחר עמו לצאת בו אלא תוקע ועולה הוא. דלדידיה תחילתה וסופה בהכשר, דבתחילה הוא והשופר בבור, ואמרן לעיל (דף כז,ב): אותן העומדים בבור יצאו. **של עולה** – ותלשו מחיים. דאילו לאחר זריקה – אין מעילה לא בעורה ולא בקרניה, שהכל לכהנים, כדאמרינן במנחות (דף פג,א) ובזבחים (דף פו,א) נאמר: "לו יהיה" בעולה, ונאמר: "לו יהיה" באשם, מה אשם עצמותיו מותרין – אף עולה עצמותיה מותרין. **שלמים לאו בני מעילה נינהו** – דאין מעילה בקדשים קלים אלא באימורים, ולאחר זריקה, כשהוברר לחלק גבוה. **לא ליהנות ניתנו** – לישראל, להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צואריהם ניתנו. **בשופר של ע"ז** – ששימשו בו לע"ז, ונאסר בהנאה, כדתניא במסכת ע"ז (דף נא,ב) "אבד תאבדון את כל המקומות", בכלים שנשתמשו בהן לע"ז הכתוב מדבר. **ואם תקע יצא** – דמצות לאו הנאה נינהו. **כתותי מיכתת שיעוריה** – דהא לשריפה קאי, וכשרוף דמי. ושופר בעי שיעור, כדאמרינן לעיל (דף כז,ב): כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן. **מותר לתקוע לו** – טעמא דכולהו משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. **חכירו מזה עליו בימות הגשמים** – שאין כאן אלא הנאת קיום המצוה, ומצות לא ניתנו ליהנות. **אבל לא בימות החמה** – דאיכא הנאת הגוף. **שכפאוהו פרסיים** – ואע"ג שלא נתכוון לצאת ידי חובת מצה בליל ראשון של פסח – יצא. **התוקע לשיר** – לשורר ולזמר, כך שמעתי מפי מורי הזקן. וביסודו של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי: התוקע לשד להבריח רוח רעה מעליו. **פשיטא** – דזאת אומרת כן. **מהו דתימא התם אכול מצה קאמר רחמנא והא אכל** – ונהנה באכילתו, הלכך לאו מתעסק הוא, שהרי אף לענין חיוב חטאת אמרינן (בריתות דף יט,ב): המתעסק בחלבים ובעריות – חייב, שכן נהנה.

קא

1 שָׁמַע מִקְצָת תְּקִיעָה בַּבּוֹר וּמִקְצָת תְּקִיעָה עַל שְׂפַת
2 הַבּוֹר יָצָא, מִקְצָת תְּקִיעָה קוֹדֶם שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר
3 וּמִקְצָת תְּקִיעָה לְאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר לֹא יָצָא.
4 אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מַאי שְׁנָא הָתָם דְּבָעֵינָא כּוּלָּה תְּקִיעָה
5 בְּחִיּוּבָא וְלֵיכָּא, הָכָא נַמִּי בָּעֵינָא כּוּלָּה תְּקִיעָה בְּחִיּוּבָא
6 וְלֵיכָּא! - הָכִי הָשְׁתָּא?! - הָתָם לֵילָה לָאו זְמַן חִיּוּבָא
7 הוּא כְּלָל, הָכָא בּוֹר מְקוֹם חִיּוּבָא הוּא לְאוֹתָן הָעוֹמְדִין
8 בַּבּוֹר. לְמֵימְרָא דְּסָבַר רַבָּה: שָׁמַע סוֹף תְּקִיעָה בְּלֹא
9 תְּחִילַת תְּקִיעָה יָצָא. וּמִמֵּילָא תְּחִילַת תְּקִיעָה בְּלֹא
10 סוֹף תְּקִיעָה יָצָא. תָּא שְׁמַע: תָּקַע בָּרִאשׁוֹנָה וּמָשַׁךְ
11 בַּשְּׁנִיָּה כִּשְׁתַּיִם אֵין בְּיָדוֹ אֶלָּא אַחַת. וְאַמַּאי תִּסְלַק
12 לָהּ בְּתַרְתֵּי! - פַּסּוּקֵי תְּקִיעָתָא מֵהֲדָדֵי לָא פָּסְקִינַן.
13 תָּא שְׁמַע: הַתּוֹקֵעַ לְתוֹךְ הַבּוֹר אוֹ לְתוֹךְ הַדּוּת אוֹ
14 לְתוֹךְ הַפִּיטָם, אִם קוֹל שׁוֹפָר שָׁמַע יָצָא, וְאִם קוֹל
15 הַבְרָה שָׁמַע לֹא יָצָא. וְאַמַּאי? לֵיפּוֹק בְּתְחִילַת תְּקִיעָה
16 מִקַּמֵּי דְּלִיעַרְבַּב קָלָא! דִּכְּי קָאָמַר רַבָּה בְּתוֹקֵעַ וְעוֹלֶה
17 לְנַפְשֵׁיהּ. - אִי הָכִי מַאי לְמֵימְרָא? - מַהוּ דְּתֵימָא: זְמִנִּין
18 דְּמַפֵּיק רֵישֵׁיהּ וְאַכַּתִּי שׁוֹפָר בַּבּוֹר, וְקָא מִיעַרְבַּב קָלָא
19 קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּשׁוֹפָר שֶׁל עוֹלָה לֹא
20 יִתְקַע, וְאִם תָּקַע יָצָא. בְּשׁוֹפָר שֶׁל שְׁלָמִים לֹא יִתְקַע,
21 וְאִם תָּקַע לֹא יָצָא. מַאי טַעְמָא? עוֹלָה בַּת מְעִילָה
22 הִיא, כֵּיוָן דְּמָעַל בָּהּ נָפְקָא לָהּ לְחוּלִּין, שְׁלָמִים דְּלָאו
23 בְּנֵי מְעִילָה נִינְהוּ אִיסּוּרָא הוּא דְּרָכֵיב בְּהוּ וְלָא נָפְקִי
24 לְחוּלִּין מַתְקִיף לָהּ רָבָא: אֵימַת מָעַל לְבָתַר דְּתָקַע, כִּי
25 קָא תָּקַע בְּאִיסּוּרָא תָּקַע! אֶלָּא אָמַר רָבָא: אֶחָד זֶה
26 וְאֶחָד זֶה לֹא יָצָא. הֲדַר אָמַר: אֶחָד זֶה וְאֶחָד זֶה יָצָא,
27 מִצְוֹת לָאו לֵיהָנוֹת נִיתְּנוּ. אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּשׁוֹפָר
28 שֶׁל עֲבוֹדָה זָרָה לֹא יִתְקַע, וְאִם תָּקַע יָצָא. בְּשׁוֹפָר
29 שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת לֹא יִתְקַע, וְאִם תָּקַע לֹא יָצָא. מַאי
30 טַעְמָא? עִיר הַנִּדַּחַת כְּתוּתֵי מִיכַּתַּת שִׁיעוּרֵיהּ. אָמַר
31 רָבָא: הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ מוּתָּר לִתְקוֹעַ לוֹ תְּקִיעָה
32 שֶׁל מִצְוָה, הַמּוּדָּר הֲנָאָה מִשּׁוֹפָר מוּתָּר לִתְקוֹעַ בּוֹ
33 תְּקִיעָה שֶׁל מִצְוָה. וְאָמַר רָבָא: הַמּוּדָּר הֲנָאָה מֵחֲבֵירוֹ
34 מַזֶּה עָלָיו מֵי חַטָּאת בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל לֹא בִּימוֹת
35 הַחַמָּה. הַמּוּדָּר הֲנָאָה מִמַּעְיָן טוֹבֵל בּוֹ טְבִילָה שֶׁל
36 מִצְוָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, אֲבָל לֹא בִּימוֹת הַחַמָּה. שְׁלַחוּ
37 לֵיהּ לַאֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל: כְּפָאוֹ וְאָכַל מַצָּה יָצָא. כְּפָאוֹ מַאן? אִילֵימָא כְּפָאוֹ שֵׁד וְהָתַנְיָא: עֲתִּים
38 חָלִים עֲתִּים שׁוֹטֶה, כְּשֶׁהוּא חָלִים הֲרֵי הוּא כְּפִקֵּחַ לְכָל דְּבָרָיו, כְּשֶׁהוּא שׁוֹטֶה הֲרֵי הוּא
39 כְּשׁוֹטֶה לְכָל דְּבָרָיו! - אָמַר רַב אַשֵׁי: שֶׁכְּפָאוּהוּ פַּרְסִיִּים. אָמַר רָבָא, זֹאת אוֹמֶרֶת: הַתּוֹקֵעַ
40 לְשִׁיר יָצָא. פְּשִׁיטָא, הַיְינוּ הָךְ? - מַהוּ דְּתֵימָא: הָתָם "אֱכוֹל מַצָּה" אָמַר רַחֲמָנָא וְהָא אֲכַל

אבל

בשופר של עולה לא יתקע – כלומר: במזיד. ואם תקע, כלומר בשוגג – יצא. דבשוגג מעל, ונפיק לחולין. אבל במזיד אין מעילה ולא נפיק לחולין – וכשמחלק בין עולה לשלמים היה יכול לחלק בעולה גופה בין מזיד לשוגג, אבל השתא מחלק בשוגג גופיה. **אמר** רב יהודה בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא – תימה: מאי שנא משלמים דלא יצא – משום דמצות ליהנות ניתנו! ורבינו חננאל גריס הכא רבא. ותימה: דבסוף "בסוי הדם" (חולין דף פט,א ושם) תניא: תקע לא יצא. וכן קשיא אההיא מהא דאמר רבא בפרק "מצות חליצה" (יבמות דף קג,ב ושם) חלצה בסנדל שאינו שלו ובסנדל של ע"ז – חליצתה כשרה, ולא אמרינן מכתת שיעוריה. ופרישית כולה בשלהי "בסוי הדם" ופ' "לולב הגזול" (סוכה דף לא,ב בד"ה באשרה).

המודר הנאה משופר מותר לתקוע בשופר של מצוה – בפרק ב' דנדרים (דף טז,ב) מחלק אביי בין "הנאת סוכה עלי" לאומר "שלא אהנה מן הסוכה". דיכול לאסור הסוכה עליו – שאינה משועבדת לו, אבל אין יכול לאסור עצמו על הסוכה – שהוא משועבד לה. ופריך עלה רבא: וכי מצות ליהנות ניתנו? אלא אמר רבא: הא דאמר "ישיבת סוכה עלי" הא דאמר "שבועה שלא אשב בסוכה". ולדברי רבא היה משמע דבאן נמי, אי אמר "הנאת שופר עלי" – מותר לתקוע בשופר של מצוה, דמצות לאו ליהנות ניתנו. אבל אם אמר "תקיעת שופר עלי" – אסור לתקוע בשופר של מצוה, אפי' לרבא, כמו דאמר גבי סוכה. אם לא נחלק משום דגבי סוכה – בלאו מצוה יש הנאה בישיבה, אבל שופר, אי לאו מצוה – אין הנאה בתקיעה, דאינו מכוון לשיר. ועל סוגיא דהתם קשיא, דמשמע דוקא כשאמר "שבועה שלא אשב בסוכה" הוא דאינו יכול לאסור עצמו על סוכה, לפי שהוא משועבד לה. אבל אם אמר "ישיבת סוכה עלי בשבועה" – אסור כמו בקונם. וא"כ, מאי חומר בנדרים מבשבועות, דקתני התם, הא שניהם חלין בענין אחד? ויש לומר: דנדרים חלין בכל ענין דשייכי, דהיינו האסרת חפץ, כדאמרינן בריש מסכת נדרים (דף ב,ב) דנדרים וחרמים מידי דמיתסר חפצא עליה, לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא. ולכן חלים הנדרים בכל ענין שיאמר, חוץ מהיכא דהוזכיר הנאה, משום דמצות לאו ליהנות ניתנו. ומה שמחלק שם בין אמר "ישיבת סוכה עלי" ל"שבועה שלא אשב" – לא בא אלא לומר שיש חילוק בין נדר לשבועה, לפי שהנדר בכל ענין שיאמר מיתסר חפצא עליה, ובשבועה בכל ענין שיאמר קאסר נפשיה מן חפציו. **המודר** הנאה ממעיין – הא דאיצטריך לאשמועינן מודר הנאה מחבירו ומשופר וממעיין – דס"ד אמינא: דוקא במודר מחבירו הוא דשרינן לתקוע לו ולהזות, משום דסתם מודר מחבירו אין דעתו על דבר מצוה כשאין מפרש בהדיא. אבל אם פירש בהדיא ממעיין ומשופר אסור – קמ"ל.

אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא – דמצות אינן צריכות כוונה. בפ' "ערבי פסחים" (פסחים דף קיד,ב) משמע דהוי פלוגתא גבי הביאו לפניו מטבל בחזרת, דקתני בגמ' אכלו דמאי – יצא, אכלו בשלא מתכוין – יצא. ובאידך ברייתא תניא, ר' יוסי אומר: אע"פ שטבל בחזרת – מצוה להביא לפניו (מצה) חזרת וחרוסת. ודייק התם ע"ב לאו משום היכרא הוא, מדקתני מצוה, אלא משום דמצות צריכות כוונה. והשתא, מה שהוצרך רבא לדקדק מכאן ולא הביא מברייתא דהתם, דקתני בהדיא – דהוה אמינא היינו בירקות דרבנן, אבל מצות דאורייתא – בעי כוונה. ומה שמקשה עליו מברייתות דלקמן, ולא פריך מרבי יוסי דהתם – דהוה מצי לדחויי דלעולם מצוה משום היכרא.

אבל

תוספות

אבל הכא – תוקע לשיר מתעסק בעלמא הוה. ולקמן בפרק בתרא (דף לב,ב) תנן: המתעסק לא יצא.

אבל נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע היכי משכחת לה – לא הוה מצי למימר כגון שלא נתכוון משמיע להוציא השומע. דמשמע ליה כדדייק בסוף סוגיא משמיע לעצמו דומיא דשומע לעצמו, אלמא: [לא] בעי כוונה.

דקא מנבח נבוחי – פי' בקונטי: דאינו תוקע כשיעור תקיעה המפורש במשנתנו. וקשיא: דאם כן אפילו נתכוון נמי לא נפיק! ונראה לי: מנבח נבוחי – שאין מתכוין לתקוע שיעור תקיעה, ותקע שיעור תקיעה. ושמא כך רוצה לומר בקונטי'. אי נמי: כעין שפירש בקונטי' לקמן בפרק בתרא (דף לג,ב) מתעסק – שהיה נופח בשופר, ועלתה לו בידו תקיעה.

ומנא תימרא דתנן – גבי זריקת דם. תימה: מאי אולמיה דהך מההיא דכהן שעולה לדוכן? ויש לומר: דגבי כהן שמתכוין לברך ולהוסיף – יכול להיות שעובר אע"ג דלאו זמניה הוא. אבל כאן, שאין מתכוין להוסיף ואינו עושה אלא מחמת ספק – אין לו לעבור, אי לאו משום דחשיב זמניה. אלא ודאי אמרינן דחשיב זמניה, משום זמנין דאי מתרמי ליה בוכרא הדר מזה מיניה. והוא הדין גבי כהן מהאי טעמא. וא"ת: הא דאמר בפ"ק (דף טז,ב ושם) למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין, ותוקעין ומריעין כשהן עומדין – כדי לערבב את השטן, והא עבר משום "בל תוסיף"! ועוד אמר בפרק בתרא (דף לד,א) שלש תרועות נאמרו בר"ה, שנים מדברי תורה ואחת מדברי סופרים, ואיכא למאן דאמר: ב' מדברי סופרים, והשתא עבר משום "בל תוסיף" אע"ג דכבר עבר ויצאו, מכל מקום אי אתרמי ליה צבורא אחרינא – הדר ותקע וחשיב זמניה! ועוד: דאפי' לאו זמניה, כיון דמתכוין לשם מצוה – עובר משום "בל תוסיף", דמסיק רבא בסמוך – לעבור שלא בזמנו בעי כוונה! וי"ל כדפרישית בפ"ק (דף טז,ב ושם) דלא שייך "בל תוסיף" בעשיית המצוה שתי פעמים. וברכת כהנים נמי, אפי' מברכין כמה פעמים לצבור אחד – אין זה "בל תוסיף" אלא אם כן מוסיף ברכה אחת, כגון "יוסף (ה') עליכם ככם" (דברים א) או כיוצא בה. וכן אם נטל לולב במה פעמים ביום, או אוכל בפסח במה זיתים של מצה – אין זה "בל תוסיף". וכל הניתנים במתנה אחת אם נתן כמה פעמים במקום אחד – אין זה "בל תוסיף" אלא אם כן נותן נותן כמה הדסים וכמה ערבות בלולב – אין זה "בל תוסיף" אפילו למ"ד צריך אגד, אלא אם כן מוסיף מין אחר. ומיהו, תימה: דלפי' זה אם היה נותן כמה חוטין בציצית וכמה פרשיות בתפלין בבית אחד – לא היה עובר משום "בל תוסיף"! ומסוכה אין להביא ראיה כאן מה שאין עובר בעשה ד' מחיצות, אע"ג דאמרינן שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח – דכל שכן כשעושה ד' מחיצות טפי עדיף, דהוי "תשבו כעין תדורו".

מתן ארבע במתן אחת – כגון דם בכור שהוא מתן אחת, בדם עולה ושלמים שהם שתי מתנות שהן ארבע, ולא בדם חטאת שהן ארבע מתנות בד' קרנות, דההוא למעלה מחוט הסקרא והני למטה. **לא** נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו – והלכך טוב שלא יגרע המצוה. **לא** נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו – והלכך, כיון דיוצא באחד – למה נזקקנו ליתן ארבע? ועוד: טפי עדיף באחד מארבע, כמו שמפרש. **דלמא** קסבר רבי יהושע מצות עובר עליהן שלא בזמנן – ולהישן שלא בזמנן – ילקה לרבי יהושע. ובשמיני ספק שביעי לא יתיב. ומיהו, לא קיימא מסקנא הכי. **הכא** אי בעי מברך – משמע מכאן דכיון דעלה לדוכן פעם אחת ביום – שוב אינו עובר בעשה ד"אמור להם" (במדבר ו) כל היום, דהא קאמר: אי בעי לא מברך.

דתנן

רש"י

קא משמע לן – דאע"ג דמתעסק הוא – יצא, דמצות אין צריכות כוונה. **זמן המקרא** – של קריאת שמע, והוא היה קורא בתורה פרשת שמע. **קורא להניה** – אף קרייה אין כאן, אלא מגמגם. **דקא מנבח נבוחי** – ואינו תוקע כשיעור תקיעה המפורש במשנתנו בפ' אחרון (דף לג,ב). **אלא מעתה** – דשאין מתכוין למצוה כמתכוין דמי. **חישן בשמיני בסוכה** – שלא לשום מצוה. **ילקה** – שהרי מוסיף על מצוה, ועובר משום "בל תוסיף". **מצות אין עובר עליהן** – ב"בל תוסיף" אלא בזמנן. כגון: חמשת המינין בלולב, וה' טוטפות בתפלין, חמש ציציות בטלית. אבל תוספת יום על ימים או שעה על שעה – אין זה מוסיף. **בשלא סיים** – אלא הוסיפה באמצע. **והא סיים קתני** – בברייתא. **הניתנין במתנה אחת** – כגון דם בכור שנתערב בדם בכור חבירו או בדם מעשר. **יתנו מתנה אחת** – והרי יש בה משניהן, ועולה לשניהן. **מתן ארבע** – שלמים ואשם ועולה ותודה. **דלמא קסבר רבי יהושע כו'** – ומתרתי הנך, ממתני' ומברייתא איכא לאותובי לרבא. **אנן הכי אמרינן** – אנן דמיתינן סייעתא מהא, דטעמא משום דאי הדר מתרמי ליה בו', הכי קאמרינן ליה לרב שמן. **מאי טעמא שבק מתניתין כו'** – שבק מתניתין הניתנין במתנה אחת, משנה היא ב"שחיטת קדשים". **לותיב ממתניתין** – דאלימא לאקשויי. **לא סני דלא יהיב** – אי הדר מתרמי ליה דקדשים – לא מפסיד. **לצאת לא בעי כוונה** – דבלאו מתכוין יוצא ידי חובתו. **לעבור בעי כוונה** – שיתכוין לשום מצוה, ואי לא – לא עבר. **והא מתן דמים כו'** – שאין מתכוין בשאר מתנותיו לשם בכור, וקאמר רבי יהושע: הרי הוא עובר על "בל תוסיף".

איכוון

אֲבָל הָכָא "זִכְרוֹן תְּרוּעָה" כְּתִיב, וְהַאי מִתְעַסֵּק בְּעָלְמָא הוּא, קָא מַשְׁמַע לָן. אַלְמָא קָסְבַר רָבָא: מִצְוֹת אֵין צְרִיכוֹת כַּוָּנָה. אֵיתִיבֵיהּ: הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא, אִם כִּוֵּון לִבּוֹ יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא. מַאי לָאו כִּוֵּון לִבּוֹ לָצֵאת? לֹא, לִקְרוֹת. - לִקְרוֹת?! הָא קָא קָרֵי! - בְּקוֹרֵא לְהַגִּיהּ. תָּא שְׁמַע: הָיָה עוֹבֵר אֲחוֹרֵי בֵית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר אוֹ קוֹל מְגִילָה, אִם כִּוֵּון לִבּוֹ יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא. מַאי לָאו: אִם כִּוֵּון לִבּוֹ לָצֵאת? - לֹא, לִשְׁמוֹעַ. - לִשְׁמוֹעַ? וְהָא שָׁמַע! - סָבוּר: חֲמוֹר בְּעָלְמָא הוּא. אֵיתִיבֵיהּ: נִתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִתְכַּוֵּון מַשְׁמִיעַ, מַשְׁמִיעַ וְלֹא נִתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ לֹא יָצָא, עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ וּמַשְׁמִיעַ. בִּשְׁלָמָא נִתְכַּוֵּון מַשְׁמִיעַ וְלֹא נִתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ כְּסָבוּר חֲמוֹר בְּעָלְמָא הוּא, אֶלָּא נִתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִתְכַּוֵּון מַשְׁמִיעַ הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לֵהּ לָאו בְּתוֹקֵעַ לָשִׁיר? - דִּלְמָא דְּקָא מְנַבַּח נְבוּחֵי. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה הַיְינוּ דְּשַׁמְעִינִי בְּסוּכָּה יִלְקֶה! - אָמַר לוֹ: שֶׁאֲנִי אוֹמֵר מִצְוֹת אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶן אֶלָּא בִּזְמַנָּן. מְתִיב רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא: מְנַיָּן לַכֹּהֵן שֶׁעוֹלֶה לַדּוּכָן, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְנָתְנָה לִי תּוֹרָה רְשׁוּת לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹסִיף בְּרָכָה אַחַת מִשֶּׁלִּי, כְּגוֹן "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יוֹסֵף עֲלֵיכֶם" תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תוֹסִיפוּ עַל הַדָּבָר". וְהָא הָכָא, כֵּיוָן דְּבָרֵיךְ לֵיהּ עֲבָרָה לֵיהּ זְמְנֵיהּ, וְקָתָנֵי דְּעָבַר! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בִּדְלָא סְיֵים. - וְהָתַנְיָא: סְיֵים! - סְיֵים בְּרָכָה אַחַת. - וְהָתַנְיָא: סְיֵים כָּל בִּרְכוֹתָיו! - שָׁאנֵי הָכָא, כֵּיוָן דְּאִילּוּ מִתְרַמֵּי לֵיהּ צִבּוּרָא אַחֲרִינָא הָדַר מְבָרֵךְ, כּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמְנֵיהּ הוּא. וּמִנָּא תֵּימְרָא? דִּתְנַן: הַנִּיתָּנִין בְּמַתָּנָה אַחַת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּנִיתָּנִין מַתָּנָה אַחַת יִנָּתְנוּ מַתָּנָה אַחַת, מַתַּן אַרְבַּע בְּמַתַּן אַרְבַּע, יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַרְבַּע, מַתַּן אַרְבַּע בְּמַתַּן אַחַת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַרְבַּע, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: יִנָּתְנוּ בְּמַתַּן אַחַת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: הֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל "בַּל תִּגְרַע"! אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל "בַּל תּוֹסִיף". אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: לֹא נֶאֱמַר "בַּל תּוֹסִיף" אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: לֹא נֶאֱמַר "בַּל תִּגְרַע" אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ. וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כְּשֶׁלֹּא נָתַתָּ עֲבָרָתְךָ עַל "בַּל תִּגְרַע", וְלֹא עָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ. כְּשֶׁנָּתַתָּ עֲבָרְתְּךָ עַל "בַּל תּוֹסִיף", וְעָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ! וְהָא הָכָא, כֵּיוָן דְּיָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה מִבְּכוֹר עֲבָרָה לֵיהּ לִזְמְנֵיהּ, וְקָתָנֵי דְּעָבַר מִשּׁוּם "בַּל תּוֹסִיף", לָאו מִשּׁוּם דְּאָמְרִינַן: כֵּיוָן דְּאִילּוּ מִתְרַמֵּי לֵיהּ בּוּכְרָא אַחֲרִינָא הָדַר מַיְיהּ מִינֵּיהּ, כּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמְנֵיהּ. מִמַּאי דִּלְמָא קָסְבַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מִצְוֹת עוֹבֵר עֲלֵיהֶן אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן. - אֲנַן הָכִי קָאָמְרִינַן: רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא מַאי טַעְמָא שָׁבִיק מַתְנִיתִין וּמוֹתִיב מִבְּרַיְיתָא לוֹתִיב מִמַּתְנִיתִין! מַתְנִיתִין מַאי טַעְמָא לָא מוֹתִיב כֵּיוָן דְּאִילּוּ מִתְרַמֵּי לֵיהּ בּוּכְרָא אַחֲרִינָא בָּעֵי מַיְיהּ מִינֵּיהּ, כּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמְנֵיהּ הוּא, בְּרַיְיתָא נַמִי, כֵּיוָן דְּאִי מִתְרַמֵּי צִבּוּרָא אַחֲרִינָא הָדַר מְבָרֵךְ, כּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמְנֵיהּ! - וְרַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא: הָתָם לָא סַגִּי דְּלָא יָהֵיב, הָכָא אִי בָּעֵי מְבָרֵךְ, אִי בָּעֵי לָא מְבָרֵךְ. רָבָא אָמַר: לָצֵאת לָא בָּעֵי כַּוָּנָה, לַעֲבוֹר בָּעֵי כַּוָּנָה. - וְהָא מַתַּן דָּמִים לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דִּלְעַבּוֹר, וְלָא בָּעֵי כַּוָּנָה! - אֶלָּא אָמַר רָבָא: לָצֵאת לָא בָּעֵי כַּוָּנָה, לַעֲבוֹר, בִּזְמַנּוֹ לָא בָּעֵי כַּוָּנָה, שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ בָּעֵי כַּוָּנָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְשַׁמָּעֵיהּ:

איכוון

אֲבָל הָכָא – בתקיעת שופר, 'זִכְרוֹן תְּרוּעָה' כְּתִיב (ויקרא כג כד), וְהַאי – והתוקע לשיר, מִתְעַסֵּק בְּעָלְמָא הוּא, שאינו מכוין לשם תקיעת שופר, והמתעסק בתקיעת שופר לא יצא (להלן לב:), קָא מַשְׁמַע לָן שאין זה נחשב מתעסק, כיון שהתכוין למעשה התקיעה, ואף שלא התכוין למצוה, יצא. מסיקה הגמרא: אַלְמָא קָסְבַר רָבָא, מִצְוֹת אֵין צְרִיכוֹת כַּוָּונָה.

מקשה הגמרא על רבא: אֵיתִיבֵיהּ, שנינו במשנה (ברכות יג.), הָיָה קוֹרֵא בַּתּוֹרָה בפרשת קריאת שמע, וְהִגִּיעַ זְמַן הַמִּקְרָא – זמן קריאת שמע, אִם כַּוֵּון לִבּוֹ, יָצָא, וְאִם לָאו לֹא יָצָא. וּמַאי לָאו – האם אין פירוש המשנה שרק אם כַּוֵּון לִבּוֹ לָצֵאת ידי חובת המצוה, יצא, ומוכח שמצוות צריכות כוונה. מתרצת הגמרא: לֹא, כוונת המשנה שאם כוון לִקְרוֹת, יצא. תמהה הגמרא: וכי פירוש המשנה הוא שכוון לִקְרוֹת, הָא קָא קָרֵי – והרי מדובר שהוא קורא פרשיות אלו. מתרצת הגמרא: מדובר בְּקוֹרֵא לְהַנּוֹתָהּ את הספר מטעויות, ולצורך כך אינו קורא כראוי אלא מגמגם בקריאתו, ואם כוון לקרות את המילים בשלמותם, יצא.

מקשה הגמרא: תָּא שְׁמַע, שנינו במשנה (לעיל כז:) הָיָה עוֹבֵר אֲחוֹרֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ סָמוּךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְשָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר אוֹ קוֹל מְגִילָּה, אִם כִּוֵּון לִבּוֹ יָצָא, וְאִם לָאו, לֹא יָצָא. מַאי לָאו שפירוש המשנה 'אִם כִּוֵּון לִבּוֹ' היינו שכוון לָצֵאת, ומוכח שמצוות צריכות כוונה. דוחה הגמרא: לֹא, כוונת המשנה שכוון לבו לִשְׁמוֹעַ את תקיעת השופר. מקשה הגמרא: וכי צריך לומר שכוון 'לִשְׁמוֹעַ', וְהָא מדובר באופן שֶׁשָּׁמַע. מתרצת הגמרא: יתכן שהוא סָבוּר שאין זה קול שופר אלא קול חֲמוֹר בְּעָלְמָא הוּא, וצריך שיכוין לבו להבחין שזו תקיעת שופר.

ממשיכה הגמרא ומקשה: אֵיתִיבֵיהּ, שנינו בברייתא לגבי תקיעת שופר, אם נִתְכַּוֵּון הַשּׁוֹמֵעַ, וְלֹא נִתְכַּוֵּון הַמְשַׁמֵּעַ, או אם נתכוון הַמְשַׁמֵּעַ, וְלֹא נִתְכַּוֵּון הַשּׁוֹמֵעַ, לֹא יָצָא, עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ וַמְשַׁמֵּעַ. וּבִשְׁלָמָא 'נִתְכַּוֵּון מַשְׁמִיעַ וְלֹא נִתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ' אפשר לפרש שִׁבְּסָבוּר השומע שקול חֲמוֹר בְּעָלְמָא הוּא, ואינו יוצא. אֶלָּא 'נִתְכַּוֵּון שׁוֹמֵעַ וְלֹא נִתְכַּוֵּון מַשְׁמִיעַ', הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ – כיצד יתכן הדבר, האם לָאו בְּתוֹקֵעַ לְשִׁיר, ומוכח שהתוקע לשיר לא יצא, כיון שמצוות צריכות כוונה. מתרצת הגמרא: דִּלְמָא דְּקָא מְנַגַּח נַבּוּחֵי – הברייתא עוסקת באופן שכוונת המשמיע לתקיעות קצרות כנביחות, שאין בהם שיעור תקיעה, ובזה אף אם תקע שיעור תקיעה שלימה, לא יצא.

*

הגמרא מבררת האם גם לענין 'בל תוסיף' אין מצוות צריכות כוונה: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, אֶלָּא מֵעַתָּה שמצוות אינן צריכות כוונה, הֵיכָן בַּשְּׁמִינִי – בשמיני עצרת בַּסּוּכָּה שלא לשם מצוה, יִלְקֶה, כיון שעבר על לאו של 'בל תוסיף' (דברים ד ב), ואף שלא התכוין לשם מצוה, הרי מצוות אינן צריכות כוונה, ואילו הדין אינו כן, ומותר לישון בסוכה ביום זה. אָמַר לוֹ רבא, אין זו קושיא, לפי שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, מִצְוֹת אֵינוֹ עוֹבֵר עֲלֵיהֶן בבל תוסיף אֶלָּא כשמוסיף עליהן בְּתוֹךְ זְמַנָּן, כגון שנוטל חמשת מינים ללולב, אבל המוסיף זמן למצוה, כגון שישן בסוכה יום נוסף, אינו עובר.

מקשה הגמרא על רבא: מֵתִיב רַב שְׁמָן בַּר אַבָּא, שנינו בברייתא, מִנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁעוֹלֶה לַדּוּכָן, שֶׁלֹּא יֹאמַר, הוֹאִיל וְנִתְּנָה לִי הַתּוֹרָה רְשׁוּת לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹסִיף על שלשת הברכות שב'ברכת כהנים' בְּרָכָה אַחַת מִשֶּׁלִּי, כְּגוֹן (שם א יא) 'ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים', תַּלְמוּד לוֹמַר (שם ד ב) 'לֹא תֹסִיפוּ עַל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם'. וְקשה, הָא הָכָא, כֵּיוָן דְּכבר בָּרִיךְ לֵיהּ – סיים את שלשת הברכות, עָבְרָה לֵיהּ זְמַנֵּיהּ – עבר זמן המצוה, ולרבא אין עתה איסור בל תוסיף, וְאף על פי כן קָתָנֵי בברייתא דְּעָבַר. מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן, בְּאופן דְּלֵא סַיֵּים, אלא הוסיף ברכה אחרת באמצע ברכת כהנים. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא שדין זה הוא כשכבר סַיֵּים. מתרצת הגמרא: מדובר שסַיֵּים רק בְּרָכָה אַחַת, ועדיין נותרו לו שתי ברכות. מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא שסַיֵּים כָּל בִּרְכוֹתָיו. מתרצת הגמרא: שַׁאנִי הָכָא – שונה ברכת כהנים, שעוברים בה אף אחר סיום הברכות, כֵּיוָן דְּאִילּוּ מִתְרְמֵי לֵיהּ צִבּוּרָא אַחֲרִינָא – שאם לאחר שבירך יזדמן לכהן זה ציבור אחר שעדיין לא התברך, הָדַר – חוזר וּמְבָרֵךְ, נמצא דכּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמַנֵּיהּ הוּא – כל היום הוא זמן המצוה, ולכן אף אחר שסיים לברך, אם יוסיף ברכה משלו יעבור בבל תוסיף.

מוכיחה הגמרא סברא זו: וּמְנָא תֵּימְרָא – ומנין לנו לומר כלל זה, דִּתְנַן (זבחים פ.), דמים של קרבנות הַנִּיתָּנִין בְּמַתָּנָה אַחַת – שדינם להינתן פעם אחת על המזבח כנגד היסוד, כגון בכור או מעשר בהמה, שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּדמים של קרבנות אחרים שגם הם נִיתָּנִין בְּמַתָּנָה אַחַת, יִנָּתְנוּ כולם בְּמַתָּנָה אַחַת, שדינם שוה. וכן דם קרבנות שדינם בְּמַתָּן אַרְבַּע – שתי נתינות בתן בשתי זויות כנגד ארבעת צידי המזבח, כגון עולה או תודה, שנתערב בדם קרבנות שדינם בְּמַתָּן אַרְבַּע, יִנָּתְנוּ כולם בְּמַתָּן אַרְבַּע. ואם נתערב דם קרבנות שדינם בְּמַתָּן אַרְבַּע בְּדם קרבנות שדינם בְּמַתָּן אַחַת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, יִנָּתְנוּ בְּמַתָּן אַרְבַּע, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, יִנָּתְנוּ בְּמַתָּן אַחַת. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לרבי יהושע, איך יִנתנו כולם במתן אחת, הֲרֵי בכך הוא מחסר שלש נתינות מהדם שדינו במתן ארבע, והוּא עוֹבֵר עַל איסור 'בַּל תִּגְרַע' (דברים ד ב). אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, ולדבריך, שנותן ארבע מתנות, הֲרֵי עושה כן גם לדם שדינו במתן אחת, והוּא עוֹבֵר עַל 'בַּל תּוֹסִיף'. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, לֹא נֶאֱמַר 'בַּל תּוֹסִיף' אֶלָּא כְּשֶׁהוּא [־הדם] בְּפִנּוּי עַצְמוֹ, אך כשהדם מעורב בדם הטעון מתן ארבע, אין איסור. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, לֹא נֶאֱמַר 'בַּל תִּגְרַע' אֶלָּא כְּשֶׁהוּא בְּפִנּוּי עַצְמוֹ, ולא כשהוא מעורב עם דם אחר, החייב במתן אחת, ולמה יצטרך לתת ארבע מתנות. וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ טעם לדבריו, כְּשֶׁלֹּא נָתַתָּ ארבע מתנות אלא רק אחת, אכן עָבַרְתָּ עַל 'בַּל תִּגְרַע', שנתת מתנה אחת מדם הטעון ארבע, ומכל מקום לֹא עָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ, ואילו כְּשֶׁנָּתַתָּ ארבע מתנות מדם הטעון מתן אחת, עָבַרְתָּ עַל 'בַּל תּוֹסִיף', וְעָשִׂיתָ מַעֲשֶׂה בְּיָדְךָ, ועדיף לעבור על איסור בשב ואל תעשה, ולא בקום ועשה. מסיימת הגמרא את הוכחתה: וְהָא הָכָא, כֵּיוָן דְּיָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה ראשונה מדמו של הַכְּבוֹר החייב במתן אחת, עָבְרָה לֵיהּ לִזְמַנֵּיהּ, שכבר הסתיימה מצוותו, ואף על פי כן קָתָנֵי דְּלרבי יהושע אם נתן מתנה נוספת עָבַר מִשּׁוּם 'בַּל תּוֹסִיף', אלא לָאו – האם אין הטעם מִשּׁוּם דְּאַמְרִינָן סברא זו שאמרנו לעיל, כֵּיוָן דְּאִילּוּ מִתְרְמֵי לֵיהּ בּוּכְרָא אַחֲרִינָא – כיון שאם היה מזדמן לו בכור אחר באותו יום, הָדַר מָזֵה מִינֵיהּ – היה חוזר ומזה מדמו, נמצא שכּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמַנֵּיהּ הוא, והוא הדין בברכת כהנים שכל היום הוא זמן המצוה.

תמהה הגמרא על ראיה זו: [מַאי] – מנין לנו שזהו טעמו של רבי יהושע, ויש כאן הוכחה לשיטת רבא, דִּלְמָא קָסְבַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שמִצְוֹת עוֹבֵר עֲלֵיהֶן בבל תוסיף אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּן, ואף ממשנה זו קשה על רבא.

מתרצת הגמרא: אֲנָן הָכִי קָאַמְרִינָן – כך היתה כוונתינו, שמדברי רב שמן עצמו שהקשה על רבא מברכת כהנים, מוכח שהוא מודה לסברא זו שבמצוה שזמנה כל היום אין איסור בל תוסיף, וכך היא הראיה, רַב שְׁמָן בַּר אַבָּא, מַאי טַעְמָא שָׁבִיק מַתְנִיתִין וּמוֹתִיב מִבְּרֵיְיתָא – מדוע הניח את המשנה בזבחים והקשה רק מהברייתא של ברכת כהנים, לוֹתִיב – היה לו להקשות מִמַּתְנִיתִין, שמבואר בה שיש איסור בל תוסיף בזריקת דם אף שעבר זמנו, אלא מִמַּתְנִיתִין מַאי טַעְמָא לֹא מוֹתִיב, לפי שאף הוא סובר דכֵּיוָן דְּאִילּוּ מִתְרְמֵי לֵיהּ בּוּכְרָא אַחֲרִינָא בָּעֵי מָזֵה מִינֵיהּ, כּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמַנֵּיהּ הוּא, ואם כן בִּבְרֵיְיתָא של ברכת כהנים נַמִּי נאמר כן, כֵּיוָן דְּאִי מִתְרְמֵי צִבּוּרָא אַחֲרִינָא הָדַר מְבָרֵךְ, כּוּלֵּיהּ יוֹמָא זְמַנֵּיהּ.

מבארת הגמרא מה באמת סבר רב שמן, שהקשה מהברייתא: וְרַב שְׁמָן בַּר אַבָּא סבר, שיש לחלק, הָתָם – לגבי דם זבחים שנתערב, אם יזדמן לו בכור אחר, לֹא סָגֵי דְּלֵא יָהֵיב – אינו יכול שלא להזות מדמו, ולכן נחשב כל היום לזמן המצוה, ועובר בבל תוסיף. אך הָכָא – בברכת כהנים, אם יזדמן לו ציבור אחר, אִי בָּעֵי מְבָרֵךְ, אִי בָּעֵי לֹא מְבָרֵךְ, וכיון שהדבר תלוי ברצונו אין היום כולו נחשב לזמן המצוה, ולכן הקשה על רבא מדוע באופן זה עובר בבל תוסיף. לעיל הקשה אביי, אם מצוות אינן צריכות כוונה, מדוע הישן

המשך בעמוד פז

אגרות קודש

ב״ה, כ״ג מ״ח, ה׳תשי״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו ממוצש״ק וירא. בו מודיע אשר תובעים ממנו שילך להקאנסול לקבל הוויזה, ואשר הנסיעה תהי׳ ג״כ מיד, ומבקש להשיבו איך לעשות בזה:

הנה בכלל אינני מבין מהי הבהלה שנתהווה עתה בין אנ״ש שיחיו בצרפת, להעתיק משם, ולילך לחפש חדשות במדינות אחרות, ובפרט שהן יודעים כבר ממצב המדינות שאין ההסתדרות בשם בנקל, וכבר גליתי דעתי מאז, שצריכים היו להתענין בהעתקה למדינת מאראקא שהיא בסמיכות לצרפת, ויש שם כר נרחב לכמה מסוגי אנ״ש ובפרט לאותם המסוגלים לעבודה בשדה החינוך, נוסף על העבודה שישנה עדיין בצרפת בכלל ובפרט בפאריז בשדה החינוך והחזקת היהדות.

ובנוגע אליו בפרט, הרי כיון שהגיש הניירות וכבר קיבל הניירות מכל המוסדות, ודוחקים אותו שילך להקאנסול, הרי אם אי אפשר לו להמשיך את הדבר, ילך ויקבל, והשי״ת ינחנו למחוז חפצו האמיתי הוא חפץ ה׳ ויסתדרו באופן המתאים לפניהם בגשמיות וברוחניות.

בברכה.

ב״ה, כ״ג מ״ח, ה׳תשי״ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מי״ב מ״ח בו מודיע אשר קבל עליו ומקיים ההוראות בענין השיעורים ונתינת הצדקה, אבל בנוגע לשלום בית הרי בחיצוניות הוטב אבל בפנימיות עדיין אינו כדבעי.

כבר כתבתי לו במכתבי הקודם עד״ז שבודאי יהיו העלמות והסתרים ביחוד על ענין השלום בית, ודוקא בזה נחוצה התאמצות ביותר, כי מריבוי ההעלמות וההסתרים מוכח אשר זהו דוקא מעיקר הבירורים שלו, וכמובן מכתבי האריז״ל ומבואר בדא״ח ראה קונ׳ העבודה ספ״ו. אשר לבד יחידים הרי הנשמות דדורותינו אלה היו כבר בעולם, ובאים עתה בגלגול ועיקר ביאתם הוא לתקן את מה שחסרו בקיום התרי״ג מצות בגלגולים הקודמים, ובכ״ז כמובן גם הם מחוייבים בקיום כל התרי״ג מצות אף אלו שלא חסרו בגלגולם הקודם והחילוק הוא אשר באלו המצות שלא חסרו בפעם הקודמת הרי היצה״ר אין מנגד ע״ז ביותר, כ״א רק כדי שישאר הענין דבחירה חפשית, כי בענינים אלו כבר הוברר בפעמים הקודמות, משא״כ בהענינים שחסרו בפעמים הקודמות היינו שלא הוברר חלקם בעולם [ה]זה וחלקם בנפש השייך לענינים אלו, הרי ההתנגדות של היצה״ר היא בכל תוקף, ואין להאריך בדבר המבואר וכו׳.

ובנוגע אליו לעשי׳ בפועל שזהו העיקר, הרי עוד הפעם אעורר אותו ואזרזו בענין השתדלות בהשלום בית ביותר, אף שנדרש לזה וויתורים מכיון שהוויתורים אינם בעניני תורה ומצוה), וכמו שכתבתי לו מאז שארז״ל האשה דמעתה מצוי׳ ושערי דמעות לא ננעלו והברכה לאדם היא בשביל אשתו.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **טז** כָּל מֶקְצָה קעב אֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא לְטַלְטְלוֹ כְּדַרְכּוֹ בְּחֹל קעג, דְּהַיְנוּ בְּיָדָיו קעד, אֲבָל מֻתָּר לְטַלְטְלוֹ
2 בְּגוּפוֹ קעה־קעו, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן שי"א, וְזֶהוּ נִקְרָא טִלְטוּל כְּלְאַחַר יָד קעז, שֶׁהוּא בְּשִׁנּוּי מִדֶּרֶךְ
3 הַחֹל קעח. וְלָכֵן מֻתָּר לְטַלְטֵל מֶקְצָה בְּרַגְלָיו, לְפַנּוֹתוֹ לְכַאן וּלְכַאן דֶּרֶךְ הִלּוּכוֹ קעט, לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ קפ, אוֹ אֲפִלּוּ
4 לְצֹרֶךְ הַמֶּקְצָה עַצְמוֹ כְּדֵי לְהַצְנִיעוֹ קפא־קפב (עַיֵּן סִמָּן שי"א).

ביאורי הלכה

קעב] **כל מוקצה** - אפילו מוקצה גמור.
קעג] **כדרכו בחול** - אסרו לטלטל מוקצה בשבת כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו, ולכך מותר לטלטל כשמשנה מדרכו בחול[167].
קעד] **דהיינו בידיו** - שמטלטל באופן ניכר ומפורש[168].
קעה] **לטלטלו בגופו** - היינו כבדרך אגב הוזזת גופו או רגלו[169].
קעו] **לטלטלו בגופו** - כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו[170], בראשו[171], ברגליו[172], וכן כשהמוקצה תלוי עליו בחגורו או אצלו בחיקו[173], או מונח בכיס הבגד[174].
אמנם הנוטל בשתי ידיו דבר שהדרך ליטול ביד אחת או שני בני אדם נוטלים דבר שהדרך ליטלו אדם אחד אינו בכלל טלטול בגופו[175].
קעז] **כלאחר יד** - כבדרך אגב[176].
קעח] **מדרך החול** - דרך החול היא טלטול בידים[177], וכשמטלטל בגופו הרי הוא שינוי מדרך החול אפילו אם הוא חפץ שהדרך לטלטלו בגופו[178].
קעט] **דרך הילוכו** - אבל אסור לטלטל ברגלו שלא דרך הילוכו[179], ולכן אין לטלטל מוקצה (כגון מכשיר מוקצה העומד על גלגלים או הנפתח על ידי דוושה רגלית) שהדרך להזיזו ממקום למקום על ידי דחיפה ברגל - אלא כבדרך הילוכו[180].
קפ] **לצורך מקומו** - כגון לפנות חפץ הנמצא במעבר.
קפא] **כדי להצניעו** - שלא ייגנב יישבר או יתקלקל[181].
קפב] **כדי להצניעו** - אין לטלטל מוקצה אפילו כלאחר יד שלא לצורך כלל[182].

ציונים והוספות

167) אין ההיתר כאן משום ש"אין דרך מלאכה בכך" שאז פטור במלאכת הוצאה ושאר מלאכות ששם חייב ה"חפצא" של המלאכה שהיא הוצאת החפץ (ראה אגרות־קודש חלק כג אגרת ח'תתכט ע' רא), ופטור כשנעשתה שלא כדרכה, אבל איסור מוקצה חל על ה"גברא" שעליו לנוח בשבת, וכשמשנה מדרכו בחול אינו בכלל הגזירה (ראה מעין זה בשו"ת מגדנות אליהו ח"ב סי' נ"ח).

168) על־דרך משמעות "מבטל איסור בידים" או "להאכילו איסור בידים" וכן הוא להלן סי' שי ס"ב ואילך לעניין מוקצה "דחה אותם בידים", וזו משמעות "כדרכו בחול" היינו שכשהמוקצה בידיו ניכר שעסוק בהדיא בטלטול חפצים. ואם מטלטל ברגליו באופן הניכר להדיא נתבאר להלן.

169) ואינו מטלטל בהדיא, ראה הסברא לעיל הערה קסז, וכן מוכח מהדוגמא של "דרך הילוכו" דלהלן, ואפילו כיס של מעות שדרכו לטלטלו לפעמים כשהוא תלוי על גופו אינו "טלטול בידים ממש" אלא שמטלטל אגב הליכתו ולכך מותר ככל טלטול בגופו (כדלעיל סי' רסו סי"ט).

170) סי' רעו ס"י.

171) סי' שה סכ"ד.

172) להלן בפנים.

173) סי' שא קו"א ס"ק י.

174) סי' רסו סי"ט, וסי' שא סל"ט, ואפילו דרכו בכך כמבואר בהערה הקודמת.

175) ואף שיש מקום להתירו משום 'שינוי' מכל־שכן שפטור אפילו על הוצאה באופן זה, אך כיון שמטלטל בידו ובהדיא קשה להתיר בזה, וראה הגהת מנחת פתים לסי' ש"ה.

176) והרי זה "כלאחר יד" הן במשמעות של שינוי מדרך החול כדלהלן הערה קעז, והן במשמעות של מעשה הנעשה באופן שאין כוונת העושה ניכרת (עי' מסכת עבודה־זרה ו, ב).

177) שעסוק בטלטול חפציו כדלעיל הערות קסז־קסח.

178) ראה לעיל הערה קסט.

179) כן משמעות שוע"ר, וכן בקצוה"ש סי' קי"ג סעי' ד' משמע שהבין שטלטול ברגליו אינו בכלל היתר "טלטול בגופו" אלא מחמת השינוי שבזה, והביאור בזה כדלעיל הערה קסט שצריך שיהיה טלטול כבדרך אגב ולא בהדיא.

180) ואם אין דרכו בכך יש להתירו מטעם "שינוי", וראה הערה קפב.

181) כדלעיל סעיף יב.

182) גם טלטול כלאחר יד צריך שיהיה במטרה כלשהי ולא להסתובב כך כל היום אפילו שיש לו עניין בכך, ולכך אסור לשאת תחת אציליו זרע תולעי משי כדלהלן סעיף פד אף שיש לו מטרה בזה שיהיו במקום חם, וכן לא התירו להסתובב כל היום כשמעותיו בכיסו (לעיל סי' שא סל"ט) אלא משום הפסד.
אך כשעושה בשינוי ממש מדרך החול (באופן שיהיה פטור

1 וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁמֻּתָּר לְטַלְטֵל מֻקְצֶה עַל יְדֵי נִפּוּחַ קפג], שֶׁאֵין לְךָ טִלְטוּל כְּלְאַחַר יָד גָּדוֹל מִזֶּה קפד]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף טו

ביאורי הלכה

קפג] נפוח - נפיחת אויר בפיו על המוקצה.
קפד] גדול מזה - שאינו מטלטל אפילו אגב גופו אלא על ידי האויר[183].

ציונים והוספות

במלאכת הוצאה וכגון במעות התפורים בבגדו - אינו טלטול כלל ומותר אפילו שלא לצורך כלל (ועפי"ז צ"ל שפינוי מוקצה ברגליו לפנותו אינו שינוי כלל ולא הותר אלא משום טלטול בגופו, ראה לעיל הערה קעט מ'קצות השולחן').

183) ויש בזה גם שינוי וגם טלטול שלא בידיו בהדיא ולכך "אין לך כלאחר יד גדול מזה" ומותר לנפוח אפילו שלא לצורך (ראה לעיל הערה קפב).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שכח, דין חולה בשבת

1 **כט** מותר ליתן על גבי המכה ספוג וחתיכות בגדים יבשים
2 אם הם חדשים מפני שאינן לרפואה אלא כדי שלא
3 יסרטו בגדיו את המכה אבל לא חתיכות בגדים ישנים שהן
4 מרפאות במה דברים אמורים כשלא היו מעולם על המכה
5 אבל אם היו כבר על המכה שוב אינן מרפאות אע"פ שהן
6 ישנות ומותר ליתנו על גבי מכה בשבת:

7 **ל** נותנין עלה על גבי המכה בשבת שאינו אלא כמשמרה
8 חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה והוא הדין כל עלין שהן
9 מרפאין ואם נתנם עליה מבעוד יום והסירם מעליה
10 משחשכה אפילו במזיד מותר להחזירה מפני שלא אסרו כל
11 רפואה משום גזרת שחיקת סמנים אלא כשמתחילה בשבת
12 אבל לא כשכבר עשאה לו מבעוד יום ומחזירה לו בשבת.

13 אבל רטייה שהסירה מעל גבי המכה במזיד אפילו עודה
14 בידו אסור להחזירה גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה
15 ויתחייב משום ממחק כמ"ש בסי' שי"ד אבל אם הוחלקה
16 מעל גבי המכה מאליה משחשכה לא גזרו בזה ומותר
17 להחזירה ואפילו אם נפלה ממנו לגמרי דינה כהוחלקה במה
18 דברים אמורים כשנפלה על גבי כלי אבל אם נפלה על גבי
19 קרקע אם בא להחזירה הרי זה כמניחה בתחלה בשבת
20 ואסור גזרה שמא ימרח ומשום גזרת שחיקת סמנים.

21 וע"י נכרי מותר להניחה על המכה אפילו בתחלה אם יש
22 לו ממנה צער ומקצת חולי כמ"ש למעלה אבל אסור לומר
23 לנכרי לעשות הרטייה בשבת שמירוח הרטיה הוא מלאכה
24 גמורה וע"י נכרי הוא שבות גמור ולא התירוהו אלא אם כן
25 חלה כל גופו או שיש סכנת אבר כמ"ש למעלה.

26 מגלה אדם קצת רטייה ומקנח פי המכה ומחזירה עליה
27 וחוזר ומגלה קצתה השני ומקנח פי המכה ומחזירה עליה
28 שכיון שאינו מסירה כולה בבת אחת מותר להחזירה אבל
29 לא יקנח את הרטייה מפני שהוא ממרח:

30 * * *

31 **לא** מכה שנתרפאה מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת
32 מפני שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטוה בגדיו ואין לחוש
33 שמא ימרח או ישחוק סמנים שכיון שכבר נתרפאה אינו
34 בהול עליה כל כך שיבא לידי מירוח ושחיקת סמנים:

35 **לב** המפיס מורסא בשבת אם כדי לעשות לה פה בשביל
36 שיכנס בה האויר לרפואה הרי זה חייב משום מכה
37 בפטיש מפני שהוא מתקן לה פתח וכל המתקן פתח לשום
38 דבר תלוש חייב משום תיקון כלי שהוא תולדת מכה בפטיש
39 כמ"ש בסי' שי"[ד] ומה לי תיקון כלי ומה לי תיקון מכה
40 לכן גם בתיקון פתח למכה יש בו משום מכה בפטיש ואע"פ
41 שאין חייבין אלא על פתח העשוי להכניס ולהוציא כמ"ש
42 שם הרי אף פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה
43 תמיד.

44 ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה המצערתו בלבד ולא
45 כדי להכניס בו אויר לרפואה מותר ואע"פ שממילא נעשה
46 פתח הראוי להכניס ולהוציא מכל מקום כיון שאינו צריך
47 לכך הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף להאומרים
48 שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום כאן
49 כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה אם כן כשאינו צריך
50 לתיקון זה ואינו מתכוין לו אף שנעשה מאליו אין זה חשוב
51 תיקון כלל והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום אלא שיש
52 לגזור שמא יתכוין לפתח ומשום צערו לא גזרו.

53 ויש מי שאומר שלא התירו אלא כשמפיסה לצורך הליחה
54 של עכשיו בלבד ואינו חושש אם תחזור ותסתום אבל אם
55 חפץ שתשאר כך פתוחה להוציא ליחה תמיד אע"פ שאינו
56 מתכוין להכניס לה אויר אסור וטוב לחוש לדבריו לעשות
57 ע"י נכרי:

58 **לג** אבל אסור לחוך שחין שמוציא דם ויש בו משום חובל
59 ואינו דומה להוצאת ליחה שהליחה אינה מחוברת
60 ומובלעת בבשר אלא כמופקדת ונתונה בתוך כלי וכשמפיס
61 השחין להוציאה אינו אלא כפותח כלי להוציא מה שבתוכו
62 מה שאין כן בדם שהוא מחובר ומובלע בבשר:

63 * * *

לד נקב שבמכה שכבר נפתח ובא להרחיבו בשבת אפילו כל שהוא אסור אבל אם חזר ונסתם יש להסתפק אם מותר לחזור ולפתחו בשבת כבתחלה כמו שמותר לפתוח נקב שנסתם בכלי כמ"ש בסי' שי"ד וכן אותם שיש להם נקב בזרוע שקורין אפטור"א ונסתם הנקב קצת יש להסתפק אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח ורטייה מותר ליתן על האפטור"א שהרי היא כמכה שנתרפאה שמותר ליתן עליה רטייה כמ"ש (בסי' זה) ויש מי שאוסר ליתן על האפטור"א (ויש לחוש לדבריו).

ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחה בשבת דפסיק רישיה הוא אבל מותר להחליף בגד אחר שאם לא יחליף יסריח וגדול כבוד הבריות וגם יש לו צער מזה במה דברים אמורים במכה זו שיש בה נקב אבל במכה שאין בה נקב אסור להחליף הבגד או הנייר (לפי) שמושך ליחה מהמכה (בנטילתו אותם מעליה) ואסור משום מפרק כמו שיתבאר וכל שכן שלא יניח צוק"ר זל"ב על המכה שאין בה נקב:

לה מי שנגפה ידו או רגלו שלא מחמת ברזל צומתה ביין כדי להעמיד הדם אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה ואם הוא מעונג אף היין מועיל לו כמו החומץ ואסור כשאין המכה על גב היד או על גב הרגל שאז מותר לחלל עליה אפילו במלאכה גמורה וכן אם היא מחמת הכאת ברזל כמ"ש למעלה:

לו מי שנשמט פרק ידו או רגלו דהיינו שיצא העצם ממקומו לא ישפשפנו הרבה בצונן שזהו רפואתו אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא:

לז צפורן שפירשה וציצין שהם כמין רצועות דקות שפירשו מעור האצבע סביב הצפורן אם פירשו רובן כיון שהם קרובים להנתק אין בהם משום גוזז מן התורה אפילו כשחותכן בכלי אלא שאסור מדברי סופרים אבל להסיר ביד שאין זו דרך גזיזה מותר אפילו לכתחלה אם הן מצערות אותו והוא שפירשו כלפי מעלה דהיינו שהתחילו לפרוש [ל]צד הצפורן ויש אומרים שכלפי מעלה הוא כלפי הגוף ולא כלפי הצפורן וצריך לחוש לשני הפירושים ואם לא פירשו רובן ונטלן ביד פטור אבל אסור חתכן בכלי חייב משום גוזז ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ויש אומרים שבגוזז חייב לדברי הכל מטעם שיתבאר בסי' ש"מ:

* * *

לח החושש בשיניו לא יגמע בהן חומץ ויפלוט שניכר הוא שהוא לרפואה אבל מגמע ובולע או מטבל בו פתו ויאכלנו כדרכו בחול.

ואפילו על ידי נכרי אסור לעשות לו שום דבר אף על פי שאין באותו דבר שום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים אלא שניכר שהיא לרפואה.

במה דברים אמורים במיחוש בעלמא אבל אם יש לו צער כל כך עד שנחלש כל גופו ממנו מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה:

לט החושש בגרונו לא יערענו בשמן דהיינו להשהות שמן בפיו טרם שיבלענו שניכר שמכוין לרפואה אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא ויש אוסרים אפילו לבלוע מפני שהשמן הוא מזיק לגוף ואין דרך לשתותו אלא לרפואה והכל לפי המקום והזמן שאם אין דרך בריאים לבלוע אסור אבל מותר ליתן שמן הרבה לתוך אניגרון ולבלוע שאז אינו מזיק לגוף ואינו ניכר שמתכוין לרפואה אלא לשתיה ובלבד שיבלענו מיד ולא ישהנו בפיו ואין צריך לומר שלא יפלטנו שאז ניכר שמתכוין לרפואה:

מ הגונח מכאב לב שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה מותר לינק בשבת מפני שמפרק כלאחד יד הוא שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים ומשום צערו לא גזרו במה דברים אמורים בצער של הגונח אבל אם אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת אבל ביו"ט מותר לינק (אם אי אפשר לו לחלוב ע"י נכרי וגם אין לו מאכל לחלוב לתוכו):

מא לא תקיל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה להניק את בנה מפני שהחולב לתוך כלי מפרק גמור הוא וחייב משום דש ולא התירו מלאכה גמורה אלא במקום סכנה אבל מותר לאשה לקלח מהחלב בכדי שיאחוז התינוק את הדד וינוק שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"כ ולצורך התינוק לא גזרו אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה מפני שאין בו סכנה וגם לא צער גדול כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים ע"י ישראל כמו שהתירו בגונח ודומיו עיין סוף סי' ש"ל:

* * *

מב אין לועסין מין שרף הנקרא מצטכי ולא שפין את השינים בסם אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אבל אם אינו מתכוין אלא משום ריח הפה מותר:

מג כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אע"פ שהם קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים או כרשינין שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעים אעפ"כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה.

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה גזרה משום שחיקת סמנים והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אע"פ שכואב לו מאד אבל אם חלה ממנו כל גופו אע"פ שמתחזק והולך ואין צריך לומר אם נפל למשכב כבר נתבאר למעלה שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה

כדי להנעים הקול מותר אבל כשמתכוין לרפואה אסור אע"פ שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש:

מד אין עושים אפיקטוזין דהיינו גרמת קיא שלא לצורך רפואה אפילו בחול משום הפסד אוכלין שבמעיו שמתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל ואם מצטער מרוב המאכל בחול מותר אפילו בסם ובשבת אסור בסם מפני שדומה לרפואה אבל מותר להכניס ידו לתוך גרונו עד שיקיא:

מה החושש במעיו מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין אע"פ שעדיין יש בו הבל וכן מותר להעלות אזנים דהיינו גידי האוזן שיורדין לפעמים ומתפרקין הלחיים מעלין אותם בין ביד בין בכלי וכן להעלות אונקלי דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם:

מו וכן מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מותר לסוכם בשבת מטעם זה ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיג השכרות כי אותו אפר פעולתו כרפואה לשאר דברים ג"כ ושייך בו גזרת שחיקת סמנים:

* * *

מז אסור לשפשף על הגוף בכח אפילו לתענוג בעלמא כמ"ש בסי' שכ"ז ואין צריך לומר כדי שייגע ויזיע וכן אסור לייגע עצמו בשאר דבר כדי שיזיע לרפואה גזרה שמא ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים:

מח רוחצין לרפואה במי גרר ובמי חמתן ובמי טבריא ובמים היפים שבים הגדול אע"פ שהם מלוחים לפי שכן דרך לרחוץ בהם אף שלא לרפואה ואינו ניכר שמכוון לרפואה אבל לא במים הרעים שבים הגדול ולא במי משרה שהם מאוסים ואין דרך לרחוץ בהם שלא לרפואה במה דברים אמורים כששוהה בהם אבל אם אינו שוהה מותר שאינו נראה אלא כמיקר ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור לרחוץ בהם בשבת לרפואה אפילו אינו שוהה בהם:

מט אין רוחצין במים המשלשלים ולא בטיט שטובעין בו ואין שותין משקה המשלשל אפילו הוא מאכל בריאים ואינו שותהו לרפואה כלל מפני שכל אלו צער הם וכתוב וקראת לשבת עונג:

נ לוחשין על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו אע"פ שאינן רצין אחריו ואין בכך משום צידה אפילו להמחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה:

נא נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי המותר בטלטול והוא הדין מה שעושין לאדם שחש בעיניו שמקיפין אותו בטבעת כדי שלא יתפשט הנפח:

נב עצם שיצא ממקומו אסור להחזירו מפני שדומה לבונה (ועוד שכל רפואה אסורה) ואפילו לשפשפו הרבה בצונן אסור כמ"ש למעלה אבל עצם שנשבר מחזירים אותו למקומו שאם לא יחזירוהו בשבת יש בזה סכנה לאותו אבר ובמקום סכנת אבר לא גזרו:

* * *

נג אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו ואף על פי שמקלקל הוא מכל מקום אסור מדברי סופרים וכל שכן בבגד אדום שמתקנו ואי אפשר לו להוציא תחלה את הדם מהמכה משום חובל כמ"ש למעלה אלא כיצד יעשה כורך עליה קורי עכביש ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עליה סמרטוט ויש מפקפקים לאסור כריכת קורי עכביש מפני שמרפאים אלא ירחוץ במים או ביין תחלה להעביר הדם שבמכה ואח"כ יכרוך עליה הסמרטוט וטוב לחוש לדבריהם אבל העיקר כסברא הראשונה:

נד אסור למצוץ בפיו דם מהמכה משום חובל ובמילה לא התירו אלא מפני הסכנה ולכן אסור למצוץ דם שבין השינים (ואע"פ שהוא מפרק כלאחר יד מכל מקום אסור מדברי סופרים) ואסור להניח על המכה דבר המושך דם וליחה משום מפרק ואף על פי שמושך מעצמו מכל מקום כיון שהוא מניחו שם כדי למשוך הרי זה כחובל ומפרק בידיו:

נה אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת משום השרת נימין כמו שנתבאר בסי' שי"ב אבל אסור לעשות קריסטי"ר אפילו ע"י שינוי אפילו הכינה מאתמול (משום גזרת שחיקת סמנים) אם לא בחולה וגם בחולה צריך ליזהר שלא יבא לידי מלאכה גמורה של תורה (וכן) אם אפשר לעשות ע"י נכרי יעשה ע"י נכרי:

חלק ב סימן שכט על מי מחללין שבת

א כל פיקוח נפש דוחה את השבת והזריז ה"ז משובח אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שמא תעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה כגון שיש בה חולה או קטנים ואין שהות להבריחם טרם שתגיע לה הדליקה מכבין כדי שלא תעבור ואפילו אפשר להבריחם דרך רשות הרבים גמורה מוטב לכבות מפני שהכיבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא כמ"ש בסי' רע"ח והוצאת חולה או קטנים שאינם יכולים לילך היא מלאכה גמורה כמ"ש בסי' ש"ח:

'תורה אור' פרשת תולדות – הפרשה החסידית

רְאֵה רֵיחַ בְּנִי[1]

"רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה'" (פְּרָשָׁתֵנוּ כו, כז):

לְהָבִין, דְּהָא יִצְחָק הֵבִין[2] שֶׁהוּא עֵשָׂו, וְאֵיךְ הָיָה חָשׁוּב בְּעֵינָיו כָּל כָּךְ?

גַּם בֶּאֱמֶת אֵינוֹ מוּבָן אֵיךְ הָיָה עֵשָׂו בְּעֵינֵי יִצְחָק. כִּי פַּעַם אָמַר הַכָּתוּב (פְּרָשָׁתֵנוּ כה, כח): "כִּי צַיִד בְּפִיו", שֶׁהָיָה מְרַמֵּהוּ בִּשְׁאֵלוֹת – "אֵיךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַתֶּבֶן כו'"[3]; וּפַעַם אָמַר הַכָּתוּב (שָׁם כז, כב): "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב", וְהֵיֵינוּ לְפִי שֶׁאָמַר (שָׁם, כ): "כִּי הִקְרָה ה' אֱלֹהֶיךָ כו'", וְיָדַע[4] שֶׁעֵשָׂו "אֵין שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו"[5].

אַךְ הָעִנְיָן: כִּי הִנֵּה עֵשָׂו – "סוֹסְפִיתָא דְּדַהֲבָא"[6], פְּסוֹלֶת הַגִּבּוֹרָה דְּיִצְחָק, שֶׁהוּא בְּחִינַת מַעֲלַת הַזָּהָב עַל הַכֶּסֶף[7]. וּמִפְּסוֹלֶת שֶׁלּוֹ יָצָא עֵשָׂו, וְ"רֵישָׁא דְּעֵשָׂו בְּעִטְּפוֹי דְּיִצְחָק"[8].

וּלְהָבִין עִנְיַן "רֵישָׁא", הִנֵּה יֵשׁ י"א סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת: "הַצֳּרִי וְהַצִּפּוֹרֶן כו'"[9], וְהֵם כְּנֶגֶד "יוֹ"ד כִּתְרִין דְּמִסְאָבוּתָא"[10], שֶׁהוּא הַחִיּוּת שֶׁבַּקְּדוּשָׁה הַמְחַיָּה אֶת "זֶה לְעוּמַּת זֶה" (קֹהֶלֶת ז, יד): כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּקְּדוּשָׁה י' סְפִירוֹת, כָּךְ יֵשׁ מַמָּשׁ בַּקְּלִיפָּה הֶאָרָה מִ"י' סְפִירוֹת דִּקְדוּשָׁה. אַךְ בַּקְּדוּשָׁה "עֶשֶׂר וְלֹא תֵשַׁע וְ**לֹא י"א**"[11], וּבַקְּלִיפָּה הוּא י"א סַמְמָנֵי הַקְּטוֹרֶת.

וְהָעִנְיָן: כִּי עַל יְדֵי[12] הַחִיּוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּקְּדוּשָׁה, הִנֵּה כְּתִיב (נְחֶמְיָה ט, ו): "וְצִבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ **מִשְׁתַּחֲוִים**", שֶׁהֵם בְּטֵלִים מְחֻמַּת שֶׁמַּשִּׂיגִים הַחִיּוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ עֲלֵיהֶם מִקְּדוּשָׁתוֹ יִתְבָּרֵךְ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַקְּלִיפּוֹת, הֵם מַגְבִּיהִים אֶת עַצְמָם כַּנֶּשֶׁר[13] כו' בְּחוּצְפָּה[14]. וְהֵיֵינוּ לְפִי שֶׁהַחִיּוּת הַנִּמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם הוּא אֶצְלָם בְּסוֹד[15] גְּלוּת, וּלְפִיכָךְ הֲגַם שֶׁנִּמְשָׁךְ אֲלֵיהֶם מֵחִיּוּת דִּקְדוּשָׁה אֵינָם בְּטֵלִים, וְאַדְרַבָּה מַגְבִּיהִים אֶת עַצְמָם כַּנֶּשֶׁר כו', וְהַחִיּוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ לָהֶם הוּא נִבְלַע בְּתוֹכָם[16].

אַךְ כֵּיצַד הֵם חַיִּים וְקַיְּמִים מִקְּדוּשָׁה[17], מֵאַחַר שֶׁהַחִיּוּת נִבְלַע בְּתוֹכָם?

הִנֵּה זֶהוּ עִנְיַן לְבוֹנָה[18] שֶׁבִּי"א סַמְמָנֵי הַקְּטוֹרֶת, שֶׁהוּא אוֹר־הַמַּקִּיף עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה וְאֵינוֹ נִבְלַע בְּתוֹכָם. וּלְפִי שֶׁהוּא אוֹר הַמַּקִּיף מִלְּמַעְלָה[19] מִן הַדַּעַת שֶׁלָּהֶם, וְאֵינָם

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל רְאֵה רֵיחַ בְּנִי: **אוֹר הַתּוֹרָה עַל פָּסוּק זֶה** [בְּרֵאשִׁית כְּרָךְ א קנא, ב. קנו, א]. **תּוֹרַת חַיִּים סוֹף פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת** [קסב, א]. – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר.

נֶאֱמַר לֵיל שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת, כט מַרְחֶשְׁוָן תקס"ה. נוֹסַח הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ הוּא עַל פִּי הַנְּחַת הַמַּהֲרִי"ל. חָלְקוּ הָרִאשׁוֹן (עַד לְקַמָּן ב, ד "וְעִתָּה יְבוֹאַר") נֶעֱתַק בְּתוֹסֶפֶת הַגְּהוֹת בְּאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית חֵלֶק א עַמּוּד קנא, ב (וּרְאֵה שָׁם חֵלֶק ז תתתיט, א).

הַגְּהוֹת מִשְּׁנַת תרט"ז – אוֹר הַתּוֹרָה שָׁם קנו, א. קִיצּוּר הַמַּאֲמָר שֶׁלְּפָנֵינוּ עִם הַגְּהוֹת מִשְּׁנַת תרכ"ג (הַהַגְּהוֹת עַל פֶּרֶק א מְיוּסָּדִים עַל הַגְּהוֹת מִשְּׁנַת תרט"ז) וְנִחְלַק לְד' פְּרָקִים – שָׁם חֵלֶק ד תתכט, ב.

נוֹסַח ב – הַנְּחַת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אֲדְמוּ"ר הַזָּקֵן – מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה עַמּוּד יז נוֹסַח רִאשׁוֹן.

נוֹסַח ג – הַנְּחַת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי – נִמְצָא בִּכְתַב יָד (מִפָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת תק"פ – כְּנֶגְרָאֶה נִמְסַר לְהַעְתָּקָה וְנֶאֱמַר אָז). לִפְנֵי הַצְּמַח צֶדֶק הָיְתָה כְּנֶגְרָאֶה חֶלְקָה הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַנְּחָה זוֹ (נִדְפַּס שָׁם בְּמִקְבִּיל עַמּוּדִים יד־כד נוֹסְחָא שְׁנִיָּה), וְהִשְׁלִים בְּגוּף כְּתַב יָד קָדְשׁוֹ אֶת הַהֶמְשֵׁךְ מֵהַנְּחַת רַבִּי מֹשֶׁה שָׁם עַמּוּדִים כד־מא נוֹסְחָא שְׁנִיָּה, וְאֶת הַסִּיּוּם מֵהַנְּחַת הַמַּהֲרִי"ל (שָׁם עַמּוּד מא וְאֵילָךְ "נוֹסְחָא שְׁנִיָּה").

מְיוּסָּד עַל מַאֲמָר זֶה – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל זֶה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"ט חֵלֶק א עַמּוּד כו. וּרְאֵה סֵפֶר עֲבוֹדַת הַלֵּוִי לא, ב).

2) (הֵבִין: בִּכְתַב יַד 1824: הֵבִין בְּדַעְתּוֹ).

3) (רש"י עַל הַפָּסוּק (פָּרָשָׁתֵנוּ כה, כז): "יוֹדֵעַ צַיִד" – "לָצוּד וּלְרַמּוֹת אֶת אָבִיו בְּפִיו, וְשׁוֹאֵלוֹ: אַבָּא, הֵיאַךְ מְעַשְּׂרִין אֶת הַמֶּלַח וְאֶת הַתֶּבֶן, כַּסָּבוּר אָבִיו שֶׁהוּא מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת").

4) (וְיָדַע שֶׁעֵשָׂו . . בְּפִיו: בִּכְתַב־יַד 1824 לֵיתָא).

5) (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סה. פֵּירוּשׁ רַשִּׁ"י פָּרָשָׁתֵנוּ כז, כא).

6) (פְּסֹלֶת הַזָּהָב. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב רכד, ד. חֵלֶק א קלז, ב).

7) (רְאֵה תַּנְיָא פְּרָקִים מד. נ).

8) (רֹאשׁוֹ שֶׁל עֵשָׂו בְּחֵיקוֹ שֶׁל יִצְחָק. תַּרְגּוּם יוֹנָתָן וַיְחִי נ, יג. ראה סידור עם דא"ח כב, א בשם הזהר. וראה לקו"ש חט"ו ע' 193 הערה 21).

9) (תִּשָּׂא ל, לד. בְּרֵיתוֹת ו, א).

10) (עֲשָׂרָה כִּתְרִים שֶׁל הַטּוּמְאָה. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג מא, ב. עֵץ חַיִּים שַׁעַר יא (שַׁעַר הַמַּלְכִים) פֶּרֶק י. פְּרִי עֵץ חַיִּים שַׁעַר ו (שַׁעַר הַקְּדֵישִׁים) פֶּרֶק ד.

וּנְרְאֶה כִּתְרִין, דְּכֻלָּהּ הוּא עַטָּרָה עַל גַּבֵּי הָרֹאשׁ שֶׁהוּא מַקִּיף. רְאֵה ד"ה "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" תש"ב ע' 82).

11) (סֵפֶר יְצִירָה בִּתְחִילָּתוֹ. וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קפז, ב. פַּרְדֵּס שַׁעַר א פֶּרֶק ז. לקו"ת שה"ש ז, ד. ועוד).

12) (עַל יְדֵי: בִּכְתַבֵּי יָד 1099: עַל.

רְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה תְּבוֹא עַמּוּד תתרעב).

13) (עוֹבַדְיָה א, ד: "אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר . . מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם ה'").

14) (בְּחוּצְפָּה: בִּכְתַב יָד 1824: בְּחוּצְפָּה וְגַסּוּת הָרוּחַ).

15) (רְאֵה תַּנְיָא הַשָּׁלֵם פֶּרֶק ו. אוֹר הַתּוֹרָה כְּאן).

16) (נִבְלָע בְּתוֹכָם: רְאֵה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "פְּתַח אֵלִיָּהוּ" תש"ב עַמּוּד 80).

17) (מִקְּדוּשָׁה: בְּאוֹר הַתּוֹרָה וְאֵרָא כְּרָךְ ז עַמּוּד ב'תקסח, וּבְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תר"מ עַמּוּד עא: מֵהַקְּדוּשָׁה).

18) (רְאֵה לְעֵיל ה, ג. הֶמְשֵׁךְ "זֹאת חֲנוּכַּת הַמִּזְבֵּחַ" תר"מ סָעִיף יז. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה חֲנוּכָּה כְּרָךְ ב רפב, ב).

19) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה תַּזְרִיעַ כג, ד. וְהֶמְשֵׁךְ תער"ב יֵשׁ פֶּרֶק רי. אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ךְ כְּרָךְ א עַמּוּד תקלג (שֶׁרֹשׁוֹ מִמַּקִּיף דְּתֹהוּ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַתִּיקּוּן)).

מַרְגִּישִׁים בּוֹ, וְהַחִיּוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ לָהֶם בִּפְנִימִיּת נִבְלָע כַּנַּ"ל, לִפְיָכָךְ הֵם מִתְגָּאִים וּמַגְבִּיהִים אֶת עַצְמָם בְּחוּצְפָּה כַּנַּ"ל.

וּבְחִינַת לְבוֹנָה הוּא הַמְחֻבָּר י' סְפִירוֹת דִּקְדוּשָׁה לְהָאִיר לְ"עֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּמְסָאֲבוּתָא". וְהוּא "רֵישָׁא דְּעֵשָׂו", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת הַמַּקִּיף מִלְּמַעְלָה[20], הוּא נִכְלָל "בְּעִטְּפוֹ יְדִיעָתָן" מַמָּשׁ בַּקְּדוּשָׁה. וְלָכֵן, מִצַּד בְּחִינַת הַמַּקִּיף עֵשָׂו[21] שׁוֹאֵל: "אֵיךְ מְעַשְּׂרִין[22] אֶת הַתֶּבֶן?" וּמִצַּד הַפְּנִימִיּוּת: "אֵין שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו"[23].

וְהִנֵּה נוֹדָע כִּי הַחִיּוּת בְּ"עֶשֶׂר כִּתְרִין דִּמְסָאֲבוּתָא" הוּא מִפְּנֵי כִּי "חִיל בָּלַע וַיְקִיאֶנּוּ"[24] (אִיּוֹב כ, טו), וְ"עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ" (קֹהֶלֶת ח, ט). וְהוּא מִפְּנֵי הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בָּהֶם בִּתְחִלַּת בְּרִיאַת הָעוֹלָם בִּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים "וַיִּמְלֹךְ [..] וַיָּמָת כו'" (וַיִּשְׁלַח לו, לב וְאֵילֶךְ). וְגַם[25] מֵחֲמַת חֵטְא עֵץ הַדַּעַת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר הַגִּלְגּוּלִים[26]. וּלְפִיכָךְ נִמְשָׁךְ לָהֶם הַחִיּוּת בָּם[27], שֶׁהוּא בְּסוֹד גָּלוּת, כְּמַאֲמַר רַז"ל[28]: "לֹא גָלוּ יִשְׂרָאֵל אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם גֵּרִים"[29].

וְכֵן בְּעֵשָׂו הָיוּ נִיצּוֹצוֹת, כְּמוֹ רַבִּי מֵאִיר, וְאוּנְקְלוֹס, וּשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, וְעוֹבַדְיָה[30]. וּמֵהֶם הָיָה "צַיִד בְּפִיו", וְהָיָה רוֹצֶה יִצְחָק לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי יַעֲקֹב. כִּי הֲרֵי גַּם עַכְשָׁיו "חִיל בָּלַע וַיְקִיאֶנּוּ", רַק שֶׁהוּא עַל יְדֵי יַעֲקֹב שֶׁהוּא בְּחִינַת זָ"א, שֶׁכָּל הָאוֹרוֹת שֶׁלְּמַעְלָה נִכְלָלִים בּוֹ, וְהוּא מִתְלַבֵּשׁ בִּיצִירָה, בְּיוֹמִין דְּחוֹל, בְּחִינַת "עַבְדוֹ זְקַן בֵּיתוֹ" (חַיֵּי שָׂרָה כד, ב) לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם וּלְבָרֵר כַּנַּ"ל[31].

אַךְ יִצְחָק רָצָה שֶׁיִּהְיֶה זֶה שֶׁלֹּא עַל יְדֵי זָ"א, רַק שֶׁיִּהְיֶה הִתְגַּלּוּת הָאוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים בְּעֵשָׂו עַצְמוֹ. וְהוּא עִנְיַן תּוֹסֶפֶת וְרִבּוּי הָאוֹר. כִּי הֲרֵי[32] לְבָרֵר הַטּוֹב מִן הָרַע צָרִיךְ לְהָאִיר שָׁם אוֹר רַב בְּדֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִקְלוֹט וִילַקֵּט כָּל הַנִּיצּוֹצוֹת הַנִּשְׁפָּעִים שָׁמָּה.

וְזֶהוּ (פָּרָשָׁתֵנוּ כז, כח): "וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם" – הוּא "טַלָּא דְּעַתִּיקָא דְּנָטִיף לְזָ"א"[33] – בְּחִינַת "**שָׁמַיִם**". "**וּמִשְׁמַנֵּי** הָאָרֶץ" (שָׁם): שֶׁמָּן הוּא חָכְמָה[34], וְ"אַבָּא יָסַד בְּרַתָּא"[35] הַנִּקְרָא "אֶרֶץ", וְרָצָה לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת הַטַּל וְהַשֶּׁמֶן דְּלְעֵילָא, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה הַעֲלָאַת הַנִּיצּוֹצִים.

כְּמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, כְּשֶׁהַשֶּׁמֶשׁ[36] זוֹרֵחַ עַל הָאָרֶץ, בְּחוֹם הַיּוֹם שׁוֹאֵב[37] לַחְלוּחִית הָאָרֶץ, "וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ" (בְּרֵאשִׁית ב, ו); וְכֵן בְּנֵר לִפְנֵי הָאֲבוּקָה הַגְּדוֹלָה שׁוֹאֶבֶת אוֹר הַנֵּרוֹת – כָּךְ עַל יְדֵי הָאָרָה עֶלְיוֹנָה הַבָּאָה בְּתוֹסֶפֶת וְרִבּוּי מִלְּמַעְלָה שׁוֹאֵב וְלוֹקֵט כָּל הַנִּיצּוֹצִין שֶׁנָּפְלוּ לְמַטָּה.

אַךְ הָאָרָה זוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת **בְּתוֹסֶפֶת וְרִבּוּי** דַּיְּיקָא, בְּחִינַת בְּרָכָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת; שֶׁלְּפִי סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת לֹא הָיָה עֵשָׂו כְּדַאי לוֹ. וְזֶהוּ "וַאֲבָרֲכֻכָה **לִפְנֵי ה'**"[38] – "לִפְנֵי הַוְיָ"ה" דַּוְקָא.

וְהָרָצוֹן שֶׁהָיָה לְיִצְחָק לְהַמְשִׁיךְ לְעֵשָׂו עַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי יַעֲקֹב – הוּא מִפְּנֵי שֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה עַל יְדֵי בְּחִינַת לְבוֹנָה[39], שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיף, עַל כֵּן רָצָה לְהַמְשִׁיךְ בּוֹ בְּחִינַת גִּלּוּי הַמַּקִּיף בְּתוֹסֶפֶת וְרִבּוּי אוֹר.

אַךְ מִכָּל מָקוֹם טָעָה בָּזֶה, שֶׁאֵין עֵשָׂו כְּדַאי בִּבְחִינָה זוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי יַעֲקֹב. שֶׁלְּפִי שֶׁאִם הָיָה הַחִיּוּת נִמְשָׁךְ אֶל עֵשָׂו – יִבָּלַע חַס־וְשָׁלוֹם בִּמְקֹדָּם אוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִבְּחִינַת[40] עֵשָׂו כְּלוּם. אֲבָל שֶׁיִּהְיֶה "**לְאַהֲפְכָא** חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא

---

20) (מִלְּמַעְלָה: בְּכִתְבֵי־יָד 1099, 1824: שֶׁמִּלְּמַעְלָה).

21) (עֵשָׂו: בְּכִתְבֵי־יָד הַנַּ"ל: הָיָה עֵשָׂו).

22) (הַטַּעַם שֶׁרִימָּה בְּמִצְוֹת מַעֲשֵׂר דַּוְקָא – נִתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כה עַמּוּד 121).

23) (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סה. פֵּירוּשׁ רַשׁ"י פָּרָשָׁתֵנוּ כז, כא.

בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה: "שֶׁאֵין עֵשָׂו מַזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא". וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁכֵּן הוּא גַּם הַכַּוָּנָה בְּפֵירוּשׁ רַשׁ"י שָׁם. כִּי בְּאֹם נֶאֱמַר שֶׁכַּוָּנַת רַשׁ"י הִיא רַק "שֶׁאֵין שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו" (אֲבָל לִפְעָמִים הוּא מַזְכִּירוֹ) – זֶה שֶׁאָמַר (פַּעַם אַחֶרֶת) "כִּי הַקְּרָה ה' אֱלֹקֶיךָ" (פָּרָשָׁתֵנוּ שָׁם, כ) לֹא הָיָה מַטִּיל סְפֵק אֵצֶל יִצְחָק אִם זֶה עֵשָׂו. וּלְהָעִיר שֶׁבֻּדְּבוּר הַמַּתְחִיל וְיִתֶּן לְךָ תרנ"ד (סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ד עַמּוּד סה) מֵביא מִפֵּירוּשׁ רַשׁ"י "דְּאֵין עֵשָׂו מַזְכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם". – דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיִתֶּן לְךָ" סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט חֵלֶק א (תִּשְׁרֵי חֶשְׁוָן) עַמּוּד שמ הָעָרָה 14).

24) (בֵּיאוּר הַפָּסוּק – אוֹר הַתּוֹרָה תּוֹלְדוֹת תתכט, ב. וְעַיֵּן לִקּוּטֵי תּוֹרָה דִּבּוּר הַמַּתְחִיל כְּנֶשֶׁר יָעִיר סוֹף פֶּרֶק ה. הָאֲזִינוּ עח, ב. וּרְאֵה גַּם אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ך כֶּרֶךְ א עַמּוּד תרסג וְאֵילֶךְ).

25) (וְגַם: בְּכִתְבֵי יָד 1824: וְהוּא).

26) (פֶּרֶק ב).

27) (וְלָהֶם . . בָּם: צָרִיךְ עִיּוּן קָצָת. – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמו"ר. בְּכִתְבֵי־יָד הַנַּ"ל: גַּם).

28) (פְּסָחִים פז, ב. נִסְמָן לְעֵיל ו, א).

29) (גֵּרִים: בְּדִפּוּס רִאשׁוֹן לֵיתָא).

30) (רְאֵה הַקְּדָמַת הָרַמְבַּ"ם לְסֵפֶר הַיָּד וּבְסֵפֶר הַדּוֹרוֹת בָּעֲרָכָם. וּרְאֵה הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמו"ר בְּאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כֶּרֶךְ ב עַמּוּד 888: "גַּם בְּנֵי גֵּרִים קְרוּיִים גֵּרִים וּכְקִדּוּשִׁין עה, א וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת". וּרְאֵה הַנִּסְמָן בְּמַאֲמָרֵי אַדְמו"ר הַזָּקֵן כְּתוּבִים חֵלֶק ב עַמּוּד רנב הָעָרָה 19).

31) (כַּנַּ"ל: בְּכִתְב יָד 1824: כו').

32) (הֲרֵי: בְּכִתְבֵי־יָד הַנַּ"ל: כְּדֵי).

33) (טַל מֵעַתִּיק שֶׁנּוֹטֵף וְנוֹזֵל לְזָ"א. זֹהַר חֵלֶק ג קכח, ב. קלה, ב).

34) (מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת ש, סְעִיף מח).

35) (אַבָּא חָכְמָה) יָסַד אֶת הַבַּת (מַלְכוּת). זֹהַר חֵלֶק ג רמח, ב. רנו, ב. רנח, א. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא).

36) (כְּשֶׁהַשֶּׁמֶשׁ: בְּכִתְב יָד 1824: כְּמוֹ עַל יְדֵי שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ).

37) (שׁוֹאֵב: בְּכִתְבֵי־יָד 1099: עַל יְדֵי זֶה שׁוֹאֵב).

38) ("לִפְנֵי מוֹתִי". פָּרָשָׁתֵנוּ כז, ז).

39) (לְבוֹנָה: בְּכִתְב יָד 1824: לְבוֹנָה שֶׁבּוֹ).

40) (מִבְּחִינַת: בְּכִתְב יָד 1824: בְּבְחִינַת).

וּמְרִירוּ לְמִיתְקָא" אִי אֶפְשָׁר כִּי אִם עַל יְדֵי יַעֲקֹב, דְּ"א דִּקְדוּשָׁה, שֶׁעַל יָדוֹ יִתְבָּרֵר מֵעֵשָׂו וְיוּכְלַל בִּקְדוּשָׁה, וְלָכֵן הִסְכִּים יִצְחָק גַּם כֵּן לְבִרְכַת יַעֲקֹב אַחַר כָּךְ.

וּלְעֵשָׂו אָמַר (שָׁם, לט) "הִנֵּה **מִשְׁמַנֵּי** הָאָרֶץ כו'": "**מִשְׁמַנֵּי**" – **מִקְצָת שְׁמַנֵּי**[41] (וּלְיַעֲקֹב אָמַר (שָׁם, כח): "מִמִּשְׁמַנֵּי" – בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו), דְּהַיְינוּ **מִתַּמְצִית** הַנִּשְׁאָר מִשָּׁמָן שֶׁנִּמְשַׁךְ אֶל "הָאָרֶץ", שָׁם "יִהְיֶה **מוֹשָׁבֶךָ**" (שָׁם, לט) – בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת.

"**וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם**" (שָׁם) שֶׁל יַעֲקֹב יוּמְשַׁךְ לְךָ גַּם כֵּן, אֲבָל אֵינוֹ אֶלָּא "**מֵעָל**" (שָׁם), דְּהַיְינוּ בְּחִינַת מַקִּיף בִּלְבַד (מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּיַעֲקֹב – "וְיִתֶּן לְךָ").

וּבְתָנַאי "**וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבוֹד**" (שָׁם, מ) – שֶׁתִּהְיֶה בָּטֵל אֶל בְּחִינַת יַעֲקֹב, שֶׁעַל יָדוֹ יִהְיֶה עֲלִיָּיה דַּוְקָא כַּנַּ"ל[42].

וְעַתָּה יְבוֹאָר[43] הַכָּתוּב "**רְאֵה רֵיחַ בְּנִי** כו'":

כִּי הִנֵּה יִצְחָק רָצָה לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת מַקִּיף וּלְבוֹנָה כַּנַּ"ל, וְכָל הַמְשָׁכָה הוּא עַל יְדֵי הַעֲלָאַת מַ"ן כַּנּוֹדָע[44]. וְהִנֵּה לְהַמְשָׁכַת מַ"ד שֶׁל פְּנִימִיּוּת דַּי בְּהַעֲלָאַת מַ"ן בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, אֲבָל לְהַמְשָׁכַת מַ"ד שֶׁל מַקִּיף צָרִיךְ לִהְיוֹת הַעֲלָאַת מַ"ן גַּם כֵּן בְּבְחִינַת מַקִּיף[45].

וְהִנֵּה "רֵיחַ" הוּא הַעֲלָאַת מַ"ן, שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹר־חוֹזֵר, וְהוּא מֵהַגְּבוּרוֹת. כְּמוֹ שֶׁרוֹאִים, שֶׁתַּפּוּחַ מָתוֹק אֵין בּוֹ רֵיחַ, רַק הֶחָמוּץ וְכָל הַדְּבָרִים הַחֲרִיפִים יֵשׁ בָּהֶם רֵיחַ חָזָק. וְהוּא לְפִי שֶׁהַעֲלָאַת מַ"ן הוּא בֵּירוּרִים מִנִּיצוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ בִּשְׁבִירַת־הַכֵּלִים. וְלָכֵן בְּכָל הַמִּצְוֹת לֹא נֶאֱמַר "רֵיחַ נִיחוֹחַ" כְּמוֹ בַּקָּרְבָּנוֹת שֶׁהוּא עַל יְדֵי שֶׁמַּעֲלִין נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה וּמִתְהַפֵּךְ וְעוֹלֶה וְנִכְלָל בָּאֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה.

וְהִנֵּה הָרֵיחַ מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ[46]. דְּהַיְינוּ מַה שֶׁהָיָה בִּתְחִלָּה בִּבְחִינַת הִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין חוֹזֵר וּמֵאִיר, כְּאָדָם שֶׁהוּא נִרְדָּם וְעַל יְדֵי הָרֵיחַ הוּא חוֹזֵר וּמֵקִיץ. דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי הַשֵּׁינָה הָיָה הַשֵּׂכֶל בְּהֶעְלֵם, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁנֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ הִנֵּה הַשֵּׂכֶל מֵאִיר בּוֹ בְּגִילּוּי. וְהַכֹּל נַעֲשָׂה עַל יְדֵי הָרֵיחַ, שֶׁהוּא אוֹר הַחוֹזֵר מִמַּטָּה־לְמַעְלָה. וְזֶהוּ עִנְיַן "נַחַת רוּחַ לְפָנַי שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי"[47].

וְהִנֵּה עֵשָׂו לֹא הָיָה בּוֹ בְּחִינַת גִּילּוּי פְּנִימִיּוּת, כִּי הַפְּנִימִיּוּת שֶׁלּוֹ נִבְלַע כַּנַּ"ל, רַק שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיף וּלְבוֹנָה. וְזֶהוּ "וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו" – הוּא בְּחִינַת הַמַּקִּיפִים, שֶׁיִּהְיֶה מִזֶּה "רֵיחַ" – הוּא הַעֲלָאַת מַ"ן לְהַמְשִׁיךְ הַמַּקִּיף "מִטַּל הַשָּׁמַיִם".

"**כְּרֵיחַ** שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ ה'":

הִנֵּה הַ"שָּׂדֶה" הוּא בְּחִינַת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם כֵּן בְּחִינַת הַעֲלָאַת מַ"ן וְיֵשׁ בָּזֶה ב' בְּחִינוֹת[48]:

הָא' הִיא הַעֲלָאַת מַ"ן בְּטִבְעָהּ וּמֵאֵלֶיהָ וּמִמֵּילָא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים ל, יג): "לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם" – "קָארֵי תָּדִיר לִנְהוֹרָא עִלָּאָה וְלֹא שָׁכִיךְ כו'"[49], וְהוּא הַעֲלָאַת מַ"ן לַפְּנִימִיּוּת, דְּהַיְינוּ לְעוֹרֵר הַמְשָׁכַת הַקַּו.

וְיֵשׁ הַעֲלָאַת מַ"ן שֶׁצָּרִיךְ סִיּוּעַ מִלְּמַעְלָה, שֶׁאֵין כֹּחַ בָּהּ לְהַעֲלוֹת מַ"ן מֵעַצְמָהּ, וְהוּא בְּחִינַת מַקִּיף, שֶׁהוּא בְּחִינַת גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ (שֶׁהַקַּו מֵאִיר לְתוֹךְ מְקוֹם הֶחָלָל עַצְמוֹ)[50].

וְהִנֵּה הַעֲלָאַת מַ"ן שֶׁל בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הוּא בְּחִינַת "בְּאֵרָהּ שֶׁל מִרְיָם"[51], שֶׁהוּא מַעְיָין הַנּוֹבֵעַ מֵאֵלָיו. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַעֲלָאַת מַ"ן שֶׁל הַמַּקִּיף כְּתִיב (חֻקַּת כא, יח): "בְּאֵר חָפְרוּהָ שָׂרִים" – "וַיִּכְרוּ שָׁם **עַבְדֵי יִצְחָק** בְּאֵר" (פְּרָשַׁתֵנוּ כו, כה). "עַבְדֵי יִצְחָק" הֵן הַמְשָׁכוֹת מִבְּחִינַת יִצְחָק שֶׁהוּא עִיקַּר הָאָבוֹת[52], מִבְּחִינַת "בּוֹצִינָא דְּקַרְדּוּנִיתָא"[53] – מְקוֹר הַגְּבוּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה סג, טז): "כִּי **אַתָּה** אָבִינוּ".

וְלָכֵן כְּתִיב (פְּרָשַׁתֵנוּ כו, כ): "וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר [..] לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם", שֶׁבְּחִינַת הַמַּקִּיף נִמְשָׁךְ גַּם אֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה, שֶׁאֵינוֹ נִבְלַע כְּמוֹ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת שֶׁלָּהֶם כַּנַּ"ל.

וְזֶהוּ "אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ הֲוָיָ"ה" (פְּרָשַׁתֵנוּ כז, כז) – שֶׁהוּא עַל יְדֵי סִיּוּעַ מִלְּמַעְלָה כַּנַּ"ל.

---

41) (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סז).

42) ("וְזֶהוּ "וְיִתֶּן לְךָ **הָאֱלֹהִים**", גַּם בְּבְחִינַת צִמְצוּם, וְקָאֵי עַל בְּחִינַת הֲוָיָ"ה שֶׁלְּמַעְלָה בַּפְּסוּק "אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ הֲוָיָ"ה". – כְּתַב יָד 1824).

43) (יְבוֹאָר: בְּכְתַב יָד 1824: מְבוֹאָר).

44) (רָצָה לְהַמְשִׁיךְ . . כַּנּוֹדָע: בְּכְתַב יָד 1824: "רָצָה לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת מַ"ן בְּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת אֲבָל לְהַמְשָׁכַת הַמַּקִּיף צָרִיךְ לִהְיוֹת הַעֲלָאוֹת מַ"ן כַּנּוֹדָע").

45) (רְאֵה הַנִּסְמָן לְקַמָּן כ, ד).

46) (רְאֵה לְקַמָּן קיז, ב. הַנִּסְמָן בְּתוֹרַת מְנַחֵם סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים מְלֻקָּט חֵלֶק ב (כִּסְלֵו־שְׁבָט) עַמּוּד קפג הֶעָרָה 52).

47) (סִפְרֵי שֵׁלַח טו, ז. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. הוּבָא בְּרַשׁ"י וַיִּקְרָא א, א. וּרְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק לב בִּתְחִילָּתוֹ).

48) (רְאֵה דֶּרֶךְ מִצְוֹתֶיךָ קסה, ב).

49) (רוֹצָה, צָמֵא וּמִשְׁתּוֹקֵק תָּמִיד לָאוֹר הָעֶלְיוֹן וְלֹא שׁוֹקֵט. רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קמ, א. חֵלֶק א קעח, ב. עז, ב. פו, א. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ה).

50) (בְּכְתַב יָד 1824 בְּנוֹסַח שׁוֹנָה: וְיֵשׁ הַעֲלָאַת מַ"ן שֶׁל הַמַּקִּיף, וּכְתִיב "בְּאֵר חָפְרוּהָ שָׂרִים – וַיִּכְרוּ שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק", שֶׁצָּרִיךְ סִיּוּעַ מִלְּמַעְלָה שֶׁאֵין כֹּחַ בָּהּ לְהַעֲלוֹת מַ"ן בְּעַצְמוֹ וְהוּא לְבְחִינַת הַמַּקִּיף שֶׁהוּא בְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף עַצְמוֹ כְּשֶׁהַקַּו מֵאִיר לְתוֹךְ מְקוֹם הֶחָלָל).

51) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה חֻקַּת סד, א. אוֹר הַתּוֹרָה חֻקַּת עַמּוּד תתסו וְאֵילָךְ).

52) (זֹהַר חֵלֶק ג צט, ב).

53) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א טו, א. יח, א. חֵלֶק ב רלג, א. רנד, סוֹף עַמּוּד ב וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּבְתִקּוּנֵי זֹהַר רֵישׁ תִּקּוּן ה: "בּוֹצִינָא דְּקַרְדּוּנִיתָא כַּד מָדִיד מְשִׁיחָא".

"נִקְרָא "קַו הַמִּדָּה" – "בּוֹצִינָא דְּקַרְדּוּנִיתָא" מִלְּשׁוֹן "חִטֵּי קַרְדֻּנִיָּיתָא" (פְּסָחִים ז, א. כא), שֶׁהוּא עִנְיַן קְדֵרוּת וְשִׁחֲרוּת, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת מִדָּה וּגְבוּל, עַד כָּאן בְּחִינַת חָכְמָה". – לְקַמָּן מִקֵּץ לט, א. וּבְסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרנ"ב עַמּוּד כא: "לְשׁוֹן כֹּחַ חָזָק, כְּמוֹ "חִטֵּי דְקַרְדּוּנִיתָא", דְּהַפֵּירוּשׁ: קָשִׁים וַחֲזָקִים").

וְהִנֵּה כָּל זֶה הוּא הֶבְנַת הַפָּסוּק לְפִי דַּעְתּוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁהֵבִין שֶׁעֵשָׂו הָיָה לְפָנָיו, אַךְ בֶּאֱמֶת הָיָה זֶה יַעֲקֹב, וְאֵיךְ יְבוֹאַר בְּחִינָה זוֹ עַל יַעֲקֹב?

הִנֵּה אִיתָא בַּמִּדְרָשׁ[54]: "וַיָּרַח אֶת רֵיחַ **בִּגְדָיו**" – "**בּוּגְדָיו**" – בְּחִינַת בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת מַקִּיף, "דְּמָשְׁכִין לֵיהּ **בְּחֵילָא יַתִּיר**"[55]. שֶׁבַּזּוֹהַר אָמַר עַל פָּסוּק (חַיֵּי שָׂרָה כד, א) "וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים כו'": זַכָּאִין אִינּוּן מָארֵי דִּתְיוּבְתָּא דְּמָשְׁכִין כו'[56]. פֵּירוּשׁ: לְמַעְלָה מִכֹּדֵי שֶׁתּוּכַל הַנֶּפֶשׁ שִׂאת – שֶׁאֵין לוֹ בְּחִינַת כְּלִי לְהָכִיל, וּכְמַעֲשֶׂה דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוּרְדַּיָּא[57]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּאַבְרָהָם כְּתִיב "בָּא בַּיָּמִים" – בְּחִינַת כְּלִי וּלְבוּשׁ כו'.

וְהַעֲלָאַת מ"ן כָּזֶה שֶׁהוּא בְּחִינַת מַקִּיף, הוּא מִפְּנֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בִּגְדוּלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ, כִּי "אֲנִי הֲוָיָ"ה לֹא שָׁנִיתִי" (מַלְאָכִי ג, ו) כְּתִיב, רַק "הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם [..] וַיָּרָם קֶרֶן לְעַמּוֹ כו'" (תְּהִלִּים קמח, יג־יד).

וְנִקְרָא בְּחִינַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה אַף מִי שֶׁאֵין עֲבֵירוֹת בְּיָדוֹ[58], רַק צוֹעֵק עַל הַפֵּירוּד כו'. וְהוּא בְּחִינַת "רֵיחַ", שֶׁהִיא הַעֲלָאַת מ"ן לִבְחִינַת מַקִּיף, לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת מַקִּיף דִּלְעֵילָא "מִטַּל הַשָּׁמַיִם כו'".:

אַךְ לְהָבִין כָּל זֶה, וַהֲלֹא יַעֲקֹב הוּא בְּחִינַת קְדוּשָׁה – וּבְלָאו הָכִי נִמְשָׁכִים בּוֹ כָּל הָאוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים – אֲרִיךְ־אַנְפִּין וְאַבָּא־וְאִימָּא כַּנַ"ל.

אַךְ הַבְּרָכָה הִיא בְּתוֹסֶפֶת וְרִבּוּי הַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁאֵינוֹ לְפִי עֵרֶךְ הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כְּדֵי לִהְיוֹת (פָּרָשַׁתֵּנוּ כז, כח): "**וְרֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ**" – אֵלּוּ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת[59], שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּלְבוּשִׁים גַּשְׁמִיִּים – זְרָעִים בְּחֶסֶד[60] כו';

וְכֵן כָּל הַתּוֹרָה – סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת כו'; וְכֵן נְבִיאִים; שׁוֹפְטִים; מַעֲשֶׂה דְּשִׁמְשׁוֹן וּפִלֶּגֶשׁ בַּגִּבְעָה; וְכֵן כָּל מַעֲשֵׂה הַמְּלָכִים; וְסִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁבַּגְּמָרָא – דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָא[61] וְדוֹמֵיהֶן – הַכֹּל מְרוּמָּז בָּהֶן סוֹדוֹת הַתּוֹרָה.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה גַּם כֵּן מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת: שֶׁעַל יְדֵי סוּכָּה וְלוּלָב וְצִיצִית וּתְפִילִין גַּשְׁמִיִּים יִהְיֶה הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ, הוּא עַל יְדֵי **יִצְחָק** דַּיְיקָא, שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הַגְּבוּרוֹת[62] – "בּוֹצִינָא דְּקַרְדִּינִיתָא", שֶׁהוּא "קָו הַמִּדָּה"[63] (יִרְמְיָה לא, לח), שֶׁמּוֹדֵד לִהְיוֹת חָכָם[64] כו', וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ תּוֹסָפוֹת אוֹר וְגִילוּי גַּם בַּעֲשִׂיָּה הַגַּשְׁמִית.

וְזֶהוּ "וְיִתֶּן לְךָ **הָאֱלֹקִים**" – גַּם בִּבְחִינַת צִמְצוּם. וְקָאֵי "וְיִתֶּן" עַל בְּחִינַת "הֲוָיָ"ה" הָאָמוּר לְמַעְלָה בַּפָּסוּק "אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ **ה'**". וְאַף גַּם זֹאת[65] בְּלִי דַּעְתּוֹ שֶׁל יִצְחָק[66], רַק "בָּא אָחִיךָ **בְּמִרְמָה**" (שָׁם, לה) – שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהִתְלַבֵּשׁ בִּבְחִינַת הַדַּעַת.

וּכְעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ: "לָאו בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְתָא אֶלָּא בְּמַזְּלָא תַּלְיָא מִילְתָא"[67], כִּי עִנְיָן "בִּזְכוּתָא" הוּא לְפִי עֵרֶךְ הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁכָּךְ רָאוּי לוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן "בְּמַזְּלָא" הוּא לְמַעְלָה מִלְּפִי עֵרֶךְ, אַף שֶׁאֵינוֹ רָאוּי כו'. וְהָיָה צָרִיךְ לָזֶה – לְתַקֵּן חֵטְא עֵץ הַדַּעַת[68] שֶׁהָיָה גַּם כֵּן בְּמִרְמָה וּפִתּוּי שֶׁל

---

54) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סה. אַגָּדַת בְּרֵאשִׁית פֶּרֶק מב. רְאֵה סַנְהֶדְרִין לז, א. בָּאוֹר הַתּוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים כְּרָךְ ב עַמּוּד שפח: "בִּגְדָיו גַּם לְשׁוֹן בּוֹגְדָיו – עַיֵּין פֶּרֶק קַמָּא דקידושין דף יח עַמּוּד ב גַּבֵּי "בִּבְגִדוֹ בָהּ", וְהַיְינוּ שֶׁמַּחֲמַת הַבְּגִידָה דְּעַץ הַדַּעַת הוּצְרַךְ לִבְגָדִים וּלְבוּשִׁים").

55) (שֶׁמַּמְשִׁיכִים אוֹתוֹ בְּיֶתֶר כֹּחַ. זֹהַר חֵלֶק א קכט, ב).

56) (חֵלֶק א, קכט, ב: "זַכָּאִין אִינּוּן מָארֵי־הוֹן דִּתְשׁוּבָה . . וְאִינּוּן מְשָׁכֵי עֲלַיְיהוּ בְּרַעוּתָא־דִּלְבָּא יַתִּיר וּבְחֵילָא סַגְיָא לְאִתְקָרְבָא לְמַלְכָּא". תַּרְגּוּם: אַשְׁרֵיהֶם בַּעֲלֵי הַתְּשׁוּבָה . . וְהֵם מוֹשְׁכִים עֲלֵיהֶם בִּרְצוֹן הַלֵּב יוֹתֵר, וּבְכֹחַ רַב לְהִתְקָרֵב לַמֶּלֶךְ).

57) (עֲבוֹדָה זָרָה יז, א: "הַנִּיחַ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו וְנָעֲה בִּבְכִיָּה עַד שֶׁיָּצְתָה נִשְׁמָתוֹ. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן דּוּרְדַּיָּא מְזוּמָּן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא").

58) (רְאֵה שַׁבָּת קנג, א. לִקּוּטֵי תּוֹרָה בָּלָק עד, א).

59) (רְאֵה בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה סו, ג).

60) (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה ה, א. מִשְּׁנַת חֲסִידִים מַסֶּכֶת תַּלְמוּד תּוֹרָה פֶּרֶק א הֲלָכָה ו).

61) (בָּבָא בָּתְרָא עג, ב).

62) (שֹׁרֶשׁ הַגְּבוּרוֹת: בִּכְתַב יָד 1824: מָקוֹר הַגְּבוּרוֹת).

63) (רְאֵה בְּאוֹפֶן אַחֵר – לִקּוּטֵי תּוֹרָה נָשֹׂא כז, ד. רְאֵה יָהֵל אוֹר עַמּוּד תנט סְעִיף יד).

64) (חָכָם: בִּכְתַב יָד 1824: חָכְמָה. בִּכְתַב־יָד 1099 לֵיתָא).

65) (וְאַף גַּם זֹאת: בִּכְתַב יָד 1824: כִּי זֹאת הָיָה).

66) (רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּרָכָה צט, ג: "זֶהוּ עַל דֶּרֶךְ . . הַתּוֹסָפְתָּא [פֶּרֶק ג דְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר] שֶׁשָּׁכַח עוֹמֵר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ וְאָמַר לִבְנוֹ צֵא וְהַקְרֵב עָלַי פַּר לְעוֹלָה וּפַר לִשְׁלָמִים. אָמַר לוֹ: אַבָּא, מַה רָאִיתָ לִשְׁמוֹחַ בְּשִׂמְחַת מִצְוָה זוֹ מִכָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה? אָמַר לוֹ: כָּל מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה נָתַן לָהֶם הַמָּקוֹם לְדַעְתֵּנוּ זוֹ שֶׁלֹּא לְדַעְתֵּנוּ [שֶׁאֵלּוּ עֲשִׂינוּהוּ בְּרָצוֹן לִפְנֵי הַמָּקוֹם לֹא בְּאַת מִצְוָה זוֹ לְיָדֵינוּ] כו'", וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ הוּא גַּם כֵּן מִבְּחִינַת טַלָּא דְּנָטִיף מֵעַתִּיקָא").

67) (לֹא בִּזְכוּת תְּלוּי הַדָּבָר אֶלָּא בְּמַזָּל תְּלוּי הַדָּבָר. מוֹעֵד קָטָן כח, א: "בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לָא בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִילְתָא אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִילְתָא". זֹהַר חֵלֶק א, קפא, א: כֹּלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִלְּתָא. וְעַל דָּא תְּנִינָן, בְּנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי לָאו בִּזְכוּתָא תַּלְיָא מִלְּתָא אֶלָּא בְּמַזָּלָא תַּלְיָא מִלְּתָא. זֹהַר חֵלֶק א רנז, ב וְעוֹד. וּרְאֵה שַׁעֲרֵי זֹהַר לְמוֹעֵד קָטָן שָׁם. רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בַּמִּדְבָּר טו, א. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרל"א חֵלֶק א סוֹף עַמּוּד צה וְאֵילָךְ. תרל"ג עַמּוּד רלח. רמז וְאֵילָךְ).

68) (רְאֵה אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ סִימָן ז. זֹהַר חֵלֶק ב קמא, ב. וּבְרֵחַ"ו הוּבָא בְּאוֹר הַחַמָּה שָׁם. מַאֲמָרֵי אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן תקס"ה עַמּוּד מב. אוֹר הַתּוֹרָה וַיִּקְרָא עַמּוּד קפג).

נָחָשׁ, שֶׁעַל יָדוֹ נִתְגַּשְּׁמוּ הָעוֹלָמוֹת וְנַעֲשָׂה עֵירוּב גַּשְׁמִיּוּת בְּרוּחָנִיּוּת[69];

וּלְתַקֵּן זֶה עָשָׂה מֵהַפּוּךְ אֶל הַפּוּךְ, וְהִמְשִׁיךְ רוּחָנִיּוּת וְאוֹרוֹת הָעֶלְיוֹנִים שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ גַּם לְגַשְׁמִיּוּת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִלּוּ לֹא קִבֵּל יַעֲקֹב הַבְּרָכוֹת, הָיָה נִמְשָׁךְ מִן הַתּוֹרָה רַק בְּרוּחָנִיּוּת לְבַד כְּמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה – "וְכַדָּה עַל **שִׁכְמָהּ** כו'" [וְכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר][70]. :

69) (תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן מ. ו. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כְּרַךְ ג תקפא, ב: "מַשְׁמָע מִקּוֹדֶם לֹא הָיוּ מְעוֹרָבִים הַטּוֹב וְרָע, וְהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתֹב בְּטוּר בְּרֵכַת הַלְּכוֹת פֶּסַח סִימָן תל"א, שֶׁהָיוּ הַקְּלִיפּוֹת בְּשֶׁפֶל הַמַּדְרֵגָה חוּץ לְגְבוּל בי"ע דִּקְדוּשָׁה לְמִשָּׁה מִן הָעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה כו', אָמְנָם כַּאֲשֶׁר חָטָא אָדָם הָרִאשׁוֹן עֲלָתָה הַקְּלִיפָּה לְמַעְלָה כו').

70) (נוֹסַף מִכְּתַב יָד 1824. רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּרָכָה צה, ד).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(ל) **ולהבין** זה בתו' ביאור. הנה אנו רואים בחוש שבהשגה בהתבוננות עצמה יש התפעלות האהבה כלולה בתוך השכל רק שהיא בהעלם שם בלי ניכרת במהות התפעלות מדת האהבה כלל עדיין מצד התגברות אור השכל המושג. ואח"כ יוצאת לגלוי בלב במהות התפעלות אהבה ממש במהות ומציאות נבדל בפ"ע והרי עיקר שרש יניקתה הוא בשכל שמחמתו נתפעל באהבה ומשם סבת צמיחתה והתפשטותה בכל עת.

וידוע שהשכל נק' חי וכמו אם הבנים. וכמ"ש בחוה כי היא היתה אם כל חי כו' (דאדם וחוה הן חו"ב או"א המולידים המדות שנק' בנים כו'). וזהו ממש כמו צומח שבחי הגשמי שהצומח נכלל בחי כמו צמיחות החי ובהמה ואדם בגופו מקטנות לגדלות כאילן ועשב דמה שהן גדלין מעט מעט הרי צמיחה זאת כלולה בעצם נפש החי ואינו ניכר כלל וכלל. וכ"ה בחי' צומח דמדות אוי"ר שכלולי' בשכל שבמוח שנק' צומח שבחי רק שבעודם כלולים בשכל הם בבחי' עבור תחלה וגידולם שם כגידול הולד בבטן אמו דכלול באמו ואינו נחשב לבחי' בפ"ע רק כמו ירך אמו ואוכל ממה שאמו אוכלת. וגם מה שצומח בבטן אמו הוא בא מכחה של אם המגדלת הולד בבטנה מידי יום וחדש דצמיחה זו ודאי מכח האם. ואמנם הוא בבחי' ההעלם כלול בנפש האם ע"י המאכלים שאוכלת כו' שעי"ז נזון הולד וצומח מזה מעט מעט עד תשלום גידולו בט"ח כצמיחת הפרי באילן ממש כידוע. אך שגידול הולד בבטן נק' צומח שבחי בהתכללות בהעלם וכמו"כ גידול התפעלות האהבה בתוך השכל כנ"ל. ואח"כ יוצאים לחוץ בלב זהו כתולדת הולד שהגם שיוצא לאויר והוא בחי' בפ"ע וצמיחתו באה מצד עצמו מ"מ עיקר סבת צמיחתו וקיומו הוא מיניקת חלב משדי אמו שהוא לו כמזון ממש וצומח מזה יותר מצמיחתו בבטן כי בכ"ד חדש יגדל יותר מערך גידולו בט"ח שבבטן כו'. וגם אחר תשלום ימי היניקה צריך הוא לאמו תמיד ונק' (סוכה כח, א) קטן שצריך לאמו עד היותו בן ו' שנה כידוע (ס"פ אע"פ). והדוגמ' מכ"ז יובן ברוחניות במדות שנולדים מן השכל שבהיותם כלולים בשכל באוי"ר שבשכל עצמו כנ"ל נק' בחי' עבור וכל שנתעכבו שם יותר, יותר הן באים לבחי' הגידול בהעלם עכ"פ שהוא תלת גו תלת כמ"ש במ"א (שלא נגלה שם רק בחי' נה"י שבמדות לבד והוא נק' (קדושין מ, א) מחשבה טובה שמצטרפת למעשה כמו ההודאה וההסכם שבשכל וטעם בקבלת עמ"ש להיות סור מרע כל היום וכה"ג). (וכידוע דבינה עד הוד אתפשטות כו'). וגם בתולדות המדות דאוי"ר בהתפעלות בלב צריכים לאמם הוא בחי' בינה והוא בחי' היניקה ממש שמתגדלים חומר המדות להיות מוכנים לקבל צורת השכל והמוחין בגידולו אח"כ כמ"ש במ"א. והמדרגה הג' הוא בחי' ימי הגדלות דבחי' ימי היניקה נק' קטנות והעלם עדיין בענין המוחין שבמדות רק שהמדות עצמן נתגדלו מעט לאהוב את הטוב ולשנוא הרע כמו (ישעי' ז, טז) בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב כו' ולאחר ג' וד' שנים יתגדלו המוחין שבמדותיו להכיר בטוב טעם ודעת יותר לבחור ולהבדיל בין טו"ר. וז"ש לפי שכלו יהולל איש בילדותו נק' נער עד י"ג שנה דהגם שהפעוטות מקחן מקח כו' (גיטין נט, א) והוא כבן ו' שנה עכ"ז גם שכלו ודעתו בקטנות ענינים וכשיגדל יותר בשכלו יתפעל מדברים גדולים יותר ויכיר וידע יותר בין טו"ר ומדותיו חזקים יותר שלא יהופך מהן ללאו כו'. והוא בהיותו בן י"ג שנה דוקא שהוא בר עונשין וקודם לזה אינו בר עונשין כלל לפי שאין

מדותיו חזקים כ"כ מצד קטנות דעתו שלא נתפשט במדותיו וכמו שאמרו (גיטין כב, ב) בקטנים דלאו בני דיעה כו'. ואמרו (חולין יב, ב) דקטן אין לו מחשבה. וכמ"ש במ"א. ונמצא מובן מזה עכ"פ שצמיחות המדות עם השכל בג' מדרגות דעבור יניקה ומוחין דגדלות הכל מאם דבינה המגדלת כו'. וע"כ נק' צומח שבחי דוקא בכלל רק שנחלק לג' מדרגות דעי"מ כו' וד"ל:

וייצר ה' אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

הַגָּהָה

*) וּבְזֶה יוּבָן מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בִּשְׁמוּאֵל: "**כִּי הוּא יְבָרֵךְ הַזֶּבַח, אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרוּאִים**"[40]: עִנְיַן "בְּרִכַּת הַזֶּבַח" הוּא כַּנַּ"ל לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּאָדָם דְּלְעֵילָא, וְלִהְיוֹת כֹּחַ וָעוֹז לְהָאוֹכְלִים לְהַמְשִׁיךְ כו'. וּלְפִי שֶׁשְּׁמוּאֵל הָיָה "רוֹאֶה", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] "אָנֹכִי הָרוֹאֶה", וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהָיָה מִבְּחִינַת חָכְמָה, הַנִּקְרֵאת רְאִיָּיה עַל שֵׁם גִּלּוּי אֱלֹהוּת שֶׁבָּהּ, לְכָךְ הָיָה בִּיכוֹלְתּוֹ לְבָרֵךְ אֶת הַזֶּבַח. כִּי כָּל בְּרָכָה וְהַמְשָׁכָה מֵאוֹר אֵין־סוֹף הוּא עַל יְדֵי **הַחָכְמָה** דַּוְקָא, שֶׁבָּהּ הוּא מִתְלַבֵּשׁ כו',

"**אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרוּאִים**". רוֹצֶה לוֹמַר, אוֹתָן שֶׁשָּׁרְשָׁן לְמַעְלָה מִבִּי"עַ, שֶׁהֵם מְקַבְּלִים אַחַר־כָּךְ מֵהַשֶּׁפַע שֶׁהַמְשִׁיךְ שְׁמוּאֵל. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הֵם בְּעַצְמָן לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ בְּעַצְמָם, לִהְיוֹת כִּי בִּי"עַ הֵם בַּעֲלֵי גְבוּל וְתַכְלִית, וְלֹא הָיוּ יְכוֹלִים לְהַעֲלוֹת מַ"ן בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ מִמָּשׁ לְמַעְלָה מֵהַכֵּלִים.

וְעַל כֵּן נִקְרְאוּ "**קְרוּאִים**" וְלֹא "קוֹרְאִים" – שֶׁאֵין בִּיכוֹלְתָּן לִקְרוֹא וּלְהַמְשִׁיךְ בְּעַצְמָן הַמְשָׁכָה זוֹ מֵאוֹר אֵין־סוֹף. אֲבָל "שְׁמוּאֵל **בְּקוֹרְאֵי** שְׁמוֹ" כְּתִיב[42], שֶׁעַל יְדֵי הַעֲלָאַת מַ"ן שֶׁלּוֹ בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ מִמָּשׁ הִגִּיעַ לְמַעְלָה מֵהַכֵּלִים דַּאֲצִילוּת, לְכָךְ הָיָה יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת עַצְמוּת אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַכֵּלִים לְמַטָּה, וְאָז יוּכְלוּ גַּם בִּי"עַ לְקַבֵּל מֵהַשֶּׁפַע שֶׁבְּבָר נִמְשְׁכָה.

וְזֶהוּ "אַחֲרֵי כֵן יֹאכְלוּ הַקְּרוּאִים" – לְשׁוֹן נִפְעָל, שֶׁהֵם נִקְרָאִים (זייא וֶוערין גְּלֵיינְענְט[43]). וַהֲרֵי זֶה כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לְמַטָּה בַּעֲבוֹדַת ה': יֵשׁ אֲשֶׁר מִתְפָּעֵל בְּעַצְמוֹ בְּאַהֲבָה רַבָּה, וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ לַה' אֶחָד; וְיֵשׁ אֲשֶׁר אֵינוֹ מִתְפָּעֵל בְּעַצְמוֹ, זוּלַת כְּשֶׁרוֹאֶה חֲבֵירוֹ מִתְפָּעֵל בְּאַהֲבָה רַבָּה לַה' אָז יִתְפָּעֵל גַּם הוּא מִמֶּנּוּ וְיִתְעוֹרֵר גַּם כֵּן בְּאַהֲבָה, נִמְצָא שֶׁהוּא מְקַבֵּל מֵחֲבֵירוֹ הָאַהֲבָה שֶׁמַּעַצְמוֹ לֹא הָיָה יָכוֹל לְהִתְעוֹרֵר – זֶהוּ מִבְּחִינַת "הַקְּרוּאִים", שֶׁאֵין יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ הַשֶּׁפַע בְּעַצְמָם, רַק שֶׁאַחֲרֵי שֶׁהַמְשִׁיךְ הַמַּמְשִׁיךְ יְכוֹלִים לְקַבְּלָה. וְ"הַקּוֹרְאִים" הֵם אֵלּוּ הַמַּמְשִׁיכִים בְּעַצְמָם. וּכְמוֹ כֵן מוּבָן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין "קְרוּאִים" לְ"קוֹרְאִים" לְהַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף כו' כַּנַּ"ל:

כָּתַבְתִּי זֹאת דֶּרֶךְ הַגָּהָה הֵגַם שֶׁעַל פָּסוּק זֶה הָיָה הַמַּאֲמָר (שַׁבָּת פָּרָשַׁת וַיְחִי בִּסְעוּדַת שַׁחֲרִית, שְׁנַת תקס"ה[44]), לְפִי שֶׁיּוֹצֵא מִן הַמְּכֻוָּן לְעִנְיַן בֵּיאוּר הַמִּצְוָה.

(עַד כָּאן הַגָּהָה):

וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים בְּנוֹסַח הַבְּרָכָה **שֵׁם וּמַלְכוּת** דַּוְקָא, כִּדְאִיתָא בִּבְרָכוֹת מ' עמוד ב' שֶׁ"כָּל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ שֵׁם וּמַלְכוּת אֵינָהּ בְּרָכָה", בִּהְיוֹת כִּי הַמְשָׁכַת הַהֶאָרָה לְמַטָּה עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם מִצְטָרֵךְ לְהִתְמַשֵּׁךְ עַל יְדֵי הַנּוּקְבָא – מַלְכוּת דְּאַצִילוּת, שֶׁהִיא מָקוֹר דְּבִי"עַ. וְעַל זֶה אָנוּ אוֹמְרִים "**בָּרוּךְ**", שֶׁיּוּמְשַׁךְ הָאוֹר לִבְחִינַת "**מֶלֶךְ הָעוֹלָם**" דַּוְקָא, וּמִמֵּילָא, שֶׁמִּשָּׁם יָאִיר לְמַטָּה כַּנַּ"ל, וְאָז "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו **וְצִוָּנוּ**", "רְצָוָנוּ" – לְשׁוֹן צַוָּוֹתָא[45] וְהִתְקַשְּׁרוּת, שֶׁאָזַי יִהְיֶה לָנוּ הִתְקַשְּׁרוּת לְהַמְשִׁיךְ עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא שֶׁל הַמִּצְוָה אֶת הָאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא כַּנַּ"ל:

וּבְזֶה מוּבָן מַה שֶּׁהָיָה הַבָּשָׂר דְּחַטָּאת וְאָשָׁם **נֶאֱכָל לִזְכְרֵי כְּהוּנָּה** – כְּדֵי לִגְרוֹם אֲכִילַת אָדָם דִּלְעֵילָא, שֶׁהוּא הַזָּ"א, "עָלְמָא דִּדְכוּרָא" כַּיָּדוּעַ. וְגַם הָיוּ **אוֹכְלִים מְעוּמָּד**[46] – בִּבְחִינַת בִּיטּוּל, כִּי כָּל הַמְשָׁכָה שֶׁבַּאֲצִילוּת הוּא בִּבְחִינַת עֲמִידָה, כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיַן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין קְרִיאַת שְׁמַע לִשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע הִיא מְיוּשָׁב, לְפִי שֶׁהוּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אֲבָל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁהוּא בַּאֲצִילוּת – הוּא מְעוּמָּד דַּוְקָא (עַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר מִצְוָה רע"ז בְּסוֹפוֹ[47]):

מִצְוַת אֲכִילַת קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וּשְׁיָרֵי מִנְחוֹת [פָּרָשַׁת תְּצַוֶּה]

41) שְׁמוּאֵל־א ט, יט.

42) תְּהִלִּים צט, ו.

43) בִּכְתָב יַד: גירופין (נִקְרָאִים).

44) נִסְמָן לְעֵיל בִּתְחִילַת הַמַּאֲמָר.

45) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה בְּחוּקּוֹתַי מה, ג.

46) רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כג עַמּוּד 366.

47) איסור עֲבוֹדַת כֹּהֵן בַּעַל מוּם, וּכְנִיסָתוֹ לַהֵיכָל. לְעֵיל לג, א.

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

איתא במדרש תלים ע"פ רצית ה' ארצך שבת שבות יעקב, אמרו בני קרח לפני הקב"ה עד מתי אנו נהי' מחולקים אתה אומר שובו בנים שובבים, ואנו אומרים שובה ה' עד מתי והנחם, לא אתה תשוב לעצמך ולא אנו נשוב לעצמינו אלא שובינו אלקי ישענו שניהם כאחד. וי"ל שהרי שובנו משמע ג"כ שהבקשה הוא מלמעלה שהוא ישיבנו וא"כ אין זה שניהם כא'. והנה מתחלה י"ל ענין ג' מדרגות אלו בתשובה א' מלמעלה למטה שובה, והב' מלמטה למעלה שובו בנים שובבים, והג' שניהם כא' כו'.

והנה ב' בחי' תשובה מלמעלה למטה ומלמטלמ"ע זהו מה שנא' בשה"ש סי' ב' ט"ז דודי לי ואני לו, מתחלה דודי לי שהוא מלמעלמ"ט.

[המשך המאמר לקמן בד"ה איתא במד"ת כו' אמרו בני קרח פיסקא: ולהבין כ"ז צ"ל תחלה, עד גמירא].

איתא במד"ת ע"פ רצית ה' ארצך

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

פב) **ויובן** זה מענין התמימות דידוע דעיקר ענין התמימות הוא בנקודת הרצון שבעצם הנפש שלמע' מטו"ד כו', דבד"כ ענין התמימות הוא בהעצמי דוקא לא בההתפשטות, דענין התמימות היינו שהוא תמים ושלם (גאנץ) ואינו מתנענע אנה ואנה שזהו בהעצמי דוקא, כי ההתפשטות היא בבחי' תנועה ובבחי' התחלקות לפי שבהתפשטות יש פנים לכאן ופנים לכאן, אבל בהעצמי אין בו התחלקות כו', וזהו שענין התמימו' שהוא תמימות ושלימות בכל דבר הוא בהעצמי דוקא כו'. וכמו"כ בחי' הביטול שבתמימות (דזה שהתמימות הוא שהוא שלם ותמים בכל דבר ואינו מתנענע כו', זהו מצד הביטול וההנחה שבו כו') הוא בעצם נקודת הרצון שלמע' מטו"ד כו'. וז"ע מ"ש תמים תהי' עם ה' אלקיך וארז"ל פסחים דקי"ג ע"ב מנין שאין שואלים בכלדיים שנא' תמים תהי' כו' ופרש"י תמים תהי' להיות בוטח בכל קורות ונולדות הבאות לך, והיינו שלא ילך בתחבולות והתחכמות יתירה כ"א לבטוח בה', ובזה יש ב' אופני' הא' שיעשה כלי לברכת ה' וכמו וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה שצריך לעשות כלי, אבל לא יחשוב את הכלי לעיקר ולא יניח מוחו ולבו בזה, ומכ"ש שלא יתנהג בזה בהתחכמות יתירה שז"ע מותרי מוחין כו', כ"א לבטוח בה' דברכת ה' היא תעשיר והוא הנותן לך כח כו', וכמ"ש בלק"ת ד"ה כי תצא דרוה"ב בענין וגלחה את ראשה כו'. וממילא לא יהי' לו מניעה ועיכוב מזה בתורה ותפלה כו', שהרי גם בעלי עסקים מחוייבים בלימוד התורה עכ"פ פרק א' שחרית ופרק א' ערבית ובתפלה בזמנה כו', וכאשר בוטח בה' דהוא הנותן לך כח כו' לא יהי' לו שום מניעה ועיכוב כו'. וזהו בבחי' ביטול והנחת עצמותו למעלה מטו"ד, כי השכל הגשמי מחייב באופן אחר, והיינו לחשוב שזהו מקור פרנסתו ושצריך לעסוק בזה במוחו ולבו כו', ולפעמים יש בזה נסיונות כאשר נראה לו ע"פ השכל שבהכרח לעשות כך וכך גם בדרך תחבולה והתחכמות כו', והוא מונע א"ע מזה מפני הבטחון שה' הוא המפרנס כו', וכן לפעמים דוקא בעת זמן התפלה או בזמן הקבוע לעסק התורה אז מזדמן איזה התעסקות בעסק, דלהניח זה ולא יביט על שום דבר ה"ז נסיון כו', רק כשבוטח בה' יכול הוא לעמוד בנסיון כו'. ואופן הב' הוא שיש ענינים שאינו צריך להיות עשיית כלי ג"כ (או שהכלי היא לפ"ע כפי הצורך לו בהשפעה או בהישועה מלמעלה כו' ועמ"ש בהקדמת ד"ח). והענין הוא דכתיב טוב לחסות בה' מבטוח באדם ומשמע מזה שטוב ג"כ לבטוח באדם רק שיותר טוב לבטוח בה', ואינו מובן איך טוב לבטוח באדם ח"ו. אך הענין הוא דבאדם הכוונה על אדם העליון כמ"ש בלק"ת ע"פ זה והיינו בבחי' ממכ"ע, ועז"א שטוב יותר לבטוח בה' בחי' סוכ"ע כו', וע"כ או' רק טוב לחסות מפני שצ"ל גם לבטוח באדה"ע וכמ"ש שם בלק"ת הענין בעבודה וגם בגשמיות שצריך האדם להתנהג ע"פ הטבע, אבל יותר טוב הוא לחסות בה' כו'. והענין הוא דהנה ידוע

שיש ב' מיני הנהגות מלמעלה והוא ענין עילת
העילות וסיבת הסיבות, עה"ע הוא בחי' ממכ"ע ומשם
נמשכי' הדברים שהולכין כסדרן שע"פ הטבע וכענין
הטבע בגימט' אלקים כו', וסבה"ס הוא בחי' סוכ"ע
ומשם נמשכים הדברים שהן כעין סבה שלא עפ"י
הטבע וכמו כי היתה סיבה מעם ה', ויש כמה דברים
שהאדם צריך להניח על הנהגת ה' לבדו ושלא לעשות
שום דבר כ"א לבטוח בה' שבטח יעזור השי"ת בדרך
סבה כו' (וכאשר רואין שההנהגה צ"ל באופן כזה אין
זה בכלל אין סומכין על הנס כו'). ועז"נ תמים תהי'
כי לזה צריך תמימות יותר היינו ביטול לגמרי למעלה
ממה שנראה לעין השכל האנושי כו', דשכל אנושי
אינו מחייב כלל שלא לעשות שום דבר גם בדרך כלי
כו', וצריך להיות לזה ביטול גדול ביותר שלא לעשות
שום דבר רק לבטוח כו'. ולכן תמים עדיף מצדיק
וכמ"ש רש"י פ' נח ע"פ כי אותך ראיתי צדיק והוא
מהגמ' עירובין די"ח ע"ב, דצדיק הוא מבחי' אור ישר
בחי' ממכ"ע ותמים בחי' סוכ"ע כו'. וברבות שמות
אי' תמים תהי' שנתממו עמו בסיני ואמרו כל אשר
דבר ה' נעשה, נמצא זה שהקדימו נעשה לנשמע נק'
תמים, וידוע שזהו ביטול שלמע' מטו"ד כו'. ונמצא
דענין התמימות הוא בעצם נקודת רצון הנפש בבחי'
ביטול שלמעלה מטו"ד כו'. ויש ענין התמימות בכל
הציור קומה גם במוח ולב, וענין התמימות במוחין
הוא שהשכלתו והשגתו תמיד הוא לטוב והיפך מזה
אינו עולה בדעתו כלל, וכמו שיש יושר בשכל דהיינו
שמשכיל ומשיג כפי אמיתות הענין ולא יעקם בשכלו,
כמו"כ יש ענין התמימות במוחין, שמפני נתינתו
ומסירתו להדבר השכלותיו והשגותיו הוא רק בטובת
ועילוי הענין ואמיתית הענין ואינו נופל לו מחשבה
והשגה אחרת כלל כו'. ובכלל זה הוא ג"כ שלא
יתאונן לעולם דענין ההתאוננות הוא מפני ששכלו
מחייב באופן אחר וע"כ מתאונן כו', והתמים בשכלו
לא יתאונן לעולם מפני שאינו חושב באופן אחר כלל
כו'. וכן יש תמימות בלב הנק' ערנשטקייט והוא
שתוכו כברו ולבבו שלם בדבר ולא ישונה לעולם ולא
יטה לימין ושמאל כו', והוא בלא התפעלות אבל הוא
תמים ושלם כו', דבהתפעלות הלב שמצד הטו"ד יכול
להשתנות כו' (ורק התפעלות עצמי הוא באמיתות
ממש ואינה משתנה כו', והיינו כאשר יש התגלות
עצמי באמת ואם אינו אמיתי ישתנה ויתחלף תיכף
כו', והתפעלות שע"פ טו"ד ג"כ משתנה כו'), והתמים
בלב הוא שאינו מתפעל אבל הוא תמים ושלם (גאנץ
און ערנשט וואס עם ארט ארט און וואס עם ארט ניט
ארט ניט ואינו מרומה לא לעצמו ולא לזולתו כו'),
ולא ישונה לפי שהוא מצד עצם נקודת הרצון שאינו
משתנה לעולם כו'. וכן יש תמימות במעשה הנק'
תמים במעשיו וכמ"ש איש תם וישר שהוא סו"מ
וע"ט בפו"מ בבחי' התמימות שלא ישונה לעולם
ואינו נוגע לו הזמן והמקום, שמפני תוקף הדבר
והתמימות שבנפשו שכך צריך לעשות ואינו שייך כלל
באופן אחר, ע"כ בכל זמן ובכל מקום שהוא ה"ה
עושה כן בלי שום שינוי כלל, ולא יחוש משום מנגד
ומסית להדיחו ח"ו מצד עוצם התוקף בנפשו כו', עד
שגם אינו נחשב אצלו לנסיון כלל מאחר שאופן אחר
ח"ו אינו שייך כלל כו' (ואין זה מצד התוקף לבד
כ"א מפני שסיבת התוקף הוא מצד התמימות שהו"ע
הביטול כו' ע"כ אינו מתפעל משום דבר כו'), וידוע
דנעוץ תחלתן בסופן כי המעשה הוא סוף ושרשו
בראש ותחלת הכל שהוא נקודת הרצון, שזהו עיקר
האמת דמדת התמימות שבא בסוף מעשה בפו"מ
בתמימות העשי' בתוקף מבלי יטה כלל כו' (ונודע
דאמת ר"ת ראש תוך סוף והו"ע הרצון שזהו ראש
הכל, והתמימו' במוח ולב שנק' תוך והתמימות
במעשה שנק' סוף כו', והכל אמת בעצם נקודת הרצון
בכל הכחות עד סוף מעשה כו', ואפשר שלגבי הרצון
הכל כמעשה יחשב כו'). וזהו אז אתם א' תם דשרש
ומקור התמימות הוא ברצון שלמעלה מהדעת, שבלתי
נוטה כלל מנקודת רצונו הפשוט ותמים ותוקף
התמימות הזאת הוא בכל הכחות עד העשי' בפו"מ
כו', וזהו מה שבהרצון לא יש התחלקות מדרי' דבחי'
מיעוט וריבוי שגם בסומ"ע שהוא בבחי' מיעוט האור
לגמרי ואין כאן התפעלות והתגלות הרצון כלל, והוא
בבחי' התוקף ביותר כמו בעצם נקודת הרצון ממש
בלי שום שינוי כלל וכלל כו'. ומובן מזה דמה שיש
באו"מ עליון ותחתון בבחי' ריבוי ומיעוט האור אין
זה בחי' התחלקות כלל לפי שבהמיעוט יש בחי'
הריבוי ויש בו כל התוקף שבריבוי כו' (ובכללות הוא
בבחי' העלם וכמו שהוא בהעלם הוא שוה בכ"מ
ממש כו', ואם יהי' התגלות נקודת הרצון הוא ג"כ
בשוה בכ"מ, וכמו במס"נ בנסיון דקדה"ש הרי
ההתגלות היא בסומ"ע בתוקף ההתגלות במס"נ
בפו"מ על קדה"ש שזהו רק מצד עצם נקודת הרצון
שמתגלה בסומ"ע בפו"מ כו').

וע"פ הנ"ל יובן מ"ש בסכות תשבו. דהנה מש"א
אברהם והשענו תחת העץ הנה העץ הוא בחי'
אילנא דחיי בחי' עץ החיים שזהו בחי' ז"א או בחי'
ת"ת בד"פ, והיינו שאברהם המשיך להם אור מקיף
דהרי השגת המלאכים הוא רק בהארה מבחי' המל'
וכמ"ש וצדקתך ירננו ואברהם המשיך להם אור מקיף

מבחי' ז"א כו', ובשכר זה נתן לבניו מצות סוכה כמ"ש בסכות תשבו וזה מדרי' גבוה מבחי' עץ החיים, דגבי נש"י הוא בבחי' או"פ וכמ"ש כי האדם עץ השדה דבחי' עה"ח זהו בחי' אדם בחי' או"פ כו', אבל סוכה הוא בחי' או"מ ממש כו'. ולכן העושה סוכתו תחת האילן פסולה דטוב לחסות בהוי' בחי' סוכ"ע כנ"ל שזהו בחי' סוכה כו'. אמנם ענין בסכות תשבו הוא שהמקיף יאיר בבחי' גילוי והיינו ע"י הקדמה דר"ה ויו"כ שהו"ע התשו' שעי"ז ממשיכי' בחי' האו"מ שיאיר בגילוי ממש כו', ומש"א כל האזרח בישראל הי' בחי' עליונה של המקיף שזהו הגילוי דלעתיד בחי' פנימיו' המקיף, וזהו כל האזרח בישראל מה שיזריח לעתיד בנש"י ישבו בסוכות עכשיו שהרי המיעוט יש בו בחי' הריבוי כו'. וזהו בסכות תשבו שע"י העבודה דר"ה ויו"כ יהי' גילוי בחי' המקיף וכמ"ש תקעו כו' ליום חגינו כו'. וגם מה שעתיד להזריח בחי' פנימיו' המקיף שיהי' לעתיד בבחי' או"פ בנש"י שז"ע כל האזרח בישראל כו' ישבו ג"כ בסכות עכשיו כו'.

קיצור. ויובן זה מענין התמימות, דתמימות הוא בהעצמי דוקא, והביטול הוא בעצם נקודת הרצון, וזהו תמים תהי' שלא ילך בתחבולות והתחכמות, וזה או שעושה כלי ובוטח בה', או שאינו עושה כלי כלל, והו"ע טוב לחסות בה' בחי' סוכ"ע הנק' סבה"ס, וזהו תמים דעדיף מצדיק, ויש ענין התמימות בכל הציור קומה, במוחין הוא שהשכלותיו הן רק לטוב, ושלא יתאונן לעולם, ובלב הוא שתוכו כברו, ותמים במעשיו, והוא בלי התפעלות אבל לא ישונה בכל מקום ובכל זמן, ונתב"ס דתמימות המעשה מאמת תמימות הרצון, וזה אתם א' תם, וזהו אמת דשוה ברת"ס הרי שהמיעוט וריבוי שבהתגלות אין זה התחלקות כלל בהאו"מ (והתגלות הרצון הוא בסומ"ע בתוקף כמו במס"נ על קדה"ש). ובזה יובן מ"ש בסוכות תשבו בזכות והשענו תחת העץ, עה"ח בחי' ממכ"ע, ואברהם המשיך או"מ, ולכן תחת העץ פסולה דטוב לחסות בה', ותשבו הוא שיאיר בפנימיות, וכל האזרח בישראל הוא בחי' פנימיות המקיף שיאיר לעתיד.

ד"ה בסוכות תשבו כו', תער"ג

בס"ד. ליל ב' דחה"ס, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"**ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה'**".[1]

הפסוק מתייחס לפסוקים הקודמים[2], בהם הנביא מתנבא בשם הקדוש ברוך־הוא, שיראה שבזמן הגלות המרה יהיו בני ישראל מושחתים, והחטאים יהיו כחומה בין הקב"ה וישראל[3], ובגלל הנהגתם הרעה של בני ישראל וחטאיהם הם ייענשו באכזריות.

הקב"ה יראה שלא נמצא הצדיק הראוי שיתייצב לבקש על בני ישראל ושבקשתו תתקבל אצל הקב"ה[4], וגם הקב"ה מתפלא, כביכול, איך הצרות של בני ישראל לא מעוררות אותם. אז ה' יתברך עצמו יעניש באכזריות את כל העמים שהרעו לישראל, ואפילו אותם עמים שחיים באיים הרחוקים ייענשו קשות, וכולם יכירו שזו הנהגה אלקית. האויב יפוץ על פני כל הארצות, כשפך ושטפון נהר, ולבסוף הרוח האלקית תאכל את האויב[5], והשם האלקי הקדוש יהיה נערץ מכל מה שיתרחש במערב, והכבוד האלקי הקדוש

1) ישעיהו נט, כ.

2) שם, פסוקים טו־יט.

3) ראשית חכמה, שער הענוה פרק ו. תניא, אגרת התשובה פרק ה.

4) תרגום יהונתן, וראה פירוש רש"י ומצודת דוד על פסוק טז.

5) רש"י ומצודת ציון על פסוק יט.

יזעזע את כולם ממה שיתרחש במזרח ובני ישראל ישובו בתשובה. אז־אז — "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה'", אומר רש"י: "כל זמן שציון חרבה, עדיין לא בא הגואל".

צריך להבין: מהי כוונת הפירוש ש"כל זמן שציון חרבה, עדיין לא בא הגואל"?

הרי זה דבר מובן מעצמו שהכל מבינים זאת, שעיקר הישועה של הגואל היא, שהוא יחזור ויבנה את כל החורבות, ושבהנהגתו ובכוחו יביא לוודאות האמיתית שיותר לא יהיה חורבן. וכך זה ישאר. וכל זמן שישנו חורבן, הגואל עדיין לא בא; איזה חידוש משמיענו רש"י בפירושו? הרי כפי שרואים את הפירוש במבט ראשון זה דבר כל־כך פשוט, שמיותר לאמרו.

אלא משמעות הפירוש היא מאוד עמוקה ועל כולם לדעת זאת.

הגמרא אומרת[6]: "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב", מהו הטעם לכך שהגואל יבוא לפדות את ציון? כי "לשבי פשע ביעקב", החוטאים שביעקב ישובו ועל־ידי התשובה יבוא הגואל.

זו כוונת רש"י — אל תהיו מרומים. גם כאשר ארץ ישראל נבנית בגשמיות, הגואל עדיין לא בא וכל הבנינים אינם אלא חורבות, כי החורבות הן בכל עניני הדת שפושעי ישראל ידם רמה, היפך האמת של "שבי פשע".

כל מה שנבנה ומשופץ הוא כחורבות, רחמנא־ליצלן, כי הגואל צריך לבוא על־ידי ה"שבי פשע".

קיצור. מבאר ש"ובא לציון גואל" הוא המשך של הפסוקים הקודמים המבארים את השחיתות של הגלות היהודית ואת העונש שיקבלו בשל כך, וגם את עונש כל האומות שהרעו לבני ישראל, וכל זה יביא את בני ישראל לתשובה. מבאר את פירוש רש"י שכל זמן שפושעי ישראל הם מנהיגי ארץ ישראל, כל המבנים הגשמיים הם חורבות.

ב.

בגמרא בירושלמי[7] ובמדרש[8] כתוב: "אמר ר"א כשנגאלו ישראל ממצרים, לא נגאלו אלא מתוך ה' דברים אלו. מתוך צרה ומתוך תשובה ומתוך זכות אבות ומתוך רחמים, ומתוך הקץ וכו', ואף לעתיד לבא אין נגאלין אלא מתוך חמשה דברים הללו. מתוך צרה, דכתיב[9] "בצר לך", הרי מתוך צרה. "ושבת עד ה' אלקיך", הרי מתוך תשובה. "כי א־ל רחום ה' אלקיך"[10], הרי מתוך רחמים. "ולא ישכח את ברית אבותיך", הרי מתוך זכות אבות. "ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים", הרי מתוך הקץ".

על ידי חמישה דברים תבוא הגאולה האחרונה, כפי שהיה בגאולה הראשונה שהקב"ה גאל את בני ישראל ממצרים.

חמשת הדברים הם:

א) צרה — בכל מקום שבני ישראל יהיו, בכל המדינות, הם יחושו נרדפים ומעונים.

גם אלה שטוב להם בעשירות ובתענוגי בני אדם, וגם אלו שבאופן זמני יש להם קירובים וכיבודים מהרשות המקרבין לאדם "לצורך עצמן"[11] — כאשר הדבר נחוץ להם, ו"אלו שנראין כאוהבים בשעת הנאתן"[11] — כשיש להם תועלת מכך, חשים גם הם את הלחץ ואת הרדיפות.

---

6) יומא פו, ע"ב.
7) תענית פרק א, הלכה א.
8) דברים רבה, פרשה ב, יד [כג].
9) ואתחנן ד, ל.
10) שם לא.
11) פרקי אבות פרק ב, משנה ג.

ב) תשובה – היד האלקית הקשה שמענישה בעונשים הקשים האמורים מראש בתוכחה, עד שסוף כל סוף זה יביא, וחייב להביא, לכך שיעשו תשובה, כפי שהגמרא אומרת[12] שהקב"ה יעמיד מושל שגזירותיו יהיו רעות כשל המן, וזה יחזיר את בני־ישראל למוטב, שיעשו תשובה ויגאלו.

ענין התשובה בא בשני אופנים: למשל, כמו אב הנוהג בילד שהנהגתו לא טובה. תחילה האב נוהג בילד בקירוב, ואם אין זה עוזר שהילד יעזוב את הנהגותיו הרעות ויתנהג כראוי, שילך בדרך הישר, שישמע בקול אביו ויתנהג כרצונו, אזי האב מעניש את הילד בתוקף הגדול ביותר, עד שהילד מתחרט על הנהגתו הרעה ומתנהג כפי שאביו ציוה עליו.

מיותר לבאר את הנמשל באריכות. הכל יודעים זאת.

חשוב רק להזכיר ולהזהיר את אותם אלה שברוך־השם לא קיבלו את העונש המר על בני ביתם ועל רכושם, לבל יחשבו שכבר ניצלו מכך ואינם צריכים לעשות תשובה. הרמב"ם[13] אומר שכל הנביאים הבטיחו על התשובה, והתורה הבטיחה שהסוף יהיה שהגלות המרה תביא את בני ישראל לתשובה ואז יגאלו.

ג) זכות אבות – אף־על־פי שהעיקר הוא הרי התשובה, בכל זאת זקוקים לענין זכות אבות.

ד) רחמים – בנוסף לזכות אבות זקוקים לרחמים.

ה) מתוך הקץ – באחרית הימים, כאשר בני ישראל מוכרחים להגאל, הרי זה על־ידי תשובה וזכות אבות וברחמים גדולים[14].

זו כוונת כל הצרות, שעל־ידי תשובה "ממנה יושע". זהו "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב".

קיצור. מבאר את הירושלמי והמדרש האומרים את הדברים שיביאו לגאולה שלימה: צרה – כל בני ישראל, ללא יוצא מן הכלל, בכל המדינות, יחושו עצמם מעונים ונרדפים. תשובה – ילד שהנהגתו לא טובה, כאשר הקירוב של האב לא מועיל לו שישתפר, מועיל העונש החמור. גם אלו שברוך ה' לא נענשו צריכים לעשות תשובה. באחרית הימים יתעוררו זכות האבות ורחמי שמים שבני ישראל יבינו את כוונת הצרות ויעשו תשובה, וזה יביא את הגואל צדק.

ג.

ענין התשובה אינו כפי שהעולם סבור, שתשובה היא רק על עבירות[15], רק זה שעבר על מצות עשה, לא הניח תפילין, לא שמר שבת וכו' או זה שהיה בעל־עבירה, חילל שבת, אכל טריפות, ניהל חיי משפחה טמאים וכו', רק אלו צריכים לעשות תשובה, לנהל חיי משפחה טהורים, להניח תפילין, לשמור שבת, לאכול כשר וכו'. אין זה כך.

ברור שתשובה משמעה להיטיב את מה שלא עשו כפי שצריך להעשות, ואת מה שלא היה צריך לעשות עשו. בודאי שעוברי העבירה צריכים לעשות תשובה, לחדול מלעשות את אשר אסור על־פי התורה ולעשות את אשר צריך לעשות על־פי התורה.

אך לא בזה בלבד – לתקן את אשר החסירו באי קיום מצוות העשה, ולהיטיב את אשר קלקלו

12) סנהדרין צז, ע"ב. וירושלמי, תענית פרק א, הלכה א.
13) הלכות תשובה פרק ז הלכה ה.
14) ראה לעיל מאמר ד"ה "הוי כי גדול היום ההוא" (ע' 82 ואילך). ספר המאמרים – קונטרסים חלק א ע' 96. תרצ"ט ע' 161.
15) לקוטי תורה, ראש השנה ס, ד.

בכך שעברו על מצוות הלא תעשה — הוא המובן המלא של תשובה. פירוש המילה הוא לשוב, לשוב על־מנת להיות כפי שצריך להיות על־פי תורה[16]. אבל כוונת התשובה היא להשתפר.

במילות השבח המבארות מעלות של דבר, יש שני ביטויים: טוב ("גוט") ומשופר ("בעסער")[17]. המושג תשובה אינו רק ענין הטוב אלא ענין השיפור. שכן, ביחס למשופר גם טוב אינו שלימות המעלה. התנועה של תשובה, מאיזו סיבה שלא תבוא, היא קריאה אלקית, רוח ממרום.

ארבע סיבות גורמות לתנועה של תשובה:

א) התעוררות של נשמתו שבשמים. כאשר היא מתעוררת מכך שהיא שומעת את הכרוזים שמכריזים בשמים[18] "שובו בנים שובבים". אז הנשמה שבשמים משפיעה לענף שלה המלובש בגוף[19] ומחיה תנועה של תשובה, כפי שאנו רואים שקורה לפעמים שפתאום האדם נשלט על־ידי הרהורי תשובה והוא נעשה טוב באמת בכל, כנדרש על־פי התורה.

ב) תשובה הבאה על־ידי התבוננות. כאשר הוא מתבונן היטב במהלך חייו, שהוא חלש מאוד בתורה ומצוות, הוא התגשם במידות, וכאשר הוא מעמיק להתבונן במשמעות חייו, שמרבית חייו עברו עליו לצרכי הגוף, ההתבוננות הזו מעוררת תנועה של תשובה, שהוא מחליף את דרך חייו ונעשה שומר מצוה בהידור וקובע עתים לתורה.

ג) תשובה שבאה על־ידי קירוב, שמלמעלה מקרבים את האדם ונותנים לו הצלחה גדולה ושפע רב בבני חיי ומזונא, והקירוב השמימי הגדול הזה מעורר בו תנועה של תשובה.

ד) תשובה הבאה על־ידי צרות ויסורים, רחמנא ליצלן.

כל הסיבות הגורמות תנועה של תשובה, אין זו רק תשובה על עבירות, אלא גם להיות משופרים, יותר מאשר טוב, שזו הכנה טובה לקבל פני משיח צדקנו בקרוב ממש.

קיצור. מבאר: אף שתשובה היא תיקון מה שהחסירו בקיום המצוות עשה ועברו על מצוות לא תעשה, משמעות התשובה היא להשתפר. לגבי משופר, גם טוב אינו שלימות. ארבע סיבות מעוררות את האדם לתשובה: א) ההתעוררות של נשמתו שבשמים על־ידי הכרוזים. ב) התבוננות במשמעות חייו. ג) קירוב משמים. ד) עונש משמים. ההשתפרות המתמדת היא הכנה טובה לקבל פני משיח צדקנו.

ובא לציון גואל [מר־חשון ה'תד"ש]

16) שם האזינו, עא, ג.
17) ראה אגרות־קודש, חלק י ע' יב.
18) ירמיהו ג, יד. זוהר, חלק ג קכו, ע"א. ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 62.
19) ראה המאמר הקודם.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

ד. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה מורגל בברכות. כל שעה או לכל־הפחות כל שעתיים, היה נוהג לומר ברכה. בברכות ישנן כמה דרגות, בשם ומלכות, בלי שם ומלכות, במקום שצריכים לומר בשם־ומלכות ואמרו בלי שם־ומלכות - לא יוצאים ידי חובה, ובמקום שלא צריכים לומר בשם־ומלכות ואמרו בשם־ומלכות - עוברים על איסור. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה אומר לעתים קרובות[6] את הפסוק[7] "ברוך אתה הוי' למדני חקיך".

ה. בדרך כלל, ישנן ארבע מדריגות[8]: רשימה,

6) כנראה היתה הכוונה שבכך היה ממלא כשלא היה לו על מה לברך.
7) תהלים קיט, יב.
8) צע"ק מענין רשימה חציבה חקיקה עשי' (המא' להבין ענין רשימה כו' בביכל להבין ענין הברכות) עיין ד"ה קדש ישראל — סוף המשך רס"ו.

כתיבה, חציבה וחקיקה. רשימה - היא רשימה בלבד. כתיבה - היא אותיות בדיו על הקלף, אך לא יותר מאשר גילוי של אותיות. חציבה - עושה את הדבר לכלי. וחקיקה - היא למעלה מזה. "חוקיך" - הם ענייני עולם הזה. "למדני חוקיך" - להחכים מחקיקות העולם הזה, ולדעת את משמעות הדבר.

ו. ל"ג בעומר הראשון שלי אצל הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק היה לפני חמשים שנה, בשנת תרנ"ד, יצאו אז לשדה.

כל הרביים, כולל הוד כ"ק רבינו הזקן, אהבו את השדה, להיות "איש שדה". מורנו הבעל־שם־טוב היה "איש שדה". הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' הסביר את הדבר. הבעל־שם־טוב לקח על עצמו והצליח לתקן את הבירורים והניצוצות של "איש השדה". ידוע לכל מי נקרא איש שדה[9], המקטרג על עם ישראל ומזה באות כל הגזירות על ישראל. מורנו הבעל־שם־טוב גילה שגם הפשוטים בבני יעקב, שעליהם כתוב[10] "לא כליתם", לא רק בעלי צורה, בעלי עליה כהרשב"י, אלא גם האנשים הפשוטים - הם גם כן בני אלקים.

ז. הוד כ"ק רבינו הזקן נולד בבית היתוך (הוטע), בשפה האוקראינית זה נקרא אחוזה. האחוזה היתה שייכת להרב רבי ברוך, אביו של הוד כ"ק רבינו הזקן, שקיבל כ'נדן' מחותנו הר' אברהם[11].

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' שמע בילדותו הרבה סיפורים מהסבתא רבקה - אמו של הוד כ"ק רבינו הזקן - היא היתה מספרת סיפורים לו ולר' משה - בנו הצעיר של הוד כ"ק רבינו הזקן. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' היה אז בן שבע־שמונה, והיה רושם כל מה שהסבתא רבקה היתה מספרת להם, ולמרות שהיה אז ילד, רשם את הסיפורים בצורה כזו, שמי שראה אותם חשב שכתב אותם אברך בן עשרים או שלושים שנה.

ח. אחד הסיפורים שסיפרה הסבתא רבקה - היה, כשהוד כ"ק רבינו הזקן היה ילד בן ארבע־חמש שנים, בא פעם לאחוזתו של רבי ברוך, סבו ר' משה, וראה את סדר הלימוד של בן נכדו - הוד כ"ק רבינו הזקן - בלמדו עם המלמד שלו בגן, ובחזרו לעצמו בגן על מה שלמדו. שאל אותו ר' משה: מה אתה אוהב? ענה לו הוד כ"ק רבינו הזקן: אני אוהב את הירוק, את האויר שלא יכולים ללכלך אותו.

ט. הוד כ"ק רבינו הזקן הסביר פעם לאחיו הרה"ג הרה"ח וכו' ר' מרדכי עניין מסויים, ואמר לו שיֶטה את אזנו וישמע שמתחת לאבן מפכה מעיין של מים. כעבור משך זמן נתגלה המעיין והיו קוראים לו: ביאלי רוטשעי (נהר לבן). באותה סביבה חי מכשף, ובדרכי כישוף הביא למגיפה ר"ל ועל ידי השתיה מהמים של המעיין ביאלי רוטשעי - נתרפאו[12].

י. הוד כ"ק רבינו הזקן, הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי, הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק 'צמח צדק', הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש והוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, היו נוסעים בל"ג בעומר לשדה. בשנת תרנ"ד שקביעותו של ל"ג בעומר היתה כמו השנה, נסעתי עם הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לשדה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק סיים את תפילתו אז בשעה עשר בערך ואמר מאמר, ואחרי השעה אחת־עשרה וחצי נסענו לשדה, ואף אחד לא ידע מזה, נסענו אז אל ר' זלמן שצערבינער[13] ושם היו גילויים. באותה שנה, אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק המאמר "בחד קטירא אתקטרנא" וכעבור 42 שנה בשנת תרע"ח אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק עוד הפעם מאמר זה בפתיחה "להבין ענין הילולא דרשב"י".

יא. תוכן המאמר ד"ה "בחד קטירא אתקטרנא": ידוע[14] שביום ההסתלקות ישנה ההמשכה הכללית וההעלאה הכללית של העבודה במשך ימי חייו בעלמא דין. ענין העבודה בכלל הוא המשכת המוחין במדות, והעלאת המדות והתכללותן במוחין. לכן היתה הסתלקותו של רשב"י ביום של ספירת הוד שבהוד. שכן, עיקר המדות הן חמש. בזוהר[15] כתוב חמישה אינון, שישה ושבעה אינון, המדות לעצמן הן חמש, אך הכוונה היא הרי להמשיך וזוהי המדה השישית. ברם, צריך הרי גם להיות 'מקבל', מקום היכן להמשיך, וזוהי הספירה השביעית.

עניין ספירת העומר היא המשכת המוחין במדות, לברר את המדות של 'תהו'. במדות של 'תהו', הרי כל ספירה היא בפני עצמה, שאין נותנות מקום זו לזו. מדת הגדולה היא בבחינת אין גבול, להשפיע בין לראוי בין לשאינו ראוי כל כך, כפי שאנו מוצאים באברהם אבינו ע"ה שהצטער על העדר ההשפעה. המדה השניה היא גבורה, צמצום בלי גבול, שגם "שמים לא זכו בעיניו, במלאכיו ישים תהלה", אך באמת צריכה להיות התכללות, וזהו הבירור של

9) ראה בארוכה הוספות לביאור הזוהר בתחילתו. אור התורה תולדות ד"ה ויגדלו הנערים.

10) מלאכי ג, ו.

11) ראה בארוכה בספר הזכרונות – מכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

12) ראה קונטרס ער"ח תמוז תש"ב עמו' 29.

13) ראה שיחת חה"פ תרצ"ד אות וא"ו.

14) ראה גם קונטרס ל"ג בעומר תש"ח.

15) ח"ג דרצ"ד ע"א.

'תיקון', שכל ספירה נותנת מקום לספירה האחרת, וכל ספירה כלולה מעשר, שגם כשהן לעצמן הן בהתכללות.

הסתלקות הרשב"י היתה בספירת הוד שבהוד. כתוב[16] "יודע ה' ימי תמימים, ונחלתם לעולם תהיה", אומר על כך ה'אבן עזרא', שזה על־דרך "את מספר ימיך אמלא"[17]. במדרש[18] כתוב "כשם שהם תמימים, כך שנותיהם תמימים". "ונחלתם לעולם תהיה" – על ידי העבודה שלהם, ישנה התכללות המדות, והם ממשיכים גילויים בעולם לעשות את העולם לכלי. שהגילוי הזה יהיה לעתיד־לבוא, כמו שכתוב[19] "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר", שהבשר הגשמי יראה, ויראו את המעלה של העולם הזה הגשמי, שרק השי"ת יכול לעשות עולם כזה.

יב. – (הרש"ל ג'. שי' שר ניגון, ואמר כ"ק אדמו"ר:) –

בליובאוויטש היו אלה שהיו מביאים כל פעם ניגונים. בתחילה היה זה רק איסר ינובסקי, לאחר מכן ר' מענדל ינובסקי, ר' אהרן ור' משה חריטונוב חיברו ניגונים בעצמם.

פעם אמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק: ניגון בדרך כלל, הוא המשכת המוחין במדות והעלאת המדות במוחין.

יש גובה בגשמיות, ויש גובה ברוחניות. גובה בגשמיות הוא, כשנעמדים גבוה בארשין[20] נמצאים למעלה יותר. גם בניגון יש גובה גשמי וגובה רוחני. זהו בכלל ההפרש בין ניגוני העולם לבין ניגוני חב"ד. הגובה בניגוני העולם הוא קול גבוה, כפי הכללים שבנגינה, שמינית, רבע – אינני בקי בזה – אך זהו גובה בגשמיות, ואילו הכוונה של גובה בניגון חסידי הוא – עמוק יותר, רחב יותר, ולא קול גבוה יותר, שמשמיעים את הקול בחוזק ובגובה יותר.

יג. ישנה שאלה כללית שכל אחד שואל את עצמו: מה ההבדל בין פעם להיום?

בכלל, הרי כל אחד צריך לדעת מעלות עצמו וחסרונות עצמו. כשם שצריכים לדעת חסרונות עצמו, כן צריכים לדעת גם מעלות עצמו. פעם, כשאדם היה חושב על עצמו היו נעשים ליהודי חסיד, ואילו היום אין זה פועל כלל. פעם היתה בכל יהודי הנחה בפשיטות מהי תכלית ירידת הנשמה בגוף. גם יהודי פשוט היה קם בבוקר, אומר ברכות השחר, והולך לבית הכנסת להתפלל והיה מצווה לאשתו, שאם מישהו יבוא אליו, שתדע שהוא בבית המדרש. 'לסיים להתפלל' היא אפילו אמירה כאובה, אך היהודי הפשוט היה אומר זאת בתמימות, אצלו היה בכך משום פריעת חוב.

פעם היה יהודי מהעיירה הקטנה, משלם גמילות חסד בשמחה (שלישיה או חמישיה) בנועם, ובעריבות כזו של פריעת חוב הוא היה מתפלל. מפאת תמימותו, לא היו יכולים לחשוד בו במחשבה זרה של "אפדאוועגען" (לסיים להתפלל)... כך היתה גם ההנהגה של היהודיה הפשוטה. נראה היה ה"ראשית עריסותיכם תרימו תרומה לה'"[21] גם אצל היהודיה שלא ידעה 'עברי', היתה נותנת את ראשית עריסותיכם לה', עבודתה וההכנה לשבת, הפרשת חלה וכדומה.

יד. אספר לכם סיפור בקיצור, אף שזה סיפור ידוע[22]:

פעם ישב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש בסוכה ולמד. כידוע היו בסוכה כל ספרי הלימוד. בגן שיחקו אז הילדים, הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, הדוד והדודה, הם היו אז ילדים קטנים ודיברו ביניהם על ההבדל בין יהודי לגוי, הם לא הכירו גויים, פרט לשומר החצר וגם הוא דיבר אידיש.

קרא הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש את הילדים אליו ואמר להם: בואו ואראה לכם את ההבדל בין יהודי לגוי, וציווה לקרוא אליו את ר' בנציון המשרת שהיה איש פשוט ושאל אותו: בן־ציון, האם אכלת? כן – ענה.

האם אתה שבע? – ברוך־השם, ענה.

שאל אותו שוב הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש: לשם מה אכלת?

הרי יהודי אני – ענה בן־ציון – ואכלתי כדי שיהיה לי כוח להתפלל, לומר פרק תהלים, לפרנס את בני ביתי.

לאחר מכן ציווה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש לקרוא אליו את איוואן משרת החצר, ושאל אותו:

האם אכלת? כן – ענה.

האם אתה שבע? – כן, ענה.

לשם מה אכלת? – כדי שאוכל לחיות, ענה. לשם מה אתה חי? – כדי שאוכל לאכול, ענה איוואן.

---

16) תהלים לז, יח.
17) שמות כג, כו.
18) ב"ר נח, א.
19) ישעיה מ, ה.
20) שם מדת האורך ברוסיה.
21) ראה במדבר טו, כ.
22) ראה שיחת חג הפסח תש"ג אות לט.

הרי זה סיפור פשוט, אבל רואים את העמקות שבסיפור, שיהודי חי כדי שיוכל להתפלל, לומר פרק תהלים וכדומה. ובימים עברו, זו היתה ההנחה הפשוטה.

ל"ג בעומר

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק פ"א – סגולתו של הבעל־שם

רבי יואל, הבעל־שם מזאמושטש, קבע לר' ברוך סדר הנהגה בתהליך הפיכת ביתו של צורף הזהב לבית־מדרש, ועל ידי כך לתקן את נשמות בני הזוג שנפטרו, ויחד עם כך לגרש מהבית את ה"דברים הלא־טובים".

את בית־המדרש החדש, היו צריכים - לפי הוראת הבעל־שם - לחנוך באופן זה:

עשרה מתלמידיו של ר' יואל בפויזען, ור' ברוך בראשם, היו צריכים ביום ראשון של אותו שבוע להתחיל בתענית וקריאת "ויחל". בלילה שלאחריו היה עליהם להיות ערים וללמוד תורה. למחרת היה עליהם לטבול ולכוון כוונות מסוימות, אותם מסר הבעל־שם לר' ברוך בכתב.

לאחר מכן עליהם ללכת לבית־הכנסת העירוני ולקחת משם שלושה ספרי תורה, לעטפם בטליתות, וכל המניין יביאם לביתו של הצורף, אשר צריך להיהפך לבית־מדרש. ליד הדלת ולפני הכנסם פנימה, עליהם לומר פרקי תהילים, ואז להכריז שה"רוחות" הנמצאים בפנים יסתלקו, וְיפַנוּ מקום לתורה הקדושה. את זה היו צריכים לעשות שלוש פעמים. לאחר הפעם השלישית, הרי מבלי להתחשב בדברים ה"לא טובים" שנמצאים שם, יפתחו שני אנשים את הדלת והאנשים הנושאים את ספרי התורה ייכנסו לדירתו של אביגדור טוביה, יעמידו את ספרי התורה, יתפללו תפילת שחרית ולאחר תפילת שחרית יערכו סעודת מצוה.

כמו־כן הורה הבעל־שם כי בבית המדרש החדש יתפללו שלוש פעמים ביום ויקבעו בו עתים לתורה. וכן להכניס לשם "חדר" עבור תינוקות של בית רבן.

כאשר שב ר' ברוך לפוזנא מביקורו בזאמושטש אצל הבעל־שם, נודע לו כי ה"רוחות הרעות" בביתו של צורף הזהב הגבירו את מעלליהם הפראיים, וכל השכונה הייתה שרויה בבהלה.

כל השכנים התפנו מהבניין. איש לא היה מוכן להסתכן ולהמשיך לגור שם. כל לילה נשמעו מהבית קולות פראיים.

הדברים הגיעו לידי כך, אשר מושלה של פוזנא, נוצרי אדוק, הגיע בעצמו לביתו של הצורף ברחוב הפורטוגלי, לראות האם נכונה השמועה שגונבה לאוזניו בעניין הדברים ה"לא טובים" רחמנא לצלן. הוא לא היה מסוגל להאמין שמה שסופר לו יהיה אמת.

כאשר שמע - המושל - את הצווחות והצריחות, שירה ודפיקות היוצאות מהבית, נבהל מאוד. הוא מיהר לקרוא לבישוף ודרש ממנו לעשות משהו כדי לגרש את הרוחות.

הבישוף אסף כמה כמרים, ולאחר תפלתם בכנסייה, ארגן תהלוכה עם צלבים, דגלים ותמונות

"קדושות". התהלוכה הקיפה את בית הצורף המת כמה פעמים, ואחרי כן נעצרה מול חלון דירתו של אביגדור טוביה. הבישוף עצמו החל ליצור עניני עשן ולהתיז מים "קדושים" על קירות הבית בעת שהכמרים מלמלו את "תפילתם".

תוך כדי קיום הטקס הנוצרי, נפתחו לפתע חלונות ביתו של אביגדור טוביה, ובעדם נראו פנים שהטילו בהלה על ידי מראיהם. הם שרבבו לשונות אדומות ארוכות מאוד, בליווי פרצי צחוק רועמים ודברי לעג וקלס על חשבון הכמרים.

פחד־מוות נפל על הכמרים. אחדים מהם התעלפו במקום. האחרים נמלטו לכל עבר. הבישוף עצמו נותר צמוד למקומו, מבלי יכולת להגיב כלל וכלל.

פוזנא הייתה כמרקחה עקב כך.

ר' ברוך הבין כי הגיעה שעת הכושר לקדש שם שמים על ידי הוכחת כוחו של רבו הבעל שם מזאמאשטש.

הוא כינס את ראשי הקהל ומסר להם את הוראותיו של ר' יואל. הם היו מוכנים לבצע את כל אשר דרש מהם הבעל־שם. כמו כן פעלו אצל יורשו של הצורף שיסכים למסור את הבית בכדי לפתוח בו בית־מדרש על שם אביגדור טוביה וזוגתו שרה גיטעל, ואילו ר' ברוך ועוד תשעה מחסידי הבעל־שם בפוזנא החלו במלאכת הקודש: חנוכת בית המדרש החדש לפי הוראות הבעל־שם.

כאשר לקחו מניין תלמידיו של ר' יואל את שלושת ספרי התורה מבית הכנסת העירוני, והחלו לצעוד לבית המדרש החדש, התלוו אליהם מאות גברים ונשים, יהודים ואינם־יהודים, כאשר כולם סקרנים לראות איך ייפול דבר.

בהגיע מניין חסידי ר' יואל וספרי התורה לדלת ביתו של הצורף, התגברו מתוכו הרעש והשאון במידה מבהילה. נשמעו מבפנים צווחות מקפיאות דם וצחוק פרוע, נביחות כלבים, קריאות תרנגולים, יללות חתולים, קרקורי צפרדעים, צהלות סוסים, וכהנה וכהנה קולות מוזרים ומשונים.

על ציבור המלווים נפל פחד גדול, אך לא על ר' ברוך ותשעת תלמידי הבעל־שם האחרים. הם הרגישו את עצמם מוגנים על ידי כוחו של הבעל־שם.

שלוש פעמים קראו העשרה לרוחות, שיסתלקו משם. אך כאשר הרעש בפנים לא פסק, בעטו שני היהודים - שהלכו בראש - בדלת בכל כוחם והיא נפתחה לרווחה ותיכף הכניסו את ששת היהודים עם שלושת ספרי התורה.

עם דרוך היהודים נושאי ספרי התורה על הסף, נשמעו קולות נפץ של זכוכית נשברת. כל זגוגיות החלונות נשברו, ודרך החלונות התפרצו החוצה מחנות של ברואים משונים שמראם בלבד הפיל פחד. אך עתה היו הם עצמם אחוזי אימת מוות כשהם נחפזים להימלט כמי שחייהם נתונים בסכנה.

הבית טוהר לחלוטין, אך אחרי הסתלקותם של הבריות המשונות נשאר ריח לא נעים ועשן מחניק, אשר במהירות התאדו וחלפו תיכף כאשר החל מנין היהודים לומר תפילות.

תיכף ידעה כל פויזען את אשר אירע, ואשר כל זה קרה בכוחו של הבעל שם מזאמושטש. גם מושל העיר והבישוף שמעו אודות הפלא הגדול והם דיברו בהתפעלות על הצדיק מזאמאשטש.

עתה ניתן היה לצפות, אשר ההולכים בדרכו של ר' יואל בפויזען יתרבו והמתנגדים לדרך הנסתרים והמקובלים ישתתקו, ויפסיקו לחלוק על הבעל שם ושיטתו.

אך כל זה לא קרה. למרות הכול נשארו עדיין המתנגדים ביריבותם המרה. ולמען האמת היא אפילו הוחרפה. הם לא רצו שבעקבות האירוע עם הרוחות הרעות תקבל דרך הנסתרים והמקובלים אחיזה איתנה יותר בפוזנא, ומשם בשאר ערים ועיירות יהודיים.

יותר מכולם הסעיר כעת בהתנגדותו לר' יואל ותלמידיו, יהודי בשם ר' שלמה משה אשר שמו הלך לפניו בפוזנא כגדול בלמדנותו.

ר' שלמה משה נמנה בעצמו על השכנים בביתו של אביגדור טוביה. הוא ידע היטב את כל הפרטים אודות הרוחות הרעות ושליטתם באותו בית. ולכן הרי הוא יותר מאחרים נוכח לראות את מה שפעל כאן הבעל שם מזאמאשטש. אך ר' שלמה משה ביטל את כל העניין. הוא לא רצה לתת לזה כל חשיבות.

הוא הכחיש מכל וכל, שגירושם של הרוחות הרעות נבע מכוחו של הבעל שם. טענתו הייתה שפשוט הגיע זמן שהבית ינוקה מהרוחות הרעות ובפרט כאשר הבית הפך להיות בית מדרש.

ובפוזנא התווכחו, האם הבעל שם מזאמאשטש חידש כאן דבר מה או לא?!

שישה שבועות חלפו ולפתע החלו להישמע באותו בית שוב שריקות ונביחות כלבים. קולות משונים אלו הגיעו הפעם מהמרתף, מהמחסן שבו הוחזקו עצים. היה נראה שהרוחות הרעות השתכנו במרתף.

התברר, שכאשר יורשו של אביגדור טוביה רשם להעביר את הבית לרשות הקהל עבור הקמת בית מדרש בתוכו, הוא לא הזכיר את המרתף ואת מחסן העצים שבו.

תיכף ומיד כתב היורש אישור חדש ומסר לרשות הקהל גם את המרתף. אך כל זה לא הועיל, והרוחות המשיכו לפעול בכל הכיוונים.

בהלה מחודשת תקפה את השכונה. דיברו כבר באופן גלוי שהרוחות שולטים מחדש בבית הנ"ל. אמנם אין להם דריסת רגל בבית המדרש. אך לכן הם מרגישים את עצמם חופשיים בשאר חלקי הבניין ובפרט במרתף.

ר' שלמה משה הרגיש עכשיו כאחד שנחל ניצחון. כי לפי המצב העכשווי הרי הוא צדק לכאורה, שהבעל שם מזאמאשטש לא פעל כאן מאומה, והראייה שהרוחות חזרו, מבלי להתחשב בסגולות הבעל־שם.

לכן הגביר ר' שלמה משה את התנגדותו לבעל־שם ולהולכים בדרכיו. גם שאר המתנגדים הפכו להיות תקיפים יותר.

עתה רצו תלמידי ר' יואל בכל כוחם להראות את כוחו של רבם. ולכן הוחלט אצלם, לעשות כל מאמץ שר' יואל עצמו יגיע לפוזנא ויראה את כוחו, כדי שלא יהיה למתנגדים יותר פתחון פה ולחלוק נגדו.

אך ר' שלמה משה ומרעיו המתנגדים האחרים, הקימו קול זעקה, שאסור לעשות זאת, ושלא יביאו לפוזנא את הבעל־שם, כי כל העניין הוא חילול השם, ויכול לעורר לעג וקלס. יהדות אמיתית - כך טענו - אין לה ולא כלום עם מלחמות נגד רוחות רעות.

אגרות קודש

ב"ה. י"ב מרחשון, תרצ"ג

אל חברי ועד הנהלת כולל חב"ד
ירושלים עיה"ק תובב"א

שלום וברכה!

מכתבם מר"ח מנ"א שה"ע נתקבל אחרי צאתי כבר מדרוזקעניק לריגא, ולכן נתאחרה התשובה עד כעת, ובזה הנני להשיב על מכתבם לפי הסדר.

1) דבר שאלת הבחירות. אמת נכון הדבר אשר הגיע מועד לבחירות חדשות להצלחה, והנני שולח היום נוסח תקנון משוכלל והחלטי, אשר בטח ביפה שעה אחת בהקדם יגישוהו לאישור, והשי"ת יעזור להם לסדר את הבחירות בנקל ובסדר טוב להפיק רצון מחברי הכולל יצ"ו.

2) מצב הכלכלי של הכולל נוגע לי מאד ומטריד ומצער אותי, והנני מוכן להועיל בכל מה שאפשר מצדי בהנוגע להכנסה, אמנם להציע הצעות בזה אינני יכול, והנני חושב אשר זה אחד הדברים שמוטל על חברי ועד ההנהלה יחד עם חברי שולה"נ לטכס עצה בדבר הטבת מצב הכולל יצ"ו ולמצא מקורי הכנסה חדשים ולחזק הישנים, ואני מוכן לעזרם בדבר זה בכל האפשר.

3) בהנוגע להקמוצים וסברתם להתחיל הקמוץ משלחן הנשיאות, דבר זה הפתיעני מאד, ומראה לי עד כמה אינם מתחשבים עם נחיצותו של שולה"נ, לפי שבאמת לא הוציאו מעולם החלטות שולה"נ לפועל, וקור רוח לקיים החלטות שולה"נ נראה מהם על כל צעד של הנהגת הכולל.

בהיותי באה"ק ת"ו - השי"ת ישלח לנו משיח צדקנו בב"א ויגאלנו גאולה שלמה, ואם יתמהמה חכה לו, ויעזר לי השי"ת בקרוב בבר[י]א[ו]ת הגוף ובנחת לעלות עוד הפעם לאה"ק ת"ו - ובהראיתי עמהם פא"פ אמרתי להם וגם הדגשתי איזה פעמים במכתבי אשר התיחסותי אל הכולל יכול להיות רק על יסודות שיסדוהו הוד כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה שהיו מסורים לא רק לטובה הפרטית של כל חבר הכולל, רק כל אחד נחשב כבן ממש להתענין גם במצב ב"ב בהנוגע להנהגה והדרכה, וכמה אגרות כתבו בענין הזה (שיש אצלי העתקתם) ובפרט הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אשר בא במכתבים פרטיים הן להממונים של אז והן לבחירי בני משפחתנו והן לאחדים מזקני אנ"ש ובמכתבים הללו התענין תמיד בענין הדרכה והנהגה שחפץ לדעת פרטים בזה, ויותר ממה שכתוב במכתבים זכיתי לשמוע ממנו פא"פ מפורש יוצא מפיו הק' בשעה שדבר עמדי אודות עניני הכולל, הכל ע"ד עניני הדרכה אשר עכשיו אין זכר לזה כלל.

ואז בהיותי באה"ק ת"ו התענינתי לדעת מצב ב"ב של חברי הכולל (אשר באמת עניני הדרכה קשים עכשיו יותר משהי' אז בזמנים הקודמים ועכשיו גם האבות צריכים לעזרה רוחנית בהנוגע להדרכת ב"ב וצריכים לגשת במדה ידועה בבחי' קירוב) ובקשתי אז אשר יסדרו עבורי רשימה פרטית של הנוער, ורק בקיץ זה בחדש מנחם־אב, אחרי עבור קרוב לשלש שנים, קבלתי רשימה זו, דבר שהי' אפשר להעשות במשך כחדש או שנים, ובפרט שהיא רשימה יבשה בלי שום הערות ע"ד מצב וכשרונות של כאו"א, ובלי שום הצעות מצדם בהנוגע להדרכים והאמצעים להטבת המצב וכדומה, כמו שהי' ראוי להיות אלו היו מסדרי הרשימה מסורים לטובת ההדרכה, ובפרט שהם דברים שאינם סבוכים בהוצאות. ודבר זה מראה על קור הרוח ליחס הפנימי של מצב אנשי הכולל.

וכל הנז' דורש תיקון בעיקרו, אשר ש[וה]"נ ימלא תפקידו במלא מובן המלה, ראשית אשר ידון על כל הדברים הנכנסים בחוג פעולותיו, ושנית אשר יתועד בעתו ובזמנו, ושלישית אשר החלטותיו יצאו אל הפועל.

ו[ב]נוגע להנוער חפצי במאד לגשת אל העבודה בזה, ומבלי לדבר אודות הגדולים (עלטערע) והאברכים, הנה בהנוגע להצעירים והצעירות והילדים יחי', צריכים יותר שימת לב, כוונתי בזה שאלו הלומדים בחדרים וישיבות שונות, הנה מזמן לזמן יהי' ועד מיוחד אשר יבחון אותם, ויתן פרסים לאלו אשר יצטיינו בהנהגה טובה, וכן להיפך לענוש באיזה עונש, כמובן לא עונש קנסות כי אם בדבור ובאזהרה, ואלו המצטיינים בהנהגה טובה ובלימוד לסדר

עבורם אות הצטיינות כו', וכן עבור הגדולים (עלטערע) מאחר שהם שייכים אל הכולל, חפצי אשר יהי' להם איזה קביעות של לימוד או לקרבם ע"י דברים שבדפוס מזמן לזמן, או איזה אופן אחר, אשר חפצי לשמוע חוו"ד בזה.

ומלאתי את ידי חברי שולה"נ אשר יפנו בפקודתי אל ועד המוצעה, שיקח על עצמו להוציא דבר הפקודה הזאת אל הפועל.

הדו"ש ומברכם

יוסף יצחק

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרות קודש

ב"ה, ערב ראש חדש כסלו תשי"ב
ברוקלין, נ.י.

אל כל אחינו בני ישראל חובבי תורה ומצוה
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

עין בעין הננו רואים את ההצלחה הרוחנית האלקית השורה, ת"ל, על הישיבות "תומכי תמימים - ליובאוויטש, מאז הווסדן, זה ה"ן שנים מלפנים, על ידי כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע וכ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע - ועד עתה.

הישיבות "תומכי תמימים - ליובאוויטש" הצליחו להעמיד, בעזר השי"ת, אלפי תלמידים, כן ירבו, מופלגי תורה ויראה. חלק גדול מהם כיהנו ומכהנים פאר בתור רבנים, ראשי מתיבתות וראשי ישיבות, שובי"ם וכיו"ב משרות קדש בתוככי קהלות חשובת בישראל, ורוב התלמידים ומחונכי הישיבות תת"ל ככולם עומדים בשורה ראשונה של עבודה ופועל טוב בשדה הרבצת תורה ויראת שמים וחיזוק עניני היהדות בכל מקומות מושבותיהם.

אמנם למרות ההצלחה הרוחנית, הנה המצב החמרי של מרכז הישיבות " תומכי תמימים - ליובאוויטש" בעת הזאת קשה וחמור במאד. החובות עלו למעלה ראש ומזעזעים הם את קיומו של המוסד הענקי הק' הלזה."

ביום ראשון לפרשת וארא אל האבות, עשרים ושנים בחדש טבת תשי"ב הבע"ל תתקיים, אי"ה, החגיגה השנתית של מרכז הישיבות "תומכי תמימים - ליובאוויטש", אשר צריכה לשמש מקור הכנסה חשובה בכדי להסיר את עול החובות מהעבר, ולאפשר קיומן של הישיבות הק' על להבא.

ובזה הנני פונה לכל חובבי ומוקירי תורה ומצוה בקריאה ובקשה, בקשה כפולה ומשולשת, לסייע ולהשתתף בהפעולות להכנת חגיגה שנתית זו, לבוא בהמונים להחגיגה ולהתנדב בעין יפה וביד פתוחה לטובת "מרכז הישיבות - תומכי תמימים-ליובאוויטש", ולתת לו עי"ז את האפשריות להמשיך את עבודתו הק' להעמיד דור ישרים יבורך עוסקים בתורה ובמצות, ביראת שמים טהורה, ובזיכוך המדות על פי תורת החסידות.

ואני תפלה, אשר, במהרה, ממש, נזכה כולנו לקיום ברכת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע במכתבו האחרון להמשתתפים בחגיגת הישיבות "תומכי תמימים - ליובאוויטש", והיא:

יחזק השי"ת את בריאות כולכם ויתן לכולכם פרנסה טובה בהרחבה ונזכה כולנו וב"ב יחיו בהרמת קרן התורה וקרן ישראל סבא ולגאולה קרובה על ידי משיח צדקנו ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה, במהרה בימינו, אמן.

בברכת טוב גשמי ורוחני

מ. שניאורסאהן

אגרות קודש

ב״ה, ער״ח כסלו, ה׳תשי״ב
ברוקלין, נ.י.

אל אנ״ש, ואל כל חובבי תורה ומצוה
אשר בכל אתר ואתר
ד׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

הולך וקרב היום יום בשורה יום ג׳ תשעה עשר בכסלו, הוא היום אשר בו יצאה לאור צדקת כ״ק אדמו״ר הזקן - (בעל התניא והשו״ע) - ואתו עמו צדקת תורת החסידות - תורת חסידות חב״ד ותורת החסידות הכללית.

כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, כותב - במכתבו מיו״ד כסלו ה׳תש״י, שני חדשים לפני יום ההסתלקות - אשר ״לימוד תורת החסידות אינו ענין השייך רק לאיזה מפלגה שהיא, אלא חובת לימודה מוטלת על כללות בני ישראל יחיו בכלל, ועל בני תורה בפרט״. וחובה על אנ״ש - **התעסקות** בהפצת לימוד דא״ח. והתעסקות - פירושה השתדלות שאינה פוסקת, ובאופן שבכל עניניו - גם הצדדיים - מתכוון להשגת מטרה זו ״כמו =במסחר ה״ה עסוק כל היום בזה, לאו דוקא בעת שהוא עסוק בגוף ועצם העסק לפי שהענין נוגע לו ביותר. אז ער איז אנגעטאן אין דעם בכל שעה ובכל זמן״ (שמלובש בזה בכל שעה ובכל זמן).

ובמק״א יבאר בארוכה, איך כי התנאי, אשר **יפוצו מעינותיך** - של כ״ק הבעש״ט - **חוצה** הוא הקדמה הכנה וכלי לביאת המשיח.

תנאי זה, אשר על כל אחד מאתנו כולנו להשתדל בכל תוקף למלאותו, שלשה פרטים בו:

א) יפוצו. ללמד תורת הדא״ח באופן של **הפצה** - פיזור במרחב רב, שיגיע הלימוד לכל חלקי המקום שבו מלמד תורה זו.

ב) מעינותיך. תורת הדא״ח שמפיץ, צריך שיהיו נשמרים בה תכונות של מעין. ושתי תכונות עקריות במעין: א) מימיו חיים ונובעים הם בלי הפסק מן מקור המעין. ב) אין משגיחין כ״כ על הכמות. כי המעין ממקורו נובע טפין טפין. וכן הוא גם התניא בהפצת תורה זו אין הכמות עיקר כל כך, ובלבד שיהי׳ לימוד חי בחיות נפשי והתלהבות פנימית, ונובע ממקורו - מפנימיות נפש מפיץ התורה, הקשור בפנימיות לבבו בנשיאי תורת הדא״ח.

ג) חוצה. אל לנו להסתפק בלימוד בביהמ״ד ובביהכ״נ בלבד, כי אם גם בלכתו בדרך בשבתו בחנות וכיו״ב. וכן בנוגע למהות הלומדים - אין להתצמצם במפלגות אחדות או בסוגי אנשים מיוחדים, כי גם על הפשוט שבפשוטים מוטלת חובת לימוד תורת הדא״ח, ואפילו הגדול שבגדולים אינו יכול להגיע עד תכליתה.

וגם לאלו הנמצאים מחוץ לכל המחנות, גם במקום שהכתוב מעיד עליו שהוא **חוצה** - גם שם צריך להפיץ המעינות.

וזכות ההשתדלות בהפצת המעינות חוצה תמשיך ותהי׳ כלי לקבל ברכות כ״ק מו״ח אדמו״ר אשר ברך את כל אחד מאתנו - לי״ט כסלו, אשר קודם ההסתלקות, ובאמירה לנוכח: ״תתברכו מהשי״ת בשנה טובה בלימוד והפצת החסידות, אתם ביתכם בניכם ובנותיכם יחיו בדרכי החסידות, אותם וב״ב וכל הנלוים אליכם תתברכו כולכם בכל הדרוש לכם בגשם וברוח״.

בברכת הצלחה בעבודה ושפע טוב גשמי ורוחני.

מנחם שניאורסאהן

פרשת תולדות

כה יט וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם
הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה
בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן
אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: כא וַיֶּעְתַּר
יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר
לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים
בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ
לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה: (לוי) כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי
כתיב גיים קרי גוֹיִם בִּבְטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ
יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בִּבְטְנָהּ:
כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר
וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו: כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ
אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק
בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם: (ישראל) כז וַיִּגְדְּלוּ
הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה
וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים: כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק
אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב:
כט וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא
עָיֵף: ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־
הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־
שְׁמוֹ אֱדוֹם: לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־
בְּכֹרָתְךָ לִי: לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ
לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה: לג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ
לְיַעֲקֹב: לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים
וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־
הַבְּכֹרָה: **פ כו** א וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק
אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה: ב וַיֵּרָא אֵלָיו
יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
אֹמַר אֵלֶיךָ: ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ
וַאֲבָרֲכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת
הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי
הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל
וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: ה עֵקֶב אֲשֶׁר־
שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי
חֻקּוֹתַי וְתֹרֹתָי:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ׳ 108)

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים (כה, כז)

סִטְרָא דְּאַבְרָהָם גָּרִים לוֹן (זח״א קלח, ב)

וְקָשֶׁה, כֵּיצַד מַתְאִימָה הַנְהָגָתוֹ הַשְּׁלִילִית שֶׁל עֵשָׂו עִם הַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה עֵשָׂו נוֹלַד עִם נְטִיּוֹת רָעוֹת, כְּפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁעוֹד בִּמְעֵי אִמּוֹ רָצָה לָצֵאת לְפִתְחֵי עֲבוֹדָה־זָרָה (רַשׁ״י פָּסוּק כב). וְאַבְרָהָם חִנְּכוֹ וְלִמְּדוֹ לְהִלָּחֵם בְּיִצְרוֹ וּלְהִתְגַּבֵּר עַל נְטִיּוֹתָיו הָרָעוֹת. וְאָכֵן, זוֹ הָיְתָה עֲבוֹדָתוֹ כָּל עוֹד הִתְחַנֵּךְ עַל יְדֵי אַבְרָהָם; אֲבָל לְאַחַר פְּטִירָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה (רַשׁ״י פָּסוּק ל).

שני ו וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר: ז וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם
לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי
פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת
מַרְאֶה הִוא: ח וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים
וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא
וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: ט וַיִּקְרָא
אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא
וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי
אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־
זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כְּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־
אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: יא וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ
אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ
מוֹת יוּמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא
בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 74)

וַיִּזְרַע יִצְחָק (כו, יב)

וְכִי יִצְחָק זָרַע דָּגָן ח״ו, אֶלָּא לָקַח אֶת כָּל מַעֲשֵׂר מָמוֹנוֹ וְזָרַע צְדָקָה לַעֲנִיִּים (פרקי דרבי אליעזר פרק ל״ג)

הַמִּדְרָשׁ שׁוֹאֵל, כֵּיצַד עָסַק יִצְחָק בַּחֲרִישָׁה זְרִיעָה וּקְצִירָה, וְלֹא חָשַׁשׁ שֶׁמְּלָאכָה זוֹ תַּפְרִיעַ לִדְבֵקוּתוֹ בַּה׳. וְהַמִּדְרָשׁ עוֹנֶה,

שֶׁיִּצְחָק לֹא זָרַע דָּגָן אֶלָּא צְדָקָה: מַטְּרָתוֹ לֹא הָיְתָה הַדָּגָן עַצְמוֹ, אֶלָּא קִיּוּם מִצְוַת צְדָקָה.

שלישי יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: יד וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: טו וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְּאוּם עָפָר: טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד: יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: יח וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר | אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו: יט וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים: כ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ: כא וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה: כב וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות חוברת כ)

וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי יִצְחָק . . בְּאֵר מַיִם חַיִּים (כו, יט)

אִיתָא בְּ״לִקּוּטֵי תּוֹרָה״, שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת שָׁלֹשׁ הֲכָנוֹת לִפְנֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית: צְדָקָה, מִקְוֶה וְלִמּוּד מוּסָר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּה נִלְמַד מִשְּׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת. צְדָקָה – מֵאַבְרָהָם, עָלָיו נֶאֱמַר ״לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט״. מִקְוֶה – מִיִּצְחָק, שֶׁחָפַר בְּאֵרוֹת מַיִם. לִמּוּד מוּסָר – מִיַּעֲקֹב, ״יוֹשֵׁב אֹהָלִים״, שֶׁרוֹמֵז לְלִמּוּד הַתּוֹרָה. וּלְאַחַר הַהֲכָנוֹת הַלָּלוּ בָּאָה הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ, וְכַמְּבֹאָר בְּ״תּוֹרָה אוֹר״, שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב רוֹמְזִים לְאַרְבַּעַת הַשְּׁלִיבוֹת שֶׁל סֻלַּם הַתְּפִלָּה: פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה (רְאוּבֵן), בִּרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע (שִׁמְעוֹן), קְרִיאַת שְׁמַע (לֵוִי) וּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה (יְהוּדָה).

רביעי כג וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע: כד וֵיֵרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי: כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר: כו וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ: כז וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם: כח וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה | עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ: כט אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ׳ 129)

רָאוֹ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה׳ עִמָּךְ (כו, כח)

עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק לֹא הָיְתָה לָלֶכֶת מֵעִיר לְעִיר כְּדֵי לְפַרְסֵם אֶת שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, כְּפִי שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם, אֶלָּא הוּא נִשְׁאַר בִּמְקוֹמוֹ, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשָׁם מָשַׁךְ וְקֵרֵב אֵלָיו אֶת בָּאֵי הָעוֹלָם, בְּדַרְגַּת אֲבוּקָה גְּדוֹלָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת אֵלֶיהָ נִיצוֹצוֹת. וְעִנְיָן זֶה מֻדְגָּשׁ בִּמְיֻחָד לְגַבֵּי יִצְחָק וַאֲבִימֶלֶךְ. שֶׁכֵּן, בִּתְחִלָּה אָמַר לוֹ אֲבִימֶלֶךְ ״לֵךְ מֵעִמָּנוּ״, אֲבָל לְאַחַר שֶׁבָּנָה יִצְחָק מִזְבֵּחַ וְקָרָא בְּשֵׁם ה׳, הָלַךְ אֵלָיו אֲבִימֶלֶךְ עִם אֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וְאָמְרוּ לוֹ ״רָאִינוּ כִּי הָיָה ה׳ עִמָּךְ . . תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ״.

חמישי ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: לא וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם: לב וַיְהִי | בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם: לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ס לד וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי: לה וַתִּהְיֶיךָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה: ס

כח א וַיְהִי כִּי־זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהֶיךָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו | בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי: ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי: ג וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי כתיב צידה קרי צַיִד: ד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי

וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם
אָמוּת: ה וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו
בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא:
ו וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ
לֵאמֹר: ז הָבִיאָה לִּי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִּי מַטְעַמִּים
וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי:
ח וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אוֹתָךְ:
ט לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים
טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר
אָהֵב: י וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבוּר אֲשֶׁר
יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ: יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה
אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק:
יב אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ
וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה: יג וַתֹּאמֶר לוֹ
אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ
קַח־לִי: יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ
מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו: טו וַתִּקַּח רִבְקָה
אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ
בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן: טז וְאֵת
עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת
צַוָּארָיו: יז וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם
אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ: יח וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו
וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי: יט וַיֹּאמֶר
יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר
תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ: כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה
מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לְפָנָי: כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא
וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא:
כב וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר
הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו: כג וְלֹא הִכִּירוֹ
כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ:

כד וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי:
כה וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצַּיִד בְּנִי לְמַעַן
תְּבָרֲכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׁתְּ:
כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וְשָׁקָה־לִּי
בְנִי: כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו
וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר
בֵּרֲכוֹ יְהוָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 56)

עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי (כז, יג)

לִכְאוֹרָה, אֵיזוֹ נֶחָמָה הִיא זוֹ, וַהֲרֵי כָּל בֵּן דּוֹאֵג וְחָרֵד לִשְׁלוֹם אִמּוֹ, וּבִפְרָט בֵּן כְּמוֹ יַעֲקֹב. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרִבְקָה אָמְרָה לְיַעֲקֹב שֶׁהִיא מוּכָנָה לִמְסִירוּת נֶפֶשׁ, לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמָהּ בְּסַכָּנָה, כְּדֵי לְקַבֵּל אֶת הַבְּרָכוֹת. וּדְבָרֶיהָ פָּעֲלוּ גַּם בְּיַעֲקֹב תְּנוּעָה שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ.

ששי כח וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי
הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ: כט יַעַבְדוּךָ עַמִּים
כתיב וישתחו קרי וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר
לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר
וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ: ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ
אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי
יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ: לא וַיַּעַשׂ
גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם
אָבִי וֹיֹאכַל מִצַּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ:
לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ
בְכֹרְךָ עֵשָׂו: לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־
מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי
וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ
יִהְיֶה: לד כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק
צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
בָּרְכֵנִי גַּם־אֲנִי אָבִי: לה וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה
וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ: לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב
וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה
לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה:
לז וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו לָךְ
וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ

סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: לח וַיַּאמֶר
עֵשָׂו אֶל־אָבִיו הֲבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי
בָּרְכֵנִי גַם־אֲנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ: לט וַיַּעַן
יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ
יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל: מ וְעַל־חַרְבְּךָ
תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד
וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ: מא וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו
אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר
עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה
אֶת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו
בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ
לְהָרְגֶךָ: מג וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ
אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה: מד וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים
אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: מה עַד־
שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־
שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: מו וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק
קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה
מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים:
כח א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ
וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:
ב קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ
וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ:
ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ
לִקְהַל עַמִּים: ד וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ
וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־
נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 80)

וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹקִים (כז, כח)

יִתֵּן וְיַחֲזֹר וְיִתֵּן (רש"י)

יֵשׁ לִשְׁאֹל, הֲרֵי מְדֻבָּר בִּנְתִינָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁהִיא שְׁלֵמָה וּלְלֹא שׁוּם חִסָּרוֹן, וְאִם־כֵּן מַה חָסֵר בַּנְּתִינָה הָרִאשׁוֹנָה, עַד שֶׁיֵּשׁ צֹרֶךְ לַחֲזֹר וְלָתֵת שׁוּב. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁנּוֹסָף עַל הַנְּתִינָה עַצְמָהּ (שֶׁהִיא מֵשְׁלֶמֶת) נוֹתֵן הַקָּבָּ"ה לָאָדָם גַּם אֶת הַיְכֹלֶת לְהוֹסִיף עַל הַבְּרָכָה בְּכֹחוֹת עַצְמוֹ.

שביעי ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם
אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב
וְעֵשָׂו: ו וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב
וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה
בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה
מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ
וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת
כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־
יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת | בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־
אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וַיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יֵהָא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 93)

וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב (כח, ה)

כָּל יְהוּדִי הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה לַהֲפֹךְ אֶת הָעוֹלָם לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ. וְדָבָר זֶה נִרְאֶה בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁהִיא הַשְּׁלִיחוּת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁנִּזְכְּרָה בַּתּוֹרָה. דְּהִנֵּה, יַעֲקֹב יָצָא לְחָרָן (חָרוֹן אַף שֶׁל עוֹלָם) וְהֵקִים שָׁם מִשְׁפָּחָה בְּאֹפֶן שֶׁל "מִטָּתוֹ שְׁלֵמָה"; בֵּרֵר אֶת נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁהָיוּ בְּצֹאן לָבָן; וּבִדְּרָךְ לְשָׁם הֶעֱלָה אֲפִילוּ אֶת הַדּוּמֵם: "וְהָאֶבֶן הַזֹּאת . . יִהְיֶה בֵּית אֱלֹקִים". וְאַף לְגַבֵּי כָּל יְהוּדִי כָּךְ: עָלָיו לְ"הוֹלִיד" עוֹד יְהוּדִי וְעוֹד יְהוּדִי עַל יְדֵי שֶׁפּוֹעֵל אֶצְלָם הוֹסָפָה בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת; עָלָיו לְהַשְׁפִּיעַ גַּם עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם (תּוֹשְׁבֵי "חָרָן") לְקַיֵּם אֶת שֶׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נֹחַ; וְעָלָיו לַהֲפֹךְ אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, גַּם אֶת הַדּוּמֵם, לְדִירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

מפטיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם: ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו: ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת | בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה:

ססס ק"ו פסוקים, על"ו סימן

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א מַשָּׂא נְבוּאָה דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל הַנִּשְׁלָח בְּיַד הַנָּבִיא מַלְאָכִי שֶׁהָיָה חוֹתֵם הַנְּבִיאִים אַחַר חַגַּי וּזְכַרְיָה שֶׁנִּבְּאוּ בְּבֵית שֵׁנִי: **ב** אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אֻמַּים הָיוּ בְּנֵי יִצְחָק אוֹהֲבֵי נָאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב וּבָחַרְתִּי בְּיַעֲקֹב וּבְזֵרוֹעוֹ אַחֲרֵיו אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם מַכְעִיסִים אוֹתִי, וְנָתַתִּי לְזֶרַע יַעֲקֹב הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבִרָהָם וּלְיִצְחָק: **ג** וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי לְדָחֳפוֹ אֶל אֶרֶץ שֵׂעִיר מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו. וּמִנְהָג שֶׁבָּעוֹלָם, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי בָנִים, לַבְּכוֹר הוּא בּוֹרֵר לוֹ מָנָה יָפָה. וְאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה אֵינָן דּוֹמִין לְהָרֵי

הפטרה לפרשת תולדות לקריאה בציבור

ולשמו"ת במלאכי פרק א־ב

א א מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי: ב אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב: ג וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת

שי למורא

א) מַשָּׂא, נְבוּאָה. מַלְאָכִי, הוּא שְׁמוֹ שֶׁל הַנָּבִיא. וְאָמְרוּ רז"ל שֶׁ"מַלְאָכִי" הוּא עֶזְרָא הַסּוֹפֵר. **ג)** לְתַנּוֹת מִדְבָּר, מָעוֹן לְתַנִּים

שי למורא

וְתַנּוֹת הַחַיִּים בַּמִּדְבָּר. ד) רָשַׁשְׁנוּ, נִהְיֵינוּ רָשִׁים וְדַלִּים, עַל יְדֵי גְּבוּכַדְנֶצַּר שֶׁהִגְלָה גַּם אוֹתָם מֵאַרְצָם. וָנָשׁוּב וְנִבְנֶה, וְעַכְשָׁיו שֶׁהֶעֱשַׁרְנוּ נָשׁוּב וְנִבְנֶה אֶת הֶחֳרָבוֹת. ו) בֵּן יְכַבֵּד אָב, יֵשׁ עָלָיו לְכַבֵּד אָב. וְכֵן עֶבֶד אֲדוֹנָיו. וְאִתָּם קְרוּיִים בָּנִים וַעֲבָדִים. וְאִם אָב אֲנִי לָכֶם, אַיֵּה כְּבוֹדִי. ז) לֶחֶם מְגֹאָל, קְרָבָן מְתֹעָב. בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ, בַּמֶּה תִּעַבְנוּ אֶת קָרְבָּנְךָ. שֻׁלְחַן ה׳, הַמִּזְבֵּחַ. נִבְזֶה הוּא, כִּי זוֹרְקִים עָלָיו דָּם, וּמַקְטִירִים עָלָיו הַחֵלֶב, וְנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בָּהֶם. וְאֵינָם שָׂמִים לִבָּם לְמָה צִוָּה ה׳ לְהַקְרִיב דָּם וְחֵלָבִים. ח) אֵין רָע, אֵין הַדָּבָר הַזֶּה רָע בְּעֵינֵיכֶם. לְפָחֲתֶךָ, הַפֶּחָה, הַשַּׂר וְהַשַּׁלִּיט שֶׁלְּךָ. הֲיִרְצְךָ, לֶאֱהֹב אוֹתְךָ בְּלִבּוֹ. הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ, לַעֲשׂוֹת בַּקָּשָׁתְךָ. ט) חַלּוּ נָא וגו׳, אַתֶּם הַכֹּהֲנִים, הָעוֹשִׂים כָּכָה, אֵיךְ יַעֲלֶה בִּלְבַבְכֶם לִהְיוֹת שְׁלוּחֵי יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים. מִיָּדְכֶם הָיְתָה זֹאת, הֲרֵי מִיָּדְכֶם הָיְתָה הָרָעָה הַזֹּאת. הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים, לִשְׁמֹעַ תְּפִלָּתְכֶם וְלָחֹן אֶת שׁוֹלְחֵיכֶם. י) מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם, הַלּוּאי וְיָקוּם אִישׁ טוֹב בָּכֶם, שֶׁיִּסְגֹּר דַּלְתֵי מִקְדָּשִׁי, וְלֹא יוּבָא שֵׁם קָרְבָּן מְתֹעָב בָּזֶה. וְלֹא תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם, וְלֹא תַּבְעִירוּ אֵשׁ עַל מִזְבְּחִי חִנָּם, שֶׁאֵינִי מִתְרַצֶּה בוֹ. יא) גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹבְדִים לְצָבָא הַשָּׁמַיִם, מוֹדִים בִּי שֶׁאֲנִי הַסִּבָּה הָרִאשׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁעוֹבְדִים אוֹתָם לְפִי דַּעְתָּם וְטָעוּתָם שֶׁיִּהְיוּ אֶמְצָעִים בֵּינִי וּבֵינָם. וּבְכָל מָקוֹם מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי, אִם הָיִיתִי מְצַוֶּה אוֹתָם כְּמוֹ שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם הָיוּ מַקְטִירִים וּמַגִּישִׁים

עטרת מרים

יִשְׂרָאֵל וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר מְעוֹן תַּנִּים: ד כִּי־תֹאמַר אֲדוֹם שֶׁהֵא לֹא בָּא מֵאַת ה׳ רַק רָשַׁשְׁנוּ רָשִׁים הָיִינוּ מִצַּד הַטֶּבַע אוֹ הַמֵּזִל וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כְּשֶׁעֲלָה מַזְּלֵנוּ מִשִּׁפְלוּתוֹ, מֵשִׁיב לָהֶם הַנָּבִיא כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס אם יִבְנוּ אֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָּזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה הוּא: ח וְכִי־תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וְיָחֹנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יִקְרָאוּ כָּל הָעוֹלָם לְאַרְצָם גְּבוּל רִשְׁעָה כִּי בִּרְשָׁעַת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא חֲרֵבָה לְעוֹלָם, וְיוֹסִיפוּ וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם הוּא אֱדוֹם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה בְּחָרְבָּנָהּ וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה תִּהְיוּ שָׂבֵחַ וּגְדוּלָּה שֶׁאַתֶּם בִּגְבוּלְכֶם יוֹשְׁבִים וּגְבוּלָם חָרֵב: ו בֵּן יְכַבֵּד יֵשׁ עָלָיו לְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאַתֶּם קְרוּיִין בָּנִים וַעֲבָדִים, וְעַתָּה וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם אַתֶּם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם לִי בַּמֶּה בָּזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ אֶת לֶחֶם מִזְבַּחַךְ, אֲנִי מֵשִׁיב לָכֶם כִּי בְּזֹאת גְּאַלְתֶּם אוֹתִי בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה הוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁמְּסַדְּרִים עָלָיו הַקָּרְבָּן לְגַבּוֹהַּ נִבְזֶה הוּא כִּי נִזְרָק עָלָיו הַדָּם וְנִקְטָר עָלָיו הַחֵלֶב שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה בָּהֶם: ח וְכִי־תַגִּישׁוּן שֶׁה עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע בְּעֵינֵיכֶם, הוֹאִיל וְהַמִּזְבֵּחַ הוּא מְבֻזֶּה בְּעֵינֵיכֶם וְכִי תַגִּישׁוּ שֶׁה פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע בְּעֵינֵיכֶם, הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ לַמּוֹשֵׁל שֶׁלְּךָ בְּאוֹתָהּ הַמִּנְחָה וְיֶאֱהַבְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ לַעֲשׂוֹת בַּקָּשָׁתְךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה אַתֶּם הַכֹּהֲנִים חַלּוּ־נָא הַעֲתִירוּ בַּעֲדֵנוּ פְּנֵי־אֵל וְיָחֹנֵנוּ אם יְחוֹנֵן אוֹתָנוּ בַּעֲבוּר תְּפִלָּתְכֶם, כִּי מִיָּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הָרָעָה, הֲלֹא הַמְּאֹרָה הַמִּשְׁתַּלַּחַת בָּאָה הִיא בַּעֲבוּרְכֶם הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים וְכִי

מִדְבָּר: ד כִּי־תֹאמַר אֲדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם: ה וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל: ו בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָּזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ: ז מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵּאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה הוּא: ח וְכִי־תַגִּישׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ט וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְּנֵי־אֵל וְיָחֹנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם: יא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מֻקְטָר

מַחֲמַתְכֶם יִשָּׂא לָנוּ פָּנִים, הֲלֹא אֵין קַטֵּגוֹר נַעֲשֶׂה סַנֵּגוֹר אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: י מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם הַלּוּאי וְיָקוּם אִישׁ טוֹב בָּכֶם שֶׁיִּסְגֹּר דַּלְתֵי מִקְדָּשִׁי לְבִלְתִּי הָבִיא שָׁם קָרְבָּן מְתוֹעֵבָה הַזֹּאת. וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם בְּאִשִּׁים שֶׁאֵינִי מִתְרַצֶּה בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה לֹא אֶקְבַּל מִיֶּדְכֶם בְּרָצוֹן, וּכְאוֹמֵר: וְלָמָּה אִם־כֵּן תַּבְעִירוּ אֵשׁ עַל מִזְבְּחִי בְּחִנָּם: יא וְלָמָּה אַתֶּם מְחַלְּלִים שְׁמִי, וַהֲלֹא כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ

עטרת מרים

גָּדוֹל שִׁמִי בַּגּוֹיִם אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים הָעוֹסְקִים בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדָה וּבְכָל־מָקוֹם שֶׁאַתֶּם מִתְפַּלְּלִים לְפָנַי וְאַף בַּגּוֹלָה מְקַטֶּרֶת מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה הוּא לִי כִּי־עַל יֶדְכֶם גָּדוֹל שִׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲבָל: **יב** וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם בַּמֶּה שֶׁאַתֶּם אוֹמְרִים שֻׁלְחַן אֲדֹנָי וְהוּא הַמִּזְבֵּחַ מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ אִמְרֵי הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁגוּר בְּפִיכֶם לְדַבֵּר בּוֹ הוּא לוֹמַר נִבְזֶה אָכְלוֹ: יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה כֶּבֶשׁ כָּחוּשׁ וְרָזֶה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ וְהִפַּלְתֶּם אוֹתוֹ עַל הַקַּרְקַע דֶּרֶךְ בִּזָּיוֹן אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גַּם אַתֶּם מְבִיאִים לְפָנַי קָרְבָּן גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלָה וַהֲבֵאתֶם הוֹאִיל וּמֵאַחַת מֵאֵלֶּה תָּבִיאוּ אֶת־הַמִּנְחָה כִּתְשׁוּרָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ וְכִי אֶקְבָּלָה בְּרָצוֹן מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאָרוּר נוֹכֵל הַמַּעֲרִים לוֹמַר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ יוֹתֵר מוּבְחָר לְהַקְרִיבָה מִמַּה שֶׁהֵבִיא וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְטוֹב הָרָאוּי לְעוֹלָה וְנִדַּר וְהוּא מְנַדֵּר וְזוֹבֵחַ לַה׳ וְזוֹבֵחַ מָשְׁחָת שֶׁה נִשְׁחָת וְכָחוּשׁ לַאֲדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמַהֲרָאוּי אִם כֵּן לְהַקְרִיב לְפָנַי מִן הַמּוּבְחָר וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם הַיְרֵאִים מִלְּפָנַי: **א** וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַכֹּהֲנִים אֲנִי מְצַוֶּה הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא תַקְרִיבוּ אֵלֶּה עַל מִזְבְּחִי: **ב** אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי לְבַד לְחַלְּלוֹ בְּקָרְבָּן שֶׁאֵין רָאוּי לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרַרְתִּיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב: **ג** הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: **ד** וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: **ה** בְּרִיתִי | הָיְתָה אִתּוֹ

מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: יב וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ: יג וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהֲבֵאתֶם גְּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלָה וְהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: יד וְאָרוּר נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחַת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם: **ב** א וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: ב אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרַרְתִּיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב: ג הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו: ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ה בְּרִיתִי | הָיְתָה אִתּוֹ

שי למורא

לִשְׁמִי מִנְחָה טְהוֹרָה. **יב**) וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ, וְגִיב שְׂפָתָיו שֶׁל הַכֹּהֵן הוּא "נִבְזֶה אָכְלוֹ". כְּלוֹמַר, לֶחֶם הַמִּזְבֵּחַ וְאָכְלוֹ, שֶׁהוּא הַחֵלֶב וְהַדָּם, מְגֹאָל וְנִבְזֶה הוּא. **יג**) מַתְּלָאָה, בְּהֵמָה כְּחוּשָׁה. וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ, וְתַעֲשׂוּ מַפַּח נֶפֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ. **יד**) נוֹכֵל, מִתְנַכֵּל בְּמִרְמָה, לוֹמַר שֶׁאֵין בְּיָדוֹ יוֹתֵר מִבְּחַר. זָכָר, אֵיל תְּמִים וְהָגוּן לְקָרְבַּן עוֹלָה. מָשְׁחַת, בַּעַל מוּם. **ב**) לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי, שֶׁלֹּא לְקַבֵּל קָרְבָּן בַּעַל מוּם. הַמְּאֵרָה, מִלְּשׁוֹן אֲרִירָה. וְאָרוֹתִי אֶת בִּרְכוֹתֵיכֶם, וְקִלַּלְתִּי אֶת מַה שֶּׁצָּרִיךְ לְבָרֵךְ לָכֶם, הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר. וְגַם אָרוֹתִיהָ, וְגַם הַקְּלָלָה הַנִּמְצֵאת עִכְשָׁיו, אֵינֶנָּה בְּמִקְרֶה, אֶלָּא אֲנִי אָרוֹתִיהָ. **ג**) גֹּעֵר לָכֶם אֶת הַזֶּרַע, שֶׁלֹּא תִצְמַח. וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל פְּנֵיכֶם, אֲפַזֵּר אֶת הַזֶּבֶל שֶׁל הַבְּהֵמוֹת עַל פְּנֵיכֶם. כְּלוֹמַר, לֹא תִקְבְּלוּ שָׂכָר עַל הַבִּיאָכֶם קָרְבָּנוֹת כָּאֵלּוּ, וְעוֹד יִהְיוּ לָכֶם לְרָעָה וּלְכִשָּׁל. פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם, זֶבֶל הַבְּהֵמוֹת שֶׁאַתֶּם מְבִיאִים בְּחַגֵּיכֶם. וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו, הֶעָוֹן הַזֶּה שֶׁבְּיַדְכֶם יִשָּׂא אֶתְכֶם אֵלָיו, לְבַד הַבִּזָּיוֹן הַזֶּה. **ד**) וִידַעְתֶּם, וּדְעוּ לָכֶם. אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת, לִהְיוֹת נִזְהָרִים בִּכְבוֹדִי. לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת לֵוִי, שֶׁתִּשְׁמְרוּ אֶת הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי לְאַהֲרֹן וּפִינְחָס שֶׁהָיוּ מִשֵּׁבֶט לֵוִי. **ה**) בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתִּי עִם שֵׁבֶט לֵוִי. הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר לְפִינְחָס "הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם" (במדבר כה,יב). "וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו" הֲרֵי שֶׁיְּהֵא זַרְעוֹ בַּחַיִּים. וָאֶתְּנֵם לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי, אֶת אֵלֶּה נָתַתִּי לוֹ בַּעֲבוּר הַמּוֹרָא שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ, וְהָיָה יָרֵא מִפָּנַי. נִחַת הוּא, הוּא מִתְיָרֵא. נִחַת, מִלְּשׁוֹן "וַיְהִי חִתַּת" (בראשית לה,ה).

פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם זֶבֶל מִבְּהֵמוֹת שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים לְפָנַי וְנָשָׂא הֶעָוֹן הַזֶּה שֶׁבְּיַדְכֶם יִשָּׂא אֶתְכֶם אֵלָיו אֶל הַבִּזָּיוֹן הַזֶּה: ד וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֶת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת נִזְהָרִים בִּכְבוֹדִי לְפִי שֶׁאֶרְצֶה שֶׁתִּתְקַיְּמוּ בִּבְרִיתִי אֶת עִם שֵׁבֶט לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: ה בְּרִיתִי | הָיְתָה אִתּוֹ הוֹסִיפָה

שי למורא

ו) תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ, שֶׁבֶט לֵוִי הָיָה מְלַמֵּד אֶת הָעָם תּוֹרָה, וְלֹא נָטָה מִדֶּרֶךְ הָאֱמֶת. בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי, בַּעֲבוּר מִצְוֹתַי הָיָה רוֹדֵף לַעֲשׂוֹת שָׁלוֹם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, וּלְהַדְרִיכָם בַּדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. ז) כִּי מַלְאַךְ ה' וגו', כִּי הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל הקב"ה לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וּלְלֵוִי אָמַר... יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל" (דברים לג,ח-י).

עטרת מרים

לוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא שֶׁהָיָה בִּלְבָד וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא הָיָה מִתְיָרֵא וְנִרְעָד: ו אַהֲרֹן וְאֶלְעָזָר וּפִינְחָס הַכֹּהֲנִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ שֶׁלֹּא הָיָה אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב, זֶהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם עִם יִשְׂרָאֵל וּבְמִישׁוֹר לַעֲשׂוֹת מִצְוֹתַי הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים כָּל שֶׁבֶט לֵוִי הֵשִׁיב מֵעָוֹן בְּמַעֲשֶׂה הָעֵגֶל (שמות ל"ב): ז כָּל זֶה רָאוּי לְכָל כֹּהֵן כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְהָרָאוּי הוּא שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ

הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת הוּא: ו תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן: ז כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא:

יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא שְׁלוּחוֹ שֶׁל מָקוֹם לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וּלְלֵוִי אָמַר וגו' יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב (דברים לג):

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

י וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה: יא וַיִּפְגַּע
בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי
הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:
יב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ
הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים
בּוֹ: (לוי) יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר
אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: יד וְהָיָה
זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה
וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה
וּבְזַרְעֶךָ: טו וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא
אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי
לָךְ: טז וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה
בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי: יז וַיִּירָא וַיֹּאמַר
מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית
אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם: (ישראל) יח וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב
בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו
וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ:
יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם
לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה: כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר
לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ
הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד
לִלְבֹּשׁ: כא וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה
יְהוָה לִי לֵאלֹהִים: כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי
מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי
עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:

אגרות קודש

ב״ה, אדר״ח כסלו, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו מודיע בקשת... להתברך בבנים זכרים חו״ק:

הנה מהנכון שיוסיף הנ״ל אומץ באהבת ישראל, אהבת התורה ואהבת השם יתברך, וכידוע בספרי הקבלה והחסידות, אשר הולדת אהבה ברוחניות ה״ה סגולה להולדת בן בגשמיות, ובמילא מובן אשר קיום וחיזוק האהבה ברוחניות, והוא ע״י התבוננות בגדולתו יתי׳ כלשון הרמב״ם (הל׳ יסוה״ת רפ״ב) ה״ז ממשיך חיים ארוכים לאורך ימים ושנים טובות לבנים זכרים בגשמיות,

ולכן בלי נדר עד אחר שתלד זוגתו תחי׳ בן זכר יתן בכל יום מימות החול קודם תפלת שחרית פרנק או שנים לצדקה, ומהנכון שתהי׳ צדקה הקשורה באכילה ושתי׳ של תלמידים עניים, וכשיולד לו בן זכר יתן לו שם ע״ש כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע יסו״ע, שהוא יוסף יצחק, והשי״ת יזכה את כת״ר לבשר בשו״ט בכל הנ״ל...

בברכת הצלחה בענינים הכלליים ובענייניו הפרטיים.

לוח זמנים לשבוע פרשת תולדות - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	05:56	06:00	08:04	08:06	08:38	08:40	09:35	09:36	11:54	11:54	16:53	16:48	17:19	17:15	16:29	17:25
חיפה (ח)	05:57	06:02	08:03	08:06	08:38	08:41	09:35	09:36	11:54	11:54	16:53	16:48	17:17	17:12	16:16	17:23
ירושלים (ח)	05:55	06:00	08:02	08:04	08:37	08:39	09:33	09:35	11:53	11:53	16:55	16:50	17:17	17:13	16:11	17:23
תל אביב (ח)	05:57	06:02	08:04	08:06	08:39	08:41	09:35	09:37	11:55	11:55	16:52	16:47	17:19	17:14	16:26	17:25
אוסטריה, וינה (ח)	06:39	06:48	08:22	08:26	09:06	09:11	09:58	10:01	12:08	12:08	16:37	16:28	17:12	17:03	16:11	17:17
אוסטרליה, מלבורן (ק)	06:15	06:08	08:57	08:52	09:37	09:34	10:48	10:45	13:38	13:38	19:55	20:01	20:23	20:30	19:41	20:43
אוקראינה, אודסה (ח)	06:37	06:46	08:24	08:28	09:07	09:11	09:59	10:02	12:11	12:11	16:44	16:35	17:17	17:09	16:18	17:22
אוקראינה, דונייצק (ח)	06:12	06:21	07:56	08:00	08:40	08:45	09:32	09:35	11:42	11:42	16:12	16:03	16:46	16:38	15:46	16:51
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	06:24	06:34	08:07	08:11	08:52	08:56	09:43	09:47	11:53	11:53	16:22	16:13	16:57	16:48	15:56	17:02
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	06:54	07:04	08:33	08:37	09:19	09:24	10:10	10:14	12:19	12:19	16:43	16:33	17:19	17:10	16:17	17:24
אוקראינה, קייב (ח)	06:47	06:57	08:25	08:30	09:12	09:17	10:03	10:07	12:12	12:12	16:35	16:25	17:12	17:02	16:09	17:16
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	06:29	06:32	08:43	08:45	09:15	09:17	10:14	10:15	12:36	12:36	17:43	17:40	18:08	18:05	17:20	18:15
איטליה, מילאנו (ח)	07:01	07:10	08:50	08:53	09:32	09:36	10:25	10:28	12:37	12:37	17:14	17:06	17:45	17:37	16:47	17:50
אקוואדור, קיטו (ח)	05:54	05:54	08:24	08:24	08:54	08:54	09:56	09:56	12:28	12:28	18:01	18:01	18:24	18:24	17:43	18:33
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:53	05:47	08:35	08:31	09:13	09:10	10:23	10:21	13:11	13:12	19:23	19:29	19:51	19:57	19:09	20:09
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:33	06:26	09:15	09:10	09:59	09:55	11:10	11:08	14:03	14:04	20:25	20:33	20:57	21:05	20:13	21:18
ארה"ב, בולטימור (ק)	07:34	07:40	09:32	09:35	10:10	10:13	11:04	11:07	13:20	13:20	18:06	17:59	18:36	18:29	17:42	18:41
ארה"ב, ברוקלין (ק)	07:25	07:32	09:21	09:24	10:00	10:04	10:54	10:57	13:09	13:09	17:53	17:46	18:23	18:17	17:29	18:29
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	07:26	07:33	09:22	09:25	10:01	10:04	10:55	10:57	13:10	13:10	17:53	17:47	18:24	18:17	17:30	18:29
ארה"ב, דטרויט (ק)	08:05	08:12	09:58	10:01	10:38	10:42	11:32	11:34	13:46	13:46	18:26	18:19	18:57	18:51	18:02	19:03
ארה"ב, האוסטון (ק)	07:35	07:39	09:44	09:46	10:18	10:20	11:15	11:16	13:35	13:35	18:36	18:31	19:01	18:57	18:13	19:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	07:11	07:16	09:16	09:18	09:51	09:54	10:47	10:49	13:06	13:06	18:00	17:55	18:27	18:22	17:37	18:33
ארה"ב, מיאמי (ק)	07:29	07:33	09:42	09:44	10:15	10:17	11:12	11:14	13:34	13:35	18:40	18:36	19:05	19:01	18:19	19:11
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	07:22	07:29	09:17	09:21	09:57	10:00	10:51	10:53	13:05	13:05	17:48	17:41	18:18	18:12	17:24	18:24
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	07:49	07:56	09:45	09:49	10:24	10:28	11:19	11:21	13:34	13:34	18:18	18:11	18:48	18:41	17:54	18:53
ארה"ב, שיקגו (ק)	07:22	07:29	09:16	09:20	09:56	10:00	10:50	10:52	13:04	13:04	17:46	17:38	18:16	18:10	17:21	18:22
בוליביה, לה-פס (ח)	05:55	05:53	08:32	08:31	09:04	09:03	10:09	10:09	12:48	12:48	18:37	18:40	19:01	19:04	18:21	19:13
בלגיה, אנטוורפן (ח)	07:34	07:44	09:10	09:14	09:58	10:03	10:48	10:52	12:56	12:56	17:18	17:07	17:55	17:45	16:51	17:59
בלגיה, בריסל (ח)	07:33	07:43	09:10	09:15	09:57	10:03	10:48	10:52	12:56	12:56	17:19	17:08	17:55	17:46	16:52	18:00
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:21	05:17	08:00	07:58	08:34	08:32	09:41	09:39	12:23	12:23	18:24	18:28	18:45	18:49	18:05	18:59
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:10	05:07	07:49	07:47	08:22	08:21	09:29	09:28	12:11	12:11	18:07	18:10	18:32	18:36	17:52	18:46
בריטניה, לונדון (ח)	06:52	07:03	08:28	08:33	09:16	09:21	10:07	10:10	12:14	12:14	16:36	16:26	17:12	17:02	16:11	17:17
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	07:06	07:18	08:37	08:42	09:27	09:33	10:17	10:21	12:23	12:23	16:38	16:27	17:17	17:07	16:13	17:22
גרמניה, ברלין (ח)	07:01	07:12	08:34	08:39	09:23	09:29	10:14	10:17	12:20	12:20	16:40	16:29	17:17	17:06	16:11	17:21
גרמניה, פרנקפורט (ח)	07:14	07:24	08:53	08:57	09:39	09:44	10:30	10:34	12:39	12:39	17:03	16:54	17:40	17:30	16:37	17:44
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:18	05:14	07:58	07:56	08:33	08:31	09:40	09:39	12:24	12:24	18:30	18:35	18:50	18:54	18:09	19:04
הודו, מומבאי (ח)	06:38	06:41	08:57	08:59	09:28	09:30	10:27	10:28	12:52	12:52	18:06	18:03	18:30	18:27	17:45	18:37
הודו, פונה (ח)	06:34	06:37	08:53	08:54	09:24	09:25	10:23	10:24	12:48	12:48	18:02	18:00	18:26	18:24	17:42	18:33
הונגריה, בודפשט (ח)	06:26	06:35	08:11	08:15	08:54	08:59	09:47	09:50	11:57	11:57	16:28	16:19	17:02	16:54	16:02	17:07
טורקיה, איסטנבול (ח)	06:30	06:37	08:26	08:29	09:05	09:08	09:59	10:02	12:14	12:14	16:57	16:50	17:28	17:21	16:33	17:33
יוון, אתונה (ח)	06:50	06:56	08:50	08:53	09:27	09:30	10:22	10:24	12:39	12:39	17:27	17:21	17:56	17:50	17:04	18:02

לוח זמנים לשבוע פרשת תולדות - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ח)	06:46	06:55	08:31	08:35	09:15	09:19	10:07	10:10	12:18	12:18	16:50	16:41	17:24	17:15	16:24	17:29
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:36	06:39	08:55	08:56	09:26	09:27	10:25	10:26	12:49	12:49	18:02	17:59	18:26	18:24	17:42	18:33
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	05:09	05:00	07:51	07:44	08:39	08:35	09:52	09:49	12:48	12:49	19:18	19:26	19:53	20:02	19:07	20:17
נפאל, קטמנדו (ח)	06:14	06:18	08:25	08:27	08:58	09:01	09:56	09:57	12:17	12:17	17:20	17:16	17:46	17:42	16:59	17:52
סין, בייג'ין (ח)	06:42	06:49	08:39	08:42	09:18	09:21	10:12	10:15	12:28	12:28	17:13	17:07	17:43	17:37	16:48	17:48
סינגפור, סינגפור (ח)	06:46	06:46	09:16	09:16	09:45	09:45	10:47	10:48	13:18	13:18	18:50	18:50	19:13	19:13	18:32	19:22
פולין, ורשא (ח)	06:30	06:41	08:04	08:08	08:53	08:58	09:43	09:46	11:50	11:50	16:09	15:58	16:47	16:37	15:41	16:51
פרו, לימה (ח)	05:36	05:34	08:11	08:10	08:42	08:41	09:47	09:46	12:23	12:23	18:08	18:10	18:31	18:33	17:51	18:43
צרפת, ליאון (ח)	07:19	07:28	09:07	09:11	09:50	09:54	10:42	10:45	12:54	12:54	17:29	17:20	18:01	17:54	17:03	18:07
צרפת, פריז (ח)	07:36	07:46	09:18	09:22	10:03	10:08	10:55	10:58	13:04	13:04	17:33	17:24	18:07	17:58	17:06	18:12
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:41	05:42	08:09	08:09	08:39	08:39	09:40	09:41	12:10	12:10	17:39	17:38	18:01	18:01	17:20	18:10
קנדה, טורונטו (ק)	07:52	08:00	09:44	09:47	10:25	10:29	11:18	11:21	13:31	13:31	18:12	18:04	18:41	18:34	17:45	18:46
קנדה, מונטריאול (ק)	07:33	07:41	09:21	09:25	10:03	10:07	10:56	10:59	13:08	13:08	17:43	17:35	18:15	18:07	17:17	18:20
קפריסין, לרנקה (ק)	07:05	07:11	09:09	09:12	09:45	09:48	10:41	10:43	12:59	12:59	17:52	17:47	18:20	18:15	17:30	18:26
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	07:57	08:10	09:24	09:29	10:16	10:23	11:05	11:10	13:10	13:10	17:21	17:09	18:02	17:51	16:53	18:07
רוסיה, מוסקבה (ח)	07:34	07:46	08:58	09:03	09:51	09:58	10:40	10:44	12:43	12:43	16:55	16:43	17:34	17:22	16:23	17:38
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	07:03	07:12	08:48	08:52	09:32	09:36	10:24	10:27	12:35	12:35	17:06	16:57	17:40	17:32	16:41	17:45
שוויץ, ציריך (ח)	07:08	07:17	08:53	08:57	09:37	09:41	10:29	10:32	12:39	12:39	17:15	17:06	17:44	17:36	16:45	17:49
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:12	06:14	08:35	08:36	09:05	09:06	10:05	10:06	12:32	12:32	17:51	17:49	18:14	18:13	17:31	18:22

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

• • •

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00809
31/10/2021

2304-3377

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים